

Basilie 1486, fol.; Parisiis 1513, 4°; Haganoæ 1519, fol.; Lugduni 1526, 4°; 1543, 8°. In antiquis editionibus nullum librorum sive xvi, ut Labbeus et Caveus, sive xx, ut Trithemius et Simlerus, vestigium, sed tantum librorum historicorum historiae distinguuntur, ut historia Genesios per capita 115, historia Exodi per capita 78, etc. Sic in Novo Testamento historia evangelica per capita 198, et historia Actuum apostolorum per capita 127. Novissime hoc opus recusum Venetiis 1728, dictatumque reverendissimis et sanctissimis Patribus concilii, quod tunc celebrabat Beneventani. Exstat et Gallica versio (2) ante ducentos excusa annos siue temporis nota et loci, cum iconibus ligno descriptis, in-fol., duobus voluminibus, dicata Carolo VIII ab interprete Guiars de Moulins. Vide Richardi Simonis *Historiam criticam Novi Testamenti*, lib. II, pag. 19 et 320, ubi notat eandem versionem ex recentiore recognitione et interpolatione prodiisse Parisiis an. 1545. *Rhythmis Saxonici* jussu Henrici landgravi Thuringiæ sæculo XIII expressa usque ad Samuelis tempora: exstat ms. et memoratur in catalogo bibliothecæ Paulinæ Lipsiensis, pag. 163. Memorat et Sanderus in *Bibliotheca Belgica* ms. pag. 285. *Historiam Scholasticam* versibus *Rhythmicis Teutonicis* descriptam per Jacobum van Mierlandt, circa annum 1271. Denique in compendium eam redegit Gualtherus Hunte, Anglus Carmelita. Vide Vossium pag. 434 et 635.

(2) Rich. Simon Tom. II, Hist. Crit. du Nouveau Testament pag. 320. *Il n'y avait rien en ce temps-là de plus grand ni de plus estimé pour l'Écriture sainte que le Pierre Comestor, qui a été traduit dans plusieurs langues de l'Europe. On ne lisait la Bible*

Commentarium in Epistolas Pauli ms. in bibliotheca Sorbonica exstare Parisiis testatur Jacobus le Long. in *Bibliotheca exegetica*, pag. 683.

Ex tractatu brevi *De penitentia*, ms. in Bibliotheca Angliæ Lambethana, et ex *Sermonum* volumine in eadem Bibliotheca, quod vocat pulcherrimum, loca quædam affert Henricus Warthonus in *Auctario ad Usserii Historiam dogmaticam*, pag. 407 et 353.

De *Sermonibus* Comestoris sive illis qui sub *Petri Blesensis* (2) leguntur nomine, sive aliis et de cxiv illis qui servantur in bibliotheca Longipontis, orlennis Cisterciensis, in episcopatu Suessionensi, et in bibliothecis aliis Galliæ Angliæque, vide Oudinum tomo II, pag. 1527 seq.; Bulæum *Hist. Academiæ Parisiensis*, tomo IV, pag. 374 seq.; *Nova Litteraria maris Balthici*, A. 1678, pag. 246.

Sermones lxxviii nuper venierunt Hafniæ in *Bibliotheca Rostgaardiana*, pag. 461.

Sermonem de immaculata B. Virginis conceptione editum esse Antwerpæ 1536, ex ms. codice bibliothecæ Anglicanæ, notat Labbeus tomo II *De S. E.*, pag. 200.

Ut venæ etiam Comestoris specimen a me lectori offeratur, en *Decastichen in laudam B. Mariæ Virginis*, quod servarunt Vincentius Bellov. xxix, 1, *Speculi hist.*, et Antoninus Florentinus *Summæ hist.* tit. 18, cap. 8, tom. III, pag. 77.

Si fieri posset, etc, vide notitiam priorem col. 1045.

que de la manière qu'elle était dans ce compilateur, et avec ses gloses. Cet usage a duré longtemps en France.

(2) *Bibliot. Patrum* Tom. XXIV. edit. Lugdun. pag. 1385.

ERUDITISSIMI VIRI MAGISTRI PETRI COMESTORIS HISTORIA SCHOLASTICA. OPUS EXIMIUM

Magnam sacræ Scripturæ partem quæ et in serie et in glossis crebro diffusa erat breviter complectens, nunc denuo, mendis plurimis purgato, breviationibus exclusis, accurateque correctâ in lucem prodiit, reverendissimo P. Mag. Fr. Emmanueli NAVARRO, Benedictino, in Salmanticensi academia doctori theologo, Vespertinæ cathedræ moderatori,
S. Vincentii collegii abbati et Catholicæ Majestatis a sacris concionibus dicatum.

(Matriti, ex officina Antonii-Gonzalez de Reyes anno M. DC. XC. IX, in-4°. Cum privilegio.)

EPISTOLA NUNCUPATORIA.

Reverendissimo P. Mag. Fr. Emmanueli Navarro, Benedictino, in Salmanticensi Academia doctori theologo, Vespertinæ cathedræ moderatori, S. Vincentii collegii abbati, et Catholicæ Majestatis a sacris concionibus, etc.

Historia Scholastica, Rev. admodum Pater, et sapientissime mag., opus a M. Petro Comestore ante

quingentos annos concinnatum, qua sapientia, qua eruditione, quo fructu, meum non est judicare, latebat, ut ita dicam, nedum imperitis, sed plurimis studiosis, qui impressionis lædio breviationumque nausea afficiebantur. Novis, igitur, typis jam lucem aspicit, nominique tuo dicata refulget. Accipe gratum munus, animi et gratitudinis signum, opusque tam eximium totis viribus amplectere? eget enim non tantum præcone, sed patrono, et tali qualem te, qui morum probitate, doctrinæ sapientiæque laude extolleris: « Quis uno te reverentior hujus operis, quis benignior æstimator (3)? » Qua ratione ductus tibi potissimum illud dicere consilium fuit. Sed parco tuis laudibus, aut, verius dicam, succumbo, præcipue cum acceperim, « non minus interdum oratorium esse tacere, quam dicere (3) », et sciam quod virtus,

Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis,
Divitiis animosa suis (4).

Vive dix felix ad Hispaniæ nostræ laudem, Benedictinæ familiæ ornamentum, Academiæ Salmanticensis decorem, devotorum tuorum refugium; et post Nestorios annos in æternum perennare.

Ita vovet ex animo tuus,
Franciscus SACEDON.

(3) Plin., lib. vi, ep. 17.
(3) Idem lib. vii, ep. 6.

(4) Claudian, *Panegyri. Theodor.*

Censura, ex commissione supremi Castellæ senatus lata a R. P. Mag. Fratre Joanne de Arguelles, Ordinis Eremitarum Sancti Augustini, diffinitoris generalis, et procuratoris generalis provinciæ Peruntinæ, in Limina academia magisterii laurea insignito, et in sacro nuntiaturæ Matritensis tribunali theologo examinatore, electi episcopi Panamensis.

Ex mandato regii ac supremi Castellæ senatus, A Tres ipsi Eurynome Charites parit, Ore decoras,
Nata ex Oceano.

sedulo evolvi eruditionis ac elegantie eximie Petri Comestoris volumen, cui non alia sane quam auctoris celebratissimum nomen, ubique terrarum diffusum; desideratur approbatio; equidem, quem faustum accessum inter juris cultores invenit Gratianus, ac inter theologos Petrus Lombardus, hunc inter historiographos luculenter sibi vindicat utriusque frater sanguine, ingenio, vivacitate conjunctissimus Petrus Comestor; quilibet in sua classe antesignamus, quorum alterutrum scientiarum omnium professoris magistrum venerantur.

Tergemina hæc Jovis proles in vaticinio Cumenæ Sibyllæ adumbrata:

Jam nova progenies cælo demittitur alto.

Vel melius ac clarius in triplici gratia ortum ab Eurynome ducente, quæ late per omnes terræ meatus diffunditur ad promovendum in omni genere quidquid ubique laudabile ac egregium emicat, sic cecinit Hesiodus.

Non absimili, quidquid in litterario stadio, venustatis, claritatis, ac veritatis elucet, uberrime ex largitate numinis alterutro reperitur; et ut ad rem propriam individualiter accedam, auctor est ab omnibus summa veneratione receptus; quippe ex ejus ore sermo prorumpit torrente vehementior, flumine gravior, Oceano profundior, aqua clarior, subtiliter humilia, temperate mediocria, magnifico ac splendide summa, admirationis metas transcendens, discrete atque copiose pertractat: unde merito ab omnibus extollitur, et usque ad summum auctoritatis culmen elevatur; ac propterea dignus existimatur ut prelo denuo mandetur ad republicæ litterariæ ornamentum atque incrementum. Ita censeo, salvo meliori dictamine. In hoc conventu regali Sancti Philippi, die 2 Martii, anno Domini 1698.

Mag. Fr. Joannes de ARGUELLES.

DE AUCTORE, OPERE ET IMPRESSIONE, AD LECTOREM PRÆFATIO.

Petrus Comestor, natione Gallus, presbyter fuit Ecclesiæ Trecentis, dictus Comestor, seu Manducator, quia eruditionem universam vorasse visus est, vel quia Scripturarum auctoritates in suis sermonibus et opusculis crebrius allegando, quasi in ventrem memoriæ manducavit (5) præsertim in *Historia Scholastica*, unde per excellentiam Magister historiæ scholasticæ appellatus est.

Frater habuisse Gratianum, Decreti compilatorem, et Petrum Lombardum, Magistrum Sententiarum, apud vulgus invaluit; sed opinio hæc non placet Genebrardo, Bellarmino, neque Stephano Menochio, patrii ipsorum repugnantibus; Comestor enim Gallus ex Trevis, Gratianus Etruscus ex Clusio, et Lombardus Longobardus ex Novaria (6).

Historia Scholastica a mundi exordio usque ad obitum SS. Petri et Pauli, librosque historicos utriusque Testamenti breviter, singulari arte et mira eruditione complectitur, adjectis variis lectionibus, interpretationibus dictisque Patrum, intermixtis plurimis historiis sæcularibus, multis traditionibus diversisque opinionibus.

Eminent. Bellarminus addit non raro admiscere incertas historias; sed legenti patebit in traditionibus parumque firmatis narrationibus nihil ab ipso probari, imo potius plurima improbari, adjectis fere in omnibus illis verbis, *tradunt, narrant Hebræi, alii dicunt* rejiciendo fidem in ipsarum auctoribus.

Additiones per historiam sparsas Petri Comestoris non esse, vel non omnes, ex ipsis constat, has ad calcem capitulorum rejecimus ne morarentur lectorem.

(5) Tritem. *De scriptoribus ecclesiasticis.*

(6) Gen. *Chronolog.* lib. iv, anno 1163; Bellar. *De scriptur. ecclesiasticis.* in Petro Lombardo; Me-

noch. *nelle stuoere*, cent. 12, cap. 3, *De scriptor.* in Comestore.

Verba S. Scripturæ diverso caractere notare omisimus, quia cum auctoris scopus historia sit, nunc contrahit illa, nunc extendit, ita ut nostræ Vulgatæ verbis per omnia regulariter non adaptantur.

Quot quantaque correximus, antiquam cum præsentis impressione conferenti manifesta erunt, sed adhuc manent corrigenda, non indicamur, typhotetarum incuria pro excusatione sit; deinde, labor humanus facile labitur, et solum Dei perfecta sunt opera.

Breviationem hujus operis, sub titulo: *Abbreviationes Petri Comestoris*, unico libro compressisse dicitur Gualtherus Huntus, Anglus, ordinis Carmelitarum, doctor Oxoniensis, qui clarebat anno 1478.

Obiit Petrus Comestor Parisiis anno 1178, vel circiter, sub ipso enim a Monacho Sancti Mariani in suo Autissiodorensi Chronico ejus transitus notatur his verbis (7): *Petrus Comestor famosissimus doctor obiit, qui testamento sapienti disposito, cuncta quæ habuit, pauperibus et ecclesiis prorsus distribuit.*

Sepultus fuit in ecclesia S. Dionysii in ipsa civitate Parisiensi, cum epitaphio, sibi ante obitus diem ab ipso inscripto, quod subjicimus.

Petrus eram, etc. Exstat supra col. 1048.

Horum, benigne lector, te monuisse supervacaneum non judicavimus. Vale, et fruiere,

(7) Possevin. in *Bibliotheca*, et Sauſaius *De mysticis Galliæ Scriptur.*, pag. 714.

HISTORIA SCHOLASTICA

ERUDITISSIMI VIRI

MAGISTRI PETRI COMESTORIS.

PROLOGUS EPISTOLARIS.

Reverendo Patri, ac domino suo GULIELMO, Dei gratia, Senonensi archiepiscopo, PETRUS servus Christi presbyter Trecentensis, vitam bonam et exitum beatum.

Causa suscepti laboris fuit instans petito sociorum. Qui cum historiam sacræ Scripturæ in serie, et glossis diffusam lectitarent, brevem nimis et inexpressam, opus aggredi me compulerunt: ad quod pro veritate historiæ consequenda recurrerent. In quo sic animus stylo imperavit, ut a dictis Patrum non recederem, licet novitas favorabilis sit, et mulcens aures. Porro a cosmographia Moysi inchoans, rivulum historicum deduxi, usque ad ascensionem Salvatoris, pelagus mysteriorum peritioribus relinquens, in quibus et vetera prosequi et nova cudere licet. De historiis quoque ethnicorum, quædam incidentia pro ratione temporum inserui, instar rivuli, qui secus alveum diverticula quæ invenerit replens prætersuere tamen non cessat. Verumtamen quia stylo rudi opus est linia, vobis, Pater inclyte, illam reservavi, ut huic operi, Deo volente, et correctio vestra splendorem, et auctoritas præbeat perennitatem. Per omnia benedictus Deus.

INCIPIT HISTORIA SCHOLASTICA THEOLOGICÆ DISCIPLINÆ.

Imperatoris majestatis est, in palatio tres habere mansiones: auditorium vel consistorium in quo jura decernit: cœnaculum, in quo cibaria distribuit; thalamum, in quo quiescit. Ad hunc modum Imperator noster, qui imperat ventis et mari, mundum hunc habet pro auditorio: ubi ad nutum ejus omnia disponuntur. Unde illud Isaïæ: *Cœlum et terram ego impleo (Isa. xxv)*. Secundum hanc dicitur Dominus. Unde: *Domini est terra, et plenitudo ejus (Psal. xxii)*. Animam justus habet pro thalamo, quia *deliciæ* sunt ei ibi quiescere, et *esse cum filiis hominum (Prov. viii)*: secundum hanc dicitur sponsus, et anima cujusque sponsa (*Ose. ii*): Sacram Scripturam habet pro cœnaculo, in qua sic suos inebriat, ut sobrios reddat. Unde: *Ambulavimus in domo Dei cum consensu (Psal. lvi)*, in sacra Scripturâ id ipsum sapientes. Secundum hanc dicitur paterfamilias: Cœnaculi hujus tres sunt partes, fundamentum, paries, tectum. Historia fundamentum est, cujus tres sunt species: annalis, kalendaria, ephimera. Allegoria paries superinnitens, quæ per factum aliud factum figurat. Tropologia, doma culmini superpositum, quæ per id quod factum est quid a nobis sit faciendum insinuat. Prima planior, secunda acutior, tertia suavior: sumitur allegoria quandoque a persona, ut Isaac significat Christum; etiam David quandoque hoc modo significat Christum. Quandoque a re quæ non est persona, ut vervex occisus humanitatem passam significat, et lapis duritiem cordis: persona enim est individua rationalis naturæ substantia;

quandoque a numero, ut *apprehendent septem mulieres virum, unum*, etc. (*Isa. iv*), id est septem dona gratiarum Spiritus sancti. Quandoque a loco, ut per montem in quo docebat Christus eminentia virtutum (*Matth. v*); quandoque a tempore, ut *non sit fuga vestra hiems vel Sabbato* (*Matth. xxiv*), id est in refrigeratione charitatis; quandoque a facto, ut interfectio Goliath a David (*I Reg. xvii*), id est interfectio diaboli a Christo. Tropologia est sermo conversivus, pertinens ad mores animi; et magis movet quam allegoria, quæ pertinet ad Ecclesiam militantem, anagoge ad triumphantem et ad Domini trinitatem.

* *Additio 1.* Ephimera est febris, quæ durat tantum per diem, a verme dicta, qui eodem die moritur quo nascitur; historia annalis, est factum quod per annum factum est; kalendaria, historia quæ in uno mense facta est, id est factum aliquod insigne, quod in uno mense factum est. Ephimera est quod repente factum est, id est in uno die, vel in parte mensis: hac similitudine ephimera est piscis, qui moritur eodem die quo nascitur.

** *Additio 2.* A fundamento sumemus principium loquendi, imo ab ipsius fundamenti principio, eo juvante qui omnium princeps est et principium.

HISTORIA LIBRI GENESIS

CAP. I. *De creatione empyrei et quatuor elementorum.* A
 In principio erat Verbum, et Verbum erat principium, in quo, et per quod Pater creavit mundum (*Joan. i*). Mundus quatuor modis dicitur: quandoque empyreum cælum mundus dicitur propter suam munditiam; quandoque sensibilis mundus, qui a Græcis *pan*, a Latinis *omne* dictus est quia, philosophus empyreum non cognovit; quandoque sola regio sublunaris, quia hæc sola animantia nobis nota habet de qua: *Princeps hujus mundi estletur foras* (*Joan. xii*); quandoque homo mundus dicitur, quia in eo totius mundi imaginem representat. Unde a Domino homo omnis creatura dictus est, et Græcus hominem microcosmum, id est *minorem mundum* vocat. Empyreum autem et sensibilem mundum, et sublunarem regionem creavit Deus, id est de nihilo fecit; hominem vero creavit, id est plasmavit. De creatione ergo illorum trium inquit legislator: *In principio creavit Deus cælum et terram* (*Gen. i*), id est continens et contentum, id est cælum empyreum et angelicam naturam. Terram vero materiam omnium corporum, id est quatuor elementa, id est mundum sensibilem ex his constantem. Quidam cælum superiores partes mundi sensibilis intelligunt; terram inferiores et palpabiles. Ubi nos habemus *Deus*, Hebræus habet *eloim*, quod tam singulare quam plurale est, id est *Deus*, vel *dii* quia tres personæ unus Deus creator est. Cum vero dixit *Moyses*, *creavit* trium errores elidit, Platonis, Aristotelis et Epicuri. Plato dixit tria fuisse ab æterno, scilicet Deum ideas (8), ile (9), et in principio temporis, de ile mundum factum fuisse. Aristoteles duo, mundum et opificem, qui de duobus principiis, scilicet materia et forma, operatus est sine principio, et operatur sine fine. Epicurus duo, inane et atomos: et in principio natura quosdam atomos solidavit in terram, alios in aquam, alios in æra, alios in ignem. Moyses vero solum Deum æternum prophetavit, et sine præjacenti materiæ mundum creatum. Creatus autem est in principio, id est in Filio, et iterandum est in principio sic: *In principio creavit Deus cælum et terram*, in principio scilicet temporis. Cœva enim sunt mundus et tempus. Sicut autem solus Deus æternus, sic mundus sempiternus, id est semper æternus, temporaliter æternus angeli quoque sempiterni. Vel in principio omnium creaturarum, *creavit cælum et terram*, id est has creaturas primordiales fecit, et simul. Sed quod simul factum est, simul dici non potuit. Licet enim hic prius nominetur cælum, quam terra, tamen scriptum est. In initio, tu Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli (*Psal. ci*), hanc creationem mundi prælibata, sub operibus sex dierum explicat Scriptura, insinuans tria, creationem, dispositionem et ornatum. In primo die creationem, et quamdam dispositionem; in secundo et tertio, dispositionem; in reliquis tribus ornatam.

CAP. II. *De primaria mundi confusione.*
 Terra autem erat inanis et vacua (*Gen. i*), id est machina mundialis adhuc erat inutilis, et infructuosa, et vacua ornatu suo. *Et tenebræ erant super faciem abyssi*. Eadem machinam quam terram dixerat, abyssum vocat pro sui confusione et obscuritate. Unde et Græcus eam chaos dixit. Quia vero dictum est, *tenebræ erant*, quidam dogmatizaverunt tenebras fuisse æternas, quæ jam, scilicet cum mundus fieret, erant. Alii irridentes Deum veteris testamenti, dicunt eum prius creasse tenebras quam lucem. Sed tenebræ nihil aliud sunt quam lucis absentia. Obscuritas autem quædam aeris a Deo creata est, et dicta tenebræ. Unde et in catalogo creaturarum dictum est: *Benedicite, lux et tenebræ, Domino* (*Daniel. iii*).— *Et Spiritus Domini,*

(8) Idea: Græce exemplar, seu *formæ*.

(9) Ille est prima materia, et interpretatur *stivæ*.

id est Spiritus Sanctus Dominus, vel Domini voluntas, *ferebatur super aquas*, sicut voluntas artificis habentis præ oculis omnem materiam domus faciendæ, super illam fertur, dum quid de quo facturus est disponit. Prædictam machinam aquas vocat, quasi ductilem materiam ad operandum ex ea. Ideo vero sic variantur ejus nomina, ne si unius elementi nomine tantum cenageretur, illi magis putaretur accommoda. Hebræus habet pro super *ferebatur*, *incubabat*, vel Syra lingua, *fovebat*, sicut avis ova. In quo etiam omne cum regimine nascentis mundi notatur initium. Hunc locum male intellexit Plato, dictum hoc putans de anima mundi. Sed dictum est de Spiritu sancto creante, de quo legitur: *Emitte Spiritum tuum, et creabuntur* (Psal. ciii).

CAP. III. De opere primæ diei.

Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux (Gen. i), id est verbum genuit in quo erat, ut fieret lux, id est tam facile, ut si quis diceret verbo. Lucem vocat quendam nubem lucidam, illuminantem superiores mundi partes, claritate tamen tenui, ut fieri solet diluculo! et hoc admodum solis circumagitata. Præsentia sui superius hemisphærium, et inferius vicissim illuminat. Per fiat præsentia, vel præscientia lucis in Deo intelligitur priusquam fieret: perfecta est essentia ejusdem in actu, scilicet cum prodiit adesse. *Et vidit Deus lucem, quod esset bona*, id est quæ placuerat in præsentia, vel præscientia, ut fieret; placuit in essentia, ut maneret. Vel tropice, *vidit*, id est videre fecit. *Et divisit lucem*, ac tenebras; hic incipit dispositio. Et tamen aliquid dicit de creatione, quasi cum luce tenebras creavit, id est umbram ex objectione corporum luci; et creatas divisit locorum distantia, et qualitate, ut scilicet nunquam simul, sed semper e regione diversa hemisphæria vicissim sibi vindicarent. Intelligitur etiam hic angelorum facta divisio: stantes lux, calentes tenebræ dicti sunt. *Et appellavit lucem diem* a *dia* Græco, quod est *claritas* sicut lux dicitur, quia luit, id est purgat tenebras. Tenebras dixit noctem a nocendo, quia nocet oculis ne videant: sicut tenebræ, quia tenent oculos ne videant sicut tamen dies exortum est a *dia* Græco, ita nox a *nyctim*. *Et factum est vespere, et post factum est mane*. Et sic completus est dies unus naturalis. Primo enim cum cælo et terra lux est creata: qua paulatim occidente, *factum est vespere* primæ diei usualis, et eadem migrante sub terras et ad ortum veniente, *factum est mane*, id est terminata est nox, et inchoavit dies secunda. Itaque præcedente luce diei, et sequente nocte terminata, existit dies unus. Lux ipsa divisas partes ostendebat, sed non dividebat.

* *Additio 1.* Sicut Verbum est Filius, ita dicere est gignere, et gigni.

** *Additio 2.* Sicut quam cito oculos aperio, statim acies mea solem jacit in Orientem; quod non faceret nisi multa aeris spatia quæ sunt inter me et

solem, transvolaret; quam momentaneam transvolutionem, si velim explicare; sæpe addam prius et post. Sic prius transit acies mea aerem vicinum; post aerem qui est super Alpes, post aerem qui est super alias terras usque ad oceanum, post aerem qui est super oceanum et tandem tangit solem.

CAP. IV. De opere secundæ diei.

Secunda die disposuit Deus superiora mundi sensibilis. Empyreum enim cælum, quam cito factum est, statim dispositum est et ornatum, id est sanctis angelis repletum. *Fecit ergo ea die Deus firmamentum in medio aquarum* (Gen. i), id est quendam exteriorem mundi superficiem ex aquis congelatis, ad instar crystalli consolidatam, et perlucidam, intra se cætera sensibilia continentem ad imaginem testæ, quæ in ovo est, et in eo fixa sunt sidera. Et dicitur firmamentum, non tantum propter sui soliditatem, sed quia terminus est aquarum, quæ super ipsum sunt, firmus et intransgressibilis. Dicitur etiam cælum, quia celat, id est tegit omnia invisibilia. Et cum legitur firmamentum cæli, enclitica est, id est firmamentum quod est cælum, ut cum dicitur creatura salis. Unde et pro sui concameratione græce dicitur *uranon*, id est *palatium*. Vel dicitur cælum quasi *casa elias*, quia sol sub ipso positus ipsum illustrat, hanc tamen circumvolutam concamerationem philosophus summitatem ignis intellexit. Cum enim ignis non habet quo ascendat, circumvolvitur, ut in elibano patet; ita et circa mundi exteriora ignis volvitur; et hoc est sidereum, vel æthereum cælum. Est et tertium cælum infra, quod æreum dicitur, de quo: *Æres cæli comederunt illum* (Mach. xii). Quidam quantum suspicantur esse cælum super empyreum, quia Lucifer cum esset in empyreo legitur dixisse: *Ascendam in cælum*, etc. (Isai., xvi). Et in eo modo dicunt esse Christum hominem super angelos, qui sunt in empyreo. Sane firmamentum *dividit aquas, quæ sub ipso sunt*, ab aquis quæ super ipsum sunt, de quibus dicitur in Psalmis: *Qui tegit aquis superiora ejus* (Psal. cccii); et sunt sicut et ipsum congelatæ, ut crystallus, ne igni solvi possint, vel in modum nebulae esse vaporabiles. Cur vero ibi sint Deus novit, nisi quod quidam autumant inde rorem descendere in æstate. Quod autem dictum est, *fiat firmamentum*; et post, *Deus fecit firmamentum, et tertio factum est firmamentum*, non superfluit, quia sicut in domo faciendâ; primo domus fit in scientia artificis, fit etiam materialiter cum levigantur ligna et lapides; fit etiam essentialiter cum levigata in structuram domus disponuntur, ita cum dicitur: *fiat*, ad præsentiam, vel præscientiam Dei refertur; *fecit*, ad opus in materia; *factum est*, ad opus in essentia. Illud primo die, istud secundo factum est; et cum hujus diei opus bonum fuerit, ut cæterorum, tamen non legitur de eo, *vidit Deus quod esset bonum*. Tradunt enim Hebræi, quia hac die angelus factus est diabolus Satanael, id est Lucifer, quibus Hebræis consentire videntur qui in secunda feria

missam de Angelis cantare consueverunt, quasi in laudem stantium angelorum. Sed tradunt sancti, quia in signum factum est hoc, quia binarius infamis numerus est in theologia, quia primus ab unitate recedit. Deus autem unitas est, et sectionem, et discordiam detestatur (*Prov. vi*). Possumus tamen dicere quia opus tertiæ diei quasi adhuc est de opere secundæ diei; quod post patebit. Unde non commendatur, nisi in tertia die, quasi post sui consummationem.

* *Additio 1.* Dicitur Satanael, qui et Lucifer. Quod in Vita beati Clementis invenitur, et forte cum sit aliis angelorum nominibus, id est Raphael, simile. Sic dictus est ante lapsum, vel forte post lapsum, Satan quasi adversarius, El, id est Deo.

CAP. V. De opere tertiæ diei.

Tertia die aquas sub firmamento congregavit Deus in unum locum (*Gen. 1*). Quæ licet plura obtineant loca, tamen, quia omnes continentur in visceribus terræ in unum locum congregatæ dictæ sunt. Et potuit esse, ut aquæ quæ totum aeris spatium occupabant vaporabiles, soliditate modicum obtineant locum, vel terra paululum subsedit, ut eas tanquam in matrice concluderet, et sic apparuit arida, quæ quasi latens sub aquis, proprie humus dicta est, sed cum apparuit arida eadem dicitur terra, quia teritur pedibus animantium. Vel circumpositis tribus elementis dicitur solum, quia solida. Dicitur tellus, quia tolerat labores hominum: *Congregationes aquarum vocavit maria*, Hebræorum idiomate, qui quaslibet aquarum congregationes vocant maria. Completo ergo aquarum opere subditur: *Et vidit Deus quod esset bonum; et addidit aliud opus illi, cum dixit: Germinet terra.* Nec de opere germinandi tantum intelligendum est, sed de potentia, quasi potens sit germinare. Produxit enim de terra herbam virentem, et facientem semen, et lignum pomiferum faciens fructum secundum genera sua. Patet quia non per moras temporum, ut modo, produxit plantas suas terræ, sed statim in maturitate viridi, in qua, et herbæ seminibus, et arbores pomis onustæ sunt. Notandum quod dictum est, *virentem*. Quidam dicunt mundum in vere factum, quia viror illius temporis est, et fructificatio. Alii quia legunt *lignum faciens fructum*, et additum, *herbam habentem semen*, factum dictum in Augusto sub leone. Sed in Martio factum dogmatizat Ecclesia. Nota cum primo ait, *facientem semen*, et addit, *habens unumquodque sementem*, quia sementis proprie dicitur, dum adhuc est in sementino: semen vero cum seminatur; seminum vero, vel sementum cum seminatum est. Distinguitur tamen aliter sementis frugum et arborum, semen animalium; seminum cuiusque rei exordium. Nec nos moveat, quia in dispositione elementorum videtur aer non dispositus, quia non est nominatus, sed dispositus est, cum liber aer ab aquis notam nobis formam accepit.

* *Additio 1.* Id est in herba ipsum semen profe-

rente, quia sementinum dicitur, quasi semen tementis, quasi semen tentum, vel detentum.

CAP. VI. De opere quartæ diei.

Quarto die quæ disposuerat, cepit ornare rebus illis quæ infra universum mundum congruis motibus agerentur. Plantæ enim, quia terræ hærent, ad dispositionem terræ quasi magis spectant, et sicut dispositionem sic et ornatum a superioribus inchoavit. Fecit enim eadem die luminaria, solem, et lunam et stellas. Et dicitur sol, quia solus lucet, id est nullum cum eo; luna luminum una, id est prima, ut una dierum: vel una Sabbatorum dicitur (*Luc. v et xxiv*). Sol et luna dicuntur magna luminaria in duobus, et in duobus, id est non solum pro quantitate luminis, sed et corporis, et non tantum comparatione stellarum, sed et secundum se, quia sol dicitur octies major terra, et luna etiam major terra dicitur. Lunam et stellas voluit illuminare noctem, ne nox sine lumine nimis esset indecora, ut operantes in nocte, ut nautæ, et viatores solatium luminis haberent. Sunt etiam quædam aviculæ, quæ lucem solis ferre non possunt, et fere nocte pascuntur. Nec superfluit sol, licet nubes lucida vicem ejus ageret (*Matth. xvii*), quia illa tenuem et insufficientem lucem habebat, et forte non nisi superiora illuminabat, sicut nec stella modo. De illa autem nube lucida, supradicta, traditur modo, quod vel redierit in materiam, unde facta fuerat, ut stella quæ apparuit magis (*Matth. ii*), et columba in qua visus est Spiritus sanctus (*Matth. iii*): vel quod semper solem comitatur; vel quod de ea factum est corpus solare. Nec tantum ad decorem, et ad usum luminis ea voluit esse, sed etiam, ut essent in signu, et tempora, et dies, et annos, ut scilicet signa sint serenitatis et tempestatis. Vel ut ex ipsis fierent signa duodecim majora, et quædam signa minora plura his quæ dicuntur signa, vel sidera: tum quia magna diligentia signavit, vel consideravit ea antiquitas; tum quia adhuc signant et considerant ea homines ad designationem temporum. Nec dicendum est, ut genitaliacci, sive geneathlici somniant, quod posita sint in signa eventuum et operum nostrorum, aut quod status vitæ nostræ signent, et moderentur, quod docent quibusdam experimentis, quæ apotelesmata vocant. Non enim credendum est hoc de cælo nisi his qui alieni sunt a Patre, qui est in cælis. Quod autem sequitur, in tempora, non est putandum quod tunc per ea inciperent esse tempora, quæ cœperunt esse cum mundo, sed quia per ea quatuor sunt temporum distinctiones. Sol quoque descendens ad Capricornum, solstitium hiemale facit, ascendens ad Cancrum æstivale. Inter utrumquæ, pari ab utroque distantia, æquinoctia facit. Vel est ibi endiadis, scilicet in signa et tempora, id est signa temporum. In dies dicitur pluraliter, quia dies multipliciter dicitur, de die scilicet naturali, scilicet spatio viginti quatuor horarum et de die usuali. Ponitur etiam dies pro tempore non determinato,

et ignoto nobis, ut ibi : *In illa die stillabunt montes dulcedinem* (Amos. ix). In annos etiam pluraliter dictum est, quia etiam annus multipliciter dicitur. Nec hoc dico, quia apud diversas nationes sunt utique diversæ annorum distinctiones majorum et minorum, et planetæ annos suos habent. Sed secundum etiam Ecclesiæ usum dicimus hoc. Est enim annus lunaris habens trecentos quinquaginta quatuor dies; est solaris constans ex diebus trecentis sexaginta quinque, et quadrante, id est sex horis. Est et bissextilis constans ex trecentis sexaginta sex; est embolismalis, qui constat ex trecentis octoginta diebus, et excedit, habens tredecim lunationes. Dicitur etiam annus ab æna, quod est *circum*, quia in se revolvitur. Unde, et antiquiores, ante usum litterarum, annum figurabant sub specie serpentis, cujus cauda in os ejus revolvebatur. Facta ergo luminaria *posuit Deus*, ut luceant in *firmamento cæli*, et illuminent terram, sed non semper, et dividant *lucem ac tenebras*. Quod autem luna in plenilunio facta sit ex alia perpendicularitate translatione, quæ habet : *Et luminare minus in inchoatione noctis*. In principio enim noctis non oritur luna nisi panselenos, id est *rotunda*. Et dicitur a partem Græcæ, id est *totum* latine, et selenos, id est *luna*, vel mene, id est *luna*, quod nos plenilunium appellamus. Inde perpendicularitur, quod sol factus est mane in oriente, et facto vespere luna facta est in initio noctis, similiter in oriente. Volunt tamen quidam quod mane simul facti sint, sol in oriente, luna in occidente, et sole occidente, luna sub terra rediit ad orientem in inchoatione noctis.

Additio 1. Quod inde perpendicularitur, quia æque magna videtur, ab omnibus ubique terrarum, quod fieri vix posset, nisi major esset terra.

Additio 2. Maxime hæ aves in desertis Æthiopiæ arenosis, ubi modicus impulsus venti inventa itinerantium vestigia complanant.

CAP. VII. *De opere quinta ad ei.*

Quinta die Deus ornavit aerem et aquam, volatilia dans aeri, natalitia aquis : et utraque ex aquis orta sunt (Gen. 1). Facilis enim transitus est aquæ in acra tenuando, et aeris in aquam spissando. Pisces vocavit Moyses reptilia, quia impetu quodam totos se rapiunt, ut serpentes : non feruntur pedibus, ut feræ. Nota quia ex hoc quod dictum est, creavit *volatilia cæli super terram*, erravit Plato, qui descendens in Ægyptum libros Moysi legit, et putavit Moysen sensitisse volatilia esse ornatum aeris tantum circa terram, ornatum vero aeris superioris calodæmones, et cacodæmones : sed non ita est. Boni enim dæmones, ut dictum est, sunt in empyreo; mali vero in hunc aerem caliginosum detrusi sunt ad pœnam, non ad ejus ornatum. *Deus enim peccantibus angelis non pepercit* (II Petr. ii). — *Creavit Deus*, id est plasmavit *cete grandia*. Cete generis neutri est indeclinabile (declinatur tamen *cetus, ceti*). *Et omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquæ*. Motabiles autem dicuntur animæ piscium et avium, respectu animæ hominis. Illæ enim moventur de esse ad non esse; ista non, quia perpetua est, vel quia forsitan animas non habent : sed tamen spiritus vegetativos, quia cum ipsis animabus exstinguitur : ipsum animal vocavit animam, id est vivens. Unde, et Græci dividunt animalia, per zoa, et psycheia zoa, id est *viventia bruta*, sed *psycheia animata*, a psyche, quod est *anima rationalis*. Sed etiam dicitur creatum motabile, quod creatum est sic, ut moveretur de vita ad mortem : quod non homo qui creatus est, ut non moreretur, si vellet. Illa vero creata sunt, vel ut in esum cedant aliis, vel senio deficient. His *benedixit Deus : Crescite, et multiplicamini*.

Additio 1. Cum magis vere dæmones dicantur boni angeli quam mali, in suggillationem tamen promissionis eorum, scilicet : *Eritis sicut dii* (Gen. iii), datum est eis hoc nomen.

Additio 2. Augustinus videtur velle quod pisces animas habeant. Dicit enim eos habere memoriam. Ait enim fontem esse in Bullensi regione plenum piscibus, qui cum hominibus super gradientibus, gregatim nataudo, eunt et redeunt, et stant cum stantibus, expectantes ut aliquid eis janciant, quia sic assueverunt.

CAP. VIII. *De opere sexta diei.*

Sexta die ornavit Deus terram : produxit enim terra tria genera animalium, *jumenta, reptilia, bestias* (Gen. 1). Sciens enim Deus hominem per peccatum casurum in pœnam laboris, ad remediandum laboris dedit ei jumenta, quasi adjuvamenta, ad opus, vel ad esum. Reptilia vero et bestiæ sunt ei in exercitium. Reptilium vero sunt tria genera. Trahentia ut vermes, qui se ore trahunt; serpentina, ut colubri, qui vi costarum se rapiunt, reptentia pedibus, scilicet ut lacertæ et batracæ. Dicuntur autem bestiæ quasi vastiæ a vastando, id est lædendo et sæviendo. Quæritur de quibusdam minutis animantibus, quæ vel ex cadaveribus, vel humoribus, nasci solent, si tunc orta fuerint. Quorum sex sunt genera : Quædam enim ex exhalationibus habent esse, ut libiones, vermes qui ante clepsidram nascuntur, libiones ex vino, papilionæ ex aqua : quædam ex corruptione humorum, ut vermes in cisternis; quædam ex cadaveribus, ut apes ex juvenis : scarabæi, et scabrones, muscæ magnæ quæ sonant ex volatu, nascuntur ex equis; quædam ex corruptione lignorum, ut teredines, quædam ex herbarum corruptione, ut erucæ ex oleribus; quædam ex corruptione fructuum, ut gurguliones ex fabis. De his dicitur quia quæ sine corruptione nascuntur, ut illa quæ exhalationibus, tunc facta sunt; quæ vero ex corruptionibus, post peccatum ex rebus corruptis orta sunt. Quæritur quoque de nocivis animantibus si creata sunt nociva, vel primo mitia, post facta sint homini nociva. Dicitur quod ante peccatum hominis fuerunt mitia, sed post peccatum facta sunt nociva

homini tribus de causis; propter hominis punitio-
nem, correptionem, instructionem; punitur enim
homo cum læditur his, vel cum timet lædi, quia
timor maxima poena est. Corrigitur his, cum scit
ista sibi accidisse pro peccato suo; instruitur ad-
mirando opera Dei, magis admirans opera formi-
carum, quam onera camelorum: vel cum videt hæc
minima sibi posse nocere, recordatur fragilitatis
sue, et humiliatur. Sed diceret quis quod quedam
animalia lædunt alia, quæ nec inde puniuntur, vel
corriguntur, vel instruuntur. Sed ex his et in his
instruitur homo per exemplum. Etiam ad hoc creata
sunt, ut aliis sint in esum. Sed si iterum dicitur
quod etiam in mortuos homines sæviunt: sed et in
his instruitur homo, ne aliquod genus mortis hor-
rescat, quia per quoscunque transeat meatus, nec
capillus de capite ejus peribit (*Luc. xxii*). Ad hunc
modum solet quæri de herbis et arboribus infruc-
tuosis, si etiam in illis diebus orta sint, cum Scri-
ptura non memoret nisi herbas seminales, et arbo-
res fructiferas, quæ modo sunt. Potest dici quia
quæ modo infructuosa sunt, ante peccatum fecer-
unt fructum aliquem, post peccatum potius nas-
centur homini ad laborem quam ad utilitatem. Vel
homini propter, et post peccatum orta sunt, quia
post dictum est homini: *Spinas, et tribulos germi-
nabit tibi (Gen. iii)*. Vel quæcumque terris hærent
faciunt fructum, id est utilitatem manifestam, vel
occultam. Quia vero piscibus, et avibus dictum est:
Crescite, et multiplicamini, etiam de his intelligen-
dum est, licet non sit dictum. Hæc est enim com-
munis causa creationis eorum.

CAP. IX. De creatione hominis.

Deinde subditur de creatione hominis sic: *Fa-
ciamus hominem, etc. (Gen. i)*. Et loquitur Pater ad
Filium, et Spiritum sanctum. Vel est quasi com-
munis vox trium personarum, *Faciamus*, et *no-
stram*: factus est autem homo ad imaginem Dei,
quantum ad animam. Sed imago Dei est anima in
essentia, et ratione ejus, quia spiritus factus est et
rationalis ut Deus. Similitudo in virtutibus, quia
bona, justa, sapiens. *Cum imagine pertransit homo
(Psal. xxxviii)*, quia illam habet etiam homo pec-
cans, similitudine vero sæpe privatur. *Maculum
vero et feminam creavit eos*. Hoc quantum ad cor-
pus, tamen dicitur creasse propter animam. Eos
autem dicit pluraliter, ne androgea, id est *her-
maphroditos* factos putaremus. Tamen secundum
corpus factus est homo quodammodo ad imaginem
Dei cum

Os homini sublime dedit, etc.

(Ovid. *Met.* l. i, 83).

ut Deum, et ecclesia videat, et imitetur. Unde cum
quæsitum esset a quodam philosopho ad quid factus
fuisset, respondit, ut contemplet cælum et cæli
numina. Dedit autem homini Deus potestatem, ut
præset aliis animantibus. In tribus ergo notatur
hominis dignitas. Primo quia non solum factus est
in genere suo ut prædicta, sed etiam quia imago

A Dei est; secundo quia eum deliberatione factus est.
In aliis siquidem operibus, *dixit et facta sunt (Psal.
xxxii)*, in hoc tanquam inter se deliberantes per-
sonæ aierunt, *faciamus*; tertio, quia scilicet homo
dominus statutus est animalium, ut essent ei quem
futurum mortalem Deus sciebat, in alimentum, in
indumentum, et laboris adjumentum. Ante pecca-
tum enim herbas tantum et fructum arborum dedit
Deus in escam hominibus et animalibus. Quod inde
colligitur, quia ante peccatum nihil noxium, aut
sterile terra produxit. Et nota quia in maximis, ut
in leonibus, perdidit homo dominium, ut aciat se
amisisse, et in minimis, ut in muscis etiam per-
didit, ut sciat vilitatem suam; in mediis habet do-
minium, ad solatium, et ut aciat se etiam in aliis
habuisse. *Et benedixit eis Deus sic.*

* *Additio 1.* Id est, quoad essentiam et rationem,
ad imaginem; quoad virtutes, ad similitudinem Dei
factus est.

** *Additio 2.* Ne putaret quis quod fecisset ho-
minem tantum spiritum, et ita sine corpore. An-
dros interpretatur *vir, geos mulier, vel gama, unde
bigamus.*

CAP. X. De institutione conjugii.

Crescite et multiplicamini (Gen. i). Quod quia sine
conjunctione eorum fieri non potuit, patet quia Deus
conjugium viri et mulieris instituit, in quo confu-
tantur quidam hæretici dicentes concubitum sine
peccato fieri non posse. Si quæritur quare ante pec-
catum datae sint homini escæ, cum esset immorta-
lis, dicemus quia illa immortalitas, in qua creatus
est, cibus erat sustentanda, nec erat talis, qualis
illa quæ futura est, quæ cibus non indigebit. Illa
enim erat posse non mori, hæc erit non posse mori.
*Et vidit Deus cuncta, quæ fecerat, et erant valde
bona quæ singula per se bona.* Sed in universitate
erant omnia valde bona, sicut oculus in animali est
pulchrior quam separatus, vel omnia erant valde
bona, id est universitas honorum erat optima, quia
licet quedam in ea sunt, per se modo versa in con-
tumeliam, tamen aliis sunt in utilitatem: ipse vero
summum bonum. De homine vero, ut de cæteris
dixerat, non dixit: *Et vidit Deus quod esset bonum,*
quia in proximo sciebat lapsurum, vel quia non-
dum homo perfectus erat donec ex eo fieret mulier.
Unde et post legitur: *Non est bonum hominem esse
solum (Gen. ii).*

CAP. XI. De quiete Sabbati, et sanctificatione.

Igitur perfecti sunt cæli et terra (Gen. ii). Con-
clusio est hic operum. Quia creati, dispositi, or-
nati, *igitur perfecti*. Et quia in senario facti, qui
primus perfectus numerantibus occurrit, quia ex
partibus suis aggregatis reddit eandem summam,
quod in monadibus numeris non invenies, nisi in
isto. Monadis numerus appellatur ab uno, usque
ad decem. Sed nec in decadibus, nisi in vicesimo
octavo. *Complevit Deus die septimo opus suum quod
fecerat.* Alia translatio habet *sexto*, et tunc nulla
est objectio. Sed Hebraica ycritas habet *septimo*, et

ideo queritur: Si complere est finale quidpiam operis facere, quomodo verum est quod sequitur: *Requievit Deus die septimo*, etc. Verum est quod diem septimum fecit, et ipsam etiam benedixit, et post requievit. Vel *complevit*, id est completum ostendit, cum nihil novum in eo fecerit, et tunc *requievit* ab operum generibus novis. Nihil enim post fecit cujus tunc non fecisset materiam, ut corporum; vel similitudinem, ut animarum. Non enim quasi fessus dicitur quievisse, sed quia cessavit. Sicut in Isaia dicitur quod seraphim requiem non habebant dicentia: *Sanctus, sanctus, sanctus* (Isa. vi), id est non cessabant. Vel *requievit ab opere*, vel in operibus, id est non eget operibus suis, et est dictum quasi negative, vel *requievit ab opere* in semet ipso, id est a mutabilitate operum ejus immutabilis apparuit.

Nam stabilis manens dat cuncta moveri.

(BOET. De cons. philos.)

Quod autem dicitur, *ab omni opere, quod patrarat*, innuit esse opus quod nondum fecerat, a quo nondum quiescit. Tria enim opera fecerat, creavit, disposuit, et ornavit. Quartum opus propagationis non desinit operari. Quintum faciet, et *præcinget se*, et *transiens ministrabit* (Luc. xii), ubi præcipue erit requies. Et *benedixit diei septimo*, id est sanctificavit eum, id est sanctum et celebrem eum esse voluit. Semper enim ab aliquibus nationibus ante legem etiam dicitur Sabbatum fuisse observatum. Hujus observantiam in lege etiam dixit sanctificationem, ibi: *Memento ut diem Sabbati sanctifices* (Exod. xx).

*Additio 1. Partes illas numeri dicimus quarum quælibet assignari potest quota sit in eo. Licet enim senarius ex uno, et quinque constet, et ex duo, et quatuor, quota tamen sit ejus pars, quarta, aut quinta dici non potest.

Epilogus.

Istæ sunt generationes caeli, et terræ (Gen. ii). Quidam hic determinant opera sex dierum; quidam ibi: *Cognovit Adam uxorem suam* (Gen. iv); alii ibi, *Hic est liber generationis Adæ* (Gen. v). Prætermisso autem quod dubium est, litteræ instamus. Quia de creatione maris, et feminae simul dixerat, quæ tamen simul facta non fuit, ut explicet quod sub brevitate concluderat, repetit de aliquibus. *Generationes*, hoc nomen potest accipi active, id est operationes Dei, vel passive, id est generata. Nec est prætereundum quod ait, *fecit omne virgultum antequam oriretur in terra, et herbam priusquam germinaret*, cum superius dixit *virgultum* quam cito factum statim adultum et habens fructum, et herbam ortam et ferentem semen. Ad quod dicitur duos fuisse modos operationis divinae, ut dictum est, *materialiter scilicet et essentialiter*. Fecit ergo ea materialiter, priusquam orirentur, et germinarent essentialiter. Vel aliter, quod innuit sequens littera cum dicitur: *Non enim pluerat Dominus super terram*. Fecit equidem tunc illa perfecta, et essentialiter priusquam orirentur, et germinarent,

PATROL. CXCVIII.

ut modo faciunt cum paulatim benedictio roris infusi, et labore hominum adhibito, ad ortum et maturitatem perveniunt. Tunc enim fons irrigabat terram, ut Nilus Ægyptum (Deut. xi; Isai. xxiii), vicissim per partes diversas, sicut dicitur Jordanis ante subversionem irrigasse totam Pentapolim vicissim, scilicet sicut de quibusdam fontibus dicit Augustinus, quia mira vicissitudine totam quamdam irrigant regionem, ne si simul totam terram tunc fonte irrigatam dixerimus, diluvium fuisse dicamus. Vel quia legitur ibi fons, et non unus, multitudinem innuit, ut ibi: *Venit locusta* (Exod. v).

CAP. XII. De creatione animæ protoplasti.

Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ (Gen. ii). Hic primo vocat Deum Dominum, quia tunc primo habuit proprie servum, scilicet laborantem (Sap. x). Post recapitulationem, de utriusque hominis formatione diffusius agit, et prius de viro. Et quia duæ sunt hominis partes, de utraque agit. Ad carnem enim spectat quod dicitur, *formavit hominem de limo terræ*. Ad animam cum dicitur, *inspiravit*, etc. quasi dicat: Corpus fecit de terra, animam de nihilo. Alia translatio habet, *insufflavit*, vel *sufflavit*, quod non incongruum est de Deo, ut quidam putaverunt, cum fauces et spiritum non habeat. Deus enim inspiravit, id est spiritum fecit. Similiter insufflavit, id est statim scilicet animam fecit. Unde in Isaia: *Omnem flatum ego feci* (Isai. lvi). Quod autem dicitur, *in faciem*, per synecdochen, a parte totum intelligitur. Totum enim hominem animavit. Sed faciem, tanquam partem digniorem, quia sensuum capacem, solam nominavit. Eandem autem animam etiam *spiraculum vitæ* vocat, quia per eam homo spirat et vivit. Et post dicit, *animam viventem* in se, id est in perpetuitate vitæ viventem, non motabilem, ut animam pecudis. Hunc locum non sane intellexit Plato, dicens Deum animas creasse, sed angelos corpus formasse, ibi: « Dii deorum, quorum opifex paterque ego, » etc. Quod autem quidam asserunt animam de essentia divina factam stare non potest, quia tunc nullo modo peccare posset. Alii distinguunt inter spiraculum vitæ, et animam, dicentes spiraculum vitæ spiritum, sed quem etiam homini tunc datum asserunt ad prophetandum, quando dixit: *Hoc nunc os ex ossibus meis*. Alii etiam aliter distinguunt. spiraculum vocantes quemdam spiritum corporeum in corpore animalis, qui et quinque sensus operatur in eo, qui etiam paulatim exstinguitur in eo, et dum moritur animal in aliqua parte corporis, adhuc sentitur spiritus ille, cum in alia exstinctus sit. Factus est autem homo in virili ætate, mortalis et immortalis, id est potens mori, et potens non mori, et anima corpori prius formato infusa. Sed queritur utrum in ipso corpore dum infunderetur, creata, vel extra creata sit, et sit ei datum naturaliter velle incorporari. Quidquid circa illam actum sit, de post creatis dicitur, quod in ipsis corporibus dum infunduntur, creantur.

CAP. XIII. De paradiso et lignis ejus.

Plantaverat autem Dominus Deus paradysum voluptatis a principio. Quasi quæreret aliquis: Remansit homo in loco ubi factus est, in agro scilicet Damasceno? non. Ubi ergo translatus est? in paradysum quem Deus die tertia plantaverat, id est plantis aptaverat, herbis scilicet et arboribus insitum, a principio creationis, scilicet cum apparuit arida, et germinare terram fecit: vel a principio, id est a prima orbis parte. Unde alia translatio habet, *paradysum in Eden ad orientem*. Eden Hebraice, Latine *deliciae* interpretatur. Ergo idem est *paradysum voluptatis* quod *paradysum in Eden*, id est in deliciis. Sed a principio, idem est quod ad orientem. Est autem locus amœnissimus longo terræ, et maris tractu a nostra habitabili zona secretus, adeo elevatus ut usque ad lunarem globum attingat. Unde, et aquæ diluviî illuc non pervenerunt. Est etiam paradysus cœlum empyreum, et dicitur spiritualis, quia regio est spirituum. Dicitur etiam spiritualiter paradysus vita beata, vel Ecclesia. *Produxitque Deus* in paradiso de humo diversa ligna quibus delectaretur homo videndo, et sustentaretur edendo. *Produxit* quidem, id est procul in altum duxit; vel *produxit*, id est pro homine duxit. *In medio* quorum tanquam digniora posuit lignum vitæ, et lignum scientiæ boni et mali. Dictum est autem lignum vitæ ab effectu, quem habuit naturaliter, ut comestum sapiens perpetua soliditate hominem firmaret, ita ut nulla infirmitate, vel senio, vel anxietate, in deterius, vel in occasum laberetur. *Lignum vero scientiæ boni et mali* dictum est ex eo quod secutum est ejus comestionem. Prius enim nesciebat homo quid esset malum, quia nondum expertus. Bonum enim dicimus sanitatem et firmitatem; malum vero ægritudinem et imbecillitatem, quæ nondum senserat homo. Cognoverat quidem ea per scientiam, quia ex uno contrariorum cognoscitur reliquum, sed non per experientiam, ut medicus dum sanus est novit morbos, sed cum ægrotat magis cognoscit, quia novit, et sentit, sicut de puero delicate nutritio dicitur, quia nescit quid sit malum, ino nondum novit quantum sit bonum, vel malum: vel malum dicitur inobedientia, bonum obedientia, quia post comestionem novit quantum bonum erat obedientiæ, et quantum malum inobedientiæ. Plato non putans hoc posse convenire arboribus, quod sit lignum vitæ, et lignum scientiæ boni et mali, ideo utrumque hoc de homine dictum existimavit, quia vivit et est sciens bonum et malum, et dixit ipsum vocatum lignum, id est corporeum, ad differentiam spirituum, id est angelorum, qui et vivunt, et sciunt bonum et malum. *In medio* vero positum tradidit, quia homo est quasi medius inter Creatorem super se positum, et sensibilia sub se posita. Discretam vero illius hominis fuisse creationem a creationibus hominum reliquorum dixit per illa duo addita, *vitæ, et scientiæ boni et mali*. Sicut enim in Samia figura, id est

A Pythagorica, quæ de Samo insula fuit, hæc enim figura a Pythagora inventa est, prius est truncus integer, et post in summo bivium, sic homo modo in primis ætatibus quasi tantum vivit, non utens viribus ad intelligentiam datis. Sed cum venerit ad annos discretionis, tunc discernit inter bonum et malum, et tunc sunt primum opera ejus bona, vel mala. Sed non ita factum est in Adam, imo cum vita data est ei scientia boni et mali, quasi diceret: Factus est homo corporeus, subditus Deo, prepositus animantibus, et simul vixit, et scivit bonum et malum.

CAP. XIV. De fonte paradisi, et quatuor fluminibus ejus.

B Et fons, vel fluvius egrediebatur ad irrigandum paradysum, id est ligna paradisi (Gen. 11). Fons potest intelligi, vel abyssus, id est matrix omnium aquarum, vel fontes per syllepsim, singulare pro plurali. Irrigare autem positum est pro ministrare humorem. Dicitur enim terra circumjacens humectari a fluminibus per tracones, id est per vias subterraneas, vel per meatus quatuordecim stadiis, aut sexdecim. Qui fons dividitur in quatuor flumina. Unus dicitur est Phison, qui a Gangaro rege Indiæ dicitur est Ganges, et interpretatur Phison secundum Isidorum *cuterva*, quia decem flumina recipit, vel *inmutatio oris*, quia mutatur a facie, quam habet in paradiso. Mutatur etiam secundum diversa loca tribus modis. In colore, quia alibi clarus, alibi obscurus, alibi turbidus; in quantitate, quia alibi parvulus, alibi diffusus; in sensu, quia alibi frigidus, alibi calidus: hic *circumit terram Hevithath*, id est Indiam, et trahit aureas arenas. Alius dicitur est Gehon, vel Gihon, vel Igion, qui et Nilus, et sonat *hiatus terræ*, vel *terreus*, quia turbidus est: hic *circumit Æthiopiam*. Alii duo primis nominibus vocantur Tigris, et Euphrates. Tigris animal est velocissimum, et ideo fluvius ille a sui velocitate Tigridi equivocatus est. Hic *vadit contra Assyrios*. Dicit Josephus quod Tigris dicitur Diglat, quod sonat *acutum*, vel *angustum*. Euphrates *fragifer*, vel *fructuosus* de quo per quas transiret regiones, quasi notum, tacuit Moyses, quia est in Chaldaea, unde venerat Abraham. Hæc quatuor, ut diximus flumina ab eodem fonte manant, et separantur, et iterum quædam eorum inter se commiscuntur, et iterum separantur, sæpe etiam absorbentur a terra, et locis iterum in pluribus emergunt. Inde est quod de ortu eorum varia leguntur. Dicitur etiam Ganges nasci in locis Caucasi montis, Nilus non procul ab Atlante, Tigris et Euphrates ex Armenia.

CAP. XV. De præcepto, et prohibitione edulii.

Tulit ergo Deus hominem de loco formationis suæ in paradysum, scilicet terrestrem, ut operaretur illi (Gen. 11). Non tamen laborando ex necessitate, sed delectando, et recreando, et sic Deus *custodiret illum*, scilicet hominem. Vel utrumque refertur ad hominem, ut scilicet homo *custodiret paradysum* et

Operaretur, ut dictum est. Quidam codices non habent, *illum*, sed *illud*, et tunc est sensus, et *custodiret*, id est consideraret opus suum homo, ut quod faceret in terra, per agriculturam, observaret in se per disciplinam, ut sicut terra sibi, hic ipse obtemperaret suo Creatori. *Præcepitque ei dicens*, etc. Ut homo sciret se esse sub Domino, præceptum accepit a Domino. Omnis autem jussio est in duobus, in præceptione et prohibitione, et ideo utroque usus est Dominus. Præcepit, *ex omni ligno paradisi comedere*. Prohibuit: *de ligno scientiæ boni et mali ne comedas*. Et datum est viro mandatum, ut per virum etiam transiret ad mulierem: vel forte est præoccupatio, quia, facta muliere, utriusque simul datum est. Subdit autem poenam, si contemneret. *Quacunque die comederis, morte morieris*, scilicet animæ, et necessitatem mortis habebis. Unde alia translatio habet planius: *Mortalis eris*. Septuaginta pluraliter ponunt. *Quacunque die comederitis, morte moriemini*. Ideo creditur a quibusdam utriusque dictum, et hic præoccupatum. Facta est autem hæc jussio per aliquam creaturam subjectam, sicut et nobis per prophetas et angelos.

* *Additio 1.* De diversis translationibus sæmel dicimus: Ante incarnationem Domini, anno trecentesimo quadragesimo primo, temporibus Ptolemæi Philadelphii LXX interpretes floruerunt. Post ascensionem Domini, anno centesimo vicesimo quarto, Aquila Judæus factus Christianus, primus interpres ex Hebræo in Græcum, floruit Adriano regnante; deinde post annos quinquaginta quatuor, Commodus regnante Theodosio; deinde post annos triginta, sub Severo Symmachus; deinde post annos octo, quinta editio Jerosolymis est inventa, quæ quia auctor ejus ignoratur, Vulgata dicitur. Origenis quoque editio dicitur Vulgaris, quia ea quasi vulgo utimur. Deinde post annos viginti octo, sub Alexandro, Origenes correxit LXX, cum asterisco, et obelo: postea sine his transtulit. Hi omnes de Hebræo in Græcum transtulerunt: quidam de Græco in Latinum. Plures in primitiva Ecclesia, scioli utriusque linguæ, de Græco in Latium transferebant sermonem. Hieronymus ultimo de Hebræo in Latinum, cujus editio nunc ubique servatur a nobis. Periarchon, *principatus*: Periarchon est liber in quo Origenes dicit Christum adhuc in aere pro dæmonibus pati, sicut in terra pro hominibus passus est, hac auctoritate: *Nihil odisti eorum, quæ fecisti* (Sap. xi).

CAP. XVI. *De impositione nominum animantium principaliter, et mulieris formatione.*

Dixit quoque Deus: Non est bonum hominem solum esse; faciamus ei adjutorium, ad procreandos liberos, quod sit simile illi. Similia enim de similibus naturaliter nascuntur. Sed ne videretur Adæ superflua mulieris formatio, putanti sibi in animantibus esse simile, ideo adduxit Deus ad Adam omnia terræ animantia et aeris. In quibus intelligenda sunt, et aquæ animantia. A parte totum ac-

cipe. Vel universa sunt terræ, quia etiam quæ de aquis condita sunt aliquid habent terræ in se: vel potius pisces post ab hominibus sunt cogniti, et inde nominati. Quod patet, quia æquivalentur animalibus terræ, quia similes his depræhensi sunt. Fecit autem ut omnia simul eo nutu venirent, quo omnia creavit: vel forte factum est per angelos. Adduxit autem pro duobus, ut imponeret homo eis nomina, in quo scirent cum sibi præesse, et sciret Adam nullum ex eis simile sibi. Et imposuit eis nomina Adam lingua Hebræa, quæ sola fuit ab initio. Quod inde perpenditur, quia nomina quæ leguntur usque ad divisionem linguarum Hebræa sunt. Et non invento simili sibi, *immisit Deus soporem in Adam*, non somnum, sed exstasim in qua creditur supernæ interfuisse curiæ. Unde et evigilans prophetavit de conjunctione Christi et Ecclesiæ, et de diluvio futuro, et de judicio per ignem ibidem cognovit, et liberis suis postea indicavit.

CAP. XVII. *De somno Adæ, et formatione mulieris de costa ejus.*

Cumque obdormisset, tulit Dominus unam de costis ejus, carnem scilicet et os, et ædificavit ministerio angelorum illam in mulierem, de carne carnem, de osse ossa faciens, et statuit eam ante Adam. Qui ait: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea*; hoc adverbium, *nunc*, Judæos traxit in errorem, ut dicant aliam prius factam, de qua dictum est, *masculum et feminam creavit eos* (Gen. i); et nunc secundam, quasi dicat Adam: Prior mulier facta est de limo terræ mecum, sed hæc nunc de carne mea. Et Josephus dicit mulierem extra formatam, et in paradysum cum viro translata, sic dicens: « In hunc hortum introduxit Deus Adam, et uxorem ejus, præcipiens eos plantationis habere sollicitudinem. » Et ex duabus uxoribus Adæ innumerabiles, sive interminabiles fingunt genealogias, sed ex ipso textu convinci videntur, in quo semper singulariter sermo est de ejus uxore. Nota quod, de formatione mulieris agendo, de corpore tantum dictum est. Unde quidam ideo tacitum esse voluerunt de anima, ut daretur intelligi, sic traductam in animam mulieris de anima viri, sicut carnem de carne. Augustinus etiam hæsitare videtur quid sentiendum sit de anima, an ex traduce sit an ex nihilo. Sed id ipsum quod tacitum est de anima potius contra eos est. Si enim anima mulieris fuit ex traduce, aliter facta est quam anima viri, quæ de nihilo. Et si aliter fiebat taceri non debuit, ne sic facta putaretur, ut jam au lieramus de anima viri, itaque tacendo innuit, non aliter putandum factam esse, quam didiceramus prius.

CAP. XVIII. *De nominibus mulieris.*

Et imposuit Adam uxori suæ nomen tanquam dominus ejus, et ait: *Hæc vocabitur virago* (Gen. ii), id est a viro acta, et est sumptum nomen a viri nomine, ut materia de materia sumpta fuerat. Etiam denominatio in Hebræo est. Is enim vir

diolitur, unde denominatur ista, ut a vir virago: A hoc nomen proprium illius mulieris fuit, nunc omnium est commune. Et ejus syncopatum est virgo. Virgines dicuntur quoad sunt in integritate natiuitatis suæ. Postea vero fractæ dicuntur mulieres. Similiter sicut hoc nomen Adam fuit proprium illi homini, nunc vero est commune, et Adam sonat *rubeus*, vel *rubra terra*, quia, secundum Josephum, de rubea terra conspersa factus est. Talis est enim virgo tellus, et vera, vel rubea; id est animata, quia sedes animæ est in sanguine, vel rubea secundum quod futura erat, id est sanguinea, id est peccatrix (Gen. iii). Sanguinis nomine sæpe designatur peccatum, ut ibi: *Vestimentum concretum sanguinis* (Isai. ix), et: *Sanguis sanguinem testigit* (Ose. iv). Imposuit ei et aliud nomen Eva, scilicet post peccatum, quod sonat *rita*, eo quod futura esset mater omnium viventium. Tamen quia hic non legitur imposuisse, sed infra post maledictionem, forte quasi plangens hominis miseriam, dixit eam Evam, quasi alludens eculatui parvulorum. Masculus enim recenter natus eculando dicitur, *e*, mulier vero *e*, quasi diceret: Omnes dicentur *e*, vel *e* quotquot nascuntur ab Eva.

*Additio 1. Tertia proprie adhuc virgo erat, quia nondum corrupta hominum opere, nec sanguine infecta.

CAP. XIX. De prophetia Adæ.

Imposito nomine statim prophetavit dicens: *Quamobrem, scilicet quia de latere viri sumpta est, relinquet sæpe homo patrem et matrem, propter uxorem suam, et adhærebit uxori suæ* (Gen. ii), tanquam portiuaculæ suæ. Vel ob hanc rem demonstrando uxorem, dicit, id est propter hanc mulierem *relinquet homo*, etc. Hoc fit quotidie a viris, quia relinquunt cohabitare corporaliter, vel spiritualiter, quia major est zelus in uxorem, quam amor filiorum in parentes, non dico parentum in filios, humor enim ascendit de trunco ad ramos, sed non redit: Et ideo non dixit, quia propter hoc relinquent parentes filios. *Et erunt duo in carne una*, id est unientur ambo in uno carnali opere. Vel *erunt duo in carne una*, pueri gignendi. Non enim ex sanguine uno, sed ex sanguinibus concreatur parvuli caro, vel licet sint duo personali-ter, erunt tamen in conjugio una caro, in aliis duo, quia neuter habet potestatem suæ carnis.

*Additio 1. Maxime intelligendum est hoc, semper *relinquet*, id est non jungetur eis in matrimonio. Hic duo personæ, in lege undecim, in Evangelio plures personæ amoventur a conjugio, hoc est propter hoc, scilicet conjugium, *relinquet homo patrem et matrem*.

CAP. XX. De statu innocentia eorum ante peccatum.

Erat autem uterque nudus, nec erubescabant (Gen. ii). Nihil putabant velandum, quia nihil senserant refrenandum, sicut non erubescimus, si quis viderit manus, et caput, et pedes nostros. Inordinatus enim motus membrorum ipsa facit pudenda.

Sic et pueri si videantur pudenda eorum non erubescunt, quia beneficio a-tatis motum erubescibilem nondum senserunt: qui pudendus est et inordinatus, quia non sine peccato fit, nisi raro spe prolis excusatus; cum tamen excusari potest a peccato, rubore carere non potest. Unde sanctus Zacharias cum sanctam Elisabeth cognosceret a. l gignendum sanctum præcursorem Domini, tamen videri noluit (Luc. i). Et quibusdam hic visum est Deum præcepisse utrique de abstinentia pomi, licet præoccupatum sit.

CAP. XXI. De suggestione serpentis, sive dæmonis.

Serpens erat callidior cunctis animalibus terræ (Gen. iii), et naturaliter, et incidenter. Incidenter, quia plenus erat dæmone. Lucifer enim dejectus a paradiso spirituum, invidit homini quod esset in paradiso corporum, sciens si faceret eum transgredi, quod et ille egeretur. Timens vero deprehendi a viro, mulierem minus providam et certam, in vitium flecti aggressus est. Et hoc per serpentem, quia tunc serpens erectus est ut homo, quia in maledictione prostratus est, et adhuc, ut tradunt, phæreas erectus incedit. Elegit etiam quoddam genus serpentis, ut ait Beda, virgineum vultum habens, quia similia similibus applaudunt, et movit ad loquendum linguam ejus, tamen nescientis, sicut, et per fanaticos, et energumenos loquitur, nescientes, et ait: *Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradisi*, id est, ut comederetis de ligno, sed non de omni. Querit ut ex responsione occasionem inveniat dicendi ad quod venerat. Et sic factum est. Cum enim quasi dubitando dixit mulier: *Ne forte moriamur*, quia dubitans ad quamlibet partem de facili flectitur, unde securus de imperatione ait: *Nequaquam moriemini*: imo Deus volens vos similari ei in scientia, et sciens quod eum comederetis ex ligno hoc eritis sicut dii, scientes bonum et malum, quasi invidus prohibuit. Et elata mulier volens similari Deo, acquievit.

CAP. XXII. De esu pomi, et statu post peccatum.

Vidit quoque mulier prius, quod lignum esset pulchrum visu (Gen. iii), id est mundum, et ex odore, vel tactu notans, quod *ad vescendum suave, comedit, deditque viro suo*, forte præmonens verbis persuasibilibus, quæ transit legislator brevitatis causa. Qui, et ei facile acquievit, quia, cum crederet prius mulierem statim morituram, juxta verbum Domini, et vidisset non fuisse mortuam, dictum hoc a Domino æstimavit quasi tantum ad terrorem, et comedit. *Et aperti sunt oculi eorum*, id est visu tale quid perceperunt, quod non ante, disconvenientiam scilicet nuditatis. Vel non de oculis corporis intelligendum est cum dictum sit: *Vidit mulier lignum*, etc. Non enim accesserunt ad lignum, quasi palpantes. Sed oculis eorum, dicimus concupiscentiam et cognitionem ejus. Erant enim in eis naturales motus concupiscentiæ, sed repressi, et clausi, ut in pueris usque ad pu-

bertatem, et tunc tanquam rivuli aperti sunt, et cœperunt moveri, et diffundi, quos cum prius in se esse non sensissent, tunc experti sunt, et cognoverunt eos. Et sicut inobedientes fuerunt suo superiori, sic et membra cœperunt moveri contra suum superius, id est rationem. Et primum motum concupiscentiæ contrarium rationi senserunt in genitalibus, et sua contra se moveri videntes, erubuerunt. Unde, et illa pudenda dicta sunt. Cætera quidem membra ad nutum hominis stant, aut moventur, pudenda non. Quia vero hæc est porta propaginis, et inobedientia membrorum, quasi signum inobedientiæ parentum scriptum est in porta. Et cognoverunt se nudos, id est disconvenire pudenda, id est erubuerunt videri pudenda. Tamen Josephus tradit scientiam cognoscendi se nudos, et intelligendi confusionem suam, habuisse ex esu ligni, quasi hunc effectum naturaliter habentis, dicens: «Ista namque plantatio causa acuminis erat, et intellectus.»

CAP. XXIII. De maledictionibus serpentis, viri et mulieris.

Tunc fecerunt sibi perizonata (Gen. iii), id est succinctoria, quasi bracas breves, ut campestria. Nec sine causa de foliis ficuum, quia de succo eorum si teratur, caro hominis inuncta statim ibi sentit voluptatis pruriginem, ut quasi per hoc ostensum sit quia pruriginem voluptatis jam in carne senserant: quæ prurigo designat pruriginem voluptatis quam ipsi habuerunt. Hinc quidam dicunt ficum fuisse arborem prohibitam. Et audierunt vocem Domini deambulantis, ut ex ipso suo motu jam videretur eos arguere, quia non steterant in præcepto. Loquebatur autem per subjectam creaturam eis. Et absconderunt se a facie Dei in medio lignorum. Vocavitque Dominus virum, scilicet, cui dederat præceptum, et increpando, non ignorando, ait: Adam, ubi es? quasi dicat: Vide in qua miseria es. Qui ait: Abscondi me, quia nudus eram. Stulta responsio, quasi displiceret nudus, qui talis fuerat factus. Et ait Dominus. Quis hoc indicavit tibi, nisi quod de ligno comedisti? Ille vero non humiliter confitens, sed peccatum in uxorem retorquens, imo in ipsum mulieris datorem, ait: Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi. Et ad mulierem ait: Quare hoc fecisti? Nec ipsa se accusavit, sed obliquavit peccatum in serpentem, tacite vero in Auctorem serpentis. Serpens vero non interrogatur, quia per se hoc non fecerat, sed diabolus per eum. Et maledicens eis, incepit a serpente, ordinem servans, et congruum maledictionum numerum. Serpens enim, et prius et plus peccavit, quia in tribus; mulier post, et minus eo, sed plus viro, quia in duobus; homo postremo, et minus, quia in uno. Serpens invidit, mentitus est, decepit. His tribus redditæ sunt tres maledictiones. Quia invidit hominis excellentiæ,

dictum est ei: Super pectus tuum gradieris. Quia mentitus est, punitus est in ore: unde: Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ, imo abstulit ei vocem, et posuit ei venenum in ore. Quia decepit, accepit hoc: Inimicitias ponam inter te et mulierem. Hinc innuitur quod Eva pœnituit: Ipsa conteret caput tuum, quod naturaliter servat serpens, quasi sedem vitæ. Et tu insidiaberis calcaneo illius maxime. Et sicut naturale odium est inter equos et gryphes, lupos et canes, sic inter hominem et serpentem. Sicut enim venenum serpentis hominem, sic sputum hominis jejuni perimit serpentem. Et quia adhuc nudi erant, serpens modo hominem timet nudum, et fugit, et in vestitum insilit. In duobus peccavit mulier, superbivit, et vitium comedit. Quia superbivit, humiliavit eam dicens: Sub potestate viri eris violenta, ut etiam vulneribus te affligat in deforatione. Nunc quidem subdita est viro conditione, et timore, cui prius subjecta fuerat, sed amore. Et quia in fructu peccavit, in fructu suo punita est. Unde dictum est ei: In dolore paries. Quod dictum est ei in dolore, maledictio est, sed paries, benedictio est. Maledicta enim est sterilis (Exod. xxiii). Et ita in puniendo non est oblitus, misereri Deus, quod etiam in aliis maledictionibus hominum notandum est. Adam, quia in solo esu peccavit, in laborem quærendi sibi edulii punitus est sic: Maledicta terra in opere tuo, scilicet pro opere tuo, id est pro peccato, pro quo factum est, ut terra, quæ bonos prius, et uberes fructus sponte faciebat, deinceps raros, nec sine hominis labore; quandoque etiam pro fructibus spinas, et tribulos germinabit. Et addidit: Et comedes herbas terræ, quasi etiam in hoc par eris jumento. Terræ autem maledixit, quia de fructu terræ transgressio facta est, et non aquis. Inde est quod comedit Dominus piscem, sed non legitur comedisse carnem viventium de terra maledicta, nisi forte Je agno paschali, pro præcepto legis. Addit ergo de labore: In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec in terram revertaris, id est donec moriaris, quia terra es, et in terram ibis. Pulchre dictum est, ibis, quia qui in eodem statu stetisses, donec transires in melius, si velles, modo de miseria in miseriam ibis, more fluentis aquæ. Et tunc Adam, plangens miseriam posteritatis suæ, vocavit uxorem suam Evam, ut dictum est.

* Additio 1. Id est femoralia de campania, ubi homines cursores sunt, ut expeditius currant.

CAP. XXIV. De ejectione eorumdem de paradiso, et thomphæa ignea.

Fecitque Deus Adæ, et uxori ejus tunicas pelliceas, id est de pellibus mortuorum animalium, ut signum suæ mortalitatis secum ferret (10); et ait: Ecce Adam factus est, quasi unus ex nobis (Gen. iii): ironia est, quasi voluit esse ut Deus, sed in

(10) Fecit secundum quosdam, id est jussit, ut sibi faceret.

evidenti est modo, quod non est. Nec est vox Dei insultantis, sed vox a superbia corrigentis, et est vox Trinitatis. Vel est vox Dei ad angelos, et est vox plangentis; quod patet, quia factus est a me, ut esset quasi unus ex nobis, si stetisset. *Nunc ergo ne forte mittat manum suam, etumat de ligno vitæ, et comedat, et vivat in æternum*. Aposiopesis est, quasi videte, vel cavete, vel ejicite eum. Dura videtur Dei sententia, quæ prædictis pœnis pœnam rejectionis addidit. Sed contra. Hanc enim pœnam, quam dederat, misericorditer temperavit, ut verum de eo appareat: *Cum iratus fueris misericordiæ recordaberis (Habac. III)*, quia enim victuri erant in miseria, quanto esset vita diuturnior, tanto miserabilior. Si ergo gustassent de ligno vitæ diutius viventes, diutius miseri esent. Nec est mirum, si etiam post peccatum per esum ligni illius diutius vixissent, cum adhuc sint quædam insulæ viventium, in quibus nullus moritur, sic etiam lanugo fit in foliis arborum, apud Seres, cujus esu vita protelatur. Etiam Alexander scripsit Aristoteli de sacerdotibus arborum solis et lunæ, quod esu pomorum longissimam agant vitam. Et, sicut dixerat, *emisit eum Dominus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram de qua assumptus est*, in agrum scilicet Damascenum, de quo sumptus fuerat, in quo Cain Abel suum fratrem interfecit (*Gen. IV*), juxta quem Adam, et Eva sepulti sunt in spelunca duplici. *Et collocavit ante paradisum voluptatis cherubim et flammeum gladium atque versatilem*; ut angelus arceret diabolum, ignis hominem. Vel ministerio angelorum posuit ignem ibi, qui intercluderet paradisi ingressum, qui nomine gladii, non cussilibet, sed versatilis, dicitur, id est utrobique secantis, quia pœna fuit homini in utraque parte sui puniri, in anima scilicet et in corpore. Vel dictus est versatilis, id est aptus ad versandum, id est tollendum, cum Deus vellet. Ablatus enim fuit ad tempus, intransibus Elia, et Enoch, penitus vero non, donec in morte Christi fuit extinctus. Si quæritur quid consumebat ignis ille, potest dici, quia quædam species est ignis, sicut in Vita beati Nicolai legitur, cui si manum adhibes, ardorem sentis, sed non pateris adustionem; nec eget materia quam consumat; et taliter urit spiritum. Iterum, si quæritur quare permisit Deus hominem tentari, cum eum sciret lapsurum, et de multis in hunc modum, dicimus, quantum ad præsens attinet opus, quia sic voluit. Si quæritur, cur voluit, insipida est quæstio quærere causam divinæ voluntatis, cum ipsa sit summa causa omnium causarum.

* *Additio 1.* Quod dictum est *vivat in æternum*, ad opinionem hominis trahendum est, quasi dicat, et comedat hac opinione, ut vivat in æternum, vel æternum accipitur pro multo tempore. Quidam tradunt eos fuisse in paradiso septem horas.

** *Additio 2.* Ejectionem primorum parentum repræsentat Ecclesia in Capite jejunii, cum ejicit ex se pœnitentes. Cilicium dat in signum tunicarum

pellicearum, cinerem sub his verbis. *Cinis es, etc.* Et in memoriam maledictionis, ejecti ardentes candelas ferunt, quia pro opere, quo porrexerunt manus ad pomum vetitum, apposita est ignea rhombæa paradiso. Transeunt quoque ad aliam ecclesiam, et clauduntur coram eis fores in signum aditus paradisi quondam oclusi. Non ad mensam, sed super terram comedunt, quia, *maledicta terra in opere tuo*. Nemo dicit eis ave, quia nondum mutatum erat nomen Evæ quod in salutatione beatæ virginis Mariæ factum est.

CAP. XXV. De generationibus Adæ.

Adam cognovit uxorem suam (Gen. IV), sed non in paradiso, sed jam reus et ejectus. Breviter legislator generationes Adæ transit festinans ad tempora Abrahæ patris Hebræorum, et plures subicit Adæ filios et filias. Sed Methodius martyr oravit, dum esset in carcere, et revelatum est ei a Spiritu de principio, et fine mundi: quod et oravit, et scriptum, licet simpliciter, reliquit, dicens quod virgines egressi sunt de paradiso. Et anno creationis vitæ Adam decimo quinto natus est ei Cain, et soror ejus Chalmara. Et si enim factus est Adam quasi in ætate triginta annorum, tamen fuit unius diei, et anni; et post, duorum annorum, et trium, et sic de cæteris. Et potuit ante Cain multos genuisse, qui tacentur hic. Post alios quindecim annos natus est ei Abel, et soror ejus Delbora. Anno vitæ Adam centesimo tricesimo Cain occidit Abel, et luxerunt eum Adam, et Eva centum annis. Tunc natus est ei Seth trigesimo anno primæ chiliadis, id est primæ ætatis. Unum sæculum scilicet spatium mille annorum chiliadem dicimus. Inchoat enim Methodius sæcula post ducentos annos Adæ, et vocat sæculum unam chiliadem. Et consonant in hoc Septuaginta, quæ dicunt Adam ducentorum triginta annorum esse cum genuit Seth, sed tamen in Hebræo est centum et triginta. Et omittunt Hebræi centum annos luctus. Sed tamen redeamus ad breviter Genesis. *Conceptit Eva, et peperit Cain*, qui interpretatur *possessio*; *rursumque peperit Abel*, quod sonat *luctus*, vel *mæror*, vel *vapor*, quasi cito transiturus, tanquam nomine prophetatum fuerit, quod de ipso futurum erat; tamen secundum Josephum interpretatur *nilhil hic*, quia non reliquit semen super terram. *Abel fuit pastor, et Cain agricola*. Cum enim esset malignissimus, ut etiam avaritiæ consuleret suæ primus terram incoluit.

* *Additio 1.* Locus in quo luxerunt dicitur valis lacrymarum juxta Hebrom. *Chilios bis mille* interpretatur, et ubi nos sex ætates dicimus Græci dicunt sex chiliades, non quod omnis ætas mille haberit annos. Quædam enim plures, quædam pauciores habuit.

CAP. XXVI. De oblationibus fratrum.

Post multos dies obtulerunt Domino munera (Gen. IV): Cain de frugibus, Abel, secundum Josephum, lac et primogenita agnorum. Moyses ait, *de adipibus eorum*, id est de pinguioribus gregis etiam ob-

tulit. Creditur Adam in spiritu docuisse filios, ut offerrent decimas Deo et primitias. *Et respexit Deus ad Abel, et ad munera ejus, ad Cain vero, et ad munera ejus non respexit*, quia placuit Deo Abel, et pro ipso placuit oblatio ejus (*Hebr. II*), quod quomodo cognitum fuerit, alia translatio aperit: *Inflamavit Deus super Abel, et super munera ejus*. Ignis enim de cœlo oblationem ejus incendit, ut legitur Eliæ factum in Carmelo (*III Reg. xvii*), et in Levitico sub Moysè (*Levit. x; II Paral. vii*). Munera vero Cain, ex avaritia hominis nata, Deo non placuerunt. *Iratusque est Cain, et concidit vultus ejus*, præ verecundia, minorem sibi prælatum videns. Increpans ergo Dominus Cain, ait: *Quare iratus es? Nonne si bene egeris, recipies præmium, scilicet in me, vel pro recipies* Theodotion posuit, *acceptabile erit munus tuum. Sin autem male, statim peccatum in foribus aderit*, id est præsto est, et in voluntate per quam ingressus est ad opus. Sed tamen quia liberi ea arbitrii, *sub te*, id est in potestate tua, erit appetitus ejus peccati, et dominaberis illius, si volueris. Alia translatio habet: *Quare concidit vultus tuus? Nonne si recte offeras, et reete non divides peccasti? Quiesce. Ad te conversio ejus, et tu dominaberis illius*, id est in te est, ut a peccato convertaris. Recte obtulerat, quia Deo, quia creaturam Creatori, sed non recte diviserat, quia se ipsum, qui melior erat, oblationem obtulerat diabolo. Vel non recte divisit, quia meliora sibi retinuit, spicas vero attritas, et corrosas secus viam, Domino obtulit.

CAP. XXVII. De morte Abel.

Invidens itaque Cain fratri suo dixit ad eum: *Egrediamur foras in agrum, vel transeamus* (*Gen. iv*). Dicit Hieronymus, quia hoc furtive in Samaritanorum libris, et nostrorum reperitur. Non enim legitur quid dixerit ad eum, sed intelligendum est, quod dixerit ei verba Domini, increpantis scilicet. *Et tunc consurrexit adversus Abel, et interfecit eum, et dixit Dominus ad eum. Ubi est Abel frater tuus?* Non ignorando, sed increpando impropere fratricidium. Qui cum vellet occultare factum, dixit Deus: *Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra*, id est notorium est quod fecisti, quia effusio sanguinis hoc indicat, nec eget accusatore quod in evidenti est. Inde est quod in Ecclesia quorundam mos est, etiam si nemo accuset, pro sanguinis effusione suspecti in loco sacro trahuntur in causam, quia sanguis clamat, quod si negaverint, iudicio Dei examinentur, et juramento. *Nunc ergo maledictus eris super terram vagus, et profugus*. Merito iste maledicitur, et non Adam, quia sciens iste pœnam primæ prævaricationis, inde fratricidium addidit. Timens ergo Cain, ne vel bestię devorarent eum, si egrederetur ab hominibus, vel si maneret cum eis occiderent eum pro peccato suo, damnans se, et desperans, ait: *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear*. *Omnis qui invenit me occidet me*. Ex timore hoc dixit, vel optando

dixit, quasi diceret: *Utinam occidant me: Dixitque ei Deus. Nequaquam ita fiet*. Non cito scilicet muricris, sed omnis qui occiderit Cain (supplendum est, *liberabit eum a timore, a dolore, et miseria*). Et tunc additur impersonaliter, *septuplum punietur*, id est punitio fiet de eo dum vivet in pœna, usque ad septimum Lamech: quod consonat translationi Septuaginta: *Omnis qui occiderit Cain septem vindictas exsolvet*. Tradunt quidam pœnam ejus durasse, usque ad septimam ejus generationem, quia septem peccata commisit. Non recte divisit, fratri invidit, dolose egit, vocans in agrum occidit, pro caciter negavit, desperavit, poenitentiam damnatus non egit. Vel *Omnis qui occiderit Cain septuplum punietur*, id est plusquam ipse Cain pro prohibitione homicidii, quæ nondum fuerat facta Cain, *Et posuit Deus signum in Cain*, tremorem capitis. Quia fratrem suum, qui erat caput Ecclesiæ occiderat, ut sic sciretur a Domino punitus excommunicatus, et indignus misericordia, nec interficeretur. *Tunc egressus a facie Domini* * * *, *habitavit ad plagam orientalem Eden*, id est deliciarum, non in deliciis, sed versus terram deliciarum. Josephus ait: « Et multam peragrans terram cum uxore sua Chelmana, collocatus est in loco, qui Nayda nuncupatur in quo ei etiam filii nati sunt. » Hieronymus tamen dicit: « Non est terra Nayda, ut vulgus nostrum putat, sed habitavit in terra Nod, id est instabilis, et vagus, quod sonat nod, et dicitur Cain nod.

* *Additio 1.* Qui receperant Pentateucum ut liberarentur a feris, sed corruperant multis, addendo secundum numerum.

* * *Additio 2.* Major est iniquitas mea, quam sit id quo veniam merear, quasi dicat major iniquitas mea omni merito.

* * * *Additio 3.* Ejectionem Cain repræsentat Ecclesia excommunicando sanguinarios, præcipue cum candelis extinctis, quia, et ille, et isti, vitam fratrum exstinxerunt.

CAP. XXVIII. De generationibus Cain.

Cognovit Cain uxorem suam, quæ peperit ei (*Gen. iv*) *Enoch, et fecit civitatem, et dixit eam Enoch ex nomine filii sui Enoch*. Hic patet quod jam multi homines erant, etsi non dicitur eorum generatio, quos convocavit Cain ad urbem faciendam, quorum auxilio eam fecit. Et ait Josephus, quia rapinis, et violentia opes congregans, suos ad latrocinia invitabat, et simplicitatem vitæ hominum, adinventio-nem, et inæqualitatem permutavit, mensurarum, et ponderum, et ad calliditatem, et corruptionem produxit. Terminos terræ primus posuit. Civitates munivit sive muravit, et timens quos lædebat, ob securitatem suos in urbibus collegit. Porro Enoch genuit Irad, qui Maviael, qui Mathusael, qui Lamech, qui septimus ab Adam, et pessimus, qui primus bigamiam introduxit, et sic adulterium contra legem naturæ, et Dei decretum, commisit. In prima enim creatione unica unico facta est mulier, et

Deus per os Adæ decreverat: *Erunt duo in carne una* (Gen. ii). *Acceptique duas uxores Adam et Selam. Genuitque Adæ Jabel*, qui adinvenit portatilia pastorum tentoria ad mutanda pascua, et greges ordinavit, et characteribus distinxit, separavitque secundum genera greges ovium a gregibus hœdorum, et secundum qualitatem, ut unicolores a grege sparsi velleris, et secundum ætatem, ut anniculos a maturioribus, et commissuras certis temporibus faciendas intellexit. *Nomen fratris ejus Tubal, pater canentium in cithara, et organo*. Non instrumentorum quidem, quæ longe post inventa fuerunt, sed inventor fuit musicæ, id est consonantiarum, ut labor pastoralis quasi in delicias verteretur. Et quia audierat Adam prophetasse de duobus judiciis, ne periret ars inventa, scripsit eam in duabus columnis, in qualibet totam, ut dicit Josephus, una marmorea, altera latericia, quarum altera non diluatur diluvio, altera non solveretur incendio. Marmoream dicit Josephus adhuc esse in terra Syriaca. *Sellæ genuit Tubalcain*, qui ferrariam artem primus invenit, res bellicas prudenter exercuit, sculpturas operum in metallis in libidinem oculorum fabricavit. Quo fabricante Tubal, de quo dictum est, sono metallorum delectatus, ex ponderibus eorum proportionem, et consonantias eorum, quæ ex eis nascuntur excogitavit, quam inventionem Græci Pythagoræ attribuunt fabulose, sicut et ex opere fructicum excogitavit operari, id est sculperem in metallis. Cum enim fructices incendisset in pascuis, venæ metallorum fluxerunt in rivulos, et sublata laminæ figuras locorum in quibus jacuerant, referabant. *Soror vero Tubalcain, Noema*, quæ invenit artem variæ texturæ. *Lamech autem, secundum Josephum*, res divinas sapienter sciens, videns eum communi pœnæ subjacere, sibi vero deberi majorem pœnam, prædixit hoc mulieribus suis sic: *Quoniam occidi virum in vulnus meum, et adolescentem in livorem meum, septuplum dabitur ultio de Cain, de Lamech vero septuagies septies*. Lamech vero vir sagittarius diu vivendo caliginem oculorum incurrit, et habens adolescentem ducem; dum exerceret venationem, pro delectatione tantum, et usu pellium, quia non erat usus carniæ ante diluvium, casu interfecit Cain inter fructeta, æstimans feram, quem, quia ad indicium juvenis dirigens sagittam, interfecit. Et cum experiretur quod hominem, scilicet Cain, interfecisset, iratus illic cum arcu ad mortem verberavit eum. Occiderat ergo Cain in vulnere, adolescentem in livore vulneris. Vel utrumque occiderat in vulnus, et livorem suum, id est in damnationem suam. Et ideo cur peccatum Cain punitum esset septuplum, ut diximus, suum punitum est septuagies septies, id est septuaginta animæ, et septem egressæ de Lamech, in diluvio perierunt: vel hoc numero majoritatem pœnæ tantum notat. Hebræus ait: *Mulieres suæ sæpe male tractabant eum*. Unde ipse iratus dicebat eis se pati hoc pro duplici homicidio quod egerat; tamen terrebat eas, subdendo

A pœnam, quasi dicat: Cur me vultis interficere? Gravius punitur qui me interficiet, quam qui Cain,

CAP. XXIX. De Seth, et ejus generatione.

Cognovit quoque Adam adhuc uxorem suam, quam peperit filium, et vocavit eum Seth (Gen. iv). Dixit Strabus post mortem Abel vovisse Adam, non ultra uxorem suam se cogniturum, sed Deo jubente per angelum fregit votum ut Dei Filius de eo nasceretur. Tamen Josephus dicit quia, Abel extincto et Cain effugato, Adam de procreatione filiorum cogitabat; et vehementer eum generationis amor angebat; hanc cogitationem propagationis potuit vocare Strabus præceptum Domini, quia jussit: *Crescite, et multiplicamini* (Gen. i) *Sed Seth natus est filius quem vocavit Enos*, quod sonat homo, vel vir, quasi rationalis, et fortis, quia primus cepit invocare nomen Domini. Forte invenit verba deprecatória ad invocandum Deum. Sed plerique Hebræorum arbitrantur quod imagines ad honorem Dei excogitaverat, et errant. Vel forte ad excitandam pigritiam memoriæ Dei obliavit Dominum, ut modo sit in Ecclesia.

* *Additio 1.* Legitur Adam triginta habuisse filios, et totidem filias præter Cain et Abel.

CAP. XXX. Epilogum insererit.

Hic est liber generationis Adæ (Gen. v). Repetit de generatione Adæ, ut integrum ordinem genealogiarum prosequatur. Unde quidam incipiunt ab Adam primam ætatem; alii a Seth, quibus assentit Methodius, et ideo hoc dicit, quia de Abel nullus natus est, et generatio Cain tota perit in diluvio. *Vixit Adam centum triginta annis, et genuit Seth ad imaginem, et similitudinem suam*, ipse ad imaginem Dei, reliqui ad imaginem ejus, Adæ; quod fere idem est. Vel potius mortalis, mortales. Unde: *Qualis terrenus, tales et terreni* (I Cor. v). Forte Moyseæ centum annos luctus Adæ prætermisit, quia ut diximus, Septuaginta et Methodius, et Josephus ducentum triginta annorum eum fuisse scribunt, cum genuit Seth. Iste genuit Enos, qui Cainam, qui Malahel, qui Jaret, qui Henoch, qui Mathusalem, qui Lamech, qui Noe. Sicut ergo in generatione Cain, septimus, scilicet Lamech, fuit pessimus, ita in generatione Seth, septimus, scilicet Henoch, fuit optimus. Et transtulit illum Deus in paradysum voluptatis ad tempus, ut in fine temporum, cum Elia convertat corda patrum in filios (Malach. iv). Judæi tamen causam hujus translationis attribuunt potius septenario, quam sanctitati ejus, quia plures leguntur sanctiores eo, quorum nullus translatus est. In tantum enim aiunt, Deum omnia sub septenario disposuisse, quod etiam dicunt eum septem cœlos creasse, et cuique nomen suum datum, et septem terras, quas David fundamenta montium vocat (Psal. xvii). De annis Mathusalem diversæ sunt opiniones. Secundum computationem LXX, vixit annos quatuordecim post diluvium, sed non legitur fuisse in arca, nec translatus ut Henoch.

Quidam dicunt quod mortuus fuerit ante diluuium A sex annis. Hieronymus asserit, quod eodem anno, in quo fuit diluuium, mortuus est, quod etiam diligens computatio annorum ejus, secundum Genesim, manifestat. Tamen omnes in numero annorum vitæ ejus conveniunt, quia vixit annis nonagētis sexaginta novem. Porro Noc fuit decimus ab Adam, in quo prima ætas terminata est; ita quod et ipse fuerit in ea. Hujus ætatis annos Septuaginta ponunt duo millia ducenta quadraginta quatuor; alii ducenta sexaginta quatuor. Hieronymus non plene duo millia. Methodius duo millia. Ipse tamen per chiliades sæcula disponit, nec apponit annos si supersint, et ideo nihil certum de numero annorum tradidit.

* *Additio 1.* Hænoch quasdam litteras invenit, et quosdam libros scripsit sub quo Adam intelligitur B mortuus.

CAP. XXXI. *De causa dilucti.*

Noe vero cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham et Japhet (Gen. vi). Moyses dicturus de diluuiō præmisit causam ejus dicens: *Cum cœpissent homines multiplicari super terram, viderunt filii Dei, id est Seth, religiosi, filias hominum, id est de stirpe Cain, et victi concupiscentia, acceperunt eas uxores, et nati sunt inde gigantes.* Tempus quidem quando factum fuerit hoc utrum sub Noe, vel ante, vel multum, vel parum ante, non determinat. Josephus autem dicit quod usque ad septimam generationem boni permanserunt filii Seth, post ad mala progressi sunt, recedentes a solemitatibus paternis, et ob hoc contra se Deum irritaverunt. Nam multi angeli Dei, id est filii Seth, id est qui supra filii Dei, cum mulieribus coeuntes Injuriosos filios genuerunt, qui propter confidentiam fortitudinis gigantes a Græcis dicti sunt, Methodius causam diluuii, hominum scilicet peccata, diffusius exsequitur dicens, quia quingentesimo anno primæ chiliadis, id est post primam chiliadem, filii Cain abutebantur uxoribus fratrum suorum nimis fornicationibus. Sexcentesimo vero anno mulieres in vesania versæ supergressæ viris abutebantur. Mortuo Adam, Seth separavit cognationem suam a cognatione Cain, quæ redierat ad natale solum. Nam et pater vivens prohibuerat ne commiscerentur, et habitavit Seth in quodam monte proximo D paradiso, Cain habitavit in campo, ubi fratrem occiderat. Quingentesimo anno secundæ chiliadis exarserunt homines in alterutrum coeuntes. Septingentesimo anno secundæ chiliadis filii Seth concupierunt filias Cain, et inde orti sunt gigantes. Et incepta tertia chiliade inundavit diluuium. Sic ordinat Methodius. Potuit etiam esse, ut incubi dæmones genuissent gigantes, a magnitudine corporum denominatos, sic dicti a geos, quod est terra, quia incubi vel dæmones solent in nocte opprimere mulieres; sed etiam immanitati corporum respondebat immanitas animorum. Post diluuium tamen nati sunt alii gigantes in Hebron, et post fuerunt in Tham civitate Ægypti, a qua et Titans dicti sunt,

de quorum stirpe fuit Enachin, cujus filii habitaverunt in Hebron, de quibus ortus est Goliath, et quidam alii. Iratusque Deus peccatis hominum dixit: *Pœnitent me fecisse hominem, quasi dicat: Faciam quod solet facere homo pœnitens operis sui, delet enim quod fecerat. Et est sensus, delebo hominem quem feceram. Non enim permanebit spiritus meus, id est indignatio mea, in homine in æternum quia caro est, quasi dicat: Non puniam eum æternaliter ut diabolum, quia fragilis est. Sed hic reddam quod meretur. Et tamen prius quam disperdam eum, dabo ei tempus pœnitendinis, si voluerit, eruntque dies illius ad pœnitendum, scilicet centum et viginti annorum. Non enim intelligendum est de spiritu hominis, sed de Dei indignatione. Noc est terminus iste humanæ vitæ post diluuium, cum post diluuium inveniatur homo amplius vixisse, et dixit Dominus hoc ante annos vlginti, quam inciperet fieri arca, ut dicit Hieronymus, quæ facta legitur centum annis. Vel secundum Strabum ab eo anno dixit, quo cœpit arca fieri, sed quia in malitia perseveraverunt ante præfixum tempus, scilicet centesimo anno delati sunt. Tamen Josephus dicit hunc terminum vitæ hominum statutum. Quod autem dicitur *Deus tactus dolore cordis intrinsecus*, forte nihil aliud est, quam quod homines latebat quantitas divinæ offensæ. Vel antropospatos est, scilicet humana propassio, quando attribuitur Deo quod hominis est.*

* *Additio 1.* Hanc opinionem alibi damnat Augustinus.

CAP. XXXII. *De arca Noe, et quomodo Dominus locutus est Noe.*

Noe vero erat perfectus in generationibus suis (Gen. vi), quasi non illius perfectionis, quæ est in patria, sed secundum modum generationis suæ, scilicet terrenæ. Et dixit Dominus ad Noe. *Finis universæ carnis venit coram me, præter eos qui in arca erunt salvandi, disperdam eos cum terra, id est cum fertilitate terræ. Tradunt quoque vigorem terræ, et fecunditatem longe inferiorem esse post diluuium, quam ante, unde esus carniū homini concessus est, cum antea fructibus terræ victitaret. Fecit Noe, juxta præceptum Domini, arcam de lignis levigatis, id est politis, vel quadratis. Alia littera, vel bituminatis, longitudine trecentorum cubitorum, latitudine quinquaginta, altitudine triginta, ad modum scilicet humani corporis, in quo longitudo sexies est major latitudine, et decies major altitudine. Est autem longitudo a planta, usque ad verticem et latitudo a crate lateris ad cratem; altitudo a dorso, usque ad ventrem. Quod tamen multi de corpore Christi, tantum dictum esse volunt, quia sic legitur in Isidoro, qui humani corporis instar ostendit, in quo Christus apparuit. Fuit ergo hæc arca in fundamento quadrata, sed in forma altera parte longiori ab angulis in arcum conscendens, donec in cubito summitas ejus perficeretur. Bitumine intus, et extra linita est, quod*

est gluten ferventissimum, quo ligna linita non dissolvuntur aliqua vi, vel arte, nec materia, vel maceria bituminata solvi potest, sine menstruo mulieris. In lacubus Judææ supernatans colligitur. In Syria limus est a terra æstuans. Facta sunt in ea cœnacula, et tristega, id est distinctiones dictæ a trita. Dicit alia translatio bicamerata, et tricamerata; habuit enim quinque cameras, quas Augustinus etiam, præter sentinam, dicit ibi fuisse, dicens super tabulatum sentinæ fuisse bicameratam. Una enim camerarum erat stercoraria, altera apothecaria, et super hanc mansionem erat alia tricamerata. Laterales cameræ erant una immitium, et avium. Et habuit ostium ubi bicamerata, et tricamerata jungebantur. Alii vero has quinque cameras in altitudine sola disponunt, inferioremque et sentina stercorariam dicentes; secundam supra illam apothecariam, tertiam immitium animalium et serpentum, ubi hæ junguntur ostium ponunt; quartam imitium animalium; supremam hominum et avium. Josephus tamen dicit arcam quatuor cameras habentem, forte stercorariam, vel sentinam non includens. Fecit in ea Noe fenestram quam Hebræi crystallinam fuisse tradunt, quæ in Hebræo vocatur meridianum, a Symmacho *diluculum*. Dicit Rabanus cubitos arcæ fuisse geometricos, alioquin tanta capere non valeret. Continet enim cubitus geometricus septem nostros, vel novem. Proprie enim cubitus pedem et dimidium habet.

* *Additio 1.* Quasi agricolæ locutus est Dominus, ut faceret scilicet navem, instar arconii, id est ad conum tendentis, vel forte ab arcendo, quia undique clausa.

* *Additio 2.* Quod dicitur arca habuisse triginta cubitos in altum, in corpore ejus intelligendum est, id est a fundo usque ad tabulatum. Impossibile enim esset operaturam ejus non plus ascendisse, et tigna triginta cubitorum tantum, operire longitudinem et latitudinem.

CAP. XXXIII. *De ingressu in arcam.*

Perfecta igitur arca, dixit Dominus ad Noe: *Ingrederis arcam tu, et filii tui, uxor tua, et uxores filiorum tuorum (Gen. vi)*. In his octo reservatum est seminarium generis humani. Et seorsum viros, seorsum mulieres nominavit Dominus cum de ingressu loqueretur. Ac si diceret. Tempore afflictionis vacandum est ab amplexibus mulierum. *Et ex cunctis animantibus universæ carniæ bina i. duces in arca*, id est combinata, id est masculinum et feminam. De immundis enim animalibus fuerunt ibi tantum duo secundum genus suum, de mundis vero septem. Immunda vero vocat ea Moyses secundum tempus suum, quæ scilicet lex Mosaica vocat immunda. Vel tunc dicta sunt immunda, quæ etiam tunc naturaliter esui hominum non erant apta. Idcirco dixi, naturaliter, quia nulla adhuc ad edendum concessa. *Tollesque tecum ex omnibus quæ mandati possunt, ut sint tam tibi quam illis in arcam.* Si quæri-

A tur, utrum de minutis, vel immundis animantibus, aliqua introducta sunt ad hunc numerum, dicit Augustinus, quod quæ non generantur de coitu, non fuit necesse esse in arca, quæ scilicet de pulvere, ut pulices, vel de humoribus, vel corruptionibus nascuntur. Quod autem ex coitu generativa tantum introducta sint, innuitur cum addit, *secundum genus suum, vel in genere suo*. Quæritur etiam, si sine transgressionè mandati ibi aliqua fuerunt inclusa, quæ necessitas eorum alendorum quæ vescuntur carnibus coegisset includi? Dicit Augustinus posse esse præter carnes alimenta communia, maxime cum ea quæ carnibus vescuntur fico et castanea vesci possint, præcipue cum omnibus vesci cogat fames. Forte nondum etiam animalia carnibus vescebantur, sicut nec homines. *Fecitque Noe cuncta, quæ sibi Dominus præceperat.* Sexcentesimo anno vitæ suæ ingressus est Noe in arcam cum omnibus, quæ dixerat ei Dominus, quæ et nutu divino, et angelorum ministerio adducta sunt, mense secundo die decima septima qui ab Hebræis Nisan dicitur, a Latinis Maius, a Macedonibus Diou. Moyses autem in legitimis Nisan, id est Aprilem, primum mensem constituit, secundum Josephum. In contractibus vero, id est in mercibus faciendis, et in alia gubernatione sæculi temporum decreta, et usualem ordinem mensium servavit. Dicit Josephus, quod ab Adam usque ad hoc tempus, fuerunt anni duo millia sexcenti quinquaginta sex quod in sacris litteris conscriptum est, et integritate signatus est.

* *Additio 1.* Uxor Noe Phuarphara, uxor Sem Pharthia, uxor Cham Cathafua, uxor Japheth Fliva.

CAP. XXXIV. *De inundatione et cataclismo.*

Ingresso Noe in arcam, *rupti sunt fontes abyssi, id est aquæ quæ sunt in visceribus terræ, et cataractæ cæli, id est fenestræ apertæ sunt, id est nubes (Gen. vii)*. Cataractæ proprie sunt meatus Nili fluvii, cum Nilus per septem ostia separatur, vel loca ejusdem, quæ catadupla dicuntur. Abusive quilibet aquarum meatus dicuntur initiales, id est cataractæ. Et pluit super terram quadraginta diebus, et noctibus, et elevata arca, in sublime ferobatur, et super omnes montes excrevit aqua altior cubitis quindécim, ut ablucet sordes aeris, usquequo ascenderant opera hominum. Usque ad eundem locum, ascendet ignis iudicii ob aeris purgationem. Sed non videtur opera hominum tantum ascendere potuisse, cum olympus usque ad liquidum aera vadat, super quem litteræ inscriptæ in pulvere, per annum reptæ sunt stetit immobiles, quia venti delere non poterant, propter altitudinem montium, ubi pro nimia aeris raritate, nec etiam aves vivere queunt, nec philosophi ascendentes, absque spongiis plena aqua, aliquantulum ibi manere potuerunt, quas naribus apponentes crassiorem inde aerem attrahebant. Sed sunt qui putant altitudinem montium tunc non fuisse tantam, quanta nunc est, vel fortasse in sublimibus sacrificantes ignem accendebant, cujus vapor, et

favillæ multum ascendere potuerunt, et aera maculare. Et cum intrasset Noe clausit ostium Deus, et bituminavit exterius, et mortua est omnis anima vivens super terram, et obtinuerunt aquæ terras ita exaltatæ centum quinquaginta diebus, ab illa scilicet die qua ingressus est Noe. Post dies centum quinquaginta cœperunt aquæ minui mense septimo, ita quod die vigesima septima mensis requievit arca super montes Armeniæ. Illic arcæ reliquias usque nunc provinciales ostendunt. Hujus diluvii, et arcæ, ut ait Josephus, memoriam faciunt, etiam qui barbarorum historias conscripserunt. De qua Berosus Chaldæus sic ait : « Dicitur navis ejus, quæ in Armenia venit circa montem Cordicum, adhuc aliqua pars esse, et quoddam bitumen exinde tolli, quo maxime homines ad expiationem utuntur. » Meminit ejusdem Hieronymus Ægyptius, qui antiquitatem conscripsit. Manasse Damascenus de eisdem sic ait : « Et super Numidiam excelsus mons in Armenia qui Baris appellatur, in quo multos confugientes, sermo est diluvii tempore liberatos, et quemquam in arca simul devectum. *Decimo tandem mense, prima die mensis, apparuerunt cacumina montium. Cumque transissent quadraginta dies, aperuit Noe fenestram, et emisit corvum, qui non revertebatur* (Gen. viii), forte interceptus aquis, vel inveniens supernatans cadaver in aquis est illectus eo. Tamen Josephus ait, quod cuncta reperiens inundantia regressus est ad Noe. *Emisitque post eum columbam, quæ cum non invenisset ubi requiesceret pes ejus, reversa est ad Noe.* Sed nonne cacumina montium jam erant nudata? Forte nondum siccata, et sic in palude requiescere non potuit, sicut nec in aqua. Vel per recapitulationem prius potest intelligi factum, et postea dictum. Post dies septem iterum emisit eam, quæ vesperø rediit ferens ramum olivæ virentem. Post alios septem emisit eam, quæ non est ultra reversa ad eum. Igitur sexcentesimo primo anno vitæ Noe, primo mense, prima diemensis, aperuit Noetectum arcæ, et vidit quod exsiccata esset terræ superficies, sed egrediendi exspectabat Domini præceptum.

CAP. XXXV. De egressione Noe, et Iride.

Mense secundo, septimo et vigesimo die mensis, dixit Dominus ad Noe : Egredere de arca tu, et uxor tua, filii tui, et uxores filiorum tuorum (Gen. viii). Conjuncti jubentur exire, qui disjunctim intraverant. Ac si diceret eis : Nunc rediit tempus amplectendi, ut multiplicemini super terram. Mox enim subjunxit : *Crescite, et multiplicamini* (Gen. ix). Et egressus est Noe cum universis, quæ erant cum eo, eadem die, qua ingressus fuerat, revoluto anno. Ingressus enim fuerat decima septima luna mensis secundi, licet habeat alia translatio vigesima septima, et egressus est vigesima octava luna, quia quota est luna hodie, si undecim addas : tanta erit eodem die revoluto anno, si hodie prima, eadem die sequenti anno quocæcuma. Nec te moveat, quod dixi, egres-

sum vigesima octava luna, cum liber dicat vigesima septima. Potuit enim esse quod vespera septimæ diei, et vigesima septima lunæ egressus sit, jam imminente vigesima octava. Media vero tempora, quolibet nomine extremorum sæpe nominantur, ut cum Dominus crucifixus fuit inter tertiam, et sextam : quidam evangelista dicit hora tertia, alius sexta. Vel potius æcundum nomina septem dierum, si in tertia feria est luna vigesima septima revoluto anno in eadem tertia feria erit luna vigesima octava, quia computus dictus per unam diem descendit in martyrologio. Verbi gratia, Kalendæ Januarii sunt in Dominica die, et luna septima, revoluto anno in Kalendis Januarii reiterata luna erit decima septima, sed Kalendæ erunt secunda feria. Ergo Dominica die ante Kalendas erit luna decima septima, et sic a Dominica in Dominicam revoluto anno, non adduntur lunæ nisi decem, sed a Kalendis in Kalendas undecim. *Et ædificavit Noe altare Domino*, et de mundis animantibus septimum obtulit Domino (11). Ideo enim jusserat Dominus septem secundum genus suum induci, ut septimo oblato, sex sufficerent propagationi. Locum autem quo egressi sunt Armenii Egressorium vocant. Filii vero Noe dixerunt Thenon, id est octo pro numero egressorum. Ob hoc quoque, ut quidam tradunt, Noe fecit altare de octo lapidibus. *Et odoratus est Dominus odorem suavitatis, et ait ad Noe : Non ultra maledicam omni terræ propter homines, quia proni sunt ad malum. Tempus autem sementis, et messis, et frigus, et æstus, nox, et dies non requiescent.* Forte nondum ita pleno distincta erant quatuor tempora, quia nec usque ad diluvium aquæ fuerant collectæ in nubes. *Et benedixit eis Dominus dicens : Crescite, et multiplicamini, et sit timor vestri super cuncta animantia terræ.* Hoc dictum est eis in solatium, ne pauci homines a pluribus bestiis opprimi timerent. Quasi Deus diceret : Olera virentia prius dederam in cibum, nunc trado vobis animantia *, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis, id est animal suffocatum. Et prohibuit eis Deus homicidium fieri, quia maxime timebant ne Dominus iterum aquas diluvii inundaret super terram; et Noe quotidie orabat, ne hoc fieret, ut Josephus refert : pepigit eis Deus, quod ultra non fieret diluvium, et in signum fœderis hujus, posuit arcum suum in nubibus **. Et est signum duorum judiciorum. Judicii per aquam præteriti, ne timeatur, et futuri per ignem, ut exspectetur. Inde est quod duos habet colores, cœruleum, qui est aqueus, et est exterior, quia præterit, et rubeum, qui est igneus, qui est interior; quia futurus est ignis. Et tradunt sancti, quod quadraginta annis ante judicium non videbitur arcus, quod etiam naturaliter ostendit desiccationem aeris jam inceptam.

* *Additio 1.* Esus carniæ ante diluvium non erat, sed post statim concessus est.

(11) De mundis septem ingressa significant septem dona, scilicet, quæ perfectus habere debet.

Additio 2.

Ne timeant imbres, datus est in nubibus obsec.

CAP. XXXVI. De ebrietate Noe, et maledictione Cham.

Cæpit Noe exercere terram, et plantavit vineam, labruscas naturales per cultum ad usum vineæ trahens, bibensque vinum, sed ignorans vim ejus, inebriatus est, Et dormiens nudatus est in tabernaculo suo (Gen. ix). Nudatio enim femorum sequitur ebrietatem, sicut libido satietatem. Sed cum Cham vrenda patris vidisset nudata, irridens, nuntiavit hoc fratribus. Sed illi pallium imponentes humeris, et euntes retrorsum, ne viderent operuerunt patris vrenda. Patet quia nondum homines utebantur femoralibus*. Evigilans Noe, cum didicisset quod fecerat filius suus minor, ait: *Maledictus Chanaan puer servus erit fratribus suis.* Sed quaeritur quomodo Cham dicitur minor filius, cum esset medius natu? Potest dici minor, id est indignior; vel forte minor statura. Vel de Japheth dicitur, qui cum minor esset, tamen prudentior fuit Cham majore. Maledixit autem non filio, sed filio filii, quia sciebat in spiritu filium non servituum fratribus, sed semen ejus, nec omnes de semine, sed eos, qui de Chanaan descenderant. Peccata quidem patrum sæpe vindicantur in filios temporaliter. Et est sensus sic: Non lateris de filio tuo, sicut nec ego de te. Et reddidit. *Benedictus Dominus Deus Sem, sicut Chanaan servus ejus.* Prophetia est, quia prævidit in filiis Sem cultum et nomen unius Dei permansurum. Et iterum: *Dilatet Deus Japheth, et habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan servus ejus.* Et hæc prophetia est. Gentes enim, quæ de Japheth dilatatae sunt numero, Deo auctore, et in cultu deorum Deo permittente, post inertem sunt truncæ olivæ. *Et impleti sunt dies Noe nonageni quinquaginta annorum, et mortuus est.* Dicit autem Josephus quod nemo putet falsa quæ de antiquorum longævitate scripta sunt, quia propter virtutes et gloriosas utilitates, quas jugiter perscrutabantur, id est astronomiam et geometriam, Deus eis ampliora vivendi spatia condonavit, quæ aliter discere non potuissent, nisi sexcentos vixerint annos. Per tot enim annorum curricula magnus annus impletur**.

* *Additio 1.* Semiramis fuit mulier quæ primo adinvenit brachias, et usus earum.

** *Additio 2.* Magnus annus completur reversis planetis omnibus ad loca suæ creationis.

CAP. XXXVII. De dispersione filiorum Noe, et Nemrod.

Redit Moyses ad principium genealogiæ Noe dicens: *Hæ sunt generationes filiorum Noe (Gen. x), et incipit a Japheth minori, ut ultimo loco ponatur Sem, cujus successionem texere intendit.* Texuntur autem ex eis septuaginta duæ generationes, quindecim de Japheth, triginta de Cham, viginti septem de Sem. Hi tres disseminati sunt in tribus partibus orbis secundum Alcuinum. Sem Asiam, Cham Africam, Japheth Europam sortitus est. Vel expressius

A dicitur secundum Josephum: Filii Japheth tenuerunt septentrionalem regionem, a Tauro et Amano montibus Ciliciæ et Syriæ, usque [ad fluvium Tanaïm, in Europa vero, usque ad Gadiram]. Filii vero Cham a provincia Syria, et Amano et Libano montibus cunctas terras obtinuerunt, quæcunque ad mare sunt posita, apprehendentes etiam eas, quæ usque ad Oceanum sunt, et proprias facientes appellationes. Filii vero Sem usque ad Oceanum seorsum habitant Asiam, ab Euphrate facientes initium. Generationi Sem insitemus, alias transeuntes, hoc tamen addentes, quod Chus dicitur filius Cham, et filius Chus Nemrod, qui *cæpit primus potens esse in terra, et robustus venator hominum coram Domino, et cogebat homines igem adorare*; ad hoc exiit proverbium, ad dicendum de aliquo, quod fortis ait et malus: *Quasi Nemrod robustus venator coram Domino.* Hoc ideo diximus, quia Methodius dicit hunc fuisse de filiis Hiram filii Sem, Quare vero primus cœperit dominari ostendit, agens de quodam filio Noe, de quo non egit Moyses, sic dicens: Centesimo anno tertiæ chiliadis natus est Noe filius in similitudinem ejus, et dixit cum Jonithum*. Trecentesimo anno dedit Noe donationes filio suo Jonitho, et dimisit eum in terram Ethan, et intravit eam Jonithus usque ad mare orientis, quod dicitur Elio-schora, id est *solis regio*, hic accepit a Domino donum sapientiæ, et invenit astronomiam. Ad quem veniens Nemrod, Gigas decem cubitorum, eruditus est ab eo, et accepit ab eo consilium, in quibus locis regnare cœpisset. Jonithus iste futuros quosdam eventus prævidit, et maxime de ortu quatuor regnorum, et occasu eorum per successionem. Quam etiam plane prophetavit Daniel. Et prædixit discipulo suo Nemrod, quod primi regnarent de Cham, de quo Belus descendit, post de Sem Medi, et Persæ, et Græci, post, de Japheth Romani. A quo rediens Nemrod accensus amore dominandi, sollicitavit genus suum de Sem, ut imperaret aliis, quasi primogenitus, sed noluerunt; et ideo transivit ad Cham, qui acquievit, et regnavit inter eos in Babylone, et exinde dictus est de filiis Cham. Sed si vere fuit de filiis Cham, tunc nulla est quæstio quare inter eos regnaverit; hujus exemplo cœpit regnare Jectam, vel Jetram, vel Uram super filios Sem, Sughene, vel Sustene super filios Japheth. Narrat autem Philo Judæus, vel ut alii volunt Gentilis philosophus, in libro *Quæstionum* super Genesim, quod ex tribus filiis Noe adhuc ipso vivente sunt nati viginti quatuor millia virorum et centum, extra mulieres et parvulos, habentes tres super se duces, quos prædiximus.

* *Additio 1.* Chaldæi ignem adorabant, et cogebant alios idem facere, comburentes alia idola. Sacerdotes vero Canopi hoc audientes, quod magnum idolum in honore Beli formaverant, removens coronam auream apposuerunt vas fictile ad modum coronæ perforatum foraminibus cera obturatis. Ve-

nientes Chaldaei opposuerunt ignem, et liquefacta A
cera aqua defluens, quae erat in corona exstinxit
ignem, et praevaluerunt Canopi idola.

•• *Additio 2.* Objicitur secundum Methodium de
Jonitho, quia non genuerat eum Noe ante diluuium,
quia non fuit in arca, cum non fuerit mortuus ante,
quia post instruxit Nemrod, nunc post diluuium.
Forte non est vera ratio Methodii.

CAP. XXXVIII. De turre Babylon.

Post obitum vero Noe, moventes pedes suos ab
Oriente, convenerunt duces in unum, in campum
Sennaar, et timentes diluuium, consilio Nemrod volentis
regnare, coeperunt aedificare turrim, quae per-
tingeret usque ad caelos, habentes lateres pro saxis,
et bitumen pro caemento. *Descendit autem Dominus,
ut videret turrim (Gen. xi)*, animadvertit, ut puniret, B
et ait ad angelos: *Venite, et confundamus linguam
eorum, ut non intelligat quisque vocem proximi sui.*
In hac divisione nihil non fecit Deus, quia voces
eandem sunt apud omnes gentes, sed dicendi modos,
et formas diversis generibus divisit. De hac turri
dicit Josephus, quia latitudo erat ita fortissima, ut
prope eam aspicientibus longitudo videretur in mi-
nus. Dii vero ventos immittentes everterunt turrim,
et vocem propriae unicuique partiti sunt. Propterea
Babyloniam contigit vocari civitatem. Babel enim
Hebraei confusionem appellant. De hac turri
meminit sibylla dicens: « Cum omnes homines ex-
isterent unius vocis, quidam turrim aedificaverunt
excelsam, tanquam per eam ascensuri in caelum. » C
De campo vero Sennaar in regione Babylonis me-
minit Esiccius dicens: Qui de sacerdotibus sunt ere-
pti: Jovis sacra sumentes, in Sennaar Babylonis
venerunt, divisione sunt post haec, diversitate lin-
guarum migrationes agentes, apprehendentes medi-
terranea simul, et maritima. Nec praetereundum puto
quod Moyses dicit Regma, filium Chus, duos ha-
buisse filios Saba, et Dodam. Josephus dicit Soba,
et Judam, quorum Judas Aegyptiacam gentem He-
speriorum inhabitans, Judaeis cognomen suum reli-
quit. Quod autem dicitur, de terra Sennaar egres-
sus est Assur, intelligendam est, quia Nemrod ex-
pulsit eum vi a terra illa, et turre, quae ejus erat jure
haereditario. Vel intelligendum non est Assur filius
Sem, qui invenit purpuram, et unguenta crinium, D
vel corporum a quo Chaldaei, et Assyria dicta est,
sed Assur, id est regnum Assyriorum, inde egres-
sum est, quod tempore Sarug, praevi Abraham, factum
est. Regnum quidem Babylonii habuerunt, qui
de semine Nemrod fuerunt, usque ad quartam chi-
liadem, et ultimum eusaidem.

• *Additio 1.* Chalka, Balykon, Sennaar, idem
sunt.

CAP. XXXIX. Primum incidens.

Interim vero obtinuerunt Aegyptios et Assyrios
ita: In diebus Sa:ug Belus Nerothides rex Babylo-
nis, quia fuit alter Belus rex Graeciae, intravit Assy-
riam, sed parum obtinuit in ea. Quo mortuo filius
ejus Ninus totam obtinuit Assyriam, et civitatem, in

qua caput regni erat, itinere trium dierum amplia-
vit, et a suo nomine Ninivem dixit. Inde est quod
quaedam historiae dicunt regnum Assyriorum coe-
pisse ab antiquo Belo: quod verum est quantum ad
initium. Alii dicunt coepisse a Nino, quod verum est
etiam, quantum ad regni ampliationem. Ninus vicit
Cham, qui adhuc vivebat, et regnabat in Bractia,
[*al. Thracia*], et dicebatur Zoroastres inventor ma-
gicæ artis, qui et septem liberales artes, in quatuor-
decim columnis scripsit, septem zueis, et septem
lateritiis, contra utrumque judicium [*al. diluuium*].
Ninus vero libros ejus combussit. Ab eisdem orta
sunt idola sic.

• *Additio 1.* Syrophanes primus idololatra Aegy-
pti, Diotatus Lacedaemoniorum, in *Poetria* magi-
stri Anselmi.

CAP. XL. De morte Beli, et ortu idolorum.

Mortuo Belo, Ninus in solatium doloris, imagi-
nem patris sibi fecit, cui tantam exhibebat reve-
rentiam, ut quibuslibet reis qui ad eam confugis-
sent parceret. Proinde homines de regno ejus di-
vinos honores imaginis ejus coeperunt impendere;
hujus exemplo plurimi claris suis mortuis imagi-
nes dedicarunt, et sicut ab idolo Beli caetera tra-
xerunt originem, sic ab ejus nomine generale no-
men idolorum traxerunt. Sicut enim dictus est Be-
lus ab Assyriis, sic et aliae nationes secundum idio-
mata linguae suae dixerunt, aliae Bel, aliae Beel, aliae
Baal, aliae Baalim. Imo, et nomina specificaverunt,
aliae Belphegor, aliae Beelzebub dicentes. Sed tan-
dem scriem genealogiae Sem prosequamur.

CAP. XLI. De generatione Sem.

Sem centum annorum erat, quando genuit Ar-
phaxad, biennio post diluuium (*Gen. ix*). Repugnare
huic videtur quod dictum est supra, quingentesimo
anno Noe natum Sem, et sexcentesimo inundo dilu-
vium. Ergo post diluuium centesarius erat
Sem, et biennio post, centum et duorum annorum.
Sed mos est sacrae Scripturae, saepe limites neme-
rorum ponere, paucis annis, si superfuerint, tac-
tis. Potest ergo dici quod Sem centum annorum
erat, et duorum, sed duos tacuit Scriptura, vel Noe,
cum genuit eum, quingentorum et duorum, vel duo
decrant ad sexcentos cum inundavit diluuium: vel
ita legatur littera. Sem centum annorum erat post
diluuium, et erat biennio post diluuium, quando
genuit Arphaxad. Josephus autem dicit, Sem filius
Arphaxad natus est, post annos duodecim facti di-
luvi, quod forte vitium scriptoris est. Arphaxad
genuit Salem, cui in Luca (cap. iii) subditur Cai-
nam secundum Septuaginta, qui condidit Salem,
qui Heber a quo Hebraei dicti sunt, secundum Jo-
sephum. Tamen Augustinus dicit: « Merito quaeri-
tur utrum ab Heber dicti sunt Hebraei, vel ab Abra-
ham quasi Abraham. Heber genuit Phaleg, et J. etiam
Phaleg Hebraice *divisit*, eo quod in diebus ejus, pro
divisione linguarum, divisae sunt gentes, et divisio
terrarum facta, sed sub isto praecipue facta dicitur;
quia in isto, et in filiis ejus remanente lingua anti-

qua, alii quasi ab eo divisi sunt. Phaleg genuit A
 Reu, vel Regau, qui Sarug, qui Nachor, qui Thare.
 Thare cum esset septuaginta annorum genuit Abram,
 Nachor, et Aran, et est ordo præposterus. Aran
 enim primogenitus, et Abram ultimus fuit, et forte
 non genuit eos cum esset hujus temporis, sed tunc
 cœpit generare, et suis temporibus, eos genuit,
 scilicet per diversa tempora, ita quod jam centum
 viginti annorum erat cum genuit Abram, qui fuit
 ultimus. In Thare terminatur secunda ætas habens,
 eecundum Septuaginta, mille septuaginta duos an-
 nos, secundum Methodium chiliadem, secundum
 Hebraicam veritatem annos mille ducentos nona-
 ginta duos. Et tot annos dicit Josephus, usque ad
 nativitatem Thare, sed usque ad nativitatem Abræ
 extenditur hæc ætas. Porro Aran genuit Lot, et
 Jescham, qui et Sarai, et Melcham, et mortuus
 est ante patrem suum in Hur Chaldæorum. Et est
 nomen civitatis Hur, secundum Josephum, ubi et
 hactenus sepultura ejus ostenditur. Hebræi Hur
 ignem dicunt, inde fabulantur, quod Chaldæi in
 ignem, per quem trajiciebant parvulos projecerant
 Abram, et Aran, quia nolebant ignem adorare, et
 Arau ibi expirante, Abram Dei auxilio est libera-
 tus. Unde dicitur: *Ego sum qui eduxi te de Hur
 Chaldæorum (Gen. 11) (12)*. Thare ergo odio habens ter-
 ram, propter luctum Aran, nec valens sustinere in-
 jurias quæ fiebant ei, ut ignem coleret (13), statuit pe-
 regrinari, et dedit Nachor Melcham uxorem. Abræ
 vero Sarai, qui et Lot fratrem uxoris in filium C
 adoptavit, quia Sarai sterilis erat.

* *Additio 1.* Qui invenitur in glossa super Lucam.
 In quadam enumeratione generationis Christi de
 Cainam reperies, per quam Magister locum istum
 correxit.

** *Additio 2.* Ita non brevem faciunt hanc æta-
 tem Hebræi.

CAP. XLII. *De egressu Thare, et suorum de Chaldæa.*

*Egressus est ergo Thare cum illis, ut irent in ter-
 ram Chanaan, venerunt usque ad Haran (Gen. xi)* Mes-
 opotamiæ civitatem. Septuaginta Interpretes ponunt
 Charram, quia cum *h* aspirationem utrobique ha-
 beat, in Græcum vertere non potuerunt, *ch* pro
 utraque aspiratione posuerunt. Unde et filium Noe
 Habam dixerunt Cham. Inde est quod varie legitur
 Qreb, vel Choreb, Raab, vel Rachab. Mesopotamia
 vero a circumfluentibus aquis, nomen accepit. Meso
 enim *medium*, potamus *aqua*, sicut Aquilegia dicitur,
 quasi *aquis* ligata. *Et facti sunt dies Thare du-
 centorum quinque annorum, et mortuus est in Haran.*

CAP. XLIII. *De annis Abræ post mortem patris, et
 egressu suo de terra sua.*

*Dixit autem Dominus ad Abram: Egredere de terra
 tua, etc. (Gen. xii)*. Septuaginta quinque annorum
 erat Abram cum egredere de Haran, Josephus
 ait: Dimisitque Chaldæam cum septuaginta quin-
 que annorum esset, Domino jubente, ut migraret

(12) Hoc canticum canit Ecclesia.

(13) Gloss. Quia Chal.æi ignem, et alii idola cole-

in Chanaanæam. Si ergo post mortem patris Abram
 erat annorum septuaginta quinque patet, quod dix-
 imus, quod Thare plus quam septuaginta annos
 habebat cum genuit Abram. Si enim in illa ætate ge-
 nuit Abram, tunc post mortem patris erat Abram
 centum quadraginta quinque annorum. Augustinus
 tamen dixit per recapitulationem hoc esse dictum.
 Adhuc enim vivente patre cum esset centum qua-
 draginta quinque annorum, et Abram septuaginta
 quinque egressus est de Haran, relinquens ibi pa-
 trem, et fratrem et in itinere, dum iret in Mesopo-
 tamiam, Dominum locutum ei, et dixisse: *Egredere
 de terra, etc.*, non quin jam esset egressus, sed
 animum revertendi ad eam habebat quasi dicat:
 Qui egressus es corpore, egredere mente. Hierony-
 mus dixit veram esse Hebræorum traditionem, qui
 et annos Thare ponunt septuaginta cum genuit
 Abram, et mortuo patre, egressum Abram dicunt
 de Haran, et plurimum eum esse annorum tunc,
 quam Moyses dicit, sed annos ejus computatos ab
 illo tempore, quo Dei auxilio evasit ignem Chal-
 dæorum, ut id ei reputetur tempus ætatis, ex quo
 confessus est Dominum, spernens idola Chaldæo-
 rum. Ecce, dicit Josephus, jam recidebatur vita ho-
 minum paulatim declinans, usque ad Moysen; in
 quo terminum vitæ, quem constituerat Dominus,
 confirmavit. Centum enim et viginti annorum Moy-
 ses mortuus est.

* *Additio 1.* Thare ergo erat centum triginta an-
 norum cum genuit Abram, Abram septuaginta
 quinque cum pater obiit.

CAP. XLIV. *De adventu Abræ in terram Chanaan.*

*Tulit ergo Abram Sarai, et Lot, et animas quas
 fecerat in Haran (Gen. xii)*, id est animantia, quæ
 ibi acquisierat, et intravit terram Chanaan, ei venit
 ad Sichem, quæ corruptus Sichar sæpe legitur, et
 ad vallem illustrem, quæ Pentapolis dicebatur tunc,
 a quinque urbibus Sodomorum, quæ nunc mare
 Salis, vel Mortuum dicitur, quia nihil in eo vivit, et
 nihil in eo mergi potest, habens animam, vel lacus
 asphalti, id est bituminis, quod dicitur Judaicum,
 vel vallis Salinarum. Apparuitque ei Dominus, et
 dixit ei: *Semini tuo dabo terram hanc*. Qui ædifica-
 vit ibi altare Domino, ubi apparuit ei. Inde de eo
 sic Josephus ait: « Primus præsumpsit Deum unum
 Creatorem esse cunctorum pronuntiare, et homi-
 num opiniones, quas cæteri de Deo habebant inno-
 vare, et immutare prævaluit. Hæc autem conjicie-
 bat per terræ passiones, et maris, et ea quæ conti-
 nent circa solem, et lunam, et ex omnibus, quæ
 circa cælum semper eveniunt. De eodem Berosus
 meminit dicens, post diluvium decima generatone
 fuit apud Chaldæos vir in cælestibus rebus exper-
 tus. Inde transgrediens Abram tetendit tabernacu-
 lum inter Bethel, et Hai, et ædificavit ibi iterum al-
 tare Domino. Et perrexit Abram vadens, et ultra
 progrediens ad meridiem, sed quo iverit subiect
 bant, sic omnes erant idololatæ præter Abram cum
 suis.

Moyses brevitatis causa, vel quasi notum, et habitavit in Damasco. Unde et nomen ejus usque nunc in civitate Damascena habetur in gloria, et vicus ostenditur, qui ab eo dicitur habitatio Abram. Unde Nicolaus Damascenus: « Abram regnavit in Damasco, veniens advena cum exercitu de terra, quæ super Babylonem dicitur Hur Chaldæorum. »

* *Additio 1.* Nunc dicitur mare Diaboli, cujus suasu ibi peccatum est, et multum aluminis ibi reperitur.

CAP. XLV. *De descensu Abræ in Ægyptum, et de reditu ejusdem.*

Facta est autem fames magna in terra Chanaan, et descendit Abram in Ægyptum, timensque libidinem Ægyptiorum, ne cum propter speciem mulieris, occiderent, sororem suam cam dixit esse. Et sublata est mulier, valde pulchra, in domum Pharaonis. Abram vero bene usi sunt Ægyptii propter eam. Deus vero desiderium regis impedit, ne tangeret eam, ægritudine, et tumultu causarum. Cumque pro salute regis sacrificarent sacerdotes, per iram Dei hoc accidisse significaverunt, quod uxori peregrini injuriam inferre voluisset. *Vocavitque Pharaon Abram, et dixit ei: Cur non indicasti, quod uxor tua esset? Ecce uxor tua, accipe eam, et vade* (Gen. xii). Et præcepit rex viris suis, ut deducerent eum. Erat enim dives valde, in auro, et argento, in servis, et ancillis, et in jumentis. Arithmetica sane, et quæ de astrologia sunt Ægyptiis tradidit, ante eis ignota, a quibus post pervenerunt ad Græcos. Reversusque est Abram, usque ad locum, ubi fixerat tabernaculum, inter Bethel et Hai. Partitusque est terram cum Lot, dum pastores eorum inter se rixarent, pro pascuis, optionem etiam concessit Lot, et elevans Lot oculos, vidit regionem Jordanis congruam sibi, et moratus est in oppidis Sodomorum. Abram vero descendit ad convallem Mambre juxta Hebron, et habitavit ibi, fecitque ibi altare Domino. Hebron civitas est, quæ et Cariatharbe dicitur, id est *civitas quatuor*. Arbe enim *quatuor*, Cariath *civitas*, ibi enim sepultus est Adam maximus, et Abram, Isaac, et Jacob cum uxoribus suis: Mambre vero, Aner, et Eschol fratres erant, et confœderati sunt Abræ. A primogenito eorum vallis cognominata erat. Habitabat autem ibi Abram circa quercum, vel terebinthum, cujus radices apparent adhuc. Quam pro nomine Josephus vocavit, dicens: « Habitabat Abram circa ilicem », quæ vocatur Agga, vel Ogiç, vel Dirpsi; ibi promisit ei Deus, quod omnem terram circumstantem, per quatuor partes orbis, daret ei, et semini ejus. »

* *Additio 1.* Hebron interpretatur *conjugium*, vel *conjugum*, quia quatuor patriarchæ cum uxoribus suis ibi incinerati fuerunt. Hæc interpretatio reperitur in quadam glossa in Actibus apostolorum, quam magister legens consuluit ut in historiis poneretur, quod et se fecisse dixit.

** *Additio 2.* Arbor illa, secundum Hieronymum, usque ad tempus Theodosii imperatoris duravit, et

A ex illa fuisse perhibetur quæ modo est, quæ licet arida, tamen medicinalis est.

CAP. XLVI. *De victoria Abræ, et occursu Melchisedech.*

Factum est autem illo tempore, ut Amraphel rex Sennaar, id est Babylonis, etc. (Gen. xiv). Jam tantum processerat libido dominandi, quod quæque civitas regulum habebat, quorum plurimi alicui majori regi serviebant: Tandem omnes subditi erant monarcho Assyriorum. Sane quinque civitates Sodomorum Sodoma, et Gomorrha, Adama, Se'ois, Bala, quæ et Segor quinque reges habebant. Has subjugaverat sibi Chodorlahomor rex Elamitarum, et tributarias sibi fecerat, et duodecim annis servierant ei in tributo. Anno vero decimo tertio noluerunt sibi dare. Proinde decimo quarto anno Chodorlahomor assumens secum tres reges Babylonis, et Ponti, et gentium collecto exercitu convenerunt in vallem illustrem, in qua erant putei bituminis, quæ per iram Dei post versa est in mare Mortuum, et circumadjacentia loca depopulati sunt. Et egressi sunt quinque reges ut pugnarent adversus quatuor, qui et terga verterunt, et occiderunt plurimi, et qui remanserant, fugerunt ad montes. Tulerunt autem victores omnem substantiam eorum, et captivos, nec non et Lot, et substantiam ejus. *Et ecce unus, qui evaserat nuntiavit hoc Abram Hebræo, vel transfluviali, quia de trans Euphraten venerat. Qui numeravit expeditos vernaculos suos trecentos decem et octo et tres prædictos fratres Mambre, et Aner, et Eschol, et prosecutus est eos usque Dan, qui est unus de fontibus Jordanis, et ab eo oppidum Dan dictum est, quod nunc Penæas dicitur: aliter enim fons Jor dicitur, quibus in unum confederatis Jordanis dicitur, et irruit super eos nocte, divinis sociis in tres turmas dormientes trucidavit, vigilantes, præ ebrietate pugnare non valentes, effugerunt. Et prosecutus est eos Abram usque Hoba, quæ est ad lævam Damasci, et reduxit Lot, mulieres quoque, et populum, et omnem substantiam eorum. Occurrit autem ei rex Sodomorum ad locum, qui dicitur Regia vallis, in via Solymæ civitatis, vel Salem, quæ post Jerusalem dicta est. At vero Melchisedech rex Salem obtulit ei panem, et vinum. Quod quasi exponens Josephus ait: « Ministravit exercitui xenia, et multam abundantiam rerum opportunarum similiter exhibuit, et super epulas benedixit Deum, qui Abræ subdiderat inimicos. » *Erat enim sacerdos Dei Altissimi. Cui Abram decimas dedit ex omnibus spoliis, et tunc primum decimæ leguntur datæ, primitiæ vero ab Abel. Et ait ad eum rex Sodomorum: Da mihi animas, cætera tibi tolle, et noluit Abram etiam minimum quid tollere, exceptis quæ comederunt juvenes, et partibus trium fratrum, qui venerant cum eo. Hunc Melchisedech, aiunt Hebræi fuisse Sem filium Noe, et vixisse usque ad Isaac. Et omnes primogenitos, a Noe usque ad Aaron, sacerdotes fuisse, qui in conviviis, et oblationibus**

populo benedicebant, et habebant primogenita, de A est intelligendum, quod tot annis servierunt in Ægypto, sed hic numerus annorum in illa afflictione completus est, qui secundum Isidorum ab illo tempore computantur, quo ista Abræ promittuntur. Augustinus ab Isaac nato computat, quia dictum est *semen tuum*. Et ab anno nativitatis Isaac, usque ad annum egressionis de Ægypto numerat quadringentos quinque annos. Sed Scriptura subicit quinque et legit litteram sic. Semen tuum peregrinum erit quadringentis annis : sive enim in terra Chanaan, sive in Ægypto peregrinum fuit, donec habuit hæreditatem ex promissione Dei. Illud autem interpositum, *subicient eos, et affigent*, non refertur ad quadringentos annos. Quod autem dictum est, *in quarta generatione eos redituros*, secundum tribum sacerdotalem intelligendum est.

CAP. XLVII. *De ortu jubilei.*

De hac victoria tradunt jubileum initium habuisse pro hac remissione captivorum. Jubel enim remissio, vel initium, inde jubileus remissivus, vel huiusmodi, ob hoc autem institutus est quinquagesimus, quia tunc erat Lot, ut dicunt quidam quinquaginta annorum; vel tunc erat quinquagesimus annus ex quo lætus erat Dominus Abræ in via, vel ex quo egressus erat de Haran : vel Abram peritas astrorum, in quibus etiam secundum quosdam Zoroastren magicæ artis inventorem instituit, noverat quod imperies aeris, quæ sit ex elevatis, vel depressis planetis, semper usque ad quinquaginta annos ad temperiem redeunt, et quod vidit fieri in astris voluit imitari in terris.

CAP. XLVIII. *De sacrificio Abræ post promissionem hæredis.*

Hic transactis, locutus est Dominus ad Abram dicens : Protector tuus sum, et merces tua magna nimis. Et dixit Abram : Quid dabis mihi? Ego vadam absque liberis, ac Damascus filius Eliezer procuratoris mei erit hæres meus (Gen. xv), quasi dicat : Quid mihi de promissione terræ cum desit hæres? Ab hoc Damasco aiant Damascum conditam, et denominatam, et ibi eum regnasse. Et dixit Dominus ad eum : Non eris hic hæres tuus, sed qui egredietur de utero tuo. Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad iustitiam, et quia inespertum promittebatur, quæsit Abram signum, unde sciret sibi hoc fieri, non ex diffidentia, sed sperando, et modum querendo. Et hinc maxime mos inolevit Judæis, signa querere. Et ait Dominus : Sume mihi in crastino vaccam, et capram, et arietem, quæque trima, et turturum, et columbam. Quasi dicat. Immolabis mihi hæc, et ostendam tibi signum. Qui tollens hæc animalia divisit per medium, et partes contra se atrinsecus posuit, aves autem non divisit, et dum expectaret præceptum Domini de modo immolandi, descenderunt volucres super cadavera, et abiebat eas Abram. Cumque sot occubisset sopor irruiit super Abram, et horror magnus, qui fuit pars signi, et dictum est ad eum : Scito prænoscons quod peregrinum futurum sis semen tuum in terra non sua, et subicient eos extranei servituti, et affigent quadringentis annis. Tu autem ibis prius ad patres tuos, generatione autem quarta revertentur hac. Quasi dicat : Ne expectes te modo regnaturum in terra hac, et semen tuum post te. Te enim prius mortuo, post quadringentos annos implebitur promissio mea. Nec

est intelligendum, quod tot annis servierunt in Ægypto, sed hic numerus annorum in illa afflictione completus est, qui secundum Isidorum ab illo tempore computantur, quo ista Abræ promittuntur. Augustinus ab Isaac nato computat, quia dictum est *semen tuum*. Et ab anno nativitatis Isaac, usque ad annum egressionis de Ægypto numerat quadringentos quinque annos. Sed Scriptura subicit quinque et legit litteram sic. Semen tuum peregrinum erit quadringentis annis : sive enim in terra Chanaan, sive in Ægypto peregrinum fuit, donec habuit hæreditatem ex promissione Dei. Illud autem interpositum, *subicient eos, et affigent*, non refertur ad quadringentos annos. Quod autem dictum est, *in quarta generatione eos redituros*, secundum tribum sacerdotalem intelligendum est. Levi enim genuit Chaat, qui genuit Aram, vel Aram, qui genuit Aaron, qui Eleazar, qui cum Aaron egressus est. Nec dicas quatuor generationes personas quatuor sed successiones, ut tot sint generationes quoties ibi legitur, *genuit* : quod alia littera habet quinque generationes, secundum regiam tribum est. Judas enim genuit Phares, qui genuit Efron, qui genuit Aram, qui Aminadab, qui Naason, qui cum patre egressus est. *Et facta est caligo, et apparuit ignis quasi clibani transiens inter divisiones illas, et consumens illas*. Ecce signum, et terminos terræ promissionis diffinivit ei Dominus a rivo Corula flumine Ægypti usque ad Euphratem, et populos ejus nominavit.

Additio 1. Duæ fuerunt tribus : sacerdotalis quæ a Levi habuit principium, altera regalis, quæ a Juda.

CAP. XLIX. *De fuga Agar, et ortu Ismaelis.*

Igitur Sarai non habebat liberos, et dixit Abraham : *Ingredere ad ancillam meam Agar, si forte ex illa suscipiam filios (Gen. xvi);* et ingressus est ad eam. Quæ cum concepisset desepit dominam suam, et Abraham dissimulabat. Et ait Sarai : *Inique agis contra me. Judicat Deus inter me, et te. Cui Abraham : Ecce ancilla tua in manu tua, utere ea, ut libet. Affigente autem eam Sarai, illa iniiit fugam, volens redire ad patriam, quia Ægyptia erat. Et invenit eam Angelus Domini, dum sugeret, et sitiret, et viam ignoraret, solivagam juxta puteum, qui est in via Sur in deserto. Qui dixit ad eam : Unde venis? et quo vadis? Et illa : A facie dominæ meæ Sarai fugio. Cui Angelus : Revertere ad dominam tuam, et humiliare sub ea. Et rursus : Concepisti, et paries filium, et vocabis nomen ejus Ismael. Hic primo legitur nomen prædictum a Domino, quod perratum est. Manus ejus contra omnes, et manus omnium contra eum, et a regione fratrum suorum figet tentoria, quod tamen non de ipso legitur, sed de filio ejus Cedar. Tamen de genere ipsius hoc prædictum est, quia Sarraceni vagi sedibus incertis, gentes, quibus desertum ex latere jungitur, impugnant, et ab omnibus impugnantur. Hoc autem præcipue futurum erat secundum Methodium,*

quando quatuor principes de genere Ismael, quos etiam filios vineæ vocat, forte pro vesania tanquam ebrios Oreb, scilicet et Zeb, et Zebee, et Salmana, egressi sunt de solitudine contra filios Israel (Psal. LXXXII), qui victi per Gedeon retrusi sunt in solitudinem de qua prodierant. Quod vero legitur in Genesi: *Hic erit ferus homo*, Hebræus habet Phara, quod sonat *onager*. Propter hoc, ut dicit Methodius, dictum est: *Onagri, et capræ a deserto omniæ bestiarum supergredientur rabiem, et manuetorum numerus conteretur ab eis*. Dicit enim de filiis Ismael: *Futurum est autem, ut exeant adhuc semel, et obtinebunt orbem terræ per octo hebdomadas annorum, et vocabitur iter eorum via angustæ, quia patrem illorum Ismael vocavit Dominus onagram*. In sacris locis interficient sacerdotes, ibidem cum mulieribus dormient, ad sepulcra sanctorum religabunt iumenta, et hoc pro nequitia Christianorum, qui tunc erunt, de quibus dicitur: *In novissimis diebus erunt homines sese amantes*, etc. (II Tim. III.) Et tunc implebitur, quod dictum est per Ezechielem: *Fili hominis, voca bestias agri, et exhortare illas dicens: « Congregamini, et venite, eo quod sacrificium magnum immolo vobis. Manducate carnes forijum, et bibite sanguinem deorum excelsorum (Ezech. XXXIX). »* Cumque loqueretur Dominus cum Agar, pertransiit in turbinem, et ipsa vidit posteriora Dei, et ait: *Vidi posteriora videntis me. Et appellavit locum puteum Videntis et Videntis, quia viderat eam Dominus, et quasi reddiderat vitam sipienti, ostendendo puteum*. Adhuc puteus Agar ostenditur inter *Cades et Barath*. Quæ cum rediisset peperit filium, et vocavit eum *Ismaelem*. Abram autem erat octoginta septem annorum cum natus est Ismael.

* *Additio I.* Legitur in Vita Clementis, quod Abram alium habuit filium de Agar, qui dictus est *Eliesdros*, a quo Persæ duxerunt originem.

CAP. L. *De pacto circumcisionis, et mutatione nominum Abre, et Sarai.*

Postquam vero nonaginta et novem annorum esse cæperat Abram, apparuit ei Dominus dicens: Multiplicabo semen tuum, et tu custodies pactum meum, hoc scilicet: Circumcidetur ex vobis, etc. (Gen. XVII.) Sed antequam pactum exponat, nomen ei mutat. Dicebatur enim Abram, ex Abba, et ram, quasi *Abbaram*, id est *excelsus Pater*, et addita ea littera, *a*, dictus est *Abraam*, quasi *Abbaraam*, quod sonat, *pater multarum*, subauditur gentium. Hebræi tamen dicunt, quod de nomine suo tetragrammaton, *e* litteram addidit Deus Abraham, quæ tamen sonat *a*, idioma enim eorum est scribere, *a*, et sonare, *e*, et e converso: *r* autem supradicta est causa euphonie. Et quia tempore circumcisionis mutatum est nomen ei, cum circumcidetur imponunt Hebræi nomina. Volens itaque Dominus quasi quodam caractere populum suum ab aliis discernere, induxit eis circumcisionem sic: *Circumcidetur ex vobis omne masculinum, et circumcidetis carnem*

PATROL. CXCVIII.

præputii vestri. Infans octo dierum circumcidatur, tam vernaculus, quam emptitius; cuius caro circumcisa non fuerit, peribit anima illa de populo suo. Quo cultello fieret non est præceptum. Quare autem fiebat lapideo post dicemus. Notandum quod servus primo dictus est a servando. Victores enim victos hostes, quos ad vitam servabant, servos dixerunt. Verna vero, vel vernaculus, vel vernula, qui nutritus est domi. Emptitius qui in propria persona emptus est. Originarius, qui et servus glebæ, scilicet colonus. *Dixitque Dominus ad Abraham: Non ultra vocabis uxorem tuam Sarai, sed Saram.* Quidam dicunt mutationem nominis Saræ sic factam, quia cum prius per duo *rr* scriberetur modo per unum, vel e contra, et errant. Sed cum diceretur *Sarai*, id est *Princeps mea*, et quasi unius gentis, dicta est *Sara*, id est princeps absolute, quasi omnium gentium princeps futura. Et attende quod quantum ad nos videtur, *i* littera subtracta, et nulla addita, sed apud Hebræos additur *a*, et scribitur per *e*. Quidam, quia *Sarath* Hebraice *lepram* sonat, erraverunt, putantes eam prius lepram vocari. *Et ait Dominus: Ex illa dabo tibi filium, et vocabis nomen ejus Isaac. Cecidit Abraham in faciem, et risit præ gaudio dicens applaudendo: Putasne centenario nascetur filius; et Sara nonagenaria pariet? Et ait Dominus: Sara pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Isaac,* quod interpretatur *risus a risu*, scilicet patris. Ecce secundo a Domino producit nomen nascituri. Et adhuc de duobus legitur hoc in Veteri Testamento, de Samsone, scilicet, et Josia, et in Novo de duobus tantum, Jesu et Joanne. Etiam multiplicationem Ismaelis promisit ei Dominus. Et cum finitus esset sermo Domini, circumcidit se Abraham, et Ismaelem, et omnem suam familiam sexus masculini. Abraham tunc erat nonaginta et novem annorum, et Ismael tredecim.

* *Additio I.* Hoc quantum ad interpretationem, non quantum ad Abram.

CAP. LI. *De Tribus angelis susceptis ab Abraham.*

Apparuit Dominus Abraham in convalle Mambre.

Cumque elevasset oculos, vidit tres viros, et occurrens illis, unum ex eis adoravit (Gen. XVIII.) Dicit

Josephus, tres angelos in specie humana missos, ut unus nuntiaret Abraham verbum Dei de filio suo, et duo subverterent *Solomam*. Eusebius vero ait: Primo omnium prophetarum Abraham Verbum Dei, cum in figura apparuisset humana, vocationem gentium pollicetur. Et sic apparuit ei Filius, quem et adoravit. Sed quia nusquam legitur Pater apparuisse in subjecta creatura dicitur quod duo angeli apparuerunt in designatione duorum præconum Moysi, et Eliæ, quorum alter primum prævenit adventum, alter præveniet secundum. Quos, et rogavit Abraham, ut diverterent ad eum, et paulum comedendo confortarentur. Qui assenserunt. Et æstimans Abraham, præcepit Saræ, ut de tribus satis similitæ faceret subcinericios panes. Ipse quo-

que tulit vitulum de armento optimum, tulitque butyrum, et lac, et vitulum assatum, et posuit coram eis. Verisimile est quod prius homines credidit, quibus hæc xenia paravit, post angelos Dei esse comprobavit. De cibo quem sumpserunt, potest dici quod in masticando exinanitus sit, sicut aqua calore ignis. Abraham stabat juxta eos **. Sara vero erat post ostium tabernaculi. Et dixit angelus: *Revertens veniam ad te tempore isto*, id est, eodem die revoluto anno, *et habebit Sara filium. Quo audito risit Sara. Erant enim ambo senes, et desiderat Saræ feri muliebria*, id est menstrua, quibus deficientibus vis pariendi deficit. Si alter juvenis esset, non esset impossibile ex senes et juvene prolem fieri. Sed *ambo erant propectæ ætatis*. Ad hæc, etiam, ipsa sterilis erat. Risit ergo, quia dubitavit, dicens: *Postquam consenui, et dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo. Dixitque Dominus ad Abraham: Quare risit Sara* ***, nunquid quidquam Deo est difficile? *Negavit Sara se risisse perterrita. Ecce qua intentione quisque riserit, dijudicare potuit, qui corda novit.*

* *Additio 1.* Anthropomorphitæ sunt hæretici de Judæis, qui dicunt Deum Patrem habere corpus hominis, cujus superiorem partem dicunt esse in cælis, pedes vero in terra.

** *Additio 2.* Hunc ordinem videtur Augustinus comprobare in *Genesi* super hunc locum: *Quo audito risit Sara*, scilicet quod prius putavit Abraham eos esse homines, in quibus tamen Deus loqueretur, propter quædam signa divinæ majestatis in eis apparentia. Ideoque pronus in terram, non eos, sed in eis Deum adoravit, post vero percepit aliquibus figuris, vel divino instinctu, quod angeli erant. Tamen videns eos habere corpora humana, paravit eis escam.

*** *Additio 3.* Et forte credidit adulatorie dictum, quia bene paverat eos.

CAP. LII. *De duobus angelis descendentibus in Sodomam.*

Cumque surrexissent, illi tres viri direxerunt oculos contra Sodomam, et Abraham gradiebatur simul, et dixit Dominus: Non potero celare Abraham, quæ gesturus sum (Gen. xviii). Et ait ad illum: *Clamor Sodomorum et Gomorrhæ venit ad me. Peccatum cum clamore est culpa cum libertate, cum scilicet quis palam, et ad libitum suum peccat. Peccatum illorum fuit superbia vitæ, et abundantia panis (Ezech. xvi), propter quam usque ad ignominiosam libidinem proruperunt. Et addidit: Descendam, et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint. Qui omnia novit, hoc in exemplum nobis reliquit, quasi dicat: Mala hominum non ante credite, quam probetis. Inde est quod judex sibi solli crinen notum punire non potest. Unde, et dictum est: Nemo te condemnavit, nec ego te condemnabo (Joan. xviii). Abraham vero memor Lot filii fratris sui, appropinquans ad Dominum ait: Nunquid perdes justum cum impio? (Gen. xviii.) Non est hoc*

*A tuum, qui judicas omnem terram. Si fuerint quin-
quaginta justi ibi, nonne parces populo propter eos?
Et ait Dominus: Dimittam omni populo propter eos.
Tunc Abraham quasi paulatim descendens ait: Si
fuerint quadraginta quinque: Item, si quadraginta.
Quid, si triginta? Quid, si viginti? Quid si decem?
Et ait Dominus: Non delebo eos propter decem. Abiit
Dominus, id est non apparuit, postquam cessavit lo-
qui ei, et ille reversus est in locum suum. Venerunt
que illi duo angeli, qui fuerant cum Domino, vel
alii (secundum quosdam), Sodomam vespere, se-
dente Lot in foribus civitatis, expectante alicujus
hospitis adventum. Qui occurrens eis, adoravit, pe-
tens, ut diverterent in domum suam. Quos reniten-
tes compulit oppido. Ingressisque illis fecit convi-
vium, coxit azyma, et comederunt. Tuac viri civi-
tatis, a puero usque ad senem, vallaverunt domum,
et dixerunt Lot: Educ viros illos huc, ut cognosca-
mus eos. Qui ait: Habeo duas filias, quæ nondum
cognoverunt virum, abutimini eis, ut libet; tanquam
his nihil mali faciatis, qui ingressi sunt sub umbra
culminis mei. Mos enim fidelium erat ab omni in-
juria hospites suos defendere. Quod antem dixit,
perturbatio animi fuit, non consilium. Consilium
sane est ut faciat quis levius, ne ipse committat
gravius. Nullo autem modo debet quis levius facere
mortale, ne alius committat gravius. At illi noluc-
runt, et vim faciebant vehementissime Lot. Et ecce
angeli introduxerunt Lot, et clausurunt ostium.
Illos vero percusserunt cæcitate, non privatione vi-
sus, sed acrisia*, quam Latine audientiam dicere pos-
sumus, quæ facit non videri, non omnia, sed quæ
est opus; qua percussi sunt, qui quærebant Eli-
setim cum esset cum eis (IV Reg. vi), et discipuli
cum Domino euntes in Emmaus (Luc. xxiv). Forte
hoc modo, quandoque quærimus, quod in manu te-
nemus. Et Angeli dixerunt ad Lot: Educ omnes
tuos de urbe hac. Delebimus enim locum istum.
Et ingressus Lot ad generos suos ait: Surgite, et
egredimini, quia delebit Dominus civitatem istam.
Non est credendum (ut ait Hieronymus) his qui di-
cunt, alias filias, a prædictis virginibus, Loth ha-
buisse, habentes viros, quæ cum viris submersæ
sint. Sed generos vocat, futuros generos. Unde He-
braica veritas habet: Egressus est Lot ad sponsos:
qui noluerunt egredi, consuetudinem hanc verbo-
rum Lot esse dicentes, quod semper mala præ-
diceret.*

* *Additio 1.* Acrisia est quando quis habet apertos oculos, et non videt, quod magi faciunt incantationibus. Fit etiam quando quis habet aliquando rem aliquam in manu, et non videt, et est etiam acrisia.

CAP. LIII. *De subversione Sodomorum.*

Mane dissimulante Lot exire, apprehensum eum, cum uxore sua, et filiabus statuerunt angeli extra civitatem dicentes: Ne respicias retro; sed in monte sævum te fac (Gen. xix). Qui ex perturbatione, nondum plene credens Domino, ait: *Non pos-*

sum in monte salvari, ne forte apprehendat me malum, et moriar. Fortis senex montium frigora, et laborem viæ perhorrebat. Sed est hæc civitas parva ad quam fugere sufficio, ut salver in ea : Et ait Dominus. Non subvertam urbem, pro qua locutus es. et ideo, quia dixit parva, vocatum est nomen urbis Segor, id est parva. Tradunt enim Hebræi hanc urbem primo dictam Balam, et post Salisam, et in Isaia Vitulam consternatam (Isai. xv), quia tetro terræmotu absorpta sit, post subversionem quatuor aliarum civitatum, modo dicitur civitas Palmæ. Quamdiu ergo fuit Lot in ea, pepercit ei Dominus. Sed ut dicit Hieronymus, Lot, timens consuetum ejus terræmotum, egressus mansit in monte. Egresso itaque Lot de Sodomis, pluit Dominus super civitates illas sulphur et ignem. Pluit Dominus a seipso ens in terra, a se ente in cælo, judicans, id est puniens ab imperante. Pluit autem hæc, ut terra in æternum aresceret, sine spe iterum germinandi, et ita gravius punivit istos, quam primos peccatores diluvio. Licet enim illi mensuram excederent delicti, tamen quasi naturaliter peccabant, et universos subvertit etiam parvulos pro peccatis parentum, in quo provisum est illis, ne diu viventes, sequerentur exempla patrum, et est aliquod bonum reum non esse, qui gloriosus non est. Prodest enim pauperem non esse, qui rex non esse potest. Et respiciens uxor Lot retro, versa est in statuam salis, quam Josephus dicit se vidisse, et lactenus manere. Versa est ergo regio in lacum salis, et sterilem, qui dicitur mare Mortuum, quia nec pisces, nec aves, in eo vivunt, ut in aliis. Navem quoque non patitur, nec ullam sustinet materiam, quin tota forsitan supernatet, nisi bituminatam, propter homines intus viventes. Nam orane carens vita in profundum mergitur. Si quid vivum aliqua arte immiseris, superexsilit. Lucerna ardens superenatat, exstincta mergitur. Multis in locis nigras glebas bituminis vomit, et ideo lacus Asphalti, vel Asphaltidis dicitur. Dicitur etiam quod poma nata in arboribus circumpositis, usque ad maturitatem coloris sunt viridis, matura si incidas, favillas intus invenies. Unde, ut ait Josephus, favilla terræ Sodomiticæ fidem habet, dicitur et vallis Salinarum. Fortè sit ibi sal, vel lapides salis circa inveniuntur.

Aditio. 1. Lacus hic Judæam dividit, et Arabiam non majorem, sed illam, quæ olim fuit, illa solitudo invia, et inaquosa, in qua quadraginta annis fuerunt filii Israel. Dicit Josephus quod nimia ejus levitate, etiam gravissima in eum jacta, referuntur in altum. Unde Vespasianus quosdam, jectis post tergum manibus, jussit in altum projici, et omnes, tanquam ut spiritus, sursum repulsi, desuper fluitabant.

CAP. LIV. De incestu Lot.

Lot autem egressus de Segor, mansit in monte in spelunca, et duæ filię ejus cum eo (Gen. xix). Didicerant autem filię Lot consummationem mundi futuram, per ignem, et suspicatæ sunt tale aliquid

factum, quale fuit in diebus Noe, scilicet ad reparandum genus humanum, servatas se esse superstites cum patre. Ideoque consilium inierunt, et patris mœstitiam et rigorem vino mollientes, singulæ, licet virgines, singulis noctibus susceperunt ab ignorante conceptum, nec repetierunt. Hoc tamen desuper appungunt Hebræi quasi incredibile, quia natura rerum non patitur coire quempiam nescientem. Vel dicitur nescisse filiam fuisse, putans fuisse uxorem suam. Dicitur quoque impossibile in defloratione fieri conceptum. Ob hoc Antichristus dicit se filium virginis. Peperitque major filia filium, et vocavit eum Moab, patrem Moabitarum; minor peperit filium, et vocavit eum Ammon, patrem Ammonitarum. Moab interpretatur ex patre, hoc nomine mater aperte publicavit incestum patris. Ammon filius populi mei. Hæc aliquantulum texit, quasi filius cujusdam de populo medio. Dicit Hieronymus filias posse excusari, quia crediderunt genus humanum defecisse, et pietas posteritatis impietatem incestus excusavit se tanto, sed non in toto. Sed hoc patrem non excusat, sed infidelitas ejus causa fuit incestus. De eodem dicit Strabus: Lot inexcusabilis est: primo, quia angelo non credidit se posse salvari in Segor; deinde, quia inebriatus est, et fuit peccatum causa peccati.

CAP. LV. De peregrinatione Abrahamæ apud Abimelech regem Geraris.

Profectus est Abraham de convalle Mambre in terram australem, et peregrinatus est in Geraris, inter Cudes, unde fluxerunt aquæ contradictionis, et Sur, loco sororis habens Saram, similia prioribus simulans præ timore, misit autem Abimelech Rex Geraræ, et tulit eam (Gen. xi). In quo vis formæ illius miranda notatur, quæ nonagenaria adhuc amari poterat. Sed in ægritudinem cecidit rex Dei voluntate, ne eam tangeret, ut ait Josephus. In fine tamen hujus capituli alia pœna notatur, hæc scilicet quod Deus concluderat omnem vulvam domus Abimelech propter Saram, ne quid scilicet femininum in domo ejus interim conciperet. Medicis autem desperantibus, soporatus audivit a Domino, hæc sibi propter uxorem peregrini inferri. Et præcepit ei, ut redderet viro uxorem, quia Propheta erat, et ille oraret pro eo, et viveret. Statimque surgens, vocavit servos suos, vocavit et Abraham, et dicit ei: Quid fecisti nobis? Quid vidisti, ut hoc faceres? Et ait Abraham: Cogitavi, quod timor Dei non esset in hoc loco, et interficerent me pro uxore. Alias autem, et vere soror mea est filia patris. Hic distinguitur, sui scilicet patris. Sequitur mei, id est, qui est meus, subaudi frater, vel filia Patris mei, et non matris meæ, quod est, neptis mea est, et cognata ex parte patris, et fratris mei, et non ex parte sororis. Unde alia translatio: Soror mea est a patre suo, et non a matre. Sicut enim dicebant cognatos fratres, sic et cognatas sorores; fratrem vero Aram, patrem suum vocavit, quia senior eo fuerat, secundum usum loquendi, quo majores natu, patres vocamus,

minores filios, et quia dignior, et major affectio solet esse propinquorum secundum viros, quam secundum mulieres, propinquam suam per virum, digniori nomine vocavit, sororem scilicet, potius quam neptem. Vel finxit eam filiam patris esse, nec tamen mentitus est, sicut nec Dominus cum finxit se longius ire (*Luc. xxiv*): præsertim cum Domino jubente creditur hoc dixisse, et ita relator fuit verborum Domini, ut Elisæus celavit se non cognoscens. Quidam tamen dicunt Thare, mortua matre Abrahamæ, et mortuo Aram, duxisse uxorem filii, et genuisse Saram. Unde et hic dicitur filia Thare secundum carnem, et supra filia Aram secundum suscitationem seminis, quia solum masculum reliquit Aram. *Oravit autem Abraham pro eo, et servatus est, et uxor et ancillæ ejus pepererunt.* Et dedit Abimelech Abrahamæ munera, et terram ad habitandum ad optionem suam. Saræ autem dixit: *Ecce dedi fratri tuo pro te mille argenteos. Hoc erit tibi in velamen oculorum coram omnibus, qui tecum sunt, id est in memoria verecundiæ, quia in mendacio deprehensa es.* Unde subdit exponendo: *Et quocumque perrexeris, memento te deprehensam.* Vel elegans est irrisio: Hoc erit tibi in velamen oculorum, id est in præparationem funeris, quasi dicat: Anus es, et vicina funeri, et mentita es tamen, et decepisti. Habe tibi ergo hæc in expensas funeris. Quod magnis expensis fieri solebat, maxime a Judæis, vel ad pepla emenda, ut tegas faciem, ne ameris.

CAP. LVI. De ortu Isaac, et ejectione Agar cum filio.

Visitavit Dominus Saram, concepitque, et peperit filium, et circumcidit eum Abraham octavo die (Gen. xxi). Et exinde post totidem dies Judæi circumcidunt. Arabes vero post tredecim annos, quia eo tempore Ismael gentis illius auctor circumciscus fuit. Et vocavit eum Isaac, id est risum, quia risum fecerat Dominus parentibus ejus, id est gaudium inopinatum. *Crevit puer, et trimus ablactatus est. Et fecit pater grande convivium in die illa, quia ea die filius primo accessit ad mensam patris.* Dumque simul luderent Ismael et Isaac, major lædebat minorem. Et intellexit mater in ludo persecutionem, quia scilicet, patre mortuo, vellet dominari major minori. Vel ut Hebræi tradunt, cogebat eum adorare luteas imagines, quas fecerat. Quod cum displicuisset matri, dixit ad Abraham: *Ejice ancillam et filium ejus.* Dure hoc accepit Abraham, et dissimulabat, sed dixit ei Dominus: *Audi vocem Saræ. Qui tollens panem, et utrem aquæ imposuit scapulae Agar, et tradidit ei puerum.* Cumque consumpta esset aqua in deserto, et puer deficeret siti, abjecit mater puerum sub arbore, et sedit procul quantum arcus jacere potest, ne videret illum morientem, et flevit, et exaudivit Deus vocem pueri, id est, fletum matris pro puero. Et dixit angelus matri: *Surge, tolle puerum, et aperuit oculos ejus Deus, et vidit puteum, deditque puero bibere, et implens utrem abiit. Crevit puer, et moratus est in solitudine Pharan, et factus est vir sagittarius. Et accepit ei mater uxorem*

de terra Egypti, de qua nati sunt ei duodecim filii principes tribuum suarum, quorum appellatione, oppida, pagi, et tribus celebrantur. Nabaioth primogenitus famosior est nominatus, a quo pars Arabiæ, quæ est ab Euphrate, usque ad mare Rubrum Nabathea dicitur. Cedar secundus, a quo Cedar, quæ est in deserto; Duma sextus, a quo Dumea regio; Themam nonus, a quo Themam, quæ est ad Austrum; Cethuma ultimus, a quo Cethema, quæ est ad Orientem.

Additio 1. Id est, reliquit jacentem quasi ad jacuum, non quod eum portaret cum esset jam tredecim annorum. Vel per recapitulationem dictum est.

CAP. LVII. De puteo juramenti.

Eo tempore videns Abimelech Abraham multiplicatum, timuit eum, et venit ad eum cum Phico principe exercitus sui, et ait: *Jura mihi per Deum, ne noceas mihi, et posteris meis, sed semper facias mihi juxta misericordiam, quam feci tibi (Gen. xxi).* Et eduxit eos Abraham ad puteum, quem ostenderat Deus Agar, quem foderat Abraham ante Agar ejectam. Sed servi Abimelech abstulerant illum Abrahamæ, et fecerant illum in solitudine pro gregibus adaquandis, quæ longe a mansionem ejus in solitudine pascebantur. Et restituit ei Abimelech puteum, sed in testimonium quod ipse foderat puteum, et ablatum restituit ei Abimelech, dedit regi septem agnæs, et vocavit puteum Bersabee, id est puteum septimum. Sabee enim Hebraice septem sonat, et ibidem percusserunt ambo sædus. Unde et Bersabee dictum putant, id est puteum juramenti. Sabee quoque Hebraice juramentum dicitur. Josephus tamen interpretatur Bersabee, *sædus putei.* A puteo vero circumstans regio etiam dicta est Bersabee. *Plantavitque Abraham circa puteum nemus, et fuit ibi colonus multis diebus, non habitator.* Dicit enim Stephanus in Actibus apostolorum, quia non accepit ibi hæreditatem; nec spatium pedis (*Act. vii*).

CAP. LVIII. De immolatione arietis pro Isaac.

Post hæc dum habitaret in Bersabee, et Isaac, ut dicit Josephus, viginti quinque annorum esset, dixit Dominus illi: *Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac, et vade in terram visionis, et offer mihi eum in holocaustum super unum montium, quem monstravero tibi.* Terram visionis dixit, illam partem Judææ, quæ est in montanis, quia et ipsa a longe, et de illa longe videri potest, quæ et ab Isaia vallis visionis dicitur (*Isa. xxi*). In summitate vero montium Judææ monticulus erat eminentior, dictus mons Moria, quem monstravit Deus Abraham ad immolandum filium. In hoc tradunt Hebræi templum post factum, et altare factum in loco, ubi Abraham altare fecit, et David Angelam reponebant gladium, vidit in area Ornae [Jebusæi]. Unde dicit Isaias: *Erit mons domus Domini in vertice montium, et ad eum fluent omnes gentes (Isai. ii)*, de quo et Dominus præcepit Judæis, ne immo-

larent sibi in omni loco, nisi in loco quem ostenderet eis Dominus (*Deut. xxxiv*). *Abraham ergo de nocte consurgens, nemini quod facturus erat indicans, stravit asinum suum, ducens secum duos juvenes, et filium, ivitque iter duorum dierum. Tercio die, elevatis oculis, vidit locum procul.* Hinc probantur illi errasse inter Bethel et Hay. Locus enim ille non distat a monte Moria per iter unius diei. Et cum accepisset ligna, et ignem, relictis infra juvenibus cum asino, cum filio ascendit solus. Cui filius: *Ecce, inquit, ignis, et ligna; ubi est victima holocausti? Qui pater: Deus providebit sibi victimam.* Et statuit aram, et lignis impositis, ignem adhibuit. Refert autem Josephus verba patris ad puerum dicentis: Quia sicut ex voluntate Dei ingressus fuerat mundum mirabiliter, ita etiam ex voluntate Dei, necesse erat ei egredi mirabiliter, quem Dominus quidem judicasset dignum, non ægitudine, non bello, non aliqua passione, humanam vitam finire, sed cum orationibus, et sacrificiis animam ipsius ad se vocare, quod suscitaret eum ob implendas promissiones. Et sic Isaac libens accessit ad aram, et mortem. De hoc Alcuinus dicit: Indubitanti animo mactare volebat filium, laudandus in constantia offerendi, et in fide suscitandi filii. Arrepto autem gladio, ut filium immolaret, clamavit ad eum angelus: *Non extendas manum in puerum, nunc cognovi quod timeas Dominum.* Non enim sanguinem pueri sitiabat Dominus, sed ut sciretur, quantum Abraham timuerit Dominum. Et vidit Abraham post tergum arietem inter vepres hærentem cornibus, quem obtulit pro filio. Hebræus in virgultis habet, Sabech hærentem cornibus, et est Sobech genus virgulti. Hic erravit Eusebius dicens, Sabech hircum erectum ad carpendas frondes. Dixit ergo arietem Sabech, id est quasi hircum erectum. Et dicit eum Rabanus non noviter creatum, sed aliunde ab angelo allatum. Et vocavit nomen loci: *Dominus videt.* Et usque hodie, quasi in proverbium, dicitur a Judæis in arcto positus: *In monte Dominus videbit,* quasi dicerent: Sicut respexit Isaac in monte, sic videat nos in hac angustia. Diem autem liberationis Isaac, dicunt Hebræi primam diem Septembris. Unde in eo solemnizant, et clangunt cornibus pecorinis in memoriam arietis. Et juravit Dominus per seipsum de semine multiplicando ex Isaac, et de terra danda semini ejus. Altera die rediit Abraham, et reversus est in Bersabee. *Nuntiatumque est ei, quod Melcha genuisset Nachor fratri suo filios octo; primogenitum Hus, de cujus stirpe descendit Job, sicut scriptum est: Vir erat in terra Hus, nomine Job (Job 1), et fratrem ejus ex cujus genere Balaam, qui secundum Hebræos dicitur in Job Eliu Buzites.* Errant ergo qui dicunt Job de genere Esau fuisse. Quod enim in fine libri ejus est, quod de Syro sermone translatus sit, et quod ipsa quartus ab Esau, in Hebræo non habetur. De concubina vero Roma, alias Rema, susceperat Nachor filios quatuor.

Additio 1. Alcuinus fuit magister Caroli regis, abbas Sancti Martini Turonensis.

CAP. LIX. De morte Saræ.

Rediit autem Abraham ad convallem Mambre, et mortua est Sara cum esset centum viginti et septem annorum, et sepulta est in Hebron in spelunca duplici (*Gen. xxiv*), quam emit Abraham quadringentis siclis argenti ab Ephron, supplicantibus pro eo Hethæis, id est populo terræ. Erat autem spelunca duplex: rupes naturaliter, vel artificialiter duas speluncas habens, quam emit Abraham in sepulturam generi suo. In superiori sepeliebantur viri, in inferiori mulieres. Tamen Adam, et Eva jam ibidem sepulti erant. Nec peccavit Abraham emendo, nec ille vendendo, sicut nec hodie, qui emerit agrum, ut faceret cœmeterium, nisi forte quia sepulti erant ibi protoplasti. Hieronymus tamen dicit Ephron reprehendum, et ideo nomen ejus mutatum pro Ephron Ephran.

Additio 1. Eadem Cariatarbe, id est civitas quatuor patriarcharum, Isaac, Abraham, Jacob et Adæ.

CAP. LX. De legatione Eliezer in Mesopotamiam.

Erut autem Abraham senex, et dixit ad Eliezer, procuratorem domus suæ: Pone manum tuam sub femore meo, et jura mihi per Deum cæli et terræ, quia non accipies filio meo Isaac uxorem de filiabus gentium, inter quas habito; sed ibis ad cognationem meam, et inde accipies ei uxorem. Si tamen ex illis aliqua noluerit sequi te, non teneberis juramento. Juravitque servus ponens manum sub femore ejus. Tradunt Hebræi quod in sanctificatione ejus, id est in circumcissione juraverit. Sed quod dicitur sub femore, dicimus eum jurasse in semine Abraham, id est in Christo, quem ex se nasciturum sciebat. Unde dixit *Jura mihi per Deum cæli et terræ.* Quod autem sub femore manum poni voluit, innuit carnem Christi super omnes futuram. Tulit ergo Eliezer decem camelos, et abiit, ex omnibus bonis Domini sui portans secum, maxime, quæ rara novit esse in terra ad quam ibat. *Perrexitque Mesopotamiam ad Charbem, urbem Nachor.* Multo quidem tempore et labore ut dicit Josephus, quia in hieme, in Mesopotamia est luti profunditas, in æstate aquæ defectio, in saltibus latrones. Fecit autem camelos accumbere juxta puteum ante urbem, impotatos nolens introducere. Cum autem vespere egrederentur mulieres, ad hauriendam aquam, oravit Dominum, ut inter illas inveniretur uxor Domini sui, si aliqua gentis illius domino suo deberetur, et cognosceretur ita, ut aliis negantibus aquam, sibi poscenti ipsa præberet. *Et ecce Rebecca, Bathuelis filia, descenderat, et impleverat hydriam, et aliis quidem avertentibus se, peregrino aquam præbuit, et adjecit, quin et camelis tuis aquam hauriam, et haustam aquam infundens in canalibus potum dedit camelis.* Ille autem tacitus intuens eam, utrum esset idonea domino suo, quæsit ab ea cujus filia esset, et si ei esset locus in domo patris ad manendum. Accepit

vero quod erat filia Bathuells filii Nachor et Melchæ, soror Laban, protulit in aures aureas et armillas, et dedit ei. Cucurritque puella in domum matris ***, nuntians, quæ audierat, egressusque Laban, introduxit virum in hospitium, et destravit camelos, deditque paleas, et fenum, et lavit pedes hospitem, et apposuit eis panem. Noluit autem Eliezer comedere, donec loqueretur sermones pro quibus venerat. Cum ergo se dixisset servum Abrahamæ fratris eorum, et commendasset Abraham in multis, exposuit eis petitionem Abrahamæ, et iuramentum quod ipse fecerat, et orationem suam a Domino ad puteum exauditam. *Responderunt Laban et Bathuel ****: A Domino egressus est sermo, scilicet Abrahamæ, et oratio tua. Non possumus extra placitum ejus quidquam loqui tibi. Ecce Rebecca coram te est, tolle eam, et uxor sit domini tui.* Sed notandum, quod Josephus dicit Bathuelem jam defunctum fuisse, et virginem in custodia matris et fratris esse, et de morte patris prædixisse puellam, quærenti ad puteum, cujus filia esset. Etiam Moyses hucusque videtur velle, eam nec tunc habuisse patrem. Superius dixit: Cucurrit puella in domum matris. Forte nomine patris vocatur hic mater, quia mandatum patris de filia tradenda, quod ei reliquerat decedens, nunc exposuit. Potuit enim fieri, ut eam tradendam generi suo delegasset. *Audiens hoc puer Abrahamæ adoravit Dominum, qui direxerat iter suum, et protulit vasa aurea, et argentea, et vestes dans Rebecca, matri quoque ejus, et fratri ejus munera dedit.* Surgens autem mane puer, petiit dimitti, prætendens moram, quam fecerat in via, et domini senectutem. Cumque rogassent, ut decem dies maneret apud eos, noluit. Et dixerunt: *Voce-mus ergo puellam, et quæramus ejus voluntatem.* Quæ sciscitantibus si vellet ire ait: *Vadam.* Et hic primo legitur consensus mulieris requisitus, et exinde pro jure habitum est ut requiratur. *Et dimiserunt eam.*

• *Additio 1.* Vel ad Haran, Hebræi enim ante, et retro aspirabant vocales.

** *Additio 2.* Ne forte lusca, vel gibbosa, vel torto, vel grandi naso.

*** *Additio 3.* Et hoc quod non ait Patris perpenditur quod mortuus erat, sicut Josephus voluit.

**** *Additio 4.* Id est uxor ejus, ex mandato ab eo moriente suscepto, si verum est, quod mortuus erat, sicut Josephus ait.

CAP. LXI. De adventu Rebecca ad Isaac.

Eo tempore Isaac habitabat in Gerara, et forte deambulabat, per viam, quæ ducit ad puteum viventis et videntis. Egressus enim erat ad meditandum in agro, forte de mora servi (Gen. xxiv). Alia littera habet, ad exercitandum, forte laborans in agro, vel quidpiam operis ad deducendum agens. Rebecca vero, Isaac viso et cognito, quod vir ejus esset, descendens de camelo, et tollens teristrum, vel pallium album, operit, et compsit se. Est autem teristrum genus Arabici vestimenti mulierum. Isaac

vero introduxit eam in tabernaculum matris suæ, et in tantum dilexit eam, ut dolorem, qui ex morte matris acciderat, temperaret.

CAP. LXII. De morte Abraham post susceptam sobolem de Cethura.

Abraham aliam duxit uxorem, nomine Cethuram (Genes. xxvii). Aiunt Hebræi Cethuram nomen appellativum, quod interpretatur copulata. Dicunt enim hanc fuisse Agar, quæ prius concubina, mortua Sara, transit in uxorem, de non copulata in copulata, ne senex novis nuptiis lascivisse arguatur. Josephus autem dicit, quod antequam misisset pro uxore filii, duxerat eam. Et hæc genuit ei liberos sex. Juvenis enim de sene parere potest. Et separavit eos Abraham dum viveret ab Isaac ad plagam orientalem, et cuncta, quæ possederat (dedit Isaac. Aliis vero largitus est munera. Filii tamen Cethuræ a nomine liberæ se dixerunt Saracenis, obtinuerunt autem primo Traconitidem, et Phœnicem, et Arabiam, usque ad terminos maris Rubri. Refert Josephus, quod ex uno eorum natus est Afer, qui castra sua fixerat in Lybiam, quam posteri ejus inhabitantes ab illo Africam denominaverunt. Dixit quoque Eldeum prophetam, qui, et Malcus, sive Malchus dictus est, historiam Judæorum scripsisse, sicut et Moyses scripsit. Quem refert dixisse, ab uno filiorum Cethuræ, nomine Surim, vel Syrim Syriam vocatam. Ab alio vero, qui dictus est Apher, Africam dictam. Cui descendenti in Libyam Hercules auxilium tulit, et filiam ipsius nomine Ethæam, duxit Hercules uxorem, et ex ea genuit Dodorim, cujus filius fuit Phorom. Fuernnt autem dies Abrahamæ centum septuaginta quinque anni, et mortuus est, et congregatus est ad populum suum in sinu inferni. Et sepelierunt eum Hismael, et Isaac, in spelunca duplici cum uxore sua.

• *Additio 1.* Deficiens habetur in textu, et in Glossa habetur Hieronymi, super hunc locum dicentis, quod deficiens male additum sit in Lxx, quasi quia non sic in Hebraica veritate, et etiam quia incongrue dici videtur de tanto patriarcha, quod deficeret, vel minueretur. Cum ergo in littera nostra habeatur, deficiens, de quo Hieronymus arguit Lxx, patet ex eo et ex pluribus aliis locis, quod non est ista nostra pura translatio Hieronymi, sed forte est quedam prima, quam compegit de Græco in Latinum ex translatione Lxx et translationibus aliorum. Quæ quia forte non inde magis visa est, apposuit manum, ut puram faceret de Hebræo in Latinum, quam non habemus nisi in duodecim Prophetis. Vel forte potest dici, quod ista nostra sit illa Vulgata, quæ miraculose inventa est Jerosolymis.

CAP. LXIII. De ortu regnorum.

Anno undecimo Abrahamæ mortuus est Ninus, cujus uxor Semiramis, ut post eum regnare posset, proprio filio, quem susceperat ex Nino, nupsit, et ex eo filium genuit, qui et Babyloniam ampliavit. Anno Abrahamæ septuagesimo quinto facta est ei repromissio. Anno ejus octogesimo sexto natus est ei

Hismael. Anno ejus centesimo natus est ei Isaac: A litudinem navis legitimo pondere carentis. Movebantur enim mixtim pueri, ut vicissim alter prior altero videretur posse prodire ad ortum. Non pro exilitate uteri materni, quasi vix geminos capientis, intelligendum est hoc accidisse, ut quibusdam visum est, sed tantum ex voluntate Dei, jam demonstrantis in nondum natis quod futurum erat in adultis, primogenituram scilicet, quam alter habuit per naturam, cessisse alteri per gratiam, in posteris etiam eorum futuram dissensionem, jam tunc figurabat. Creditur enim in utero jam tunc sanctificatus fuisse Jacob, et in hoc motu præfiguratum, quia non esset consensus Christi ad Belial (*II Cor. vi*). Mater vero graviter afflicta, nollet concepisse, et fere desperans de partu, *perrexit ut consuleret Dominum*. Tamen

CAP. LXIV. *Atind incidens.*

Exortum est regnum Assyriorum anno vicesimo quinto Saruch, præavi Abrahamæ sub Belo, et cucurrit, ad annum septimum Ozia regis Judæ, per annos mille et trecentos; alii quadringentos et duos: per reges triginta septem usque ad Sardapalium, qui primus pulvinaria adinvenit. Post quem translatum est regnum ad Medos. Regnum autem Sicyoniorum ab anno vigesimo quarto Nachor, avi Abrahamæ, exortum est, sub Engialo, alias Egialo, et cucurrit, usque ad annum decimum septimum Heli sacerdotis, et judicis Israel, per annos noningentos septuaginta et unum et per reges triginta et unum usque ad Zeusippum post quem judicaverunt Sicyoniam Sacerdotes Charmi. Sicyonia autem est regio, quæ prius Apia, post Peloponensis dicta est. Usque ad Abraham vero jam fuerant in Ægypto quindecim dynastiæ. Dynastiam summam potestatem Ægyptii dicunt; a nativitate Abrahamæ, dynastiam sexdecim obtinuerunt Thebæi, septemdecim Pastores, Reges sic vocati, octodecim Thebæi, vel Thiopolitani, qui et Pharaones, per Reges septemdecim. Variatæ quoque sunt dynastiæ de generibus quorundam regum ad alia sæpe transeuntes, usque ad Cambysem filium Cyri, sub quo primo per se Imperaverunt Ægypto.

• *Additio 1.* Dynastia proprie dicitur principatus, qui durat apud aliquam provinciam de eligendo imperatore, sive alio principatu, qui major est in illa provincia. Verbi gratia, quondam elgebantur in Saxoniam imperatores, et duravit ibi, et deinde in Franconia diu. Deinde in Bavaria et nunc in Suevia. Hæ tamen sunt principatiales provincie Theutonicæ terræ, licet multæ sint adjacentes. Et sicut in istis dictum est, ita intelligitur in aliis.

CAP. LXV. *De morte Hismaelis.*

Vixit quoque Hismael centum triginta septem annos, et mortuus est (*Genes. xxv*), tradunt illum Hebræi dysenteria mortuum fuisse coram cunctis fratribus suis, id est coram fratribus suis adhuc viventibus, obiit. Habitavit posteritas ejus ab Evila usque Sur; est vero Evila India, ab Evila nepote Noe sic dicta. Sur autem est solitudo inter Cades, et Barath, extendens desertum, usque ad Mare Rubrum et Ægypti confinia.

CAP. LXVI. *De labore Rebecæ in partu geminorum.*

De Isaac prosequitur historia: Isaac quadraginta annorum erat cum duxit Rebecam uxorem, quæ inventa est sterilis longo tempore. Sciens autem Isaac patri suo factam promissionem, seminis multiplicandi per ipsum, oravit Dominum, ut quod promiserat impletet. Et concepit mulier, habens duos in utero. Sed cum vicina esset partui, *collidebantur in utero ejus parvuli*; septuaginta Interpretes posuerunt, *ludabant, vel calcitrabant*. Aquila *confringebantur*, *Symmachus in superficie ferebantur*, in simili-

B quia non locus consulendi Dominum, nec modus, nec per quos consuleret Dominum, adhuc legitur institutum, forte ad montem Moria, ubi Abraham altare fecerat Domino, iit, et immolatis hostiis, substratis pellibus earum incumbens, per somnium accepit oraculum. Forte more gentium, quem viderat in parentibus, speciem lauri, quam tripodem dicunt, capiti supposuit, et ramis arboris, quæ agnuscatus dicitur, incubuit, ubi visiones capitibus phantasticas, dormiens, non sentiret. Vel adhuc viventem Melchisedech consuluit. Quocumque autem modo fecerit, responsum accepit a Domino: *Duæ gentes sunt in utero tuo*, id est patres duarum gentium, quæ inter se post *dividentur*, et puguabunt, sed *et major serviet minori*. Quod de parvulis nequam dictum est, cum semper major præfuerit minori, sed de populis. Idumæi enim qui de Esau futuri erant, tributarii erant David, qui de Jacob. Nisi forte intelligatur, Esau servisse Jacob, dum persecutus est eum, ut lima confert ferro, fornax auro, flagellum grano. Cum ergo duos peperisset, *qui prior egressus est rufus erat, et totus in modum pellis hispidus*, et dictus est ob hoc Seir. Hebræi enim Sciron *capillaturam* dicunt. Dictus est proprio nomine Esau, id est *fortis*.—*Protinus alter egrediens, plantam fratris in manu tenebat*, quasi retrahere volens fratrem a primogenitura, et ob hoc dictus est Jacob, id est *supplantator*.—*Sexagenarius ergo erat Isaac quando nati sunt ei parvuli*. Vivebat ergo Abraham, et adhuc quindecim annos supervixit. Abraham enim præter centum annos, quos vixerat, nato Isaac, restabant adhuc Abrahamæ quindecim anni ad vitam. Hoc ideo diximus, quia Josephus sic ait: Porro, et post mortem Abrahamæ concepit uxor Isaac, etc. mortem ejus forte appellans, quando jam penitus effeto corpore generare desiit. Ipse enim textus litteræ non esse dictum per recapitulationem indicat.

CAP. LXVII. *Tertium incidens.*

Porro eodem anno, quo nati sunt gemini Isaac, regnum Argivorum exortum est, sub Inacho patre Isidis primo rege. Cucurrit autem usque ad annum decimum quintum Delboræ et Barach Judicum Israel. Duravit autem usque ad ultimum Acrisium per reges quatuordecim et annos quingentos qua-

draginta quatuor, alii quingentos sexaginta quatuor. Perseus verò cum non interfecisset sponte Acrisium, tamen timens reliquit Argos, et transtulit regnum apud Mycenae. Si legeris in historiis regnum hoc processisse ab Inacho, usque ad Telenum, intelligitur posteros de genere Inachi, usque tunc regnasse, et datam regnum Danao, qui non erat de genere regio.

CAP. LXVIII. *De venditione primogenitorum Esau.*

Porro cum adolevisset filii Isaac, factus est Esau venator, et Jacob agricola, et pastor in tabernaculis habitavit. Pater diligebat Esau, tum quia primogenitus erat, tum quia de venatione ejus libenter vescabatur. Mater vero diligebat Jacob, tum pro simplicitate, tum pro Dei inspiratione. Factum est autem cum coxisset Jacob pulmentum lenticulae, Esau lassus rediit ab agro, et ait: *Da mihi de coctione hac rufa, quia oppido lassus sum.* Quasi dicat: Esurio, nec pro lassitudine sufficio mihi pulmentum parare. Cui dixit Jacob: *Vende mihi primogenita tua.* Esau parvi pendens primogenita, se moriturum, nisi comederet in instanti, putans, dedit ei primogenita pro edulio lentis. Et juravit talem venditionem ratam se habiturum (*Gen. xxv*), et quia lenticula fulva est, Hebraice autem Edom, a quo postea dicta est regio Idumaea. Erant autem primogenita quaedam dignitates, quas habuerunt primogeniti in cognationibus suis, usque ad Aaron. Habebat enim primogenitus vestem specialem, qua induebatur, tantum in sacrificio offerendo, et recepturus finalem benedictionem a patre. Ipse in solemnitatibus, in convivii benedicebat minoribus, et in his duplam ciborum portionem recipiebat. Tradunt etiam, quod in divisione hereditatis similiter in duplum reciperet.

CAP. LXIX. *De descensu Isaac in Geraris.*

Orta autem fame, dum vellet ire Isaac in Ægyptum, ex praecepto Dei remansit in Geraris, et ob amicitiam Abraham receptus est ab Abimelech, et ad exemplum patris dixit de uxore sua, et *seror mea est*. Forte post plurimos dies, vidit Abimelech per fenestram, Isaac jocantem cum uxore sua, et accersito ait: *Quare imposuisti nobis?* (*Genes. xvi.*) Et est hoc imponere verbum absolutum, id est imposturam, id est dolum facere, et est sensus: *Quare nos decepisti? Cur mentitus es sororem tuam esse?* Potuisti super nos inducere grande malum, si quis cognovisset uxorem tuam, liberam a viro reputans. Et ait ad populum suum: *Qui tetigerit hominis hujus uxorem, morte moriatur.* Seminavit Isaac in terra illa, et invenit centuplum aestimatum, id est aestimavit, secundum quod recordabatur de jacto olim semine centuplum recepisse. Nec de una specie hoc esse potuit, sed forte in omni genere opum est centuplicatus. Unde alia translatio habet, *Invenit in illo anno centuplum.*

Ob hoc invidentes ei Palæstini, puteos, quos foderat pater ejus, obstruxerunt, replentes humo, Abimelech etiam timens eum dixit ei: *Recede a nobis;*

A quia potentior nostri factus es. Et recedens Isaac venit in agrum, qui dicitur Phata, id est *convallis*, et habitavit juxta alveum per quem torrens quandoque influebat, et eruderavit ibi puteos, quos olim ibidem foderat pater ejus, sed eo mortuo obstruxerunt eos Philisthaei. Et cum invenisset aquam vivam, jurgati sunt pastores Geraræ adversus eum dicentes: *Nostra est aqua.* Et ob hoc vocavit puteum Eschom, id est *calumniam*, vel *jurgium*. Et recedens inde fodit alium puteum, et pro illo quoque jurgati sunt. Et ob hoc vocavit eum Satanam, id est *contrarium*, vel *inimicitias*. Utriusque putei, ut dicit Josephus, opus imperfectum relinquens, nolens contendere cum indigenis, exspectans et exoptans bonæ voluntatis eorum rationem et licentiam. Profectusque inde fodit puteum tertium, pro quo non contenderunt. Ob hoc vocavit eum Roboth, id est *latitudinem*, quia dilatatus creverat super terram, et ex illo loco ascendit in Bersabee. Et apparuit ei Dominus in ipsa nocte, promittens ei quæ promiserat patri ejus. Et *ædificavit altare, et invocavit ibi nomen Domini, et præcepit servis ut ibi foderent puteum.* Verosimile est quod eruderaverunt puteum Abraham. Eo tempore venit ad eum Abimelech, et Phicol dux militiæ, et jurantes inter se sæclis firmaverunt. Eodem die redierunt ad Isaac pueri, nuntiantes de puteo, quem foderant, quod invenissent aquam, et appellavit eum Bersabee, id est *puteum satietatis*, vel *abundantiæ.* Et impositum est hoc nomen urbi, usque in hodiernam diem. Et nota quod in modico vocis stridulo, et in scriptura, differt hoc nomen a nomine, quod Abraham ei olim imposuerat. Sabee enim per sin Hebræum scriptum, *septimum*, vel *juramentum* sonat, et asperius stridet, scriptum vero per sigma Græcum, *satietatem* significat, et mollius sonat.

Additio 1. Per recapitulationem hoc dictum videtur, id est prius factum quam hic dicatur. Non enim videtur vixisse tantum Abimelech, scilicet post prædictam venditionem.

CAP. LXX. *Quartum incidens.*

Eo tempore Phoroneus, filius Inachi et Niobes, primus Græciæ leges dedit, et sub judice causas agi instituit. Locumque iudici destinatum a nomine suo forum appellavit. Soror sua Isis in Ægyptum navigavit, et quosdam apices litterarum tradidit Ægyptiis, de agricultura etiam multa docuit eos. Unde cum lo diceretur, Isis ab eis dicta est, quod in lingua eorum terra sonat. Et ob hoc post mortem in numero deorum in Ægypto recepta est. Filius etiam Phoronei, qui Apis dictus est, eodem tempore in Ægyptum navigavit, quem quidem virum Isis fuisse tradunt, et similiter ab Ægyptiis deificatus est, et Serapis nominatus.

CAP. LXXI. *De uxore Esau.*

Esau vero quadragenarius duxit uxores Judith, et Bethsameth (*Genes. xxvi*), filias potentium virorum inter Chananæos, semetipsum dominum faciens in potestate uxorum. Quæ cum ainebæ offer-

dissent animum Isaac et Rebecæ, et licet nollet A Isaac provinciales suæ misceri cognationi; tamen melius silere decrevit.

CAP. LXXII. De benedictionibus Jacob.

Senui Isaac, et videre non poterat. Et dixit ad Esau: Fac mihi cibos de venatione tua, ut comedam, et benedicat tibi anima mea antequam moriar (Gen. xxvii). Egresso Esau ad venandum dixit Rebecca ad Jacob: Sic, et sic *audivi patrem tuum loquentem cum Esau fratre tuo. Affer ergo mihi cito duos hædos optimos, ut faciam patri tuo escas quibus libenter vescitur, ut benedicat tibi pro Esau. Abiit ille et attulit, deditque matri.* Quæ cum parasset cibos, induit Jacob vestibus Esau valde bonis, quibus utebantur primogeniti, ut diximus. Timebat vero Jacob ne deprehensus a patre, susciperet maledictionem pro benedictione. Porro mater pelliculas hædorum manibus, et collo ejus circumdedit, ut similitudinem pilosi fratris exprimerent. In aliis enim quam simillimi erant, tanquam gemelli. Acceptosque cibos Jacob intulit patri, dicens: *Ego sum Esau, comede de venatione mea, ut benedicat mihi anima tua.* Cui Isaac: *Accede ad me, ut tangam te, et grobem, utrum tu sis filius meus Esau an non.* Quo palpato ait: *Vox quidem vox Jacob est, sed manus, manus sunt Esau.* Cum autem comedisset, et hausisset vinum, osculatus est filium, et benedixit ei dicens: *Det tibi Deus de rore cæli, et de pinguedine terræ abundantiam frumenti, vini, et olei.* His tribus solet omnis terræ fertilitas intelligi: per frumentum cibus, per vinum potus, per oleum pulmenta. Et addidit: *Serviant tibi populi, et tribus; esto dominus fratrum tuorum; qui maledixerit tibi, sit ille maledictus, et qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur.* Nota quia tria quæ in benedictione promissa sunt, scilicet abundantia, potentia, primogenitura, præsentis sunt temporis. Quartum vero, scilicet benedictio, futuri est, et ideo in benedictionibus sacerdotum nostrum solet dici. Benedictus autem est Jacob secundum verba, non secundum intentionem patris, sicut episcopus ordinat alienum, quem putat esse suum, et est ordinatus. *Vix sermonem impleverat pater, et egresso Jacob, venit Esau, cibos inferens patri, petens ab eo benedictionem. Expavit Isaac vehementer; et in hac extasi vidit in spiritu a Domino factum esse hoc, et significationem piæ fraudis intellexit. Et ideo non irascens, sed confirmans quod fecerat ait: Frater tuus venit fraudulenter, et accepit benedictionem tuam, et erit benedictus. Cui Esau: Juste vocatus est Jacob. En altera vice me supplantavit, id est bis decepit, prius primogenita, secundo benedictionem subripiens. Cumque et ipse a patre benedictionem postulasset, et patri hæsitanti in quo ei benediceret, vehementer instaret, motus Isaac, ait: In pinguedine terræ, et rore cæli desuper, erit benedictio tua; et ita fuit. Idumæa enim pascualis est. Et addidit de posteris ejus prophetans: *Vives gladio, id est bellicosus eris, et fratri tuo servies, cum sci-**

licet Idumæa facta est tributaria domui Israel, sed *veniet tempus cum excutias jugum ejus de cervicibus tuis.* Hoc impletum est cum rebellaverunt Idumæi, ne essent sub Juda.

* *Additio 1.* Quasi, ego sum cujus sunt primogenita et benedictio, sicut prius erant Esau. Nec mentitur, sicut nec Christus dicens Joannem esse Eliam, non personaliter, sed in similitudine, ut dicit Gregorius in Homilia.

CAP. LXXIII. De somno Jacob cum fugeret in Mesopotamiam, et de separatione Jacob et Esau.

Oderat ergo Esau Jacob, et dixit in corde suo: Venient dies luctus, id est mortis patris mei, et occidam Jacob. Nuntiata sunt hæc Rebecæ (Gen. xxvii). Eodem spiritu sciebat Rebecca cogitationes Esau, quo intimaverat Jacob fraudare fratrem. Excusatur ergo Jacob de mendacio in patrem, et dolo in fratrem, per jussionem matris; mater vero, per familiare consilium Spiritus sancti. Quæ ait ad Jacob: *Fuge ab Laban fratrem tuum, et esto ibi donec quiescat indignatio fratris tui.* Quod ne absque licentia patris fieret, ait Rebecca viro suo: *Si acciperit Jacob uxorem de filiabus, Neeth nolo vivere.* Et advocans Isaac Jacob, benedixit ei, et præcepit ei ut iret in Mesopotamiam sibi accipere uxorem de filiabus Lalan. Fidens autem Esau quod offenderet suum patrem, pro nuptiis alienigenarum, iit ad Ismaelem patruum suum, accipiens sibi uxorem filiam ejus Meleth, sororem Nabajoth uterinam, absque his quas prius habebat. *Igitur egressus est Jacob de Bersabee, et pergebat Aram (Gen. xxviii).* Per Chananæam vero iter faciens, timuit incolas terræ, quia, ut ait Josephus, Chananæi erant indevoti Isaac, prioribus bellis ejus valde gravati, maxime cum Cariathiarim cepisset, circa quam præcipue laboraverat. Timuit ergo Jacob, apud aliquem provincialium introire, et sub divo jacebat. Cum autem venisset juxta Luzam vespere, supposuit capiti suo lapidem, et obdormivit. *Et vidit in somnis scalam erectam a terris, cælos attingentem, et angelos descendentes et ascendentes per eam.* Josephus dicit: *Vidit descendentes per eam figuras, honestiorem naturam habentes, quam homines; et Dominum imitum scalæ dicentem sibi: Ego sum Deus Abraham et Isaac. Terram hanc dabo tibi et semini tuo. Benedicentur in te omnes tribus terræ, et in semine tuo. Ero custos tuus in hoc itinere, et reducam te in terram hanc.* Ordine præpostero usus est Dominus. Prius enim in propria persona, Jacob custodivit, post, sub Josue dedit semini ejus terram illam (Jos. xiii), in fine temporum in Christo, quia de Jacob, benedictæ sunt tribus terræ. Evigilans Jacob ait: *Vere Dominus est in loco isto, et ego nesciebam. Terribilis est locus iste, et est domus Dei hic, et porta cæli.* Et prophetavit de legibus, et de templo, et passione Christi, quæ in terra illa futura erant. Terribilis enim lex; domus Dei, templum et passio Christi, apertio portæ cæli. *Et lapidem, quem supposuerat capiti suo, crexit ibi in titulum,*

id est in commendabilem memoriam hujus visionis, et libavit super illum oleum Domino, vovens Dominum, qui apparuerat ei, semper sibi esse in Deum, et lapidem id est locum lapidis, semper sibi honorabilem, et in reditu decimas, et hostias se sibi oblaturum. Et urbem proximam etiam honorandam decrevit, vocans eam Bethel, id est domum Dei, vel secundum Josephum, hostiam Dei. Prius enim Jehus a Jebusæis, qui eam condiderant vocabatur; post Luza, id est *nux*, vel amygdalus, quia cum primo ibi fundamenta jacerent, radix amygdalina inventa est. Vel forte copia hujus generis arborum ibi est.

* *Additio 1.* A quo Methæus unus de septem populis, pro quo invenerunt quandoque Cethæus, quia nos, pro vocali utrobique aspirata, apud Hebræos, ponimus, *ch*, ad mitigandam asperitatem. Ipsi dicunt Haraham nos Charam, ipsi Methæus nos Chitæus.

CAP. LXXIV. *De duabus uxoribus Jacob.*

Procedensque in Mesopotamiam, longo tempore pervenit in Aram, et venit ad puteum in agro, opertum lapide grandi, juxta quem tres greges acubabant. Cumque dixisset pastoribus, ut adaquarent greges, et ad pastum reducerent, accepit morem ibi esse, non amoveri lapidem, donec omnes greges convenirent, nec licere greges particulatim adaquare. Cumque cuncta percunctaretur de Laban: *Valet, inquit pastores; et ecce Rachel filia ejus cum grege suo venit (Gen. xxix).* Quæ cum advenisset, amovit Jacob lapidem ab ore putei. Patet quia non solus ivit Jacob, et adaquavit gregem ejus, et indicans se consobrinum ejus: *osculatus est eam.* Quæ nuntiavit hoc patri. Qui occurrens, duxit Jacob in domum suam, et audita causa sugæ, dixit ei: *Os meum, et caro mea es;* et ideo secure latebris apud me. Tandem curam gregis eum habere decrevit. Post mensem vero Jacob dedit optionem mercedis pro servitio pastorali. Habebat autem Laban filias duas, Liam lippis oculis, et Rachel venusto aspectu. Quam diligens Jacob ait: *Serviam tibi septem annis pro Rachel. Servivit ergo pro Rachel septem annis, et videbantur ei pauci dies, præ amoris magnitudine.* Nec dictum est parvi, quia desideranti animo ipsa velocitas tarda est, sed dictum est *pauci*, quia videbatur ei rem tam amabilem paucis emisse. Longe enim pluribus annis servivisset pro ea, priusquam ea careret. Vel dies vocat laborem dierum, qui videbatur ei parvus, quia laborem levigabat amor. Completo septimo anno fecit Laban nuptias genero suo. Vespere autem facto subintrodixit Liam, datus filie ancillam, nomine Zelpham. Jacob vero (ut dicit Josephus) per ebrietatem et noctem, Liæ commistus, die facto apud Laban de injustitia querebatur. Qui quandam necessitate veniam postulavit, moris ibi esse asserens, majores ante tradi ad nuptias; post alios autem septem annos se daturum ei Rachel, laudavit causam protelati temporis, dicens se non

A libenter filiam ad Chananæos missurum, cum etiam de sorore penitentiam ageret, quod eam illuc direxisset. Hieronymus vero dicit errasse illos qui dixerunt post septem annos alios Rachel Jacob traditam, sed post septem dies conviviorum, quos quasi perturbare, superinducta alia sponsa, fas non erat. Quibus finitis, Jacob optatis positus nuptiis, amorem sequentis prioris protulit, serviens pro Rachel aliis septem annis.

CAP. LXXV. *De quatuor filiis Liæ, et de filiis ancillarum.*

Dominus autem aperuit vulvam Liæ, sorore sterili data, ut amorem viri secunditate consequeretur. Quæ peperit filium, et ait: *Vidit Dominus humilitatem meam (Gen. xxix),* scilicet vilitatem erga virum meum; et ideo vocavit filium Ruben, id est *visionis filium.* Rursum peperit filium alium, et ait: *Audivit me Dominus haberi contemptui;* et ideo dictus est Simeon, id est *auditio.* Peperit autem tertium, et ait: *Copulabitur mihi vir meus, quia addidi ei filios;* et ob hoc dictus est Levi, id est *additio, vel firmator societatis,* secundum Josephum. Peperit quoque quartum, et ait: *Modo confitebor Domino;* et ob hoc dictus est Judas, id est *confessio. Cessavitque parere.* Proinde Rachel invidit sorori, et ait ad Jacob: *Da mihi liberos, alioquin moriar.* Qui ait: *Nunquid ego sum Deus? Et illa: Si non de me, saltem de ancilla mea.* Et dedit ei Balam in conjugium non in uxorem, sed ut ei jungeretur. Peperit Bala filium, et dixit Rachel: *Judicavit me Dominus, id est æquavit me sorori;* et ob hoc dictus est puer Dan, id est *judicium.* Peperit et alium, et ait Rachel: *Comparata sum sorori, et invalui,* et ob hoc dictus est puer Nephthalim, id est *comparatio, vel dilatio.* Lia quoque tradidit viro Zelpham, quæ peperit filium. Et ait Lia: *Feliciter;* et dictus est puer Gad, id est *felicitas.* Peperitque etiam, et alium. Et ait illa: *Beatam me dicent omnes mulieres;* et dictus est puer Aser, id est *beatus.*

CAP. LXXVI. *Quintum incidens.*

His temporibus factum est diluvium particulare in Achaia, sub Ogyge rege, qui urbem, quæ vocabatur Acta, innovans, Elcusin nominavit. Tunc etiam apud lacum Triconidem virgo apparuit, quam Græci Minervam dixerunt: hæc plures artes adinvenit, maxime lanificium. Eadem dicta est Pallas, a Pallane insula Thraciæ in qua nutrita est, vel a Pallante gigante, quem interfecit. Traditur autem, cum per diluvium illud insulæ Cyclades longo tempore obumbratæ fuissent, aquis rarescentibus prima inter eas Delos sole illuminata est, et ideo Delos dicta, quod sonat *manifestum.*

CAP. LXXVII. *De reliquis filiis Liæ, et ortu Joseph.*

Ruben tempore messis triticeæ, scilicet, vel jam collectis hordeis; vel forte tres collectiones, a metendo, id est colligendo, messes dicuntur, messis pomorum, quæ prima, messis triticea, quæ secunda, messis vindemiarum, quæ tertia. Hoc,

inquam, tempore ab agro regressus Ruben tulit mandragoras, et dedit matri suæ (Gen. xxx). Cujus esum desiderans Rachel dixit Lia: *Da mihi de mandragoris filii tui.* Opinantur enim quidam, hoc genus pomi in escam somptum, sterilibus fecunditatem parare, quod Augustinus falsum esse dicit. Cum enim mandragoram vidisset, occasione hujus lectionis, naturam ejus omnem et vim diligenter asserit se perscrutatum, et nihil tale reperisse in ea. Et ait illa: *Parumne tibi videtur quod abstuleris mihi virum meum, nisi et mandragoras simul tuleris?* Rachel sororis iram mitigans ait: *Dormiat hac nocte tecum pro mandragoris filii, et occurrit Lia Jacob redeuntis de agro, quod eum mercede conduxisset significans, et concepit nocte illa, et peperit quintum filium, et ait: Deus dedit mihi mercedem, quia dedi ancillam viro meo, et ideo vocavit puerum Issachar; quod sonat merces. Achar enim merces. Pro eo etiam sic vocavit eum, quia mandragoris emerat viri introitum. Rursum Lia concepit sextum filium, et peperit, et ait: Mecum habitabit maritus meus, quia genui ei sex liberos; et ob hoc vocavit puerum Zabulon, id est habitaculum.* In libro tamen *Nominum Hebræorum*, violenter, fluxus noctis interpretatur. Post quem peperit filiam nomine Dinam. Recordatus est autem Dominus Rachelis, et aperuit vulvam ejus, quæ peperit filium dicens: *Addat mihi Dominus filium alterum.* Et ob hoc dictus est puer Joseph, id est augmentum.

CAP. LXXVIII. *De diversicoloribus virgibus et fetibus.*

Finitis ergo annis quatuordecim servitii pro uxoribus, Jacob dixit socio suo: *Da mihi uxores, et liberos meos, ut revertar ad terram meam. Et ait Laban: Inveniam gratiam in conspectu tuo, ut adhuc servias mihi septem annis, et constitue mercedem, quam dem tibi. Scio enim, quia propter te benedixit mihi Deus (Gen. xxx).* Et ait Jacob: *Justum est ut aliquando provideam domui meæ, si feceris quod posulo, adhuc pascam et pecora tua: separa greges varios, et sparso vellere, et trade in manu filiorum tuorum, unicolores vero trade mihi, et quod ex unicoloribus varium natum fuerit, sit merces mea, et quod unius coloris tuum: respondebitque mihi cras justitia mea, id est in futuro, quasi dicat: Tecum facit natura, ut alba ex albis, nigra ex nigris nascantur; mecum justitia mea, dum Deus, pro labore meo, quod justum sibi videbitur, reddet mihi contra naturam. Gratum hoc habuerat Laban, et separavit omnes diversi coloris, et dedit filiis suis in custodiam. Unicolores tradidit Jacob, et separavit iter trium dierum inter Jacob et filios suos, ne quis ex vicinitate pecoris nasceretur dolus. Et ita planum hoc dictum est, nisi quod in textu legitur quod Laban unicolorem gregem tradidit in manu filiorum suorum, scilicet Jacob, quod videtur contrarium ei quod diximus. Potest dici eum tradidisse in manu filiorum suorum, id est nepotum suorum, filiorum scilicet Jacob, qui sub patre opiliones erant. Vel*

A per anticipationem dictum est, unicolorem gregem post natum sub custodia Jacob, dedit filiis suis, eum diversicolore prius dato. Hieronymus quoque dicit, usque ad tempus suum locum hunc confusum fuisse. Jacob autem novam naturæ stropham, id est conversionem commentatus, contra naturam arte naturali pugnavit. Tulit enim virgas virides populeas, quas LXX stiraceas vocant, et amygdalinas, et plataninas, quas per loca discorticans, varium virgarum fecit colorem. Forte tres erant canales, et tres virgas tantum ejusdem longitudinis cum canalibus tulit, cuique canali suam virgam imponens. Forte plures erant in canalibus virgæ. Observabat ergo Jacob tempus in quo pecora accendebantur, et in fervore diei, cum ad potandum avida pergerent, in ipsa aviditate potandi, faciebant oves, et capras ascendi, ut tales fetus conciperent, quales umbras arietum et hircorum super se ascenditium in aquarum speculo videbant. Ex virgibus enim ibi positis varius erat umbrarum color. Ne autem omnes fetus diversicolores fierent, et deprehenderetur dolus, sic temperavit Jacob: Primo tempore cum accendebantur oves, quia verni fetus meliores sunt, ponebat virgas, ut in conspectu earum conciperent. In serotina enim admissura, id est in ea quæ fiebat in extremitate veris, deteriores sunt fetus, quia in tarde appetentibus coitum minus viget natura, et ideo tunc non apponebat virgas, et ita quæ serotina erant facta sunt Laban, et qui primi temporis Jacob. Vel forte serotina admissura dicta est in autumno, quia natura ovium Mesopotamiæ, et Italiæ eadem esse traditur, ut bis in anno pariant, unde poeta:

Bis gravidæ fetu...

Quod autem dicitur quod in virgibus conciperent, dicit Hieronymus vim Hebræi verbi nisi circuitu exprimi non posse. Signant enim totius corporis extremam concussionem in fervore coitus extremo. Nec mirum similem conspectæ imagini sobolem fieri in extremo voluptatis, cum hoc ipsum in equarum gregibus apud Hispanos fieri dicat Hieronymus; et Quintilianus matronam accusatam, quod Æthiopem peperisset, ex imagine conspecta hoc accidisse argumentans defendit. Et in libris scriptum Hippocratis reperitur, quamdam puniendam, quia pulcherrimum puerum peperisset, utrique parenti, generi quoque eorum toti dissimilem, nisi monuisset Hippocrates quærere, ne forte talis pictura esset in cubiculo. Ditatus est ergo Jacob ultra modum. Postquam autem audivit verba filiorum Laban dicentium: *Tulit Jacob nostra, et de facultate patris factus est inclytus; et etiam faciem Laban animadvertit, quod non esset erga se, sicut heri, et nudius tertius, maxime dicente sibi Domino: Revertere in terram tuam, et ero tecum, misit, et vocavit Liam, et Rachel in agrum, ubi pascebat gregem, et ait: Facies patris vestri non est mecum: scitis quia circumvenit me, et mutavit mercedem meam decem vicibus (Gen. xxxi), LXX dicunt decem annis. Sed intelligendum*

est decem annis, quasi decem circumvolutionibus, A *sed quid possum facere filiis et nepotibus meis. Veni, et ineannus fœdus. Tulitque Jacob lapidem, et erexit eum in titulum fœderis, et ait fratribus suis, Afferte lapides. Qui congregantes fecerunt tumulum, et comederunt super eum. Et dixit Laban: Tumulus iste sit fœderis nostri testis, ne ego transeam illud, pergens contra te, malum tibi cogitans. Nec tu transeas ad me nocens, nec afflixeris filias meas, nec uxores alias super eas induxeris.* Et ob hoc dixit Jacob lingua sua collem Galaad, id est *acervum testimonii*. Gal, enim, *acervus, ad testimonium sonat* Laban vero Syria lingua vocavit eum Igar Seducha. Laban autem de nocte consurgens, *benedixit eis, revertens in locum suum.* Porro Josephus dicit eos columnam in monte statuisse sub schemate aræ. Forte acervum columnam innominavit.

CAP. LXXIX. *De fuga Jacob et fœdere inito cum Laban.*

Surgens ergo Jacob cum uxoribus, et liberis abiit, tulitque omnem substantiam, et greges, et quidquid in Mesopotamia acquisierat (Gen. xxxi). Et deduxit etiam Jacob, ut ait Josephus, medietatem gregis, nesciente Laban, qui eo tempore, ad ton- dendas oves ierat. Rachel etiam nesciente viro idola patris sui pretiosa furata est, et secum tulit non ad colendum, quia docente viro sciebat non esse colenda, sed si comprehenderentur, patre consequente, ut ad hæc fugiendo, veniam impetarent. Ivit ergo Jacob amne transmisso contra montem Galaad; et nuntiatum est Laban die tertio; quod fugisset Jacob. Qui assumptis filiis, et cognatis suis insecutus est eum septem diebus. Tamen Josephus dicit: Laban post primum diem cognoscens discessum Jacob et filiarum, persecutus est eos, et in colle procul collocatos invenit eos. Potest dici quia si in tertio die cognovit, tunc post primam diem dicitur cognovisse, quia tunc egressus nuntius, tertia die venit ad eum, ubi filii pascebant greges, qui separati erant a Jacob itinere trium dierum, ut prædictum est. *Vidit autem Laban in somnis Deum, dicentem sibi: Cave ne quidquam aspere loquaris contra Jacob. Qui consurgens ait ad Jacob: Quare me ignorante fugisti. Et cur furatus es deos meos. Consobrinus, et gener meus, et coepulator, hæc facere non debueas. Respondit Jacob: Timui ne filias tuas violenter auferres mihi, quæ tamen non tam me, quam filios sequuntur. Quod autem furti me arguis, apud quemcumque inveneris deos tuos, necetur eorum fratribus nostris. Ingressusque Laban tabernacula Lia, et ancillarum non invenit. Cumque intraret tabernaculum Rachel, illa subter stramenta cameli abscondit idola, et sedit desuper; et quærenti patri ait: Ne irascatur dominus meus, quod nequeo ei assurgere, quia juxta consuetudinem seminarum nunc accidit mihi, et sic delusa sollicitudo quærentis.* Iratusque Jacob improperavit, quod pro diligenti servitio viginti annorum non meruerat, ut ipse omnem suppellectilem suam scrutaretur. Et ait Laban: *Omnia quæ habes mea sunt,*

CAP. LXXX. *De visione angelorum a Jacob, et de muneribus præmissis Esau.*

Jacob autem abiit itinere quo cœperat, fuitque ei obvia multitudo angelorum, et ob hoc vocavit locum illum *Manaim*, id est *castra*, quia ibi vidit angelos, quasi paratos defendere eum a fratre, quem timebat. *Misit autem ab illo loco nuntios ad fratrem, qui explorarent fratris animum (Gen. xxxii).* Qui reversi nuntiaverunt Esau sibi occurrentem pacificum cum quadringentis viris. Timuit ergo Jacob, non de promissione angelorum diffidens, sed more hominum perturbatus. Et divisit populum, qui secum erat, in duas turmas, ancillas, et liberos earum in priori turma. In secunda liberas, et filios earum, ita tamen quod in extremitate ejus posuit Rachel, et Joseph, tanquam chariotes. Unde quidam erraverunt putantes, tertiam turmam Rachel, et Joseph habuisse. Sic autem divisit, ut si veniret Esau ad nocendum, et priorem percuteret turmam, reliqua fugiens, salvaretur. Separavit autem ibidem de his, quæ habebat munera fratri suo, quæque pulchriora, et rariora, et diversorum generum animalia. Misit etiam ea per diversos nuntios, spatium ponens inter gregem, ut ex frequentia munerum sese subsequerentur, multa esse putarentur, ut muneribus, si quid indignationis esset adhuc in Esau, placaretur. Præcesserunt ergo munera, ipse vero adhuc erat in Manaim. Consurgensque ante diluculum, traduxit uxores, et filios, cum omnibus ad se pertinentibus, per vadum Jaboch. Josephus dicit, quod torrentem nomine Jaboch transierunt: et quia in Genesi legitur, cum orasset Jacob timens fratrem, dixisse: *In baculo meo transivi Jordanem istum, et nunc cum duabus turmis regredior, forte Jordanis dicitur, quem pertransivit, et quia ibi calculosus, et torrens, dicitur vadum Jaboch.* Forte autem vitio scriptoris, pro Jacob legitur Jaboch, et ex transitu illo, sortitum est hoc nomen, vadum Jacob.

* *Additio.* Secundo milliario a Jordane, in finibus Idumææ, est torrens Jaboch, quem transvadavit Jacob.

CAP. LXXXI. *De lucta Jacob cum angelo; et A mutatione nominis.*

Cum autem præcederent turmæ, solus in ripa fluminis remansit, ut oraret. Et ecce Vir luctabatur cum eo usque mane, qui tetigit latus, alias lævum nervum femoris ejus, et emarcuit (*Gen. xxxii*). Unde, et Jacob proposuit se deinceps non comesturum nervum, et id ipsum posteritas ejus observat. Cumque ascenderet aurora, dixit Vir ad eum: *Dimitte me.* Qui dixit ei: *Non dimittam te, nisi benedixeris mihi.* Viro autem quærenti nomen ejus, ait se vocari Jacob. *Nequaquam,* inquit, *appellabitur nomen tuum Jacob, sed Israel, quia si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines prævalebis?* Et ita benedixit Jacob, mutando ei nomen, et confortando, ne timeret fratrem. B Quod enim contra Deum stetit invictus, factum est ei in signum, quia invictus staret contra fratrem. Josephus dicit hoc nomen, Israel, Hebraice sonare, *reluctantem angelum sacrum,* in libro autem *Nominum Hebræorum* interpretatur, *vir videns Deum.* Is, enim, vir, el, nomen Dei est, ra, vero videns dicitur, vel mens videns Deum. Hanc autem interpretationem dicit Hieronymus, non tam vere quam violenter factam esse. Illam Josephus dicit se in Hebræo non invenisse, et dicit illud nomen sonare, *princeps cum Deo.* Sic enim angelum interpretatum fuisse, asserit: *Si contra Deum princeps, vel fortis, fuisti, etc. Vocavitque Jacob locum illum Phanuel;* id est *facies Dei, et ait: Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea,* id est de valde territa plurimum confortata. Cumque transgressus esset Phanuel, ortus est ei sol, et claudicabat. C

CAP. LXXXII. *De occurso Esau, et emptione agri in Sichem.*

Elevans autem oculos vidit Esau, et cum eo quadringentos viros. Et præcedens utramque turmam, quam fecerat, adoravit pronus ad terram septies, currens autem Esau, amplexatus est eum, et deosculans eum, flevit (*Gen. xxxiii*); et quærens, cujus essent mulieres et parvuli, cum accepisset pertinere ad Jacob, accessit, et deosculatus est eos. Cumque nollet Esau munera præmissa retinere, se plurimum abundare dicens, ait Jacob: *Si inveni gratiam caram domino meo, accipe munusculum de manu mea; sic vidi faciem tuam, quasi viderim vultum dei,* id est alicujus potentissimi. Non enim aut credebat illum Deum, aut in tantam prorupisset insaniam, vel adulationem. *Reversus est ergo Esau in die illa in Seyr;* villam scilicet quam de nomine suo sic dixerat. Jacob autem inde procedens, fixit tabernacula in loco, quem ob hoc dixit Sochoth, id est *tabernacula,* de quo dicit Hieronymus: Sochoth est usque hodie Civitas trans Jordanem in parte Sicopoleos, ubi Gedeon transierat Jordanem, cum locutus est ad viros Sochor. Sed mirum est quod dixit trans Jordanem, cum Jacob secundum quosdam, jam dictus sit transisse Jordanem, cum esset in Sochoth. Forte trans Jordanem dixit respectu

Mesopotamiæ, de qua redibat Jacob, vel potius nondum transierat Jordanem, sed Jaboch. Cum autem dixit supra, Jordanem istum (*Gen. xxxii*), non præsentem monstravit, sed notum terminum Judææ indicavit. Abiitque de Sochoth in Salem, urbem scilicet Sichimorum, id est in Sichem. A Sichem enim Sichimini, vel Sichimitæ dicti sunt, et forte binomia erat. Vel, ut Hebræi tradunt, Moyses eam tunc tantum vocavit Salem, id est *consummatam et perfectam,* quia ibi femur claudicantis Jacob sanatum sit. Porro Jacob emit juxta oppidum partem agri, ab Emor rege Sichimorum, et a filiis ejus centum agnis, habitavitque ibi, et erecto altari, invocavit fortissimum Deum Israel.

CAP. LXXXIII. *De morte Sichimitarum pro raptu Dinæ.*

Egressa est autem Dina, ut videret mulieres regionis illius (*Gen. xxxiv*), quia, ut ait Josephus, Sichimitis solemnitatem habentibus, sola transivit ad urbem, emptura ornamenta mulierum provincialium. Quam videns Sichem filius regis adamavit eam, et rapuit, et vi oppressit virginem, et conglutinata est anima ejus cum ea, et ait patri: *Accipe mihi puellam hanc conjugem.* Egressoque rege cum filio ad Jacob, filii Jacob veniebant de agro, et irati siluerunt. Regi autem quærenti vicariam eorum amicitiam, et societatem eorum, et ut mutua contraherent conjugia, et Sichem offerenti multa, et promittenti ampliora, responderunt in dolo: Illicitum est apud nos federari incircumcisis, sed circumcidamini, et erimus populus unus. Placuit Emor, et filio ejus oblatio [alias optio], nec distulit adolescens, quin statim impleret; et intrantes urbem persuaserunt populo, et circumcisi sunt omnes. Et ecce tertia die, quando gravissimus est dolor vulnerrum, Simeon et Levi arreptis gladiis, confidenter urbem ingressi sunt, et interficientes omnem masculum in ea, tulerunt de domo Sichem sororem suam, cæteri vero fratres irruerunt super occisos, et depopulati sunt urbem, parvulosque et uxores captivos duxerunt. Josephus tantum dicit: Cum esset festivitas, et Sichimitæ requie et epulis uterentur, incunctanter primis custodiis assistentes, dormientes interfecerunt, quo agnito dixit Jacob ad Simeonem, et Levi: *Turbastis me, et odiosum me fecistis habitatoribus terræ hujus; percutient me, et delebor ego, et domus mea.* Dominus autem confortans eum, ait ad illum: *Surge, et ascende in Bethel, et habita ibi, et fac altare, ubi apparui tibi* (*Gen. xxxv*), sed prius sanctifica tuos. Jacob, vero, convocata domo sua, dum purgaret suos, invenit deos Laban, ut ait Josephus. Neque enim sciebat, eo quod Rachel celasset eos in terra sub arbore. Et ait suis: *Abjicite deos alienos, et mundamini, et ascendamus in Bethel;* de Sichem enim attulerant etiam idola, et inzaures, id est ornamenta idolorum; a parte totum, quæ omnia sedit Jacob subter Terebinthum, quæ est post urbem Sichem. Tradunt quidam quod ea tulit David in Jerusalem, et confluxit in materiam tem-

pli quod facere an-posuerat. Porro terror Dei invasit finitimos, ne persequerentur Jacob. Qui profectus venit in Bethel, et ædificans ibi altare Domino, obtulit ei, juxta id quod prius voverat. *Eo tempore mortua est Delbora nutritrix Rebeccæ, et sepulta est juxta Bethel sub terebintho. Et vocatum est nomen loci illius, quercus fetus.* Et nota quod hic videtur quod quercus, et terebinthus, idem sunt. *Apparuitque ei iterum Dominus, et ait: Non vocaberis ultra Jacob, sed Israel erit nomen tuum. Et appellavit eum Israel.* Ecce patet, quia supra nomen promisit tantum (Gen. xxxii), hic autem inponit.

CAP. LXXXIV. De morte Rachel in partu Benjamin.

Egressus autem inde Jacob, venit verno tempore ad terram, quæ ducit Ephratem (Gen. xxxv), id est Bethleem. Et est anticipatio, post enim dicta est Ephrathia, ab uxore Caleph, quæ ibi sepulta est. Ibi cum parturiret Rachel cœpit periclitari, tamen peperit filium. Egressa autem anima præ dolore partus, moriens, vocavit filium Benoni, id est filium doloris. Pater autem circumcidit eum, et vocavit filium Benjamin, id est filium dexteræ. Sepulta est ergo Rachel in via, quæ ducit Bethleem, et sola inter cognatos, honorem sepulturæ Abraham habere non meruit. Erexitque Jacob titulum super sepulcrum ejus, qui apparet usque in præsentem diem. Et egressus inde, fixit tabernaculum trans turrin Ader, id est turrin gregis. Hunc locum dicunt Hebræi, ubi post ædificatum est templum, et dictum, quasi quodam vaticinio, turrin gregis, id est congregationis futuræ ad templum. Sed Hieronymus ait locum esse juxta Bethleem, ubi vel angelorum grex, in ortu Domini, cecinit, vel Jacob greges suos pavit, nomen inde loco relinquens. Cunque habitaret ibi, Ruben dormivit cum Bala concubina patris; quod tamen non latuit Jacob.

CAP. LXXXV. De morte Isaac, et regibus Edom.

*Venit etiam ad Isaac patrem suum in civitate Hebron (Gen. xxxv), et jam mortuam invenit matrem. Nec multum etiam post adventum ejus, completi sunt dies Isaac centum octoginta annorum, vel secundum Josephum centum octoginta quinque annorum. Et appositus est populo suo plenus dierum, et sepelierunt eum filii ejus, Esau, et Jacob in spelunca duplici. Hic terminatur primus liber Joseph. Porro mortuo patre ditati sunt Esau, et Jacob, ita quod eos terra non caperet. Et rediit Esau ad montana, quæ dimiserat, et dicta est terra Idumæa ab Edom, quæ prius Bosra dicebatur. Enumerans enim Moyses duodecim reges terræ illius a primo usque ad ultimum, quem videre potuit, ait: *Et regnavit pro Bela, Jobah filius Zaræ de Bosra (Gen. xxxvi), et tunc dicunt quidam, fuisse Job pronepotem Esau; sed Hebræi contradicunt, ut supra dictum est. Videtur etiam in Genesi quod eadem terra ante Esau, etiam dicta fuit Seir.* Enumeratis enim filiis Esau, enumerat princeps Horræorum, qui fuerant in terra ante Esau, de quibus incipit sic:*

Isti sunt filii Seir Horræi habitatores terræ, etc. Horræos enim expulit Esau, ut legitur in Paralipomenon (I Paralip. i). Quidam tamen dicunt hic enumeratos reges, qui fuerunt in Edom, antequam filii Israel habuissent regem, scilicet Saul, et dicunt hanc enumerationem esse appositam ab Esdra, qui scire potuit eam. In enumeratione vero istorum, legitur de Janna filio Subeon, cujus filiam duxit Esau; qui invenerat aquas calidas in solitudine, dum pasceret asinas patris sui. Hebræum verbum est invenit Jamnum, de quo, ut ait Hieronymus, varie disputant Hebræi. Dicunt quidam Jamnum Maria, quia lacum invenit in eremo. Alii putant aquas calidas, lingua punica quæ affinis est Hebrææ, hoc nomine dici, quas Græci Thermas vocant. Alii dicunt eum onagros asinabus admississe, ut inde veloces asini nascerentur, qui vocantur jamnum. Alii dicunt, jamnum associationem, quia primus asinis equas fecit ascendi, ut muli nascerentur. Et notandum quia, in recapitulatione filiorum Esau, posuit Moyses alia nomina uxorum ejus, ab illis, quæ ante posuerat. Dicit etiam Josephus, quod Amalech, Esau filius naturalis de concubina, habitavit in parte Idumææ, quæ Gabolitis dicebatur, et dixit eam Amelechitum. His vero prætermisiss, transeundum est ad generationem Jacob.

* *Additio 1.* Cum Moyses fuerit a Jacob quartus, ab Esau quintus, non vidit duodecim reges Edom. Solve per hoc, quod sequitur: *Quidam tamen dicunt, etc.*

** *Additio 2.* Sub monte Seir Damascus, Idumæa est in terra Damascena, nam et Esau habitavit Damascum. Themam metropolis est Idumææ, unde Eliphas Themanites, et Suitam, unde Baldad Suites. Bosra in finibus Idumææ, et Arabiæ. Libanus dividit Idumæam, et Phœniciam, in cujus radice oriatur Albana, et Pharsar fluvii, fluentes secus Antiochiam.

CAP. LXXXVI. Sextum incidens.

Eo tempore Prometheus, frater Athlantis, primus dictus est fecisse homines, tum quia de rudibus doctos fecit, tum quia legitur fecisse imagines hominum, quas arte quadam ambulare fecit. Invenit etiam primus annulum, sed ferreum, et includit gemmam: unde, et unguulum vocavit, quia sicut unguis carne, sic gemma metallo circumdatur. Tradidit etiam ut in digito, quem medium vocat, poneretur ad ornatum, digniorem hunc reliquis dicens, quia ab eo usque ad cor, quadam vena pertingat. Dicitur etiam ea tempestate Triptolemus in navi, in qua pictus erat draco, in Græcia venisse, et ampliasset agriculturam. Ceres vero præter instrumenta arandi, etiam mensurari granum adinvenit, cum prius in arconis segetes ponerentur, et triticum per acervos numerabatur, unde et a Græcis dicta est Demetra. Tunc etiam Thelchines victi, et exsules Rhodum condiderunt.

CAP. LXXXVII. De venditione Joseph.

Joseph cum sexdecim esset annorum, pascēbat gregem patris sui (Gen. xxxvii). Sciendum est quod ante mortem Isaac duodecim annis venditus est Joseph. Quod sic probatur. Sexagenarius erat Isaac, cum natus est Jacob, et centum octoginta annorum mortuus est, ergo centum viginti annorum fuit Jacob, in morte patris, in venditione autem filii centum et octo annorum fuit; cum enim venit ad Joseph in Ægyptum, centum et triginta annorum fuit, sed inter descensum in Ægyptum, et venditionem Joseph fluxerunt viginti duo anni. Joseph enim sexdecim annorum erat, cum venditus est in Ægyptum, et triginta novem quando venit ad eum pater. Redit ergo Moyses, ad id quod prætermiserat. Dum ergo rediret Jacob de Mesopotamia, et nondum venisset ad patrem, adhuc vivente Rachel, secundum Josephum, facta est venditio Joseph in hunc modum. Oderant eum fratres sui, quia a patre plus cæteris amabatur (Gen. xxxvii), tum quia in senectute genuerat eum, tum quia præstantior corpore, et sapientior cæteris erat. Accusaveratque fratres apud patrem crimine pessimo, vel de odio in ipsum, vel de coitu cum brutis, juxta opinionem quorundam sequentium ordinem Genesis, solum Ruben pro concubina patris. Fecitque ei pater tunicam polymitam*, vel manu, vel acupictam; vel secundum Aquilam, tunicam astragoleam, id est talarem, vel secundum Symmachum, tunicam manicatam, id est manicas habentem. Alii colobis utebantur, ut expeditiores essent. Potest tamen dici manicata, id est manu picta, acui scilicet superinducta. Causa tamen odii major fuit visio somniorum. Retulit enim fratribus somnium, quod viderat dicens: Putabam nos ligare manipulos in agro, et vestros manipulos adorare manipulum meum stantem. Qui dixerunt: Nunquid rex noster eris, aut subjiciemur ditioni tuæ? Aliud quoque somnium præsentē patre retulit eis: Vidi quasi solem, et lunam et undecim stellas adorare me. Increpavit eum pater, et ait: Nunquid ego, et mater tua, et fratres tui adorabimus te super terram? Potuit hoc congrue dicere, quia mater adhuc vivebat, nec tamen mater eum adoravit, quia non descendit in Ægyptum. Nec pater legitur eum adorasse, quia nec Joseph hoc sustinisset, sed fratres adoraverunt, et parentes in filiis. Cumque fratres, in pascendis gregibus, morarentur in Sichem, misit eum pater de valle Hebron, ut videret quæ fierent circa fratres, et pecora. Cumque non invenisset eos in Sichimis, insecutus est eos in Dothaim. Qui cum vidissent eum procul, mutuo loquebantur: Ecce somniator venit; venite, occidamus eum, et mittamus cadaver in cisternam veterem, dicimusque: Fera pessima devoravit eum. Ruben autem volens liberare eum aiebat: Non effundamus sanguinem ejus, sed vivum projiciamus eum, in cisternam, ne pater una perimat, et mater in luctu. Hic vult Josephus matrem adhuc vixisse. Nudantes ergo eum tunica

A polymita, miserunt in cisternam, in qua non erat aqua; et recessit Ruben, meliora querens pascua; dum autem sederent comedentes panem, viderunt Ismaelitas venientes de Galaad, portantes in camelis aromata, et resinam, et stactem, id est myrrham, in Ægyptum. Dixitque Judas fratribus suis: Melius est, ut venundetur Ismaelitis puer, et manus nostræ non polluantur celando sanguinem ejus. Caro enim, et sanguis noster est. Et vendiderunt eum Madianitis viginti argenteis. Eosdem vocat Madianitas, quos et Ismaelitas. Madiam tamen de Cethura filius Abraham, et Ismael de Agar, et filios, de diversis uxoribus, legitur separasse Abraham adinvicem. Forte separati prius, postea redierunt in unum, et facti sunt unus populus, retinentes utriusque parentis nomen. Vel vera est Hebræorum opinio, qui dicunt Agar, et Cethuram unam fuisse, et ita forte nunquam separati fuerunt. Reversus autem Ruben ad cisternam, non invenit puerum, et credens eum interemptum, scissis vestibus ejulabat. Sed accepto quod viveret, quievit. Tulerunt autem vestes Joseph, et ejus tunicam in sanguine hœdi tinxerunt, et miserunt quosdam, qui ferrent ad patrem, et dicerent: Hanc invenimus, vide si filii tui est tunica. Quam cum agnovisset pater ait: Fera pessima devoravit filium meum Joseph. Scissisque vestibus, et indutus cilicio luxit filium multo tempore. Congregatisque filiis, ut lenirent dolorem patris, noluit eos audire, sed dicebat: Descendam lugens ad filium meum in infernum. Erat enim tunc in inferno, quidam locus beatorum, longe semotus a locis pœnalibus, qui ob quietem et separationem, ab aliis sinus dicebatur, sicut sinum maris dicimus. Et dictus est etiam sinus Abraham, quia etiam Abraham ibi erat in sui tentatione**, usque ad mortem Christi.

* Additio 1. Polymitam pronuntiant quidam, correpta penultima, quia componitur a polys, quod est plura, et micos, quod est licium; sicut hexaminatum ab hexa, quod est sex, licia aminatum, quasi habens sex licia, et tunc penultima correpta.

** Additio 2. Qui dictus est prima via credendi, non quod primus crediderit, sed quia primus pre fide unius Dei persecutionem passus, quia de Chaldaea expulsus.

CAP. LXXXVIII. De ingressu Joseph in Ægyptum.

Madianita vero vendiderunt Joseph in Ægyptum Putiphari eunucho, magistro militiæ Pharaonis (Gen. xxxvii). Alii dicunt archimachero, id est principi cocorum. Machera enim coquina dicitur, vel securis cocorum a machere, quod est occidere. Nec abhorret a vero, quia apud plures nationes dapifer principis honorabilior est, et princeps militum. Hunc Josephus vocat, Petephren, sed Hieronymus non bene translatus nomen asserit. Hic habuit uxorem, et liberos, quia et Joseph filiam ipsius duxit uxorem, nec de eunuchis regis fuit, qui parvuli castrabantur. Sed tradunt Hebræi, quod videns Joseph elegantem, emit eum ut misceretur

ei. Dominus autem custodiens Joseph, illum adeo A
indrigidavit, ut deinceps impotens fuerit coire, et
tanquam eunuchus esset, ita quod videntes eum
heterophanti arefactum, de more suo eum pontificem
Heliopoleos, id est *domus solis*, creaverunt, et ho-
noratior erat quam ante in principatu.

CAP. LXXXIX. *Quod Judas genuit Phares, et Zaram
de Thamar, etc.*

*Eo tempore, (antequam Joseph venditus esset,
quia hoc etiam intersertum est per recapitulatio-
nem ¹), descendens Judas a fratribus suis, ivit ad
virum Odollamitem, nomine Hiram (Gen. xxxviii),
et accepit ibi uxorem, nomine Sue, filiam Chana-
næi, quæ peperit ei filium primogenitum Her,
deinde Onam, post Sela. Dedit autem Judas Her
primogenito, uxorem, nomine Thamar. Fuit autem
Her nequam, id est abutens vasculo uxoris, et oc-
cisus est a Domino, id est inventus est mortuus in
thoro juxta uxorem. Et dixit Judas ad Onam, ut
ingereretur ad eam, ut suscicaret semen fratri. In
quo patent quædam in lege post scripta, quæ ante
eam sunt observata. Qui indignans sibi non nasci
filios fundebat semen in terram, id est inutiliter
uxorem cognoscere satagebat. Et percussit eum Do-
minus. Remisitque Judas Thamar, ut esset vidua
in domo patris sui, donec cresceret Sela; quo adulto
timuit eum dare Thamar, et dissimulabat. Mortua
est autem Sue uxor Judæ. Qui consolatione accepta
post luctum, ibat ad tendendas oves cum Hira opi-
lione suo. Quod audiens Thamar, depositis vestibus
viduitatis, assumpsit theristrum, seditque in bivio
itineris, quod ducit Thammam; Hebræum sonat in
oculos sedit. Sic enim vocat bivium, ubi diligentius
debet aspiciere viator, quo gradiatur. Quam cum vi-
disset Judas, suspicatus est cadesam, id est scortum.
Cui et dixit: Sine me, ut coeam tecum. Quæ ait:
Quid dabis mihi? Et ille: Mittam tibi hædum de
grege. Et illa: Patiar quod vis, si dederis mihi ar-
rhabonem: et dedit illi annulum, et armillam, et bac-
culum, quem gerebat, pro arrha. Ad unam ergo con-
cubitum concepit mulier geminos. Et abiit receptis
iterum viduitatis vestibus. Misitque Judas hædum
per pastorem. Qui cum venisset, et non inveniret
eam, rediit ad Judam sine pignoribus. Post tres
autem menses dictum est Judæ: Fornicata est Tha-
mar, et uterus ejus intumuit. Qui ait: Producite
eam, ut comburatur. Quæ cum duceretur ad pœnam
misit socio suo pignora dicens: De viro cujus hæc
sunt concepti. Qui ait: Justior me est, quia non tra-
didit eam Sela filio meo, hæc fecit, ne periret se-
men filii mei, ultra non cognovit eam Judas. In-
stante vero partu apparuerunt duo in utero, et in
ipsa effusione unus protulit manum, in qua ligavit
obstetrix coccinum, et ait: Hic egredietur prior. Illo
quoque retrahente manum, egressus est alter. Dixit
quoque mater: Quare propter te divisa est a fratre
tuo maceria? et ob hoc vocavit eum Phares. Mace-
riam dixit membranam secundarum, vel secun-
dinarum, qua involvitur puer in utero, quæ dividi-*

tur in partu, et sequitur puerum. Postea egressus
est alter cum coccino, et dictus est Zaram, id est
oriens, quia primus apparuit, vel quia plurimi justii
ex eo nati sunt, ut legitur in Paralipomenon
(I Paralip. 11). Tamen in glossa super librum Ro-
gum in principio tertii libri legitur: Obstetrix in
Genesi coccinum ligavit in manu Phares; et ab eo
quod parietem diviserat, nomen Phares forte sor-
titus est. Forte post, coccinum tulit de manu Za-
ram, et alligavit Phares, ut a similibus gemellis
primogenitus distingueretur.

² Additio 1. Aliud est recapitulatio, si cum,
quod prius factum est, post dicitur. Aliud antici-
patio, cum prius dicitur, quam factum fuerit
quid.

CAP. XC. *De incarceratione Joseph.*

*Igitur Joseph ductus est in Ægyptum, emitque
eum Putiphar eunuchus; fuitque Dominus cum eo,
domumque domini sui creditam sibi gubernabat. Be-
nedixitque Dominus domui Ægyptii propter Joseph;
qui tamen aliud de omnibus non noverat nisi panem
quo vesceretur (Gen. xxxix). Factum est autem quod
domina sua oculos jecit in Joseph, et ait: Dormi
mecum. Qui respondit: Omnia sua tradidit mihi
dominus meus præter te. Quomodo ergo hoc possum
facere, imo et peccare in Deum meum. Accidit au-
tem, ut ait Josephus, ut publica festivitas instaret,
cui etiam mulieres interesse debebant. Tunc illa
ægritudinem simulavit viro, captans ob hoc solitu-
dinem et silentium, ut exoraret Joseph. Et appre-
hensio lacinio pallii Joseph, ait illi: Dormi
mecum. Qui iratus relicto pallio in manu ejus egressus est
foras. Illa contemptam se dolens, in argumentum
fidei retentum pallium ostendit marito revertenti,
dicens: Ingressus est ad me servus Hebræus ut illu-
deret mihi. Ille nimis credulus conjugi, victum
Joseph tradidit in carcerem regis. Fuit autem Do-
minus cum illo, et dedit illi gratiam in conspectu do-
mini carceris; qui carcerem et viuctos in custodia
ejus posuit.*

CAP. XCI. *De expositione somniorum Pincernæ, et
Pistoris.*

*Accidit autem ut pincerna regis, et pistor in
eundem carcerem mitterentur, et Joseph ministra-
bat eis. Videruntque ambo somnium nocte una. Quos
cum mane videret Joseph tristes (Gen. xl), scisci-
tatus est ab eis causam doloris: cumque accepis-
set pro somnio eos dolere, ait: Referte mihi quæ
vidistis. Nunquid non Domini est interpretatio, id
est nunquid adjutorio Dei non potest interpretari?
Et ait præpositus pincernarum: Videbam coram me
vitem, et in ea tres fundos oculos, scilicet unde fun-
duntur palmites (alii ponunt tria flagella, vel tres
propagines, quod idem est), et paulatim crescere
gemmas, et post flores uvos maturescere, premebam-
que utras in calicem Pharaonis, quem tenebam, da-
bamque poculum Pharaoni. Et ait Joseph: Deus da-
dit in bonum hominibus usum vini unde et ipsi li-
batur, solvit lites et tristitias, et bona est ejus vi-*

gio : Tres autem propugines tres sunt dies, post quos restituet te Pharaeo in gradum pristinum. Memento mei dum bene fuerit tibi, ut suggeras regi, ut educat me de isto carcere, quia de terra Hebræorum furto sublatus sum, et hic innocens in lacum missus sum. Tunc ait Pistor : Vidi quod haberem tria canistra farinæ super caput meum, et in superiori me portare cibos, qui sunt arte pistoria, avesque comedere cæ ea. Josephus vero ait : duo canistra plena panibus, tertium vero obsonio variisque cibis quales solent regibus ministrari. Græcus habet, tria canistra codritorum, id est pauum secundorum, et potuit esse quod etiam in superiori essent panes secundii, super quos essent panes primi, de quibus edebat Pharaeo. Et ait Joseph : Mallet me esse interpretem honorum. Tres adhuc dies sunt, post quos Pharaeo suspendet te in cruce, et comedent aves carnes tuas. Exinde dies tertius natalitius Pharaonis erat, et inter epulas recordatus est magistri pincernarum et pistorum principis; pincernæ retulit in locum suum; pistorem vero suspendit in patibulo; oblitusque est pincerna interpretis sui.

CAP. XCII. De sublimatione Joseph pro expositione somniorum.

Post duos annos vidit Pharaeo somnium. Putabat se stare super fluvium, de quo ascendebant septem boves crassæ, obesisque carnibus, id est plenis, quasi ad esum educatis; et post, aliæ septem emergebant de flumine, summa confectæ macie, et devorabant priores. Expergestus Pharaeo rursus obdormivit, et vidit aliud somnium. Septem spicæ plenæ pullulabant in culmo uno, aliæque totidem juxta oriebantur tenues, et percussæ uredine, et devorabant priores. Territus Pharaeo convocavit conjectores, et sapientes Ægypti; nec erat qui interpretaretur (Gen. xli). Et recordatus est pincerna Joseph, et ejus suggestione ad regis imperium e ductum de carcere Joseph totonderunt. Vineti enim et exsules incrementa crinium patiuntur. Et veste mutata, oblati sunt regi. Rex apprehensa manu ejus dextera ait : Vidi somnia, nec timeas edissere quidquid sit. Narrauitque quod viderat. Et ait Joseph : Somnium regis unum est, id est unius significationis; quæ facturus est Deus ostendit Pharaoni. Ecce septem anni venient fertilitatis magnæ in universa terra Ægypti; quos sequentur alii septem tantæ sterilitatis, ut oblivioni detur cuncta retro abundantia. Ad idem sane spectant boves et agricolæ, et spicæ, et somnii repetitio fertilitatis est indicium. Quod autem juxta fluvium vidisti, hæc causa fertilitatis et sterilitatis ex flumine maxime oritur. Nunc ergo provideat rex virum, qui quintam partem frugum per septem annos fertilitatis congreget in horrea regis, ut serventur adversus futuram paratam famem. Pharaeo utrumque miratur in Joseph, et somnii solutionem, et consilii discretionem, dispensationemque hujus rei commisit, et dicens quod Spiritu Dei plenus esset. Ecce ter jam insinuat' est Spiritus Dei, primo

PATROL. CXCVIII.

ibi : Spiritus Dei ferebatur super aquas (Gen. i); secundo ibi : Non permanebit spiritus meus in hominibus istis (Gen. vi); tertio hic : Tulit ergo Pharaeo annulum de manu sua, et dedit in manu ejus, et collo torquem auream circumposuit, et fecit eum secundum in regno. Ascenditque currum regis Joseph, clamante præcone ut omnes coram eo genua flecterent, sicut coram rege. Hebræi tamen tradunt præconem non clamasse ad geniculationem, sed abrech, quod sonat pater tenerrimus. Abba enim pater, rech, delicatus, vel tenerrimus, quasi dicat : Etsi ætate tener, tamen sapientia pater. Et ait rex ad Joseph : Ego sum Pharaeo. Juramentum est, et e t sensus : Sicut verum est me esse Pharaonem, sic verum est quod dicam : Absque tuo imperio non movebit quispiam pedem, aut manum in Ægypto, id est non egredietur quispiam hinc sine nutu tuo, neque publicis fungetur officiiis. Et vocavit eum lingua Ægyptiaca Phanephane, id est Salvatorem mundi, quod Græce Pontiphane dicitur, Hebraice tamen sonat absconditorum inventorem. Et dedit ei Aseneth filiam Putiphar domini sui virginem. Tringinta annorum erat Joseph, quando stetit coram Pharaone, natiq' sunt ei duo filii, priusquam veniret fames. Vocavitque filium primogeni um Manasses, quod est oblivio, dicens : Oblivisci me fecit Deus laborum meorum, et domum patris mei. Secundum vocavit Ephraim, quod est fructificatio, dicens : Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ.

Aditio 1. Hebræi in excusationem Joseph de matrimonio alienigenæ, dicunt Job post flagella duxisse Dinam filiam Jacob, et ex ea suscepisse filiam, de qua et Putiphare nata est Aseneth.

CAP. XCIII. De ingressu fratrum Joseph in Ægyptum.

Joseph collegit granum septem annis. Quibus transactis, venerunt anni inopiæ. Et clamavit populus ad Pharaonem, alimenta petens. Quibus illa respondit : Ite ad Joseph. Aperuitque Joseph horrea, et vendidit Ægyptiis. Aliæ etiam provinciæ veniebant in Ægyptum, ut emerent escas (Gen. xli). Pecunia vero tradebatur arcariis regis. Audiente autem Jacob quod escæ venderentur in Ægypto, misit illuc decem filios suos, Benjamin domi retinenda. Qui ingressi terram Ægypti venerunt ad Joseph, nec agnoverunt eum. Cumque adorassent eum, et cognovisset eos, durius loquebatur eis dicens : Unde venistis? Qui dixerunt : De terra Chanaan, ad emendum escas. Et ille : Exploratores estis, ut videatis infirmiora terræ ex diverso venistis. Et illi : Non est ita, domine; sed servi tui, omnes sumus filii viri unius; minimus cum patre nostro est, alius non est super. Qui ait : Hoc est quod locutus sum : Exploratores estis. Impossibile est enim viro idiotæ tales filios esse, cum etiam regibus talis filiorum copia valde sit diffiilis. Per salutem Pharaonis non egredietur hinc omnes, donec veniat frater vester minimus. Mittite unum ex vobis, qui adducat eum. Timebat enim ne forte et in illum aliquid deli-

quissent; et tradidit eos vinclos custodiae tribus diebus. Tertio autem die eduxit eos, et retinens Simeon, ligansque eum illis presentibus, alios abire permisit. Qui conquerebantur ad invicem: *Merito hæc patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum, nescientes, quia intelligeret eos Joseph, quod per interpretem loquebatur eis. Jussitque Joseph ministris suis, ut implerent saccos eorum, et reponerent singulorum pecunias in saccis suis, datis supra cibariis in via.*

CAP. XCIV. De reditu fratrum ad patrem.

Et illi profecti sunt, veneruntque ad patrem suum in terram Chanaan; et dixerunt ei omnia quæ acciderant eis. Cumque frumenta effunderent, singuli invenerunt in ore saccorum ligatas pecunias. Territisque omnibus dixit pater: *Absque liberis fecistis me: Joseph non est super, Simeon tenetur in vinculis, Benjamin auferetur, in me hæc mala reciderunt. Et ait Ruben: Trade eum mihi, duos filios meos interfice, nisi restitueram eum tibi. At ille: Non descendet filius meus vobiscum (Gen. XLII).* Interim consumptis cibis fames opprimebat eos. Et dixit Jacob ad filios: *Revertimini in Ægyptum, ut ematis paucillum escarum. Et ait Judas: Si vis puerum mittere nobiscum, ibimus, alioquin non imus. Ego suscipiam puerum, de manu uea require eum. Nisi illum rediero, ero reus peccati omni tempore. Et ait Israel: Si sic necesse est, facite quod vultis. Sumite de optimis fructibus terræ nostræ vobiscum, modicum resinæ, et mellis, storacis, et stactes, terebinthi, et amygdalarum, et ferte viro munera, pecuniamque quam retulistis reportate, et aliam ad emendos cibos. Deus autem faciat vobis virum placibilem, et remittat vobiscum fratres (Gen. XLIII).* Resina dicitur quodlibet gummi liquidum, vel aridum, a resin Græco, quod est manare. Prima pretiosior est, quæ et terebinthina dicitur, quod forte exponendo subdit, et terebinthi; secunda est lentiscina, quæ venit de Chio insula; tertia pinea: forte balsamum sic vocavit. Josephus enim in principio munerum unguenta balsami posuit, et resinam tacuit. Storacem quidam dicunt speciem resinæ. Hieronymus dicit in Hebræo esse nethota, quod sonat generaliter tymiama; et in Isaia, pro domo Nethota, quidam transtulerunt, domus tymiamatis; quidam, domus storacis.

* *Additio A.* Ex eo quod Jacob non tradidit puerum Ruben, offerenti duos filios; sed Judæ sub conditione reatus, volunt accipi, quod majus sit peccatum, occidere animam, quam corpus.

CAP. XCV. De ingressu fratrum in Ægyptum, cum Benjamin.

Igitur filii Jacob descenderunt in Ægyptum, et steterunt coram Joseph. Qui præcepit dispensatori suo, ut introduceret eos, pararetque convivium, quia secum erant comesturi. Illi timentes se introductos pro pecunia, quam retulerant, dicebant dispensatori, se eandem retulisse, et eis nescientibus, repositam fuisse etiam in sacculis, qui ait:

A Pax vobis. Deus vester dedidit vobis eam pecuniam, quam dedistis mihi probatam ego habeo. *Eduxitque ad eos Simeon: Parabantque munera donec ingrederetur Joseph meridie (Gen. XLIII).* Cui ingresso obtulerunt munera, et adoraverunt in terram, et accepto quod salvus esset pater, benedictioque Benjamin, commota sunt viscera ejus, et ingressus cubiculum fleuit. Lotaque facie egressus continuit se, et ait: *Ponite panes.* Sedit autem Joseph seorsum, tanquam alienigena, et Ægyptii seorsum, ut indigenæ et fratres seorsum, ut advenæ. Profanum enim putant Ægyptii edere cum Hebræis; forte pro dispari cultu. Disposuitque Joseph fratres secundum ordinem ætatis eorum, sicut in domo patris sedere consueverant. Datisque partibus, mirabantur quod pars Benjamin quinque partibus excederet. Josephus autem dicit: *Benjamin duplicibus partibus honorabat.* Utrumque autem stare potest, si quinque ciborum fuerunt impositiones, et de qualibet duplum dedit. *Biberuntque et inebriati sunt cum eo,* id est satiati cibo, secundum idioma Hebræorum. Præcepitque Joseph dispensatori suo, ut impleret saccos, et pecunias eorum reponeret, ut prius, et scyphum suum argenteum in sacco minoris reponeret. Factumque est ita. Ortoque mane dimissi sunt. Tunc dispensator, jubente Joseph, secutus est eos, et apprehensis ait: *Pessimam rem fecistis. Scyphum furati estis in quo bibit dominus meus, et in quo augurari solet (Gen. XLIV).* At illi dixerunt: *Apud quemcunque inventum fuerit, quod queris, moriatur et nos servi erimus domini tui.* Ille scrutatus incipiens a majori, usque ad minorem, invenit scyphum in sacco Benjamin. Illi autem redierunt ad Joseph. Qui ait: *An ignoratis quod non sit similis mihi in augurandi scientia. Forte joco dictum est, nec est imputandum. Judas vero plurimum supplicabat, ut ipsum, meliorem pro puero, servum retineret, quia in suam eum fidem receperat a patre.*

CAP. XCVI. Quod Joseph indicavit se fratribus.

Non poterat ultra se cohibere Joseph, et ejectis aliis foras cum fluctu clamabat, ita quod qui exierant, audirent: Ego sum Joseph, nolite timere; pro salute vestra misit me Dominus ante vos. Bicinium jam famis transit, adhuc quinque anni restant quibus nec arari, nec vesti poterit (Gen. XLV): quod ex nimia fluvii inundatione creditur accidisse. Et adjecit. *Festinate, et nuntiate patri meo gloriam meam, adducite eum ad me, ut pascam vos, et pecora vestra, ne moriamini, et habitabit in terra Gessæ. Oculi vestri vident quod os meum loquatur ad vos, id est verum est quod loquor. Osculatusque est Joseph omnes fratres suos, flevitque super singulos. Auditumque est verbum in aula regis: Venerunt fratres Joseph. Gavisusque est Pharao, et dixit ad Joseph: De fratribus tuis. Tollite plaustra de Ægypto ad subvectionem conjugum, et parvulorum.*

rum. Omnia vestra ad iucite vobiscum, dabo vobis omnia bona Ægypti, et medullam terræ comedetis. Factumque est ita. Deditque Joseph singulis binas stolas. Stola dicitur a telon, quod est longum, quasi tunica talaris. Benjamin vero dedit trecentos argenteos, et quinque stolas optimas, et totidem misit patri, asinosque decem, qui subveherent ex omnibus bonis Ægypti, et proficiscentibus ait: *Ne irascamini in via. Qui cum venissent ad patrem dixerunt: Joseph vivit, et dominatur in Ægypto. Jacob quasi de gravi somno erigilans, non credebat eis. Cumque vidisset omnia, quæ miserat ei, ait: Sufficit mihi, si filius meus Joseph vivit. Quasi dixerat: De pœna, vel gloria non multum curo: Si vivit, vadam et videbo eum, priusquam moriar.*

CAP. XCVII. *De descensu Israel in Ægyptum.*

*Igitur profectus Israel cum omnibus quæ habebat venit ad puteum Juramenti, et mactatis victimis Deo, audivit Deum per visionem noctis dicentem sibi: Noli timere, descende in Ægyptum, faciam te ibi in gentem magnam, et inde reducam te. Joseph quoque ponet manum suam super oculos tuos. Surgens ergo de puteo Juramenti, venit in Ægyptum cum omni semine suo. Cunctæ animæ quæ ingressæ sunt cum eo, et egressæ de femore ejus (non quod animæ sint ex traduce, sed a parte totum intelligitur) fuerunt sexaginta sex (Gen. XLVI), præter ipsum, et Joseph cum duobus filiis, qui erat in Ægypto; fuerunt ergo omnes simul septuaginta. Tamen LXX, transtulerunt septuaginta; et Lucas similiter in Actibus apostolorum, sed per præoccupationem dictum esse Hieronymus asserit; et enumeratos cum eis quinque filios filiorum Joseph, quia illi duas facturi erant tribus. Lucas quidem scribens Actus apostolicos gentibus, non fuit ausus mutare verbum LXX, quia eorum vigeat auctoritas inter gentes; ipse vero adhuc eis erat ignotus. Ipsi etiam LXX in Deuteronomio transtulerunt, quod Israel ingressus est cum animabus septuaginta (Deut. x). Nota in his numerari Ier, et Onam filios Judæ, qui tamen mortui sunt in terram Chanaan. Forte in loco defunctorum numerantur duæ ancillæ Jacob, si tamen et illæ intraverunt. Vel more Scripturæ summam numeri posuit quamvis parum desit. Item, nota si Dina numeratur inter filios, et nepotes, septuaginta sunt præter Jacob. Filii enim Liæ triginta tres, filii Zephæ sexdecim, filii Rachel quatuordecim, filii Balæ septem. Nota quod cum Joseph nondum haberet nisi duos, restat ut Benjamin haberet decem, sed in libro non leguntur nisi novem. Forte vitio scriptorum duo nomina scripta sunt pro uno. Unde magister Hugo Asbel in *Asa et Belum* divisit. Sed non videtur posse stare, quia in Numeris cum familiæ tributum numerantur, victis Madianitis, sic legitur: *Asbel a quo familia Asbelitarum (Num. xxvi)*. Sed in Hebraica veritate, Ros, et Numphin duo sunt nomina, quæ apud nos vitiose juncta sunt,*

A quia forte Josephus pro Asbel posuit Asbela, ideo sic divisit.

CAP. XCVIII. *Quod Joseph occurrit patri suo, et introduxit eum ad regem.*

*Præmisit ergo Jacob ad Joseph, ut occurreret ei. Qui juncto curru occurrit ei in Gessen (Gen. XLVI). Alii dicunt ad urbem Heroum in terra Ramesse, quæ tunc Gessen, post Thebais dicta est, aqua Thebæi, quorum legioni præfuit beatus Mauricius. Aliæ sunt Thebæ, unde Thebani. Postea cum reges fuerunt ex ea, dicta est urbs Heroum, quia herœs Ægypti ei debebant custodiam. In finibus terræ illius postea ædificaverunt Hebræi, cogentibus Ægyptiis, urbem Tabernaculorum, quæ dicta est Ramesse, post pagus Arseno:res dicta est, quod sonat sine sexu, sic dicta quando sine discretionem uterque sexus cepit imperare Ægypto. Dixitque Joseph ad omnem domum patris sui: Ibo, et nuntiabo Pharaoni venisse vos, et viros esse pastores. Cumque dixerit vobis: Quod est opus vestrum, dicetis: Pastores sumus nos, et patres nostri. Hæc dicetis, ut habitetis seorsum ab Ægyptiis, in optima terra Gessen, quia detestantur omnes Ægyptii pastores ovium, quia non comedunt eas, sed colunt ut Ammonem. Ingressusque Joseph ad regem, extremos fratrum suorum, id est supremos quinque viros statuit coram rege. Qui cum dixissent se pastores ovium, addiderunt, non est herba in terra Chanaan, petimusque ut jubeas nos servos tuos esse in terra Gessen, nec enim separari volumus, sed omnem patris providentiam facere (Gen. XLVII). Si quæritur quomodo Ægyptus tempore inopiæ abundabat in pascuis, dicimus quia Ægyptus, contra naturam aliarum regionum, cum abundat frugibus, sterilis est in pascuis, et e converso. Diutior, vel diuturnior enim mora fluminis super terram, tempora colendi impedit, vel sata exstinguit, pascua autem nutrit. Post hæc introduxit Joseph patrem ad regem. Benedixit regi. Inquisitusque a rege de diebus annorum suorum, ait: *Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt, parvi et mali; nec pervenerunt usque ad dies patrum meorum. Peregrinationis dixit, quia sancti vitam hanc pro incolatu habent. Mali dixit, quia sapiens accusator est sui (Prov. xviii), quod autem dixit parvi, determinavit dicens, nec pervenerunt, etc.* — *Dedit ergo Joseph fratribus suis possessionem in optimo terræ solo Ramesse. Dicit tamen Josephus: Concessit eis Pharaon, ut in Heliopolitana urbe conversarentur; illic enim pascua pastores ejus habebant, sciens gratum esse Ægyptiis separari a se pastores, et nihil quod eorum esse istis dedisse. Forte ad territorium Heliobo:leos spectabat terra Gessen.**

CAP. XCIX. *De ratione sive annona quintæ partis frugum instituta.*

Inclinavit fames in Ægypto. Cumque defecisset pretium emptoribus, sustentavit eos Joseph anno illo pro commutatione pecorum (Gen. XLVII). Se-

quendam anno cum iterum fame perirent, emit omnem terram Ægypti Joseph pro alimentis, et subjecit eam servituti Pharaonis, præter terram sacerdotum, quam dederant eis reges, quibus statuta cibaria ex horreis publicis debebantur, et ideo non sunt compulsi vendere possessiones suas. Circa finem vero sterilitatis, ait Joseph ad populos: *Ex vos, et pecora vestra, et terra in manu Pharaonis sunt. Ecce vobis reddo terram, et pecora, et dabo semina, et coletis terram regi. Quintam partem dabitis regi, quatuor reliquas permitto vobis in sementem, et in cibos. Qui dixerunt: Salus nostra in manu tua est. Ex tunc usque nunc quinta pars solvitur regibus Ægypti. Et factum est quasi in legem.*

CAP. C. De juramento quod fecit Joseph patri.

Habitavit ergo Israel in terra Ægypti, auctusque est nimis, et vixit in ea decem et septem annis, factique sunt dies sui centum quadraginta et septem annorum. Cumque videret diem obitus sui imminere, vocavit Joseph, et fecit ut poneret manum sub femore suo et juraret, id est per circumcisionis sanctitatem juravit hoc secundum Judæos vel per Christum, quod sepeliret eum in sepulcro majorum suorum, quod Abrahamium dicitur, et interserendo dixit, ubi mortua fuit Rachel, quasi se excusans, quod non sepeliret eam, ubi ipse volebat sepeliri. Cura fuit sanctis sepeliri in terra, qua sciebant Christum resurrecturum, ut cum eo resurgerent. Distat enim Abrahamium a Calvaria fere triginta milliaribus. Cumque jurasset Joseph, conversus Israel ad lesciculi caput, quod erat ad orientem, adoravit Deum. Quidam codices habent, adoravit super caput virgæ ejus, vel in capite virgæ suæ et utrumque stare potest. Potuit enim senex habere virgam, ut in hac ætate fieri solet, et innixus super eam adoravit, vel sceptrum, quod gerebat Joseph suscepit, donec jurasset. Cumque jurasset, innixus super cacumen nondum redditæ virgæ, adoravit Deum. Non enim credendum est dicentibus quod adoraverit sceptrum Joseph.

CAP. CI. De benedictione Ephraim, et Manasse.

Merum nuntiatum est Joseph, quod egrotaret pater ejus, assumptisque duobus filiis, perrexit. Audiens senex venisse filium, confortatus est, et sedit in lecto, vidensque Jacob Joseph et ejus duos filios, ait: Qui sunt isti? Clare enim videre non poterat. Et ait Joseph: Isti sunt filii mei, quos dedit mihi Deus in loco isto. Et ait Jacob: Isti duo mei erunt. Sicut Ruben et Simeon deputabuntur mihi, id est quisque tribum faciet. Reliquos quos genueris, nomine fratrum suorum vocabuntur in possessionibus suis, id est non facient tribus, sed contenti erunt possessionibus suis (Gen. XLVIII). Vel aliter, nomine fratrum suorum vocabuntur, id est annumerabuntur tribus fratrum suorum, ita quod quidam Manasse, quidam Ephraim. Applicuit autem Joseph Manassen ad dexteram patris, et Ephraim ad sinistram, adorans, et petens ut benediceret eis. Ja-

cob vero in spiritu cancellavit manus, minori dextram superponens. Quod Joseph graviter accepit, et ait: Non ita convenit, pater. Alter enim est primogenitus. Et ille: Scio, fili mi, scio, et ille quidem erit in populos, sed minor major erit, et semen ejus crescet in gentes. Hoc impletum est in Jeroboam, qui primus imperavit decem tribubus, et fuit Ephraim. Et ait ad Ephraim: In te benedicetur Israel, et dicetur in proverbium: Faciet tibi Deus sicut Ephraim, et Manasse. Et ad ambos ait: Deus patrum nostrorum benedicat pueris istis, et invocetur nomen meum super eos, id est nomina Abraham, et Isaac, et crescant in multitudinem super terram. Et ait ad Joseph: Deus reducet vos in terram vestram. Do tibi præter fratres tuos Sichimam, quam tuli in gladio, et arcu meo de manu Amorrhæi. Sane emerat eam centum annis a rege Emor, sed cum pro rege Sichimitarum debuerat auferri sibi, potestative semper eam obtinuit.

Additio. 1. Quilibet filiorum Jacob, præter Joseph, fecit tribum, cujus loco, duo ejus filii, duas tribus fecerunt, sed tribus Levi raro numeratur.

CAP. CII. De benedictionibus duodecim tribuum.

Convocavit autem Jacob filios suos, et ait illis: Congregamini, ut annuntiem vobis quæ futura sunt in diebus novissimis (Gen. XLIX). Ad litteram de divisione terræ, et statu tribuum futuro prophetavit, apertissime vero de utroque Christi adventu.

Additio. 1. Non quod omnibus benedixerit, quod patet in Ruben, sed quia omnibus prophetavit.

CAP. CIII. De Ruben.

Ruben primogenitus meus, fortitudo mea, id est quem genuit in ætate robusta, principium doloris mei, id est sollicitudinis meæ circa meos filios, unde alii habent capitulum liberis meis. Prior in domo, major in imperio [supple esse debuerat], effusus es sicut aqua, id est in vilem libidinem. Non crescas, quia ascendisti cubile patris tui (Gen. XLIX). Vel ita distingue: Effusus es sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, ac si diceret: Lege primogenituræ honor tibi præ aliis debebatur, et duplicitas in possessione, sed sufficiat tibi pro crimine tuo, parum esse cæteris. Non ergo super excrescas, sicut aqua bulliens super egreditur, vel sicut fluvius inundans.

Additio. 1. Hieronymus in lib. 1. Hebraicarum Questionum Genes., capitul. 207, sic dicit: In Hebræo scribitur: Ruben primogenitus meus, fortitudo mea, et capitulum in liberis meis, major ad portandum, et major robore, effusus es sicut aqua, ne adjiciatur, ascendisti cubile patris tui, et contaminasti stratum in ascensu. Est autem sensus hic: Tu es primogenitus meus, major in liberis, et debes juxta ordinem natiuitatis, et hereditatis, quæ primogenitis jure debebatur, sacerdotium accipere et regnum hoc etiam portando onere, et prævalido robore monstratur. Verum quia peccasti, et velut aqua, quæ vasculo non tenetur, voluptatis effusus es impetu, ideo præcipio tibi, ut ultra non pecces,

sisque in fratrum numero, pœnam ex peccato A
luens, quia primogeniti ordinem perdidisti.

CAP. CIV. De Simeon et Levi.

Simeon et Levi vasa iniquitatis, quia in furore suo occiderunt viros, scilicet Sichimitas, et foderunt murum in voluntate sua (Gen. XLIX). Hic aperit, quia contra voluntatem suam factum fuit istud. Alii habent, subvernaverunt taurum, quod quidam de filio regis, qui rapuerat Dinam, intelligunt; quidam de Christo, quidam de tauris ipsius per syllepsim dictum putant. In concilio eorum non veniat anima mea: hoc plane de Christo. De Simeon enim Scribæ, de Levi sacerdotes, quorum consilio Christus occisus est. Dividam eos in Jacob, et disperdam in Israel. Ad litteram Levi sortem non habuit in terra, sed admistus aliis viculus habuit ad alenda pecora. Simeon similiter, quia modicus erat, sortem non habuit, sed receptus erat sorte Judæ.

CAP. CV. De Juda.

Sequitur de Juda, ubi prophetavit de regno futuro in Juda, et plane de Christo. *Juda, te laudabunt fratres tui* (Gen. XLIX). Hoc factum est, quando aliis hæsitantibus primus post Moysen intravit mare Rubrum, ubi et regnum promeruit. *Manus tua in cervicibus inimicorum tuorum, et adorabunt te filii patris tui.* Hic notat regem futurum. *Catalus leonis Judas,* hoc de capite regni, David enim minimus fratrum electus est in regem. *Ad prædam, fili mi, ascendisti,* quia primo David plurimos hostes habuit. *Requiescens, accubuisti ut leo, et quasi leona,* quia postea in pace regnavit, et maxime timebatur. *Quis suscitabit eum ad prophetandum,* quasi dicat spiritus solus qui directus est in David, vel de successione Salomonis dici potest: *Non auferetur sceptrum,* id est rex de Juda, et *dux de senioribus ejus, donec veniat qui mittendus est,* a Patre scilicet, Christus. Usque ad transmigrationem Babylonis viginti fuerunt reges de Juda, exinde duces, usque ad Hircanum. Et iterum fuerunt reges circa tempora Christi, et defecerunt utrique, et regnavit Herodes alienigena. *Et ipse erit expectatio gentium,* salus scilicet exoptata, non solum Judæis, sed etiam gentibus. Tandem convertit sermonem ad filium Judam de illo Christo mittendo sic: *O fili mi, ille erit ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem asinam suam,* id est gentilem, et Judæam, sibi, qui vitis est, associabit. *Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uxæ pallium suum,* id est carnem suam passionis sanguine eruentabit. *Pulchriores oculi ejus vino,* id est apostoli, et *dentes ejus, id est prædicatores, lacte candidiores.* Hebræus omnia de Juda sic: *Non auferetur sceptrum de Juda,* id est quoddam dominium, quod scilicet primus intravit mare Rubrum, primus obtulit factis tabernaculo, et lujusmodi, *donec veniat qui mittendus est.* Hebræus dicit, *donec veniat Silo,* id est usque ad Saulum unctum in Silo. Post tamen rediit ad Judam, qui eripuit Joseph a manibus fratrum suorum. *Erit expectatio gentium,* id est tribuum, unde Dominus

Judas ascendet pro vobis in prælium. *Ligans ad vineam pullum, et ad vitem asinam,* id est tanta erit ei copia vini, quod in una vite onerabitur asinus, et ob hoc etiam rubicundos dixit oculos, quia sic apparet in oculis bibentium. In candore dentium, copiam ovium et lactis notat, quia lac comestum apparet in dentibus.

CAP. CVI. De Zabulon.

Zabulon in littore maris habitabit, et in statione navium pertingens usque Sidonem (Gen. XLIX). Ad litteram tribus hæc maritima possedit.

CAP. CVII. De Issachar.

Issachar asinus fortis, vel osseus, id est vir agricola, *accubans in terminis,* quia Mediterranea possedit inter maritimam et montes. *Et vidit requiem, quod esset bona,* id est terram secundam, unde sequitur, et terram, quod esset optima, et supponit *humerum suum ad portandum,* quia in vehendis mercibus ad mare, quæ in finibus suis abundabant, laboravit, *factusque est tributis serviens,* id est navibus ferentibus tributa. Hoc Hebræi metaphorice exponunt dicentes quia nocte et die studendo laboravit, et ideo omnes tribus ei servierunt, quasi magistro dona ferentes.

CAP. CVIII. De Dan.

Dan judicavit populum suum, sicut et alia tribus Israel. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens unguilas equi, ut cadat ascensor ejus retro (Gen. XLIX). Hoc in Samsone impletum est, quasi dicat: Licet Dan sit minima tribus, tamen de ea surget iudex in Israel, sicut, et de aliis, qui ad modum colubri vias observavit, ne hostibus liceat vagari per Judæam, depopulando ut prius, et superbiam Philisthiim retrocedere faciet. Sed quamvis tantus sit, non tamen erit Christus. Unde subdit: *Tamen post illum salutare tuum exspectabo, Domine.* Exponitur hoc, et de Antichristo, quem venturum de Dan asserunt, qui contra sanctos morsu pestiferæ persecutionis, et cornu potestatis armabitur. Multos etiam, qui ascenderant ad culmen virtutum, dejiciet retro, et tunc veniet Salvator, ante iudicium expectatus. Alii referunt hoc ad Judam, qui equum, id est carnem Christi, et ascensorem ejus, id est animam, morsu proditoris dejecit in mortem, tamen Salvator expectatus resurget. Sed Judas creditur fuisse de Issachar.

CAP. CIX. De Gad.

Gad accinctus, vel latrunculus præliabitur ante eum, et ipse accingetur retrorsum (Gen. XLIX). Gad, cum Ruben, et dimidia tribu Manasse, relictis uxoribus et liberis ultra Jordanem in finibus suis, armatus præcessit Israel in terra; pro conditione accepta a Josue, ut rediret in terram, quam occupaverat, scilicet post quatuordecim annos, primus revertens, prælium vicinarum gentium adversus suos, quod relinquerat invenit, et fortiter dimicans hostes stravit.

CAP. CX. De Aser.

Aser pinguis panis, et præbebit deliciis regibus

(Gen. XLIX). Fertili enim fuit hujus possessio et A Israel, vel de montibus Medorum et Persarum, ultra quos exulat adhuc Ephraim et Manasses, et lætata est terra de exilio hostium, et tunc, donec, exclusivum est. Tunc enim terminata est gloria Israel. Et Hebræo habetur hic sensus: *Donec jungantur colles æterni cælo*. Et est sensus: Benedictus sit Joseph ubique, more loquendi. Sic enim solet dici, donec cælum et terra coeunt. Et hæc omnes benedictiones fiant in capite Joseph, et in veritate Nazaræi, id est sancti inter fratres suos.

CAP. CXI. De Nephthalin.

Nephthalin cervus emissus, et dans eloquia pulchritudinis (Gen. XLIX). Per velocitatem cervi significatur velocitas terræ uberioris, quæ præ aliis pretiosos fructus parit. Alii habent ager irriguus, quia super lacum Genezareth Jordane irrigatur, velaquæ calidæ ibi sunt. Commendationem vero eliquiorum ad montem Thabor, qui in finibus ejus est referunt, quia eum prophetæ incoluerunt, vel quia de primis ejus frugibus offerebatur in Pascha, unde fiebat laus Deo, quæ est eloquium pulchritudinis. Tamen ad Christum et apostolos verius refertur, quia ibi maxime docuit.

CAP. CXII. De benedictionibus Joseph.

Filius Joseph accrescens, virtute scilicet et dignitate, vel propter duas partes in tribus. Filie discurrerunt per murum (Gen. XLIX). Hic notat quia Joseph transeunte per Ægyptum mulieres ascendebant muros, ut viderent ejus pulchritudinem. *Exasperaverunt eum, et jurgati sunt, invideruntque illi habentes jacula*. Hoc de fratribus ejus, vel de viris Ægyptiis, qui jaculis invidiæ armati sunt contra eum. *Sedit in forti arcus ejus, id est in Domino, et ideo dissoluta sunt vincula brachiorum, et manuum illius per manus potentis Jacob, id est Deus, qui est potentia Jacob, solvit vincula, quibus ligaverant eum fratres. Inde pastor egressus est lapis Israel, quia de eo Jeroboam, qui fortiter rexit Israel, id est decem tribus, vel pastor totius familiæ patris in Ægypto*. Hebræus habet verius: *Inde pastorum lapidem in Israel*. Post commendationem ejus benedixit ei sic: *Deus patris tui erit adjutor tuus. Omnipotens benedicit tibi benedictionibus cæli desuper, benedictionibus abyssi jacentis deorsum, benedictionibus uberum et vulvæ* (ordo conversus, quia pro conceptione et nutritione ponitur). Optat ei rorem cæli, fertilitatem terræ, ubertatem lactis, fecunditatem pecorum. *Benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum ejus, donec veniret desiderium collium æternorum*. Hic ad litteram nihil est expositum. Forte sic intelligi potest: Legitur in Numeris: *Inclinati sunt scopuli Arnon, vel gestierunt scopuli Arnon* (Num. XXI): et in Psal.: *Montes exsultaverunt sicut arietes, et colles sicut agni ovium* (Psal. CXIII). Et hoc dicit *Desiderium collium æternorum*. Hæc tria ad idem spectant. Alibi dicuntur *colles tetragoni æterni*. Dicimus ergo, juxta Arnon, fuisse colles asperros et saxeos, et ideo dicti sunt æterni. Quatuor habebant ceraunia, unde et tetragoni dicti sunt, quorum aliqua pars inclinata est coram Israel, ut facile transiret, et quasi applausit eorum adventu, et forte dimidia tribus Manasse circa montes illos sortem habuit. Et est sensus: Sic benedicetur Joseph, donec per colles exsultantes intret terram promissam, et ultra, quia hæc dictio, donec, inclusivum est. Forte prophetavit de monte Ephraim, et monte Samariæ, in quibus regnavit

Benjamin, et tunc, donec, exclusivum est. Tunc enim terminata est gloria Israel. Et Hebræo habetur hic sensus: *Donec jungantur colles æterni cælo*. Et est sensus: Benedictus sit Joseph ubique, more loquendi. Sic enim solet dici, donec cælum et terra coeunt. Et hæc omnes benedictiones fiant in capite Joseph, et in veritate Nazaræi, id est sancti inter fratres suos.

CAP. CXIII. De Benjamin.

Benjamin lupus rapax, mane comedit prædam, et vespere dividet spolia (Gen. XLIX). Quidam referunt hoc ad Jerusalem, quæ fuit in sorte Benjamin, quæ dicitur *lupus rapax*, quia sanguinem prophetarum et Christi fudit, et mane egressionis de Ægypto, prædam, id est legem, quasi exortam a Deo accepit, et adhuc eam comedit, sed in vespera mundi dividet spiritum vivificantem a littera occidente. Hebræi ad altare, quod fuit in Jerusalem referunt, quod dicitur *lupus rapax*, propter ignis voracitatem in quo mane sacerdotes proponebant victimas ad adolendum, vespere ipsi inter se partes suas, quæ de sacrificiis eos contingebant, dividebant. Sed verius de Paulo intelligitur qui fuit de Benjamin, qui primo fideles persecutus, post fidelis eloquia Dei, et gradus Ecclesiæ dispensavit, vel quia hæc tribus multum fuit bellicosa. *Et benedixit singulis propriis benedictionibus*, non quod singulis bona dixerit, sed quia bene et prophetice dixit, vel quia ex maxima parte benedixit eos.

CAP. CXIV. De morte Jacob, et translatione ejus in Hebron.

Hæc locutus est Jacob, collegitque pedes suos super lectulum, et obiit, et appositus est ad populum suum, id est ad angelos, certa spe tandem in re (Gen. XLIX). Notum quidem est quod appositus est ad Abraham, et Isaac, sed tam pauci populus dici non possunt. Vel populus dici possunt omnes ab Adam prædestinati, qui erant in sinu Abrahæ. *Joseph vero præcepit medicis, ut condirent eum aromatibus, et custodirent eum Ægyptii quadraginta diebus* (Gen. L). Mos enim erat ethnicorum incondita servare corpora novem diebus, et singulis diebus plangere, et fovere ea calida aqua, ut sciretur utrum anima egressa au sopita foret; condita vero undecim diebus servabant. Hebræis mos erat incondita servare septem diebus, condita diebus triginta. Servaverunt igitur et ipsi Jacob diebus triginta, et ita sub amborum custodia transierunt dies septuaginta. Fideles modo, quia mortuos suos fide et virtutibus conditos aiunt, triginta diebus eos plangunt, id est speciales missas sub numero tot dierum pro ipsis celebrant. Quidam tertiam diem maxime celebrant, pro spiritu, anima et corpore. Alii septimam, quia transcunt mortui ad septimam quietis, vel pro septenario animæ et corporis. Significavit autem Joseph Pharaoni per intercessores, quod juraverat patri de sepultura, et accepta licentia a Pharaone comitatus

fratribus suis, et multis senibus Ægypti detulit ad sepeliendum patrem in Hebron; sed timentes bella deviaverunt a recto itinere; veneruntque ad aream Azad, ubi postea populus murmurans contra Deum divino igne consumptus est, et planxerunt ibi diebus septem. Et ob hoc indignæ dixerunt illum Placuum Ægypti. Tandem redeuntes ad viam, transito Jordane, sepelierunt eum in spelunca duplici. Rediitque Joseph in Ægyptum cum fratribus, et universo comitatu.

CAP. CXV. De reditu Joseph, et ejus morte.

Timentes vero fratres ejus ne mortuo patre memor fieret injuriæ eorum, dixerunt ei: *Pater tuus adhuc vivens mandavit, ut hæc verba tibi diceremus: Obsecro ut obliviscaris scelerum fratrum tuorum. Nos quoque oramus ut patri tuo dimittas iniquitatem*

A hanc. Et adoraverunt eum proni in terram. Flevitque Joseph, et ait: *Nolite timere, et consolatus est eos. Vixitque centum et decem annis, et vidit filios Ephraim usque in tertiam generationem. Et etiam de Machir filio Manasse nati sunt filii in genibus Joseph. Aitque fratribus suis: Deus adhuc visitavit vos, et reducet ad terram, pro qua juravit patribus vestris. Asportate ossa mea vobiscum de loco isto. Cumque adiurasset eos super hoc, mortuus est, et conditus aromatibus, repositus in loco, in Ægypto, nec motus donec egressi sunt filii Israel de Ægypto (Exod. xiii; Jos. xxiv). Alii fratres, secundum Josephum, quisque in obitu suo deferebatur, et sepeliebatur in Hebron, et post translati sunt in Sichem.*

HISTORIA LIBRI EXODI.

CAP. I. Præfatio.

Historia sequitur Exodi, non alia quidem a prædicta, sed eadem continuata, sed propter fastidium tollendum in quinque partitiones distincta est, quarum quælibet proprium libri sortita est vocabulum. Etiam hæc quinque distinctæ sunt ab Hebræis per quinquaginta quatuor tomos quorum tredecim præcesserunt in Genesi. Hæc autem secunda partitio Græce dicitur Exodus, Latine Exitus. Odos enim iter vel via dicitur. Agit enim de exitu Israel de Ægypto. Hebraice Elestoth, a principio libri, et sonat, hæc sunt nomina, sicut nos a principiis suis psalmos nominamus.

CAP. II. De servitute filiorum Israel.

« Surrexit igitur rex novus in Ægypto » longo tempore post mortem Joseph (Exod. i). Ab illo enim sub quo fuit Joseph, qui proprio nomine dictus est Nephres, octavus regnavit Ammonaphis, sub quo natus est Moyses. Regno autem translato ad aliam domum, rex ille ab hoc quasi novus, ignoravit beneficia Joseph, quæ contulerat Ægypto, et odiebat Israel maxime, ut ait Josephus, quia inviderunt eis Ægyptii propter virtutem ingenii, et laboris industriam, et affluentiam opum et sobolis nobilitatem. Et ait rex ad populum suum: « Populus Israel fere fortior est nobis; sapienter opprimamus eum, ne multiplicatus, vel ipse contra nos insurgat, vel addatur hostibus nostris, et egredietur liber. » Imposuit ergo eis graves angarias operum, quibus fracti non vacarent amplexibus, et magistros operum præfecit eis Hebræos, sed magistris operum præfecit Ægyptios, ut durius affligerent eos. Coxerunt ergo lateres ex quibus « ædificaverunt regi civitates tabernaculorum, Phithon et Ramessen. » Civitates quidem prius erant, sed non erant tabernaculorum, erantque in finibus Ægypti, et ideo iuravit eas Pharaon, ut ibi poneret armatos,

B quasi in tabernaculis semper excubantes, ne quis posset ingredi, vel egredi sine regis nutu: vel « tabernaculorum, » id est pauperum prius, et opere illorum illas ditavit; vel, ut alia littera habet, « positionum, » ubi scilicet fiscus reponeretur. Aliud etiam opus, non tam grave quam servile, imposuit eis, ut lutum platearum et sordes vicorum cophinis exportarent, de quo legitur: « Manus ejus in cophino servierunt (Psal. lxxx). » Tertium etiam addidit opus, secundum Josephum, ut fluvium per multas derivationes dividerent, et circumdarent civitates fossatis, ne eas inundare fluvius valeret, et jam quadringentos annos in his miseriis expendissent, id est compleverunt. Quanto magis autem opprimebantur, tanto magis Deo auctore multiplicabantur.

CAP. III. De dolo obstetricum.

Quod videns Pharaon alium excogitavit dolum, et præcepit obstetricibus Hebræorum Sephoræ, et Phuæ; quæ præerant multitudini obstetricum, ut masculos Hebræorum in obstetricando interficerent, et abortum factum esse mentirentur; feminas autem reservarent: tum quia fragilis sexus nocere non poterat, et libidini Ægyptiorum deservirent; tum quia quidam sacrorum scriba regi prædixerat eo tempore in Israel masculum nasciturum, qui regnum Ægypti humiliaret, et virtutis universos transcenderet. « Timuerunt vero obstetrices Deum, et servaverunt mares (Exod. i). » Quæ cum a rege arguerentur, mentitæ sunt dicentes: « Hebrææ mulieres scientiam obstetricandi habent, priusquam veniamus ad eas pariunt. Et quia timuerunt Deum, ædificavit illis domos, » id est locupletavit eas, cum essent pauperes, vel secundavit eas, cum essent steriles. Augustinus dicit obstetrices venialiter peccasse. Gregorius videtur velle quod mortaliter. Dicit enim quod merces benignitatis earum potuit

in aeterna vita retribui, sed pro culpa mendacii in A terrenam compensationem declinata est.

CAP. IV. De submersione parvulorum.

Videns ergo Pharaeo dolos sibi non prodesse, aperte aggressus est eos, præcipiens ut quidquid masculini sexus nasceretur in Israel, in flumen projiceretur, et multi eo tempore submersi perierunt (Exod. 1). Pro quo peccato creditur Deum Ægyptios tradidisse in hunc errorem, ut Apim pro Deo colerent. Erat autem Apis, ut ait Plinius, qui et testatur se vidisse eum, quidam taurus, qui ex improvise egrediebatur de flumine, habens in humero dextro signum candidum instar lunæ corniculatæ, ad quem cum statim confluerent Ægyptii omni genere musicorum psallentes, levabatur in aera, et super eos tanquam psallens ferebatur, et ad motum vel stationem ipsius ipsi in terra movebantur, et stabant, et eadem die evanescebat. Dicunt autem quidam quod in festo Serapis annuatim emergebat, unde et ipsum Serapim, id est Serapi consecratum, autumant vocatum. Alii autem per decennium semel apparere dicunt. Alii, tantum tempore justii sacerdotis Heliopoleos, injusti non, ut quasi divinitus justitia indicaretur sacerdotum. Peccatum ergo fluminis punivit Deus in errore fluminis.

CAP. V. De ortu, et educatione Moysi.

« Egressus est post hæc vir levita (Exod. 11), » nomine Aram, vel Amram, qui accepit uxorem contribulem nomine Jocabeth, qui volebat accedere ad uxorem post edictum, malens carere liberis quam in necem procreare. Cui Deus per somnium astitit, ut ait Josephus, dicens, ne timeret uxorem cognoscere, quia puer, quem timebant Ægyptii, nasciturus esset ex ea: etiam de sacerdotio Aaron ei significavit. Tandem « concepit mulier, et peperit filium » sub silentio, eo quod non multum ei dolores partus institerint. « Et videns puerum elegantem, abscondit eum tribus mensibus. Cumque celare non posset, sumpsit fuscillam scirpeam » in modum fisci, id est sacci rotundi, vimine complexam, « et linivit eam bitumine ac pice, et ponens intus infantulum in carecto ripæ eum exposuit, » ne impetu fluminis raperetur, et stante procul sorore parvuli Maria, exspectante rei exitum, ex matris præcepto. « Ecce autem descendit Terimith filia Pharaonis, ut lavaretur in flumine, quæ videns alveolum, et afferre sibi jubens, vidit parvulum vagientem, et miserta est ejus dicens: De infantibus Hebræorum est hic. » Sic enim Deus eum venustaverat, ut etiam ab hostibus dignus alimento haberetur. Et cum Ægyptiæ plures ei admovissent ubera ad lactandum, faciem avertabat. Et ait Maria: Vis, inquit, Hebræam adducam, forte ubera gentis suæ sequetur. Ex præcepto ergo Terimith abiens, matrem parvuli, tanquam alienam, adduxit, et accessit ad ejus ubera puer. Suscepit ergo Terimith alendum puerum, et ablactatum reddidit filiæ Pharaonis, quæ adoptavit eum in filium, et dictus

est Moyses. Ægyptii enim Moys, aquam, is salvatum dicunt. Quem dum quadam die Terimith obtulisset Pharaoni, ut et ipse eum adoptaret, admirans rex pueri venustatem, coronam, quam tunc forte gestabat, capiti illius imposuit. Erat autem in ea Ammonis imago fabrefacta. Puer autem coronam projecit in terram, et fregit. Sacerdos autem Heliopoleos a latere regis surgens, exclamavit: Illic est puer, quem nobis occidentum Deus monstravit, ut de cætero timere carcamus, et voluit irruere in eum, sed auxilio regis liberatus est, et persuasione cujusdam sapientis qui per ignorantiam hoc factum esse a puero asseruit. In cuius rei argumentum cum prunas allatas puero obtulisset, puer eas ori suo opposuit, et linguæ suæ summitatem igne corripit. Unde et Hebræi imperditionis linguæ eum fuisse autumant. Tantæ vero pulchritudinis fuit, ut ait Josephus, ut nullus adeo severus esset, qui ejus aspectui non hæreret, multique, dum cernerent eum per plateas ferri, occupationes in quibus studebant, desererent.

CAP. VI. De uxore Moysi Æthiopissa.

Factum est autem cum adultus fuisset Moyses, Æthiopes vastaverunt Ægyptum, usque ad Memphim et mare, quo circa conversi ad divinationes Ægyptii, acceperunt responsum, ut auxiliatore uterentur Hebræo; et vix obtinuerunt a Terimith, ut exercitui, quem paraverant, Moysen præficeret ducem, prius præstitis sacramentis, ne ei nocerent. Erat autem Moyses vir bellicosus, et peritissimus, qui fluminis iter tanquam longius prætermittens, per terram duxit exercitum itinere breviori, ut improvisos Æthiopes præveniret. Sed per loca plena serpentibus iter faciens, tulit in arcis papireis super plaustra ibices ciconias, id est Ægyptiacas, naturaliter infestas serpentibus, quæ rostro per posteriora immisso alvum purgant, castraque metaturus, præferebat eas, ut serpentes fugarent, et devorarent, et ita tutus per noctem transibat exercitus. Tandem præventos Æthiopes expugnans inclusit eos fugientes, in civitatem Sabba regiam, quam post Cambyse a nomine sororis suæ Meroem denominavit. Quam cum, quia inexpugnabilis erat, diutius obsedisset, oculos suos iniecit in eum Tarbis filia regis Æthiopum, et ex conducto tradidit ei civitatem, si duceret eam uxorem, et ita factum est. Inde est quod Maria et Aaron jurgati sunt adversus Moysen pro uxore ejus Æthiopissa (Num. 12). Dum autem redire voluisset, non acquievit uxor. Proinde Moyses tanquam vir peritus astrorum duas imagines sculpsit in gemmis hujus efficacæ, ut altera memoriam, altera oblivionem conferret. Cumque paribus annulis eas inseruisset, alterum, scilicet oblivionis anulum, uxori præbuit; alterum ipse tulit, ut sic pari amore, sic paribus annulis insignirentur. Cœpit ergo mulier amoris viri oblivisci, et tandem libere in Ægyptum regressus est.

CAP. VII. *De fuga Moysi, et affinitate Jethro.*

In diebus illis egressus Moyses ad fratres suos in terram Gessen, vidit afflictionem eorum, et præfectum operis Ægyptium percutientem quemdam de Hebræis, et secreta percussum Ægyptium abscondit in sabulo. Et egressus altera die vidit duces Hebræos rixantes. Qui dum argueret eum, qui fecerat injuriam, respondit : « Quis te constituit judicem super nos? Num me occidere vis, sicut occidisti heri Ægyptium? » Miratus est Moyses, quomodo palam factum erat verbum hoc, et timuit, præsertim cum audisset Pharao verbum hoc, et quæreret eum occidere. Qui fugiens per desertum venit in terram Madian, et ciborum inopiam, ut ait Josephus, virtute tolerantiae superabat, et venit ad civitatem Madian circa mare Rubrum, sic nominatam a quodam filio Abraham de Cethura, seditque juxta puteum. Erant autem sacerdotes Madian, id est primati, qui antiquitus sacerdotes dicebantur, septem filiarum, et dicebatur Ragucl, agnominatus Jethro, cognominatus Cinæus, quæ venerant ut haurirent aquam gregibus suis. Officium enim gregum alendorum tunc etiam erat mulierum, maxime in regione Trogloditarum. Supervenientes autem pastores repulerant eas, quos prohibuit Moyses ab injuria virginum, et adaquavit greges earum. Quæ maturius solito redeuntes rogaverunt patrem, ne beneficium peregrini retributione privaretur. « Vocatusque Moyses, juravit ut habitaret cum eo. Et accepit uxorem filiam ejus Sephoram, quæ peperit ei Gerson, » quod sonat *avena*, eo quod in exsilio genuerat eum, peperitque alterum, quem dixit Eliezer, id est *Dei mei adiutorium*, deditque ei socer omnem curam gregum suorum, in quibus omnis antiquis barbaris erat possessio.

CAP. VIII. *De Dei visione in rubo.*

Tandem mortuus est rex Ægypti, et clamaverunt filii Israel ad Dominum, et recordatus est fœderis quod pepigerat patribus eorum (*Exod. ii et iii*). « Moyses autem pascebat greges ovium in deserto. Cumque minasset gregem ad interiora deserti, et venit ad montem Dei Sinai, qui et in quadam parte sui dictus est Horeb, » apparuit ei Dominus in flamma ignis in medio rubi (*Exod. iii*). » Ignis autem viriditatem rubi depascebat innocuus. Erat autem mons ad pasturas egregius, et herbis abundans, quia pastores illuc ascendere non præsumebant, tum quia mons excelsus erat, tum quia opinio erat Deum ibi habitare. Et ait Moyses : « Vadam, et video visionem hanc magnam. » Et vocavit eum Dominus de rubo, et ait : « Moyses, Moyses. » Qui respondit : « Adsum. » Et Dominus : « Tolle calceamenta tua; locus enim in quo stas terra sancta est. » Et ait : « Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob. Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, et descendi, ut liberarem eum, et educa eum in terram fluentem lacte et melle, ad loca Chananzæ, Hethæi, Amorrhæi, Pherezæi, Hevæi et Jebusæi : » nomen autem gentis septimæ, scilicet

A Gergesæi, tacuit, et fere ubique tacetur, nisi in Deuteronomio : « Sed veni, mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum de Ægypto. » Et dixit ei Moyses : « Quis ego sum ut eam ad Pharaonem? » Et Dominus : « Ego ero tecum, et habebis hoc signum, quod miserim te. Cum eduxeris populum meum de Ægypto, immolabis Deo super montem istum. » Quasi dicat : Tunc videbis quod ego fui tecum, et eduxi te de terra Ægypti. Hebræi tamen terminant hic versum, « quod miserim te. — Et ait Moyses : Si dixerint filii Israel, quis est qui misit te? quod est nomen ejus? quid dicam eis? Cui Dominus : Ego sum qui sum. » Quasi dicat; vocor qui sum : « Et dices eis. Qui est, misit me ad vos. Dices etiam : Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob misit me ad vos; hoc nomen mihi est in æternum, » quia hi tres testes vivunt in æternum. Josephus dicit : Dixit ei suam appellationem, quam homines prius non audierant, nec mihi fas est dicere : « Vade, congrega seniores Israel, et dices eis, quod apparui tibi in rubo, et misi te ad liberandum eum, et ingredientur tecum ad regem Ægypti. Et dices ad eum : Deus Hebræorum vocavit nos. Ibinus viam trium dierum in solitudinem, ut immolemus Deo nostro. Scio tamen quod non dimittet vos nisi per manum validam, et percutiam Ægyptum in mirabilibus meis. Nec exibitis vacui, sed postulabitis ab Ægyptiis, et concilaneis vestris vasa pretiosa et vestes, et spolabitis Ægyptum. » Dicunt Hebræi postulasse ut dono darent, sed verius est quod mutuo. Excusantur autem per præceptum Domini.

CAP. IX. *De signis datis Moysi.*

« Et ait Moyses : Non credent mihi. Cui Dominus : Quid est quod tenes in manu tua? Respondit : Virga. Et ait : Projice eam in terram. Et projecit : Et versa est in colubrum. Et expavit Moyses ita ut fugeret. Et dixit Dominus : Apprehende caudam ejus. Et cum tenuisset, versa est in virgam (*Exod. iv*). » In Hebræo enim coluber feminini generis est. Et ait, hoc signum facies, ut credant tibi. Et adjectit : « Mitte manum tuam in sinum tuum. Et misit; et facta est leprosa, id est albidia instar nivis. Iterum ait : Retrahe manum in sinum. Et retraxit, et protulit, et erat similis carni reliquæ. Et iterum : Sed neque his duobus signis credent. Sume aquam fluminis, et funde super terram aridam, et vertetur in sanguinem. Et ait Moyses : Obsecro, Domine, mitte alium; nam impeditoris linguæ factus sum, ex quo locutus es ad servum tuum, nec etiam eloquens sum ab heri, et nondiustertius. Et Dominus : Quis fecit os, quis mutum, aut surdum? quis videntem, aut cæcum? Nonne ego? Age igitur docebo te, et ero tecum. At ille : Obsecro, Domine, mitte quem missurus es. Et Dominus quasi iratus ait : Aaron frater tuus eloquens est, et ipse egredietur in occursum tuum gaudens. Pone verba mea in ore ejus, et ostendam vobis quid agere debeatis. Virgam sume in qua facturus es signa. Venit ergo Moyses

ad Jethro, et ait : Revertar ad fratres meos in Ægyptum, ut videam si vivant. Cui Jethro : Vade in pace. Moram autem facienti dixit iterum Dominus ad Moysen : « Vade in Ægyptum; mortui sunt qui quærebant animam tuam. » Pharaon, scilicet, et complices ejus. Vel plurale ponitur pro singulari; si solus Pharaon quærebat.

CAP. X. De reditu Moysi in Ægyptum, et dimissione uxoris.

« Tulit ergo Moyses uxorem, et liberos, et imponens super asinum profectus est. Cumque esset in itinere in diversorio, ut comederet, occurrit ei Dominus, id est angelus, evaginato gladio, et volebat occidere Moysen, scilicet, quia uxorem ducebat, et filios contra voluntatem Dei; essent enim impedimento. Vel quia puerum ducebat, qui incircumcisus erat. Alterum forte jam circumciderat Moyses. Non enim credendum est illis qui dicunt alterum remansisse cum Jethro, cum supra ait liberos. « Tulit illico Sephora acutissimam petram, et circumcidit præputium filii sui, tetigitque pedes ejus, et ait : « Sponsus sanguinum tu mihi es; et dimisit eum postquam dixerat » hoc (Exod. iv). Ut ait Augustinus, locus iste brevitate obscuratus est. Ubi ergo, ait, « tetigit pedes ejus, » intelligendum est, sanguis tetigit pedes pueri, vel angeli. Unde irata ait v. ro : Esne mihi vir sanguinum, id est an ex conjugio tuo tantum scelus teneor agere, ut fundam sanguinem filii mei? Et recessit ipsa ab eo, vel angelus. Hebræus ita habet : « Et tetigit pedes ejus, » id est Sephora Moysi. « Indignans enim præputium jecit ad pedes Moysi, et ait : Gener sanguinum tu mihi es, » id est tu gener patris mei idio factus es, ut esses mihi, id est carni meæ in filio ad sanguinem, id est ad mortem. Vel sanguis meus effusus est, ad placandum angelum, qui tibi mortem minabatur. « Et dimisit angelus Moysen, » quod in Hebræo patet. Tamen Hebræus habet, « relaxavit eum angelus, » quem prius scilicet, usque ad mortem arcebat. Et hinc volunt quidam, morem circumcidendi petrinis cultellis habuisse principium, vel a Josue in Galgalis. Tamen ubi nos habemus « petram, » Hebræus habet « aciem, » et dicit « acutissimam aciem novaculam. » Unde et Judæi novaculis circumcidunt. Fabulantur quidam Hebræi, usque ad David circumcisionem factam per petram. Sed quia in dejiendo Goliath ferrum lorice et galeæ cessit lapidi jacto, quasi dans ei locum, deinceps cessit lapis ferro in circumcissione.

CAP. XI. De primo ingressu ad Pharaonem.

Abiit itaque Moyses solus, tenens virgam intravitque Aaron, Domino jubente, desertum Sinai; et occurrit Moysi in monte Dei; dixitque Moyses verba Domini, et signa quæ mandaverat. Veneruntque simul, et congregaverunt seniores Israel. Locutusque est eis Aaron omnia verba Domini, et fecit signa coram eis, et crediderunt (Exod. iv). Post hæc cum senioribus Israel ingressi sunt ad Pharaonem, et dixerunt ad eum : Hæc dicit Domi-

minus Deus Israel : Dimitte populum meum, ut sacrificemus Deo nostro (Exod. v). In quo non contrarietas, nec duplicitas intelligenda est. Eo enim ordine forsitan populus educeretur, si Pharaon populum dimisisset. Tunc Moyses, secundum Josephum, commemoravit ei quanta fecerat Ægyptiis oppressis ab Æthiopicibus, et commemoravit labores, et pericula quæ pro eis tulerat, et quod pro eis condignam non acceperit retributionem, pariterque quæ sibi contingebant in signa exposuit. Quem rex deridens, servum suum fugitivum vocavit, et pro seditione eum rediisse. Tunc ait rex servis suis : « Multus est populus : quanto major si dederitis ei requiem ab operibus? » Et præcepit, ne ultra darentur eis paleæ ad conficiendos lateres, quæ comminutæ luto miscebantur, ut solidiores essent lateres, vel lateres potius coquebantur pro lignorum penuria in Ægypto.

CAP. XII. De afflictione filiorum Israel.

Opprimebantur ergo Hebræi operibus, nocte colligendo paleas, et die lateres faciendo, idem numerus laterum exigebatur ab eis, qui et prius. Flagellatique sunt magistratus de filiis Israel, qui præerant fratribus suis operantibus, nocte colligendo paleas, a præfectis Pharaonis. Magistratus enim operum Hebræi erant; præfecti vero magistris, Ægyptii. Veneruntque præpositi filiorum Israel ad Pharaonem, et dixerunt : « Cur iniqua agis contra servos tuos? Qui ait : Vacatis otio, et ideo dicitis : Eamus, sacrificemus Domino. Ite ergo, operamini, paleæ non dabuntur vobis. » Cumque egrederentur, « occurrerunt Moysi, et Aaron, et dixerunt eis : Videat Dominus injuriam vestram in nos, et judicet, quando fetere fecistis nos, » id est abominabiles reddidistis, « coram Pharaone. Et ait Moyses ad Dominum : Cur misisti me, ut affligeres populum istum? (Exod. v.) Cui Dominus : In manu robusta ejiciam eos (Exod. vi). » Et adjecit : « Ego sum qui apparui Abraham, et Isaac, et Jacob in Deo omnipotente, » id est qui sum Omnipotens, « et nomen meum Adonai non indicavi eis, » id est fortitudinem, et potentiam, ad quas pertinet hoc nomen, sed pietatem, et sapientiam, ad quas pertinent Eli et Eloï Vel non indicavi, sicut tibi. Apparuit enim Dominus Abraham, sed Moysi locutus est facie ad faciem. Et iterum : « Introducam vos in terram super quam levavi manum meam, » id est juravi, « ut darem eam patribus vestris, » ego Dominus. » Quasi dicat : Ita verum est hoc, sicut ego sum Dominus, et est juramenti species. « Narravitque Moyses hæc omnia filiis Israel; nec acquieverunt propter angustiam spiritus (Exod. vi). » Connumerat autem hic historia principes domorum per familias suas, sed de tribus tamen, scilicet Ruben, Simeon et Levi. Nobis autem de solo Levi dicere sufficiat. Filii Levi fuerunt Gerson, Caath et Merari. E quibus tres familiæ Levitarum derivatæ sunt : Gersonitæ, Caathitæ, Meraritæ. Filii Caath Amram, Isaac, Helbron et Oziel; filii

Amram de Jocaben, Aaron, Moyses et Maria. Accepit autem Aaron uxorem Elisabeth filiam Aminadab, sororem Naasson, quæ peperit ei Nadab, et Abiud, Eleazar et Ithamar. Eleazar accepit uxorem de filiabus Phanael, quæ peperit ei Phinees; iste est Moyses, et Aaron, quibus locutus est Dominus in terra Ægypti. Hoc addidit Esdras, ut quidam dicunt. Vel Moyses de se, tanquam de alio locutus est.

CAP. XIII. De mutatione virgarum in colubrum.

Iterum locutus est Dominus ad Moysen: Loquere ad Pharaonem omnia, quæ loquor tibi, et ne timeas eum. Ecce constitui te Deum Pharaonis, id est potentem in ipso, et in terra ejus facere signa ad modum Dei (Exod. vii). Aaron erit propheta tuus, id est prolocutor. Non tamen Moyses deus, vel Aaron propheta. Ingressique sunt Moyses, et Aaron ad Pharaonem. Moyses erat octoginta annorum, Aaron octoginta trium quando locuti sunt ad Pharaonem. Tulit ergo Aaron virgam Moysi, et jecit eam in terram coram Pharaone, et versa est in colubrum. Vocavitque Pharaon maleficos, et fecerunt similiter, projicientes singuli virgas suas, quæ versæ sunt in dracones, sed devoravit virga Aaron virgas eorum. Et sciendum quia magi oculos spectantium deludebant. Vel secundum Augustinum, dæmones discurrunt per mundum, et subito semina rerum, de quibus hoc agitur, afferunt.

CAP. XIV et XV. De plagis Ægypti, et de aqua versa in sanguinem.

Induratum est cor Pharaonis, nec audivit eos. Et ait Dominus ad Moysen: Egredere in occursum Pharaonis, cum egredietur ad aquas, et dices: In hoc scies, quia Dominus sum. Percutiam virga aquam fluminis, et vertetur in sanguinem. Pisces morientur, et affligentur Ægyptii (Exod. vii). Et factum est ita. Et percussit Aaron aquam fluminis, et versa est in sanguinem; et ut fuit sanguis in omni terra Ægypti, in fluviis, rivis et paludibus. Forte non in omnibus, sed in his quæ manabant de Nilo, et in vasis domorum tam ligneis quam saxeis. Foderuntque puteos Ægyptii per circuitum fluminis, et invenerunt sanguinem. Feceruntque similiter magi Tannes et Mambres. Et dicunt quod allata sit aqua de terra Gessen, quam non percussit Dominus plagis propter filios Israel, qui habitabant in ea. Tamen Josephus dicit quod Hebræis fluvius potabilis erat, licet esset mutatus; Ægyptiis vero non solum colore, sed etiam sapore amaro, cruorem præferbat. Unde potius videtur, quod alibi quam in Nilo aqua fuerit in Ægypto. Et hæc est prima plaga, qua percussit Dominus Ægyptum septem diebus. De qua dicit Josephus quod Pharaon timens pro ea, et hæsitans, Hebræos abire permisit. Cumque malum fuisset relevatum, sententiam permutavit.

Aditio 1. Versus de decem plagis.

Prima rubens unda, ranarum plaga secunda. Inde culex tristis, post musca nocivior istis.

Quinta pecus stravit, vesicam sexta creavit.

Post quam grando subit, post bruchus dente nefando.]

Nona tegit solem, primam necat ultima prolem.

CAP. XVI. De ranis.

Iterum locutus est Dominus ad Moysen: Ingredere ad Pharaonem; et si noluerit dimittere populum, dic ad Aaron ut extendat manum super flumina, rivos et paludes (Exod. viii). Et fecit sic. Et ascenderunt ranæ et operuerunt terram Ægypti. Quæ ut dicit Josephus, ortæ, in brevi moriebantur, et putrescentibus cadaveribus fetor nimis noxius exhalabat ex aqua, imo quædam quasi domesticæ domos intrantes sæperin cibis, et potibus, et lectis inveniebantur. Fecerunt autem et malefici similiter. Sunt autem tria genera ranarum, unum fluviale, et vocale; aliud minimum, quod et calamitum dicitur; quod si projiciatur in os, canis obmutescit; tertium magnum est et venenosum, quod rubeta dicitur, et vulgo exassantium. Dixit ergo Pharaon ad eos: Orate Dominum, et auferentur ranæ a nobis, et dimittam populum. Et clamavit Moyses ad Dominum, et mortuæ sunt ranæ. Vidensque Pharaon quod data esset requies, non dimisit eos.

CAP. XVII. De sciniphibus.

Dixitque Dominus ad Moysen: Dic ad Aaron: Extende virgam. Et percutite pulverem terræ, et sint sciniphes in omni terra Ægypti (Exod. viii). Et factum est ita. Sunt autem sciniphes muscæ adeo subtiles, ut visum nisi acute cerebantis effugiant, et corpus cui incident acerbo terebrant stimulo. Feceruntque malefici similiter, ut educerent sciniphes, et non potuerunt. Et dixerunt Pharaoni: Digitus Dei est hic, id est spiritus Domini Dei. Sicut enim per dexteram Filius, sic per digitum Spiritus sanctus solet accipi. Augustinus quærit quare in hoc defecerint, et non in primo, vel secundo. Et dicit hoc esse factum ad notandum quia, etsi philosophi habuerint notitiam Patris, et Filii, non tamen Spiritus sancti. Hæc tria signa facta sunt per manum Aaron, quæ sequuntur, vel a Domino tantum; quædam vero per Moysen.

CAP. XVIII. De cœnomyia.

Dixit ergo Dominus ad Moysen: Egredere ad aquas ad Pharaonem, et dic ei quod si noluerit dimittere populum meum, mittam in omnem terram Ægypti omne genus muscarum, et faciam in die illa mirabilem terram Gessen, quæ habebit tranquillitatem (Exod. viii). Et factum est ita. Et venit musca gravissima in omnem terram Ægypti. Figurata locutio, id est multitudo muscarum, et expressius dictum est, quam si pluraliter diceretur. Pro quo LXX posuerunt cœnomyam, id est musca canina, quod et in Psalmis (lxxvii et civ) legitur. Tunc vocavit eos Pharaon, et ait: Ite, sacrificate Deo vestro in terra hac. Qui dixerunt: Non possumus. Abominationes Ægyptiorum immolabimus. Si mactaverimus quæ colunt Ægyptii coram

eis, lapidibus obruent nos. » Taurum enim adorabant in honorem Apis, vaccam pro Iside, ovem pro Ammone, unde abominabile erat eis occidi hæc, vel comedi. « Et ait Pharaos : Ite in desertum ; verumtamen longius ne abeatis ; rogare Dominum pro me. » Oravit Moyses, et recessit musca. « Et iterum cor Pharaonis induratum est. » Pro his duabus plagis, dicit Josephus, quod innumera multitudo pedicularum Ægyptiis pullulavit, ex interioribus ebulliens, quos neque lavacris, neque medicamentorum unguentis, exterminare poterant. Multis enim plagis, præter decem famosas, credibile est percussos Ægyptios.

* *Additio 1.* Hæc est quædam consuetudine locutione dicit hoc, secundum quam, ait Augustinus : Singularis numerus nescio quo plus significat, quam pluralis, ut in *armato milite complet.* Per hanc clausulam locutio est, notatur figura, et hanc, sensus est, et locutionis proprietatis.

CAP. XIX. De morte pecorum.

« Tunc dixit Dominus Moysi : Dic Pharaoni, si retinuerit populum meum cras, inducam pestem gravem, et morientur omnia animantia Ægypti, nec quidquam de his, quæ possidet Israel morietur. Et mortua sunt animantia Ægypti (*Exod. ix.*), quæ scilicet erant in domibus, quia quæ in pascuis erant, post grandine perierunt. Vel forte determinatum non est, quia sine multo temporis intervallo forte hæc facta non sunt, et potuerunt aliunde habere iterum animantia. Pro hac etiam dicit Josephus, quod bestiis multigenis, quarum aspectibus nullus occurrit, Dominus regionem eorum implevit, quibus et ipsi consumebantur, et terra agricolis nudabatur. « Et ingravatam est cor Pharaonis, et noluit dimittere populum. »

CAP. XX. De ulceribus, et vesicis.

« Iterum dixit Dominus ad Moysen et Aaron : Tollite cineres de camino, et spargat illos Moyses in cælum coram Pharaone, et erunt in hominibus, et jumentis ulcera, et vesicæ in omni terra Ægypti (*Exod. ix.*). » Et factum est ita. Nec poterant etiam malefici stare coram Pharaone propter vulnera, quæ erant in eis ex interiori corruptione venientia.

CAP. XXI. De grandine.

« Dixit quoque Dominus ad Moysen : Dic Pharaoni : Hæc dicit Dominus : Idecirco posui te, ut ostendam in te fortitudinem meam, et narretur nomen meum in omni terra. Et pluam hac ipsa hora cras talem grandinem, qualis non fuit in Ægypto usque in diem hanc (*Exod. ix.*), nec etiam in partibus hyperboreis. « Congrega quæ habes in agro, homines enim et jumenta foris inventa grandine morientur. Qui timuit de servis Pharaonis Dominum, confugere fecit servos et jumenta in domos. Extenditque Moyses virgam in cælum, et dedit Dominus tonitrua, grandinem, et fulgura, et ignis et grando pariter mista ferebantur. Et percussit grando cuncta quæ fuerant in agris, et herbam et

A lignum regionis confregit. Hordeum læsum est, quia jam virens erat ; et linum, quia jam folliculos germinarat. Triticum vero et far, » quod est grani genus, frumento grossius, « non sunt læsa, quia serotina sunt, » nec adhuc virentia, quia in spicam nondum prodierant. « Tamen in terra Gessen grando non cecidit. Et vocavit eos Pharaos, et ait : Peccavi etiam nunc. Orate Dominum pro me, et dimittam vos. » Egressusque Moyses ex urbe tetendit manus ad Dominum, et cessavit tempestas, nec etiam stillavit pluvia super terram. « Et ingravatam est cor Pharaonis. »

CAP. XXII. De locustis.

« Dixitque Dominus ad Moysen : Ingredere ad Pharaonem, et faciam signa, quæ narres filiis, et nepotibus, ut sciatis quia ego sum Dominus. Et ingressi dixerunt regi : Hæc dicit Dominus : Ecce inducam cras locustas in fines tuos, ut comedant quod residuum est grandini (*Exod. x.*). » Egresso Moyses dixerunt servi Pharaonis ad eum : « Usquequo patiemur hoc scandalum ? Dimitte homines, quia perit Ægyptus. Et revocatis illis dixit Pharaos : Quinam sunt qui ituri sunt ad sacrificandum ? Et ait Moyses : Viri et mulieres, senes et parvuli, cum ovibus et armentis. Et respondit : Cui dubium est quod pessime cogitetis. Non fiet ita, sed ite, viri tantum ; hoc enim petistis. Et ejecti sunt a conspectu ejus. Et extendit Moyses manum super terram Ægypti, et induxit Dominus austrum die illa et nocte. Qui levavit locustas, et sederunt innumerabiles in cunctis finibus Ægypti, et devoraverunt omne virens in lignis et herbis. » Dicitur autem locusta, quasi longa hasta, quia longiora retro habet crura. « Festinusque Pharaos vocavit eos, et ait : Peccavi in Deum vestrum, et in vos. Orate pro tollenda peste etiam hac vice. Et egressus Moyses oravit Dominum. Et flavit ventus ab occidente, et projecit locustam in mare Rubrum. Et induravit Dominus cor Pharaonis nec dimisit Israel. »

CAP. XXXIII. De tenebris.

« Extenditque Moyses manum in cælum, et factæ sunt tenebræ palpabiles, ut nec videri, nec moveri localiter possent Ægyptii (*Exod. x.*), » multi etiam mirabiliter compulsi sunt mori. « Ubicumque autem erat Israel, lux erat. Et vocavit eos Pharaos, et ait : Ite, universi, oves tamen et armenta remaneant. Et ait Moyses : Nec remanebit ex eis ungula, præsertim cum adhuc ignoremus quid debeamus immolare. Et ait Pharaos : Cave ne ultra faciem meam videas, et moriaris. »

CAP. XXIV. De diebus ægyptiacis.

Abiit ergo Moyses ad fratres suos, et dixit Dominum ad eum : « Adhuc una plaga tangam Pharaonem, et dimittet vos (*Exod. xi.*). » Notandum quia plures fuerunt in Ægypto plagæ quam decem, quas Æxodus non enumerat, sed non fuerunt adeo graves forte, et ideo tacentur. Unde quidem dies Ægyptiaci dicuntur, quia in his passa est Ægyptus,

quorum duos tamen in singulis mensibus notamus ad memoriam, cum plures forte fuerint. Nec est credendum quod Ægyptii, licet astrorum periti, deprehenderent dies hos infaustos in inchoatione operis, vel itineris, vel minutionis. Nota etiam quod quidam Ægyptiorum timentes Ægyptum perituram egressi sunt, ut Cecrops, qui ingressus Græciam urbem condidit, quam vocavit Actem, quæ postea dicta est Athenæ, quam quidam Græcorum Diadas, quidam Orcomenæm dixerunt. Qui dictus est Diffres. Et est nomen Ægyptium, quod Latine dicitur quasi *dihomo*, vel quia tradidit Græcis matrimonium maris et femina; ut ait Pompeius Trogus, vel Bicorpor, vel propter proceritatem stature, vel pro virium immensitate, vel pro peritia utriusque lingue quam habuit Græcæ, et Ægypticæ, sub quod primo nata est in arce oliva. Creditur etiam eadem tempestate egressus Dionysius Bæchus, qui agros coluit, et usum vineæ Græcis dedit. Dicitur etiam diluvium in Thessalia factum sub Deucalione, et incendium sub Phaetonte circa tempora Moysi, et sub eo Hercules Anthemum vicit. Erictonius filius Vulcani currum, et Troilus primus quadrigam iunxisse feruntur. Ægyptus quæ prius Mesraim, post Aerea, ab Ægypto rege submerso, Ægyptus dicta est. Lacedæmon filius Semeles Lacedæmoniam condidit, Pantlus Triopa Lesbum. Epidaurus condita, et Corinthus, quæ prius Ephyra. Isis secundum quosdam ex Theleno Epophum genuit, qui Memphim condidit, eum in secunda Ægypto regnaret. Sane determinans Dominus plagam, quæ restabat ait: « Ingrediar in Ægyptum, et morietur omne primogénitum, a primogenito Pharaonis usque ad primogenitum ancillæ, quæ est ad molam, etiam primogenita pecorum. Apud vos vero nec muçet canis, et petetis vasa pretiosa ab Ægyptiis, et dabunt vobis (*Exod. xi.*) »

CAP. XXV. De diebus azymorum, et agno paschali.

« Iterum dixit Dominus ad Moysen: Mensis iste erit vobis primus in mensibus anni (*Exod. xi.*) » Hic est Aprilis, id est lunatio Aprilis quæ in Martio sæpe inchoat. Hic dicitur ab Hebræis Nisan, apud Ægyptios Pharmuti, apud Macedones Xauticus. Voluit quippe Dominus Judæos a cæteris nationibus differre sicut religione, et caractere circumcisionis, ita ex temporali ratione. Romani enim ex traditione Numæ Pompilii primum mensem ponunt Januarium, quia tunc incipit sol ascendere post solstitium hiemale. Arabes inchoant annum post solstitium æstivum. Congruentius videtur fieri ab Hebræis in Martio, in quo et mundus conditus legitur. In Aprili ergo cæremoniali differunt a nobis; in temporali conveniunt nobiscum. Et adjecit Dominus: « Decima die mensis hujus tollet domus quæque agnum; » vel si non poterit agnum, saltem hœdum. « Quod si non sufficiet numerus domus ad esum agni, assumet de domo vicina domui suæ juxta numerum animarum quæ sufficiant ad

esum agni; et erit masculus, anniculus, » id est unius anni, « sine macula, » non quidem velleris, sed corporis quod in Levitico determinatur: « Si cæcum fuerit, si fractum, » etc. (*Levit. xxi*) et sumptum de grege « servabitis eum in domo usque ad quartam decimam diem, et immolabit eum omnis multitudo filiorum Israel, » quæque domus scilicet suum, « ad vesperam, et tingetis eum fasciculo hyssopi utrumque postem, et superliminare sanguine, edentes carnes nocte illa assas igni, nec coctum quid de ea aqua, aut erudum, » id est semicoctum ex festinatione, « et azymos panes cum lacteis agrestibus, » quarum amaritudo amaritudinem servitutis memoraret in sempiternum.

« Caput eum intestinis vorabitis, et pedibus. Si quid residuum fuerit, igni comburetis, » quia, ut ait Josephus, crematum sursum ferri solet, et elevatio ignis elevationem ab eis pestis, quæ vastavit Ægyptios significavit, nec comedet de eo incircumcisus. De modo etiam comedendi ait: « Renes vestros accingetis, calceamenta habentes in pedibus, tenentes laculos in manibus, os non frangetis, nec de carnibus foras mittetis, et comedetis festinanter. Est enim Phase, id est transitus Domini. » Dicta est autem nox illa transitus, quia transivit in ea angelus per Ægyptum percutiens primogenita ab homine usque ad pecus, et transivit super tecta Hebræorum linita, vel illita sanguine. Et aggressus est Israel iter transeundi ab Ægypto. Iterumque ait Dominus: « Diem hunc habebitis solemnem, et in monumentum, in generationibus vestris cultu sempiterno. Septem diebus azyma comedetis, prima dies erit sancta et venerabilis, similiter et septima. Nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad vescendum pertinent. » Patet quod mediis diebus poterant operari. Ex hoc etiam patet quia Sabbatam erat eis solemnius quovis festo, quantum ad otium, in quo nec ad vescendum licebat operari. Inde potuit esse, quod mulieres in ipso die solemnî Paschæ poterunt parare unguenta ad unguendum Dominum, quod Sabbato non licuisset. In Ezechiele festum in prima die Aprilis legitur, et in septima quod non hic. *Et regressi filii Israel, fecerunt sicut præcepit Dominus Moysi et Aaron, et congregati sunt decima quarta luna in quibus Ægypti circa Ramessen.* Tamen Josephus dicit eos congregatos decima luna, et vix expectasse quartam decimam.

Aditio 1. Per decimam lunam alias decimam quartam innuitur quod agnus, qui tollebatur, significabat aliquid æternum. Sic enim dicitur luna quarta die creata, quasi fuerit prima die mundi undecima et ante mundum decima. Aiunt quidam, quod decem capita erant in esu unius agni. Bene attendas hoc, scilicet quod luna fuit creata quarta feria, et eo die decima quarta et sic tertia, feria fuit decima tertia, secunda feria duodecima, prima feria undecima.

CAP. XXVI. De morte primogenitorum.

Factum est autem noctis medio, percussit Dominus omne primogenitum Ægypti, nec erat domus in qua non jaceret mortuus (*Exod. xii*); Domino forte ita procurante, non fuisse domum absque primogenito. Compulsusque Pharaon, dixit Moysi per nuntios, ut egrederetur cum omnibus suis; imo et Ægyptii urgebant eos exire. Tuli igitur populus farinam conspersam super humeros, ligatam in palliis, et petierunt vasa ab Ægyptiis vestemque plurimam, et spoliaverunt Ægyptios ex præcepto Domini; tum pro mercede laboris, qua fraudati erant, tum ut inde fieret tabernaculum. Et erant quasi sexcenta millia virorum peditum, absque parvulis, et vulgo famulantium eis innumerabili, et duxerunt secum diversi generis animantia multa nimis.

Aditio 1. Pharaon, vel Ægyptus, quæ decem plagis verberata, non cessit, solo sanguine agni victa, filios Israel dimisit.

CAP. XXVII. De exitu Israel de Ægypto.

Factum est autem ut Nilus præter solitum, adhuc inundaret terram, in qua erat sepulcrum Joseph. Tenebantur autem juramento asportare ossa ejus. Tuli Moyses scriptum in lamina aurea nomen Domini tetragrammaton, quæ superposita aquæ, supernatavit, usque dum veniens staret supra ubi erat sepulcrum. Et effodientes sustulerunt ossa, quæ sublata leguntur eis prophetasse, forte de difficultate itineris. Tamen Hebræi tradunt quod ovis ex improviso astitit juxta eos, quæ locuta est ad eos. Ob quam rem duxerunt eam secum multo tempore per desertum, et dixerunt eam ovem Joseph, de qua ibi: « Qui deducis velut ovem Joseph (*Psal. lxxix*). » In egressu etiam eorum, terræmotu facto, multa templa Ægypti cum idolis suis corruerunt. « Habitatio autem filiorum Israel in Ægypto fuit quadringentorum triginta annorum (*Exod. xii*). » Sed nomine Ægypti intelligendus est omnis incolatus eorum, qui incæpit a promissione Abrahamæ facta in via Mesopotamiæ, a qua, usque ad legem datam, tot anni fluxerunt. Solis enim centum quadraginta quatuor annis servivit Israel in Ægypto post mortem Joseph. Quibus expletis, eadem die egressa est omnis multitudo de terra Ægypti; quod etiam mirabiliter a Deo factum est, vel forte eadem die qua exivit Abraham ad peregrinandum. Et nota quod hic dicitur, « Die qua egressi sunt (*Exod. xiii*), » et infra: « Mementote diei hujus, in qua egressi estis de Ægypto prima die, » scilicet azymorum, etiam supra legitur dictum eis: « Nullus egrediatur ostium domus suæ usque mane, e contra statim legitur hic: « Nox illa observabilis est Domino, quando eduxit eos de terra Ægypti, » et in benedictione cerci dicuntur « nocte educti. » Forte intelligendum est nocte eductos, id est ad mane egrediendum, ab Ægyptiis nocte compulsos. « Profectique sunt de Ramesse in Sohot, » nec sunt secuti eos Ægyptii sepelientes mortuos suos. Multi etiam Ægyptio-

rum stabant pœnitentes, quod eis fuerant tam crudeles. « Coxeruntque farinam, quam tulerant de Ægypto, feceruntque subcinericios panes azymos, » ex modico tamen tempore coagulatos. His enim usi sunt triginta diebus. Non enim ultra suffecerunt quæ tulerant de Ægypto, licet sub necessitate custodirentur, nec eis ad satietatem vescerentur.

CAP. XXVIII. De sanctificatione primogenitorum.

Dixitque iterum Dominus ad Moysen: Sanctifica mihi omne primogenitum masculinum, quod aperit vulvam, tam de hominibus quam de jumentis (*Exod. xiii*), » quia percussisset primogenita Ægypti in liberatione eorum, et quia solos masculos pro hoc sibi voluit sanctificari, dici potest, non percussos nisi tantum masculos, vel forte, quia primogenita eorum a percussore angelo liberaverat, et hoc modo sua erant, volu'tque ut deinceps essent sua omnia, vel quia ex omni fructu primo honorandus est Deus. Primogeniti ergo, qui erant de filiis Levi offerebantur, nec redimebantur, et serviebant jugiter Domino, primogeniti aliorum offerebantur, et quinque siclis redimebantur (*Num. iii et xviii*). Primogenita pecorum, apta ad immolandum, oblata erant sacerdotum. Immundorum vero non oblata, quædam redimebantur, ut primogenitum asini ove mutabatur, quæ pro eo offerebatur; quædam nec etiam redempta occidebantur, ut primogenitum canis. Et adjecit Dominus: « Cum introduxerit te Dominus in terram promissam, intimabis hæc filiis tuis, servanda ritu sempiterno. Eritque hoc quasi signum in manu tua, et quasi appensum quid, ob recordationem ante oculos tuos, » ut scilicet hujus liberationis memoria non aliter veniret in oblivionem, quam quæ manu geruntur vel ante oculos appenduntur. Quod Pharisæi ad litteram observantes, in chartis hæc scribebant, et Decalogum simul, et eas sinistris circumligabant brachiis, et inter oculos appendebant, quas Dominus in Evangelio phylacteria vocat, a phylace, et thorace (*Matth. xxiii*).

CAP. XXIX. De deserto Ægypti.

Igitur cum emisisset Pharaon populum, non eduxit eos Moyses per Palestinam conterminam Ægypto, » propter antiquam molestiam, et odium patrum, ne insurgerent Philisthæi adversus eos, « sed circumduxit eos per desertum, quod est juxta mare Rubrum (*Exod. xiii*), » tum pro mandato Domini jubentis, ut duceretur populus ad montem Sinai ad immolandum sibi, tum si pœnitentes Ægyptii vellent eos persequi, gravem molestiam sustinerent itineris. « Armatique ascenderunt filii Israel de terra Ægypti; » multa scilicet supellectile muniti. Tamen alia translatio habet: « Quinta progenie ascenderunt filii Israel. » Moyses enim a Jacob quintus fuit, vel per tribum Judæ a Phares usque ad Salmonem: Quinque fuerunt tantum generationes. Hebræus habet; « quinque generationes ascenderunt filii Israel. » — « Profectique de Sohot venerunt in Ethiam. » Ekham civitas

erat tunc deserta in capite solitudinis, quæ a Josepho Lycus dicitur, ubi et Babylonem postea factam dicit, dum Cambyses Ægyptum vastaret.

* *Additio 1.* Non illam famosam Babylonem Nabuchodonosor, sed aliam Babylonem, quæ etiam tunc inhabitabatur, et dicitur ibi requiescere beata Catharina in monte Sinai; et sunt ibi monachi religiosi, et ardet solummodo oleum in lampadibus, quod de tumba illius beatæ Virginis manat.

CAP. XXX. *De ducatu columnæ, et mari Rubro.*

« Dominus autem ut dux esset itineris, præcedebat eos per diem in columna nubis, contra fervorem solis, et per noctem in columna ignis (*Exod. xiii*), » contra tenebras, et ut sibi a serpentibus providerent. Præcepitque Dominus, ut « reversi » aliquantulum versus Ægyptum « castrametarentur in regione Phihahiroth, quæ est inter Magdalum et mare contra Beselephon (*Exod. xiv*). » Est autem Magdalum civitas in confinio Ægypti ad quam Judæi tempore Jereniæ interfecto Godolia primo confugerunt, et posuerunt castra super mare Rubrum (*Jer. xli*). Hujus maris aqua non est rubea, sed omnis terra circumstans rubea est, ex qua vitatur gurges, et inficitur, unde minium acutissimum excipitur. Quidquid etiam ad esum in fructibus est, in hunc colorem cadit. Ob hoc ibidem rubræ gemmæ inveniuntur, quæ humo involutæ, et inter arenas attritæ terræ colorem habent et maris. Hoc mare in duos sinus dividitur, qui ab oriente est Persicus appellatur, quia Persæ oram ejus inhabitant, alter Arabicus dicitur, ubi tamen nos dicimus Rubrum: Hebræus dicit Cannosum, quia cannæ in littoribus ejus abundant. Sane ibi coarctati sunt filii Israel. Ex una parte erant montes asperissimi et immeabiles, ex altera parte mare.

CAP. XXXI. *De transitu maris Rubri.*

« Immutatumque est cor Pharaonis (*Exod. xiv*), » tulitque trecentos currus proprios, et trecentos ab Ægyptiis, et insecutus est eos, equites quoque duxit quinquaginta millia, et ducenta millia pedum armatorum. « Levantesque oculos Hebræi, videruntque Ægyptios post se, et timuerunt valde. » Neque enim fugæ facultatem habebant, nec pugnare poterant, quia inermes erant, nec ibi morari propter ciborum inopiam.

Cumque plurimum arguerent Moysen, dixit eis: « Nolite timere, hæc fecit Dominus, ut hodie videatis magnalia ejus. Ipse pugnabit pro vobis, et vos tacebitis. Ægyptios quos videtis nunc non videbitis in sempiternum. » In Hebræo plenius est « non videbitis in sempiternum, ut nunc videtis, » vivos scilicet. Et oravit Moyses ad Dominum, qui dixit: « Quid clamas ad me? Eleva virgam tuam, et extende manum tuam super mare, et divide illud, ut super siccum ingrediantur filii Israel. Tollensque se angelus, qui præcedebat eos, stetit » post tergum inter Ægyptios, et Israel, « et erat nubes tenebrosa. » Ægyptiis, sed lucida Hebræis. « Cumque extendisset Moyses manum, » flavit ventus vehemens, « et vertit aquam in siccum, »

et divisum est mare in duodecim divisiones, ut quæque tribus per turmas suas incederet. Et advocans Moyses singulas tribus secundum ordinem nativitatis suæ hortabatur eos ut ipsum præeuntem sequerentur. Cumque timuissent intrare Ruben, Simeon et Levi, Judas primus aggressus est iter post eum, unde et ibi meruit regnum. « Profecti sunt ergo per medium maris, et erat aqua quasi murus a dextris eorum, et a læva. » Quod videntes Ægyptii, vesanos judicabant eos. Sed cum viderent illos illæsos abire, ingressi sunt post eos. « Jamque advenerat vigilia matutina. » « Et respexit Dominus super Ægyptios per columnam ignis et nubis, » id est intolerabiles imbres, et gravia tonitrua, coruscationesque ac lampades infecit super eos. Unde et territi dixerunt: « Fugiamus Israel, Dominus enim pugnat pro eis, » filii autem Israel secundum Josephum ad contrapositam venerunt terram. Hebræi vero tradunt quod, cum venissent ad extremum montis porrecti in mare, per longam maris viam eos obliquasse, et circumcundo montem ad idem littus Ægypti rediisse, quod probant sic: Natura maris est ut quod perit in eo ad proximum littus projiciat. Cum ergo male jacerent Ægyptii mortui in littore, patet quia idem erat littus ex altera montis parte. Non enim in spatio noctis, fere equinoctialis, nec illi nec hi etiam ad medium maris transcurrissent, quia spatiosum est ibi. Cumque sic perturbarentur Ægyptii, Moyses, Domino jubente, extendit manum suam super mare, et reversæ sunt aquæ ad priorem locum, et operuerunt Ægyptios, « nec unus quidem superfuit ex eis, » et tulit Israel arma mortuorum. Moysesque Domino canticum exposuit hexametro carmine. « Cantemus Domino, etc. (*Exod. xv*). » Quod quia prius legitur cæteris, Canticum dicitur canticorum. Nec hoc discredendum esse, dicit Josephus, cum Alexandro Macedoni et exercitui ejus Darius insequenti, mare Pamphilæum divisum fuisse legitur, Domino jubente, qui per eum regnum Persarum delere voluit. Moratus est autem Israel juxta littus maris septem diebus, et cum tympanis, et musicis instrumentis, singulis diebus veniebant ad littus, et cantabant Domino canticum Moysi, viri seorsum, et mulieres seorsum. In cujus rei memoriam septem paschalibus diebus cantando redimus ad fontes. Et terminatur hic liber Josephi secundus.

* *Additio 1.* Quatuor dicuntur vigilie matutine, prima continentium, secunda intempestivum, tertia gallicinum, quarta antelucanum, et ipsi in quarta ingressi sunt mare Rubrum.

CAP. XXXII. *De dulcoratione aquæ Mara.*

Post hæc egressi sunt in desertum Sur (*Exod. xv*). » Tamen Hebræus habet, « in deserto Etham. » Dicimus enim quia prius ante mare fuerunt in deserto Etham; post mare, in deserto Sur; post Elim, in deserto Sin. « Ambulaveruntque tribus diebus per solitudinem, nec invenerunt aquam, » donec venerunt in Mara, ubi aquam inventam, præ ama

ritudine non poterant bibere. Unde, et locum illum dixerunt Mara, ab hac amaritudine aquæ, vel potius pro amaritudine animi. Animæquior est enim, qui silit, si non invenerit potum, quam si inventum gustare non possit. « Dominus autem ostendit lignum Moysi, quod cum misisset in aquas, dulcorate sunt. » Forte lignum illud talis (sicacitæ) erat, et forte miraculose factum est, ut in solitudine in qua non erat lignum, inveniretur lignum. Hebræus dicit, quia illud lignum naturaliter amarissimum erat, et ut mirabiliter innotesceret vis divina, amarum additum amaro, dulcedinem operatum est. Josephus videtur velle, quod aquæ vitium hoc contraxerint, quia semper immotæ fuerant, secundum illud :

Et vitium capiunt, ni moveantur aquæ.

(OVID.)

Dicit enim ibi fuisse modicum puteum. Sumens autem virgam Moyses, quam habebat, in præsentem scidit eam per medium, in longitudine in sectionem faciens, et jecit in puteum, et præcepit fortibus, ut haurirent aquam, et plurimam prius effunderent, ut ultima quæ remaneret, frequentibus concussionibus exercitata, et purgata fieret potabilis. Ibi etiam dedit eis iudicia, nondum tamen in re, sed daturum se promissit, si obedire sibi vellent.

CAP. XXXIII. De duodecim fontibus, et septuaginta palmis Elim.

Post hæc « venerunt in Elim, ubi erant duodecim fontes, et septuaginta palmæ (Exod. xv), » et dicit Josephus quod modica aqua erat in fontibus, ut quod ex ea modicum sumeretur manibus crenosum esset et inutile. Propter hoc etiam palmæ non multum eminebant a terra, quia non sufficiebat humor ad conglutinandam humum. Exinde « venerunt in desertum Sin, quod est inter Elim et Sinai (Exod. xvi), » ubi plures fecerunt mansiones, quæ in Numeris exponuntur.

CAP. XXXIV. De coturnicibus, et manna.

« Quinto decimo die mensis secundi (Exod. xvi), » id est Maii, tricesimo die scilicet ab exitu eorum Pascha celebrabatur, defecerunt eis victualia, quæ tulerant de Ægypto, et dixerunt : « Utinam mortui ossemus in Ægypto, quando sedebamus super ollas carniam, et comedebamus panem in saturitate. » Cumque orasset Moyses ad Dominum dixit ad eos : « Audivit Dominus murmuraciones vestras contra eum, et dabit vobis vespere carnes, et mane panes in saturitate. Factumque est vespere. Et ascendens coturnix de sinu Arabico, ubi præcipue nutritur, transcendens medio mari operuit castra, et ad libitum populi capiebatur. Est autem coturnix axis regia, quam Josephus ortygiam vocat, Græcus orthogometrum, nos vulgo curlegium dicimus a currendo. Mane vero cum orasset Moyses, ros descendens illinitus est manibus ejus quem prius imbrem suspicatus est, sed cum gustasset, sensit mellis dulcedinem, et panem promissum datum intellexit, et jacuit ros per circuitum castrorum, et

erat granum minutum quasi semen coriandri, album in modum pruinae, et quasi pilosum. Quod videntes filii Israel dixerunt : Manhu, id est quid est hoc. Unde deinceps manna dictum est. Quod quidam indeclinabile putant, alii in prima declinatione ponunt, alii in tertia, sicut et *pascha, chæ, vel paschatis*. Et ait Moyses : « Hic est panis vobis datus a Domino. Colligite volis gomor per singula capita. Et collegerunt alii plus, alii minus, et mensi sunt ad mensuram gomor. Nec qui plus colligerat habuit amplius, nec qui minus paraverat reperit minus. » Forte enim in acervis collectis ponebantur, et reddebatur singulis gomor. Quod Josephus vocat assarium, et est decima pars ephi. Vel forte quantumcumque quis colligeret veniens ad

proprium non inveniebat nisi gomor, qui ab aliis etiam comedeatur. Colligebatur enim autem mane, quia, cum incalescebat sol, liquebat, quod miraculosum erat, cum ad ignem durum fiebat. Terebant autem illud in pulverem, et conglutinatum in panes formabant, cujus sapor erat dulcissimus, pro quod dictum est, similia cum melle. Et alii « sapor panis olesti (Num. xi; Sap. xvi). » Quod vero dicitur, quia sapiebat in ore cujusque quod desiderabat non multum authenticum est. Dicit Josephus, quod etiam haecenus rigatur locus ille siccis imbribus. Dixitque Moyses ad populum : « Nullus relinquat ex eo in mane. Quidam tamen reservaverunt, et scatebat vermibus, et computruit. » Præcepitque Moyses ut die sexto colligerent cibos duplices, quia Sabbato non inveniebatur in agro. Tamen servatum in die Sabbati non corrumpatur. Quidam quoque putant nec etiam sexto die collegisse quemquam, nisi unum gomor, sed illud per miraculum multiplicabatur, ut duobus sufficeret diebus. Hoc inde colligentes, quia infra legitur, quia « propter hoc tribuit vobis Dominus die sexto cibos duplices. » Dixitque Dominus Moysi : « Imple gomor ex eo, ut custodiat in saturas retro generationes, » id est post futuras retro generationes, ad memoriam retro habendam. « Et fecit Moyses juxta verbum Domini, et posuit illud Aaron in urna aurea in tabernaculo reservandum. » Aiunt Hebræi eos primo habuisse parvum tabernaculum, in quo Dominum consulebant, de quo infra : « Moyses tollens tabernaculum tetendit extra castra procul (Exod. xxxiii). » Vel per prolepsin de futuro tabernaculo dictum est. Hoc cibo alii sunt filii Israel quadraginta annis, usque dum tangerent fines terræ Chanaan (Exod. xvi).

* *Additio 1.* Præcepit Dominus Moysi ut, si aliquis, vel pro remotione, vel pro immunditia, non posset Pascha celebrare, in primo scilicet Apili, secundi mensis, scilicet Maii decimo die illud celebraret.

** *Additio 2.* Per miraculum factum est, ut edacibus sufficeret gomor.

*** *Additio 3.* Consonat tamen ei quod in libro Sapientiæ dicitur. « Panem de celo dedisti nobis, habentem omnem saporem suavitatis (Sap. xvi). »

CAP. XXXV. *De aqua data in Raphidim.*

« Igitur profecta est omnis multitudo de deserto Sin per mansiones suas, juxta sermonem Domini, et venit in Raphidim (*Exod. xvii.*), » non quod verbo distingueret eis Dominus mansiones, sed judicio nubis stantis, quam præcunctem semper sequabantur, ea stante castrametabantur. Ibi omnino defuit aqua, et murmuraverunt contra Moysen, qui ait ad Dominum: « Quid faciam populo huic? Adhuc pusillum, et lapidabit me. Et Dominus ad eum: « Sume de senioribus Israel, et vade ad petram Horeb, percutiesque eam virga; » pars est montis Sina sic dicta. Alia est et alibi petra Horeb, dicta sic propter Horeb regem, qui occisus est in ea. Factumque est ita. Et egressæ sunt aquæ, et bibit populus, « et vocavit Moyses nomen loci Tentatio, quia tentaverunt Dominum dicentes: Estne Dominus in nobis, an non? » Alia post fuerunt aquæ contradictionis.

CAP. XXXVI. *De pugna contra Amalec.*

« Egressus est autem Amalec, ut pugnaret adversus Israel in Raphidim (*Exod. xvii.*) » Strabus ait: Amalec fuit filius Ismael, a quo Amalecitarum, qui et Ismaelitarum ipsi sunt Sarraceni. Hos dicit Josephus pugnaces, inhabitantes Guboch, vel Jaboth, et Petram, a circumstantibus conductos ad bellum adversus Hebræos. Econtra legitur in Genesi, quod Eliphaz primogenitus Esau genuit de concubina Amalec (*Gen. xxxvi.*).

« Udo in libro Regum, ubi filius Doech Idumæi nuntians David mortem Saul, ait: « Amalecites sum (*III Reg. 1.*) » Forte duo fuerant equivoci, et ex his duo populi. Elegit autem Moyses Jesum de tribu Ephraim, virum bellicosum, ad dimicandum contra hostes, cui et paucos tradidit armatos, plurimos ad custodiam castrorum retinuit. Ipse autem ascendit in montem, habens virgam Dei in manu. Ascenderuntque cum eo Aaron, et Hur vir Mariæ. Tamen secundum Paralipomenon fuit filius Caleph, et avus Beseleel (*I Paral. 11.*) « Cumque elevasset manus Moyses ad Dominum, vincelat Israel, Sin autem paululum remisisset, vincebat Amalec (*Exod. xvii.*) » Quo comperto, « Aaron et Hur supposuerunt ei lapidem, et ex utraque parte manus ejus sustentabant, erantque graves, » præ labore orandi. In hujus rei figura sacerdos manus elevat in missa, etiam in figura Christi orantis in cruce. « Nec remisit manus Moyses, usque ad solis occasum. Fugavitque Josue Amalec in ore gladii. Et ait Dominus Moysi: Scribe hoc in libro ob monumentum. Adhuc enim delebo memoriam Amalec de sub cælo. » Quod in diebus Saul impletum est. « Et adificavit Moyses altare, et vocavit illud: Dominus exsultatio mea. »

CAP. XXXVII. *De subdivisione magnatum ad consilium Jethro.*

« Egressus est autem Jethro, cognatus Moysi, obviam ei in desertum, tulitque secum Sephoram, et duos filios ejus. Cumque intrasset tabernaculum Moysi, narravit ei Moyses signa, quæ fecerat pro

PATROL. CXCVIII.

A eis Dominus, et universum laborem itineris sui. Et congratulans illi Jethro ait: « Benedictus Dominus, qui eripuit populum suum de terra Ægypti. Nunc eognovi quia magnus est Dominus super omnes Deos. Obtulit ergo Jethro hostias Domino, et comederunt cum eo Moyses, et Aaron, et seniores Israel coram Domino (*Exod. xviii.*) » Augustinus tamen non vult, gentilem immolare Domino, sed Moysen, secundum aliam translationem, quæ est: « Sumpsit Jethro hostias de oblatis a Moyse, sumpsit ab eo, et comedit. » Forte tunc sacrificavit Moyses juxta montem, sicut prædixerat Dominus. Dicit enim Josephus Jethro venisse circa montem, ubi in rubo multas viderat Moyses visiones. « Altera die sedit Moyses, ut judicaret populum, qui assistebat ei a mane, usque ad vesperam. Quod attendens Jethro ait: Stulto labore consumeris, ultra vires tuas est negotium. Sed audi verba mea, et erit Dominus tecum: Esto populo in his, quæ sunt ad Deum, et cæremonias, et viam morum, vel itineris ostendas eis. Ad decisionem vero causarum elige viros potentes, timentes Dominum, amantes veritatem, detestantes avaritiam. » Et nota quod in his quatuor, quæ dicit consideranda in eligendo iudice, ponit potentiam, quæ plurimum valet si tria illa sequantur, alioqui additur oleum camino, et gladius veneno. Alia translatio habet, « sapientes, » quos forsitan potentes vocat ad iudicandum. Et addidit: « Constitue ex electis quosdam tribunos, id est cuique tribui unum præpone, qui a tribu *tribunus* Hebraice, Græce *chiliarchus*, Latine *millenarius*. Non quia in tribu tantum essent mille, sed certum numerum posuit pro incerto. Vel pro multitudine copiosa numerum posuit supremum. Forte quia jam principem habebat quæque tribus suam, sub principe voluit esse millenarios, qui tantum præessent mille. Sub millenariis autem monuit constitui decem hecatontarchos, id est *centenarios*, vel *centuriones*, sub centurione duos pentacontarchos, id est *quingagenarios*, sub quingagenario quinque decanos. Orta igitur lite inter decem, stabant ad iudicium decani, sicque facile erat lites paucorum dirimere; si non poterant diffinire ascendebant ad quingagenarium, et sic usque ad Moysen, quod tamen rarum erat. Majora tamen reservabant Moysi, ipsi minora iudicantes.

In hunc modum Ecclesia Romana vocavit plurimos in partem sollicitudinis, primates, vel patriarchas, archiepiscopos, episcopos, archidiaconos, archipresbyteros. Et minores sacerdotes leviora peccata, et quædam gravia, sed occulta iudicant; graviora vero peccata et aperta referunt ad episcopum.

Acquievit Moyses, nec erubuit vir Deo plenus, consilium sequi gentilis, « dimisitque cognatum suum, » Hebræus ubique ponit, « socerum. » Et reversus est Jethro in terram suam. »

CAP. XXXVIII. *De perventu ad montem Sinai.*

« Mense ergo tertio egressionis de Ægypto, id est

Junio, die hac, in Kalendis Junii, venerunt ad montem Sinai, fixeruntque tentoria e regione montis (Exod. xix), quadragesima septima die scilicet a phase. In exponendo enim Scripturas triginta dies pro mense ponimus, quasi mediam, inter lunares, et solares menses, eligendo viam. Lunares enim infra tricenarium inveniuntur quidam, ultra vero non. Solares vero plures hunc numerum excedunt. A phase quidem sexdecim dies primi mensis restabant, fluxerunt vero postea triginta secundi mensis. Restat ergo quod prima dies Junii quadragesima septima fuit. Sequenti die diluculo ascendit Moyses in monte ad Deum, qui dixit ei: « Dices domui Jacob: Vidistis quæ fecerim vobis. » Nunc adjiciam ut etiam loquar vobis: « Si ergo custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis. » Quæ cum Moyses retulisset populo, responderunt: « Cuncta quæ locutus est Dominus faciemus. Cumque rediisset Moyses ad Dominum, ait ei Dominus: Veniam ad te in caligine, ut audiat me populus loquentem ad te. Vade et sanctifica populum hodie, et cras, id est lavent se, et vestimenta sua. Vacent ab amplexibus, et sint parati in diem tertium, et constitues terminos per circuitum montis, quos qui transierit tunc, et tetigerit, morte morietur. Manus non tanget eum, sed lapidabitur, aut jaculis confodietur, sive jumentum, sive homo. » Utebantur autem, ut dicit Josephus, in his duobus diebus, conviviis opulenter et ornamentis decenter.

CAP. XXXIX. De datione legis verbotenus.

« Jam advenerat dies tertius, et ante solis ortum cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, et nubes densa operuit montem, et clangor buccinæ perstrepebat. Fumabat mons, quia descenderat Dominus in igne, et fumus ferebatur, quasi de fornace (Exod. xix); » et mons tremuit, ut aiunt Hebræi: « Timuit populus; » sed et Moysen ira Dei perisse putabant. Tandem lætus apparuit Moyses, et serenus aer cum eo, reversus est inter eos. Et ait eis: Hodie non audietis Moysen filium Aram, et Jacobeth, sed illum qui pro vobis percussit Ægyptum, qui per mare iter dedit, qui cibum de cœlo misit, potum de petra concessit, per quem Adam de fructibus terræ comedit, Noe ex imbris ereptus, vel exceptus est; Abraham Chananzam obtinuit, Isaac natus est de senibus, Jacob prole ditatus, Joseph aulimatus. Fiant ergo verba hæc vobis amabiliora, quam filii vel uxores. Et eduxit populum in occursum Domini ad radicem montis. Ascenderunt autem, Domino jubente, Moyses et Aaron, ultra terminos, sacerdotes, id est majores, et populus non transierunt. Locutusque est eis Dominus, ita ut nullum vox effugeret. Et sic quinquagesimo die dedit eis legem, verbo tantum, in figura, quod daturus erat per Spiritum sanctum die quinquagesimo.

CAP. XL. Explicatio Decalogi (Exod. xx).

« Non habebis deos alienos coram me. » Quod non nisi decem præcepta Dominus dedit omnes asserunt

A sancti, sed in distinctione eorum differunt. Primum enim et unum, secundum Augustinum, dividit Origenes in duo, et quæ sunt duo ultima, secundum Augustinum, colligit in unum; cui consentit Josephus. Præterea dicit Augustinus tria fuisse in una tabula, et septem in alia. Josephus vero, et Hebræi quinque in utraque. Forte quia Augustinus voluit tria pertinere ad dilectionem Dei, et septem ad dilectionem proximi, pro dignitate potius, quam pro Scriptura, dixit ea esse primæ, et secundæ tabulæ, sicut dicere consuevimus homines primæ classis et secundæ. Quocunque vero modo distinguantur idem est sensus.

* *Additio 1.* Josephus dicit se vidisse duas tabulas legis lapideas, quarum quælibet continebat duo mandata et dimidium, tam exterior quam interior.

Primum præceptum.

« Non habebis deos alienos coram me, » id est me solum habebis Deum. Et ponitur, « non habebis » pro « non habeas, » imperative, secundum idioma Hebræorum. Non enim asserit hoc Deus, cum quandoque habuerint. « Non facies tibi sculptile, » vel idolum. Alia littera, « quod nihil est in mundo, » id est nullius rei naturalis representativum, ut ferebat Ammon capite aricino, Anubis, id est Mercurius, capite canino sine barba. « Nec omnem similitudinem; » quæ est in cœlo, vel terra, vel aquis, vel sub terra, » quasi nec facias tibi pro Deo simulacrum solis, et lunæ, et hujusmodi, nec hominis, aut jumentum, aut hujusmodi, nec draconis, vel reptilis cujuslibet, quæ colebat diversus hominum error: « Non coles, nec etiam adorabis ea. » Colere enim est mente adorare. Adorare autem est, si non animo, saltem pro metu, vel adulando regilus, adorare. Postea ad inculcandam custodiam dicti et dicendorum, addidit incidenter: « Ego sum Dominus Deus tuus fortis, et zelotes, » visitans peccata patrum in filios in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me, et faciens misericordiam in millia his qui diligunt me, et custodiunt præcepta mea. » Zelus dicitur invidia, dicitur etiam amor, sed proprie amor viri in uxorem, pro quo sustinere nequit alterius accessum ad eam. In modum hunc dicit Dominus: « Ego sum zelotes, » id est non patiar te fornicari post deos alienos. Quod addidit se visitare peccata patrum in filios, aiunt hæretici: Non est bonus hic sermo, ut pro peccato alterius quis puniatur. Et dicunt Vetus Testamentum non esse datum a Deo. Non enim sic crudelis est Deus, sed econtra in his mitis apparere, quod etiam hoc nomine visitans innuitur. Ex pietate enim visitamus infirmos, et ipse ex mansuetudine non statim peccantem punit, sed expectat etiam, usque ad quartam generationem, quandiu scilicet patres vivere solent, et si corripitur pater, vel filii non imitantur ipsum, parcit; alioqui quasi post longam expectationem justius punit. Et de temporali pena tantum intelligendum est. Sicut de Achab, et Jehu,

in posteris vindictam sumptam legimus (*III Reg. A* *xxi*). Vel potest exprimi severitas juste iudicantis. Gravius enim puniuntur peccantes, si filios pro se etiam videant puniri, et justius pro exspectatione. Origenes tamen hic intelligit per patres, dæmones; per posteros, coadjutores, quos quandoque in peccando nobis adiungimus, utpote: Primo intravit diabolus in cor Judæ (*Luc. xxi*). Ecce pater: Post « accessit ad principes (*ibid.*), » ut et ipsi in hoc peccarent; ecce filii: post « accepit ab illis cohortem, et ministros (*Joan. xviii*): » ecce tertia et quarta generatio. Dominus autem non visitat hic peccata patrum, qui reservantur igni æterno, modo tamen sæpe punit homines.

Additio 1. Est Deus essentia, potestate, participatione, nuncupatione.

Secundum præceptum.

« Non assumes nomen Dei tui in vanum, » id est nec falso, nec superflue, nec dolose iurabis per nomen Dei, nec honorem ejus, quantum in te est, evanescere facias, de eo prave sentiendo.

Tertium præceptum.

« Memento ut diem Sabbati sanctifices, » id est sanctum et feriatum habeas. « Non facies in eo omne opus, tu et filius tuus, et filia tua, nec servus nec ancilla tua, nec jumentum tuum, nec advena, qui juxta portas tuas est, » id est tecum in domo tua serviens, quia « Deus quievit die septimo (*Gen. ii*), » et nos diem septimum servamus, etsi non hunc, quem illi. Nam et Josephus sic ait: Quartus sermo secundum servandas septimanae, cum ab omni opere forent cessaturi, propterea de opere servilicimus intelligendum.

Quartum præceptum.

« Honora patrem et matrem tuam, » duplici honore, reverendo scilicet, et necessaria ministrando. In his enim quæ sequuntur, fere et in omnibus, a parte totum intelligitur. Unde et Dominus docens totaliter intelligenda, implevit legem.

Quintum præceptum.

« Non occides » manu, vel mente, vel consensu, nec violentam magnum inferes insonti, nec subtrahas auxilium vitæ, cui potes, et debes dare. Judex quidem non occidit, sed lex.

Sextum præceptum.

« Non mœchaberis, » id est non miscearis alicui, excepto fœdere matrimonii.

Septimum præceptum.

« Non furtum facies, » nec etiam rapies aliena.

Octavum præceptum.

« Non contra proximum tuum falsum testimonium dices. » Ille prohibet omne mendacium. Licet quidam male senserint, Deum tacite concessisse mendacium, quod prodest, si nulli obest.

Nonum præceptum.

« Non concupisces domum proximi tui. » Secundum Augustinum, hic prohibet concupiscentiam rei alienæ immobilis.

Decimum præceptum.

« Non desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia, quæ illius sunt. » Hic autem prohibet concupiscentiam rei mobilis. Secundum Origenem, unum est præceptum.

CAP. XLII. De altari faciendo.

« Videbat attem populus voces, et lampades, et vocem buccinæ, et montem fumantem, et stantes procul dixerunt Moysi. Non loquatur nobis Dominus ne forte moriamur. Stetit ergo de longe populus, et Moyses accessit ad caliginem. Cui Dominus ait: Altare de terra facietis mihi (*Exod. xx*). » Forte, ante constructionem altaris portatilis, voluit hoc fieri, vel illud portatile erat de terra, sicut infra dicemus. « Quod si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus. Si levaveris cultrum tuum super eo, polluetur. » Quasi dicit: Nolo quod cum instrumento effusionis sanguinum ædifices mihi sanctum. Inde et nos unius lapidis altare construimus. Forte prohibuit, ne super altare hostiæ occiderentur. Et addidit: « Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reveletur turpitudine tua. » Forte nondum antiqui utebantur femoralibus.

*CAP. XLIII. De judiciis (*Exod. xxi*).*

Deinceps addidit Dominus judicia quædam, ad determinandas lites. Nos quidem non omnia sed congrua prosequimur, sic: « Si emeris servum Hebræum, » qui jam scilicet servus non sit, « septem annis serviet tibi, » nisi jubilæus intervenerit: « septimo egredietur liber, et gratis, cum quali veste intraverit. Si habens uxorem cum uxore, et liberis exeat. Si dominus dederit ei uxorem, mulier cum filiis, quos fecerit, erunt domini. Quod si elegerit servus manere in servitute, offeret eum dominus diis, » id est sacerdotibus præsentabit, « et applicabitur ad ostium tabernaculi, et perforabit autem ejus subula, » in signum perpetuæ servitutis; « eritque servus in sæculum, » id est dum vivet, vel usque ad jubilæum. Idem enim intelligendus est de ancilla.

De famula.

« Si quis vendiderit filiam suam in famulam, » non in ancillam scilicet, sed in concubinam, quam Græci *Moypheton*, alii *Moypheten* dicunt, « septimo anno non egredietur sicut ancilla, » scilicet sine pretio. Quia enim eam humiliavit, « dotem, vestes et nuptias, » id est virum ei providebit, pro pretio pudicitiae; quod si ante septimum annum displicuerit ei, vendendi eam alii potestatem non habebit, nec pudicitiae pretium negabit. Quod si interim agnominaverit eam sibi, » id est in uxorem duxerit, juxta legem uxorem faciet ei, « nec sine libello repudii egredietur. Si vero non sibi, sed filio eam emerit, in modum prædictum faciet ei pro filio, sicut pro se. Si tria ista non fecerit, » id est si nec ipse eam humiliaverit, sine agnominatio- ne, nec eam agnominaverit, nec filio eam accepo-

rit, « more ancillarum gratis egredietur, et absque A pretio sibi dato. »

De homicida.

« Qui occiderit hominem volens moriatur, si vero nolens, confugiat ad unam de sex civitatibus fugii, » et ibi salvabit animam suam, ne occidatur a proximis occisi. Et erit ibi donec per iudices civitatis ejus propinquis mortui reconcilietur, vel usque ad mortem summi sacerdotis. Tunc enim redibit securus ad propria. « Per industriam vero occidens, etiam ab altari evellatur. » Quod de Joab factum legitur (III Reg. 11). Instar vero harum civitatum nos habemus loca Deo dicata, majorem tamen immunitatem præstant, quam illæ. Salvatur enim in eis etiam volens homicida, et quilibet fugitivus. Tamen quidam exceptionem faciunt. Si enim pro homicidio in ecclesia facto, vel furto, vel hujusmodi confugiat ad ecclesiam, inde dicunt eum debere extrahi, et puniri.

De talione.

Addit etiam Dominus præcepta talionis jubens reddi « animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, vulnus pro vulnere, livorem pro livore, adustionem pro adustione. »

De bove cornupeta.

« Si bos cornupeta servum occiderit, lapidibus obruatur, nec carnes ejus comedantur. Dominus autem bovis triginta siclos argenti reddet domino servi. » Ajunt Hebræi, ideo sic æstimatum pretium servi, quia triginta generationes egressæ sunt de Cham, quem Noe servituti addixit.

De decimis et primitiis.

« Decimas, et primitias ne tardaveris offerre (Exod. 2211). Tamen agnum vel hædum septem diebus dimittes cum matre sua, die octavo, et deinceps poteris reddere. »

De septimo anno.

« Sex annis seminabis terram tuam, et congregabis fruges ejus; septimo anno eam requiescere facies (Exod. 2211). Unde, et dicebatur annus requietionis * et etiam annus remissionis, quia in illo nulli licebat exigere debitum aliquod nisi eo terminato; « et si quid in eo anno, ex præteritis frugibus succreverit in ea, comedent pauperes populi, et quod residuum fuerit pauperibus, comedent bestiæ agri, ita facies in vinea, et oliveo tuo. » Dum hoc observatum fuit, ut ait Josephus in anno sexto in tantum abundabant fruges, quod sufficiebant ad usum septimi et octavi etiam ad sementem.

* *Additio 1.* August. super Exodum dicit, quod eo anno seminabant, sed non colligebant.

De tribus solemnitatibus.

Addit etiam de tribus præcipuis solemnitatibus anni, in quibus voluit sibi apparere omne masculinum, sed non vacuum (*ibid.*), de quibus infra dicitur.

De hædo non coquendo in lacte matris.

« Non coques hædum in lacte matris suæ (*ibid.*). » Quod Josephus exponit sic: Non comedes eum infra octavam diem quia adhuc non differt a lacte. Sancti de Christo exponunt sic: Ne occidas Christum in die conceptionis suæ*; quod tamen transgressi sunt. Dies vero conceptionis vocatur lac matris, quia ex tunc in matre paratur materia lactis. Hebræus habet: « Non coques separatam in lacte matris suæ, » et est sensus: Separatum a carne parentum, id est quod per carnalem generationem conceptum, et editum est, non comedes coctum cum lacte, vel cum aliquo lacteo caseo, scilicet vel butyro. Quod dictum est propter aves, quæ non de carne, sed de ovis separantur, quas in lacte coctas, vel cum lacte comedunt. Nec ideo de lacte matris prohibitum dicunt, quod in alio lacte liceat coquere; sed quia lac illud paratius possit inveniri cum animali, per hoc prohibuit de omni lacte. Quidam tamen de his quæ Domino offeruntur, dictum intelligunt, quasi non offeras agnum, vel hædum infra octavam diem, quia nondum est esibilis, nec differt a lacte matris, quia et supra dixerat de primitiis agnorum, et decimis. In fine vero judiciorum addidit Dominus: « Si feceris hoc, occidam omnem populum, ad quem ingredieris, et præmittam scabrones et vespas, quæ fugabunt eos **, » id est « terrorem nominis tui; paulatim vero ejiciam eos, ne redigatur terra in solitudinem, et crescant contra te bestiæ; ponamque terminos tuos a mare Rubro, » quod est ab oriente, « usque ad mare Palæstinum, » quod Tyrenum dicitur, et est ab occidente, « et a deserto » quod est post Bethlehem, quod incipit post Thecum, « usque ad fluvium, » scilicet Euphratem, quæ tota regio quandoque dicta est Judæa.

* *Additio 1.* Vel est prophætia, quod Herodes non occideret Christum infantem, vel quod apostoli non paterentur pressuras, nisi prius roborati.

** *Additio 2.* Hoc nunquam ad litteram factum legitur; ideo aculeos terrores intellige.

CAP. XLIII. *De sædere firmato aspersione sanguinis vitulorum.*

« Venit ergo Moyses, et narravit plebi judicia Domini, et dixerunt omnes una voce. Omnia, quæ locutus est Dominus, faciemus. et audiemus (Exod. 2214). » Quod præpostere, et inordinate dictum est, præsignavit, futuros transgressores, et in hoc verbo mendaces. « Scripsitque Moyses universos sermones Domini » præter Decalogum, « et et mane consurgens, ædificavit altare Domino, et duodecim titulos per duodecim tribus Israel » forsitan duodecim altaria, titulos dixit*. Vel potius unum ex duodecim lapidibus, et in singulis singula nomina filiorum Israel scripsit, quasi titulus tribuum duodecim, « misitque juvenes, » scilicet Nadab, et Abiud, qui futuri erant sacerdotes, « et immolaverunt Domino pacifica duodecim vitulos. »

« Tuditque Moyses mediam partem sanguinis, et misit in crateres, » vasa, scilicet, viminea cum ansis, a cratin, quod est *contexere* dicta, « reliquum sanguinem fudit super altare, legitque volumen fœderis audiente populo. Qui dixerunt. Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus. Ipse vero, sumptum sanguinem, respersit in populum, et ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum. » Quasi diceret: Sic peribit vita ejus, et sanguis ejus fundetur, qui violabit fœdus hoc, id est pactum inter vos et Dominum. Sane hoc signum, ad confirmationem fœderis hujus, habuerunt a gentilibus, qui, porcam fœderis fœde laniantes, sic confirmabant fœde laniandum fœderis violatorem. Tamen et aliud signum fœderis terribilius habuerunt Judæi ex se, scilicet effusionem aquæ, quod fecit Josue, et Samuel, quia sicut aqua tota funditur, ita quod nil remanet in vase, quod non alii liquores, et etiam ipsa perit fusa in terram, sic penitus cum stirpe sua periret, qui solveret fœdus.

• *Additio 1.* Est titulus triumphalis, præconialis, memorialis.

CAP. XLIV. De primo ascensu Moysi in montem.

« Hoc facto ascendit Moyses, et Aaron, Nadab, et Abiud, et septuaginta de senioribus Israel, secundum præceptum Domini, usque ad terminos montis, et viderunt Dominum. Et sub pedibus ejus quasi opus sapphirinum, et quasi cælum cum serenum est. Tamen nec super eos, qui erant in castris misit manum suam (*Exod. xxiv*), id est non abscondit se ab eis, sed videntes majestatem Domini, et non ipsum læti epulabantur. Et vocavit Dominus Moysen, daturus ei tabulas lapideas, inscriptas Decalogo. Et assumpto tantum Josue, transiit terminos, dicens senioribus. « Expectate hic, » id est in castris, et usque ad terminos. « Si quid quæstionis natum fuerit, referetis illud ad Aaron, et Hur; operuitque nubes montem. » Iterumque dimisso Josue in quadam planitie montis, solus ascendit Moyses ad caliginem. « Septimo autem die vocabit eum Dominus de medio caliginis. »

CAP. XLV. De tabernaculo faciendo.

« Ingressusque Moyses medium nebulae, fuit cum Domino quadraginta diebus, et quadraginta noctibus (*Exod. xxiv*), » nec comedens, nec bibens. « Et ait Dominus ad eum: Sume primitias (*Exod. xxv*), » id est pretiosa quæque a populo Israel, sed « ab eo tantum, qui ultroneus obtulerit, aurum scilicet, et argentum, et æs, hyacinthum, et purpuram, coccumque bis tinctum, » id est setam hyacinthini, purpurei, « coccinei coloris, et byssum quod est genus lini Ægyptii molle, et candidum, pilos quoque caprarum, et pelles arietum rubricatas, » quas parthicos dicimus, quia Parthi sic colorari eas excogitaverunt, « et pelles hyacinthinas, et ligna setim. » (Est autem Setim nomen montis, et regionis, et arboris, quæ similis est albæ spinæ in foliis, et est levissimum lignum, et imputribile, et incremabile), « oleum quoque ad luminaria; aro-

mata in unguenta, et thymiamata boni odoris, et lapides onychinos, sardonices, et gemmas, et faciant mihi sanctuarium, ut habitem in medio eorum, » ne sit eis labor recurrere ad montem hunc, « juxta similitudinem tabernaculi, quod ostendam tibi facies illud ita. »

CAP. XLVI. De schemate arcæ.

Arcam de lignis Setim facies (*Exod. xxv*), quæ Hebraice dicitur *beron*. Et nota quod Moyses hoc ordine narrat primo de his quæ fecerunt in tabernaculo, secundo de tabernaculo, tertio de atrio. Josephus vero econtra: ille, secundum ordinem compositionis; iste secundum ordinem collocationis. Longitudo arcæ habebat duos cubitos, et semissem; latitudo similiter cubitum et dimidium. Et intelligitur cubitus humanus, non geometricus. Quod apparet in altari Lateranensi, infra quod dicitur esse arca. Etiam hic Josephus vocat cubitum duos palmos. Et dicitur arca non habuisse pedes, et deaurata est intus et foris auro mundissimo. Et facta est supra corona aurea, ad modum scilicet labii quod in mensis et scacariis fieri solet. Per utrumque latus longitudinis bini erant circuli aurei totum lignum penetrantes, et per eos vectes de lignis Setim deaurati mittebantur, quibus arca ferebatur, nec unquam extrahabantur. In qua postea posita est testificatio, id est tabulæ in quibus scriptum erat testamentum. Tamen quæque ibi reposita testimonia dici possunt. Posita est ibi urna aurea plena manna, in testificationem quod panem dedisset eis de cælo. Tabulæ, in testificationem quod legem naturalem sopitam in cordibus suscitaverat in scripto. Virga Aaron, in testimonium quod omnis potestas a Domino Deo est. Deuteronomium, in testimonium pacti quod dixerant, « omnia, quæcunque dixerit nobis Dominus, faciemus. » Ob hoc dicta est arca testamenti, vel testimonii. Ob hoc etiam tabernaculum testimonii dictum est; et ideo etiam quia causæ præ foribus ejus agebantur.

CAP. XLVII. De propitiatorio, et cherubim.

Factum est etiam super arcam propitiatorium aureum, id est tabula aurea, ejusdem longitudinis et latitudinis, cujus et arca; ut arcam tegere sufficeret (*Exod. xxv*). De spissitudine ejus non legitur. Hoc idem dicebatur oraculum, quia Dominus de loco illo responsa dabat. Responsum autem divinum oraculum dicitur, quia orantibus datur. Dicebatur etiam propitiatorium; quia exinde loquens Dominus propitiabatur populo, vel quia die propitiatio- nis dicebant gloriam Domini semper ibi descendere. Ex utraque vero parte oraculi, scilicet in duobus angulis anterioribus, positi sunt duo cherubim aurei, et productiles, non scilicet fusiles, sed tussionibus malleorum producti. Sunt autem, ut dicit Josephus animalia volatilia, habentia figuram, quæ a nullo hominum est inspecta. Hæc dixit Moyses se in sede Dei conspexisse figurata. Cherubim unus alterum respiciebat, versis tamen vultibus in propitiatorium, duabus quoque alis expansis, et mu-

tuo se tangentibus, velabant oraculum, alas ex opposito extendebant.

* *Additio 1.* Possunt etiam dici, ad terram juxta arcam positi quinque cubitis alti, ut in templo Salomonis actum est postea, nisi quod ibi in duplum majores erant.

CAP. XLVIII. De mensa, et columnis.

Itemque ait Dominus : « Facies, et mensam de lignis Sitim, habentem duos cubitos longitudinis, et in latitudine cubitum, et in altitudine cubitum, et semissem (*Exod. xxv*); » spissitudinem vero tacet : « et inaurabis eam ex omni parte auro purissimo. » Erat autem ut dicit Josephus hæc mensa proxime, velut Delphica, scilicet Appollinis, habens quatuor pedes, qui dicuntur ejus altitudo, erantque ex medietate part's inferioris rotundi, quasi tibiæ, et torn: tiles. Pars superior operis quadranguli, quasi femur erat, in singulis vero pedibus erat annulus aureus, sinusque erat in pede, ubi annulus missus erat, in annulis vero vinctes aurati, quibus ferebatur mensa. Erat autem labium in ea per circuitum sicut in arca, et labio affixa erat aurea corona alta digitis quatuor, ita quod medietas ejus super mensam eminebat, ne superposita caderent ex ea. Altera medietas inferius pendebat ad decorem, et erat corona hæc interrasilis, id est interpolata cælaturis, et plano. Erant autem, ut aiunt Hebræi, cælaturæ illæ quasi imagines regum, et prophetiæ, tot ibi sunt imagines factæ, quot futuri erant reges in Jerusalem a David, usque ad Sedechiam : tamen Josephus videtur velle non fuisse in ea aliud labium, nisi hanc coronam interrasilem, id est reticulatam *. Huic vero superposita erat alia corona minor ista. Sed quanta, et quomodo superposita, et an plana, vel interrasilis nescimus : tamen aureola vocatur. Hebræi dicunt et hanc prophetice additam ad præsignandam divisionem regni in duo regna. Fuit enim regnum Israel populosius regno Juda ; sed tamen minus dignum et ideo aureola superposita erat, et tamen minor. Mensa hæc ponebatur in tabernaculo ad Aquilonem, non longe ab aditu.

* *Additio 1.* Sicut Ariel Ezechielis, de interrasili exsurgebat, per aliquod interpositum (*Ezech. xl*), sic Ariel interpretatur *altare Dei*, vel *leo vorax*, quia altare holocaustorum omnia vorabat.

CAP. XLIX. De panibus propositionis.

Et ponebantur super eam duodecim panes azymi de simila, mundi valde, et ponebantur altrinsecus seni, et constabant singuli de duabus decimis ephi * (*Exod. xxv*), quas Josephus duos assarios vocat. Et singulis superponebatur patena aurea, et super patenam pugillus thuris. Josephus dicit phialas aureas superpositas pleuas thure. Hi diluculo Sabbati recentes et calidi imponebantur mensæ, et erant ibi immoti usque ad Sabbatum sequens. Tunc illis sublatis, et toto thure incenso super altare, novi cum altero thure substituebantur. Sublatos vero soli sacerdotes comedebant, unde

A sacerdotes dicebantur. Vel etiam ideo, ut ait Josephus, quia Dominus præceperat quod soli sacerdotes panes illos formarent, et coquerent, et ponrent in mensam, et tollerent, ipsi tamen postquam scilicet divites facti sunt, non observaverunt hoc. Dicebantur etiam panes propositionis, quia propositi erant coram Domino in memoriam sempiternam duodecim tribuum filiorum Israel. Vel porro positi scilicet per totam hebdomadam, vel in æternum per successionem ponendi.

* *Additio 1.* Ephus, et batus mensuræ sunt duorum, vel ergo mensurabantur ephi provenientes de decimis, hinc una, illinc altera. Vel decimabatur ephus illaque pro decima dabatur, vel sicut levitæ primo loco omnium rerum accipiebant decimas, sic summi sacerdotes harum decimationum accipiebant decimas. Forte ergo de decima illa secundaria fiebant panes illi trium modiorum. De quolibet exponi potest.

CAP. L. De vasis libaminum.

Præcepit ergo Dominus preparari, ex auro purissimo, quatuor genera vasorum, ad offerenda libamina, et ab offerentibus sacerdoti (*Exod. xxv*), a libando, id est gustando dicta, et a sacerdotibus Domino, a libando, id est fundendo, et poni ea super mensam, scilicet acetabula, phialas, thuribula et cyathos. In his vinum quod debebat offerri prævidebatur, et prægustabatur, utrum dignum esset offerri an non.

Sed quia in colore, et sapore vinum dignoscitur, dicitur quod præter aureas phialas vitreæ ibi erant ; unde, et a *phialim*, quod Græce *vitrum* dicitur, sic vocabantur in imo angustæ, in superiore parte amplæ, in quibus color, et sapor poterat cognosci, quas Hebræi scutellas dicunt. Cyathi vero minores, et angustiores erant, et aurei, cum quibus fundebatur vinum super altare pro hostiæ libamento. In thuribulis, quæ etiam mortariola dicebantur, thus præcognoscebatur, et offerebatur. Similiter et in acetabulis acetum. Sed quia nunquam aut raro occurrit de oblatione acetii, quidam dicunt acetabula, ubi scilicet prævidebatur a sacerdotibus, quæ debebant offerri, utrum accepta, id est idonea essent, an non. Postea subdividunt acetabula in tria, in phialas, in quibus vinum ; et thuribula, in quibus thus, et simila, et granum, et sal ; et cyathos in quibus oleum. Sumebant enim sacerdotes prius de his quæ offerenda erant, portiunculas, quas in hujusmodi vasis ponebant ad prægustandum, quasi libando de singulis, quæ libamina dixit Moyses offerenda, id est de offerendis sumenda.

CAP. LI. De candelabro aureo.

Præcepit quoque Dominus fieri candelabrum ex auro purissimo ductile (*Exod. xxv*). Tamen Josephus fusile dicit. Cujus hastile basi infixum erat, et ferreum super vestimentum calamis aureis quinque geniculatis ad modum cannæ. Ubi autem calamorum capita inter se jungebantur, capita habebant tumentia, et invicem ad modum scyphi, quem cuppam dicimus. Jungebantur autem inter se tanquam duo scyphi in modum nucis, et ex fundo

cujusque scyphi procedebant flores recurvi quasi lilia, et in ipso fundo, inter scyphum et lilia, erat sphaerula volubilis, sicut in capitibus cathedrarum subsunt sphaerulae volubiles, et ita cum in hastili essent quinque calami in hunc modum copulati, quatuor erant ibi juncturae, quarum quaeque habebat quasi scyphos duos sibi junctos, et sphaerulas simul et lilia, et hoc est quod Moyses dicit in hastili quatuor fuisse scyphos in modum nucis. Tamen Hebraeus non dicit scyphos, sed nigellatas rotunditates, scilicet nigello distinctas. Ex hoc hastili procedebant tria brachia, ex lateribus hinc et tria inde, ferrea, quorum unumquodque supervestitum erat calamis aureis, ad modum hastilis, et in juncturis coibant capita calamorum quasi scyphi in modum nucis cum sphaerulis et liliis. Et quia in unoquoque quatuor scyphos dicit Moyses fuisse, videtur unumquodque quatuor calamos habuisse. Videtur tamen quibusdam non sphaerulas fuisse in fundo scyphorum, ut dictum est, sed in media planitie cujusque calami sphaerulam volubilem superpositam. Sic erat candelabrum ex ferro, calamis aureis superinducto, factum si fusile fuit: si vero ductile simpliciter ex auro fuit, et malleis mirabili artificio in hanc formam productum. Erat autem, ut dicit Josephus, ex LXX partibus compositum, in una base erectum, sic in hastili, et brachiis erant calami viginti novem non integri; sed ex duabus partibus, in medio, ubi partes jungebantur erat sphaerula superposita, ne junctura videretur, et putaretur calamus unus; et ita erant calami viginti novem cum totidem sphaerulis quinquaginta octo quinque partes, in basi septem lampadum sedes. Quocumque vero modo factum fuerit, in summo septem habebat capita aequalia, super quae ponebantur septem lucernae aureae. Infusoria etiam septem ex auro erant, quibus oleum lucernis infundebatur. Erantque ibi forcipes dicti emunctoria ex auro ad emungenda, vel exstinguenda licinia. Etiam vascula ex auro erant ad exstinguendum in aqua quae emungebantur, ne tetrum redderent odorem, dicta extinctoria. Omne pondus ejus cum vasis suis habuit talentum auri ad pondus sanctuarii. Tria enim habebant talenta. Minus quinquaginta librarum, quod erat institorum, medium septuaginta, quod erat civium, maximum centum viginti, quod erat sanctuarii. Tamen Josephus dicit ipsum habuisse centum minas, quas Hebraei cithares dicunt, Graeca lingua interpretatum, talentum nuncupatur. Positum autem erat ad austrum contra mensam non recte quidem, sed oblique.

CAP. LII. *De parietibus tabernaculi.*

Præcepit quoque Dominus fieri tabernaculum in hunc modum (*Exod. xxvi*). Tabernaculum erat domus Deo dicata quadrata, et oblonga, tribus clausa parietibus, aquilonari, meridiano, occidentali; liber patebat introitus ab oriente, ut sole oriente radiis ejus illustraretur. Longitudo ejus erat triginta cubitorum, latitudo decem, altitudo decem. In latere

A meridiano erant tabulae de lignis setim stantes viginti quarum unaquæque in longitudine habebat cubitos decem, in spissitudine digitos quatuor, in latitudine cubitum et semissem. Jungebantur autem sibi mutuo incastraturæ, ne rimula esset ibi, aut planities parietis inæqualis, et erant inauratæ ex utraque parte, superpositæ vero singulae duabus basibus argenteis perforatis, in quarum foraminibus cardines aurei immittebantur, in utroque angulo tabulae emittentes, sicut in scriniis fieri solent. Tamen Augustinus videtur velle quod una basis esset sub tabula, et altera supra pro epistilio; sed littera contraria est, quæ dicit quod binæ bases singulis tabulis per duos angulos summittebantur. Utrum autem tabulae suspensæ a terra super bases, an inter bases ad terram pertingerent, non legitur. Eodem schemate factus erat paries aquilonaris. Ad occidentem vero erant septem tabulae per omnia similes aliis, et eodem modo stantes in basibus. Sed cum non implerent, nisi novem cubitos, dimidius cubitus ex utraque parte vacuus patebat, et ideo tabula uno cubito lata secta est per medium, et factæ sunt tabulae semicubitales, quæ utrinque appositæ parietem occidentis aliis duobus compaginaverunt; quæ etiam singulae duabus basibus immittebantur. Ne vero ventorum impulsu, vel qualibet alia causa parietes concuterentur, singulae tabulae habebant annulos aureos per ordinem, velut quibusdam radicibus confixos, per quos vectes per transversum parietis immissi tabulata firmiter continebant. Erant autem vectes de lignis setim inaurati, singuli quinque cubitorum, immittebanturque caput unius vectis in caput alterius in modum cocci, ut ex pluribus sic iunctis, quasi unus vectis immensæ longitudinis videretur, sicut in laculo cambucæ pontificalis eburneo fieri solet. Hoc sane planum esset, nisi Dominus addidisset quod quinque vectes essent in latere ad aquilonem, et totidem ad austrum, et totidem ad occidentem, quod minus congruum videtur. Cum enim quilibet vectis quinque erat cubitorum quinque protensi in latere uno, viginti quinque cubitos tamen contingebant. Itaque quinque cubiti illius lateris remanebant intacti, in occidentali vero latere duo tamen sufficiebant. Sunt qui dicunt de tribus vectibus superfluis, unum super additum quinque vectibus in latere septentrionali, et alium in australi; et sic quod illis deerat adimpletum. Tertium sectum dicunt in duos, qui positi erant in duobus angulis parietum, ut recurvati juncturas angulorum colligarent, sicut juncturae angulorum in scriniis strapis ligari solent. Sed hoc ex littera conjici non potest. Quia ergo in littera est quinque vectes immitti per tabulas medias a summo usque ad summum de altitudine parietis intelligi potest. Erat autem juxta summitatem parietis supremam, unus ordo vectium extensus in longum per totum parietem, et juxta summitatem inferiorem alius ordo in eundem modum, et in media planitie tres

ordines, ut quod dictum est quinque vectes fuisse A in uno latere, potius ad numerum ordinum, quam vectium referatur. Erant autem in unaquaque tabula quinque annuli * et in quolibet duorum parietum vectes triginta quia quinque ordinum quilibet sex vectes habebat, in latere occidentali decem vectes bini per singulos ordines. Sunt qui dicunt non omnes vectes ejusdem quantitatis fuisse, sed quilibet vectium quinque qui erant in magnis lateribus, erant sex cubitorum, et ita quinque sufficiebant ad continendum triginta cubitos, et quinque vectes qui ad occidentem erant, singuli duorum cubitorum erant. Sed Josephus loquens de his vectibus ait, uno quoque habente magnitudinem cubitorum quinque.

* *Additio 1.* Una tabula erat incisa, et cavata B in fronte ex una parte, similiter, et altera tabula erat incisa, et cava ex altera parte, in fronte vero cœjungebantur.

CAP. LIII. *De distinctione tabernaculi, et utroque velo.*

Tabernaculum hoc distinctum erat in duas partes (Exod. xxvi). Posterior pars ad occidentem decem cubitis protendebatur, et ita quadra erat, in longum scilicet, et in latum, et in altum decem cubitorum. Hæc pars adytum dicebatur, vel sanctem sancti, vel sanctuarium sanctuarii, vel sancta sanctorum. Anterior pars ad orientem viginti cubitis protendebatur, quæ communis erat sacerdotibus, et hoc dicebatur sanctum, vel sanctuarium. Respectu hujus posterior dicebatur sanctum sancti, quasi consecutivum sancti, ut dicitur sæculum sæculi. Vel sanctum sancti, id est sanctius sancto, ut dicitur Dominus dominorum, vel Rex regum. Ad alterutras vero partes separandas, positæ erant in medio, quatuor columnæ de lignis setim deauratæ, capita habentes aurea, et bases argenteas. Tamen Josephus dicit quatuor fuisse tabulas ad modum aliarum operatas, æqualiter a se invicem distantes, inter quas tres angusti patebant ingressus. Super capita vero columnarum superpositi erant duo vectes decem cubitorum a pariete in parietem protensi, in quibus per circulos aureos immisum dependebat velum, ante quatuor columnas extensum, quadrum in omni parte, scilicet decem cubitorum, ut ex omni parte prohiberet aspectum interiorum. Erat autem velum factum de bysso retorta, quod est genus lini candidissimi et mollissimi, et de hyacintho, et purpura, et cocco bis tincto, id est de filis sericis hyacinthini, purpurei, et coccinei coloris, opere plumario compositum, id est opere acu picto. Pluma enim lingua quadam acus dicitur, scilicet Ægyptiorum, quorum sunt diversæ linguæ, sicut Græcorum. Hoc genus veli vulgo distratum dicitur, quasi bis stratum. Primo enim fit tela, cui cum acu opere manuali substernuntur diversæ picturationes. Sunt qui dicunt opus plumarium a similitudine avium, quibus superaddita est plumarum varietas. Idem opus dici-

tur etiam polymitum a *polu*, quod est *multum*, pro multitudine picturarum. Erat autem hoc velum pulchra varietate contextum ex universis, ut ait Josephus, floribus, quos gignit humus, et aliis picturis, quas poterant interserere pictores, præter animalium formas. In egressu vero tabernaculi quinque columnæ erant de lignis setim deauratæ, capita habentes aurea; bases vero æneas, super quas duo vectes, vel unus decem cubitorum protendebatur a pariete in parietem. In utroque capite, sui utriusque parieti insertus, ad modum trabis in domo, a quo dependebat aliud velum, per circulos aureos insertum, ad modum prioris operatum. Sed secundum Josephum, usque ad medietatem columnarum dependebat, tegens eas, per quinque cubitos; reliqui quinque usque ad terram ad ingressum Sacerdotum patebant. Super hoc vero dicit, aliam cortinam laneam superpositam, usque ad terram pertingentem, funibus per annulos eam ducentibus et retrahentibus, ut in diebus festis reducta præberet aspectum tabernaculi; in aliis diebus superducta prohiberet aspectum, præcipue cum nubilum videretur. Tectus enim fortis erat, et facile laborem sustinebat, et in ingressu templi Salomonis similem dicit fuisse appensam. Erat enim interiori sanctuario a ca fœderis cum his, quæ in ea reposita diximus, et cum his quæ erant ei superposita. In anteriori vero candelabrum ad austrum, mensa ad aquilonem. In medio autem velum, non longe ab aditu altare aureum, quod etiam Josephus thuribulum aureum vocat, de quo post dicemus.

CAP. LIV. *De cortinis et saga.*

Tectum tabernaculi non concameratum, id est recurvum, sicut in ecclesiis, sed planum ad modum Palæstinæ, fuit quatuor operimentis aptatum (Exod. xxvi). Primum operimentum fuit cortinæ decem, quæ etiam vela, vel tentoria, vel quandoque tabernaculum vocantur, quæ erant factæ de quatuor prædictis coloribus opere plumario. Longitudo cortinæ unius erat viginti et octo cubitorum, latitudo quatuor, quarum quinque mutuo sibi jungebantur, et quinque similiter, ut quasi duæ cortinæ, ex quibus sibi conjunctis redderentur. Jungebantur autem ansulis hyacinthinis, quæ in unoquoque latere cortinarum dispositæ, altera contra alteram veniebant, et binæ annulo aureo colligebantur, sicut ad ornatum colli fibulæ argenteæ, vel aureæ, utranque oram capitii solent colligare. Dicit tamen Josephus annulis aureis et uncinis eas fuisse junctas. Secundum operimentum erant saga cilicina, quæ et vela, vel capillaria quandoque vocantur, quæ de pilis caprarum, quos capillos quandoque dicimus, ad differentiam lanæ ovium, facta erant, de quibus et cilicia sunt. Unde, et illa saga cilicina dicta sunt, quæ pro asperitate saga dicebantur. Unde, et quosdam pinnos asperos sagias dicimus. Vel forte ex quadratura saga dicta sunt. Unde, et militare pallium a Galhis inventum,

quia quadrum erat sagum dictum est. Quod tamen ex aspero fēbat panno contra aeris intemperiem, et potuit dici sagum. Erant autem saga hæc undecim. Longitudo sagi unius habebat cubitos triginta, latitudo quatuor, et erant quinque sibi mutuo juncta, ut quasi unum sagum facerent, et alia sex quasi in unum sagum juncta. Jungebantur autem annulis aureis insertis ansulis contra se venientibus. Utrum autem singulæ cortinæ, vel saga sibi invicem ita copularentur, an sextæ cortinæ sibi consutæ filo inseparabiliter, in unam cortinam junctæ erant, et aliæ quinque similiter, et ad tegendum tabernaculum, hæc duæ magnæ cortinæ tantum annulis et ansulis jungerentur, non elucet.

Additio 1. Quo dicuntur uti reges Francorum cum primum coronantur. Quadratum est, jungitur ad collum, et caret omni sutura.

Cap. LV. De modo tegendi secundum Bedam.

Quomodo vero ex his tegebatur tabernaculum, videamus prius. Secundum Bedam protendebantur decem cortinæ sibi copulatæ per transversum, scilicet tabernaculi; totum operientes tabernaculum, et descendentes per latera, uno cubito distabant ex omni parte a terra. Et quia simul junctæ quadraginta cubitos implebant, longitudinem tabernaculi quæ erat triginta cubitorum tegebant. Et quinque cubiti dependebant juxta latus occidentale, alii quinque tantum descendebant ante aperturam, quæ erat ad orientem. Tamen ne incompositæ penderent utrobique, cortinæ transgredientes duo magna latera tabernaculi usque in medium aperturæ traherantur, ibique mutuo jungebantur, et similiter in latere occidentis. Et ita ex omni parte tabernaculum erat lectum cortinis, uno tantum cubito circa terram ex omni parte non velato. Superponebantur saga similiter per transversum, sed quia erant triginta cubitorum, per latera descendebant usque ad terram, et ita cubitum cortinis non velatum ipsa velabant. Sed quia ex transverso quadraginta quatuor cubitos habebant cum essent undecim simul juncta, et unumquodque erat quatuor cubitorum, longitudinem tabernaculi triginta cubitis tegebant; de quatuordecim qui supererant, septem descendebant ad occidentem, et septem ad orientem. Partes vero sagorum, quæ supererant, pendebant juxta latera duo magna, usque ad terram, ex utraque parte reducebantur, ad tegendum introitum orientalem. Sed quia septem cubiti ex utraque parte veniebant, in spatio vero introitus decem tantum erant, supersuebatur sagum sago. Vel forte in summitate cujusque, duo cubiti retroplicati consuebantur, instar orarum vestimenti, et tunc ex æquo venientia saga, de lateribus in medio introitus, copulabantur in eodem loco, in quo et cortinæ, et similiter in latere occidentis. Propter hujusmodi supersuturam, vel replicationem sagorum, dicit Beda primo dixisse Dominum Moysi: « Sextum sagum in fronte tecti duplices (*Exod.*

xxvi), » id est dimidium sagum, quod excedit cortinas in introitu, supersues, vel replicabis. Et post planius addidit, « quod superest in sagis, » id est unum sagum, quod amplius est, « ex medietate ejus operies posteriora tabernaculi, » id est latus occidentis. Duplicabantur autem ita, ut impetum ventorum possent sustinere, et secundum hanc dispositionem, tabernaculum ex omni parte tegebatur sagis usque ad terram, et nil ex eo videbatur; et tentorium, quod erat in introitu pretiosum, inutiliter ibi erat, et cum sacerdotes intrabant tabernaculum, vel necesse erat attollere saga et cortinas, ut subintrarent, vel in medio jungebantur uncinis, et annulis, ad introitum eorum dissolvebantur.

Additio 1. Nota, quod ait: « quinque cubiti dependebant. » Non ideo hoc dicit, quia per totam partem occidentalem simul et orientalem dependebant quinque cubiti, sed quia illa pars cortinæ, quæ dependebat in lateribus, respectu longitudinis tabernaculi, erat tantum quinque cubitis, sed respectu latitudinis erat novem cubitis. Ideoque contingebat quod cum junctis cubitis hinc, et inde venientibus, etiam in his duabus partibus, occidentali scilicet et orientali, totum tabernaculum, præter unum cubitum tegetetur.

Cap. LVI. Josephus aliter.

Alia est Josephi dispositio, cui consentit Origenes, et videtur probabilior. Ait enim decem cortinas sibi mutuo junctas, ut dictum est, a fronte tabernaculi super introitum extendi per transversum, et tegere totum tabernaculum, et descendere juxta latus occidentis usque ad terram. Introitum vero non tegi aliqua parte cortinarum, cum proprium velum haberet. Similiter, et de sagis, totum dicit operi tabernaculum, excepto introitu. Sed quia duo cubiti sagorum supersunt cortinis, ex utraque parte, dicit eos replicari sub cortina, ne ventus intrans inter saga et cortinas, totum concuteret operimentum, pro quo etiam dictum putat. Sextum sagum in fronte tecti duplices, sed etiam secundum hæc speciosa et pretiosa plurimum, pars extrinseca tabernaculi non videbatur, nec illud cortinarum, quod circa tabernaculum defluebat. Frustra ergo tanti facta videbantur. Quo circa forte ex omni parte cortinæ, et saga funibus extendebantur circa tabernaculum, et paxillis æreis colligebantur funes, quia et paxillos habuisse tabernaculum, infra Moyses dicit, et in modum tecti dependentis circumquaque attollebantur, ut et tabernaculum undique videri posset, et circumiri ab ingredientibus sub cortinis

Cap. LVII. De pelibus superpositis.

Quocumque vero modo hæc duo operimenta disposita fuissent, de reliquis duobus non est quæstio. Sanè tertium erat operimentum de pelibus arietum rubricatis, quæ superiora tantum tegentes, ad altera non descendebant, funibus, et paxillis æreis allixis terræ circumligatæ (*Exod. xxvi*). Quartum

quoque operimentum in eundem modum erat superpositum de pellibus arietum hyacinthinis; superposita vero erant hæc duo propter æstum, et imbrarium diffusionem. Multos itaque, ut ait Josephus, stupor habebat a longe inspicientes; nam colorem ejus in nullo putabant differre a cælo.

CAP. LVIII. Quid figurabant prædicta.

In hac compositione tabernaculi, patet Deum et non hominem sic disposuisse, quia, ut ait Josephus, singula horum ad formam rerum facta reperiet, si quis absque invidia velit hæc considerare. Abditum enim, quod soli pontifici pervium erat, figurabat cælum Deo, et angelis attributum. Sanctuarium vero, quod in duplo erat, terram, et mare cunctis gressibilia, sicut et illa pars communis sacerdotibus erat. Cortinæ, cælum sidereum; saga, aquas, quæ sunt super firmamentum; pelles rubricatæ, cælum empyreum in quo sunt angeli; hyacinthinæ, cælum superius, ubi Deus super omnia. Tamen in quatuor coloribus velorum, dicit Josephus, figurari quatuor elementa. Per hyssum, terram, quia de terra est, et primo terreum, et viridem colorem habet; per purpuram mare, quia ex conchis marinis tingitur; per hyacinthum, aerem, quia in colore ei similatur; per coccum, ignem, quia in colore ei assimilatur; per mensam tempus, vel annum; per panes, duodecim menses; per coronam quatuor digitorum, annum solarem quatuor temporum; per coronam minorem, annua lunarem; per septem lucernas candelabri, septem planetas; per septuaginta ejus partes decarmoniam planetarum; forte quod quisque planetarum habet decem dignitates, vel potestates. Quinque naturales et quinque accidentales, in quibus harmonice, id est proportionaliter, se habent, in candelabro notatur; quia quæ sub eis sunt ad ipsos tendunt, id est motus naturales, et effectus ab eis habent, quod etiam notat ornatus ejus, scyphi, id est vasa liquoris, aquam, sphaerulæ solem sphaericum, lilia aerem, qui solus vitatur odoribus.

* *Additio 1.* Est annus legitimus, est annus usualis, est et annus emergens. Annus legitimus lunatione Aprilis incipiens; usualis, a Kalendis Januarii inchoans; emergens, qualibet die incipiens.

** *Additio 2.* Deca, decem, et harmonia, id est concordia. Inde decarmonia, id est consonantia planetarum.

CAP. LIX. De altari holocaustorum.

Præcepit quoque Dominus fieri altare de lignis setim (*Exod. xxvii*). Altare hoc dicebatur holocausti, vel holocaustorum, vel holocaustomatium, et posset dici sacrificiorum, sed a digniori nomen accepit. Erat autem in longitudine, et latitudine quinque cubitorum scilicet quadrum, et altitudine trium, cui, tanquam nimis alto, ad horam ministrationis aliquid apponebatur, in quo staret minister, quod, impleta ministratione, tollebatur. Altare enim gradus habere alibi prohibetur. Erat enim conca-

vum instar arcæ sine operimento, parietes lignei, sed operi erant ære intus, et extra, licet uri non possent, sicut nec *antiton*, vel *lignum Paradisi* quodlibet, quod urendo fit mundius; arca ejus, sive arula ærea erat, tanquam fundus arcæ super quam fiebat ignis, qui per fenestram, quæ erat in latere orientali imponebatur. In quatuor angulis superioribus erant extra quatuor recurva cornua, in quibus quatuor catenæ annulis inserebantur, de quibus dependens craticula ærea, in modum retis facta, usque ad medium altaris intus descendebat, super quam cremanda in odorem Domino ponebantur, quæ ignis per circulos craticulæ ascendens de arula consumebat. Circa angulos vero inferiores quatuor erant annuli ærei, in quibus vectes imponebantur de lignis setim operi ære ad portandum altare. De hoc tamen altari, et craticula ejus ambiguitas est, non solum inter nos, verum etiam inter Hebræos, præcipue cum Hebraica veritas a nostra translatione nil discrepare videatur. Nos quidem sic habemus: « Facies craticulam in modum retis æream, per cujus quatuor angulos erunt annuli ærei, quos pones subter arulam altaris, eritque craticula usque ad altaris medium. » Hebræus vero sic habet. Facies ei *michar*, id est craticulam, fracturam retis ænei, et super rete quatuor annulos æneos, et dabis illam fundum aræ de subtus, eritque rete usque ad altaris medium. Josephus autem sic: Cui suberat craticula in modum retiaculorum facta. Suscipiebat enim terra ignem, qui de craticula ferebatur; quia bases non erant ei subjectæ. Cassiodorus tamen senator in pictura, quam fecit, cujus in *Expositione psalmorum* meminuit, quatuor pedes in utroque altari fecit. Proinde videtur quibusdam non superponi craticulæ carnes assandas, sed fuisse quasi vas quoddam in quo sederet altare, cujus parietum altitudo esset, in cujus angulis sursum quatuor annuli pendebant, per quos vectibus insertis, altare ipsi insidens, portaretur. Altare enim non legitur alios annulos habuisse. Sed utrum separatim esset hoc vas reticulatum ab altari, ita ut amoveri posset altare ab eo cum vellent, et super imponi, an de ipso altari opere fusili ita fabrefactum esset, ut quasi oppositum videretur, ambiguum est. Super arulam vero altaris, quam in medio ejus positam dicunt, per fenestram ab oriente struam lignorum asserunt, et super ligna carnes imponi assandas. Vel non erat ibi arula, sed super craticulam superpositam fiebat ignis, quod velle videtur Josephus in prædictis verbis. Aliis videtur, nec operimentum, nec fundum ipsum habuisse, sed parietes tantum terra repleti, secundum quod Dominus dixit: « Altare de terra facietis mihi, » in cujus arca superiori fiebat ignis, ubi cremanda imponebantur. Et de craticula altari superposita idem sentiunt. Arula vero subter quam craticula posita legitur, Hebræus arunculam vocat, vel *suleum*,

quem in medio parietum altaris fuisse dicit **, usque ad quem locum altitudo craticulæ pertingebat.

* *Additio 1.* Juxta prædictam opinionem exponitur, subter, vel super, vel sic ordinatur littera, quos pones subter, id est subter quos pones.

** *Additio 2.* Hoc secundum prædictas sententias non est servatum sed mystice.

*** *Additio 3.* Quia forte concavus erat locus ad recipiendos cineres hostiarum.

CAP. LX. *De situ altaris, et vasis ejus.*

Positum autem erat altare ante tabernaculum sub divo, non directe ante introitum, sed aliquanto ad meridiem descendens (*Exod. xxvii*), ita ut ante ipsum immolantes, stantes ad æquilonem, in ipsum tabernaculum, usque ad sancta sanctorum inspicere possent. Et quia stabant ad æquilonem, id est in altaris latere æquilonari, et contra meridiem, quandoque legitur eos sacrificasse ad æquilonem, quandoque ad meridiem. Erantque in usus ejus lebetes ad colligendos cineres cum abundabant, et deportandos, qui in locum secretum et mundum reponerentur, et forcipes ad emundandum ignem altaris. Et fuscinulæ quas Græce *creagras* dicimus, quia inde de caldarii carnes coctæ proferebantur, et patilla, quasi vatilla, a vehendo, quibus prunæ ab hoc altari, ad altare thymiamatis, deferebantur, præter cacabos, et ollas ad carnes coquendas, quæ tamen juxta altare non coquebantur, omnia vero ænea erant. Hebræus vero sic habet: « Facies ejus ollas, et ejus pallas, et ejus pelves, et ejus uncinos, et ejus ignium receptacula. »

CAP. LXI. *De atrio circa tabernaculum.*

Erant autem atrium circa tabernaculum in latere meridiano centum cubitorum; in æquilonari centum, in orientali vero quinquaginta et totidem in occidentali (*Exod. xxvii*). Et sic quadrum erat, vel quadrangulum, sed non quadratum, sed in forma altera parte longiori. Erantque in latere australi viginti columnæ, altæ quinque cubitis, vestitæ laminis argenteis, capita habentes argentea cum cælaturis, cum basibus æneis, spatio quinque cubitorum inter se distantes, super quas annuli singulis inerant, pertingebantque funes ab annulis usque ad capita paxillorum, qui erant cubiti unius magnitudine, et per singulas columnas in terram valide fixæ, ut atrium immobile custodirent, cortina vero de bysso mollissimo centum cubitorum in longum, et quinque in latum per columnas dependebat, a capite usque ad basem diffusa, ut nihil a pariete differre videretur, nisi forte pro ævis intemperie, quandoque retro funibus, et paxillis traheretur, ut sub ea tanquam sub tecto reciperetur populus. In eundem modum latus æquilonis viginti columnas, et cortinam habebat diffusam, ab occidente vero decem columnæ, et cortina cubitorum quinquaginta atrium cingebat. In egressu vero ad orientem tres columnæ hinc, et inde tres stabant, et cortinæ juxta has diffusæ nihil a prioribus differentes. In medio vero latere ejus quatuor erant columnæ in modum

A portarum, quibus appensum erat velum de quatuor pretiosis coloribus, contextum opere pluvario, quod ad egressum, et ingressum facile attolli et deponi poterat. Notandum tamen in longioribus lateribus fuisse columnas viginti inter quas erant aperturæ centum cubitorum, et in duobus minoribus novem, sed propter angulares, quæ communes erant duobus lateribus **, dicuntur ibi viginti, hic vero decem. Et designavit Dominus per numerum columnarum numerum intercapedinum. Habebat ergo utrumque latus magnum viginti columnas, id est viginti intercapedines. Alia littera decem columnas, id est decem intercapedines.

* *Additio 1.* Eminentia quidem erant in summitate columnarum, et ipsa perforata, et in foramine duæ cordæ, una hinc, et una inde, quæ tenerent columnam rectam: in glosis, inquit vi *Exodi* dicuntur lingulæ, et quia decalvata, et quasi rotundæ in summo ad modum linguæ; appellat eas Josephus angulos. Credibile etiam, inquit, quod singulis basibus columnarum inferius esset infixa cavilla, per quam etiam tota columnæ terræ firmiter inhereret.

** *Additio 2.* Si in latere meridiano, viginti tantum columnæ essent, cum unaquæque distaret ab alia quinque cubitis, cum fuerint inter eas novemdecim interstitia, non habebant in longitudine, nisi nonaginta quinque cubitos. Idem etiam de latere æquilonis intellige. Hanc objectionem solvit magister.

CAP. LXII. *De lucernis tabernaculi.*

Præcepit etiam Dominus offerri a filiis Israel oleum olivarum purissimum piloque tusum (*Exod. xxvii*). Hoc enim purius est, quam nuccum, vel lineum, vel myrtinum, vel raphaninum, ut semper arderet ex eo lucerna in tabernaculo testimonii, quam accendebat Aaron, et filii ejus vespere; et usque mane lucebant super candelabrum septem lucernæ coram Domino, in die vero tres tantum. Lychnus lucernæ papyreus erat; candelula vero, quam mergum dicimus, aurea.

CAP. LXIII. *De communibus vestibis sacerdotum.*

Iterum locutus est Dominus ad Moysen dicens: « Applica fratrem tuum Aaron ad te, cum filiis suis de medio filiorum Israel, sacerdotio fungantur tibi, faciesque vestem sanctam fratri tuo (*Exod. xxviii*). » in qua sanctificatus ministret tibi. De his sane vestibis, quia confuse agit historia, ad evidentiam congruo ordine prosequamur. Quatuor erant vestes, tam sacerdotibus minoribus quos chaneos vocabant, quam principi sacerdotum, quem arabarchum appellabant, communes; et aliæ quatuor post illas, quibus solus arabarchus, id est princeps sacerdotum, utebatur, quibus secundum ordinem hunc induebatur: Purificatis prius manibus et pedibus aqua, sacerdos induebat *manachasim*, quod *constrictorium* sonat, quod Græce *brachæ*, Latine femoralia dici potest *. Eratque da

Bysso retorta contextum, ingredientibusque per ipsum pedibus ascendebat usque ad lumbos; ibique fortiter stringebatur, et usque ad genua tantum descendebat. Noster tamen pontifex, quia jugem habet continentiam, tantum sandalis pedes tegit (*Joan. XIII*), ac si dicatur ei: « Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet ». Secundo byssina sindone duplici vestiebatur, quod *ceetomone*, id est *lineam* dicebatur, quam nos *lineam* strictam, sive *camisiam*, vel *subuculam* dicimus, quam *Moses abanech* appellavit, sed post a Babyloniis discentes Hebraei, emissam eam dixerunt. Est autem descendens usque ad talos, et decenter corpori coaptata, sed manicis brachia valde constringens, nastilibus, vel nastulis, hinc inde super humeros capitium constringentibus. Tertio stringebatur balteo, lato, quasi digitis quatuor, sic reticulato, ut quasi pelvis viperea, quam in aestate exiit, videretur, contexta floribus coccineis, purpureis, et hyacinthinis, stamen vero tamen byssinum erat, sumens initium cingendi a pectore, circumductis lateribus, iterum ante umbilicum relibat, ibique modice stringebatur, et usque ad tibias dependebat ad decorem, dum sacerdos nihil operabatur cum autem sacrificabat, ne impediretur, pendentes summitates super laevum humerum reflectebat, unde, et forte diaconus quandoque casulam plicatam eidem humero superponit. Quarto simplicem tiam gestabat in capite, a cidari pontificali plurimum differentem. Erat enim in modum parvi calamati, vel casidis modicæ, medietatem verticis excedens, dicebaturque *manephei*, habens vittas, quæ involutæ sæpius nectebantur, ne facile laberetur, habens desuper aliud velamen byssinum, usque ad inferiora barbæ descendens, celans pilei ligaturas, et totam capitis superficiem, aptatumque perfecte, ne laborante sacerdote rueret.

* *Additio 1.* Origenes: Femorale vestimentum est, in quo pudenda corporis contegi et contingi solent. Et ne turpitudine defluentibus femoralibus reveletur, zona femora constringuntur.

** *Additio 2.* Id est primos motus, quos penitus coercere nequit, refrenet.

CAP. LXIV. De pontificalibus indumentis.

Super hæc propriis quatuor vestibus induebatur arabarchus, quarum prima tunica erat hyacinthina, Poderis, vel impolitis dicta est talaris, quam Hebraeus *michir*, dicit *Exod. xxvii*. Eratque de duabus incisionibus facta consuta, super humeros, et per lateras in modum dalmaticæ facta, manicas ejusdem coloris habens assutas, capitium habens non ex transverso super scapulas, sed in longum sectionem habebat a pectore usque ad medias scapulas, cui aperturæ, ne ante et retro turpiter appareret, assuta erat vita, quæ super scapulas hinc inde nastulis astringebatur; habebat autem pro simbris septuaginta duo tintinnalia aurea, quibus erant immistæ totidem nastusi, quasi mala punica, ex hyacintho, et purpura, et cocco his tincto, ita ut post tintinabulum

A esset malum granatum, quasi inter scalari modo posita, ut audiretur sonus, cum sacerdos solus ingrederetur, vel egrederetur sanctuarium, et non moreretur. Super hanc tunicam, videtur Josephus, velle accingi pontificem cingulo prædicto, quo alii sacerdotes super lineam tunicam; alii nondum ipsum accingi dicunt, sed super ephod, ut super omnia indumenta ad ultimum cingeretur. Fueruntque qui dicerent duas zonas habuisse pontificem, primam ad modum sacerdotum, secundam super ephod, quæ duæ tamen pro uno habebantur indumento. Secunda vestis erat ephod, similis superhumerali Græcorum de prædictis quatuor coloribus, auroque contextum, sine manicis, ad modum collobii, descendens usque ad renes, adeo ut supercingi posset, superiorem partem tunicæ hyacinthinæ tegens, inferiorem relinquens intactam. Ora vero laterum uncinis et annulis aureis jungebantur, aperturam habens in pectore quadram, ad magnitudinem palmi, in qua logion inserebatur, in ejus parte superiori, super utrumque humerum, infibulati erant auro duo lapides onychini, sardonices, secundum Josephum, secundum LXX smaragdus, in quibus erant sculpta duodecim nomina filiorum Israel provincialibus litteris, lingua Hebræa juxta ordinem nativitatibus eorum, sex nomina seniorum in humero dextro, minorum in sinistro ob recordationem filiorum Israel. Habebat autem capitium ex transverso super humeros fortibus loris contextum. Quod legitur Samuelem (*II Reg. v*), et David (*II Reg. vi*) indutus ephod, aliud erat, et proprie *ephotar* dicebatur, et erat lineum; illud vero mira pulchritudine vermiculatum. Tertium erat ornamentum quod Hebræus *essin*, Græcus *logion*, Latinus *rationale* dicit, quadrangulum, et duplex, ne pondere gemmarum rumperetur, mensuram palmi habens, scilicet aperturam superhumeralis implere sufficiens, ex prædictis quatuor coloribus contextum et auro eodem schemate, quo superhumerali. Erantque in eo duodecim lapides, auro firmiter inclusi, per quatuor ordines trini in singulis. In primo ordine sardius, topasius, smaragdus. In secundo carbunculus, sapphirus, jaspis. In tertio ligurius, achates, amethystus. In quarto chrysolithus, onychinus, et berylus. In quibus erant sculpta duodecim nomina filiorum Israel, juxta ordinem nativitatibus suæ, singula in singulis, ut gestaret sacerdos memoriale filiis Israel, et filiorum Israel in humeris et pectore, ob recordationem trium, quorum unius populus esset memor, ipse vero duorum: ut scilicet populus videns nomina patrum suorum, satageret ne a virtute priorum degeneraret; sacerdos vero vitam et fidem patriarcharum meminisset imitari; meminisset etiam populum ex his patribus ortum, sacrificiis et orationibus Deo commendare. Appellabatur enim rationale judicii; quia scripta erant in eo hæc duo nomina, judicium et veritas, vel doctrina et veritas. Sane ubi nos habemus, ponet in rationale judicii, judicium et veritatem

Hebræus habet *phurim* et *thumim*. Unde et fortes, in quibus iudicium veritatis inquiri solet, plurim dicunt. Tradunt autem in medio rationalis fuisse lapidem quadrum, magnitudine duorum digito um, in quo secundum coloris mutationem perpendebant utrum Deum placatum haberent, an offensum. Josephus dicit sardonice, qui in dextro humero gerebatur, cum sacrificium pontificis Deo placebat, tanto splendore micare, quod etiam procul positus radius ejus appareret; egressuris vero ad prælium, si Deus cum eis esset, tantus fulgor in lapidibus rationalis apparebat, ut omni fieret multitudini manifestum, in eodem auxilio Deum adesse, et ob id rationale iudicii nuncupari.

Asserit autem Josephus hunc sardonice et fulgorem sardonice rationalis, cessasse annis ducentis, antequam ipse scripsisset hæc, cum Deus moleste ferret transgressiones legis. Erant etiam in quatuor summitatibus rationalis quatuor annuli aurei, quorum duobus supremis insertæ erant duæ catenæ aureæ sibi invicem coherentes, id est obliquatæ ad modum litteræ X sibi in medio conjunctæ, vel potius exprimit facturam catenæ ****, in qua maculæ maculis cohererent, pro quo Hebræus habet, « plexas opere perplexo, » Josephus dicit per fistulas venientes, quod juxta Chaldæum sonat *terminatas*, id est ad quantitatem spatii in quo protendebantur factas, quæ sursum ferebantur usque ad scapulas pontificis, super quas inserebantur duobus uncinis aureis superhumerali firmiter insertis, duobus vero annulis inferioribus assutæ erant duæ vittæ hyacinthinæ, quæ circa latera ductæ duobus annulis aureis inter scapulas inserebantur, qui sub utroque sardonice in ephod fixi stabant, ut utraque ligatura ephod, et log'on sibi invicem firmiter cohererent. Super hoc dicit Josephus zonam ex quatuor coloribus, et auro confertam, ex utroque latere circumductam, et iterum revolutam ante pectus in utraque summitate infra pendente, habentem ex aureis fistulis simbrias miro decore compositas.

* *Additio 1.* Etsi ad litteram verum non fuit, quod moreretur sacerdos cum sonus non audiebatur, tamen allegorice per hoc datur intelligi, quod non debent esse muti sacerdotes, qui debent curam gerere gregis sui, unde dicitur: « Væ cani non latrant. »

** *Additio 2.* Palmus, mi, quarta est mensura, quæ sit pugno, extenso pollice reliquis digitis complicatis continens dimidium pedem.

*** *Additio 3.* Id est, litteris et figuris quibusdam notis omnibus, sunt characteres quidam vulgo noti, quibus etiam laici in computationibus dicuntur uti in digitis suis, vel provinciales litteræ dicuntur Ægyptiorum, quas propter cohabitationem eorum noverant. Sed sive hoc, sive alio modo intelligas, lingua Hebræa erant scripta.

**** *Additio 4.* Ad hujus catenæ similitudinem, dicit magister, stolam a collo ex utraque parte de-

pendentem, obliquandam in pectore, quod inde sic non fit.

CAP. LXV. *De mitra et tiara.*

Ultimum erat capitis ornamentum, quod communius tiara, vel mitra dici potest, vel insula, specialius vero cidaris (*Exod. xxviii*). Eratque tiara ad modum prædictæ facta, quæ communis erat sacerdotibus super quam consuta erat alia tota hyacinthina, quæ circumdabatur aureo circulo tribus ordinibus facto, super quam ab occipite stabant flores aurei plantagini similes a tempore ad tempus. A fronte vero supra stabat flos aureus similis herbæ, quam Græci jusquiamum dicunt, magnitudine digiti unius. In superiori vero plantie tiaræ ex omni parte in circuitu usque ad summitatem ejus, quæ in acutissimum deficiebat cacumen, particulatim per loca erant malagranata auroa, cum spinosis extremitatibus suis labrefacta. Super frontem vero pendeat lamina aurea, quam petalum dicunt, admodum lunæ dimidiæ facta, quæ arcuationem sursum habens, et in medio anulum aureum uncinis aureis inserebatur, qui tiaræ insertus erat. In qua sculptum erat Aioth Adonai, scilicet sanctum nomen Domini, id est tetragrammaton, quod ineffabile dicitur, non quia dici non possit, sed quia rem ineffabilem significat, quod his litteris scribitur י iod, ה he, ו vau, ה he, quæ sonant principium vitæ passionis iste, quod est, per passionem hujus, quem præfiguratur hic sacerdos, reinitabitur et recuperabitur vita in Adam perdita. Ne vero cum moveretur pontifex, moveretur, et lamina sancta; sursum ligabatur vitta hyacinthina perspicua, eglante uncinum et anulum, quæ circumducta capiti, et ligata in occipite, dependentes summitates super humerum utrumque diffundebat.

Additio 1. Tamen hæ litteræ non repræsentant sua elementa in illo nomine, sicut tunc aliquando elementa cætera.

CAP. LXVI. *De typo vestium.*

His vestibus ornatus pontifex, imaginem totius orbis super se præferbat. Feminalia enim, et lineæ stricta, quia byssana erant, terram figurabant; baltei vero quotquot erant, circumvolutionem Oceani; tunica hyacinthina acra ipso colore præferbat; per tintinnabula, sonitus tonitruum; per malagranata, coruscationes significabantur. Ephod vero sui varietate, cælum sidereum; quod aureis coloribus intertextum erat, significat quod calor vitalis penetrat universa. Duo sardonices, solem et lunam, vel duo hemispheria; duodecim gemmæ pectoralis, duodecim signa in zodiaco. Pulchre quod in medio erat, rationale appellabatur. Ratione enim cuncta sunt plena, et terrena adherent celestibus. imo ratio terrenorum et temporum, calor et frigoris, et duplex inter utraque temperies, de cæli cursu, et ratione descendit. Cidaris cælum empyreum, lamina superposita, Deum omnibus præidentem.

* *Additio 1.* Quia quidam unum, quidam plures esse rebant, ideo dicunt, quotquot erant.

CAP. LXVII. *De compositione altaris incensi, et loco ejus.*

Post vestium compositionem, locutus est Dominus ad Moysen, de modo consecrationis Aaron, et filiorum ejus, quod ad ipsam consecrationem distulimus, de altari aureo prosequentes. Factum enim erat hoc altare de lignis setim, habens cubitum longitudinis, et alterum latitudinis, id est quadrum et duos cubitos in altitudine, vestitumque erat auro purissimo, cornua habens, et craticulam auream, et catenas, et annulos, et vectes aureos instar prioris (Exod. xxx). Utrum vero arulam haberet, an cineres exciperet terra, ambiguum est. Josephus addidit quod per angulos singulos coronas sex habebat ex auro purissimo, quod singulariter forte in Exodo dictum est, ita: « Faciesque ei coronam auream per gyrum ». Hoc altare dicebatur incensi, vel thymiamatis, quia singulis diebus mane et vespere ad consumendum jure sacrificium, quod fiebat de duobus agnis, super illud thymiamata incendebatur, sanctificatum Domino. Fuerunt tamen qui dicerent mane solum incensum, id est thus superimponi, vespere vero, pro dignitate sacrificii vespertini thymiamata. Cæterum utrum hoc altare esset intra sancta sanctorum, an in sanctuario cum candelabro et mensa, sancti videntur dubitare. Nec est putandum in dubium venisse quin esset in sanctuario; cum Hebræus hoc dicat, et Josephus plene, et prima positio tabernaculi facta a Moyse innuit, nisi quia Paulus, ad Hebræos, thuribulum ponit aureum intra sanctum sanctorum solummodo (Hebr. ix). Potuit esse sane quod in templo, ubi omnia ampliata fuerunt, et multiplicata, præter altare aureum, quod erat extra velum, ad quod bis in die necessarium erat ingredi, erat superadditum thuribulum in aditu, in quo summus sacerdos prunas, et thymiamata, quæ secum ferebat adoleret, quando ad interiora contingebat ipsum penetrare.

* *Additio 1.* Quædam eminentia ad modum labii.

** *Additio 2.* Origenes in homilia *De tabernaculo.*

« Fiunt præterea quædam velaminibus distincta, quæ appellantur sancta, et alia nihilominus secundo distenta velamine, quæ dicuntur sancta sanctorum. Collocatur intrinsecus arca, supra quam cherubim extensis alis sese invicem contingentibus statuuntur, ibique ex auro velo basis tabula quædam collocatur, quæ appellatur propitiatorium, sed ad altare aureum incensi. Præterea in exteriori loco candelabrum ponitur aureum, in parte australi, ut respiciat ad aquilonem, in parte vero aquilonis mensa collocatur, et propositio panum super eam, necnon altare holocaustorum juxta velamen interiorius ponitur.

CAP. LXVIII. *De compositione thymiamatis.*

De compositione vero thymiamatis sancti locutus est Dominus ad Moysen dicens: « Sume tibi aro-

mata stactem, et onycha, galbanum boni odoris, et thus lucidissimum; æqualis ponderis erunt omnia, et in tenuissimum pulverem contundes ea (Exod. xxx). » Onycha fertur esse ostreola parvula suave reJolens, magnitudine humani unguis, unde, et onycha dicitur, quia *onyx* Græce unguis dicitur. Stacten est gummi, quod fluit de myrrha, quod et myrrha dicitur. Galbanum vero succus est ferulæ, et nascitur in Syria optimum, cartilagosum scilicet, et minus lignosum, cujus odore fugantur serpentes. Ferula quoque, quæ et fœniculum, in gargano nascitur, cujus succus vilior est. Thus vero lucidissimum optimum, quod masculinum dicitur, quia instar humani testiculi rotundum est. Dicitur etiam Libanum a Libano monte Arabiæ, in quo nascitur arbor thuris, ad aceris qualitatem perplexo, et intorto vimine. Ex his quatuor fiebat pulvis thymiamatis sancti, prohibuitque Dominus talis fieri compositionem in usus hominum, quod si quis simile faceret, ut odore ejus frueretur, periret de populis suis (*ibid.*). Inde est quod in Ecclesia non datur odor thuris benedicti sponso et sponsæ. Inde etiam est quod oblato thure benedicto super altare, si descendat thuribulum ad clericos in choro, vel ad laicos, aliud thus sine benedictione ponendum est, et hominibus offerendum

CAP. LXIX. *De confectione sanctæ unctionis.*

Unguentum etiam sanctum de quatuor fiebat aromatis (Exod. xxx). Aroma vero dicitur quodlibet pigmentum, quod colore suo aera inficit, quasi aerium. Sumebantur quidem quingenti sicli virgultorum primæ, id est præcipuæ myrrhæ. Et est myrrha arbor, quæ Græce *smyrna* dicitur, quinque cubitorum, quæ est in Arabia, cujus virgulta Arabes exurunt, ut melius pullulent et fructificent, ex quorum nitore multos contraherent intolerabiles morbos, nisi fumo storacis occurrerent. Cinnamomi ducenti quinquaginta sicli, et calami totidem, casiæ vero quingenti. Et est cinnamomum virgultum Indiæ, vel Ethiopiæ duorum cubitorum, dicitur quasi cannamomum, quia in modum cannæ subtiles habet calamos, et replicatos, qui fracti spiramentum visibile reddunt. Calamus vero species aromatica juxta Libanum. Casia in aquis nascitur, crescit in immensum, odorem reddit. Hæc redacta in pulverem cum oleo olivarum, cum mensura Hin, conficiebantur opere unguentarii, et dicebatur sanctum unctionis oleum, vel unguentum sanctum, de cujus usu loco suo dicemus. Josephus etiam balsamum apponi dicit.

*CAP. LXX. *De labio æneo.*

« Locutus est iterum Dominus ad Moysen: Facies et labium æneum cum basi sua (Exod. x), vas scilicet lavatorium, quod etiam luter dicitur, quod erat inter tabernaculum, et altare holocaustorum, in quo missa aqua, lavabant sacerdotes manus suas et pedes, vestes sanctas accepturi, ut sacrificarent, similiter ingressu tabernaculum, et egressuri, quod dicitur factum de speculis mulie-

rum excubantium ad ingressum tabernaculi. Forte de sedibus speculorum æneis factum fuit. Vel potius eo facto in circuitu labii supremi circumposita fuerunt specula, in quibus sacerdos videre posset, si uspiam, vel in facie, vel in veste, maculam haberet abluendam.

CAP. LXXI. De redemptione numeratorum.

Iterumque dixit Dominus ad Moysen : « Cum numerabis filios Israel, dabit quisque pretium pro anima sua, ne sit in eis plaga, dimidium sicli juxta mensuram sanctuarii (*Exod. xxx*). Siclus autem viginti obolos habet. A viginti annis et supra dabunt, ab eo enim tempore ad nomen familiæ transibant. « Dives non addet, et pauper non minuet. » Et hæc pecunia ad usus tabernaculi reponebatur. Hoc in David vindicatum est, quia aliter fecit quam Deus jusserat, quia regnans in pace, quasi superbe populum numeravit, et numeratum juxta præceptum Domini non fecit offerre, et sic in duobus peccavit (*II Reg. xxxiii*).

CAP. LXXII. De electione artificum, et datione tabularum.

« Vocavit etiam Dominus ex nomine, » id est nominatim elegit, hujus operis summos artifices, « Beseleel filium Huri de Tribu Juda, et Oliab ejus socium », sed minus peritum, « filium Achisameah de Tribu Dan (*Exod. xxxi*), » quod implevit spiritu Dei, id est scientia, ad excogitandum in omne opere fabre faciendo.

« Completisque sermonibus his, dedit Moysi duas tabulas lapideas, digito Dei scriptas. »

* *Additio 1.* Nota quod secundum Paralipomenon, non videtur Beseleel habuisse, nisi duos annos ad plus.

** *Additio 2.* Vitium scriptorum in duobus maxime attenditur, in propriis nominibus, et numeris, et quoniam Paralipomenon fere totus consistit in his duobus, potuit esse vitium scriptorum, qui cum certum numerum annorum Beseleel posuisse debuerint, incertum pro certo scripserunt.

CAP. LXXIII. De vitulo conflati.

« Videns populus quod Moyses moram faceret, dixit ad Aaron : « Fac nobis Deos, qui præcedant nos, » « Moysi enim ignoramus quid acciderit (*Exod. xxxii*). » Excusant se Hebræi dicentes, quia *Eloim* non tantum deos; sed etiam dominos sonat, et dicunt eos petiisse duces itineris. Aaron vero, et Hur restiterunt. Sed indignatus populus, spuens in faciem Hur, sputis, ut traditur, eum suffocavit. Unde timens Aaron ait : « Tollite inaures uxorum, et liberorum, et afferite ad me. » Hoc erat quod charius et pretiosius habebant, putans, quia consulentes avaritiæ suæ nollent afferre, « quas cum accepisset formavit ex eis vitulum conflabilem opere fusorio. » Forte aliud non recipere, quia adoraverunt bovem in Ægypto. Tradunt quidam Aaron projecisse in ignem inaures, et inde opere dæmonis conflatum caput vituli tantum, quod tamen quandoque vitulus, quandoque caput vituli vocatur, quia in excusationem sui inferior

A legitur Aaron dixisse Moysi. « Projeci illud in ignem, et egressus est hic vitulus. » « Et dixit populus : Hi sunt dii tui Israel, qui te efluxerunt de terra Ægypti. » Fecitque Aaron altare coram eo, et in crastinum indixit solemnitatem, manequentes surgentes, obtulerunt hostias, « seditque populus manducare, et bibere, et surrexerunt ludere, » id est a Jorare. « Tunc ait Dominus ad Moysen : Descende, peccavit populus tuus. » Quasi dicat : jam non meus. « Dimitte me, ut deicam eos faciamque te in gentem magnam. Cui Moyses. « Quæso, Domine, quiescat ira tua ne dicant Ægyptii; Callide eduxit eos, ut interficeret eos in montibus, » impotens eis dare terram, quam promiserat. « Recordare quoque servorum tuorum, quibus jurasti dicens. Terram habo dabo semini vestro. » Placatoque Domino, descendit Moyses ferens tabulas, ex utraque parte digito Dei scriptas. Cui occurrit Josue, » qui forte singulis diebus in occursum ejus egrediebatur. Non enim credibile est cum Moysi eum jejunasse. « Et ait ad Moysen : « Ululatus pugne est in castris. Cui Moyses : Imo vox est cantantium. Et appropinquans, vidit vitulum, et choros, et iratus projecit tabulas, et contractæ sunt. Combussitque vitulum, et massam redegit in pulverem, quem sparsit in aquam, et dedit ex eo potum filiis Israel. » Cumque accusaret Aaron, quia populum audierat, excusans se Aaron, dixit quæ supradicta sunt, dicens se timuisse populum, quia pronus erat ad malum. « Videns ergo Moyses, quod ornamentis nudatus esset populus », » scilicet, vel auxilio Dei, vel potius idololatria, quam longo tempore ante conceperat, tandem manifestaverat : vel forte videns sibi indicatos a Deo sceleris auctores per pulverem bibitum, qui in labris eorum miraculose apparuit, stans in porta castrorum, et advocans levitas ait : « Qui Domini est jungatur mihi. Ponat vir gladium super femur suum, transite per medium castrorum, occidat quisque amicum suum, et fratrem, » quem scilicet signatum pulvere invenerit. « Et ceciderunt ea die quasi tria millia. » Alia translatio habet viginti tria millia. De his omnibus, quæ dicta sunt de vitulo, tacet Josephus; tantum opiniones eorum de mora Moysi narrat. Alii enim dicebant eum a bestiis comestum, alii a Domino translatum, alii sanæ

D mentis cum Domino philosophantem.

* *Additio 1.* Quatuor modis exponitur nudatus, spoliatus, derelictus, manifestatus, designatus.

CAP. LXXIV. De prece Moysi, et minis Dei.

« Altero die locutus est Moyses ad populum : P. castis peccatum maximum. Ascendam ad Dominum, si quivero eum deprecari pro vobis; et cum ascendisset ait : Obsecro Domine, aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo, quem scripsisti » (*Exod. xxxii*). » Quod de impetu animi, non de ratione, quidam dictum tradunt, vel ex magna confidentia in Deum per impossibile dictum, quasi dicat : Sicut impossibile est ut me deleas, sic oro non posse fieri quin dimittas. Augustinus dicit ex consequentibus ratiocinationem debere concludi, ut scilicet quod

sequitur prœmittatur sic : « Aut dele me, aut dimitte eis. » Quæ ponitur pro æquipollenti sua, quasi dicat : Si non doles me, dimitte eis. Disjunctiva enim vertitur in conjunctivam, destructo quod antecedit, et manente, quod consequitur. Scribi, aut deleri de libro vitæ dicitur quis dupliciter, vel secundum præscientiam *, vel secundam præsentem justitiam **. « Cui Dominus. Qui peccaverit mihi, » nisi poeniteat, « delebo eum, » quasi dicat : Non te, quia non peccasti. « Vale duc populum istum, angelus meus præcedet te. » Non enim ascendam tecum, quia populus duræ cervicis est, ne forte disperdant te in via (Exod. xxiii). » Tradunt Hebræi, quia prius Deus ipse custos eorum erat, deinceps dedit eis Michaeli custodem eorum proprium, sicut cæteræ nationes proprios habent angelos custodes sibi delegatos; addidit etiam Dominus. « Semel ascendam in medio tuo, et delebo te. » Et est comminatio captivitatis Babylonice, vel Romanæ. Et nota ascensum dupliciter dici, vel ab inferioribus ad superiora, vel ab occultis ad manifesta, et est sensus : Manifestabo me tibi malo tuo.

* *Additio 1.* Secundum prædestinationem Paulus erat scriptus in libro vitæ, quando persequabatur Ecclesiam.

** *Additio 2.* Secundum præsentem justitiam Julius erat scriptus in libro vitæ.

CAP. LXXV. *De translatione prioris tabernaculi.*

« Audiens hæc populus lxit, et nullus indutus est cultu suo. Deposuitque ornatum suum a monte Horeb (Exod. xxviii). » Tollensque Moyses tabernaculum, quod commode de priori tabernaculo intelligitur, quod sibi fecerant, ut ante ipsum jura tractarent; quod cum locusque fuerit in radice montis, ut propinquius esset Domino, voluit Dominus a se illud removeri *, et tetendit illud Moyses ex altera parte castrorum, et longe a castris. Egrediebaturque Moyses ad illud **, et plebs stabat in foribus tabernaculorum suorum, et adorabat procul. « Descendebatque columna nubis, et loquebatur Dominus cum Moysi, cernentibus universis, facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum, » id est manifeste.

* *Additio 1.* Quasi avertens faciem suam ab eis.

** *Additio 2.* Et ipsum tabernaculum intrabat Moyses cum Deo loquens.

CAP. LXXVI. *Quod Moyses vidit posteriora Domini.*

« Oravitque iterum Moyses ad Dominum : Respice populum tuum gentem hanc. Vis ut educam populum, indica mihi quem missurus es mecum. Dixitque Deus : Facies mea præcedet te (Exod. xxxiii). » Ecce jam majus impetraverat Moyses, plus notatur in facie, quam in angelo : Sed quia in facie intellexit Moyses aliquem, quam simillimum Deo, promittit, addidit : « Si tu ipse non præcedes, ne educas nos de loco isto *. Cui Dominus : « Et verbum, quod locutus est faciam, et te ipsum novi ex nomine, » id est proprie et specialiter mihi placuisti; « vocabor in nomine Domini coram te, » id est faciam me

A vocari Deum, et ducem vestrum. Est miraculis, quæ faciam, et non ob aliud, nisi quia volo, « quia misereror cui volueris. » Cui Moyses : « Ostende mihi faciem tuam. » Cui Dominus : « Non poteris videre faciem meam. Non enim videbit me homo, et vivet. Stabis in caverna petra, et transibo coram te in gloria mea. Quam qui non sustineres, ponam manum meam coram te. Cumque pertransiero tollam manum meam, et videbis posteriora mea : » quod ratione similitudinis dictum est. Sicut enim a tergo visus homo, scitur quod homo sit, sed non quis homo sit; ita Deum esse modo scimus, sed quis sit nondum scimus. Potuit esse, quod in tanta claritate pertransierit Dominus, quam humanus, non sustinisset aspectus, et apposita est nubes Moysi. Deinceps cum longius abisset, potuit a Moysi videri. Ad litteram Hebræi tradunt vidisse eum posteriora hominis, et in occipite quasdam ligaturas.

* *Additio 1.* Familiarem enim se ei exhibet, qui alium nomine suo vocaverit, quod præcipue in majoribus commendatur.

CAP. LXXVII. *De secundis tabulis, et gloria vultus Moysi.*

Et ait Dominus ad Moysen : Præcide tibi duas tabulas instar priorum, et scribam super eas verba, quæ habuerunt tabulae quas fregisti (Exod. xxxiv). » In Deuteronomio etiam dicitur Deus scripsisse (Deut. ix). In sequentibus vero dicit : « Scribe tibi hæc, » etc. Et paulo post : « Fuit Moyses cum Domino quadraginta diebus, etc. » et scripsit in tabulis verba fœderis decem. Potest dici quod auctoritas scribendi fuit in Domino, ministerium in Moysi. Cumque excidisset Moyses tabulas, de nocte consurgens montem ascendit, et transeunte Domino coram eo in turbine, pronus in terram adorans, ait : « Obsecro ut gratiaris nobiscum, auferasque iniquitates nostras, et possideas nos. » Cui breviter Dominus memoravit quædam, quæ etiam prædixerat de tribus solemnitatibus, de oblatione primitiarum, et primogenitorum et addidit ne cum gentibus terræ promissionis aliquod haberent participium. « Fuitque Moyses secundo cum Domino, quadraginta diebus, et quadraginta noctibus. Panem non comedit, et aquam non bibit. Cumque descendisset de monte cum tabulis, apparuit facies ejus cornuta, et ipse ignorabat, » id est radii miri splendoris ferebantur de facie ejus, qui reverberabant oculos intuentium *, quos gloriam vultus Moysi appellat Paulus apostolus; posuitque velamen super faciem suam, cum loqueretur filiis Israel. Locutus quoque est eis omnia, quæ sibi fuerant imperata. » Quantum autem hæc gloria duraverit, et utrum semel, vel pluries hoc acciderit ignoramus. Et tradunt Hebræi, quia adhuc tertio ascendit ad Dominum, ad impetrandam ei veniæ certitudinem, et iterum fuit cum Domino quadraginta diebus, et quadraginta noctibus jejuniens. Cumque redisset cum certitudine veniæ, erat nona dies septimi mensis, et in crastino solemnitate agentes pro venia data, affligerunt animas suas je-

nantes, et deinceps dicta est decima dies mensis A hujus dies propitiationis * *. Quod si verum est potest esse quod etiam Ecclesia ob hoc tres in anno proponit quadragenas, licet ob hoc institutum dicatur, quia tres tribus leguntur jejunasse quadragenis. Moyses, Elias et Jesus * *. Sive vero fuerit, sive non, post secundum reditum de constructione tabernaculi præcepit eis Moyses, secundum quod a Domino acceperat, et præmisit de observatione Sabbati, ne forte in hoc opere putarent sibi licere operari in Sabbato.

* *Additio 1.* Sicut in Christo, quando ejecit de templo vendentes et eementes.

** *Additio 2.* Et a quinquagesimo die egressio- nis eorum de Ægypto jam fluxerant hi quadraginta dies. Quia Deum habuerunt propitium, hoc festum B moderni adhuc celebrant Judæi.

*** *Additio 3.* Nota quod quædam Ecclesia tria servat jejunia, propter Moysen, Eliam, Jesum. Sed duo dissimilibus servat temporibus. Quædam observat quatuor propter duo Moysi, unum Christi, et unum Eliæ, iterum diversis temporibus.

CAP. LXXVIII. *De compositione tabernaculi, et erectione.*

Egressa omnis multitudo, obtulit, juxta verba Moysi, mente promptissima quidquid pretiosius habuit, et cum tanta copia, quod compulsi sunt artifices voce præconis clamare, ne quisquam ultra offerret. Feceruntque Beseleel, et Oliab cuncta quæ

sibi fuerant, et sicut fuerant imperata (Exod. xxxv). Et secundum Josephum, omne tempus ad opus faciendum transiit in mensibus septem. Omne aurum, quod expensum est in opere sanctuarii, viginti novem talentorum fuit, et septingentorum triginta siclorum, ad pondus sanctuarii. Fuorunt præterea, centum talenta argenti, ex quibus conflatae sunt, centum bases sanctuarii *. De mille autem, septingenta septuaginta quinque facta sunt capita columnarum, quæ etiam vestitæ erant argento. Æris quoque oblata sunt talenta septuaginta duo millia, et quadringenti sicli. Obtulerunt autem a viginti annis, et supra, sexcenta tres milia, et quingenta quinquaginta. Igitur mense septimo secundi anni, in prima die mensis, crexit Moyses B tabernaculum, opernitque nubestabernaculum, cum lux serena esset, non procellosa, sed lucida, non tamen per quam transiret aspectus, sed qualem decebat præsentiam Dei. Et ad nebulae elevationem illius, deinceps moverunt castra, et ad depositionem deposuerunt, et dum stabat super tabernaculum, et ipsi stabant, eratque ignis in nocte.

* *Additio 1.* De genere Aaron erant Annas, et Caiphas, et alii, qui prænuntiaverunt Christum reum esse mortis, et effuderunt ejus sanguinem ad basim altaris. Ibi enim est occisus, ubi erant altare, et basis ejus. Unde: « Non capit prophetam perire extra Jerusalem (Luc. xiii). »

HISTORIA LIBRI LEVITICI.

CAP. I. *Præfatio.*

Tertia distinctio historiarum, quam scripsit Moyses. Græce dicitur Leviticus, quia de electione et ministerio levitarum agit; latine *Offertorius*, vel *Sacrificaticius*; quia de sacrificiis et de his quæ offerebantur ex lege tractat. Hebraice vero Vaiaera, quod sonat *ministeriales*. Vocavit autem Moyses more Hebræorum, quia principiis librorum nominant eos, sicut nos officia missarum, et Evangelia, videlicet cum dicimus Dominica qua cantatur: *Populus Sion*; vel legitur: *Erunt signa in sole, et luna*. Inchoatur autem sic liber iste: « Vocavit autem Moyses, et locutus est ei Dominus de tabernaculo, fœderis dicens: Homo qui obtulerit hostiam, si fuerit hœlocaustum, et de armentis, masculum offeret. Pro « autem, » habetur in Hebræo, « va, » D *quod enim sonat, et icera, vocavit.*

* *Additio 1.* Moyses hunc librum, et duos præcedentes et duos consequentes composuit, sed eos, sicut nunc sunt distincti, non distinxit, imo cum ipse composuisset eos, totum opus quasi in unum corpus, et volumen redegit. Esdras vero, qui dictus est velox scriba, et qui totam Bibliothecam a Babyloniis com-

C *bustam reparavit, hoc opus in quinque partitiones divisit, sive in quinque libros, qui dicti sunt Pentateuchus.*

CAP. II. *Permittitur divisio utilis.*

Ad videndum de doctrina et traditione sacrificiorum, quæ sequitur, quædam prælibanda sunt in hunc modum: Quinque considerata sunt hic. Sacrificia, quæ Deo offeruntur, personæ a quibus offeruntur, tempora quando offeruntur, loca ubi offeruntur, causæ pro quibus offeruntur. Triplex autem eorum quæ offerebantur, rite occurrit discretio. Aut enim erat oblatio de animalibus, et sacrificium dicebatur, nec ante octavum diem nati- vitatis poterat offerri, nec eadem die mater et fetus ejus. Aut de sicca materia, ut simila, pane, thure, et proprie dicebatur oblatio. Aut de liquidis, vino, et oleo, quæ proprie libamen, vel libatio dicebatur, licet his nominibus scriptura quandoque indifferenter utatur. Personæ vero offerentium duæ, anima, vel Synagoga. Animarum vero alia sacerdos, alia princeps, alia privata, de quibus suis locis dicetur, similiter de locis, et temporibus, suo loco. Causarum quoque triplex erat differentia. Cf-

ferebant enim quandoque necessario, quandoque sponte, quandoque casu. Necessario autem, vel ex voto, vel ex præcepto. Sane ex præcepto offerebant primitias frugum, uvarum, fructuum. Decimas quoque eorumdem, et insuper animalium. Primogenita quoque animalia, et liberorum. Oblationes etiam trium solemnitatum, etc. in hunc modum. Mel autem et fermentum nunquam offerebantur Domino, tamen primitiæ eorum temporibus suis offerebantur sacerdoti, sed nil ex eis super altare ponebatur. Communiter autem a nullo sacrificio sal deesse debebat, et ideo dicebatur sal foeteris, quia non erat fas hoc transgredi. Porro secundum ordinem libri a sacrificiis inchoandum est.

* *Additio 1.* Duæ erant primitiæ. Primæ primitiæ frugum de spicis confricatis, primo die azymorum. Secundæ in panibus, in die Pentecostes.

** *Additio 2.* Si erat primogenitum hominis de leuitis, ipse templo remanebat, sin autem redimebatur quinque siclis.

CAP. III. De holocaustis, et modo offerendi.

¶ Sacrificiorum, alia holocausta, alia sacrificia. Et primo de holocaustis videamus. Holocausta dicebantur illa sacrificia, quæ tota incendebantur. Holon, enim, totum, cauma, incendium dicitur. Fiebat autem tantum in tribus, armentis scilicet, pecudibus, sed tantum de ovibus et capris. Et in avibus; sed tantum in turture et columba. De armentis et pecudibus sic: Offerebatur tantum masculus anniculus (*Levit. 1.*), scilicet unius anni, vel circa, supra annum non.

Unde quandoque hostia agnus, quandoque aries appellatur. Bos enim supra annum poterat offerri ut ait Josephus. Erat quoque immaculatus, quod non de macula velleris, sed corporis intelligendum est, id est non debile, aut fracto membro, aut papulas habens aut scabiem, aut cæcum, et huiusmodi. Offerebaturque primo sacerdoti ad osium atrii, ut videret si idoneum esset ad offerendum, postea ad osium tabernaculi offerebatur Domino per manuum impositionem super caput, lotis prius manibus, quia præter mare sacerdotum, erant in atrio duo maria, unum virorum, et alterum mulierum. Unde et a loco offerendi ab Hebræis hostia dicebatur. Gentiles autem ab hostibus vincendis hostiam, et a victis hostibus victimam consueverant appellare. Victimam vero Hebræi a vinciendo dixerunt, quia vincitum adducebatur animal. Oblatam sic hostiam, reducebat sacerdos ad altare holocaustorum, et stans ad aquilonem immolabat eam, coram Domino, ad latus altaris, et in conspectu sanctorum, fundebatque sanguinem ejus circa crepidinem altaris in circuitu. Hebræus habet, « parietem. » Josephus, « lumbum, » forte, labium, supereminens, detractaque pelle hostiæ, quæ erat sacerdotis, artus in frusta concidebat, quibus lotis, cum capite, pedibus et intestinis, adolebat omnia super altare in holocaustum, et odorem suaverat Domino. Non est credendum, quod in nidore,

A seu odore carniū delectaretur Dominus, sed potius in re signifiata, et devotione offerentium. S. autem de avibus fieret holocaustum, fiebat sic: sed cum duæ offerrent, ut dictum est, primo homo de Israel postea sacerdos. Quomodo ab homine offerebatur avicula, tacet. Forte quia eodem modo, quo et pecus, forte tantum sacerdoti. Offerebatur autem pullus turturis, vel columbæ cui frangebat sacerdos collum sola manu. Non enim licebat sacerdotibus ferrum levare super avem. Et, retorto collo cum capite sub assella, ungue cutem colli, ubi fractum erat, rumpebat, et fuso sanguine circum crepidinem altaris, vesiculam gutturis et plumas projiciebat ad orientem in loco secreto, ubi cineres effundebantur, contractisque assellis manu adolebat eam super altare in holocaustum. Et hæc erant minora, et simplicia holocausta, quæ voluntarie fiebant. Erant quædam majora quadam necessitate facta, quæ et sanctora quodam modo, quia totum incendebatur, et pellis, et fœmus, de quibus post dicitur, quodam modo minus digna, quia super altare non tremabantur. Nunc de sacrificiis partialibus prosequamur, et voluntariis.

* *Additio 1.* Papula est oris infirmitas, quæ Gallice dicitur lampast.

** *Additio 2.* Unde hostia secundum Hebræos, aliter secundum gentiles.

*** *Additio 3.* Victima quæ cecidit dextra victrico vocatur.

C Hostibus a domitis hostia nomen habet.

(Ovid.)

Domitis posuit, pro domandis, metri necessitate.

*** *Additio 4.* Quædam hostia immolabatur a sacerdote, quæ erat aliquantulum magna, cujus sanguis effundebatur ad crepidinem altaris. Alia hostia quæ major erat, occidebatur ita quod sanguine ejus aspergebat sacerdos parietes ipsius altaris. Erat autem et hostia maxima, quæ sacrificabatur, cujus sanguis effundebatur, ab ipso immolante, super cornua ipsius altaris.

CAP. IV. De sacrificiis pacificis et salutaribus.

Horum quædam erant pacifica, quædam salutaria, quæ scilicet pro salute danda, vel dacta, vel conservanda offerebantur. Similiter et pro pace, vel ad Deum, vel ad hominem, vel quia ad bonum pacis fiebant, cum cuique quod suum erat dabatur, scilicet Deo, et sacerdoti, et offerenti. Fiebat autem, cum erat de animalibus, de armento tantum, et de peculibus prædictis, de avibus vero non. Sane in modo offerendi ab homine, vel sacerdote, idem fiebat cum hostia holocausti. Sed in hoc erat differentia, quia hic offerebatur masculus, vel femina, et anniculus, vel grandiora, immaculata tamen. Pars vero hostiæ offerebatur Domino, pars erat sacerdotum, reliqua offerentium. De armento hæc offerebantur Domino. Omnis adeps quæ est pinguedo interiorum offerebatur. Pinguedo enim supra carnem animalis, arvina, vel tardus dicitur. Quæ carni admista, proprie pinguedo, quæ intestinalis,

adeps est. Est autem triplex adeps, vitalium, id est cordis et ventris. Adeps jecoris, id est epatis, quem reticulum dicimus, quia involvitur ad modum retis. Et est adeps renum. Hos tres adipēs, duosque venes, id est ilia, et renuculos, adolebat sacerdos super altare. Eadem etiam de capra Domino offerbantur. Si vero de ovibus erat oblatio, præter prædicta, offerebatur de ea cauda integra, quam lumbum vocant LXX. Pellis vero erat sacerdotis, qui offerebat illud. Armus vero dexter, qui dicebatur separationis, et pectus, quod dicitur elevationis, et quare sic dicebantur infra dicitur, cedebant in usus sacerdotum, et lingua cum faucibus, ut tradunt, sed in textu non memini me legisse. Forte pectori adhærebant, et cum pectore ab animali tollebantur. Unde sufficit nominasse pectus, et his vescebantur sacerdotes in domibus suis, cum uxoribus, et liberis, et domo tota mundis tantum; etiam quæ in domibus immolabant causa epuli, vel religionis, pectus et armum dabant. Reliqua erant offerentium, et inde epulabantur coram Domino, in locis ad hoc deputatis, in ipso atrio, vel juxta. Licebat etiam ex his, tam sacerdotibus quam aliis, edere duobus diebus, si quid supererat in diem tertium, cremabatur. Et nota quod nullum animal offerebatur, vel in holocaustum, vel in sacrificium, sine libamentis suis, sed de libamentis proprius infra erit tractatus.

* *Additio 1.* Diversis modis efficerentur immundi, tactu mortuorum, et multis aliis modis, de quibus infra dicitur.

CAP. V. De oblatione inanimatorum.

Si vero manus hominis animal invenire non poterat, offerebat pro salute, vel pace, simillam farinam, scilicet delicatissimam fundens super eam oleum, et dicebatur simila oleata, vel oleo fermentata; thus offerebatur cum ea. Sacerdos autem totum thus et pugillum plenum simillæ oleate adolebat super altare memoriale, id est in memoriam offerentis, ut scilicet Dominus memor esset ejus, vel sacerdos ad Dominum; reliquum erat sacerdotum (Lev. 11). Tradunt Hebræi non semper plenum pugillum offerre, sed pro quantitate simillæ minus præter offerri, in tantum, quod etiam impleto pugillo, omnes digitos poterat aperire sacerdos, præter melium; et illud tantillum, quod remanebat, inter illum digitum, et volam, sufficiebat. Josephus vero drachmam unam offerendam dicit. Si vero sacrificium de simila coctum offerebat, panes sine fermento, conspersos oleo, coctos in clibano, vel in craticula, offerebat, et lagana azyma, id est latos panes, et tenues, non conspersos, sed linitos oleo. Quidam tamen per lagana, panem coctum in aqua intelligunt, ut sit tertium genus panis, a cocto in clibano, et cocto in craticula. Si vero coctum in sartagine offerebat, conspersum oleo, et sine fermento erat, et dividebatur minutatim. Ex his oblatibus sacerdos memoriale adolebat coram Domino, de panibus unum, et de frustis unum; reliquum erat

A Aaron, et filiorum ejus ad edendum cum omni domo sua, et æqua sorte dividebatur eis. In Hebræo præter clibanum, tria ponuntur, Marchesilis, Mahebach, Michar. Marchesilis sonat *conciliatrix*, quod sartagine convenit propter stridorem, et susurrum frixuræ. Michar *rete*, vel *cribrum*; Mahebach forte *scaturiens*, potest esse patella, in qua coctio liquida fit. Potest etiam esse tertia species sacrificii, id est a salutari, et pacifice pro gratiarum actione, vel pro victoria, scilicet pro aliquo bono eventu inopinato. Et potest dici fieri casu, ut sit una species sacrificii, quod sit casu.

* *Additio 1.* Quando farina redacta fuit in panem. Quidam dicunt 4. genera panum fuisse, coctum in clibano, in craticula, coctum in aqua, quam lagana azyma dicunt. Quidam tamen intelligunt formam panis, et secundum hoc tertium genus erat coctum in sartagine.

** *Additio 2.* Dicere vult quod Mahelach potest intelligi tertia species sacrificii.

CAP. VI. De hostiis pro peccato.

Post hostias salutare, præcepit Dominus de hostiis pro peccato et pro delicto (Levit. 17). Dicitur autem peccatum gravius, scilicet quod ex industria est factum. Delictum levius, scilicet quod ex ignorantia. Vel peccatum cum sit quod faciendum non est. Delictum quasi derelictum, cum non sit quod faciendum est. Et juxta personas peccantium erat diversitas sacrificiorum.

* *Additio 1.* Tamen omnia hæc sacrificia indifferenter sæpe dicuntur sacrificia pacifica.

** *Additio 2.* Delictum quoque specialiter peccatum in Deum, id est in sanctificata Deo. Hoc enim est derelinquere, id est Deum relinquere; vel delictum peccatum recognitum.

CAP. VII. Pro peccato sacerdotis.

Distinguntur autem hic quasi quatuor personæ, sacerdos, Synagoga, id est populus, princeps, anima. Si ergo sacerdos, qui inunctus erat, peccabat, delinquere faciens populum (Levit. 17), faciebat quæ sequuntur. Additum est: « Qui inunctus. » Non quod omnes inuncti essent, sed ad differentiam illorum, qui cum essent de genere sacerdotali, propter maculam corporis, nec inungi poterant, nec ministrare. Quod etiam additum est, « faciens populum peccare, » forte generale est, quia peccatum quodlibet cujuslibet sacerdotis, trahitur in exemplum. Et est dictum ad exaggerationem peccati. Vel specialiter dictum est, cum scilicet verbo, vel aliquo modo, populum ad peccandum provocaverit. Vel sane sicut in Hebræo habetur. « Si sacerdos, qui inunctus est, peccaverit ad culpam populi, id est ita viliter et aperte, quasi unus de populo, quod valde indecens est, tunc inquam, offerebat, pro suo peccato, per manus impositionem ad ostium tabernaculi, vitulum immaculatum; » Et coram altari immolabat eum, hauriensque de sanguine, inferebat illum in tabernaculum, et intingens in eo digitum, aspergebat illum, septies contra velum sanctuarii,

et de eodem ponebat super cornua altaris incensi, et egrediens, reliquum sanguinis fundebat circa crepidinem altaris holocausti, et omnem adipem cum renibus et renunculis adolebat super altare, sicut et de vitulo hostiæ pacificorum. Pellem vero, et omnes carnes cum fimo etiam efferebat extra castra in locum mundum, ubi cineres effundi solebant, et incendebant ea super struem lignorum.

**Additio 1.* Quia vitulus propria hostia erat sacerdotum.

CAP. VIII. Pro peccato Synagogæ.

« Quod si omnis turba per ignorantiam fecerit, quod contra mandatum Domini est, offerebant seniores populi ad ostium tabernaculi per manuum impositionem vitulum (*Levit. iv*): » et flebat de hoc vitulo, sicut et de priori pro peccato sacerdotis. Et orante pro eis sacerdote, propitius erat eis Dominus. In duobus tantum hic innuitur differentia inter peccatum sacerdotis et populi, quia scilicet sacerdos non dicitur peccare per ignorantiam, non enim licet ei ignorare mandata Domini. Iterum quia non legitur quis orare pro sacerdote, quia « si percussus fuerit incantator a serpente, quis medebitur ei? (*Eclli. xii.*) » Ecce patet differentia inter holocausta hæc, et prædicta, quia ex his nihil erat sacerdotum, totum Domino cremabatur, neque membra istorum cum capite, pedibus et in testinis lotis ponebantur super altare. Generalis enim erat regula, quia de cujus sanguine inferebatur in sanctuarium, nil ex eo licebat remanere, nec aliquid ex eo super altare adolebatur, nisi adeps cum renibus et renunculis. In modo etiam offerendi, et numero sacerdotum offerentium, erat differentia. De carnibus enim holocausti salutaris flebant novem partes, quas super altare ponebant novem sacerdotes, quisque suam, unus vero quatuor simul offerebant, scilicet caput, et pedes, et jecur, et intestina lota aqua, duo vero sanguinem offerebant, ut omnes simul essent duodecim.

**Additio 1.* Quod etiam supra notaverat in fine cujusdam capituli.

***Additio 2.* Hanc eandem regulam habes in Apostolo, et in Epistola ad Hebræos.

CAP. IX. De hostia pro peccato principis.

Si peccaverit princeps, qui et chilarchus dicitur, vel tribunus, per ignorantiam, et post intellexerit peccatum suum, vel per se, vel per alium offerat ad ostium tabernaculi per manus impositionem hircum immaculatum (*Levit. iv*). Quo immolato, tingebat sacerdos digitum in sanguine, quo tangebatur cornua altaris holocausti, reliquum fundens ad basim ejus, et adolebat adipem, renes et renunculos, reliqua erant sacerdotum. Sed quia erat hostia pro peccato, et de sanguine ejus tincta cornua altaris holocausti, carnes ejus erant sanctæ, et sanctificabant, quæ ab eis erant tacta, sed non quælibet imo in genere suo, caro carnem, similia similia panis panem, et non vescebatur eis nisi sacerdos unctus, et mundus, et non nisi in loco ran-

cto, et non nisi in eadem die qua offerebantur, si quid residuum esset, igne comburebatur. Si vestis polluebatur ejus sanguine, abluebatur, ut nullum remaneret in ea sanguinis vestigium, alioquin urebatur. Vas testeum in quo coquebatur caro, statim frangebatur, æreum defricabatur, et lavabatur aqua.

**Additio 1.* Hoc non propter hoc sacrificium dictum est, cum in eo non esset simila, vel panis; sed ad sequentia respicit, scilicet sacrificium pauperis.

CAP. X. De hostia pro peccato animæ.

Cum autem peccabat per ignorantiam anima de populo terræ, offerebat capram immaculatam, eo modo quo alii, vel agnum (*Levit. iv*); et flebat de hac hostia eodem modo quo et de hircu principis. Si autem non poterat manus ejus invenire pecus, offerebat duos pullos turturis, vel columbæ, quorum alter offerebatur Domino in holocaustum, alter erat sacerdotum, cujus tamen sanguis ad fundamentum altaris holocausti distillabatur, quia pro peccato erat. Quod si nec aviculas poterat invenire, offerebat similam, decimam partem ephi, nec mittebat in ea oleum, aut thus, quia pro peccato erat. Cujus memoriale sacerdos adolebat super altare; reliquum ipse habebat in munere.

CAP. XI. De igne jugi, et ejectione cinerum.

« Iterum locutus est Dominus ad Moysen: Ignis semper in altari ardebit, quem nutrit sacerdos subjiciens mane ligna per singulos dies; et erit ignis ex eodem altari (*Levit. vi*), » id est non aliunde sumptus apponetur. Cum vero cineres superabundabant, induebatur sacerdos vestibus quatuor sacerdotalibus, quas prætaxavimus, et tollens cineres de altari, reponebat in pelvim juxta altare, et depositis vestibus sanctis indutusque aliis, forte ad hoc destinatis, vel etiam suis propriis, cineres efferebat extra castra, et in loco mundissimo, usque ad favillam faciebatur consumi.

CAP. XII. De esu adipis, et sanguinis prohibito.

Hæc de oblationibus dicta sufficiant hic. In Numeris de oblationibus dicta sufficiant hic. In Numeris de oblationibus septem legalium festorum legitur, hoc addendo, quod omnis adeps Domini erat (*Num. xxi*). Adipem et sanguinem non comedetis omnino (*Levit. iii-iv*), quod intelligitur de animalibus oblati, tamen propter illud Judæi ab omni adipe abstinebant. Sed verius quod Dominus adipem, qui debebat offerri, in esum prohibuit eis, etiam nominatim adipem bovis, ovis, et capræ. Adipem vero morticini, vel a bestia occisi, concessit eis in usus varios, scilicet vel ad lucernas, vel unctiones extrinsecas. Quid ergo faciunt de adipe animalis mundi non oblati, nec morticini, vel dant alienigenis ad edendum. Sed quomodo hoc, vel illud faciunt de illo, si Domini est. Prohibuit etiam eis Dominus omnem esum sanguinis (*Levit. iii*). Josephus ait, quia animam et spiritum in eo esse Moyses putavit. In quo esus suffocati

tantum intelligitur prohiberi. Tamen in tantum prohibuit esum sanguinis, quod etiam avem, vel feram, aucupio, vel venatione captam, voluit fuso sanguine in terram et operto comedi. Et addidit : « Nam anima omnis carnis in sanguine est (Levit. xvii). »

• *Additio 1.* Nota quia sic apposuit Augustinus hic, tamen Judæi non comedunt adipem mundi animalis, scilicet quod offerri non licet, cervorum scilicet, damularum et hujusmodi; adipem, qui solebat offerri, non edunt, sed habent in varios usus, ad modum adipis morticini.

• *Additio 2.* Vel nomine spiritus dicit, quo mediante conjungitur anima corpori, quo etiam palpitat caro sine anima. Unde : « Benedicite, spiritus et animæ justorum Domino (Dan. iii). »

CAP. XIII. De consecratione summi sacerdotis, et minorum.

Iterum præcepit Dominus Moysi, ut initiaret Aaron et filios ejus in sacerdotes (Levit. viii). Et tunc omnes quidem filii Aaron consecrati sunt, sed non omnes postea de genere ipsius. Cæcus enim, vel claudus, si grandi, vel parvo, aut torto naso, si gibbosus, aut herniosus, si jugem scabiem habens, vel impetiginem, de semine Aaron erat, non poterat ministrare, nec intrare sanctuarium, vescebantur tamen panibus, qui offerebantur in sanctuario (Levit. xxi). Tulit ergo Moyses, juxta præceptum Domini, Aaron, et filios ejus, vestesque sanctas, et oleum unctionis, vitulum quoque, et arietes duos, et canistrum cum tribus generibus azymorum, tortas scilicet panis, et quæ collyrida dicitur, lagano et crustulo. Est autem crustulum panis, qui fere in crustam induratus est. Et congregavit omnem multitudinem ad ostium tabernaculi. In electione enim pontificis assensus desideratur plebis. Tradit autem Josephus, quia animos populi inclinavit ad sacerdotium Aaron in hunc modum. Dixit enim, quia ipse seipsum, dignum sacerdotio judicaverat, tum pro familiaritate, quam habebat cum Domino, tum quia plurimum pro populo laboraverat, tum quia quisque naturaliter amicus sui est; sed Dominus digniorem Aaron judicaverat; cum ergo placuisset populo, obtulit Domino Aaron et filios ejus. Cumque lavisset eos aquis fontium, et Aaron feminalia induisset, vestivit eum Moyses septem aliis vestibus, quas prædiximus, fundensque super caput ejus oleum unctionis, unxit caput ejus et manus, ita quod per barbam stillavit oleum, usque in oram vestimenti ejus. Filios autem ejus vestivit lineis, et balteis cingens imposuit eis mitras, et manus eorum oleo sanctificavit. Linivit quoque tabernaculum sancto oleo cum omni suppellectili sua. Cumque aspersisset utrumque altare septies aquis, unxit illud, et omnia vasa ejus, labiumque æneum cum basi sua sanctificavit oleo.

CAP. XIV. De potestate offerendi eis data, et accipiendi partes suas.

Obtuleruntque Aaron et filii ejus vitulum pro

A peccato suo, super caput ejus manus imponentes (Levit. viii). Quem cum immolasset Moyses, tinxit digitum in sanguine, et tetigit ex eo cornua altaris per gyrum, et fecit de eo, sicut de vitulo pro peccato sacerdotis facienda prædiximus. Obtulerunt, et arietem in holocaustum, hostiam scilicet salutarem. Et fecit Moyses de eo, sicut de holocaustis salutaribus fieri præceperat Dominus. Obtuleruntque per manus impositionem arietem secundum, hostiam scilicet consecrationis ipsorum. Quem cum immolasset Moyses sumens de sanguine tetigit extremum auriculæ eorum dextræ, et pollicem manus dextræ, similiter, et pedis dextri. Reliquum sanguinis fudit super altare per circuitum. Adipem vero omnem, et caudam, renes quoque cum renunculis, et armum dextrum separavit. Tollensque de canistro collyridam unam, et laganam unam, et crustulum unum, omnia simul tradidit Aaron, et filiis ejus, quasi dicat : Accipite potestatem sumendi hæc a populo, quædam ad offerendum Domino, quædam ad usum vestrum. Qui cum tenerent eas inter manus, superposuit Moyses omnibus pectusculum. Unde et pectusculum elevationis dictum est, quia omnibus superpositum fuit : in signum tamen, quia superior est omnium sapientia; etiam pro elevatione offerentium legitur sic vocatum. In pacificis enim, et salutaribus, armum, et pectus prius elevabant offerentes coram Domino, et post tradebant sacerdotibus sicut per partes eis assignatas. Armus vero dexter dicebatur separaticis, quia in separatione membrorum hostiæ, primus ab ea separabatur, et quia in parte sacerdotum separavit illum Moyses, tanquam cæteris membris digniorem. Tradunt enim quidam quod formatio corporis animalis in utero matris ab humero dextro inchoatur. Tenentes ergo filii Aaron omnia hæc in manibus, elevarunt coram Domino, et tradiderunt ea Moysi, qui omnia adolevit Domino super altare, eo quod oblatio consecrationis esset. Assumensque unguentum, et de sanguine, qui erat in altari, admiscens aquas fontium, aspersit eos, et super vestimenta eorum. Cumque sanctificati essent in hunc modum reliquas carnes arietis coxerant ante fores tabernaculi; et ibi comederunt eas cum panibus qui residui fuerunt in canistro, et quidquid in canistro superfuit ex eis, ignis absumpsit. In eundem modum iteravit singula, quæ diximus Moyses septem diebus, tamen non vestivit eos, quia semel induti septem diebus non deposuerunt vestes sanctas, nec de atrio tabernaculi sunt egressi. Quidam tamen tradunt prima die omnia, ut diximus fuisse prosecuta sex diebus consecrationis sequentibus, oblationes quotidie iteratas, sed non unctionem. Josephus vero dicit, omnia sicut et in prima die sequentibus fuisse prosecuta diebus.

CAP. XV. De prima oblatione sacerdotum, et igne dato de sublimi.

Octavo autem die denuntiavit Moyses populo solemnitatem, in quo sacerdotes consecrati offerri

inchoarent pro se populo (*Levit. ix*). In præcedentibus enim septem diebus vicem sacerdotis habuerat Moyses, et acceperat ab Aaron et filiis ejus, quæ postea a populo illi erant accepturi, et ministraturi altari. In die octavo aggressi sunt ipsi ministerium ad quod fuerant ordinati, et Moyses cessavit. Et tradunt quidam diem octavam fuisse primam diem anni secundi, ex quo egressi sunt. Et cum objicitor eis quod prima die anni secundi dictum est, scilicet tabernaculum erectum, aiunt erectionem diei, consummationem consecrationis ejus. Præcepitque Moyses ignem terrenum amoveri ab altari, quo usus fuerat his diebus; quia ea die appareret eis Dominus. Congregatisque filiis Israel, primo obtulit Aaron pro peccato suo vitulum, cujus adipem, renes, et renuculos imposuit altari, igne non supposito; cætera combussit extra castra. Inmolavit etiam pro se hostiam salutarem, arietem in holocaustum, et imposuit altari, sed sine igne. Deinceps oblaturus pro populo, sumpsit ab eis hostias quinque, vitulum pro peccato populi, et hircum pro peccato principis, agnum pro peccato animæ, bovem in holocaustum, arietem pro pacificis. Tamen in immolatione non nisi tria dicitur immolasse, hircum pro peccato populi, et bovem, et arietem pro pacificis. Forte quia prius ea numeraverat, pro brevitate illa tacuit. Et quia separatim de peccato Synagogæ principis, et animæ non agebat, ut prius, quodlibet trium pro peccato populi potuit dici oblatum. Augustinus tamen improbat litteram quæ dicit quinque tantum sumpta, et dicit eum illis quinque sumptum agnum anniculum in holocarposin, quod sonat *holocaustum fructuosum*. Dicebaturque holocarposin, holocaustum illud quod Dominus aliquo signo visibili ostendebat sibi gratum esse. Cum autem imposuisset ex his Aaron super altare, quæ ædolenda erant, Domino separavit de pacificis partem suam, armos dextros et pectora, et extendens manus benedixit populo. Ingressique Moyses et Aaron tabernaculum, et egressi iterum, benedixerunt populo; et cum essent oblata super altare, et etiam cum eis jure sacrificium matutinum¹, egressus ignis a Domino, devoravit quæ erant super altare, et servatus est ignis iste perpetuus usque ad transmigrationem Babylonis, nec licuit deinceps ignem apponere alienum.

¹ *Additio*. 1. Jure sacrificium vocabatur, quod quotidie offerebatur; duo, scilicet, agni, unus mane, alter vespere.

CAP. XVI. De morte Nadab et Abiu.

Eadem die Nadab et Abiu, arreptis thuribulis, ignem imposuerunt alienum desuper incensum, offerentes (*Levit. x*). Egressusque est ignis a Domino, vel ille qui jam erat in altari, vel alius iterum veniens de sublimi, et devoravit, id est exstinxit eos. Et ait Moyses ad Aaron: « Hoc est quod Dominus dixit: Sanctificabor in his, qui appropinquant mihi » id est etiam in his qui mihi ministrant, ap-

A parebo sanctus, non parcens peccatis² eorum. Vocavitque Misaelem, et Elisaphan filios Oziel patris Aaron, cognatos eorum, et ait illis: « Tollite fratres vestros extra castra. » Et exportaverunt eos, sicut erant induti, lineis, et tiaris, et sepelierunt eos, ita ut ministri altaris sepeliuntur induti vestibus ministerii sui. Cum autem Aaron, et reliqui duo filii ejus, Eleazar, et Ithamar plangere vellent fratres suos more solito, prohibuit Moyses dicens: « Oleum sanctum est super vos, nolite capita vestra nudare; vestes nolite scindere, ne forte moriamini; non exhibitis fores tabernaculi. » Tamen Josephus aliter dicit, quia dum portarent hostias super aram, quas non præceperat Dominus, sed quibus primo utebantur, subito inflammati sunt, nec valuit quisquam eos extinguere. Jussitque Moyses patrem eorum, et fratres, portantes corpora extra castra, congruo honore sepelire, dixitque Moyses Aaron, et filiis ejus, ut tollerent partes suas de hostiis salutaribus, et oblata pro peccato, quorum sanguinis non erat illatus in tabernaculum, et comederent ea. Et cum quærerent hircum oblatum pro peccato principis, exustus inventus est. Cumque iratus Moyses super hoc argueret Aaron et filios ejus, excusavit se Aaron dicens. « Mihi accidit quod vides. » Quasi dicat: Ex perturbatione animi factum est hoc.

CAP. XVII. De discretione ciborum

Præcepit Dominus Moysi, et Aaron, ut traderent filiis Israel legem de discretione ciborum (*Levit. xi*). Ad litteram enim Dominus cibos homini concessos, eis arctavit propter gastrimargiam eorum, cujus summa sic comprehendi potest: Animalium alia vivunt in terra, alia in aquis, alia in aere. Item quæ in terra, alia reptilia, quæ omnia immunda; alia latentia, ut talpa, quæ de luto nascitur; et hæc omnia immunda. Alia gradientia super terram; de his generalis est regula: Mundum tantum est quod ruminat et findit unguam³. De piscibus quoque generalis est regula: Mundus est tantum habens squamas et pennas. De avibus nominatim expressit quæ mundæ essent. Hoc tantum de avibus generaliter dictum est⁴: Volatile quod graditur super quatuor pedes immundum est, nisi crura retro habuerit longiora super quæ saliat⁵. Tangens morticina eorum, lavabit vestimenta sua, et immundus erit, usque ad vespereum; etiam si necesse fuerit ut portet quispiam eorum mortuum. Super quod ceciderit quidquam de morticinis eorum polluetur, tam vas ligneum quam quodlibet vestimentum; ad vespereum aqua mundabuntur. Vas fictile intra quod ceciderit frangetur. Clibani, vel citropedes, quas strapas dicimus, destruentur⁶. Fontes vero, et cisternæ, et quælibet maria, et sementis granum, nondum seminatam, tactu eorum non polluantur.

³ *Additio*. 1. Ruminat dicit, propter porcum, qui tamen findit unguam; findit dicit, propter camelum, qui ruminat.

* *Additio*. 2. Ut puta g.iphus, et si quid aliud A simile.

*** *Additio*. 3. Sicut locustæ, et bruchus, et opimachus avis est, quæ cum serpentibus pugnat.

*** *Additio*. 4. Pro eodem accipe clibanum et citropedem, vasa scilicet terrea quibus artocree teguntur in lare, apud nos dicitur testa.

CAP. XVIII. *De purificatione puerperæ.*

Addit quoque Dominus legem purificationis mulierum talem : « Si mulier peperit masculum, immunda erit septem diebus, juxta dies separationis menstruæ (Levit. xi), id est ejusdem immunditiæ judicabitur, cujus est cum separatur a mundis, quando patitur menstruum. In tantum enim immunda est, quod quidquid tangit, immundum reddit, cibum, lectum, vestem, sedem. Unde non licet alicui communicare ei nec in lecto, nec in cibo. Octavo die circumcidebatur puer, post septem dies inquisitionis, manebat triginta tres dies in sanguine purificationis suæ, ita ut omnes dies purificationis suæ flerent quadraginta, quia tot diebus dicunt physici, carnem masculi formari in utero. In purificatione vero triginta trium dierum, licebat ei surgere, in domo deambulare, sed non egredi et operari; et tangendo non polluebat, et licebat aliis communicare ei in cibo, et in sede, sed non in lecto. Accedere vero ad tabernaculum non poterat, nisi expletis quadraginta diebus. Si vero pareret feminam duplicabantur priores dies inquisitionis, et postea dies purificationis, ut simul flerent octoginta, quia tot diebus formatur femina in utero. Expletis vero diebus purificationis, offerebat pro filio, vel filia, agnum anniculum in holocaustum, vel pullum columbæ, vel turturem pro peccato, quia in libidine conceperat, et erat sacerdotis. Quod si non poterat manus ejus invenire agnum, offerebat duos turtures, vel duos pullos columbatum, alterum in holocaustum pro puero, alterum pro peccato suo, vel pro originali filia, quia filio in circumcissione dimissum erat. Hebræi tamen non habere parvulos peccatum tradunt. Præter hæc dicit Josephus, primogenitum redimi quinque siclis,

* *Additio*. 1. Id est, immunda erat duabus hebdomadibus, juxta ritum fluxus menstrui.

** *Additio*. 2. Hæc autem oblatio, etiam purificatio dicebatur.

*** *Additio*. 3. Augustinus tamen dicit, quod pro peccato puerorum offerebant quod licet in circumcissione dimissum, plenius tunc dimittebatur.

CAP. XIX. *De cognitione leprarum.*

Legem quoque lepræ tradidit eis Dominus (Levit. xiiii). Sunt autem quatuor genera lepræ, in cute, in capillis, in veste, in domo. Lepra cutis cognoscitur si fuerit in eo albor, id est pallida albedo, vel pustulæ, vel cicatrix; maxime si fuerit albo, vel subrufa, ita quidem si locus lepræ humilior sit carne reliqua; vel si mutati fuerint capilli in candorem, et solito tenuiores. Lepra vero in ca-

pillis, alopecia dicitur, fluentibus capillis. Si in calvitio, vel recalvatione albus, vel rufus color inventus fuerit, plaga lepræ est. Adducto itaque leproso ad sacerdotem, sine cujus arbitrio non excluderetur, si lepra nondum ei perspicua fuerat, recluderat eum in domo sua septem diebus. Quibus expletis, si non creverit lepra, iterum recluderat eum aliis septem. Quod si necdum lepra increverat, munda- bat eum, id est mundum judicabat, quia scabies erat. Et lavabat homo vestimenta sua, et mundus erat. Cum vero perspicua erat lepra, separabatur ad arbitrium sacerdotis, et habebat vestimenta disuta, id est facilia ad induendum, vel exuendum; vel solam vestem extriusecam, ut sic cognosceretur, et caput nudum, ut posset agnosci; et os veste contactum, ne fetorem loquendo diffunderet; et habitabat solus extra castra, ita ut a mortuo nihil differre videretur. Patet, ut dicit Josephus, illos irrisibiles qui dixerunt Moysen lepra fatigatum, et similitum ejectorum ducem factum, venisse in Chananaeam cum eis, cum ita quasi immisericos circa leprosos habitus sit, qui tunc maxime misericordia indigebat. Lepra vero vestis lineæ, vel lanæ, vel pellis, erat macula albida, vel rufa, humilior superficie reliqua, quia corrosiva est, quæ cum apparebat, considerabat eam sacerdos.

Si perspicua erat lepra, comburebatur vestis; si dubia recludebatur septem diebus. Si creverat macula adjudicabatur lepræ. Si non creverat, abluebatur vestis, et recludebatur aliis septem diebus. Si adhuc dubia erat, rumpebat illud a solido. Si tamen iterum alibi macula apparebat, lepra volatilis erat, et comburebatur vestis. Si vero similis macula corrosiva apparebat in domo, prius præcipiebat sacerdos omnia de domo efferrî, consideransque valliculas in pariete pallore, vel rubore deformes, et humiliores superficie reliqua, clauderat ostium domus septem diebus; post quos, si inveniret crevisse lepram, jubebat erui lapides leprosos, et projici extra civitatem et domum, radi intus per circuitum, et pulverem rasuræ spargi extra castra, vel extra urbem in loco immundo, et alios lapides substitui in domo, et luto alio liniri domum. Quod si iterum redierit macula, lepra perseverans est, et destruetur domus, et ligna, et lapides; et pulvis extra oppidum projicietur in locum immundum.

* *Additio* 1. Patet ex his quæ de diversitate lepræ dicuntur, quod non omnia ad litteram accipi possunt. Origenes: Inveniuntur quinque species positas de hominum lepra, aut in corpore sit cicatrix, et signum albedinis, et sit in cute ejus corporis contagio lepræ. Aut efflorens efflorescit lepra, et contaget omnem cutem contagio lepræ a capite usque ad pedes ejus, vel in carnis cute sit ulcus, et sauciatur, et sit in loco ipsius ulceris cicatrix alba. Aut in carnis cute sit adustus ignis lucida, alba, aut cum rubore candida. Quarta species cum viro, aut mulieri sit in capite aut in barba contagio lepræ. Ultima cum sit in calvitie, vel in recalvatione cor-

tagio lepræ rubicundæ quæ est lepra efflorens in A
calvitio, vel in recalvatione.

* * *Additio 2.* Quædam vestis erat, quæ aperturam
a capito usque ad umbilicum habebat, et quibus-
dam nastulis claudebatur.

CAP. XX. *De purificatione leprosi.*

Quod si leprosus mundabatur, revocabatur ad
communem habitationem sic : Veniebat usque ad
communem introitum castrorum, vel oppidi habens
secum duos passerem vivos, quibus licitum erat ve-
sci, lignumque cedrinum, et hyssopum, et vermi-
culum, flum scilicet coccineum, et aquas viventes
in vase fictili (*Levit. xiv*), occurrensque ei sacerdos,
immolabat passerem unum, stillans sanguinem su-
per aquas, aliumque, scilicet vivum, ligans filo
coccineo, cum hyssopo, in summitate ligni cedri
quasi faciens aspersorium, tingebat illud in aquis
rubricatis, aspergens hominem septies, dimittebat-
que passerem vivum avolare in agrum. Cumque la-
visset homo vestimenta sua, radebat omnes pilos
corporis sui, et lotus aqua, ingrediebatur castra,
ita duntaxat ut maneret extra proprium tabernacu-
lum septem diebus, iterumque die septimo rasis
omnibus pilis corporis, etiam superciliis, lotisque
vestibus et corpore, die octavo tollebat duos agnos
immaculatos, et ovem anniculam, et tres decimas
similæ conspersæ oleo, et olei sextarium, et offe-
rebat omnia ad ostium tabernaculi. Tunc sacerdos
immolabat agnum unum pro delicto, et sumens de
sanguine ponebat super extremum auriculæ dextræ
hominis, et super pollicem manus dextræ, et pedis,
et de olei sextario mittens in manum sinistram, et
tingens pollicem dextrum in eo, aspergebat septies
contra tabernaculum. Reliquum olei, quod erat in
sinistra, fundebat super extremum auriculæ dextræ
hominis, et super pollicem manus dextræ, et pedis
dextri, id est super sanguinem, quem prius infu-
derat, et super caput ejus. Et rogabat sacerdos pro
eo, faciens aliquam specialem institutam ad hoc
orationem, et post sacrificium faciebat pro peccato,
et post immolabat holocaustum cum libamentis
suis, ponens illud in altari. Et nota quod hic pro-
prie distinguit sacrificium pro delicto, cujus san-
guine finitus est homo, et sacrificium pro peccato, *
de quo nihil ei factum est. Unde et Moyses dixit D
hic, quasi distinguens, ita pertinere ad sacerdotem
hostiam pro delicto, sicut et pro peccato. Cum enim
distinguisset agnum pro delicto, nec distinguisset
quod aliorum pro peccato, et quod in holocaustum
fieret, innuit in arbitrio sacerdotis esse de agno et
ove, ut alterum pro peccato, alterum holocaustum
facere **, quod vellet. Quod si manus ejus hæc in-
venire non posset, agnus tamen pro delicto, et olei
sextarium non minuebatur, quia ex his purificaba-
tur homo, ut prius; sed pro ove et agno reliquo
offerebat par turturum, aut duos pullos columbarum
quorum unus pro peccato, alter in holocaustum
fiebatur. Offerebat quoque decimam similæ oleatæ in
sacrificium.

* *Additio 1.* Forte duo erant gener passerum,
quorum uno licitum erat vesci in lege, alterum vero
prohibitum. Magister et Hugo dicunt, de quibus non
est discretivum. Origenes dicit : Dux gallinæ acci-
piantur vivæ ei qui mundabatur, et lignum cedri-
num, et coccineus coccus, flum scilicet rubeum, quo
ligabat passerem vivum, et hyssopus in ligno cedri.

** *Additio 2.* Pro peccato, est quasi loco dictionis
accusativi casus. Unde : « Et sacrificium pro
peccato non postulasti (*Hebr. x*). »

*** *Additio 3.* Nota, quia distinguit revera Moyses
inter sacrificium pro delicto, et peccato, sed inter
delictum et peccatum, nequaquam distinguit. San-
cti vero distinguunt tripliciter, ut sit delictum,
quod sit per industriam; peccatum, quod per igno-
rantiam; vel delictum quod sit in Deum, peccatum
quod in proximum; vel delictum in omitendo fa-
cienda, peccatum in committendo non facienda.

CAP. XXI. *De viro spermatico, et muliere
hemorrhœissa.*

Deinceps addidit Dominus de viro patiente fluxum
seminis (*Levit. xv*); qui tunc judicatur huic vitio sub-
jacere, si per momenta adhæserit carni, et concre-
verit fœdus humor seminis, quod, licet nolens, ef-
fundit ex corruptione. Talis immundus immundum
reledebat quod tangebatur, lectum suum, vestem suam,
sedem suam, etiam sagma super quod sedebat *, id
est straturam asini. Vas fictile quod tangebatur fran-
gebatur, ligneum lavabatur; qui tangebatur lectum
ejus, vestem ejus, aut sedem, vel super quem ipse
salivam jaciebat, lavabat vestimenta sua, et erat
immundus usque ad vesperum. Cum autem sanatus
fuerat numerabat septem dies post inundationem
sui, et lotis vestibus, ac corpore in aquis viventibus
mundus erat. Die autem octava, offerebat par
turturum, aut duos pullos columbarum, et faciebat
sacerdos alterum pro peccato, alterum in holocaustum.
Eadem lex erat immunditiei et purificationis
de muliere patiente fluxum sanguinis ex morbo **.
Similiter ejusdem immunditiei erat mulier men-
struata. Sed non purificabatur solemniter. Sufficiebat
enim ipsam cum vestibus ablui. Morbidæ enim
immunditiei pro peccato etiam solent accidere, et
ideo pro eis et pro peccato salutare offerebatur,
quod non pro menstruo, quia *** naturale est. Et nota
quod accedentem ad menstruatam dicit hic immundum
septem diebus, et purificationem ei concedit;
quod de ignoranter accedente intelligendum est.
Infra, utrumque perimendum dicit quod dictum est,
si fiat ex industria. Nec mirum quia etiam legitime
cognoscentem uxorem, voluit Dominus lavare ve-
stem, et omne corpus, et esse immundum usque ad
vesperum. Et de uxore eodem modo.

* *Additio 1.* Sagma asini, id est sella ejusdem.

** *Additio 2.* Tradunt Hebræi quod si quis dor-
mierit cum muliere, prima die sui menstrui, et si
puer inde concipitur, et vixerit, infra decem annos
leprosus erit. Si vero secunda die menstrui, tunc

infra viginti, et sic usque ad septimam diem.

*** *Additio 3.* Unde et mulieri hemorrhoiſſæ a Domino dictum est, postquam sanata est: « Vade, et amplius noli peccare (*Joan. viii.*) » Per quod patet quia pro peccato suo morbus ei acciderat.

CAP. XXII. *De vitula rufa, et hircu apompeio, et cineribus aspersionis.*

« Iterum locutus est Dominus ad Moysen: Loquere ad Aaron, ne omni tempore ingrediatur sanctuarium, quod est intra velum, ne moriatur, quia in nube apparebo super oraculum, nisi fecerit hæc: quæ sequuntur (*Levit. xvi.*). Non est intelligendum, ut quoties vellet intrare, faceret hæc, et intraret, sed tantum decima die Septembris intraturus, prius tamen hæc feceret; hæc dies sollemnis erat in Israel, et dicebatur dies propitiationis propter causam prædictam. Vel quia agebatur ea die cinis expiationis, sicut dies Jovis sancta, quia sanctum chrisma conficitur. Et pro peccatis totius anni communibus, vel ignoratis, ea die oblatio fiebat. Dicebatur etiam dies afflictionis, quia ea die jejunabant homines, et jumenta, etiam pueri septenes, et agebatur ea die memoria mortuorum. Dicebatur etiam dies expiationis, quia ea die purificabatur totum tabernaculum, et altaria per sanguinis aspersionem, a contagiis, quæ contraxerant per annum ex peccatis ministrantium. Ea die tollebat summus sacerdos de proprio vitulam rufam, trimam, immaculatam, quæ non traxerat jugum. Nec turbemur, si quandoque vitulus nominetur, quia in feminino genere tantum intelligendum est, quia pro peccatis fragilitatis offerebatur. Sumebatque ab universa multitudine duos hircos pro peccato, et arietem in holocaustum. Cumque lavisset se, induebatur lineis tantum, secundum ritum minorum sacerdotum, oblatisque animalibus, factaque oblatione, vel oratione propria, pro se, et pro domo sua, statuebat duos hircos in ostio tabernaculi, mittebatque sortem super utrumque, ut sciretur, quis esset Domini, et quis populi fieret. Nec est credendum quibusdam, qui dixerunt; ideo mitti sortes, ut sciretur quis Domino immolandus esset; et quis diabolo mittendus ei in solitudinem cum peccatis. Lex enim immolare nisi Deo, non admittit. Sane cuius sors exibat Domino, offerebat illum pro peccato populi, et forte hic dicebatur proprie pro peccato. Cuius sors exibat populo, reservabat viventem, immolabatque vitulam rufam pro peccato suo, et domus suæ, et tollebat, de sanguine hirci, et vitulæ, et thuribulum plenum prunis, multumque tollens thymiamatis, intrabat ultra velum, tantum imponens thymiamatis, ut nebula, et vapor operiret oraculum, ne forte, visa majestate Domini, moreretur. Aspergebatque septies digito, de sanguine coram propitiatorio, ad orientem. Eodem etiam numero aspergebat pavementum. Simili quoque aspersione septena, expiabat sanctuarium exterius et pavementum. Fundebatque de eodem sanguine, super cornua altaris aurei, et aspergebat illud septies di-

gitato, expians ita totum tabernaculum, et altare ab immunditiis filiorum Israel, et a cunctis prævaricationibus eorum, id est contagio, quod contraxerat, positum in medio peccantium tabernaculum.

Nullusque erat cum eo in tabernaculo, cum ipsum expiabat. In quem modum etiam semel in anno lavamus altaria vino. Nota quia hic legitur, sacerdotem egredi de oraculo ad altare, et sic patet, quia erat extra. Nec potest dici eum egressum ad altare coram tabernaculo, cum dicatur hic ad altare, quod est coram Domino. Post hanc expiationem egrediebatur sacerdos ad hircum viventem: ponensque utramque manum super caput ejus, confitebatur generaliter omnes iniquitates filiorum Israel, et imprecans eas capiti ejus, ponens etiam, ut tradunt quidam, cartham inscriptam peccatis populi super caput ejus, mittebat eum in desertum, per hominem ad hoc paratum. Tradunt Hebræi quorundam parvulos tribualiter ad hoc parari, id est de tribu ad hoc deputata, medicinaliter eis splene subtracto, ut sic expiatus esset populus a peccatis illius anni, quæ per ignorantiam, vel fragilitatem contraxerat, quæ secum ferebat hircus. Qui quia emittebatur non rediturus, apompeius Græce, Latine emissarius dicebatur. Cum autem deduxerat Aaron hominem cum hircu extra castra, relibat ad tabernaculum testimonii, depositisque vestibus lineis, in quibus expiaverat sanctuarium, et emiserat hircum, lavabat carnem suam in loco sancto, et induebatur vestibus suis, scilicet pontificalibus, et pretiosis, et offerebat arietem in holocaustum, et adipem vitulæ, et hirci pro peccato, renesque cum renunculis. In hunc modum, et pontifex evangelicus, in aspersione basilicæ, quam dedicat, quasi in expiatione, lineis et minoribus utitur indumentis. Etiam in Sabbato baptismali, in consecratione fontium, et in mersione catechumenorum, cum scilicet transferuntur peccata eorum, utitur similibus indumentis. Cum autem, his peractis, administrationem accedit altaris pontificalibus, et pretiosis vestibus infulatur. Vitulum autem, et hircum, de quorum sanguine facta est expiatio, ferebant extra castra, et comburebant igni, tam pelles quam carnes eorum, et flammam. Projiciebatque ea sacerdos in ignem, qui illa vorabat, mutatis prioribus vestibus, et sumptis propriis, lignum cedrinum, hyssopum, et coccum bis tinctum, quia hæc in purificationibus valebant, et tunc rediens, lotis vestibus, et carne sua, ingrediebatur castra, et immundus erat, usque ad vesperum. Sed et ille sacerdos, qui remanebat ad ignem, ut consumi faceret omnia, usque ad cinerem, non nisi lotis vestibus, et corpore intrabat castra, et immundus erat, usque ad vesperum. Sed et tertius sacerdos qui colligebat cineres reservans ad aquam aspersionis, non nisi lotus intrabat castra et immundus erat usque ad vesperum. Ex his cineribus fiebat aqua aspersionis, qua per totum annum purificabantur immundi. Unde difficile est

rationem invenire, cum hic civis sciret ad purificandos immundos, cur illi qui eum tractabant, ut dictum est, immundi erant, cum etiam Dominus hoc sacramentum, quasi sanctissimum, religionem victimæ appelleret. Sed et qui caprum dimiserat, alias duxerat in desertum, immundus erat. De quo tamen facile est invenire rationem, et est verisimile hos cineres factos annuatim, ut modo sit chrisma. Quidam tamen Hebræi dicunt eos valuisse et durasse per plures annos, nec factos, nisi cum deficiebant.

Additio 1. Quia defuncti erant duo filii Aaron, Nadab et Abiu, cum offerrent ignem alienum ad altare Dei, erat necesse ut influeretur cœlesti doctrina Aaron, quomodo eum ad altare oporteret accedere, et quo supplicationis ritu propitium faceret Deum, et ut caveret de hoc quod acciderat filiis. Propterea de his hæc modo præfacta est lex: « iterum locutus est Deus, etc. »

Additio 2. Cum et Judæi prorsus de hoc respondero se nescire fatentur, nec Gamaliel aliquid hic eos doceat.

(14) CAP. XXIII. *De purificatione immundorum.*

His cineribus purificabantur immundi in hunc modum: Si quis tangebat cadaver hominis mortui in tabernaculo, vel in agro, occisi, aut per se mortui, vel sepulcrum ejus, immundus erat septem diebus (*Num. xix*). Tabernaculum in quo mortuus est homo, et universa, quæ ibi erant, vasa, immunda erant septem diebus. Tollebatque vir mundus cineres combustionis, mittensque super eos aquas vivas tingebat ex eis hyssopum, et aspergebat ex eo, die tertio, et septimo, tentorium, et omnem suppellectilem, et homines hujusmodi contagione pollutos, et lotis vestibus et corpore, mundi erant. Si die tertio non fuerat aspersus immundus, die septimo non mundabatur. Si quis autem sic non expiatur, peribat de medio ecclesiæ, quia pollebat sanctuarii, id est anima ejus peribat de Israel, quia peccabat, et arcebat ab ingressu loci sancti. Sed et ille qui purificabat immundum aqua hujusmodi, quia tetigerat cineres, lavabat vestimenta sua, et immundus erat, usque ad vesperum. De immunditiis vero quibus erat immundus homo per diem tantum, ut propter illusionem nocturnam, vel quia dormierat cum uxore, non credimus hominem his cineribus expiatum, sed ad minus de immunditia septem dierum, quia die tertio, et septimo, legitur facienda expiatio talis. De expiationibus, quæ fiebant cum muneribus oblatiis, ut supra de leproso dictum est, et de viro spermatico, et muliere sanguinaria, quia legitur eos numerare septem dies, et octava purificari, credimus die tertia et septima, his aquis expiatos.

CAP. XXIV. *De personis exclusis a matrimonio.*

Tradidit etiam Dominus filiis Israel multitudinem præceptorum, recapitulando prædicta, et superaddendo nova, de quibus non nisi illa perstrinxit

A mus quæ ad intelligentiam lectionis sacræ Scripturæ sunt necessaria. Sane prohibuit Dominus ne homo ad domesticam suæ carnis acceleret, nec revelaret turpitudinem ejus, id est discooperiret, et intraret pudeuda ipsius. In primorum quidem parentum conjugio propter hominum raritatem solum duas personas exclusit Dominus a conjugio dicens: « Propter hoc relinquet homo patrem, et matrem (*Gen. ii*), id est nec filius matri, nec patri filia copulabitur. Sub lege vero plures excepit, quæ sunt fere duodecim (*Levit. xviii*), mater, noverca, soror, neptis, amita, matertera, uxor patris, nurus, uxor fratris. Sed hæc determinationem recipit privigna, filia privigni, vel privignæ, soror uxoris. Paucas tunc exclusit, ut multiplicarentur homines, et replerent terram. Sub gratia plurimæ excluduntur ubi continentia locum habet; et est hæc prohibitio conjugii. A fornicatione enim omnis mulier excluditur.

Additio 1. Si enim quis habeas uxorem mortuus fuerit, non suscepta inde prole, frater ejus duxit eam, et inde fratri defuncto semen suscitavit.

CAP. XXV. *Catalogus quorundam præceptorum.*
(*Levit. xviii-xxiii.*)

Coitum quoque cum masculo et jumento, sub interminatione mortis prohibuit; ne etiam colligerent spicas, vel racemos remanentes, ne grana decidentia; sed relinquerent ea pauperibus terræ, nec opus mercenarii retinere, usque mane, nec accipere personas, diligi amicum sicut seipsum præcepit, ubi LXX proximum ponunt. Somnia, auguria, divinationes observari prohibuit, nec agrum scri diverso semine, nec jumenta diversi generis facere coire, nec veste ex duobus texta indui, nec comam in rotundum tonderi, nec barbam radi, nec carnes suas super mortuo incidere, nec figuras aliquas, aut stigmata in carne sua fieri, cum quibus, et similibus, ad litteram subintelligendum est, secundum ritum gentium, et maxime Ægyptiorum cum quibus habitaverant. Nam, et David legitur mulam habuisse, super quam positus est Salomon, et delatus ad fontem Gihon ad inungendum (*III Reg. i*). Sed Ægyptus omnigenorum venerans monstra deorum, et in honore diversorum deorum, quos putabat talibus præesse, diversa semina in agro, diversas materias in veste sociabat, diversos etiam cincinnos capitis diversis diis sacrificabat. Unde et in principio horum præceptorum dixit Dominus: « Juxta consuetudinem terræ Ægypti, in qua habitastis, non facietis, juxta morem regionis, ad quam introducam vos, non ageris. » Addidit etiam speciale præceptum, cum intrarent terram repromissionis, ut auferrent præputia arborum quas plantarent. Quod quasi exponens subdit: « Poma quæ germinant, immunda erunt vobis, » hoc tamen non est in Hebræo. Et videtur velle quod fructus trium primorum anno-

(14) Capitulum hoc ad historiam libri Numeri referendum videtur.

rum immundus esset, et abjiciendus, fructus quarti anni sanctus Domino, et communis pauperibus, sed in quinto anno, et deliceps domini sui essent, et esibiles.

Additio 1. Diversa etiam animalia coire faciebant, ut inde animal nasceretur, quod plurimum esset deorum sacrificio congruum, vel eorum honori dedicatum, sicut mulus, de equo, et asino, Marti, et Sileno aptus erat.

CAP. XXVI. De tribus generibus panum.

Ad evidentiam quoque eorum quæ hic in Levitico traduntur (*Levit. xxiv*), sciendum est sacerdotes habuisse tria genera panum, panes scilicet sacerdotales, Leviticos, et laicos: Sacerdotales erant propositionis, qui de publico sumptu fiebant, quos non licebat edere nisi solis sacerdotibus; panes Levitici, qui et offertorii, quibus soli de genere Levitico vesceretur. Etiam qui propter maculam non poterant ministrare, et filia familias, sed non uxorata, vel vidua, vel repudiata, nisi necessitate rediret ad domum patris, ut esset quasi filia familias. His non vesceretur advena, inquilinus, mercenarius sacerdotis; verna tamen, vel emptius ipsius vesci poterat, laici, id est communes, quibus quicumque poterat vesci.

Additio 1. Advena generale nomen est, continens peregrinum, qui tantum pertransit, et inquilinum, qui cum sit de eadem regione, mansionem tamen conducit.

CAP. XXVII. De sanctimonia sacerdotum.

De sanctimonia quoque sacerdotum agens Dominus (*Levit. xxi*), primo de minoribus sacerdotibus agit, ne contaminarentur in mortibus civium suorum, nec etiam principis populi, nisi tantum super matre, et patre, filio, et filia, fratre, et sorore virgine, ne scilicet lavarent, vel sepelirent, vel plangendo tangerent mortuos alios; nec aliis tantum prohibitas, eis interdixit uxores, sed nec habere concubinas, nec in uxorem ducere scortum, nec ancillam, nec captivam, nec viduam, nec repudiatam, nec eas quæ de cauponibus, et pandocibus, id est apothecis venalibus vitam agunt. Pontificem vero ad nullum omnino mortuum ingredi voluit.

Unde et dominus papa nullis exsequiis interesse dicitur. Nec uxorem ducere, nisi virginem, et tantum de populo suo. Sed nec parochia domini papæ muros urbis excedit. In commune vero præcepit, ne sacerdos in diebus vicis suæ cum ministrare deberet, vinum biberet, aut omne quod inebriare potest, ut sciret discernere inter sanctum et profanum, mundum et immundum, et doceret filios Israel legitima terræ, quæ locutus erat Dominus (*Levit. x*), et ne sacerdos dum quandoque immundus esset, accederet etiam ad tangenda ea, quæ offerebant filii Israel (*Levit. xxii-xxiii*). Patet quoque si sacerdos evangelicus quotidie ministrat, assiduam debet habere munditiam. Addidit quoque Dominus de solemnitatibus legalibus. Sed quia plenius de his in libro

A Numeri diffinitur, et nos ibidem de illis prosecuemur. Prima die Septembris festum Tubarum, vel clangores pro liberatione Isaac, quod cereorum dicitur; decima die ejusdem mensis festum Propitiationis, quia cum fecissent vitulum, orante Moysse, propitiatus est eis Deus; decima quinta die festum Scenopegiæ, quod est fixio tabernaculorum, quod est festum Patris (*Num. xxviii-xxix*). Cum enim Patri ascribatur potentia, magna fuit potentia Dei, quod vestes eorum non sunt attritæ per quadraginta annos. Sed habent modo alia festa, Phurim, id est sortium, quia sors in contrarium cecidit, ut in Esther legitur (*Esther ix*), quia occisuros occiderunt. Encœnia tria, id est dedicationes: in autumno, quæ fecit Salomon (*III Reg. viii*); in vere, quæ Zorobabel, aliisque reversi de Babylone (*I Esdr. iii*); in hieme, quæ fecerunt Machabæi (*II Mach. viii*). De quo in Evangelio: « Facta sunt encœnia in Hierusalem; et hiems erat (*Joan. x*). »

Additio 1. Septem festa Judæi habuerunt. Sabbatum, Nœmeniam, Pentecosten, Pascha, et festum Tubarum, festum Propitiationis, Scenopegiam.

CAP. XXVIII. De pœna blasphemæ.

« Ecce autem egressus filius mulieris Israelitis, quem pepererat de viro Ægyptio jurgatus cum viro Israelita, blasphemavit nomen Dei Israel, maledicens ei (*Levit. xxiv*). Quem Moyses recludit in carcerem, donec super hoc consulisset Dominum, qui ait ad Moysen: Qui maledixerit Deo suo, omnes qui audierint, ponent manus suas super caput ejus, quasi contra ipsum testificantes, et eductum extra castra, omnis multitudo lapidabit eum, si sive civis sit, aut advena. »

CAP. XXIX. De talione legis datæ.

Subintulit quoque Dominus de talione (*Levit. xxiv*), ut qui læderet hominem, in eundem modum læderetur quo læserat eum, scilicet, ut redderet acinam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, fracturam pro fractura, livorem pro livore, adustionem, pro adustione. Nota quia talio non erat in injuriis rerum, sed in læsione tantum corporum, quia furta restituebantur in duplum, vel quadruplum. Determinabaturque talio per necessitatem, ut lædens mulier virum in virilibus, puniebatur manu, quia virilia non habet, et vir lædens mulierem prægnantem, ut faceret abortivum nondum animatum, multabatur pecunia. Incertum est autem utrum talio extenderetur, usque ad judicem, vel circa injuriatum tantum haberet locum. Quod vero injuriatus sine judice posset ulcisci, forte inde haberi potest, quod ad civitates refugii fugiebat homicida non volens, ne interficeretur a proximis occisi.

CAP. XXX. De observatione jubilæi anni.

Addidit etiam Dominus de observatione jubilæi, qui septimanam hebdomadarum annorum sequebatur (*Levit. xxv*): ad cujus præsignationem septem annis præcedentibus, ut tradunt quidam, in singulis

incomentis clangebant tubis, et septem diebus continuis ante ipsam solemnizabant clangentes tubis. In libro tamen Numeri legitur quod clangent tubis, septimo mense, decima die, in universa terra (Num. x-xxix). In hoc jubilæi anno, omnes distractiones rerum, ad pristinos redibant possessores; præter domos quæ erant in urbibus muratis, quas tamen, primo anno venditionis, venditori redihere licebat, exceptis domibus Levitarum, quæ in quæcunque essent loco in jubilæo redibant. Eodem anno requiescebat terra, et debita eodem anno, servi liberi dimittebantur. Nam licet essent contribules, tamen voluit eos Dominus servitii schismate castigare, propter transgressionem legum. Josephus dicit, quia in jubilæo conveniebat venditor agri et emptor; et reputantes fructus, et expensas in agrum factas, fructibus exuberasse compertis, venditor recipiebat agrum: si vero expensæ transcenderunt, hoc quod deerat recipiebat emptor, et a possessione discedebat. Hanc tamen computationem fieri licuit infra annum jubilæum, nedum in ipso, si venditor prius vellet revocare quod vendidit. Littera Levitici videtur velle quod, juxta numerum annorum, usque ad jubilæum, majori minorive pretio jubeat agrum vendi, ne venditor gravaretur, si modico venderet, et plurimi anni superessent, usque dum reciperet quod vendiderat, et ne gravaretur emptor, si multo emeret quod in proximo amissurus erat. Determinata quoque fructuum reputatione, et expensarum infra jubilæum addidit, quod si venditor, quod supererit expensatum, reddere non poterit, habeat emptor agrum, usque ad jubilæum. In ipso enim

A omnis venditor redibat ad pristinum possessorem. Terram autem sic voluit Dominus vendi ab eis sub conditione recipiendi, quia sua erat, et non ipsorum. Alienigenas tamen servos voluit eos in perpetuum possidere.

CAP. XXXI. De benedictionibus et maledictionibus.

Tallum præceptorum observatoribus præmisit Dominus benedictiones suas dicens: « Dabo vobis pluvias temporibus suis, etc. (Levit. xxvi) ubi clausulæ promissionum inveniuntur. Transgressoribus vero longæ plures ingeminat maledictiones.

CAP. XXXII. De decimis, et votivis.

In decimatione animalium, quod decimum, vel nascendo, vel numerando veniebat, Domino sanctificabatur, nec mutari licebat in melius, vel deterius (Levit. xxvii). Similiter animal quod vovebat, dominus non licebat immutari, si quis quod voverat immutaret, et votivum et immutatum erat domini. Sed distinguendum est de hujusmodi votis. Aliquando enim sic ex voto aliquid sanctificabatur Domino, quod anathematizabatur; illud non poterat vendi a sacerdotibus, vel alienari. Quandoque non sic obligabantur votiva, sed poterant vendi a sacerdote, determinato pretio, secundum utilitatem quæ ex his poterat provenire, sive esset anima, vel fundus. Qui tamen voto dederat, si volebat illud emere supra æstimationem, pro quo alii daretur, adderet quintam ejus partem. Quod ideo est statutum, ne qui voverat, aspiraret, quasi ad pœnitentiam ductus, nec etiam digniorem aliis se putaret in emptione ejus rei, quia eam dederat.

HISTORIA LIBRI NUMERORUM.

CAP. I. Præfatio.

Quarta hujus historie distinctio Hebraice dicitur Vajelabber, quod sonat *et locutus est*. Apud nos tamen, et non habetur. Nomen Græcum in scriptis nostris non habemus: nam Græce, baresmoth, alias ellesmoth. Latine liber Numeri, vel Numerorum dicitur. Et dicitur quandoque Numeri pluraliter, unde et dici solet; Legitur hoc in Numeris. Merito autem hoc nomine censetur, quia quatuor principaliter hic numerantur. De omni populo, viri apti ad arma ferenda; primogeniti Levitii, qui etiam his numerantur, mansiones per quas profecti sunt Sed nec mulieres, nec minores viginti annorum, nec vulgus promiscuum; nec debiles ad bella, numerantur. Ad hanc partem historie sic transit Josephus. Moyses prædictam constitutionem legum, dum sub Sina morarentur, a Deo cognovit, et Hebræis scriptam contradidit. Cumque circa legislationem hæc sufficere putaret, ad exercitii militaris jura conversus est, et numeravit populorum capita, scilicet pugnare valentium. Moyses dicit Domi-um

super hoc locutum fuisse dicens: « Locutus est Dominus ad Moysen in deserto Sinai, in tabernaculo fœderis, prima die mensis secundi, anno secundo egressionis de Ægypto (Num. i.) » Et nota quod prætermittit hic quædam, quæ facta sunt in primo mense secundi anni, scilicet oblationem duodecim principum, quam fecerunt singuli singulis diebus in dedicatione tabernaculi, et solemnitate Phase, quæ proprio nomine dicitur Pascha in deserto, et forte sanctificatione Levitarum. De his tamen infra ager per recapitulationem. Prosequentes ergo ordinem libri, dicimus quia Moyses, et Aaron, et duodecim principes tribuum ex præcepto Domini, anno secundo mense secundo, die prima mensis, numeraverunt viros, præter tribum Levi, a vicesimo anno, et supra. Josephus certum terminum posuit, scilicet usque ad quinquagesimum annum, et numerati sunt per generationes, et familias, et domos, et nomina, et capita singulorum. Hæc autem quinque ad inculcationem tantum quidam apposita tradunt, et hic, et in Josue, sed congrue quidem distingui

possunt generationes, vel cognationes. Vocat hic tribus ipsas, duodecim familias, quæ ex ipsis filiis patriarcharum primo descenderunt, verbi gratia. In una tribu Levi fuerunt tres familiæ, Caathitæ, Gersonitæ, Meraritæ. Unaquæque familia multas habebat domos, in quibus proprii patresfamilias erant. Quod additur nomina, et capita, intransitive legendum est, id est capitum nomina, scilicet singuli homines in eadem domo. Fuerunt autem in summa, a vigesimo anno, et supra, potentes ad bella procedere, sexcenta tria millia virorum quingenti, et quinquaginta. Et tribus Levi non numerabatur cum his filiis Israel.

* *Additio 1.* Vulgus promiscuum vocantur, quidam Ægyptii, qui secuti erant eos egressuros.

** *Additio 2.* Nota quia primum Pascha fecerunt in Ægypto; secundum fecerunt in deserto de quo hic loquitur; tertium fecerunt in ingressu, et introitu terræ promissionis in Galgalis; quartum fecerunt in terra promissionis.

CAP. II. *De excubiis circa tabernaculum.*

Præcepit etiam Dominus, ut semper poneretur tabernaculum in medio castrorum, et filii Israel per gyrum excubarent per turmas, et cuneos (*Num. 11*), quod pro eodem hic accipitur. Turma est proprie triginta millium est. Et dicitur cuneus quasi conveniens multitudo. Excubare enim large hic accipitur; excubiæ etiam propriæ dici, vigiliæ noctis. Ternæ tribus per quatuor partes tabernaculi excubabant, ita tamen remoti, ut maximas in medio plateas haberent. Eratque ornatus quasi fori rerum venialium, angulis in ordine constitutis. Opifices etiam artium in stationibus suis erant, ita ut urbi competenter ædificata, castra eorum simillima viderentur. Judas itaque Issachar et Zabulon castra metabantur ad orientem, Ruben, Simeon et Gad ad meridiem, Ephraim, Benjamin, Manasses ad occidentem, Dan Aser et Nephthaim ad aquilonem. Inter tabernaculum et castra excubabant Levitæ in tabernaculis suis, propinquiores tabernaculo quam castris. Et excubabant similiter per quatuor plagas Moyses et Aaron cum suis ad orientem; reliqui ab his, Caathitæ, ad meridiem sub custodia Eliazaris filii Aaron excubabant; filii autem Gersonitæ ad occidentem; Meraritæ ad septentrionem, et erant utrique sub custodia Ithamar.

* *Additio 1.* Multitudo dicitur cuneus, quasi concus a co, et uniendo

CAP. III. *De commutatione primogenitorum pro Levitis.*

Separavit sibi Dominus tribum Levi pro primogenitis quæ tunc habebant, et jumenta Levitarum pro primogenitis jumentorum, quasi commutationem faciens cum populo (*Num. 13*). Primogenita enim omnia specialiter tunc erant sua, quia cum occideret primogenita Ægypti, pepercit primogenitis eorum, reservans ea sibi. Deinceps tamen propter id ipsum, omnia primogenita eorum sanctificavit sibi in perpetuum, et maxime quia primitiæ quo-

quoque libet fructuum debentur Domino. Pro his ergo primogenitis, quæ nunc habebant tulit tibi tribum Levi, et jumenta eorum, et populus primogenita illa habuit pro Levitis et jumentis eorum. Et ne duodecarius numerus tribuum minueretur, tribum Manasse quasi pro Levitis instituit, Ephraim vero pro Joseph. Ne autem major videretur numerus Levitarum quam primogenitorum, et ita iniqua esset commutatio, ait Dominus ad Moysen. « Numera filios Levi masculos ab uno mense, et supra. » Et cum numerati essent, inventi sunt viginti duo millia. Nota tamen, quia si diligenter attendas in libro Numerorum, numerum eorum per familias, invenies viginti duo millia, et trecentos. Dicit Hebræus quia trecenti erant in eis primogeniti, et ita jam erant Domini. Iterum ait Dominus ad Moysen: « Numera primogenitos masculos a mense uno, et supra. » Et inventi sunt viginti duo milia et ducentos septuaginta tres. Tulit autem Moyses in pretio, ducentos septuaginta tres qui supererant, per singula capita quinque siclos, ad mensuram sanctuarii, et dedit eos Aaron, et filiis suis juxta verbum Domini.

* *Additio 1.* Jacob enim in benedictione filiorum suorum, promiserat filiis Joseph, quod uterque facturus esset tribum.

** *Additio 2.* Ne ergo damnosa esset illa permutatio Domino, si non restauraretur ei pro primogenitis, quod deerat in Levitis, recipit pro quolibet primogenito quinque siclos argenteos.

CAP. IV. *De ætate ministrantium in tabernaculo, et de differentia ministrorum.*

Iterumque ait Dominus ad Moysen. « Numera Levitas a trigesimo anno, usque ad quinquagesimum ut serviant mihi in duobus: hi in tabernaculo portanda et collocando, senes emeriti in servando. » Et cum numerati essent, inventi sunt octo millia quingenti et octoginta. Septuaginta tamen dicunt a vicesimo quinto anno, quem numerum annorum in ordinatione sacerdotum, et nos observamus. Isti deferebant tabernaculum in hunc modum. Quia non licebat ea, quæ erant ultra velum nuda videri, ideo primo intrabant sacerdotes, et involvebant arcam, propitiatorium, et cherubin pius vero velum quod ante pendebat, et post pallium hyacinthinum, et candelabrum aureum, altare, et mensam cum utensilibus suis, palliis involvebant. Tunc intrantes Caathitæ, propriis humeris omnia hæc involuta deferebant. Similiter, et altare holocausti cum utensilibus suis, ut quibusdam videtur. Gersonitæ, ut breviter dicamus, deponentes tectum tabernaculi, mollia ferebant in curribus, scilicet cortinas, saga, pelles rubricatas, et hyacinthinas, tentorium, quod erat ante tabernaculum, cortinas quoque atrii, et funes, et vasa ministerii, quæ ad altare æneum pertinebant. De altari holocausti tacet liber a quo ferebatur. Potest tamen dici, quia vasa ejus ferebant Gersonitæ, ut in libro habetur. Ipsum altare Caathitæ propriis humeris ferebant. Meraritæ vero,

ut breviter dicamus, omnia tabernaculi, et atrii, A quæ dura erant, tabulas, bases, vectes, columnas, paxillos, et ea ferebant curribus. Emeriti Levitæ non serviebant sic in opere, sed posito tabernaculo, sedebant custodes

* *Additio 1.* Omnes a trigesimo anno usque ad quinquagesimo portabant tabernaculum, et collocabant ea quæ atinebant. At qui erant supra quinquagesimum emeriti dicebantur.

** *Additio 2.* Sed quia ibi, et altare mundabant cinere, dicitur quia Caathitæ portabant altare humeris et vasa ejus. Potest dici potius, quod Gersonitæ ferebant vasa ministerii altaris, non altaris vasa. Aliqua forte in quibus ponebant ea quæ portabant pertinentia ad altare, et illa vasa ponebantur super currus.

CAP. I. De quodam modo reddendi rem alienam.

Tunc præcepit Dominus ejici per manus sacerdotum a castris leprosos, et semine fluentes (*Num. v.*) Et factum est ita. Addidit quoque Dominus de reductione alienæ rei, ut fierent cum quinta parte capitis*. Sed quia in Exodo videtur dicere contrarium, scilicet ut in quadruplum redderetur (*Exod. xxxii*), ideo huc usque distulimus, ut hic solveremus. Et dicimus, quia alienæ rei possessio aliquando fiebat ex industria, furto, vel rapina, aliquando fiebat per negligentiam, aliquando ignorantem. De re sublata scienter in Exodo dicitur quod restituatur in quadruplum si perierat res; quod si exstabat in duplum. Si ibi legis quinque boves pro uno, alia est translatio secundum quosdam, et quod in quadruplum verius dicitur, ex verbis Zachæi prolatur. De sublata per ignorantiam agit hic, reddatur caput, et quinta pars desuper; vel de re furtiva, si penitus latet, et fur peccitens sponte confitetur, et reddit. Si vero non esset qui reciperet, redderetur Domino, et esset sacerdotis. Pro peccato vero furti, vel negligentia, fiebat aliqua oblatio secundum quantitatem rei. Josephus dicit, aurum et argentum reddi in duplum, jumenta in quadruplum, solum bovem in quintuplum, quia quanto possidetur cæteris utilius, tanto amittitur damnosius.

* *Additio 1.* Cum quinta capitis reddebatur illa res, quæ reddebatur cum quinta parte pretii ejusdem.

** *Additio 2.* Quia præsumitur res exstata, ad restituendum conservata.

CAP. VI. De judicio zelotypiæ.

Addidit quoque Dominus de lege zelotypiæ, zelus proprie dicitur, amor viri in uxorem, pro quo sustinere non potest, ut alii misceatur (*Num. v.*) Unde vir dicitur zelotes; zelotypia vero quandoque dicitur mœchia, et zelotypus, adulter. Solet ergo zelotypia dici sola suspicio adulterii, de qua legitur hic, ad hunc modum. Si spiritus zelotypiæ concitaverit virum contra uxorem suam, quæ polluta est, sed probari non potest, vel qui falsa suspicione impetitur, adducet eam ad sacerdotem, et offeret pro ea asarium farinae hordeaceæ, quod est decima

pars sati, non fundet oleum, nec thus imponet. Sacerdos autem statuet eam coram Domino, et ponet in manibus ejus in vase fictili aquas vivas, et oblationem farinae pusillum cujus et thus incendet super altare, et mittet in aquam pauxillum pulveris de pavimento tabernaculi, et nudabit caput ejus, scribetque in membrana, ut dicit Josephus, Dei vocabulum, scilicet tetragrammaton.

Facietque eam jurare quod nil viro suo nocuerit in his quæ sibi obijciuntur. Quod si hoc viro suo non sufficiet, subdet sacerdos maledictiones etiam scriptas in membrana, et dicit: Si non es polluta, deserto viri toro, non te noceant aquæ istæ amarissimæ. Si autem declinasti a viro, ingrediantur aquæ maledictæ ventrem tuum, et ipsum tumescere faciunt, et putrescat femur dextrum. Et dicit mulier: Amen, amen. Et delebit sacerdos omnem membrana scripturam in aquis, et dabit ei bibere, et tunc sacerdos tollet de manu ejus sacrificium zelotypiæ, et elevabit illud coram Domino, et ponet super altare. Quod si rea erit adulterii mulier, putrescet femur ejus, et uterus tumebit in hydroplisim, non tamen statim sed usque ad decem menses. Quod si non polluta erit, innoxia erit ei aqua, imo sæpe concipiet, et pariet masculum mense decimo. Hæ aquæ dicebantur sanctæ propter nomen Domini dilutum in eis, et dicebantur maledictæ propter maledicta congesta in eis, et amarissimæ propter effectum qui quandoque sequebatur. Hæ autem lex introducta fuit ad duritiam cordis eorum sicut permisus est libellus repudii, quia prompti erant ad effundendum sanguinem.

CAP. VII. De sanctimonia Nazaræorum.

Locutus est Dominus ad Moysen de lege Nazaræorum (*Num. vi*). Nazaræus sonat *sacculus*, vel *flrens*, vel *germinans*. Dicebanturque Nazaræi quidam qui ex voto obligant se sanctimonia, usque ad certum tempus, vel jugiter ut Samuel, et consecrabant se Domino, et quasi separabantur a communi vita hominum, sicut quis modo per annum, vel duos, ex voto servit in hospitali Jerusalem. Sanctitatis eorum lex fuit hæc. Omni tempore separationis suæ novacula non transibat super caput ejus. Unde forte quidam pingunt apostolos et Christum crinitos, non in re, sed pro sanctitate. Nihil quod inebriare poterat, bibebant, non edebant aliquid quod esset ex vinea, ab uva passa, usque ad acinum*, ad nullum mortuum ingrediebantur. Quod si mortuus esset subito quispiam coram eo, pulluebatur caput consecrationis suæ, et illico radebat caput suum, et rursus die septimo offerebat par turturum, aut duos pullos columbarum, quorum unum sacerdos faciebat pro peccato, alterum in holocaustum. Diesque quos fecerat, pro infectis erant, et voti sui sanctimoniam iterum incipiebat. Forte non pro quolibet mortuo, sed pro occiso coram eo, polluebatur quidquid fecit pro sanctimoniam. Completis autem diebus voti sui, offerebat agnum anniculum in holocaustum.

novem anniculum pro peccato, arietem hostiam pacificam. Et nota, cum ita simpliciter ponitur aries, quod Hebræus dicit, ad minus duorum annorum eum debere esse. Canistrum quoque diversorum panum azymorum, exceptis h'is, quæ sponte offerebat juxta perfectionem sanctitatis suæ, quæ oblatio dicebatur corban, id est *munus*. Et offerebat mulier triginta siclos, si poterat, vir quinquaginta, sin autem, ad arbitrium sacerdotis pauper offerebat. Cumque immolaverat hostias sacerdos ritu suo, reddebatur Nazaræus ad ostium tabernaculi, ponebatque sacerdos crinem ejus in ignem sacrificii, et sic ad communem hominis vitam redire poterat.

* *Additio 1.* Id est immatura, quæ ante maturitatem collecta, servatur, et tandem missa in aquam, grossescit.

CAP. VIII. De benedictione super populum.

* Iterum locutus est Dominus ad Moysen : Aaron et filii ejus invocabunt nomen meum super filios Israel, et ego benedicam eis : hoc sit in omnibus sacramentis Ecclesiæ. Invocabunt autem sic : Benedicat tibi Dominus Deus, et custodiat te, det tibi pacem, et ostendat tibi faciem suam (Num. vi).

* *Additio 1.* Quid factum sit primo mense secundi anni, cum sit omissum, hic explanabitur.

** *Additio 2.* In Numeris in forma benedictionis hujus, ter ponitur nomen Domini.

CAP. IX. De oblationibus duodecim dierum in dedicatione tabernaculi.

Factum est autem in die qua unxit Moyses tabernaculum, et sanctificavit illud, obtulerunt duodecim principes tribuum in altaris strenationem, ut Hebræus habet, sex plaustra tracta cum duodecim bobus, singuli bovem unum, et bini plastrum unum. Et data sunt duo plaustra Gersonitis, ad ferenda onera eorum, de quibus diximus. Et quatuor sunt data Meraritis. Postea singuli, singulis diebus, obtulerunt vasa, altari necessaria. Duodecim enim diebus solemnitas dedicationis protelata est. Prima die obtulit Naason, de tribu Juda, acetabulum argenteum centum triginta siclorum. Hebræus habet « scutellam, phialamque argenteam septuaginta siclorum, » utrumque plenum simila, in phiala thus ponebatur. Mortariolum quoque aureum, decem siclorum, plenum incenso. In hoc vase aromata terebantur. Hebræus habet cochlear, quo scilicet thus in thuribulo ponebatur. Bovem quoque, et arietem et agnum anniculum in holocaustum, hircumque pro peccato, et in sacrificio pacificorum, boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque.

Ejusdem modi vasa, et ejusdem hostias, obtulerunt alii principes, quisque die suo, et sic terminata est dedicatio, duodecim diebus. Patet per recapitulationem hæc dici. Octava enim die mensis primi, secundum quod littera videtur sonare, inchoata est dedicatio, septima enim diebus præcedentibus ejusdem mensis, consecrati sunt sacer-

dotum, et tabernaculum inunctum, sed nondum dedicatum. Si vero ita est, tunc consecratio sacerdotum et dedicatio tabernaculi protelatae sunt novem decem diebus. Itaque non fecerunt Phase eo anno tempore suo, scilicet die decima quarta. Quod tamen præceptum fuit eis a Domino, prima die ejusdem anni. Ideo quidam dixerunt, ut prædiximus, septem dies consecrationis sacerdotum fuisse terminales primi anni, et prima die secundi anni unctum tabernaculum, duodecima die finitam dedicationem, quarta decima die celebratum Phase. Potest tamen dici hanc oblationem duodecim dierum factam secundo mense anni secundi, nec per recapitulationem hæc dici. Quod vero legitur ea die inchoatam, qua unctum est tabernaculum, eadem dicunt pro consimili, quia sicut octava die primi mensis unctum est tabernaculum, ita et octava die secundi mensis inchoata est hæc oblatio, et sic, octo primis diebus anni tertii sacerdotes et tabernaculum consecrata sunt.

* *Additio 1.* Secundum Hebræum, bos dicebatur ad minus trimus, aries bimus.

** *Additio 2.* Non enim licebat, duo generalia festa facere simul.

*** *Additio 3.* Plane dici potest quod eadem die inchoata sunt consecratio, vel unctio sacerdotum, et dedicatio tabernaculi, et oblatio principum, et cucurrerunt simul per septem dies post quos secuta est oblatio quinque diebus; decima tertia die consecrati sunt. Levitæ, et decima quarta die fecerunt solemne Phase.

CAP. X. De consecratione Levitarum.

* Iterum locutus est Dominus ad Moysen dicens : Tolle Levitas de medio filiorum Israel, et sanctificabis eos mihi (Num. viii). Itaque secundum præceptum Domini, Levitæ prius aspersi aqua lustrationis, rasisque omnibus pilis carnis suæ, ubi non includuntur capilli, lotis etiam indumentis coram Domino, steterunt ad ostium tabernaculi, convocata omni multitudine, ponentesque manus suas super eos filii Israel, obtulerunt eos Aaron munus Domino, ut servirent in ministerio ejus. Obtuleruntque Levitæ boves duos, quorum alterum fecit Aaron pro peccato, alterum in holocaustum, et sic separati fuerunt Domino a filiis Israel. Exinde habuerunt in usus suos ea quæ Domini erant. De decimis enim vivebant, et his contenti erant. Sacerdotum vero etiam erant sacrificia, primitiæ, primogenita, vota. His omnibus vescabantur cum domo sua mundi tamen, præter oblata pro peccato, quia sacerdotes soli peccata populi comedebant. Decima decimarum suarum dabant Levitæ summo sacerdoti, et de melioribus dabant, idèo sortem non habuerunt in terra, quod et melius eis cesserat. Tunc enim, duodecimam partem tantum honorum terræ haberent, modo habebant decimam.

CAP. XI. De his, qui non possunt facere Phase primo mense, ut faciant secundo.

* Locutus est Dominus ad Moysen anno secundo mense primo (Num. ix), hic plane determinatur.

per recapitulationem hoc dici, faciant filii Israel A Phase tempore suo, decima quarta die mensis usque ad vesperum. Et fecerunt Phase. Erant autem quidam immundi super anima hominis, id est super hominem, qui dicitur anima, cujus cadaver qui tegerant, non poterant facere Phase, et dixerunt ad Moysen : « Quare fraudamur, ne valeamus offerre inter filios Israel. » Forte indignantes, quia talis immunditia necessaria est quandoque. Et consultuit Moyses super hoc Dominum. Qui respondit ei : Homo de gente vestra, qui fuerit immundus super anima hominis, sive in via procul, faciat Phase mense secundo, decima quarta die omnem ritum Phase observans. Si vero sine hujusmodi causis, tempore suo non fecerit Phase, exterminabitur anima ejus de populis suis. Peregrinus quoque advena, si fuerit apud vos, faciet Phase Domini. Si queratur, si iterum in mense secundo propter immunditiam non posset facere Phase, quid faceret ? Potest dici, quia tertio faceret, quia quod in uno dictum est, similiter datur in aliis intelligi, vel forte si deinceps eo anno non faceret, non peccaret.

* *Additio. 1.* Quasi dicat : Per hoc quod ibi dicitur anno secundo, patet quod istud, scilicet, « faciant filii Israel Phase, etc. » dicitur per recapitulationem. Debet enim prius dictum fuisse, cum prius factum sit in mense, scilicet primo aut oblationem principum, quæ supra posita est.

** *Additio. 2.* A meliori parte totum hominem significat, scilicet et animam, quod est frequens in C sacra pagina.

CAP. XII. De tubis argenteis, et modo clangendi in eis.

« Iterum locutus est Dominus ad Moysen : Fac tibi duas tubas argenteas ductiles (Num. x), » quibus convocabis multitudinem. Has duas tubas habebant in quatuor usus, ad convocandam multitudinem, ad movenda castra, ad bella, ad festa. Et erat, ut dicit Josephus, tuba fistula cantatoria, pene magnitudine cubiti, calamo capacior, præbens in principio latitudinem, quæ conveniat ori ad susceptionem spiritus, quæ Hebraice dicitur *asora*. In convocatione vero multitudinis, aliqua erat diversitas, ad convocandum omnem populum, utraque simul clangebant simpliciter. Ad convocandos solos principes, semel clangebant. Quod dupliciter D intelligitur, id est una tantum, vel uno impulsu. Etiam, ut addit Josephus, semel clangebant, si principes populum suum quisque in ecclesia convocare volebant, vel Moyses populum per ecclesias. Ad castra vero movenda, non simpliciter, sed concise, et prolixius tubis clangebant. Et in primo sonitu movebant castra tres tribus, quæ erant ad orientem, in secundo, quæ ad meridiem, in tertio, quæ ad occidentem, in quarto, quæ ad aquilonem. Modus vero clangendi in bellis non distinguitur, quia forte, sicut apud alias nationes, fiebat apud eas, quando etiam habebant solemne epulum, et dies festos, et kalendas clangebant, sed non est determinatus modus sacerdotes autem clangebant.

CAP. XIII. De recessu Israel ad montem Sinai.

« Anno secundo, mense secundo, vigesima die mensis elevata est nubes de tabernaculo fœderis, et profecti sunt de monte Domini viam trium dierum (Num. x). » Dicunt Hebræi quod arca præcedebat eos tribus diebus, super quam nube stante, quasi ad certum locum conveniebant paulatim, quidam citius, quidam tardius; sed melius est, ut de hoc itinere tantum dicamus, quando egressi sunt de monte Sina, et præcessit eos nubes, nec quievit per tres dies et noctes. Unde statim murmuraverunt pro labore itineris, quia nec noctibus castra posuerunt, et tunc recubuit nubes in solitudine Pharan, id est in prima mansione quam fecerunt B in Pharan. Est enim Phara maxima solitudo quam modo Saraceni inhabitant, quia ergo anno primo mense tertio prima die mensis, venerunt ad montem Domini, et ab eodem egressi sunt anno secundo, vigesima die, mensis secundi, patet, quod in hac mansione, quæ et duodecima fuit fere sederunt per annum. Et dicit Hieronymus, quia per annum et quatuor dies ibi fuerunt. Quod difficillimum est invenire, nisi forte fuerit annus embolismalis. Potest tamen dici quia eadem die qua legem acceperant, revoluta anno naturali, recesserunt. Cum ergo venisset pridie Kalendas Junii ad montem, et quarta die Junii legem recepissent, si eadem die quarto revoluta anno, recesserunt, patet quia quatuor diebus, et anno sederunt ad montem, et ita tertio mense anni legitimi die quarto recesserunt. Tamen nihilominus verum est, quia secundo mense, anni secundi, vigesima die, egressi sunt. Tripliciter enim accipitur annus ab eis, præter naturalem. Annus usualis a Januario, quem habent communem nobiscum in contractibus suis, et negotiis communibus agendis. Quoto autem mense hujus anni quinto die egressi sunt, non legitur. Est et apud eos annus legitimus quo utuntur in legitimis, quæ agunt. In hoc, ut diximus, tertio mense et die quarto egressi sunt. Est et apud eos annus emergens. In memoriam enim liberationis suæ, cœperunt annos suos numerare ab exitu de Ægypto, sicut Græcia prima Olympiade, Romani ab urbe condita, Christiani ab Incarnatione Domini, et hujus anni, secundo mense, vigesima die egressi sunt. Jam enim annus Phase usque in Phase unus transierat, et de secundo Phase, scilicet, usque in Phase fluxerant, quinquaginta dies. Ergo mensis unus. triginta dierum fluxerat, et secundus jam fecerat viginti dies. Hæc autem annorum distinctio in multis locis necessaria est. In hac mansione media pars Exodi, et totus Leviticus, et Numerorum præcepta non modica descripta sunt. Nota quod quadruplex est annus, legitimus, emergens, usualis, et naturalis. Annus legitimus, hujus anni tertio mense Junio, et quarta die ejusdem mensis egressi sunt. Istum computa a Kalendis in Kalendas. Annus emergens, hujus anni secundo

mense, scilicet, vigesima secunda die ejusdem, quæ est quarta dies Junii exierunt. Istum a Phase in Phase computa. Prius accipe quindecim dies primi mensis, et junge cum quatuordecim diebus Maii sequentis. Ecce habes primum mensem secundi anni. Item accipe sexdecim dies qui remanent de Maio, et junge cum quatuor diebus Junii, et habebis viginti dies secundi mensis a Phase, et ita vera erit utraque computatio, anni scilicet legitimi, et emergentis, sicut in textu litteræ continetur. Annus usualis, iste incepit a Januario, et hunc habent Hebræi nobiscum communem in negotiis suis. Annus naturalis, hujus mense tertio luna quarta quæ est quinquagesima dies a decima quarta luna Aprilis recesserunt. Duxit autem Moyses scoum Obal, alias Obad, fratrem uxoris suæ qui noverat in quibus locis per desertum castra commode poni poterant, promittens ei de optimis, quæ traderet eis Dominus. Sane cum elevabatur arca, dicebat Moyses : « Surge, Domine, et dissipentur inimici tui, et fugiant qui oderunt te a facie tua. » Cum autem deponeretur siebat : « Revertere, Domine, ad multitudinem filiorum exercitus Israel. »

* *Additio 1.* Melius est, inquit magister, ut dicamus, quando ogressi sunt de Sina tantum, eos præcessisse nubem.

** *Additio 2.* Solaris annus superat lunarem undecim diebus, quibus collectis constituitur una lunatio per triginta dies, vel etiam per viginti novem dies, qui supersunt reservatis, et annus, quo evenit illa lunatio, dicitur embolismalis; alii dicuntur communes. Contingit autem aliquando duos communes interponi embolismali, aliquando unum, secundum quod unus tantum bis in decem novenali cyclo evenit. Inde est ergo quod dixit Hieronymus, nisi fuerit embolismalis annus. Impossibile est quod per annum naturalem, et quatuor dies fuerint ibi, si quinquagesima die a Pascha sunt egressi, quia nunquam dies Paschæ, idem est anni præcedentis, et sequentis, et nunquam concurrunt Pascha annum, et annotinum. Similiter nunquam idem est dies quinquagesima. Non ergo ab eo die quo lex data est, revolutio anno naturali, sunt egressi, sed cum venissent ad montem prima luna Junii, revolutis lunationibus usque ad primam lunam Junii, quarta ejusdem luna sunt egressi, quæ est quinquagesima die a decima quarta luna Aprilis.

CAP. XIV. De electione septuaginta seniorum.

Ortum est autem murmur populi contra Dominum dolentis pro labore, et accensus ignis in ira Domini, devoravit extremam partem castrorum (Num. xi), » illos scilicet qui retro longe erant. » Oravit Moyses ante Dominum, et absorptus est ignis, vocavitque nomen loci illius Incensio; tamen non fuit hoc mansionis nomen. In eadem quoque mansione, vulgus promiscuum, quod ascenderat cum eis, id est servi et ancillæ Ægyptii, et multi de Israel pariter cum eis flagrabant desiderio carnis. Carnium nominæ, non solas carnes, sed alio-

PATROL. CXCVIII.

rum ciborum etiam abundantiam intelligimus. Unde nec in querela eorum de carnibus legitur, cum dixerunt : « Recordamur piscium quos comedebamus gratis in Ægypto, in mentem veniant nobis cucumeres, et pepones, porrique, et cepæ et allia; anima nostra arida est; nihil vident oculi nostri nisi manna. » Audivitque Moyses populum flentem, et intolerabilis res visa est ei, quia et ab eo escas petebant. Et ait ad Dominum : « Cur imposuisti populi hujus pondus super me? nunquid ego concepì, et genui multitudinem omnem hanc? Obsecro, aut aliter provideas, aut interficias me. » Cui Dominus, Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel, quos meliores nosti ad ostium tabernaculi, et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, et populo dices : Cras dabo vobis carnes usque ad mensem dierum, » id est quæ sufficient ad mensem, etiam usque ad nauseam. Et dicitur large nausea, pro vomitu. Proprie est enim vomitus ille qui excitatur fetore sentinæ. Ablatio, quidem spiritus Moysi, et traditio aliis, non est intelligenda divisio spiritus ejus per partes, vel imminutio; sed illuminatio aliorum ad regendum populum, per eandem specialem gratiam, per quam et Moyses illuminatus erat, sicut de igne unius lucernæ, multæ illuminantur, sine sui diminutione. Electos itaque septuaginta viros duxit Moyses ad ostium tabernaculi, præter duos, qui in castris remanserant, non ex contemptu, sed quia reputabant se indignos, quorum unus vocabatur Eldad, et alter Medad, et erant, ut aiunt Hebræi, fratres Moysi ex matre, sed non ex patre. Descenditque Dominus per nubem, et requievit spiritus in eis qui stabant cum Moyse, et prophetabant. Sed, et duo qui remanserant in castris, prophetaverunt, nec postea siluerunt, id est semper deinceps vocati sunt prophetæ. Et rediit Moyses cum illis ad castra.

* *Additio 1.* Hieronymus dicit super Paralipomenon, non ex patre, sed ex matre, quia post legem acceptam, Amram, mandante Moyse, dimisit matrem ejus, quia amica ejus erat, et duxit aliam, de qua suscepit hos duos, sed secundum hoc isti nondum erant bimi. Magister solvit. Potest dici lex accepta a Moyse per cognitionem in spiritu, multo ante tempore quam per dationem, forsitan per triginta vel quadraginta annos. Et ita isti duo poterunt connumerari inter septuaginta.

CAP. XV. De datione carnis, et ira Dei super eos.

Ventus vero egrediens a Domino, arreptans præcepto ejus trans mare in insulis Ortygiis coturnices, detulit in castra per circuitum castrorum itinero diei unius, volabantque a terra altitudine duorum cubito:um (Num. xi). Surgensque populus, congregavit sibi coturnices duobus diebus, et siccavit eas. Qui parum decem coros habuit. Fuerunt hæ coturnices, ut tradunt, non modicæ quæ apud nos sunt; sed illæ majores, quæ regis aves dicuntur, quas curleios, a currendo, vocamus. Nondum defecerat cibus, et furor Domini percussit populum

plaga magna nimis. Modus vero plagæ non determinatur hic, sed in psalmis videtur, quod fuerit ignis. Sepultusque est ibi populus qui carnes desideraverat. Unde et locus ille vocatus est Cabroth, alias Cabaioth, quod sonat *desiderium sepulturæ*, vel *sepulchra concupiscentiæ*.

CAP. XVI. *De plaga Mariæ, et causa lepræ.*

Egressi autem de sepulchris concupiscentiæ, venerunt in Haseroth, ibique jurgati sunt Maria et Aaron contra Moysen propter uxorem ejus Æthiopiassam (*Num. xii*), quasi rixantes cum eo, improperaverunt ei quod reginam Æthiopiæ in uxorem duxerat, vel ductam dimiserat, vel potius propter uxorem ejus Sephoram, quæ rixata fuerat contra Mariam. Madianitæ enim quondam vocati sunt Æthiopes, ut legitur in Paralipomenon, et indignando dixerunt: « Nonne et nobis, sicut et Moysi locutus est Dominus (*II Paralip. xiv*). » Ac si dicerent: Quare vult Moyses præesse nobis, quia locutus est ei Dominus? Et iratus Dominus dixit eis: « Egredimini vos tres tantum ad tabernaculum. » Cumque staret ibi, descendit Dominus in columna nubis, vocansque Aaron, et Mariam, ait: « Si quis fuerit propheta inter vos, loquar ei in visione, vel per somnium, vel per ænigmata, vel per figuras. Servo vero meo Moysi, qui in omni domo mea fidelissimus est, ore ad os loquor. Ut quid ergo detraxistis, vos ei quasi parificantes. Et recessit nubes, et ecce apparuit Maria leprosa. Et ait Aaron ad Moysen: Obsecro, Domine, ne imponas nobis hoc peccatum. Oravitque Moyses ad Dominum. Deus, obsecro, sana eam. Cui Dominus: Si pater ejus spuisset in faciem ejus, nonne debuerat saltem septem dierum rubore confundi. Separatur septem diebus extra castra. Quasi dicat: Si pater ejus vilificasset eam pro aliquo crimine suo, nonne deberet aliquo tempore verecundari? « Exclusa itaque est Maria extra castra septem diebus, nec populus motus est donec revocata est. »

CAP. XVII. *De duodecim explorationibus.*

Egressus autem populus de Haseroth, fixit tentoria in deserto Pharan (*Num. xiii*). Non est Pharan nomen mansionis, sed solitudinis plures mansiones continentis, ut in catalogo mansionum manifestabitur. Omnes enim continet mansiones ab Haseroth, quæ fuit decima quarta usque ad Asiongaber, quæ fuit trigesima secunda per quas omnes transierunt in anno secundo. De Asiongaber misit Moyses ex præcepto Domini, duodecim viros*, singulos de singulis tribubus, qui considerarent terram quam possessuri erant; quorum præcipui fuerunt Caleph filius Jephone de Juda, et Osee filius Nunde Ephraim. Vocavitque Moyses Osee Josue; hic erat minister Moysi. Unde quidam dicunt, id quod supradictum est, Josue, per anticipationem dictum esse, quia nunc primo impositum est ei hoc nomen. Potest etiam dici quia Moyses curam et salutem aliorum undecim commisit illi. Cumque vocaretur Josue, vel Osee, quæ nomina *salvatore* sonant, tunc primo

A ei hæc nomina approbavit, cum salvatorem aliorum instituit. Præcepitque eis Moyses ut considerarent qualitatem terræ et hominum, et urbium; et afferrent de fructibus terræ. Eratque tempus quando præcoquæ uvæ comedi possunt. Qui accesserunt decem exploraverunt terram, et venientes in Hebron viderunt tres viros de genere Enac, vel Enacim, id est de semine giganteo, quales etiam viderant in Tanai civitate Ægypti, qui et a Tanai, Titanes dicti sunt. Fuit autem Hebron septem annis ædificata ante urbem Tanaim. Unde, et ab Hebron semen gigantum in Ægyptum descendisse creditur. Descendentesque usque ad vallem uberrimam, et torrentem, tulerunt de malis granatis**, et de ficis locum illius. Palmitem quoque cum ura absciderunt, quia præ magnitudine tulerunt in vecte duo viri. Ob hoc appellatus est locus ille Nehelescol, id est botri torrentis.

* *Additio 1.* Hæc sunt nomina duodecim exploratorum, quos misit Moyses: « De tribu Ruben, Sammua; de tribu Simeon, Salphat; de tribu Juda, Caleb; de tribu Issachar, Igal; de tribu Ephraim, Osee, vel Josue; de tribu Benjamin, Phalti; de tribu Zabulon, Geddiel; de tribu Joseph, Gaddi; de tribu Dan, Ammiel; de tribu Aser, Sthur; de tribu Nephthalim, Nababi; de tribu Gad, Guel. Hæc sunt nomina virorum quos misit Moyses, ad considerandam terram Chanam (*Num. xiii*). »

** *Additio 2.* Malagranatus arbor, malumgranatum fructus.

CAP. XVIII. *De murmure populi pro quo per quadraginta annos in deserto perierunt.*

Reversique, post dies quadraginta, venerunt ad populum suum in Cades (*Num. xiii*). De trigesima secunda enim mansionem interim egressus erat populus, et morabatur in trigesima tertia. Tamen quidam tradunt quod de Cades missi sunt exploratores, et ibi eos expectavit populus. Hanc mansionem vocat Josephus convallē, juxta Chananeorum terminos existentem*, et ad habitandum difficilem, et commendantes viri terram quam viderant, addiderunt**. « Sed cultores fortissimos habet, urbes grandes et muratas, stirpem Enac vidimus ibi, quibus nos comparati quasi locustæ videbamur; terra, quam lustravimus, devorat habitatores suos***. Quod sic exponit Hebræus. Terra infirma est, nec habere diutius vivaces homines potest, vel quia nulli genti licebat diu in ea habitare, propter frequentes impugnationes supervenientium. Unde propheta cum securitatem permansendi illi terræ pollicetur, hoc opprobrium ab ea auferendum dicit, quod non vocabitur terra cultores suos devorans. Potest tamen, et in commendationem terræ dici, quod adeo bona sit, ut nullus ex ea peregrinari velit, sed qui in ea nascitur, moritur in eadem. Igitur audiens hæc omnis turba, flevit, dicens: « Utinam mortui essemus in Ægypto! »

Nonne melius est reverti in Ægyptum quam cadamus gladio, et uxores et liberi tradantur captivi.

vi? Constituamus nobis decem aliam quam Moy- A
sen, et revertamur in Ægyptum. At vero Josue et
Caleb sciderunt vestimenta sua, dicentes: « Nolite
rebelles esse contra Dominum, » id est eum men-
dacem in promisso judicare, « quia sicut panem
populum terræ hujus devorabimus. Cumque cla-
marent in eos, alii decem qui terruerant populum,
et onnis multitudo lapidibus vellet eos opprimere,
apparuit gloria Domini super tectum fœleris, et
ait Dominus ad Moysen: « Quousque non credet
mihi populus hic? seriam eos, et faciam te in gen-
tem magnam. Cui Moyses: Obsecro Domine, ne
fiat hoc, ne forte insultent tibi Ægyptii, et dicant:
Non potuit populum inducere in terram quam pro-
miserat. Cui Dominus: Juxta verbum tuum dimisi
Attamen, vivo ego; nullus eorum, qui viderunt
signa quæ feci in Ægypto, » numerati scilicet a
viginti annis, et supra, et jam per decem vices, id
est multoties tentaverunt me, videbit terram, pro
qua juravi patribus eorum, præter Josue et Caleb.
Quoniam autem **** Amalecites et Chananæus ha-
bitant juxta vos, ne superveniant, movete cras ca-
stra, et redite in solitudinem juxta numerum undeci-
m dierum ****, quibus terram considerastis, qua-
draginta annis recipietis iniquitates vestras. Lo-
cutusque est Moyses omnia verba hæc ad eos, et
luxit populus nimis. Et ecce mane surgentes dixe-
runt ad Moysen: Peccavimus desperantes; parati
sumus ascendere ad locum quem promisit Do-
minus. Et Moyses ad eos: Nolite ascendere; non
enim Dominus vobiscum est. At illi contenebrati,
sine Deo scilicet posse vincere putantes, dixit
C Moyses ad Core, et ducentos quinquaginta: « Tollite
thuribulum vestra, et ponite thymiama super ea, et
state coram Domino. » Illis autem sic stantibus,
Moyses descendit cum senioribus populi, ad Da-
than et Abiron, ut eos vocaret. Nam, et Abiron, ut
dicit Josephus, ex parte Levita erat. Illi autem sta-
bant cum uxoribus et liberis, et omni frequentia
domus suæ in introitu papilionum suorum, parati
potius ad resistendum, si vim inferre vellet Moyses,
quam ad obediendum. Quod videns Moyses oravit
ad Dominum, ut insolita morte perirent; et sic pla-
num fieret quod Dominus ipsam miserat. Quo
orante, et flente tremuit terra, expavitque populus,
grandi strepitu per illorum tabernacula excitato,
D et scissa est terra sub pedibus eorum, et aperiens
os suum devoravit eos, cum omni substantia eorum,
et descenderunt vivi in infernum, id est in patulum
terræ hiatum. Et reducta est terra, quasi nihil ho-
rum factum esse videretur. Sed et ignis egressus
est de thuribus Core, et concilii ejus, tantus quan-
tus nec de terra prolatus, vel concursione fulminum,
aut violentia spirituum, visus est unquam exsilire,
et devoravit eos, Aaron stante illæso. Tulitque
Eleazar thuribula eorum, ex præcepto Domini, igne
huc illucque disperso, et ea produxit in laminas,
formansque ex eis coronulas aureas, affixit eas al-
tari æneo, ad commonendum filios Israel ne quis,
nisi de semine Aaron, accederet ad offerendum in-

et filia ejus postea dixerunt: « Pater noster in
deserto in peccato suo mortuus est (Num. xxvii). »
Ibidem etiam præcepit eis Dominus, ut per qua-
tuor angulos palliorum simbrias ponerent hyacin-
thinas, ob recordationem etiam minimorum præ-
ceptorum Domini observandam. Has magnificave-
runt Pharisei, in tantum; ut etiam spinas in eis
ligarent, ut frequenti earum punctione ad memo-
riam jugem præceptorum Domini excitarentur.
Quadratis tunc Judæi utebantur palliis, et adhuc
in angulis vestis quadratæ in synagogis suis ha-
bent simbrias hyacinthinas ob recordationem legis
datæ de cælo. Hoc autem faciebant, ut a cæteris
gentibus etiam habitu discernerentur.

B CAP. XX. De schismate Core, Dathan et Abiron, et
plaga eorum.

Ecce autem Core, filius Isar, fratris Amram*,
cum vidisset fratruales suos honoratos, alterum sa-
cerdotio, alterum ducatu populi, invidit (Num.
xvi), et murmurans contra Moysen et Aaron, com-
plices secum habuit ducentos quinquaginta de le-
vitis majoribus, quos etiam dignos sacerdotio præ-
fererat: adjunxeratque sibi Dathan, et Abiron, po-
tentiores Rubenitarum, quibus principatum populi
deberi dicebat, quia fuerant de Ruben primogenito.
Quibus Moyses ait: « Tollat unusquisque vestrum
thuribulum suum; et cras hausto igne superponat
thymiama, et Aaron vobiscum, et quem elegerit
Dominus, ipse sit sanctus. » Misit ergo Moyses mane,
ut vocaret Dathan et Abiron, qui dixerunt: « Non
veniemus. » Et convocata omni multitudine, dixit
Moyses ad Core, et ducentos quinquaginta: « Tollite
thuribula vestra, et ponite thymiama super ea, et
state coram Domino. » Illis autem sic stantibus,
Moyses descendit cum senioribus populi, ad Da-
than et Abiron, ut eos vocaret. Nam, et Abiron, ut
dicit Josephus, ex parte Levita erat. Illi autem sta-
bant cum uxoribus et liberis, et omni frequentia
domus suæ in introitu papilionum suorum, parati
potius ad resistendum, si vim inferre vellet Moyses,
quam ad obediendum. Quod videns Moyses oravit
ad Dominum, ut insolita morte perirent; et sic pla-
num fieret quod Dominus ipsam miserat. Quo
orante, et flente tremuit terra, expavitque populus,
grandi strepitu per illorum tabernacula excitato,
D et scissa est terra sub pedibus eorum, et aperiens
os suum devoravit eos, cum omni substantia eorum,
et descenderunt vivi in infernum, id est in patulum
terræ hiatum. Et reducta est terra, quasi nihil ho-
rum factum esse videretur. Sed et ignis egressus
est de thuribus Core, et concilii ejus, tantus quan-
tus nec de terra prolatus, vel concursione fulminum,
aut violentia spirituum, visus est unquam exsilire,
et devoravit eos, Aaron stante illæso. Tulitque
Eleazar thuribula eorum, ex præcepto Domini, igne
huc illucque disperso, et ea produxit in laminas,
formansque ex eis coronulas aureas, affixit eas al-
tari æneo, ad commonendum filios Israel ne quis,
nisi de semine Aaron, accederet ad offerendum in-

* *Additio 1.* In terra promissionis habitabant
septem populi quorum unus erat Chananæus.

** *Additio 2.* Sic et nos cui invidemus, laudibus
ejus, cum adversatione, vitia subnectimus.

*** *Additio 3.* Adverte triplicem ejus expositio-
nem, quod dictum est: « Terra quam lustravimus
devorat habitatores suos. »

**** *Additio 4.* Sed quia in omni opere Dei con-
juncta est justitiæ misericordia, subdit quoniam
autem.

***** *Additio 5.* Iterum subditur de justitia Dei,
juxta numerum, etc. Unde David propheta: « Qua-
draginta annis offensus fui generationi huic (Psal.
xciv). »

CAP. XIX. De lapidatione colligentis ligna in
Sabbato.

« Factum est autem, cum essent in solitudine,
invenerunt hominem colligentem ligna in Sabbato:
quem recluserunt Moyses, donec consuleret Dominum.
De quo dixit Dominus: Moriatur homo iste extra
castra; lapidibus obruatur (Num. xv). » Et factum
est ita. Quidam putant hunc fuisse Salphat, quia

eensum Domino, ne similia patretur. Tamen et sic A CAP. XXIII. *De reditu in Cades in quadragésimo anno.*
fabrefactæ erant, quod ibi stabant ad decorem.

* *Additio 1.* Nota quod Isaac et Amram fratres erant, quorum alter, scilicet Isaac, quia primogenitus erat, visum fuit filio scilicet Core, quod ipse potius haberet summum sacerdotium quam Moyses filius Amram, et hoc idem voluit persuadere Dathan, et Abiron, de dignitate ducatus, quia potiores erant Rubenitjs.

CAP. XXI. *De exustione populi exstincta per Aaron.*

Iterum sequenti die, et murmuravit omnis multitudo contra Moysen et Aaron dicens: Vos interfecistis populum Domini (Num. xvi). Cumque vellent eos obruere lapidibus, fugerunt ad tabernaculum, et operuit eos nubes, apparuitque gloria Domini. Et egressus ignis a Domino devoravit populum. Dixitque Moyses ad Aaron: Tolle thuribulum, et hausto igne de altari, ponensque thymiana, perge cito ad populum, ut roges pro eis. Acceleransque Aaron cum thuribulo, et stans inter vivos, et mortuos, oravit Dominum, et plaga cessavit. Fuerunt autem percussi ex eis quatuordecim millia, et septuaginta. Alibi habetur septingenti, præter hos qui perierant in seditione Core.

* *Additio 1.* Signo præmisso confirmatum fuit sacerdotium Aaron. Adhuc duo sequuntur, quorum alterum hic supponitur.

CAP. XXII. *De virga Aaron, quæ nocte una floruit, et fronduit, et peperit nuces.*

Attamen nondum cessaverat tumultus super sacerdotio Aaron. Dicebant enim quia etsi non prædictos Levitas elegerit Dominus, poterat esse quod aliqui de aliqua reliquarum tribuum digni essent sacerdotio, et forte de omnibus tribubus aliquot vellet Dominus habere sacerdotes, ne tanta ministerii dignitas uni donui, et tam paucis crederetur ministris (Num. xvii). Accusabantque Moysen de deserti inopia, eo quod eorum negotiaretur inopiam, ut semper ejus viderentur egere auxilio. Tulit ergo Moyses ex præcepto Domini virgas duodecim principum, et scripsit in unaquaque nomen tribus suæ, vel potius principis. Scripsit autem in virga Aaron nomen Levi, et præter has duodecim sumpsit unam seorsum, cunctas familias continentem, in qua probaretur utrum de omnibus tribubus vellet Deus habere sacerdotes. In Numeris tamen legitur non fuisse virgas nisi duodecim quod intelligendum est, de singularibus scilicet excepta generali. Quas cum posuisset in tabernaculo coram Domino, sequenti die regressus, invenit germinasse virgam Aaron, et foliis dilatatis, amygdala protulisse. Sane hic tertio, Deo ordinante, Aaron sacerdotium firmissimo possedit. Nam et in signum rebellium, præcepit Dominus, virgam Aaron servari in tabernaculo in posterum,

* *Additio 1.* Dicebant Moysen sponte eos per desertum duxisse, ut ipsi suo egerent auxilio.

Fuerunt itaque filii Israel longo tempore in solitudine; multo sederunt tempore in Cadesbarne, et diu circumierunt montem Scir, redierunt fere, usque ad mare Rubrum, et circa fines Sinai, et prostrata sunt cadavera eorum in deserto. Tandem post multos labores, et annos triginta octo redierunt ad Cades, unde miserant exploratores, vel in qua redierunt ad eos, ut dictum est, quæ est in deserto Sin, nec illud est desertum, ad quod venerunt octava mansione, ut dicit Hieronymus. Prior enim scribitur Sin per samech, et interpretatur rubus, vel odium. Sin vero in quo Cades, vel quæ est Cades, scribitur per sade, et interpretatur mandatum, vel sancta, et est ut quidam volunt pars deserti Pharam. In fine igitur trigesimi noni anni a finibus Sinai venerunt in Cades undecim diebus, et potuit esse quod tantum irent undecim diebus, concito gradu, quantum iterant viginti et una mansionibus tardo, vel per aliam viam. Redierunt ergo filii Israel quadragésimo anno, mense primo, in desertum Sin et mansit populus in deserto Cades (Num. xx). Et sic quadraginta et duæ mansiones filiorum Israel, quibus leguntur profecti ab Ægypto, usque ad campestrias Moab, juxta Jordanem, tribus tantum annis completæ fuerunt duodecim ab Ægypto, usque ad montem Sinai anno primo a decima quarta die mensis primi usque ad diem primam mensis tertii. Deinde anno secundo vigesima die mensis primi profecti a Sinai, usque ad Cades viginti mansiones et unam expleverunt, infra annum secundum, tamen quoto spatio anni non est determinatum, sicut in primo, per triginta octo annos. Post errantes, et prostrati quadragésimo anno redierunt ad eandem Cades. Eo anno reliquas novem mansiones transegerunt. Quod si invenires decem hujus anni fuisse mansiones, scito quod inter has iterum numeratur Cades repetita.

* *Additio 1.* Sin, de quo hic agitur, vel est Cades, vel in eo est Cades. Unde dicitur, Sin in quo Cades, etc.

* *Additio 1.* Quasi diceret: Non est ita distinctum in mansionibus secundi anni quantum temporis succret inter unam mansionem et aliam, sicut in mansionibus primi anni.

CAP. XXIV. *De morte Mariæ et aquis contradictionis.*

Mortua est autem Maria in Cades (Num. xx), dum quadragésimum, ut dicit Josephus, compleret annum, ex quo Ægyptum dereliquit, in initio mensis Xantici, qui et Nisan, secundum lunam. Et sepelierunt eam in montem qui vocatur Sin. Transactisque triginta diebus fletus, Moyses populum purgavit hoc modo: Vitulam trimam totam rubeam extra castra combussit. Et prosequitur hic Josephus ordinem cinerum lustrationis, quem Dominus decima die mensis septimi fieri præcepit, et videtur velle nunc primo combustionem hujusmodi a Moysse

factam. Unde etiam subdit: Hoc etiam venturos A
 servare præcepit: et potuit esse, quod impediti
 hucusque distulerunt, quia nec Pascha interim
 celebrasse leguntur. Cum autem intraverunt terram
 promissam, secundum præcepta Domini; legitima
 sua prosecuti sunt. Etiam hic dicit Josephus, ante-
 quam redissent in Cades, eos venisse ad terminos
 Idumææ, et misisse nuntios ad Edom*, præ libertate
 transitus per terram suam. Quod cum prohibuis-
 set Moyses inde recessit per desertum iter faciens.
 Historia Numeri dicit post mortem Mariæ misisse
 Israel ad Edom. Nec est liquidum utrum Josephus
 per anticipationem, an liber Numeri per recapitu-
 lationem hoc dixerit. Nos vero, sequentes ordinem
 historix, dicimus quod mortua Maria indigni B
 populus aqua, factaque seditione contra Moysen, et
 Aaron in populo, oraverunt ambo ad Dominum.
 Quibus Dominus ait: «Tolle virgam, et congrega
 populum ad petram, et percussa dabit vobis aquam.»
 Utrum virga quæ fronderat, an alia usus est
 Moyses, hic est dubium. Et tamen quia in Numeris
 legitur, virga, quæ erat in conspectu Domini, vi-
 detur fuisse virga, quæ erat in arca. «Et congre-
 gata multitudine ante petram, dixit Moyses: Audite
 rebelles et increduli, nunquid de petra hac pote-
 rimus aquam vobis ejicere?» Illic autem cum in
 aliis egissent Moyses, et Aaron fiducialiter, turbati
 populo murmurante, diffidenter egerunt: quod
 Domino manifestante, cognitum est. Non enim ex
 opere eorum aliquo, vel verbo hoc perpensi C
 potuissent, nisi forte quia Moyses quasi dubitans dixit:
 «Nunquid poterimus, etc.» Quia inde sensus affir-
 mationis poterat elici, quasi poterimus, vel nega-
 tionis, quasi non poterimus. Cum ergo percussisset
 prius virga silicem, quia desperaverat, non manave-
 runt aquæ. Secundo vero ictu egressæ sunt ita
 largissimæ, ut biberet populus et jumenta. «Et dixit
 Dominus Moysi et Aaron: Quia non credidistis
 mihi, non introducatis populos hos in terram
 eorum. Hæc est aqua contradictionis,» quia etiam
 electi desperaverunt de promissis, et potentia Dei,
 quasi contradicentes promittenti.

* *Additio 1.* Iste Edom, frater Jacob fuit.

CAP. XXV. *De circumitu Idumææ.*

«Misit Moyses nuntios de Cades ad regem Edom D
 dicentes: Frater tuus Jacob mandavit tibi hæc: Ob-
 secro, ut liceat nobis transire per terram tuam.
 Non ibimus per loca culta; via publica gradiemur;
 non declinabimus neque ad dextram, nec ad sini-
 stram. Si biberimus aquas tuas, quod justum erit
 dabimus. Et respondit: Non transibitis per me.»
 Tjmens tamen ne transirent, egressus est obviam
 in manu forti. «Quamobrem divertit ab eo Israel,»
 maxime quia Deus præceperat ei: «Non pugnabis
 adversus fratrem tuum.» Circumivitque Idumæam,
 egressusque de Cades, et incedens per desertum
 Arabiæ, pertransiensque Archim metropolim Ara-
 biam, quæ nunc Petra dicitur, venit ad montem Hor,
 qui est in finibus terræ Edom.

CAP. XXVI. *De morte Aaron.*

«Ibi locutus est Dominus ad Moysen: Pergat,
 inquit, Aaron ad populum suum. Non intrabit ter-
 ram promissionis, eo quod incredulus fuit ori meo.
 Tolle Aaron, et filium ejus cum eo, et duces eos
 coram omni populo super montem Hor. Cum nu-
 daveris patrem stola pontificali, indues ea Eleazarum
 (Num. xx),» cui pontificatus accessit per ætatem,
 primogenito per ignem absumpto. «Et fecit Moyses,
 quod præceperat ei Dominus, et mortuus est Aaron
 in monte Hor.» In Deuteronomio dicitur Mosara
 locus sepulturæ Aaron (Deut. x), qui usque hodie
 monstratur in montis vertice. Populus vero flevit
 eum triginta diebus. Mortuus est autem quadrage-
 simo anno egressionis, cum esset centum viginti
 trium annorum, eodem anno quo et Maria mense
 quinto qui et apud Hebræos dicitur Sedebach, apud
 Romanos Augustus, prima die mensis secundum
 lunam.

CAP. XXVII. *De victoria post votum anathematis.*

«Cumque audisset Chananæus, qui habitabat
 ad meridiem, venisse illuc Israel, pugnavit cum
 eo, et obtinuit, et adduxit ex eo prædam (Num.
 xx).» Israel autem vovit Domino, quod si trade-
 ret eum Dominus in manus suas civitates ejus ana-
 thematizaret quod fecit. Et vocavit nomen loci il-
 lius Horma, id est *anathema*. Forte hic est locus
 qui supra per anticipationem vocatus est Horma.
 Anathema dicitur ab anathene, id est *sursum* po-
 nere, quod est devotare, id est voto deorsum ob
 usu nostro separare, cum scilicet res vota, et red-
 dita sursum in templis ponebatur. Et nota quod
 olim generaliter populus terræ promissionis dictus
 est Chananæus*. Unde et hic nomine generali vo-
 cat eos qui erat ad meridiem. Tunc enim septera
 populi propriis vocabantur nominibus in ea, et ille
 proprie dicebatur Chananæus qui habitabat mariti-
 mam.

* *Additio 1.* Tertio leguntur victi per Capadoces,
 in Deuteronomio, cap. 11

CAP. XXVIII. *De serpente æneo contra ignitos serpentes.*

Profecti de monte Hor, venerunt in Salmana,
 ubi cepit populum lædere itineris et laboris, dum
 circumirent terram Edom, et murmuravit contra
 Moysen (Num. xx). Ideo misit Dominus in popu-
 lum ignitos serpentes, qui dicebantur igniti, quia
 minimi et veloces erant, ad modum scintillarum.
 Vel ut alii tradunt, tactum veneno inflabant, us-
 que ad tumorem et ruborem igneum. Rogaverunt-
 que Moysen, ut oraret pro eis. Cui Dominus ait:
 «Fac serpentem æneum, et pone in perticam in
 medio populi eminentem, et quicumque percussus
 fuerit a serpente, respiciat eum, et vivet.» Et fa-
 ctum est ita. Hunc secum semper habuerunt filii
 Israel, et magnifice repositus est in Jerusalem.
 Tandem ob cultum superstitionis, quem populus ei
 exhibebat, comminuit eum in pulvèrem rex Juda*.

* *Additio 1.* Quia historix sibi super hoc contra-

dicunt; ideo nomen regis non ponitur, quod tamen A dem dixit David. Montes exsultaverunt, ut arietes, etc. (*Psal.* cxliii). »

dem dixit David. Montes exsultaverunt, ut arietes, etc. (*Psal.* cxliii). »

CAP. XXIX. De scopulis torrentium qui gestierunt.

Inde profecti per aliquas mansiones venerunt ad torrentem Zared, quæ transierunt siccis pedibus, ut mare Rubrum (*Num.* xxi). Quem relinquentes castrametati sunt contra Arnon, qui, ut ait Josephus, fluvius est a monte Arabiæ descendens, et per desertum fluens in stagnum Asphaltidem erumpit, dividens Moabitidem et Armonicam. Quidam volunt Armonicam civitatem esse, quæ est in deserto, et prominet in sinibus Amorrhæi. De hoc transitu Israel per terram illam prosequitur liber Numeri in hunc modum: « Unde dicitur in libro Bellorum Domini: Sicut fecit in mari Rubro, sic faciet in torrentibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati sunt, » vel gestierunt, « ut requiescerent in Arnon, et recumberet in sinibus Moabitarum. » Hunc locum sufficienter expositum non memini me legisse. Augustinus dicit forte fuisse librum sic vocatum apud Chaldæos, unde egressus Abraham erat; vel apud Ægyptios, apud quos sapientiam didicerat Moyses; in quo de hoc transitu prophetatum fuerat. Ut autem fines inter duas gentes ibi constituerentur, bello actum fuisse putant, quod, propter magnitudinem sui, bellum Domini vocatum est, quod bellum liber ille conscripsit. Quidam dicunt historiam totam de filiis Israel dici librum Bellorum Domini, in qua frequenter dicitur Dominus pro eis pugnasse. Et maxime dicunt Hebræi, in terra illa Amorrhæos manu potenti Hebræorum fuisse deletos, et isti legunt dicitur, pro dicitur, quia etiam in Hebræo ita est: « Super hoc dicitur in Retractionibus Bellorum Domini. » Et legitur sic: « Unde, » id est de Arnon, « dicitur, » id est dicitur, et fiet memoria « in libro Bellorum Domini, » id est in historia ista, cum legetur a posteris. Fiet autem mentio de ea talis: « Sicut fecit Dominus in mari Rubro » perdendo Ægyptios, « sic faciet in torrentibus Arnon » perdendo Amorrhæos. Moyses dixit futurum, « faciet, » nos dicimus præteritum sic, « fecit. » Quod etiam sequitur: « Scopuli inclinati sunt, etc., » similiter ambigue exponitur. Tradunt Hebræi immensam multitudinem Amorrhæorum, in convallibus torrentium et scopulorum Arnon posuisse insidias Israelitis, ut transeuntes incautos perimerent, Dominum vero latitantes oppressisse rupibus, hinc inde inclinatis, ita ut labent a scopulorum extenderentur in Arnon, ibique requiesceret, id est finiret. Fuerunt qui dicerent describi situm Arnon, quia cum scopuli prærupti et altissimi sint in deserto, paulatim inclinantur humiliando, donec requiescant, id est finiatur, juxta Arnon. Potuit esse ut aliqui scopuli montium, juniorum et minorum coram Israelitis inclinati sunt, ut de facili transirent, quod forte erat prælictum in benedictione Joseph, ibi: « Donec veniret desiderium collium æternorum (*Gen.* xlix). » Et forte de eo-

dem dixit David. Montes exsultaverunt, ut arietes, etc. (*Psal.* cxliii). »

dem dixit David. Montes exsultaverunt, ut arietes, etc. (*Psal.* cxliii). »

CAP. XXX. De cantico ad puteum

Ex eo loco apparuit eis puteus, id est ex hoc loco venerunt in alium locum, ubi monstrante Domino, foderunt puteum (*Num.* xxi). Unde subditur: « Quia hunc puteum foderant principes duces multitudinis in datore legis, » id est in Domino. Hoc tamen in Hebræo non legitur. Et ascendit aqua de puteo, donec supra redundaret: forte in signum, quia exinde pugnarent, et hostes supergrederentur in hunc modum, et obruerentur. Quo viso cecinit Israel carmen istud: « Ascendat puteus, etc. »

CAP. XXXI. De morte Seon regis Amorrhæorum, et Og regis Basan.

Egressus populus inde per aliquas mansiones pervenit, usque in Bamoth (*Num.* xxi). Nec est nomen hoc mansionis; sed est vallis in regione Moab, in vertice Phasga, id est juxta montem illum. Vel forte adeo mons ille magnus est, quod in vertice habet colles et valles. Inde misit Israel nuntios suos ad Seon regem Amorrhæorum, ut transitum ei per terram suam concederet. Qui noluit; in eo cum exercitu egressus ei obviam in desertum, pugnavit cum Israel, et percussus est in ore gladii, id est in instantia. Josephus dicit, plurimos ex eis siti periisse, alios ruentes ad fluvium jaculis terræ confixos, fugientes ad mœnia fundibulariis præventos. Occisus est ergo Seon, tulitque Israel omnes ejus civitates ab Arnon usque Jabock, inter quas caput regni erat Hesebon, et habitavit in eis. Dicit Josephus hanc terram, inter tria flumina sitam, quasi naturam insulæ habentem, et opulentissimam. Arnon fluit a meridie, Jabock a septentrione, qui in Jordanem descendit, cui et nomen tradidit Jordanis ab occidente. Cumque transisset Israel fluvium Jabock, et ascenderet per viam Basan, occurrit ei Og rex Basan in Edrai, quem percusserunt cum populo suo, usque ad interiectionem, et possederunt terram ejus. Tamen terra hæc quam habuerunt ultra Jordanem, non fuit de terra promissionis; quod patet, quia Moyses hanc intravit. « Profectique castrametati sunt in campesribus Moab, ubi trans Jordanem Jericho sita est (*Num.* xxi). »

« Additio 1. Exponit quod dixerat, vallis in vertice Phasga.

« Additio 2. Vel saltem circa terram suam, sicut fecerat Esau et Moab; quod legitur in Deuteronomio.

« Additio 3. Civitates sunt, quarum altera est caput regni, altera fines.

CAP. XXXII. De itinere Balaam, et quod ei locuta est asina.

Videns Balac filius Sefhor, qui tunc rex erat in Moab, quid fecerat Amorrhæo timuit, et ascitos seniores Madian, qui proximi regno ejus erant et amici, consulit quid facto opus esset, dicens: Po-

pulus hic delebit nos, sicut solet bos herbas usque ad radices carpere (*Num. xxii*). Misitque eorum consilio ad Balaam, filium Beor, ariolum, qui habitabat super flumen Ammonitarum, ut veniret, et malediceret populo huic. Audierant enim quod benedictus erat cui benedicebat Balaam, et maledictus cui maledicebat. Audierant etiam quod Israel non vincebat in arcu et gladio, sed oratione fusa ad Deum suum; visumque est eis commodum execrationibus contra orationes dimicare. Cumque venissent ad Balaam seniores Moab et Madian, ferentes munera divinationis in manibus, causamque viae exposuissent, dicit eis Balaam: « Manete hic hac nocte, donec videam quid dixerit mihi Dominus. » Domini enim prophetam se mentiebatur, licet in sacrificando consuleret dæmones. Forte dæmonem qui sibi loquebatur Dominum vocabat. Dixitque ei Dominus in nocte curam populi sui gerens: « Non eas cum eis, nec maledices populo huic, quia benedictus est. » Mane surgens Balaam dixit se prohibitum a Domino. Rursum misit ad eum Balac viros plures, et honoratos, muneraque majora, et ampliora promisit si malediceret populo. Quibus ait Balaam: « Si dederit mihi Balac domum suam plenam auri, non potero mutare verbum Domini. Obsecro manetis hic etiam in hac nocte. » Et ait Dominus ad eum nocte: « Surge, vade cum eis; ita duntaxat, ut quod præcepero tibi facias. » Mane strata asina profectus est cum eis: « Et iratus est Dominus ei, stetitque angelus Domini, gladio evaginato, in via contra Balaam. » Mutaverat enim propositum, et captus cupiditate promissorum, disponebat quomodo populo malediceret, licet prohibuisset Dominus. Josephus videtur velle quod Dominus iratus, quasi ironice dixerit ei: « Vade cum eis. » Quod quia non intellexit obstitit ei angelus. Cum autem vidisset asina angelum, quem tamen Balaam non videbat, timens deviauit in agrum. Quam cum verberibus reduxisset Balaam ad semitam, iterum stetit angelus in angustiis maceriarum, quibus vineæ cingebantur, timensque asina junxit se parietem, et attrivit pedem sedentis. At ille verberabat eam. Iterum stetit angelus in loco angusto ubi nec ad dexteram, nec ad sinistram poterat deviari. Timensque asina, cecidit sub pedibus sedentis. Qui cum vehementer sustibus caderet latera ejus, aperuit Dominus os asinæ, et ait: « Cur percutis me? Ecce jam tertio? Qui respondit. Illusisti mihi; utinam haberem gladium, ut percuterem te! » Assuetus iste monstris ad vocem asinæ non expavit: « Protinus aperuit Dominus oculos Balaam; viditque angelum stantem in via eum gladio, et adoravit eum. Cui angelus: « Perversa est mihi via tua, » et nisi asina declinasset, occidissem te. Cui Balaam: « Peccavi, et nunc si via mea tibi est contraria, revertar. Cui angelus: « Vade, sed cave ne aliud quam præcepero tibi loquaris. »

CAP. XXXIII. *De ariolathesi Balaam, et ejus prophetia.*

Cum ergo iret, Balac occurrit ei in extremis finibus Moabitarum, magnifice suscipiens eum, et dedit ei munera (*Num. xxii*). Cui contestatus Balaam ait: « Non potero loqui nisi quod posuerit Dominus in ore meo. » Ascenderuntque pariter excelsa montis, unde extremam partem populi intuebantur. Aberant autem ab exercitu Domini stadiis quadraginta. Dicitque Balaam ad Balac: « Ædifica hic septem aras, et para totidem vitulos, et ejusdem numeri arietes (*Num. xxiii*). Cumque imposuissent ambo vitulum et arietem super aram, dicit Balaam regi: « Sta juxta holocaustum, vadam, si forte occurrat mihi Dominus, et quod jusserit loquar tibi. Cumque abiisset, posuit Dominus verba in ore ejus. Qui rediens coram omnibus assumpta parabola, vel incœpta ratione sua, ut Hebræus habet, ait: « Quomodo maledicam populo, cui benedixit Dominus? Habitabit solus inter gentes, et non reputabitur, » id est singularis erit præ omnibus et innumerabilis. « Moriatur anima mea morte justorum, et flant novissima mea horum similia. » Contristatus Balac ait: « Quid est quod agis? » Duxitque eum ad alium locum excelsum montis Phasga, unde aliam partem populi videre posset, secundum errorem gentilium putans omnia locis inesse et temporibus, et Deum sicut hominem posse mutari. Cumque juxta modum prædictum statuissent ibi septem aras, et imposuisset holocaustum, iterum posuit Dominus verba in ore ejus, et revertens ait: « Non est idolum in Jacob, nec simulacrum in Israel. Dominus Deus ejus cum eo est. Non est augurium in Jacob, nec divinatio in Israel. Surget ut leo, quasi læna non accubabit, donec devoret prædam, » id est terram Chanæeorum. Tunc ait Balac: « Saltem nec benedicas eis, nec maledicas. » Itemque duxit eum super montem Phogor, statuitque septem aras impositisque holocaustis per singulas, non abiit Balaam, sicut ante, ut augurium quæreret, sed elevans oculos vidit Israel commorantem in tentoriis per tribus suas, et irruente in se spiritu Dei, ait loquens de se: « Dixit Balaam filius Beor: Homo cujus obscuratus est oculus, auditor sermonum Dei. Quam pulchra tabernacula tua, Jacob (*Num. xxiv*). » Hebræus habet, et translatio Origenis: « Cujus oculus revelatus est. » Tamen idem est sensus, quia dum dormiret, in somnis vidit hæc quæ dicebat: unde et obturatus erat oculis carnis, et revelatus oculis mentis. Unde et sequitur: « Qui cadit, et aperiuntur oculi ejus. » Hebræus plenius habet: « Qui ponit, » id est qui collocat se in lecto. Addidit etiam apertam de Saule prophetiam dicens: « Tolletr propter Agag rex ejus, et auferetur regnum illius. » Quod factum est Sauli, quia pepercerat Agag regi Amalecitarum: Et post, direxit verba ad populum: « Qui benedixerit tibi, erit et ipse benedictus, qui maledixerit, in maledictione reputabitur. » Cumque

irasceret Balac, dixit quod in discessu suo daret ei consilium quid faceret adversus populum hunc. Iterumque assumpta parabola ait : « Orietur stella ex Jacob et consurget virga, » id est Maria, « ex Israel, et percutiet duces Moab, et vastabit omnes filios Seth. » Quasi dicat, vastabit totum genus humanum, quod scilicet carnale in bonis conteret et malos perdet. De Seth enim totum genus humanum est, de quo fuit Noe, filii enim Cain diluvio perierunt. Secundum hoc vaticinium dicitur venisse Magos in Judæa, visa stella (*Math. 11*), et tunc existisse apud eos scripta Balaam super hac re. Prophetavit quoque, quod Israel Idumæos, et Amalæc, qui fuit principium pugnantium contra eos, subiceret sibi. Prophetavit etiam quod Assyrii terram vastarent, etiam Cinæos, qui erant de fortissimo genere, scilicet de Jethro. Addiditque : « Venient in trieribus de Italia, et superabunt Assyrios, vastabuntque Hebræos, et ad extremum ipsi peribunt. » Monarchiam prædixit Romanorum, et in fine temporum destructionem eorumdem. Dicit Josephus, eum prophetasse adhuc totum orbem futurum eorum habitaculum in æternum, etiam insulas. Et eum pars prophetiæ sit impleta, reliquum pro certo credimus impleandum.

* *Additio 1.* Scilicet quando erant omnes reges subjecti Romano imperio.

CAP. XXXIV. Quod amore muliercularum initiatus est Israel Beelphegor.

Surrexit Balaam, ut rediret in locum suum (*Num. xxiv*). Cumque finibus Madian valideret Balac, et auis, consilium dedit eis, ut virgines, quarum specie illud posset castitas, circa tentoria Israel cum exeniis venalibus mitterent, quæ juvenes ad se declinantes, iterum sibi allicere laborarent, ut eos transgredi leges patrias facerent, et deos colerent alienos, ut sic. Deo suo irato eis, vel ad modicum tempus humiliarentur Deo enim eis propitio, nec bella, nec pestis aliqua eos corripserunt (*Num. xxv*). Feceruntque ita Madianitæ. Tamen et de Moabitidis virginibus missæ sunt, sed paucae, quia naturaliter sunt deformes. Eo tempore morabatur Israel in Settim, et fornicatus est cum filiabus Moab, quæ vocaverunt eos ad sacrificia sua, et comederunt idololathya sua, et adoraverunt deos eorum, et initiatus est, id est consecratus Israel, Beelphegor idolo Madianitarum, idolo scilicet tentiginis, quem Græcia Priapum dixit. Iratusque Dominus dixit ad Moysen : « Tolle cunctos principes populi tui, et suspende eos contra solem in patibulis, ut avertatur furor meus ab Israel. » Forte quia subditos non corripiebant, duces tribuum voluit suspendi. Vel potius principes, id est auctores hujus idololatriæ. Unde et statim subdens, dixit Moyses ad iudices Israel : « Occidat unusquisque proximos suos qui initiati sunt Beelphegor. »

* *Additio 1.* Exenia, peregrinorum fercula, unde xenodochium.

** *Additio 2.* *Initio, as*; non *initior*, unde : *Initio* scholarem litteris.

*** *Additio 3.* Subintelligenda est pœna aliqua, vel plaga a Domino irrogata, quam expressam non habemus.

CAP. XXXV. De zelo Phinees.

Tradit Josephus quod princeps in tribu Simeon, Zambri, filiam cujusdam potentis Madianitarum duxerat, quæ dicebatur Corbi, qui, uxore jubente, in quadam solemnitate, aliis ducibus Deo immolantibus, non ipse immolavit. Quamobrem cum Moyses ecclesiam congregasset, et eos culparet, non nominatum tamen, quia turba erat in causa, ille coram omnibus confessus est, se alienigenam duxisse, idola colere, nec tyrannicis legibus, quas ipse sibi Moyses posuerat, obnoxium esse, quibus sub figmento legis, et Dei graviore servitute premelatur populum, quam Ægyptii, cui proprium auferebant vivendi arbitrium, et discedens coram omni turba, quæ flebat ante fores tabernaculi Domini, intravit tabernaculum uxoris. Mirabantur autem omnes quod mortuus non fuerat. Surgensque Phinees, filius Eleazari, de medio multitudinis, et arrepto pugione ingressus est post illum lupanar, et cum invenisset coeuntes, perfodit ambo in locis genitalibus, cessavitque plaga, et occisi sicut triginta quatuor millia, forte a Domino per plagam aliquam præcedentem, quæ tunc cessavit. Sed Josephus videtur velle, quod plurimi juvenes zelo Phinees accensi, multa millia populi percusserunt. Locutus est autem Dominus ad Moysen : « Hostes vos sentiant Madianitæ, percutite eos. » Hoc factum est postea cum Moyses misit exercitum, et percussit Madianitas. Vel forte sicut percussi fuerant filii Israel, voluit etiam tunc Dominus mulieres occidi quæ subverterant eos.

* *Additio 1.* Unde in Psalmo : « Stetit Phinees, et placavit, et cessavit quassatio (*Psal. cv*). »

CAP. XXXVI. Secundus numerus bellatorum.

Postquam vero sanguis noxiorum effusus est, dixit Dominus ad Moysen et Eleazarum : « Numerate summam filiorum Israel, qui ad bella possunt procedere, a viginti annis et supra, per domos et cognationes suas (*Num. xxvi*). » Feceruntque ita, et inventi sunt sexcenta millia, et mille septingenti triginta, inter quos nullus fuit eorum qui numerati fuerant a Moyse et Aaron, præter Josue et Caleb, et ait Dominus : « Iatis dividetur terra, pluribus majorem partem dabis, et paucioribus minorem. » Quod non est intelligendum de tribubus, vel familiis, sed de domibus. Terra enim æque divisa, secundum sortes, data est tribubus, et quamlibet tribus sorte æquales partes dedit familiis; familiae vero juxta numerum capitum domibus diviserunt sine sorte, majores et minores portiones. Numerati sunt quoque Levitæ a mense uno et supra viginti tres millia generis masculini.

* *Additio 1.* Sic continuavimus capitulum istud : Postquam pro malitia ipsorum Dominus jam om-

nes deleverat qui supra numerati erant, apti punire; et postquam multo tempore pro diffidentia sua erraverant in deserto, præcepit Dominus de novo numerari aptos in bello.

“ *Additio 2.* Sorte distribuenda, æque dividenda sunt, ne forte inæqualiter sors daret pluribus partem minorem, et e converso.

“ *Additio 3.* Reduc ad memoriam, quod supra distinctum est inter tribum, familiam, et domum, et intelliges quod dicitur, quod alias non est intelligendum.

CAP. XXXVII. De jure successionis hæreditariæ.

Domus autem Salphaad, quia non reliquerat filium non est numerata (*Num. xvii*). Audientes autem quinque filii ipsius, quod numeratis daretur terra, steterunt ad ostium tabernaculi coram Moyse, et Eleazaro, et tota multitudine, et dixerunt: « Pater noster mortuus est in deserto pro peccato suo, nec habuit mares filios, cur tollitur nomen ejus de familia? Date nobis possessionem inter cognatos nostros. » Quarum causam retulit Moyses ad Dominum, qui ait: « Justam rem postulant filii Salphaad. Ad filios autem Israel loqueris. Homo si mortuus fuerit, absque filio, ad filiam transibit hæreditas. » Quod usque hodie consuetudo obtinet. « Quod si nec filiam habuerit, transibit ad fratres ejus. Quod si nec fratres habuerit, transibit ad patruos: Quod si nec hos habuerit, transibit ad eos qui proximi sunt. »

CAP. XXXVIII. De substitutione Josue.

« Dixit quoque Dominus ad Moysen: Ascende in montem Abarim, et contemplare terram quam daturus sum filiis Israel, et post ibis ad populum tuum: non enim intrabis eam. Cui Moyses: Provideat Dominus Deus spiritum omnis carnis, hominem, qui sit super multitudinem hanc, ne sit populus Domini sicut oves sine pastore. Cui Dominus: Tolle Josue, et statue eum coram Eleazaro et omne multitudine, et impone manum tuam super caput ejus, ut audiat eum; sicut audivit te omnis synagoga filiorum Israel. Fecitque Moyses ut Dominus imperaverat (*Num. xvii*). » Cognovitque universa multitudo quod Josue post mortem Moysi antecederet eos. Utrum autem tunc, vel post ascenderit Moyses, ut videret terram, certum non est; sed certum est quod ascendit, et partem terræ videre potuit. Quod si totam vidit, miraculose factum est.

CAP. XXXIX. De libaminibus.

Præcepitque Dominus Moysi de juri sacrificio, et de sacrificiis legalium solemnitatum. Sed quia non offerebatur hostia sine libamentis, de his breviter præmittendum est. Libamen, vel libamentum, erat similia oleo glutinata, et vinum; quæ cum hostia adolebantur, ut scilicet quasi panis, et vinum, et caro Domino offerentur. Cuique vero hostiæ proprium libamen determinatum erat. Pro agno similæ decima pars ephi, vini quarta pars hin, vel ephi offerebatur (*Num. xxviii*). Erant autem ephi et

A corus mensuræ aridorum, hin et batus liquidorum. Pro vitulo de simila tres decimæ, de vino media pars hin. Et forte tres decimæ erant integræ, de tribus ephi, vel de uno ephi.

“ *Additio 1.* Corus enim triginta continet modios, ephi tres aridorum, hin et batus liquidorum. Prius offerebatur decima. Iterum novem partes decimabantur, et tertio decimabatur reliquum, et sic erant tres decimæ unius ephi. Pro ariete de simila duo decimæ, de vino tertia pars hin. Eadem erant libamenta bires. Si quando legas pro agno de simila dari decimam decimæ intelligendum est de consueta decima decimandi, quasi decimam decimationis, vel decimam decimantem. Vel ipsa decima ephi iterum decimabatur, et hæc decimæ decima dabatur pro agno, secundum quosdam, vel potius idem est decima decimæ, quod decima ephi. Est enim ephi decima pars cori.

CAP. XL. De juri sacrificio.

Prius autem de juri sacrificio videamus. Juge sacrificium, vel indeficiens, quotidie fiebat de sumptu publico (*Num. xxviii*). Mane offerebatur agnus anniculus in holocaustum, cum libamentis suis, ut tota die cremaretur in odorem suavem Domino. Quo imposito super altare, sacerdos cum prunis et thymiamate, et lotus intrabat tabernaculum, ponebatque prunas, cum thymiamate, super altare incensi, et hoc vocabatur consummatio sacrificii. Tunc etiam quatuor de septem lucernis mortificabat. In vesperis ponebatur similiter alius agnus, in eundem modum. Et intrans cum thymiamate sacerdos, accendebat omnes lucernas, et sic tota nocte in altari erat odor suavis Domino. Vespertinum tamen sacrificium melius erat, et pinguius matutino, quia sæpe in die præter illud plura imponebantur. Et inde dicebatur illud gratius Domino, quia pinguius dicimus nos gratius, quia mortem Domini factam vesperis significabat. Hos agnos quidam tradunt, de sumptu tradi sacerdotum. Josephus vero de publico; qui etiam quotidianam de sumptu sacerdotum oblationem determinat. Offerebat enim sacerdos in diebus vicis suæ assarium farinæ oleo mixtæ, et modica decoctione induratæ, medietatem mane, et medietatem vesperis super altare. In hunc modum Ecclesia mane et vesperis offert Domino laudes et completorium, vel potius in prima et completorio offert confessionem, ad mutuo orandum, tanquam jure sacrificium, quia sacrificium nostrum Deo est spiritus contribulatus et humiliatus (*Psal. l*).

CAP. XLI. De sabbato et oblationibus ejus.

Solemnitates legales erant septem: Sabbatum, Nomenia, Phase, Pentecostes, festum Clangoris, festum Propitiationis, Scenopegia. Sabbatum interpretatur requies, et potest dici festum Domini, quia cum alia festa instituta et nominata sint ab aliquo eventu; vel opere eorum, hoc dicitur Sabbatum, quia Deus in eo quievit. Inde est forte, quia privilegiatum est in duobus, quia in eo non licet cibum parare, nec ultra mille passus ire. Dicitur

autem hoc festum legale, non quia et ante legem, A etiam ab exteris quibusdam nationibus observatum fuerit Sabbatum, sed quia sub lege prima observatum est ex præcepto. Ea die præter iuge sacrificium, offerebantur duo agni anniculi immaculati cum libamentis suis in holocaustum (*Num. xxviii*).

CAP. XLII. *De Neomenia.*

Neomenia sonat *innovatio lunæ*. Neos enim novum, mene luna interpretatur. Quia ergo Judæi in legitimis suis lunationes pro mensibus habebant ex lege, diem novæ lunæ vocabant kalendas legales, et erat dies ferialis apud eos. Ea die offerebant vitulos duos, arietem unum, agnos anniculos septem, cum libamentis suis per singulos; hircumque pro declinatione peccati cum libamentis suis; omnia hæc in holocaustum (*Num. xxviii*).

CAP. XLIII. *De Phase.*

Quarta decima die primi mensis ad vesperum, comedebant agnum paschalem; et nox illa dicebatur Phase (*Num. xxviii*), id est *transitus*, propter causas superius dictas. Eadem dicebatur Pascha, id est *immolatio*. Sequenti die inchoabat festum Azymorum, quod protelabatur septem diebus. Quorum dies prima, et ultima sollemnis erat, et ferialis ab omni opere servili. Quod Ezechiel addit de festo primæ diei Aprilis, et alibi de decima die qua tollebatur agnus (*Ezech. xlv, xlvii*). Unde et primus mensis solet comparari septimo in solemnitatibus; forte Moyses causâ brevitatâ pertransiit. Vel multa ad ampliandum cultum Dei superaddita sunt, quæ Ezechiel prosequitur, sicut in Sabbato de portarum apertione et prece principis. Post primam diem sollemnem, id est decimam sextam lunam, torrebant igni spicas recentes, et grana manibus confricata, in modum farris fracti, offerebant Domino assarium unum, cujus pugillum, vel drachmam unam adolebat sacerdos super altare, reliquum erat ejus. Pro hac oblatione quidam putaverunt hoc festum non solum Azymorum dici, sed etiam festum Novorum, errantes quia legunt Nisan quandoque vocari mensem Novorum. Ab hac decima sexta die dicit Josephus numerari septem hebdomadas, post quas statim erat Pentecostes. Alii dicunt eas numerari ab altera die Sabbati, quod erat in diebus Azymorum, quia littera historiæ videtur sic sonare. Alii ab ipsa prima die Azymorum, ne plures, quam quinquaginta dies inter Pascha, et Pentecostem inveniantur. In his diebus septem per singulos dies offerebantur in holocaustum eadem hostiæ, quæ etiam in Neomenia, cum libamentis suis.

CAP. XLIV. *De Pentecoste.*

Pentecoste sonat *quingagesimus*. Pentacon enim Græce quinquaginta Latine, Hebraice Asarta, vel Pentecoste. Ipsa quinquagena dierum, quibus completis, imminens ultima dies dicebatur festum Pentecostes, id est consecutivus quinquaginta dierum. Fiebat autem in memoriam datæ legis quæ quingagesima die ab exitu de Ægypto data est. Eadem sollemnitas dicebatur festum Hebdomada-

rum (*Num. xxviii*), quia supputatis, ut dictum est, septem Hebdomadibus, ab altera die Sabbati Azymorum, fiebat. Quod si volumus sequi Josephum, Sabbatum dicemus hic primam diem solemnem Azymorum. Dicebantur etiam festum primitivorum, quia tunc de novis frugibus offerebantur duo panes duorum assariorum, de alpica siccata facti, secundum Josephum, et fermentati, et ideo nil ex eis super altare ponebatur, et cum eis duæ agnæ in esum tantum sacerdotum; et nil ex eis in crastinum relinqui permittebatur. Erat et hoc festum septem dierum, et per singulos offerebantur eadem hostiæ, quæ etiam in Neomenia et diebus Azymorum cum libamentis suis. Tamen videtur velle Josephus tunc immolari vitulos tres, arietes duos agnos, quatuordecim.

B * *Additio 1.* Secundum hoc invenies: « Dum compleverunt dies Pentecostes (*Act. ii*). »

** *Additio 2.* Certior sententia est a prima die Azymorum quingagesimum esse Pentecostem; et a secunda quingagesimum esse secundam diem Pentecostes, in qua offerebantur panes novi, sicut secunda die Azymorum grana, et ita duo dies quingagesimi leguntur numerati.

*** *Additio 3.* Tres primitiæ frugum offerebantur Domino, scilicet colligendarum, edendarum, reservandarum: colligendarum in manipulis, et in Pascha; edendarum in panibus, et in Pentecoste; reservandarum, quæ reservabantur, et de istis ad plus dabatur quadragesima pars, ad minus decima.

CAP. XLV. *De festo Tubarum.*

Prima die mensis septimi duplex erat sollemnitas, Neomenia et festum Clangoris, vel Tubarum (*Num. xxxix*). Unde: « Buccinate in Neomenia tuba (*Psal. lxxx*). » In quo buccinabant cornibus pecorinis; quia ea die liberatus est Isaac, ne immolaretur, pecore substituto pro eo. Dicebatur etiam festum Septimorum, vel Sabbatum mensium, quia hic septimus mensis fere totus erat sollemnis. Ea die, præter oblationes Neomeniæ, offerebantur in holocaustum vitulus unus, aries unus, agni anniculi septem: hircus pro peccato cum libamentis suis. Traditur quia subintroductum est à Judæis de ceretis, ut per ignem immolationem Isaac paratam, significarent. Item, a modernioribus translati sunt cerei ad decimam diem, quæ est pro mortuis forte pro spe resurrectionis.

CAP. XLVI. *De festo Propitiationis.*

Decima die ejusdem mensis erat festum Propitiationis (*Num. xxxix*), quia ea die rediit Moyses ad eos, referens Deum eis placatum super offensam vituli conflatis, ea die jejunabant homines, et jumenta, et pueri septenes, a vespera usque ad vesperam pro memoria mortuorum. Unde etiam dicebatur dies afflictionis. Dicebatur quoque dies expiationis, quia ea die sanguine vitulæ rufæ expiabaturn tabernaculum, et altare, ut prædictum est. Et fiebat cinis ex eo ad expiationem immundo-

rum, et ipsi expiabantur a peccatis illius anni, A per emissionem hirci apompeii. Erat enim oblatio diei illius vitulus unus, aries unus, agni anniculi septem, hircus pro peccato, cum libamentis eorum.

* *Additio 1.* Supra in Exodo in diversis capitulis: « Et ait Dominus ad Moysen (*Num. xxxii.*) »

CAP. XLVII. De Scenopegia.

Quinta decima die ejusdem mensis erat Scenopegia quod sonat *fixio tabernaculorum* (*Num. xxix.*). In qua per septem dies habitabant sub umbraculis, in memoria quadraginta annorum, in quibus fuerunt in tabernaculis in deserto. Unde festum Tabernaculorum dici solet. Protelabatur autem septem diebus, quarum prima et ultima solemnes erant. Octavus etiam dies erat sollemnis, non quia esset de Scenopegia, sed quia ea die conveniebant ad faciendam collectam, forte in usus pauperum, vel in alijs usus communes.

Unde, et Scenopegia quandoque legitur esse festum octo dierum. Sed patres illi non servierunt ogdoadi. Traditur quoque in quatuor diebus interpositis a die decima usque ad hanc, Hebræos observare jejunia. Tradit Josephus quod in his septem diebus ferebant in manibus ramos myrti et salicis, et summitates palmarum, virgulas mali Persici. Fiebatque de cunctis frugibus terræ oblatio Domino in gratiarum actionem. Oblatio vero septem dierum hæc erat: prima die offerebantur in holocaustum vituli tredecim, arietes duo, agni anniculi quatuordecim et hircus pro peccato, cum libamentis eorum. Eadem oblatio arietum, et agnorum et hirci fiebat per singulos dies sequentes; sed de numero vitulorum unus subtrahatur in dies. In secunda duodecim, in tertia undecim, in quarta decem, in quinta novem, in sexta octo, in septima septem. In octava, quæ erat sollemnis, offerebatur aries unus, vitulus unus, agni anniculi septem, et hircus pro peccato, cum libamentis eorum. Forte in septem diebus facta est subtractio vitulorum, ut in summa fierent septuaginta in memoriam eorum qui in septuaginta animabus intraverunt Ægyptum. Hæ sunt oblationes holocaustorum in septem solemnitatibus, et fiebant de publico. Non propter hoc cessabat indesinens sacrificium, nec hostiæ spontaneæ, vel necessariæ. Et nota quia illæ tres solemnitates, quæ septem diebus protelabantur præcipuæ dicebantur. Et Sabbatum quod interveniebat in illis diebus dicebatur Sabbatum Sabbatorum, quasi Sabbatum festorum. Alias festivitates adjece-
runt his Hebræi propter varios eventus, sicut Encœnia, et Phurim, id est festum Esther; sed non dicuntur legales, id est non sunt in lege institutæ. Nota solemnitates præfatas tres Pascha, Pentecostes et Scenopegia, dictas cæremonias, a cereis, id est luminaribus, vel a carie, et menè, quod est *defectus*, quia tunc debent in nobis sordes deficere quasi carimeniæ. Vel a carendo muniis, id est officiis servilibus, quasi carimoniz. Vel a Cerere, ubi

summa veneratio præstita est, sacris Romanis illuc delatis, urbe a Gallis capta.

CAP. XLVIII. De votis.

Addit quoque Dominus de votis mulierum. Vidua, vel repudiata quidquid voverint, vel in quo juramento se constrinxerint, implebunt (*Num. xxx.*). Filia, vel uxor, tenentur ex voto, vel juramento, nisi pater, vel vir contradixerit, statim ut audierit. Si enim statim contradixerit, irritæ sunt pollicitationes earum. Ipse vero peccatum portabit cum audivit, si tacuerit, et postea contradixerit. Vir autem omne juramentum, vel votum implebit, nisi forte de continentia.

CAP. XLIX. De destructione Madian, et prædæ divisione.

« Iteram locutus est Dominus ad Moysen. Uliciscere filios Israel de Madianitis, et sic colligeris ad populum tuum (*Num. xxxi.*) » Armavit ergo Moyses de singulis tribubus mille viros electos, scilicet duodecim millia præfecitque eis Phinees filium Eleazari; vasa quoque sancta, et tubas ad clangendum, tradidit eis. Qui profecti hostes vicerunt. Quinque reges et omnes viros eorum occiderunt; urbes, vicinos et castella flamma consumpsit, Balaam quoque interfecerunt gladio, mulieres et parvalos, pecora et omnem supellectilem in prædam duxerunt. Dum autem redirent, Moyses, Eleazar et omnes principes Synagogæ egressi sunt in occursum eorum extra castra. Visisque mulieribus, iratus Moyses dixit ad eos: « Cur feminas reservastis? Nonne ipsæ sunt quæ deceperunt filios Israel. Interficite omnes quæ noverunt viros, omnem masculum; virgines tamen reservate. » Feceruntque ita, et servatæ sunt virgines triginta duo millia. Et ait Moyses: Quia peccastis, eritis immundi; qui occidistis, vel tetigistis mortuos extra castra eritis septem diebus, et purificabimini tertio, et septimo die aqua aspersionis. Præda etiam quam tulistis purificabitur. Aurum, et quidquid transire per ignem potest, igne purificabitur. Quod autem ignem non potest sustinere, aqua expiationis purgabitur. Dixitque Dominus ad Moysen: Tolle summam eorum quæ capta sunt, ab homine usque ad pecus, et divides prædam ex æquo inter eos qui pugnaverunt et reliquam multitudinem. De parte vero eorum qui pugnaverunt, separabis Domino unam animam de quingentis, et dabis ea Eleazaro. Ex media vero parte multitudinis, accipies quinquagesimum caput, et dabis Levitis. » Quo facto principes exercitus accesserunt ad Moysen, et dixerunt: Recensuimus numerum pugnatorem, quos dedisti nobis, et nec unus quidem defuit. Quamobrem offerimus in donariis Domini, quod in præda auri potuimus invenire, periscelides, armillas, annulos, dextralia, murenulas, ut depreceris Dominum pro nobis. Susceperunt autem aurum Moyses et Eleazar, et intulerunt illud in tabernaculum.

* *Additio 1.* Aperi, quod est *circum*, et *sceler*,

quod est *brachium*, dicuntur periscelides, quasi ornamentum brachii.

CAP. L. *De sorte duarum tribuum, et dimidia.*

Fili autem Ruben, et Gad, et dimidia tribus Manasse habebant pecora multa nimis (*Num. xxxii*). Et videntes Amorrhæam, Basan et Galaad aptas pecoribus alendis, rogaverunt Moysen, ut terram hanc eis contraderet. Estimans autem Moyses, ob timorem pugnae et laboris, hoc eos quæsisse, malignos eos appellavit, eo quod, fratribus in ærumna consistentibus, ipsi vellent deliciari. Ipsi vero polliciti sunt quod mulieres et parvulos in tutis locis ordinarent, canas ovibus, et jumentis stabula fabricarent; ipsi vero armati præcederent fratres suos, donec eos introducerent ad loca sua. Sub hac autem conditione terram Schon regis Amorrhæorum, et Og regis Basan suseeperunt. Porro filii Machir, filii Manasse, obtinuerunt Galaad. Jair vero, filius Manasse, occupavit vicus ejus, et vocavit eos Anothjair, id est *villas Jair*.

CAP. LI. *Catalogus quadraginta duarum mansionum.*

Positur hic catalogus mansionum ab exitu de Ægypto (*Num. xxxiii*). Fuerunt autem ante transitum maris Rubri quatuor, Ramesse, Soccoth, Etham, Phihahiroth; a mari Rubro usque ad Sina octo: Mars, Elim, Jamsuph, quod sonat mare Rubrum, vel Scirpeum: Jam enim, *mare*, Soph, *rubrum*, vel *scirpeus* interpretatur; et potuit esse Lacus Scirpeus, quia Hebræi quamlibet aquarum congregationem vocant mare. Post Jasuph, desertum Sin, Daphca, Alus, Raphidim, solitudo Sinai. A monte Sinai usque ad Cades, viginti et una: Æpulcra concupiscentiæ, Haseroth, Retlima; Rem-

A momphares, Lebna, Ressa, Ceelatha, mons Sepher, Arada, Maceloth, Thahath, Thare, Methcha, Hesmoma, Moseroth, Benejaacan, mons Gadgad, Jethabatha, Helbrona, Asioagaber, Cades; a Cades usque ad campestria Moab novem, mons Hor, Salmona, Phnon, Oboth, Jieabarim, Dibongad, Helmondeblathaim, montes Abarim, campestria Moab.

CAP. LII. *De urbibus Levitarum, et suburbanis.*

Iterum locutus est Dominus ad Moysen, et distinxit terminos terræ promissionis ab ortu et occasu, meridie et aquilone (*Num. xxxiv*). Et nominavit principes tribuum, qui, transito Jordane, cum Josue et Elezaro terram dividerent. Præcepitque Levitas in omnibus tribubus dispersos habere civitates ad inhabitandum, et a muris scrinsecus per circumitum, terram mille passuum obtinere, in qua suburbana essent, ad pecora eorum alenda (*Num. xxxv*). Ex quibus civitatibus sex essent refugii, tres ultra Jordanem, et tres citra, de quibus in Deuteronomio dicitur (*Deut. xix*).

CAP. LIII. *De matrimonio contribulum.*

Accesserunt autem filii Machir, filii Manasse ad Moysen, et dixerunt: Filiae Salphaad fratris nostri habent nobiscum sortem, ex præcepto Domini. Si ergo nupserint viris tribus alterius, quia filii earum sequentur tribum patris, minuatur hæreditas nostra, et sortium distributio confundetur in jubileo (*Num. xxxvii*). Occasionem ergo filiarum Salphaad, lex hæc promulgata est a Domino per Moysen: » Omnes viri ducant uxores de tribu, et cognatione sua, ut hæreditas permaneat in familiis; ne commisceantur tribus, sed maneant, ut a Domino separatæ sunt, etc.

HISTORIA LIBRI DEUTERONOMII.

CAP. I. *Præfatio.*

Quinta, et ultima distinctio, hujus Historiæ dicitur Hæde debarim, quod sonat hæc sunt verba. Græco autem dicitur Deuteronomius, id est *secunda lex*. Deuterom enim, *secunda*, nomia *lex*. Et hoc nomine quidam errantes dixerunt duas esse leges: unam datam a Deo, quæ in præcedentibus libris continetur, alteram datam a Moysæ, quæ in hoc libro. Attendentes in assertivum sui erroris, quod de Hæ legatur supra in multis passibus: « Locutus est Dominus ad Moysen, et ad omnem Israel. » De ista dicitur: « Locutus est Moyses. » Ad hæc dicebant quod multa hic leguntur, quæ non supra: quedam quasi contrariis; quod non foret, si hæc esset prædictorum repetitio. Verius sentiendum est, quia hic Pentateuchus non est nisi lex una, quæ etiam ab Apostolo et aliis, sæpe vocatur lex Moysi, quam lex Dei. Hebræus etiam vocat hos quinque libros thorath, id est legem, nec ob aliud dicitur liber hic lex secunda, nisi quia prædicta hic iteran-

tur quasi lex iterata. Kerantur hic etiam tria, tribus de causis, præcepta, et cæremoniæ ad commendationem memoriæ, et ipsorum confirmationem. Beneficia Dei ad roborandam dilectionem Dei in illis. Flagella, quæ sustinuerunt murmurantes, ad incutiendum timorem.

Si vero in hac iteratione videtur aliqua prædictis inesse contrarietas in superficie verborum, in intellectu tamen nulla est. Fuerunt etiam qui dicebant hunc librum factum a Josue, transito Jordane, quia legitur in principio: « Hæc sunt verba, quæ locutus est Moyses trans Jordanem (*Deut. i*). Pro situ enim terræ promissionis sacra Scriptura dicere consuevit, ultra Jordanem, vel citra. Dicitur tamen liber Moysi, vel Josue, quia quod Moyses verbo tradidit, Josue redegit in scripto. Videtur etiam Hieronymus velle quod magnam Josue hujus libri scripserit partem. Verius videtur esse quod scriptus sit a Moysæ, et loquitur Moyses de se tanquam de alio. Vel hoc in principio apposuit Eodras;

sicut et in fine de morte Moysi, præsertim cum A circa finem libri legatur: « Scripsit Moyses legem hanc (*Deut. xxxi*). » Et paulo post: « Postquam scripsit Moyses verba legis hujus in volumine, præcepit Levitis: Tollite librum istum, et ponite in latere arcæ fœderis (*ibid.*). » Legitur quod longo tempore post inventus in Jerusalem Deuteronomius in arca.

CAP. II. Epilogus cum additionibus et determinationibus.

Quadragesimo anno ab exitu filiorum Israel de Ægypto, undecimo mense, prima die mensis, videns Moyses diem mortis sibi imminere, locutus est ad omnes filios Israel, et cœpit legem explanare, congregans eos, secundum Josephum, ad Jordanem, in loco ubi nunc civitas Abidal est, locusque palmarum (*Num. 1*). Sane recapitulationem Moysi prosequentes, quæ supradicta sunt, omittemus; super addita, dicemus quædam, quæ videntur contraria, n emorabimus, determinando. Itaque in recapitulando ait Moyses: « Dixi vobis illo tempore: Non valdeo solus negotia vestra sustinere, date ex vobis viros sapientes, et ponam eos tribunos, centuriones, quinquagenarios, et decanos. » Hoc videtur contrarium prædictis. Supra enim, consilio Jethro dixit hoc factum esse; utrumque verum factum fuit. Primo enim, ad consilium soceri, faciendum secreto disposuit, postea auctoritate et assensu populi complevit. Quod etiam dicit hic Moyses: « Dixistis mihi: Mittamus viros, qui considerent terram. » Supra vero legitur dixisse Dominum: « Mitte viros (*Num. xiii*), » non est contrarium, quia ad suggestionem populi consuluit Dominum, qui dixit: « Mitte. » Ad pusillanimitatem quoque eorum confortandam, iteravit Moyses de victoria Ug regis Basan (*Deut. iii*), qui restiterit, de stirpe gigantum, et in argumentum magnitudinis ejus, monstratur lectus ferreus ipsius, in Rabbath filiorum Ammon, novem cubitos habens longitudinis, et quatuor latitudinis.

* *Additio 1.* Supra in Exod. c. xviii: « Egressus est autem Jethro. »

CAP. III. De civitatibus refugii trans Jordanem.

Separavit Moyses tres civitates refugii trans Jordanem Bosor in tribu Ruben, Ramoth Galaad in tribu Gad, Golan in Basan in tribu Manasse (*Deut. iv*). Harum hic usus erat: si quis nolens hominem occidisset, confugiebat ad aliquam harum, et ibi a consanguineis occisi tutus erat. Si enim extra fines aliqujus harum invenisset eum, qui ultor sanguinis effusi esse debebat, impune percutiebat homicidam. Erat autem in ea fugitivus usque ad reconciliationem cum propinquis, vel usque ad mortem summi pontificis, in quo hujusmodi omnes fugitivi, rediunt securi ad propria. Tamen si propinqui occisi volebant illum impetere, quod volens occidisset, et eorum civibus urbis ejus hoc probarent, tradebatur eis ad occidendum.

CAP. IV. De præcepto dilectionis.

Addit quoque Moyses: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota fortitudine tua » (*Deut. vi*). » Addit quoque cum de manna iteraretur: « Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei (*Deut. viii*). » Panem vocavit hic omnem cibum hominum. Consequenter enim Scriptura, panem pro cibo ponere, et est sensus: Nolite mirari si cibum insolitum dedit vobis Dominus, quia non in solis usitatis cibus vita hominis stabilita est apud Deum, sed solo verbo potest creare nova, ex quibus vivat homo. Addit quoque inter beneficia, quod per quadraginta annos in deserto vestimenta eorum non descenderant vetustate, nec solutares attriti erant, et quod evaserant serpentes flatu urcentes circumstantia, quæ ob hoc forte supradixit ignitos, et scorpiones, et dipsades (*Deut. viii*), quæ Latine situlæ dicuntur, quia perimunt hominem siti, et adeo parvæ sunt, ut cum calcantur vix videantur, cujus venenum ante extinguit, quam sentiat, nec tristitiam sentit moriturus. Dicitur autem situla per contrarium; vas enim quod situla dicitur, aufert sitim, hæc aufert. Sicut pharetra quæ infert mortem, feretrum, quia fert vel aufert mortuum. Ut etiam ostenderet quæ necessitas incumberet eis, observandi præcepta Domini, in terra promissionis, addit, quia non erat terra illa, sicut terra Ægypti, quæ beneficio fluminis fecundatur, ubi per hortos aquæ derivantur irriguæ, sed erat montuosa et campestris, de cælo pluviam expectans; et ideo plurimum ibi colendum Deum, ut daret ei pluviam temporibus suis, temporaneam scilicet in autumnus, in vere, vel in hieme, jactis sequinibus nutriendis, et serotinam, ad crementum in vere vel æstate. Addit quoque de terminis terræ promissionis dicens: « Omnis locus, quem calcaverit pes vester, vester erit, a deserto, quod est in meridie, et Libano, qui in septentrione, et flumine magno Euphrate, qui est in oriente, usque ad Mediterraneum erunt termini vestri (*Deut. ii*), hoc est mare quod Tyrrhænum dicitur. Addit quoque quod benedictiones et maledictiones scriptas in libro hoc, transito Jordane; in egressu suo dicerent, in hunc modum: Sex tribus majores partu ascenderent montem Garizim cum sacerdotibus et Levitis, et sex minores montem Ebal e regione, et qui in Garizim omnes benedictiones dicerent super legis observatores, et qui in Ebal responderent: Amen. Post ascenderent sacerdotes et Levitæ cum aliis sex tribubus in Ebal, et simul omnes maledictiones imprecarentur transgressoribus, et qui in Garizim responderent: Amen. Et nota, quia cum enumerat gentes quas ejecerunt de terra promissionis, fere ubique sex nominat Chananæum, Amorrhæum, Pherezæum, Jebuzæum, Hevæum, Hethæum. In hæc vero iteratione nominat septimum Gergezæum. Item nota quia Abraham promissum est, quod decem deleterentur, quæ tunc

revera ibi erant. Sed cum venerunt illuc filii Israel, jam tres erant deletæ. Filii Lot deleverunt gigantes, filii Esau Horraeos, Cappadoes partem Hevæorum.

Additio 1. Alibi ponuntur decem præcepta. Sed nota quod sub his duobus continentur illa; horum enim primum complectitur tria, secundum continet septem.

CAP. V. De decima secunda.

Addiditque Moyses, quia non liceret eis comedere decimam in oppidis suis, nec primogenita pecorum, nec primitias laborum, nec votiva, nec sponte oblata, sed tamen coram Domino in loco quem elegerit Dominus, ibi cum uxore comederent, et liberis, servo, et ancilla, et levita qui concellaneus esset (*Deut. xii*). In quo præcepto videntur fraudari Levitæ, quibus præmissa debebantur. Proinde dicunt quidam hoc semel factum, cum primo scilicet terram obtinuerunt. Tunc enim obtulerunt prædicta Domino, et deinceps reddiderunt ea Levitis. Sed hoc nihil est, quia nondum Dominus locum sibi elegerat in terra promissionis. Alii dicunt quia singulis annis hæc fiebant sic: primam partem decimæ totius, ut primam gelivam grani, primam amphoram vini, vel olei separabat sibi, qui decimam dabat Levitis, et illam modicam partem decimarum ferebat secum in Jerusalem, et epulabatur inde coram Domino. Et hoc inde conjectant, quia hæc decima præcipitur poni in cartallo, quod modicum vas est, nec veram caperet decimam. Sed hic primogenitis et primitiis, votivis et spontaneis nihil habent determinatum. Unde verior est hic traditio Hebræorum: Singulis annis Hebræi faciunt duas decimationes honorum suorum. Primam separabant Levitis: de hac dictum est: Desudet elemosyna in manu tua, donec invenias justum, cui des, id est illum cui debes. Iterum novem reliquas partes decimabant, et hanc secundam decimam sibi reservabant, et ex ea ter in anno, cum ascendebant in Jerusalem, oblationes et epulas sibi, et domui suæ faciebant, et Levitam concellaneum, qui etiam cum eis ascenderet invitabant. In eosdem usus reservabant sibi secundum animal post primogenitum, quasi secundum primogenitum, et similiter post primitias tantumdem sibi reponebant, quasi secundas primitias. Qui autem ampliora his illis tribus festis expendere volebat, aliqua de bonis adhuc separabat, et cum prædictis reservabat, vovens illa Domino. Præterea etiam quidam in illis solemnitatibus, præter ea quæ diximus, sponte quadam expendebant ad honorem Domini, et hæc secundaria præcepit Moyses ferri ad locum sanctum, et comedi coram Domino (*Deut. xiv et xv*). Tamen remotioribus licebant ista vendere in loco suo, et ferre pretium secum, et emere sibi in Jerusalem quod desiderabat anima sua. Præterea tertio anno duabus decimis sublatis, ut diximus, tertiam faciebant iterum decimationem in usus pauperum, et hanc reponebant apud se, ut haberent unde darent peregrino, et advenæ, pupillo et viduæ

A egentibus, et etiam Levitis, si indigerent. In usus vero proprios ex hac nihil expendebant, et de hac dictum est: «Omni petenti tribue (*Luc. vi*).» Adidit quoque quod si etiam frater, aut uxor, aut filius, aut amicus specialis persuaderet aliquem ad cultum idolorum, forte propter affluentiam, quæ sequebatur gentiles, non occultaret eum; sed convictum, aut confessum populus obrueret lapidibus: et ille cui præsuaserat, primus imponeret manus suas super eum; eodem modo civitas adversus civitatem insurgeret, et deleter eam, si persuaderet recedere a cultu Dei. Incissuras etiam, et calvitium fieri super mortuos prohibuit (*Deut. xiv*), quod, et sanguinem suum fundere, et capillos tondere, et sacrificare mortuis, ut ethnici faciunt. Prohibuit quoque morticina comedi; sed addidit quia et illa sibi immunda, possent dare, aut vendere peregrinis, et advenis, quia nationes aliæ licite multis vescuntur, quæ interdicta sunt Hebræis. Septimo quoque anno quietis terræ addidit Moyses ne creditor exigeret debitum a debitore Hebræo duntaxat. A peregrino poterat exigere, et ob hoc vocabit annum illum annum remissionis, non illius tamen cuius erat Jubilæus. In Jubilæo enim dimittebantur debita; in hoc differabant petere. Prohibuitque in primogenitis bobus arari, et vellera primogenitorum tonderi. Per quod innuit nihil de primogenitis debere sumi, vel fieri in usus proprios, quia Levitarum erat. Quod si maculam haberet primogenitum, poterat comedi in loco suo, sed non coram Domino. Repetens quoque Moyses de festo Pentecostes ait: «Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die qua falcem in segetem miseris, et celebrabis diem festum hebdomadarum Domino Deo tuo (*Deut. xvi*).» Hoc, ut dicit Hieronymus, Hebræi nec ad litteram, nec ad spiritum custodiunt, tunc enim non eodem die fieret Pentecostes, quia alii tardius, alii citius metunt, secundum statum regionum suarum. Fuerunt etiam qui dicerent, quemque agricolam a prima die messionis suæ, quinquaginta dies computasse, et ea die sibi, et suis epulum solemne parasse, et diem festum egisse. Nec quidem Pentecosten legalem, sed pro collectis omnibus quasi diem agebant solemnem. Tradidit Josephus, quia decima quinta luna Phase, die scilicet solemnæ Azymorum offerebant grana confrita Domino. Et hæc erat missio prima falcis in segetem, et a decima sexta luna numerabant septem hebdomadas, post quas faciebant Pentecosten. Quidam tamen dicunt, ut prædictum est, a die Dominica, quæ est in festis Azymorum debere numerari septem hebdomadas, quia legitur in Levitico. «Ab altera die Sabbati numerabitis (*Levit. xxiii*).»

Additio 1. In veritate a quinquagesima die Azymorum prima, est prima dies Pentecostes, cuius festi secunda die, duo panes novi offerebantur, et ita duos dies quinquaginta intellige. In primo, primum diem Pentecostes, secundo, secundum diem ejusdem festi.

CAP. VI. De appellatione populi ad summum sacerdotem.

Præcepit quoque iudices civitatum sedere in portis, quasi iudicaturos intrinsecus, et extrinsecus de finibus civitatis, et ut in ore duorum, vel trium testium periret, qui interficeretur ab eis, et quod manus testium prima fieret in illum (*Deut. xvi*). Quod si contingeret iudices illos ambigere de sententia aliqua, ascenderent ad summum sacerdotem, et quod ille iudicaret fieret. Quod si quis sententiæ ejus non obediret interficeretur. De his iudicibus civitatem dicit Josephus quod septem eligebantur in singulis civitatibus, virtute, et studio justitiæ accepti. Unicuique vero eorum dabatur duo viri ministri de genere Levitarum. Testimonium mulierum non admittebant propter levitatem, nec servorum propter ignobilitatem animi, pro qua de facili, vel pro timore poterant corrumpi, vel lucro. In appellationibus non licebat pontifici iudicare sine propheta, et senioribus loci illius quem elegerat Dominus.

CAP. VII. De justitia regis per eos electi.

Addidit etiam quod si quandoque regem sibi crearent, non alienigenam, sed contribulem assumerent, qui sine consilio pontificis et seniorum nil ordinaret (*Deut. xvii*), in otio semper Deuteronomium legeret, uxores sibi non multiplicaret, ne averterent eum a recto; equos autem aut opum pondera non multiplicaret, ne potentior factus sæviret in subditos; terminos terræ, propriæ, vel alienæ, non mutaret. Nec enim procul est ut leges transcendat qui metas terrarum transmutat: hoc præceptum plurimum transgressus est Salomon, qui gloriatus est, quod tantum reliquerat in Jerusalem auri, et argenti quantum invenerat ibi æris et ferri. Tandem tamen pœnituit, ut tradunt; de quo post dicetur.

CAP. VIII. De maleficis abjiciendis.

Interdixit quoque secum habere ariolos, id est inspectores sibrarum circa aras procognoscendis futuris, et conjectores somniorum, et augures, id est gestus avium, aut garritus attendentes, maleficos, id est immolantes pueros dæmonibus, vel saltem lustrantes, incantatores, id est præstigos, qui in tuentes fallunt, Pythones, id est ventriloquos, qui per spiritum malignum loquuntur, a Pythone, id est Appoline, sic dictos; divinos, id est aruspices; id est astrorum inspectores, nec romanticos, qui sacrificiis vel carminibus evocant mortuos, quia prophetam suscitaret eis Deus de gente eorum, illum audirent.

CAP. IX. De talione legis.

De talione quoque legis, occasione falsi testis, apposuit ut si diligentissime perscrutantes deprehenderent falsum testem, redderent ei quod cogitaverat facere proximo suo, animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, pedem pro pede (*Deut. xix*).

CAP. X. De timidis et sollicitis remorendis ab exercitu.

Addidit quoque de exercitu progressuro ad pugnandum, ut prius sacerdos exercitum admoneret; ne timeret hostes, et sperarent tantum in Domino, non in armis et robore suo; deinceps quisque princeps turmæ suæ loqueretur, et diceret. « Qui ex vobis est formidolosus revertatur, ne pavere faciat fratres suos perterritus, etiam sollicitos pro negotiis imperfectis, quæ reliquerant, reverti præciperet (*Deut. xx*). » Specificabat autem tria negotia, quibus maxime affectus tenetur humanus dicens. « Quis est homo, qui ædificavit domum novam, et non dedicavit, vel initiavit eam? Revertatur, ne forte moriatur in bello, et alius dedicet eam. Quis est homo qui despondit uxorem, et non accepit eam? Revertatur ne forte moriatur, et alius accipiat eam. Quis est homo, qui plantavit vineam, et necdum fecit eam communem, de qua omnibus vesci liceat, revertatur ne forte moriatur, et alius fungatur ejus officio? » Quod sic intelligitur: Si novella vineæ plantatio ante quartum annum fructum faceret immunda erat, quia natura præter tempus vim fecisse videbatur, nec ex ea primitias Deo offerre, vel quidpiam edere licebat. Quarto anno vindemiabatur Domino. Omnem enim fructum ejus anni deferebat homo ad urbem sanctam, cum secunda decima aliarum frugum, ut epularetur ex eis coram Domino. Quinto anno stebat homo dominus vineæ, et vindemiabat sibi. Sexto anno, et deinceps erat quasi omnibus communis, secundum consuetudinem eorum talem. Iter agentibus licebat intrare vineas, et pomeria, et tanquam de propriis satiari, sed extra deportare fas non erat, neque vindemiantes de his, quæ ad torcular portabant, gustare prohibebant sibi occurrentes. Alia translatio plana est. Quis est homo qui plantavit vineam, et de novella ejus non bibit, etc?

CAP. XI. Ne fœdus inirent cum gentibus.

Addidit quoque, ne cum gentibus terræ promissionis fœdus inirent, sed penitus existirparentur (*Deut. xx*): in quo post gravius peccaverunt, cum finitimis autem gentibus pacifici, quantum possent, et fœderati essent. Addidit quoque ne in obsidione succiderent arbores fructiferas ad faciendas machinas. Item, si inventus fuerit occisus, sed a quo nescitur, seniores de propinqua urbe occiderent juvenem, et lotis manibus super eam, sacerdotibus jurabunt de innocentia sua (*Deut. xxi*). Egressi vero ad pugnam, si in numero captivorum, mulierem quis viderit pulchram, virginem seu jam nuptam, et voluerit eam habere uxorem, non prius cubile ejus ascendet, donec illa raserit caput, et circumcidat ungues, et lugubre schema suscipiens defleat parentes, et amicos, quos amisit in bello, tringinta diebus, ut tandem lectu satiata, ad epulas nuptiales convertatur. Tunc liceat viro eam humiliare. Quod si satlatus fuerit, et nec sederit animo ejus, dimittat eam liberam. Non enim fiet ei, aut

revocare eam in servitutem, aut venundare alii. Maleficum quoque suspensum in patibulo ea die jussit deponi, et cadaver ea die sepellire, quia maledictus erat omnis pendens in ligno, id est sufficit ad pœnam quia turpem et maledictam suscepit mortem, ne ultra jus tenderetur pœna. Abominabile quoque dixit apud Dominum, si aut mulier veste virili, aut vir veste feminea uteretur.

CAP. XII. De his quibus non erat fas intrare Ecclesiam Dei.

Addidit quoque de differentia ingredientium Ecclesiam Dei sic: « Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis, vel absciso veretro ecclesiam Dei, nec manzer usque ad decimam generationem. Ammonites, et Moabites post decimam generationem non intrabit in æternum, quia hi populi propinqui Hebræis exeuntibus de Ægypto occurrerunt eis cum pane tantum, cum scirent eos laborare siti in deserto, et conduxerunt adversus eos Balaam filium Beor (*Deut. xxiii*). » Præterea quamplures eorum seducti fuerunt per mulieres eorundem. Potest ingressus in ecclesiam dici ingressus in atrium mundorum, a quo arcebantur quidam in æternum, quidam ad tempus, scilicet vel usque ad aliquem terminum dierum suorum, de quibus alibi, vel usque ad terminum successionum, de quibus hic agitur. Hebræus verius tradit dicens, ingredi Ecclesiam Dei esse de filiabus Israel ducere uxorem, et sic in se, et in genere suo, fieri de populo Dei. Tamen secundum hoc frustra videtur præmissum esse de eunuchis, cum non possit ducere uxorem, sed nec si ille vellet uxorem ducere de Israel, ob pecuniam, vel hæreditatem, vel ob quamlibet causam ei non liceret. Forte quia nisi solum manzerem nominavit, non excluderetur ab ecclesia spurcius et nothus. Manzer autem proprie est de scorto natus; spurcius de concubina pro spurcitia incontinentiæ; nothus qui de adultera. Videtur enim cum non sit verus de matrimonio filius, sicut et notas febres dicimus quæ veræ quartanæ, aut hujusmodi, videntur, non sunt autem. Manzer ergo non copulabitur filiabus Israel, nec filius ejus etiam de legitima, nec nepos usque ad decimum successorem. Hic poterat intrare ecclesiam Dei, quia penitus extincta erat memoria antiqui opprobrii. Ecclesia non solum manzeres, sed et spurcios excludit ab ordinibus. De hoc quod prohibiti sunt duo populi prædicti intrare, Augustinus dicit quia in decima generatione poterant, propter Ruth Moabitidem, quæ intravit, de qua Booz, filius Salmon, genuit Obeth. Sed quia generationem Ruth nescimus, ab Abraham, contemporaneo Moab decem numeravimus generationes, usque ad matrimonium Ruth: quod autem additum est in prohibitione, « in æternum, » per hoc quod ibidem promissum est debet exponi, scilicet nisi post decimam generationem. Vel quia dixit Ammonites et Moabites, quæ nomina sunt masculini generis, nec dixit Ammonitis, vel Moabitis, de viris facta est

A prohibitio non de mulieribus, quia forte nec mulieres occurrerunt Hebræis in deserto.

* *Additio 1.* Quatuor erant atria, unum Levitarum; secundum, Israelitarum mundorum, qui tactu mortuorum vel alio non erant immundi; tertium immundorum; quartum gentilium.

CAP. XIII. De prohibitione prostibuli, et libello repudii.

Addidit quoque: « Non erit meretrix, nec scortator in Israel. Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis in domum Domini tui (*Deut. xxiii*), quia, ut dicit Josephus, mercedem pro cotu canis venatici, vel custodis gregem, non licebat offerri, quia ex his quæ de conturpelia procedunt, Divinitas non delectatur. Item non foverabis pecuniam ad usuram, nec fruges, nec aliquid aliud fratri tuo, sed alieno. Sed quod dictum est de fratre præceptum est; quod de alieno permissio, sicut et permissio fuit, quod sequitur de libello repudii. Vir apud quem uxor sua non inveniebat gratiam propter aliquam fœditatam, quæ multimode proveniunt, scribebat quod nunquam conveniebat cum ea, et causam ob quam displicebat ei mulier, ne conveniret, et tradebat libellum, in quo scripta erant hæc mulieri, ut coram sacerdotibus legeretur. Et cum jurasset verum esse, quod scripserat, licebat utrique alii copulari. Quod si ingrederetur mulier ad alterum, qui iterum daret ei libellum repudii, viro priori non licebat eam recipere, quia abominabilem fecerat eam coram Domino. Modò pro nulla fœditate excluditur uxor, nisi ob solam fornicationem, neque sic etiam licet eos migrare ad secunda vota. Tamen quædam Ecclesiæ modo introduxerunt de novo lepram, quia morbus serpens est, et contagiosus. Item, qui nuper accepit uxorem, non producat ad bellum, nec ei quidquam necessitatis publicæ injungitur, ut uno anno lætetur cum uxore sua (*Deut. xx*). Potest autem intelligi annus iste nuptialis, non usualis decem mensium tamen, juxta quem numerum dicitur annus luctus, quia mortuo viro non licet uxori transire ad alium ante decem menses, quia forte concepit de primo, et posset fieri dubium cui virorum ascribendus esset partus. Item prohibuit quoque ne liberi ancillas ducerent uxores.

CAP. XIV. De plagis, quarum major erat quadragenaria.

Iterum, si viderit iudex reum dignum plagis tantum, prosternet eum coram se, et faciet eum verberari (*Deut. xxv*). Pro mensura peccati, erit et plagarum modus, ita duntaxat ut quadragenarium numerum non excedat. Sic et poenitentes excommunicatos plagis cædimus, secundum numerum versuum alicujus psalmi, quem, dum cædimus, cantamus. Josephus dicit quadraginta plagis una minus habena publica verberandum. Liberum autem hominem turpissimum erat pœnam hanc sustinere.

CAP. XV. De suscitatione seminis, et modis discalceandi.

Item, quæ sine filii a viro fuerit relicta, accipiet

eam frater ejus, et primogenitum ex ea filium fratri suo defuncto adnominabit (*Deut. xv*), id est filium fratri defuncti non suum vocabit, et dimittet hæreditatis successorem quem suscitabit. Quod si noluerit frater recipere relictam, quæ sibi debetur ex lege, interpellabit mulier iudices in porta. Et accessit eo, si accipere eam noluerit, mulier coram eis tollet calcamentum de pede ejus, et spuet in faciem ejus, et dicetur samsus ejus, domus discalceasti, opprobrium in Israel. Alibi legitur quod qui ducturus erat eam, alius discalceabat illam, secundum quod Joannes dixit: « Non sua dignus solve corrigiam calcamenti ejus (*Luc. iii*). » Quod forte fiebat, si præsto erat alius ducturus eam, si frater repudiaret. Quandoque enim nullus ducturus erat eam, et tunc mulier discalceabatur. Quandoque etiam frater, non interpellante muliere, profitebatur iudicibus se nolle habere eam, et tunc ipse seipsum discalceabat. Unde alibi legitur, quod nolens suscitare semen fratris, se discalceabat. Item: « Si mulier apprehenderit virilia alterius viri rixantis cum viro suo, abscides manum ejus, nec flecteris super eam misericordia aliqua. » Item: « Non habebis pondus et pondus, mensuram et mensuram, id est majorem quam emas, minorem qua vendas, hoc enim abominabile est Domino. »

CAP. XVI. *De semine agrorum.*

Addidit quoque Moyses de quibusdam permistionibus rerum diversi generis cavendis, dicens: « Non feres vineam tuam altero semine grani, vel leguminis, ne et sementis quam sevisisti et quæ nascuntur ex vinea pariter sanctificentur (*Deut. xxii*), » ne scilicet unam decimam, et singulares primitias des tanquam de uno agro, cum de utroque fructu separatim danda sint, vel ne hac occasione velles primitias sementis, vel vini non dare, quia simul non sanctificantur. Nam sementis, primo anno, vinea, quarto. Facta ergo altera sanctificationem, forte putares sufficere ad unius agri sanctificationem. Alia littera habet: « Ne pariter suffocentur. » Quod videtur velle Josephus, dicens hanc communionem prohibitam esse, quia dissimilium conjunctione natura non lætatur. Item: « Non arabis in bove simul et asino. » Cujus sensum ponit Josephus, bobus scilicet tantum arandam terram esse, ut nomine asini quelibet alia animalia exclusa esse, intelligamus. Hebræi tradunt ob hoc dictum, quia noluit Dominus, servili jumento, id est asino, regem jumentorum copulari. Quatuor enim quasi regia animalia ostendit Dominus Ezechiel (*Ezech. i*): homo enim rex omnium animalium est, sub quo leo est rex ferarum, aquila rex avium, bos rex jumentorum. Quidam Hebræi puerilius exponunt, quia, scilicet bos ruminat, putaret asinus ipsum comelere, et fame afficeretur, et deficeret. Item: « Non indueris vestimento quod ex lino lanaque contextum est, quia, ut dicit Josephus, hæc vestis solis sacerdotibus erat concessa; hoc usque adeo observabant Judæi, ut nec pelles, nec aliquam

A laneam vestem, nisi filo laneo constant. Tradit quoque Josephus jumenta diversi generis prohibita commisceri, ne injuria hæc transiret ad homines, ut pecudibus commisceri licitum putarent, multa tantum in minoribus prohibita dicit, ne ad majora per simile fieret accessus.

CAP. XVII. *De deletionem Amalecitarum.*

Præcepit etiam Dominus, ut cum dominarentur in terra promissionis, deleverent Amalec de sub coelo (*Deut. xxv*), quia ipsis transeuntibus per desertum plurimum nocuerunt (*Deut. xxvi*). Extremos scilicet agminis, id est fessos, et leprosos, et seminae fluentes, eos scilicet quibus non erat fas ingredi castra, interficientes. Et subdidit Dominus huic præcepto: « Cave ne obliviscaris. » Quod quia transgressus est Saul, translatum est regnum a domo ejus. Item: « cum intraveris terram promissionis, tolles de cunctis frugibus tuis primitias, et pones in cartallo, » vase scilicet vimineo, « ibisque ad locum quem Dominus elegerit. Et facta oblatione, stans e diverso altaris, gratias ages Deo coram sacerdote, quia liberavit patrem tuum Jacob a Syro, cum persequente, » scilicet Laban, « et filios ejus de Ægypto, et tandem dedit tibi terram lacte et melle manantem. » Hoc semel factum quidam tradunt in ingressu terræ, sed singulis annis tradit Josephus has gratiarum actiones agendas in Scenopegia. Imo bis in die, et vespere, et mane jugiter, testificanda ab eis dona Dei, dicit. Item: « Quando transieris Jordanem, ædificabis altare Domino, de lapidibus quos ferrum non tetigit, et offeres hostias Domino, et scribes super lapides omnia verba legis lujus plane et lucide (*Deut. xxvii*). » Item: « Postquam enumeravit Moyses benedictiones observantium legem, et maledictiones transgressorum, in fine maledictionum ait prophetando: « Reducet te Dominus classibus in Ægyptum; ibi venderis hostibus tuis in servos, et ancillas; et non erit qui emat (*Deut. xxviii*). » Hæc propheta postea impleta fuit, quando triginta Judæi etiam pro uno denario emebantur. In Alexandria enim, ut dicit Josephus, multa milia Judæorum sunt vendita, et vix habuerunt emptores. In hac recapitulatione ponit Josephus, ne venenum, aut mortiferum quid ullus Israelitarum habeat, et apud quem inventum fuerit moriatur, hoc patientes, quod ille contra quem confectum probatur, pateretur.

* *Additio 1.* In hujus rei memoriam, Judæi etiam adhuc ingressi synagogam eorum, cantant hunc psalmum: « Benedic, anima mea, Domino (*Psal. cii*), » in quo continentur beneficia eis præstita.

CAP. XVIII. *Quod Moyses tradidit Deuteronomium Levitis.*

Facta recapitulatione, tradidit Moyses Deuteronomium Levitis, ut reponerent eam [illud] in arcam fœderis Domini, ut septimo anno remissionis legeretur, universis utriusque sexus audientibus, in diebus Scenopegie, a summo sacerdote inedito ut

Josephus. Itemque ait Moyses : « Scio intentionem A
vestram, et cervicem durissimam. Adhuc vivente
me vobiscum, semper contentiose egistis contra
Dominum, quanto magis cum mortuus fuero (*Deut.*
xxxj). » Ideo iterum moneo vos ne faciatis. Ideo
vero quia in testimonium hujus admonitionis ho-
minum mihi deest testimonium, aut inutile esset,
quia mortales sunt, immortalia elementa in testi-
monium invoco.

CAP. XIX. Canticum testimonii.

Locutusque est Moyses, audiente universo cœtu,
verba carminis hujus : « Audite, cœli, quæ loquor.
Audiat terra verba oris mei, etc. (*Deut.* *xxxij*). »
Cujus carminis hunc versum ad litteram tantum ex-
ponimus. Constituit terminum populorum juxta
numerum filiorum Israel, id est secundum numerum
personarum, quæ intraverunt Ægyptum posuerat
Dominus nationes linguarum. Hebræus sic legit :
« Constituit Dominus terminos populorum, sed
terminos filiorum Israel constituit juxta nume-
rum, » quasi dicat : Israel tanquam charum nume-
meravit, alios quasi viles numero non distinxit.
Alia editio habet : « juxta numerum angelorum
Dei. »

**CAP. XX. De morte Moysi postquam benedixit po-
pulo.**

« Locutusque est Dominus ad Moysen eadem die :
« Ascende in montem Abarim, in montem Nebo, id
est per illum transi in ietum, et vide terram Cha-
naan, et morere (*Deut.* *xxxij*). » Sed antequam

ascenderet Moyses, benedixit filios Israel. Bene-
dictionem vero incepit in hunc modum : « Domi-
nus de Sina venit, et de Seir ortus est nobis.
Apparuit de monte Pharan in dextera ejus ignea
lex (*Deut.* *xxxij*). » Tradunt Hebræi quod Dominus
misit angelos suos ad Idumæos, et ad ismaelitas
in Pharan, et obtulit eis legem suam. Quam cum
recipere nollent, venit ad Judæos in montem Sina,
cum multis millibus angelorum. Datis benedictio-
nibus singularum tribuum, « ascendit Moyses super
Nebo, usque in verticem ipsius, qui dicitur Phaaga,
et ostendit ei Dominus omnem terram promissio-
nis, usque ad mare novissimum, et partem austra-
lem, et latitudinem campi Jericho (*Deut.* *xxxiv*), »
quæ alio nomine dicta est civitas Palmarum, usque
Segor. Mortuusque est ibi Moyses in terra Moab,
jubente Domino, et sepelivit eum Dominus mini-
sterio angelorum « in valle terræ Moab, et non cog-
novit homo sepulcrum ejus, usque in hodiernum
diem. » Quod ideo factum autamant Hebræi ne ipsi
Moysen pro Deo colerent, quia proni erant ad ido-
latriam. « Moyses centum viginti annorum erat
quando mortuus est, nec dum tamen caligaverat
oculus ejus, nec dentes ejus moti sunt. Et steterunt
eum filii Israel triginta diebus. Et non surrexit
ultra propheta in Israel, sicut Moyses, quem nosset
Dominus facie ad faciem, » id est adeo familiariter.
Hoc capitulum finale, ut ferunt, apposuit Esdras,
sicut ab illo loco : « Ascendit Moyses, » usque ad
hunc locum, ferunt Josue apposuisse.

HISTORIA LIBRI JOSUE.

Incipit præfatio in historiam libri Josue.

Liber Josue a nomine auctoris censetur, qui et
Jesus dictus est. Nam Josue et Jesus idem est no-
men. Cognominatus est autem a patre Jesus Nave,
vel Josue Bennum, id est filius Nave, vel Nun ;
quod idem est. Cognominatus est autem sic, ad
differentiam Jesu filii Sirach pronepotis Jesu magni
sacerdotis, qui scripsit Ecclesiasticum. Et nota
quod secundum Hebræos hic incipit secundus ordo
Veteris Testamenti. Qui distinguunt Vetus Testa-
mentum in tres ordines. Primum vocant legem, se-
cundum prophetas, tertium agiographa. In lege
ponunt quatuor libros Moysi ; in prophetis octo
Josue, Judicum, Samuel, Malachim, Isaiam, Jere-
miam, Ezechielem, duodecim prophetas. In agio-
graphis ponunt novem libros Veteris Testamenti,
qui supersunt. Hi dicuntur agiographia, id est
sanctorum scripta ; quod nomen commune est om-
nibus sacræ Scripturæ libris. Et quia hi novem
non habuerunt eminentiam præ cæteris, secundum
quam agnominarentur, communi nomine contenti
sunt, sicut hoc nomen, confessor, generale est om-
nium sanctorum ; et tamen quidam illorum, secun-

C dum eminentiam aliquam quam habent, aliis nomi-
nibus censentur, dicuntur alii apostoli, alii martyres,
et hujusmodi. In hunc etiam modum ultimus ordo
angelorum communi nomine omnium nuncupatur.
Origenes autem secundum Græcos in primo ordine
septem ponit libros, addens Pentateucho, Josue, et
Judicum, et vocat ordinem illum heptateuchum, ab
hepta, quod est septem, et teucos, quod est volu-
men. In quocumque autem ordine sit liber iste, hi-
storia non mutatur.

* *Additio* 1. Job, David, tres libri Salomonis,
Daniel, Paralipomenon, Esdras, Esther, Sapientia,
Ecclesiasticus, Judith, Tobias, Machabæorum, agio-
grapha sunt, quia auctor ignoratur eorum ; sed
quia de veritate non dubitatur, ab Ecclesia reci-
piuntur. Si autem nec auctor, nec veritas scietur,
non recipiuntur, ut liber De infantia Salvatoris.

CAP. I. De Josue.

« Factum est autem post mortem Moysi, » et
quiescente luctu populi, qui pro eo factus est, « lo-
cutus est Dominus ad Josue filium Nun. Moyses
servus meus mortuus est. Surge et transi Jordanem
hunc, tu et omnis populus tecum ; sicut fui cum

Moyses, ero et tecum (*Jos. 1*). » Eadem quæ Moysi A promiserat, eidem fere verbis promisit ei, et eosdem terminos terræ promissionis descripsit. Et nota quia cum dixit, « Moyses mortuus est, » suggillavit errorem quorundam dicentium Moysen raptum cum Elia esse, et Enoch, quoniam nullum vestigium mortis ejus relictum est. Quod autem addidit, « servus meus, » destruit et aliorum errorem dicentium Moysen damnatum æternaliter, propter aquas contradictionis. Quod vero dixit, « surge, » locutio est, et non sensus. Non enim credendus esset sedisse, vel jacuisse cum loqueretur ei Dominus. Tunc præcepit Josue populo per præcones : « Præparate vobis cibaria, quoniam post diem tertium transibitis Jordanem. » Quod de cibariis aliis quam manna intelligendum est, quod in tertium diem reservari non poterat. Hoc de humano consilio dixit Josue. Neque enim transierunt Jordanem, usque in diem septimum. Exploratores enim quos tunc misit, per triduum morati sunt. post quorum reditum triduo expectavit populus diminutionem aquarum, et præparavit sibi cibaria juxta mandatum Josue. Permisit ergo Dominus, ut ait Augustinus, errare Josue, ne deinceps simile aliquid sine divino consilio aggrediretur, præsertim cum Dominus dixisset Moysi in electione ejus, « Josue succedet tibi, pro eo si quid agere voluerit, Eleazar consulat Dominum (*Num. xxvii*). » Quod autem erraverit patet. Ignorabat enim utrum in tertium diem nubes attolleretur, sine cujus motu C non moverentur castra. Quidam tamen asserunt hoc per anticipationem dictum, nec mandatum esse a Josue, donec redierunt nuntii.

CAP. II. De exploratoribus, et Raab.

Misit ergo Josue duos exploratores de Setim in Jericho (*Jos. 2*) ; ipsa vero interim movit castra, et metatus est ea spatio quadraginta stadorum a Jordane. Exploratores autem sub simulatione fatuitatis diligenter consideraverunt urbem, et immunita loca ejus. In vespera declinaverunt in domum Raab meretricis, quæ juncta erat muro et portæ civitatis. Nuntiatum est autem regi Jericho cœnanti viros exploratores esse. Qui cum misisset ad Raab, ut educeret eos, absconderat eos in stipula lini, quam siccabat supra murum, mentiens D eos egressos, cum clauderetur porta. Dixitque nuntiis : « Persequimini eos per viam Jordanis, et comprehendetis. » Tunc ascendens ad viros, quos operuerat, dixit eis : « Novi quod tradet vobis terram hanc, ex his quæ audivimus pro vobis facta a Domino. » Jurate ergo mihi per Dominum, ut quomodo ego feci vobis misericordiam, sic et vos faciatis mecum, et cum universa domo patris mei, ut salvetis animas nostras, et universa quæ possidemus. At illi juraverunt. Tunc dimisit eos mulier per funem coccineum de fenestra domus quæ hærebat muro, et ait eis : « Latiate in montanis tribus diebus, donec redeant, qui vos persequuntur. Qui dixerunt ei : Non tenebimur juramento, si non

collegeris, cum capiatur civitas, omnem domum tuam tecum, et ligaveris funem hunc in fenestra, ut hoc signo domum tuam cognoscamus. Quicumque ostium domus tuæ ingressus fuerit, sanguis ipsius erit in caput ejus, et nos erimus alieni. » Itaque post tres dies redierunt exploratores ad Josue, narrantes omnia quæ sibi acciderant : Josue vero et Eleazar, et majores populi ratum habuerunt juramentum eorum.

CAP. III. De transitu Jordanis.

Postea tribus diebus evolutis, dixit Josue ad populum : « Sanctificamini, cras enim faciet Dominus inter vos miracula (*Jos. 3*). » Diluculo vero dixit ad sacerdotes : « Tollite arcam, et præcedite populum spatio cubitorum duorum millium, ut viderti possitis ab universis. Cumque intraveritis partem Jordanis, siccabitur instar pavimenti. » Cumque præcederent sacerdotes, cum arca sequebatur universa multitudo, parvulis et mulieribus in medio collocatis, præcedebantque Ruben, et Gad, et dimidia tribus Manasse secundum quod promiserant Moysi. Et erant sexaginta millia armatorum. In Paralipomenon legitur tantum quinquaginta : in quo multa vitio scriptorum depravata sunt. Accedentes autem ad Jordanem, repererunt eum immeabilem. Plus enim solito tempore triticæ messis excreverat, tum pro solutione nivium facta in montibus, tum propter imbrem serotinum noviter datum. Cumque intrassent sacerdotes aquam, steterunt aquæ ascendentes, et instar montis intumescentes apparebant procul ab urbe quæ vocatur Adon, usque ad locum qui dicitur Sarthan. Inferiores vero aquæ descenderunt in mare Mortuum, ubi quinque civitates submersæ sunt, Sodonia, et aliæ (*Gen. xix*). Sacerdotes autem stabant in medio fluminis cum arca, donec universus populus per arenam alveum pertransiret. Tunc elegit Josue duodecim viros, singulos de singulis tribubus, qui tulerunt de loco, ubi steterant sacerdotes, duodecim lapides, juxta numerum filiorum Israel in sicco (*Jos. 4*). De sicco vero retulerunt in alveum, alios duodecim in acervum memoriam transitus eorum, et sunt ibi usque in hodiernum diem. Ad quos Joannes creditur demonstrationem fecisse cum dixit : « Potens est Dominus de lapidibus istis suscitare filios Abraham (*Matth. 21*). » Tamen super Matthæum legitur, ad illos quos Josue transferri de Jordane fecit. Cumque transisset populus, et arca post eos, reversæ sunt aquæ in alveum suum ; ascenditque populus de Jordane primo mense, decima die primi mensis, tollentesque secum duodecim lapides fluminis, castrametum sunt in Galgalis per stadia decem a Jericho ad orientem ; quinquaginta vero stadiis a Jordane. Josue autem construxit altare Domino de lapidibus quos tulerant de Jordane, et super illud postea sacrificavit Deo. Et nota quod sic legitur in *Chronicis* Eusebii. Secundum Hebræos, ille annus erat jubileus, et erat quinquagesimus primus inter jubili-

licos; quasi fluxissent ab initio mundi anni duo millia quinginti quinquaginta, singulis jubilæis per quinquagenos annos deputatis. Secundum LXX vero, longo plures anni fluxerant ab initio mundi. Beda quoque in *Chronicis* suis ponens numerum annorum, secundum Hebraicam veritatem, probat de prædicta summa annorum septem annos defuisse [s. defluxisse].

CAP. IV. De circumcissione in Galgalis.

Eo tempore ex præcepto Domini circumcidit Josue populum secundo « cultris lapideis (*Jos. v.*), » tamen Hebræus habet « novaculis acutis, » nec intelligendum est quod idem homo iterum circumcideretur; sed parvuli, qui nati fuerant in deserto per quadraginta annos incircumcisi erant, alii ex mandato Domini, alii vero ex negligentia parentum, alii vero ex eorumdem cautela, ne forte mox circumcisi atolleretur nubes, et necesse haberent progredi, et sic periclitarentur parvuli. Facta autem circumcissione dixit Dominus ad Josue: « Hodie abstuli a vobis opprobrium Ægypti, » id est præputium, quod apud Hebræos erat opprobrium immunditiæ gentium. Ob hoc vocatum est nomen loci illius collis præputiorum, vel Galgala, id est *revelatio*, quasi sanctificatio, secundum illud: « Facta est Judæa sanctificatio ejus (*Psal. cxiii.*) » Potest tamen dici, opprobrium ab eis ablatum, servitas Ægypti, et labor deserti, quod congruit, secundam aliam nominis interpretationem. Interpretatur enim Galgala *libertas*. Porro mansit populus in castrorum loco donec sanaretur, et fecerunt Phase quarta decima die ad vesperam in campestribus Jericho, quod nondum nisi bis factum fuerat: primo in finibus Ægypti circa Ramasse; secundo ad radicem montis Sina, secundo anno egressionis. Ex tunc intermissum fuerat, cum circumcissione, usque ad terram promissionis. « Et comederunt de fructibus terræ die altero azymos panes, et polentam ejusdem anni. » Est autem polenta grana tosta, et manibus confricata ad modum grani pile tasi. Et dicitur polentis, quasi polenta. Quidam tamen tradunt polentam esse pulles de purgatissima farina factas. Et dictam polentam, quasi polentam, a polline quod est purgatissima farina, eujus nominativus est pollen, vel pollens. Statimque defecit eis manna, que aliti fuerant quadraginta annis.

Additio 1. Nota quod Galgalis, quandoque ponitur indeclinabile, quandoque primæ declinationis, ut Galgala Galgalis, quandoque neutri generis, et secundæ declinationis, ut Galgala Galgalorum.

Cap. V. De angelo apparente Josue, et eversione Jericho.

Revera nocte cum esset Josue in agro Jericho ad explorandum, « vidit virum stantem contra se » vaginato gladio, « et ait: Noster es, an adversariorum? Qui respondit: Naquaquam, sed princeps sum exercitus Domini, et nunc venio (*Jos. v.*) » Et docuit eum angelus de modo capiendi civitatem, et eundem eam,

A et universa ejus faceret anathema: anathema, id est ab usu hominum seorsum remota. Cumque adorasset Josue pronus ad terram, dixit ei angelus: « Solve calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas sanctus est, » quod intelligendum est, sanctificatus est. Qui enim pollutus erat in habitatione gentium, ad præsentiam Domini per angelum sanctificatus est. Porro per nuditatem pedum in hujusmodi locis sanctis, et in penitentibus, potest notari innocentia, que talibus congruit. Eam enim habuerant primi parentes nudi. Diluculo autem, juxta consilium angeli, septem sacerdotes, septem buccinis clangebant ante arcam, omnisque populus armatus præcedebat arcam, et reliquum vulgus sequebatur eam; circumieruntque civitatem primo die Azymorum semel, et sub silentio, et redierunt in castra (*Jos. vi.*) Sic fecerunt sex diebus. Die autem septimo septies eam circumierunt, et in circumitu septimo dixit Josue ad populum. « Vociferamini, et ascendite, sitque hæc civitas anathema, » quasi devotata in mortem, præter aurum, et argentum, et æs, et ferrum, quod conservabitur Domino in primitias operum nostrorum, sola Rahab cum suis salvabitur. Igitur vociferante populo, et clangentibus sacerdotibus cum buccinis, « muri funditus corruerunt. Et ascendit quisque per locum, qui contra se erat, et interfecerunt omne vivens in ea et combusserunt eam, et omnem suppellectilem in ea in tumulum Domino sempiternam. » Rahab vero honoratam muneribus, cum omni domo sua, receperunt in Israel in perpetuum. Quam procedens tempore duxit Salmon in uxorem princeps in tribu Juda. Tunc imprecatus est Josue dicens: « Maledictus, qui reedificaverit Jericho in primo genito suo fundamenta illius jaciatur, et in novissimo liberorum ponatur portas ejus, » quod impletum est, ut post liquebit.

Additio 1. Anathema dicitur, quasi *separatum*. Unde anathema dicebatur civitas, quando quæcumque cum ea capiebantur, comburebantur omnia, et flectebat cineris cumulus acceptus Domino; nihil inde separabatur, præter ea, que transierunt per ignem, que non incinerantur, sed potius in igne purgantur, que etiam eadem, in igne purgata, in usum tabernaculi et templi, et vasorum reservabatur, omnia scilicet metallina.

Additio 2. Qui genuit Booz, avum illius Booz qui genuit Obeth. Tres enim continui, pater, filius, nepos dici sunt Booz, et ideo Matthæus unum tantum posuit (*Matth. 1.*)

Cap. VI. De lapidatione Achor.

Porro Achor, vel Achar [*al. Achim*], filius Charmi, de Tribu Juda, tulit aliquid de anathemate (*Jos. vii.*), chlamidem scilicet coccineam contextam auro, habentem, secundum Josephum, auri pondus mazæ, id est *massam*, id est ducentos siclos, tulitque totidem siclos argenti, regulamque auream, vel ligulam quinquaginta siclorum. Misitque Josue viros

te Jericho, qui explorarent civitatem Hai, quæ est juxta Bethel. Qui revertentes dixerunt: « Non ascendat omnis populus. Sufficiunt tria millia ad capiendam urbem. » Josephus tamen dicit triginta millia. Qui cum ascendissent terga vertentes percussi sunt a viris urbis Hai, et corruerunt ex eis triginta et sex viri. Josue vero scidit vestimenta sua, et jacuit pronus coram arca, usque ad vesperam, et senes populi cum eo saccis induti: et liquefactum est cor populi. Verebantur enim ne timor eorum, qui invaserat Chananæos transiret in audaciam, adeo ut impetum facerent in ipsos. Dixitque Dominus ad Josue: « Pollutus est populus anathemate, nec ero cum eo, donec mundetur. Applica cras populum ad te, et fac sortem per tribus, et familias, et domus, et capita. Et quemcunque sors invenerit comburetur igni cum omni substantia sua. » Quo facto invenit sors tribum Judæ, deinde familiam Zare, tandem domum Charmi, ad ultimum caput Achor, et dixit ei Josue: « Fili, da gloriam Deo, confitendo quid feceris. » Quo confesso, missi sunt nuntii ad tentorium ejus, qui præfatam pecuniam reconditam in terra retulerunt ad populum. Tollens itaque Josue illum, cum universa domo ejus, universa supellectili, et jumentis, duxit eum in vallem profundam, lapidavitque eum omnis populus, et cuncta quæ illius erant igne consumpta sunt: « Feceruntque super eum acervum lapidum qui permanet, usque in præsentem diem. Vocatumque est nomen loci illius vallis Achor. » Nec patandum est populum neglexisse mandatum Domini, quo præceperat eum comburendum. Nam in sacra Scriptura ignis pro vehementi pœna accipi solet, ut ibi de fornace ferrea Ægypti (*Jer. xi*), putant tamen Hebræi Dominum præcepisse lapidari ipsum, et alia, quæ lapidibus obrui possent, cætera, quæ lapides non sentirent, igne cremanda. Tradit tamen Augustinus Josue fecisse hoc quadam consideratione. Aut enim pœnituit Achor, et sic dignus non erat igne gebennali, et sic illum noluit urere, qui dignus igne non erat. Vel si non pœnituit, et dignus erat igne æterno, reservavit Domino pœnam ignis. Punivitque eum alio genere pœnæ, ne videretur bis punitus in idipsum.

CAP. VII. De incendio Hai.

Postea surrexit Josue, et omnis populus cum eo ut ascenderent in Hai, et præmisit triginta millia virorum inter Bethel, et Hai ad occidentem (*Jos. viii*). Qui dimissis in locum insidiarum quinque millibus, redierunt ad exercitum qui erat ad aquilonem. Rex autem Hai festinavit mane egredi cum omni populo suo, ignorans quod post tergum laterent insidiæ. Josue vero fugiens, cum longius protraxisset eos ab urbe, elevavit clypeum quem gerebat. Quo viso, surrexerunt, qui erant in insidiis, et intrantes urbem, succenderunt eam. Quibus egressis post hostes, et Josue faciente impetum in eos, ex utraque parte cædebantur adversarii, et interfecerunt omnes a viro usque ad mulierem, duodecim millia hominum, prædam vero sibi diviserunt,

A suspendentes regem Hai in patibus, usque ad vesperam, et tunc deponentes eum, projecerunt eum in introitu civitatis, congesto super eum acervo lapidum, succedentesque urbem fecerunt eam tumulum sempiternum. Illic præoccupat historiam de altari illo quod factum est inter Garizin et Hebal, super quo scripsit Josue Deuteronomium, et de benedictionibus et maledictionibus factis super montes illos, de quibus loco suo dicemus.

• *Additio 1.* Ex eo quod clypeos habebant, conjici potest quod equos habebant, clypeos enim ferro pedites, vix possent.

CAP. VIII. De dolo Gabaonitarum, et mulcta.

Gabaonitæ vero audientes, quæ fecerat Josue duabus urbibus, et quod ex mandato Domini nulli parceret, habitantium in terra promissionis, nec amicitias cum eis faceret, callide cogitaverunt inire fœdus cum Israel, miseruntque nuntios, quasi de longinquo venientes, qui in argumentum longi itineris utres ferebant, et scutulares veteres, et pitaciis consutos, panesque in sistertis eorum dari erant, et muscidi, et in frustra comminuti (*Jos. ix*). Qui cum venissent in Galgalis dixerunt ad Israel. « De terra longinqua venimus, quæ est extra terram, quæ sorte vobis debetur servi vestri sumus, inite nobiscum fœdus. » Credideruntque eis filii Israel, et os Domini non interrogaverunt. Initoque cum eis fœdere, juraverunt eis Josue, et Eleazar, et omnes principes multitudinis. Post triduum vero cognovit Israel se circumventum esse a Gabaonitis, moventesque castra, venerunt, ut everterent civitates eorum, egressique sunt Gabaonitæ obviam eis, et ait Josue: « Quare imposuistis nobis. » Qui dixerunt. « Timuimus valde, et de consilio providimus animabus nostris, facite quod bonum vobis, et rectum videtur. » Tunc acclamavit populus non esse standum juramento, quod per subreptionem factum erat, et præsertim cum Dominus inhibuisset talibus confoderari. Majores vero qui juraverant, pro religione jurisjurandi servanda et murmuri populi sedando, sic dispensaverunt, ut non haberent eorum socios, sed servos aquarios, et lignarios, et dicti sunt Natinæi, qui scilicet ligna cæderent, et aquas comportarent in usus altaris, in locum quem sibi Dominus elegisset. Quo facto reliit Israel in Galgalis.

CAP. IX. De quinque regibus suspensis.

Eo tempore regnabat in Jerusalem Adonisedech (*Jos. x*), qui interpretatur Dominus justus; forte sic vocabantur reges Jerosolymorum. Nam et Melchisedech sonat regem justum. Qui cum audisset Gabaonitas fœderatos cum Israel, timuit valde, et convocavit quatuor reges secum, et ascenderunt quinque reges Amorrhæorum, et obsederunt Gabaon. Obsessi autem miserunt ad Josue dicentes: « Ascende cito, et libera nos. » Qui, collecto exercitu, irruit repente super hostes, et versi sunt in fugam per descensum Bethoron. Et Dominus misit grandinem super eos, et plures occidit grando, quam gladius. Videns autem Josue solem descendentem ad occasum

et lunam accendentem, timens ne beneficio noctis evaderent hostes, clamavit ad Dominum, dicens: « Sol contra Gabaon ne movearis, et luna contra vallem Ailon. » Steteruntque sol, et luna spatio unius diei, nec antea, nec postea fuit tam longa dies. Quinque vero reges absconderunt se in spelunca urbis Maceda. Præcepitque Josue sociis suis, et ait: « Volvite saxa ad os spelunçæ, et apponite custodes, vos autem persequimini hostes. » Cæsis itaque adversariis plaga magna, rediit exercitus ad Josue in Maceda, ubi tunc erat castra sana, et integro numero. Et ait Josue: « Producite quinque reges de spelunca. » Quibus eductis, dixit ad principes exercitus: « Ponite pedes super colla regum istorum, ne timeatis. Sic faciet Dominus cunctis hostibus vestris. » Quo facto, suspenderunt reges in panibus, depositosque ad vesperam projecerunt in speluncam in qua latuerant, et posuerunt super os ejus saxa in tumulum sempiternum. Eadem die percussit Macedam et regem ejus in ore gladii. Postea vero vastavit Lebnam et Lachim, Eglon quoque et Hebron, et Dahir, et reversus est cum omni Israele ad locum castrorum in Galgata.

* *Additio 1.* Sub Ezechia, decemhoræ additæ sunt (IV Reg. xx; Isa. xxxviii), hic unus dies.

Cap. X. De viginti quatuor regibus percussis a Josue.

Quod cum audisset Jabin rex Asor, misit ad omnes reges circumstantes (Jos. xi). Egressique sunt viginti quatuor reges, cum turmis suis, habentes secum trecenta millia armatorum, et duo millia curruum, convenerunt ad aquas Merom, alias Merros, ut pugnarent contra Israel. Dixitque Dominus ad Josue: « Ne timeas eos, cras tradam tibi omnes vulnerandos, equos eorum subnervabis, et currus igne combures. » Factumque est ita. Percusseruntque omnes filii Israel, præter eos, qui in civitates munitissimas se receperunt. Fecerant enim sibi Chananzæ plures munitiones prævalidas a die qua audierant egressum Israel ab Ægypto adversum se, nec eas nisi longo tempore et gravi labore obtinuit Israel. Vastavit tamen universam circa regionem, nulli ætati hominum parcens aut sexui, ditatusque est supra modum ex hostium præda.

Cap. XI. De altare in Hebal, et prima distributione terræ.

Quintus jam annus transierat et transtulit Josue locum castrorum in Silo, et ibidem transtulit tabernaculum, cum omni ornatu suo, pro loci opportunitate. Et inde processit in Sichem cum omni populo, et constituit in monte Hebal altare Domino de lapidibus impolitis, obtulitque super eo holocausta et pacifica (Jos. viii). Scripsitque super illud Deuteronomium, quod quidam intelligunt mandata tantum Deuteronomii. Posuitque mediam partem populi sui super montem Hebal cum sacerdotibus et Levitis, aliamque mediam in montem Garizim

acum Sacerdotibus et Levitis. Et acclamaverunt sibi alternatim benedictiones, et maledictiones, sicut mandaverat illis Moyses. Porro Josephus tradidit, maledicta, et benedicta in altari conscripta, refiquisse. Quo facto redierunt Silo. Concessit autem Josue tribu Juda montana ad meridiem, quæ jam acquisierant; sed nondum sorte tradidit. Ephraim quoque concessit montana ad aquilonem, inter utrumque mediam tribum Manasse collocans. His tribubus commisit terram, aliis in castris manentibus, tum quia bellicosæ erant, tum quia digniores. Sciebat enim inde regnum esse promissum, et Manasse et Ephraim benedixisse Jacob pro beneficio Joseph patris eorum. Sed ipse quoque Josue Ephraim erat, dedit autem Ephraim extra sortem aliorum agrum Sichem, quem dederat Jacob singulariter Joseph filio suo, et sepelivit in eo ossa Joseph. Hieronymus tamen testatur se vidisse in Sichem sepulcra aliorum undecim patriarcharum; et credibile est quod quæque tribus suum patriarcham retulit in suam sortem.

Cap. XII. Quod Hebron data est Caleb.

Accessit autem Caleb filius Jephone ad Josue coram omni populo, et ait: « Nosti quæ locutus sit Dominus de me, et de te ad Moysen, et quod juravit mihi Moyses in reditu ab exploratione dicens: Terra quam calcaverit pes tuus erit possessio tua in æternum. Pollicitusque est mihi Dominus terram, in qua invenimus Enacim, te audiente. Quadraginta et quinque anni sunt, ex quo locutus est Dominus verbum hoc, et hodie octoginta quinque annorum sum, sic valens, ut eo tempore valebam (Jos. xiv). » Benedixitque ei Josue, et tradidit ei Hebron in possessionem, et quievit terra a præliis.

Cap. XIII. Quomodo Josue sorte divisit terram decem tribubus.

Iterum convocavit Josue Ecclesiam in Silo, et ait: « Senui; bonum est, ut terram, quam promissit nobis Dominus, sorte dividamus (Jos. xxi). » Et assumpsit de singulis tribubus tres industrios viros, ad considerandam terram, deditque eis decem viros metiendi peritos, quos propter artem veritas non lateret, mandans eis ne secundum quantitatem terram metirentur, sed secundum æstimationem felicitis terræ, et quæ minus esset idonea. Nam sæpe plûris sunt decem jugera quam centum, et quod in scriptis redigerent terræ divisionem. Viri autem circumeuntes terram et æstimantes, septimo mense reversi sunt ad eum in Silo, projectisque sortibus prima sors Judæ egressa est, secunda Simeonis, tertia Benjamin (Jos. xxi). Hæc sors angustissima fuit propter terræ fertilitatem. Tulerunt enim Jericho, et Jerosolymam. Quarta Ephraim, quinta medietati Manasse, sexta Issachar, septima Zabulonitis, octava Aseritis, nona Nephtali, ultima Danitis. Et notandum quod secundum concessionem terræ prius factam duabus tribubus et dimidiæ, et traditionem postea factam, secundum sortes, novem tribubus et dimidiæ, varie quandoque loquuntur

auctores. Legitur enim quod Judas habuit terram sine sorte, et quod obtinuit Jerusalem, nec potuit inde ejicere Jebusæum, quæ de concessione dicta sunt. Alibi legitur quod Benjamin possedit Jerusalem, quod de traditione dictum est. Iterum legitur quod Josue locutus est septem tribubus dicens: « Usquequo torpetis ignavia. Datæ mihi viros, qui dividant vobis terram (Jos. xviii). » Cumque hoc omnibus dixisset, septem tantum legitur hoc dixisse, quia duæ tribus, et dimidia terram concessam, quasi traditam possidebant. Inde est quod hoc nomen Judæa diversis modis accipitur. Quandoque dicitur Judæa tota terra promissionis, et tunc a Judæis dicitur, secundum quod dicitur Pompeius Judæam fecisse tributariam, quandoque Judæa tantum regnum Juda, ut ibi: « Audivit Joseph quod Archelaus regnaret in Judæa (Matth. ii). » Quandoque pro sola sorte Judæ, ut ibi: Judæa et Jerusalem, id est sors Judææ et Benjamin. Si ergo circa hoc sibi obloqui videntur auctores, determinandum est secundum terram concessam, vel traditam. Nam Judas et Ephraim majorem habuerunt concessam, vel traditam. Soli autem duo Josue et Caleb, quasi privilegiati, sine sorte terram habuerunt. Caleb Hebron habuit, Josue Tamnatha, vel Tannasara, et etiam Sichem, secundum Josephum. Hanc partem elegit sibi Josue post distributionem omnibus factam tanquam bonus dispensator. (Jos. xxi.) Sed et Levitis separavit quadraginta et octo civitates, ad inhabitandum, quarum decem prius acceperant in Amorrhæa. De reliquis triginta octo tres constituit civitates refugii, Hebron de Juda, Sichem ex Ephraim, de Nophtalim Gedes (Jos. xv). Tunc locuti sunt filii Joseph ad Josue: « Cur dedisti nobis quasi possessionem unius funiculi, cum simus tantæ multitudinis? » Responditque Josue ad Ephraim et Manasse: « Populus multus es, et fortis, non eris contentus sorte tua, sed transibis ad montem, et poteris ultra terminos terræ promissionis procedere, et parare tibi locum (Jos. xvii). »

* *Additio 1.* Potuit esse, ut nunc est, quod in eadem civitate diversi habuerunt quod sui juris erat, quod sæpe in singulis videmus fieri.

CAP. XIV. *De irriguis Axæ datis a patre Caleb.*

Et tempore ascendit Caleb in terram sibi traditam, et percussit in Hebron tres filios Enach (Jos. xv). Et ascendens inde, obsedit civitatem Dabir, quæ prius vocabatur Cariatsepher, id est *civitas litterarum*. Cives enim ejus scriptores erant. Quam cum invenisset inunitam, ait: Qui primus percusserit urbem hanc, et ceperit, dabo ei Axam filiam meam uxorem cum ea, et cepit eam Othoniel, filius Cenem, frater Caleb junior eo. Erant autem uterini fratres tantum. Nam ille filius Jephone, iste vero filius Cenem dicitur, nisi forte pater eorum binominis fuerit. Dedit itaque Caleb filiam suam Axam fratri suo in uxorem. Quæ cum pergeret cum viro ad urbem traditam sibi, sua est a viro suo, ut peteret a patre suo agrum in con-

A vallibus. Suspiravitque, et flevit ut sedebat in asino. Cui Caleb: « Quid habes, inquit? At illa: Da mihi benedictionem. Terram arenam dedisti mihi, junge et irriguam. Deditque Caleb ei irriguum superius, et irriguum inferius, id est agros irriguos circa civitatem ab oriente et occidente.

* *Additio 1.* In Paralipomenon dicitur Hebron Cariatharim, id est *civitas silvarum*, vel Cariathabaal, id est *civitas muscarum*, vel virorum.

** *Additio 2.* Hæc nota determinat objectionem, quæ de eo fieri potest, et Caleb obiabat legi jam datæ, dando fratri nepoti suo filiam suam.

*** *Additio 3.* Nota quod Caleb maluit servare votum suum, quam legem, quæ interdicit matrimonium cum filia fratris, nisi forte lex intelligatur de filia fratris ex patre.

**** *Additio 4.* Redemptionem excelsarum, et redemptionem humilium, subaudit fluentorum.

CAP. XV. *De reditu duarum tribuum et dimidiæ.*

Eodem tempore cum jam quartus decimus transisset annus, dixit Josue Ruben et Gab, et dimidiæ tribui Manasse: « Fecistis quæ præcepit vobis Moyses, famulus Dei: Et quia dedit Dominus fratribus vestris quietem, revertimini ad terram possessionis vestræ, ita duntaxat ut custodiatis legem Dei, et colatis eum, nec eatis post deos alienos, quia arcam et tabernaculum non habebitis. Fratres sumus et servi unius Dei, licet interjecto flumine separemur. In multa substantia reditis, dividite eam cum fratribus, qui remanserunt. Qui revertentes venerunt ad tumulos Jordanis (Jos. xxii). » Sic enim dictus est locus per quem transierunt, alius per quem transierunt filii Israel dicitur vada Jordanis. Et ædificaverunt juxta Jordanem altare infinitæ magnitudinis, vocantes hoc nomine illud. Testimonium nostrum, quod Dominus ipse est Deus. Videturque Josephus velle quod altari superiuscriptissent illud. Cumque redissent ad propria, nuntiatum est Josue et his qui remanserant de ædificatione altaris, et arbitrati sunt illos erexisse illud, ut immolarent super eo victimas; quod non licebat nisi super altare quod statuerat Deus ante tabernaculum. Cumque arripuissent arma, ut deleret eos, de consilio missus est ad eos Phinees, et decem honorati cum eo, qui dixerunt ad eos: « Quæ est ista transgressio? Cur reliquistis Deum Israel, et cultum ejus, ædificantes vobis altare sacrilegum? At illi responderunt: Absit a nobis hoc scelus! alioqui Deus ipse quærat, et judicet. Sed timemus, ne cras dicerent filii vestri filiis nostris: Quid vobis, et nobis? Quid vobis, et Domino Deo Israel? Terminum posuit Dominus inter nos, et vos. Quam obrem memoriale hoc ereximus in signum, quoniam fratres vestri sumus, et Deicolæ vobiscum. His auditis placatus est Phinees. Et cum retulisset verba hæc ad omnem populum, laudaverunt Deum. » Hoc videtur quibusdam factum esse, quod legitur in libro Judicum, quod angelus Domini transierit de Galgala ad locum flentium (Judic. ii). Sed quia

potius videtur Augustino, hoc factum esse post mortem Josue, non enim ausi fuerunt filii Israel, eo vivente, aperte recedere a Deo, nos illud loco suo explicabimus.

CAP. XVI. *De fœdere quod statuit populus ad Deum.*

Evoluta autem multo tempore congregavit Josue omnem Israel in Sichem, et ait: Ego hodie ingrediā viam universæ carnis, et scio vos pronos ad irritandum Deum: « Eligite hodie, quod placet, cui potissimum servire debeatis, utrum diis quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia, an diis Amorrhæorum; in quorum terra habitatis, ego autem et domus mea serviemus Domino. » Et ait populus: Domino serviemus, absit ut ab eo recedamus! Et dixit Josue: Testes vos estis, quia hodie elegistis vobis Dominum. Et responderunt: Testes sumus (Jos. xxiv). Et ascenderunt in Silo, ut starent coram Domino. Percussitque populus in die illa fœdus cum Domino, et in signum fœderis effudit Josue aquam super terram. Mos erat gentibus, in signum et robur fœderis initi, sanguinem suillum effundere, quasi dicerent: Sic effundetur sanguis illius qui violaverit hoc fœdus. Hebræi vero aquam fundentes, atrociorem pœnam in violatorem indicabant. Alii enim liquores non effunduntur de vase, quin aliquod vestigium sui in eo relinquunt. Solus aquæ liquor prorsus effunditur. Quod faciebant Hebræi in fœdere inito cum Domino, quasi dicerent: Non solum violator hujus fœderis peribit, sicut in aliis sit fœderibus, sed tota progenies ejus peribit cum eo, ut nullum vestigium ejus appareat super terram. « Scripsitque Josue in die illa verba hæc in volumine legis Dei, » id est in libro

A hoc, « et tulit lapidem pergrandem, posuitque eum subter quercum, quæ erat ante sanctuarium Domini, et ait: En lapis iste erit vobis in testimonium. » Solebant enim veteres hujusmodi durabilia erigere, ut sui diuturnitate posteris initum fœdus in memoriam revocarent. Dimisitque Josue populum, singulos in possessionem suam.

CAP. XVII. *De morte Josue et Eleazar.*

« Post hæc mortuus est Josue, cum esset centum et decem annorum (Jos. xxiv). » Quadraginta quatuor annorum erat cum accessisset ad Moysen, et quadraginta annis servivit ei in deserto. Ex quo colligitur quod viginti sex annis rexit populum trans Jordanem, et sepelierunt eum in Tannathsara, quæ sita est in monte Ephraim. Eleazar quoque mortuus est, et sepelierunt eum in Gabaa Phinees filii ejus, quæ data est ei in monte Ephraim, qui successit patri in sacerdotium.

* *Additio 1.* Gabaa Phinees potest esse nomen civitatis a Phinees ibi sepulto, vel possunt esse duæ dictiones.

Incidentia.

In diebus Josue Erictonius primus junxit quadrigam in Græcia, erat quippe apud alias nationes. Busiris tyrannidem exercuit in hospites. Phoenix et Cadmus de Thebis Ægyptiorum in Syriam profecti, in regione Tyri et Sidonis regnaverunt. Sed Cadmo recedente in Græciam, terra a Phœnice Phœnicia dicta est. Europæ, filix Phœnicis, Jupiter mistus est. Danaus per quinquaginta filias, quinquaginta filios Ægisthi fratris sui interfecit, uno tantum superstiti, qui regnavit post eum.

HISTORIA LIBRI JUDICUM.

CAP. I. *Prefatio.*

Liber Judicum Hebraice Sophetim dicitur, qui Judices describit, usque ad Heli sacerdotem, et ob hoc dicitur Judicum tanquam materia. Videtur tamen quibusdam ab auctoribus sic nominatus, ut quasi chronice scribendo, quisque judicum tempus suum in actis redegerit. Quis autem in unum compegerit dubium est. Dicunt quidam quod Samuel, alii quod Esdras. Verisimilius videtur quod Ezechias, qui parabolas Salomonis, et librum Regum in unum collegit. Si quæritur quare Josue et Moyses inter judices non annumerentur, dicimus quia non solum judicaverunt populum, sed et rexerunt. Cæteri vero nil juris in populo habuerunt, nisi quod in tribulationibus suis consilio et prudentia eorum populus utebatur.

CAP. II. *Quomodo Judas pugnavit contra Chanaanum.*

Et factum est post mortem Josue consulit populus Dominum per Phinees: « Quis ascendet aute

nos contra Chanaanum, et erit dux belli. Et dixit Dominus: Judas (Jud. 1.) » Non personam, sed tribum designans. Creditur tamen Caleb præfuisse populo, sed pro modicitate temporis, nec rectoribus, nec judicibus annumeratus est. Et ait Judas D Simeoni: « Ascende mecum in sortem meam, et pugna contra Chanaanum, et ego pergam tecum in sortem suam. » Non tamen legitur Simeon propriam postea habuisse sortem, sed adhæsit Judæ, ut impleretur quod prædixerat Jacob de Simeon et Levi. « Dividam eos in Jacob, et dispergam in Israel (Gen. xlix). » Ascenderuntque Judas et Simeon in Besec, et percusserunt in eo decem millia virorum. Comprehendentesque Adonibesec, id est dominum Besec, adonai enim dominum sonat, inciderunt summitates manuum et pedum ejus. Hebræus tamen sermo videtur sonare pollices. Quibus casus non est idoneus homo ad arma ferenda. Et ait Adonibesec: « Merito patior hoc, id ipsum enim feceram septuaginta regibus, qui colligabant sub mensa

mea ciborum reliquias. » Et ascendentes in Jerusalem percusserunt eam, tradentes incendio, et reliquerunt ibi Adonibesech, et mortuus est. Nec intelligendum est, quod filii Israel tunc habuerunt Jerusalem in ditone sua, expulso Jebusæo. Hoc enim factum non est usque ad tempora David, qui expulsis Jebusæis sedit in ea, et transtulit eam de Benjamin in sortem regum. Hoc videtur quibusdam recapitulando dictum, et factum esse vivente Josue ante distributionem sortium, quando concessa sibi Judas habebat Jerusalem, et totum recapitulando dictum, usque ibi: « Et surrexerunt alii, qui non noverant Dominum (*Jud. 11*). » Alii tradunt eo ordine dictum esse quo factum, et ibi demum inchoant recapitulationem, « dimisit ergo populum, etc. (*Jos. xv.*) » Ascendit et Caleb in Hebron terram, scilicet gigantum, et percussis hostibus, plenus possedit eam. Et recapitulat hic historiam, quod supra diximus factum in Ariathsepher. Cepitque Judas Gazam, et Ascalon, et Accaron cum finibus suis. Nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant.

* *Additio 1.* Hoc etiam vult Augustinus, ordine suo dictum in Josue præoccupatum.

CAP. III. De Cinæis, et transgressione populi.

« Filii autem Jethro Cinæi, cognati Moysi, ascenderunt de civitate Palmarum cum filiis Juda in desertum sortis ejus, quod est ad meridiem (*Jud. 1*). » Isti sunt filii Jobal fratris Sephoræ, uxoris Moysi, qui, relicto patre et patria, secutus est Moysen, et deinceps habitavit in medio filiorum Israel. Civitas autem Palmarum dicitur hic Engaddi. Vel qui a Jericho sic solet appellari, et forte de campestribus ejus, ubi erant cum Benjamin, transtulerunt se ad Judam. Benjamin autem post Judam ascendit in Jerusalem. Hinc putant quidam eam fuisse communem. Nec potuit ejicere Jebusæum, sed permisit eum habitare secum in tributo. Ephraim quoque ascendit in Bethel, quæ prius vocabatur Luza. Videntesque hominem egredientem de obsessa civitate dixerunt ei: « Ostende nobis introitum civitatis, et faciemus tecum misericordiam. » Quo ostendente percusserunt eam, hominem vero et domum ejus ditaverunt. Qui transiens in terram Eithim, edificavit ibi civitatem, et vocavit eam Luzam. Nec delevit Ephraim Chananæum, sed parsus est eum vivere sub tributo. Similiter, et reliquæ tribus cum essent confortatæ, maluerunt eos habere tributarios quam delere, transgredientes mandatum Domini, et converterunt se ad agriculturas. Qui ad divitias se tradentes per epulas et libidinem, jam imbelles facti, in conversatione legum integri non erant.

CAP. IV. De loco Flentium in Galgalis.

« Angelus autem Domini apparuit in Galgala, et cum convenissent filii Israel ad eum, de finibus transtulit se ad alium locum, et insecuti sunt eum (*Jud. 11*). » Cumque impropersset eis Dominus per angelum beneficia, quæ eis contulerat, addidit: « Cur inistis fœdus cum habitatoribus terræ hujus,

et reservastis aras eorum, et nolulistis audire vocem meam. Quamobrem dii eorum erant vobis in ruinam. » Hæc angelo loquente, elevaverunt vocem suam, et fleverunt, et vocatum est nomen loci illius, locus Flentium, cognominatus ab eventu, sicut Galgala *Collis præputiorum*. « Immolaveruntque ibi hostias Domino. » Porro hic recapitulat historiam de Josue ad continuandam ordinis seriem dicens: Dimisit ergo Josue populum, et abierunt filii Israel: unusquisque in possessionem suam, servieruntque Domino cunctis diebus Josue et seniorum, quæ post eum vixerunt, et noverunt opera Domini, quæ fecerat cum Israel. Mortuus est autem Josue, et omnis generatio seniorum congregata est ad patres suos. »

B CAP. V. De Othoniele populi liberatore, et ejus morte.

« Et surrexerunt alii, qui non noverunt Dominum (*Jud. 11*), » id est non viderant virtutes ejus, quas fecerat eis in exitu de Ægypto in deserto, et in ingressu terræ promissionis. « Feceruntque malum in conspectu Domini, et servierunt Baal et Asharoth, et diis terræ, contraxeruntque conjugia cum alienigenis (*Judic. 111*). » Quamobrem indignata divinitas, non delevit gentes de medio eorum, ut essent eis in aculeum et laborem. « Et tradidit eos Dominus in manibus Chusan Rasathaim regis Mesopotamiæ et Syriæ. Servieruntque eis octo annis, et clamaverunt ad Dominum, qui suscitavit eis liberatorem Othoniel, fratrem Caleb, quem Josephus Cenem vocat, quasi equivocum patri. Et dicitur Cenem, quasi Cenezæus à loco. Et fuit Dominus cum eo, et pugnavit adversus Chusan Rasathaim, et oppressit eum, et quievit terra quadraginta annis. Et mortuus est Othoniel. » Illic dicit Josephus, occisionem in Benjamin factam pro uxore Levitæ; quod nos infra ponemus, sequentes ordinem hujus libri. Et nota quod Hebræi sub hoc numero comprehenderunt annos servitutis et quietis, et similiter sub aliis judicibus. Aliter non staret historia.

Incidentia.

In diebus Othoniel Cadmus regnavit Thebis ex cujus filia Semele natus est Dionysius Liber pater. Bithynia condita est a Phœnice, qui Phœnicibus quasdam tradidit litteras, et ad scribendum vermiculum instituit. Unde, et color ille Phœniceus dicitur est quo postea littera mutata Puniceus dicitur. Eppira, quæ nunc Corinthus dicitur, a Sysipho condita est. Minos filius Europæ regnavit in Creta.

CAP. VI. De Aod, et Sangar liberatoribus Israel.

« Addiderunt autem filii Israel facere malum in conspectu Domini. Qui suscitavit adversus eos Eglon regem Moab, et copulavit ei filios Ammon et Amalec (*Judic. 111*). » Qui transiens Jordanem percussit Israel, et posuit idola sua in Galgala, et fecit sibi domum in urbe Palmarum, id est Jericho, et servierunt ei filii Israel decem et octo annis, et clamaverunt ad Dominum. Qui suscitavit eis salvatorem, Aod, filium Gera filii Gemini. Qui utraque manu utebatur pro dextera. Geminum quidam di-

cunt fuisse quemdam vili in Benjamin, qui posteris suis sæpe legitur impropere ob ignominiam. Hebræi tradunt hunc fuisse Benjamin. Et quasi per apheresim, ubi nos ponimus geminum, ipsi ponunt Jemin, quod sonat *dextrarium* vel *dextrale* qui Latine *geminus* dici posset, quia geminatur cum trahente, nisi geminus a Jemin, per J consonantem scriberetur. Dicitur autem a Jamin proprie Jeminus, sicut a dextera dextrarius. Miseruntque filii per Aod munera Eglon regi, qui fecit sibi gladium ancipitem longitudinis palmæ manus, et accinctus est eo in dextro femore subter sagum, quod est quadratæ formæ militare indumentum. Erat autem Eglon crassus nimis. Cumque obtulisset ei munera, prosecutus est socios, qui cum eo venerunt, et reversus est ad regem, et ait « Verbum secretum habeo ad te o rex. » Egressisque omnibus, qui cum eo erant accessit ad eum Aod, et ait : « Verbum Domini habeo ad te. » Quod intelligendum est de somnio ex mandato Domini. Qui statim surrexit de throno. Extenditque Aod manum sinistram, et tulit siccam de dextro femore, et infixit eam in ventrem ejus valide, nec eduxit eam, sed reliquit in corpore. Ipse vero clausa diligenter ostiis cœnaculi, per posticum egressus est, et aufugit. Servi autem regis post longam moram intrantes, invenerunt eum mortuum, et jacentem in terra. Venitque Aod in Seirat, et insonuit buccina in monte Ephraim, et descenderunt cum eo filii Israel ad vada Jordanis quæ transmittunt in Moab. Et volentes transire Moabitas percusserunt circiter decem millia, et humiliatus est die illa Moab sub manu Israel, et quievit terra octoginta annis. » Et mortuus est Aod. Et tunc de Philisthæis volentibus intrare terram Israel Sangar occidit sexcentos viros vomere uno, ipse quoque defendit Israel, et eodem anno vitam finivit.

Incidentia.

In diebus Aod, Cyrene civitas condita est in Libya, et Triptolemus longa navi veniens Eleusim, frumenta ibi distribuit. Proserpinam rapuit rex Molossorum Orchus, cujus ingens canis Cerberus Pirithoum devoravit, qui cum Theseo ad raptum Proserpinæ venerat. Sed et Theseum devorasset, nisi Hercules superveniens eum liberasset. Frixus, et Helles insidias novercales evaserunt in navi, cujus insigne fuit aries. In Dardania regnavit. Tros a quo Trojam conditam ferunt. Perseus occidit Gorgonem meretricem, quæ ob nimiam pulchritudinem spectatores suos mentis impotes reddebat. Dionysius in India Nysam condidit, et a suo nomine eam appellavit.

* *Additio.* 1. In Regum libro, ubi incipit agere de Saul, dicitur vir fortis robore (*I Reg.* xvi), ob hoc quidam putant dictum geminum, quasi binomium.

CAP. VII. *De Debbora prophetissa, et Barach, Sisara, Jahel, et Jabin.*

« Post mortem Aod addiderunt filii Israel facere malum coram Domino. Qui tradidit eos in manus

A Jabin regis Chanaan. Qui regnavit in Asor, et habuit ducem exercitus sui Sisaram. Ipse autem habitabat in Harosteh gentium (*Judith* iv), quæ sic dicebatur, quia non ab uno populo, sed a multis collectis gentibus habitabatur, et oppressit filios Israel per viginti annos. Qui clamaverunt ad Dominum. Erat autem Debbora prophetes uxor Lapidoth, quæ posuerat tentorium suum in monte Ephraim sub arbore palmæ, quæ dicebatur palma Debboræ, et ascendebant ad eam filii Israel in omne judicium. Quæ vocavit Barac filium Abinoem de Cedès, alias Cedès de Nephthalim. Mulier enim itura ad prælium vocavit virum suum, qui supradictus est Lapidoth. Creditur enim fuisse idem Barac, et Lapidoth, quia eadem est utriusque nominis interpretatio. Interpretatur enim utrumque *coruscaticus*, Debbora vero Hebraice *apis*. Quæ dixit ad eum : « Præcepit tibi Deus Israel : Duc exercitum in montem Thabor, decem millia de Nephthalim et Zabulon, ego tradam Sisaram in manum tuam juxta torrentem Cison. Cui Barac : Nisi veneris mecum non pergam. Quæ ait : Ibo, sed victoria tradetur in manus mulieris. » Nuntiatum est Sisaræ, quod ascendissent Debbora et Barac in montem Thabor ad pugnandum. Et congregavit exercitum ad torrentem Cison, trecenta millia armatorum, ut ait Josephus, et decem millia equitum, et nongentos currus falcatos, et alios currus duo millia, et centum. Et ait Debbora ad Barac : « Descende, hæc die dabit tibi Dominus Sisaram in manus tuas. » Et descendit cum decem millibus, Debbora stante in monte ad orationem. Et perterruit Dominus Sisaram et universam multitudinem ejus. Ventus, grando, et pluvia irruerunt in facies eorum, arcus et fundibulæ inutiles fiebant, plurimi de equis suis, et curribus excussi conterebantur. Sicque converso in fugam exercitu, Sisara de curru exsiliens, et fugiens, pervenit ad tentorium Jahel uxoris Haber Cinæi. Haber enim cum omni domo sua recesserat a fratribus suis, qui habitabat, ut diximus in sorte Judæ, et tetenderat tabernacula sua in valle Semim juxta Cedès, et erat fœdus inter regem Asor, et domum Haber Cinæi. Porro Jahel suscepit fugientem, et rogantem, ut celaret eum, et petenti poculum dedit ei lac, ut gravius obdormiret. Illa vero dormienti clavum ferreum, percussum malleo per utrumque tempus immisit usque in terram. Et Barac post paululum venientem ostendit eum in terra confossum. Et sic impletum est, quod dixerat Debbora, quod per mulierem triumphus accideret. Barac, vero agens exercitum super Asor obviam venientem Jabin interfecit, civitatem funditus ejiciens, ut ait Josephus. Cecineruntque Debbora, et Barac canticum Domino, in quo hortantur victores, ad benedicendum Deum, rememorando beneficium, quod fecerat Dominus Israeli, dum daret legem in terræmotu, et pluvia, addendo, et quod per Sangar, ut diximus, quieverunt hostes a semitis Israel, et quomodo defecerunt fortitudo Israel, donec surge-

ret Debbora, quando nova bella elegit Dominus, ut A quem Dominus miserat : Lapis autem super quem sedebat, et quercus, et ager pertinebant ad Joas patrem familiæ Ezri, id est honorabiliorem inter alios illius familiæ. Gedeon vero filius ejus timens hostes, qui irruerant super terram ; in occulto excutiebat frumenta in torculari, ut haberet viaticum ad fugam Josephus dicit, hoc maximum fuisse divinæ propitiationis indicium, quod tunc uteretur torculari pro area. Futurum enim per eum erat, ut aræ replerentur, et torcularia. Et ait angelus ad eum : « Dominus tecum, virorum fortissime. Cui Gedeon : Si Dominus nobiscum est, cur apprehenderunt nos hæc mala ? Et respexit in eum Dominus in angelo, et ait : Vade, ego mitto te in hac fortitudine tua, quam scilicet confero tibi, respiciendo, vel mittendo, percuties Madian quasi virum unum. Cui Gedeon : Si gratiam inveni coram te, non recedas donec revertar. » Et coxit Gedeon hædum, posuitque carnes et azymos panes in canistro, et misit jus in ollam, offerens ea angelo. Cui Angelus : « Pone carnes, et panem super petram, et jus desuper funde. » Quo facto, tetigit ea angelus summitate virgæ, quam gerebat. Et ascendit ignis de petra, et consumpsit omnia. Angelus autem evanuit ab oculis ejus. Timensque Gedeon ait : « Heu nie, Domine, quia vidi angelum Dei ! Cui dixit Dominus : Ne timeas. Non morieris. » Eadem nocte ait Dominus ad eum : « Destrue aram Baal, quam erexit pater tuus, et nemus circa eam succide, et occide taurum, quem saginat idolis, alium vero taurum septennem, quem cives dedicaverunt idolo, offeres mihi in holocaustum super altare, quod ædificabis mihi in summitate petræ super quam ante sacrificium posuisti. » Gedeon timens patrem, et cives, cum decem servis omnia nocte complevit, et vocavit altare pax Domini, et latuit. In crastino cives dixerunt ad Joas : Educ filium tuum, ut moriatur, quoniam fecit hoc. Quibus ille ait : Nunquid ultores estis Baal ? Si Deus est Baal, vindicet se. » Exinde dictus est Gedeon Jerobaal, id est *fortitudo Baal*, quasi fortis contra Baal. Igitur Madian, et Amalec, transito Jordane, sederunt in valle Jezrael quasi locustæ. Spiritus autem Domini induit Gedeon vocavitque domum Abiezer, de cujus familia ipse erat, et ipse misit nuntios ad Manassen et Azer et Zabulon et Nephthalim. Qui occurrerunt ei triginta duo millia. Et petiit Gedeon signum victoriæ a Domino in vellere posito in area, si nocte illa vellus rore complueretur, area sicca manente. Et factum est ita. Et expresso vellere, rore concham implevit. Sequenti nocte ne casu factum putaretur petiit signum in contrarium, ut area irrigaretur, et vellus siccum esset. Quod factum est. Venit autem Gedeon cum suis ad fontem qui dicitur Harad (*Judic. vii*). Et ait Dominus ad Gedeon : « Populus multus est tecum, ne dicat Israel : Viribus meis liberatus sum. Clama ad populum : Qui formidolosus est, revertatur. » Tamen intelligendum est alia tria quæ mandavit Dominus clamanda in populo, cum non tacuit

* *Additio 1.* Qui primus infestavit Israel in deserto.

Incidentia.

Eo tempore regnum defecit apud Argos, et translatum est in Micænas. Obiit Liber pater, cujus sepulcrum est apud Delphos juxta Apollinem aureum. Pingitur vero muliebri corpore, quia mulieres militantes cum viris habuit in exercitu. Ilium ab Ilio conditum ; Miletus condita.

CAP. VIII. De alio misso, et de Gedeone.

Fecerunt iterum filii Israel malum coram Domino, qui tradidit eos in manibus Madian septem annis (*Judic. vi*). Ascendebant enim Madian, et Amalec singulis annis in Israel, vastantes segetes eorum, & universa jumenta trahentes in prædam. Cumque clamasset Israel ad Dominum, misit ad eos virum prophetam per quem exprobravit eis Dominus beneficia quæ contulerat eis, et tamen noluerunt audire vocem ejus. « Venit autem angelus Domini, et aedit sub quercu, quæ erat in Ephra. Hic est vir

quem Dominus miserat : Lapis autem super quem sedebat, et quercus, et ager pertinebant ad Joas patrem familiæ Ezri, id est honorabiliorem inter alios illius familiæ. Gedeon vero filius ejus timens hostes, qui irruerant super terram ; in occulto excutiebat frumenta in torculari, ut haberet viaticum ad fugam Josephus dicit, hoc maximum fuisse divinæ propitiationis indicium, quod tunc uteretur torculari pro area. Futurum enim per eum erat, ut aræ replerentur, et torcularia. Et ait angelus ad eum : « Dominus tecum, virorum fortissime. Cui Gedeon : Si Dominus nobiscum est, cur apprehenderunt nos hæc mala ? Et respexit in eum Dominus in angelo, et ait : Vade, ego mitto te in hac fortitudine tua, quam scilicet confero tibi, respiciendo, vel mittendo, percuties Madian quasi virum unum. Cui Gedeon : Si gratiam inveni coram te, non recedas donec revertar. » Et coxit Gedeon hædum, posuitque carnes et azymos panes in canistro, et misit jus in ollam, offerens ea angelo. Cui Angelus : « Pone carnes, et panem super petram, et jus desuper funde. » Quo facto, tetigit ea angelus summitate virgæ, quam gerebat. Et ascendit ignis de petra, et consumpsit omnia. Angelus autem evanuit ab oculis ejus. Timensque Gedeon ait : « Heu nie, Domine, quia vidi angelum Dei ! Cui dixit Dominus : Ne timeas. Non morieris. » Eadem nocte ait Dominus ad eum : « Destrue aram Baal, quam erexit pater tuus, et nemus circa eam succide, et occide taurum, quem saginat idolis, alium vero taurum septennem, quem cives dedicaverunt idolo, offeres mihi in holocaustum super altare, quod ædificabis mihi in summitate petræ super quam ante sacrificium posuisti. » Gedeon timens patrem, et cives, cum decem servis omnia nocte complevit, et vocavit altare pax Domini, et latuit. In crastino cives dixerunt ad Joas : Educ filium tuum, ut moriatur, quoniam fecit hoc. Quibus ille ait : Nunquid ultores estis Baal ? Si Deus est Baal, vindicet se. » Exinde dictus est Gedeon Jerobaal, id est *fortitudo Baal*, quasi fortis contra Baal. Igitur Madian, et Amalec, transito Jordane, sederunt in valle Jezrael quasi locustæ. Spiritus autem Domini induit Gedeon vocavitque domum Abiezer, de cujus familia ipse erat, et ipse misit nuntios ad Manassen et Azer et Zabulon et Nephthalim. Qui occurrerunt ei triginta duo millia. Et petiit Gedeon signum victoriæ a Domino in vellere posito in area, si nocte illa vellus rore complueretur, area sicca manente. Et factum est ita. Et expresso vellere, rore concham implevit. Sequenti nocte ne casu factum putaretur petiit signum in contrarium, ut area irrigaretur, et vellus siccum esset. Quod factum est. Venit autem Gedeon cum suis ad fontem qui dicitur Harad (*Judic. vii*). Et ait Dominus ad Gedeon : « Populus multus est tecum, ne dicat Israel : Viribus meis liberatus sum. Clama ad populum : Qui formidolosus est, revertatur. » Tamen intelligendum est alia tria quæ mandavit Dominus clamanda in populo, cum non tacuit

se, quæ Moyses dixit in Deuteronomio : « Qui edificavit domum, et non dedit eam revertatur. » Similiter : « Qui plantavit vineam, et nondum fecit eam communem, et qui desponsavit uxorem, et nondum accepit eam (Deut. xx). » Et reversi sunt de populo viginti duo millia, et tantum decem millia remanserunt. Et ait Dominus ad Gedeon : « Adhuc populus multus est. Duc eos ad aquas in calore meridiei, et eos qui lambuerint aquam manu, et lingua sicut canes, existimans magnanimos separabis. Et inventi sunt tantum ex eis trecenti viri. Et ait Dominus : In his trecentis tradam Madian in manus tuas. » Quibus assumptis, et cibariis pro numero, et tubis, Gedeon se certamini dedit. « Eadem nocte dixit Dominus ad Gedeon : » Descende in castra Madian tu, et Pharam puer tuus tecum, et audies quid loquantur, et confortabuntur manus tuæ. Dissolutum enim erat cor ejus. Qui descendens stetit in partem castrorum, ubi vigiliæ erant, et audivit quemdam narrantem somnium commilitoni suo in hunc modum : Videbatur mihi quod panis ex hordeo sulcinericius et comestibilis descendebat in castra Madian usque ad tabernaculum **, » scilicet regis, et et subvertit illud, et terræ funditus coæquavit. Et ait is eui loquebatur : Vile est hordeum inter grana, et inter gentes Israel videtur abjectum, et in Israel vilis est familia Gedeonis. « Non est hoc aliud nisi gladius Gedeonis : tradidit Dominus in manus ejus Madian. Quod audiens Gedeon adoravit. Et reversus ad socios ait : Eamus tradidit nobis Dominus castra Madian. Et divisit eos in tres partes, et dedit tubas in manus eorum dexteris, lagenas vacuas, et lampades in medio lagenarum in sinistras, et ait : Quod me facere videbitis facite. » Et ingressi sunt per gyrum castrorum in tribus locis in vigilia noctis mediz. Et cum confregissent hydrias, tenuerunt lampades in manibus, et insanantes tubis clamaverunt : « Gladius Domini, et Gedeonis. » Secundum Josephum, vacuas quoque amphoras portaverunt. Quibus simul complosis, terribilis audiebatur sonitus. Quo subito hostes excitati, turbati sunt, nec cognoscentes sese, plurimi mutuis vulneribus ceciderunt, aliis in fugam conversis usque ad Bethseththa. Viri autem de Nephtalim, et Aser et Manasse, qui redierant, conclamantes persequabantur Madian. Ephraim quoque descendit in occursum fugientium, et occupavit Jordanem usque Bethbera, et occidit duos reges Madian Oreb, et Zeb : Oreb in petra quadam ; Zeb vero in torculari. Et vocatum est nomen loci illius torcular Zeb, et nomen alterius petra Oreb. Quæ modico apice literæ differt a nomine Horeb ; unde aquæ fluxerunt per manum Moysi. Et forte differentia est in interpretatione. Et potavit Ephraim capita regum ad Gedeon, et irascentes dixerunt ad eum. « Cur contempsisti vocare nos ad pugnam ? Qui ait : Ne forte indignamini. Melior est enim racemus Ephraim vindemiis Abiezer, sed in manus vestras dati sunt reges Madian. Quid tale facere potuit sicut vos fecistis (Jud.

A VIII). Quo audito requievit spiritus eorum. Transivitque Gedeon Jordanem cum trecentis viris, nec poterat persequi fugientes præ lassitudine. Et ait ad viros Soccoth : « Obsecro, date nobis panes ut possimus persequi Zebec et Salmana. » Qui negaverunt ei, et subsannaverunt eum. Id ipsum responderunt ei viri Phaniel petenti panes ab eis : Zebec autem et Salmana in valle quiescebant, nil adversi suspicantes, cum duodecim millibus tantum, cæcis de exercitu centum viginti millibus. Gedeon autem repente irrui super eos, et turbato exercitu eorum, duos reges comprehensos, secum reduxit. Et revertens apprehendit puerum de Soccoth, et quæsit ab eo nomina seniorum de Soccoth. Et descripsit ei septuaginta septem viros, quos spinis et tribulis comminuit, tanquam auctores prædictæ subsannationis. Turrim quoque Phaniel subvertit, occisis habitatoribus civitatis. Cumque redisset in Ephra regionem suam dixit Zebec et Salmana. « Quales erant viri quos occidistis in monte Thabor ? Qui dixerunt. Similes tui. Et ait eis : Fratres mei erant uterini. Et ait primogenito suo : Interfice eos. » Qui non eduxit gladium, timens quia puer erat. Surgens Gedeon occidit eos. « Et dixerunt omnes filii Israel ad eum : Dominare nostri tu, et filius tuus, et filius filii tui. Quibus ille : Non dominabor vestri, nec filius meus, sed Dominus dominabitur in vos. Unum postulo a vobis, date mihi inaures aureas de præda. » Qui dederunt. Et fuit pondus auri mille et septingenti sicli. Et fecit ex eo Gedeon Ephod, et posuit illud in civitate Ephra, et fornicatus est omnis Israel in eo. Et factum est Gedeoni, et omni domui ejus in ruinam. Per Ephod, quod est dignius indumentum pontificis, intelligitur, quod Gedeon fecerit omnia indumenta pontificalia, et fecit in Ephra tabernaculum, et altare præter illud quod erat in Silo. Et factus est sacerdos, et immolavit super illud hostias Domino. Quamobrem offensus Dominus omnem domum ejus fere delevit. Habuit enim septuaginta liberos de uxoribus, et unum naturalem Abimelech de concubina Dyoboma, quam habebat in Sichem ***. Hic occidit omnes fratres suos præter unum. Et quievit terra quadraginta annos, quibus præfuit Gedeon. Qui mortuus est in senectute bona, et sepultus est in sepulcro patris sui in Ephra.

*Additio 1. Sexto suscitavit Dominus spiritum Gedeonis in Israel.

**Additio 2. Forte tabernaculum eorum dixit vexillum, quo ducebantur, vel habebant tabernaculum, in quo idolis suis sacrificabant.

*** Additio 3. Per quod conjicitur quod postea penitentiam egerit, qui alibi quam ubi Dominus constiterat sacrificabat.

Incidentia.

Temporibus Gedeonis Mercurius invenit syringas, trahens hoc nomen a Syringa uxore Cadmi, quæ propter zelum harmoniæ a viro suo recesserat. Invenit etiam lyram hoc modo : Reperit etiam conchan testudinis mortuæ, et putrefactæ, ejus nervuli

arentes, et extensi in ore conchæ, ad auram tenuem sibilum reddebant. Incertum est autem quis fuerit iste Mercurius utrum Hermes, an Trismegistus philosophus, an Mercurius minor. Tres enim leguntur fuisse secundum Josephum. Tyrus condita est ante templum Hierosolymorum annis ducentis quadraginta. Dedalus aves fecit metallinas, quas volare fecit artificiose spiritu incluso. Dicitur etiam fecisse simulacra se moventia. Primus enim omnium peles statuarum a se invicem separavit, aliis conjunctim eos fabricantibus. Qui cum filio in nave fugiens, propter investigabilem fugam pennis evolasse æstimatus est. Argonotarum historia facta est Orphæus clarus habitus est. Cujus discipulus fuit Musæus. Linus magister Herculis claruit. Minos creditur Cretensibus legem dedisse; quod Plato negat. Hydram vero callidissimum fuisse sophistam asserit Plato.

CAPITULUM IX. De Abimelech qui septuaginta fratres suos occidit.

Post mortem Gedeonis, filii Israel fornicati sunt cum Baalim, nec fecerunt misericordiam cum domo Jerobaal (*Judic. ix*). Ascendit autem Abimelech in Sichem ad omnem cognationem matris suæ, et ait: « Considerate quod os vestrum, et caro vestra sum. Loquimini ad omnes viros Sichem in hunc modum: Quid vobis melius est, ut dominantur vestri septuaginta viri filii Jerobaal, an ut dominetur unus vir? » Et locuti sunt de eo ad omnem populum, et inclinaverunt cor populi post Abimelech, et juraverunt ei omnes in fano Eaal. Quamobrem vocatum est deinceps Idolum Baalberith. Berith enim *conjuracionem* sonat. Et tollentes de fano, septuaginta pondo argenti dederunt ei. Qui conduxit ex eo viros inopes et vagos, et ascendens in Ephra occidit omnes fratres suos super lapidem unum, excepto uno Joathan. Tunc omnes Sichimitæ constituerunt Abimelech regem juxta quercum in Sichem. Si quaeritur, quomodo ergo Saul primus dicitur rex in Israel, potest dici hoc dictum esse propter regnum universale; hic autem tantum regnavit in Sichimis. Quod cum nuntiatum esset Joathan, stetit in vertice montis Garram, vel Garizim, et exclamavit ad omnes Sichimitas, qui convenerant ad diem festum Baal: Audite me, viri Sichem: « Ierunt ligna silvarum ut ungerent regem supra se, et dixerunt olivæ: Impera nobis. » Quæ noluit deserere pinguedinem suam, qua dii utuntur, et homines. Id ipsum dixerunt ad ficum, quæ noluit deserere dulcedinem fructus sui. Id ipsum dixerunt ad vitem, quæ noluit deserere vinum, quod lætificat Deum et homines. Dixeruntque ad rhamnum: « Impera super nos. Qui respondit: Venite ergo, et requiescite sub umbra mea, alioquin egrediatur ignis de rhamno, et devoret cedros Libani. » Est autem rhamnus genus rubi, quod vulgo senticem appellant, asperum nimis et aculeatum sicut sentes Josephus dicit hoc inter ligna habere naturam ignem proferendi. Tunc exposuit eis paradigma dicens: « Interfecistis filios Jerobaal, et illum ancillæ ejus super vos constituistis regem. Si

recte egistis cum Jerobaal, et domo, et filiis ejus, recte sit vobis; sin autem perverse, egrediatur ignis de Abimelech, qui devoret ipsum, et vos. » Quæ cum dixisset, aufugit. Factum est autem cum regnasset super Sichem tribus annis Abimelech, dedit ei Dominus spiritum malum adversus eum, et expulerunt Abimelech ab urbe et a tribu. Qui exercebat latrocinia super eos, agens prædam ex eis. Tempore vero vindemiarum intravit Gaal cum fratribus suis in Sichem. Quo descendente ad eos, descenderunt Sichimitæ, vineas utrasque calcaverunt, et ingressi fanum Dei sui inter epulas, et pocula maledicebant Abimelech. Gaal quoque dicebat: « Quis enim est Abimelech, ut serviamus ei? Nunquid non est filius Jerobaal. » Ironice dictum est, quasi non est, sed spurius. Et addidit: « Utinam daretur populus hic in manu mea, ut auferrem Abimelech de medio! » Zebul quoque quem fecerat Abimelech principem in civitate, clam nuntiavit Abimelech omnia. Surrexit itaque Abimelech cum exercitu nocte, et tetendit insidias juxta urbem. Egressusque est Gaal mane, et Zebul cum eo steterunt in porta. Cumque ascendisset Abimelech cum exercitu, dixit Gaal ad Zebul: Ecce de montibus multitudo descendit. Cui Zebul: Umbras montium vides, quasi hominum capita, et hoc errore deciperis. Rursus quoque Gaal: Ecce populus quasi de umbilico terræ descendit. Cui Zebul: Ubi est os tuum nunc quo contra Abimelech loquebaris. Egredere, et pugna contra eum. » Qui pugnavit, et victus est, et fugiens recepit se in urbem. Zebul autem expulit eum, et socios ejus. « Sequenti die Abimelech expugnavit urbem, interfectis habitatoribus ejus, eamque destruxit ita, ut sal in ea dispergeret. Habitantes vero in turre Sichimorum ingressi sunt fanum Dei sui, quia locus munitus erat. » Josephus tamen dicit profugos per provinciam congregatos supra petram munitissimam, et nitabantur eam munire, vel murare. Quod videns Abimelech ascendit in montem Selmum, et præcisum ramum ferens dixit sociis: « Facite quod ego ago. » Qui tollentes ramos, et circumdantes præsidium succenderunt illud, et igne, et fumo perierunt in eo mille viri, præter mulieres et parvulos. Et recedens inde Abimelech obsedit oppidum Thebes. Erat autem turris in medio in qua receperant se Thebitæ. Et nota quod a Thebis Ægyptiorum dicuntur Thebæ: a Thebis Græcorum Thebani; a Thebe Judæorum Thebitæ. Cumque Abimelech expugnaret turrim, et ignem supponere niteretur, mulier fragmen molæ jaciens desuper, fregit cerebrum ejus, qui ait armigero suo: « Percute me ne dicar interfectus a femina, quia interfecit eum. » Hanc pestem dicit Josephus accidisse Ephraitis, eo quod jurgati sunt adversus Gedeonem ad aquas Jordanis.

Incidentia.

Eodem tempore chorus inventus est in Græcia quod instrumentum dicit Strabus pellem esse cum duabus cicutis; per alteram inspiratur, per alteram reddit sonum. Et scribitur secundum quosdam sine

aspiratione; pro voce autem canentium, et mensura, et vento cum *ch* aspirato.

CAP. X. *De Thola duce Israel.*

Post Abimelech iudicavit Israel Thola de Issachar, filius Phua, patrum Abimelech (*Judic. x*). Nec moveat te Phua, et Joas fratres esse, cum alter de Issachar, alter de Manasse ortus fuerit. Filii enim fuerunt unius matris, et duorum patrum, de diversis tribubus; hic iudicavit Israel in Sanir viginti tres annos et mortuus est.

Incidentia.

Eo tempore Hercules Anthem vicit in palæstra, et illum vastavit; bellum fuit inter Lapitas et Centauros, quos Palephactus, in libro *De incredilibus*, nobiles fuisse describit equites Thessalorum. Priamus filius Laomedontis regnavit in Troja. Androgæus Athenis dolo interficitur. Theseus in agone minotaurum occidit, propter quod Athenienses pueri tributarii a pœna liberati sunt. Fuit autem minotaurus vir quidam inhumanus, et valens in palæstra magistratus Minois. Unde et sic dictus est, quasi *minois taurus*, id est *minois carnifex*.

CAP. XI. *De Jair Galaadite duce Israel, et morte ejus.*

Post Tholam Jair Galaadites de tribu Manasse iudicavit Israel viginti duobus annis, habens triginta filios, quos fecit principes triginta civitatum, quas vocavit nomine suo Avotljair, id est *oppida Jair*, et mortuus est (*Judic. x*).

Incidentia.

Eo tempore Theseus rapuit Helenam, quam rursus receperunt fratres ejus Castor, et Pollux, capta matre Thesei, eo peregre profecto. Phylistus scribit a civibus Tyriis Zoro et Carthagine Carthaginem conditam. Carmentis nympa litteras Latinas invenit.

CAP. XII. *De penitentia filiorum Israel propter idolatriam suam, et de Jephthe.*

Iterum filii Israel servierunt idolis circumstantium gentium, et tradidit eos Dominus in manus Philistiim et Ammon (*Judic. x*). Et afflicti sunt vehementer octodecim annis, omnes qui habitabant trans Jordanem in terra Amorrhæi. Ammonitæ quoque Jordane, transmissis, vastabant Judam, et Benjamin, et Ephraim. Qui afflicti clamaverunt ad Dominum. Qui cum dure respondisset eis: «Ite invocate deos, quos elegistis,» projecerunt omnia idola de finibus suis, et doluit Dominus super miseras eorum. Congregatique sunt Filii Israel in Maspha contra Ammonitas, qui fixerant tentoria in Galaad. «Fuit eo tempore Jephthe Galaadites vir fortissimus pugnator (*Judic. xi*); sed filius meretricis; habuit uxorem Galaad, de qua suscepit filios. Qui cum adolevisset ejecerunt eum, tanquam spurium dicentes: «Non poteris esse hæres in domo patrum nostrorum.» Et abiit in terram Tob. «Et congregati sunt ad eum viri inopes, et latrocinantés, et eum quasi principem sequebantur.» Descenderuntque ad eum majores natu de Galaad dicentes: «Esto prin-

ceps noster, et pugna contra filios Ammon. Qui ait: Nonne vos estis qui odistis me, et eiecistis? Qui dixerunt: Non odimus te, nec venimus ut persequamur te, sed ut sequamur te. Et ait Jephthe: Jurate ergo mihi. Et juraverunt. Et ascendens cum eis in Masphath, humiliavit se coram Domino, et factus est princeps populi. Et misit nuntios ad regem Ammon in hæc verba: Exi de terra mea. Cur vastas eam? Qui respondit: Tulit Israel terram meam cum ascenderet de Ægypto, et recepi eam. Cumque Jephthe dixisset eam jure belli acquisitam, et multo tempore possessam trecentis annis, noluit acquiescere Ammon ut exiret. Et ait Jephthe: «Judicet hodie Dominus inter Israel et Ammon.» Et factus est spiritus Domini super Jephthe. Et egrediens ad pugnam votum vovit Domino dicens: «Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicumque de domo mea primus occurrerit mihi revertenti, eum holocaustum Domino offeram.» Et percussit Jephthe filios Ammon plaga magna nimis, et humiliati sunt coram filiis Israel. Revertenti autem Jephthe in Maspha, occurrit ei unigenita filia ejus cum tympanis et choris. Qua visa, scidit vestimenta sua, et ait: «Heu! filia, decepisti me, et decepta es. Aperiui os meum Domino contra te.» Filia vero non dolens in hoc casu pro victoria patris ait: «Fac mihi, pater, quodcunque pollicitus es. Hoc solum præsta mihi ut duobus mensibus circummeam montes, et plangam virginitatem meam cum sodalibus meis. Et ait pater: Vade. Et expletis duobus mensibus rediit ad patrem suum, et fecit ei sicut voverat.» Exinde mos increbuit in Israel ut annuatim veniant filii Israel, et plangent filiam Jephthe quatuor diebus. Arguit Josephus Jephthe, quia obtulit holocaustum non legitimum, nec Deo charum. Quid si canem obvium habuisset, immolasset eum Domino? Fuit ergo in vovendo stultus, in solvendo impius. Potuit tamen ante votum esse bonus, quia irruit super eum spiritus Domini, et etiam post votum. Nam et Apostolus ponit eum in catalogo bonorum (*Hebr. xi*), quidam tamen excusantes eum, famulari consilio Spiritus sancti dicunt eum hoc fecisse. Tunc venientes ad eum Ephraim dixerunt: «Cur contempsisti nos vocare ad pugnam? Incendemus domum tuam. Qui ait: Vocavi vos, et venire nolulistis (*Judic. xi*).» Et vocatis viris Galaad pugnavit contra Ephraim. Occupaverunt autem Galaaditæ vada Jordanis. Cumque venisset ad eos quidam fugiens de Ephraim, et obsecrans, ut permitterent eum transire, dicebant ei: «Nunquid Ephratæus es? Quo dicente: Non sum, interrogabant eum: Dic ergo Sibboleth, quod interpretatur *spica*. Qui respondit, Sibboleth, eadem littera *spicam* exprimere non valens. Statimque jugulabant eum. Et ceciderunt eo tempore de Ephraim quadraginta duo millia. Et nota quod Ephratæus ponitur hic pro Ephraim. Ephratæus enim proprie dicitur Bethlehemita. Et iudicavit Jephthe Israel sex annis, et mortuus est, et sepultus in civitate sua Sebethi quæ est in Galaad. Hic ab

ætate Moysi usque ad seipsum ait computari annos A trecentos. Annis his non adduntur decem et octo anni afflictionis, qui præcesserant.

Incidentia.

Eo tempore Hercules flammis se iniecit, Nam in morbum inciderat pestilentem.

CAP. XIII. De Abessan duce Israel.

Post Jephthe judicavit Israel Abessan, vel Essebon, Bethlehemita de Juda septem annis (*Judic. xii*). Eo tempore Agamemnon regnavit Micænis, Menelaus Lacædemoniæ.

CAP. XIV. De Ahialon.

Post Abessan Ahialon Zabulonites judicavit Israel annis decem (*Judic. xii*). Hic cum decem annis suis in LXX Interpretibus non habetur. Pro quorum damno supplendo Eusebius Josue, nec non Samueli, et Sauli, quorum annos Scriptura sacra non dicit, plures annos quam in Josepho legebat annotavit, quatenus ab egressu Israel ex Ægypto, usque ad ædificationem templi quadringentorum et octoginta annorum summam quam Scriptura prædicat, haberet.

Incidentia.

Eo tempore Paris Helenam rapuit, bellum decennale surrexit. Memnon et Amazones Priano tulere subsidium.

CAP. XV. De Abdon duce.

Post Ahialon Abdon Thecuites de Ephraim judicavit Israel octo annis (*Judic. xii*). Sub his tribus judicibus non recessit Israel a Domino, et quievit terra. Et ideo nil memoriale fecisse leguntur. Tamen quidam tradunt sub Abdon cladem factam in Benjamin pro uxore levitæ.

Incidentia.

Hujus anno tertio capta est Troja, et fluxerunt usque ad primam Olympiadem anni trecenti et sex Tunc Græci ad gloriam victoriæ suæ cœperunt annotare tempora sua sic : Anno a captivitate Trojæ. Incepta Olympiade, deinceps annotaverunt tempora juxta numerum Olympiadum*. Tandem Romani florentes annotaverunt tempora sic : Anno ab Urbe condita. Ultimo Christiani annotant sic : Anno ab Incarnatione Domini. Capta Troja Menelaus, et Helena devenerunt ad Thucrim regem Ægypti, quem Homerus Polybum vocat. Anno tertio a captivitate Trojæ, vel quinto, ut quidam volunt, regnavit Æneas tribus annis in Italia, in qua prius regnaverant Janus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus, annis circiter centum quinquaginta.

**Additio 1.* Nota quod Olympias dicta est a ludis, qui sub Olympo monte fiebant apud Elidem civitatem Elidis agentibus agonem, et quinquennale certamen quatuor annis mediis vocantibus, et ob hoc Elidis certaminis tempus olympiadem vocaverunt quadriennium in una Olympiade computato. Est autem Olympias spatium quatuor annorum.

CAP. XVI. De Samson.

Rursus filii Israel peccaverunt coram Domino, et tradidit eos in manus Philistinorum quadraginta

annis (*Judic. xiii*). A qua servitute hoc modo liberati sunt : « Fuit vir quidam de stirpe Dan, nomine Manue, habens uxorem pulchram, sed sterilem. Cui, sæpe orantibus in agro pro sterilitate amovenda, apparuit ei angelus, et ait : Concipies, et paries filium : cave ne comedas, aut bibas deinceps, nisi juxta legem Nazaræorum*. Filius enim tuus erit Nazaræus Dei, ex utero matris, et deinceps, ipse liberabit Israel. » Alia littera : « Et dicetur Samson robustus liberator Israel. » Quæ cum omnia indicasset viro suo, et commendasset angeli pulchritudinem, contristatus est vir, quia zelotes erat. Et ut mitigaret irrationabilem viri tristitiam, consuluit, ut ambo orarent Dominum, ut iterum veniret angelus ad eos, et instrueret utrumque de puero. Et apparuit iterum angelus uxori. Quæ cum vocasset virum, ait Manue ad eum : « Tunc es, qui locutus es de puero? » Cui angelus : Sum. Cui Manue : Quid vis ut faciat puer? Et ait angelus : Nazaræus erit omni tempore vitæ suæ. Attulitque Manue hædum, et panes. Cui angelus : Non comedam. Si vis offerre, offer illa Domino. Et ait Manue : Quod est nomen tuum. Cui angelus : Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? » Et obtulit Manue quæ tulerat, supra petram Domino qui facit mirabilia. Et ascendit angelus in flamma ignis, nec ultra apparuit*. Et intelligens Manue esse angelum Dei ait : « Moriemur, quia vidimus Dominum. Cui mulier : Nequaquam. Nam accepit Dominus holocaustum a nobis, et indicavit quæ futura sunt. » Natumque filium vocaverunt Samson, quod sonat *robustum*. Crevitque cito puer, adeo ut jam propheta futurus agnosceretur, cœpitque spiritus Domini cum eo esse in castris Dan, id est in exercitu tribus suæ. Vel locus est in quo prius habitavit Samson, et est dictus castra Dan, per anticipationem. Nondum enim tribus Dan propriam habebat sortem.

**Additio 1.* Qua lege viverent Nazaræi require in historia Numerorum (*Num. vi*). Istud apposuit magister, ut satisfaceret Hieronymo, qui ait nomen ejus prædictum a Domino, cum prædeterminatum sit supra quot fuerint, quorum nomina prædicta sunt, quia nomen fuit ei impositum scilicet Samson. Juxta æquipollentiam horum verborum Domini, ait Hieronymus, prædictum ejus nomen.

**Additio 2.* Nota quod in Veteri Testamento quatuor hominum nomina per angelum nuntiata fuerunt : Ismael, Isaac, Josias, Samson ; in Novo duo Joannes et Jesus.

CAP. XVII. Quomodo Samson accepit uxorem, et interfecit leonem.

Descendit igitur Samson in Thamnatha Philistinorum ut videret solemnitatem, quæ ibi agebatur (*Judic. xiv*), et visa ibi virgine concupivit, aitque patri, et matri : Accipite mihi, quæso, uxorem Thamnathæam, quia complacuit oculis meis. Qui dixerunt : Cur negligis filias fratrum tuorum, et transis ad filias incircumcisorum. Nescientes quod res fieret a Domino. » Cumque descenderent cum

eo, apparuit ei catulus leonis in vineis oppidi, et irruit in eum Samson in spiritu Domini nihil habens in manu, et dilaceravit eum frustatim quasi hædum caprarum, et hoc parentibus non indicavit. Desponsataque sibi uxore, cum post aliquot dies rediret, ut acciperet eam, declinavit, ut videret cadaver leonis. Et ecce apes erant in ore leonis, et favus mellis, quem sumptum comedit in via, deditque partem patri et matri et comederunt; partem quoque sponsæ tradidit. Cumque Thamnathæi cives essent in epulis nuptiarum, timentes robur juvenis, dederunt ei triginta juvenes robustos, sermone quasi socios, opere vero custodes, ne quid forte vellet committere, crescentie convivarum satietate. Quibus ait Samson: « Propono vobis problema: quod si solveritis mihi infra septimum diem convivii dabo vobis triginta sindones, et totidem tunicas: alioqui vos dabit mihi totidem. Qui dixerunt: Propone. Ait quoque Samson: De comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo. » Josephus alia ponit verba: « Qui cuncta devorat, cibum de se genuit suavem, licet ipse sit insuavis. Nec potuerunt per tres dies propositionem solvere. Cumque adesset dies septimus dixerunt sponsæ: « Blandire viro tuo, ut indicet tibi problema, et indica nobis: alioquin incendemus te, et domum patris tui. » Quæ sollicitans virum flendo dicebat: Odisti me, et ideo non exponis mihi. Septem igitur diebus convivii flebat apud eum. » Sed quomodo septem diebus flebat, cum supradictum sit septimo die convivii venisse ad eam juvenem? Potest dici: « Cumque adesset dies septimus, id est cum adhuc esset dies inter septem primus. Quod ideo determinatum est, ne putaretur post tres dies venisse, de quibus dictum erat, quod non poterant solvere propositionem per illos tres dies. Potest etiam aliter dici: « Cumque adesset dies septimus, id est appropinquaret, sed nondum esset, ut dictum sit, adesse, quasi juxta esset, et ita post tres dies inquisitionis eorum quarta die venerunt ad eam, et locuta est viro suo. Quod autem dicitur septem diebus flevisse, hoc est in illis septem non per illos. Quidam tamen corrigunt ita: « Cumque adesset dies unus. » Quod vitio scriptoris reor factum, qui videns septem abbreviatum, æstimavit legi unum. Tandem die septima cum ei molestus esset, exposuit; quæ statim indicavit civibus suis. Et illi die septimo ante solis occasum dixerunt Samsoni: « Quid dulcius melle, quid fortius leone? Qui ait: Quid dosiosius muliere? Si non arassetis in vitula mea, non invenissetis propositionem meam. Et irruit spiritus Domini in eum, et descendit Ascalonem, et ibi percussit triginta viros, quorum ablatas vestes dedit pronubis suis. Et iratus Samson rediit in domum patris sui. Uxor autem ejus nupsit uni de pronubis suis. Cumque dies triticeæ messis instarent venit Samson visere uxorem suam foras hædum (Judic. xv). Cumque cubiculum ejus vellet intrare, prohibuit pater dicens: Putavi quod odiasse eam, et tradidi eam amico tuo. Sororem habet, quæ pulchrior est ea: ait tibi pro ea uxor. Cui Sam-

son: Ab hac die non erit culpa in me contra Philisthæos. Faciam enim vobis mala. » Et cepit trecentas vulpes, et junxit caudas caudis, et faces ligavit in medio, quas igne succendens dimisit eas discurrere, et incenderunt segetes Philisthæorum in tantum, ut vineas quoque et oliveta ignis consumeret. Palæstini scientes opus esse Samsonis, uxorem ejus, et parentes combusserunt tanquam mali hujus auctores. Et ait Samson: « Adhuc expectam ultionem, et quiescam. Et percussit eos plaga gravi, ita ut stupentes suram seniori imponerent. » LXX Interpretes dicunt ita: « Percussit alienigenas Samson tibiā super femur: » quod ad priorem sensum rediunt, id est tam mirabiliter, ut stupentes tibiā unius pedis super femur alterius ponerent. Tamen quia tibiis incedimus, et super femur sedemus, quidam exponunt sic: « Percussit tibiā super femur, id est pedes præter sedentes in equo. » Et habitabat Samson in spelunca Petræ Elham, quasi in loco munito.

CAP. XVIII. Quomodo interfecit multos cum mandibula asini.

« Tunc ascendentes Philisthæi in terram Juda, castrametati sunt in loco, qui postea dictus est Lechi, id est *maxilla*. Et dixerunt ad eos viri Juda: Servi vestri sumus. Cur ascendistis adversus nos? Qui dixerunt: Ut ligemus Samsonem. Et ascenderunt tria millia de Juda ad Samsonem, et culpantes eum dicebant: Nescis [at. nosti] quod Philisthæi imperent nobis. Venimus ut ligemus te, et tradamus Philisthæis. Qui ait: Jurate ne me occidatis. Et juraverunt (Judic. xv). » Et permisit se ligari duobus novis funibus. Qui cum traherent eum, et vociferarent Philisthæi præ gaudio, irruit spiritus Domini in eum, et dissoluta sunt vincula ejus, ut lina stupæ lineæ, id est ut filum lini tortum putamine ad ardorem ignis. Tollensque mandibulam asini jacentem in terra, interfecit in ea mille viros, aliis in fugam versis. Et exultans Samson cecinit metricè: « In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum delevi eos, et percussi mille viros. Hebræus habet, « in maxilla asini memor. » Memorque sonat *cumulum de cumulis*, hoc est in maxilla asini feci cumulum de cadaveribus mortuorum. Et projecit mandibulam, et vocavit nomen loci Ramathlechi, vel Ramathlebi, quod est *elevatio maxilla*. Rama enim *excelsum* sonat. Et sitivit ad mortem, quod factum esse tradunt Hebræi, quia dedit sibi gloriam, et non Deo, et clamavit ad Dominum: « Obsecro, Domine, en morior, et incidam in manus incircumcisorum. Et aperuit Dominus molarem dentem in maxilla asini, et egressæ sunt aquæ, quibus haustis vireæ recipit. » Et mutata nomine priori, dictum est nomen loci, Fons invocantis de maxilla. Cumque non timeret Philisthæos abiit in Gazam, et vidit mulierem meretricem, et ingressus est ad eam (Judic. xvi). Quo cognito Palæstini posuerunt cuneas in porta civitatis, ut exeuntem mane occiderent. Samson vero media nocte surgens, ambas

fores apprehendit cum postibus suis, et sera, et in A humeris suis portavit in verticem montis, qui respicit Hebron.

CAP. XIX. Quomodo tandem deceptus fuit Samson.

Post hæc amavit Dalilam, quæ erat in monte Sorec (*Judic. xvi*). Et est Sorec locus, vel genus vitis. Et venerunt ad eam quinque Satrapæ, id est nobiliores Philistinorum, dicentes : « Disce ab eo in quo habeat vires, et quomodo valeamus eum vinctum affligere, et dabimus tibi singuli mille et centum argenteos; » quod est quinque millia quingentos; quidam tamen distinguunt ita : « Dabimus tibi singuli mille et centum argenteos. » Et blandita est Dalila Samsoni. Qui respondit ei in dolo : « Si septem nervicis funibus novis et adhuc humentibus ligatus fuero, ero sicut cæteri homines. » Quos Josephus palmites vinearum recentes dicit. Et attulerunt ad eam septem funes, quibus dormientem ebrium colligavit, latentibus apud se Philisthæis. Et clamavit mulier : « Philisthæi super te Samson. » Qui rupit vincula quasi stupea. Id ipsum factum est secundo, de septem novis funibus. Cum autem tertio septem crines capitis ejus circumligatos litio, et clavo terræ infixisset, excitatus ab ea Samson, extraxit clavum cum crinibus et litio. Cumque molesta esset ei Dalila, et deficeret anima ejus ad mortem, aperuit ei veritatem, dicens : « Nazareus sum ab utero matris meæ. Si rasum fuerit caput meum, recedet a me fortitudo. » Tunc Dalila revocavit satrapas, ut venirent cum pecunia, quam promiserant. At illa dormire fecit eum super genua sua, et per tonsorem rasis septem crines ejus, id est omnes. Vel quia novacula ascenderat super caput ejus, etiam pro solis septem rasis Dominus recessit ab eo. Tunc abjecit eum mulier. Quem cum apprehendissent Philisthiim eruerunt oculos ejus, et circumdlexerunt eum per terram, et apud Gazam clausum in carcere molere fecerunt, quasi servili opere eum affligentes. Hebræi tamen tradunt quod Philisthæi coegerunt eum dormire cum mulieribus robustis, ut ex eo sobolem robustam susciperent. Procedente tempore cum capilli ejus renasci cœperant, cum adesset publica solemnitas, ingressi sunt principes famum suum, ut immolarent magnifice Dagon deo suo, quia tradidit inimicum in manus eorum. Cumque lætarentur convivantes, adductus est Samson, ut ante eos luderet, et ei illuderent. Stabat autem inter duas columnas, quibus domus innitebatur. Et ait puero regenti se : « Sine me ut tangam columnas, et paululum requiescam. » Et apprehendens utramque columnam manibus ait : « Morfatur anima mea cum Philisthiim. » Et concussis columnis cecidit domus super omnes, et multo plures interfecit moriens quam vivus. Et perierunt præter convivas circiter tria millia utriusque sexus, qui ludantem expectabant de tecto. Tulitque eum universa cognatio ejus, et sepelierunt eum in sepulcro patris sui. Et judicavit Israel viginti annis. Hactenus Judicium liber tempora signat, habens annos ducentos

PATROL. CXCVIII.

nonaginta novem, et judices duodecim præter Sagar et Barach.

Additio 1. Omnis enim mulier fere naturaliter avara, et levis, unde addam : Quid levius flumine? flamen. Quid flamine? fama. Quid fama? mulier. Quid muliere? nihil.

Additio 2. Elbrium dicit non vino, sed amore, vel satiatum, aliter legem Nazaræorum excessisset ante tonsuram, et recessisset ab eo Dominus.

CAP. XX. Incidentia.

Eo tempore Ascanius Albam condidit, secundus rex Latinorum. Palefatus in libro *Incredibilium*, tradit Ulyssem in trierim syrenorum fugisse Scyllam, spoliare hospites solitam. Syrenes quoque mulieres fuisse, quæ decipiebant navigantes.

CAP. XXI. De Michæ et ejus sacerdote.

Sequitur historia de idolo Michæ (*Judic. xvii*). Hunc autem eventum, et alterum de uxore Levitæ, dicit Josephus contigisse post mortem Josue, et ante Othoniel, cum plurimum peccasset coram Domino Israel, et tradidisset eos Dominus in manus Chananzæorum. Qui abstulerunt Judæ Ascalonem, et Accaron, et multas urbes in campestribus, et ipsos Danitas expulsos in montem fugerè compulerunt. Eo tempore fuit vir de monte Ephraim, nomine Michas, qui suscepit a matre sua mille centum argenteos votivos. Et fecit ex mandato matris suæ eis ephod et theraphim, id est vestem sacerdotalem et idola. Et separavit eis ædiculam in domo sua, et implevit manum unius filiorum suorum, et factus est ei sacerdos, et investivit eum sacerdotio per aliquod appositum in manu ejus, vel implevit manum ejus, id est sæpe obtulit ei tanquam sacerdoti. In diebus illis non erat rex in Israel, sed unusquisque quod sibi rectum videbatur faciebat. Fuit autem alter adolescens Bethlehemitæ cognatus Michæ et levitæ, sed pauper. Qui voluit peregrinari, ubicunque commodum sibi reperisset. Cumque declinasset in domum Michæ, cognita causa viæ ejus, constituit eum sibi sacerdotem instituens sibi per singulos annos decem argenteos, et vestem duplicem, præter victum. In diebus illis tribus Dan quærebat sibi possessionem, et miserunt quinque viros, ut explorarent terram in qua possent habitare (*Judic. xviii*). Et intrantes domum Michæ, requieverunt in diversorio Levitæ. Cumque considerassent vestes, et idola, abierunt, et venerunt Lais.

Et videntes locum uberem, et magnarum opum, et habitantes in ea sine timore et imbelles, reversi sunt ad fratres suos, et dixerunt : « Eamus, et possideamus terram, quam vidimus. Nullus erit labor. » Et profecti Danitæ sexcenti viri armati primo manserunt in Cariathiarim Judæ, qui locus ex eo dictus est Castra Dan, alius eodem nomine dictus est, de quo diximus in Samsone. Tertius eodem nomine dictus est ubi Jeroboam sacrificavit vitulos (*III Reg. 11*). Cumque transissent juxta domum Michæ, intraverunt quinque prædicti viri, ut tollerent vestes et idola. Cumque sacerdos accla-

41

maret, dixerunt ei : « Veni nobiscum. Melius est tibi, ut sis pater in una tribu quam in domo unius viri. » Et abiit cum eis, ferens secum omnia. Cumque insequeretur eos Michas cum omni domo sua, videns eos fortiores, et minantes sibi mortem, reversus est. Illi vero cum mulieribus, et parvulis, et jumentis et universa suppellectile sua venerunt ad populum Lais, et percusserunt eos, et urbem incenderunt. Et struxerunt sibi civitatem, non procul a Libano, et juxta fontes Jordanis, circa maximum campum Sidonis in regione Rohob. Et appellaverunt eam Dan, quæ prius Lais vocabatur ; posuerunt sibi in Deum idolum Michæ toto tempore quo fuit domus Dei in Silo. Jonathan vero filium Gersam de genere Moysi, et filios ejus statuerunt sacerdotes in tribu Dan, usque ad diem captivitatis suæ. Cumque replicet historia : « In diebus illis non erat rex in Israel, » videtur consentire Josepho, qui dicit hoc factum quod sequitur, circa tempora eadem contigisse.

CAP. XXII. De uxore Levitæ.

Fuit vir Levita habitans in latere montis Ephraim, habens uxorem de Bethlehem ; quæ irato viro suo rediit in domum patris sui in Bethlehem (*Judic. xix*). Secutus est eam vir suus cum puero suo, et duobus asinis, reconciliatus est uxori. Quarto autem die cum regredi vellet, tenuit eum socer, usque in crastinum. Quinto die, sumpto cibo circa meridiem, egressus est ducens secum duos asinos onustos et concubinam. Sic enim quandoque uxor dicitur. Et, ut videtur velle Josephus, luna quinta infaustum iter arripuit. Cumque transirent juxta Jebus, die declinante, noluit ingredi oppidum gentis alienæ. Et transivit in Gabaa, quæ est in tribu Benjamin, et nullo eum recipiente sedebat in platea. Et ecce senex rediens de agro, qui erat in monte Ephraim, et advena habitabat in Gabaa. Qui introduxit eos in domum suam. Et cœnantibus illis, venientes viri civitatis filii Belial, dixerunt ad dominum domus : « Educ virum qui ingressus est ad te, ut abutamur eo. » Tamen Josephus dicit non venisse eos pro eo, sed ut raperent uxorem ejus. Cum autem obtulisset eis senex filiam virginem, et uxorem viri pro viro, eduxerunt uxorem viri. Qua cum tota nocte abusi essent, dimiserunt eam mane ; quæ rediens ad hospitium expiravit ante januam. Et ferens vir ejus cadaver in asino rediit in domum suam, et concidens eam in duodecim partes, misit in omnes terminos Israel. Et clamabant singuli : « Nunquam sic factum est in Israel, ex quo ascenderunt patres nostri ex Ægypto. » Et egressi sunt omnes quasi unus vir in Maspha quadringenta millia pugnatorum,

A et dixerunt : « Non rediit quispiam in domum suam, donec ulciscamur in Gabaa (*Judic. xx*). » Et elegerunt virum unum de decem, qui apponeret cibaria, et miserunt ad omnem tritum Benjamin, dicentes : « Tradite nobis flagitiosos de Gabaa, ut moriantur. » Qui noluerunt, imo dederunt eis in auxilium triginta quinque millia de Benjamin. Erant enim in Gabaa septuaginta viri, ita sinistra ut dextra præstantes ; sic etiam fundis lapides ad certum jacentes, ut capillum quoque possent percutere. Et ascendens exercitus Israel in Silo consuluit Dominum : « Quis ascendet princeps certaminis contra Benjamin ? Et respondit Dominus : Judas. » Hoc forte videtur facere pro Josepho de tempore hujus cladis. Et ascendentes, inde expugnabant Gabaa, et prima die egressi filii Benjamin de Gabaa percusserunt de Israel viginti duo millia ; sequenti vero die, octodecim millia ; tertia vero die per insidias circumventi ceciderunt, et incenderunt urbem filii Israel occidentes viros, mulieres et parvulos, id ipsum facientes aliis civitatibus in Benjamin. De omni numero Benjamin soli sexcenti remanserunt. Qui sederunt in Petra Remmon, et planxerunt planctu magno quatuor mensibus. Et juraverunt filii Israel in Maspha, quod nullus eorum filias suas daret uxores filiis Benjamin (*Judic. xxi*). Tandem poenitentes de deletionem tribus unius requisierunt, quis de Israel non ascenderat cum eis, nec juraverat. Et inventi sunt filii Jabez Galaad non interfuisse certamine. Et percusserunt eos a viro usque ad mulierem, solis quadringentis virginibus reservatis. Et advocantes sexcentos viros de Petra Remmon reddiderunt eis sortem Benjamin, et quadringentas illas virgines dederunt eis in uxores. Et inuito consilio de dandis uxoribus ducentis, qui remanserant, dixerunt eis : « Ecce solemnitas Domini est in Silo, et ascendent filix Israel ducentes choros, et vos latentes in vineis exite, et rapite singuli singulas uxores. » Et factum est ita. Et restituta est tribus Benjamin. « In diebus illis non erat rex in Israel, sed unusquisque quod sibi rectum videbatur faciebat. » Eadem est clausula, quæ est supra. Ideo forte videtur, quod circa idem tempus utrumque factum fuerit.

D *Additio 1.* Decimam partem virorum intellige. Sensus est. Decimam partem virorum elegerunt, ad apportanda cibaria.

Additio 2. Petra hæc excelsa fuit. Rama autem excelsum sonat. Unde de planctu istorum plangentium filios suos dicitur in Evangelio : « Vox in Rama, » etc. (*Matth. 11.*)

HISTORIA LIBRI RUTH.

CAP. XXIII. De Ruth.

Post Samsonem judicavit Israel Heli sacerdos, qui non tantum iudex, sed sacerdos a digniori officio agnominatus est. Et translato sacerdotio a filiis Eleazari, hic primus de filiis Ithamar accepit sacerdotium* (*Ruth.* 1). In diebus ejus facta est fames in terra; et surrexit Elimelech, de Bethlehem Ephraethæus cum uxore sua Noemi, et duobus filiis suis Mabalon. et Chelion. Et ingressus est regionem Moabitudem, ut pasceretur ibi. Quæ mortuo, filii ejus duxerunt uxores Moabitidas Orphan et Ruth. Tamen Josephus dicit quod pater accepit filiis suis uxores, et manserunt ibi decem annis, et mortui sunt ambo sine liberis. Noemi vero vidua, et orbata filiis, surrexit ut rediret in patriam. Audierat enim quod Dominus dederat populo suo escas, et comitabantur eam nurus suæ. Quæ ait ad eas: « Revertimini, filie meæ, in donum matris vestræ. Non enim ultra potes is sperare viros ex utero meo. » Et nota quoniam apud Moabitas servabatur lex de semine suscitando, et acquievit Orpha, et reversa est. Ruth vero sequebatur eam. Cui Noemi: « Audi, filia: Non est Deus noster, sicut dii gentium, nec populus noster secundum ritum gentium vivit; expedit tibi ut redeas ad populum tuum, et ad deos tuos. » Et ait Ruth: « Populus tuus, populus meus, Deus tuus, Deus meus. » Profectæque sunt simul, et venerunt in Bethlehem, quæ prius dicebatur Ephrata ab uxore Caleb***; hæc fuit Maria soror Moysi, secundum quosdam, translata de Eremo, quæ, postquam percussa est lepra, agnominata est Ephrata, id est *furorem vidit*, id est experimento iram Dei cognovit. Vel interpretatur *speculum*, quia plaga ejus omnibus est posita in exemplum; sed tunc primo propter incredibilem ubertatem sibi redditam cepit vocari Bethlehem. quod est *domus vanis*. Percrebuit fama in Bethlehem, et dicebant: « Hæc est illa Noemi. Quibus illa: Nec vocetis me Noemi, quod est *pulchram*, sed vocate me Mara, quod est *amaram*. Egressa sum plena, et vacuum reduxit me Dominus, amaritudine plenam. Et tunc primo metebantur hordea. Erat autem ibi vir potens, et opulentus Booz consanguineus Elimelech (*Ruth.* 1). Intrabat itaque Ruth agros illius de voluntate Noemi, et colligebat spicas post incentes. Accidit autem ut egredereetur Booz ad agrum, et ait messoribus: « Dominus vobiscum. » Et quæsitivæ ejus esset hæc puella. Et dixerunt: « Hæc est Moabitis illa quæ venit cum Noemi. Et ait Booz ad eam. Filia, ne vadas in alterius agrum. Nullus puerorum molestus erit tibi. Si sitis, vade ad sarcinulas puerorum meorum, bibbe, et hora vescendi veni huc, et comede, et intinge buccellam in aceto****.

A Reddat tibi Deus Israel mercedem, quoniam confugisti sub alis ejus. » Pueris quoque suis dixit: « Projicite de manipulis vestris de industria, ut absque rubore colligat. » Cumque comedisset Ruth ad latus messorum, conjecit polentam, quam Josephus alphaltam vocat, et conservabat eam socru suæ. In vespera autem quæ collegerat virga excutens, invenit hordei quasi ephi, id est tres modios. Cumque redisset ad socrum, indicavit ei quæ secerat sibi Booz. Et ait Noemi: « Propinquus noster est homo, benedictus sit a Domino. » Idipsum fecit Ruth sequentibus diebus, usque ad aræ ventilationem. Mos erat in Israel quod in ventilatione aræ dominus grande convivium parabat pueris suis et messoribus. Et dormiebat in aræ et quasi solemnizans abstinebat ab amplexibus. Idipsum fiebat in tonsione ovium. Si post vindemias fieret non legi. Et ait Noemi ad Ruth: « Lavare, filia, et ungere, et induere cultioribus vestimentis, et ascende in aream cum aliis. Non te videat homo, donec inebriatus fuerit. Cumque obdormierit, projicies te a parte pedum ejus, et ibi jacebis (*Ruth.* 11). » Et fecit omnia, quæ sibi socrum imperaverat. Et ecce media nocte evigilans homo expavit dicens: « Quæ es? Et illa: Ego sum ancilla tua. Expande pallium tuum super me, quia propinquus es. » Cumque indicasset ei Booz in talibus derogationibus castitatem esse servandam, addidit: « Alius propinquior me est. Si te voluerit retinere jure propinquitatis, bene res acta est, alioquin ego te suscipiam, vivit Dominus. » Surrexit itaque Booz de loco ubi jacuerat juxta arconium manipulorum****, antequam homines mutuo se cognoscerent, et implevit palliolum illius hordeo, quasi sex modis, et rediens Ruth onusta ad socrum, indicavit ei quæ dixerat Booz. Ascendit ergo Booz ad portam, et sedit cum iudicibus, et vocavit decem de senioribus civitatis, et advocavit propinquiorem illum, de quo dixerat, et ait ad illum: « Partem agri patris nostri Elimelech disposuit vendere Noemi. Nos duo soli propinqui sumus, sed tu propinquior. Eme ergo, si placet. At ille; ego emam. Cui Booz: Ergo non ex media parte oportet te legum habere memoriam, habeas necesse est cum agro relictam Maalon, ut suscites nomen propinqui tui. At ille ait, cedo a jure propinquitatis; tu autem utere meo privilegio. Et ait Booz: Tolle ergo calceamentum tuum, ut firma sit confessio (*Ruth.* 14). » Josephus tamen dicit: Booz itaque testificans seniores, jussit mulieri, ut ejus solveret calceamentum, secundum legem, et in faciem ejus spueret. » Joannes vero ait: « Cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere***** (*Marc.* 1). » Ex his tribus conjicitur quoc

secundum diversos casus, quandoque ipse repudi-
ans solvebat sibi calceamentum, quandoque vero
mulier solvebat ei, quandoque vir qui suscipiebat
eam. Sed quocumque modo fieret, in opprobrium
refugii contra legem domus ejus dicebatur, domus
discalceati. Et ait Booz astantibus : « Hujus rei
testes estis. Qui dixerunt : Testes sumus. Faciet
Dominus hanc mulierem tibi sicut Rachel et Liam,
quæ ædificaverunt domum Israel. » Accepit itaque
Booz Ruth in uxorem. Et post annum natus est ei
filius quem posuit Noemi in sinu suo, nutricis et
gerulæ fungens officio. Et dixerunt ad eam vicinæ
congratulantem : « Ecce habes qui nutriat senectute-
m tuam, et serviat tibi plus quam septem filiis.
Ob hoc vocavit nomen ejus Obed, quod Hebraice in-
terpretatur *serviens*. Ille est pater Isai patris David.

Aditio 1. Sic certum, quod cum Aaron quatuor
habuit filios, duo ex eis in deserto igne perierunt;
eorum qui remanserant, major natu fuit Eleazar,
cui debebatur sacerdotium, quod duravit usque ad
Heli, qui fuit de Ithamar fratre suo.

Aditio 2. Super Paralipomenon dicit Hierony-
mus quod in diebus Elimelech, sol stetit ad trans-
gressores leg'is. Sed quia non timuerunt Deum,
tanta fames invaluit, ut potior in tribu Juda fugeret
cum uxore et liberis.

Aditio 3. Opiniones plures ponuntur. Unde
civitas, quæ nunc Bethlehem dicitur, prius vocata
fuit Ephrata, secundum primam opinionem dicen-
tem, Mariam sororem Moysi translata illuc, quia
mortua fuit in deserto. Hieronymus tamen dicit,
quod Caleb suscepit de Ephrata, Hur virum Mariæ,
et Ilur genuit Bezeleel.

Aditio 4. Cum terra illa calidissima sit, ho-
mines regionis illius contra remedium æstus in con-
dimentis suis aceto, quod frigidum est, utuntur.
Contraria enim contrariis curantur, quoniam etiam
calidissimus æstus mitigatur.

Aditio 5. Arconium dictum est ab arcendo,
quia gelinæ ibi arcentur quælibet ab alia.

Aditio 6. Sensus verborum Joannis secundum
unam expositionem is est : Putabatur Joannes spon-
sus sponsæ, id est Ecclesiæ, et fuit consuetudo, ut,
mortuo uno sine prole, uxorem ejus duceret pro-
pinquior ejus cognatus. Quod si nollet proximus,
eum discalceabat, et duxit eam. Dicit ergo Joannes :
Non sum ego sponsus, sed Christus, cujus corripi-
tione calceamenti non sum dignus solvere, ut du-
cam ejus sponsam; non tamen ipse discalceabat
repudianter ducens eam. Quod notat hic.

HISTORIA LIBRI I REGUM.

CAP. I. Præfatio.

Liber Regum in quatuor voluminibus distin-
guitur apud nos; secundum Hebræos autem in
duobus, et dicunt primum Samuel, a nomine au-
ctoris; secundum vocant Melachim, id est *regum*, a
materia, quidam vocant Melachoth, quod sonat
regnorum, sed vitiose. Agitur enim in eo de uno
regno Judæorum tantum, et de regibus ejus, licet in
duo divisum fuerit. Scriptus est autem chronice
liber iste sub istis regibus, qui compactus est in
unum a Jeremia, quod exinde patet, quod idem finis
est hujus libri, et Jeremiæ. Ad commendationem
autem Samuel præmittitur commendatio patris ejus
in hunc modum.

CAP. II. De parentibus Samuelis.

Fuit vir unus de Ramathainsophim, de monte
Ephraim, et nomen ejus Elcana Ephrathæus (*I Reg.*
1). Vir enim ponitur hic non pro sexu, sed pro vi-
gore virtutum, nec unus pro numero, sed pro sin-
gularitate religionis præ aliis. Dicitur autem civitas
ejus Ramathaim, quæ in Evangelio dicitur Arima-
thæa (*Matth.* xxvii), a Josepho dicitur Ramath,
quia in excelso sita erat, Sophim vero *speculatio*
interpretatur; et est ibi genitivus casus, ac si dice-
retur de Ramathaim *speculationis*, quia ex ea cir-

cumjacens regio longe videri poterat, sic tradit
Hieronymus. Alii distinguunt sic de Ramathain-
sophim. Non est autem mons Ephraim nomen
montis, sed regionis. Unde in sequentibus ubi le-
gitur de duodecim præfectis regionum, qui minist-
rabant Salomoni per singulos menses; ponitur
Dechar præfectus montis Ephraim. Fuit autem El-
cana Levita nonus decimus a Levi, descendens ab
eo per Caath, et Isaac et Core. Unde patet quod
Samuel non fuit Aaronita, et dicitur Ephrathæus,
id est Bethlehemita. Fuit enim secundum matrem de
tribu Juda. Unde postea Samuel posuit unum de
filiis suis judicem in Bethlehem tanquam inter con-
tribules. Et nota quod quidam tria nomina distin-
guunt sic: Efrathæus ad Efraim scribunt per duo
ff; Euphrathæus ad Ephrata, per ph; Ephrathæus ad
Euphraten, quod est frugifer, per ew, et est, ut
dicunt, terminus Judææ juxta Euphraten.

CAP. III. De Phenenna et Anna uxoribus.

« Habuit autem Elcana duas uxores, nomen uni
Anna, et nomen secundæ Phenenna (*I Reg.* 1). » Et
cum debuit dicere alteri de duabus, dixit secun-
dæ, innuens quia, licet pares essent in nomine
uxorio, tamen hæc secunda erat in amore viri. Erat
autem Anna pulchra, sed sterilis, Phenenna vero

secunda. Et ascendebat vir ille tribus statutis diebus, secundum legem, in Silo ad adorandum. Erant autem in Silo filii Heli Ophni et Phinees sacerdotes. Cumque immolasset Elcana, dedit « Phenennæ, et filiis et filiabus ejus partes, Annæ autem dedit partem unam tristis. » Quidam putant hoc dictum esse de vestibus novis, quas distribuebat uxoribus et liberis in die festo. Sed magis putandum est esse dictum de partibus sacrificiorum, quæ contingebant offerentes, quas tanquam sanctas Levitæ cæteris distribuebant. Hebræus sermo magis videtur sonare, « dedit ante missionem unam duplicem, » quasi unam partem æquipollentem duabus. Porro Anna tristis erat pro sterilitate, et non sumebat cibum, et egressa est ad fores tabernaculi, ut oraret, Heli sedente ante postes, ut, quærentes consilium, paratum eum invenirent, et flets Anna votum vovit Domino. « Domine exercituum, si dederis mihi sexum virilem, dabo eum tibi Nazaræum omnibus diebus vitæ suæ. » Et attendens Heli motum labiorum vocemque non audiens, æstimans temulentam ait : « Digere paulisper vinum quo mades. Quæ respondit : Nequaquam, Domine. Sed mulier infelix ego sum, usque adhuc. Ora pro ancilla tua. » Intelligens autem eam Heli sterilem, ait : « Det tibi Deus Israel petitionem tuam. » Hebræus tamen habet, « dabit. » Unde mulier ex promissione sacerdotali securam abiit, « vultusque illius non sunt amplius in diversa mutati, » id est animus ejus non est deinceps distractus in varietates dulcificationis.

CAP. IV. De ortu Samuelis.

Et factum est ut pareret filium, et vocavit nomen ejus Samuel, id est *postulatio Dei*, quia a Deo postulatum susceperat, nec ascendit mulier in Silo cum viro suo, donec ablactaret filium (*I Reg. 1*). Et cum ablactatum duxit in Silo cum vitulis tribus et modis farinæ tribus. Hebræus tamen habet, « et in modio farinæ, et cum amphora vini, » quæ est mensura trium modiorum. Nec attulit similam et vinum ad libandum tantum, cum in libaminibus vitulorum pauciora sufficerent, præsertim cum non nisi unum vitulum obtulisset, sed intelligendum est quod residuum dedit domui sacerdotum. Porro mirum videtur esse puerum bimum, quasi noviter ablactatum, adductum esse ad ministrandum in tabernaculo. Propterea quidam dicunt tres esse ablactationes : prima est a lacte mamillæ, quæ fit tertio anno ; secunda a lacte infantie, quæ fit septimo ; tertia a lacte pueritie, quæ fit duodecimo, et sic amovetur puer a nutrice, a pedagogo, a tutore. Dicunt ergo quidam eum adductum post secundam ablactationem ad imbendum litteris. Unde in sequentibus legitur quod per singulos annos mittebat ei mater tunicam parvam (*I Reg. 11*). Alii dicunt quod post tertiam ablactationem quasi jam idoneum ad ministrandum. Unde statim sequitur : « Puer autem erat minister in conspectu Domini (*ibid.*) » Cumque obtulisset puerum Heli, ait Anna : « Vivit anima tua,

A domine. Ego sum mulier infelix pro qua orasti, et ecce filius, quem dedit mihi Dominus. » Genus erat jurisjurandi per confirmationem, quasi diceret, per animam tuam, domine. Quidam tamen quandoque per execrationem dici putant ibi, ut, vivit anima tua, rex, si novi eum, quasi diceret : Destruet non vita tua, rex, si novi eum, et oravit Anna Dominum, et dixit : « Exsultavit cor meum, etc. (*ibid.*). » Canticum tamen est proprie, non oratio, et continet tria hoc canticum, primum est gratiarum actio pro beneficio sibi præstito ; secundum est inventio in superbos occasione Phenennæ, ut ibi : « Nolite multiplicare loqui ; » tertium prophetat de regno Christi, ut ibi : « Dominus judicabit fines terræ. » Quod autem legitur in cantico, « donec sterilis peperit plurimos, et quæ multos habebat filios, infirmata est, » Hebræus habet pro plurimos, *septem*, et pro infirmata est, *secta est*, et tradit quod singulis Annæ filiis nascentibus, singuli Phenennæ filii moriebantur ; et quinque filiis Annæ duos filios Samuelis connumerat, ut sint septem. Rediit Elcana in domum suam, et Samuel ministrabat ante Heli, et dicit eum Josephus anno duodecimo pleno prophetasse.

CAP. V. De filiis Heli.

Porro filii Heli nescientes Dominum, partem sacerdotalem de sacrificiis, antequam adolere ad adipem, tollebant ab offerentibus crudam, ut lautius sibi præpararent eam, et mittebat puer sacerdotis fuscinulam in ollam, et quidquid levabat fuscinula, erat sacerdotis (*I Reg. 11*) ; quod non erat portio, sed rapina. « Samuel autem ministrabat accinctus ephod lineo, » non sacerdotali, sed prophetico ; « et tunicam parvam afferebat ei mater singulis annis, » et visitavit Dominus Annam, et habuit tres filios et duas filias. « Heli autem erat senex valde ; » et audivit peccata filiorum, qui dormiebant cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, et eas quæ venerant ad purificandum, polluebant. Quidam tamen volunt quod non admiscebantur mulieribus, sed corrupti pecunia dabant mulieribus licentiam commiscendi viris suis infra dies purificationum. Unde et pater dixit eis : « Transgredi facitis populum Domini, » et tepide arguebat eos. Venit autem vir Dei ad Heli, et ait ad eum : « Loquens locutus sum, ut domus patris tui ministraret mihi in sempiternum. Absit hoc a me ! Sed honorantes me glorificabo, et contemnentes abjiciam. Ecce præcidam brachium domus patris tui, » id est auferam sacerdotium de domo tua pro quo debebatur ei armus dexter, « et videbis æmulum tuum in templo. » Quod factum est in diebus Salomonis cum Sadoc, qui fuit de Eleazar, factus est sacerdos, ejecto Abiathar, qui fuit de Ithamar (*I Paral. 24*). Quidam tamen autumant translatum esse sacerdotium ad Samuelem, qui non fuit Aaronita. Sed nec legitur Samuelem fuisse sacerdotem, nec Aaronitas amotos a sacerdotio, usque circa tempora Machabæorum. Quod autem addidit vir

Dei, « magna pars oomus tue morietur, » forte impletum est in proximo, quando occubuerunt filii ejus in bello, vel quando Saul sacerdotes Nobe interfecit, et in signum futuræ veritatis prædixit ei una die filios ejus morituros. « Porro in diebus illis erat sermo Domini pretiosus (I Reg. III); id est rarus. »

CAP. VI. Quod tertio Dominus vocavit Samuelem:

« Et factum est una die Heli jacebat in lecto suo, et oculi ejus caligaverant, nec poterat videre lucernam diei, antequam exstingeretur (I Reg. III). » Quod mirum videtur. Non est enim aliquis adeo cæcutiens, quin clarius videat lucernam ardentem quam extinctam, præsertim cum cæcutientes oculi clarius videant ad lucernam quam ad diem. Quidam sic distinguunt: Nec poterat videre lucernam Dei, antequam exstingeretur, id est moreretur. « Samuel autem dormiebat, » et superabundabat « autem. » Huic sensui videtur consentire Hebræus, qui distinguit ibi, « nec poterat videre; » et subjungit, « lucerna Domini nondum exstinguebatur, » et sic congrue sequitur; « Samuel autem dormiebat in templo Domini, » id est in thalamo juxta tabernaculum, ubi solus cum Heli sacerdote dormiebat. Unde cum vocasset eum Dominus, cucurrit ad Heli, dicens: « Vocasti me. » Falsum dixit, sed non est mentitus. « Et ait Heli: Non vocavi te. Revertere, et dormi, » et factum est secundo similiter. « Nondum enim Samuel sciebat Dominum, » id est nondum habebat consuetudinem audiendi Dominum. Cumque vocasset eum Dominus tertio, iterum abiit ad Heli. Intellexitque Heli quod vocasset eum Dominus, et ait: « Si deinceps vocaverit te, dices: Loquere, Domine, quia audit servus tuus. » Cumque vocasset eum Dominus dormientem, ait: « Loquere, Domine, » et indicavit ei eandem comminationem in domum Heli, quam prius fecerat per virum Dei. Non tamen putandum est irritam factam esse promissionem, quam fecerat Dominus Aaron de sacerdotio sempiterno. Promissionibus enim hujusmodi semper addenda est conditio quandoque posita: « Si custodierint filii tui testamentum meum, etc. (Psal. cxxx.) Videtur Josephus velle Dominum ideo tertio vocasse Samuelem, ut præfiguraret tres ipsius dignitates futuras. Fuit enim propheta, quod ab hac vocatione dicit eum habuisse: fuit quoque judex; obtulit etiam, quasi sacerdos, eo quod parvulus esset Ichabod nepos Heli. Mane adjuravit Heli Samuelem, ut indicaret ei universum sermonem Domini, et indicavit ei omnia. Et ait Heli: Dominus est; quod bonum est in oculis suis faciat. Crevit autem Samuel, et cognovit universus Israel, quod fidelis propheta Samuel esset Domino, » et consuluit eum omnis populus, juxta verbum Domini. Præceperat enim Dominus, ut abjicerent divinos et ariolos, et hujusmodi, et sciscitarentur a fratribus suis verbum Domini.

CAP. VII. De morte Heli, et filiorum ejus, et captione arcae a Philistiim.

Et factum est, convenerunt Philistiim in pugnam in Aphech (I Reg. IV), qui dicitur locus Jezraphel, pertinens ad Israel, quam vocat Josephus civitatem Amphicolbenitis. Israel quoque egressus est in prælium juxta Lapideum adjutorii, quod per prolepsin dictum est, id est per anticipationem, postea patebit, et victus est Israel, et ceciderunt de eo quasi quatuor millia virorum, et dixerunt seniores: « Afferamus de Silo arcam Domini sedentis super cherubim. Quod ideo dictum est sicut et in Psalmo: « Qui sedes super cherubim (Psal. lxxxix), » quia gloria Domini ibi quandoque apparebat. Et tulerunt arcam, et iverunt cum ea duo filii Heli. Nam et Phinees jam fungebatur officio patris sui; et acceperant mandatum ab Heli, ne forte redirent ad eam sine arca, et timuerunt Philistiim, et acrius pugnaverunt. Fugitque Israel, et cæsa sunt ex eo triginta millia peditum, et arca Domini capta est, et duo filii Heli mortui sunt. Cucurrit autem puer Benjamita ex acie, et indicavit in Silo quod factum fuerat. Heli autem sedebat contra viam quæ ducebat ad castra, spectans, id est auscultans. Jam enim cæcus erat, ut tradunt Hebræi, id est cæcutiens. Qui, audita strage populi, et morte filiorum quievit. Cum autem audisset arcam captam cecidit retrorsum, et fractis cervicibus expiravit. Nurus autem ejus uxor Phinees prægnans erat, et præ dolore incurvavit se, et peperit filium septem mensium, ut dicit Josephus, et vocavit eum Ichabod, id est *inglorium*, dicens: « Translata est gloria Domini de Israel. » Porro Heli judicavit Israel quadraginta annis. Cui concordat Josephus; LXX vero et Paralipomenon dicunt viginti. Potest dici quod, post Samsonem, viginti anni fluxerunt sine judice, qui aggregati sunt annis, quibus judicavit Heli. Quidam tamen dicunt viginti annos, quibus judicavit Samuel, aggregandos annis Heli magistri sui. Sed verius anni Samuelis, cum annis Saulis ascribuntur. Sane potuit fieri ut Heli factus judex transulerit sacerdotium de domo Eleazar. Eleazar quidem succedit Phinees. Cui successit Abiezer, cui successit Buzi, cui successit Ozi, et translatum est sacerdotium.

Incidentia.

In diebus Heli fuit tertius rex Latinorum Silvius posthumus filius Ænæ, et Lavinia, a quo deinceps Latini reges Silvii denominati sunt. Hunc Ascanius hæredem reliquit adhuc parvulo filio suo Julio, a quo Juliorum familia et originem traxit et nomen. Hectoris filii Ilium receperunt, expulsis posteris Nestoris.

CAP. VIII. De remissione arcae.

Tulerunt autem Philisthæi arcam Domini in Azotum, et statuerunt eam juxta Dagon, quasi tropæum (I Reg. v), et surgentes diluculo invenerunt Dagon prostratum in terra ante arcam, et quasi adorantem, ut dicit Josephus, et restituerunt eum

in locum suum. Rursus mane sequente invenerunt eum prostratum, caput vero, et manus ejus abscisæ a trunco jacebant super limen. Ob hoc nullus ingrediens templum in Azoto calcat super limen, usque in hodiernum diem, et aggravata est manus Domini super Azotos, et percussit eos in secretiori parte natium, et computrescebant prominentes extales eorum. Quod Josephus dicit factum ex crudeli passione dysenterix, ita ut putrefacta egerent intestina, et mures ebullientes de agris corrodebant extales eorum, et, satrapis convocatis, dixerunt ad eos: « Quid faciemus de arca? Qui dixerunt. Circumducatur. » Quocumque autem circumducebatur, percutiebat omnes in posterioribus; et fecerunt sibi sedes pelliceas, et convenientes principes quinque urbium, tractabant quid facturi essent, et erant qui dicerent causam passionum factam per arcam, alii per casum, alii per corruptionem aeris et fructum terræ. Dixerunt autem sacerdotes et divini: « Cur aggravatis cor vestrum sicut Pharao et Ægyptus (I Reg. vi). Remittite arcam, sed non vacuum. Reponite in capsella juxta arcam quinque annulos aureos et quinque mures aureos, pro numero civitatum quæ percussæ sunt. » Josephus tamen dicit, quinque simulacra hominum aurea: « Et ponetis arcam super plaustrum novum, et conjungetis duas vaccas fetas, quibus non est impositum jugum, et vitulos earum recludetis domi, et si recto itinere ascendat contra Bethsames, ipsa fecit nobis hoc malum; alioquin casu factum est. Ibant ante vaccæ mugientes in directum, nec declinantes ad dexteram, nec ad sinistram per viam, quæ ducit Bethsames. » Et hæc est una sacerdotium civitatum in tribu Benjamin. Est altera Bethsames in tribu Nephthalim. « Porro Bethsamitæ metebant triticum, et venit plaustrum in agro Josue Bethsamitæ, et stetit ibi. Et posuerunt arcam super lapidem grandem, » quem putant Hebræi fuisse aram, et ædificatam ab Abraham, « et capsellam, quæ erat juxta eam, et conciderunt Levitæ ligna plaustris, et vaccas posuerunt super ea in holocaustum Domino. Viri autem Bethsamitæ obtulerunt holocausta, et victimas in die illa. » Asserunt quidam quinque tantum esse civitates Philisthiim, et ideo quinque tantum misisse annulos aureos et quinque mures. Sed in sequentibus legitur Siceleg fuisse civitas Philistinorum (I Reg. xxvii). Unde melius videtur, quod dicit Isidorus quinque fuisse tantum metropoles; « et quæque obtulit annulum aureum et murem; aliæ solum mures obtulerunt, usque ad Abel magnum super quem posuerunt arcam Domini. » Et videtur hæc littera sonare, quod Abel sit nomen lapidis super quem posita fuit arca. Alii asserunt civitatem, quæ tunc Bethsames dicebatur, quæ postea dicta est Abel, quod interpretatur *luctus*, propter luctum Bethsamitarum qui secutus est. Et additum est, magnum, ad differentiam alterius Abel, quæ in sequentibus Abela dicitur, ubi sapiens mulier exclamavit ad Joab (II Reg. xx): « Qui interro-

gant, interrogent in Abela. » Et tunc legitur « super quem posuerunt arcam, » id est juxta quem. « Et percussi sunt de Bethsamitis septuaginta viri, et quinquaginta millia plebis, eo quod vidissent arcam nudam. Creduntur autem illi septuaginta deposuisse arcam, cum non essent sacerdotes. Si quaeritur cur ergo mortui non sunt Philisthæi quotquot viderunt arcam, potest dici quod non peccaverunt videndo, quibus non erat prohibitum videre. Timentes autem Bethsamitæ miserunt ad viros Cariathiarim, ut reducerent ad se arcam (II Reg. ii). Qui reducerunt eam, et tulerunt eam in domum Aminadab viri justi in Gabaa. Et Eleazarum filium ejus sacerdotem instituerunt in custodiam arcæ, et fuit ibi viginti annis usque ad octavum annum regni Saulis, quo ipse tulit eam in castra. Manserat autem apud Philisthæos septem mensibus; et tunc quievit Israel post Dominum, sedata ira Domini super eos.

*Additio 1. Quando volebat eam Joab capere, ut sit sensus, noli eam destruere, quia omnes in ea capiunt consilium faciendorum.

**Additio 2. De Cariathiarim transtulit eam Samuel in Masphath; post, ipse et Saul in Galgala; post, Saul in Nobe, et de Nobe in Gabaa; post, David in domum Obed; post, in Sion; post, Salomon in templum. Has omnes translationes diligens lector advertere poterit in hoc libro.

CAP. IX. Quod orante Samuele vicit Israel Philisthiim.

Quod attendens Samuel, et videns eorum fiduciam in Domino, ait: « Ascendamus in Masphath, ut orem pro vobis (I Reg. vii), » Cumque ascendissent in Masphath effundens aquam coram Domino, in qua maledicta congesta erant, quam si idololatra bibeat. Labia ejus adhærebant sibi inseparabiliter, forte in signum fœderis sicut fecit Josue, et indicavit eos ibi Samnel, id est docuit eos judicia Dei. Quidam tamen asserunt Samuelem quoddam idolum redegisse in pulverem, et mistum dedisse populo ad bibendum, et in barbibus eorum indicasse reos idololatriæ a non reis, sicut quondam fecit Moyses. Et audierunt Philisthiim congregatum Israel esse inermem in Masphath, et armati ascenderunt adversus eos, et timens Israel dixit ad Samuelem: « Clama pro nobis ad Dominum. » Et obtulit Samuel lactentem agnum in holocaustum. Et dum clamaret Samuel ad Dominum, initum est prælium, et intonuit Dominus fragore magno super Philisthæos, et mota est terra, et per loca pandebat hiatus, et Philisthæi in fugam versi, cæsi sunt a filiis Israel, qui percusserunt eos, usque ad terminos terræ suæ. Tulitque Samuel lapidem, et posuit eum in terminis, et vocavit nomen loci illius Lapis adjutorii. Nec apposuerunt ultra Philisthiim, ut intrarent terminos Israel, dum viveret Samuel. Judicabat itaque Samuel populum in Bethel, et Galgala et Masphath circumiens per singulis annos, et revertebatur in Ramatha, et ædificavit ibi altare, sed

et ibi iudicabat Israel. Tres illæ civitates famosæ erant; Bethel, propter somnium Jacob; et Galgala propter circumcissionem secundam; et Masphath propter frequentiam Josue, et ascendebat ad eas Samuel vicissim in tribus solemnitatibus hebdomadariis, et iudicavit ibi populum. Aliis diebus ascendebat ad eum populus in Ramatha ad iudicandum.

CAP. X. De malis filiis Samuelis, et quod Israel petiit regem.

Cum autem tenuisset Samuel, posuit filios suos Joel et Abiam, alterum in Bethel, alterum in Bersabee, ut ubi sedentes iudicarent populum (*I Reg. ix*). Qui declinaverunt post avaritiam, et perverterunt iudicium. Quod non ferens populus dixit ad Samuelem: « Da nobis regem, ut iudicet nos sicut cæteræ gentes habent. » Quod graviter tulit Samuel propter insitam sibi justitiam, et circa odium regis. Cumque consulisset Dominum, ait ei Dominus: « Audi vocem populi. Nec te tantum abjecerunt, sed me, ne regem super eos. Verumtamen prædic eis jus regis super eos. Et ait Samuel ad populum: Hoc erit jus regis: Filios vestros faciet sibi servos suos, equites et præcursores, agricolas, et fabros armorum; filias vestras faciet unguentarias et coquestrias et panificas, Servos vestros, et ancillas, et jumenta ponet in opere suo, optimaque vestra dabit servis suis, et vos eritis ei servi. Et ait populus: Non audiemus te, sed erit rex nobis, et pugnabit ante nos, et ait Samuel: Ite ad propria oportune vos evocabo, cum cognovero a Domino, quod daturus sit vobis regem. »

CAP. XI. De unctione Saulis et electione.

« Et erat vir de Benjamin, nomine Cis, de stirpe Jemini, cujus erat filius Saul, non erat vir melior illo in Israel. Cumque periissent asinæ Cis, dixit ad filium. Tolle unum de pueris, et quære asinas (*I Reg. ix*). » Cumque pertransissent per montem Ephraim, et terram Salim, et terram Benjamin, et non invenissent, venerunt in terram Suph, qui fuit proavus Samuelis, et ait Saul ad puerum: « Revertamur, ne pater meus sollicitus sit pro nobis. Cui puer: Est vir Dei in civitate hæc, qui absque ambiguitate loquitur. Eamus ad eum, si forte indicet nobis de via nostra. Et ait Saul: Quid feremus ad eum? Panis defecit in cistariis nostris, et sportulam non habemus, id est argentum in sportula. Errabat, ut ait Josephus, putans prophetam accepturum munera, cum nec Saul legitur obtulisse, nec ille accepisse. Cui puer: « Habeo in manu mea quartam partem stateris argenti. » Et ascenderunt in Ramatha, in qua erat vir Dei, et dixerunt puellis egredientibus ad aquam: « Nunquid est hic videns? Quæ responderunt: Est hic hodie sacrificaturus in excelso. » Cumque ambularent in urbis medio, apparuit ei Samuel, cui pridie dixerat Dominus: « Cras, hac hora, mittam ad te virum de Benjamin, quem iunges super populum meum. Cumque Samuel aspexisset Saul, dixit ei Dominus:

« Ecce vir, quem dixeram tibi. Et ait ad Saul: Ego sum videns, ascende, ut comedas mecum; cras dimittam te, et quæ sunt in corde tuo indicabo tibi, et de asinis non sis sollicitus, quia inventæ sunt. » Posset videri Saul habuisse sollicitudinem in corde pro asinibus, nisi hic determinasset propheta. Unde aiunt Hebræi Saulem vidisse per somnium se collocatum in vertice palmæ, quod est signum regnaturi, et inde sollicitus erat, et ob hoc dixit ei Samuel: « Cujus erunt optima quæque in Israel? Nonne tibi? » Ascenderunt in excelsum; ante templum enim licebat sacrificare in excelso. Cumque recumberent in triclinio, dedit ei Samuel locum in capite triginta virorum qui fuerant invitati, et posuit ante eum armum, quasi partem regalem, quem de industria servaverat ei. Cumque mane surrexissent, et egressi essent civitatem, dixit Samuel: « Antecedat nos puer, et tu, subsiste, ut indicem tibi verbum Domini. Tulit autem Samuel lenticulam olei; » quod est vas scitile, quadrangulum habens foramen in latere « et effudit super caput ejus, et osculatus est eum, et ait: Unxit te in principem Deus super hæreditatem suam, et hoc tibi signum: Cumque recesseris a me, invenies duos viros, juxta sepulcrum Rachel, qui dicent tibi quod inventæ sunt asinæ. Cumque veneris ad quercum Thabor, et est Thabor nomen hominis, non montis, invenient te tres viri, unus portans tres hædos, alius tres tortas panis, et alius lagenam vini, et accipies de manu eorum duos panes. Post hoc venies ad locum qui dicitur statio Philisthiuorum, eo quod quondam ibi Philisthæi castrametati sunt, et habebis obvium cuneum prophetarum descendentium de colle Domini, psallentium in instrumentis, et prophetantium; et insiliet in te spiritus Domini, et prophetabis cum eis (*I Reg. x*). » Et nota quod Samuel primo instituit conventus religiosorum jugiter psallentium Domino, et dicebantur conventus eorum cuneus, quasi couneus. Et, dicebantur prophetare, id est jugiter Deum laudare, et forte aliqui quandoque prophetabant ex eis. Et addidit Samuel: « Cum videris hæc signa, scias quod Dominus tecum est, et descendas ante me in Galgala, quia ibi conveniemus, cum opus fuerit. Ego quippe descendam ad te, ut offeras oblationem septem diebus. » In consecratione enim sacerdotis et regis tot diebus fiebat oblatio, secundum quosdam. Et addidit: « Exspecta hic, donec veniam ad te, et ostendam tibi quæ facias. » Tamen quidam, septem dies referunt ad expectationem, ut sit sensus. Septem diebus expectabis donec veniam: quod postea explicabitur. Cumque venisset Saul ad cuneum prophetarum, prophetavit cum eis Saul. Aiunt Hebræi eum prophetasse de Gog et Magog, et de præmiis justorum et pœnis malorum. Et admirantes, qui noverant eum, dixerunt: Nunquid est Saul inter prophetas, et Cis pater ejus? Quasi dicat: cum non sit de genere prophetarum. Alia littera habet: « Et quis pater ejus? » sub eodem sensu; vel ita:

« Et quis pater eorum ? Quasi dicat : solus D^eus est A pater prophetarum, et Spiritus ubi vult, spirat (Joan. iii), » non tantum in filios prophetarum. Exinde versum est in proverbium : « Num et Saul inter prophetas ? » Quod forte de solo Saule dicebatur, vel de quocunque repente sublimato. Et intravit ad Ner patrum suum. Qui cum quæsisset ab eo de verbis Samuelis, de verbo regni tacuit, cætera indicavit. Vocavit autem Samuel populum in Maspha, et ait ad illos : « State coram Domino, et faciemus fortes per tribus, et familias, et capita, et invenit sors tribus Benjamin, et descendit usque ad Saul filium Cis. » Et creditur Samuel temperasse sortes juxta cor suum. Sciens autem Saul quod quæreretur, latuit, quasi nolens suscipere principatum. Quem inventum statuerunt in medio populi, B « et fuit altior universis ab humero et sursum. Et ait Samuel : « Ecce quem elegit Dominus ; non est ei similis in omni populo. Et exclamavit omnis populus : Vivat rex ! Et scripsit Samuel legem regni, et legit universo, audiente populo et rege. Et reposuit libellum in tabernaculo, quod erat adhuc in Maspha cum altari, et redierunt ad propria, et Saul abiit in domum suam in Gabaa ; quidam vero despexerunt eum, et Saul dissimulabat. »

* *Additio 1.* Sacrificium dicitur prandium, quod paraverat Samuel illis.

** *Additio 2.* Cum in multis locis damnentur sacrificantes in excelso, quid est, quod Samuel dicitur sacrificasse in excelso ? Solve : nondum erat constructum templum.

CAP. XII. *De Naas et secunda unctione Saulis, post victoriam contra Ammon.*

« Factum est autem, quasi post mensem, Naas Ammonites obsedit Jabes Galaad (I Reg. xi). » Cumque petissent ab eo obsessi fœdus, ait : « In hoc feriam vobiscum fœdus, ut eruam omnibus vobis oculos dextros. » Eis enim quos bello capiebat, dextros oculos eruebat, ut sinistros scitis celantes ad bellum forent inutiles. Et responderunt ei : « Concede nobis septem dies ; et mittemus in omnes terminos Israel ; et si non fuerit nobis defensor, egrediemur ad te. Venerunt autem nuntii in Gabaa Saulis. » Et cum nuntiassent hoc, flevit populus, et ipse Saul veniebat de agro sequens boves, et promisit Jabitis se tertia die venturum eis in auxilium, et jussit aliquos eorum, pro ducatu itineris sustinere, et divinitus inspiratus concidit utrumque bovem in frusta, et comitatus est in omnes terminos Israel, dicens : « Qui non exierit post Saulem et Samuelem, sic fiet bobus ejus. » Et egressi sunt omnes quasi vir unus, trecenta millia viro- rum ; et constituit Saul populum in tres partes, et ingressus est castra in vigilia matutina, et percussit Ammon plaga grandi : « Et ait populus ad Saul : Quis est qui dixit : Non regnabit Saul super nos. Date nobis ut interficiatur. Et ait Saul : Non interficietur quispiam hodie ; quia fecit Dominus salutem in Israel. Et ait Samuel : Eamus in Galgala,

et innovemus ibi regnum. » Et incinxerunt Saul in regem secundo in Galgala. « Et ait Samuel ad populum : Ecce rex graditur ante vos. Me abjecistis, et Dominum ; et hoc vobis signum, quod dedit Dominus vobis regem in ira : ecce messis triticea est hodie. Invocabo Dominum, et dabit tonitrua et coruscationes, grandines et pluvias (I Reg. xii). » Et sic factum est statim contra naturam terræ illius. Et populus timens ait : « Ora pro servis tuis. Addidimus enim peccatis nostris malum, ut peteremus nobis regem. Et ait Samuel : Peccastis ; nolite deinceps recedere a Domino, et vivetis ; alioquin peribitis vos, et rex vester. » Filius unius anni erat Saul cum regnare cœpisset, id est humilis tanquam parvulus ; duobus autem annis regnavit super Israel, id est juste rexit populum (I Reg. xiii). In reliquis annis regni quasi tyrannus fuit, et non rex. Quidam hoc legunt de Isboseth filio ejus, dicentes eam anniculum esse in principio regni paterni. Et de eodem dictum est quod duobus annis regnavit in Israel, quod autem duobus annis regnavit Isboseth certum est, quod autem anniculum esset, cum regnare cœpisset pater ejus, stare non potest. Saul enim circiter viginti annos regnavit. Isboseth vero regnans post patrem jam quadragenarius erat. Quod tamen ipsi determinare conantur dicentes Saul cœpisse regnare post Heli ; et ponunt in regno Saulis annos Samuelis. Hebræus sic habet.

C CAP. XIII. *Quod Samuel prædixit Sauli de translatione regni.*

« Filius unius anni erat Saul * cum esset in regno, et duobus annis regnavit. Elegit sibi tria millia in Israel (I Reg. xiii), » id est, cum regnasset per annum et post duos annos, quasi post tres annos, elegit sibi, etc. « Et erant duo millia cum Saul in Machmas et in Bethel ; mille autem cum Jonatha in Gabaa Benjamin, » quæ fuit urbes Phinees filii Eleazari. « Et percussit Jonathas stationem Philisthinorum ; quæ erat in Gabaa, » id est locum munitum, in quo posuerunt Philisthæi custodes tanquam dominantes in Israel, et tunc erexit se Israel adversus Philisthim. Quo audito, Philisthæi congregati sunt ad pugnandum contra Israel triginta millia currum, et sex millia equitum, et vulgus innumerabile. Et ascendens Saul in Galgala convocavit populum et Samuelem ad consulendum Dominum. Et cum expectaret Samuelem septem diebus, juxta conditum, dilapsus est ab eo populus ; et timentes absconderunt se in speluncis, et in abditiis, et in antris ; Hebræi quoque transierunt Jordanem. » Quidam erant in Israel, sic appropriato vocabulo dicti. Qui præ timore creduntur descendisse in castra Philisthim ad obsequendum eis. Cumque vidisset Saul moram sibi damnosam septima die obtulit holocaustum et pacifica. Cumque complexisset, ecce Samuel veniebat, et arguens Saulem ait : « Quid fecisti ? Respondit Saul : Populus subterfugiebat, et tu non veneras juxta placitos dies ; timui ne hostes

ascenderent ad nos, priusquam placarem faciem A Domini, et necessitate compulsus obtuli Domino. Videtur Saul peccasse, quod sine Samuele obtulit holocaustum Domino ad consulendum. Unde quidam, ut supra diximus, dicunt septem dies quos dixit Samuel, non esse expectationis, sed oblationum in consecratione regis, et dicunt nunquam sine eo esse offerendum ad consulendum Dominum. Veruntamen ut oblationes septem dierum fierent, « pro sacerdote » legitur, « pro rege » vero non memini me legisse. Ad hoc valde mirandum est, cum jam bis inunctus esset Saul in regem, quod in neutra illarum fuit oblatio talis pro rege. Et ideo dici potest Samuelem sic mandasse, ut, cum vellet Saul immolare ad consulendum Dominum, citaret ipsum, ut ostenderet ei quæ facturus esset; et post citationem si moram faceret, exspectaret eum septem diebus. Saul vero diem citationis annumeravit in his septem, et non exspectavit eum nisi sex diebus. Et addidit Samuel: « Nequaquam regnum tuum ultra consurget; sed quæsit sibi Dominus virum juxta cor suum, ut regat populum ejus. » Abiit Samuel in Gabaa Benjamin, et egressus est Saul cum populo obviam Philisthæis, nec erant cum eo nisi sexcenti viri, et Jonathas filius ejus. « Porro faber ferrarius non erat in Israel; caverant enim Philisthæi ne facerent Hebræi gladium, aut lanceam. Et descendebat Israel ad Philisthim, ut exacerent arcus omnium ferramentorum usque ad stimulum corrigendum, » id est ad emendandum et exacuendum. Vel ita, « ad stimulum, qui est ad corrigendum, » subaudi, boves. « Cumque venisset dies prælii non est inventus ensis, vel lancea in manu totius populi, excepto ense Saul et Jonathæ. » Et fecit Saul arcam Domini afferri juxta castra, et Achias filius Achitob fratris Ihabotd portabat ephod.

* *Additio 1.* — Duplex potest esset intellectus hujus capituli, vel ut Saul sit nominativi casus, vel quod sit dativi.

CAP. XIV. — *De clade Philisthim, et favo quem comedit Jonathas.*

Accidit autem ut quadam die exiret Jonathas cum armigero suo, ut exploraret stationem Philisthinorum, patre suo ignorante (*I Reg. xiv*), et transire voluit Jonathas ad Philisthæos per vallem præruptam scopulis, hinc et inde eminentibus, in modum dentium. Et ait Jonathas ad puerum: « Cum apparuerimus eis, si dixerint: Manete donec veniamus ad vos, stemus: Quod si dixerint: Ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manus nostras: hoc erit nobis signum. » Cumque dixissent Philisthæi: « Ascendite ad nos, » ascendit Jonathas reptans manibus et pedibus, et armiger ejus post eum. Et exterruit eos Dominus ante Jonatham, et percussit Jonathas cum puero ex eis viginti viros in media parte jugeri. Et conturbata sunt castra, et diffugiebant, mutuo se perimentes; et indicaverunt speculatores fugam hostium Sauli. Cumque quæsisset: « Quis ex nobis abiit? » repertum

est abesse Jonatham et armigerum ejus. Et ait ad Achiam: « Applica, » id est præpara, « arcam Domini ad consulendum Dominum. » Cumque tumultus crebresceret in castris, ait ad sacerdotem: « Contrahe manum tuam. » Et exclamans Saul cum populo cœpit persequi fugientes; sed et Hebræi, qui transierant ad castra Philisthim, reversi sunt, ut essent cum Israel, omnesque, qui se prius absconderant, redierunt in prælium, et jam erant cum Saul quasi decem millia. Vidensque Saul moram damnosam si comederet, adjuravit populum, dicens: « Maledictus vir, » id est dignus erit morte, « qui comederit panem, usque ad vesperam, donec ulciscar de inimicis meis. » Cumque transiret populus per saltum, apparuit mel fluens, et nullus gustavit ex eo. Jonathas vero, qui non audierat maledictum patris, tinxit virgam in favo. Et cum gustasset, « illuminati sunt oculi ejus, » id est facies ex hilarata est resumtis viribus. Dicitur quod tanta copia mellis est ibi in cavis arborum, et cavernis petrarum et abditis terræ, quod plures reperiantur favi decedentes super terram. Dicit Josephus invenisse Jonatham apud cubilla in quercu, quæ erat in sorte Ephraim. Cumque indicasset ei quidam maledictum patris, edere cessavit, non approbans maledictum patris: « Nonne, sumentes populo cibum, major plaga fuisset in hostibus? In vespera vero populus fessus nimis, et præ fame moram non sustinet, pecora mac-tavit in terra, et comedit cum sanguine; » hoc est, quocunque modo occidit et coxit, antequam sanguis bene dilueretur, nondum purgatis carnibus vescens; non secundum morem patrium, guttura cultro laniavit, et eliquavit sanguinem. Dicunt quidam quod de præda hostium nemini licebat edere, donec immolasset victimam Domino, aliter edens, quasi cum sanguine edebat. Et ait Saul populo: « Peccastis; volvite ad me saxum grande. » Et præcepit ut omnes super illud saxum, et coram ipso, secundum morem patrium, pecudes laniarent, ne forte quis aliter faceret occulte. « Tum primum ædificavit Saul altare Domino. » Unde patet quod non super recens altare Saul jam bis obtulerat in Galgala. Putant tamen quidam eum, quotiescunque obtulerit, novum altare construxisse. Hoc vero dictum primum, quod nunc plena juxta Dei placitum obtulit. Cumque nocte irruere vellet super hostes, ait sacerdos: « Consulamus Dominum. » Sed consulenti « non respondit Dominus in die illa; » hoc est nec nocte, nec die sequenti. Et ait Saul: Taciturnitas hæc est latentis causa peccati. « Per viventem Dominum etiam si per Jonatham factum est, absque retractione morietur. » Et statuit populum in parte una, et se et Jonatham in parte altera, et cecidit sors super Jonatham. « Et ait Saul: Quid fecisti? Cui Jonathas: Nil mihi conscius sum, nisi quod heri nesciens maledictum, mel comedi. Et ait Saul: Morieris, Jonatha, quia nisi hoc fecero, hæc faciat mihi Deus, et hæc addat. Et ait populus: Ergone Jonathas morietur, qui fecit salutem in Israel? Vivit Dominus, »

id est per viventem Dominum, vel sicut Deus est vivens, et non dii gentium, « si ceciderit capillus de capite ejus in terram. » Aposiopesis est, vel legitur si, pro non, « et eriperunt Jonatham e manibus patris, et redierunt ad propria. » — « Saul vero confirmatus in regno, quocumque se verterat superabat hostes Israel, et percussit Amalec : » prolepsis est. Vel forte prius percussit quam deleteret ex toto, ex mandato Domini. Fuerunt autem filii Saulis Jonathas, et Jessui, et Melchisua. Quartus tacetur Isboset, tanquam puer et nondum militans, vel tanquam ineptus. Filiae vero ejus Merob, et Michol, et uxor ejus Achinoam, et princeps militiæ Abner filius Ner patruelis ejus : nam Cis, et Ner fratres fuerunt, et filii Abiel. Legitur tamen in Paralipomenon, quod Ner fuit pater Cis (*I Paral. viii*) : quod pro arate dictum est, et quia nutritivum est.

Additio 1. Usus erat quod in prælio non edebant, donec sacrificium vespertinum fieret pro eo. Alioquin edebant cum sanguine quem fuderant in bellis.

CAP. XV. — Quod Saul vicit Amalec.

« Tunc ait Samuel ad Saul : Hæc dicit Dominus : Demolire Amalec, et universa ejus, quia restitit Israeli, cum ascenderet de Ægypto (*I Reg. xv*). » Jumenta quidem voluit Dominus interfici, ut nec in aliquo memoria Amalec superesset. Sunt qui dicant illos maleficos fuisse, et in pecudes se vertendi habuisse peritiam; et ideo ne sub forma pecudum evaderent, etiam pecudes peritise. « Et recessit Saul ducenta millia pedum, et decem millia virorum Juda. » Nota quod fere ubique dicuntur viri Juda, quam potiores cæteris. Unde alibi : « Catulus leonis Juda (*Gen. xlix*). » Cumque invaderet Saul Amalec, dixit Cinæo : « Recede ab Amalec, ne involvam te cum eo, quia tu fecisti misericordiam cum Israel. » Jethro enim qui, et Raguel et Cis dictus est, bonum consilium dedit Moysi (*Exod. xviii*), cujus domus habitabat in Amalec, præter filios Obab, et egressi sunt Cinæi, et deinceps habitaverunt in Israel. Ex his ortus est Rechab, ut in Paralipomenon legitur : « Ii sunt Cinæi, qui venerunt de calore domus patris Rechab (*I Paral. ii*). » — « Tunc percussit Saul Amalec in ore gladii, » id est in vastatione quasi devoratione; vel est locutio, id est in gladio, « et percipit Saul Agyg regi Amalec, et optimis armentorum. Et ait Dominus ad Samuelem : Pœnitet me quod fecerim Saul regem. » Et oravit Samuel pro eo Dominum tota nocte. Cumque accepisset quod Saul erexerat sibi fornicem triumphalem in Carmelo, juxta superbiam gentium, quæ faciebant figi arcum de myrtis, et palmis, et olivis, in signum victoriæ, descendit ad eum in Galgala, et occurrit ei Saul. Cumque culpasset eum quod quidpiam reservasset de Amalec, in excusationem sui dicebat populum reservasse optima ad offerendum Domino in gratiarum actionem. Cui Samuel : « Melior est obedientia quam victimæ. » Super bonos delectatur Deus, et non super sacrificia, præsertim si obtule-

runt quæ decreverat Deus perire. Et Saul : « Peccavi : sed hac vice porta peccatum meum, » id est ora et satisfac pro me, vel dimitte mihi. Cui Samuel : « Projecit te Deus; ne sis rex super Israel. » Cumque vellet abire Samuel, apprehendit eum Saul per summitatem pallii ejus, quæ scissa est, et ait Samuel : « Sic scidit Dominus regnum a te hodie, » id est a tua posteritate. Cumque simul adorassent Dominum, præcepit Samuel adduci ad se regem Agag, et oblatum est ei pinguis et tremens. Et dixit ad Samuel Agag : « Siccine separat amara mors, » quasi diceret : Mirum est quod sic te concutit mors, et separavit animam tuam a te. Quidam dicunt, « duas dictiones separavit, » et suppleunt, « adversum te; » vel, secundum aliam litteram, « et dixit Agag : Sic me separat amara mors. » Quasi dicat : Mors quæ separaverat a me meos, amarissime separat me ab hominibus. Et concidit eum Samuel in frusta, et abiit in Ramatha. Saul vero ascendit in domum suam in Gabaa; et non vidit Samuel ultra Saulem, in habitu scilicet regio; nam in prophetico postea vidit.

CAP. XVI. — De unctione David in domo patris.

Samuel autem lugebat Saul, et ait Dominus : « Usquequo luges Saul, cum ego projecerim eum : Imple cornu oleo, et vade ad domum Isai, ut inungas regem unum de filiis ejus; et quia times Saul, servitulum quasi ad immolandum (*I Reg. xvi*). » Cumque venisset in Bethlehem, dixerunt seniores ad eum : « Pacificusne est ingressus tuus? » Timebant enim ne propter aliquam correctionem misisset rex, vel quod offensus forte regi fugisset, et non auderent eum recipere. Qui cum dixisset se venisse ad immolandum, sanctificavit Isai, et filios ejus, et stavit eos coram altari, et videns Eliab primogenitur procerum, et optimum æstimavit regem futurum, et ait Dominus ad eum : « Ego non corporis pulchritudinem apicem facio regalem, sed animi virtutem. » In eundem modum probavit Dominus alios. Statuerat enim Isai septem filios coram Samuele, septem proprios, et Nathan adoptivum filium Samae filii Isai, et ait Samuel ad eum : « Nunquid completi sunt filii? Qui respondit : Adhuc reliquus est parvulus, et pascit oves. » Et jubente Samuele adductus est David rufus, id est rubicundus. « Et pulcher; et inunctus est in medio fratrum, et directus est Spiritus Domini in David a die illa et deinceps. Et recessit Spiritus Domini a Saul, et exagitabat eum spiritus nequam » missus « a Domino. » Dicit Josephus David tunc accepisse spiritum propheticum, sicut ille quidem prophetare cœpit, sancto super se Spiritu veniente. Sed quia dictum est spiritum recessisse a Saul, et directum in David, videtur quod de eodem spiritu dicitur, id est, de gratia Spiritus, qua hucusque Saul victor hostium exstiterat. Tunc dixerunt ad Saul servi ejus : « Spiritus malus exagitat te : adhibe tibi psalterium peritum in cithara, et levius feres. » Tradunt physici quod harmonia lætum reddat lætiorem, et tristem tristiorem. Tradunt

mathematici quod multi demones harmoniam ferre non possunt, et quandoque nulli; et indicatum est regi quod David esset sciens psallere et vir bellicosus. Cumque misisset rex ad Isai pro filio ejus, et tulit Isai asinum plenum panibus, et vinum, et hœdum, et misit ea regi per manum David. » Dicitur autem asinus plenus, id est sufficienter oneratus, vel forte, sicut ex hove et h'cco sunt utres, ita de asino flebant sacci ad aliqua ferenda. « Igitur cum spiritus arripiebat Saul, David psallebat in cithara, et levius erat ei, et quandoque recedebat ab eo spiritus. » Cumque aliquandiu cessisset spiritus Saul, remissus est David ad patrem.

CAP. XVII. De bello Philisthiim contra Israel, et de morte Goliæ.

Factum est autem ut congregarentur Philisthiim adversus Israel in prælium. Porro Saul, et Israel castrametati sunt in valle Terebinthi, sub qua abscondit Jacob idola. « Et egressus est vir spurius de castris Philistinorum Goliath Gethæus » de semine giganteo, « altitudinis sex cubitorum, et palmi (I Reg. xvii). » Isto spurius dictus est, quia de ignobili patre, id est gentili, et nobili matre, id est Judæa natus erat. Spurius et hybrida dicitur ignobilis ex patre, sicut *manzer*, et nothus ex matre. Hic exprobrabat Israel quod servi essent Philistinorum, et proponebat eis monarchiam, ita ut quorum vinceretur athleta, servi essent aliorum. Hebræi autem stupebant, et metuebant eum nimis. Sic dicebat Goliath quadraginta diebus. Erant autem tres majores fratres David in exercitu, et misit eis Isai per manum David ephi polentæ, et decem panes, et tribuno sub quo militabant decem formellas casei, id est decem caseos parvos et recentes. Hebræus habet decem sectiones casei. Hoc est decem genera, et diversitates casei, et præcepit ut secum afferret pignora fratrum, id est libellos repudii. Mos erat euntibus ad bellum, ut libellos repudii darent uxoribus, ut, si caperentur nec redirent usque ad tres annos, liceret uxoribus nubere cui vellent. Cumque David venisset ad locum certaminis, egrediebantur enim singulis diebus aliqui præliantes, ecce ascendebat Goliath exprobrans ut heri, et nudius tertius, et fugerunt Israelitæ a facie ejus, et admirans David, audivit a pluribus viris: « Qui percusserit istum, ditabit eum rex, et dabit ei filiam suam. » Cumque audiret eum Eliab frater ejus talia sciscitantem, increpabat eum, timens ne pugnaret et occumberet. Et respondit David. « Quid feci? Nunquid non verbum est [sup., dignum increpatione]? Quasi dicat: Cur pro solo verbo increpas me? Vel ita: Verbum tantum est, et non res, id est non animo pugnandi hoc dico, sed ut rem sciam. Nuntiata sunt ante verba David ad Saul, et ait ad regem: « Ego servus tuus pugnabo adversus Philisthæum. » Cumque prohiberet eum Saul, quia puer esset, addidit: « Ego servus tuus interfeci leonem et ursum, cum invasissent gregem. Erit igitur hic incircumcisus quasi unus ex eis, » Domino me liberante. Tunc

A induit eum Saul armis suis: et deposuit ea David, quia non habebat armorum consuetudinem, et tulit in manu baculum pastoralem, et elegit de torrente quinque lapides limpidissimos, id est planos et volubiles, et misit eos in peram pastoralem, id est vas quo lac mulgebat, vel ferebat panem, et fundam manu tulit, et processit adversus Philisthæum. » Qui contempsit David, et ait: « Nunquid ego canis sum, quia tu venis ad me cum baculo. Cui respondit David. Tu venis ad me cum armis, ego autem venio ad te in nomine Domini, ut sciat hodie universa ecclesia hæc, quia non in gladio salvat Dominus. Cumque jecisset lapidem, funda percussit eum in fronte. Secundo quoque, et tertio lapide percussit eum in eodem loco, et tertio jactu dejecit eum, et currens eduxit gladium illius, et præcidit caput ejus. Hic fabulantur quidam Judæi, quod ferrum galeæ loriceæ obsequium præstitit Domino, dans locum lapidi, ut intraret ad hominem occidendum, et ob hoc deinceps circumcisio facta est cum cultello ferreo, quæ prius ferebat petrino. Fugerunt itaque Philisthæi, et Israel persecutus est eos, usque ad portas Accaron. « Tulit autem David caput, et gladium, et posuit in tabernaculo suo: » longo tempore post tulit lila in Jerusalem, Hebræus non habet « suo. » Ob hoc creditur quod in trophæum posuit ea in tabernaculo Domini. Unde postea Abimelech accepit gladium. Cumque rediisset David a prælio, ait Saul ad Abner: « De qua stirpe est hic adolescens? » Forsan volens scire, cui daturus esset filiam. Nec recognovit eum Saul, quia aliquandiu absens fuerat, et alteratus per excogitationem mali spiritus, factus erat labilis memoriæ. Et respondit Abner: « Vivit anima tua, rex, si novi eum, » id est per vitam tuam non novi eum, vel per execrationem. Hebræi enim sæpe nominant mala a contrariis eorum, ut ibi: « Benedic Domino, et morere (Job ii). » Cumque quæsisset Saul a David, quis esset, ait: « Filius sum servi tui Isai. » Et tunc anima Jonathæ conglutinata est animæ David, et inierunt fœdus: et dedit Jonathas David vestimenta sua, usque ad artum, et gladium, et balteum (I Reg. xviii). »

*Additio 1. Quamvis ante sæpe præsens fuisset regi, cum cithara leniret eum, tamen non cognovit eum modo.

CAP. XVIII. Quod Saul persecutus est David.

Factum est, cum redirent triumphantes de prælio, et David disponderet ferre caput Goliæ in Jerusalem: nam, ut ait Josephus, hoc secum habebat, sed hastam jam dicaverat Deo, egrediebantur mulieres ex universis urbibus; et cum instrumentis præcinebant mulieres: « Saul percussit mille; » et respondebant virgines: « Et David decem millia (I Reg. xviii). Audiens Saul causam victoriæ potius attribui David quam sibi, dolens intra se ait: « Quid ei superest, nisi solum regnum. » Et timuit ne a domo sua transferretur regnum; et et invidabat David, nec jam rectis oculis respiciebat eum. Post

dies paucos invasit spiritus malus Saul; et quasi prophetabat; missa lancea quam tenebat, David psallentem putavit confingere parieti. David autem declinavit ab eo secundo. Primo enim recesserat, bello imminente, et postea statuit eum Saul ciliar-cham, et ait: « Filiam meam Merob dabo tibi, tantummodo esto vir fortis, et præliare bella Domini. » Tractabat enim apud se: « Non sit manus mea in eum, sed manus Philistinorum. Cum autem debuit Merob dari David data est Hadrieli Molathizæ. Dilexit autem David, Michol, et placuit Saul, et ait ad eum: In duabus rebus gener meus eris hodie: quod est in duabus filiabus meis. Nam alteram habuisti sponsam, alteram habebis uxorem; vel ita: Pro duabus rebus, quia stravisti gigantem, et dabis centum præputia, hoc enim significavit ei Saul per servos suos, non habet rex necesse habere sponsalia, id est munera, vel donationem propter nuptias, nisi tantum centum præputia Philistinorum. Et abiit David cum viris, quorum tribunus erat in Accaron, et percussit de Philistiim ducentos viros, et afferens præputia eorum, annumeravit ea regi. Josephus tamen dicit abscondens sexcenta capita venit ad regem; et nuptias exigebat, et dedit ei Saul filiam suam, licet invitus. Cumque videret, eum apud Dominum et homines approbari, timuit, et tractabat de morte ejus. Nec jam metum celare volens, « dixit Jonathas, et servis suis, ut occiderent David (I Reg. xix). Quod indicavit Jonathas David, dicens: « Abscondere, usque mane, cras loquar patri pro te. In crastinum locutus est Jonathas ad patrem. Cur peccas in sanguine innoxio, qui fecit salutem in Israel, et opera ejus tibi valde sunt necessaria, et cujus morte filia tua vidua vexabitur. Et placatus Saul juravit. Vivit Dominus, quia non occidetur. » Et introduxit Jonathas David ad regem, et stetit coram eo, sicut prius.

Additio 1. Hieronymus dicit duas res fuisse, centum præputia, quæ prius dederat regi pro Merob, et ducenta, quæ postea dedit pro Michol.

CAP. XIX. Quod Michol deposuit David persecutum a Saul per fenestram.

Rursum inito certamine, percussit David Philisthæos plaga magna, et invidit Saul, et iterum dæmon exagitabat eum, et David psallentem voluit, sicut prius, perforare, et fugit David in domum suam (I Reg. xix). Misit autem Saul satellites nocte circa domum, ut mane egredientem occiderent. Quod cum præsensisset Michol, deposuit eum per fenestram, et aufugit. Michol autem stravit lectulum suum, quasi ægrotantis, in quo posuit statuam, et pellem caprarum ad caput ejus, similitudinem capillorum exprimens, et sagis superposuit jecur capræ spirans exprimens anhelantem. Cumque Saul perchedisset se esse illum, dixit ad Michol: « Cur dimisisti inimicum meum. » Quæ respondit: Timui, dixit enim mihi: « Dimitte me, alioquin interficiam te. » David autem fugiens, venit ad Samuelum in Ramatha, et indicavit ei omnia quæ fe-

cerat ei rex, et abierunt ambo in Naioth, qui est collis in Ramatha, ubi erat cuneus prophetarum. Quod cum accepisset Saul, misit lictores in Naioth, ut raperent David. Qui cum vidissent prophetas, et Samuel stantem super eos, factus est in illis Spiritus Domini, et prophetabant. Misitque secundos, et tertios nuntios, qui et ipsi prophetaverunt, et iratus Saul abiit post eos, et antequam venirent in Naioth, ingrediens prophetabat, et quasi amens factus est, et exutus veste regia, tota die et nocte, canebat cum cæteris, David et Samuele clam videntibus. Fugit autem David inde et venit ad Jonatham, et quærebatur ei. Cui Jonathas: « Non morieris. Nihil grande, vel parvum faciet pater meus, quod non indicet mihi. Cui David: Scit pater tuus, quod diligis me, et dicit: Nesciat hoc Jonathas, vivit anima tua, quia uno tantum, ut ita dicam, gradu, ego et mors dividimur (I Reg. xx). » Gradum unum dicit parietem domus suæ, quo interposito evaserat manus apparitorum. Hebræus habet « uno tantum passu, » et est sensus: Minimum intervallum fuit inter me et mortem. « Fac ergo, obsecro, quod dicam: Cras erunt Kalendæ, et ego abscondar in agro, usque ad vesperam tertiæ diei. Si requisierit me rex, quia consedere consueveram, juxta eum ad vescendum, dices ei: Rogavit me David, ut iret in Bethlehem, quia victimæ solemnes sunt ibi omnibus contribulibus ejus. » Forte erat neomenia solemnitas aliqua per triduum. « Quod si dixerit tibi rex: Bene, pax erit servo tuo. Sin autem fuerit iratus, completa est in me malitia ejus, et ait Jonathas: Egrediamur in agrum. » Cumque egressi essent, juravit ei Jonathas quod quidquid boni vel mali invenerit apud patrem, indicaret, et juraverunt sibi mutuo fœdus inter se et semen suum. « Addidit etiam Jonathas dejerare, id est plurimum jurare. Quod autem interpositum est « requisivit Dominus de manu inimicorum David, hoc de suo addidit scriptor in spiritu, » et addidit Jonathas: « In die qua operari licet, » id est pridie Kalendarum, ut quidam volunt, sed melius est ut de sequenti die intelligatur, « egredieris; et sedebis latens juxta lapidem Ezel, et veniens ad te post solemnitates, jaciā tres sagittas juxta eum, quasi exercens me ad signum. Si dixerō puero, qui tolleret eas: Ecce sagittæ intra te sunt, pax tibi est, veni ad me. Quod si dixerō: Sagittæ ultra te sunt vade, Dominus sit inter me et te usque in sempiternum. » Porro prima die solemnitatis apparuit locus David vacuus, et siluit Saul æstimans David nondum purificatum. Altera die requisitum a rege, excusavit eum Jonathas, et iratus Saul dixit ad eum: « Fili mulieris virum ultro rapientis, scio quia in confusionem tuam diligis filium Isai, non stabilieris eo vivente tu, neque regnum tuum. Adduc eum ad me, quia filius mortis est. Et ait Jonathas: Quare morietur? et arripuit Saul lanceam, ut percuteret eum. Et declinavit Jonathas ab eo contristatus, nec comedit panem in die illa, et egressus in agrum fecit

secundum, quod dixerat David. Et cum dixisset puer : « Ultra te sunt sagittæ, » remisit puerum in civitatem cum arcu et sagittis. Et surgens David de latibulo, adoravit tertio, Deum scilicet, vel ipsum Jonatham. « Et fleverunt valde, et ait Jonathas : Quæcumque juravimus fient in sempiternum inter nos et semen nostrum. Vade in pace. »

* *Additio 1.* Quid est ergo, quod supra legitur, non vidit Samuel Saul, usque in diem mortis suæ, nisi quia non vidit eum in regio habitu.

** *Additio 2.* Hebræi tradunt, David non comedisse, nec aperte legitur hoc, quod comederit.

*** *Additio 3.* Esdras, vel alius, quia David exhereditavit postea filium Jonathæ.

CAP. XX. De fuga David in Nobe.

Et fugit David in Nobe ad Abimelech sacerdotem, fratrem Achiz. Qui cum miraretur, quod quasi solus venisset gener regis, ait ad eum David : Secretus sermo regis urgebat me, et condixi pueris in illum, et illum locum, et ideo private veni, et cum paucis, vel fere cum nullis. Nunc si quid habes ad manum, saltem quinque panes, da mihi (*I Reg. xxi*). Forte ex numero panum, numerus intelligitur sociorum, nec mentitur David. Non enim animo fallendi hoc dixit. « Et respondit sacerdos : Non habeo panes laicos ad manum, sed tantum panem sanctum, panes scilicet propositionis. Si mundi sunt pueri, et maxime a mulieribus, manducent, » quasi dicat : Necessitas non habet legem; si tamen immundi sunt pro coitu, nec in necessitate dabo eis. « Et ait David ad eum : « Continuumus nos ab heri et nudistertius, et fuerunt vasa puerorum sancta, » id est corpora in quibus continentur animæ, vel ipsi pueri. « Porro et via hæc polluta est, sed ipsa sanctificabitur hodie in vasis, » quasi dicat, forte in via hac aliquid immunditiæ contraximus; sed munditia corporum sufficit ad eam mundandam. Hebræus habet : « Sunt vasa puerorum sancta » et dicunt de vasis ad edendum, quasi dicat : In vasis mundi livet tibi ponere panes mundos. Sequitur : « Porro via hæc » laica « est, » id est interrogatio tua laicalis est, quasi dicat : Cur quæris de munditia, cum etiam, si mundi essent, vesci non deberent? « Sed et ipsa sanctificabitur hodie in vasis, » id est in conscientiis nostris. Scimus enim quia necessitas, quæ non habet legem, excusat nos, et quasi sanctificat, et dedit eis panes propositionis, qui sublati fuerant, ut ponerentur calidi. Ex hoc perpenditur quod Sabbatum erat. Cumque quæsisset ab eo David, si haberet arma, dedit ei gladium Goliæ. Josephus dicit lanceam, quæ erat involuta pallio in tabernaculo. Erat enim tunc ibi arca cum aliquo suo tabernaculo. Et consideravit hæc omnia Doeg Idumæus potentissimus pastorum Saul, qui erat ad orandum obligatus voto.

* *Additio 1.* Iterum dicunt ipsum fuisse Achiam; filium Architon, filii Phinees, filii Eleazari.

CAP. XXI. De fuga David ad Achis.

Fugit autem David in die illa ad Achis regem

A Geth (*I Reg. xxi*). Et inducerant servi sui regi, quod quasi rex erat in Israel, qui latebat apud eum, et de vicino hostem reciperet, si salvum eum servaret, et timuit David præsertim, quod miserat Saul ad Achis, ut redderet ei servum suum fugitivum. Cumque traheretur ad regem, simulavit furorem, et impingebat in ostia portæ, quasi per clausam portam ingredi volens, et quæ furiosi faciunt agebat, ut fidem regi veræ passionis ostenderet, et ait rex : « Non ingreditur hic arreptitius domum meam, et dimisit eum. » Et abiit inde David, et latuit in spelunca Odollam (*I Reg. xxii*), non tamen statim, sed prius venit ad Naas regem Ammonitarum, ut dicit Hieronymus in sequentibus in quadam glossa. « Et convenit ibi ad David omnis cognatio ejus. Sed et alii, quibus aut odio, aut timor Saulis erat, vel qui ære premebantur alieno, conveniunt ad eum, et fuerunt cum eo, quasi quadringenti armati. Et profectus est David cum eis in Moab, quæ est Moab. » Est enim altera in Juda, et deposuit apud regem Moab patrem, et matrem suam, et manserunt apud eum quandiu David fuit in præsidio, id est in expeditione, in qua sibi quærebant munitiones ad manendum.

CAP. XXII. De morte Abimelech, et octoginta quinque sacerdotum.

Et morante Gad propheta, ut inde recederet, et iret in terram Juda, profectus in terram Juda, venit in saltum Haret (*I Reg. xxii*). Et audivit Saul, quod apparuisset David, et cum esset Saul in memore, quod est in Rama tenens hastam, ait ad servos suos : « Nunquid ditabit vos omnes filii Jemini filius Isai? Non est ex vobis qui doleat vicem meam? » et ait Doeg Idumæus : « Vidi eum in Nobe, apud Abimelech, filium Achitob, qui consultit pro eo Dominum, et dedit ei cibaria et gladium Goliæ, et iratus rex convocavit Abimelech, et omnes sacerdotes, qui erant in Nobe, et ait ad eum : Cur conjurasti adversum me cum filio Isai. Dedisti enim ei panes et gladium. Qui respondit : Absit hoc a me! Non suspicetur rex hujusmodi rem in universa domo patris mei. Nescivi quod a te fugisset, et ait rex emissariis : Irruite in sacerdotes. Qui noluerunt manus extendere in christos Domini. Et ait rex ad Doeg : Irrue in eos. Et trucidavit in illa die octoginta quinque viros vestitos ephod lineo. » Forte tunc erant induti, ut per habitum religionis moverent animum regis. Aiunt Hebræi, non omnes fuisse sacerdotes, nec induti Ephod, sed omnes dignos esse. Percussit quoque Saul Nobe viculum sacerdotum, et mulieres, et viros, et jumenta secundum quod Deus Heli sacerdoti prophetaverat, prolem ejus radicibus evellendam. Solus Abiathar sacerdos filius Abimelech evasit, et fugit ad David ferens ephod secum, quod fecit Moyses, et nuntiavit ei interitum patris et suorum. Et ait David : « Ego sum reus omnium animarum patris tui. Mane mecum. Qui quæsierit animam tuam, quæret et meam. » Et nuntiatum est

David, quod Philisthæi oppugnarent Ceilam, et diriperent areas, id est annonam de areis, vel quod vastarent segetes. « Consultuit igitur Dominum: Vadam et percutiam Philisthæos. Et ait Dominus: Vade et percuties eos, et salvabis Ceilam. (*I Reg. xxiii*). » Cumque timerent viri ejus ire cum eo, rursus consuluit Dominum, et accepit responsum ab eo, quod et prius. Et abiit David, et percussit Philisthæos plaga magna, et intravit Ceilam. Quod cum audisset Saul ait: » Conclusus est David in urbe. Et congregabat exercitum, ut obsideret David et viros ejus. Quod cum audisset David, consuluit Dominum per Abiathar: Descendet huc Saul, et tradent me viri Ceilæ in manus ejus. Et ait Dominus: Descendet, et tradent te, quasi diceret: Hæc est voluntas regis, et illorum quæ Deum latere non poterat. Et egressus est David, et viri ejus cum eo, quasi sexcenti, et vagabantur incerti. Quod cum accepisset Saul, dissimulavit exire. Transivit autem David in montem solitudinis Ziph, et abiit Jonathas ad eum in locum silvæ, qui vocabantur Nava, et confortavit manus ejus in Deo, et ait: « Tu regnabis in Israel, et ego ero tibi secundus. Sed et pater meus scit hoc: » Et innovaverunt jusjurandum fœderis inter se coram Domino, id est coram Gad propheta, et Abiathar.

CAP. XXIII. De Ziphæis et quoa David latuit in spelunca fugiens a facie Saul.

Ascenderunt autem Ziphæi ad Saul in Gabaa dicentes: David latet apud nos in colle Hachillæ. Veni, et trademus eum in manus tuas. Et benedixit eis Saul, et ait: « Considerate curiosius ubi sit pes ejus, et renuntiate mihi, et sequar vos. David autem, et viri ejus erant in deserto Maon (*I Reg. xxi.1*). » Cumque egressus esset Saul ad quærendum eum, ascendit David ad Petram, locum scilicet munitissimum, ut dicit Hieronymus, ubi quæ sibi erant operi reposuit, et versabatur David in deserto Maon in monte opaco. Porro viri Saul, in modum coronæ, cingebant montem. Cumque desperaret David se posse evadere, venit nuntius ad Saul: Redi festinus, quoniam infuderunt se Philisthæi super terram. Et desiit Saul persequi David pergens in occursum Philistinorum. Ob hoc vocaverunt locum illum Petram dividentem, eo quod illi separatus esset Saul a David. « Ascendit ergo David inde, et habitavit in locis tutissimis Engaddi (*I Reg. xxiv*), hoc est oppidum, in quo erat vinea balsami. Assunens autem Saul tria millia electorum, insequabantur David etiam, super abruptissimas petras, quæ solis iberibus sunt perviæ. Et intravit Saul speluncam, ut purgaret ventrem. Porro David, et viri ejus in interiori parte speluncæ latebant. Et dixerunt servi David: Tradidit eum Dominus in manus tuas. Et præcidit David oram chlamydis Saul silenter. Et rediens ad viros, percussit cor suum, « metonymice, » id est pectus suum, in quo continetur cor, vel momordit eum con-

A scientia sua de eo quod fecerat; cumque murrarent socii ejus adversus eum, timens ne irruerent in Saul, ait: « Vivit Dominus, quia, nisi Dominus percusserit eum, aut in obitu, aut in prælio » apposiopesis est, quasi dicat: de cætero non parcam ei. « Propitius mihi sit Dominus, » id est hanc misericordiam faciat mecum, ut non mittam manum meam in christum Domini. « Et confregit virus suos his sermonibus. Porro Saul egressus ibat cepto itinere. Et egressus David post eum clamavit: Domine mi rex. » Cumque respexisset, Saul adoravit David in terram, et ait: « Quare audis, domine mi rex, verba hominum loquentium adversum me mala, dicentium: David quærit malum adversum te. Cognosce oram chlamydis tuæ in manu mea, quam cum præcideram, pepercit tibi oculus meus. Quem persequeris? Canem mortuum, et pulicem unum vivum. His auditis. Flevit Saul, et ait: Justior es me, reddat tibi Dominus. Scio quod regnaturus sis. Jura mihi in Domino ne delcas semen meum post me. Et juravit David Sauli. Abiit ergo Saul in domum suam, David autem ascendit ad tutiora loca in augustias Maspha. »

* *Additio. 1.* Ibiæ æquivocum est, ad avem quasi ciconia et ad capream.

CAP. XXIV. De morte Samuelis et Nabal.

Eo tempore « mortuus est Samuel, » et flevit eum universus Israel, singuli tanquam proprium filium lugentes, « et sepelierunt eum in Ramatha. » (*I Reg. xxv*.) Certum est itaque quod ab hoc loco, usque ad finem secundi libri non scripsit Samuel. Cur ergo nomine ejus prætitulantur hi duo libri? Quia reliqua scripsit unus prophetarum de discipulis ejus, cujus opus ascribitur magistro. Quidam tamen dicunt Nathan scripsisse sequentia, quidam David. « David autem descendit in desertum Pharam. » Pharam oppidum est in Arabia. Erat autem vir in civitate Aman, in solitudine Maon, et possessio ejus erat in Carnielo. Mons est in sorte Judæ. Alter Carmelus est in confinio Palæstinæ, et Phœnicis, ubi Elias occidit prophetas Baal; et hic erat de genere Caleb. In Paralipomenon sic legitur: « Caleb genuit Orcham, alii habent Archam, » Orcham genuit Jezni, » hic est, ut Judæi putant, Nabal (*I Paral. iv*). Cum ergo audisset David, quod ascendisset Nabal ad tendendos greces, misit ad eum decem juvenes, ut mitteret ei aliquam benedictionem in die bona. Exsultabant enim, et epulabantur Judæi in tonsione ovium, ob memoriam patrum suorum, qui fuerant pastores ovium. Et ait Nabal nuntiis David: « Non mittam. Quis est filius Isaj? Hodie increverunt servi fugitivi. Nescio eos. » Cumque audisset David quod impropèraverat ei Nabal, accinctus est gladio cum quadringentis viris, et ait: « Hæc faciat Dominus inimicis meis, et hæc addat, si reliquero de omnibus, quæ ad eum pertinent, usque ad mingentem ad parietem, » id est saltem canem, vel infirmum. Porro Abigail uxor Nabal, formosa et prudens. Hæc ignorabat. Et indi-

cavit ei custos ovium, quanta præsidia tulisset ei David in deserto; festinavit igitur Abigail, et tulit la occursum David panes, et vinum, et arietes cocios, sata polentæ, et figaturas uvæ passæ, et massas caricarum, et adorans David ait: « In me sit, domine mi, hæc iniquitas, » id est condona mihi hanc iniquitatem viri. Vel ita: Si putas esse iniquitatem, nisi deleas eum, quia jurasti, mihi impetetur. Porro facit vir meus secundum nomen suum. Nabal enim *stultus* interpretatur. « Constituit te Dominus ducem super Israel, non debes fundere sanguinem innoxium. Nihil enim tibi nocuit, sed sua tibi non dedit, et erit anima tua custodita, quasi in fasciculo viventium. » Hebræus habet, « in vinculo vitæ, » quod idem est, id est in collegio sanctorum. Alia littera habet, « in fasciculo virium. » Quasi dicat: Sic custodiet Dominus animam tuam ad multiplicandum, sicut fasciculus vitum custoditur in aqua, ad transplantandum. « Et respondit David: Benedictus Dominus, qui misit te hodie in occursum meum. Vade in pace. Audivi vocem tuam, » injuriam scilicet remittendo, « honoravi faciem tuam, xenia de manu tua recipiendo. » Cum ergo indicasset Abigail omnia hæc viro suo, emortuum est cor ejus præ timore, timuit enim ne forte David nollet dejerare, et mortuus est post decem dies. Quo audito, David ait: « Benedictus Deus, qui custodivit manus meas a sanguine, et reddidit mælitiam Nabal in caput ejus. » Et vocavit Abigail, et duxit eam in uxorem. Accepit quoque David tertiam uxorem Achinoem de Israel.

CAP. XXV. De fuga David ad Achis.

Iterum nuntiaverunt Ziphæi ad Saul: « Ecce absconditus est David in colle Hachilæ » (*I Reg. xxvi*). Et abiit Saul post eum cum tribus millibus electorum. Et descendit David nocte ad castra Saulis, ducens secum Abisai filium Sarviæ sororis suæ. Hujus fuerunt tres filii, Joab, et Abisai, et Asael, nepotes David. Cumque clam intrassent tentorium regis cunctis dormientibus, dixit Abisai: « Perfodiam Saul lancea in terra. » Et prohibuit David, dicens: « Quis extendet manum suam in christum Domini, et erit innocens? Sed tolle hastam, quæ est ad caput ejus fixa in terra, et vas aquæ, et camus. » Et egressi sunt nullo evigilante, quia sopor Domini irruerat super eos. Cumque transiissent torrentem, et stetissent in vertice montis, unde possent audiri, exclamavit David ad Abner et ad omnem populum: « Filii mortis vos estis, quia non custodistis dominum vestrum christum Domini. Ingressus est quispiam, ut interficeret regem. Videte ubi hasta regis sit, et scyphus aquæ. » Et agnoscens Saul negligentiam suorum et beneficium David exclamavit: « Num vox tua est hæc, fili mi David? » Qui respondit: « Cur persequitur dominus servum suum. Quid feci? Si Dominus incitat te adversum me, odoretur sacrificium, » id est placari eum oportet sacrificio et prece, ut ostendat nobis super hoc quod velit. Vel ita: Tu ipse occi-

das me, et erit quasi sacrificium Deo in odorem suavitatis. Quidam ita legunt. Odoretur sacrificium, si Dominus incitat te adversum me, id est sacrificantes probemus judicio Dei, si Dominus hoc faciet. Si autem filii hominum incitant te, maledicti sunt, qui cogunt me transire ad idololatrias, ne serviam Deo Israel. Et ait Saul ad David: « Peccavi, revertere, fili mi. Non ultra male faciam tibi. » Et respondit David: « Judicet Dominus inter nos. Ecce hasta regis, veniat qui tollat eam. » Cui Saul: « Benedictus, tu fili mi. Equidem faciens facies, et potens poteris; et Saul reversus est in locum suum. Et dixit David in corde suo: « Aliquando incidam in una die in manus Saul, melius est ut salver inter Philisthæos. Abiit ergo David, et sexcenti viri cum eo, ad Achis, filium Maoth, regem Geth (*I Reg. xxvii*). » Iste fuit filius supradicti Achis, cujus mater dicebatur Maoch. Et erant cum David duæ ejus uxores Achinoam et Abigail. Et dixit David ad Achis: « Nolo onerosus esse regi, det mihi rex locum in quo habitem. » Et dedit ei Achis Siceleg, quæ exinde facta est regum Juda. Et habitavit David in ea quatuor mensibus, et viginti diebus, et agebat David prædas de viculis Philistinorum circumstantibus, qui non erant sub potestate Achis. Virum, et mulierem non adducebat captivum, ne forte loquerentur adversum eum. Cumque quæret Achis, quos percussisset, aiebat, se depopulatos esse habitantes ad austrum Judæ, et in campis.

CAP. XXVI. De congregatione Philisthæorum contra Israel et pythonum occisione, et suscitatione Samuelis.

Factum est eo tempore, congregati sunt ad prælium contra Israel Philisthæi. Et ait Achis ad David. Mecum egredieris in castra tu, et viri tui. Ego custodem te pono capitis mei præ cunctis (*III Reg. xxviii*). Congregavit etiam Saul universum Israel, et venit in Gelboe. Samuel autem mortuus erat. Hoc ideo repetitur hic, ut angustia Saulis ostendatur, in qua plurimum esset ei necessarius Samuel. Vel ut ostendatur Samuel recenter mortuus, qui in proximo erat suscitandus. Tradunt enim, neminem posse suscitari arte pythonica, nisi recenter mortuum, et adhuc integris vitalibus. Timuit itaque Saul, et consuluit Dominum. Qui non respondit ei, neque per somnia, neque per prophetas, id est per discipulos Samuelis, neque per sacerdotes. Hebræus habet, neque per doctrinam ephod, scilicet in quo erat doctrina et veritas. Et ait Saul servis suis: « Quærite mihi mulierem habentem pythonem. Ipse enim occi erat magos, et ariolos et pythonicos. Unam tradidit Hieronymus reservatam, quia mater erat Abner, quæ latens habitabat in Endor, quæ civitas est juxta fontem Endor. Pythonem quidam tradunt esse artem suscitandi mortuos quam Pythius adinvenit, quasi dicat: « Quærite mihi mulierem peritam artis illius. Quod congruit Hebræo in quo legitur mulierem Ba-

ladoph. Balad enim interpretatur *domina*, oph est nomen artis illius. Mutavit itaque Saul habitum suum, et venit ad mulierem nocte cum duobus viris, et ait : « Suscita mihi, quem dixerō tibi. » Quæ respondit : « Nosti quanta fecerit Saul magis. Quare ergo insidiaris animæ meæ? » Quidam tradunt, Saulem ob hoc eos delevisse, quia præconizabant David futurum regem. Juravit autem ei Saul, quod propter hanc rem nihil mali pateretur, et dixit ut suscitaret Samuelem. Videns autem mulier virum sanctum, conturbata est, et ait : « Quare imposuisti mihi, Tu enim est Saul. » Hoc enim ei Samuel indicaverat, ut ait Josephus. Quidam fabulantur, mortuum magice suscitatum a pedibus primo moveri, et surgere nisi quando suscitante rege suscitatur, tunc enim a capite surgit. Alii dicunt prophetam non posse suscitari, nisi rege suscitante? Tunc indicavit ei Saul, se Saulem esse, et ait : « Noli timere. Quid vidisti? » Quæ respondit. Virum senem, et gloriosum, et amictum pallio sacerdotali. Et intelligens Saul, quod Samuel esset adoravit eum. » Et ait anima Samuelis, ut dicit Josephus : « Quare inquietasti me? Cui Saul. Coactor nimis, Philistæi pugnans adversum me, et Dominus non respondit mihi. Obsecro, dic mihi, quid faciam? Qui respondit : Quid interrogas me, cum Dominus recesserit a te? Faciet tibi Dominus, sicut locutus est. Tolle regnum de manu tua, et dabit illud David. Cras autem tu, et filii tui mecumeritis, id est in numero mortuorum, « sicut ego sum, » vel in inferno. De hac suscitatione dicitur a quibusdam quod spiritus malignus apparuit in specie Samuelis, vel phantastice imago ejus ibi apparuit, quæ dicta est Samuel. Tradunt quidam quod, Deo permittente, anima ipsius tantum consilii corpore induta apparuit ibi. Alii vero, quod corpus tantum suscitatum est cum spiritu vivifico, anima in loco suo manente, et quiescente. Hoc audiens Saul prostratus est in terram præ timore, nec comederat panem in die illa, et coegit eum mulier, et servi ejus, ut comederet. Cumque comedisset rediit ad castra per noctem. Noluī enim sciri, quod consulisset pythonissam.

CAP. XXVII. Quod David vicit Amalech.

« Congregati sunt ergo Philisthæi in Apech, et Israel castrametatus est super fontem qui erat in Jezrahel (I Reg. xxix). » Satrapæ vero Philistinorum videntes David, et suos esse cum Achis dixerunt : « Revertantur Hebræi isti in locum suum, ne forte cum cœperimus præliari fiant nobis adversarii, et in capitibus nostris mereantur sibi reddi gratiam Domini sui. » Tunc ait Achis ad David invitus et dolens. « Bonus es in conspectu meo, sed satrapis non places. Surgite de nocte, et abite diluculo. Abiit ergo David cum suis in Siceleg die tertia. Amalecæ vero interim impetum fecerunt in Siceleg. Et succenderant eam, et captivas duxerunt mulieres, et parvulos, et universam prædam (I Reg. xxx, xxxi). » Planxit ergo David, et populus, qui erat cum eo.

PATROL. CXCVIII.

A donec deficerent in eis lacrymæ, et volebant eum sui lapidare. Confortatus autem David in Domino, consuluit Dominum per Abiathar dicens. « Persequar latrunculos hos, et comprehendam. Qui respondit. Persequere, et comprehendes, et reduces prædam. Abiit ergo David, et sexcenti cum eo, et venerunt ad torrentem Bothor [al. Besor] et ibi ducenti lassī substituerunt ad sarcinas ex mandato David. Cumque alii transissent invenerunt puerum Ægyptium fame deficientem, quem reliquerat dominus suus vir Amalecita, cum ægrotare eum vidisset. Et dederunt ei cibum, et reversus est spiritus ejus. Et ait ad eum David : « Potes me ducere ad cuneum istum? Qui ait : « Si juraveris mihi quod non occidas me, nec tradas me in manus domini mei, ducam. » Et juravit ei David. Et eo ducente invenerunt hostes epulantes, et quasi diem festum celebrantes. Et percussit eos David a vespere usque ad vespere alterius diei, et soli quadringenti adolescentes evaserunt in camelis. Eruit ergo David omnia quæ tulerant Amalecitas, ab homine usque ad pecus. Dicitur quod in hac victoria præbuerunt illi auxilium novem principes militum de Manasse, qui confugerant ad eum, dum rediret in Siceleg. Prius epim venerunt ad eum tantum de Juda et Benjamin. Porro cum redissent ad ducentos viros, qui lassī substituerant, salutavit eos David pacifice. Et indignati sunt quidam, qui cum eo ierant dicentes. « Sufficiat cuique uxor sua, et filii de præda nihil dabimus eis. » Et ait David : Non audiet vos quisquam, fratres mei, in sermone hoc. Æqua pars erit descendantis ad prælium, et manentis ad sarcinas. » Hieronymus ait : Non ait, qui lassī manserunt, quia lassīs nil debet dari de prædæ pretio. Et factum est hoc ex die illo, et deinceps quasi lex in Israel, usque ad diem hanc. Venit ergo David in Siceleg, et misit dona de præda senioribus Juda proximis suis, et reliquis cum quibus commoratus fuerat ipse, et viri ejus.

CAP. XXVIII. De morte Saul et filiorum ejus.

Porro Philisthæi pugnabant adversus Israel (I Reg. xxxi). Saul autem sciens et prudens, festinabat ad mortem et viriliter dimicabat. Soli quippe magnanimes rerum terribilium sunt contemptores. Hæc magnanimitas maxime convenit regibus, quos pro cumulo principatus non solum malos, non licet esse circa subditos, sed nec mediocriter bonos esse. « Fugerunt autem filii Israel a facie Philistinorum, et ceciderunt in monte Gelboë, et percussi sunt tres filii Saul, Jonathas, Aminadab, Melchisa : » Isboseth autem domi erat. Cumque graviter vulneratus esset Saul, dixit ad armigerum suum : « Percute me gladio tuo, ne forte incircumcisi isti illudant mihi vivendo, et post interficiant me. Et noluit armiger. Et irruit Saul super gladium suum. Adeo enim defecerat, quod non poterat se transverberare. Quæ videns armiger suus irruit ipse super gladium suum. Hic fuit Doeg Idumæus, ut autumant Hebræi, qui timuit esse superstitis

Sauli propter David, et mortui sunt omnes domestici Saul, qui erant cum eo. Videntes autem filii Israel, qui trans vallem Jordanis erant stragem suorum, egressi de civitatibus suis iugerunt. Altera die venientes Philisthæi, ut spoliarent interfectos, exspoliaverunt Saul armis suis, et filios suos, et præcisa capita eorum cum arnis, miserunt in terram suam per circuitum, ut annuntiaretur hoc in templo idolorum, et in populis. Et posnerunt arma ejus in templo Astaroth, caput vero in templo Dagon, ut in Paralipomenon legitur (*I Paral. x*). Corpus vero ejus et filiorum suspenderunt in muro Bethsan, quasi in oculis Israel. Est enim civitas Philisthiim in terminis Israel. Viri autem de Jabes Galaad, quos liberaverat Saul ab Ammonitis, ambulaverunt tota nocte et tulerunt cadavera de muro Bethsan, et combusserunt ea igni, et sepelierunt ossa in nemore Jabes. Et planxerunt eum jejuantes septem diebus. Nota quod in Paralipomenon legitur: « Mortuus est Saul propter iniquitates suas (*I Paral. x*), » et additur, quasi

A in cumulum peccati, sed insuper consuluit pytho-
nissam, propter quod interfecit eum Dominus. Hujus peccati magnitudinem multi non attendunt. Et regnavit Saul, vivente Samuele, octodecim annis, et, eo mortuo, duobus annis. Hos annos sacra-
tamen Scriptura non adnotavit. A Samuele proprie incipiunt tempora nominatorum prophetarum, sicut a Saule tempora regum Israel.

Incidentia.

In diebus istis apud Latinos quantus regnavit Silvius Æneas, filius Posthumi. Alia tamen historia quartum ponit Silvium Latinum uterinum fratrem Posthumi, et quintum Silvium Æneam. His temporibus Homerum fuisse quidam dicunt, de quo magna dissonantia est apud vet. res. Crates B ponit eum ante descensum in Peloponensium urbem Heraclidarum. Cristodenes centesimo anno a captivitate Troiæ. Aristarchus et Philochorus tempore migrationis Ioniciæ. Apollodoros Atheniensis, anno ducentesimo quadragesimo eversionis Ilii, alii modico tempore antequam olympiades inciperent.

HISTORIA LIBRI II REGUM.

CAP. I. De planctu David super Saul et Jonathan.

Factum est post mortem Saulis, adolescens fugiens de prælio venit ad David in Siceleg, et adoravit. Cumque indicasset ei populum victum, et Saul cum filiis suis mortuum, ait David: « Unde scis quod mortuus est Saul, et Jonathas filius ejus? » Qui respondit: « Vidi Saul incumbentem super hastam suam, et hostes appropriabant ei. » Cumque quæsisset quisnam essem, et dixissem: « Amalecites sum, » ait: « Interfice me, quia proselytus es; ne occidant me incircumcisi. Et occidi eum, quia vivere non poterat, et tuli diadema, quod erat, » id est quod esse solebat, « in capite ejus, et armillam de brachijs ejus, et attuli ad te dominum meum (*II. Reg. ij*). Aiunt Hebræi hunc fuisse filium Doeg Idumæi, cui pater suus, prius quam irrueret super gladium suum, tradidit insignia regis, quæ custodiebat, ut ferens ea ad David redderet eum sibi placabilem. Nec obviat quod pater Idumæus filius Amalecites dicitur, cum Amaleciti sint Idumæi. D Amalec enim fuit filius Eliphaz filii Esau, et Edom. David ergo, et omnes, qui cum eo erant, sciderunt vestimenta sua, plangentes, et jejunantes, usque ad vesperam secundum legem, et ait David ad nuntium. « Quare non tinuisti mittere manum tuam in christum Domini: os tuum locutum est contra te. » Et jubente David, unus de pueris ejus occidit eum. « Et præcepit David, ut patres docerent filios suos carmen arcum, » ubi alii habent, « docerent filios

suos arcum, » id est artem sagittandi, eo quod audierit populum a sagittariis interfectum, sicut scriptum est in libro Justorum. Hic liber non habetur, sicut nec plurimi, quorum sit mentio in Veteri Testamento, quos combustos credimus a Babyloniis. Fuerunt qui dicerent, hunc librum dici librum Justorum, eo quod de justis agit, id est de Samuele et David. Alii dicunt Pentateuchum librum Justorum, ubi conjici potest artem sagittandi utilem esse, quia dicit Joab, se tulisse agrum de manu Amorrhæi in gladio et arcu (*Gen. xviii*). Quidam legunt Justorum neutraliter, et dicunt librum Justorum, quia ait de his, quæ justa sunt, quasi librum judiciorum, ut sit sensus. Sic præcepit David artem illam servandam, sicut servatur, quod scriptum est in libro Justorum. « Tunc planxit David carmen lugubre super Saul et Jonathan, » et creditur metricè compositum fuisse. Et est contentia hujus carminis tripartita. Primo agit de loco ubi facta est strages, et imprecatur ei; secundo commendat Saul et Jonathan; tertio specialiter commendat Jonathan, ostendens quantum dilexerit eum. Nec obest quod aliquando pluraliter aliquando singulariter de eodem monte loquitur. Est enim unus mons plures colles habens. Ubi legitur: « Montes Gelboë, nec ros, nec pluvia veniat super vos. » Quidam dicunt « super te, » sic legentes litteram. « Montes Gelboe, » subaudi, vae vobis; postea inferunt, « nec ros, nec pluvia veniant super te: »

montes hi, ut dicunt, prius uberrimi fuerant, et imprecatur eis non ariditatem, sed sterilitatem, quasi aridi essent. Unde subdidit. « Neque sint super vos agri primitiarum, » id est fructuum optimorum sicut prius. Alii dicunt prophetiam esse, quæ impleta est in diebus Eliæ, quando non pluit super terram annis tribus, et mensibus vi; Alii dicunt in cacumine montis, nec ante nec post pluisse, sed per maledictionem confirmatum. Planxitque David Saulem, eo quod viliter interfectus esset, licet unctus esset oleo. Et subdit causam necis hujus « a sanguine interfectorum, et adipe fortium, » id est pro sanguine sacerdotum, quos occidit in Nobe. Hebræus tamen inchoat versum ita : « A sanguine interfectorum, ab adipe fortium, sagittæ Jonathæ, » etc.

Additio. 1. Proselytus quidem veniebat de gentilitate ad judaismum.

CAP. II. De prima unctione David in regem super tribum Juda in Hebron.

Post hæc ex responso Domini, ascendit David in Hebron, et habitavit ibi cum duabus uxoribus suis in domo sua, virique ejus manserunt in oppidis Hebron. Et unxerunt eum viri Juda in regem super tribum Juda (*II Reg. 11*). Hic inchoatur quarta ætas, non pro nuntio regni Judæorum, ut quidam volunt, quia tunc inchoasset a Saule, sed pro innovatione promissionis, quæ patribus olim data erat de regno Christiano, quod præfiguratum est in David, jurante Domino David veritatem, de fructu ventris ejus sessuro super sedem suam (*Psal. cxxx1*). Nuntiatumque est David quod Jabitæ sepelissent Saul, et nuntiavit eis dicens. « Benedicti vos a Domino qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro : retribuet vobis Dominus. Sed et ego retribuam, Nec timeatis quasi non habentes regem, quia unxit me domus Juda regem sibi. »

CAP. III. De regno Isboseth.

« Abner autem princeps exercitus Saul tulit Isboseth, et circumduxit eum per castra, » id est ubique dispersus erat exercitus, « et creavit eum regem super reliquis tribus (*II Reg. 11*). » Vel per castra intellige Manaim locum munitissimum, ubi inunxit eum in regem. « Erat autem Isboseth tunc quadraginta annorum, et duobus annis regnavit super Israel. David vero septem annis, et sex mensibus regnavit in Hebron super domum Juda. » Eo tempore ortum est intestinum bellum inter Hebræos. Porro egressus est Abner et pueri ejus de castris in Gabaon. Joab autem et pueri David occurrerunt eis ad piscinam Gabaon, et convenit inter eos, quod duodecim tantum ex utraque parte pugnarent in mediò exercituum, et apprehenso unusquisque capite comparis sui defixit gladium in latus contrarii, et ceciderunt simul. Ob hoc dictus est locus ille ager Robustorum. Josephus tamen videtur velle, quod pueri David superstites occiderunt

comparaes suos. Ortum est autem bellum inter reliquos, et fugit Abner cum suis. Erant autem cum Joab duo fratres ejus, quorum Asael velocissimus, quasi unus de capreis, persequeretur Abner cum suis instantissime. Cui Abner : « Noli me sequi, ne compellar confodere te, et non potero levare faciem meam ad Joab. Ille vero noluit declinare, et percussit eum Abner in inguine aversa hasta, » id est cum ligno posteriori, non cum mucrone hastæ, vel versa ad eum hasta. « Persequentibus autem Joab, et Abisai, fugiente Abner sol occubuit, et venerunt ad collem aquæductus. » In cujus summitate congregati sunt ad Abner filii Benjamin in cuneum unum, et ait Abner ad Joab. « Nunquid vis deservire, usque ad deletionem fratrum tuorum. Ar ignoras, quod non gratis moritur jugulo, qui provocat hostem. » Cessavit ergo Joab, et omnis exercitus persequi eos. Porro Abner cum suis nocte illa transiens Jordanem, venit ad Isboseth in Manaim. Joab vero, et viri ejus tulerunt Asael, et sepelierunt eum in sepulcro patris sui in Bethlehem, et redierunt ad David in Hebron.

CAP. IV. De filiis David.

Facta est ergo longa concertatio inter hos reges; et David crescente, alter decrescebat (*II Reg. 111*). Natiq̄ sunt filii David in Hebron primogenitus Amnon de Achinoam; secundus Chelab, vel Chelaph de Abigail; tertius Absalon de uxore gent. II, id est Maacha, scilicet filia Tholmai regis Gessur; quartus Adonias filius Aggith; quintus Saphatia filius Abital; sextus Jethraam, quem Josephus vocat Nathan de Egla uxore sua, quam Hebræi aiunt fuisse Michol; quæ sola dicitur uxor ejus, quia in adolescentia sua primam sortitus est uxorem. Quod non videtur posse stare cum in sequentibus legatur Michol in Jerusalem subsannasse David, et dicitur, quod non est natus ei filius de David, usque in diem mortis suæ, quia in ipso partu occubuit. Sed potuit fieri, ut vicina partui de Jerusalem descenderet in Hebron, ut ibi pareret, tanquam in primitivo loco regni.

Additio. 1. Quod Jethraam natus sit David in Hebron, non videtur verum, audi causam et solutionem.

CAP. V. De interfectione Abner.

Eo tempore factum est quod Abner intraret ad concubinam Saulis Respham, pulchram nimis (*II Reg. 111*). Ob hoc objurgatus est adversus eum Isboseth pro opprobrio domus suæ, timens ne forte concubina usurparet sibi regnum. Et iratus Abner ait ad eum : « Nunquid canis caput ego sum hodie adversus Judam propter te : » Quasi dicat ? Propter te Judas habet me quasi caput canis mortui. Vel ita : Propter te factus sum caput canum, id est princeps irrationaliter latrantium contra christum Domini. Et misit Abner ad David nuntios dicentes : « Cuius est terra ? » Quasi dicat : Nonne terra est in manu

mea? « Fac mecum amicitias, et reducam ad te universam Israel. Qui ait : Optime. Faciam tecum amicitias, sed non videbis me antequam reduxeris Michol. » Sed et ad Isboseth mandavit David, ut remitteret ei uxorem suam Michol. Tulerunt ergo eam a viro suo Phaltiel, qui sequebatur eam plorans, usque Bahurin. Non enim cognoverat eam, eo quod illa diligens David semper tristis erat. Et locus est Abner ad seniores Israel, et maxime ad Benjamin, ut transiret ad David, quem elegerat Dominus. Et ascendit Abner in Hebron ad David, et susceptus est ab eo magnifice, et ait : « Surgam, ut congregem ad te omnem Israel. » Cumque abiisset in pace, ecce Joab, et pueri David redierunt cæsis latronibus cum præda magna nimis, et dictum est Joab de adventu Abner, et de pace cum rege. Qui eum tentasset mutare animum regis dicens : « Jura vit Abner, ut deciperet te. » Et cum non acquievisset rex, misit nuntios post Abner, quasi rege revocante eum, et reduxit eum, et occurrens redeunti, scorsum adduxit eum, quasi secretius locuturus, et percussit eum in inguine, et mortuus est, quasi in ultionem fratris sui. Sed verius est, quia timebat, ne fieret secundus a rege. Quod cum audisset David ait « Mundus sum ego, et regnum meum a sanguine Abner, et veniat super caput Joab. Non deficiat de domo Joab fluxum seminis fluens, et leprosus, et tenens fusum, » id est effeminatus, « et cadens gladio, et indigens pane. » Secundum hoc vero videtur ei imprecari seminis fluxum, et lepram, et evirationem, et stragem in bello et mendicitatem. Quidam legunt pro uno « leprosus et tenens fusum, » id est breve ventilabrum ad depellendas muscas, quod fit de foliis palmarum, et involvitur inter digitos instar fusi. Scidit ergo David vestimenta sua, et flevit super Abner, et omnis populus, qui erat cum eo, et dixit omnibus jejunium, usque ad vesperam, et ait : « Nescitis quomodo princeps maximus hodie cecidit in Israel. Ego autem sum delicatus rex. » Quasi dicat : Cum sim novus rex maxime indigebam auxilio istius. Porro filii Sarviæ mihi duri sunt.

Additio 1. Iste Phaltiel doctus erat in lege, et ideo nolebat alterius uxorem violare, et propter hoc nonini fixo addictum est, *el*, quod est nomen Dei, quia pro timore et reverentia Dei, et legis abstinuit : hoc dicunt Hebræi.

CAP. VI. De morte Isboseth, et secunda unctione David super omnem Israel.

« Cumque audisset Isboseth de morte Abner, dissolutæ sunt manus ejus, et omnis Israel perturbatus est. Duo autem viri principes latronum erant eum Isboseth Baana, et Rechab de filiis Benjamin (*II Reg. iv.*) » Qui irati recesserant ab Isboseth, et venerant ad Miphiboseth filium Jonathæ, ut facerent eum regem. Qui noluit, imo prodidit eorum consilium. Quidam vero tradunt, quod Isboseth offensus erat eis, eo quod dicebant ei Miphiboseth debere re-

gem esse, cum filius esset primogeniti Saulis. Erat iste Miphiboseth claudus utroque pede. Quinquennis enim erat quando nuntiatum est ei de morte Saulis, et Jonathæ, et tollente eum nutrice, ut fugeret, cecidit, et contractus est. Porro Baana, et Rechab ingressi sunt domum Isboseth ferentes spicas tritici, quasi primitias regi. Ostiaria autem domus obdormierat. Et invenientes Isboseth dormientem in meridie interfecerunt eum, et attulerunt caput ejus ad David in Hebron dicentes : « Ecce caput viri, qui quærebat animam tuam, » existimantes te munera accepturos a David. Et ait David ad eos : « Interfecistis virum innocuum, sanguinem domini vestri fudistis, et ideo auferam vos de terra. » Et præcisibus manibus, et pedibus eorum, suspenderunt eos super piscinam, vel spinam in Hebron, caput vero Isboseth sepelierunt in sepulcro Abner. Et venerunt superiores de Israel ad David, et percussit cum eis fœdus, et unxerunt eum in regem super omnem Israel (*II Reg. v.*) Primo igitur inunctus est in signum regni, secundo in regem super Judam, tertio in regem super Israel. Filius triginta annorum erat David, cum regnare cœpisset. Superabundat « filius » idiomate Hebræo, et quadraginta annis regnavit, in Hebron vii annis, et sex mensibus super Judam, subaudi specialiter. Nam si statim post Isboseth regnavit in Israel, non nisi duobus annis regnavit in Juda. Sed aiunt Hebræi eum regnasse in Hebron aliquibus annis adhuc Saule vivente, quia domus Juda jam affectabat eum in regem, et ipse mittebat eis munera tanquam suis. In Jerusalem autem regnavit triginta tribus annis super omnem populum. Si quærat, quare a summa regni subtrahatur sex menses, ait Hebræus David ægrotasse rex mensibus, et nil dignum rege egisse. Vel quia Absalon persecutus est eum sex mensibus, et tunc quasi non regnavit David.

CAP. VII. Quod David expugnavit Jerusalem, et inunxit.

Postea collecto exercitu ascendit in Jerusalem, ut ejiceret Jebusæum. Qui posuerunt cæcos et claudos supra murum in derisionem, David dicentes : « Non ingredieris huc, nisi abstuleris cæcos et claudos (*II Reg. v.*) » quasi dicant : Adeo est urbs fortis, quod fortium auxilio non indigemus. Alii dicunt eos posuisse imagines super murum, quas dixerunt cæcos et claudos, id est nil agentes, quasi dicant : Etiam nobis nil agentibus intrare non poteris. Vel seipsos dixerunt cæcos et claudos, quia debiles eos, et similes his reputabat David. Deinceps in proverbio dictum est : « Cæcus et claudus non intrabit in templum Dei. » Primo simpliciter in lege prohibitum erat cæcos et claudos intrare templum ad offerendum : postea versum est in proverbium. Forte cum janitores arcerent immundos dicebant ænigmaticæ. Cæcus et claudus non intrabunt, ponentes cæcitatem et claudicationem pro qualibet immunditia. Porro inferiorem civitatem obtinuit

David, tradente eam sibi Ornan Jebusæo. Cumque arcem Sion obtinere non posset, proposuit in præmium principatum militiæ, illi qui primum percuteret Jebusæum, et tangeret domatum fistulas, id est tectorum canales, per quos defluunt stillicidia. Alii dicunt fistulas cuniculos subterraneos, per quos erat ascensus, usque ad tectum. Multis itaque festinantibus, Joab prævenit universos, et clamavit ad regem exigens militiæ principatum, et obtinuit David arcem, expulsis Jebusæis præter Ornam, et ædificavit per circuitum ejus, incipiens intrinsecus a Mello, et partem illam civitatis vocavit Civitatem David. Reliquam urbis partem extruxit Joab. Mello autem erat præcipuum, et quasi quædam profunda vorago vallis. Porro ipsa Civitas David postea vocata est Mello. Et ædificavit in ea David domum, Hiram rege Tyri ferente sibi auxilium, mittendo ei ligna cedrina, et artifices. Porro David accepit alias uxores, et nati sunt ei filii in Jerusalem undecim, inter quos enumeratur Nathan, alius scilicet a Nathan propheta, quem sibi David adoptaverat post mortem patris. Et nota quia Jerusalem, usque ad Melchisedech dicebatur Jebus, a quo dicta est Salem. Postea a David dicta est Jebusalem. Sed postea mutata *b* in *r* dixit Jerusalem, quasi munita Salem. Hiero enim Hebraice *munitio* est. Tradit Josephus quod hanc litteræ mutationem ab Homero factam quidam putant, postea dicta est a Salomone Jerosolymia, et tandem per syncopam Jerosolyma.

CAP. VIII. Quod David vicit Philisthæos.

Audientes autem Philisthæi David regnare super Israel, ascenderunt universi, ut quærerent David, et castrametati sunt in valle Raphaim, non procul a Jerusalem (*II Reg. v*). Et egressus est ad eos David ex responso Domini, et percussit eos in ore gladii, et divisit eos hac et illac in fugam. Ob hoc vocatus est locus ille Baal Pharasim, id est *virorum divisio*; vel quia ibi fugientes reliquerant idola, quæ tulit David secum et conflagavit. Et addiderunt adhuc Philisthiim, ut ascenderent in valle Raphaim, et posuerunt idola sua, sub arboribus pyrorum, et ait Dominus ad David: « Non ibis obviam eis, sed gyra post tergum, et veniens ex adverso pyrorum. » Hebræus habet flentium, id est idolorum, quæ digna sunt fletu, et cultores suos ad fletum æternum trahunt. Cumque angelus Domini incedens super cacumina pyrorum sonitum faceret, irruit super eos David, et percussit eos, usque Gazer.

CAP. IX. De reductione arcæ in Jerusalem.

Porro fecit David tabernaculum juxta domum suam ad reponendam arcam, et posuit in eo quasdam de veteribus cortinis (*II Reg. vi*). Tabulas vero, columnas et bases priores reservavit. Et descendit David cum triginta millibus virorum, et posuerunt arcam super plaustrum novum, et tulerunt eam de domo Aminadab, quæ erat in Gabaa, id est in colle juxta Chariathiarim. Nec est hic Gabaa

A nomen urbis, vel loci, sed, secundum interpretationem suam, *collem* sonat. Duo autem filii Aminadab minabant plaustrum. Aiot præcedebat, et Oza sequebatur. David autem et omnis Israel psallebant coram arca musicis instrumentis. Cum autem venissent ad arcam Nachor, calcitraverunt boves, et inclinata est arca, et extendit Oza manum, et tenuit eam; et aruit dextra ejus in qua arcam ferre debuit, sicuti pater ejus jusserat, et exspiravit, et vocatum est nomen loci Ozæ Percussio. Dicit Josephus eum percussum, quia tetigit arcam cum sacerdos non esset. Alii dicunt, quia posuerat arcam super plaustrum, cum humeris portare debuisset. Hebræi tradunt quod ea nocte dormierat cum uxore sua. Timuit itaque David divertere arcam ad se, et posuit eam in suburbio in domum Obed Levitæ filii Edom Gethæi, et erat ibi tribus mensibus, et benedixit Dominus domui Obed. Quo audito abiit David, ut adduceret arcam in Civitatem David cum gaudio. David autem accinctus ephod lineo, psallebat coram arca in organis armigatis, id est ad armum ligatis. Vel secundum quosdam genus est organi, quod fit in aqua. Et vidit eum psallentem Michol per fenestram, et despexit eum in corde suo. Cumque posuissent arcam in loco suo, obtulit David holocausta, et pacifica, et benedixit populo, et partitus est per singula capita collyridam panis unam, et assaturam bubulæ carnis, et similitam frizam oleo. Cumque rediret David in domum suam subsannavit eum Michol, dicens: Quam gloriosus hodie rex Israel nudatus, quasi unus fuit de scurris. Et respondit David: Vivit Dominus; ludam, et humilior eram ante Dominum, qui potius elegit me, quam patrem tuum. Quamobrem « Michol non est natus filius, usque in diem mortis suæ. » Quod inclusive legendum est, id est donec in partu occubuit; vel exclusive, id est nunquam: quod videtur velle Josephus, qui dicit eam de David minime filios procreasse, sed de viro cui dederat eam pater suus, sublatam a David, quinque filios habuisse, qui intelligendi sunt adoptivi. Mortua enim Merob sorore sua, quinque filios ejus adoptavit Michol.

Additio 1. Aiunt Hebræi quod uxores ejus, et concubinæ, et nurus pepererunt masculos, et jumenta duplices fetus.

CAP. X. De victoriis David, et officialibus ejus.

« Factum est autem cum sederet rex in domo sua, habens requiem ab hostibus suis, dixit ad Nathan: Vides quod ego habitem in domo cedrina, et arca Dei posita sit in medio pellium. Faciam ei domum. Et ait Nathan. Fac, quia Dominus tecum est (*II Reg. vii*). » nesciens quid diceret, id est a Spiritu sancto non loquebatur hoc. Eadem nocte factum est verbum Domini ad Nathan: « Dic servo meo David: « Non ædificabit mihi domum, quia sanguinarius est, sed filius ejus succedens ei in regno faciet domum nomini meo, et stabiliam thronum ejus, usque in sempiternum, et ego ero ei in patrem, et

« ipse erit mihi in filium. » Ex hac promissione con-
jicitur quod salvus sit Salomon. His auditis gavisus
est David de successione regni, exinde præcipue
gratias egit Deo addens: « Ista enim est lex Adam
Dominus Deus, id est lex hominis, ut sit sollicitus
de successione filiorum, vel ut gratias agat Deo de
beneficiis. « Factum est autem post hæc, percussit
David Philistæos, et abstulit frenum, id est pote-
statem tributi, quam habebant in Israel « de manu
eorum, et percussit Moab, et mensus est David eos
funiculo, id est cui voluit dedit ei hæreditatem,
« cœquans eos terræ, id est valde humilians, « et
mensus est duos funiculos, unum ad occidendum,
et unum ad vivificandum, id est ad arbitrium suum
quos voluit occidit, quos voluit reservavit, « et fac-
tus est ei Moab tributarius; » et percussit Adare-
zer regem Soba (II Reg. viii), cui cum ferrent præ-
sidium Syri et Damascus; percussit ex eis triginta
millia, et ponens in Syria præsidium, fecit eam tri-
butariam. Audiens autem Thou [al. Theno], rex
Eunath percussit Adarezer hostem suum, misit ad
David Joram filium suum cum muneribus, et gra-
tiarum actione, quod hostem suum percusserat.
Cumque rediret a Syria David occurrerunt ei Idu-
mæi in valle Salinarum, et percussit ex eis duo-
decim millia. Hieronymus corrigit decem et octo
millia, et in Jebetzel percussit ad viginti tria millia,
et ponens in ea præsidium fecit eam tributariam.
Tunc impletum est, quod dictum est Rebecæ:
« Major serviet minori » (Gen. xxv). Et retulit in
Jerusalem aurum, et argentum multum nimis, quod
sanctificavit Domino in fabricam futuræ domus. *Æs*
quoque Corinthium sanctificavit, de quo fecit
Salomon mare æneum, columnas, et altare. « Porro
Joab erat super exercitum; » Josaphat erat a
commentariis, id est scriptor gestorum. Scri-
bebant enim singuli reges chronica gestorum, Sadoc,
et Abiathar erant sacerdotes; Saratas vero scriba,
id est cancellarius. Banaias autem erat super Che-
reti et Phelethi, qui erant custodes capitis David.
Filii autem David sacerdotes erant, id est digniores
præ cæteris post regem. Sic dicitur Jethro
sacerdos fuisse Madian.

Additio 1. Nota quod est dictum ad David
per Nathan, « cum completi fuerint dies tui, et dor-
mieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum
post te, etc.; » quod de Salomone dici non potest,
qui vivente patre regnavit. Quod adhuc expectant
Judæi implendum.

Additio 2. Idumæi ab Edom, qui ab Esau de-
scenderunt, qui fuit prior natu, quam Jacob, qui de
Rebecca fuerant.

Additio 3. Aiunt Hebræi, quod uxores Jacob,
et concubinæ, et nurus pepererunt masculos, et
jumenta duplices fetus.

Additio 4. In Corintho fuit quoddam templum
ædificatum idolorum argento, et ære et auro, quo
combusto metalla fluxerunt, et commista sunt, et

A quia major pars ærea erat, generali nomine vocata
est talis commistio, *Æs Corinthium*.

Additio 5. In Paralipomenon legitur (I Paral.
vi), quod ea die constituit David fratres Asaph can-
tores, et ipsum præcentorem, et qui cantabant
psalmos ex diversis psalmis compactos.

Additio 6. A commentariis vicem regis age-
bat, cujus judicio leges scribebantur.

Additio 7. Hi dicuntur fuisse duo viri fortis-
simi, alii dicunt, quod fuerunt duæ familiæ.

Additio 8. Hi dicunt fuisse septuaginta ju-
dices locorum, ut Moyses elegit septuaginta. Unde
Celeti sonat exterminatores, Phelethi admirabiles.

CAP. XI. De Miphioséth, et quod Ammon dehonestavit nuntios. David.

El recordatus est David foederis, quod fecerat cum
Jonatha, et ait: « Nunquid superest aliquis de domo
Saul cum quo faciam misericordiam pro Jonathæ
(II Reg. ix). Cumque accepisset superesse Mipho-
boseth filium Jonathæ, debilem pedibus, vocavit
eam, et restituit ei omnem possessionem Saul avi
sui, et constituit eum commensalem suum, tanquam
unum de filiis suis. Porro Siba puer Saulis, cui
erant quindecim filii, et viginti servi, ex mandato
David excolebat terram, et referebat fructus ad Mi-
phioseth in Jerusalem. Erat autem Miphioseth
filius Micha. « Factum est igitur, ut moreretur
Naas rex Ammonitarum, et regnaret pro eo filius
ejus Hanon (II Reg. x). Misitque nuntios David, ut
consolarentur eum de morte patris, monens, ut
amicitiæ, quas cum patre ejus habuerat permane-
rent. Cum enim David fugisset ad Achis sub simu-
latione furoris, a patre istius benigne collectus
fuerat. Principes autem Hanon exacerunt regem
suum dicentes: Nescis quia misit David, ut videret
ingressum, et exitum tuum, ut percutiat te, et ter-
ram tuam? Tulit itaque Hanon servos David, et
resit dimidium partem barbæ eorum, et præcidit
vestes eorum, usque ad nates. » Videntes autem
Ammonitæ, quod irritassent David, conduxerunt
sibi milites de Syria Robob, et Sobach, et a rege
Micha, et a rege Istob. Misitque David Joab, et om-
nem exercitum adversus eos. Stabant autem Am-
monitæ ante ingressum civitatis, et Syrorum exer-
citus erat in campo. Joab quoque divisit exercitum,
et partem tradens Abisai fratri suo, partem sibi
retinuit, et irruit in Syros, fugavitque eos in ore
gladii. Quod videntes Ammonitæ, et ipsi terga ver-
terunt Abisai, receperunt se in urbem. Joab vero
rediit in Jerusalem cum triumpho. Videntes igitur
Syri quomodo corruissent coram Israel, collegerunt
iterum exercitum ampliolem. David quoque con-
traxit omnem Israel, et transiens Jordanem, direxit
aciem adversus Syros, et percussit ex eis cur-
rus, et equites quadraginta millia, et Sobach
principem militiæ. Timuerunt Syri auxilium dei-
ceps præbere filiis Hanon, feceruntque pacem cum
Israel, et servierunt eis.

CAP. XII. *De adulterio David, et morte Uriæ, et penitentia David.*

« Factum est, anno vertente, eo tempore cum solent reges ad bella procedere, misit David, Joab, et universum Israel, et vastaverunt filios Ammon, et obsederunt Rabba. David autem remansit in Jerusalem. Accidit ut surgeret David de stratu suo post meridiem, et deambulet in solario. Viditque ex adverso Bethsabee uxorem Uriæ filiam Eliæ, filii Achitophel, lavantem se aqua frigida (*II Reg. xi*). » Cujus specie inspiratus ad se vocatam cognovit, « statimque sanctificata est ab immunditia sua, » id est post coitum lavit se, vel concepit, et cessavit mensurus sanguis, quem natura dicitur reservare post conceptum in alimoniam fetus. Quidam tradunt eam tunc menstruatam esse, et ad tactum regis cessasse menstruum. Dicit Epiphanius, quod cum vocasset David Bethsabee, cognovit hoc Nathan in spiritu, et festinavit ad David, ut prohiberet, antequam veniret mulier, et impedivit eum Belial. Nam in via hominem occisum nudum vidit jacentem, et moram fecit ibi. Eadem nocte rex implevit peccatum, et luxit Nathan. Cumque accepisset eam David concepisse, revocavit Uriam armigerum Joab, secundum Josephum, ab expeditione, ut ingrederetur ad uxorem suam, et partus ei ascriberetur. Quæsitque David ab Uria de statu belli, monens ut intraret ad uxorem, et paululum recrearet se. Non acquievit Urias, et dormivit cum servis. Quamobrem vocavit eum David iterum; et statuit eum secum in mensa, invitans eum ad pocula, usque ad ebrietatem. Sed nec sic concitatus est vir desiderio uxoris, et ait : « Arca Domini, et Israel habitant in papilionibus, et Dominus meus Joab manet super faciem terræ, et ego ingrediar in domum meam? Per salutem tuam, rex non faciam rem hanc. » Certus ego David quod non intraret, scripsit ad Joab quasi deliquisset in eum Urias, ut poneret ipsum in ea parte belli, in qua percussus interiret. Cumque tulisset Urias epistolam mortis suæ, secundum mandatum regis interijt. Porro Bethsabee accepta morte viri sui plunxit eum. » Transactoque luctu vocavit eam David, et facta est ei uxor, et peperit ei filium. Tunc misit Dominus Nathan ad David (*II Reg. xii*). Qui proposuit ei paradigma

A Peccavi Domino. » Et descendens de throno consistorii sedit in terra, et tanquam vir Deicola coram omnibus confiteri peccatum suum non erubuit. Et ait Nathan ad eum : « Transtulit Dominus peccatum tuum, non morieris, nec regnum amittes. Verumtamen filius, qui natus est tibi morietur, quoniam blasphemare fecisti inimicos nomen Domini » Dixerunt enim idololatræ, vel dicere potuerunt : Non est justus Deus Israel, qui Saul amovit de regno, et substituit David, cum David gravius quam Saul peccaverit. Percussit autem Dominus parvulum, usque ad desperationem vitæ, et deprecatus est David Dominum pro parvulo, et jejunavit, et jacuit super terram, et noluit consolari. « Accidit autem die septima ut moreretur infans. » Et videns David servos mussitantes, intellexit quod mortuus esset. » Quo accepto lota facie, et mutata veste intravit domum, et adoravit, et exhilaratus comedit, et admirati sunt servi, quod contra consuetudinem egisset, et ait ad eos : « Cum adhuc viveret puer, flevi, et adoravi Dominum, ut viveret; eo mortuo, quare fletis? Nunquid potero revocare eum. Ego vado ad eum, ille vero non revertetur ad me. » Hoc autem aiebat David, ut consolaretur Bethsabee, quia diligebat eam, et procedente tempore genuit ex ea filium, quem vocavit Salomonem, commisitque eum in manu Nathan, qui vocavit eum Ididam, id est *amabilem Domino*. Igitur pugnabat Joab contra Rabbath, et expugnavit eam. Misitque ad David dicens : Veni et cape civitatem, ne nomini meo ascribatur victoria. Et congregavit David omnem populum. Et profectus cepit urbem, et vastavit eam, et tulit diadema de capite Melchon, quod sonat *rex eorum*, et erat idolum Ammonitarum, et erant in diademate gemmæ pretiosæ, et auri talentum. Quod conflagavit David, et formavit ex eo sibi diadema, in medio gemmarum statuens sardonice incomparabilem. Porro reliquis civitates Ammonitarum vastavit, et multos de populo serravit vehiculis ferratis, et plures divisit cultris, et traduxit in typo laterum.

CAP. XIII. *De Thamar, quam Amnon oppressit.*

Et factum est post hæc suscitavit Dominus malum in domo David in hunc modum. Amnon primogenitus ejus diligebat Thamar sororem Absalon ex utroque parente, ita ut deperiret in ea, et ægrotaret (*II Reg. xiii*). Huic erat cognatus, et familiaris Jonadab filius Semmaa, fratris David, prudens valde, quem Josephus Jonathan vocat. Ilunc quidam arbitrantur fuisse Nathan : sed absit ut propheta flagitiosum dederit consilium. Ille ait ad Amnon. « Quare sic attenuaris macie, fili regis? » Quasi diceret : qui debes succedere regi in regnum. Et respondit Amnon : « Diligo Thamar supra modum. Cui respondit : Simula languorem. Cumque venerit pater tuus ad te visitandum, dic ei : Veniat, oro, Thamar, soror mea, et faciat mihi pulmentum, ut comedam suavius de manu ejus. Cumque venisset Thamar missa

a rege, coxit in oculis ejus sorbiciunculas, vel, secundum Josephum, collyridas frixas. Et ejecit a se Amnon universos. Cumque tulisset Thamar cibos ad eum, in conclavi, apprehendit eam, et ait : « Cuba mecum, soror mea. Quæ respondit : Noli, frater, opprimere me, et facere opprobrium generi tuo in Israel, sed loquere ad regem et non negabit me tibi. » Hoc aiebat, ut subterfugeret manus ejus. Non enim fas erat, secundum legem, ut quis duceret sororem ex patre. Tamen quidam determinant hoc dictum esse, si fuerint ambo ejusdem populi, hæc autem fuerat de matre gentili, id est Maacha, quam David ceperat in prælio, et cæsarie, et unguibus præcisis, duxerat eam secundum legem in uxorem, et ita traditur illos potuisse fieri conjuges. « Noluit autem acquiescere Amnon, et oppressit eam, et statim exosam habuit eam, magis quam ante dilexerat. Et ejecit eam a se rogantem ut apud se maneret, et esset ei uxor. Cumque ejecissent eam pueri Amnon, aspersit cinerem capiti suo, et rupit tunicam talarem, qua utebantur filia regis virgines, quam Josephus vocat colobium manicatum. Et impositis manibus super caput, ingressa est ad Absalon fratrem suum ejulans. Cui frater ait : « Tace ; soror, frater enim noster est. » Et mansit in domo Absalon longo tempore sustinens viduitatem.

* *Additio 1.* Conclave dicitur camera, ad quam non potest veniri, nisi per aliam.

CAP. XIV. *De morte Amnon, et fuga Absalon et reditu ad David.*

Factum est autem post biennium, ut ascenderet Absalon ad tondendas oves, et ait ad regem : « Veniat, oro, rex cum servis suis ad convivium pueri sui ((II Reg. xiii). Cumque abnuisset rex, ne gravaret eum, ait Absalon : « Veniat saltem obsecro Amnon frater meus, et filii regis cum eo. » Et abierunt cum Absalon, Cumque recumberent pueri Absalon, ex præcepto ejus interfecerunt Amnon temulentum. Et ascendentes filii regis mulas suas fugerunt, et pervenit fama ad David dicens : « Percussit Absalon omnes filios regis, et scidit rex vestimenta sua, et cecidit super terram. » Jonadab autem quem veritas non latebat, ait ad regem : « Ne timeat dominus meus, quoniam Amnon solus mortuus est, quem oderat Absalon a die qua oppressit sororem suam. » Et ecce apparuerunt filii regis, et fleverunt cum rege planctu magno nimis. Porro Absalon fugiens, abiit ad Tholomai avum suum regem Gessur, et fuit cum eo tribus annis. Rex autem consolatus super Amnon interitum, cessavit, velle persequi Absalon, quia sciebat eum esse flagitiosum, et dignum morte. Quod intelligens Joab, qui diligebat Absalon, misit ad regem mulierem sapientem de Thecua, quæ putatur fuisse proavia Amos prophetae, et posuit Joab verba sua in ore ejus (II Reg. xiv). Cumque ingressa fuisset mulier ad regem, adoravit, dicens : « Serva me, rex, mortuus

A est vir meus, et erant mihi duo filii, et interfecit alter alterum in agro, et consurgit universa cognatio adversus occisorem, quærentes animam illius pro anima occisi, et quærent extinguere scintillam meam super terram. » Hæc mulier posuit se in persona David, et filios suos in persona Amnon et Absalon et cognationem suam in persona aliorum filiorum David, et ait David ad eam : « Vade in pace, ego videbo pro te. » Quod cum non sufficeret mulieri, ait ad regem : « In me sit, domine, hæc iniquitas, et in domum patris mei : Rex autem sit innocens. » Quasi dicat : Si putas iniquum parcere occisori, mihi imputetur, et domui meæ. Cumque iterasset rex promissionem, nec sufficeret mulieri, instantius rogabat regem. Qui ait : « Vivit Dominus, quia non cadet de capillis filii tui super terram. » Tunc exponens ei mulier similitudinem, ait : « Reducit ergo dominus meus abjectum suum. Non enim vult animam perire Deus, et omnes dilabimur tanquam aquæ, quæ non revertentur. » Quasi dicat : Mortuum filium non potes revocare ad vitam. Melius est ut revoces viventem, quam alterum vindicando, utrumque perdas. Et ait rex : « Nunquid manus Joab tecum est in istis? Quæ respondit : Ipse imposuit verba hæc in ore meo, ut verterem similitudinem sermonis hujus. Et ait rex ad Joab : Revoca puerum Absalon. Cumque reduxisset Absalon in Jerusalem, ait rex : « Non videat faciem meam, donec vocem eum, » ne eo viso reviscat in me dolor filii. Et mansit Absalon in Jerusalem duobus annis, et faciem regis non vidit. Porro Absalon erat decorus nimis, cujus cæsaries, secundum Josephum tanta erat, ut vix novem diebus tonderi potuisset. Quam semel in anno tonsam, ponderabat ducentis siclis. Forte hujus ponderis erat tonsura ejus. Vel hoc pretio emebant eam mulieres, ut subornarent crines suos. Natique sunt Absalon filii tres, et filia una nomine Thamar, misitque sæpius ad Joab, ut intercederet pro eo ad regem Qui noluit venire ad eum. Misitque Absalon servos suos, ut incenderent segetes agri Joab. Quo facto Joab venit ad eum dicens : « Quid fecerunt servi tui? Qui respondit. Aliter habere te non poterant. Obsecro, intra ad regem, ut videam faciem ejus, alioquin interficiat me. Et ingresso Joab ad regem vocatus est Absalon, et osculatus est rex eum. »

* *Additio 1.* Aiunt Hebræi sic rem gestam fuisse quam vertit mulier in parabolam

CAP. XV. *Quomodo Absalon persecutus est David patrem suum.*

Tunc cepit Absalon aspirare ad regnum, nam Calech ante eum genitus, vel iners erat, vel mortuus. « Fecitque sibi currus, et equites quinquaginta qui præcederent eum; et mane consurgens stabat in porta, et blandiebatur ascendentibus ad regis judicium dicens : Bona sunt quæ dicitis, sed non est qui te audiat constitutus a rege. Quis constituet me regem, ut juste judicem? » Et inclinavit ad se corda virorum (II Reg. xv). Post quatuor vo-

ro annos reversionis, ait ad regem : « Dom eram in A
 exsilio vovi, si reduxerit me Dominus in Jerusalem :
 Sacrificabo Domino in Hebron. Vadam ergo, et red-
 dam vota mea. Et ait rex : « Vade in pace. » Alia li-
 tera habet post quadraginta annos, quadraginta
 enim anni fluxerunt ex quo occisi sunt sacerdotes
 Nobe, qui ponuntur hic, ut monstretur divinam
 ultionem suscitari super David, eo quod Abine-
 lech sacerdotem fefellit. Abiit ergo Absalon in He-
 bron, utens consilio Achitophel Gilonitæ, qui fuerat
 consiliarius David, et egressi sunt multi de Jerusa-
 lem rem ignorantes. Cumque immolasset hostias
 facta est conjuratio valida, et augebatur populus
 cum Absalon. Quod cum accepisset David, ait ser-
 vis suis : « Egre diamur cito ne forte veniens Absa-
 lon occupet nos, et percutiat civitatem. » Et egres-
 sus est David rex, et universa domus ejus nudis pe-
 dibus, dimittens decem concubinas ad custodiendum
 domum; et præcedebant regem Cerethi, et Phelthi
 sexcenti viri pugnatores, qui secuti fuerant eum de
 Geth. Isti creduntur beneficia præstitisse David
 quando latuit in Geth, et in retributionem dederat
 eis locum in Jerusalem. Josephus dicit illos sex-
 centos egressos cum eo, qui quondam astiterant ei
 in Saulis persecutione. Potuit autem fieri, ut hi et
 illi essent cum eo. Et ait rex ad Ethai Gethæum fi-
 lium Achis, qui primus erat inter sexcentos : « Re-
 duc fratres tuos in Jerusalem, et habita cum rege
 Absalon : heri venisti, et hodie compelleris exire.
 Qui respondit : Vivis Dominus, nec in morte, nec in
 vita derelinquam te. » Et transgressi sunt universi
 flentes cum rege torrentem Cedron, et levitæ arcam
 portantes, deposuerunt eam, donec transiret popu-
 lus, et ascendit Abiathar ad consulendum Dominum.
 Qui non respondit ei. Et ideo ait David ad Sadoc :
 « Revertere in civitatem cum arca, ego abscondar
 in deserto. Achimaas filius tuus, et Jonathas filius
 Abiathar sint vobiscum, per quos veniet ad me
 sermo a vobis. » Et redierunt cum arca. Cumque
 ascendisset David clivum Olivarum, occurrit ei
 Chusai Arachites consiliarius ejus, et ait David :
 « Revertere. et esto cum Absalon, et dissipabis con-
 silium Achitophel, et quod audieris in domo regis
 indicabis sacerdotibus, qui dirigent ad me filios
 suos. » Et venit Chusai ad Absalon in Jerusalem. D
 Cumque paululum processisset David, apparuit ei
 Siba cum duobus asinis, ferens panem, et uvam
 passam, et massas caricarum, vel palatarum, id est
 ficuum, quæ inter tabulas, quas palas dicimus,
 pressæ compinguntur (II Reg. xvi). Et ait Siba ad
 regem : « Asinos duxi, ut in eis sedeant domestici
 regis, et tali cibaria, ut alantur in deserto. Et ait
 rex : Ubi est Miphiboseth? Qui respondit : Reman-
 sit in Jerusalem dicens : Hodie restituet mihi Domi-
 nus ultionem patris mei. Et ait rex Siba : Tibi sint
 omnia quæ fuerant Miphiboseth. » Venit ergo David,
 usque ad Bahurim, et egressus vir de cognatione
 Saul nomine Semei, projiciens lapides, et lutum,
 maledicebat regi, dicens : « Egredere, vir sanguinum.

A Ecce premunt te mala, quæ fecisti in domum
 Saul. » Quem cum percutere Abisai vellet, prohi-
 buit eum David dicens : « Filius uteri mei quærit
 animam meam, quanto magis filius Jemini. Misit
 eum Dominus, ut maledicat mihi. Respiciat Do-
 minus hanc afflictionem meam. » Fabulantur He-
 bræi hunc Semei fuisse Nabath, patrem Jeroboam,
 et nomen avi ejus Jemini, et descendit David, usque
 ad Jordanem.

CAP. XVI. De consilio Chusai, et morte Architophel.

Factum est autem, quod Chusai veniens ad Absa-
 lon, adoraret, dicens : Salve rex. Ad quem Absa-
 lon : Quare non ivisti cum amico tuo? Qui respon-
 dit : Illius ero quem elegit Dominus, et omnis
 B Israel, Cui serviam? Nonne filio regis? Sicut patri
 tuo, sic parebo tibi (II Reg. xvi). Tunc ingres-
 sus est Absalon, coram omnibus, ad concubinas
 patris sui, de consilio Achitophel, ut sic intelligeret
 omnis Israel quod ex animo persequeretur patrem,
 et roborarentur cum eo. Post hæc dixit Achitophel
 (II Reg. xvii). Eligam mihi duodecim millia viro-
 rum, et persequar hac nocte David, et percutiam
 eum, quia fessus est, et redibunt ad te universi,
 quasi unus homo. Et ait Absalon : Vocemus Chusai
 et consulamus eum, et ait Chusai. Non est bonum
 consilium Achitophel hac vice. Nosti patrem tuum,
 et viros ejus esse fortissimos. Si modo percusserit
 aliquos de tuis, quicunque audierit dicet. Facta
 C est plaga in populo, qui sequebatur Absalon, et ti-
 mebant esse tecum. Sed hoc esse consilium bonum :
 congregetur ad te omnis Israel, et irruamus super
 eum. Et ubicunque fuerit operiemus eum. » Et pla-
 cuit omnibus consilium Chusai. Et dixit Chusai sa-
 cerdotibus, ut nuntiarent David, ne maneret in de-
 serto nocte illa, sed transiret Jordanem. Et abiit
 ancilla ad filios sacerdotum, qui latebant juxta fon-
 tem Rogel, ferens pannum, quasi ad abluendum,
 et indicavit eis verbum Chusai. Vidit autem eam
 quidam puer filius ancillæ, ut dicitur, et indicavit
 Absalon. Josephus autem dicit quosdam equites
 vidisse eos, et nuntiasset Absaloni. Qui misit post
 eos, ut comprehenderentur. At illi ingressi in Ba-
 hurim domum mulieris, rogabant ut celaret eos. Quæ
 dimisit eos in puteum, et expandit velamen super
 os putei, quasi siccans ptisanas, id est hordeum
 ad ptisanam, et sic res latuit. Cumque reversi fu-
 is-
 sent qui missi fuerant, illi ascendentes de puteo
 nuntiaverunt David quæ tradita eis fuerant. Et
 transivit David Jordanem cum suis prius quam di-
 lucesceret, et venit in Manaim. Porro Achitophel
 sciens regnum rediturum ad David, et timens inci-
 dere in manus ejus, descendit in donum suam in
 Silo, et laqueo se suspendit.

CAP. XVII. — De morte Absalon

Absalon autem collegit exercitum, et transivit
 Jordanem, et statuit Amasam super exercitum pro
 Joab (II Reg. xvii); hic erat filius Abigail, filia

Naas, id est Isai, sororis David, quem Josephus Abigeam vocat, et erat consobrinus Joab. Porro viri trans Jordanem, et maxime Berzellai Galaadites obtulerunt David cibaria multa nimis, et stratoria, et tapetia, et vasa fictilia. Porro David divisit populum, qui cum eo erat in tres partes, unam dedit Joab, secundam Abisai, tertiam Ethai Gethæo, qui putatur fuisse filius Achis amici David (*II Reg. xviii*). Cumque vellet egredi rex cum eis ad pugnam, dixerunt: « Non ibis, te solum querunt, alios non curant. » Cumque egrederentur cunei ad pugnam circiter septem millia, stabat David juxta portam, et dicebat: « Servate mihi puerum Absalon. » Et factum est prælium in die illa juxta saltum Ephraim, et fugit exercitus Absalon, cæsis ex eo viginti millibus, et plures interfecerunt bestiae saltus quam gladius. Fugiensque Absalon super mulum, venit ad quercum condensam, et intercepto capiti ejus ramis, mulus pertransiit, eo suspenso. Quod cum quispiam nuntiasset Joab, ait ad eum: « Quare non confodisti eum? » Qui respondit: « Non mitterem manum meam in filium regis, » præsertim cum audierim eum dicentem: « Servate mihi puerum Absalon. » Infixitque Joab tres sagittas in corde Absalon. Quem adhuc palpitantem interfecerunt armigeri Joab, et projecerunt eum in foveam grandem, et comportaverunt super eum acervum lapidum, ut duplici morte periret tanquam facinorosus. Israel autem fugit in tabernacula sua. « Porro Absalon adhuc vivens exeraxerat sibi titulum in Valle regia, » quæ duobus stadiis distat a Jerusalem in monumentum nominis sui, et erat nomen tituli: « Manus Absalon. » Hunc titulum quidam putant fuisse arcum triumphalem, in quo sculpta erat manus Absalon. Sed Josephus dicit statuum fuisse marmoram. Tunc ait Achimaas ad Joab. « Curram, et annuntiabo regi. » Qui respondit: « Nolo te hodie nuntiare: Filius enim regis mortuus est. Et ait Joab ad Chusai: Vade et nuntia regi quæ vidisti. Currans quoque Achimaas post eum per viam compendii, transivit eum. David autem sedebat inter duas portas, speculator, vero in fastigio portæ exclamavit: Video hominem currentem solum. Et ait rex: Si solus est, bonus est nuntius. Et iterum ait speculator. Apparet mihi homo alter currans solus. Dicitque rex: Et iste bonus est nuntius. Et veniens Achimaas adoravit dicens: Benedictus Deus, qui conclusit homines levantes se contra regem. Et ait rex: Est ne pax puero Absalon? » At ille noluit indicare. Chusai vero superveniens indicavit. Et contristatus rex ascendit cœnaculum portæ flens aperto capite, et clamans: Filii mi Absalon, quis mihi triuat, ut ego moriar pro te. Absalon filii mi, filii mi Absalon. » Quod audiens populus timuit ingredi civitatem (*II Reg. xix*), et ingressus Joab ad regem dixit: « Confudisti hodie vultus eorum, qui salvam fecerunt animam tuam. Diligis odientes te; et odio habes diligentes te. Procede, et alloquere servos tuos, alioquin nec unus remanebit tecum hac nocte, et erit hoc malum tibi

A super omnia, quæ nunquam passus es. Sedit ergo rex in porta lota facie, et venit ad eum omnis multitudo, et benigne locutus est eis. »

CAP. XVIII. — *De reditu David in Jerusalem*

Porro, qui secuti fuerant Absalon, mutuo se hortabantur, ut revocarent regem, memorantes beneficia ejus in Israel (*II Reg. xix*). David autem misit ad Sadoc, et Abiathar, ut loquerentur ad viros Juda: « Hæc dixit rex: Os meum, et caro mea vos. Quare novissimi reducitis regem? » Quasi dicat: Videte ne tardiores cæteris sitis, et per eosdem juravit Amasæ, quod principem militiæ eum vellet constituere pro Joab. Et miserunt viri Juda ad regem, ut rediret. Et venit rex usque ad Jordanem, et venit omnis Juda in occursum ejus in Galgala. Semei quoque de Bahurim descendit cum eis, habens secum contribules, et mille viros de Benjamin. Siba quoque, et filii ejus, et servi trans Jordanem venerunt ad eum, ut traducerent domum ejus. Isti, secundum Josephum, fecerunt pontem Jordanis, ut facilius rex transiret cum exercitu. Cumque transisset rex, adoravit Semei, dicens: « Ne memineris, domine, injuriam servi tui. Scio enim peccatum meum, et ideo hodie veni, in occursum tuum primus. de omni domo Joseph, » non quod esset in tribu Joseph, sed quia habitabat in sorte Ephraim. Cumque diceret Abisai Semei occidendum, dixit David: « An ignoras me hodie factum regem super Israel? Ergo ne hodie interficietur vir in Israel. » Quasi diceret: Illos occidam, qui me hodie fecerunt regem super se. Timebat quoque si interficeretur Semei, quod reliqui, qui similiter regem offenderant, nollent eum sibi facere regem. Et ait Semei: « Non morieris. — » « Miphiboseth quoque venit in occursum regis illotis pedibus, et intonsa barba. Nam et vestes non laverat a die qua egressus fuerat rex. » Hebræus habet, « infectis pedibus, » tradens quod sibi fecerat pedes ligneos. « Et ait rex ad eum: Cur non venisti mecum? Qui respondit. Servus meus contempsit me, nolens mihi sternere asinum, ut irem cum rege, insuper et accusavit me. Tu autem qui justus es, fac quod tibi videtur. Et ait rex: Fixum est quod locutus sum. Tu et Siba, dividite possessiones. » Quasi diceret: Utrique vestrum dederam, sed quia uterque totum habere non potest, inter vos dividatur. Dicitur quod David, immemor juramenti cum Jonatha, injuste, judicavit; et ideo Roboam, et Jeroboam diviserunt ejus regnum. Mortuo enim Salomone, Roboam filius ejus et Jeroboam armiger ipsius diviserunt regnum, quod haberat David. Berzellai quoque, qui præbuerat alimenta regi, descenderat cum eo. « Et ait rex ad eum: Veni mecum in Jerusalem, et honorabo te. Qui respondit: Octogenarius sum hodie, non indigeo hac vicissitudine. Chamas, alias Chanaam filius meus vadat tecum; fac ei quod tibi videtur. Et ait rex: Veniat, et faciam ei quod tibi placuerit. Et rediit Berzellai in locum suum. Tunc concurrerunt ad regem omnes viri

Israel, et indignantes dixerunt: « Quaretefurati sunt fratres nostri viri Juda, et traduxerunt te sine nobis? » Et respondit Judas: « Quia propior est mihi rex. Et ait Israel: « Decem partibus ego major sum, ideo magis ad me pertinet David, quam ad te, præsertim cum primogenitus sim. » Cumque respondissent durius viri Juda, Siba filius Bochri, filius Jemini cecinit buccina, et ait: « Non est nobis pars in filio Isai. » Revertere in tabernacula tua, Israel (II Reg. xx). » Et recedentes a David, secuti sunt Sibam. Viri autem Juda reduxerunt regem suum in Jerusalem.

* *Additio. 4.* Nota quoddam hic, quod vix alibi invenies, quod nomine Israel undecim tantum tribus designantur. Cum enim duodecim fuissent, de duodecim partibus, de tribu Juda, rex fuit David, quod indigne ferentes undecim venerunt ad tribum David dicentes.

CAP. XIX. De morte Amasæ et Siba.

Rex autem decem concubinas, ad quas ingressus fuerat Absalon, recludit in custodia viduitatis, nec est ingressus ad eas (II Reg. xx). Et ait rex Amasæ, qui erat princeps militum: Congrega mihi viros Juda in tertium diem. Abiit ergo Amasa, et moratus est extra placitum. Et ait rex ad Abisai, non ad Joab, quem jam amoverat a principatu; tamen Josephus dicit eum dixisse ad Joab: « Tolle servos domini tui, et persequere Sebam, ne effugiat vos. » Et egressi sunt cum eo omnes robusti de Jerusalem; et occurrit ei Amasa residens juxta lapidem grandem, qui est in Gabaon. « Porro Joab vestitus erat tunica stricta! » Josephus tamen dicit lorica; et accinctus erat gladio fabrefacto, qui levi motu egredi poterat. » Et arte quadam simulans, quasi cecidisset gladius, et recipisset eum dextra manu, tenuit mentum Amasæ, quasi osculans eum, et sinistra percussit eum in latere, et effudit ejus intestina. Joab autem, et Abisai persecuti sunt Sebam, et subsistebant venientes ad mortuum in via. Vir autem quidam amovit eum in agrum, et operuit eum, ne subsisterent transeuntes, clamans quod juste occisus esset, qui in dolo moram faceret redire ad regem. Joab vero cum exercitu obsedit Sebam in Abela, et moliebatur destruere muros urbis, et exelamavit ad eum mulier sapiens de civitate. « Sermo dicebatur in veteri proverbio. Qui interrogat, interrogent in Abela. » Quasi diceret; hæc est urbs consilii ab antiquo. « Quare quæris evertere matrem civitatum Israel. Quare præcipitas hæreditatem Domini. » Hebræus non habet « proverbio, » et est sensus secundum eum: « Sermo dicebatur in veteri, » id est quondam in lege dictum est, ut Israel prius offerat pacem hostibus, quam aggrediatur eos. « Quare ergo præcipitas hæreditatem Domini, » id est cur non servas legem in Israelitis, quæ servata est in alienigenis? Postea legit Hebræus, quod interpositum est ad commendationem urbis, secundum priorem expositionem. Et res-

pondit Joab ad eam: « Non quæro evertere urbem, sed Sebam filium Bochri, qui levavit manum suam contra David. » Et locuta est mulier civibus sapienter. « Qui abscissum caput Sebæ projecerunt ad Joab. » Tunc reversus est exercitus in Jerusalem ad regem, et restituit rex Joab super exercitum, et alios ministeriales in officiis suis, sicut supra, hoc addito, quod Aduram statuit supra tributa colligenda, et quod Ira factus est sacerdos David proprius.

CAP. XX. De fame trium annorum, et de septem viris suspensis in ultione Gabaonitarum.

Facta est quoque fames in diebus David tribus annis jugiter, et consuluit David Dominum (II Reg. xxi). Qui respondit, hoc fieri propter Saul, et dominum ejus, qui occidens Gabaonitas, quasi pro zelo filiorum Israel irritum fecerat juramentum Josue, et seniorum. Et ait David ad Gabaonitas. « Quid faciam vobis, ut benedicatis hæreditatis Domini? » Qui dixerunt: « Virum qui attrivit nos delere debemus, ut ne unus quidem residuus sit de stirpe ejus. » Sed quia David hoc facere non poterat propter juramentum, quod juraverat Jonathæ, temperaverunt petitiones dicentes: « Dentur nobis septem viri de filiis ejus, ut crucifigamus eos Domino. Pepercitque rex Miphiboseth filio Jonathæ, et tradidit eis duos filios Saul, quos peperit ei Respha. » Isti adhuc pueri cum Doeg occiderunt sacerdotes Nobe, et postea Gabaonitas. Dedit eis etiam quinque filios Michol adoptivos, quos genuerat Merob Hadrieli; Gabaonitæ vero crucifixerunt eos in diebus messis primæ, id est incipiente messione hordei. Induens autem Respha cilicium, substravit sibi supra petram, cubans juxta eos die ac nocte, ut amoveret ab eis aves et bestias, ab initio messis, donec stillaret aqua super eos, id est usque circiter Kalendas Septembris. Tunc enim, juxta naturam terræ, primum post messem pluvia descendit. Hanc Respham quidam non bene putant fuisse Orphan, nurum Noemi. Audiens autem David quæ fecerat Respha, deposuit eos de patibulis, et tollens ossa Saul, et Jonathæ de Jabis Galaad, et ossa eorum qui affixi fuerant, sepelivit eos in sepulcro Cys patris eorum. Quo facto reddidit Deus ubertatem terræ.

CAP. XXI. De quatuor præliis David.

« Factum est autem iterum prælium Philistinorum adversus Israel, et pugnabat David cum suis adversus eos. Cumque fere David defecisset pugnando cum Jesbibenob, qui fuit de genere Arapha, minus est percutere David, et interposuit se Abisai, et interfecit Philisthæum (II Reg. xxi). » Hunc tradunt Hebræi fuisse de genere giganteo: Arapham vero dicunt fuisse Orphan, nurum Noemi, quæ peperit viro Gethæo, quatuor gigantes, qui hic memorantur, Jesbibenob, Sephi, Goliath, et quartum habentem senos digitos in manibus, et pedibus. « Tunc juraverunt David viri dicentes: Jam non egredie-

ris nobiscum in prælium nõ distingvas lucernam in Israel. » Occasione hujus ultimi prælii epiloga historia hic tria superiora prælia David nominata, non tamen eo ordine quæ gesta sunt. Quorum primum fuit in Gob; urbs est, quæ et Isaar dicitur, in qua percussit Sobochai Sephi, de genere gigantum. Aliud quoque prælium similitè fuit in Gob, in quo secundum Josephum apparuit vir fortis Ephron, cognatus David, qui, suis in fugam versis, solus plurimos hostium peremit, et alios in fugam convertit. Liber vero Regum in hoc loco ponit prælium David contra Goliath in hunc modum. « In quo percussit Adeodatus, filius saltus, polymitarii, Bethlehemitæ, Goliath Gethæum. » His quatuor nominibus exprimitur David, et dicitur Adeodatus, quia ad liberationem Israel datus est a Deo in regem. Filius saltus, quia de pascuis, et saltu assumptus est. Polymitarius, quia de genere Beseleel Polymitarii fuit mater ejus. Vel quia multis modis ampliavit cultum Domini. Bethlehemitæ, dictus est a patria. Memoratur quoque et aliud prælium in quo Jonathas, filius Semmaa, fratris David, percussit virum habentem senos digitos in manibus et pedibus. Expeditus itaque David a præliis locutus est Domino verba carminis ejus in die, qua liberavit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum et de manu Saul, et ait: Dominus, petra mea (II Reg. xxi). In Psalmis secundum translationem nostram ita legitur: « Diligam te, Domine, fortitudo mea, Dominus firmamentum meum, et refugium meum (Psal. vii), » etc. Cujus titulum sumpsit Esdras ex verbis supra positis, « in die qua liberavit eum Dominus, » etc. Josephus hic dicit quod, cum David pace altissima frueretur, cantica et hymnos composuit, alios trimetros, alios quinque metros, diversa faciens organa, in quibus Levitæ per Sabbata, et alias solemnitates hymnos dicerent. Et ponit Josephus differentiam inter psalterium et nablum. Et est psalterium canora cithara decem chordis coaptata, quæ cum plectro percutitur. Nablum vero duodecim sonos habens, digitis tangitur. Post carmen supradictum addidit David loquens de se, tanquam de alio. « Hæc sunt verba novissima, quæ dixit David filius Isai. Dixit vir cui constitutum est, » id est promissio facta, « de Christo Dei Jacob (II Reg. xxiii). Hebræus habet hæc: « Dixit vir levatus super Christum Dei Jacob, » id est Christus super alios exaltatus et unctus a Deo. Propter hæc verba quidam dicunt prædictum psalmum novissime scriptum a David. Sed tutius est ut dicamus, « novissima verba David, » quæ sequuntur: « Spiritus Domini locutus est per me, » etc. Et est forte psalmus novissime scriptus, nec aliis centum quinquaginta annumeratus.

CAP. XXII. Catalogus fortium David.

Porro circa regem erant omnes fortissimi, quorum insigniores fuerunt triginta sex (II Reg. xxii).

A insignior tamen cæteris erat David, « sedens in cathedra sapientissimus, » et ita erant triginta septem, annumerato David. Porro post David de illis sex qui erant supra triginta tres erant fortissimi, alii tres non adeo fortes, sed tamen fortiores reliquis triginta, ut quasi dicere possumus triginta erant fortes, tres vero fortiores eis, tres vero reliqui fortissimi. Et secundum hanc expositionem Catalogus triginta sex, fortium incipit ibi. « Princeps inter tres ipse est, quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno. » Josephus dicit nongentos, Paralipomenon trecentos: iste non nominatur hic ab historia. Paralipomenon vocat eum Jesboam, Josephus Eusebium. Non legitur ubi hoc factum fuerit, nisi quantum hic commemoratur. Post hunc erat Eleazar filius patris David, qui percussit Philisthæos, donec deficeret manus ejus, et obrigesceret cum gladio. Post hunc erat Semma Ararites, quem Josephus Semeiam vocat. Qui cum fugisset populus solus, stetit in agrolentis, et percussit Philisthæos, et fecit salutem in Israel. His tribus Josephus attribuit delationem aquæ de cisterna Bethlehem. Historia vero Regum refert illud ad tres sequentes, quos fortiores diximus, quorum primus erat Abisai frater Joab. « Ipse est qui levavit hastam suam contra trecentos quos interfecit, optimus quidem, sed usque ad tres primos non pervenit. » Post hunc erat Banaïas, qui percussit duos leones Moab, id est principes, quos Paralipomenon dicit arietes (I Paral. ii). « Ipse quoque interfecit virum Ægyptium, » id est imitatorum Ægyptii, blasphemantem Dominum, quem interfecit Moyses. Hunc dicunt Hebræi fuisse Semei, quem post interfecit sub Salomone. « Alium quoque virum Ægyptium interfecit, dignum spectaculo, » altitudinis quinque cubitorum, « habentem in manu hastam ad quem venit Banaïas in virga, et extorsit hastam de manu ejus, et occidit eam hasta sua. » Hieronymus tamen dicit hoc, quod diximus de alio Ægyptio, de Semei, qui habuit hastam in manu, id est legem Dei: quam si meditatus fuisset permanendo in Jerusalem non periret. Idem occidit leonem in hunc modum. Tempore nivis lapsus est leo in cisternam, qui nullum videns egressum, orificium enim cisternæ nive damnatum erat, rugiebat. Quem audiens Banaïas, dum iter ageret, descendit ad eum in baculo, manibusque eum prostravit. Tertium de fortioribus, nec liber Regum, nec Josephus ponit hic. Sed recurrendum est ad Sobochai, de quo in proximo dictum est. Isti tres opus fecerunt magnificentum, quod sequitur. Philistæi quondam posuerunt castra in valle Raphaim, usque ad civitatem Bethlehem; et erat penuria aquæ in Jerusalem. David autem ascenderat in arcem ad consulendum Dominum, et commendabat coram astantibus aquam de Bethlehem, et præcipue eam, quæ erat in puteo, juxta portam. Tunc isti tres per medium hostium iter facientes venerunt ad Bethlehem, et haurientes aquam, denuo ad regem per eorum castrum

reversi sunt, ita ut Palæstini fiduciam eorum obstupescentes a dimicatione cessarent. Delatam siquidem aquam rex noluit bibere, dicens : « Nunquid sanguinem istorum, et animarum periculum bibam ? » Et effudit eam tanquam libamen Domino, de salute virorum gratias agens. Ab hac enumeratione fortium Hebræus dissentit, numerans tantum triginta sex fortes, et in tribus primis quos fortissimos diximus, numerat ipsum David sic : « David sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres, ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus, » et cætera, quæ non mutantur. Et dicit multos eum occidisse impetu uno, quia pro peccato quando impetuose fecit in Bethsabæe multi occisi sunt. Comparatur autem David vermiculo ligni, qui teredo, vel terebella dicitur, qui mollis durum lignum perforat; dum tangitur nil mollius illo, quando tangit nil durius. Sic et David in pressuris, et domi, et circa subjectos mansuetior erat cæteris, in throno et contra hostes nullus eo acutior, et commendatur hic David in tribus in sapientia, et humilitate et fortitudine. Porro reliqui triginta quos fortes diximus, postea enumerantur inter quos non enumerantur Joab, vel quia princeps est aliorum vel quia indignus propter mortem Abner et Amasæ.

* *Additio 1.* Nota quod habet littera, quæ in libro Regum difficilis est, « David sedens in cathedra sapientissimus, princeps inter tres, ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno, » hoc uno modo sic distinguit, ut « sapientissimus, » sit finis versus, et « princeps, » sit initium sequentis.

** *Additio 2.* Super locum istum dicit Hieronymus in Paralipomenon : « Notandum quod vinum quod Deo offerebatur aquæ mistum erat.

CAP. XXIII. De numero populi, et altari erecto a David.

« Factum est autem post famem prius immissam a Domino addidit furor Domini irasci contra Israel (II Reg. xxiv). » Furorem Domini videtur quasi exponere Paralipomenon, dicens : « Consurrexit Satan adversus Israel, et incitavit David, ut numeraret populum (I Paral. xxi). » Et ait rex ad Joab : « Perambula omnes tribus Israel, et numera populum, ut sciam numerum ejus. » Intelligens autem Joab quod de elatione hoc diceret, ait : « Adugeat Deus ad populum tuum, sed quid sibi vult dominus rex in hac re, » quasi diceret : Vide ne offendas Dominum. Cumque nollet rex mutare propositum, egressus est Joab, et principes militum, et numeraverunt populum, et redierunt post novem menses et viginti dies in Jerusalem cum descriptione reducta in scriptis. « Et inventa sunt de Israel octoginta millia virorum fortium, et de Juda quingenta millia pugnatorum. » Benjamitæ dicuntur non fuisse

numerati adhuc, quia pauci erant. In Paralipomenon longe plura leguntur, scilicet mille millia et centum (I Paral. vi, 21), et creditur Joab subtrahisse regi partem populi. Peccavit autem David in duobus, quod superbe numeravit, et quia quisque numeratorum non reddidit pecuniam Domino, quinque scilicet siclos argenti, sicut scriptum est in lege Moysi. Quod attendens David, ait ad Dominum : « Obsecro, Domine, transfer iniquitatem servi tui, quia peccavi nimis. » Diluculo misit ad eum Dominus Gad prophetam tres supplicii conditiones portantem. Qui ait : « Aut septem annis veniet tibi fames in regno tuo, aut tribus mensibus fugies adversarios tuos, aut tribus diebus erit pestilentia in populo tuo. » Et ait David : « Coarctor nimis. » Quasi dicat : Si famem eligo, pauperum erit supplicium, non divitum. Si victoriam hostium, supplicium erit exercitus, et non meum, qui circumvallor fortissimis. Eligam ergo communem plagam regi et plebi. « Melius est enim ut incidam in manus Domini misericordis, quam in manus hominis. Misit ergo Dominus pestilentiam in Israel de mane usque ad tempus constitutum, » id est usque ad horam prandii, secundum Josephum, vel usque ad horam sacrificii vespertini, secundum alios, « et mortui sunt de populo extra Jerusalem septuaginta millia virorum. » In Paralipomenon (I Paral. xxi) legitur « fere trecenta millia (15). » Et aiunt Hebræi ibi positum numerum plebis, hic autem numerum nobilitum. Porro cum extendisset angelus percussor manum suam ad Jerusalem, ut disperderet eam, et staret juxta aream Arenæ Jebusæi, qui et Ornan dicitur, vidit eum stantem David gladio evaginato, et clamavit : « Ego sum qui peccavi; isti qui oves sunt, quid fecerunt? Vertatur, obsecro, manus tua contra me, et contra domum patris mei. » Et insertus Dominus ait ad angelum : « Sufficit, contine manum tuam. » — In illa die dixit Gad ad David : Constitue altare Domino in area Arenæ Jebusæi. » Et ascendens David dixit ad Arenam : « Vende mihi aream tuam, ut ædificem ibi altare Domino, et cesset interfectio. Qui respondit : « Accipiat eam dominus meus gratis. Habeat quoque boves in holocaustum, et plastra, et juga bovum in usu lignorum. » Et ait rex : « Nequaquam, sed emam pretio, et non offeram Domino holocausta gratuita. » Emit ergo David aream « sexcentis siclis auri, » ut in Paralipomenon legitur (I Paral. xxi), et boves argenti siclis quinquaginta, et ædificavit ibi altare Domino, et obtulit holocausta, et pacifica, et propitiatus est Dominus terræ. » Hic est mons Moria, ut aiunt Hebræi in quo Abraham voluit offerre filium, et obtulit arietem pro eo (Genes. xxi). Ea tempestate tabernaculum et altare quod fecerat Moyses erat in excelso Gabaon, licet arca esset in Jerusalem. Cumque prophetasset Gad templum ibi futurum, decrevit David ut ille locus vocaretur area populi

(15) Leg. Septuaginta millia, ut supra in lib. Reg.

* *Additio 1.* Hebræus dicit sic : Jam Dominus A sumpsit vindictam de David propter mortem Uriæ in persecutione filii sui Absalon, sed nondum de populo et principibus, qui ei non contradixerant. Unde modo voluit vindicare contra Israel, id est contra populum. Suggestione enim diaboli David, fecit numerare populum, quod non debebat fieri, nisi cum deberet procedere ad bellum, et tunc ab

unoquoque capite debebat accipere quinque sielos in oblationem Domino. Hoc autem fecit David ex supercilio elationis.

** *Additio 2.* In Exodo enim scriptum est : « Quando tuleris summam filiorum Israel, juxta numerum dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino, et non erit plaga in eis. »

HISTORIA LIBRI III REGUM.

CAP. I. De unctione Salomonis in regem.

Incipit secundum Hebræos Malachium, quod sonat *Regnum*, quia licet in precedenti opere actum sit de duobus regibus Hebræorum, non simul regnantibus, tamen quia in isto opere agitur de regibus, qui simul regnaverunt in Juda et in Israel, merito Regum dicitur. « Et rex David senuerat. Cumque operiretur vestibus non caledebat (*III Reg. 1.*) » Et invenerunt ei Abisag Sunamitem puellam pulchram nimis, quæ dormiebat cum rege, et calefaciebat eum, et ministrabat ei. « Rex vero non cognovit eam. » Adonias autem quartus filius David, cum esset primogenitus inter superstites filios regis, sduciam habuit regnandi, et fecit sibi currus et equites; nec corripuit eum pater, et sermo ejus erat cum Joab et Abiathar sacerdote. Alii vero ministeriales regis, et robur exercitus non erant cum eo. Præparavit autem Adonias solemne convivium in horto regalijuxta fontem Rogel, et vocavit filios regis, et servos, robustos autem et sibi non faventes, et Salomonem non vocavit. Nathan autem monuit Bethsabee, ut intraret ad regem, et posuit verba sua in ore ejus. Quæ ingressa ad regem ait : « Domine mi, tu jurasti ancillæ tuæ : Salomon filius tuus regnabit post me, et ecce nunc Adonias regnat, te ignorante. » Cumque aliis vocatis ad convivium, filium meum non vocaverit, scio quod « cum dormieris cum patribus tuis, ego et filius meus erimus peccatores, » id est judicabimur morte digni, ego ut adultera, ille ut adulteræ filius. « Adhuc ea loquente, intravit Nathan, et ait : « Domine mi rex, dixisti tu : Adonias regnet post me, et non indicasti mihi servo tuo? » Et ait rex ad Bethsabee : « Vivit Dominus, qui eruit animam meam ab omni angustia, quia sicut juravi tibi, sic faciam hodie. » Et dixit ad Sadoc, et Nathan, et Ban : iam : « Tollite vobiscum servos domini vestri, et imponite Salomonem filium meum super mulam meam, et ungant eum in regem Sadoc et Nathan ad fontem Gihon, et canentes ponite eum super solium meum. Et respondit Banaias : Amen. Sumpsit autem Sadoc cornu olei de taber-

B naculo, et inunxit eum, et cecinerunt buccina, et dixit omnis populus : Vivat rex Salomon. » Et insonuit terra a clamore eorum, et sedente Salomone super thronum, adoravit David in lectulo suo Deam, qui dederat ei sedentem in solio in oculis suis. Porro Adonias et invitati ab eo cum æstimarent tumultum ortum in civitate, cucurrit ad eos Jonathas filius Abiathar indicans eis quæ fuerant, et abiit unusquisque in domum suam. Adonias autem timens Salomonem abiit in tabernaculum, et tenuit cornu altaris thymiamatis, dicens se non egressurum, nisi rex juraret ei de vita conservanda, et juravit ei Salomon dicens : « Vade in domum tuam. »

CAP. II. De secunda unctione Salomonis.

C (16) Volens autem David ostendere populo se filium regem fecisse, congregavit in Israel principes universos, sacerdotes et levitas, et inuncto iterum Salomone, et confirmato ab omnibus regno Salomonis, coram omnibus præcepit Salomoni de legum custodia, et justitia, et pietate. Et præcepit ut ædificaret templum Domino dicens se jam præparasse ei auri decem millia talenta, argenti vero centum millia, ferri vero et æris supra numerum, lapidum quoque et lignorum maximam copiam (*I Paral. xxix*). Levitas quoque divisit in tres ordines, in Aaronitas, Moyscitas, et Levitas. Aaronitas quoque divisit per generationes, et invenit de Elcazar sexdecim et de Ithamar octo. Et elegit ex unaquoque illarum unum pontificem, præcipiens ut singuli ministrarent a Sabbato in Sabbatum, Sadoc tamen et Abiathar præessent universis. Et projecerunt sortem coram rege de hebdomadibus ordinandis. De Levitis vero instituit curatores fabricæ templi viginti quatuor, alii habent viginti tria millia. Hi dicti sunt Nathinæi. Judices autem populi, et scribas sex. Janitores autem domus Dei septem, alii habent quatuor millia, et totidem qui hymnos dicerent. Post hæc divisit exercitum in cohortes duodecim. Habebat autem cohors viginti quatuor millia, quam præcepit Salomonem observare per tre-

(16) *Sequentia collecta sunt ex diversis capitulis ultimi libri.*

centos dies. Moyses ita vero aliquantum honoravit. A Fecit enim eos custodes thesaurorum Dei, et vasorum quæ reges Deo dicere contingeret, et collectæ Ecclesiæ omnem dispositionem suam indicavit, deprecans filios suos, ut non graviter ferrent minimum, id est Salomonem inter eos sublatum, quia Deus sic mandaverat, sicut et ipso David minimus inter fratres inunctus fuerat. Descriptionem vero omnem et constitutionem ædificii templi omnibus suadentibus Salomon tradidit, sed et tunc oblationis primitias faciens, tria millia talentorum auri obtulit ad aditum, et currum Dei faciendum, in quo cherubim esset, sub quo constituerunt arcam. Principes vero, et sacerdotes, et levitæ, et seniores populi obtulerunt auri talenta quinque millia, et stateres decem millia, argenti vero decem millia, et lapides preciosos plures, quorum custodiam habuit pronepos Moysi labes, vel labus, ut dicunt alii.

* *Additio 1.* Qui erat de genere Heli obtinebat primatum.

** *Additio 2.* Currum dicit cibureum, id est cooperitorium. Cibureum quatuor columnis erectum, sub quo arca et cherubim essent, ut sit in multis locis supra corpora sanctorum.

CAP. III. De morte David.

« Appropinquaverunt autem dies David, ut moretetur (*III Reg. 11*). » Et iteravit Salomoni mandata de cultu Dei, et lege servanda, et pietate, et justitia circa suos, memorans promissionem Dei sibi factam de semine suo jugiter regnatura, si custodierint filii testamentum ejus, et testimonia, quæ doceret eos (*Psal. cxxx1*). Tria vero superaddidit de Joab, et filiis Berzellai, et Semei dicens: « Nosti quæ Joab fecerit » per invidiam « duobus principibus Abner et Amasæ, quorum sanguinem effudit belli in pace. » id est sanguinem, qui non debet fundi, nisi in bello, fudit tempore pacis, et eorum cum quibus habebat pacem, « et posuit cruorem prælii in balteo suo, et in calceamento suo, id est cruor non est respersus super arma ipsius, quia cum eis non dimicavit, sed super vestes ejus, quando pacifice eis loquebatur. Et est sensus: Non vi, sed dolo occidit eos. Vel aliter: Viri bellatores insignia operum suorum in armis suis describebant, ad ostentationem gloriæ. Sed cum Joab hæc tanquam facinora ostentare publice non auderet, saltem in balteo et in calceamento descripsit. Et addidit David: « Facies ei juxta sapientiam tuam, ne descendat pacifice ad inferos. Sed et filiis Berzellai reddes gratiam, et erunt commensales tui. Semei quoque Jemineum, qui maledixit mihi, non patieris esse innoxium. » Et mortuus est David, et sepultus est in civitate David cum regnasset quadraginta annis. Circa tumulum ejus fecit Salomon octo loculos thesaurorum, quorum unum post mille trecentos annos aperuit Hircanus pontifex, et alium Herodes, sicut infra dicemus. Alii vero nondum manifestati sunt, mechanicæ artis modo reconditi.

* *Additio 1.* Quædam Scripturæ videntur dicere quod non manifestabuntur, usque ad tempora Antichristi

Incidentia.

In diebus David Carthago condita est, ut quidam volunt, a Chalcedone Tyrio, vel, ut alii dicunt, a filia ejus Didone. Quintus Latinorum rex Silvius Latinus. Prophetaverunt autem sub eo Nathan, Gad et Asaph.

CAP. IV. De morte Adoniæ, et Joab et Semei.

Sedit autem Salomon super thronum David patris sui, et procedente tempore Adonias supplicavit Bethsabee, ut impetraret a rege sibi dari Abisag Sunamitidem uxorem (*III Reg. 11*). Quæ cum ingressa esset ad regem, positus est ei thronus ad dexteram regis, et ait: « Parvulam petitionem deprecor a te, ne confundas faciem meam. Detur Abisag Sunamitis Adoniæ fratri tuo uxor. » Et indignatus rex ait: « Quare postulas hoc a me, mater? Postula ei etiam regnum. Ipse enim frater meus est major me, et habet secum potentes Abiathar et Joab. » Et Abisag est quasi regina, et potens. Contra animam suam locutus est Adonias, et in opprobrium patris. « Vivit Domine, quia hodie occidetur Adonias. » Et interfecit eum per manum Banaïæ filium Joiadæ. Abiathar quoque sacerdoti dixit rex: « Vade in agrum tuum, nec amplius ad faciem meam ingre-diaris; vir mortis es, sed hoc te liberat, quia sæpe cum patre meo laborasti, et portasti arcam coram eo. » Abjecto igitur Abiathar, translatum est sacerdotium ad Sadoc, et de domo Ithamar ad domum Eleazari, sicut Samuel prædixerat Heli (*I Reg. 11*). Fuerunt autem post Phinees filii Eleazar privati sacerdotio quinque. Joseph qui genuit Joathan, qui Mareoth, qui Asophi, qui Achitob. Achitob autem genuit Sadoc. Porro Joab fugit in tabernaculum Domini, et apprehendit cornu altaris. Et misit rex Banaïam, ut advocaret eum. Et ait Joab: « Non egrediar, sed moriar hic. » Quod cum renuntiasset Banaïas regi, dixit ei rex: « Fac ei sicut locutus est, » Et interfecit eum Banaïas ad cornu altaris, et sepultus est in domo sua in deserto. Et constituit rex Banaïam pro eo super exercitum. Vocavit quoque rex Semei, et ait: « Habitat in Jerusalem, non egredieris inde. Quacunque die transieris torrentem Cedron, scito te interficiendum. Qui respondit. Bonus est sermo regis, sic faciam. » Et habitavit in Jerusalem tribus annis. Factum est autem post hoc, ut fugerent Semei servi ad Achis regem Geth, et descendit Semei in Geth, et reduxit eos. Quod cum nuntiatum esset Salomoni dixit ad eum: « Cur sprevisi jusjurandum regis, et mandatum ejus transgressus es? Reddat Dominus malitiam, quam fecisti patri meo in caput tuum. » Et interfecit eum rex per manum Banaïæ. Et confirmatum est regnum in manu Salomonis (*III Reg. 11*).

CAP. V. De somnio Salomonis.

Porro Salomon duxit in uxorem filiam Pharaonis regis *Ægypti* (*III Reg. III*), de qua, ut aiunt Hebraei, genuit filium quasi contra naturam, cum ipse adhuc ageret undecimum annum, et induxit eam in civitatem David. Nondum enim sibi fecerat domum. Porro tria proposuerat se facturum, domum Domino, et domum sibi, et ambire Jerusalem muro triplici: ut in primo ambitu esset templum, et mansiones hebdomadarios; domus quoque regia eum mansionibus domesticorum; in secundo habitarent potentes viri et prophetæ. Unde infra legitur de prophetissa, quod habitaret in secundo; in tertio officines. Post hæc ascendit Salomon in Gabaon, ut immolaret ibi in excelsu. Et cum dicitur Gabaon non est proprium nomen loci, sed appellativum, et interpretatur *collis excelsus*. Josephus enim dicit eum ascendisse in Hebron, et obtulit mille hostias in holocaustum super altare, quod fecerat Moyses, et apparuit ei Dominus, per somnium in nocte, dicens: « Postula quod vis, ut dem tibi. » Qui respondit: « Domine Deus, ego sum puer parvulus, et ignorans ingressum et exitum meum. Da ergo cor docile servo tuo, ut possim iudicare populum tuum, et discernere inter bonum et malum. » Et placuit sermo coram Domino, et ait ad eum: « Quia non postulasti juxta verbum hominum, dies multos, et divitias, et animam inimicorum tuorum, feci tibi secundum sermones tuos, et dedi tibi cor sapiens in tantum, ut nullus ante te similis tui fuerit. Sed et hæc quæ non postulasti, dedi tibi, si tamen ambuleris in viis meis, sicut pater tuus. Et evigilans Salomon intellexit quod esset somnium, id est revelatio facta per somnium. » Et reversus in Jerusalem, coram arca Domini gratias agens, obtulit holocausta et pacifica. »

CAP. VI. De judicio Salomonis facto propter contentionem meretricum.

Tunc duæ mulieres meretrices venerunt ad regem (*III Reg. III*), quarum una ait: « Ego, et mulier hæc solæ habitabamus in domo una. Cumque peperissom, tertia die post peperit et hæc. Mortuus est autem filius ejus, quem noctis silentio posuit in sinu meo, et filium meum viventem collocavit in sinu suo. Mane facto diligentius intuens, deprehendi illum non esse meum, qui mortuus fuerat. Respondit altera: Non est ita, sed filius tuus mortuus est, meus autem vivit. » Cuiusque mens omnium in hujus rei discrimine hæsitaret, rex solvit causam inopinata. Et allato gladio, ut ait Josephus, præcepit utrumque infantem dividi, ut utraque medietatem vivi et mortui acciperet. Quod audiens mater viventis, commota sunt viscera ejus super filio suo, et ait: « Obsecro, domine, date illi infantem vivum. Sufficiet mihi si videam eum vivere. Altera dicebat: Nequaquam, sed dividatur. » Et cognoscens rex vocem utriusque de vero cordis fonte prolata, ait: « Date huic infantem vivum. Hæc est mater ejus. » Et attendens omnis Israel divinam sapientiam in

A rege esse, timuerunt eum, et admirati sunt assessores ejus, qui prius sententiam, quasi ab adolescente prolata, deridebant. Porro Banaias erat super exercitum. Sadoc autem sacerdos, Azarias filius Nathan super custodes regis, Zabud filius Nathan sacerdos regis, id est cancellarius, et Abisar præpositus domus, id est procurator et Adoniram super tributa (*III Reg. IV*).

CAP. VII. De præfectis Salomonis, et inventione exorcismorum.

Habebat autem Salomon duodecim præfectos super omnem Israel; per singulos menses singuli præbebant necessaria regi et domui ejus (*III Reg. IV*); quorum unus reliquis præsidebat, scilicet Achimaas habens Basamath filiam Salomonis in uxorem, licet, et unus de reliquis aliquam haberet filiam Salomonis. « Erat autem cibus Salomonis per dies singulos triginta cori similia, et septuaginta cori farina; decem boves pingues, et viginti boves pascuales, et centum arietes, excepta venatione cervorum, et caprarum, babalorum, et avium altitium. » Sed, et pisces quotidie ab alienigenis portabantur. Et erat summa pax in terra, et habebat Salomon equorum currilium quadraginta millia, et duodecim millia equitum, quorum medietas regi in Jerusalem obsequabatur; reliqui vero per vicos regio dispersi manebant. Præfectus vero ille, qui ministrabat expensas mensæ, equis hordeum et paleam ministrabat devehens omnia ad locum, ubi rex morabatur. Et præcellebat rex sapientia omnes Orientales, et *Ægyptios*, et Hebræos etiam quatuor filios Moab nominatissimos, Homam, et Etham, Chachol, et Dorda. Et acripit librum de Canticis; et modulationibus, in numero versuum quinque millium. Parabolarum quarum scripsit tria millia. Et disputavit de natura arborum, et herbarum, a cedro usque ad hyssopum. De natura quoque omnium animalium philosophatus est, per unumquodque genus parabolam dicens. Excogitavit etiam adjurationes quibus ægritudines solent mitigari. Alias quoque quibus demones ejiçerentur, et alias quibus obstricti non redirent. Excogitavit etiam characteres, qui inscribentur gemmis, quæ posita in naribus arreptitii, cum radice Salomoni monstrata, statim eum a demonibus liberabat. Hæc scientia plurimum valuit in gente Hebræorum, et maxime necessaria erat. Ante adventum enim Christi sæpius homines a demonibus vexabantur, quod homines vivos ad infernum quatuor quoque detrucebant. Josephus quoque testatur se vidisse quemdam Eleazarum exorcistam coram Vespasiano, et filius ejus, et tyrannis, in hunc modum prædictum curantem vexatos a demonibus, et ut probaret eis demonem egressum per nares cum spiritu anhelantis, vas ponebat in medio, et imperabat demoni egresso, ut illud everteret in argumentum suæ egressionis; et ita fiebat.

*Additio I. Josephus nec gemmam, nec herbam nominat. Sed fuit gemma crystallina, et inter anulum et gemmam ponebatur radix cujusdam herbe.

quæ a quibusdam portagon dicitur, ab aliis fel terræ, vel felterna, ab aliis sarracenicæ, et circa castraturam in argento persculpta erant septem nomina Dei præcipua, per quæ legitur creasse cœlum et terram, sicut in libro Imaginum habetur, et alia tria nomina sculpta erant in lapide ab aliis diversa. Si modum curandi scire desideras leges librum Imaginum, et ibi omnia invenies

CAP. VIII. *De operariis Templi.*

Misit autem Salomon ad Hiram regem Tyri dicens: Volo ædificare templum Domino, sicut locutus est patri meo. Præcipe ergo servis tuis, ut præcidant mihi cedros de Libano, et mercedem eorum dabo tibi quam petieris (*III Reg. v*). Et rescripsit ei Hiram dicens: « Servi mei deponent ligna de Libano usque ad mare, et deferent ea in ratibus, usque ad locum quem signaveris mihi, et tu de portu tolles ea, præbebisque necessaria in cibos domui meæ. » Itaque Hiram dabat Salomoni ligna cedrina, et abiecta quibus abundant Sidonii. Salomon autem supplebat inopiam eorum in cibis, præbens Hiram singulis annis coros tritici viginti millia, et totidem hordæi, et totidem batos olei eandemque vini mensuram. Porro « Salomon elegit operarios de Israel » proselytos. De Israelitis enim neminem servire fecit. « Et erat indictio triginta millium virorum, » id est summa eorum quibus hæc indicebantur. Vel forte indictio est, determinata hominum collectio, sicut cohors et legio. « Et mittebat eos in Libanum cum servis Hiram, decem millia per singulos menses vicissim, ut duobus mensibus revertentes ad propria requiescerent, » ut quarto mense priores ad laborem denuo remearent; « et præerat Aduram huic indictioni. » Statuit autem Salomon octoginta millia latomorum, id est lapidescorum in monte, quibus præfecit de Israelitis tria millia, et trecenti qui præcipiebant operariis. Porro latoni in lapidicina lapides grandes, et pretiosos, id est marmoreos scopulabant, et quadrabant. qui adeo grandes fuerunt in fundamento, ut dicit Josephus, quod multi ex eis habebant in longitudine cubitos viginti, in latitudine decem, in altitudine quinque. Quadratos quidem lapides dolaverunt cæmentarii Salomonis, et cæmentarii Hiram. Dolatos vero præparaverunt Biblii polientes, et sculpentes non solum lapides, sed et ligna. Est autem Biblos civitas Phœnicis, de qua Ezechiel: « Senes Biblii, et prudentes ejus (*Ezech. xxvii*). » Et sic omnia extra urbem dedolata et perfecta sunt, quod malleus, et securis, et omnem ferramentum non sunt audita in domo Domini eum ædificaretur. Fuerunt autem equorum, qui onera portabant septem millia. Fabulantur Judæi, ad eruderandos lapides celerius, habuisse Salomonem sanguinem vermiculi, qui tamir dicitur, aspersa marmora facile scabantur, quem invenit hoc modo. Erat Salomoni struthio habens pullum, et inclusus est pullus sub vase vitreo. Quem cum videret struthio, sed habere nequiret, de deserto tulit

PATR. CXCVIII.

A vermiculum, cujus sanguine linivit vitrum, et fractum est. Videns autem Salomon cacumen montis Moria, ubi ædificavit templum angustum, projecit illud, et in aream spatii amplioribus diffudit.

•Additio 1. In Paralipomenon legitur, « usque ad Joppen (*II Paral. ii*). »

••Additio 2. Latomi sunt proprie, qui in lapidicina eruderant lapides et saxa; cæmentarii qui dolant et componunt; Biblii vero qui sculpunt imagines.

•••Additio 3. In Paralipomenon legitur fuisse proselytos septuaginta millia (*II Paral. ii*), quæ humeris onera portabant, et tacetur de equis; in Regum legitur de equis, et tacetur de viris

CAP. IX. *De ædificatione templi.*

« Factum est autem, post quadringentos et octoginta annos egressionis Israel de Ægypto, anno quarto regni Salomonis, mense secundo, qui Zius apud Hebræos dicitur, apud nos Maius, cœpit Salomon ædificare domum Domino » de candido marmore, quod parium dicitur (*III Reg. vi*). Josephus tamen dicit, anno quingentesimo secundo egressionis de Ægypto, describens etiam annos ætatum præcedentium, dicens ab Abraham fluxisse annos mille viginti, a diluvio mille quadringentos, ab Adam tria millia centum et duos. Habebat autem domus in longitudine cubitos sexaginta, in latitudine vero viginti. Pars quidem anterior, quæ sancta dicitur, et erat ab Oriente quadraginta cubitorum erat in longitudine. Reliqua pars ad occidentem viginti cubitorum erat, et dicebatur Sancta sanctorum. Porro in altitudine triginta cubitos habebat, usque ad primum tabulatum, super quod secunda mansio erigebatur triginta cubitis, usque ad secundum tabulatum. Tertia vero mansio erat sexaginta cubitorum, usque ad tertium tabulatum, quod erat tectum domus. Et sic tota templi altitudo in centum viginti cubitos ascendebat. Josephus tamen mentionem non facit, nisi de duabus mansionibus unicuique ascribens cubitos sexaginta, sed duos inferiores sub una comprehendit. Et erat porticus ante faciem templi, habens longitudinem juxta templi mensuram sexaginta cubitorum, et latitudinem decem cubitorum, surgens in altum, ut dicit Josephus, usque ad celsitudinem templi, et fecit in templo fenestras obliquas, id est exterius angustas, et interius obliquando diffusas: has excogitavit Salomon. Trabes autem posuit in domo per transversum per tria loca in summitatibus trium mansionum adeo longas, ut forinsecus capita earum prominere ex utraque parte. Et ædificavit super capita forinsecus prominentia tria tabulata, ad deambulandum circa templum: quæ in Evangelio pinnacula templi dicuntur (*Matth. iv*). Quæ quomodo facta esse in utroque latere, satis elucet. Quomodo autem fuerit in fronte orientali et occidentali, non memini me legisse, nec super hoc me somnare

aut libet, aut licet; sed quod ibi fuerant ereditur, quod videtur velle Josephus, dum ait de eversione templi. Latitudo vero tabularum differens erat. « Tabulatum enim quod erat subter quinque cubitos habebat latitudinis, et medium sex cubitos, et tertium septem. » Quod ad litteram quidam tradunt factum, ut in superioribus tabulatis manentes, non impedirentur, ad aspiciendum inferius, per obstaculum inferiorum. Hebræus tamen dicit tria tabulata parem habuisse latitudinem, ut si a summo usque ad imum plumbata cæmentarii dimitteretur, eorum perpenderetur æqualitas. Veruntamen inferius tabulatum quinque cubitorum erat in latitudine, medium vero sex, quia murus superior arctior factus, quasi per cubitum retractus erat. Ultimum vero tabulatum septem cubitos habebat pro retractione muri superius similiter factum. Fuerunt qui dicerent inferius tabulatum septem fuisse cubitorum, et medium sex, ut ascendendo arctaretur tabulata sicut et murus. Et corrigunt litteram, pro « subter, » ponendo, super. Vel etiam legunt, « subter, » dicentes, « tabulatum quod subter erat, » non loco, sed numero. Sicut enim altum dicitur, et profundum, et supremum, sic et subter dicitur loco, quod infra positum est; subter vero numero, ad quod ascenditur numerandum. Hæc autem tabulata sic erant conjuncta muro, ut ei non hærent, id est muro infixæ non essent. Trabes tamen de muris prominebant. Porro in extremitatibus cujusque tabulati, ut deambulantes ab injuria lapsus defenderentur; ædificavit luriculas, tanquam appodiationes, quæ in Regum, « latera » vocantur (17), in Paralipomenon, cancelli (II Paral. III), de quorum altitudine nescimus, nisi de supremo, quod habuit in altitudine quinque cubitos.

CAP. X. De ornatu inferioris domus.

Porro murus inferioris mansionis intrinsecus undique opertus erat tabulis cedrinis, trabibus vero solarii affixa erant laquearia cedrina (III Reg. VI). Pavimentum vero domus tectum erat tabulis ablegnis, tabulata vero laterum, et laquearia trabium, et pavimenta tabulis aureis operiebantur cum clavis aureis, quorum singuli erant quinquaginta siclorum, nihilque erat in illa inferiori parte templi, quod auro non tegetur, ita ut vultus ingredientium faceret auri lumine resplendere. Porro in junctura tabularum fecit anaglypha, id est cælaturas, vel tornaturas in juncturis fabrefactis, ne locus juncturæ deprehendi posset. In medio vero tabulæ erant imagines prominentes, cherubim et palmæ. Hæc quidem in tabulis cedrinis cælata erant, sed auro tecta, vel in ipsis tabulis aureis. Oraculum autem, quod dicitur Sancta sanctorum, habebat viginti cubitos longitudinis, et viginti latitudinis, et triginta altitudinis. In littera tamen habetur, et viginti cubitos altitudinis, quod intelli-

gendum est de pariete interposito inter sancta et oraculum. Sicut enim in tabernaculo columnæ interpositæ fuerunt, quibus appendebatur velum, sic interpositus est in templo paries cedrinus, non ascendens in altum nisi per viginti cubitos, decem cubitos, qui supererant, usque ad laquearia, intactos reliquens, ut fumus aromatum ascendens de altari per aperturam superiorem libere intraret in oraculum. Erat autem totus paries tectus auro, habens anaglypha, cherubim et palmas ad motum parietum. Illic parieti appensus erat velum de quatuor coloribus, cui intexta erant cherubim tantæ tenuitatis, ut parietis non prohiberent aspectum. Quod totum parietem operiens, forte usque ad laquearia ascendebat, quod legitur in Evangelio scissum fuisse a summo usque deorsum (Matth. XVII). De interiori schemate superiorum mansionum non legi, nisi quod, dum consummaretur ædificium, positus est lapis in angulo superiori, non sine grandi omnium admiratione. Cum enim ædificantes, et in fundamento et in muro eum locare niterentur, non est inventus locus ejus, donec in angulo superiori, et postremus omnium, convenientissime positus est, secundum quod prædixerat David. « Lapidem quem repronaverunt ædificantes, hic factus, » etc. (Psal. XVII.) In summitate vero muri per gyrum affixa erant aurea verna ad hominis magnitudinem propter aves abigendas, ut de longe aspicientibus, quasi silva aurea videretur. Per gyrum vero muri erat labium exterius, a quo dependebant grandes uvæ aureæ cum pampinis aureis, adeo fabrefactis, ut sursum aspicientibus quasi ad instar avium moveri sæpe viderentur. Porro juxta terram, ostium lateris medii in pariete erat domus dextræ, id est meridiana, et per cochleam testudinis ascendebat in medium cœnaculum, et a medio in tertium, hoc est per ascensum tortuosum, qui vulgo vitis dicitur, qui factus est ad similitudinem cochleæ testudinis. Josephus tamen describit ascensum factum per medium muri absconditum, facilem et securum, in parte muri exterioris fenestratum sufficienter. Ostium vero ascensus dicitur fuisse juxta terram in angulis anterioribus utriusque muri. Fecit autem in introitu templi postes de lignis olivarum quadrangulos, et duo ostia de lignis abignis altrinsecus, et utrumque ostium duplex erat, et se invicem tenens aperiebatur. Et sculpsit in eis cherubim, et palmas, et cælaturas valde eminentes, et operuit omnia laminis aureis opere quadro ad regulam. Fores istæ tantæ venustatis erant, quod etiam David prophetans de templi destructione, eas nominatim expressit, dicens: « Exciderunt januas ejus in idipsum (Psal. LXXIII). » Et, ut Josephus ait, non erat in eis lignum majus palmo. Quod forte notatur in Regum, cum dicitur, « opere quadro ad regulam. » Et erat altitudo earum triginta cubitorum secundum altitudinem inferioris

(17) Vix quantum ad sensum tale quid in Paral. reperies.

cœnaculi. Sed quod dicit Josephus altitudinem earum viginti cubitorum, videtur falsum esse, quia tanta erat latitudo templi, ergo ab oriente non erat murus. Sed in Regum est determinatio, ubi dicitur. « Ostium duplex erat, et se invicem tenens aperiebatur. » Erat quippe latitudo muri decem cubitorum altrinsecus, et apertura, in qua erant fores similiter decem, et ita in muro orientali altrinsecus supererant quinque cubiti. In apertura vero erant quatuor fores, duæ extrinsecus, et duæ intrinsecus, quarum unaquæque habebat latitudinem quinque cubitorum. Et erant sic artificiose compositæ, ut clausæ quasi continuum parietem facerent intus et extra. Apertæ sibi in medio spissitudinis muri obviabant, et totam ejus latitudinem tangebant. Et sic artificiose sibi adhærebant, ut quando claudebantur exteriores, claudebantur et simul interiores. Nullus enim in templo nocte remanebat, qui clauderet eas interius. Cumque aperiebantur exteriores, aperiebantur etiam simul interiores, propterea dictum est: « Ostium duplex erat, et se invicem tenens aperiebatur. » Porro in pariete oraculi fecit duo ostiola de lignis olivarum, et postes angulorum quinque, ut in quinto angulo medio, cardines affixi starent circa quos ostiola movebantur, et erant in ostiola anaglypha, Cherubim et palmæ. Quidam tamen dicunt postes angulorum quinque, subaudi, cubitorum erant. In oraculo autem erat arca, et propitiatorium, et cherubim, quæ fecerat Moyses in deserto.

Additio 1. Id est sancta consecutiva, loco scilicet sanctorum, sicut dicitur sæculum, consecutivum sæculi, vel sancta sanctorum comparative, id est sanctiora sanctis.

Additio 2. Pampinus est folliculus, sub quo fructus vitis a frigore vel ardore defenditur; atque adversus omnem injuriam munitur; ideoque alicubi intercisus est, ut et solem ad maturitatem fructus admittat et umbram faciat. Et dictus est pampinus, eo quod de palmitate pendeat. Est autem feminini generis, et dicitur hæc pampina, et facit genitivum pluralem, harum pampinarum.

Additio 3. Sensus est, in pariete meridiano, qui dicitur dextrum latus, ad differentiam aquilonaris lateris quod erat sinistrum, erat ostium per quod ascensus erat ad cœnaculum.

Additio 4. Nota duplicem esse opinionem de ostiis illis. Dicunt enim quidam in utraque parte introitus, qui erat decem cubitorum, ostium unum fuisse, quorum utraque habebat sibi conjunctum ostium, ut videmus, in fenestris quibusdam, et tam ipsum quam innexum sibi, erat quinque cubitorum, et ita ex utraque parte erant quasi valvæ, quarum utraque decem cubitos habebat, ut eis apertis altrinsecus cooperirent latitudinem, vel potius spissitudinem muri. Et quasi contiguus paries muri apparebat. Quando vero claudebantur, replicabantur illa duo altrinsecus annexa. Alia opinio est, ut altrinsecus in angulis ipsius muri fuerint duo ostia,

ita quod quilibet quatuor angulorum, suum haberet ostium, unumquodque hoc cubitum, et dum claudebantur duo exteriora, arte quadam claudebantur interiora. Utrique istorum potest applicari littera, planius tamen sequenti.

CAP. XI. De duobus cherubim.

« Fecit autem Salomon duos cherubim de lignis olivarum decem cubitorum altitudinis (*III Reg. vi*), » stantes super pavimentum, in lateribus arcæ, et habentes pedes obliquatos, quasi ad deambulandum elevatos, opertos auro purissimo, habentes alas aureas, singulas quinque cubitorum, quarum duæ extendebantur super arcam, et obviam sibi venientes jungebantur super eam, tegentes sanctuarium infra se positum. Alas autem duas extendebat altrinsecus ad parietes, ita ut ala unius tangeret parietem, et ala alterius parietem alterum. Porro extra parietem in sancta posuit mensam ad aquilonem, et candelabrum ad austrum. Inter quæ medium erat altare aureum, quod fecerat Moyses in deserto. Sed præter illud candelabrum, posuit alia candelabra aurea ejusdem schematis, sed majoris, quantitatis quinque hinc, et quinque inde. Similiter cum mensa quam fecerat Moyses, posuit alias decem mensas ejusdem schematis, sed majores quantitatis, quinque hinc, et quinque inde. Inter hæc autem posuit altare thymiamatis, et vestivit illud cedro, quod etiam dicitur altare oraculi, id est coram oraculo. Per hoc intelligitur fuisse aliud altare, quam quod ædificavit Moyses. Illud enim erat de lignis setim circumtectum ex omni parte auro. Illud autem vestitum erat cedro. Proinde intelligitur hoc altare fuisse de lapidibus, quos ferrum non tetigit, et erat opertum per circuitum tabulis cedrinis. Sed et illæ opertæ erant ex omni parte laminis aureis, cujus quantitatem non meminimus legisse. Illud vero modicum altare, quod fecit Moyses in deserto forte repositum erat in Sancta sanctorum, non ad usus quotidianos thymiamatis, sed ad aliquos usus singulares, quando semel in anno ingrediebatur sacerdos cum sanguine. Hoc antem modo potest perpendi, quia dicit Apostolus, in Sancta sanctorum fuisse aureum thuribulum (*Hebr. ix*), et hic erat ornatus templi in interioribus

CAP. XII. De porticu.

In facie vero templi erat porticus (*III Reg. 7*), quæ in Evangelio dicitur vestibulum templi, habens columnas æreas in longitudine sui dispositas in medio quarum erant duæ mirabiliores cæteris positæ fores templi, habentes in medio sui spatium decem cubitorum secundum latitudinem portæ templi. Quarum talis erat compositio: Stylus, vel stipes columnæ octodecim habebat cubitos altitudinis; non planæ, sed valliculatus, habens in circumitum canales cavationis quatuor digitorum, et erat fusilis, et linea duodecim cubitorum ambiebat illum. Si quis vellet rotunditatem tangere, vel forte in

medio columnæ, linea fusile opere circumducta erat. Epistylum vero columnæ super quod locandum erat capitellum latius erat stipe, et rotundum opere reticulato cælatum. Capitellum autem superpositum epistylío fusile erat, et quinque cubitorum altitudinis, et in suprema parte erat liliatum. Latera vero ipsius ex omni parte in modum retis et catenarum erant contexta, adeo artificiose, ut retia, et catenæ magis viderentur apposita quam insculpta, vel quia solida non erant, perforata undique fusa sunt, ut connexiones retis formam exprimerent. (Septena versuum retiacula erant in capitello uno,) id est septem ordines habentes eandem cælaturam, totum circumitum capitelli per gyrum occupantes, vel ab inferiori parte capitelli, usque ad supremam, erant isti septem ordines dispositi ascendendo. Super capitellum vero erat quasi funiculus, super quem positum erat retiaculum tenens ejus summitatem, et descendens aliquantulum circa latera capitelli in circumitum. In cujus extremitate dependebant in duobus ordinibus ducentis malogranata. In epistylío quoque columnæ, super quod sedebat capitellum, dependebant malogranata. Legitur enim quod capitella erant super summitatem malogranatorum. Eiusdem compositionis erat columna altera. De compositione vero basium non legi. Hæ duæ columnæ propriis nominibus vocabantur, tum propter sui magnificentiam, tum propter futurorum multam præfigurationem. Dextera dicebatur Jachim, id est *firmitas*, Josephus vocat eam thalamum Jachim. Sinistra dicta est Rooz, vel Boz, quod sonat *robur*, vel *in robore*. De reliquis columnis vestibuli et modicis agit historia dicens : « Capitella autem quæ erant super capita columnarum, quasi opere lili fabricata erant in porticu quatuor cubitorum, et rursus alia capitella in summitate columnarum desuper, juxta mensuram columnæ contra retiacula. Porro de compositione columnarum tacet. Capitella vero earum minora dicit uno cubito prioribus capitellis. De schemate eorum tantum dicit, quod erant liliata, et habebant retiacula superposita. Quod autem sequitur malorum granatorum ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi, ambiguum est, utrum hoc dictum sit de capitellis minoribus, an recapitando dictum sit de capitellis prioribus. Has columnas sudit Hiram Tyrius, plenus sapientia ad faciendum omne opus ex ære, filius mulieris viduæ de tribu Nephtholim, patre vero Tyrio. Sed et omnia utensilia templi ærea, et quidquid in eo de ære factum est, sudit Hyram in campestri regione Jordanis in terra argillosa, et inter Sochet, et Sarchan. Nec te moveat, quod aliquando de ære, aliquando de aurichalco dicuntur facta, quia idem est, cujus splendor et pulchritudo similis erat aëro, ut dicit Josephus. In hoc vestibulum ascendebatur ab atrio sacerdotum duodecim gradibus, secundum Josephum. Quidam tamen dicunt septem secundum visionem Ezechielis, dicunt enim in multis concordare compositionem templi materialis, cum

A compositione templi spiritualis, quod vidit Ezechiel.
* *Additio* 1. Triginta quinque cubitorum altitudinis, ut legitur in Paralipomenon.

CAP. XIII. *De cubiculis, et cœnaculis hebdomadriorum.*

Ædificavit autem Salomon in circumitu templi post vestibulum triginta parvulas domus, quæ sui copulatione totum templi spatium intrinsecus ambiabant (*III Reg. vii*). Harum singulæ habebant quinque cubitos latitudinis, et tantumdem longitudinis, et quindecim in altitudine. Ingressusque earum ita fecit adinvicem, ut ex alia ingrederetur ad aliam, aliquo spatio interposito. Et supra eas ædificatæ erant aliæ æquales eis, et mensuris, et numero, ita ut latera templi tria per circuitum tegerentur domunculis, usque ad primum tabulatum exterius. Reliqua vero pars templi superior circumædificata non erat, sed libere videri poterat. Non fuerunt hæ domunculæ pastophoria, vel exedræ, ut quidam putant, de quibus postea dicemus, sed fuerunt cubilia, et cœnacula hebdomadriorum, et gazophylacia vasorum et vestium templi.

* *Additio* 1. Si enim exterior longitudo templi fuit tantum quadraginta cubitorum, et latitudo triginta, tunc ambitus trium murorum habuit tantum centum quadraginta cubitos, ad quem ambiendum sufficerent domunculæ viginti octo quia quinque viginti octo faciunt centum quadraginta. Credendum est autem quod prædicta quantitas templi fuit inter muros intrinsecus, et murus habuit decem cubitos latitudinis. Ergo longitudo exterior fuit septuaginta cubitorum hinc et inde, latitudo occidentalis quadraginta qui faciunt centum octoginta. Ad quos implendos necessariæ essent triginta sex domunculæ si continuæ essent.

CAP. XIV. *De atrio sacerdotum.*

Et ædificavit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, et uno ordine lignorum cedri (*II Reg. vii*). Porro plura fuerunt atria circa templum, ut in psalmo legitur : « Qui statis in domo Domini, in atrii domus Dei nostri (*Psal. cxxxiii*). » De interiori tantum atrio mentio fit in Regum, de eodem et de secundo tractat Josephus. Sed præter hæc duo etiam fuerunt alia duo. Igitur atrium interius, erat platea grandis ex omni parte circa templum diffusa per quadrum, quæ præ foribus templi ad orientem plurimum extendebatur, quia ibi erat altare æreum, et luteræ, et ibi ministrabant levitæ, et sacerdotes coram Domino. Circa utrumque vero latus templi non adeo diffusa erat. Ab occidente vero strictior, cujus pavimentum vario marmore stratum erat, et diversis imaginibus venustatum. Hoc atrium cingebat murus brevis in altitudine tantum trium cubitorum, et erat unus cubitus lapidum unius coloris, secundus lapidum alterius coloris, tertius tertii coloris. Intus autem erat vestitus cedro, et positus erat murus per gyrum in extremitate hujus atrii, ut cæteros a ministris

ab ingressu atrii prohiberet. Ad hunc se appodiant psallentes; et conversi ad populum super hunc inclinati loquebantur. In eodem muro stabant columnæ æquis intervallis dispositæ, populum extrastantem ad legem sanctimoniam præmonentes, aliæ litteris Hebræis, aliæ Græcis, aliæ Latinis, et ne in locum sanctum transirent prohibentes. Hic ambitus muri proprio nomine vocabatur gion, Latine vero cancellus. Unum solum habebat introitum ab oriente contra portam templi, habens aperturam viginti quinque cubitorum sine foribus, usque ad hunc introitum ascendebant viri, et mulieres deferentes oblationes suas ad ministros sibi occurrentes. Nec licebat eis nisi in quibusdam casibus ulterius transire, et ascendebant ad ipsum per quatuordecim gradus. Hoc atrium dicebatur atrium interius, vel atrium sacerdotum, quod etiam illi qui erant Aaronitæ, sed propter maculam aliquam offerre non poterant, non intrabant, licet de partibus sacrificiorum alerentur.

**Additio* 1. Forte quando fiebat iudicium Zelotypiæ, vel quando Nazareus adimplebat tempus voti.

CAP. XV. De atrio mundorum.

(18) Post illud atrium, et infra ipsum in declivi latere montis, positum erat secundum atrium, quod dicebatur sanctum, quod Josephus vocat aulam, vel basilicam grandem. Erat autem diffusum per circumitum circa atrium interius, longe tamen majus eo, et pavimento vario marmore. Erat quoque circumseptum muro in altitudine viginti quinque cubitorum interius, exterius vero altitudinis quadraginta cubitorum, secundum declivitatem collis. Et licet sic altus esset, non ascendebat tamen usque ad fabricam templi, nec ipsius aspectum prohibebat. Erat autem murus iste ad occidentem simplex, et nullam habens portam. In utroque vero latere, et fronte orientali, habebat porticus circumjacentes instar claustrum monachorum, in quibus erant columnæ singulorum lapidum diversi coloris cum basibus argenteis. Cameræ vero porticum, et laquearia cedrina erant. Latitudo vero porticus triginta cubitorum. In latere meridiano erant quatuor portæ duplices valvas habentes, quæ laminis aureis et argenteis miro opere decoratæ erant. Eiusdem numeri, et eiusdem schematis erant portæ in latere septentrionali. In his sedebant janitores, ut arcerent immundos ab introitu hujus atrii. Porro in orientali fronte erat porta, quæ speciosa dicebatur, habens valvas de ære Corinthio factas. In angulis hujus frontis erant duæ portæ modicæ, per quas ascendebant mulieres ad offerendum. Vel forte ministri descendebant in occursum earum ibi, ad suscipiendas earum oblationes.

(18) Hæc sequentia sunt sumpta de Josepho.

(19) Ibid.

Per has portas, quas diximus, ascendebant undequaque viri mundi in atrium secundum, ut orarent sub divo tempore serenitatis, sub porticibus tempore tempestatis. In platea hujus atrii orientalis vendebantur animalia, et volucres ad offerendum, et mensæ numulariorum stabant ibi, quas evertit Dominus (*Matth.* xxi; *Joan.* ii). In porticibus autem circa portas stabant gazophylacia diversi generis ad recipiendas oblationes ingredientium. In porticibus laterum erant pastophoria, id est loca separata ad comedendum, in quibus sacrificantes de partibus sacrificiorum, quæ eos contingebant, vescebantur coram Domino. Quidam tamen volunt quod ibi tantum a foris venientes a finibus Israel comedebant, et ob hoc dici pastophoria. In eisdem porticibus erant cathedræ, et synedræ, et exedræ, id est tria genera sedilium, ut ait Isidorus. In cathedris sedebant doctores in gymnasio; in synedris sedebant auditores in consistorio. Et dicebantur synedræ, quasi concessus. In exedris autem sedebant assessores cum iudice quando secretius aliquid tractabant, quasi in locutorio. Et dicebantur exedræ, quasi assessus, licet exedra sæpius ponatur pro thalamo. Hoc atrium secundum sæpe in Evangelio dicitur templum, ubi dicitur quod oves et animalia vendebantur in templo (*Matth.* xxi), et quod Jesus docebat in templo (*Luc.* xix), et quod filii Israel orabant in templo, etc., in hunc modum.

CAP. XVI. De atrio mulierum.

(19) Porro sub hoc atrio erat atrium tertium, similiter in declivi latere montis positum, ejusdem compositionis cum secundo, et si non tantæ venustatis nec tam pretiosi ornatus. In hoc orabant mulieres, mundæ tantum.

CAP. XVII. De atrio immundorum.

(20) Infra illud atrium erat et quartum, in quo orabant viri immundi, et mulieres et gentiles, cuius murus exterior in radice collis positus erat, et ascendebant quadringentis cubitus usque ad verticem tantum collis, in quo situm erat templum, et ita muri atriorum in nullo prohibebant aspectum templi, nec eorum qui ministrabant in atrio interiori.

CAP. XVIII. De altari, et mari æneo.

(21) Porro in atrio interiori erat altare æreum, factum est lapidibus impolitis circumtectum ex ea parte ære longe majoris quantitatis quam illud portatile, quod factum fuit in deserto viginti cubitorum longitudinis, et totidem altitudinis, et erat sub eo fovea grandis, in quam per foramen in medio altaris positum cineres defluebant, et sanguis qui ad crepidinem altaris fundebatur influebat in eam. Quandoque vero mundabatur fovea per fe-

(20) Ibid.

(21) Ibid.

nostram, quæ erat ad orientem. Altare vero, quod fecerat Moyses, propter reverentiam sui in aliqua parte atrii reservatum est. Quod quidam tradunt ibi permansisse, usque ad eversionem templi factam per Romanos. Imo etiam postea cum gentiles habitaverunt in Jerusalem fecerunt ex eo horologium sibi. De loco vero hujus altaris, et quomodo immolantes ad latus ejus immolarent coram Domino, supra satis dictum est. Porro in eodem atrio posuit Salomon mare æreum fusile (*III Reg. vii; II Paral. rv*), quod nos lavatorium dicere possumus, ut in eo sacerdotes ministraturi abluerent pedes et manus. Quod Josephus vocat cantarum ingentem in schemate hemispherii factum, cujus latitudo decem cubitorum erat per diametrum, a labio usque ad labium. Altitudo vero erat quinque cubitorum a labio, scilicet usque ad fundum, spissitudo vero erat tres digitorum. In superiori parte adeo latum erat, quod resticula triginta cubitorum cingebat illud per circumnitum, sed paulatim in descensu angustius fiebat, adeo ut circa fundum resticula decem cubitorum ambiret illud. Supremum ejus labium repansum erat ad modum lillii. In lateribus autem ejus extrinsecus duo ordines erant sculpturarum historiarum, id est historias aliquas habentium. « Capiebat autem duo millia batos, » id est tria millia metretas. Batus enim capit metretam et dimidium. Et est batus mensura trium modiorum, ejusdem capacitatis cujus, et ephi. Sed et batus est mensura liquidorum, ephi vero aridorum. Porro basis super quam stabat habebat duodecim boves æneos, et fusiles, e quibus tres respiciebant ad aquilonem, tres ad occidentem, tres ad meridiem, tres ad orientem, quorum anteriora tantum prominabant sub mari, posteriora vero intus latitabant.

* *Additio 1.* Id est linea diametraliter a labio ad oppositum labium protensa decem cubitos habebat.

CAP. XIX. De luteribus.

« Fecit quoque Salomon decem luteris æneos, et fusiles, » altitudinis quatuor cubitorum (*III Reg. vii*). Erat autem in summitate luteris os recurvatum interius, et adeo angustum, ut unius cubiti esset ejus latitudo. Fundus vero ejusdem erat latitudinis cubiti et dimidii, juxta quantitatem basis supra quam sedebant. « Quadraginta batos capiebat luter unus. » In eis abluabantur intestina, et pedes holocaustorum, et erant omnes ejusdem facturæ, sicut et bases, quibus incidebant. Erat autem basis in inferiori parte in longitudine et latitudine habens quatuor cubitos per quadrum, in altitudine vero trium cubitorum. Et ascendendo paulatim angustata usque ad cubitum et dimidium, juxta quantitatem fundi ipsius luteris. Eratque composita ex quatuor tabulis, quibus quinta erat superposita quadrata, et ex omni parte aliquantulum excedens summitates aliarum, habens in medio sui eminentem concavitatem rotundam, in qua sedebat luter. Ipsum opus

A basis interrassile erat, et in juncturis tabularum, per quatuor angulos erant sculpturæ eminentes, ad modum columnarum, quas quidam dicunt vocari media intercolumna, quadrata tamen quidam legunt ibi media intercolumna quadrata, vocantes columnam mediam tabulam, inter quatuor tabulas superpositam. Latera vero basis a media parte supra, insculptas habebant coronulas** et plectas, et in medio earum leones et boves, et cherubim, et super colla leonum et boum. et subter erant lora ex ære pendencia, quibus ligati videbantur. In summitate vero quatuor columnarum angularium erant humeri expansi, in similitudine manus humanæ et pedis aquilini, super quos tabula ferens luterem ita erat coaptata, ut naturaliter inserta videretur. Et habebant illæ columnæ proprias cælaturas, homines, arbores et aves. Porro altera media pars basis quæ erat circa terram, habebat per gyrum rotas eminentes cubiti et dimidii, et qui in rota fieri solent axes, et radios creatos et modiolos, omnia fusilia. Et circa eas positæ erant varix cælaturæ. Et hæc omnia adeo fabricata erant, ut non cælata, sed quasi apposita per circuitum viderentur, et basis quasi rotis circumstantibus vebi videbatur. Una erat fusura, et mensura, et sculptura decem basium et luterum. De sculptura tamen luterum nihil meminî me legisse. Horum quinque in atrio templi steterunt ad dexteram, et quinque ad sinistram ad hunc usum. Nathinæi prius lavabant membra hostiarum in piscina probatica, et lota tradebant sacerdotibus, qui, ne quid interim eis sordis adhæsisset, luteribus ea immergebant, ut resincerata superponerent altari. Porro lavatoria hæc in hunc modum posita erant, ut ingredientibus atrium sacerdotale, primo occurrebat ad meridiem mare æneum ad abluendas manus, postea progredientibus, occurrebant decem luteris, ad intingenda membra hostiarum, sursumque progredientibus occurrebat altare æneum similiter ad meridiem, positisque hostiis super altare, redibant sacerdotes offerentes ad mare æneum, et abluabant ibi pedes et manus, ut sic loti consummarent sacrificia, id est intrarent templum cum prunis et thymiamate, ad adolendum illud super altare in odorem Domini.

D * *Additio 1.* Cubitus tripliciter dicitur: Vel ipsa flexura brachii, vel mensura ab iade usque ad extremitatem digitorum, vel ab una manu usque ad aliam, expansis manibus. Dicitur autem cubitus, quia cibos sumendo in ipso cubamus.

** *Additio 2.* Coronula potest vocari, quæ sit de aliquo solido, ut de auro; plecta vero corona facta de junctis floribus, vel arboribus, ut sit de lauro et myrto.

CAP. XX. De vasis altaris.

Utensilia vero altaris ænei fecit Hiram ex ære lebetes ad suscipiendos cineres et prunas altaria, ollas quoque et caldarias ad coquendas carnes, et hamulas, id est fuscinulas ad extrahendas carnes

vel disponendas, et arpagiones, id est furcas ad componendum ignem, et membra hostiarum desuper disponenda, et scutras, vasa scilicet æqualis amplitudinis in ore et fundo, ad calefaciendum (*III Reg. vii*). Josephus addit et trullas forte ad congregandos cineres, vel eruendos, vel ad vertendum pavimentum. Porro utensilia templi aurea erant, vel argentea. Utensilia vero candelabrorum aurea erant, de quibus in Exodo legitur (*Exod. xxxvii*). Numerum vero utensilium quæ fecit Salomon tempore procedente, ponit Josephus, mensas scilicet super quas jacebant phialæ, et pateræ, et mortariola, et patenæ ad offerendam similam, et crateres in quibus similia cum oleo miscebatur, et assarones, in quibus libanina mensurabantur. Thuribula quoque, cum quibus ferebatur thymiana et alia thuribula, in quibus ferebatur ignis a majore altari ad minus. Hæc omnia obtulit Salomon aurea, et alia similiter argentea, sed in duplum. Quorum numerum, secundum Josephum, ponere timui, ne incredibile videretur, præsertim cum vitium scriptorum circa numeros plurimum inveniatur.

CAP. XXI. De dedicatione templi.

Anno igitur quarto regni Salomonis, secundo mense, fundata est domus Domini, et in anno undecimo mense Ebul, id est Octobria, consummata est in omni opere suo, et in universa utensilibus, quæ in imminente erant necessaria. Post dedicationem enim plura fuerunt fabricata et superaddita. Et ædificavit eam septem annis et septem mensibus. Et convocavit Salomon in anno undecimo majores natu Israel, et principes tribuum, et duces familiarum ad dedicationem templi, et ad efferendam arcam in illud (*III Reg. viii*). Et convenerunt omnes mense septimo, id est septima lunatione, quæ intraverat Octobrem. Et erat dies sollemnis, decimus scilicet dies quo fiebat expiatio. Potest tamen dici templum in Septembri dedicatum, quia totus fere sollemnis est, rege accelerante, et post dedicationem fecisse aliqua utensilia, quæ deerant mense Octavo, et sic utrumque verum est, quia mense Octavo perfecta est domus in omni opere, et utensilibus, et tamen mense Septimo dedicata est. Et tulerunt sacerdotes, et levitæ de civitate David arcam Domini, et omnia vasa ejus, et vox jubilantium, ut ait Josephus, a longe remotis audiebatur. Rex vero et universa multitudo gradiebantur, alias gratulabantur ante arcam, et immolabant hostias absque æstimatione, et numero, et aromatum fumus a longe positus sentiebatur. Et intulerunt sacerdotes arcam Domini in locum suum, et in oraculum subter alas cherubim, quibus quasi quodam ciburneo tegebatur. Capita quidem vectium super humeros portantium, a populo retro posito videbantur, donec arca reposita retracti sunt a visibus hominum in sempiternum. Arca vero tecta erat ne videretur. « In arca autem nihil aliud erat, nisi duæ tabulæ testamenti lapideæ. » Supplendum est autem, et urna aurea

A plena manna et virga Aaron. Hæc enim testatur Apostolus fuisse in ea (*Hebr. ix*). Factum est autem cum exissent sacerdotes de oraculo, et dicerent : « Constemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus » (*Psal. civ*), — « nebula implevit domum Domini, » non metuenda, sed temperata et fulgens, et obrumbavit facies sacerdotum, ita ut se invicem videre non possent, nec ministrare. Et ait Salomon : « Dixit Dominus, ut habitaret in nebula. » Nusquam legitur Dominus hoc dixisse. Sed quia in monte Sina apparuit in nebula, et præcessit Israel in nube, et ante Moysen positum in caverna petra transivit in nebula, ideo Salomon posuit dictum pro opere. Et est sensus : « Dixit Dominus, » id est opere monstravit. Subiit autem omnes quædam opinio phantastica, Dominum localiter descendisse in templum, quam amovit Salomon dicens : Novimus, Domine, quia fabricasti tibi domum perpetuam, cælum, terram simul et mare. Et flexo utroque genu in terra coram omni Ecclesia, utramque manum levavit ad Dominum supplicans pro peccatis, vel gratias agens de promissione Domini impleta, qui promiserat David domum sibi ædificandam per manum filii ejus. Oravit quoque ut quicumque Judæus, vel gentilis, ascenderet ad hanc domum, supplicans pro peccatis, vel clamans ad Dominum pro aliqua tribulatione, exaudiretur a Domino in his quæ juste postularet. Et surgens ab oratione, stans benedixit universo populo, et dedicatum est templum cum utensilibus suis die illa. Et deinceps in eadem die quartum fiebat festum, scilicet festum dedicationis. In eadem enim die erant tria alia festa, festum scilicet propitiationis, afflictionis et expiationis. Nec te moveat, quod diximus eum flexisse genua super terram, cum in Paralipomenon dicatur, quod fecerit Salomon basim æneam quatuor cubitis altam, quam posuit in medio basilicæ, et stans super eam benedixit populo. Potuit enim utrumque fecisse. Vel si pro eodem accipitur intelligendum est eum flexisse genua super terram, id est super locum in quo stabat. « Et immolavit Salomon hostias pacificas viginti duo milia boum, et ovium centum viginti millia. » Et quia altare æneum ad suscipienda holocausta, et adipem pacificorum minus erat; sanctificavit rex medium atrii interioris, ut super illud cremarentur, quæ super altare cremari non poterant. Fecit ergo Salomon festivitatem dedicationis, et omnis Israel cum eodem quatuordecim diebus : Quod sic intelligendum est : Quinque diebus continuis celebrata est dedicatio; in sexto vero die, quæ fuit quintadecima mensis, occurrit Scenopegia, quæ interposita est septem diebus. Qua terminata iterum celebrata est dedicatio per duos dies, qui internisi fuerant, et in die octavo, id est post duos septenarios, dimisit rex populum. Vel dedicatio continuis septem diebus facta est, et post decimam septimanam diem incioata est Scenopegia, et terminata in vicesima tertia, et in octava Scenopegiæ post collectam dimisit populum.

« Et apparui Dominus secundo Salomoni per somnium, dicens: Exaudiui orationem tuam, sanctificavi domum hanc, et erunt oculi mei cunctis diebus super eam, et super te, et super populum Israel, si custodieritis mandata, quæ proposui vobis. Alioquin auferam vos de terra quam dedi vobis, et templum hoc projiciam a conspectu meo, et erunt ærumnæ vestræ fabulæ narrantium (*III Reg. ix.*) »

**Additio 1.* Quando David introduxit arcam, cantaverunt alium psalmum: « Confitemini Domino, et invocate nomen ejus (*Psal. civ.*) »

**Additio 2.* Legitur in Paralipomenon ignis de cælo descendisse, et devorasse oblata (*II Para. ip. vii.*)

CAP. XXII. De domo Saltus

Factum est autem post fabricam templi, cepit Salomon constituere ædificium domorum regaliū (*III Reg. ii.*), quod tredecim annis vix implevit. Non enim circa ea adeo fervens erat studium populi, sicut circa templum, sed nec ad eas opulentiæ fuerat ei præparata a patre. Fecit autem tres domos, domum sibi, et domum uxori suæ filiæ Pharaonis, et domum Saltus. De domo regis hoc solum dicitur in hoc libro Regum. « Domum suam ædificavit Salomon tredecim annis, et ad perfectum usque perduxit (*III Reg. vii.*) »; et paulo post, « porticum etiam solii, in qua tribunal fecit (*ibid.*) » Et vocavit porticum ipsam domum in qua erat solium et tribunal: solium autem est regis, tribunal judicis. Et erat in eadem domuncula in qua sedebatur ad judicandum, id est in qua cum assessoribus tractabatur de sententiâ. De hujus domus compositione tacet liber Regum, forte quia eadem erat quæ et in domo Saltus, quam plenius describit. De domo reginæ dicitur in Regum, quod eam tali opere fecit, quali et domum regiam. Porro domus Saltus duplex erat, et ex duplici materia. Pars inferior erat lapidea, et dicebatur nephota, id est pigmentaria, in qua reponerentur aromata et pigmenta ad usum templi et domus reginæ, ut ex beneficio terræ, et mari diu vigerent quasi recentia. Superior pars domus lignea erat de lignis Libani facta; unde et dicta est domus Saltus, vel domus Libani, vel domus Saltus Libani. Quidam tamen putant eam ob hoc sic vocatam, quia circumquaque consita erat ex arboribus et viridariis miræ recreationis, juxta densitatem saltus Libani. In ea reponerentur arma, ut beneficio ligni rubiginem non sentirent, nec solum arma ad pugnandum, sed et ad decorem et ad ostentationem regii fastus. « Fecit enim rex Salomon ducenta scuta aurea, et sexcenta sicli erant in unoquoque scuto (*III Reg. x.*) » In Paralipomenon additur de totidem lanceis aureis (*II Paral. ix.*) « Fecit quoque ducentas peltas aureas, quarum quædam rotundæ erant, aliæ instar semicirculi factæ. Illis utebantur custodes regis ante ostium domus excubantes (*III Reg. xiv.*) Etiam quando rex egrediebatur præcedebant eum æquitanes, et ferentes hujusmodi ar-

ma, juvenes flavi, et usque in equorum sessionem diffundentes cæsariem, comis suis adjicientes auri tincturam, ut eorum capita sole percussa radiarent. Hos sequebatur rex vectus in curru, et ad locum quemdam solitus erat exire, qui ab Jerusalem abest duobus funiculis, et dicebatur hortus Eden, id est *deliciarum*. Porro pars illa superior, quæ dicebatur domus Saltus, habebat longitudinem centum cubitorum, in latitudine quinquaginta, et in altitudine triginta cujus camera tota vestiebatur tabulis cedrinis. Sustentabatur vero tribus ordinibus columnarum. Unusquisque ordo habebat columnas quindecim e regione se respicientes, et pari modo a se distantes, et ita inter muros et tres ordines columnarum erant quatuor deambulatoria. Præ foribus autem domus fecit porticum columnarum quinquaginta cubitorum longitudinis, et triginta latitudinis. De compositione inferioris partis domus lapideæ tacet liber Regum, forte quia ejusdem compositionis erat cujus et superior.

CAP. XXIII. De basilica et domo reginæ.

E regione stabat domus regia, grandi interjacente viridario ejusdem longitudinis, latitudinis, et altitudinis, et similiter intercolumnata (*III Reg. vii.*). Verumtamen simplex erat, et unius mansionis murus, cujus altitudo quatuor habebat distinctiones, quarum tres diversis variabantur coloribus, quarta vero superior cælaturis erat ornata. Erant ibi arbores sculptæ diversi generis, ramis, foliis et pomis obumbratæ, ita ut propter miraculum subtilitatis agitari quodammodo putarentur. In medio totius amplitudinis erat domuncula habens latitudinem triginta cubitorum, et in ea erat solium validis columnis extensum, in quo rex sedens judicia proferebat. In posteriori fronte domus, laquearia, et parietes vestiti erant auro, ubi « fecit rex thronum de ebore grandem et vestivit eum auro (*III Reg. x.*) », cujus ascensus facilis erat per sex gradus, et de marmore porphyrio factus; duodecim leonculi stabant super sex gradus hinc et inde. Reclinatio throni posterior rotunda erat sedens super vitulum respicientem, et duæ manus hinc et inde tenebant eum, et duo leones stabant juxta manus singulas. « Non fuit tale opus in universis regnis. Fecit et circa domum reliqua habitacula et sedilia. Ubi post causas explicatas residebant, strata omnia ex marmore, et tabulis cedrinis. Fecit quoque domum reginæ in latere descendente, marmore, cedro, auro, et argento opulentissime decoratam. Fecit et utensilia utriusque domus præclara; necnon et vasa, quæcunque sunt epulis opportuna, omnia ex auro fecit. Perfecit itaque Salomon viginti annis templum, et domos regias cum omni suppellectile sua, Hiram rege Tyri præbente sibi auxilium in lignis, et auro (*III Reg. ix.*) »

CAP. XXIV. De oppidis datis Hiram.

« Tunc dedit Salomon Hiram viginti oppida in

terra Galilææ (*III Reg. ix*), in sorte Nephthalim A Reg. x, et *I Paral. ix*). Et ingressa est Jerusalem cum comitatu multo, et divitiis inestimabilibus. Est autem Saba quandoque nomen regionis, sed hic est civitas regalis Æthiopiæ; hujus nominis significationes, apud Hebræos distinguuntur per apices litterarum, *SIN* et *SAMECH*. Herodotus dicit, post Mineum, qui Memphim condidit, fuisse reges Ægypti dictos Pharaones, quod sonat *regnantes*. Quibus successit Nichaula regina Ægypti et Æthiopiæ, quam putat Josephus venisse ad Salomonem. Quæ ingressa ad eum locuta est universa quæ habebat in corde suo. Nec fuit sermo, qui regem lateret, sed docuit eam in omnibus his quæ proposuerat. Et admirans, non habebat ultra spiritum, dicens famam regis minorem esse veritate. Veruntamen tria præ cæteris admirabatur, domum Saltus, et supra templi fabricam, ordinem quoque et frequentiam ministrantium in templo; tertium vero ordinem, et distinctionem servientium regi in mensa. Nam et pincernæ simili cultu et distincto ab aliis ornabantur, similiter et panum latores, et dapiferi, ut in tanta multitudine ministrorum, nullus dubitaret quis cujus rei ministerio fungeretur. Dedit autem regina regi munera centum viginti talenta auri, et gemmas pretiosas, et aromata quanta, et qualia non fuerant visa in Jerusalem. Dicit etiam Josephus, eam dedisse regi radicem balsami*, unde propagatæ sunt in Engaddi vineæ balsamitæ. Cui etiam Salomon multa redonavit, nihilque fuit quod postulanti non præberet. Quæ regina gratis suscipiens ad propria remeavit. Tradunt quidam eam rescripsisse Salomoni, quod præsentialiter ei dicere timuit, se vidisse scilicet quoddam lignum in domo Saltus, in quo suspendendus erat quidam, pro cujus morte regnum Judæorum periret, et certis iudiciis illud regi indicavit. Quod timens Salomon in profundissimis terræ visceribus occultavit illud. Pro cujus virtute aqua mota sanavit ægrotos, quod tamen in libria suis negant se habere Hebræi. Sed quomodo circa tempora Christi in probatica piscina superenata-verit incertum est (*Joan. v*), et creditur fuisse hoc lignum crucis Dominicæ.

terra Galilææ (*III Reg. ix*), in sorte Nephthalim A Reg. x, et *I Paral. ix*). Et ingressa est Jerusalem cum comitatu multo, et divitiis inestimabilibus. Est autem Saba quandoque nomen regionis, sed hic est civitas regalis Æthiopiæ; hujus nominis significationes, apud Hebræos distinguuntur per apices litterarum, *SIN* et *SAMECH*. Herodotus dicit, post Mineum, qui Memphim condidit, fuisse reges Ægypti dictos Pharaones, quod sonat *regnantes*. Quibus successit Nichaula regina Ægypti et Æthiopiæ, quam putat Josephus venisse ad Salomonem. Quæ ingressa ad eum locuta est universa quæ habebat in corde suo. Nec fuit sermo, qui regem lateret, sed docuit eam in omnibus his quæ proposuerat. Et admirans, non habebat ultra spiritum, dicens famam regis minorem esse veritate. Veruntamen tria præ cæteris admirabatur, domum Saltus, et supra templi fabricam, ordinem quoque et frequentiam ministrantium in templo; tertium vero ordinem, et distinctionem servientium regi in mensa. Nam et pincernæ simili cultu et distincto ab aliis ornabantur, similiter et panum latores, et dapiferi, ut in tanta multitudine ministrorum, nullus dubitaret quis cujus rei ministerio fungeretur. Dedit autem regina regi munera centum viginti talenta auri, et gemmas pretiosas, et aromata quanta, et qualia non fuerant visa in Jerusalem. Dicit etiam Josephus, eam dedisse regi radicem balsami*, unde propagatæ sunt in Engaddi vineæ balsamitæ. Cui etiam Salomon multa redonavit, nihilque fuit quod postulanti non præberet. Quæ regina gratis suscipiens ad propria remeavit. Tradunt quidam eam rescripsisse Salomoni, quod præsentialiter ei dicere timuit, se vidisse scilicet quoddam lignum in domo Saltus, in quo suspendendus erat quidam, pro cujus morte regnum Judæorum periret, et certis iudiciis illud regi indicavit. Quod timens Salomon in profundissimis terræ visceribus occultavit illud. Pro cujus virtute aqua mota sanavit ægrotos, quod tamen in libria suis negant se habere Hebræi. Sed quomodo circa tempora Christi in probatica piscina superenata-verit incertum est (*Joan. v*), et creditur fuisse hoc lignum crucis Dominicæ.

* *Additio 1.* Quam postea Cleopatra abstulit, pessima regina Ægypti.

CAP. XXVII. De feminis adversariis Salomonis, et morte ejus.

Porro convertit animum Salomon ad muros civitatis construendos, quos miro robore ampliavit (*II Reg. ix, et II Paral. viii*). Vias quoque regias, quæ ad Jerosolymam ducerent, nigro lapide stravit. In pluribus vero locis ruinas civitatum reparavit. Sed et novas civitates pro opportunitate locorum fundavit, quasdam contra hiemis intemperiem, quasdam adversus cauma æstivum, quasdam contra veris et autumnii mutabilitatem. In terminis vero terræ ædificavit urbes tabernaculorum, imo ultra fines terræ promissionis per plurimas urbes occupaverat, socero suo Pharaone rege Ægypti ei præbente auxilium. Qui, ut ait Josephus, ultimus regum Ægypti dictus est Pharaon, quod interpretatur *regnans*. Qui cum admiraretur opera Salomonis, præcipue commendabat domum Saltus, et sacrificia et frequentia levitarum circa ea. Porro de filiis Israel nullum fecit Salomon servum, sed erant viri bellatores et ministri ejus, ex quibus erant super omnia opera Salomonis præpositi quingenti quinquaginta; Chanaanæos autem de monte Libani, usque ad civitatem Amachi, fecit sibi servos tributarios. Classen quoque fecit rex Salomon in insula quadam Ægyptiaca Rubri maris, quæ dicitur Asiongaber, et navigabant cum servis Salomonis viri nautici de Tyro, quæ tunc insula erat, et deferebant de Ophir aurum multum, et circumveintes Indiam et Siciliam, post elapsum triennium, referebant Salomoni aurum quadringentorum viginti talentorum, et argentum, et dentes elephatorum, et simias, et pavos, et gemmas, et ligna thina multa nimis, quæ erant similia ligni setim, et odorifera; de quibus fecit rex Salomon fulcra, et sedilia domus Domini, et domus regis, et citharas, et lyras cantoribus, nam cynara, et naba ex electro constituit. Quasi nullius pretii erat argentum in diebus ejus, nam et sedilia pro foribus domorum plurima in Jerusalem argentea erant. Sed et ligna cedrina, quasi sycomoræ ligna abundabant in ea.

CAP. XXVI. De regina Saba.

Ad horum incredibilem opinionem regina Saba excitata, venit tentare eum in ænigmatibus (*III*

Procedente vero tempore et amavit rex Salomon mulieres alienigenas contra legem, et posuit maculam in gloria sua, et schisma in genere suo (*III Reg. ii*). et Fueruntque ei uxores reginæ, quasi septingentæ. et Josephus tamen dicit septuaginta et concubinæ trecentæ, quæ averterunt cor ejus, cum jam senex esset; et secutus est deos alienos, ne delicæ suas contristaret. Et ædificavit in excelsis circa Jerusalem tria fana idolorum: unum Astarthæ deæ Sidoniorum, quæ Juno dicitur; secundum, Chamos idolo Moabitarum; tertium, Moloch idolo

Ammonitarum, cujus fanum statuit in monte Olivæ, e regione templi : quod plurimum Deo displicuit. Unde et postea dictus est locus ille locus Offensionis. Venit ergo ad eum propheta missus a Deo Nathan, vel alius, dicens : « Hæc dicit Dominus : Quia scidisti pactum meum, scindam regnum tuum, et dabo illud servo tuo, non tamen totum, sed tribum unam, præter tribum Juda, dabo filio tuo, propter David servum meum, propter quem oclam hoc faciam hæc in diebus tuis. » Porro cum vixisset Salomon in summa pace, circa finem vitæ suscitavit ei Dominus adversarium Adad Idumæum de semine regio, qui in tempestate illa, quando desævit Joab in Idumæos, puer fugit in Ægyptum : cui postea rex Ægypti dedit uxorem uxoris suæ, quæ peperit ei filium Genubath. Cumque audisset Adad, David et Joab mortuos esse, et Salomonem infamatum, vel infatuatum, egressus de Ægypto infestabat Israel. Suscitavitque ei Dominus alium adversarium Razoa principem latronum in Damasco. Jeroboam quoque filius Nabath Ephraimæus de Sareda, serviens Salomoni, levavit contra regem manum suam hoc modo. Salomon ædificavit Mello, muros a radice voraginis extollens, ut cœquaret eos civitati David : vidensque Salomon Jeroboam bonæ indolis, et industrium, statuit eum præfectum operis, et deinde constituit eum super vigalia universæ domus Joseph. Quadam die dum egrederetur Jeroboam de Jerusalem, invenit eum in via Ahias propheta Silonites, opertus pallio novo, quod scidit in duodecim partes, et ait ad Jeroboam : « Tolle tibi decem scissuras. Hæc enim dicit Dominus : Dabo tibi decem tribus, et eris rex super Israel ; filio autem Salomonis dabo unam, ut remaneat lucerna David coram me in Jerusalem, quam elegi, ut esset nomen meum ibi. » Quo audito, Jeroboam intumescens suadebat populo, ut recederet a Salomone. Quam ob rem « Salomon voluit eum interficere. Tunc Jeroboam fugit in Ægyptum ad Sesac regem Ægypti, usque ad mortem Salomonis. Reliqua vero verborum Salomonis, et omnia quæ fecit, scripta sunt in libro Verborum, vel in libro Dierum Salomonis. » Hunc librum quidam æstimant esse Paralipomenon, sed quia nec in eo scripta sunt reliqua opera Salomonis, verius putandum est hunc librum non superesse. « Dormivitque Salomon cum patribus suis, et sepultus est in civitate David, » cum regnasset in Jerusalem super omnem Israel quadraginta annis. Quæritur autem qua ratione dicatur Salomon, senex fuisse, cum medicum ultra quinquaginta annos vixisse legatur. Roboam enim mortuo patre quadraginta et unius anni erat, quem Salomon cum undecim annorum esset, genuisse perhibetur. Plenius ergo super hunc locum dicit Josephus ita. Mortuus est Salomon valde longævus, qui regnavit annis octoginta. Vixit autem nonaginta quatuor annis, sed divina Scriptura eos tantum annos exprimit, quibus regnavit antequam prævaricaretur.

A *Additio 1.* Nota quod de pluribus libris mentio fit in sacra Scriptura, qui non supersunt, sicut liber Bellorum Domini, de quo in Numeri similiter forte liber Verborum (*Num. xxi*), de quo hic et sæpius agit, non superest. Quidam tamen volunt signari Paralipomenon, qui dicitur Residuorum, quia quod minus in Veteris Testamenti libris dictum est, ibi suppletur.

Incidentia.

In diebus Salomonis fuit rex sextus Latinorum Silvius Alba, Silvii Æneæ filius.

CAP. XXVIII. De Roboam, et divisione regni.

Post mortem Salomonis successit ei Roboam, et **B** erat mater ejus Naama Ammanites (*III Reg. xii*). Porro Jeroboam, audita morte Salomonis, reversus est de Ægypto, et venit in Sichem ad Roboam cum omnimultitudine Israel, quæ vocaverat eum. Cumque vellent Roboam constituere regem dixerunt ad eum : « Lumine paululum de gravi jugo, quod imposuit nobis pater tuus, et serviemus tibi. » Nec est intelligendum de jugo tributum, sed vectigalium in expensas, quibus præerat Achimaas sub Salomone. Qui respondit : « Ite, et redite ad me in diem tertium. » Interim consuluit senes, Sadoc scilicet, et Banaïam, et Joiadãam, et reliquos principes Salomonis. Qui dixerunt : « Si hodie audieris eos, leniter eis loquens, servient tibi in æternum. » Post hæc consuluit adolescentes, non ætate tantum, sed moribus. Qui dixerunt : « Imperiose loquere, et populo comminando et timentes servient tibi. » Et redeunte populo in tertium diem dixit ad eos : « Digitus meus minimus grossior est humero patris mei. Pater meus cecidit vos flagellis, ego cædam vos scorpionibus. » Quasi dicat : ego sum potentior patre, et majora faciam super vos. Est autem scorpio rubus aculeatus, vel flagellum virgarum nodosum, vel scutica habens in summitate glandes plunbeas. Et indignatus populus ait : « Quæ nobis pars in David, vel quæ hæreditas in filio Isai. » Quasi diceret. Quæque tribus portionem suam hæreditariam habet a Domino, quæ necessitas est, ut ex una eligatur qui regat alias. Quæque tribus rogat hæreditatem suam. Et recesserunt decem tribus ab eo. Ipse vero misit post eos Adiram, qui erat super tributa, et lapidaverunt eum. Tunc timens Roboam fugit in Jerusalem. Decem vero tribus constituerunt Jeroboam regem super se. Judas vero, et Benjamin secuti sunt Roboam, et fuerunt cum eis levitæ, propter templum, quod erat in Jerusalem, et tunc separata est monarchia regni Hebræorum in duo regna, nec amplius ad unitatem rediit. Et dictum est regnum decem tribuum regnum Israel pro multitudine sui, nomen Jacob patris sui sibi reservans. Dictum est et Ephraim, quia Jeroboam, qui de Ephraim primus eis imperavit, quasi tunc primo impleta esset benedictio super Ephraim. Alterum vero regnum dictum est regnum Juda, ob dignita-

tem tribus regis. De utroque regno prosequitur historia quasi modo interscalari, et incisive nunc de hoc loquitur, nunc de illo. Quod diligens lector de facili deprehendet.

CAP. XXIX. *De Jeroboam, et Abdo, et vitulis.*

Porro Roboam collegit exercitum centum octoginta millia electorum, ut pugnarent contra Israel (*III Reg. xi*). Et misit ad eum Dominus Semeiam prophetam dicentem: Hæc dicit Dominus: « Non pugnabitis contra fratres vestros: a me enim factum est verbum hoc. » Quod de schismate regnorum intelligendum est. Et quieverunt a prælio. Jeroboam autem dixit in corde suo: « Si ascenderit populus iste in Jerusalem ter in anno, convertetur cor ejus ad Dominum suum Roboam, et interficient me. Tunc excogitato consilio fecit duos vitulos aureos: » quos Josephus vitulas vocat, « et constituit utrique fanum, alterum in Dan, et alterum in Bethel, et dixit ad populum: Ecce dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti. » Quasi diceret: Omnis locus habet Deum, non habetis necesse ut ascendatis ad hostium vestrorum civitatem, ut ibi quæeratis Deum. Feci vobis vitulos æquivocos Deo, ut in eis adoretis Dominum, et constituam ex vobis sacerdotes et ministros, ne filiis Levi egeatis. Cumque immineret Scenopegia, « constituit eis diem solemnem in mense octavo, quintadecima die mensis. » Forte transtulit festum de mense septimo in octavum, vel lunatio Septembris descenderat in Octobrem. Tunc ascendit cum populo in Bethel ad diem festum. Dominus misit prophetam de Juda in Bethel, qui in Paralipomenon nominatur Abdo, hic a quibusdam creditur fuisse Gad, qui rege stante super altare ad immolandum exclamavit: « Altare, altare, hæc dicit Dominus. Nascetur filius domui David, nomine Josias, qui comburet super te ossa sacerdotum tuorum, eruta de tumulis suis. Et ait ad populum. Dabo vobis signum, quod locutus sit in me Dominus: Ecce altare scindetur, et effundetur oblatio quæ est in eo (*III Reg. xiii*). Tunc rex extendit manum suam, præcipiens eum apprehendi: et statim aruit manus ejus cum brachio. Altare quoque scissum est, et effusa sunt omnia quæ erant in eo. Et timens rex ait ad prophetam: « Ora pro me, ut restituatur manus mea mihi. » Quo orante reversa est manus regis ad eum. Cumque dixisset ei rex: « Veni ut prandes mecum, et dabo tibi munera. Respondit: Non possum. Sic enim præcepit mihi Dominus: Non comedes panem, neque bibes aquam, neque revertaris per viam qua incedis. » Egressus itaque de Bethel, revertebatur in Jerusalem per aliam viam. Erat autem in Bethel propheta quidam senex, et jacens in lecto. Cui cum indicassent filii ejus quæ viderant, et audierant, dixit eis: « Sternite mihi asinum. » Et ascendens abiit post virum Dei, et ait ad eum: « Redi mecum ut comedas. » Qui respondit. Non possum, quia prohibuit me Dominus. At ille: Propheta sum sicut et tu, et dixit

mihi Dominus: « Reduc eum tecum, ut comedat. » Et ita seduxit eum, et reduxit. Cumque sederent ad mensam, factus est sermo Domini ad prophetam, qui reduxerat eum, et ait in spiritu: « Quia non custodisti mandatum Domini non inferetur cadaver tuum in sepulcrum patrum tuorum. » Et nota quod per injustum juste locutus est Spiritus sanctus, ut ex eodem ore propheta poenam acciperet, unde et culpam acceperat. Cumque redisset vir Dei post prandium, occidit eum leo in via; asinus autem stabat juxta illum, et leo custodiebat cadaver, nec asinum tangens, nec illud. Quod cum accepisset senex ille propheta, retulit cadaver ejus, et posuit illud in sepulcro suo, dicens filiis suis: « Cum mortuus fuero, ponite ossa mea juxta ossa ejus, » ut parcat ossibus meis pro eo, quando fiet verbum Domini de crematione ossium super altare. Jeroboam autem non est reversus a via sua pessima. Nam senex ille propheta persuadebat ei non fuisse verum prophetam, quem Dominus occiderat, et dexteram ipsius pro labore sacrificandi obstupuisse, et, cum requievisset, ad naturam propriam remeasse. Altare vero propter onus impositorum ruptum fuisse aiebat.

CAP. XXX. *De morte Abiæ et Jeroboam.*

In diebus illis ægrotavit Abia filius Jeroboam, et ait rex uxori suæ: Commuta habitum ne cognoscaris uxor mea, et vade in Silo ad Achiam prophetam, qui mihi quondam locutus est de regno, ipse indicabit tibi quid eventurum sit puero huic (*III Reg. xiv*). » Et ascendit mulier ad Achiam, qui videre non poterat præ senectute, sed præinstructus a Domino ait: « Ingredere, uxor Jeroboam. Quare te aliam simulas. Vade, et dic Jeroboam: Hæc dicit Dominus: Exaltavi te de medio populi, tu autem projecisti me post tergum tuum, fecisti tibi deos alienos, et conflavisti, et ego percutiam de Jeroboam mingentem ad parietem, et clausum, » id est incarceratum, « et novissimum in Israel, » id est delebo de domo ejus etiam vilissima, quæ pro sui vilitate negligenda putantur, « et dabo cadavera eorum canibus et feris. Tu autem, revertere, et in introitu tuo morietur puer, qui solus de domo Jeroboam inferetur in sepulcro. Et rediit mulier in Thersa, et mortuus est puer, sepelierunt eum. Reliqua vero verborum Jeroboam scripta sunt in libro Verborum dierum Regum Israel. Et mortuus est Jeroboam cum regnasset viginti duobus annis. Porro Roboam regnavit in Juda, » qui continebat tribum Juda, « et Benjamin; quadraginta et unius anni erat cum regnare cœpisset, et viginti sex annis regnavit in Jerusalem. » Sed et Judas populus ille peccavit coram Domino, et fecit sibi aras, statuas et lucus super excelsa montium. « Sed effeminati fuerunt in terra Juda, » id est cultores Cybeles, evirati natura, vel actu, sicut legitur de hierophantibus. Offensusque Dominus suscitavit contra Judam Sesac regem Ægypti anno quinto regni Roboam,

Qui ingrediens Jerusalem, pactis præcedentibus, A eum ei resistere non posset, fœdera non servavit. Fecit enim pactum cum eo de quorundam muro-
rum destructione, quod transgressus est. « Diripuit thesauros domus Domini, et domus regis, scuta quoque aurea diripuit, quæ fecerat rex Salomon^{***}, pro quibus fecit Roboam rex scuta ærea. » Habuit autem Roboam uxores octodecim, concubinas vero triginta et nati sunt ei filii viginti et octo, filis vero quadraginta. « Reliqua Roboam scripta sunt in libro Verborum dierum Regum Juda. » Opera ejus prima, et novissima scripsit Semetas propheta. « Et mortuus est Roboam, et sepultus in civitate David, et regnavit pro eo filius ejus Abia. »

* *Additio 1.* Achias vidit in spiritu populum conculcamentum jugum boum, et prædixit sacerdotes B conculcandos a populo, et Salomoni prædixit quod evertendus esset a mulieribus, et sepultus est juxta illicen Silo.

** *Additio 2.* A Hiera, quod est *sacrum*, et sanum, quod est *templum*, quasi sacrum templum.

*** *Additio 3.* Aiunt Hebræi quinquaginta duobus annis avem non volasse super Jerusalem, et fere desperasse Judæos.

Incidentia.

In diebus Roboam Latinorum septimus rex fuit Silvius Achis, sive Silvius Ægyptius. Refert Herodotus Sesac regem Ægypti multas gentes sibi subjugasse, et quasdam sine prælio cepisse. In subsannationem earum, in status quæ triumphanti præferebantur, genitalia mulierum insculpsit, significans eas eviratas esse. Refert quoque Æthiopes et Phœnices ab Ægyptiis didicisse circumcisionem.

CAP. XXXI. De Abia rege Juda.

« Igitur in decimo octavo anno regni Jeroboam, regnavit Abias super Judam. Tribus annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Maacha, filia Thamar, filis Abessalon. Et ambulavit in omnibus peccatis patris sui (III Reg. xv). » Et factum est prælium inter Jeroboam et Abiam in loco, qui vocatur mons Amorrhæorum, et habuit Abias contra spem victoriam inestimabilem. « Et mortuus est Abias, et sepelierunt eum in civitate David, et regnavit Asa D filius ejus pro eo. In anno vigesimo Jeroboam regnavit Asa super Judam, et quadraginta et uno anno regnavit in Jerusalem. Nomen matris ejus, « id est avis Maacha. » Et nota quod Roboam et Jeroboam dicuntur conregnasse decem et septem annis, et postea Abia conregnavit Jeroboam tribus annis, et sic impleti sunt viginti anni regni Jeroboam. Non ergo enim vigesimo anno Jeroboam cœpit regnare Asa, ut dictum est, sed potius in vigesimo primo quod per synecdochen dictum est. Dicitur enim Abiam regnasse tribus annis, eo quod regnavit duobus annis, et in parte quadam tertii, et in reliqua parte ejusdem tertii anni cœpit regnare filius ejus Asa, id est in vigesimo anno regni Jeroboam.

Illiusmodi contrarietates sæpe occurrunt in sequentibus, quarum quaedam determinantur per synecdochen. Vel quia æqualiter conregnaverunt quandoque filii cum patribus, ut post dicemus. Quæ vero determinari non possunt, vitio scriptorumi ascribuntur

CAP. XXXII. De Asa, et regibus Israel Nadab, et Baasa et Hela.

« Igitur Asa fecit rectum coram Domino, sicut David pater ejus, et abstulit effeminatos de terra, et sordes idolorum, et Maacha matrem suam amovit, ne esset princeps in sacris Priapi, et subvertit specum ejus, et simulacrum turpe combussit in torrente Cedron, excelsa tamen non abstulit. Porro Nadab filius Jeroboam regnavit super Israel anno secundo Asa regis Juda (III Reg. xv), » hic patet quia Jeroboam in principio vigesimi secundi anni regni sui mortuus est: hic annus fuit secundus regni Asa. « Et regnavit super Israel duobus annis, » id est uno anno et aliqua parte alterius anni vocatur annus, per synecdochen, sicut dicit Evangelium Christum prædicasse tribus annis et dimidio, ubi pars dimidii anni vocatur dimidius annus. Sæpe etiam fit e contra ut tota summa temporis nomine partis suæ vocetur per synecdochen, ut ibi. « Noe cum quingentorum esset annorum genuit Sem (Gen. v), » cum tamen esset Noe quingentorum et duo annorum. Hæc duplex synecdoche plurimum occurrit in sequentibus. Sed hæc dicta sufficiant. C Nadab vero ambulavit in viis patris sui, quibus peccare fecit Israel. Quis, cum obsideret Jebbethon urbem Philistinorum, insidiatus ei Baasa, interfecit eum, et regnavit pro eo anno tertio Asa regis Juda, et percussit omnem domum Jeroboam, « juxta verbum Abis Silonitis, et regnavit in Thersa viginti quatuor annis, non tamen completis. « Et erat bellum inter Asa et Baasa cunctis diebus eorum. » Porro Asa decimo anno regni sui percussit Sariam regem Æthiopiæ plaga grandi, qui irruerat in terram Juda. Et redeunti Asa a victoria occurrit Azarias propheta dicens victoriam sibi a Deo concessam, quæ legitima ejus servabat. Tunc scripsit Asa in omnem provinciam, ut omnes legitima diligenter servarent. Baasa vero rex Israel peccavit coram Domino ambulans in viis Jeroboam, et ultra. Et venit ad eum Jehu propheta filius Hanani, dicens: « Hæc dicit Dominus: Exaltavi te de pulvere, tu autem ambulasti in viis Jeroboam, et in multis peccare fecisti populum meum, et ideo demetam posteriora tua, et faciam domum tuam, sicut domum Jeroboam. » Pro his tamen non quievit Baasa, sed ascendit in Judam, et ædificavit Rama quadraginta stadiis a Jerusalem. Cumque Asa rex Juda videret se arctatum, tollens aurum et argentum de domo Domini, et de domo regia misit illud per servos suos ad Benadad regem Syriæ in Damasco, dicens: « Fœdus fuit inter patrem meum et patrem tuum, et inter me et te. Peto, ut irritum

facias fœdus, quod habes cum Baasa, et recedat a me. » Et acquiescens Benadad misit exercitum in civitates Israel. Quod audiens Baasa intermisit œdificare Rama, et reversus est in Thersa. Rex autem Asa misit in omnem Judam, dicens: « Nemo sit excusatus. Et tulerunt lapides et ligna de Rama, et munivit de eisdem rex Asa Gabaa et Maspha. » Et venit ad eum Jehu propheta, vel, ut quidam volunt, Anani pater Jehu, arguens eum quod, relicto Domino, spem posuerunt in rege Syria; et misit eum rex in nervum, propter quod « in tempore senectutis suæ doluit pedes. Et mortuus est, et sepultus in civitate David. Et regnavit Josaphat filius ejus pro eo. » Sub Asa fuit octavus rex Latinorum Silvius Capis. Verumtamen adhuc eo vivente, descendit secundum quosdam Jehu propheta ad Baasa regem Israel arguendum, et occidit eum Baasa. Mortuus est ergo Baasa, et sepultus in Thersa. Occisus autem, ut dicit Josephus, a Creone, commilitone suo. Et regnavit pro eo in Thersa filius ejus Hela anno vigesimo sexto Asa regis Juda. « Et regnavit super Israel duobus annis, » id est anno .i. parte anni. Qui, cum recumberet in domo Arsa prefecti sui, percussit eum temulentum Zambri servus suus dux mediæ partis equitum. Percussit quoque omnem domum Baasa juxta verbum Jehu prophetæ.

* *Additio 1.* Aiunt Hebræi Asa comminuisse idolum in pulverem, et clam sparsisse in torrentem Cedron, quod ut palam fieret, ex aqua ignis processit a Domino.

** *Additio 2.* Nota quod iste Baasa non fuit de genere Jeroboam, quia in regibus Israel, non semper successit filius patri, sed raro. Regnum vero Juda nunquam excessit genus suum, quia semper filius successit patri.

CAP. XXXIII. De Zambri et Amri.

Anno vigesimo septimo Asa regis Juda, regnavit Zambri in Thersa septem diebus. Porro exercitus Israel obsidebat Jebbethon. Qui cum audisset Zambri occidisse regem, constituit sibi regem Amri, qui erat princeps militiæ in castris, anno vigesimo septimo Asa. Ascendit ergo Amri, et omnis Israel cum eo, et obsidebant Thersa (*III Reg. xvi.*) Timens autem Zambri fugit in domum regiam, et succendit se cum ea. « Tunc divisus est populus Israel. Media pars sequebatur Thebni, et inedia pars Amri. » Et duravit hæc contentio tribus annis, et plus. Tamen Amri, quasi jam regnabat, et prævaluit Amri, et interfectus est Thebui anno trigesimo primo Asa regis Juda, et regnavit Amri super Israel plene, et duodecim annis regnavit. A prima electione sua in Thersa regnavit sex annis, et emit a Somer duobus talentis argenti montis partem, in quo erat civitas Mareon, et reparavit eam, et imposuit ei nomen Samareon, quasi a Somer, et Mareon, quæ Græcè dicitur Samaria, et in ea posuit sedem regni, quæ prius

fuerat in Thersa. « Et scilicet Amri malum coram Domino, super omnes qui fuerunt ante eum, et mortuus est, et sepultus in Samaria. » Et regnabit Achab filius ejus pro eo anno trigesimo octavo Asa regis Juda. Hic forte patet vitium scriptorum. Regnavit enim Amri pater Achab duodecim annis, ut dictum est, et cœpit regnare anno trigesimo primo regni Asa, qui regnavit quadraginta et uno anno, et ita Asa mortuus est adhuc Amri vivente. Verum est autem quod dicit Josephus, quod jam regnante Josaphat filio Asa cœpit regnare Achab. Tamen determinationem, quæ hic fieri solet in fine regum ponemus.

* *Additio 1.* Samaria est nomen civitatis, et regionis, ut hic apparet.

CAP. XXXIV. De Achab, et Jezabel et Elia propheta.

« Et regnavit Achab super Israel viginti et duobus annis (*III Reg. xvi.*) » Tamen Josephus dicit viginti annis duobus mensibus. « Nec suffecit Achab, ut ambularet in viis Jeroboam, sed introduxit idola gentium in Israel, et duxit uxorem Jezabel filiam Ethbaal regis Sidoniorum, et œdificavit in Samaria fanum, et altare Baal et adoravit eum. In diebus ejus reœdificavit Hiel de Bethel Jericho. » Cumque poneret fundamenta ejus, mortuus est Abiram filius ejus primogenitus. Cumque portas muniret, mortuus est Segub novissimus filius ejus, juxta imprecationem Josue. « Et misit Dominus El'am Thesbitem de habitatoribus Galaad ad Achab (*III Reg. xvii.*) » Qui ait ad regem: Vivit Dominus Deus Israel, in cujus conspectu sto, si erit annis his ros et pluvia, nisi juxta oris mei verba; apsiopesis est, vel ponitur si, pro non, et quærebat Achab animam Eliæ. Qui fugit ex præcepto Domini, et latuit in torrente Carith, qui est contra Jordanem. « Corvi autem deferebant ei panem, et carnes, mane et vespere, et bibebat de torrente. Post dies autem aliquot siccatus est torrens. Non enim pluerat super terram. Et ait Dominus ad Eliam. Vade in Sarepta Sidoniorum; præcepi enim ibi mulieri viduæ, ut pascat te. » Et erat Sarepta urbs modica inter Tyrum et Sidonem. Sed et silva juxta urbem Sarepta videbatur. Cumque venisset Elias ad portam civitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna. Cumque quæsisset ab ea poculum aquæ, addidit etiam ut afferret ei in cellam panis. Quæ respondit se non habere nisi pugillum farinæ in hydria, et paululum olei, quo conspergeret eam, et panem ex ea facere, comederet cum filio suo, sed post deficiente cibo tabescerent. Ad quam Elias ait: « Noli timere, fac mihi primum subcinericium panem; tibi et filio tuo facies postea. Hæc enim dicit Dominus: Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur, donec pluat super terram. Fuitque Elias apud viduam tempore aliquo. Post hæc mortuus est filius mulieris. Quæ dixit ad Eliam Cur ingressus es ad me, vir Dei, ut rememorarentur iniquitates meæ, » id est magis apparerent ex contrario æquitatis tuæ,

« et ideo interficeretur filius meus. » Et posuit Elias puerum super lectum suum in cœnaculo superiori, et expandit se super eum tribus vicibus, et clamavit ad Dominum, et revixit puer. Quem recipiens mulier ait : « Nunc cognovi, quoniam yir Dei es tu. » Hunc puerum tradunt Hebræi fuisse Jonam prophetam.

CAP. XXXV. — *De sacerdotibus Baal, quos interfecit Elias.*

Post tertium annum ariditatis et famis dixit Dominus ad Eliam. « Vade, ostende te Achab, ut dem pluviam super terram (III Reg. xviii). » Erat autem fames vehemens in Samaria, cujus etiam meminit Menander in Gestis Sidoniorum. « Et habebat Achab procuratorem domus suæ Abdiam, qui cum interficeret Jezabel prophetas Domini, abscondit centum prophetas in duabus speluncis, quinquagenos et pavit eos pane et aqua : » Propter quod postea spiritu prophetiæ donatus est. Ad quem dixit Achab : « Descendamus ad convalles, et quæramus pabula equis et mulis. » Et diviserunt sibi regiones. Occurrit autem Elias Abdiam in via, dicens : « Vade, dic domino tuo : Adest Elias. At ille : Quid peccavi ? Quando nuntiabo Achab, adest Elias, spiritus Domini asportabit te in locum, quem ignoro, et non inveniens te Achab interficiet me. Servus autem tuus timet Dominum ab infantia sua. Et ait Elias : Vivit Dominus, quia hodie apparebo Achab. » Et vocatus Achab per Abdiam, occurrit Eliæ, et ait : « Tunc es ille ? qui conturbas Israel. Qui respondit : Non ego turbavi, sed et tu, et Jonus patris tui, qui relinquentes Dominum secuti estis Baal. Verumtamen congrega ad me omnem Israel in monte Carmeli, et prophetas Baal quadringentos quinquaginta, et prophetas Iezorum quadringentos qui comedunt de mensa Jezabel. » Et congregati sunt populus, et prophetæ in monte Carmeli. Et ait Elias ad populum : « Usquequo claudicatis in duas partes. Si Dominus patrum vestrorum Deus est, sequimini illum ; si autem Baal, sequimini eum. » Non respondente autem populo intulit Elias : « Ego sum hic solus propheta Domini, et prophetæ Baal multi. Dentur nobis duo boves, illi eligant bovem unum, cujus frusta ponent super ligna igne non supposito, et ego faciam similiter de altero bove. Ipsi invocabunt deos suos, et ego Deum meum, et qui exaudierit, dando ignem de sublimi, ipse sit Deus. » Et placuit populo propositio Eliæ. Cumque sacerdotes Baal fecissent quod dixerat, « invocabant Baal a mane usque ad meridiem, et transiliebant altare, quod fecerant, et incidebant se, juxta ritum suum lanceolis, ita ut sanguine perfunderentur. » Dæmones enim plurimum delectantur oblatione sanguinis humani. « Et illudebat eis Elias dicens : Exaltate clamorem, forte Deus vester dormit, aut cum aliquo alio loquitur, aut in diversorio est. Et dixit Elias ad populum : Accedite. Et præsentem

A populo curavit altare Domini, quod destructum fuerat, id est destruxit altare eorum, et mundavit locum, ut ibi faceret altare novum coram Domino. « Et tulit duodecim lapides juxta numerum tribuum Israel, et ædificavit ex eis altare in nomine Domini Israel. Et fecit aquæductum in circuitu altaris per duo loca. Et ligna superposuit, et membra bovis, præcepitque afferri aquam, » forte de mari vicino, « et effudit super holocaustum et ligna. Et facta est terna effusio aquæ, usque ad implectionem aquæductus, ne forte putaretur arte magica de visceribus terræ suscitasse ignem. Et clamavit Elias ad Dominum in auribus populi : « Domine Deus patrum nostrorum, exaudi me hodie, ut discat populus iste, quia tu es Dominus Deus. Et descendens ignis de sublimi, voravit holocaustum, et ligna, et lapides, pulverem, et aquam, quæ erat in aquæductu lasubens, et adoravit populus, et ait : Dominus ipse est Deus. » Et mandante Elia apprehenderunt omnes prophetas Baal, et duxerunt ad torrentem Cison, « et interfecit eos ibi Elias. Et ait ad Achab : Ascende et comede ante descensum pluvie. Et comedente Achab, Elias ascendit verticem Carmeli, et pronus in terram capite inclinato inter genua orabat, et ait ad puerum suum : Vide contra mare, si ascendat nubes. » Erat enim aer serenissimus. Et ait puer : « Non est quidquam. » Et misit eum septies. Septima autem vice ascendebat nubecula de mari, excrescens, usque ad hominis quantitatem. Et ait Elias ad Achab : « Descende cito in Jezrahel, ne te occupet pluvia. » Et ecce contenebrati sunt cœli, et nubes, et ventus, et pluvia facta est grandis. Festinavit autem Achab in Jezrahel, et facta est manus Domini super Eliam, et currebat ante Achab, donec intraret urbem. Cumque accepisset Jezabel, quæ fecerat Elias prophetis suis, indignata misit nuntios ad Eliam dicens : « Hæc faciant mihi dñi, et hæc addant **, nisi cras hac hora posuero animam tuam, sicut tu posuisti animam unius ex illis (III Reg. xix).

* *Additio 1.* Amare dæmones sanguinem humanum dicit Isidorus, cœp. 58 : Ideo quoties necromantia fit, cruor aquæ miscetur, ut colore sanguinis facilius provocetur.

** *Additio 2.* Sicut in salutationibus verbum, propter nimium affectum, non ponitur, ut quod vis intelligatur, ita in hujusmodi locutionibus demonstrativum pronomen ponitur, ut quodcunque etiam malum sibi accidere precetur, nisi hoc fiat.

CAP. XXXVI. — *De fuga Eliæ, et vocatione Elisei.*

« Et timens Elias fugit in Bersabee, et dimisit ibi puerum suum, » Jonam, ut tradunt, « et solus intravit in desertum viam unius diei. Et sedens subter unam juniperum, oravit ut moreretur ibi, » dicens, se non esse meliorem, id est digniorem vita, patribus, ut, illis perditis, ipse vivere exoptaret, « et projiciens se obdormivit. Tunc angelus Domini tetigit eum, dicens : Surge, comede. Et ecce ad caput ejus

erat subcinericius panis et vas aquæ; et comedit, et bibit, et rursus obdormivit. Et suscitavit eum angelus secundo dicens: Surge, comede, grandis enim tibi restat via (*III Reg. xix*). Josephus tamen dicit angelum non excitasse eum, sed aliquem. Et comedit Elias, et ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, usque ad montem Dei Horeb, in quo apparuit Dominus Moysi in rubo. Et mansit ibi Elias in spelunca. Et ait Dominus ad eum: « Quid hic agis, Elia? Qui respondit: Zelatus sum adversus Israel pro te. Nam altaria tua destruxerunt, prophetas tuos occiderunt, et relictus sum ego solus, et quærent animam meam, et aufugi. Et ait Dominus ad eum: Egrederere, et transibit Dominus coram te. » Tria tamen prius visibilibus transierunt, in quibus non transivit Dominus. Primo ergo transivit ventus fortis conterens petras, sed non in vento Dominus. Secundo transivit commotio terræ, sed non in ea Dominus. Tertio transiit ignis, sed non in igne Dominus. Quarto transiit sibilus auræ tenuis; et cum eo Dominus. Et operuit Elias vultum suum pallio, et stetit in ostio speluncæ. Et Dominus transiens dixit ad eum: « Quid hic agis, Elia? » Et respondit ei, sicut et supra. Et dixit Dominus ad eum: « Revertere per desertum, et vade in Damascum, » et in ultionem mei « in unges Hazael regem super Syriam, et Jehu filium Nansi regem super Israel, Elisæum autem filium Saphat de Abela in unges prophetam pro te. Et isti tres interficient idololatrias de Israel, alios Hazael, alios Jehu, alios Eliseus, et relinquam mihi in Israel septem milia virorum, quorum genua non sunt curvata Baal, nec osculati sunt manus ejus. » Et nota quod Elias non aliter unxit Hazael, nisi quod prædixit per Eliseum eum regem futurum. Jehu vero, nec ipse, nec Eliseus inunxerunt, sed unus prophetarum missus ab Eliseo. Eliseum vero non unxit, nisi quod pallium suum posuit super eum. Non enim in lege ungebantur, nisi rex et sacerdos. Profectus ergo Elias invenit duodecim viros arantes, in duodecim jugis boum, quorum unus erat Eliseus, et posuit Elias pallium suum super eum, et continuo prophetavit Eliseus, ut ait Josephus. Et currens post Eliam ait: « Osculer, oro te, patrem meum, et matrem meam, et sequar te. Et reversus nactavit par boum, et coxit illud in lignis aratri, et dedit escas contribulibus, et surgens secutus est Eliam, et ministrabat ei. »

* *Additio 1.* Quod congruit oraculo. Nato enim Eliseo in Galgalis, imago de vitulis aureis mugit. Quo audito in Jerusalem, ait sacerdos: Propheta natus est in Israel, qui sculptilia eorum destruet, etiam fusilia.

CAP. XXXVII. — *De prima obsidione Samariæ, et reliquis.*

« Porro Benadab rex Syriæ obsidebat Samariam habens secum triginta duos reges, et misit ad Achab in Samariam, dicens: Si vis ut recedam a te, cras hac eadem hora mittam servos meos, et omne quod

A placuerit eis tollent de domo tua; et de domibus servorum tuorum, etiam uxores et liberos (*III Reg. xx*). » Et inivit Achab consilium cum senioribus. Qui dixerunt: Non acquiescas illi: Et respondit Achab nuntiis Benadad: « Dicite domino meo: Omnia quæ jussisti in nuntio, facere possum, hanc autem rem facere, non possum, » scilicet de uxoribus, et liberis. Et indignatus Benadab remisit ad eum, dicens: « Hæc faciant mihi dii, et hæc addant, si suffecerit pulvis Samariæ pugillis omnis populi mei, qui sequitur me. » Samaria habebat interius terram pene muris æqualem, et est sensus. Tanta mecum est multitudo, ut, si singuli lapidem unum, vel stipitem, vel cespitem comportaverint tantum, extruunt aggerem, qui æquabitur muris Samariæ, et terræ intus positæ, et ita ex quo pugnabunt vobiscum. Et respondit rex Israel: Dicite et: « Non gloriatur accinctus æque, ut discinctus. » Et est sensus: Adhuc es accinctus armis, et res est in pendulo. Noli ergo gloriari quasi jam victor sis, et discinctus armis depositis. Quasi dicat: non potest gloriari sic præliator, sicut victor; vel secundum aliam litteram: « Non gloriatur æque accinctus, atque discinctus. » Quasi dicat: Ante victoriam non potest gloriari accinctus multitudine, nec discinctus, id est carens multitudine, quia sæpè pauci vincunt multos. Porro Benadab cum regibus suis bibeat in umbraculis, et ait servis suis: « Circumdate civitatem. » Cumque expugnarent eam timuit Achab nimis. Et ecce unus propheta confortavit eum, Michæas, ut quidam tradunt, et ait: « Hæc dicit Dominus: Ego tradam omnem hanc multitudinem in manu tua hodie, ut scias quia ego sum Dominus. Et ait Achab: Per quem? Qui respondit: Per pedissequos principum provinciarum. Et ait Achab: Quis erit dux eorum? Qui respondit: Tu. » Et invenit Achab filios principum ducentos triginta duos et egressus est cum eis. Cumque nuntiatum esset Benadad, quod egressi essent de Samaria, misit in occursum eorum viros, dicens: Sive ad pacem, sive ad prælium venerint, apprehendite eos vivos. Filii vero principum percusserunt eos, unusquisque virum, qui contra se veniebat. Et fugit exercitus Syriorum, et egressus Israel percussit equos, et currus, et Syriam plaga magna. Tunc accessit propheta ad Achab, dicens: Confortavit te Dominus; vide quid facies ei. Sequenti anno ascendet rex Syriæ contra te. « Quasi dicat: Necessè est tibi ut habeas Dominum propitium. Tunc dixerunt servi Benadad ad eum: « Dii montium sunt dii eorum, et pugnabimus cum eis in montibus, et ideo vicerunt nos. Pugnemus ergo in campestribus, ubi dii eorum nihil possunt, et obtinebimus eos. Tu autem fac verbum hoc: Amove ab exercitu reges, quia inertes sunt, et pone principes pro eis, et instaure numerum pugnatorum, quos ante habuisti. »

CAP. XXXVIII. *De victoria Achab.*

Igitur post annum venit Benadab cum exercitu in Aphec, quæ est in campestribus (*III Reg. xx*).

« Porro filii Israel castrametati sunt contra eos, quasi duo parvi greges caprarum. Syri autem releverant terram, et dixit unus vir Dei ad Achab. » Quia dixerunt Syri : Deus montium Dominus est, et non vallium, tradam eos in manu tua. Et direxerunt acies ex adverso septem diebus. Septima autem die percussi sunt de Syris centum millia peditum, et reliqui fugerunt in Aphec, et cecidit murus super eos, qui remanserant. Benadab autem fugiens in civitatem latuit in cubiculo, quod erat intra cubiculum. Servi autem ejus timentes, ne superveniret Achab, et nemini parceret, et scientes reges Israel clementes, accinxerunt lumbos suos saccis, et ponentes funiculos in capitibus venerant in occursum Achab dicentes : « Servus tuus Benadab dicit : Vivat, oro te, anima mea. » Quasi diceret : Quamcunque multam imposueris, suscipiam eam pro anima mea. Qui respondit : « Si adhuc vivit, frater meus est, » id est faciam cum eo fœdus. « Qui rapientes verbum ex ore ejus, quasi pro omine festinantes adduxerunt Benadab ad eum. Et levavit eum Achab secum in curru suo, et dixit ad eum Benabab : Civitates quas tulit pater meus a patre tuo, reddam tibi. Fac tibi plateas in Damasco, » id est forum rerum venalium ; « sicut fecit pater meus in Samaria. » Cumque fœderati essent redierunt ad propria. Tunc Michæas dixit ad socium suum in spiritu : « Percute me. At ille noluit. Cui ait : Quia non audisti vocem Domini, cum recedes a me, percutiet te leo. » Quod factum est. Inveniensque alterum virum, dixit ad eum : « Percute me » in capite. Qui vulneravit eum. Tunc propheta mutato vultu, aspersione pulveris et sanguinis, clamavit ad regem in via : Cum essemus in prælio, adduxit vir unus captivum suum ad me dicens : « Custodi istum ; qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima ejus, » id est eris servus mihi pro eo, « aut talentum argenti mihi appendes. » Cum autem verterem me huc atque illuc, subito non comparuit. Et ait rex : « Judicium tuum est, » quod ipse decrevisti, alterutrum necesse est facias ei. Tunc lota facie agnitus est propheta a rege, et ait : « Hæc dicit Dominus ; quia dimisisti virum blasphemum dignum morte, erit anima tua pro anima ejus, » id est ipse te interficiet. Et iratus rex prophetæ jussit eum clausum custodiri, et venit in Samaritaniam.

CAP. XXXIX. De vinea Naboth.

Porro Nahoth Jezrahelites habebat vineam juxta palatium regis (*III Reg. XXI*). Et dixit ad eum rex : « Da mihi vineam tuam, ut faciam in ea hortum oleum, daboque tibi pro ea vineam meliorem, vel pretium. Qui respondit : Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi. » Quasi diceret : Non possum ; hæreditas relicta est mihi a patribus, ut relinquam eam posteris. Et contristatus rex projecit se in lectum, et volebat comedere, et confortavit eum Jezabel dicens : « Æquo

animo esto, ego dabo tibi vineam Naboth. » Et scripsit secreto litteras ex nomine Achab, et annulo ejus signatas, et ad judices Jezrahel misit, ut conventum facerent, et jejunarent, tanquam Dei judicium facturi, et submitterent testes adversum Naboth, qui dicerent. « Benedixit Naboth Deum et regem, » id est maledixit, secundum Hebræum idioma ; « et judicantes reum majestatis lapidarent. » Et factum est ita, et lapidatus est Naboth extra civitatem Jezrahel. Cum ergo accepisset Achab de morte Naboth, descendebat in vineam, ut possideret eam. Et occurrit ei Elias Thebites dicens : Hæc dicit Dominus : « Occidisti, insuper et possedisti. » Hebræus habet : « Occidisti, et post hæc hæreditabis. » — « In loco hoc in quo linxerunt canes Naboth lambent quoque sanguinem tuum, » id est in eadem regione. Non enim intelligendum est in eodem loco singulariter. Qui respondit : « Num invenisti me inimicum tibi, » id est quare ininimicus mihi ? Et ait Elias : « Eo quod venundatus sis diabolo, » ut faceres malum coram Domino, propterea demeret Dominus posteriora tua, et dabit domum tuam, sicut domum Jeroboam et Baasa. Sed et de Jezabel dicit Dominus : Canes comedent Jezabel in agro Jezrahel. » Achab ergo timens valde, scidit vestem suam, et operuit se cilicio, et dormivit in sacco, et ambulavit demisso capite. Et ait Dominus ad Eliam : « Quia humiliatus est Achab coram me, non inducam malum hoc in diebus ejus, sed in diebus filii sui. » Forte dimissum est ei peccatum propter præsentem justitiam. Transierunt igitur tres anni sine bello inter Syriam et Israel (*III Reg. XXII*), propter fœdus quod inierant. Interim autem Josaphat rex Juda accepit uxorem filio suo Joram Athaliam filiam Achab, et Jezabel, et per affinitatem confœderati sunt rex Juda et rex Israel. Tunc descendit Josaphat ad regem Israel videndum, et eo præsentem dixit Achab servis suis : « Nostra est Ramoth quæ est in Galaad, cur negligimus eam tollere de manu regis Syriæ. Et ait ad Josaphat : Venies ne mecum ad præliandum in Ramoth Galaad ? Qui respondit : Sicut ego, ita et tu, populus meus, populus tuus. Sed quæramus hodie, obsecro, sermonem Domini. » Et asciti sunt Baal prophetæ circiter quadringenti. Quibus rex ait : « Ibo in Ramoth Galaad ad pugnandum, an quiescam ? Qui dixerunt : Ascende, et Dominus dabit eam in manu regis. Et ait Josaphat : Num est hic propheta Domini ? Cui Achab : Remansit unus Michæas filius Jemla, » sed odi eum, quia non prophetat mihi bonum ; putabat reliquos occisos a Jezabel. Tunc petente Josaphat vocatus est Michæas, et hortabatur eum nuntius, ut bona regi diceret, sicut et alii. Qui respondit : « Vivit Dominus, quia quodcunque dixerit mihi Dominus hoc loquar. Porro in pseudo-prophetis erat Sedecias ferens cornua ferrea, et dicens ad Achab : « Hæc dicit Dominus : His ventilabis Syriam, donec deleas eam, » id est hoc signum do tibi, quia ventilabis Syriam. Tunc quæsit Achab

a Michæa idipsum quod quæsierat ab alijs. Qui respondit : « Ascende et tradet eos Dominus in manu regis ; non tamen dixit quos, vel cujus regis. Cui Achab : Adjuro te ut non loquaris nisi quod verum est in nomine Domini. Tunc ait Michæas : « Vidi Israel dispersum, quasi oves sine pastore. Et ait mihi Dominus : Non habent isti dominum, revertantur. » Et intelligens Achab, quod prædiceret ei se moriturum, dixit ad Josaphat : « Vides quia non prophetat mihi bonum. Tunc addidit Michæas : Vidi Dominum sedentem, et angelos assistentes ei, bonos a dextris, malos a sinistris, et ait : Quis decipiet Achab, ut ascendat, et cadat in Ramoth Galaad. » Hoc enim exigebant merita ejus. Et dixit unus a sinistris : « Ego ero spiritus mendax in ore prophetarum ejus. Cui Dominus : Decipies, et prævalebis. Tunc Sedecias percussit Michæam in maxillam et ait : Mene dimisit spiritus Domini, et locutus est tibi ? Cui Michæas : Visurus es quando absconderis in cubiculo, tanquam deprehensus in mendacio. Et vidit Sedecias regem hæsitantem, et confortavit eum, dicens secreto : Hic si esset propheta, aruisset manus mea, sicut manus Jeroboam. Sed et locutus est contra Eliam, qui prædixit te moriturum, ubi mortuus est Naboth. Tunc rex præcepit incarcerari Michæam, usque ad reditum suum.

CAP. XL. De Josaphat, et morte Achab et Ochozia.

Ascenderunt igitur cum exercitu duo reges in Ramoth Galaad, et Josaphat erat in stola regali (III Reg. xxii). Cui Achab differens erat in habitu militari, vel ne cognosceretur a Syris : rex autem Syriæ præceperat principibus belli, ut reliquos non curantes, solius Achab sanguinem quærerent. « Et propterea impetu facto pugnabant contra Josaphat. Qui cum exclamasset convocans servos, intellexerunt Syri non esse Achab, et cessaverunt ab eo. Unus autem dirigens sagittam in incertum percussit Achab inter pulmonem et stomachum, et fluebat sanguis in sinum, id est in interiora currus, et per præcones revocatus est exercitus a bello. Mortuus est autem Achab, et delatus est in Samariam, et sepultus ibi juxta domum eburneam, quam ædificaverat. » Et dum lavarent mulierculæ currum et habenas in piscinâ Samariæ, linxerunt canes san-

A guinem ejus, juxta verbum Eliæ : « Et regnavit Ochozias filius ejus pro eo. » Porro Josaphat redenti occurrit Jehu, filius Anani arguens eum, quod impio præbuisset auxilium. Josaphat vero regnavit in Jerusalem. « Triginta quinque annorum erat cum regnare cœpisset, et viginti annis regnavit. Cœpit autem regnare anno quarto Achab regis Israel. » Sed et hic oritur quæstio de collationibus, quas omnes post librum Regum separatim discutimus. « Et ambulavit Josaphat in viis Asa patris sui. » Anno siquidem tertio regni sui præcepit principibus et sacerdotibus regni sui, ut peragrantes per singulas civitates docerent populum legem Moysi. Porro Ammonitæ, Moabitæ, et Arabes, irruerunt in Judam circa Engaddi. Et orante Josaphat in templo, ut legitur in Paralipomenon, confortavit eum Jaziel filius Zachariæ, propheta dicens : « O Juda et Jerusalem, nolite timere, cras egrediemini, et Dominus erit vobiscum (II Paral. xx). » Et egressus percussit hostes, et fugavit. Cumque diriperet Israel castra hostium tribus diebus, exiit locum illum convallem Benedictionis, et habuit deinceps cor rectum cum Domino. Sed et reliquias effeminatorum abstulit de terra, verumtamen excelsa non abstulit, et adhuc serviebat Edom regi Juda in tributo. Misit quoque Josaphat classes in Ophir propter aurum, quæ contractæ sunt in Asiongaber. Hanc contractionem prædixerat ei Eliezer propheta, filius Dodam, futuram, quia Josaphat fecerat foedus cum Ochozia. « Et mortuus est Josaphat, et sepultus in civitate David, et regnavit pro eo Joram filius ejus. »

* *Additio* 1. Nota quod Judæa quandoque dicitur tota terra Judæorum, ut ibi; ignoti Judæa Dei (Act. xvii), et : « Notus in Judæa Deus (Psal. lxxv). » Quandoque Judæa dicitur tantum tribus Judæ et Benjamin, secundum quod dicit, quod Roboam regnavit super Judam, Jeroboam super Israel (III Reg. xiv). Quandoque sola tribus Judæ Judæa dicitur, ut ubi : « Judæa et Jerusalem noli timere. »

Incidentia.

Sub Josaphat nonus Latinorum rex fuit Silvius Carptemus; decimus Silvius Tiberius, a quo fluvius dictus est Tiberis, qui prius Albula dicebatur; undecimus Silvius Agrippa.

HISTORIA LIBRI IV REGUM.

CAP. I. De Ochozia rege Israel.

Porro Ochozias, filius Achab, regnare cœpit in Samaria, anno decimo septimo Josaphat, et duobus annis regnavit, et ambulavit in viis patris et matris suæ, et « prævaricatus est Moab in Israel, » id est recessit a tributo ejus (IV Reg. i). Ceciditque Ochozias per cancellum cœnaculi, et ægrotavit, et misit

D nuntios, qui consulerent Beelzebub Deum Accaron, de infirmitate sua. Josephus dicit : Misit ad Deum Accaron Muscam, et misit Dominus Eliam in occursum nuntiorum. Qui ait eis : « Nunquid non est Deus in Israel, ut eatis ad Deum Accaron? Quamobrem non consurget Ochosias, sed morietur. » Cumque redissent nuntii ad regem, et dicerent se

rediisse pro hujusmodi prohibitione, quæsit ab eis de habitu viri, qui apparnerat eis. Qui dixerunt ei : « Vir pilosus est, et zona pellicea accinctus. Qui ait : Elias est. Misit rex quinquagenarium cum suis quinquaginta armatis, ut vocarent Eliam, vel invitum traherent. Et ait quinquagenarius Eliæ sedenti in vertice montis : « Homo Dei, rex præcepit ut descendas. Qui respondit : Si homo Dei sum, descendat ignis de cælo, et devoret te, et tuos, et sic factum est. Misit quoque rex alium quinquagenarium cum suis, qui similia locutus est, et similia passus. Destinavit quoque tertium quinquagenarium, qui creditur fuisse Abdias, qui curvans genua eorum Eliæ ait : « Obsecro, ut miserearis animæ meæ et servorum meorum. Et ait angelus ad Eliam : Descende cum eo, ne timeas. Qui descendit ad regem, et ait : Quia misisti ad Beelzebub, quasi non esset Deus in Israel, morieris. » Et mortuus est Ochosias, et regnavit Joram frater ejus pro eo, anno secundo Joram filii Josaphat, et tunc æquivoci fuerunt rex Juda, et rex Israel, et affines.

*Additio 1. Beelzebub Deus Accaron dicitur musca.

CAP. II. De raptu Eliæ.

« Factum est cum levare vellet Dominus Eliam per turbinem in cælum, venerunt Elias et Elisæus in Galgala; et ait Elias ad Elisæum: Mane hic, quia misit me Dominus in Bethel. Qui respondit: Vivit Dominus, et vivit anima tua, quia non derelinquam te (IV Reg. II). » Sciebat enim in spiritu eum tollendum esse. Et occurrerunt eis filii prophetarum, qui erant in Bethel, et dixerunt ad Elisæum secreto: « Nosti quia hodie tollitur Dominus tuus a te. Qui respondit: Novi, sileto. Et ait Elias: Mane hic. Qui noluit. » Cumque venisset in Jericho, id ipsum dixerunt Elisæo filii prophetarum qui erant ibi, quod et prædicti. Et voluit Elias, ut maneret ibi, sed noluit. Cumque venirent ad Jordanem ambo, et quinquaginta de filiis prophetarum a longe specularentur, involvit Elias pallium suum, et percussit aquas, quæ divisæ sunt, et transierunt per siccum. Cumque transissent, dixit Elias ad eum: « Postula quod vis, et faciam tibi, antequam tollar a te. Qui respondit: Obsecro, ut fiat spiritus tuus duplex in me. Qui respondit: Rem difficilem postulas, tamen si videris me, quando tollar a te, erit; alioquin, non erit. » Spiritum duplicem habuit Elias, id est ad duo, ad prophetiam et ad miracula. Et ad eadem duo, fuit spiritus in Elisæo, et ita non petiit discipulus esse super magistrum. Quidam tamen distinguunt ita, « fiat spiritus tuus duplex in me, » id est duplicet in me. Quod ita impletum fuisse tradunt. Nam Elisæus vivens suscitavit mortuum, sed et mortuus suscitavit mortuum; quod non Elias. « Cumque pergerent, ecce currus igneus, et equi ignei diviserunt utrumque, et ascendit Elias, et ferebatur per turbinem in cælum. » Legitur quod Sabacha pater Eliæ, nondum nati, vidit in somnis viros candidatos se salutantes. Quod cum nuntiasset in Je-

rusalem, responsum est ei: Puer hic judicabit Israel in gladio et igne. Elisæus autem videbat, et clamabat: « Pater mi, Pater mi, currus Israel, et auriga ejus! » id est sustentator populi et rector, et dejecit ei Elias pallium suum. Tunc ille scidit vestimenta sua, vel præ dolore, vel abiciens vestem suam, ut deinceps uteretur veste Eliæ. « Et rediens ad Jordanem percussit aquas pallo Eliæ, et non sunt divisæ, et ait: Ubi est Deus Eliæ etiam nunc? percussitque iterum, et divisæ sunt. Et transiit. Quod videntes filii prophetarum dixerunt: Requievit spiritus Eliæ super Elisæum. Et occurrentes adoraverunt eum. » Et eo licet renitente, miserunt quinquaginta viros ad querendum Eliam, si forte projecisset eum Dominus in aliquo montium, vel vallium. Cumque quæsisset per tres dies, eo non invento redierunt.

CAP. III. De sale Elisæi.

« Tunc dixerunt viri Jericho ad Elisæum. Terra hæc optima est, sed aqua fontis pessima terram facit sterilem (IV Reg. II). » Qui assumens vas novum terreum misit in illud sal, et egressus ad fontem misit sal in illum. Et cum orasset ait: « Hæc dicit Dominus: Sanavi aquas has, et non erit in eis mors ultra, neque sterilitas. » Forte morboza erat bibentibus cum sterilitate. « Et sanatae sunt aquæ, usque ad diem hanc. » Cumque ascenderet in Bethel, illudebant ei quadraginta duo pueri dicentes: « Ascende calve. Et maledixit eis in nomine Domini, » id est per nomen Domini, vel invocato nomine Domini. « Egressique sunt duo ursi de saltu, et devoraverunt eos. » Cumque transisset per montem Carmeli, rediit in Samariam, et habitabat in ea.

CAP. IV. De tribus regibus qui obsederunt regem Moab.

« Porro Joram filius Achab regnavit in Samaria anno decimo octavo Josaphat, et duodecim annis regnavit (IV Reg. III); tulitque idola gentium, quam pater suus introduxerat; veruntamen a cultu vitulorum Jeroboam non recessit. Quem cum redargueret Michæas, occisus est ab eo præcipitio, ut dicit Epiphanius episcopus Salaminæ Cypri. Et sepultus est in Morasthi, solus juxta supulturam Senachim. Alius fuit post Michæas similiter Morasthites, sextus duodecim prophetarum. Porro rex Moab solvebat regi Israel tributum agnos centum millia, et totidem arietes cum velleribus suis; sed mortuo Achab, recessit a tributo. Quamobrem Joram rex Israel ascendit contra eum in prælium, et habuit secum Josaphat regem Juda, sed et Josaphat duxit secum regem Edom. Cumque ivissent per desertum Idumææ septem diebus non erat eis aqua. Et ait Josaphat: « Estne hic propheta Domini? Et respondit quidam: Est hic Elisæus, qui fundebat aquam super manus Eliæ. Et steterunt tres reges ante Elisæum. Qui dixit ad regem Israel: Quid mihi et tibi est, » id est tu cum sis idololatra, quare venis ad prophetam Domini? Veruntamen propter Josaphat, respiciam te. Et ait: « Adducite mihi psalterem, » id est psallentem. Cumque caneret psalterem,

per harmoniam excitatus est spiritus ejus, et factus est spiritus Domini super eum, et ait : « Facite in alveo torrentis » hujus exsiccatō « fossas et foveas, » ut abundantiam supervenientis aquæ retinere possint. Dabit enim Dominus vobis aquam sine vento, et pluviam in abundantia. « Insuper tradet Dominus Moab in manus vestras, urbes electas percutietis, ligna fructifera succidietis, fontes obturabitis, agros egregios operietis lapidibus. Factum est mane in hora sacrificii irruerunt aquæ per alveum torrentis. » Pluerat enim vehementer tribus diebus, ut ait Josephus, in supremis partibus Idumææ. Porro Moabitæ stabant in terminis terræ suæ, ut prohiberent hostes ab ingressu. Qui cum mane vidissent ex adverso aquas turbidas torrentis sole repercussas, suspicati sunt infectas sanguine, et dixerunt : « Surgamus ad prædā ; mutuo casi sunt hostes. Et dum irruerent præcipites, percussit eos Israel, et fugerunt. et depopulatus est Israel Moab, et fecit illa quatuor, quæ prædixerat Elisæus ; et circumdederunt civitatem, ubi erat sedes regni, quæ a fundibulariis ex magna parte percussa est. Et desperans rex Moab tulit secum septingentos electos, ut irrumperet per partem exercitus, ubi erat rex Edom, et aufereret. Sed hostes repulerunt eum in urbem ; et necessitate compulsus, filium qui regnaturus erat pro eo, coram hostibus supra murum obtulit holocaustum, ut Deus eum liberaret. Reges autem videntes hoc factum necessitatis, ex humana compassione recesserunt ab eo. Et rediit Josaphat in Jerusalem, et occurrens ei Jehu propheta, filius Anani, culpabat eum, quod homini idololatæ solatia præbuisset.

CAP. V. De superabundantia olei.

Factum est autem quod quædam mulier de uxoris prophetarum, uxor scilicet Abdæ, ad Elisæum clamabat dicens : « Vir meus mortuus est, et oppressus erat ære alieno propter alimoniam prophetarum. Et ecce creditor venit, ut tollat duos filios meos ad serviendum sibi. Et respondit Elisæus : Quid habes in domo tua ? Et illa : Non habeo nisi parum olei, quo ungar. Qui ait. Pete mutuo vasa vacua non pauca, et clauso ostio cum filiis tuis mitte in ole in omnia vasa. » Dumque infunderet mulier, crescebat oleum, et impletis vasibus stetit, id est crescere cessavit. Quod cum accepisset Elisæus, ait ad eam : « Vade, vende, et redde creditori, tu autem et filii tui vivite de reliquo.

CAP. VI. De suscitatione filii Sunamitidis.

Factum est ut transiret Elisæus per Sunam civitatem, et erat ibi mulier magna, non tam corpore quam sapientia, quæ intelligens virum Dei esse, tenuit eum, ut comederet panem (IV Reg. III). Cumque frequenter diverteret ad eam Elisæus, suavitatis mulier viro suo ut faceret ei cœnaculum parvum, et poneret in eo lectulum, et mensam, et scellam, et candelabrum. Et rediens Elisæus requievit ibi, et ait ad Giezi : « Voca Sunamitidem hanc, et loquere ad eam : Quid vis, ut faciat dominus meus tibi ?

A Loquetur pro te regi, vel principi militiæ. Quæ respondit : In medio populi mei habito, » quasi diceret. Vallata sum propinquis, et nullus inquietat me. Cumque quæreret Elisæus quid vellet, dixit Giezi ad eum, filium non habet, et vir ejus senex est. Tunc ait Elisæus ad eam : In tempore isto, et in hac eadem hora, si vita comes fuerit, habebis in utero filium. Hebræus sic habet : In tempore isto cum tempus vitæ, » subaudi, adhuc erit tibi, habebis, etc. Quæ respondit : « Noli, vir Dei, mentiri ancillæ tuæ. » Concepit tamen mulier, et peperit, juxta verbum Elisæi. Cumque crevisset puer, egressus est ad patrem ad messorum, et ægrotavit. Cumque clamasset his : « Caput meum doleo, » remisit eum pater ad matrem suam, et mortuus est. Et collocavit eum mater super lectum viri Dei, et clausit ostium, et vocans virum suum ait : Curram ad virum Dei, et revertar. Qui respondit : Hodie non sunt Kalendæ, nec Sabbatum, cur ibis ? Istis enim diebus prophetæ et doctores solebant frequentari et audiri. Et tollens mulier unum de pueris secum, sedens in asino, venit ad virum Dei in montem Carmeli. Qui cum vidisset eam, ait ad Giezi : Ecce Sunamitis illa. Occurre, et dic ei : Rectene agitur circa te, et virum tuum et filium. Quæ respondit : Recte ? Et nota quod semper Elisæus hospitam suam vocabat Sunamitidem. Non enim tantum habuit familiaritatem cum ea, ut proprium nomen ejus sciret, et projecit se mulier, et apprehendit pedes Elisæi. Et ait Elisæus Giezi volenti eam amovere : « Dimitte illam. Anima ejus in amaritudine est, et Dominus celavit a me. Et ait mulier : Nunquid pelivi filium a te. » Quasi dicat : Mihi non petenti dedisti filium in perniciem meam. « Nunquid non dixi tibi : Ne illudas me ? » Illusionem vocat dare filium a Domino et tam cito auferri. Et ait ille ad Giezi : « Tolle baculum meum, et vade, et ne facias moram, vel aliquem salutando, vel respondendo salutanti, et pones baculum meum super faciem pueri. » Cumque abiisset, ait mulier ad Elisæum : « Vivit Dominus, non dimittam te. Et secutus est eam. Et reversus est Giezi in occursum ejus dicens : Non surrexit puer. » Et ingressus Elisæus incubuit super puerum, et contrahens se coaptavit membra sua membris ejus. Et cum orasset D calefacta est caro pueri, et oscitavit puer, et aperuit oculos. Quem cum reddidisset matri viventem, reversus est in Galgala. Hunc locum sæpe frequentabat Elisæus, tum pro religione loci, tum quia ibi natua est, et in ortu ejus tale ibi contigit prodigium, ut imago una ex vitulis aureis mugiret acute. Quo audito in Jerusalem sacerdos divino nutu ait : « Propheta natus est in Israel, qui sculpitilia eorum destruet et fusilia.

CAP. VII. De colocynthidis, et superabundantia panum.

« Porro fames erat in terra, et filii prophetarum decem venerant ad Elisæum. Qui dixit uni de pueris : Coque pulmentum filiis prophetarum. Qui egressus, ut colligeret herbas agrestes, invenit quasi vitem

silvestrem, et collegit ex ea colocynthidas nesciens quid esset, et concidit in ollam pulmenti (IV Reg. iv). Hæ sunt agrestes cucurbitæ amarissimæ, minores his quæ in hortis nascuntur; vel, ut quidam dicunt, herba est, quasi vitis se diffundens in sepibus, fructu modico, purpureo et rotundo, cum maturus est. Cumque gustassent recumbentes de coctione hæc clamaverunt: « Mors in olla, vir Dei! » id est amaritudo quasi in morte, vel mortifera. Et allatam farinam misit in ollam, et dulcorata est esca. Vir autem quidam detulit viro Dei panes primitiarum, et viginti panes hordeaceos, et frumentum novum in pera, id est grana confricata. Non est intelligendum de panibus primitiarum, quæ offerebantur in Pentecoste, neque de polenta, quæ offertur in Pascha. Sed quia fames erat in terra festinanter de tritico adhuc recente fecerat iste panes, quos fecit Elisæus apponi populo. Quidam dicant centum viris, quia minister dixit: « Quantum est hoc, ut apponam centum viris. Sed intelligendum, ut apponam, etiam centum viris, nedum populo. Vel forte duos tantum panes primitiarum apposuit centum viris, dicens: « Hæc dicit Dominus. Comedent, et supererit: » Et factum est hæc miraculose juxta verbum Domini.

CAP. VIII. De Naaman.

« Naaman autem princeps erat militiæ regis Syriæ, vir dives, et assiduus, sed leprosus. Et latrunculi de Syria captivam duxerant puellam de Israel, quæ erat in obsequio uxoris Naaman. Quæ ait ad dominam suam: Utinam fuisset dominus meus ad prophetam Samariæ, qui curaret eum. » Tulit Naaman argentum, et aurum multum, et decem mutatoria vestium (IV Reg. v), id est decem paria, vel novas vestes, quæ sic vocantur pro mutatione vestium veterum. « Tulitque secum litteras regis Syriæ ad regem Israel, in hæc verba: Scito quia miserim ad te Naaman, ut cures eum a lepra. Et audiens rex Israel blasphemiam, scidit vestimenta sua, et ait: Nunquid ego Deus sum, ut curem hominem leprosum? Occasiones querit adversum me. » Et misit ad eum Elisæus dicens: « Cur scidisti vestimenta tua? Veniat ad me, et sciat prophetam esse in Israel. » Stetit itaque Naaman, et equitatus ejus ad ostium Elisæi. Qui misit ad eum dicens: « Lavare septies in Jordane et mundaberis. » Cumque abiret Naaman indignans, quod non tetigisset eum, invocans nomen Domini, dixerunt ei servi sui: « Si rem grandem dixisset tibi propheta, facere debueras, quanto magis quod modicum est? Descendit ergo, et lavit se in Jordane septies, et mundatus est. » Et rediens stetit coram Elisæo, et ait: « Scio quod non sit Deus alius in universa terra nisi in Israel. Et obtulit ei benedictionem. » Cumque renuenti vim faceret, ait Elisæus: « Vivit Dominus, quia non accipiam. Et ait Naaman: Obsecro ut tollam onus duorum burdonum de terra hæc. » Est autem burdo ex equo et asina. Secundum quosdam tulit terram, ut sterneret eam in templis idolorum, ut stans super eam adoraret Deum terræ Israel, ne offenderet du-

A minum suum, si pariter non adoraret. Sed verius videtur quod fecerit altare Domino ex ea ad immolandum. Unde et subdit: « Non faciet servus tuus ultra holocaustum, ac victimam diis alienis, nisi Domino. Unum est quod mutare non possum, cum innititur rex super manus meas, et adorat in templo Remmon, oportet me simul adorare. Ora Dominum et non imputet mihi hoc: » Et abiit Naaman electo terræ tempore, id est cum elegisset terram ad portandum. Hebræus sic habet: « Abiit ab eo aliquanto terræ spatium. » Eadem ambiguitas in Genesi legitur: « Eratque vernum tempus, et ingrediebatur Ephrata (Gen. xlviii). » Hebræus habet: « Adhuc spatium terræ erat, et ingrediebatur Ephrata. » Et sic Latinus interpres posuit electum tempus, vel vernum pro spatio. Cucurrit autem Giezi post Naaman, ut aliquid acciperet ab eo, et ait: « Dominus meus misit me ad te dicens: « Venerunt ad me duo adolescentes ex filiis prophetarum, da eis talentum argenti et vestes duplices. At ille dedit ei duo talenta, et vestes, et tradidit ei pueros qui deferrent ea, et abscondit ea in domo. » Cumque vespere staret coram Elisæo ait: Unde venis, Giezi? Qui respondit: Non ivit servus tuus quoquam. At ille: Nonne cor meum tecum erat, cum reversus fuerat homo in occursum tuum. Accepisti argentum, ut emas possessiones. Sed lepra Naaman adhaerebit tibi, et semini tuo in sempiternum. Et egressus est ab eo leprosus. » Non legitur ad litteram Giezi filium habuisse leprosum, nec posterum. Certum est autem de Gieziis, quod lepra Simonis respersi sunt.

CAP. IX. De securi et acrisia Syrorum.

Factum est autem cum esset Elisæus cum filiis prophetarum, incidentibus ligna ad Jordanem, cecidit ferrum securis unius in aquam (IV Reg. vi). Cum ejularet ille, misit Elisæus lignum in aquam, ubi ceciderat ferrum, et natavit ferrum, et tulit illud. « Porro rex Syriæ pugnabat contra Israel, et sæpe ponebat servos suos in insidiis, quas cavebat rex Israel, Elisæo sibi manifestante abscondita Syrorum. Et conturbatus rex Syriæ, ait servis suis: Quis vestrum proditor est mei apud regem Israel. Et ait unus: Nequaquam, sed Elisæus indicat regi Israel quæcumque loqueris in conclavi. Qui ait: « Mittam, et capiam eum. » Cumque accepisset eum esse in Dothaim, misit illuc robur exercitus. Qui venientes illuc in nocte circumdederunt civitatem. Mane puer Elisæi vidit exercitum, terrisusque clamavit: « Heu, domine, quid faciemus? Qui respondit: Noli timere, pueres sunt nobiscum. » Et orante Elisæo aperuit Dominus oculos pueri, et vidit montem plenum curribus igneis, id est agnibus angelorum. Cumque intrarent hostes ad eum, orante Elisæo percussit eos Dominus cæcitate, non omni quidem, sed acrisia, ne eum agnoscerent. Et dixit ad eos Elisæus: « Non est hæc via, nec est ista civitas, id est non est hic mansio Elisæi: « Sequimini me, et ostendam vobis virum, quem queritis: et duxit eos in Samariam. » Et orante Elisæo aperuit Dominus oculus

eorum, et viderunt se esse in medio Samariæ, et hæstos circumstantes. « Et dixit rex Israel ad Elisæum : Percutiam eos, pater mi? Qui respondit, Nequaquam : » Dominus enim adduxit eos, sed præbe eis hospitalitatem affluenter. Quo facto redierunt Syri ad propria, nec ultra in diebus Elisæi venerunt latrones Syriæ in Israel.

‘Additio 1. Acrisia est amentia visus, scilicet quando quærimus quod in manu tenemus.

CAP. X. De fame, et secunda obsidione Samariæ.

« Factum est post hæc, Benadad rex obsidebat Samariam, et facta est fames in Samaria, ita ut venderetur caput asini octoginta argenteis numismatis, et quarta pars cahi stercoreis columbarum quinque argenteis (IV Reg. vi). » Hac, ut ait Josephus, condiebant cibos pro sale. Tradunt quidam nomine stercoreis dici vesiculam columbæ, in qua reperiebantur grana de foris allata. Cumque transiret rex Israel per murum, et consideraret custodias muri, clamavit quædam mulier ad eum : « Salva me, domine rex. » Qui suspicatus quod quæreret aliquid ab eo, commotus respondit : « Non salvat te Dominus : unde te salvare possum? De area, an de torculari? Quæ respondit : Nequaquam, domine, sed ego, et mulier ista condixeramus de filiis nostris comedendis, et comedimus filium meum; hæc autem abscondit filium suum. » Et contristatus est rex vehementer, et scidit vestimenta sua, et aperuit cilicium, quo vestitus erat ad carnem, et ait : « Quid amplius mali possumus expectare a Domino. Hæc faciat mihi Deus, et hæc addat, si steterit caput Elisæi super ipsum hodie. » Hoc enim malum imputabat Elisæo, quod concives non liberabat, cum posset. Cumque misisset spiculatorum, pœnitentia ductus, sequebatur eum ut prohiberet. Elisæus autem sedebat in domo sua, et senes cum eo, quos Josephus discipulos ejus dicit. Et ait Elisæus : « Nescitis quia filius homicidæ, » qui scilicet occidit Naboth, « misit ut præscidatur caput meum. Prohibete intrare nuntium, donec veniat rex, » qui prohibebit ei quod jusserat. Cumque supervenisset rex, ait Elisæus : « Cras hac hora erit in porta Samariæ modius similitæ pro statere uno, et duo modii hordei similiter (IV Reg. vii). » Et irrisit eum unus eorum super quorum manus rex incumbat, dicens hoc esse impossibile. Cui Elisæus : « Videbis, et non comedes. » Porro quatuor leprosi erant ad introitum portæ fame deficientes. Qui vespere venerunt ad castra Syriæ, et neminem ibi repererunt. Terruerat enim Dominus Syros, et sonitus exercitus magni, mittens super eos, fugeruntque, animas suas tantum salvare cupientes, et intrantes leprosi comederunt, et tollentes de præda juxta cor suum, nuntiaverunt portarum urbis Syros abisse. Suspicatus autem rex Israel Syros simulasse fugam, et latere, misit duos in equis, qui explorarent omnia, usque ad Jordanem. Qui cum reversi nuntiassent Syros fugisse, egressus populus diripuit castra, et vendebatur similia, et hordeum

A juxta verbum Elisæi. Dux autem qui irriserat eum, a rege constitutus ad portam, oppressus est a turba, et mortuus est.

CAP. XI. De fame septem annorum, et peregrinatione mulieris Sunamitidis.

« Post hæc autem Elisæus locutus est ad mulierem cujus filium suscitaverat : Vade cum domo tua peregrinari ubicunque poteris. Vocavit enim Dominus famem super terram septem annis, id est angelum præpositum fami (I Reg. viii). Quasi dicat : Fames veniet : vel est locutio. De hac fame ambiguum est utrum præcesserit prædictam obsidionem, vel secuta sit. Igitur mulier intravit terra Philistinim, et contribules occupaverunt bona ejus. Quæ finita fame regressa est, et intravit, ut interpellaret regem pro domo sua et agris. Et tunc rex loquebatur cum Giezi, quærens ab eo magnalia Elisæi. Qui videns mulierem ait : « Domine, hæc est mulier, et hic est filius ejus, quem suscitavit Elisæus. » Quæ cum narrasset regi seriem facti, restituit ei rex quæcunque amiserat a die qua reliquerat terram.

CAP. XII. De morte Benadad.

Porro Benadad, rex Syriæ, audiens quod Deus amoverat eum ab obsidione, et non homo contristatus ægrotabat (IV Reg. viii). Elisæus autem veniebat Damascum, et misit rex in occursum ejus Azahel cum muneribus, ut consuleret eum de infirmitate sua. Cui quærenti respondit Elisæus : Dic ei : Sanaberis. Nec dixit sanabitur, quia mortuus est rex. Sed ut diceret ei, sanaberis, postea traxit Azahel in partem dicens : « Ostendit mihi Dominus, quia morietur, et tu eris rex Syriæ. » Tunc impletum est, quod dixerat Dominus Eliæ. Aliter enim non inunxit Elias Azahel, nisi quia per Elisæum prædixit eum futurum regem. Et flevit Elisæus, videns in spiritu mala quæ facturus erat Azahel filiis Israel, quæ etiam indicavit illi. Et reversus Azahel ad regem dixit, « sanaberis. » — « Altera die tulit stragulum, et infudit aquam, et expandit super faciem ejus. » Stragulum proprie est stratorium, quod lecto, vel sedili supersternitur. Et dicitur quod Azahel pannum perfusum aqua imposuit super eum ad refrigerandum. Hebræus habet : « Expandit super faciem suam stragulum, » ut non Azahel, sed ipse Benadad, hoc fecisse intelligatur, et tamen mortuus est rex, et regnavit Azahel pro eo. Quidam tamen hoc exponunt de obsequio mortui, dicentes quod Azahel mortuum lavit aqua, et expandit stragulum super faciem mortui. Josephus plane dicit, quod Azahel altera die infuso laqueo strangulavit illum. Ad hunc sensum quidam prædictam litteram referunt dicentes quod Azahel vestem madefactam posuit super faciem ejus, simulans refrigerationem, sed statim effudit aquam super os ejus, donec suffocaret eum.

CAP. XIII. De Joram rege Juda.

Porro anno quinto Joram filii Achab, regis Israel, in quo conregnauerat ei Josaphat rex Juda, regnavit Joram filius Josaphat in Jerusalem octo annis.

(IV Reg. viii). Qui ad consilium uxoris fecit malum coram Domino, secutus deos alienos. Tamen Dominus non dispersit Judam propter David servum suum. Tunc recessit Edom ne esset sub Juda. Nam et regem suum tributarium occiderunt Idumæi, novum creatantes, qui non teneretur tributa reddere. Cumque Joram sex fratres suos occidisset, compelleretque Jerosolymitas etiam idololatrare, tulit ad eum Elias quidam propheta epistolam correctoriam cum comminatione pœnæ. Impleta est autem comminatio in hunc modum: Arabes irruentes in Judam, vastaverunt provinciam, et domos regias, et uxorem regis abduxerunt, filiosque occiderunt, præter Ochoziam: et ipse tandem chronicam incidit ægritudinem, interna corruptione viscera effundens, ut quotidie quasi se pereuntem videret; et mortuus est, et sepultus est in civitate David. Non tamen, ut ait Josephus, in sepulcro patrum suorum, sed privatum tumulum, sine regalibus exsequiis, tradiderunt ei. Et regnavit Ochozias, vel Azarias filius ejus pro eo. Hunc regem, et reliquos, usque ad Oziam, prætermittit Matthæus (*Matth.* i). Regnavit autem annos duodecim Joram filii Achab. Viginti duorum annorum erat Ochozias cum regnare cœpisset, et uno anno regnavit in Jerusalem, et ambulavit in viis Achab avi sui. Abiitque cum Joram, filio Achab, avunculo, suo ad præliandum contra Hazael regem Syriæ in Ramoth Galaad, et vulneratus est Joram, et relicto exercitu in obsidione sub Jehu principe, descendit in Jezrahel, ut curaretur, et descendit cum eo Azarias.

CAP. XIV. De Jehu rege Israel inuncto tempore Elisæi.

Elisæus autem misit unum de filiis prophetarum cum lenticula olei, ad exercitum in Ramoth Galaad, ut ibi Jehu evocatum in partem, ungeret in regem super Israel (*I Reg.* ix). Qui cum invenisset Jehu ædentem cum principibus ait: « Verbum mihi ad te est, o princeps. » Et ait Jehu: Ad quem? Qui respondit: Ad te, o princeps. » Forte non cognoscens Jehu, hoc quasi præsagium in mente sua posuerat, ipsum esse Jehu, qui primus respondisset. Cumque induxisset eum in cubiculum, fudit oleum super caput ejus, et ait: « Hæc dicit Dominus: Unxi te in regem super Israel, et percutes omnem domum Achab in ultione sanguinis servorum meorum de manu Jezabel. » Quo facto citissime aufugit propheta. Cumque regressus esset Jehu ad servos domini sui, dixerunt: « Quid venit insanus iste ad te? » Quasi insanos enim reputabant filios prophetarum, vel quia fugerat citissime quasi insanus. Et ait Jehu: « Recte judicastis. Nam verba vesana locutus est, dicens: Hæc dicit Dominus: Unxi te in regem super Israel. Festinaverunt itaque tollere vestes suas, et substernere ei in similitudinem tribunalis, et canentes tuba dixerunt: Regnabit Jehu. Conjuravit ergo Jehu contra Joram et ait: Nullus nuntiet hoc in Jezrahel, sed omnes ascendamus simul. » Cumque ascenderent, speculator in Jezra-

hel ait: « Video globum venientem. » Et suspicatus Joram, vel captam esse urbem, vel pacem factam, misit nuntium in occursum eorum. Qui ait: « Hæc dicit rex: Pacata sunt omnia? Et ait Jehu: Quid tibi et paci. » Quasi diceret: Quid ad te, sequere me. Vel forte huic Jehu quasi ipsi regi respondit, quasi diceret: Quid quaeris de pace, qui terram, et pacem turbas. Et adhesit nuntius ei. Misit et Joram secundum nuntium, qui similiter non est reversus ad eum. Et ascendens Joram rex Israel, et rex Juda cum eo, egressi sunt in occursum Jehu, usque in agrum Naboth Jezrahelitæ. Et ait Joram: « Est ne pax, Jehu? Qui respondit: Quæ pax? adhuc vident fornicationes matris tuæ. » Quasi dicat: Quæ pax potest esse inter nos, cum jugiter offendamus Deum per idololatriam matris tuæ. Et fugiens Joram ait ad nepotem suum: « Insidiæ sunt hic, Ochozia. » Tunc percussit Jehu Joram inter scapulas, et egressa est sagitta per cor ejus, et corruit mortuus. Et ait Jehu ad duces tertie partis militum: Projice eum in agrum Naboth. Memento quoniam ego, et tu sequemur Achab patrem hujus, quando comminatus est ei Dominus per Eliam, quod redderet in agro Naboth pro sanguine Naboth, et pro sanguine filiorum ejus. » Tamen supra de filiis Naboth nulla facta est mentio, sed quod ibi tacitum est, hic suppletur. Forte canes linxerunt sanguinem Joram juxta verbum Elisæ. Linxerunt enim sanguinem Achab cum linxerunt sanguinem filii ejus: Ochoziam vero fugientem insecutus est Jehu, et vulneravit eum in ascensu Gaber. Qui vulneratus fugit in Mageddo, et mortuus est ibi, et tulerunt eum in Jerusalem, et sepultus est in civitate David. Post hæc intravit Jehu in Jezrahel. Porro Jezabel erat in arce turris, et depinxit oculos suos stibio, et ornavit caput suum, ut pulchrior venientibus appareret, et per fenestram ait ad Jehu: Nunquid pax esse potest Zambri, qui interfecit dominum suum? quasi diceret: Tu occidisti dominum tuum sicut Zambri, et eadem pœna puniendus es. Tunc dixit Jehu duobus eunuchis, qui circumstabant eam: « Præcipitate eam. » Et præcipitaverunt eam de turre, et conculcaverunt eam ungulæ eorum. Cumque Jehu sederet ad mensam, ait servis suis: Ite, et sepelite maledictam illam, quia filia regis est. Cumque venissent ad eam, non invenerunt, nisi calvariam, id est supremam cellulam cerebri, et pedes, et summitates manuum. Quo audito ait Jehu: Sermo Domini est quem locutus est per Eliam (*III Reg.* xxi). »

CAP. XV. De septuaginta filiis Achab, et eorum morte, et de morte Jehu.

Erant autem Achab septuaginta filii in Samaria. Et scripsit Jehu ad nutritios eorum, et ad optimates civitatis dicens: Eligite quem vultis de filiis Achab, et constituite regem super vos, et pugnate pro domo Domini vestri (*IV Reg.* x). Qui perterriti rescripserunt ei: « Servi tui sumus, fac quod tibi placet. » Et scripsit eis secundo: « Si mei estis,

tollite capita filiorum Domini vestri, et venite ad me cras in Jezrahel. » Et sic factum est. Et attulerunt capita in cophinis ad Jehu. Qui mandavit ne introducerentur ad eum, sed juxta introitum portæ ponerentur ad duos acervos, usque mane. Cumque mane intuerentur capita, dixit Jehu ad populum: **Justi estis.** » Quasi dicat: Comparatione istorum qui septuaginta occiderunt, justi estis, qui non nisi Joram et Jezabel mecum occidistis. Vel potius Samaritas qui eos occiderant, commendavit. Quasi diceret: Juste fecistis implendo verbum Domini: quod videtur velle littera sequens, addit enim: « Si ego interfeci Dominum meum, quis percussit eum et istos? Dominus fecit quod locutus est in manu Eliæ. Tunc percussit Jehu omnes reliquos de domo Achab in Jezrahel, et optimates ejus, et notos et sacerdotes, et ibat in Samariam. » In via vero obviavit quadraginta duobus fratribus Ochoziæ regis Juda, qui descendeabant ad salutandos Joram et Ochoziam; nescientes quod occisi essent, et occidit eos Jehu. Tunc egressus est in occursum Jehu Jonadab, filius Rechab, et benedixit ei pro ultione Domini quam fecerat. Quem impositum currui suo, duxit Jehu in Samariam, et percussit omnes, qui reliqui fuerant de Achab, usque ad unum. Congrogavit ergo Jehu populum Samariæ, et ait in dolo. « Ampliare volo cultum Baal, vocate omnes prophetas ejus et sacerdotes. Quicumque defuerit, non vivet. Sacrificium enim grande est mihi Baal, et venerunt omnes servi Baal, nec unus defuit, et repleta est domus Baal. Et ait Jehu his qui erant super vestes: **Date vestes omnibus servis Baal.** Et dederunt. Cumque perscrutatus esset Jehu diligenter, ne quis deesset, vel alius interesset, dixit militibus suis. **Ingremini et percutite eos, nullus evadat.** Et percusserunt eos, statuamque Baal comminuerunt, et destruxerunt templum ejus, et fecerunt pro eo latrinas, id est subterraneos cuniculos ad mundandas vias urbis. Et delevit Jehu Baal de Israel. Verumtamen a viis Jeroboam non recessit, et ait ei Dominus: « Quia fecisti quæ in corde meo erant contra domum Achab, filii tui, usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. » Et mortuus est Jehu et sepultus in Samaria, cum regnasset viginti octo annis, et regnavit pro eo filius ejus Joam, vel Joaham, vel Joachaz.

CAP. XVI. *De Athalia et Joas.*

Porro Athalia videns filium suum mortuum, et volens regnare interfecit omne semen regium in Jerusalem (*IV Reg. xi*). Erat autem Josaba, soror Ochoziæ ex patre et uxor Joiadæ summi sacerdotis, quæ furata est Joas filium Ochoziæ lactentem, ne interficeretur, et abscondit eum septem annis in domo Domini; id est in domunculis hebdomadariorum. Anno autem septimo Joiada collegit centuriones, et principes levitarum, et milites, et ostendit eis secreto filium regis, et conjuraverunt omnes pro puero contra Athalia, et quod puerum in Sabato constituerent regem. Et fecerunt in hunc mo-

do: **Viginti quatuor erant summi sacerdotes,** quorum unus in hebdomada vicis suæ habebat secum in ministerium viginti quatuor minores sacerdotes, et totidem cantores, et totidem janitores. Diluculo vero Sabbati pontifex, qui ministraverat, cum turba sua egrediebatur ad propria; pontifex vero, qui ministraturus erat ingrediebatur cum turba sua. Tunc autem Joiada pro ampliando exercitu retinuit egressuros, et recepit ingressuros, faciens ex eis duas turmas. Adjunxit quoque tertiam turmam de centurionibus, et levitis quos convocaverat, et intrans domum saltus et domum armorum, quam quondam fecerat David, dedit singulis arma, et præcepit egressuris, ut circumstarent regem in atrio interiori, et custodirent. Ingressuris vero dixit, **ut ascenderent ad domum regiam, ne servi reginæ egredientes ex ea, unctionem regis impedirent.** Sed hanc turmam divisit in tres partes, præcipiens ut una observaret excubias regis, id est porticus domus reginæ; alia pars observaret portam Scir, per quam ascendebatur de civitate in domum regiam, tertia pars observaret domum Messa, quæ dicitur porta Scutariorum, id est custodum regis, per quam de domo regia ascendebatur in templum. Tertiam vero partem, quam collegerat de centurionibus et levitis posuit ad custodiam atriorum templi ex omni parte. Tunc ipse cum reliquis sacerdotibus, et levitis et senioribus produxit filium regis, et unxit eum in regem, et imposuit super eum diadema, et testimonium, id est legem Dei dedit ei tenendam in manibus, ut cum ipso habitu regni, disciplina legis Dei servanda, committeretur. Athalia vero accurrens, scidit vestimenta sua, clamans: « **Conjuratio! conjuratio!** » Et eduxerunt eam centuriones extra septa templi per portam equorum, et interfecta est ibi, deduxeruntque regem per portam scutariorum, in palatium, et sedit super thronum regium. Et lætatus est populus terræ, quia abstulerat Dominus opprobrium, ne regnaret mulier super eos, et destruxerunt templum Baal, arasque, et imagines quas fecerant Joram et Athalia. Matham quoque sacerdotem Baal occiderunt coram altari. « **Septem annorum erat Joas, cum regnare cœpisset,** anno septimo Jehu regis Israel, et quadraginta annis regnavit in Jerusalem, et fecit rectum coram Domino cunctis diebus Joiadæ sacerdotis.

CAP. XVII. *De gazophylacio.*

Erant autem in domo Domini ruinæ, non solum pro vetustate et negligentia, sed etiam quas fecerat Athalia, et de sanctificatis paraverat donum Baal. Præcepit itaque Joas sacerdotibus, ut instaurarent sartatecta domus recipientes oblationes prætereuntium, et quæ offerebantur pro pretio animæ, id est quæ dabant ituri ad prælium numerati (*IV Reg. xii*). Oblatio enim pro delicto, et pro peccato sacerdotum erat; quæ cum suscepissent sacerdotes, usque ad vicesimum octavum annum regis Joas, et non tamen instauraverunt sartatecta templi. Et iratus rex prohibuit sacerdotes ultra accipere pe-

cunlam. Josephus tamen dicit, quod per omnem regionem sumerent sacerdotes pro capite dimidium sicli. Quod videns Joiada populo non placere, cessavit, et ob hoc non fuerunt instauratae ruinae. Tunc Joiada fecit gazophylacium munitum aperto desuper foramine, et posuit illud ad dexteram ingredientium domum non longe ab altari. « Cumque appareret plurima pecunia in gazophylacio, scriba regis et pontifex effundebant eam, et dabant his qui praerant caementariis domus Domini. Et non fiebat cum eis ratio, sed in fide tractabant (*II Paral. xxiv*). » Nec fiebat ex pecunia illa vas aliquod in domo Domini, nisi de eo quod erat residuum sartactectis, ut legitur in Paralipomenon. Et mortuus est Joiada sacerdos, qui solus legitur post Moysen centum triginta annis vixisse, et sepultus est in civitate David, eo quod generi David reparavit imperium. Eo mortuo Joas a legitimis Dei declinavit, cujus exemplo etiam optimates vitiiati sunt. Quem cum argueret Zacharias, filius Joiadae, fecit eum lapidibus obrui inter templum et altare (*Math. xxiii*). Ex tunc ut dicit Epiphanius non accepit populus in templo responsum manifeste, sicut prius, nec ex dabitur, nec ex ephod; rex autem non multo post poenas exsolvit. Azael enim rex Syriae, cum expugnasset Geth, ascendit in Jerusalem (*IV Reg. xiii*). Joas vero misit ei thesauros domus Domini, et domus regiae, non de absconditis tumulorum, et recessit ab eo. Cumque incurrisset Joas linguorem pessimum, eo quod divinos honores sibi volebat impendi, ut dicunt Hebraei, « duo servi ejus percusserunt eum, et mortuus est, et sepultus in civitate David, non tamen in monumentis regalibus, et regnavit pro eo filius ejus Amasias. »

* *Additio 1.* Non moveat te, quod legitur in Evangelio « ad sanguinem Zachariae filii Barachiae (*Math. xxiii*). » Forte Joiada binomius fuit. Vel ideo, quia Barachias interpretatur *benedictus Domini*: quod iste fuit.

** *Additio 2.* Dabir enim dicitur lapis positus in rationali. Unde ex dabir, id est ex rationali, pendebant utrum Deum haberent propitium, vel offensum. Vel dabir interpretatur *sermo*, et est sensus: Neque per sermonem, neque per signa loquebatur illis.

*** *Additio 3.* Omnes filii Zachariae cum eo lapidati sunt, praeter unum posthumum, qui postea dictus est Zacharias.

Incidentia.

† Sub Joas duodecimus rex Latinorum Silvius Aemulus, qui praesidium Albanorum inter montes, ubi nunc Roma est, posuit. Hujus filius fuit Julius proavus Julii Proculi, qui cum Romulo Romam comminigrans, fundavit Juliam gentem.

CAP. XVIII. De obitu Elisaei.

Anno vicesimo tertio Joas regis Judae, regnavit Joachim filius Jehu super Israel septem et decem annis, et ambulavit in viis Jeroboam. Et iratus Dominus contra Israel dedit eos in manus Hazael, et in

manus Benadad filii ejus, et non sunt derelicti Joacham de populo, nisi quinquaginta equites, et decem currus et decem millia peditum (*IV Reg. xiii*). Et clamavit Joacham ad Dominum, et misertus Dominus dedit ei pacem in diebus ejus. Et mortuus est, et sepultus in Samaria. Et regnavit Joas filius ejus pro eo, anno tricesimo septimo Joas Regis Juda, et sedecim annis regnavit super Israel. Et ambulavit in viis Jeroboam, non tamen adeo quantum patres ejus. Elisaeus autem aegrotabat, et descendit ad eum Joas rex Israel, et fletus dicebat: « Pater mi, currus Israel, et auriga ejus. Et ait Elisaeus: Affertur arcum, et sagittas, et pone manum tuam super arcum. » Quo facto superposuit Elisaeus manus suas manibus regis, et ait: « Aperi fenestram orientalem, et jace sagittam; et jecit. Et ait Elisaeus: Sagitta Domini est contra Syriam; et percutes partem Syriae, quae est in Aphec, donec consumas eam. » Et sublato arcu cum sagittis dixit Elisaeus ad regem. « Percute terram jaculo. Cumque percussisset eam tribus vicibus, et stetisset, iratus vir Dei ait. Si percussisses usque septies, toties percussisses Syriam; nunc autem tribus vicibus percutes eam. Et mortuus est Elisaeus, et sepelierunt eum juxta Abdiam. Porro latrones Moabitae venerant in terram eo anno. Quidam autem sepelientes hominem viderunt latrunculos, et timentes projecerunt cadaver in sepulcro Elisaei. Quod cum tetigisset ossa Elisaei, revixit homo. » Josephus tamen dicit latrones projecisse in Elisaei sepulcrum mortuum, quem ipsi videbantur interfecisse. « Mortuus est autem Hazael rex Syriae, et regnavit pro eo filius ejus Benadad. » Cum quo dimicavit Joas rex Israel tribus egressionibus, et vicit eum, et tulit de manu ejus civitates quas tulerat Hazael de Israel juxta verbum Elisaei.

* *Additio 1.* Ex tunc aequae vocabantur eodem nomine rex Juda et rex Israel.

CAP. XIX. De Amasia, et Joas rege Israel.

« Anno secundo Joas regis Israel, regnavit Amasias, filius Joas, in Jerusalem. Viginti quinque annorum erat cum regnare cepisset, et viginti novem annis regnavit. Nomen matris ejus Joiada de Jerusalem. Et fecit rectum coram Domino, juxta ea quae fecit Joas pater ejus, nisi tantum hoc quod excelsa non abstulit, et subaudiendum est, uterque eorum (*IV Reg. xiv*). Nec enim Joas excelsa abstulit, sicut videtur littera sonare. Et interfecit servos, qui interfecerant patrem suum, non tamen filios eorum, propter legem Moysi, quae dicit: Non morientur patres pro filiis, neque filii pro patribus (*Deut. xxiv*). Collegit autem exercitum, ut Amalecitas, et Idumaeos expugnaret, et conduxit a rege Israel centum millia armatorum, centum argenti talentis. Et cum esset in procinctu suasit ei propheta, ut dimitteret Israelitas, quia idola ferebant, et Deus daret ei victoriam. Et acquievit, licet graviter ferret, eo quod Israelitis mercedes praebuerat. « Et percussit Edom in valle Salinarum decem

mitti, et apprehendit Petram, nobilem Arabiæ civitatem. Et vocavit eam Jecthel, quod sonat *auxilium Dei*. Josephus tamen dicit, vivos quos ceperat, eam adduxisse ad excelsam Petram Arabiæ, et illos ex ea præcipitavit. Idipsum quoque dicit Paralipomenon (*II Paral. xv*): nam fere in omnibus consonant Josephus et Paralipomenon. Tamen deos quos tulerat de Amalec postea adoravit, quia audivit eos dantes responsa, ideo perisse Amalec, quia negligentes fuerant in cultu eorum. Pro quo tali pœna percussus est. Elatus enim in superbia scripsit ad Joas regem Israel: *Servi mihi, sicut patres tui servierunt David et Salomoni. Alioquin: « Veni, et videamus nos. » Quasi diceret: Pugnemus. Et rescripsit ei Joas in ænigmate: « Carduus Libani misit ad cedrum, dicens: Da filiam tuam filio meo in uxorem. Et indignantes bestie saltus conculeaverunt carduum. Elevat te cor tuum pro victoria. Cur provocas malum, ut cadas tu, et Judas tecum. » Et non acquiescente Amasia, congressi sunt juxta Bethsames, et fugit Judas coram Israel, et ligatus est Amasias, et comminabatur ei in mortem rex Israel nisi redderet ei Jerusalem. Qua tradita interrupit Joas murum Jerusalem a porta Ephraim, quæ dicitur porta Vallis, usque ad portam Anguli, quadriagentis cubitis. « Et tulit aurum, et argentum, et vasa, quæ inventa sunt in domo Domini, et in thesauris regis, et obseides, et rediit in Samariam. Et facta est contra Amasiam conjuratio in Jerusalem. At ille fugit in Lachis, et miserunt post eum in Lachis, et interfecerunt eum ibi, et retulerunt illum in Jerusalem, et sepultus est in civitate David. Tulitque universus populus filium ejus Oziam, vel Azariam ante annos natem sedecim et constituerunt eum regem. »*

Additio 1. Quod homo nescit quantitatem peccati alienjus, ideo quantum ad examen humanum sufficit, ut quis pro suo moriatur delicto, secundum justitiam Dei: forte nec etiam mors filii, quandoque pro delicto patris.

Incidentia.

Sub Amasia tertius decimus rex Latinorum fuit Silvius Aventinus; et in eo monte, qui nunc pars Urbis est, mortuus et sepultus, æternum loco vocabulum dedit.

CAP. XX. De Jeroboam rege Israel, et Amos propheta.

« Porro mortuus est Joas rex Israel, et sepultus in Samaria, et regnavit Jeroboam filius ejus pro eo anno quinto decimo Amasie regis Juda. Et regnavit in Israel quadraginta et uno annis, et ambulavit in viis Jeroboam filii Nabath, qui peccare fecit Israel, ipse restituit terminos Israel ab introitu Emath, quæ est Antiochia, usque ad mare salitudinis, quod est mare Mortuum, juxta verbum Domini, quod locutus est per servum suum Jonam prophetam, qui erat de Geth, quæ est in Opher, vel Ophir, ad differentiam Geth, quæ est in Palestina, et est nomen regionis (*IV Reg. xiv*). Quare

non est legendum Ophel. Ophel enim est nomen turris nebulosæ, quæ non longe erat a templo. Hanc vastationem Syriæ per Jeroboam factam, non legimus in Jona, sed propter comminationem eversionis, quam prædicavit et scripsit, dicit Josephus eum prædixisse quod post brevissimum tempus Asia perderent principatum. Quod quidem per Jeroboam inchoatum est, sed post ea consummatum est, quando monarchia Assyriorum translata est ad Medos. Hac felicitate Jeroboam elatus, fecit malum coram Domino. Et missus est Amos Theuites propheta de pastoribus, ubi pascebat gregem in Samariam, ut prædiceret eversionem domus Jeroboam, et calamitatem populi, dicens: « Hæc dicit Dominus: Consurgam super domum Jeroboam in gladio (*Amos vii*). » Et rursus. « Venit filius super populum meum Israel (*ibid.*). » Quod cum significasset Amasia, sacerdos Bethel, Jeroboam regi Israel, ex mandato regis prohibuit Amos ne ultra prophetaret in regno decem tribuum. Cum autem Amos nollet cessare, dicens se non esse prophetam, sed pastorem miseum a Domino (*Amos viii*), frequenter afflixit eum Amasias plagis, Tandem filius suus Ozias frequenter eum increpans, vectem per tempora transiit, et semivivus relatus in terram suam, ibi mortuus est et sepultus. Et mortuus est Jeroboam, et regnavit pro eo filius ejus Zacharia.

CAP. XXI. De Ozia, sive Azaria leproso rege Judæ.

« Anno vicesimo septimo Jeroboam regis Israel regnavit Ozias in Jerusalem duobus, et quinquaginta annis (*IV Reg. xv*). » Hieronymus tamen super Osee dicit eum cepisse regnare anno duodecimo Jeroboam. Et fecit quod placitum erat coram Domino, verumtamen excelsa non abstulit. Qui eum hostes debellasset, et Ammonitas fecisset tributarios sibi, reedificavit muros in Jerusalem, quos destruxerat Joas rex Israel, eratque præcipue terræ cultor, et curam habebat circa plantationes, et semina fructuum diversorum. Cumque ditatus esset in substantia mortali, contra Deum immortalem agere nisus est. Nam in festivitate propitiationis indutus stola pontificali intravit in templum, ut incensum poneret, pontifice Azaria cum 80 sacerdotibus eum prohibente. Et factus est tremotus, et claritas solis valde effulsit, et incidit in faciem regis, et percussus est lepra in facie. Ante civitatem vero scissa est media pars montis ad occidentem, et devoluta est ita ut et vias clauderet, et regios hortos opprimeret. « Et habitavit seorsum urbem privatam degens vitam. Joathan vero filius ejus gubernabat palatium, et judicabat populum terræ. Et mortuus est Ozias, et sepultus in civitate David. » Josephus tamen dicit eum de regibus solum habere sepulcrum in hortis. « Et regnavit pro eo filius ejus Joathan, » sub Ozia rege Juda, et sub Jeroboam rege Israel cepit prophettare Isaias, de quo plenius postea dicitur, et Osee de tribu Issachar ortus in Beth-el. Sed hic, ut

ait Hieronymus, prænuntians dedit signum: « Veniet Dominus in terra, sicut quercus, quæ est in Sile, » etc., quod non legitur in Scriptura ejus secundum editionem nostram. Forte quod Hieronymus dixit signum, hoc Epiphanius dixit prodigium, dicens de Osce: « Et dedit prodigium, dicens: Veniet in terra Dominus, sicut quercus, quæ est in Sile cum ex semetipsa in duodecim fuerit partita, et factæ fuerunt ex ea totidem quercus. » Prophe-
tavit autem contra decem tribus, pauca de duabus loquens. Et pronuntiavit historialiter Judæos in ultimo tempore ad Christum redituros. Tertium quoque diem Dominicæ resurrectionis prædixit. Hic in terra sua sepultus placida quiete dormiuit. Sub eisdem quoque prophetavit Joel de tribu Ruben natus in agro Bethoron, qui descripsit terram duarum tribuum eruco, brucho, locusta et rubigine vastandam (Joel 1). Prædixit quoque effusionem sancti Spiritus futuram super servos Dei, et ancillas, quod factum est in die Pentecostes. Hic in Bethoron in pace mortuus est et sepultus. Sub eisdem regibus prophetavit Abdias, ut quidam tradunt (Abd. 1); sed secundum Hebræos verius est, quod ante eos prophetauerit: nam mortuus est ante Elisæum. Relicta enim uxor ejus per consilium Elisæi, iterata est a creditoribus, oleo superabundante. Fuit autem de terra Sichem de agro Bethamar. Quinquagenarius enim ille fuit, cui peperit Elias, qui relicto obsequio regis, Eliæ discipulus factus est. Cujus sepulcrum, neque hodie cum mausoleo Elisæi, et Joannis Baptistæ in Sebaste veneratione habetur. Sub Jeroboam rege Israel prophetavit Jonas filius viduæ Sareptanæ, qui post reditum a Ninive, tempore famis, assumpta matre, gentium incola factus est. Nam et erubescerat esse in terra sua, dicens: Sic auferetur opprobrium meum, eo quod prophetans contra Ninivem mendax repertus sum (Jon. iv). Qui, transacta fame, rediit in terram Juda, et defuncta est mater ejus, et sepelivit eam juxta balneum Delboræ. Hic prædixit signum eversionis Jerusalem, quod cum viderent lapidem lectuose clamantem, prope sit finis, et cum viderint in Jerusalem gentes universas, tunc tota illa civitas irrecuperabiliter everteretur. Mortuus est et sepultus in spelunca unius judicis Israel, cujus sepulcrum monstratur in una urbium Geth in viculo quodam juxta Saphoron. Sub Ozia rege Juda terminata est monarchia Assyriorum. Nam Sardanius ultimus monarcha victus ab Arbace Medo, semetipsum concremavit, et tunc Arbaces monarchiam ad Medos transtulit, spe, nondum re: hoc enim fecit Darius, occiso Balthazar. Fuerunt tamen reges Assyrii, si non monarchæ, tamen potentes, usque ad subversionem Ninive, quam prophetavit Nahum.

• *Additio 1.* Genus palmæ est Delbora, vel quercus.

Incidentia.

Eo tempore Latinorum quartus decimus rex Sil-

vius Proca, post quem decimus quintus rex Latinorum Silvius Anulius.

CAP. XXII. *De Zacharia, Seltam, et Manaben.*

« Anno tricesimo octavo Ozia regis Judæ regnavit Zacharias, filius Jeroboam, super Israel sex mensibus. Qui fecit malum coram Domino, sicut patres ejus, et percussit eum palam Seltam, filius Jabes, et regnavit pro eo (IV Reg. xv). » Et translatum est regnum Israel de domo Jehu in generatione quarta, juxta verbum Domini, et « regnavit Seltam uno mense in Samaria. Nam Manaben, filius Gaddi de Thersa, percussit eum in Samaria, et regnavit pro eo. Qui percussit Thapsam, et terminos ejus, eo quod concives sui noluerant aperire ei. Anno tricesimo nono Ozia regis Juda regnavit Manaben super Israel decem annis, et ambulavit in viis Jeroboam. In diebus ejus ascendit Phul rex Assyriorum in Thapsam, et dedit ei Manaben mille talenta argenti, ut recederet ab eo, et etiam esset ei in auxilium. Sumpsit autem Manaben quinquaginta siclos argenti a potentatibus, et divitibus terræ per singulos. » Inter hæc munera tradunt Hebræi, Manaben misisse vitulos aureos, qui erant in Dan et Bethel, sed non est verum. Sacerdotes enim dolo sustulerunt aureos vitulos, et abceoderunt eos, et fecerunt æreos deauratos similes illis, quos misit Manaben regi Assyriorum. Qua fraude postea percepta, reges Assyriorum plurimum exarserunt contra Israel. « Et mortuus est Manaben, et regnavit pro eo filius ejus Phaceia anno quinquagesimo Ozia regis Judæ, et duobus annis regnavit in Israel. Nam Phacee, filius Romelæ, chiliarchus ejus, interfecit eum in Samaria in convivio cum quinquaginta viris, et regnavit pro eo anno quinquagesimo secundo Ozia regis Juda, et regnavit viginti annis in Israel. »

CAP. XXIII. *De initio captivitatis decem tronum.*

« In diebus Phacee regis, Teglatphalasar rex Assur ascondit in Israel (IV Reg. xv). » Et est ambiguum an iste fuerit Phul, vel alius, et vastavit omnem regionem trans Jordanem, et captivas duxit duas tribus et dimidiam, vastansque Galileam, de tribu Zabulon et Nephtholim, nostros transtulit secum in Assyrios, qui possent dimidiæ tribui comparari. Unde sæpe legitur quod tres tribus Israel captivaverit, et hoc fuit initium captivitatis decem tribuum. « Porro Osce filius Hela interfecit Phacee regem Israel, et regnavit pro eo. »

• *Additio 1.* De hac captivitate dictum est: « Prima tempore alleviata est terra (Isai. ix). »

CAP. XXIV. *De Joathan.*

« Anno secundo Phacee regis Israel regnavit Joathan filius Ozia in Jerusalem viginti quinque annorum erat cum regnare cœpisset, et sedecim annis regnavit. Nomen matris ejus Jerusa, filia Sadoc. Et fecit bonum coram Domino, verumtamen excelsa non abstulit. Ipse ædificavit portam domus Domini sublimissimam (IV Reg. xv), quæ quidam putant turrim gregis. Hæc est quæ in Actibus apostolorum

Speciosa dicitur (*Act. iii*), ab Hebræis vocatur porta Joathan. Hæc sola remanit in eversione facta per Chaldaeos. Hic devicit Ammonitas, et imposuit eis annum tributum, talenta argenti centum et tritici decem millia coros, et totidem hordei. In diebus hujus, Rasin rex Syriæ, et Phacee rex Israel, cœperunt infestare regnum Juda. Sub Joathan exortus est prophetare Nahum de Ecelsæi, de tribu Simeon, contra Ninivem prædicens: Hæc dicit Dominus ad Ninivem: Exterminabo te, et nequaquam progredientes de te imperabunt mundo (*Nahum ii*). Hieronymus dicit super Nahum, Herodotum dixisse, subversam Ninivem a rege Medorum tempore Joasæ. De eversione quoque finali Ninive prædixit Nahum, quæ facta est in hunc modum: Palus, quæ circumdabat eam, superinundavit eam, facto pariter terræ motu, et igne de sublimi emisso, de qua inundatione videtur in libro scripsisse ibi: «Inundans non faciet innocentem Dominus in tempestate, et turbine viæ ejus» (*Nahum i*). Tamen secundum aliam litteram legitur ibi: «Mundans non faciet innocentem.» Tamea librum suum scripsit post captivitatem decem tribuum sub Ezechia, dum vastaretur terra Juda ab Assyriis, in quo plenius prophetavit de destructione Assyriorum in consolationem gentis suæ. Qui tandem mortuus est in terra sua in pace, et sepultus. Sub Joathan vidit Isaias Dominum sedentem, et seraphim mundavit labia ejus. Sub eodem exorsus est prophetare secundus Michæas. «Et mortuus est Joathan rex Juda, et sepultus est in civitate David, et regnavit pro eo filius ejus Achaz.»

Additio 1. Quasi diceret: Quamvis fieret mentio libri sui sub Joathan, prius prophetavit quam scriberet.

Additio 2. Unde dicitur: Vidi Dominum sedentem super solium excelsum (*Isai. vi*).

Incidentia.

Sub Joathan olympias prima constituta est ab Eliensibus, Remus et Romulus generantur ex Marte et Ilia.

CAP. XXV. De Achaz.

Anno decimo septimo Phacee regis Israel regnavit Achaz in Jerusalem. Viginti annorum erat cum regnare cœpisset, et sedecim annis regnavit, et ambulavit in via regum Israel. Nam et unum de filiis suis consecravit idolo (*IV Reg. xvi*), trajiciens eum per ignem tophet in valle Beennon, juxta Acheldemach. Fuit autem quidam filius Ennon cujus vallis illa erat, et ideo dicta est Beennon, id est filii Ennon. «Tunc ascendit Rasin rex Syriæ, et Phacee rex Israel in Jerusalem, et obsederunt eam primo;» ut ait Josephus. Et congressus cum eis Achaz victus est, et occisus est filius ejus Zacharias, et multa millia cum eo, et captus est princeps militiae ejus Dichaz [*af. Ditham*]. Cumque rediret victor rex Israel in Samariam cum magna multitudine captivorum occurrit ei quidam propheta Odida, vel Obedo, dicens eos non vicisse viribus propriis, sed propter iram Dei contra Achaz, arguens eos, quod

A contribules suos contraherent captivos, quos nisi remitterent paratus esset eis repentinus interitus. Tunc ad consilium Barachiz, qui magnus erat in Israel, rex Israel exhibuit captivis magnam hospitalitatem, et liberos remisit ad propria. Porro secundo obsederunt Jerusalem rex Syriæ et rex Israel. Cumque timeret Achaz nimis, confortavit eum Isaias, dicens: «Ne timeas ab his duabus caudis titionum fumigantium (*Isai. vii*).» Sed non credidit ei Achaz, nec voluit quærere signum a Domino, et misit nuntios ad regem Assyriorum Theglathphalasar, dicens: «Servus tuus sum ego: et ascende, et salvum me fac de manu regis Syriæ, et regis Israel.» Et intra vit rex Assyriorum Syriam, et vastavit eam, et non rediit Rasin in Damascum. Rex autem Assyriorum cepit Damascum, et interfecit Rasin, et Damascenon transtulit in Cyrenen, quæ est versus Æthiopiam. Est enim alia Cyrene in Africa. Et occurrit ei Achaz rex Juda cum muneribus in Damascum. Cumque vidisset altare Damasci misit ad Uriam sacerdotem in Jerusalem exemplar ejus, ut exstrueret ei consimile. Quo facto cum rediisset Achaz, altare æneum transtulit a facie templi ad aquilonem, et super altare novum obtulit holocausta et pacifica. De altari vero æneo, ut tradunt quidam, fecit illud horologium famosum, de quo postea dicitur. Et præcepit sacerdotibus, ut deinceps super altare novum offerrent; et deposuit Achaz lutes, et mare æneum super pavementum, ut eis nullus uteretur, Musach quoque Sabbati, et ingressum regis reclusit in templo Domini, ut cum templo ea profanaret, ut sic placeret regi Assyriorum. Est autem musach gazophylacium regum, sicut corbonam sacerdotum. Ingressum quoque regis quidam dicunt loqum, in quo rex adorabat, vel portam per quam ascendebat ad adorandum; quæ omnia obturavit Achaz, sicut et clauserat templum, ne intrarent sacerdotes. Sub eo vidit Isaias onus Babylonis, alia decem vidit sub Ezechia, «Et mortuus est Achaz, et sepultus in civitate David, et regnavit filius ejus pro eo Ezechias.»

Additio 1. Tophet dicitur a tophus, quod est lapis spongiosus, per cujus concavitates ignis egrediebatur, per quem trajiciebant parvulos suos, quos mundabant, sicut nos per aquam baptismi: qui ignis fuit in valle filii Ennon, qui etiam dicitur Gehenna, a *ge*, quod est terra, et Ennon.

Additio 2. Invenitur etiam dici Musach, illud in quo reponerentur sacrificia solemnium dierum, ut Sabbati corbonam, ubi vota reponerentur; gazophylacium vero, in quo sacrificia aliorum dierum: et sic potes notare dupliciter horum trium acceptationem.

Incidentia.

Sub Achaz Roma condita est in monte Palatino, ii Kalendas Maii, a gemellis Remo et Romulo. Anno ad urbe condita tertio, Remus occisus est rastro pastorali a Fabio duce Romuli; consularibus ludis Sabinæ virginis et mulieres raptæ sunt, et pulcherrima

virginum Thalamoni sorte data est duci Romuli. Unde quia bene cesserat ei, locus nuptiarum exinde dicitur esse thalamus.

CAP. XXVI. De captivitate decem tribuum.

« Anno duodecimo Achaz regis Juda regnavit Osee super Israel novem annis. Fecitque malum coram Domino, sed non sicut patres ejus (IV Reg. VII.) Traditur enim dedisse licentiam Israelitis, ut ascenderent in Jerusalem ter in anno. Contra hunc ascendit Salmanassar rex Assyriorum, et factus est ei Osee tributarius. Cumque deprehendisset rex Assyriorum quod Osee rebellare niteretur, per Susac regem Ægypti, cui munera miserat, obsedit eum, et vincum misit in carcerem Ninive, et obsedit Samariam tribus annis, et cepit eam anno nono Osee, et sexto Ezechiae, et transtulit Israel in Assyria, scilicet septem tribus quæ remanserant, et posuit eos juxta fluvium Gozan ultra montes Medorum et Persarum. In prima captivitate trium tribuum creditur captivatus fuisse Tobias, et mansit in Ninive, vel forte cum rege Osee ductus est in Ninive, cujus historia consummata est sub Manasse filio Ezechiae. Sed nos tractabimus eam post finem libri Regum. Porro rex Assyriorum de diversis regionibus adduxit colonos in Samariam paucos primo, sed post ea Assaradon populavit terram, et habitaverunt in urbibus ejus. Cumque essent de quinque longinquis regionibus, quinque idola portaverunt in Samariam, quæque regio suam. Et omnes prius vocati sunt Chutæi, a quibusdam potioribus inter eos, qui venerant de regione Persida, quæ dicta est Chuta, a quodam flumine. Græci vero dixerunt eos Samaritas, qui et in Evangelio Samaritani dicuntur. Hebræi vocaverunt eos Jacobitas, quia supplantaverant Israelitas finibus suis. Qui cum venissent in terram Israel, immisit Dominus in eos leones, et interficiebant eos, et nuntiatum est regi Assyriorum, quod perirent coloni ejus, quia ignorabant legitima Dei Israel, et misit eis unum de sacerdotibus Israel, et legem Moysi inscriptam litteris antiquioribus. Et habitabat sacerdos in Bethel, et susceperunt circumcisionem, et legitima Dei Israel, nihilominus tamen deos suos in excelsis colebant. Unde quandoque Hebræos dicunt sibi propinquos, cum bene erat Hebræis; cum vero male, dicebant nihil sibi esse cum Israel. Migraverunt autem decem tribus de Juda, post annos nongentos et quadraginta septem ab exitu de Ægypto. A divisione vero regni fluxerant anni ducenti quadraginta et menses septem, et dies septem secundum Josephum. Multi autem ex Israelitis confugerunt in regnum Juda, et multi absconderunt se in aditis, et latuerunt in gentibus circumstantibus. Qui post regressum regis Assyriorum redierunt ad propria, et habitaverunt cum Samaritis.

* *Additio 1.* Aducc decem tribus ultra montes Caspios captivæ tenentur. Si quæ ergo de redita ffortiorum Israel ita dicuntur, sub Cyro vel sub Artaxerxe, de duobus tribubus intelligendum.

CAP. XXVII. De Ezechia, qui fecit rectum, etc.

« Anno tertio Osee regis Israel regnavit Ezechias Jerusalem. Viginti quinque annorum erat cum regnare occipisset, et viginti novem annis regnavit. Nomen matris ejus Abi de Jerusalem, filia Zachariae, posthumi Zachariae lapidati (IV Reg. xviii). Qui convocatis sacerdotibus et levitis aperuit templum primo anno, et primo mense regni sui, et vasa Dei reparavit, et restituit sacrificia intermissa. Ipse de consilio sacerdotum fecit pascha secundo mense non in tempore suo, quia non potuit populus primo mense convenire in Jerusalem, nec sacerdotes purificati erant. Tamen tanta multitudo fuit, quod multi impurificati comederunt Pascha, et tanta copia victimarum, quod in multis levitis suppleverunt officium sacerdotum. Et post Pascha solemnizaverunt aliis septem diebus. Hic dissipavit excelsa, et contrivit statuas, et lucos succidit, et confregit serpentem æneum, quem fecit Moyses, cui usque ad illud tempus filii Israel adolebant incensum, et pulverem ejus sparavit in torrentem Cedron, et vocavit nomen ejus Noestam, quod interpretatur, eorum. Quasi dicat: Dicebatur deus, sed non erat. Scripsit quoque filiis Israel, ut redirent ad cultum Dei, quorum quidam nuntios ejus neglexerunt, quidam quosdam interfecerunt. Unde etiam postea, ut predictum est, meruerunt captivari. Recessit quoque a rege Assyriorum ne serviret ei. Ipse percussit Philistæos, usque ad Gazam, et omnes terminos eorum, a turre custodum usque ad civitatem munitam, id est præsidia et civitates. Anno decimo quarto regni Ezechiae accepit Sennacherib, rex Assyriorum, in terram Juda, et cepit civitates eorum, et misit ad eum Ezechias in locis, dicens: Recede a me, et quod imposueris mihi feram. Et induxit ei rex Assyriorum trecenta talenta argenti, et triginta auri, et juravit quod non noceret ei. Cumque non invenisset Ezechias hanc summam in thesauris domus Domini et suis, recepit laminas auri, quas ipse affixerat in valvis templi. Cumque misisset regi Assyriorum prædictam pecuniam, irrisum fecit Sennacherib jurandum, et misit ad obsidendum Jerusalem, Tharshan et Rapsacen, et castrametati sunt juxta aquæductum piscine superioris, quæ est in via agri Fullonis, et abstulerunt civibus aquam exterioris piscine. Cumque vocassent regem ad colloquium, noluit exire, sed misit ad eos Eliacim pontificem, et Sobnan scribam, et Joachin a commentariis, et loquebatur ad eos Rapsaces Hebræice, erat enim Samarites, ut quidam volunt. Fuerunt qui dicerent eum filium Isaie, qui transierat ad Assyrios, et susceperat ritum gentium, et factus erat chiliarchus, et ait: Hæc dicit rex magnus Assyriorum ad te. O Ezechia, in quo confidis, ut audeas rebellare? Si confidis in rege Ægyptio, insuperis baculo arundineo. Si spem ponis in Deo tuo, nunquid dñi gentium, et Deus Israel liberaverunt eos de manu mea? Si spem ponis in populo tuo: dabo tibi duo milia

equorum, nec poteris apud te invenire ascensores. » Et rogabant nuntii Rapsacem, ut loqueretur eis Syriace, et nos Judaice, audiente populo, qui erat super murum. Tunc exclamavit Rapsaces etiam ad populum : « Hæc dicit rex magnus Assyriorum : Facite mecum, quod vobis utile est, ne comedatis stercorea vestra, et bibatis urinam vestram. Egredimini ad me, et utimini bonis vestris, donec veniam ad vos et transferam vos in terram, quæ est similis vestræ. » Cumque retulissent nuntii comminationes istas ad Ezechiam, scidit rex vestimenta sua, et opertus est sacco, et ingressus est domum Domini, et misit prædictos nuntios, et senes de sacerdotibus opertos saccis ad Isaiam dicentes : « Hæc dicit Ezechias : Dies hæc, dies tribulationis nostræ est et increpationis divinæ. Ora pro reliquiis Israel, si forte Deus audiat blasphemiam Rapsacis, et vindicet (IV Reg. xix). » Et respondit Isaias : « Hæc dicit Dominus Ezechiz, noli timere. Ecce ego immittam regi Assyriorum spiritum, et audiet nuntium et revertetur in terram suam, et dejiciam eum gladio in terra sua. » Et recessit Rapsaces a Jerusalem, et invenit regem Assyriorum expugnantem Lobaam. Transivit autem rex ad pugnandam Ægyptum, ut triumphans rediret ad evertendam Jerusalem. Cumque obsedisset Pelusium, audivit Tharacam regem Æthiopiæ, cum multo exercitu venire in auxilium Ægyptiorum, et conturbatus rex dixit Tharacam esse sacerdotem Vulcani, et ideo non dimicaret cum eo. Et rediit in Judæam, et obsedit Jerusalem. Herodotus tamen aliam causam tradit reditus sui. Orante namque rege Ægyptiorum ad Deum, multitudo soricum in una nocte comedit chordas arcuum in castris ejus, et facti sunt Assyrii inermes, et dicit Rapsacem cum exercitu remansisse circa Jerusalem, et Sennacherib rediisse ad eum de Ægypto. Verumtamen ante reditum Sennacherib de Ægypto in Judæam, hæc facta sunt, quæ sequuntur.

CAP. XXVIII. *De signis trium annorum, quæ prædixit Isaias.*

Cum egrederetur Sennacherib Judæam, ut transiret in Ægyptum, misit Ezechiz litteras terribiles, et comminationis plenas, dicens quod Deus Israel non posset eum liberare de manu sua. Tunc ascendit Ezechias in domum Domini, et expandens litteras coram Domino, oravit, dicens : « Domine Deus Israel, audi verba Sennacherib, quibus exprobravit te nobis, salva nos, obsecro, de manu ipsius. Tunc misit Isaias ad Ezechiam, significans ei verba hæc Domini ad Sennacherib in hunc modum : « Spernet te, Sennacherib, virgo filia Sion, movebit caput post tergum tuum cum fugeris ; exprobrasti sancto Israel, viribus tuis ascripsisti quod vastasti Judæam. Sed ex diebus antiquis ego plasravi istud, et nunc adduxi, » id est ego qui ab æterno disposueram, « quod sic flagellarem peccantes, nunc implevi, ego auctor fui, te minister, ponam itaque circuitum in naribus tuis sicut fit hu-

A balo, et cantum in labiis tuis sicut fit equo, et reducam te in terram tuam. » Tunc addidit Isaias verba sua ad Ezechiam, dicens : « Tibi autem, Ezechia, hoc erit signum liberationis tuæ. Tertio anno recedet a te Sennacherib, non rediturus. Ego autem prædico tibi quid facies hoc anno, et quid secundo, ut, cum videris impleta, scias verum esse quod prædixi de tertio. Comede hoc anno quod repereris, » vel secundum Isaiam, « quæ sponte nascuntur (Isa. xxxvii), » vel secundum LXX, quæ prius severas. » Imminente messione irruerant Assyrii et vastaverant segetes, vineas, et oliveta, sed quædam inter ungulas equorum calcantium evaserant. Unde dicunt LXX : « Comede quæ prius severas, » etiam de conculcatis quidam sponte geminaverunt. De quibus dixit Isaias : « Comede quæ sponte nascuntur. » Et jam cum præcisisset adventum Sennacherib, congregaverant sibi undecunque victualia, et reposuerant in Jerusalem, de quibus dicit hic liber Regum : « Comede quod repereris. Porro secundo anno comede quæ sponte nascuntur, vel, secundum Isaiam « pomis vescere (ibid.), » quod idem est. Secundo enim anno dum moraretur Sennacherib in Ægypto, quia defuerant eis prædicta victualia, multiplicavit eis Dominus abundanter, quæ sponte gignit humus. « Porro in tertio anno, » fugato hoste, « securi seminate, melite et comeditis. Et tunc de Jerusalem egredientur reliquiæ, et quod salvatum est de monte Sion, et quod reliquum est de domo Juda mittet radicem deorsum, faciet fructum sursum. » Per simile arboris loquitur, quæ quanto profundius fudit radicem tanto copiosius et altius facit fructum. Et est sensus : Multitudo populi, quæ fugit de Judæa ante faciem hostium et recepit se in Jerusalem, ut servaretur, fugato hoste, rediit in terram suam, et populabit eam. Hoc audito Ezechias gavisus est, et de consilio Isaiæ et sapientium obturavit capita fontium extra urbem, et exitus aquarum in Judæa, ne redeuntes Assyrii invenirent aquarum abundantiam. Tunc obturavit Ezechias superiorem fontem aquarum Gehon, et avertit eas subter ad occidentem urbis David, ut influerent piscinam inferiorem. Fecit etiam ante fontem Siloe, quasi stagnum in quo colligerantur aquæ, et reservarentur civibus in usum obsidionis. Et secundum Epiphanium ad preces Isaiæ copiosius solito egressæ sunt aquæ de fonte Siloe. Hoc autem stagnum vocatur in Evangelio Natatoria Siloe (Joan. ix).

CAP. XXIX. *De fuga Sennacherib.*

Factum est autem post annum rediit Sennacherib ab Ægypto, et cum Judæam vastasset, tandem obedit Jerusalem. Sed in eadem nocte angelus Domini percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia (IV Reg. xix). Et timens Sennacherib fugit, cum decem viris, et aliis Hebræi, et rediit in Niniven. Cumque adoraret in templo Néroch deum suum, Adramelech et Sâr-

zar filii ejus, percusserunt eum in gladio, et fugerunt in Ararath partem Armeniæ campestrem, et uberem ad radicem montis Tauri, per quem fluit Arraxes, et regnavit filius ejus pro eo Assaradon: indignati erant majores filii in patrem, quod filium minorem natu præfecerat eis in regem, eo quod magis diligeret matrem illius, quam ipsorum. In hoc autem ostensus est Sennacherib nequior populo, quod parricidio filiorum est reservatus. Porro Jerosolymitæ videntes stragem hostium, egressi sunt, et spoliaverunt castra. Spolia vero mortuorum tollentes excusserunt ex eis pulverem tantum; nam ignis divinus latenter eorum cadavera incineraverat.

* *Additio 1.* Aiunt Hebræi, caput et barbam raso ab angelo in ignominiam, et impletum illud Isaiæ: « In die illa radet novacula conducta in rege Assyriorum caput et barbam. »

CAP. XXX. *De Ezechia ægrotatione, et de regressu solis.*

Ezechias autem post inopinabilem et incredibilem triumphum, licet, secundum Josephum, cum populo hostias Deo immolasset, non tamen digne gratias egit. Nam et animo elatus est, et canticum non cantavit, sicut in hujusmodi facere consueverant patres, et propterea et ægrotavit usque ad mortem, et venit ad eum Isaias, et ait. Hæc dicit Dominus: Dispone domui tuæ, quia morieris tu, et non vives (*IV Reg. xx*). Contristatus Ezechias, eo quod filium non haberet, non quod domum relinqueret desolatam, sed ne forte frustraretur in eo promissio facta David de Christo, conversus ad parietem flevit amare, forte ut secretim oraret, et ne adstantes lacrymas ejus viderent, vel forte ad parietem porticus templi erat, juxta quam cubabat, et quia in porticum ascendere non poterat ad orandum, saltem ad faciem ejus oravit, dicens: « Obsecro, Domine, memento quod ambulaverim coram te in veritate. » Quasi dicat: Et si nunc peccavi, parce, ne pereant apud te quæ feci coram te. Porro antequam egrederetur Isaias mediam partem atrii, dixit ad eum Dominus: « Redi, et dic Ezechia: Hæc dicit Dominus Deus David patris tui. Audivi orationem tuam, et vidi lacrymam tuam. Ecce sanavi te, die tertio ascendes in templum. Diebus tuis addam quindecim annos; de manu regis Assyriorum, cujus reditum times, liberabo te, et urbem hanc, propter te, et propter David servum meum. » Hic apparet quia Manasses nondum natus erat, qui post mortem patris, cum regnare cœpisset, duodecim annorum erat. Et ait Ezechias: « Quod erit signum, quod Dominus sanabit me? Cui Isaias: Vis ut ascendat umbra decem lineis in horologio, an ut revertatur totidem gradibus? » Erat enim hora diei decima, et umbra gnomonis descendebat per decem lineas. Dedit ergo regi optionem signi, utrum vellet, quod sol staret per spatium decem horarum immobilis, vel rediret ad orientem, et iterum inchoaret diem; quodlibet autem istorum, si

A staret, adderentur duodecim horis diei decem horæ. Huic sensui consonat Hebræus dicens: « Vis ut stet umbra decem lineis, an ut revertatur? » In Isaiâ quoque de reditu solis ad ortum tantum agitur, et non de ascensu umbræ (*Isa. xxxviii*). Verumtamen super librum Regum sic exponitur. Vis ut ascendat umbra decem lineis procedente sole super terram per boreales plagas versus Orientem, sicut quotidie per noctem sub terra procedere solet, et sic completis decem horis, statim redeat ad locum, ubi nunc est, et perficiet diem istum? Et elegit rex, ut rediret sol ad Orientem. Si enim staret, alicui causæ naturali posset ascribi, vel forte quia jam alio tempore factum fuerat, sicut sub Josue, signum inauditum elegit. Et statim sol stans in oriente, reversus est iterum per decem lineas, per quas jam descenderat. Tunc fecit Isaias afferri massam ficuum, et cataplasma verunt (super vulnus ejus.) Hebræus magis proprie dicit « super ulcus ejus. » Quidam suspicantur fuisse apostema, cujus sanies in cutis superficiem provocatur siccioribus ficis contusis. Porro Aquila, Symmachus et Theodotio regium morbum fuisse dicunt, cui quæque dulcia, vel sumpta, vel apposita contraria putantur. Et ita Dei potentia monstrata est, cum per res noxias sanitas restituta est. Et convaluit Ezechias, et tertia die ascendens in templum, ait: « Ego dixi, Domine, id est dum ægrotarem, penes me cogitavi: « In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi (*Isa. xxxviii*), » id est nondum suscepta sobole quam expectabam, descendam ad inferos; et dum hoc cogitarem, « quæsi » a te, orando, « residuum annorum meorum, » ut prius velles me patrem fieri quam anima mea priver. Huic cantico Ezechia præmittunt LXX titulum talem: « Oratio Ezechia regis Judæ, » sed melius est in Isaiâ: « Scriptura Ezechia regis Judæ. » Nam in hoc cantico narravit tantum quod cogitaverat, vel oraverat, dum ægrotasset, et non oravit in eo, nisi duobus verbulis tantum, ut ibi: « Domine, responde pro me, » et in fine « Domine, salvum me fac. »

* *Additio 1.* In Sacra pagina usus habet, ut progressus ab occidente ad orientem dicatur ascensus, quod gressus in contrarium descensus. Ascensus autem iste solis dupliciter potest intelligi: vel quod gradatim, et solito motu puncto decimæ lineæ, in quo jam erat ad orientem reverteretur, et a puncto unde post ortum processerat in momento rediret ad punctum decimæ horæ, in quo nunc fuit; vel quod in momento ad primum punctum orientis rediret; inde gradatim ad punctum decimæ horæ reverteretur.

CAP. XXXI. *De morte Ezechia.*

« In illo tempore misit Merodach, filius Baladan, rex Babylonis, litteras et munera ad Ezechiam, » petens, ut socius ejus esset et amicus (*IV Reg. xx*). Nam eo tempore rex Medorum et rex Babyloniorum recesserant a monarchia Assyriorum sub Assaro-

dach, ne essent sub eo; præcipua tamen causa le-
gationis hujus creditur hæc fuisse. Chaldæi vige-
bant in astronomia, nec poterant invenire, secundum
artem suam, quare dies fere in duplum protensa
fuerat, et tandem audierant hoc pro rege Hieroso-
lymorum factum esse, et miserunt ad eum, ut sci-
scitarentur rei veritatem. Præterea Chaldæi adora-
bant solem, et miserunt regi munera, ut honorarent
hominem, quem honoraverat Deus eorum. Et læ-
tatus est Ezechias in adventu eorum, et iterum
elatus est in animo suo; nec fuit in domo sua, nec
in omni potestate sua, quod non ostenderet eis,
etiam domum aromatatum;) quam quidam tradunt,
fuisse cellam aromatatum in templo Domini, in quam
inducere gentiles nefas erat; secundum Epipha-
nium vero, domus erat longissima, quam fecit
Salomon, juxta descriptionem patris sui, contra
orientem Sion, et fecit occulti aditus composi-
tionem longe à civitate, qua deprehendi ab universo
populo nequiverat, pluribus quoque sacerdotibus
ignota erat, illicque rex posuit aurum, et aromata,
quæ adducta erant de Æthiopia. In ea post sepul-
cra regum, erant sepulcra pontificum, et postremo
sepulcra prophetarum, hoc secretum David et Sa-
lomonis, Ezechias gentibus denudavit, et ossa pa-
terna contaminavit ex præsentia profanorum. Et
ab ipso die sterilis factus est. Porro cum abiissent
legati, venit Isaias ad regem, et ait: « Quid dixe-
runt viri isti, et unde venerunt ad te. » Qui cum
indicasset ei, quod quæsierant, dixit Isaias: « Hæc
dixit Dominus: Ecce dies venient, et auferentur in
Babylonem omnia quæ in domo tua sunt, et quæ
absconderant patres tui. Sed et de filiis tuis erunt
eunuchi in palatio regis Babylonis. » Hoc impletum
esse fabulantur Hebræi in Daniele, et sociis ejus,
qui cum Joacim filio Josiæ capti sunt. Sed verius
creditur eos eunuchos fuisse, non corpore, sed
mente. Et respondit Ezechias: « Bonus est sermo
Domini. Sit pax et veritas in diebus meis. Et dor-
mivit Ezechias cum patribus suis. » Et celebravit
exsequias ejus universus Juda, et sepelierunt eum
super sepulcra filiorum David, id est eminentius
sepulcrum cæteris fecerunt ei causa pietatis, quia
coluit Deum. Ipse enim sic commendatur in libro
Regum: « Non fuit similis ei, neque ante eum, D
neque post eum de cunctis regibus Juda (IV Reg.). »
In hoc excipitur David, quia nondum erat sub eo
regnum Juda. Si quæritur de Josia, dicimus quod
Josias melior fuit eo; sed iste præponitur ei in hoc,
quod magnificatus est præclaris bellorum titulis, et
quod tria inaudita fecit Dominus pro eo, regressum
solis, additionem annorum, stragem hostium per
angelum.

Incidentia.

In diebus Ezechiaë Syracusa et Cathina in Sici-
lia conditæ sunt. Romulus milites ex populo sum-
psit quasi ex mille unum. Cures, qui sub Statio rege
Sabinorum, Romulo favebant, quirites appellavit,
centum elegit senes, quos appellavit patres. Romu-

lus apud paludem Capræ nusquam comparuit, et,
s: a. l. e. te Lucio, Quirini nomine consecratus est.
Post Romulum senes prædicti, singuli per quinos
dies, rem publicam rexerunt per annum fere et di-
midium. Quod regnum appellatum est inter tempus.
Tunc secundus a Romulo regnavit Numa Pompilius,
qui prædictos senes senatores appellavit. Hic pri-
mus congiarium militibus dedit, id est imperialem
largitionem in sui promotione; Januarium et Fe-
bruarium anno addidit, fundamenta Capitoli fecit.
Sibylla Erythrea claruit.

CAP. XXXII. De Manasse et morte Isaiæ.

« Post Ezechiam regnavit Manasses filius ejus pro
eo; duodecim annorum erat cum regnare cõpisset.
et quinquaginta quinque annis regnavit in Jerusalem,
B et fecit malum coram Domino. Ædificavit enim
excelsa, quæ dissipaverant patres ejus, et erexit
aras Baal, et lucos, et extruxit altaria militiæ cæli
in duobus atriiis templi, et posuit idolum luci in tem-
plo Domini, et traduxit quemdam filium suum per
ignem Tophet; ariolos, augures, pythones, et aru-
spices multiplicavit, et errare fecit Judam in viis
gentium (IV Reg. xx). » Cumque arguerent eum
prophetæ missi a Domino, nemini eorum parcebat,
sed plateas Jerusalem prophetarum sanguine pur-
puravit. Insuper aliorum sanguinem innoxium fudit
multum nimis, donec impleret Jerusalem, usque ad
os. Isaiam quoque avum maternum, secundum He-
bræos, vel affinem suum, ejectum extra Jerusalem
circa piscinam Siloe serra lignea per medium secari
fecit. Qui dum in principio sectionis angustiaretur,
petiit sibi dari aquam, ut biberet, et eum nolent
ei dare, Dominus de sublimi misit aquam in os
suum, et expiravit, nec tamen carnifices destite-
runt a sectione. Et ob hanc aquæ missionem confir-
matum est nomen Siloe, quod interpretatur missus,
nec sepelierunt eum in sepulcro prophetarum, sed
sub quercu Rogel juxta transitum aquarum, quem
fecerat Ezechias in memoriam miraculi, quod fecer-
at Dominus in aquis illis ad preces Isaiæ. Tradit
enim Epiphanius quod, dum Sennacherib rediret
ab Ægypto, præmisit exercitum ab obsidendam
Jerusalem, qui castrametatus est circa piscinam
Siloe, ut aquis ejus uterentur. Eratque piscina quasi
communis; nam et cives ad eam descendere pote-
rant, et hostes. Orans autem Isaias obtinuit a Do-
mino ut, cum egrediebantur cives, erant ibi aquæ
sicut prius. Cum vero accedebant hostes siccabantur
aquæ prorsus, ita ut mirarentur Assyrii, unde es-
sent aquæ in urbe. Porro in jugem memoriam hujus
facti, adhuc aquæ Siloe non jugiter, sed incertis
horis ebulliunt. Cumque in propria persona acces-
sisset Sennacherib, facta est strages supradicta in
exercitu ipsius. In tantæ rei memoriam populus
gloriose prophetam sepelivit in loco prædicto, ut
etiam orationibus ejus, post mortem, indecenter
hujus aquæ beneficio potirentur. Aliqui libri habent
in hoc loco orationem Manasse, quæ ponitur in fine
secundi Paralipomenon, ideo non habet necesse

hic poni, cum etiam plura exemplaria eam in hoc A ham : et facta est reparatio templi fideliter et indilate.

CAP. XXXIII. De morte Manasse.

Inmisit ergo Dominus adversus Manassen regem Babyloniorum, qui depopulatus est Judam; et Manassen dolo captum traxit in Babylonem, et pluribus afflixit tormentis (II Psal. xxxiii). Et intelligens Manasses hanc esse manum Domini, egit penitentiam, et intente oravit ad Dominum, et miseratus Dominus reduxit eum in regnum suum. Qui cum venisset Jerosolymam delevit idola, lucos, et aras, quæ fecerat, ita ut in memoriam priorum nihil superesset. Et restituit cultum Domini, sicut prius, et populum idipsum docuit; et sic a priori conversatione mutatus est, ut non sine grandi admiratione vitam ageret beatam. Muros quoque civitatis, et turres, et antemuralia multa munitione firmavit. Et mortuus est Manasses, et sepultus est in horto domus suæ in horto Azam, et regnavit Amon filius suus pro eo (IV Reg. xxi).

Incidentia.

In diebus Manasse Sybilla Erophila claruit in Samo; unde et Samia dicta est. Partheni Tarentum condiderunt. Galarphus de Chio insula primus ferri glutinum intra se excogitavit. Tertius Romanorum rex Tullius Hostilius. Hic primus regum romanorum purpura, et fascibus usus est. Qui post longam pacem bellare paravit Albanos, Vegetes, Fidenates vicit, adjecto monte Cælio ampliavit urbem. Tandem cum domo sua fulmine conflagratur.

CAP. XXXIV. De Amon et Josia.

Porro viginti duorum annorum erat Amon cum regnare cœpisset, et duobus tantum annis regnavit in Jerusalem (IV Reg. xxi). Tamen LXX dicitur duodecim. Qui fecit malum coram Domino, sicut pater suus in juventute sua fecerat, et tetenderant ei insidias servi sui, et interfecerunt eum in domo sua. Populus autem percussit eos, qui interfecerant regem, et sepelierunt eum cum patre suo, et staterunt sibi regem Josiam filium ejus pro eo. Octo annorum erat Josias cum regnare cœpisset, et triginta unum annos regnavit in Jerusalem, et ambulavit per omnes vias David patris sui. Non declinavit ad dextram, neque ad sinistram (IV Reg. xxi). Qui in quarto regni sui anno, erat ei duodecim ætatis, ut dicit Josephus, pietatem, et justitiam mirabilem in se jam demonstrabat. Nam populum jam revocabat ab idololatria; et opera prava velut tener emendabat. Porro anno regni sui octavo omnem civitatem et provinciam a cultu idolorum purgavit, et nullum vestigium idololatriæ superesset. Scrutabatur etiam domos, ne quid latenter remaneret suspectum, et in unaquaque causa justitiam coluit tanquam animæ suæ medicinam. Misitque in totam provinciam ut deferrent ad reparationem templi munera pro sua voluntate unusquisque, et præposuit huic operi Helciam sacerdotem magnum et Ananiam, qui erat supra civitatem, et Sapham scri-

* Additio 1. Hieronymus in Paralipomenon dicit, arcam eductam de templo in diebus Achaz pro icolis positam in eo, et facta in domo Sellum patris Jeremiæ, patris Ananæ, viri Oldæ, qui habitabat in secunda muri mansione, usque ad Josiam.

CAP. XXXV. De sancto propheta Jeremia.

Anno decimo tertio regni Josiæ exorsus est prophetare Jeremias, filius Helciæ, de sacerdotibus Anathot, in terra Benjamin, tertio ab urbe miliario. Et prophetavit, usque ad eversionem urbis quinquaginta annis, et uno anno, præter illud tempus, quo in Ægypto prophetavit in Tannis. Et cum puer esset, dixit ei Dominus: « Prophetam in gentibus dedi te. Qui cum dixisset: A, a, a, Domine, nescio loqui, quia puer ego sum, misit Dominus manum suam, et tetigit os ejus, et ait: Ecce dedi verba mea in ore tuo (Jer. i). » Ex tunc licet esset adolescens cœpit prophetare et prædicare, mane consurgens, et frequens stans in porta domus Domini, et in atriis templi, et ostendit ei Dominus signa eversionis Jerusalem, quam prædicabat. Primo significavit ei auctorem illius eversionis Deum. Ostendit enim ei quasi sorem vigilantem cum virga, ut damnificaret dormientes. Sic enim Dominus jam vigilabat ad percutiendum populum suum. Secundo vero signa ostendit ei Dominus quo ministro ad hoc uteretur per villam succensam a facie aquilonis, et ait: « Ab aquilone pandetur omne malum super omnes habitatores hujus terræ (ibid.), » id est a Chaldæis, qui juxta situm Jerusalem ab aquilone venerunt. Has duas visiones vidit sub Josia. De tertia incertum est. Verius enim putatur quod sub aliis regibus vidit eam, sicut cætera quæ sequuntur. In tertia enim visione ostendit ei Dominus causam eversionis, nec fuit hæc visio imaginaria sed corporalis. « Præcepit enim Dominus, ut tolleret lumbare suum, et absconderet illud super Euphratem. Et post multos dies ex mandato Domini revertens, invenit illud patrefactum, et nulli usui aptum, et ait ei Dominus: Sicut adheret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinaui mihi domum Israel, et domum Juda; sed quia recesserunt a me, fornicando post deos alienos, quasi putrescent trans Euphratem captivati (Jer. xiii). » Reliqua Jeremiæ locis suis tractabimus.

CAP. XXXVI. De inventione Deuteronomii.

Porro octavo decimo anno regni Josiæ, præcepit Josias Helciæ, ut residuum pecuniæ, quæ oblata fuerat ad templi reparationem constaretur, et fierent inde vasa ad ministerium Domini. Cumque Helcias omnia diligenter scrutaretur, invenit librum Moysi in templo. Forte aperuit arcam, et invenit Deuteronomium, quem Moyses reponi fecerat in ea, et misit eum regi per manum Saphan. Qui cum legisset coram rege, scidit rex vestimenta sua (IV Reg. xxii). » Audivit enim maledictiones scriptas in transgressores legis, et crebras comminationes Dei. Quod si sequeretur idola, eiceret eos de terra.

quam dederat eis, sicut eiecerat Amorrhæos a facie eorum. Et mirabatur quod adhuc esset in terra, et verebatur imminere captivitatem. Tunc præcepit Helciæ, et viris prudentibus, ut consulerent Dominum super se, et super populum suum. Qui descenderunt ad Holdam prophetissam, uxorem Sëllum, quæ habitabat in Jerusalem in secunda, id est secundo ambitu muri, quem fecerat Ezechias, de quo dixit Sophonias : « Et ululatus a secunda parte (Sophon. 1), » scilicet quia pars secundo muro circumdata prius capta est. Forte non invenerunt Jeremiam, vel potius nullius adhuc momenti erat. Et respondit Holda : « Hæc dicit Dominus : Ecce adducam mala, quæ scripta sunt in libro legis super locum hunc, et habitatores ejus, qui irritaverunt me in cunctis operibus manuum suarum. Succendetur indignatio mea, et non exstinguetur. Regi autem, qui misit vos dicetis : Hæc dicit Dominus : Pro eo quod audisti verba voluminis, et perterritum est cor tuum, et humiliatus es, differunt hæc mala, nec fient in diebus tuis, et colligam te ad patres tuos in pace. » Quod non est intelligendum de pace ipsius regis : ipse enim occisus est a Pharaone ; sed de pace populi, id est priusquam inferret populo quæ comminatus fuerat. His auditis, mittens rex in omnem provinciam congregavit omnem populum in Jerusalem (IV Reg. xxiii), et stans super gradus, legit, cunctis audientibus, omnia verba libri, et percussit fœdus coram Domino, et compulit omnia sacramenta præstare, ut leges Mosaicæ per omnia custodirent. Et delevit aruspices, et maleficos omnes, et omnia vestigia idololatriæ redegit in pulverem. Etiam vestigia quædam serpentis ænei, quem comminuerat, sive contriverat Ezechias. Ob hoc in prologo Sophoniæ legitur Josias contrivisse eum, et contaminavit excelsa, et valle Topheth et ignem Moloch. Forte ossa mortuorum ubique sparsit, vel quælibet alia immunda, ut potius abominabilis, quam venerabilis locus appareret. Equos quoque solis, et currus, quos depinxerunt reges Judæ in introitu templi, juxta exedram Nathanmelech eunuchi penitus destruxit. Fecerant ibi Judæi idolum solis, quasi puerum imberbem, quia nullum patitur senium, sed quotidie renovatur. Fecerant et ei equos, et currum, putantes quod in hunc modum Eliam transtulisset. Et ascendens rex in Bethel super altare, quod fecerat Jeroboam, combussit ossa sacerdotum, et falsorum prophetarum, eruta de sepulcris excelsorum, juxta verbum Abdon prophetæ, cujus titulum cum legisset in sepulcro, præcepit ne moverentur ossa ejus, nec etiam illius cum quo sepultus erat. Idipsum fecit in excelsis Samariæ, et in urbibus Manasse, et Ephraim, et Simeon, usque in Nepthalim, ossa de tumulis excelsorum eruta, super altaria comburens, et tam ossa quam altaria in pulverem redigens. Hoc prædictum erat de Josia ante annos trecentos sexaginta et unum. Et reversus in Jerusalem fecit Phase convocans ad illud etiam filios Israel, qui captivitatem Assyriorum ali-

PATROL. CXCVIII.

quo modo effugerant, vel etiam de captivitate aliquo casu redierant. Et traditur de his habuisse ad undecim millia Nathinnæorum. « Non est factum Phase tale a diebus judicum. » In Paralipomenon legitur « a diebus Samuelis (II Paral. xxxv), » quod posset dici vitio scriptorum factum, et scriptum esse Samuel pro Salomonis, nisi idipsum in Josepho legeretur. Potest ergo intelligi quod Samuel fecerit Phase, etsi in historia non legatur. Quod autem judices fecerunt Phase, certum est, quoniam Moyses et Josue judices fuerunt, et factum est hoc Phase in Jerusalem decimo octavo anno regni Josiæ.

CAP. XXXVII. De morte Josiæ

« In diebus ejus ascendit Pharao Necho rex Ægypti contra regem Assyriorum (IV Reg. xxiii). » Audierat enim eum jam debilitatum, quia Medi, et Babylonii a monarchia ejus recesserant, et aestimabat quod de facile posset obtinere Syriam. Primo aggressus erat regem ad Remon, qui regnabat tunc in Carchamis. Descendit ergo Josias in occursum ejus, prohibens ne transitum faceret per Judæam, et misit Pharaon ad Josiam dicens : « Quid mihi et tibi, rex Juda? non adversum te venio, ad Euphratem propero. Mittit me Deus ad Medos; sine me, ne Deus qui mecum est, interficiat te. Et non acquievit Josias, sed cum rege ad Remon componebat acies, ut dimicarent adversus Pharaonem. Et forte dum transisset a curru in currum, qui sequebatur eum more regio. occisus est a sagittariis in campo Mageddon, et planxit eum inconsolabiliter ad Remon rex cum exercitu suo. Unde et illud dictum est : Erit planctus, sicut planctus ad Remon. Traditur autem quod juxta arborem, et fontem occisus fuerit, quæ statim aruerunt, et relatus est in Jerusalem, et sepultus est in mausoleo patrum suorum. Et planxit eum universus Juda in Jerusalem, et maxime Jeremias, qui super exsequias ejus scripsit Threnos lamentabiles : Quomodo sedet sola civitas, » etc., quibus utebantur cantores, et cantatrices super exsequias Josiæ. Et longis temporibus in Judæa super Josiam eos replicabant. Quibus postea superaddidit idem Jeremias alias lamentationes super excidio civitatis.

Incidentia.

In diebus Josiæ quartus Romanorum rex Ancus Marcius, Numæ nepos ex filia, Adventinum montem et Janiculum urbi addidit. Supra mare sedecimo ab Urbe milliario civitatem Ostiam condidit, oraculo Dodonæo primum Græcia usa est. Quintus Romanorum rex Tarquinius Priscus, qui circum Romæ ædificavit, muros, et cloacas, et Capitolium extruxit, ludos Romanos instituit. Arion a delphino in theatrum deportatus est.

CAP. XXXVIII. De Joakim, vel Joachas.

Reliquit autem Josias tres filios, Eliacim, qui et Jechonias, primogenitum, viginti quinque annorum, medium autem Joachaz, qui et Sëllum dictus est, viginti trium annorum; et tertium Mathaniam,

circiter octo annos (*IV Reg. xxiii*). Tulit populus A terræ medium filium Joachaz, et constituit eum regem pro patre suo; qui tribus mensibus tantum regnavit in Jerusalem. Nam, ut dicit Paralipomenon, veniens Pharao Nechao rex Ægypti in Jerusalem, amovit eum, et imposuit mulctam terræ centum talenta argenti, et unum auri, et constituit regem pro eo fratrem ejus primogenitum Eliacim sibi tributarium (*II Paral. xxxvi*). Et mutato nomine vocavit eum Joakim, ut mutatio nominis esset signum subjectionis, et duxit secum Joachaz in dolo, sub spe honorandi eum in Ægypto. Nam cum venisset in Reblata vinxit eum, et ligatum misit eum in carcerem in Ægypto. « Porro Joakim viginti quinque annorum erat, cum regnare cœpisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem, et fecit malum coram Domino juxta omnia quæ fecerant patres ejus. » Cumque argueret eum Urias propheta, comminatus est ei valde, et fugit Urias in Ægyptum. Et misit post eum Joakim, et reduxit eum, et morte turpissima interfecit eum. Anno quarto regni Joakim cœpit regnare in Babylone Nabuchodonosor, qui victo rege Ægypti, tulit omnia, quæ ejus fuerant, a rivo Ægypti usque ad flumen Euphratem, et transiens Euphratem, omnem Syriam usque ad Pelusium cepit, præter Judæam (*IV Reg. xxiv*). Porro anno quarto Joakim, locutus est Jeremias ad omnem populum Juda, et ad cives Jerusalem dicens: « A tertio decimo anno Josiæ locutus sum vobis verba Domini, et hodie est vicesimus tertius annus, et non audistis me. Propterea hæc dicit Dominus: Adducam servum meum Nabuchodonosor super terram hanc, et super omnes nationes, quæ in circumitu ejus sunt, et servient regi Babylonis septuaginta annis. Cumque impleti fuerint anni septuaginta visitabo super regem Babylonis, et super terram Chaldæorum iniquitates eorum, et ponam illam in solitudines sempiternas (*Jer. xxv*). » Et mirabentur quod tam audacter loqueretur. Nam et in principio regni Joakim cum staret in atriis templi, et dixisset: « Hæc dicit Dominus: Dabo domum hanc sicut Silo, et urbem hanc dabo in maledictionem, apprehenderunt eum sacerdotes et prophætæ, et omnis populus dicentes: Morte moriatur. Et ascenderunt de domo regis principes Juda, et sederunt in porta domus Domini, et accusabant Jeremiam sacerdotes et prophætæ. Qui respondit: Misit me Dominus, ut prophetarem adversum locum istum. Ecce in manibus vestris sum, facite, quod rectum est in oculis vestris (*Jer. xxvi*). » Et liberaverunt eum principes a manibus populi, et maxime Aicham, filius Sapham, dicens quod Michæas in diebus Ezechiaë similia prædicasset, et multi prophætæ in diebus regum, nec aliquid a regibus perpressi sunt, sed honorati. Clauserunt tamen principes Jeremiam, ne publice prædicaret. Dixitque tunc Dominus ad Jeremiam: « Tolle volumen, et scribes omnia verba quæ locutus sum tibi adversus Judam, et alias gentes a diebus Josiæ usque

ad diem hanc, et convocavit Jeremias Baruch filium Neriaë, et scripsit Baruch ex ore Jeremiaë omnes sermones Domini, et dixit ad eum Jeremias: Clausus sum nec valeo ingredi domum Domini. Ingredere ergo tu, et lege, quæ scripsisti in die jejunii, audiente populo, et universis, qui veniunt de civitatibus suis. Et fecit Baruch, sicut præceperat ei Jeremias, sæpe legens in domo Domini. Factum est autem in anno quinto Joakim, in mense nono prædicaverunt jejunium omni populo in Jerusalem, et universis qui fluxerant de Juda. Et legit Baruch sermones Jeremiaë in introitu portæ novæ domus Domini. Quod cum audisset filius Gamariaë Michæas, descendit ad principes et seniores domus regis, qui sedebant in gazophylacio scribæ. Qui cum nuntiasset eis, quæ audierat, advocaverunt ad se Baruch. Qui cum legisset omnia verba coram eis, obstupuerunt, et dixerunt ei: Abscondere tu, et Jeremias, et nemo sciat ubi sitis. Et ingressi sunt ad regem, qui sedebat in domo hiemali mense nono et posita erat arula coram eo plena prunis. Cumque legisset Judi filius Nathaniaë, tres pagellas vel quatuor, scidit rex volumen scabello scribæ, et projecit in ignem donec consumeretur. Quibusdam tamen contradicentibus, præcepit rex servis suis, ut comprehenderent Baruch et Jeremiam; Dominus autem abscondit eos. Et dixit iterum Dominus ad Jeremiam: Scribe rursum in volumine omnes sermones, quos combussit Joakim, et superaddes plures, et præcipue ea quæ dicit Dominus contra Joakim. Non erit ex eo, qui sedeat super solium David, et cadaver ejus projicietur ad æstum per diem, et ad gelu per noctem (*Jer. xxxvi*). Non plangent eum, vel frater, vel soror, » id est non plangent eum frater et soror, dicentes: « Væ; non concrepabunt ei: Væ, domine, et Væ, inclyte. Sepultura asini sepelietur, putrefactus, et projectus extra portas Jerusalem (*Jer. xxii*). »

CAP. XXXIX. De Nabuchodonosor, et morte Joakim.

Factum est autem in anno septimo Joakim, ipse est quartus annus Nabuchodonosor, ascendit Nabuchodonosor in Judæam, et depopulabatur eam (*IV Reg. xxiv*). Rechabitaë autem, qui habitabant in tabernaculis seorsum ab omnibus, timentes ascenderunt in Jerusalem, ut salvarent animas suas. « Et dixit Dominus ad Jeremiam: Vade et introduces omnes Rechabitas in unam exedram thesaurorum juxta domum Domini. Et introduxit eos in gazophylacium filiorum Hanon, et posuit coram eis scyphos, et calices plenos vini dicens: Bibite vinum. Qui responderunt: Non bibemus, quia Jonadab, filius Rechab, pater noster, præcepit nobis dicens: Non bibetis vinum, vos, et uxores vestraë, et filii vestri, usque in sempiternum; domum non ædificabitis, sementem non seretis, vineas non plantabitis, in tabernaculis habitabitis cunctis diebus, ut vivatis multis diebus super terram, in qua peregrinamini. Tunc ait Dominus ad Jeremiam: Dic habitatoribus Jerusalem: Hæc dicit Dominus: Nunquid non accipietis disciplinam, ut obediat mihi sicut Rechab-

bitæ patri suo? Propterea inducam super vos mala, A ut adhæreret regi Ægyptiorum, et non servaret quæ locutus sum; de stirpe vero Rechab non deficiet vir, stans in conspectu meo (*Jer. xxxv*). Porro cum venisset Nabuchodonosor in Jerusalem, cepit Joakim, et ligavit eum, et trahebat secum in Babylonem, et nobiles cum eo. In itinere vero imposuit ei Nabuchodonosor tributum, et remisit eum in Jerusalem, sed obsides traxit secum pueros de semine regio, Danielemque, et tres pueros, et servavit ei Joakim tribus annis. Sed cum audisset quod rex Ægypti iterum pugnare vellet contra Nabuchodonosor, negavit ei tributum quod promiserat. Et ascendens rex Babylonis in Jerusalem, sub jure fœderis intravit eam. Sed cum intrasset, fidem non servavit, sed juvenes fortissimos quosque occidit una cum rege Joakim, quem et ante muros in sepulcrum projici jussit. Et quia non servaverunt ei fidem hostes, ideo forte liber *Regum* vocat eos latrunculos, dicens: Et immisit Dominus in Joakim latrunculos Chaldæorum, et Syriæ, et Moab, et Ammon, ut disperderent eum juxta verbum Domini (*IV Reg. xxiv*). Nam stigmata sunt inventa in corpore occisi contra legem, id est nomen idoli, quod colebat Codonazer. Et constituit Nabuchodonosor filium ejus regem Joakim, æquivocum scilicet patri, dictum Jechoniam. « Octo decem annorum erat Joakim cum regnare cœpisset, et tribus tantum mensibus regnavit, et decem diebus. » Nam cum recessisset Nabuchodonosor, timuit ne Joakim memor necis paternæ adhæreret Ægyptiis, et pugnaret C adversus eum, et ideo rediit, et obsedit Jerusalem. Sed ad vocem Jeremiæ « egressus est Joakim ad eum cum matre, et omni domo sua, et principibus ejus. Et suscepit eos rex Babylonis anno octavo regni sui, et tulit universa vasa aurea de domo Domini, et thesauros domus regiæ, et transtulit in Babylonem cum rege, et matre ejus. » De domo circiter duo millia, de principibus et viris robustis septem millia artifices, et inclusores mille, in summa quasi decem millia, inter quos erat Mardachæus, et Ezechiel adhuc juvenis de genere sacerdotum. Videtur tamen Josephus velle, quod jam duos libros scripserat de futuro urbis excidio, quos reliquit in Judæa. Isti quia sponte se tradiderunt, proprie dicti sunt transmigratio Judæ. Alii vero, D qui postea per violentiam tracti sunt, proprie dicuntur captivitas Judæ. Ab hac Transmigratione Judæ, scilicet ab octavo anno regni Nabuchodonosor, quidam inchoant numerare septuaginta annos captivitatis,

CAP. XL. De Sedecia.

« Et constituit Nabuchodonosor regem in Jerusalem patrum Joakim Mathaniam (*IV Reg. xxiv*), ut serviret ei sub tributo, interposita religione jurjurandi, et mutato nomine « vocavit eum Sedeciam. Tricesimum primum ætatis annum agebat Sedecias cum regnare cœpisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem, et fecit malum coram Domino, sicut Joakim frater ejus. » Erat enim superbus, cogitans

ut adhæreret regi Ægyptiorum, et non servaret jusjurandum regi Babylonis. Decipiebant autem eum pseudoprophætæ dicentes in proximo Babylonios vincendos ab Ægyptiis. Cumque diceret ei Jeremias, ut spem poneret in Domino, et non in homine, dixit ad eum Dominus: « Descende in domum figuli, et ibi audies verba mea. Et descendit. Et ipse figulus faciebat opus super rotam, et dissipatum est vas in manibus ejus, et conversus fecit de eodem luto alterum vas sicut placuit in oculis ejus. Et dixit Dominus ad Jeremiam: Dic domui Juda: Hæc dicit Dominus: Nunquid si ut facit figulus potero facere vobis, ut destruam, et disperdam vos, et pœnitens ædificem, et plantem? » (*Jer. xviii*) Factum est autem in anno quarto regni Sedeciae, miserunt ad eum nuntios rex Edom, rex Moab, rex Tyri, rex Amon, rex Sidonis, petentes, ut pariter fœderati, unanimiter tributa negarent regi Babylonis. Et dixit Dominus ad Jeremiam: « Fac tibi catenas ligneas, id est retortas sex, et pones unam in collo tuo, et alias quinque dabis in manus nuntiorum quinque regum coram Sedecia, dicens: Hæc dicit Dominus quinque regibus, et regi Juda: Ego feci terram, et dedi eam ei qui placuit in oculis meis, et nunc dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor servi mei. Gens autem et regnum, quæ non servierit ei, in gladio, fame, et peste visitabo super eos. Nolite audire verba prophetarum dicentium vobis: Non servietis regi Babylonis, ne percaatis cum eis. Et cum complevisset Jeremias mandatum Domini coram Sedecia, Hananias propheta de Gabaon, tulit catenam de collo Jeremiæ, et confregit eam, dicens: Hæc dicit Dominus: Sic confringam jugum regis Babylonis de collo istarum gentium post duos annos dierum, et referri faciam omnia vasa Domini, et reducam omnem transmigrationem Judæ ad locum istum (*Jer. xxvii*). » Et ait Jeremias: « Amen, sic faciat Dominus (*Jer. xxviii*); » quasi dicat: Idipsum vellem ego, si fieri posset. « Verumtamen audi, Hanania. Non misit te Dominus, et fecisti considerare populum istum in mendacio. Propterea, hoc anno morieris post duos menses dierum. Et mortuus est Hanania in anno illo mense septimo (*ibid.*). » Nam hoc prædixerat Jeremias in mense quinto. Territus autem Sedecias ad mortem Hananiæ, misit nuntios in Babylonem cum tributo. Et misit Jeremias epistolam in manibus nuntiorum secreto, ad omnem transmigrationem Judæ, dicens: « Hæc dicit Dominus: « Edificate domus, et plantate hortos, ducite, et tradite nuptui, et quærite pacem civitatis, ad quam transmigrare vos feci, et orate pro ea Deum quia in pace illius erit pax vestra. Non vos seducant prophætæ, qui in medio vestri sunt, qui promittunt vos in brevi redituros, quia cum cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, reducam vos ad locum vestrum. Hæc autem dicit Dominus ad Achab, filium Coliæ, et ad Sedeciam, filium Maasiæ, qui prophetant vobis mendacium: Tradam eos in manus regis Babylonis, et perciet

eos in oculis vestris, assumetur ex eis maledictio dicentium : Ponat te Dominus sicut Sedeciam, et sicut Achab, quos frixit rex Babylonis in igne, pro eo quod fecerunt stultitiam in Israel, et mœchati sunt in uxores amicorum suorum, et locuti sunt verbum in nomine meo, quod non man'avi eis (*Jer. xxix*). » Hos duos tradunt Hebræi fuisse illos duos senes, quos postea dijudicavit Daniel. Nec obest, quod dicitur rex Babylonis frixisse, cum Daniel dicat eos lapidatos (*Dan. xiii*). Convictos enim tradiderunt regi ad pœnam, quæ nomine ignis significata est. Cumque redissent nuntii de Babylone, attulerunt litteras ex parte pseudoprophetarum ad sacerdotes in Jerusalem in hæc verba : « Posuit vos Dominus in domo sua super omnem virum arreptionum et prophetantem, ut mittatis eum in nervum, et in carcerem, et nunc quare non increpatis Jeremiam, qui dixit vobis : *Ædificate domus, quia non redibitis. Et legit Sophonias epistolam coram Sedecia in auribus Jeremiæ. Et ait Jeremias : Hæc dicit Dominus : Super eos quos transmigrare feci, visitabo verbum bonum, ut reducam eos, super vos autem, qui non estis egressi cum eis, immittam gladium, et famem, et pestem, et ponam vos quasi ficus malas, quæ comedi non possunt (Jer. xxxi).* » Ostendit enim Dominus mihi signum, et ecce duo calathi pleni ficis positi sunt ante templum. Et dicit Dominus ad me : Quid tu vides, Jeremia? Et dixi : Ficus, ficus bonas, bonas valde, et ficus malas, malas valde. Et ait Dominus : Sicut ficus hæ bonæ, sic cognoscam transmigratorem, quam eisi de loco isto, et reducam eos in terram hanc. Et sicut ficus pessimæ, sic dabo Sedeciam, et reliquos qui remanserunt in hac urbe in vexationem, et opprobrium omnibus regnis terræ (*Jer. xxiv*). »

CAP. XLII. *De laguncula testea.*

« Et dixit iterum Dominus ad Jeremiam : Vade et accipe lagunculam figuli testeam, et duces tecum de senioribus sacerdotum, et de senioribus populi ad vallem filiorum Ennom, quæ est juxta introitum portæ scitilis, et conteres lagunculam in oculis eorum, et dices : Hæc dicit Dominus : Sic conteram locum istum, et civitatem hanc, nec vocabitur locus iste amplius Thophet, et vallis filiorum Ennom, sed vallis Occisionis. Implebo enim eum cadaveribus, eo quod non sit alius locus ad sepeliendum (*Jer. xix*). » Et venit Jeremias de Thophet, et stetit in atrio domus Domini, et dixit ad omnem populum : Hæc dicit Dominus : Ecce inducam super hanc civitatem universa mala quæ locutus sum adversus eam. « Et indignatus Phassur sacerdos percussit Jeremiam, et misit eum in nervum in porta Benjamin superiori in domo Domini. Cumque illuxisset in crastinum eduxit Phassur Jeremiam de nervo, et dixit ad eum Jeremias : Non Phassur vocavit Dominus nomen tuum, sed Pavorem undique (*Jer. xx*). » Interpretatur enim Phassur, vel phæseor, oris nigredo, quasi dicat : Non habebis oris nigredinem, id est potestatem imperandi iniqua,

A sed pavens undique captivus duceris in Babylonem, et oravit Jeremias ad Dominum : « Domine Deus exercituum, qui vides renes et cor, videam ultionem ex eis; tibi enim revelavi causam meam. »

CAP. XLIII. *De prima obsidione Jerusalem.*

Porro in anno quinto Sedeciæ, ipse est annus quintus transmigrationis Joakim, exorsus est Ezechiel prophetare in Babylone ad captivos, postquam acceperant epistolam Jeremiæ (*Ezech. i*). Prophetiam ejus, sicut et Danielis, postea prosequemur post excidium urbis, et obitum Jeremiæ. Porro in principio anni noni Sedeciæ Nabuchodonosor obsedit Jerosolymam, quia negaverat ei Sedeciæ tributum. Et misit Sedecias ad Jeremiam Phassur, et Sophoniam sacerdotes dicens : « Interroga pro nobis Dominum si forte faciat nobiscum misericordiam, et respondit Jeremias : Hæc dicit Dominus : Dabo Sedeciam regem Juda, et servos ejus, et populum ejus in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, et percutiet eos in ore gladii, et non flectetur, nec parceret, neque miserebitur (*Jer. xxi*). » Et libere ambulabat Jeremias in medio populi eadem clamans. Porro rex Ægypti egressus est de Ægypto eum exercitu, quasi soluturus obsidionem Jerusalem, et recessit rex Babylonis a Jerusalem, in occursum ejus, et fugavit eum in ore gladii, et de Syria coegit exire. Cumque discessisset Nabuchodonosor a Jerusalem, illuserunt falsi prophete Jeremiæ et decipiebant Sedeciam dicentes : « Non revertentur Babylonii, sed redibit transmigratio nostra ad nos, cum omnibus vasis Domini (*Jer. xxxvii*). Jeremias autem contraria his, et vera prophetabat dicens : « Tradetur Sedecias in manu regis Babylonis, et loquetur os ejus cum ore ipsius, et oculi ejus oculos ejus videbunt, et in Babylonem ducet Sedeciam. » Impii vero dicebant Jeremiam a mente excessisse. Porro Jeremias stravit asinum, ut egrederetur ad Anathoth vicum suum, qui viginti stadiis distat a Jerusalem. « Cumque pervenisset ad portam Benjamin, cusos portæ Jerias apprehendit eum, dicens : Ad Chaldæos profugis. » Et adduxit eum ad principes. « Qui cæsum miserunt in carcerem, qui erat in domo Jonathæ scribæ. Et sedit ibi Jeremias diebus multis, et venit ad eum Hananeel, filius Sellum, patris sui ad vestibulum carceris, et ait : « Eme agrum meum, qui est in Anathoth; tibi enim competit hæreditas, tanquam propinquiore (*Jer. xxxii*). » Et intellexit Jeremias, quod verbum Domini esset, et emit agrum appendens septem stateres, et decem argenteos, et adhibuit testes, et scripsit librum possessionis signatum, et stipulationes, et rata et signa forinsecus, et rescriptum libri fecit apertum et in oculis Hananeel, et testium dedit libros Baruch dicens : « Sum librum emptionis hunc signatum, et hunc librum qui apertus est, et pone eos in vase fictili, ut permanere possint in diebus multis. Hæc enim dicit Dominus : Adhuc possidebuntur, et agri, et vineæ in terra ista, de qua vos dicitis, quia deserta erit. Ecce ego congregabo vos

de universis terris, ad quas ejeci eos ad locum istum A et habitabunt confidenter, et feriam cum eis pactum sempiternum. »

CAP. XLIII. De secunda obsidione Jerusalem.

« Porro anno nono Sedeciae, mense decimo, decima die, luna vicesima secunda, rediit Nabuzardan princeps exercitus Babylonis, et principes Nabuchodonosor cum eo, et circumdederunt Jerusalem, et extruxerunt in circuitu ejus munitiones, et clausa est civitas decem et octo mensibus (IV Reg. xxv). » Perterritus itaque Sedecias tulit Jeremiam de carcere, et interrogavit eum in domo sua secreto, dicens : « Putasne est sermo a Domino, qui a redierunt Chaldaei ? Qui respondit : In manu regis Babylonis traderis. Sed obsecro, domine mi rex, ne remittas me in carcerem Jonathae, ne moriar ibi. Et B præcepit rex ut traderetur in vestibulum carceris, et ut daretur ei torta panis quotidie, excepto pulmento, donec consumerentur omnes panes de civitate. Et clamabat Jeremias in vestibulo carceris : Qui remanserint in civitate, fame aut gladio peribunt ; qui confugerint ad hostes, quodammodo mortem declinabunt. Et convenerunt principes, et seniores civitatis ad regem, dicentes : Rogamus te, ut moriatur homo iste ; de industria enim dissolvit manus virorum bellantium (Jer. xxxvii). » Plane mentitur cum dicit : Sedecias victus ducetur in Babylonem. Ezechiel enim in Babylone prophetavit, dicens : Sedecias non videbit Babylonem. « Et dixit rex ad eos : Ecce ipse in manibus vestris est, nec enim fas est regem vobis quidquam negare. Tulerunt ergo Jeremiam, et deposuerunt eum cum funibus in lacum Melchiae, in quo non erat aqua, sed lutum, » ut morte propria suffocatus periret : et erat propheta in luto, usque ad guttur, quod erat ei amarius omni morte. « Tunc Abdemelech Æthiops, vir eunuchus de domo regis, secreto dixit ad regem : Peccare te fecerunt viri isti graviter. Qui respondit : Tolle tecum triginta viros, et leva prophetam de lacu antequam moriatur. Qui, assumptis viris tulit pannos veteres de domo regis, qui computruerant, et summisit eos in lacum per funiculos, et dixit ad Jeremiam : Pone pannos veteres sub cubitu manuum tuarum, et super funes. Quo facto, eduxerunt eum de lacu, et vocavit eum ter secreto ad ostium tertium, quod erat in domo Domini, et ait : Interrogo te, ne abscondas a me aliquid. Qui respondit : Si consilium dederò tibi non me audies. Si autem nuntiavero tibi interficies me. Et juravit ei rex, dicens : Vivit Dominus, non occidam te, nec tradam te in manus virorum, qui quærunt animam tuam, et ait Jeremias : Si exieris ad principes Babylonis, salvus eris tu, et domus tua, et civitas hæc non succendetur. Si non exieris, civitas succendetur, et tu cum domo tua non effugies manus eorum. Et ait rex : Facerem quod dicis, sed timeo contribules, qui transierunt ad Chaldaeos, ne forte accusent me, et tradar in manu eorum, et illudant mihi. Et ait Jeremias : Non traderis. Tunc rex in-

quit : Nullus sciat verba hæc. Si quæsierint a te, quid locutus est tibi rex ? dices : Prostravi me coram rege, ne reduceret me in carcerem (Jer. xxviii). »

CAP. XLIV. De fuga Sedeciae, capta urbe.

Porro defecerant victualia in civitate, adeo ut mulieres comederent parvulos suos ad mensuram palmi, sicut legitur in Threnis Jeremiae (Jer. xxxix ; IV Reg. xxv). « Capta est autem civitas undecimo anno regni Sedeciae, quarto mense, nona die mensis », secundum Josephum, et librum Regum ; secundum Hieronymum vero quinto die aperta est civitas circa mediam noctem, et sederunt principes Babylonii in porta media. Fugit autem Sedecias cum omni domo sua nocte, et principes amici ejus cum eo per viam horti regis. Et ingressi sunt ad viam deserti. Quod cum nuntiatum esset a quibusdam traditiis principibus Babylonis, persecuti sunt eum a diluculo, et comprehenderunt eum in campo solitudinis Jerichontiae. Plures autem principum dispersi sunt, et recesserunt ab eo. Ipsum vero cum reliquis vinctum traxerunt ad regem Babylonis in Reblatha. Qui locutus est cum eo iudicium, dicens eum ingratus fuisse percepti ab eo imperii, et contra munificum hostiliter egisse, et dejurasse in Deum, et addidit : Magnus Deus habens tuam nequitiam odio, te tradidit mihi. « Et occidit filios ejus coram eo, et Saraïam summum sacerdotem cujus filium Josedec reservavit. Occiditque eunuchum, qui erat super viros bellatores, et Sophor principem exercitus, qui probabat tirones, et quinque viros de his, qui steterant coram rege, et tres de senioribus templi, et sex viros probatos de vulgo vel sexaginta secundum Jeremiam (Jer. Lii). » Oculos vero Sedeciae effodit, et catenis vinxit eum, ut adduceret in Babylonem et cum eo Josedec. Et redierunt, qui duxerunt eos in Reblatha, ad exercitum Jerusalem.

* *Additio 1.* Quarto mense Junii capta est civitas, sed miserunt nuntios ad regem in Reblatha, quid vellet fieri de urbe, et proinde servi morati sunt, in sexta mense destructa est.

CAP. XLV. De incendio templi, et urbibus, et Godolia.

Igitur in undecimo anno Sedeciae, mense quinto, decimo die mensis, ipse est annus decimus nonus Nabuchodonosor regis Babylonis, Nabuzardan incendit domum Domini, et domum regis, et omnes domos Jerusalem, et totum murum Jerusalem per circuitum destruxit, et tulit omnia vasa domus Domini, et columnas duas, et mare æneum, et ligavit populum, ut adduceret eum in Babylonem (IV Reg. xxv ; Jer. 51). Et isti proprie dicuntur captivitas Judæ. Et tulit Jeremiam de vestibulo carceris, de quo mandatum acceperat Nabuzardan in hunc modum : « Tolle illum, et pone super eum oculos tuos, et ut voluerit facias ei » Tunc præfecit terræ Godoliam filium Aicham, ut præset pauperibus qui relicti erant, et agricolis, et vinitoribus ; ut redderent singulis annis vectigalia regi Babylonis. Sedit autem Nabuzardan in Itama, et trahebantur ante

eum catenati. Et tollens de medio eorum Jeremiam, dixit ad eum : « Veni mecum in Babylonem, et honorabate. Quod si displicet tibi, reside. Omnis terra in conspectu tuo est, habita apud Godoliam, et quocunque volueris vade (*Jer. xl.*) » Et tradidit ei Nabuzardan cibaria, et munuscula, et dimisit eum. Similiter et Rechabitas liberos abire dimisit. Sedit itaque Jeremias, et Baruch notarius ejus in medio populi, qui relictus fuerat. Nabuzardan vero abiit in Babylonem, trahens secum captivitatem. Illic fuit exitus regni Hebræorum. Et regnatum est, secundum Josephum, in eo annis quingentis et quatuordecim et mensibus sex, diebus decem. Secundum librum vero Regum, non plene quingentis, et fuerunt in eo reges a David viginti et unus. Ab ædificatione vero templi fluxerant anni quadringenti septuaginta et menses sex, et dies decem. Ab egressu autem populi ab Ægypto anni mille, et sexaginta duo, et menses sex et dies decem. Fuerunt autem in templo per successionem quindecim summi sacerdotes, a primo Sadoc, quem instituit Salomon, usque ad patrem Josedec, quem interfecit rex Babylonis.

CAP. XLVI. De morte Sedeciae.

Porro Nabuchodonosor cum intrasset Babylonem cum triumpho, victimas solennes immolavit diis suis, et solemnizavit cum omni populo decem diebus. Cumque recumberent exhilarati, præcepit rex ut adduceretur Sedecias in medium, et aliqui de cantoribus templi cum eo, qui psallerent coram convivantibus in musicis instrumentis, et canerent hymnos de canticis Sion. Bibebant autem convivæ in vasis domus Domini, quorum quædam Nabuchodonosor consecravit idolis, quædam vero sibi reservavit. Cumque darent psallentibus potum, clanculo præcepit rex ut Sedeciae daretur potus laxativus. Et coram omnibus ignominiose laxatus est, et irrisum reduxerunt in carcerem. Qui nimio afflictus dolore, post paucos dies, mortuus est. Et audiens Nabuchodonosor causam mortis ejus, extrahens eum de carcere, cum honore regio sepelivit.

Incidentia.

In diebus Sedeciae factum est exterminium regni Judæorum, et exordium habuit quinta ætas, cujus anno secundo facta est solis defectio, quam Thales Milesius prædixerat in diebus captivitatis. Romanorum sextus rex Servius, nobilis captivæ filius, tres montes Urbi addidit, Quirinalem, Viminalem, Aquilinum. Fossas circa muros duxit, census Romanorum civium primum instituit. Tandem occisus est a Tarquinio Superbo, Prisci Tarquinii filio. Eo tempore apud Græcos septem sapientes sunt appellati. In hoc loco dignum duximus interponere contrarietates de collatione annorum regum Juda et regum Israel, et determinationes earum, quæ nobis occurrerunt, ut tandem earum historiam expeditius prosequamur

CAP. XLVII. Sedatio contrarietatum.

In libro Regum emergunt contrarietates de col-

latione annorum regum Juda, et regum Israel, quæ quandoque determinari possunt. Ubi vero non invenitur determinatio, vitio scriptorum credimus hoc accidisse, qui in propriis nominibus, et numeris sæpe falluntur. Roboam, et Jeroboam primi conregnaverunt annis septemdecim, alter in Judæa, alter in Israel. Post Roboam cœpit regnare Abia filius ejus in Jerusalem. In decimo octavo anno Jeroboam qui viginti et duobus annis regnavit in Israel, conregnavit Abia, Jeroboam tribus annis quod synecdochice dictum est, hoc est duobus annis, et aliqua parte tertii, qui erat vicesimus Jeroboam. Et in reliqua parte anni ejusdem cœpit regnare Asa filius Abia, et quadraginta et uno anno regnavit in Jerusalem. Anno secundo Asa regnavit in Israel Nadab filius Jeroboam duobus annis, id est uno anno, et aliqua parte anni secundi, qui adhuc erat tertius Asa, et occidit eum Baasa. Et cœpit regnare in Israel pro eo anno tertio Asa, et regnavit triginta et quatuor annis, non tamen plenis, quia tunc regnasset usque ad vicesimum septimum annum Asa, sed non regnavit nisi usque ad vigesimum sextum. Hæc itaque, filius Baasa, cœpit regnare in Israel anno vicesimo sexto Asa, duobus annis regnavit, id est uno anno, et aliqua parte secundi anni, qui erat vicesimus septimus Asa, et in eodem anno Zamri interfecit Hela, et regnavit pro eo septem diebus. Quo mortuo divisus est populus. Pars quædam sequebatur Thebni, altera sequebatur Amri, et prævaluit Amri, et regnavit duodecim annis in Israel. Illic notandum est, quod contentio de regno inter Amri et Thebni duravit per tres annos, et ultra, quia statim dicit Scriptura, quod Amri cœpit regnare trigesimo uno anno regni Asa. Si enim mortuo Zamri, statim cœpisset regnare Amri, cum electus fuit, ergo regnare cœpisset vicesimo septimo anno, vel octavo regni Asa. Verum tamen postea dicit Scriptura, eum cœpisse regnare in hoc anno suæ electionis, cum dicit filium ejus Achab cœpisse regnare vicesimo octavo anno regni Asa. Si enim duodecim annis regnavit Amri, et inchoavit regnare vicesimo primo Asa, et Asa non nisi quadraginta et uno anno regnavit, palam est quod Amri supervixit Asa per unum annum. Quomodo ergo Achab succedens patri inchoavit regnare trigesimo octavo anno regni Asa? quod sic solvi potest: Quando Scriptura dicit Amri cœpisse regnare trigesimo primo anno Asa, intelligendum est, quia tunc solus, et super totum Israel mortuo Thebni cœpit regnare. Quando autem dicit regnasse eum viginti duobus, alias duodecim annis, a vicesimo octavo anno Asa numerat, quando Israel eum elegit in regem, Quod tempus extenditur, usque ad vicesimum octavum annum regni Asa, quando Achab regnare cœpit. Huic sententiæ sequens Scriptura consonat, quæ narrat Josaphat filium Asa regnare cœpisse quarto anno regni Achab, qui fuit ultimus Asa, quadragesimus scilicet primus. Porro Josaphat regnavit in Jerusalem viginti quinque annis, cujus

anno decimo septimo Ochozias filius Achab, cœpit regnare in Israel, et duobus annis regnavit. Huic, quia filium non habuit, frater ejus Joram successit in regnum, et cœpit regnare Joram in Israel anno secundo Joram filii Josaphat. Sed quæritur, si in anno decimo septimo Josaphat, qui viginti quinque annis regnavit, Ochozias cœpit regnare, et duobus tantum annis regnavit, quomodo Joram frater ejus anno secundo Joram filii Josaphat, et non potius octavo decimo vel nono decimo anno Josaphat regnare cœpit. Præterea in sequentibus statim subjungit Scriptura, quod octavo decimo vel nono decimo anno Josaphat Joram filius Achab regnaverit. Hæc contrarietas sic solvi potest: Duo anni quibus regnare dicitur Ochozias illi sunt quibus solus et incolumis, antequam per cancellos domus suæ corruisset, regnavit. Reliqui vero octo vel novem anni, quibus eo languente frater ejus Joram administrationem regni agebat, non sibi, sed fratri deputantur. Unde in octavo decimo anno regni Josaphat, regnasse scribitur Joram, quia tunc regni administrationem pro fratre, qui languebat, suscepit. Scriptura vero quæ dicit, quod Joram filius Achab, anno secundo Joram, filii Josaphat, regnaverit, tempus, quo solus, defuncto jam fratre, regnare cœpit, attendit. Ex diversorum sane scriptis prophetarum collectus est tractatus libri Regum. Unde est quod alius aliud, et alius aliud, secundum rationum diversitatem initium inchoationis regni regum, tam Juda quam Israel assignavit. Joram autem filius Achab viginti duobus annis super Israël regnavit. Illa ergo Scriptura, quæ postea dicit quod anno quinto Joram filii Achab, regis Israël, regnavit Joram, filius Josaphat, regis Juda, tempus attendit quando pro fratre, adhuc vivente, regnum administrare cœpit. Porro Joram, filius Josaphat, triginta duorum annorum erat cum regnare cœpisset, et octo annis regnavit in Jerusalem. Anno duodecimo Joram filii Achab regnavit Ochozias, filius Joram regis Juda. Viginti duorum annorum erat cum regnare cœpisset, et uno anno regnavit in Jerusalem. Quidam mendosi codices habent Joram, filium Josaphat, viginti duorum annorum fuisse tantum cum regnare cœpisset, quod stare non potest. Si enim viginti duorum annorum tantum esset cum regnare cœpisset, et octo annis tantum regnavit, ergo tricenarius erat cum mortuus est, sed filius ejus ei succedens jam viginti duorum annorum erat, ergo quando eum genuit Joram, octo annorum erat, quod est impossibile. Tamen Hebræi tradunt Joram, filium Josaphat viginti annis regnasse, et quadraginta duobus vixisse, quod videtur consonare illi litteræ, quæ dicit eum viginti duorum annorum fuisse, cum regnare cœpisset. Sed tamen dicunt solos octo annos, quibus innocenter vixit, antequam suos fratres occidisset, computatos illi in regnum a Scriptura. Mortuo Ochozia, mater ejus Athalia sex annis regnavit in Jerusalem. Eisdem sex annis conregnavit et Jehu, qui viginti octo annis regnavit in Israel.

Anno septimo Jehu cœpit regnare in Jerusalem Joas, et quadraginta annis regnavit. Regnaverunt ergo pariter Joas in Juda, et Jehu in Israel viginti duobus annis. Quibus finitis mortuus est Jehu, et successit ei in regnum Joachas filius ejus, inchoans regnare anno vicesimo tertio Joas regis Juda, et septemdecim annis regnavit in Israel. Sed quæritur, si anno vicesimo tertio Joas, Joachas cœpit regnare, et annis septemdecim regnavit, cum Joas quadraginta tantum annis regnavit, palam est quod usque ad tricesimum nonum vel potius quadagesimum annum ejus regnaverit Joachas; quomodo ergo statim in sequenti dicit Scriptura, quia Joas filius Joachas anno trigesimo septimo Joas regis Juda regnare cœpit? Forte triennio, vivente patre, simul cum patre regnavit. Forte scriptorum negligentia, qui in numeris sæpe errant, hanc difficultatem peperit. Anno secundo Joas regis Israel regnavit Amasias in Israel viginti et novem annis. Annus secundus Joas, quo Amasias regnare cœpit numeratur, ex quo solus, defuncto patre, regnavit. Vixit autem Amasias rex Juda, postquam mortuus est Joas rex Israel, viginti quinque annis. Et hic oritur quæstio: Supra dictum est quod Amasias anno secundo Joas regis Israël regnare inchoans viginti novem annis regnavit. Joas autem sexdecim annis regnavit. Quindecim itaque annis simul regnaverunt. Mortuo itaque Joas, soli quatuordecim anni superfuerunt Amasias, vel ad plus quindecim. Forte erravit scriptor ponens viginti quinque pro quatuordecim; vel forte Amasias, vivens desiit regnare, et decem, vel undecim annis vixit diutius quam regnavit. Porro anno quinto decimo Amasias regnavit in Israel Jeroboam quadraginta et uno anno. Simul itaque regnaverunt Amasias in Juda, Jeroboam in Israel, ad plus quindecim annis. Quid est igitur quod sequens Scriptura dicit: Quia vicesimo septimo anno Jeroboam regnavit Ozias filius Amasias in Jerusalem? Forte quindecim annis Juda sine rege fuit, quia, ut diximus, Amasias vivens regnum dimisit, et Ozias adhuc parvulus regnare non poterat. Mortuo vero patre cum decem esset annorum, et Jeroboam in Israel vicesimum septimum annum regni sui inchoasset, regnare cœpit in Jerusalem et quinquaginta duobus annis regnavit. Porro anno tricesimo octavo Ozias regis Judæ regnavit Zacharias, filius Jeroboam, in Israel sex mensibus. Et hic oritur quæstio: Supradictum est quia anno vicesimo septimo Jeroboam, qui regnavit in Israel quadraginta et uno anno, Ozias regnare cœpit, et quinquaginta duobus annis regnavit. Quatuordecim itaque annis pariter regnaverunt Ozias et Jeroboam, cui Jeroboam, post quadraginta et unum annum defuncto, si statim Zacharias filius ejus in regnum successisset, non in tricesimo septimo, sed in decimo quinto anno regni Ozias regnare cœpit. Aut igitur regnum Israel viginti tribus annis sine rege fuit, vel potius per iatos viginti tres annos Zacharias filius Jeroboam regnavit, qui ta-

men illi, quia pessime vixit, in regnum non sunt computati. Soli autem sex menses, quos correctius vixit, in tricesimo octavo anno Ozia illi sunt computati. In tricesimo autem nono anno Ozia Sellum occiso Zacharias regnavit in Israel uno mense. Eodem anno Manaben occidit Sellum, et regnavit in Israel decem annis. Anno quinquagesimo Ozia Phacela filius Manaben regnavit in Israel duobus annis. Anno quinquagesimo secundo Ozia Phacee filius Romelae Phaceam interfecit, et regnavit in Israel viginti annis. Anno secundo Phacee regnavit Joathan in Jerusalem, et sedecim ibi annis regnavit. Quindecim ergo annis ad minus simul regnaverunt Joathan in Juda, et Phacee in Israel. Et annus qui fuit ultimus Joathan fuit Phacee decimus, et ita Phacee regnavit post Joathan tribus annis, in quibus conregnavit ei Achaz filius Joathan. Quod ergo legitur, quod Osee interfecit Phacee, et regnavit pro eo vicesimo anno Joathan filii Ozia, ex illo tempore regnum Joathan Scriptura numerat, quo

A patri leproso conregnavit. Ubi autem legitur quod anno secundo Phacee regnavit, et quod sedecim annis regnaverit, ab illo tempore numerat, quo solus mortuo patre regnavit. Porro duodecimo anno Achaz Osee regnavit decem annis in Israel. Si ergo Phacee et Achaz tribus tantum annis conregnaverunt, ut dictum est, tunc quarto anno Achaz occisus est Phacee. Etsi Osee, occisor ejus, non regnavit pro eo, usque ad duodecimum annum Achaz, tunc regnum Israel fuit octo annis sine rege. Itaque praedictae contrarietates, et aliae, si quas praetermissimus, determinari possunt, vel per synecdochen, vel quia quidam cum patribus regnaverunt, antequam soli regnarent; vel quia regna quandoque sine rege fuerunt. Explicit historia librorum Regum, in quibus comprehenduntur etiam libri Paralipomenon.

B
* *Additio 1.* Hoc addit ideo quia dictum est in solutione quia Joas tribus annis patri conregnavit in Israel.

HISTORIA LIBRI TOBIAE.

Historia Tobiae exordium habuit in captivitate decem tribuum, quam fecit Salmanasar. Quo vero tempore terminum habuerit, non satis elucet. Videtur enim, secundum litteram historiae, Tobias vixisse post excidium Jerusalem et incendium templi. Ait enim in cantico suo: « Jerusalem, civitas Dei, castigavit te Dominus, benedic Deum in saecula saeculorum, ut reaedificet tabernaculum suum in te, et revocet ad te omnes captivos (*Tob. xiii*). » In diebus autem mortis suae, cum praediceret filii de reditu captivorum, ait: « Terra deserta replebitur, et domus Dei, quae in ea incensa est, iterum reaedificabitur (*Tob. xiv*). » Si vero attendamus terminum vitae Tobiae, filii Tobiae (fuit enim terminus historiae, qui fuit ei terminus vitae) non invenimus historiam descendisse ad plus ultra tempora Josiae. Ponamus enim filium cum patre captivatum sexto anno Ezechiae, et anniculum esse, nonaginta novem annis tantum vixit, circa vicesimum annum Josiae mortuus est. Hanc historiam transtulit Hieronymus de sermone Chaldaeorum in Latinum ad petitionem Chromatii et Heliadori episcoporum. Hanc historiam Judaei inter apocrypha ponunt. Hieronymus tamen in Prologo suo dicit inter agiographa, quod si esset, tamen esset in tertio ordine canonis Veteris Testamenti; sed, quia de nullo ordine est, dicemus quia Hieronymus diffusius accepit agiographa, ut includeret etiam apocrypha, et quia vicina est lingua Chaldaeorum Hebraico sermone, utriusque linguae peritum loquacem habens Hieronymus, quidquid ille Hebraeis verbis expressit,

Latino sermone exposuit, sub brevi et quasi unius diei labore.

* *Additio 1.* Recole supra in principio Josue, dictum quod apocryphum dicitur, vel ejus auctor incertus, vel cujus materia incerta. De materia autem hujus patet et constat. Agiographum *sacra Scriptura* interpretatur, et sic qualibet Scriptura sacra potest dici.

CAP. I. De Tobia.

Porro Tobias ex tribu Nephtalim fuit (*Tob. i*). Cumque ceteri ad vitulos aureos, quos fecerat Jeroboam (*III Reg. xii*), irent, ipse ascendebat in Jerusalem, ut adoraret Deum Israel, primitiva et decimas fideliter offerebat, ita ut in tertio anno proselyt's et advenis omnem ministraret decimationem, et in omnibus legem Dei observabat. Factus autem vir accepit sibi uxorem Annam de tribu sua, et suscepit ex ea filium, quem nomine suo vocavit Tobiam. Captus quidem cum uxore et filio, habitavit in Ninive, et custodivit animam suam ne contaminaretur in cibis gentilium, sed et contribules suos non custodientes se graviter arguebat et dedit illi Dominus gratiam in oculis Salmanasar. Qui dedit ei potestatem, quocumque vellet ire ad captivos, et circa eos facere quaecumque voluisset. Cumque ambularet per regionem cum concaptivis, monita dans salutis, devenit in Rages civitatem Medorum invenitque in ea quemdam contribulem suum, Gabelum egentem, et reliquit ei sub chirographo decem talenta argenti, quae habebat ex his in quibus fuerat a rege honoratus. Mortuo autem

Salmanasar, cum filius ejus Sennacherib filios Israel haberet exosos, Tobias consolabatur eos, et egenis ministrabat. Cumque reversus esset Sennacherib a Judæa, multitudine exercitus nocte ab angelo percussa, fugiens manum Domini, iratus multos Hebræorum fecit occidi, quorum corpora Tobias sepeliebat. Quod cum nuntiatum esset regi, tulit omnem substantiam ejus, et eum jussit occidi. Tobias vero fugiens cum uxore et filio, latuit, quia multi diligebant eum. Post quadraginta quinque dies cum esset occisus rex a filiis suis rediit Tobias in domum suam, et restituta sunt ei ablata. Porro in quodam die festo, cum paratum esset prandium apud Tobiam, dixit filio suo: « Vade, et adduc aliquos de tribu nostra timentes Deum, ut comedant nobiscum (*Tob. ii*). » Qui reversus nuntiavit unum de Hebræis jugulatum jacere in platea, et exsilens Tobias jejunos, tulit occulte corpus in domum suam, et comedit panem in luctu et tremore, et cum sol occubisset, sepelivit illud; et arguebant eum proximi sui dicentes: « Hujus rei causa interficij jussus es, et iterum sepelis mortuam. Sed Tobias, magis timens Deum quam regem, sepulturæ occisorum sollicitus instabat. Contigit autem ut, quadam die, fatigatus a sepultura domum rediens jactaret se juxta parietem, et obdormivit, et ex nido hirundinum calida stercora super oculos ejus inciderent, et factus est cæcus. » Ilæc autem permisit Deus fieri ad ejus probationem, et ad exemplum patientiæ in posterum. Nam et in omnibus benedixit Deum, sicut beatus Job, et proximos suos instantes ei increpabat dicens: « Nolite ita loqui, filij enim sanctorum sumus, et vitam illam expectamus quam Deus daturus est fidelibus suis. Anna uxor ejus ibat ad textrinum opus quotidie, et de labore manuum suarum, quod consequi poterat deferrebat. Factum est autem ut hædum accipiens, detulisset domi, cujus balatum vir audiens, ait: « Videte ne furtivus sit. » Ad hæc irata uxor respondit: « Manifeste vana facta est spes tua, et eleemosynæ tuæ perierunt. » — « Et ingemuit Tobias cum lacrymis dicens: Et nunc, Domine, secundum voluntatem tuam fac mecum, et præcipe in pace recipi spiritum meum. Expedi enim mihi mori, magis quam vivere. » Eadem die contigit, ut Sara, filia Raguel, in civitate Medorum, audiret improperium ab una ancillarum suarum, quam increpabat, dicente sibi: Interfectrix virorum tuorum, nunquid occidere me vis, sicut occidisti septem viros? (*Tob. iii*.) Fuit enim tradita septem viris, et dæmonium nomine Asmodeus occidebat eos, mox ut ingressi sunt ad eam. Ascendit ergo Sara in superius cubiculum domus suæ, et tribus diebus et noctibus non manducans, nec bibens in oratione persistens aiebat: « Peto, Domine Deus patrum nostrorum, ut de vinculo improprii hujus absolvas me, aut certe de super terram eripias me. » In illo tempore exauditæ sunt preces amborum in

A conspectu Domipi. Et missus est angelus Raphael, ut curaret eos.

« Igitur cum Tobias putaret se exauditum, ut moreretur, dicebat ad filium suum: Audi, filij mi, verba mea, et ea quasi fundamenta in corde tuo constitue. Cum moriar sepelies me, et honorem habebis matri tuæ, dum vixerit. Mortuam circa me sepelies eam; semper in mente habeto Dominum, filij mi, et serva mandata ejus, de substantia tua fac eleemosynas, quia eleemosyna ab omni peccato liberat, et magnam præstat fiduciam coram Deo omnibus facientibus eam. Attende, filij mi, ab omni fornicatione, et a superbia a qua sumpsit initium omnis perditio. Consilium a sapiente perquire, a peccatoribus declina. Merces mercenarii non maneat apud te. Noli timere, filij mi, quia pauperem vitam egimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum. Præterea scito, quia dedi Gabelo decem talenta argenti in Rages, cujus chirographum penes me habeo. Perquire ergo tibi fidelem virum, qui tecum eat, salva mercede sua, ut restituas Gabelo chirographum suum, et ipse restituet tibi depositum (*Tob. iv*). » — « Tunc egressus Tobias, invenit juvenem succinctum, et quasi ad iter paratum, ignorans quod angelus Dei esset (*Tob. v*). » Cumque accepisset ab eo quod omnem Medorum regionem novisset, et Rages civitatem, et Gabelum habitantem in ea, introduxit eum ad patrem suum, et salutavit eum juvenis, dicens: « Gaudium sit tibi semper. Qui respondit: Quale gaudium erit mihi, qui lumen cæli non video? Cui juvenis: Forti animo esto; in proximo est ut a Deo cureris. Et ait Tobias: Poteris perducere filium meum ad Gabelum? » Qui respondit: « Ego ducam eum, et reducam ad te. » Cumque quæreret Tobias ab eo tribum-ejus, et domum, et nomen, respondit: « Ex filiis Israel ego sum, Azarias, Ananiæ magni filius; » quod totum secundum interpretationem nominum verum erat. Erat enim de angelis videntibus Deum, et erat Azarias, id est adjutor, et filius Ananiæ, id est gloriæ Dei. Tunc paratis omnibus, quæ erant opus in via, ambulaverunt ambo simul, et canis secutus est eos (*Tob. vi*). » Mater autem fleuit, dicens ad virum: « Baculum senectutis nostræ tulisti: nunquam esset pecunia illa, pro qua misisti eum; sufficiebat nobis paupertas nostra, ut divitias computaremus, quia videbamus filium nostrum. Et ait Tobias: Noli flere, filius noster revertetur ad nos salvus; credo enim, quod angelus Dei bonus comitetur eum (*Tob. v*). »

Porro illi duo prima mansionem manserunt circa fluvium Tigrim (*Tob. vi*). « Et exivit Tobias, ut lavaret pedes suos, et piscis immanis egrediebatur, ut devoraret eum, et timens Tobias clamavit dicens: Domine, invadit me. Et ait angelus: Apprehende branchiam ejus, et trahe eum ad te, et extraxit eum in sicco, et palpitabat ante pedes ejus. » Super hunc locum dicit Beda quod, dum Christus

In cruce lavaret pedes suos, qui ambulabant super terram, advenit diabolus, quærens si quid peccati inveniret in eo. Unde : « Pater, transfer calicem hunc a me (*Marc. xiv*). » Tunc dixit angelus ad Tobiam : « Exentera piscem hunc, et cor ejus, et fel, et jecur repone tibi, valent enim ad medicamenta. » Tunc Tobias partem piscis assavit, et comederunt, partem vero salsam secum tulit. Cumque simul pergerent, ait Tobias : « Azaria frater, quod remedium habent quæ de pisce servari dixisti? Qui respondit : Particula cordis super prunas posita fumo suo extricat omne genus dæmonum a viro vel muliere. » Nec super hoc mirari debemus, cum fumus cujusdam arboris adustæ eandem vim habere perhibetur. Cumque quæsisset Tobias ubi manerent nocte illa, respondit angelus : « Est hic Raguel propinquus tuus habens filiam unicam, quæ debetur tibi cum omni substantia ejus. Et ait Tobias : Audio quia tradita est viris septem, et occisi sunt a dæmone. Et respondit angelus : Noli timere; super petulantes, et Deum non timentes, potestatem dæmonium habet. Tu autem cum acceperis eam, tribus diebus continebis ab ea, et de nocte vacabitis ambo orationibus. Prima nocte incenso jecore piscis precibus vestris fugabitur dæmonium. Secunda nocte in copulatione sanctorum patriarcharum admitteris, id est orabitis Deum, ut in participium sanctitatis et pudicitæ patriarcharum admittat vos. Tertia nocte benedictionem consequeris, ut filii procreentur ex vobis sani et incolumes. » Hanc benedictionem præstabat, vel sacerdos, vel aliquis major inter eos, vicem sacerdotis gerens. « Quarta nocte accipies eam cum timore Dei, amore filiorum magis quam libidine ductus, ut in semine Abraham benedictionem in filiis consequaris. » — « Tandem ingressi sunt ad Ragualem (*Tob. vii*). » Cumque diceret Raguel uxori suæ, quam simillimum esse juvenem hunc Tobie consobriño suo, dixit ad eum angelus : « Ille est filius illius. » Et lætatus est Raguel, et instauravit convivium. Tunc ait Tobias : « Non manducabo, neque bibam, nisi prius petitionem meam confirmes, et promittas mihi dare Saram filiam tuam. Quo audito expavit Raguel, et hesitanti de responsa, dixit ei angelus : Noli timere dare eam sibi conjugem. Huic enim debetur, et propterea alius non potuit habere eam. Tunc ait Raguel : Scio quoniam a Deo venisti, et quod exaudivit Dominus preces, et lacrymas meas, ut jungeretur hæc filia mea cognationi suæ secundum legem Moysi. Et apprehendens pater dexteram filie, tradidit eam dexterae Tobie dicens : Deus patrum nostrorum sit vobiscum, et jungat vos, et impleat benedictionem suam in vobis. Et fecerunt conscriptionem conjugii, et comederunt benedictes Deum. » Post cœnam vero introduxerunt juvenem in cubiculum virginis (*Tob. viii*), et protulit Tobias de casside suo, partem jecoris, et posuit super prunas. Tunc Raphael apprehendit dæmonium, et reliquit illud in desertum superioris Egy-

pti. Tunc Tobias ait ad virginem : « Sara, deprecemur Deum hodie, et cras, et secundo, » id est tertio die. « Illis enim tribus noctibus jungimur Deo, quarta nocte in nostro erimus conjugia; filii enim sanctorum sumus; non possumus ita conjugi, sicut et gentes quæ ignorant Deum. » Et oraverunt ambo dicentes simul : « Miserere nobis, Domine Deus patrum nostrorum, miserere nobis, et consenescamus ambo pariter sani. » Porro circa pullorum cantum fecit Raguel parari sepulcrum, ut sepeliret eum, prius quam illucesceret, et misit unam de ancillis ad videendum si jam obisset. Quæ reversa, nuntiavit eos incolumes esse, et secum pariter dormientes. Et laudaverunt omnes Deum, et repleverunt servi foveam quam fecerant prius quam lucesceret, et paraverunt solemne convivium omnibus vicinis, et amicis suis. Et adjuravit Raguel Tobiam, ut duas hebdomadas maneret apud eum, et dedit ei mediam partem omnium quæ possidebat, faciens scripturam, ut reliqua pars quæ supererat, post obitum suum deveniret ad Tobiam. Tunc ait Tobias ad angelum, quem hominem æstimabat. (*Tob. ix*) : « Azaria frater, tu nosti quam gravis sit mora nostra parentibus meis, obsecro ut eas ad Gabelum, et reddes ei chirographum suum, et recipies ab eo pecuniam, et monebis eum venire ad nuptias. » Tunc assumens Raphael quatuor de servis Raguels et duos camelos, venit ad Gabelum, et accepta pecunia, duxit eum secum ad nuptias. Et ingressus Gabelus invenit eos discumbentes, et benedixit eis. Cumque omnes dixissent, Amen, cum timore Domini nuptiarum convivium exercebant.

Porro cum Tobias moram faceret in nuptiis, sollicitus erat pro eo pater ejus, quod ad diem terminatam non redierat, mater vero lacrymis irremediabilibus flebat dicens : « Heu ue! fili mi, ut quid te misimus peregrinari, lumen oculorum nostrorum, et baculum senectutis nostræ? (*Tob. x*). » Vir autem ejus consolabatur eam. Porro Raguel dicebat ad generum suum : Mane hic, et ego mittam nuntium salutis tuæ ad patrem tuum. » Cumque ille non acquiesceret, tradidit ei Saram, et dimidium substantiæ suæ, in pueris, in puellis, in pecudibus, in camelis, in vaccis, in pecunia multa. Parentes vero monuerunt filiam suam honorare socerum suum, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, seipsam irreprehensibilem exhibere. » Cumque reverterentur venerunt ad Charam, quæ est in medio itinere. Et ait angelus ad Tobiam : Præcedamus nos duo, et sequentur nos lento gradu uxor tua et familia cum animalibus; et tolle tecum de felle piscis, et linies ex eo oculos patris tui, et recipiet visum. Porro Anna sedebat secus viam quotidie in supercilio montis, unde respicere poterat de longinquo. Et cognoscens a longe filium suum venientem, cucurrit ad virum suum dicens : Ecce filius tuus venit. Canis quoque, qui simul fuerat in via præcucurrit, et quasi nuntius blandimento caudæ gaudebat. Tunc exurgens

cæcis, data manu puero, processit obviam filio suo, et osculantes filium præ gaudio flevissent. Curque adorassent Deum conederunt. Tunc Tobias de felle piscis linivit oculos patris, et sustinuit quasi per dimidiam horam et cœpit egredi albugo de oculis ejus, quasi membranam ovi. Quod apprehendens Tobias, traxit ab oculis ejus, statimque visum recepit, et glorificabant omnes Deum. Et ait Tobias : Benedico te, Deus Israel, quoniam castigasti me, et sanasti me; et ecce video Tobiam filium meum. Ingressa est et post septem dies Sara uxor ejus cum omni substantia sua, et pecunia, quam receperat a Gabelo; et convenerunt contribules, et vicini ad Tobiam, et congratulabantur ei per septem dies epulantes cum gaudio (*Tob. xi*).

Cumque narrasset Tobias patri suo, per ordinem, bona, quæ fecerat ei angelus in via, tulerunt angelum in partem, rogantes, ut dignaretur dimidiam partem omnium quæ attulerant acceptam habere. Tunc dixit eis angelus occulte : « Benedicite Deum cœli, et coram omnibus constitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. Etenim sacramentum regis abscondere bonum est, opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est. Non abscondam a vobis sermonem occultum. Bona est oratio cum jejuniis, et elemosyna. Cumque orabas, et derelinquebas prandium, et abscondebas mortuos per diem, et nocte sepeliebas, ego obtuli orationem tuam Domino, et quia acceptus eras ei, necesse erat, ut tentatio probaret te, et misit me Dominus, ut curarem te, et Sara uxorem filii tui a dæmonio liberarem. Ego enim sum Raphael angelus, unus ex septem, id est universis, qui astamus ante Dominum. Qui cum audissent, trementes ceciderunt in facies suas. Et ait angelus : Pax vobis; nolite timere. Cum essem vobiscum, videbar ex necessitate vobiscum manducare, et bibere, sed ego cito invisibili et potu utor, qui ab hominibus videri non potest. Tempus est ut revertar ad eum, qui misit me. Et hæc dicens ab aspectu eorum ablatus est. Tunc prostrati per tres horas in facies suas benedixerunt Deum, et exsurgentes, narraverunt omnia mirabilia ejus (*Tob. xi*). Aperiensque Tobias senior os suum benedixit Dominum, et dixit: Magnus es, Domine, in æternum, quoniam flagellas et salvas; deducis ad inferos et reducis. Non est qui effugiat manum tuam (*Tob. xiii*). » Et hortatus est in hoc cantico Jerusalem, et captivum populum Dei, ut exemplo sui converterentur ad Dominum, et facerent justitiam coram eo, et crederent quod cum eis faceret misericordiam. Et prophetavit de Jerusalem dicens : « Omnes fines terræ adorabunt te, nationes ex longinquo ad te venient, et munera deferentes adorabunt Dominum in te : » Quod mystice de tempore gratiæ dictum esse, ex his quæ sequuntur apparet. « Portæ Jerusalem ex sapphiro et smaragdo ædificabuntur, et per vicos ejus alleluia cantabitur. » Erat autem Tobias quinquaginta annorum, quando lumen amisit, sexagenarius vero illud rece-

pit, et postea vixit annis quadraginta duobus, et vidit filios nepotum suorum, complevit annos centum, et duos (*Tob. xiv*). Glossa tamen de mysterio videtur velle, eum postquam illuminatus est, quadraginta duobus annis supervivisse referens quasi mystice quadraginta ad labores abstinentiæ, duos vero ad dilectionem Dei et proximi. Cumque videret obitum sibi imminere, vocavit filium suum ad se, et septem filios ejus, dixitque eis : « Prope erit interitus in Ninive. Video quia iniquitas ejus finem dabit ei. Non enim excidet verbum Dei; et fratres nostri qui dispersi sunt a terra Israel, revertentur ad eum, et replebitur, et domus Dei, quæ in ea incensa est, iterum reædificabitur. » Hoc tamen magis videtur prophetali certitudine per verba præteriti temporis prædixisse, quam rem gestam narrasse. Adhuc enim stabat Jerusalem, et templum in ea. Cumque monuisset eos de dilectione Dei, et timore, et elemosynis faciendis, et ut ipsi eadem mandarent filiis suis, addidit : « Vos autem nolite manere hic; sed quacunque die sepelieritis matrem vestram circa me in uno sepulcro, ex eo dirigite gressus vestros, ut eatis hinc. Et mortuus est Tobias, et postmodum uxor ejus. Et abscessit Tobias ex Ninive cum uxore sua, et filiis, et nepotibus, et reversus est ad soceros suos. Et invenit eos in bona senectute, et curam eorum gessit, et clausit oculos eorum, » Raguelis scilicet et Annæ. Et notandum quod in sacra Scriptura quinque dicuntur Annæ : Mater Samuelis, uxor Tobæ, uxor Raguelis, mater beatæ Mariæ virginis, et Anna prophetissa. Mortuus est et Tobias minor completis annis nonaginta novem; et sepelierunt eum omnes cognatio ejus, et omnis generatio ejus. In sancta enim conversatione permansit, ita ut acceptus esset tam Deo quam hominibus.

Explicit historia Tobæ. Nunc ad historiam captivitatis Jerusalem revertemur, et post historiam Judith et Esther locis suis explicabimus.

CAP. II. De morte Godoliæ.

Factum est autem cum præfecisset rex Babylonis Godoliam reliquiis terræ, venerunt ad eum omnes qui evaserant manus hostium, et inter Antimas gentes latuerant, vel quibuscunque latibulis salvaverant animas suas : multi quoque de decem tribubus, quibus gravis erat cohabitatio Samaritanorum (*Jer. xl*). Fuerunt etiam inter eos quidam de principibus terræ Johanan filius Caree, Sareias, et Jeconias. Et dixit Godolia ad eos : « Nolite timere, habitate in terra, et servite regi Babylonis, et bene erit vobis. Ego habito in Masphat, ut respondeam præcepto Chaldæorum, qui mittentur ad nos, ut in nullo vos gravemini. » Cumque hoc juramento firmasset, dimisit eos ad provinciæ loca, quæ quisque sibi delegisset. Porro de genere regio erat quidam Ismahel vir malignus. Qui dum obsideretur Jerusalem ad regem evasit Ammonitarum, et ibi morabatur. Et ait Johanan filius Caree ad Godoliam se-

creto : « Scio quia Ismahel insidiatur animæ tuæ, invidens tibi dimidium terræ. Vel rex Ammonitarum mittet eum percutere animam tuam, ut occupet terram desolatam. Ibo ergo, et percutiam Ismahel nullo sciente, ne interficiat te, et dissipentur, et percant reliquæ Juda. Et ait Godolias : Non facias verbum hoc, ut occidas virum innocentem. Non enim verisimile est, ut in tali desolatione hujusmodi malitiam exerceat. Et factum est in mense septimo ejusdem anni, venit Ismahel, et decem viri cum eo ad Godoliam in Maspath, et splendide suscepit eos (Jer. xli) Cunque post prandium versus esset Godolias in soporem, et convivæ, percussit eos Ismahel, et egressus per noctem Judæos qui erant in civitate, et quosdam milites qui erant a Babyloniis derelicti, trucidavit, et projecit cadavera eorum in lacum, quem fecit rex Asa propter Baasa regem Israel. Altera vero die cum muneribus veniebant de provincia octoginta viri ad Godoliam; et egressus est Ismahel in occursum eorum dicens : « Intrate ad Godoliam. » Quibus ingressis, occidit eos Ismahel, præter decem, qui dixerunt ei : « Parce nobis, quia thesauros habemus in agro, frumenti, vini et bordeli, o'ei et mellis, et dabimus eos tibi; et reverserunt ab eo. » Tunc Ismahel duxit captivas reliquias populi, qui erat in Maspath, filias quoque regis, quas commendaverat Nabuzardan Godoliæ. Quod cum audisset Johanan filius Caree, assumptis viris insecutus est Ismahel, et invenit eum ad aquas, quæ sunt in Gabaon, et fugit Ismahel a facie ejus cum octo viris, et eduxit Johanan captivos, et prædam, quam duxerat Ismahel.

CAP. III. *De descensu reliquiarum Judæ in Ægyptum, et obitu Jeremiæ.*

« Et convenerunt omnes reliquæ Juda ad Jeremiam a parvo usque ad magnum (Jer. xlii). » Disponebant enim fugere in Ægyptum, timentes ne occiderentur a Chaldeis pro morte Godoliæ. Et dixerunt ad prophetam : « Ora pro nobis Deum, ut indicet nobis verbum quod faciemus, et quidquid dixerit nobis per os tuum, faciemus. » Post dies septem factum est verbum Domini ad Jeremiam, et convocans universum populum ait : « Hæc dicit Dominus : Si manseritis in terra hac, plantabo vos, et non evellam. Jam enim placatus sum super malum quod feci vobis; nolite timere a facie regis Babylonis, quia ego vobiscum sum. Sin autem descenderit in Ægyptum, ut ibi habitetis, gladius Nabuchodonosor, quem formidatis, ibi comprehendet vos, et peribitis gladio, fame, et peste. » Et non audierunt Jeremiam, sed dixerunt : « Mentiris, non misit te Dominus. Sed Baruch incitat te adversus nos, ut tradat nos in manus Chaldæorum (Jer. xliii). » Et descenderunt omnes cum mulieribus, et parvulis, et omni substantia sua in Ægyptum, et duxerunt secum Jeremiam et Baruch. Et desolata est terra et sabbatizavit multis annis sicut prædixerat Jeremias. Non enim transtulit in eam rex Babylonis colonos, sicut fecerat rex Assyrio-

rum in terram Israel, et habitaverunt reliquæ Juda in Ægypto in Magdalo, et in Taphnis, et in Memphis, et in terra Phatures, et est nomen regis, a quo illa pars Ægypti sic denominata est. « Et factus est sermo Domini ad Jeremiam in Taphnis dicens : Sume lapides grandes, et absconde eos in crypta, quæ est sub muro latericio in porta domus Pharaonis, et dices ad Judæos : Hæc dicit Dominus : Ecce ego assumam servum meum Nabuchodonosor, et ponam thronum ejus super lapides istos, et percutiet terram Ægypti, et peribitis vos cum Ægyptiis. » Porro mulieres Hebræorum sacrificabant diis alienis, et reginæ cœli, lunæ scilicet, vel Junoni, vel Berecytiæ offerebant placentas et libamina. Cumque argueret eas Jeremias, dixerunt : « Nunquid sine viris nostris hæc fecimus? » (Jer. xlii.) Cumque ad viros durius loqueretur, dixerunt : « Quando fecimus hæc in urbibus Juda saturati sumus panibus, et bene erat nobis. Ex quo autem cessavimus indigemus omnibus, et gladio, et fame consumpti sumus. » Et respondit Jeremias : « Hæc dicit Dominus : Ego juravi in nomine meo magno, quia omnes viri Juda, qui sunt in terra Ægypti gladio et fame peribunt, donec penitus consumantur. » Et insurrexit populus adversus Jeremiam, et lapidaverunt eum lapidibus, quos absconderat sub muro latericio. Ægyptii vero honoraverunt prophetam sepelientes eum juxta tumulum regum, memores beneficiorum quæ præstiterat Ægypto. Oratione enim sua fugaverat aspides et bestias aquarum, quas Græci crocodilos vocant, quibus prius Ægyptus infestabatur. Tradunt etiam quidam quod adhuc de pulvere ejusdem loci aspidum percussura sanatur, et fugantur crocodili. De eodem ait Epiphanius : Audivimus a viris senioribus, qui ex seniorum Antigoni, et Ptolomæi stirpe descenderant, quod Alexander Macedo veniens ad sepulcrum prophetæ, et cognoscens loci mysterium, transtulit ipsum in Alexandriam, et sepelivit gloriose, et ex tunc a terra illa prohibiti sunt crocodili et aspides penitus. Nam et idem Alexander prius introduxerat illuc serpentes quosdam, qui vice marsorum aspides fugabant, sed non poterant eas penitus extirpare, quos quia ab Argis Peloponni advexerat, argones nominavit. Hic est Jeremias, qui regibus Ægypti signum dedit, quod eorum idola everti oporteret, cum virgo pareret. Unde et sacerdotes eorum in secreto templi loco, imaginem virginis et pueri statuentes, adorabant. Dum vero Ptolomæus rex interrogaret eos, qua hæc facerent ratione, dixerunt paternæ traditionis esse mysterium, quod a sancto propheta acceperant majores, et credebant in rebus ita fore venturum. Hic est Jeremias, qui templum evertendum prænoscens, arcam testamenti cum his quæ in ea erant, tulit, et precibus suis ea absorberi fecit in petra; petram vero digito designans, nomen Dei tetragrammaton impressit. Et factum est sigillum in similitudinem scripturæ quæ ferro cavatur; et ipsum Domini no-

meu nubis operimento ita celatum est, ut ex tunc nec locum quis recognoscere queat, nec ipsum nomen legere, usque in hunc diem et usque in finem. Et pristinæ figuræ instat illic sæpe nubes, ut ignis sit nocturno tempore, eo quod gloria Dei ab ejus lege non desinat. Est autem petra illa in eremi terra inter duos montes, in quibus jacent Moyses et Aaron. Dixitque Jeremias præsentibus : Dominus ex Sion recessit ad cœlos, inde rursus in virtute venturus, et erit signum præsentiae ejus, quando universæ gentes adoraverint lignum. Dixitque quod hanc arcam nemo præter Aaron producere poterit, et tabulas, quæ in eis sunt nullus aperiet sacerdotum, nullusque prophetarum, nisi electus Dei Moyses; et in prima resurrectione in futuro, quando mortui resurgent, prima resurget hæc arca, et exiit de petra, et ponetur in monte Sion, et omnes sancti congregabuntur ad eam, regressum Domini sustinentes, et adversarium qui eos quæsiurus est interimere, fugientes.

* *Additio* 1. Tripliciter destructa est, id est tri-

(22) Quæ sequuntur ex diversis sunt resumpta.

A bus vicibus, Jerusalem : Primo per transmigrati-
nem Joachin, et eorum qui secum transmigraverant; secundo, per captivitatem Sedeciae et templi destructionem; tertio, per desolationem, quando solitaria relicta est, reliquiis in Ægyptum descendentibus. Quarta fuit vastatio terræ, quæ tria præmissa præcedebat.

CAP. IV. *De captivitate reliquiarum Judæ.*

(22) Factum est post mortem Jeremiæ, anno quinto eversionis Jerusalem ipse est vicesimus tertius regni Nabuchodonosor, descendit Nabuchodonosor in Syriam inferiorem, et obtinuit eam. Moabitas quoque et Ammonitas subjugavit sibi. Et tandem intravit in Ægyptum, eamque subvertit, et regem, qui tunc erat in ea occidit, aliumque in ea constituens, denuo Judæos captivos duxit in Babylonem. Et ab hac ultima captivitate reliquiarum Judæ, quidam numerant septuaginta annos, usque ad secundum annum Darii filii Histaspis. Hanc etiam captivitatem reliquiarum prædixerat Ezechiel in Chaldæa (cap. xxiv); de quo modo prosequentes, altius ordiemur.

HISTORIA LIBRI EZECHIELIS.

CAP. I. *Præfatio.*

Ezechiel propheta de terra Cysare filius Buzi de genere sacerdotum (*Ezech.* 1). Hic in Babylonem ductus est cum Joachin, et matre ejus, cum Daniele et tribus pueris. Hic habitabat juxta fluvium Chobar. Factum est autem in tricesimo anno, non solum ætatis ipsius, sed a quadragesimo octavo anno Josiæ, quando inventum est Deuteronomium in templo, in quinto anno transmigratiōnis, in quarto mense, in quinta die mensis, exorsus est propheta Ezechiel ad concaptivos propter causas hujusmodi : Legerant in epistola Jeremiæ per septuaginta annos duraturam captivitatem, et flebant pro exilii prolongatione. Præterea murmurabant adversum Dominum, quod fraudulenter eos eiecisset. Dixerat enim, per os Jeremiæ, remanentes in Jerusalem perituros; eis vero qui se traderent servo suo Nabuchodonosor bona pollicebatur. Nunc autem in contrarium res elapsa erat. Florebant enim qui remanserant, et ipsi jugo servitutis premebantur. Erant quoque inter eos, qui dicerent quod, dum servierant militiæ cœli, omnibus bonis abundabant; ex quo vero cessaverant, perierant gladio, fame et peste (*Jer.* XLIV). Ad hæc prophetaverat Ezechiel eversionem urbis, et templi incendium imminere, et eos qui remanserant in urbe fame perituros, et extra urbem gladio. Eos autem qui vivi traherentur gravem passuros servitutem; ipsos autem in pace, et quasi libera servitute mansuros (*Ezech.* xi). Ut au-

tem auctoritatem præberet ei Deus, ostendit ei quasdam visiones, similitudinem scilicet hominis, leonis, et vituli et aquilæ (*Ezech.* 1), non solum ad præfigurandum evangelistas, sed ut ostenderet Deum Israel Dominum esse totius creaturæ, per hæc digniora omnem intelligens creaturam. Homo enim præest cæteris animantibus, aquila rex est avium, leo ferarum, bos jumentorum. Sub animalibus vero vidit rotam in medio rotæ, ut ostenderet circumvolutionem omnium elementorum in Domino esse potestate; et super hæc vidit firmamentum coloris sapphirini, et super firmamentum erat similitudo throni, et super thronum similitudo quasi aspectus hominis. Et ait Dominus ad eum : « Filii hominis, mitto te ad filios Israel, quia donus exasperans est, si forte audiant, et quiescant, et sciant, quia propheta fuit in medio eorum. Et ecce manus missa ad eum, in qua erat liber scriptus intus, et foris, et scriptæ erant in eo lamentationes, et carmen, et væ (*Ezech.* II). » Et ait Dominus : « Comede volumen istud, quia dedi verba mea in ore tuo (*Ezech.* III). » Et ivit propheta ad transmigratiōnem, juxta fluvium Chobar, ad acervum novarum frugum, et sedens in medio eorum posuit coram eis laterem, et descripsit in eo civitatem Jerusalem, et obsidionem adversus eam, et munitiones, et aggerem et castra et arietes in gyro; et anteposuit sartagine ferream oculis suis, ne videret eos, et ait : « Sic obfirmavit Dominus faciem suam ad

Jerusalem, ne videat eam, et obsidebit eam. Signum A est domui Israel (*Ezech. iv*). Et quia in Jerusalem erant multi de decem tribubus, qui ad eos confugerant, etiam de eis locutus est Dominus ad eum : « Fili hominis, sume tibi frumentum, et hordeum, et fabam, et lentem, et milium, et viciam, et facies tibi panem de eis subcinericium in pondere viginti staterum, et operies illum in oculis eorum, ad coquendum, stercore humano. » Cumque hæc abhorreret propheta, concessit ei fimum bouum, pro stercore humano. « Et dices ad eos : Sic comedent filii Israel panem suum pollutum inter gentes, ad quas ejiciam eos. » Dixitque iterum Dominus ad eum : « Sume tibi gladium radentem pilos, » id est novaculam, « et duces illum per caput tuum, et barbam, et tertiam partem pilorum combures igni in medio eorum, et tertiam partem concides gladio in circum- B ite, et tertiam partem disperges in ventum. Hæc enim dicit Dominus ad Jerusalem : Tertia pars tui fame morietur, et peste in medio tui, et tertia pars tui gladio cadet in circuitu tuo, tertiam vero partem in omnem ventum dispergam (*Ezech. v*). »

CAP. II. *De elevatione et visione Ezechielis.*

Factum est autem in anno sexto, in sexto mense, in quinta die mensis, levavit spiritus prophetam inter caelum et terram, et adduxit eum in Jerusalem in visione Dei (*Ezech. viii*). Et vidit ab aquilone in introitu portæ idolum Baal, et ingressus vidit universa idola domus Israel depicta in circuitu per totum, et septuaginta viri de senioribus stabant, et Je- C conias sacerdos cum eis, et unusquisque habebat thuribulum in manu sua, et vapor nebulae de thure consurgebat. Et ingressus per ostium portæ ad aquilonem vidit mulieres plangentes Thammuz mortuum, id est *Adonidem*, et laudantes redivivum, et vidit inter vestibulum et altare viginti quinque viros habentes dorsa ad templum, et adorantes ad ortum solis. Et dixit Dominus ad eum : « Vidisti, filii hominis, quæ faciunt. Nunquid leve est hoc? Ecce faciam eis in furore, nec parceret eis oculus meus. Et ecce sex viri veniebant, habentes vasa interitus in manibus suis, et erat vir in medio eorum vestitus lineis, et atramentarium scriptoris ad renes ejus (*Ezech. ix*). Et dixit Dominus ad eum : « Transi per mediam civitatem, et signa Tau super D frontes virorum gementium, et dolentium de abominationibus quas ibi faciunt. Et dixit Dominus sex viris : Transite per civitatem, sequentes eum, et percutite omnem super quem non videri is Tau. Nemini parceret oculus veser, et a sanctuario meo incipite. » Cumque pertransirent, clamavit propheta : « Heu, heu, heu, Domine Deus! Ergone disperdes omnes reliquias Israel? » Et dixit Dominus ad eum qui indutus erat lineis : « Imple manum tuam prunis, et effundes super civitatem (*Ezech. x*), et hoc faciens combussit eam. Spiritus autem Domini levavit Ezechielem, et reduxit eum in Chaldaeam (*Ezech. xi*). Et locutus est ad transmigracionem quæcumque ostenderat ei Dominus.

**Aditio 1.* Quod erat contra morem eorum, cum introitus esset ad orientem, versus ad Sancta sanctorum, ipsi versus occidentem orabant. Nos autem versus Jerusalem oramus, vel versus orientem.

CAP. III. *De comminatione Jerusalem.*

Post hæc Ezechiel in conspectu eorum per diem cepit transportare vasa domus suæ, quasi transi- migrans ad alium locum (*Ezech. xii*). Vespere autem perfodit parietem, et per ruinam parietis asportaverunt eum in humeris servi ejus, v. lata facie, nihil videntem. Et dixerunt ad eum domus Israel : « Quid tu facis? Qui respondit : Super regem, qui est in Jerusalem onus istud est. Parietem perfodient, ut educant eum, in caligine noctis egredietur, capi- B tietur in sarena, adducetur in Babylonem, et eam non videbit, ibique morietur. Postea locutus est ad domum Israel in ænigmate, dicens : « Hæc dicit Dominus : Aquila grandis magnarum alarum longo membrorum ductu, plena plumis et varietate, » hoc est Nabuchodonosor, « venit ad Libanum, » id est ad templum, « et tulit medullam cedri, » id est vasa Domini, « et summitatem frondium transportavit, » id est Joachin, « et tulit de semine terræ, » id est Mathaniam, « et posuit illud in terra, et crevit in vineam, » id est fecit eum regem, et accepit ab eo jusjurandum. « Et facta est aquila altera grandis, » id est Pharao. « Et ecce vinea ista extendit palmites suos ad illam, ut irrigaret eam. Nunquid prosperabitur, qui fecit hæc? Et qui dissolvit pactum, nunquid effugiet? Vivo ego, dicit Dominus, in medio Babylonis morietur (*Ezech. xvii*). » — « Et factum est verbum Domini ad Ezechielem in anno nono, in mense decimo, decima die mensis, dicens : Filii hominis, scribe tibi nomen diei hujus in qua confirmatus est rex Babylonis adversus Jerusalem hodie. Ecce ego tollam hodie a te desiderabile oculorum tuorum, et ingemisses tacens, non plorabis, non planges, luctum mortui faciens, non velabis ora amictu, nec cibos lugentium comedes, sed calceamenta erunt in pedibus tuis tanquam ad eun- dum. (*Ezech. xxiv*). Et mortua est uxor sua vespere; et non planxit, sed erat quasi iurus, et dixerunt ad eum, quid portenderet hoc. Qui respon- dit : « Hæc dicit Dominus : Ecce ego polluam sanctuarium meum desiderabile oculorum vestrorum, et præ nimia anxietate non plangetis, » quia quisque de nece sua sollicitus erit. Postea consolationem gentis suæ prædixit propheta, calamitates circumstantium nationum, quæ vel juverant hostes contra Jerusalem, vel insultaverant captivis, id est filiorum Ammon, et Moab, Edom, Philisthiim, Tyri, et Sidonis, Ægypti, et Æthiopiæ (*Ezech. xxv-xxxii*).

**Aditio 1.* Quia sicut piscis per sagenam, sic Sedecias fuit captus in campo solitudinis Jerichonitanae.

CAP. IV. *De consolatione Jerusalem.*

Et factum est in duodecimo anno transmigratio-

nis undecimo mense, quinta die mensis, venit ad A Ezechielem quidam, qui suserat de Jerusalem dicens : « Vastata est civitas (Ezech. xxxiii). » In præcedenti tamen vespere Ezechiel prædixerat, de nuntio futuro. Et audiens omnis transmigratio exi-dium urbis, et incendium templi, levaverunt vocem suam, et dixerunt : « Perit spes nostra, abscisi sumus. » Et exclamavit Ezechiel : Hæc dicit Dominus : « Cum sanctificatus fuero in vobis tollam vos de gentibus, et adducam vos in terram vestram; et effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. (Ezech. xxxvi). »

CAP. V. De resurrectione mortuorum.

« Et facta est super prophetam manus Domini, et eduxit eum in Spiritu, in campum qui plenus erat ossibus siccis vehementer. Et ait ad eum : Fili hominis, putasne vivent ossa ista? et dixi : Domine, tu scis. Et dixit : Dic ad ea : Ossa arida, hæc dicit Dominus : Ecce dabo super vos nervos, et succrescere faciam carnes, et superextendam vobis cutem, dabo vobis spiritum, et vivetis. Et adhuc eo loquente factus est sonus et commotio, et accesserunt ossa ad ossa, unumquodque ad juncturam suam, et ecce super ea nervi, et carnes et cutis, sed spiritum non habebant (Ezech. xxxvii). Et dixit Dominus ad prophetam : Clama ad spiritum, et dices : « Hæc dicit Dominus : A quatuor ventis veni, spiritus, et insuffla super interfectos istos, et reviviscant. » Et sic factum est. « Et viventes steterunt super pedes suos, exercitus grandis nimis valde. Et dixit Dominus : Ossa hæc universa domus Israel est. » Et restituit spiritus prophetam in medio transmigrationis, et locutus est ad eos, quæ monstraverat ei Dominus in signum duorum, scilicet revocationis eorum a captivitate, et resurrectionis corporum in fine. Tulit Ezechiel lignum unum, et scripsit super illud, lignum Judæ, et sociorum ejus, et super alterum lignum scripsit, lignum Ephraim, et sociorum ejus, et conjunxit ea, et tenuit ea in una manu simul, et dixerunt ei : « Quid tibi vis in his? Qui respondit : Hæc dicit Dominus : Ecce ego congregabo regnum Juda, et regnum Ephraim, et faciam eos in gentem unam, et regnum unum, et servus meus David princeps erit eorum in perpetuum. » — « Et locutus est Dominus ad Ezechielem : Fili hominis, vaticinare adversus Gog et terram Magog, dicens : Hæc dicit Dominus : Ecce ego super te, Gog, princeps Mosoch et Thubal, seducam te, ascendere te faciam de lateribus æquilonis, et adducam te super montes Israel, et cades ibi tu, et omnia agmina tua, et dicam volucris cœli et bestiis terræ : Properate, et currite unilique ad victimam, quam immolo vobis super montes Israel, ut comedatis carnem fortium, et sanguinem principum terræ bibatis. Et ossibus corrosis dabo sepulcrum nominatum, et mittam ignem in terram Magog, et in his, qui habitant in insulis confidenter (Ezech. xxxviii, xxxix). » Hoc fabulantur Hebræi futurum post regnum mille annorum, et quod tantus erit

exercitus Gog, quod Hebræi per septem annos usum lignorum habebunt, non de silvis, sed de armis, et colligentur ossa septem annis, et sepelientur in valle, quæ ob hoc dicetur Polyandrum, quasi multorum virorum sepultura.

*Additio 1. Quidam Judæi dicunt, quod campus iste fuerit in deserto, ubi tot Judæorum post adorationem vituli interierunt, in quo deserto quadraginta annis postea erraverunt, ubi omnes prostrati sunt insepulti.

**Additio 2. Decem tribus dicebantur esse regnum Ephraim propter Jeroboam, qui regnavit primus super illas, et fuit de tribu Ephraim.

***Additio 3. Non quod sit fabula de Gog, et Magog, imo historia, sed quia sic ab Hebræis appellatur.

****Additio 4. A polys, quod est multum, et andros, quod est vir, vel a polys, quod est pluralitas, et andros, quod est vir; inde polyandrum, quasi virorum multorum sepultura.

CAP. VI. Quod facta est manus Domini super Ezechielem.

« In vicesimo quinto anno transmigrations, » ipse est annus tricesimus tertius regni Nabuchodonosor, « primo mense, decima die mensis, quarto decimo anno, postquam percussa est civitas, in hac ipsa die facta est manus Domini super Ezechielem (Ezech. xl). » Et adduxit eum in spiritu in terram Israel, super montem excelsum, et ostendit ei descriptionem civitatis, et templi, super quam ad litteram nostri siluerunt auctores. Porro Ezechiel, in Chaldæa inter concaptivos judicavit transgressores legis, et præcipue quosdam de tribu Dan et Gad, quæ in Dominum commutarent impia, legis persequendo custodes. Et fecit, ut dicit Epiphanius, contra eos prodigium magnum, quia filii eorum, et universa pecora a serpentibus perierunt; et prædixit quod tribus illæ non revertentur ad propria, sed in Mediæ regionibus remanerent; propter quod exarbat in eum, distraxerunt eum equis per crepidines saxorum, et excerebraverunt eum, et sepelierunt eum in agro Maulim in sepulcro Sem, et Artaxad, in spelunca duplici. In cujus similitudinem Abraham in Hebron sepulcrum Saræ composuit (Gen. xxiii). Duplex autem dicitur, eo quod camerata sit, et aversa a superficie terræ summitas ejus a parte una, verum ex parte alia in petra suspensa sit super terram. Iste propheta populo dedit signum in fluvio Chobar, ut quando deficeret sustinerent desolationem terræ suæ, tunc sperarent regressum ad Jerusalem, quando inundaret. Ad eum quandoque convenerat plurima multitudo, concaptivorum ad fluvium Chobar; et Chaldæi rebellionem veriti, irruerunt super eos. Ipse vero precibus suis sistens aquas fluminis super aquas ambulans cum omni multitudine, ad alteram ripam se recepit, et quotquot hostium præsumperant eos scqui, submersi sunt, et per orationem subito largam piscium copiam populo præstitit ad vescendum. Sæpe quoque multis deficientibus vitam restituit.

HISTORIA LIBRI DANIELIS.

CAP. I. *Præfatio*

Prophetavit etiam in Chaldæa Daniel, qui secundum Josephum et Epiphanium, de semine regio Judæ fuit; secundum LXX vero de tribu Levi, qui in titulo fabulæ Belis ita ponunt: Homo quidam erat sacerdos, nomine Daniel, filius Abdo, conviva regis Babylonis; natus fuit in Beteroth superiore. Et fuit adeo castus, quod a contribulibus suis spado putaretur. Librum ejus transtulit Hieronymus ad petitionem Paulæ et Eustochii cum magna difficultate. Scriptus enim erat Hebraicis litteris, sed Chaldaico sermone, nec legebatur ab Ecclesia secundum LXX, quia multum a veritate discordabat eorum editio, sed secundum Theodotionem, qui apud Hebræos, nec Suzannæ habet historiam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis draconisque fabulam. De quo altius ordiemur, hoc præmittens, quod alii prophetarum longe ante captivitatem duarum tribuum de ea prophetarunt, ut Isaias et Osee; alii ea imminente, et dum fieret, ut Jeremias et Ezechiel; alii infra eam, ut Daniel et Habacuc; alii post eam, ut Aggæus et Zacharias. Factum est autem, cum Nabuchodonosor duxisset in Babylonem nobiliores pueros Judæorum et quosdam de semine regio, pulchriores inter eos et doctiores, qui stare possent in palatio regis, ut ait Josephus, castravit, quod etiam aliis gentibus quas vastaverat fecisse dignoscitur (*Dan. i*). Et tradidit eos præposito eunuchorum, et fecit eos erudiri provincialibus litteris, pariter et Chaldæis. Est autem Chaldæa lingua eadem, quæ et Syra, propinqua Hebrææ, et jussit eis ministrari cibos de mensa sua. Fuerunt autem inter eos quatuor optimi de filiis Juda, Daniel, Ananias, Misael, et Azarias, et mutavit eis rex nomina, et dicti sunt, Baltasar, Sidrach, Misach, et Abdenago. Baltasar autem erat nomen regii generis, quod imposuit Danieli, ut dicit Epiphanium, eo quod jam cogitaret de ejus adoptione. Istitis quatuor præpositus eunuchorum specialem posuit procuratorem Malasar. Ili proposuerunt non contaminari cibis gentilium. Sed cum cogeret eos Malasar edere de cibis, ne viderentur coram rege cæteris exiliores, dixerunt ad eum: « Tenta nos, obsecro, diebus decem, et da nobis legumina, et aquam, et post hæc contemplare vultus nostros, et reliquorum qui vescuntur cibo regio, et sicut videris, sic facias nobiscum. » Porro Malasar tollebat cibaria et vinum eorum, et dabat eis legumina. Propter hoc animæ eorum erant limpidae, non hebetes propter multitudinem ciborum, nec confusæ pro varietate, et corpora eorum laboribus aptiora; et subito facti sunt eruditi, quia dedit eis Dominus scientiam, et disciplinam, et præci-

A pue Danieli intelligentiam visionum et somniorum. Et exactis tribus annis statuti sunt in conspectu Nabuchodonosor, et de omnibus, quæ sciscitatas est rex ab eis, invenit in eis decuplum super cunctos ariolos et magos, qui erant in regno ejus. Et fuit Daniel in honore in Chaldæa, etiam usque ad Darium et Cyrum. Hic terminatur prima Danielis pericopa. Sequuntur autem novem vel decem, quæ visiones Danielis dicuntur, eo quod in eis, vel ipse aliquid viderit, vel visum ab alio explana-

navit, *Additio 1.* Scriptum de Bele Hebræi fabulam dicunt, non quin de veritate constet, sed ipsi Danielem hæc scripsisse negant.

Additio 2. Sicut videmus Gallicum scriptum Latinis litteris, nec tamen omni cognoscenti litteras hoc patet.

Additio 3. Nota quia multitudo ciborum hebetat, varietas confundit ingenium.

Additio 4. Qui regnabant super Medos et Persas, qui et dejecerunt regnum Babylonis.

Additio 5. Prima distinctio, quæ non dicitur visio, Hieronymus enim per decem distinctiones divisit, non dico libros.

CAP. II. *Prima visio Danielis.*

Porro in anno secundo regni sui vidit Nabuchodonosor somnium, et conterritus est spiritus ejus, et effugit ab eo somnium (*Dan. ii*). Nec est intelligendus secundus annus regni ab origine, sed a consummatione. Consummatum autem ejus regnum dicitur, postquam subjugatis sibi nationibus reliquias Israel duxit ab Ægypto. Convocavit ergo rex conjectores Chaldæorum, et dixit ad eos: Vidi somnium, sed ignoro, quid viderim. Qui responderunt Syriace: Dicat rex somnium servis suis, et interpretationem ejus indicabimus. Et ait rex: Nisi somnium et ejus conjecturam indicaveritis mihi, peribitis, et domus vestræ publicabuntur. Et dixerunt: « Non est homo super terram, qui sermonem tuum possit implere exceptis diis, quorum conversatio non est cum hominibus. » Tunc præcepit rex in ira magna, ut interficerentur omnes sapientes Babylonis. Et quærebatur Daniel, et socii ejus, ut perirent. Quod cum accepisset Daniel, ingressus, rogavit regem, ut daret ei tempus ad solutionem, per unam noctem tantum, dicit Josephus. Et ingressus Daniel ad domum cum sociis suis oravit Deum, et per visionem noctis revelatum est ei mysterium, et benedicens Deum ingressus est ad regem. Et ait ad eum rex: « Poterisne mihi somnium indicare, et interpretationem ejus? » Qui respondit: Non potest hoc homo, sed est Deus in cælo revelans

mysteria, qui indicavit tibi quæ ventura sunt in novissimis temporibus. Visiones capitis tui, id est cordis tui, hæc sunt. In corde enim est sapientia secundum Evangelium, non in capite secundum philosophum. Tu cogitabas in stratu tuo quis post te mundi teneret principatum, et ostendit tibi Deus regnatos. Videbas coram te statuam grandem et terribilem, cujus caput et collum erat ex auro, collum et brachium de argento, venter et femora ex ære, tibie autem ferreæ, pedum quædam pars ferrea, quædam stictilis. Et abscissus est lapis de monte sine manibus, et percussit statuam in pedibus, et contrivit eam, et redacta est in favillam, quæ rapitur vento, et non est inventus locus ejus. Lapis autem factus est mons magnus, et implevit universam terram. Nunc audi, rex, interpretationem ejus. Tu es caput aureum; cum his qui succedent tibi. Et post hoc consurget regnum aliud minus te, quod intelligendum est de regno Medorum et Persarum tanquam per duo brachia, per quæ dejectum est regnum Babylonis. Et regnum tertium aliud æneum, quod imperabit universæ terræ, quod intelligendum est de regno Græcorum, quod vocalius, id est nominatius fuit cæteris, vel propter eloquentiam Græcorum, vel propter famam Alexandri. Et quartum regnum erit quasi ferreum, quia sicut ferrum domat omnia metalla, sic illud conteret omnia hæc; quod intelligendum est de imperio Romanorum. Porro quia vidisti partem pedum testeam, partem ferream, sicut ferrum non potest misceri testæ, sic erunt in eo civiles discordiæ, et pars solidabitur, pars altera conteretur. Tunc suscitabit Deus regnum cæli, quod comminuet universa regna hæc, et stabit in æternum. Super hoc dicit Josephus: « Significavit et Daniel regi de lapide, quod mihi non placuit indicare. Hoc autem referunt Hebræi ad regnum suum, quod expectant. » Tunc rex cecidit in faciem suam, et adoravit Daniëlem, dicens: « Vere Deus vester Deus decorum est. » Et dedit Danieli principatum super omnes provincias Babylonis, et super cunctos sapientes. Obtinuit autem Daniel a rege, ut tres socii ejus principatum haberent super provincias, ipse vero præisset in Babylope, et staret in foribus regi.

Additio 1. Hucusque scriptus est liber hic Hebraice, deinde Chaldaice, usque ad visionem, quam vidit in somniis sub Balthasar.

CAP. III. *Secunda visio Danielis.*

Sequitur secunda visio Danielis, quæ ob hoc tantum visio dicitur, quod vidit in ea rex in fornace quartum similem Filio Dei (*Dan. III*). Porro Nabuchodonosor fecit statuam auream altitudine cubitorum sexaginta, latitudine sex, et statuit eam in campo Dura, fluminis scilicet cujusdam, juxta quem gigantes ædificaverunt turrim. Septuaginta dicunt in campo Peribolom, quod interpretatur *conclusum*. Nam erecta statua circumsepivit rex campum, et convocavit rex omnes principes regionum ad dedi-

PATROL. CXCVIII.

cationem statuæ, et præco clamabat valenter: « In hora qua audieritis sonitum musicorum, adorate statuam. Qui non adoraverit, eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentis. » Et adoraverunt omnes præter socios Danielis, et accusati sunt ad regem, et succensa est fornax septuplum, et missi sunt vincti cum vestibus in medium fornacis, viros autem illos qui miserant eos, interfecit flamma ignis. Quæ sequuntur, usque, « Tunc obstupuit rex, » dixit se Hieronymus non legisse in Hebræo, sed quia in toto orbe dispersa erant, veru ante posito ea subjecit, ne apud imperitos partem voluminis videretur detruncasse. Porro fornax succensa erat malleolis, id est sarmentis, et pice, et stupa, et napha, quod secundum Sallustium historiographum, quoddam genus fomitis est apud Persas, secundum alios autem ossa sunt olivarum arefacta cum amurca, secundum Plinium in terra Babylonis sicut ad modum bituminis. « Eterupit flamma, et incendit quos reperit juxta fornacem de Chaldæis, et effusa est super fornacem cubitis quadraginta novem: » quod geometrica regula comprehensum est. « Angelus autem descendit cum eis in fornacem, et excussit flammam, et induxit quasi ventum roris flantem, » id est refrigerantem eos. Tunc Ananias oravit dicens: « Justus es, Domine, peccavimus enim, et tradidisti nos in manus hostium. Sed in animo contrito et spiritu humilitatis suscipiamur a te, et, sicut in holocaustum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum hodie in conspectu tuo, ut placeat tibi. » Tunc illi tres quasi uno ore benedicebant Deum dicentes: « Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum, » etc. et hortabantur omnem creaturam ad benedicendum Deum, procedentes a superioribus ad inferiores. Ex hoc autem quod prædictum est « in animo contrito et spiritu humilitatis, » et quod in canticis legitur: « Benedicite, spiritus et animæ justorum Domino, » erraverunt quidam dicentes esse in homine, præter Spiritum sanctum duo distincta, id est spiritum et animam. Hucusque in Hebræo non habetur. Tunc obstupuit rex, et surgens prope ait: « Nonne tres tantum misimus in ignem, et ecce video viros quatuor ambulantes in medio ignis, et species quarti similis est Filio Dei? » quod de angelo intelligi potest. Tunc vocavit eos rex, et egressi sunt. It mirabantur omnes quod capillus eorum non esset adustus, nec etiam saraballa immutata. Et ait rex: « Non est Deus alius, qui ita possit salvare. » Et posuit edictum, ut qui blasphemiam loqueretur in Deum eorum periret, et domus ejus vastaretur; et restituit eis principatum provinciarum.

Additio 1. Inde est quod, cum sunt ordines, ante orationem Epistolæ, qua dicitur: « Deus qui tribus pueris, » etc., non dicitur slectamus genua.

Additio 2. Ea scilicet quæ sequuntur, canticum et quædam alia dispersa quidem, quia translatio Theodotionis, quæ ubique legebatur, ea continebat,

ideo timuit Hieronymus ea non apponere, tamen A virgulabat ea per obelum.

****Additio 3.* Ossa olivarum, fructus earum aridi, et amurca intinoti sœce olei.

*****Additio 4.* Hinc collige quod sæpe quis orat in forma Ecclesiæ. Isti enim non commiserant peccatum, pro quo traditi fuissent hostibus.

******Additio 5.* Philosophi in hoc errabant quod spiritum dicebant esse quoddam, quo mediante, conjungatur anima corpori.

******Additio 6.* Theologi autem dicunt duas esse vires animæ, superiorem, quam rationabilitatem, inferiore, quam sensualitatem dicunt, et sic forte in sententia non differunt philosophi et theologi.

CAP. IV. Tertia visio Danielis de arbore, etc.

Sequitur tertia visio Danielis quam non scripsit Daniel, sed est epistola regis, quam scripsit universo regno suo, postquam de bestia restitutus est in hominem et in regnum (*Dan. iv*). In qua prædicavit mirabilia, quæ fecerat apud eum Deus excelsus, forma autem epistolæ hæc est, quam interseruit Daniel operi suo: « Ego Nabuchodonosor florens, et elatus in superbiam, somnium vidi, quod perterrituit me, et, convocatis cunctis sapientibus Babylonis, solutionem ejus non indicaverunt mihi, donec ingressus est collega Daniel cui nomen Balthasar*, qui habet spiritum deorum sanctorum, et dixi ei: Videbam super stratum meum, et ecce arbor in medio terræ, cujus proceritas, usque ad cælum, et aspectus ejus, usque ad terminos terræ, et caeca universorum in ea; et sub ea habitabant animalia, et bestię, et in ramis ejus volucres, et ex ea vescebatur omnis caro. Et ecce vigil**, et sanctus de cælo descendit, et ait: Succidite arborem, et ramos, et fructus ejus, et fugiant ex ea bestię et volucres. Verumtamen germen ejus in terra sinite, et cum feris pars ejus in herbis terræ. Cor ejus ab humano commutetur, et cor feræ detur ei, et septem tempora commutentur super eam. In sententia vigilum decretum est, et petitio sanctorum est, donec cognoscant viventes, quoniam dominatur Excelsus in regno hominum, et cui voluerit dabit illud (*Dan. iv*). Tunc Daniel tacitus cogitabat, quasi hora una conturbatus, quia mala portendebantur regi, et ait: « Tu es rex, arbor illa, qui invaluisti, et potestas tua in terminis terræ, et audisti per vigilem sententiam Altissimi super te. Ab hominibus ejicient te, et cum feris erit habitatio tua. Fenum ut bos comedes septem tempora, » id est anni mutabuntur super te, « donec scias quod dominetur Excelsus super regnum hominum, et relinquatur tibi germen radices, quia regnum tuum restituetur tibi. Quamobrem audi consilium meum. Peccata tua elemosynis redime; forsitan ignoscet tibi Deus (*Dan. iv*). » Factum est autem post annum, deambulabat rex in aula, et loquebatur in spiritu elationis, dicens: Nonne hæc est Babylon, quam ædificavi in robore regni, et in gloria decoris mei? Adhuc erat sermo in ore ejus,

vox de cælo ruit: Tibi dicitur Nabuchodonosor: Regnum transibit a te, et cum feris habitabis septem temporibus, donec scies quod dominetur Excelsus in regno hominum. » Eadem hora ex hominibus abjectus est, et fenum, ut bos comedit, donec capilli ejus canescentes in similitudinem aquilarum crescerent, et unguis ejus, quasi unguis avium. « Igitur post dies diffinitos a Domino ego Nabuchodonosor levavi oculos ad cælum, et sensus meus redditus est mihi, et benedixi Altissimo cui potestas sempiterna, et non est qui dicat ei: Quare sic fecisti? Et requisierunt me optimates mei, et in regno meo restitutus sum, et magnificentia amplior reddita est mihi. » Ex his apparet, et Epiphanius attestatur, quod non corporis mutationem, sed mentis alienationem passus est, et ablati sunt usus linguæ ad loquendum, et herba data est naturæ cibi humanæ. Et videbatur ei quod bos esset in interioribus, et in posterioribus len, secundum mysterium tyrannorum, qui in prima ætate voluptatibus dediti, et cervicosi jugo Belial subduntur; in fine vero interficiunt, diripiunt, et conculcant. Multi quoque egrediebantur, et videbant eum, solus Daniel non egrediebatur, quia toto tempore alienationis ejus orationi pro eo vacabat, et ad preces ejus anni septem, quos totidem dixit tempora, in septem menses versi sunt. In quibus quadraginta diebus insaniam patiebatur, et per alios quadraginta reversus ad cor hominis fiebat, et supplicabat Deo, adeo quod ex nimis fletibus, ut caro oculi ejus facti erant; et iterum per alios quadraginta dies vertebatur in insaniam, donec septem menses complerentur. Post quos revocatus est, non tamen regnavit, sed statuti sunt pro eo septem iudices, et usque ad finem duodecim annorum poenitentiam egit, panem et carnes non comedens, et vinum non bibens. Leguminibus utebatur, et herbis, secundum consilium Danielis. Et cum iterum regnasset, voluit Danielem facere cohæredem filiorum suorum. Et ait Daniel: « Absit a me, ut patrum relinquens hæreditatem, incircumcisorum donis inhæream ***. » Hic dicit Josephus quod libros Hebraicos ipse in Græcum transtulit eloquium. Et hic mutat Daniel ordinem historiæ. Nos autem ordinem prosequamur.

D * *Additio 1.* Ipse enim rex fecerat eum sibi secundum, et quasi collegam suum.

** *Additio 2.* Vigiles solemus appellare castrorum custodes, vigilantes de nocte, quibus similis erat ille.

*** *Additio 3.* Etsi Daniel ordinem historiæ hic mutavit, magister tamen utens recto ordine enumerat reges Babylonis, ut ostendat sub quo viderit quartam visionem, scilicet sub Balthasar quinto a Nabuchodonosor.

CAP. V. Catalogus regum Babylonis.

Et mortuus est Nabuchodonosor magnus, et regnavit filius ejus Nabuchodonosor pro eo, qui de manubiis hostium templum Belis magnifice decora-

vit, civitatem reparans, ita ut nequaquam obsidentes valeret fluvium avertere, et paternis regalibus majora superaddidit, et in diebus quindecim consummavit, juxta quæ lapides posuit grandes instar montis, et superplantavit arbores, et hortum, qui suspensilis dicebatur, eo quod uxor ejus, qui in finibus Mediæ nutrita fuerat, regionem suam a longe videre desideraret. Hujus meminit Megastenes in libro *Judiciorum*, et asserit eum fortitudine, et actuum magnitudinæ Herculem transcendisse. Sed et Diocles in libro *Coloniorum* dicit quod iste Nabuchodonosor obsedit Tyrum tribus annis, et decem mensibus. Eo mortuo, regnavit pro eo Amilitana pagus. Hic est Evilmerodach, qui trigesimo septimo anno transmirationis, mense duodecimo, vigesima septima die mensis sublevavit caput Joachim, regis Juda de carcere, et posuit thronum ejus super thronum regum, qui erant cum eo in Babylone et comedebat coram rege cunctis diebus vitæ suæ, et hanc fecit cum eo misericordiam, quia pater ejus non servaverat ei fidem. Tradunt tamen quidam quod Evilmerodach frater minoris Nabuchodonosor, in diebus electionis paternæ, multa egit impie in terra, et, patre restituto, accusatus apud eum, missus est in carcerem, ubi Joachim erat, usque ad mortem fratris sui. Cumque regnare cœpisset, elevavit Joachim, quem socium habuerat in carcere, timensque ne resurgeret pater suus, qui de bestia redierat in hominẽ, consuluit Joachim. Ad cujus consilium cadaver patris sui effossum, divisit in trecentas partes, et dedit eas trecentis vulturibus. Et ait ad eum Joachim: « Non resurget pater tuus, nisi redeant vultures in unum. » Hic habuit tres filios Egessarium, qui et Recusat dictus est, et Labosardochem, et Nabar, qui Baltassar recognominatus est, ad quem post regna fratrum, regnum devolutum est.

* *Additio 1.* Tyrus insula tunc temporis fuit, et volebat eam continuare terræ, sed postea Alexander hoc consummavit.

CAP. VI. Quarta visio Danielis.

Sequitur quarta visio Danielis, non secundum ordinem libri ejus, sed secundum historiam, in qua vidit secundum imagines quatuor bestiarum, quatuor regna, quæ vidit Nabuchodonosor in statua quadriformi; sed additum est de Antichristo, et die iudicii. Porro anno primo Bakassar vidit Daniel somnium, cujus summam scribens ait: « Videbam, et ecce quatuor venti pugnabant in medio mari (*Dan. vii*). » Hæ sunt angelicæ potestates, quæ laborant pro regnis mundi quibus præsumt. « Et quatuor bestię ascendebant de mari, prima quasi læna, et habebat alas aquilæ. Et evulsæ sunt alæ ejus, et sublata est de terra, et super pedes quasi homo stetit, et cor ejus datum est ei. » Hoc est regnum Assyriorum, quod comparatur lænæ propter violentiam et libidinis impatientiam, quia læna semper in coitum gæstiat. Alas aquilæ habuit propter longævitatẽ. Nam in secunda ætate in-

A choans sub Sarug prævo Abrahæ et descendit usque ad quintam sub Bakassar. Quod autem alæ evulsæ sunt, et stetit ut homo, et cor ei datum est, ad dejectionem Nabuchodonosor respicit, et restitutionem. « Secunda bestia similis urso in parte, et tres ordines dentium erant in ore ejus, et in dentibus ejus principes tres, et dicebat ei: Surge, comedere carnes plurimas, hoc est regnum Persarum, quod comparatur urso propter patientiam laboris et victus parcitatem. Nam pro pulmento sale utebantur, et cardamomo, sed similis fuit urso in parte, non ex toto, quia in populum Dei nihil crudeliter egit, unde in Zacharia dicuntur equi albi (*Zach. vi*). Tres ordines dentium habuit, id est tria regna in principio sui, Medorum, Persarum et Chaldæorum, vel tres principes habuit super centum viginti satrapas. Quod dicebant ei, « comedere carnes plurimas, » hoc refertur ad Assuerum, cui dixit Aman, ut occideret Judæos (*Esth. iii*). « Tertia bestia quasi pardus, et habebat alas avis, et quatuor capita erant in ea, et potestas data est ei; » hoc est regnum Græcorum, quod comparatur pardo, qui saltu ruit in mortem propter impetum Alexandri. Et varii colores, diversa sub eo regna significant. Alas habuit, quia nihil velocius victoria Alexandri; quatuor capita ejus quatuor sunt Alexandri successores. Nec hanc potestatem habuit a se Alexander, sed fuit virga furoris Domini in filios pestilentes. « Quarta bestia terribilis, et fortis; dentes ferreos habens, comedens, et reliqua pedibus conculcans, » hoc est regnum Romanorum, quod nulli bestię comparavit Daniel, ut quicquid ferocius in bestiis cogitamus, intelligamus in Romanis. Hebræus tamen dicit « similem fuisse apro, » secundum illud Psalmistæ: « Vastavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam (*Psal. lxxvi*). » Ille regnum cætera conculcavit. Quod sequitur « et habebat cornua decem, » respicit ad finem mundi, quia tunc regnum Romanorum dividetur in decem regna; quod significatum est per decem soles in vaticinio Sibyllæ. « Et ecce cornu aliud parvum ortum est de medio eorum. » Hic est Antichristus de tribu Dan ignobilis, in obscuro loco Babylonie nasciturus. Ex seminibus quidem parentum concipietur, sed post conceptum spiritus malignus descendet in uterum matris, cujus virtute deinceps puer aletur, nascetur, adolescet; unde filius perditionis dicitur. « Et tria de cornibus primis evulsa sunt a facie ejus, » id est tres reges de decem prius interficiet, regem scilicet Africæ, Egypti, et Æthiopiæ. Tunc alii septem victori colla submittent. « Et ecce quasi oculi hominis erant in eo, » id est alta et mirabilis scientia, quia magice miracula faciet, et inveniet thesauros absconditos. « Et erit ei os loquens ingentia, » quia Deum se dicet, et circumcidet se, dicet se Messiam esse, confluent ad eum Judæi, reedificabit templum, et solium suum ponet in eo, convertet ad se homines terrore, muneribus, miraculis. Eliam, et Enoch interficiet. « Aspiciamus

hæc, » id est potestatem hujus, donec throni positi A sunt, de quibus in Evangelio : « Sedebitis super thronos (Luc. xxii), et Antiquus dierum sedet, » id est Deus æternus iudex, qui apud Joannem solus in throno sedet (Apoc. vii). » — « Vestimentum ejus quasi nix candidum, et capilli ejus, quasi lana munda, » gloriam majestatis ejus significant. « Thronus ejus flammæ ignis. Rotæ ejus ignis accensus : » hoc est quod alibi dicitur in Psalmo : « Ignis ante ipsum præcedet (Psal. xcvi). » — « Fluvius igneus, et rapidus egrediebatur, a facie ejus ; » quod celeritatem judicii notat, quam dicit Apostolus (I Cor. xv), « in momento, in ictu oculi » futuram. « Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei, » inculcatio est ; nam decies centena millia, idem est quod millia millium hoc ad exercitus angelorum refertur. « Judicium sedit, et libri aperti sunt, » id est iudicibus sedentibus, conscientiæ singulorum patebunt. « Et vidi quod interfecta esset bestia quarta, aliarumque ablata esset potestas, » quia tunc cessabit omnis prælatio, « cum tradet Christus regnum Deo Patri (ibid.). » — « Et ecce nubibus cœli, quasi Filius hominis veniebat, » quia Christus bajulis nubibus ascendet in aera, secundum illud : « Ita veniet quemadmodum vidistis cum cuntem in cœlum (Act. i), » et usque ad Antiquum dierum perveniet, quia Christus per omnia æqualis est Patri, « et dedit ei potestatem et honorem, et regnum sempiternum. » Cumque vidisset hæc Daniel accessit ad unum de assistentibus, et quærebat veritatem. Qui exposuit ei singula, hæc addens de Antichristo : « Sanctos Altissimi conteret, et tradentur in manu ejus usque ad tempus, et tempora, et dimidium temporis, » id est usque ad annum, et duos annos, et dimidium anni. Hebræus enim nomine temporis significat annum, et per numerum pluralem duos annos. Hebræus enim habet dualem numerum, sicut et Græcus. Breve erit tempus hoc, sed nisi abbreviati essent illi, non salva fieret omnis caro.

* *Additio 1.* Ubi quatuor colorum equos legitur vidisse, albos, nigros, rufos, varios.

** *Additio 2.* Alexander invidens alicui post se honorem, quem habuerat, contingere, duodecim qui sibi succederent constituit, quorum quatuor tantum regnaverunt.

CAP. VII. Visio quinta Danielis.

Sequitur quinta visio Danielis Hebraice scripta in eo, præcedentes vero Chaldaice. « Anno tertio Baltassar ego Daniel eram in Ælam regione, in Susis, » quæ est metropolis Ælamitarum (Dan. viii) ; quæ in Judith vocatur Ecbatanis (Judith i). In qua, ut Josephus dicit, fecit Daniel mausoleum regum. « Et vidi in visione me esse super portam Ulai. » Et est Ulai nomen portæ, vel lacus ante portam. « Et ecce aries unus stabat ante paludem habens cornua excelsa, et unum excelsius altero, atque succrescens ; » hic est Cyrus potentior Dario

« Et ventilabat cornibus contra occidentem, aquilonem et meridiem ; et omnes bestię non poterant resistere ei. » Hoc ad ipsum regnum refertur, non ad personam. « Et ecce hircus veniebat ab occidente, et non tangebatur terram. » Hic est Alexander quasi volans, per invia quæque gradiens, ut hircus, ut ab hircis oculorum, quos diversi coloris habuit. « Et venit ad arietem, quem videram, et esseratus est in eum, et percussit arietem, et comminuit duo cornua ejus, » quia Darium, Arsami filium, percussit, et Medos et Persas sibi subiecit ; « et orta sunt ei quatuor cornua, » id est quatuor successores, de quibus suo loco dicemus. « De uno ex eis egressum est cornu modicum, et factum est grande. » Hic est Antiochus Epiphanes descendens a Seleuco. Qui dum esset obses Romæ, evasit in regnum, et magnificatus est « contra meridiem, » id est contra Ægyptios, « et contra orientem, » id est eos qui in Perside res novas moliebantur, « et contra fortitudinem cœli, » id est filios Israel. « Et dejecit de stellis, et conculcavit eas, et usque ad principem fortitudinis, » id est Deum magnificatus est, « et ab eo tulit jube sacrificium, et dejecit locum sanctificationis ejus, » quia in templo statuam Jovis posuit. « Et audivi unum de sanctis loquentem ad alterum, et dicentem : Usquequo jube sacrificium, et sanctuarium, et fortitudo conculcabitur ? Qui respondit : Usque ad vesperam, et mane, dies duo millia trecenti et mundabitur sanctuarium, » quia primo ingressu Antiochi in Jerusalem, usque ad mundationem templi factam a Juda Machabæo per successiones diei et noctis fluxerunt sex anni, menses tres, et dies viginti. » Cumque quæreret Daniel intelligentiam somnii, Gabriel venit ad eum, et indicavit ei. Et per hujusmodi visiones sanctorum, ut ait Josephus, deprehenditur error Epicureorum, qui hunc mundum sine rectore et sine Dei providentia casu ferri confirmant, quia si mundus sine præsule esset, olim deperisset, sicut navis desolata rectore, nec secundum prophetias omnia provenirent.

CAP. VIII. Visio sexta.

Sequitur sexta visio Danielis, quæ quarta est in Daniele, sed Hieronymus sextam eam vocat in prologo Habacuc, et hæc Chaldaice scripta est. Factum est ut Cyrus et Darius obsiderent Baltassar in Babylone. » Baltassar vero fecit grande convivium optimatibus suis mille, et fecit ut afferrentur vasa, quæ asportaverat Nabuchodonosor avus suus de templo Domini, et bibebant in eis rex, et optimates, et uxores, et concubinæ ejus, et laudabant deos suos (Dan. v). » Secundum Josephum, solemnitas erat in Babylone instituta ob tuitionem urbis. Fabulantur Hebræi quod Baltassar intellexerat septuaginta annos captivitatis, quos prædixerat Jeremias fluxisse, et tamen Hebræi non erant liberati a jurisdictione sua ; unde exsultabat, et diis suis gratias agebat. Sane illa annorum septuagena nondum fluxerat, sed septima decas jam decurrebat. In eadem hora apparuit contra eum manus scribens in pariete.

Cumque rex vidisset, et manum et scripturam, incertum est utrum astantes vidissent manum, scripturam quidem viderunt. Postquam manus evanuit, conturbatus est rex, et genua ejus ad se invicem collidebantur, et exclamavit fortiter ut introducerentur magi Chaldæorum. Et ait ad eos : « Qui legerit scripturam hanc, et interpretationem ejus dixerit, purpura vestietur, torquem auream habebit in collo, et tertius erit in regno meo, id est unus erit trium principum, qui præsentat satrapis. » Illi autem non potuerunt scripturam legere. Et ingressa est regina, non uxor, secundum Porphyrium, sed avia, secundum Josephum, vel mater secundum Origenem. Et ait ad regem : « Est vir in regno tuo, qui spiritum deorum habet, quem pater tuus, id est avus, et principem magorum constituit. Illic vocetur, et omnia dicet tibi, » Cumque intrasset Daniel promisit ei rex munera, quæ et supra. Qui respondit : « Munera tua sint tibi, vel alteri da. Scriptura autem legam tibi, rex, et exponam. Nosti quod Deus excelsus dederat regnum patri tuo, et non cognovit. Propterea fenum, ut bos, comedit, donec cognosceret. Tu quoque cum scires hæc omnia, adversus Deum cæli elevatus es; et vasa ejus profanasti tradens ea manibus immundis, et bibens in eis, deos laudasti; qui nec vivunt, nec sentiunt, Deum vero qui statum tuum in manu sua habet, non glorificasti, propterea ista coram te exaltata sunt : *MANE, THECEL, PHARES*, quod sonat *numerus, appensio, divisio*. Et est sensus : « Numeravit Deus regnum tuum, » id est complevit illud, et est dictum per simile pecuniæ, quæ numerata tollitur, et absconditur, « appensus es in statera, et inventus es minus habens, » id est justo Dei judicio minus vives, quam putabas, « divisum est regnum tuum, et datum est Medis et Persis, » vel fractum est regnum tuum : nam Phares *fragmentum* significat. Et tradidit rex munera Danieli, quæ promiserat. Eadem nocte capta est Babylon. Nam Cyrus diviserat Euphratem longe a civitate per plures rivos, ut alveum, qui influebat in civitatem, vadabilem faceret, et per ipsum ingressi sunt hostes in civitatem sub muro, et interceptus est Baltassar, et successit ei Darius in regnum, annos natus septuaginta duo ubi alii libri habent sexaginta duo, alii quadraginta et duo. Nam Cyrus ei tanquam majori honorem in omnibus deferebat. Quod autem eadem nocte visionis capta sit civitas, apparet in Isaia qui loquens ad Baltassar ait : « Pone mensam, et contemplare in specula comedentes, et bibentes, surgite principes, arripite clypeos (*Isa. xxi*). Quidam tradunt quod mater Baltassar, pro qua factus est hortus suspensibilis, filia fuit Darii, et quia Baltassar filium non habebat, Darius festinabat occupare regnum.

Additio 1. Vel ideo, quia putabat hostes recessisse, cum illi ad dividendum fluvium abissent, ut juxta civitatem vadabilem facerent. Vel quia confœderati ei Darius et Cyrus, illis fecit convivium : sed illi inter epulas occiderunt eum

Additio 2. Nec tamen fuit Daniel Simoniacus, quia sponte oblata suscepit.

CAP. IX. Visio septima.

Sequitur septima visio Danielis (*Dan. vi*). Porro Darius sumens Danielem duxit eum secum in Mediam. Et fecerat eum unum de tribus satrapis, qui præerant centum vicenis, sed in Daniele spiritus Dei amplior erat. Et cogitabat rex constituere eum super omne regnum. Unde principes invidabant ei, et quærebant occasionem accusandi eum ex latere regis, id est pro eo quod erat ex latere regis. Fabulantur Hebræi, quia quærebant occasionem in sermone, tactu, nutu, vel internuntio ad reginam, vel ad aliquam concubinarum regis, nullamque causam reperire potuerunt, eo quod fidelis esset, et super thesauros erat, dicit Josephus, quia adeo justus erat, ut munera oblata respueret. Et dixerunt principes : « Non inveniemus occasionem adversus eum; nisi in lege Dei sui, » et subripuerunt regidicentes : « Consilium inierunt cuncti principes regni tui, et satrapæ, et judices, quod quicumque petierit aliquid a quocunque deo, vel homine, usque ad dies triginta, nisi a te rex, mittatur in lacum leonum. Nunc itaque confirma sententiam, et scribe decretum. » Et acquievit rex. Porro Daniel ingressus est domum suam, et fenestris apertis in cœnaculo suo contra Jerusalem, tribus temporibus in die flectens genua, orabat. Tribus horis orabant Judæi in die, scilicet hora tertia, sexta, et nona, sicut legitur de Apostolo, quod tribus vicibus orabat in die; de Petro et Joanne, quod ascendebant ad horam orationis nonam (*Act. iii*). In tertia orabant, quia tunc eis datus est decalogus in Sina (*Exod. xx*). In eadem orat Ecclesia, quia tunc est datus Spiritus sanctus super apostolos (*Act. iii*). In sexta orabant, quia tunc erectus est serpens æneus in deserto (*Num. xxi*). In eadem orat Ecclesia, quia tunc est Christus suspensus in ligno (*Luc. xxiii*). In nona orabant, quia tunc dedit petra aquam in Cades (*Núm. xx*). In eadem orat Ecclesia, quia tunc de Christo lanceato exivit sanguis et aqua (*Joan. xix*). Cumque invenissent viri illi Danielem orantem, accusaverunt eum ad regem de transgressione decreti. Et contristatus rex, posuit cor, ut liberaret eum laborans, usque ad occasum solis. Quod intelligentes viri dixerunt : « Scito, quia lex hujus regni est, ut decretum regis non liceat immutari. Tunc miserunt Danielem in lacum leonum, et obsignavit rex anulo suo, et annulis optimatum lapidem, qui pro januis positus erat. Et incœnatus rex, totam noctem duxit insomnem, et diluculo rediit rex ad lacum, et flens exclamavit : « Daniel, serve Dei, valuitne Deus tuus liberare te a leonibus? » Qui respondit : « Deus meus misit mihi angelum suum, et conclusit ora leonum, quia non est inventa in me iniquitas. » Forte quia vidit angelum, vocatur hæc pericopa visio. Et eductus est Daniel de lacu leonum in nullo læsus. Et dixerunt qui accusabant eum, non Dei providentia hæc

factum, sed quia saturati erant leones. Tunc rex A jussit leonibus multas carnes apponi, eisque satiat, accusatores Danielis misit in lacum cum uxori- bus et filiis, et non pervenerunt usque ad pavimentum, donec arriperent eos leones, et omnia ossa eorum comminuerent. Tunc scripsit Darius universo regno suo dicens : « Paveant omnes Deum Danielis ; ipse est enim Deus vivens, et æternus in sæcula. » Et ægrotavit Daniel per dies plurimos. Cumque surrexisset, faciebat opera regis, forte mausoleum in Ecbatanis, quod hactenus manet, ut dicit Josephus, ita mirabre, ut ea die qua conspicitur putetur esse constructum. Ibi sepeliuntur Medorum reges et Persarum pariter, et Parthorum ; et cui cura illius committitur sacerdos est Medorum.

CAP. X. — Visio octava.

Sequitur octava visio Danielis (*Dan. ix.*) « In anno primo Darii filii Assueri, » qui est Astyages dictus est, « qui subjugavit sibi regnum Chaldæorum, ego Daniel intellexi in libris » Jeremiæ, « ut complerentur, » id est ad completionem appropinquarent, « desolationis Jerusalem anni septuaginta, et oravi Dominum in jejuniis, et sacco et cinere, dicens : Justus es, Domine, peccavimus, iniquitatem fecimus, et adduxisti eam super nos. Avertatur, obsecro, ira tua a civitate tua Jerusalem, et a monte sancto tuo. Ostende faciem tuam super sanctuarium tuum, quod desertum est. Exaudi, Domine, placare, Domine, attende ; et fac, ne moreris. Adhuc me loquente, ecce vir Gabriel tetigit me in tempore sacrificii vespertini, et ait : Ab exordio precum tuarum egressa est liberationis sententia a Deo. Ego autem veni, ut indicarem tibi eam, et etiam quædam alia, quia vir desideriorum es tu. Tu ergo animadvertite visionem, et sermonem intellige. » Tunc aperuit ei liberationem spiritualem futuram per Christum, forsitan imminentem, pro qua orabat ; differt, quia post dicit de ea exauditum, ibi. « Noli metuere (*Dan. x.*) » Addidit etiam de destructione per Romanos : « Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem tuam sanctam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, et prophetiæ, et ungatur Sanctus sanctorum. Scito ergo et animadvertite : Ab exitu D sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem ; usque ad Christum ducem, hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ erunt. » His verbis Christi incarnationem designat angelus, qui legem, prophetias implevit, peccata tulit, et justitiam adduxit, et unctus est oleo lætitiæ præ consortibus suis (*Psal. xlv.*). Et proposuit hebdomadas, non dierum, sed annorum, ut septem anni sint hebdomada una. Abbreviatas vero dixit, ut intelligamus annos lunares, qui breviores sunt solaribus undecim diebus. Septuaginta ergo hebdomades annorum solarium faciunt annos quadringentos septuaginta quinque, lunarium vero annorum, faciunt annos quadringentos nonaginta. Est ergo sensus, quod ab exitu sermonis, ut reædificetur

tur Jerusalem, usque ad ducem Christum fluxerunt anni lunares quadringenti nonaginta. Cæpit ergo Beda numerare a vigesimo anno regni Artaxerxis, in quo Nehemias, pincerna ejus, impetravit ab eo ut restituerentur muri Jerusalem, et restituit eos in multa angustia. Ab illa, inquam, licentia a rege accepta usque ad Christi passionem, fluxerunt anni lunares quadringenti nonaginta : et hanc summam annorum computat secundum annos regum, qui descenderunt, usque ad decimum octavum annum imperii Tiberii Cæsaris. Et statim modicum interseruit Daniel, « et reædificabitur platea et muri in angustia temporum » propter timorem. De septuaginta vero hebdomadibus annorum separavit Daniel ultimam dicens : « Confirmabit autem pactum multis hebdomada una. » Quod intelligendum est de tribus annis, et dimidio, quibus prædicavit Christus, et quod patribus promiserat confirmavit. Nam jam tres anni et dimidius hujus hebdomadis novissimæ præterierant, quando baptizatus est Dominus, « et in dimidio » ejusdem « hebdomadis » residuo circa finem, « deficiet hostia et sacrificium, » id est veniente veritate cessabunt umbræ, « et in templo erit abominatio desolationis, » id est abominanda et desolanda erunt sacrificia post mortem Christi, « et usque ad finem » mundi « durabit hæc desolatio. » Supra vero in littera posuit Daniel tempus mortis Christi, dicens : « Et post hebdomades sexaginta duas, » subaudi, et septem, et novissimam, quam in duas partes divisimus, « occidetur Christus, et nona erit ejus populus, qui eum negaturus est, » dixerunt enim : « Non habemus regem nisi Cæsarem (*Joan. xix.*) » Et alibi : « Hunc nescimus unde sit (*Joan. vii.*) »

Quod vero sequitur : « Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus, » ad septuaginta hebdomades non pertinet. Sed prophetato tempore adventus Christi et mortis, prophetavit quid venturum erat populo, qui noluit eum recipere, dicens : « Et dissipabit civitatem et sanctuarium, » populus scilicet Romanus, « cum duce suo venturo, et finis ejus erit vastitas, et post finem belli statuta » a Deo in æternum « desolatio. » Et nota quod ex duobus quæ hic leguntur, scilicet « ungetur Sanctus sanctorum, » et « deficiet hostia, » sumitur illud quod solet dici Judæis : Cum venerit Sanctus sanctorum, cessavit unctio vestra. Africanus huic enumerationi Bedæ consonat in principio, sed in fine differt **. Non enim extendit septuaginta hebdomades, nisi usque ad decimum quintum annum Tiberii, in quo baptizatus est Christus. Tertullianus vero inchoat numerare hebdomadas illas a primo anno Darii, in quo egressus est sermo a Domino ad Daniele per angelum, ut iterum reædificarentur muri Jerusalem. Et extendit eas usque ad captivitatem factam per Romanos. Et tunc pertinet ad septuaginta hebdomades ; quod dictum est, quia « civitatem, et sanctuarium dissipavit populus cum duce venturo. » Hebræi sic exponunt : « Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt

super populum tuum. » Quasi dicat : O Daniel, scito ab hac die, qua nunc tibi loquor. Erat autem annus primus Darii, qui occidit Baltassar, et regnum Chaldaeorum in Persas Medosque transtulit, usque ad septuagesimum annum hebdomadarum, id est usque ad annos quadringentos nonaginta. Hæc populo tuo per partes accedent : primum propitiabitur tibi Deus sicut precaris, et delebitur peccatum, et finem accipiet prævaricatio. Nunc enim, urbe et templo destructis, in luctu est populus, sed in brevi restaurabitur, et non solum in his septuaginta hebdomadibus hæc fient, sed nascetur Christus justitia sempiterna, et signabitur visio, et propheta, ut propheta non inveniatur in Israel, et ungetur Sanctus sanctorum, de quo dicitur in Psalmo : « Propterea unxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis (Psal. xlii), qui dicit : « Sancti estote, quoniam et ego sanctus sum (Levit. xx). » Scito ergo quoniam ab hac die quam nunc tibi loquor et Dei sermonem promitto, quod revertatur populus, et Jerusalem instauratur. Usque ad Christum et desolationem templi, hebdomades numerentur sexaginta duæ, et aliæ septem in quibus, juxta ordinem suum, duæ res fient, de quibus ante dixi, quod revertatur populus, et reedificetur platea a Nehemia et Esdra. In fine ergo hebdomadarum complebitur Dei sententia in angustia temporum, quando rursus destruetur templum, et capietur civitas. Nam « post sexaginta duas hebdomadas occidetur Christus, et non erit ejus populus, qui negaturus est eum ***; » sive, ut quidam Hebræi dicunt, non erit ejus imperium, quod putabat se recepturum. Et quid dico de Christo occidendo et negaturo populo, penitus deserendo, cum et civitatem et sanctuarium dissipaturus sit populus Romanus cum duce venturo, id est Vespasiano. Quo mortuo, transactis septem hebdomadibus, id est annis quadraginta novem, Ælius Adrianus, a quo postea de ruinis Jerusalem urbs Ælia condita est, rebellantes Judæos, Rufo magistro exercitus pugnante, superavit, et tunc defecit hostia et sacrificium, et usque ad consummationem mundi continuabitur desolatio. Non vos moveat, inquiunt Hebræi, si prius numerantur septem hebdomades, et postea sexaginta duæ et rursus in duas partes dividatur una. Est enim hoc idiomata Hebræi sermonis, et antiquæ latinitatis, ut ante numerum minorem supputent, post majorem; verbi gratia, nos juxta proprietatem linguæ nostræ dicimus : Vixit Abraham centum septuaginta quinque annis; ille econtrario, vixit Abraham quinque septuaginta centum annis. Non igitur ut legitur, ita adimpletur, sed ut totum pariter supputatur, ita finem accipit. Nec ignorandum quosdam illorum dixisse, quod una hebdomada de qua dicitur : « Confirmabit pactum multis hebdomada una, » dividatur in Vespasianum et Adrianum, ut, juxta historiam Josephi, Vespasianus et Titus tribus annis et sex mensibus pacem cum Judæis fecerunt, tres autem annis, et sex menses sub Adriano, computentur, quando Jerusalem omnino

A subversa est, et Judæi catervatim cæsi, ita ut Judææ quoque finibus propellerentur. Hæc aiunt Hebræi, non magnopere curantes, a primo anno Darii regis Persarum, usque ad extremam eversionem Jerusalem, quæ sub Adriano accidit, computari olympiades centum septuaginta duas, hoc est annos sexcentos nonaginta sex, qui faciunt hebdomadas Hebraicas nonaginta novem et annos tres, quando Corbas dux Hebræorum est oppressus, et Jerusalem usque ad solum diruta est.

Aditio 1. — In Hebræo non habetur, « populus qui eum negaturus est, » quorum etiam littera sana non potest legi. « Occidetur Christus, et non erit ejus hoc, » scilicet occidi, sed ex natura nostra.

Aditio 2. — Cum hæc forma verborum in Daniele non reperiatur.

Aditio 3. — Unde : « Et illudentes ei dicebant : Ave, rex Judæorum (Matth. xxvii). »

CAP. XI. — Visio nona.

Sequitur nona visio Danielis, quam cum sequenti quidam dicunt esse unam (Dan. x). Sed Hieronymus, secundum Hebraicam veritatem, tradit esse duas, et utraque scripta est in Daniele Hebraice. Porro utramque vidit Daniel : unam quidem vidit, sed alteram audivit, anno tertio regni Cyri regis Persarum, et in eadem die ejusdem anni in hunc modum : « Primo anno Darii, Daniel intelligens imminere septuagesimum annum captivitatis liberandæ, oravit Dominum, ut Darius et Cyrus liberarent populum suum. Et data est sententia a Deo de licentia redeundi danda; et hanc egressam a Domino, supra nuntiavit Danieli Gabriel. Et ex tunc Darius disponebat de libertate et licentia danda Hebræis, sed præventus morte non implevit. Cyrus autem primo anno regni sui dedit eis eandem libertatem, quam habebant indigenæ, et licentiam redeundi. Ipsi vero quia fere omnes nati erant in Chaldæa, et possessiones ibi habebant, eligebant remanere in terra nativitatis suæ. Pauci vero, qui ascendere disponebant in Judæam, pigri erant et morosi, etiam usque ad tertium annum Cyri. Quod attendens Daniel, vehementius affligebatur dolore quam prius, et orabat Dominum, ut qui prius dederat regibus animum liberandi, daret et populo animum redeundi. Factum est ergo tertio anno regni Cyri, primo mense, prima die mensis, lugebat Daniel trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedit, carnes, et vinum non gustavit, nec usus est unguento pro balneis, more Persarum. Die autem vigesima quarta, dum esset juxta fluvium qui est Tigris, vidit. Et ecce vir vestitus lineis, accinctus zona aurea, cujus facies quasi fulgor, oculi ut lampades, torax corporis quasi chrysolithus, quæ deorsum erant brachia, scilicet, femora, tibiarum, et pedes quasi æs candens, et sermo ejus quasi vox multitudinis loquentis. Porro viri, qui erant cum eo territi fugerunt, et solus vidit visionem, et corruit in faciem suam. Sed vir ille accessit, et erigens eum, et confortans ait : « Noli metuere, Daniel, quia ex die primo mensis, quo po-

suiasti cor tuum, ut te affligeres coram Deo, exaudita sunt verba tua, et egressa est sententia a Deo de re-ditu populi, et eadem die volui ad te venire, ut nuntia-rem tibi : sed princeps regni Persarum restitit mihi viginti diebus, et uno. Cumque tunc egrederer, apparuit princeps Græcorum, veniens, ut ad-versaretur principi Persarum, et mihi, et aliquan-tulam feci moram. Sed nunc venio, ut certificem te de reditu populi, et in his nemo est mihi adiutor, nisi Michael princeps vester. » Hos duos principes Græcorum et Persarum, dicit Hieronymus, esse an-gelos malos, qui appositi sunt regnis illis ad exer-citium. Laborabat itaque angelus Persarum, ne He-bræi liberarentur a dominio Persarum, tum quia de-lectabatur afflictionibus eorum, tum ut Persæ diutius affligentes eos, gravius peccarent. Laborabat etiam angelus Græcorum, ut Persæ et captivitas Hebræo-rum cu n eis, transiret in dominium Græcorum. Gregorius autem vult eos fuisse angelos bonos, qui satagebant ne tam cito liberarentur Judæi, ut, si quid adhuc erat purgandum in eis, purgaretur, et deco-querentur usque ad unguem. Præterea addidit vir ille : « Nunc revertar, ut præliet adversus princi-pem Persarum; verumtamen prius annuntiabo tibi, quod expressum est in Scriptura veritatis, » de qui-busdam aliis, quorum geris sollicitudinem. Porro a primo anno Darii, orabat Daniel pro eo, ut staret et roboraretur regnum ejus, et sollicitus erat de suc-cessoribus regni Persarum, volens eos scire. De quo-rum manifestatione sequitur decima visio, in qua primum inducitur Daniel loquens sic :

CAP. XII. Visio decima.

« Ego autem a primo anno Darii meditabar in conspectu Dei, ut confortaretur et roboraretur ipse Darius (Dan. ii). » Et statim fit metaplasmus, qui frequens est in prophetis, et introducitur vir ille prædictus, loquens ad Danielelem sic : « Et tunc ve-ritatem annuntiabo tibi, » quia ecce adhuc post Darium et Cyrum, qui nunc sunt tres reges stabunt in Perside, Cambyses scilicet, Smerdes Magus, Darius filius Hystaspis, et quartus, scilicet Xerxes, filius Darii super omnes erit, et concitabit omnes adver-sum regnum Græciæ. De isto legitur, quia succen-dit Athenas, et bellum navale egit apud Salaminam quando Sophocles, et Euripides clari habebantur, et Themistocles in Persiam fugiens hausto sanguine tauri periit. Tunc vir, qui loquebatur Danieli, præ-terminis omnes reges, usque ad Alexandrum Ma-gnum, et ait : « Surget vero rex fortis, et faciet quod placuerit ei, et cum steterit, conteretur re-gnum ejus, et dividetur in quatuor ventos cœli. » In Ægypto enim, quæ est ad meridiem primus re-gnavit Ptolemæus, Lagi filius. In Macedonia Phi-lippus, qui et Aridæus, frater Alexandri, quæ est ad occidentem Syriæ et Babylonis, et superioribus locis qui sunt ad orientem, præfuit Seleucus. Ni-canor imperavit Asiæ, et Ponto, et cæteris in eadem plaga provinciis. Antigonus vero ad septentrionem. Et hoc secundum orbis totius plagas dicimus. Qui

A autem in Judæa est ad aquilonem Syriam, ad me-ridiem Ægyptum habet. De regno Ægypti et Syriæ tantum prosequitur Daniel, quia sub his afflictus est populus Dei vicissim. Porro post Alexandrum regnavit in Ægypto Ptolemæus, Lagi filius, a quo sequentes reges Ægypti Ptolemæi dicti sunt. Post Ptolemæus Philadelphus, post Ptolemæus Everge-tes, post Ptolemæus Philopater, post Ptolemæus Epiphanes. In Syria post Alexandrum regnavit Se-leucus, post Antiochus Soter, a quo successores Antiochi dicti sunt, post Antiochus Theos, post, Antiochus Gallinicus, post Antiochus Magnus, post Antiochus Epiphanes. De his prosequitur vir loquens ad Danielelem, incipiens a rege Ægypti sic : « Et confortabitur rex austri. » Hic est Ptolemæus, Lagi filius, adeo fortis ut Pyrrhum regem Epirotarum ex-pulsum restitueret in regnum, et, devicto Demetrio, filio Antigoni, Seleuco regni sui partem, quam An-tigonus abstulerat restituit, Cyprum, Phœnicem, et regiones multas et insulas sibi subjugavit. Cui successit Ptolemæus Philadelphus, qui primus ab Æthiopia adduxit quadringentos elephantes, tur-res ligneas eis superponens, in quibus posuit ar-matos ad dimicandum, sub quo LXX interpretes claruerunt. Hic pugnavit contra Antiochum Theos regem Syriæ, sed postea fœderati sunt. Nam An-tiochus duxit uxorem Berenicem, filiam Philadelphi, repudiata priori uxore Laodice : quæ cum redisset in gratiam viri, occidit veneno virum, et filium quem susceperat de Berenice, Gallinicum vero fi-lium suum fecit regem Syriæ. Evergetes vero, qui successit Philadelpho in ultionem Berenice sororis vastavit Syriam. Sed auditio quod principes Ægypti conspiraverant adversus eum, rediit in Ægyptum, trahens secum de Syria prædam multam nimis, et simulacrorum duo millia sexcenta talenta. Porro Gallinicus duos filios reliquit, Seleucum et Antio-chum Magnum; sed Antiochus, occiso fratre suo, regnavit, et congressus cum rege Ægypti Philopatre victus est, per desertum fugiens, et pene captus. Philopatri vero successit in Ægypto Epiphanes cum esset quatuor annorum, et cœpit Antiochus Ma-gnus infestare eum. Sed principes Ægypti dimica-bant pro puero. Sub Epiphane, Onias sacerdos, as-sumptis plurimis Judæorum, fugit in Ægyptum, et accepit a rege regionem quæ Eliopoleos voca-batur, et in ea exstruxit templum simile templo Judæorum; asserens se implere vaticinium Isaie scribentis : « Erit altare Domini in Ægypto, et ti-tulus ejus in terminis ejus (Isa. xlix). » Hoc tem-plum permansit annis ducentis quinquaginta usque ad Vespasianum, qui civitatem ipsam, quæ diceba-tur Oniæ, et templum funditus evertit. Porro An-tiochus Magnus reliquit duos filios Seleucum et An-tiochum Epiphanem; sed Epiphanes, per fraudem ejecto fratre, vel occiso, regnavit in Syria.

Hucusque de ordine historiae inter Porphyrium, et nostros nulla est contentio : quæ sequuntur ex-ponit Porphyrius de Antiocho tantum. Exposuit

enim Danielem, ut infamaret eum. Nos autem mi-
 stim exposuimus de Antiocho et Antichristo, quæ-
 dam tamen specialiter de Antiocho, et quædam de
 Antichristo, ut illud de Antiocho : « Et comedentes
 panem cum eo, » et cætera, usque illuc, et venient
 super eum trieres, et Romani. » Antiochus enim
 Epiphanes dedit sororem suam uxorem Epiphanio
 regi Ægypti in dolum, qui suscepit ex ea duos fi-
 lios. Tunc Antiochus ingressus est Ægyptum,
 tanquam visurus sororem et nepotes, sed inter
 epulas fecit occidi virum sororis, et voluit obtinere
 Ægyptum, sed Ægyptii viriliter resistentes dejece-
 runt eum. Post biennium reversus obsedit Alexan-
 driam, et ecce legati Romanorum missi sunt ad
 Ægyptios liberandos, quibus fœderati erant. Cum-
 que applicuissent, egressus est eis obviam Antio-
 chus, et dum starent in littore, dixit ei Marcus
 Publius Lenas : « Senatus populusque Romanus
 præcipiunt tibi recedere ab amicis suis. » Cumque
 ille peteret inducias respondendi, Marcus circa
 illum fecit circulum in salulo cum virga, et ait :
 « Senatus populusque Romanus præcipiunt tibi, ne
 egrediaris de hoc circulo, donec respondeas. Ad
 quem Antiochus : « Si sic visum est senatui et po-
 pulo Romano, recedendum est. » Et recessit ab
 Ægypto. » Similiter et quod sequitur de Antiocho
 tantum intelligendum est : « Et erit in concupiscen-
 tiis feminarum. » Nam Antichristus castus erit ob
 simulationem religionis. Quod vero sequitur :
 « Deum in Moazim in loco suo vegerabitur, » utri-
 que congruit. Moazim enim præsidium sonat, et
 Antiochus in Jerusalem præsidium posuit, et idol-
 um Jovis, Antichristus vero diabolum Deum, et
 præsidem suum venerabitur. Porro Antichristo
 tantum congruit id quod sequitur : « Et figet taber-
 naculum suum Apadno inter maria. » Apadno in-
 terpretatur *solium suum*. Et est sensus : Figet ta-
 bernaculum solii sui in Jerusalem, quæ sita est in-
 ter mare Mortuum, et Tyrrenum. Et « super mon-
 tem inclytum et sanctum, » id est in monte Oliveti,
 « et ponet tabernaculum suum, et veniet usque ad
 summitatem ejus, » id est ad locum unde Dominus
 ascendit, « et nemo auxiliabitur ei, » quia audietur
 vox in aere dicens : Morere ; et statim fulminabitur.

Postea prosequitur visio de Antichristi tempore, et
 conversione Judæorum, et resurrectione mortuorum,
 dicens : « Et veniet tempus quale non fuit
 ex quo gentes cœperunt esse. Et stabit Michael pro
 filiis populi tui, et salvabitur ex eis omnis, qui
 scriptus erit in libro Dei. Et multitudo omnium,
 qui dormiunt in pulvere terræ evigilabunt, alii in
 vitam æternam, alii in opprobrium, ut videant sem-
 per (*Dan. xii*). » Non quidem bonos, quia tolletur
 impius, ne videat gloriam Dei (*Isa. xxvi*), sed ut
 videant opprobrium suum semper. « Tu autem, Da-
 niel, signa librum, » id est scribe mysteria, sed non
 expone. « Pertransibunt plurimi, et multiplex erit
 scientia. » Quasi diceret : Relinque posteris mate-
 riam exercitii. Et desiderabat Daniel scire quanto

A tempore duraret persecutio Antichristi. Et vidit
 principem Persarum stantem in ripa fluminis, et
 principem Græcorum stantem in altera, et virum
 indutum lineis stantem in medio super aquas, et
 dixit ad eum : « Usquequo finis horum mirabi-
 lium ? » Et elevans ille utramque manum, juravit
 per Viventem in æternum : « Quia in tempus et
 tempora, et dimidium temporis. » Et ait Daniel :
 « Domine, quid erit post hæc ? Et respondens ille
 iteravit idem tempus, sed per alia verba, dicens :
 « Cum ablatum fuerit iuge sacrificium, et posita
 fuerit abominatio in desolationem, » hoc est, cum
 ablato cultu Dei et desolato, Antichristus abomi-
 nabiliter exhibebit se adorandum, « et erunt dies
 mille ducenti nonaginta, » id est tres anni et semis.
 B Postea intulit, quid erit post hæc. Respondet dicens :
 « Beatus, qui expectat, et pervenit ad dies mille
 trecentos triginta quinque. » Si diebus mille ducenti
 nonaginta addantur dies quadraginta quinque, fient
 dies mille trecenti triginta quinque. Ita post mor-
 tem Antichristi dabuntur lapsis quadraginta quin-
 que dies ad pœnitentiam. Et est sensus : Beatus
 erit, qui post dies persecutionis perveniet ad dies
 superadditos pœnitentiæ. Tu autem, Daniel, interim
 vades ad præfinitum tempus vitæ tuæ, et requiesces
 et in fine dierum stabis in sorte tua, id est resurges
 in ordine tuo.

CAP. XIII. De Susanna.

Sequitur historia Susannæ, quam Hebræus non
 habet in libro Danielis. Et vocat eam fabulam, non
 quod inficietur rem gestam, sed quod in ea falsum
 legitur de sacerdotibus lapidatis, quos Jeremias
 adustos testatur. Et quia fabulam eam scriptam
 a Daniele, cum a quodam Græco scripta fuerit :
 quod probatur ex eo quod quædam allusio verborum
 facta sit ibi nominibus arborum, videlicet apotoy,
 eyymi, cyse, apotoy, primi, prise. Tales enim allu-
 siones verborum, et arborum nomina, non inve-
 niuntur in Hebræo. In translatione quidem nestra
 una ex eis allusionibus qualiscunque legitur, ut
 cum dixisset sacerdos sub schino, respondit Da-
 niel verbum, quasi alludens nomini, *scindet te me-
 dium*. Expressius fieret, si diceretur ita, sub ilice,
 et adderetur : Illico angelus Domini scindet te. Ea-
 dem allusio potest fieri verbi ad nomen temporis,
 ut si diceretur : Factum est hoc feria secunda, et
 responderetur : Feriat te Deus. Hanc eandem histo-
 riam vocat Origenes fabulam in decimo *Stromatum*,
 id est *Instructionum*, forte secundum editionem,
 quam sub obelo et asterisco composuit, stromata
 vocavit, quia per eam plenius nos instruxit. Appa-
 ret autem hoc factum esse adhuc recenti captivitate,
 quia Daniel adhuc juvenis erat. Porro Susanna,
 uxor Joachim, pulchra erat nimis (*Dan. xiii*). Et exar-
 serunt in eam duo seniores iudices illius anni, de
 quibus dicit Dominus : « Iniquitas egressa est in
 Babylone a senioribus iudicibus. » Tradunt Hebræi
 quia mulieres in hoc decipiebantur, quia dicebant
 se esse de stirpe David, et Christum de semine

suo nasciturum. « Hi statuerunt in commune tempus, quo Susannam possent invenire solam, » et latuerunt post meridiem in pomario Helciæ. Et ingressa est Susanna volens lavari, id est ungi pro consuetudine terræ, et misit puellas ad afferendum oleum et smegmata. Est autem propria smegma hordeum cum palea, unde faciunt mulieres decoctionem forte ad nitorem faciei. Tunc currentes senes ad eam dixerunt : « Commiscere nobiscum, alioquin feremus contra te testimonium adulterii. » Et elegit Susanna incidere in manus eorum, potius quam peccare in Deum. Et exclamavit : et accurrentes famuli, erubuerunt, cum audissent senes loqui. Altera die statuta est Susanna in medio populi, et ponentes senes manus suas super caput ejus, contestati sunt se vidisse juvenem et ipsam pariter commisceri, et condemnaverunt eam ad mortem. « Et clamavit Susanna voce magna ad Deum : Domine, tu scis, quia ignorans morior. Cumque traheretur suscitavit Deus spiritum pueri, cui nomen Daniel. » Non est credendum his qui dicunt Danielem mortuum fuisse, et suscitatum tunc, et deinceps fuisse prophetam, sed tunc manifestavit Dominus Spiritum sanctum fuisse in eo, qui prius, quasi latens, quiescebat. Et ait Daniel ad populum : « Revertimini ad iudicium, quia falsum locuti sunt adversus eam. » Cumque revertissent, separavit Daniel senes ab invicem, et advocans unum dixit : « Sub qua arbore vidisti eos colloquentes, qui ait : Sub schino, » quam Latini dicunt illicem, vel lentiscum. Et advocatus alter dixit : « Sub prino. » Et acclamavit populus in eos propter dissonantiam, et interfecerunt eos, id est regi tradiderunt interficiendos. « Et factus est Daniel magnus in populo in die illa, et deinceps. Et rex Astyages appositus est ad patres suos, et suscepit Cyrus regnum ejus, » id est regnum Persarum. Forte hic determinatur tempus, quo liberata est Susanna, quando scilicet Cyrus factus est rex Persarum, et Darius rex Medorum. Vel potius determinet tempus sequentis historiæ, quæ hic inchoat, et adhuc stabat regnum Babylonis, et erat in Babylone rex, de quo statim sequitur :

« Erat autem Daniel conviva regis, et honoratus super omnes amicos ejus (Dan. xiv). » Cujus nomen, quia tacet historia, potest intelligi fuisse pater Baltassar, vel ipse Baltassar, sub quo factum est a Daniel, quod legitur in fabula Belis, et draconis, quam fabulam appellat Hebræus, eo quod falsum legitur in eo, et impossibile de translatione Hahacuc. Et refert Hieronymus, quod cum dixisset ei Hebræus talem translationem corporalem nusquam factam esse, respondit quidam sciolus, qui erat cum eis, Ezechielem translatum de Chaldaea in Judæam. Et irrisit eum Hebræus dicens : In littera expressum est, quod Ezechiel translatus est in spiritu. Unde Apostolus noster caute locutus est dicens : « Sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit (II Cor. xi). » Et addidit Hebræus nil in

A hac fabula prophetico narrari, sed opus tantum ex industria factum

• *Additio 1.* Quid sit obelus et asteriscus require supra cap. xv, in Genesi, *De diversis translationibus.* Cum enim quatuor fuissent translationes, LXX, Aquilæ, Theodotionis, Symmachi, Origenes translationes illas corrigens quatuor columnas fecit, in prima posuit translationem LXX, in secunda Aquilæ, in tertia Theodotionis, in quarta Symmachi, et convenientiam trium notavit asterisco, discordantia a tribus translationibus notavit obelo.

• *Additio 2.* Transitus est, quem hic facit historia, valens forte ad præcedentia de Susanna, vel magis ad sequentia de idolo Belis. Tempore enim mortis Astyagis, et successione Darii filii ejus adoptivi, et Cyri nepotis, id est filii filix ejus Astyages, factum est illud de Bele et illud de Susanna, cum adhuc regnum Babylonis floreret.

CAP. XIV. *De idolo Belis et dracone.*

« Erat autem in Babylone idolum, nomine Bel, et impendebantur ei diebus singulis de simila duodecim artabæ, et oves quadraginta, et vini amphoræ sex (Dan. xiv). » Est autem artaba apud Chaldaeos eadem mensura, quæ et epli apud Hebræos, mensura scilicet trium moliorum. « Et rex Babylonis adorabat illum per singulos dies, et dicebat Danieli : Quare non adoras Bel? Qui respondit : Non colo facturam, sed creatorem omnium Deum viventem. Et ait rex : Nonne videtur tibi Bel Deus vivens, qui tanta quotidie comedit et bibit? Qui respondit : Intus luteus est, et foris æneus, nunquam comedit. » Et vocavit rex sacerdotes, et ait : « Nisi dixeritis mihi quis comedit impensas has, moriemini. Si autem ostenderetis mihi, quomodo Bel comedat hoc, Daniel morietur. Erant autem sacerdotes sexaginta, exceptis uxoribus et parvulis. Et venit rex cum Daniele in templum. Et dixerunt sacerdotes : Nos egrediemur foras, et tu rex, pone vinum, et escas, et claude ostium, et signa annulo tuo, et nisi inveneris mane omnia comesta a Bel, moriamur. Et posuit rex cibos ante Bel. Et Daniel cribravit cinerem per totum pavementum coram rege, et clausum est ostium, et signatum annulo regis. Sacerdotes autem ingressi sunt illa nocte, juxta consuetudinem suam, cum uxoribus, et liberis, et consumpscrunt omnia. » Fecerant autem sibi cuniculos sub terra, et absconditum introitum sub mensa. Diluculo venit rex ad templum, et Daniel cum eo, et invenerunt signa salva. Cumque aperuissent ostium, intuitus rex mensam vacuum, exclamavit : « Magnus est Bel, et tenuit Daniel regem ne ingrederetur, et ait : « Animadverto vestigia pedum super pavementum. Et iratus rex apprehendit sacerdotes, et ostendebantur ei ostiola, per quæ ingrediebantur et egrediebantur. Et occidit eos rex, et dedit Bel in manum Danielis, qui subvertit eum et templum. » Erat autem in eodem loco draco magnus latens in sovea, et adorabant eum Babylonii. Sacerdotes ejus habebant hydraulia, id est vasa facta de coris vitulorum, et

percutiebant ea virgis coraulmis, ut facerent sonitum terribilem, quasi tonitruum, ad quem excitatus draco, quandoque emittebat fumum, quandoque ignem, quandoque visibiliter apparebat. Et dixit rex Danieli: « Non potes dicere quia iste non sit Deus vivens. Et ait Daniel: Da mihi potestatem, et interficiam eum, absque ferro et fuste. Et dedit ei. Tulit ergo Daniel picem et adipem, et pilos, et coxit pariter, fecitque massas, et dedit in os draconis, et suffocatus crepuit. Et indignati Babylonii dixerunt: Judæus factus est rex. Et dixerunt ad regem: Trade nobis Danielelem, alioquin interficiemus te et domum tuam, et compulsus tradidit eis. Qui miserunt eum in lacum leonum, et erat ibi septem diebus. In lacu erant leones septem, et dabantur eis quotidie duo corpora damnatorum, et duæ oves, et tunc non sunt data eis, ut devorarent Danielelem. Erat autem Habacuc propheta in Judæa, qui ferebat pulmentum messoribus. Et ait angelus ad eum: Fer prandium in Babylonem Danieli, qui est in lacu leonum. Qui respondit: Babylonem non vidi, et locum nescio. Et tulit eum angelus capillo capitis sui, et posuit eum super lacum, et clamavit Habacuc: Daniel serve Dei, tolle prandium, quod misit tibi Deus. Et gratias agens Daniel comedit. Porro angelus restituit Habacuc in loco suo. Venit ergo rex die septimo, ut lugeret Danielelem, et videns eum sedentem in medio leonum, exclamavit: Magnus es, Domine Deus Danielis, et extraxit eum de lacu leonum. Porro illos, qui perditionis ejus causa fuerant, intromisit, et devorati sunt in momento coram eo.»

* *Additio 1.* Ac si dicerent: Hæreticus, vel publicanus factus est.

CAP. XV. De Habacuc.

Porro Habacuc fuit de tribu Simeon. Hic prævidit captivitatem Jerusalem futuram, et advenientibus Chaldæis fugit in Sostratenam, et erat incola in terra Israel. Descendentibus vero reliquiis Judæ in Ægyptum, quasi peregrinabatur in terra sua; et scripsit. Et in principio operis causatur adversus Deum, cur impius vastasset populum Dei, et sanctuarium ejus cum ipse clamaret, et non exaudiretur (*Habac. 1.*). Sed in consolationem aperuit ei Dominus calamitates circumstantium nationum futuras per Nabuchodonosor, longe majores, et tandem ipsum Nabuchodonosor periturum, et ita a murmure conversus est ad preces. Et ostendit illi Dominus adventum Christi dicens: « Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet, et non tardabit (*Habac. 11.*). » Et imprecatus est Habacuc Nabuchodonosor inter plurima dicens: « Væ qui potum dat amico suo mittens fel, et inebriat eum, ut aspiciat nudi atem ejus; » quod fecit Nabuchodonosor Sedecia. Ultimo scripsit canticum: « Domine, audi vi, » etc. (*Habac. 111.*) Hic dum ferret pulmentum messoribus, dixit domesticis suis: Ibo ad terram longinquam, cito redibo. Si tardavero

A per dies, ferte cibum messoribus. Et cum fuisset in Babylone subito supervenit messoribus. Intellexit autem, quod celeriter esset populus a Babylone reversurus. Unde patet longe post liberatam Susannam esse factum. Signum autem reditus dedit his qui in Judæa erant, quod visuri essent lumen in ruinis templi, ultimamque templi desolationem prædixit, quod gens occidentalis hanc esset actura. Tunc inquit: « Velamen Sancti sanctorum scindetur, et duarum columnarum epistylia auferentur, et quo sint nullus agnoscat. Ipsa vero in eremo adducuntur, et eos in ultimo, qui persecutionem sustinent a serpente, illuminabit Dominus sicut a principio. Et mortuus est Habacuc, et sepultus in agro proprio solus. » Porro de Daniele quantum supervixerit post reditum populi in Judæam nescimus. « Defunctus autem, et sepultus est in spelunca regali solus cum gloria. Hic est Daniel, qui dedit signum in montibus super Babyloniam dicens: Quando pars montium arborea fumigabit, veniet finis Babylonis; quando vero velut ignis ardebit, finis erit universæ terræ; quando ad partem noti aquæ decurrerint, revertetur populus ad terram suam. Quod si fluxerit sanguine erunt homicidia Belial in universa terra.»

* *Additio 1.* Id est duarum tribuum. Jam enim captivatae erant decem tribus, et coloni in earum terras adducti, inter quos latuit Habacuc, quousque recessissent Chaldæi; postea rediit in terram Judæ; et, discedentibus aliis, in propria terra, quasi peregrinus remansit.

** *Additio 2.* Hæc verba sumpta sunt de libro Epiphaniæ episcopi Cypri, cui in spiritu revelata sunt quedam secreta prophetarum. Plurima enim prophetiæ absconduntur, ut a quodam dicitur: « Secretum meum mihi (*Isa. xxiv.*). » Et liber ille Epiphaniæ *Secretum prophetarum* dicitur.

CAP. XVI. De Cyro.

(23) Post mortem Darii Medi, Cyrus monarchiam tenuit Orientis, cujus sedem posuit apud Persas; licet regnum Medorum majus esset et honorabilis, eo quod Persæ eum sublimaverant in regem. Iste fuit nepos Darii ex sorore, nepos vero Astyagis ex filia. Porro Astyages unicam habuit filiam, et vidit somnium, quod de genitalibus filia oriebatur vitis, quæ totam occupabat Asiam, et accepit a conjectoribus se habiturum nepotem ex filia, qui dominus esset Asiæ, et ipsum dejiceret a regno. Quod timens dedit filiam suam uxorem militi plebeo, ne filius ex ea nasceretur nobilis et potens. Præterea filiam prægnantem ascivit, et natum ex ea filium, cuidam participi arcanorum tradidit occidendum. Qui credens regnum transituram ad filiam suam, filium ejus veritus est occidere, et uni de pastoribus regis tradidit parvulum exponendum in nemore. Qui cum exposuisset eum, et id indicasset uxori, quæ in diebus illis pepererat, supplicavit ei mulier, ut parvulum deferret ei alendum, et pro-

(23) Quæ sequuntur ex diversis historiis sunt excerpta.

prium filium pro eo exponeret. Cumque redisset pastor ad puerum, invenit Canem (24) præntem ei ubera, et a feris et avibus defendentem. Cumque tulisset eum ad uxorem allusit eum tanquam diu notæ, vocavitque puerum Sparticum, id est *catulum*. Spartos enim Persica *canem* sonat. Qui cum esset grandiusculus, a pueris ludentibus factus est rex eorum, et contumaces et inobedientes sibi graviter affligebat. Quod graviter ferentes patres eorum, verbum detulerunt ad regem de filio pastoris. Quem cum advocasset rex, et argueret eum quod pueros plagasset, ille intrepidus se ut regem fecisse respondit. Et admiratus rex, et quædam signa generis sui in eo esse deprehendens, ascito pastore secretis veritatem rei agnovit. Verumtamen timor ejus de nepote mitigatus est, æstimans quod verbum conjectorum de regno impletum esset in regno puerorum, et eidem cui prius commiserat occidendum, commisit alendum, non indicans tamen esse nisi pastoris filium. Filium quidem illius secretarii sui clanculo dedit patri ad comedendum, quia non obdierat ori ejus, et post id ipsum indicavit ei. Factum est autem ut Astyages traderet exercitum illi secretario, ad hostes expugnandos, ipse vero recedit in Media. Porro ille non immemor maleficii regis persuasit exercitui, ut Spartacum regem Persidis sibi eligerent, et cognominavit eum Cyrum, quod interpretatur hæres. Quasi dicat: Licet reluctetur Astyages, hic est hæres. Quo facto, timens Astyages Darium consobrinum adoptavit sibi in filium, et collecto exercitu congressus est adversus Cyrum, et fugerunt Persæ. Uxores autem eorum, et matres egressæ ad eos, et detectis posterioribus suis aiebant: « Vultisne introire in uteros matrum, et renasci. » Hoc pudore excitati Persæ, acriter redierunt in hostes, et victus est Astyages. Cyrus autem magis exhibuit se illi nepotem quam victorem: nam regnum Hircanorum concessit ei. Dario vero, tanquam fratri matris suæ, tradidit regnum Medorum, tamen sub certa spe revertendi ad ipsum.

CAP. XVII. *De licentia redeundi data Judæis.*

Itaque cum universum regnum devolutum esset ad eum, in hujus regni anno primo suscitavit Dominus spiritum ejus, ut impleretur verbum Jeremiæ (*I Esdr. 1, 11; II Paral. xxxvi; Jer. xxix; Isa. D XLV*). Et dedit libertatem omnibus Judæis, qui erant in universo regno suo, et licentiam redeundi in Judæam, et ædificandi domum Domini. Excitatus autem fuit ex verbis Isaïæ, qui ante ducentos et decem annos scripserat de ipso Dominum dicentem: Christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, subjiciam ei gentes, et regna. Ipse reædificabit domum meam in Jerusalem (*Isa. XLV*). Ut ergo hanc munificam scripturam impleret, et scripturam libertatis et licentiæ traduxit in universum regnum suum, dicens: « Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, credo hunc esse quem gens Israel

A adorabat. » In hac epistola hortatus est etiam Judæos ut ascenderent in Judæam, et qui nolent ascendere, juvarent ascendentes in pecunia, vestibus et jumentis. Porro clarissimi Judæorum habitabant in Babylonia, id est in terra Babyloniæ ever-sæ. Babylon enim proprie nomen est civitatis, Babylonia vero nomen regionis, licet unum pro altero sæpe legatur. Inter eos Zacharias natus in Chaldæa jam prophetabat. Ille benedixit Salathiel in filio, vocans eum Zorobabel, quod interpretatur *magister Babyloniæ*. Quasi dicat: Hic erit magister captivitatis Babyloniæ. Ad hujus prophetæ exhortationem primi surrexerunt viri Juda, ut ascenderent in Jerusalem, postea vero viri Benjamin et Levitæ. Propterea, ut dicit Josephus, a Juda cognominati sunt Judæi. Hujus enim nominis plures fuerunt causæ: super turrim Babel legitur, quod a Dedam, qui cognominatus est Judas, dicti sunt Judæi; alibi quod a Juda filio Jacob; alibi quod a Juda Machabæo. Porro ascensuri in Jerusalem, vel in Judæam alios hortabantur, sed paucos invenerunt, qui assentirent eis, et propterea tam in exhortationem quam in apparatu, tres annos compleverunt. Igitur in tertio anno Cyri regressi sunt sub Zorobabel duce, et Jesu magno sacerdote, adhortantibus eos Zacharia propheta, et Aggæo juvene, sed nondum propheta. Erant autem circiter quin-quaginta millia. Fuerunt enim de Judæis quadraginta duo milia, et quadringenti et sexaginta. Reliqui vero erant servi, et ancillæ et homines generis promiscui. Et remisit cum eis Cyrus partem vasorum Domini quinque millia, et quadraginta, inter quæ ponit Josephus refrigeratoria, quorum usum non legi. Ascenderunt etiam quidam cum eis, dicentes se esse de genere sacerdotum propter emolumentum. Cumque quærerent scripturam genealogiæ suæ, et non invenirent, recepti sunt in Israel, sed ejecti sunt a sacerdotio, reversi sunt in Jerusalem, et in civitates Judæ.

CAP. XVIII. *De anno septuagesimo.*

Hic est autem annus septuagesimus relaxandæ captivitatis, quam prædixit Jeremias (Cap. xxiii). Nam, et Hieronymus primum annum dicit Cyri fuisse septimum septimæ decadis. Itaque tertius annus Cyri, fuit septuagesimus, cui consonat Josephus, dicens: Primo anno imperii Cyri septuagesimus concurrebat, id est æminabat. De eodem legitur in Paratipomenon (*II Paral. xxxvi*): Si quis evaserat gladium, ductus in Babylonem, servivit regi et filii ejus, donec imperaret rex Persarum, et compleretur sermo Jeremiæ, et celebraret terra Sabbata sua, usque dum compleretur desolationis septuaginta anni. De eodem meminuit Daniel: « Anno primo Darii, intellexi numerum annorum, ut complerentur desolationis Jerusalem septuaginta anni (*Dan. ix*). » Idipsum plane prædixerat Jeremias, in epistola quam direxit ad transmigrationem. « Cum

(24) Canis hic est proprium nomen personæ, ut vera historia habet, quæ fuit uxor pastoris.

cœperint, inquit, impleri septuaginta anni, visitabo, et reducam vos ad locum istum (*Jer. xxix.*) » Alibi tamen videtur velle Jeremias, quod ante eversionem Babylonis completi essent, ubi ait : « Servient gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis. Cumque completi fuerint anni septuaginta, visitabo super regem Babylonis, et super gentem istam iniquitatem eorum, dicit Dominus, et ponam terram in solitudines sempiternas (*Jer. xxv.*) » Et hac autem auctoritate fabulantur Judæi, ut supra diximus, exultasse Baltassar, et convivium fecisse. Hic autem loquitur Jeremias de septuaginta annis, non captivitatis, sed iniquitatis Nabuchodonosor, ex quo cœpit opprimere finitimas nationes. Huic opinioni attestatur Africanus agens de Nehemia, et vicesimo anno regis Artaxerxis dicens : Eo tempore regni Persarum centum quindecim anni fuerunt evoluti, captivitatis autem Jerusalem centum septuaginta quinque. Eusebius tamen in libro *Chronicorum*, videtur obloqui prædictis, secundum annum Darii filii Hystaspis dicens fuisse septuaginta, secundum auctoritatem Zachariæ, qui secundo anno Darii scribens audivit virum, stantem inter myrteta, dicentem : « Domine exercituum, usquequo non misereberis Jerusalem, et urbium Judæ, quibus iratus es (*Zach. i.*) » Iste jam septuagesimus est annus. Et post pauca : « Cum jejunaretis per hos septuaginta annos, nunquid jejunastis mihi (*Zach. vii.*) » Huic quoque consonat Clemens in primo *Stromate*, dicens : Et perseveravit captivitas annis septuaginta usque ad secundum annum Darii filii Hystaspis. Videturque Eusebius distinguere inter septuaginta annos captivitatis, et septuaginta annos desolationis templi, dicens : Secundum nonnullos, usque ad annum vigesimum Cyri colligitur omne tempus captivitatis anni septuaginta, a tertio anno Joachim filii Josiæ. Porro secundum alios ab anno tredecimo Josiæ, usque ad primum annum Cyri colliguntur anni captivitatis septuaginta, desolationis vero templi sub Dario rege complentur anni septuaginta. Horum opinioni consonat glossa Hieronymi super Ezechielem, ubi agitur de dormitione super latus dextrum dicens, quod primo anno Cyri, fluxerant anni desolationis templi triginta. Porro prior opinio de anno septuagesimo magis certa est, et plurium auctoritatibus sancita. Sola Zachariæ auctoritas nos movet. Iste jam septuagesimus est annus, quod forte determinari potest, ut jam accipiatur de præterito, quasi dicat : Septuagesimus annus iste, notus scilicet et famus jamdiu est. Forte dictus est in Zacharia septuagesimus annus, non captivitatis, sed quintæ ætatis, quæ, secundum Hebræos, inchoavit anno trigesimo ante Cyri monarchiam.

* *Additio 1.* Qui fuit magister in Alexandria, et post eum Origenes, et fecit ille Clemens *Stromata*, id est instructiones quasdam.

** *Additio 2.* Quotus post Cyrum fuerit Darius

A require, ita quot etiam annis Cyrus, quot Cambyses, quot Smerdes regnavit, notare poteris.

CAP. XIX. De reedificatione templi.

« Porro in anno regressionis in Judæam congregatus est populus quasi vir unus in Jerusalem. Et ædificantes altare, collocaverunt illud super bases suas, et obtulerunt super illud holocausta Domino mane, et vespere. Feceruntque solemnitatem Tabernaculorum (*I Esdr. iii.*) » Unde vero habuerunt ignem nescimus, nisi forte ex calculis veteris altaris excuserint illum. « Anno autem secundo mense secundo jecerunt fundamenta templi. » Quod audientes Samaritæ venerunt ad eos, et dixerunt : « Ædificemus vobiscum, quia ita ut vos quærimus Deum vestrum (*I Esdr. iv.*) » Et responderunt duces Israel : « Commune est nobis et vobis adorare Dominum, sed non ei domum ædificare. Hoc enim tantum nobis rex Cyrus præcepit. » Cumque apparuissent fundamenta super terram, elevavit populus vocem in jubilationem. Porro quidam seniores, qui viderant templum prius, ejulabant voce magna; nec poterat quis cognoscere clamorem lætantium, et planctum ejulantium. Porro Samaritæ indignati impediabant manus eorum. Cumque se impedire non possent, dederunt munera principibus regis Persarum, qui erant positi super terram. Qui pecuniis corrupti vendiderunt eis, ut impedirent negligentiam ædificationis, Cyro tamen ignorante. Et adeo impediervnt eos, quod in triginta annis, quibus Cyrus regnavit, non exerunt muros templi, nisi usque ad appodiationem. Porro Cyrus cum percussisset Cresum juxta fluvium Alim, gentem Lydorum bellicosissimam astute redegit in concordiam. Tradidit enim eis solemnitates et ludos, præcipiens eis, ut lusibus, comessationibus et amplexibus vacarent, quasi benevolentiam in eos ostendens. Et in hunc modum eos eviravit, et quos bello non poterat, per libidinem repugnavit. Postea vero transgressus Araxem a regina Massagetarum Thomiri victus, et occisus est. Quæ caput ejus præcisum in utrem plenum sanguine humano projiciens, insultando dixit : Satiare sanguine quem sitisti.

* *Additio 1.* Quia cum præceptum fuisset eis a Cyro, ut curam ac diligentiam circa ædificationem templi impenderent, a Samaritis corrupti, negligentes erant in ædificatione templi.

Incidentia.

In diebus Cyri septimus rex Romanorum Tarquinius Superbus, qui causa Tarquini Junioris filii, sui, qui Lucretiam corruperat, a regno expulsus est. Hic genera tormentorum excogitavit, vincula, taureas fustes, latumias, carceres, compedes, catenas, exsilia, metalla.

CAP. XX. De Cambyse.

Mortuo Cyro, post triginta annos sui regni, successit ei filius ejus Cambyses, qui apud Esdram Artaxerxes, vel Assuerus dicitur (*I Esdr. iv.*) In historia vero Judith propter malitiam suam vo-

catur Nabuchodonosor. Tunc principes terræ, qui impediabant Hebræos, scilicet Reudethleem, quem Josephus dicit scriptorem omnium accidentium. Et alii qui judicabant Syriam, et Phœnicem, et omnes regiones ultra Euphraten, scripserunt Cambysi regi, quod Judæi reedificabant Jerusalem urbem pessimam, et semper regibus Persarum rebellem, et templum ad similitudinem castri, quæ ob rebellionem pridem destructa fuerat, quibus reedificatis, statim negarent regi tributa, et annonas, nec etiam pateret regi transitus in Syriam. Hæc autem dicebant se commemorare ei, quia non

A immemores salis, id est omnis condimenti, quod in palatio ejus comederant, quasi propter beneficia eis collata consulentes, ut interdiceret Hebræis reedificationem. Quibus acquiescens Cambyses potenter interdixit eam per epistolas. Tunc intermissum est opus Dei in Jerusalem, usque ad secundum annum Darii. Porro sub Cambyse factum est quod in historia Judith legitur.

* *Additio* 1. Cambyses, adhuc vivente patre, duodecim annis tenuit regnum Assyriorum Nini; unde, eo mortuo, monarchiam septem annis tenuit.

HISTORIA LIBRI JUDITH.

CAP. I. *Præfatio.*

Hanc historiam transtulit Hieronymus ad petitionem Paulæ et Eustochii de Chaldæo in Latinum. Hic liber apud Hebræos inter historias computatur, et inter agiographa, quod dicit Hieronymus in prologo, qui sic inchoat: « Viginti et duas litteras, » etc. Si ergo in prologo super Judith, alicubi legitur inter apocrypha, vitium est scriptoris, quod in ipso titulo deprehendi potest, quem synodus Nicæna in numero sanctarum Scripturarum recepit. Transtulit autem eum propter varias, et corruptas editiones magis sensum ex sensu, quam verbum ex verbo sequens. Mortuo itaque Cyro, quidam Arphaxad Medus in Ecbatani surrexit, et reparavit eam, et munivit eam inexpugnabiliter, quasdam partes Mediæ sibi concilians, ut tandem toti Mediæ imperaret (*Judith* 1). Nabuchodonosor vero rex Assyriorum, qui regnavit in Ninive, anno duodecimo regni sui obtinuit Arphaxad in campo Ragau, qui est inter Euphraten et Tigrim. Hic est Cambyses, cui adhuc pater vivens Ninivem et regnum Assyriorum concessit, et Nabuchodonosor cognominavit. Hic mortuo patre duodecimum illius regni annum agebat. Nam in regno monarchiæ, non nisi octo annis regnavit. Qui postquam factus est monarchus, exaltatus est cor ejus. Et misit ad omnes, qui habitabant in Cilicia, et Damasco, et Libano, et Carmelo, Galiciæ et Samaria, et usque in Jerusalem exigens ab eis tributa longe graviora quam patres sui. Qui omnes uno animo contradixerunt. Tunc iratus rex juravit per thronum suum, quod defenderet se de omnibus. Igitur anno decimo tertio regni sui præcepit Holoferni principi militiæ, ut egrederetur ad regiones illas, et nulli hominum, vel munitionum parceret oculus ejus. Qui egressus est cum exercitu, et operuerunt faciem terræ sicut locustæ. Qui cum vastasset Ciliciam, et Mesopota-

B miam et Madianitas, miserunt ad eum principes provinciarum dicentes: « Desinat indignatio tua circa nos. Veni nobis pacificus, et utere servitio nostro, sicut placuerit tibi (*Judith* 11). » Et descendit de montibus cum virtute magna, et obtinuit omnes civitates, et destruxit eas, et omnes deos terræ exterminavit, sic enim præceperat Nabuchodonosor, ut ipse solus Deus diceretur ab his nationibus, quæ potuissent Holofernis potentia subjugari.

Et audientes filii Israel, timuerunt valde, ne similia faceret in Jerusalem, et in sanctuario Dei, et miserunt in terminos terræ, per quos poterat iter esse in Jerusalem, et munierunt angusta viarum, et humiliaverunt se coram Domino, ad exhortationem Ellachim sacerdotis, filii Jesu, filii Josedech, vel forte alterius, quem ipse Jesus circummittebat ad exhortationem filiorum Israel in montibus (*Judith* 14). Et operuerunt sacerdotes altare Domini cilicio, et ipsi in cinere, et cilicio offerebant holocausta, et clamabant ad Dominum. « Nuntiatumque est Holoferni quod filii Israel parassent se ad resistendum, et montium itinera conclusissent (*Judith* 5), » et vocavit duces Ammon et Moab dicens: « Quis est populus iste, qui montana obsidet, aut quæ est virtus eorum? » Tunc Achior dux filiorum Ammon respondit, replicans ei quomodo primo venisset populus iste de Chaldæa, per Mesopotamiam, in terram Chanaan. Cumque descendissent in Ægyptum, reduxerat eos Deus eorum in terram promissam, cum placatus erat eis, nemo poterat eis resistere; cum vero irritabant eum, flagellabat eos, quia Deus eorum erat odians iniquitatem. Nuper autem reduxerat eos in Jerusalem de servitute Nabuchodonosor, cui tradiderat eos propter peccata sua, et nunc obtinent montana hæc. Et ad didit Achior: « Perscrutare si Deus eorum offensus

est eis, et poteris eos expugnare, alioquin non prae-
 valebis eis. » Et iratus Holofernes dixit : « Ut
 ostendam tibi, quia non est Deus nisi Nabuchodo-
 nosor ex hac hora populo illorum sociaberis, ut
 cum illis pariter pereas (*Judith* iv) ». » Tunc præ-
 ceptum Holofernes servis suis, ut ducerent eum in
 Bethuliam, ante quam castrametatus fuerat. Cum-
 que traherent eum, fundibularii egressi sunt adver-
 sus eos. Et timentes ligaverunt Achior ad arborem,
 et recesserunt. Fundibularii vero solventes eum,
 statuerunt eum in medio seniorum, et populi. Mi-
 serant quidem de Jerusalem in Bethuliam duos sa-
 cerdotes et principem Oziam de tribu Simeon.
 Cumque exposuisset eis Achior, quare transmissus
 esset ab Holoferne ad eos, recepit eum Ozias in
 domum suam. Factum est autem ut Holofernes in-
 veniret ductum aquarum, quæ influebant civitatem
 per aviculas **, quæ elibebant aquam de alveo, et
 per latentes rimulas aquæductus, et interrupto
 aquæductu abstulit eis aquas (*Judith* vii). Erant
 autem non longe a muris fonticuli, quibus cives
 furtim utebantur ad refocillandum potius quam ad
 bibendum. Et dixerunt Ammonitæ ad Holofernem :
 « Si vis eos obtinere sine bello et sanguine, appone
 fontibus custodes. » Et apposuit, et defecit aqua de
 cisternis per viginti dies. Et clamavit populus ad
 eos, qui venerant de Jerusalem : « Judicet Dominus
 inter nos, et vos. Melius erat nobis servire Holo-
 ferni, quam siti perire. » Et dixerunt sacerdotes :
 « Sustineamus adhuc per quinque dies, si forte
 faciet Deus nobiscum misericordiam. »

Erat autem in civitate Judith, vidua tribus annis,
 mulier pulchra nimis, sed casta, de tribu Ruben,
 quæ accitis sacerdotes reprehendit, eo quod ten-
 tassent misericordiam ejus (*Judith* viii). Et ait ad eos :
 « Opus Dei factura sum, quod non indicabo vobis.
 State hac nocte ad portas civitatis, et Ozias vobis-
 cum, ut egrediar per manum vestram. » Cumque
 illi abiissent, oravit ad Dominum, dicens : « Domine
 Deus patris mei Simeon (*Judith* ix), qui dedisti illi
 gladium in alienigenas, dirige manum ancillæ tuæ
 (*Genes*. xlix). » Nec commendavit factum Simeonis
 quod detestatus est Jacob, sed ultionem factam a
 Domino per manus impii. Cumque orasset lavit se,
 et unxit myro optimo, et induit se vestibus jucun-
 ditatis suæ, et vocavit abram suam, id est ancil-
 lam; vel proprium nomen est ancillæ (*Judith* x).
 « Et imposuit scapulæ ejus ascoperam vini, et
 vas olei, et polentam, et lapaces, id est cibum ole-
 ribus confectum, et panes et caseum, et profecta
 est. » Et admirati sunt sacerdotes pulchritudinem
 ejus, et oraverunt pro ea. Cumque descenderet
 montem, tenperunt eam exploratores, et duxerunt
 eam ad tabernacula Holofernis, qui statim captus
 est in oculis suis. Sedebat autem Holofernes in
 canopæo purpura, et auro et gemmis contexto, hoc
 est sericum reticulum muscarum, dictum sic a Ca-
 nopo oppido Ægypti in quo inventum est. Alii

A dicunt conopœum, quoniam instar conii a lato
 ascendit in acutum. Et dixerunt Assyrii : « Quis
 contemnet populum Hebræorum, qui tam pulchras
 mulieres habet, ut pro his merito pugnemus contra
 eos? » Cumque adorasset Judith, dixit ad eam Holo-
 fernes : « Cur placuit tibi, ut ad nos venires? » (*Ju-
 dith* xi.) Quæ respondit : « Certum est quod in
 perditionem ibit populus noster; graviter enim of-
 fendit Deum suum. Vasa enim Domini impendit pro
 victualibus alienigenis. Insuper ordinant, ut bibant
 sanguinem pecorum suorum, quem lex Dei omnino
 prohibet gustari. Nam et fame et siti jam inter
 mortuos computantur. Et misit me Dominus hæc
 ipsa annuntiare tibi, qui dicet mihi, quando reddet
 eis peccatum suum, et tunc veniens introducam te,
 usque in Jerusalem, et habebis omnem populum,
 sicut oves quibus non est pastor. Et ait Holofer-
 nes : Si fecerit mihi hæc Deus tuus, erit et Deus
 meus, id est in numero deorum meorum habebō
 eum, et tu magna eris in domo Nabuchodonosor. »

Et fecit eam introduci, ubi erant positi thesauri
 ejus (*Judith* xii). Cumque disponeret quod daretur
 ei de convivio suo, ait Judith : « Ex his quæ mecum
 detuli, manducabo, ne veniat super me ira Dei. Cui
 Holofernes : Cum defuerint ista, quid faciemus
 tibi? Quæ respondit : Vivit anima tua, quoniam non
 expendet omnia hæc ancilla tua, donec faciat Deus
 in manu mea hæc quæ cogitavi. » Petiitque sibi
 dari copiam egrediendi foras nocte ad adorandum
 Deum suum, et ita per triduum noctibus exibat, et
 baptizabat se in aquis***, et orabat Deum Israel.
 Quarto die fecit Holofernes cœnam servis suis, et
 dixit ad Vagao eunuchum : « Persuade Hebrææ illi,
 ut sponte consentiat mihi. Fœdum est enim apud
 Assyrios, ut mulier illudens viro, immunis trans-
 eat ab eo. Et ait ad eam Vagao : Non vereatur bona
 mulier intrare ad dominum meum. Quæ respondit :
 Quidquid illi placuerit, hoc mihi erit optimum, om-
 nibus diebus vitæ meæ. Et cum ornasset se, stetit
 ante faciem Holofernis. Qui jucundus factus est,
 bibitque vinum quantum nunquam biberat in vita
 sua. » — « Et cum sero esset, festinaverunt servi
 ad hospitia sua, et erat Judith sola in cubiculo. Por-
 ro Holofernes jacebat in lecto nimia ebrietate sopi-
 tus (*Judith* xiii). Dixitque Judith puellæ suæ, ut
 staret foras ad ostium, et observaret, et oravit cum
 lacrymis, dicens : « Confirma me, Domine Deus Is-
 rael, et respice in hac hora ad opera manuum mearum. »
 Et solvit pugionem de columna quæ erat ad
 caput lecti****, et percutiens bis cervicem abscidit
 caput ejus, et tradidit illum abræ suæ, et tollens
 conopœum egressa est. Cumque venisset ad portam
 civitatis, clamavit : « Aperite, quia nobiscum est
 Deus, qui fecit virtutem in Israel. Et occurrerunt ei
 omnes a minimo, usque ad maximum cum lumina-
 ribus, et proferens caput Holofernis et conopœum,
 ait : « Confitemini Domino, qui dedit nobis victo-
 riam in manu mea, et reduxit me immaculatam. »
 Et vocatus est Achior. et viso capite Holofernis, præ

navore cecidit in terram, sed resumpto spiritu adoravit Judith. Quæ dixit ad populum : « Suspendite hoc caput super muros, et diluculo facite impetum in hostes, qui turbati pro nece domini sui, vertentur in fugam (*Judith* xiv). » Tunc Achior circumcidit carnem præputii sui, et appositus est ad populum Israel. Misitque Ozias nuntios per civitates Judæ, ut egredierentur post eos. Porro egressi sunt Hebræi mane, et dixerunt Assyrii : « Egressi sunt mures de cavernis suis. » Cumque intrasset Vagao, ut excitaret Holofernem, vidit cadaver sine capite. Et ingressus tabernaculum Judith, non invenit eam. Et exclamavit ad populum : « Una mulier Hebræa fecit confusionem in domo Nabuchodonosor. Ecce caput Holofernis non est cum eo. »

Et turbati sunt valde fugæ præsidium quærentes (*Judith* xv). Et insecuti sunt eos filii Israel, et percusserunt eos, usque ad extremitates finium suarum. Per dies autem triginta vix collecta sunt spolia Assyriorum, et universa, quæ peculiaria Holofernis erant, dederunt Judith. Joachim autem summus pontifex venit de Jerusalem cum universis presbyteris ad videndum eam, et benedixerunt ei. Tunc cantavit Judith canticum Domino, dicens : « Incipite Domino in tympanis, » etc. (*Judith* xvi.) Super hoc canticum invenis quod dicit Hieronymus super psalmum *Domine Dominus noster* (*Psal.* viii). Quia cum in Hebræo legitur nomen Domine geminatum, sicut hic Adonai Domine Deus. Primum est Tetragrammaton^{*****}, secundum vero nomen Domini commune. In fine cantici prophetavit de die judicii, dicens : « Dominus omnipotens in die judicii visitabit suos, et vindicabit impios, ut urantur in sempiternis. » Post hæc ascendit Judith in Jerusalem cum populo, et obtulerunt Domino vota et repositiones suas. « Porro Judith universa vasa bellicosa Holofernis, et conopæum obtulit in anathema oblivionis, et solemnizavit omnis populus. » Et diem hanc in numero sanctorum dierum receperunt, vocantes Cambysen secundum Nabuchodonosor. Et reliit Judith filia Merari, Rubenitæ in Bethuliam. Ex matre fuit de tribu Simeon, et fuit in viduitate omnibus diebus vitæ suæ. Et completis centum quinque annis, mortua est, et sepulta cum viro suo Manasse, et dimisit abram suam liberam, et planxit eam omnis populus septem diebus. Porro Cambyses ingressus est Ægyptum, et vastavit eam, et abominatus religionem ejus, et cæremonias, templa deposuit, et ædificavit Babylonem in Ægypto. Cumque reverteretur ab Ægypto ægrotabat, et ferrebat cervicibus regum. Et mortuus est in Damasco.

^A *Additio 1.* Nam superior eo nullus fuit, voluit enim solus adorari pro Deo. Nec cum ægrotaret volebat in lectica deferri, nisi a cervicibus regum, quasi omnes superaret.

^B *Additio 2.* Tetranomius erat Cambyses, Artaxerxes, Assuerus, Nabuchodonosor.

(25) Ex historiis Josephi et aliis.

^A *Additio 3.* Mirum videbatur, quod aviculæ in arido loco rostro terræ infixo bibere videbantur, et inde percepit Holofernes aquam subesse.

^C *Additio 4.* Simile verbum habes in Luca, cap. xi, ubi legitur Pharisæus quidam invitasse Dominum ad prandium. Pharisæus ante coepit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium.

^D *Additio 5.* Cultellum magnum, quo ibat accinctus, sed intrans lectulum appenderat ad columnam.

^E *Additio 6.* Tetragrammaton, id est *quatuor litterarum*, י ה ו ה, ἰ ἡ ε, γ ν α υ, η he. Sed his litteris non representantur elementa illa, quæ de his debent representari; sicut nos per T, quandoque representamus sonum.

CAP. II. De duobus magis, et Dario filio Hystaspis.

(25) Post Cambysen unus de septem magis, qui judicabant regnum Persarum, Smerdes nomine, obtinuit regnum Persarum; ducens Panthæi, filiam Cambyse, in uxorem, simulat se non velle sibi regnare, sed conservare regnum Mergi fratri Cambyse, quia puer erat. Hunc tamen Mergum Cambyses prius occiderat in penetralibus templi, solo isto Smerde conscio hujus sacrilegii et parricidii. Cumque post septem menses regni sui moreretur Smerdes, substituit sibi fratrem, juvenem elegantem forma et viribus, dicens hunc esse Mergum Cyri filium, et Cambysis fratrem. Hæc autem occultatio regum de facili fieri potuit in Perside, quia ad regem nullus fere intrabat præter domesticos ejus. Unus autem de septem magis coepit illum habere suspectum, suspicans non esse Mergum. Ille magus inter concubinas regis filiam habebat; qui secretius loquens cum ea, monuit eam, ut de nocte attentius palparet caput regis, et deprehenderet utrum auriculas haberet. Hunc enim fratrem Smerdis, quondam sibi offensum, Cambyses mutilaverat auribus. Cumque puella deprehendisset eum aures non habere, indicavit hoc patri. Qui cum reliquis magis hoc indicasset, conjuraverunt in eum, et occiderunt eum, et non repugnaverunt nisi per annum isti duo fratres. Porro septem magi cum tractarent inter se quis eorum duceret filiam regis, et regnaret pro eo, complacuit eis ut tali vaticinio unus ex eis eligeretur: diluculo venirent super equos soli in atrio palatii ante fores templi, et cujus equus prior hinnitum daret, secundum oraculum deorum rex constitueretur. Erat unus eorum Darius filius Hystaspis, qui secretius loquens cum custode equorum suorum, mandavit ei, ut in loco ad quem in crastino convenire debebant, equo suo de nocte supponeret equam. Quo facto, cum in crastino septem magi ad eundem locum devenissent, statim ad equæ memoriam, equus Darii hinnitum dedit, et sine cunctatione in regem sublimatus est, et regnavit annis triginta novem regni Persarum. Huic familiaris erat Zorobabel. Cum enim

interdixisset Cambyses reedificationem templi, ascendit ad eum Zorobabel, et per hujus Darii interventum tentavit animum regis mutare, sed non potuit, et tunc persuasit Dario secretius, ut voveret votum Deo Israel; quod si eum regem faceret, restauraret ejus templum, et universa vasa Domini, quæ adhuc erant penes regem Persarum, remitteret in Jerusalem.

CAP. III. De consummatione templi, et Zacharia, et Aggeus.

Cum audisset itaque Zorobabel hunc regnare, fiduciahiter aggressus est reedificare templum, Aggeus et Zacharia exhortantibus populum (*I Esdr. v*). Qui prædicabant Deum eis offensum, eo quod habitarent in domibus laqueatis, et domus Domini esset desolata. Hoc autem signum iræ Dei esse dicebant, quod seminabant multum, et inferebant parum. Principes vero regis Persarum, qui erant trans flumen, interdicebant reedificationem. Cumque respondissent seniores Juda, quod Deus suus hoc eis præceperat, cui nefas est contradicere, placuit utrisque ut res ad Darium referretur. Et ascendit Zorobabel cum nuntiis principum ad regem, et honoratus est ab eo, supra quam speraret. Nam in cubiculo regis dormiebat cum aliis duobus cubiculariis. Porro Darius rex cœnam exhibuit satrapis Persarum, et præfectis Indiæ et Æthiopiæ, et magistratibus centum viginti septem provinciarum (*III Esdr. III*). Eadem nocte expergefaciis noctem ducebat insomnem, et proposuit quæstionem tribus custodibus corporis sui, quod de tribus fortius videretur, rege scilicet, viro et muliere, promittens ei munera et honorem qui sapientius responderet. In crastinum coram satrapis et magistratibus accesserunt illi tres. Et ait primus regem esse fortiozem cunctis. Cum enim homo præsit cæteris animantibus, rex præsit homini, et ad nutum ejus omnia fiunt. Secundus autem prætulit vini fortitudinem, quia cum homo non præsit cæteris, nisi animi fortitudine, vinum superat ipsam animi fortitudinem. Zorobabel vero mulierem fortiozem utroque asseruit (*III Esdr. IV*). Nam et regibus, et eis qui vites plantant, mulieres, et vitam conferunt, et alimoniam, et ad robur usque perducunt, et pro mulieribus homines animas ponere non timent. Retulit quoque se vidisse concubinam cujusdam regis, alas regi impoñentem; cumque illa risisset, regem arridentem, et ea molesta, regem molestatum. Super hæc omnia vero veritatem dixit esse fortiozem, quæ immutabilis est et sempiterna. Veritas enim Dei omnia creaverat, et ab ejus providentia orbis regebatur, et nil ei resistere poterat. Cumque omnes indicassent fortiozem omnibus esse veritatem, dixit rex ad Zorobabel, ut peteret ab eo quod vellet. Et postulavit Zorobabel fieri templi reedificationem et vasa Domini remitti in Jerusalem. Et gavius est rex. Nam idipsum meminit se vovisse. Et scripsit principibus suis per epistolam trans flumen, ut nulatenus impedirent Judæos, sed de sumptibus regis

A juvarent eos, dantes eis per singulos dies hostias, simitam, vinum, et sal, ut offerant ea Deo cœli, et orent pro vita regis, et filiorum ejus (*I Esdr. VI*). Et addidit: « Qui hanc mutaverit jussionem, tollatur lignum de domo ejus, et configatur in eo, domus autem ejus publicetur. Ego Darius statui decretum, quod studiose impleri volo (*ibid.*). » Remisit quoque Darius vasa Domini per manum Zorobabel (*III Esdr. VI*). Qui regressus faciens per Chaldæam, contribulibus suis regis mandata patefecit, et ascenderunt cum eo multi Jerosolymam. Igitur anno secundo Darii, mense octavo, instabant operi, et compleverunt illud anno septimo Darii, qui erat quadragesimus sextus regni Persarum, secundum quod dictum est in Evangelio: « Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc (*Joan. II*) », id est a prima licentia quam dedit Cyrus redeundi, et reedificandi templum usque ad septimum annum Darii, quo consummatum est tot anni fluxerunt. Et mortuus est Aggeus, et sepultus juxta sacerdotum monumenta.

Convererunt autem filii Israel ad dedicationem templi **, et dedicaverunt illud mense duo decimo qui apud Latinos Martius dicitur, vicesima tertia die mensis (*III Esdr. VII*). Et hæc est secunda templi dedicatio vernalis. Et celebraverunt filii Israel Phase, secundum legem Domini. De arca vero quomodo, vel quando receperunt eam incertum est. Sed si verum est quod Epiphanius dicit, eam usque ad judicii diem non esse egressuram de latibulo petre, certum est quod Hebræi, instar prioris, ædificaverunt alteram. Nam inter manubias quas tulerunt Romani de Judæa, leguntur translata arca Domini, candelabrum et mensa. Et mortuus est Zacharias in senectute bona, et sepultus juxta Aggeum. Porro Darius, cum discessisset ab eo Ægyptus, mortuus est.

* *Additio 1.* De eodem etiam Hieronymus in quadam epistola dicit: Quod cum maximum et pulcherrimum congregasset exercitum, una vice ascendit cum paucis in tumulum, ut omnes conspiceret, et cœpit flere. Et cum quæreretur cur fleret, cum passus esset illi: gaudendum super tanto exercitu, respondit: Ideo fleo, quia nullus istorum durabit vivens post centum annos, sed erunt omnes pulvis et cinis.*

** *Additio 2.* Hoc dixerunt Judæi quando Dominus dixit: Solvite templum hoc, et iterum excitabo illud.

*** *Additio 3.* Tres leguntur templi dedicationes, una facta a Salomone, post consummationem templi ab eo facti. Et hæc est facta in Septembri, sicut habes in libro *Ragum*, anno undecimo regni Salomonis (*III Reg. VI*); secunda legitur hic facta in vere sub Dario, Zorobabel auctore. De tertia legitur quod facta fuerit per Judam Machabeum, qui, devicto Antiocho Epiphane, dedicavit templum, adeo immundatum et desolatum ab eo, ut etiam frutices in eo pullulasse dicantur. Et dicitur falsæ

encensatum vicesima die Decembris (*I Mach. iv*). Hæc dedicatio stetit in posterum, de qua dicitur in Evangelio: « Facta sunt encensia in Jerosolymis, et hiems erat (*Joan. x*). »

Incidentia.

Romæ post exactos reges primum consules a Bruto esse cœperunt, et vix usque ad quintum decimum lapidem Roma tenebat imperium. Inde tribuni plebis, et dictatores, et rursus consules rempublicam rexerunt, usque ad Julium Cæsarem. Pythagoras mortuus est. Romæ populus a patribus, facta seditione discessit.

* *Additio* 1. Milliaris terminis lapidum distinguuntur, et non plus tunc protendebatur Romanum imperium, quam quindecim miliaria.

CAP. IV. De Xerxe.

Post Darium Xerxes filius ejus successit ei in regnum; qui paternæ voluntati, honorando Deum, hæres apparuit. Eo tempore princeps fuit sacerdotum Eliachim, sive Joachim filius Jesu, et erat in Judæa cura rerum gerendarum penes sacerdotes, quæ prius sub regibus et iudicibus fuerat. Recepit autem Xerxes Ægyptum, quæ a patre discesserat, et Græciam vastavit. De cujus fortitudine multa refert Græcorum historia. Sub hoc dicit Josephus Esdras venisse in Judæam, sed sub Artaxerxe ipse dicit seipsum venisse. Post Xerxem regnavit Artabanus mensibus septem.

* *Additio* 1. Non determinatur hic, quanto tempore regnaverit Xerxes.

Incidentia.

Eo tempore natus est Socrates: lapis habens formam caprinam in Ægæum mare de celo cecidit.

CAP. V. De Artaxerxe et Esdra.

Post hæc Artaxerxes, qui et Longimanus dictus est, regnum Persarum obtinuit. Eo tempore Esdras Aaronita legem succensam a Chaldæis reparavit. Novos quoque apices litterarum excogitavit, qui faciliores ad scribendum fœrent, et ad pronuntiandum, et propterea velocis scriba dictus est (*I Esdr. vii*). Nec est mirandum si per Spiritum sanctum libros reparavit, cum plures in diebus nostris Psalterium, et librum Hymnorum, et plures libros hujusmodi delatos, scirent reparare. Addidit etiam quædam de suo, sicut titulos psalmorum, et plura quæ leguntur in *Pentateucho*. Sicque verisimile est quædam, quæ superflua intellexit, ipsum subtraxisse. Tradunt etiam quidam modum scribendi a dextra in sinistram eum Judæis tradidisse, cum prius ad modum arantium scriptarent. Unde et scriptura exaratio solet dici. Scribebant autem a sinistro cornu in dextrum, et a dextro redeundo scribebant in sinistram. Forte per illum modum scribendi præfiguravit Spiritus sanctus seipsum, quod modo significatur in missa, per translationem libri de dextera in sinistram. Porro Esdras invenit gratiam in oculis Artaxerxis, et petiit ab eo licentiam ascendendi in Jerusalem, ut in lege quam reparaverat, populum suum erudiret. Dedit ergo ei

A rex licentiam redeundi, et tradidit ei epistolam ad principes suos trans flumen, et ad custodes arcum publicæ, ut traderent Esdræ absque mora quæcumque peteret ab eis, usque ad argenti talenta centum, et ad frumenti coros trecentos ac botos oboli centum, sal vero sine mensura (*I Esdr.*). Ministros vero templi sacerdotes, levitas, cantores, janitores, et Nathinæos ab omni vectigali, tributo et annone absolvit. Dedit quoque Esdræ potestatem amovendi et constituendi iudices, et præsidēs trans flumen, secundum sapientiam suam, et puniendi contumaces, sive in mortem, sive in exilium, sive in condemnationem substantiæ, vel certe in carcerem. Hanc epistolam Esdras legit Judæis in Babylonia constitutis. Exemplum vero ejus misit ad filios Is-

B rael, qui erant ultra montes Caspios, et venerunt de eis ad Esdras sacerdotes, et levitæ de Nathinæis ducenti viginti. Et fuerunt cum eo mille, et septingenti (*I Esdr. viii*). Et egressi sunt anno septimo regis Artaxerxis de Babylonia, primo die primi mensis, et convenerunt ad fluvium, qui decurrit ad Ahava. Josephus dicit juxta Euphratem. Et potest esse Ahava fluvius decurrens in Euphraten, vel Euphratis rivulus. Et manserunt ibi tribus diebus, et prædicavit eis Esdras jejunium, ut affligerent se coram Domino, et peterent ab eo viam rectam et securam. Erubuit enim Esdras petere a rege ducatum in via, dicens: « Manus Dei nostri est super omnes qui quærunt eum. » Et separavit

C Esdras de sacerdotibus duodecim, quibus commisit vasa Domini, et munera quæ mittebat rex in Jerusalem, et principes ejus et populus. Et venerunt in Jerusalem mense quinto, et siluerunt tribus diebus. Quarta die intulerunt in domum Domini, quæ secum tulerant, offerentes holocausta in gratiarum actionem, dederuntque epistolam regis ducibus trans flumen, qui honoraverunt populum Dei, et domum Dei. Tunc accesserunt ad Esdras principes Israel dicentes: « Non est separatus populus Israel a populo terrarum (*I Esdr. ix*). » Tulerunt enim de filiabus suis sibi et filiis suis uxores. Manus quoque sacerdotum et principum et sacri servorum in hæc invenitur transgressione. Tunc scidit Esdras vestimenta sua, et flens, et orans jacuit in terra,

D usque ad sacrificium vespertinum. Tunc accesserunt ad eum principes, dicentes: « Surge, tuum est discernere quid agamus. Manus nostra erit tecum (*I Esdr. x*). » Tunc adjuravit Esdras sacerdotes, principes, et levitas, ut projicerent universas uxores alienigenas, et eos qui de eis nati erant. Et missa est vox ad omnes filios transmigrationis, et convenerunt in Jerusalem in tertium diem mense nono, qui Decembris apud Latinos dicitur, vicesimo die mensis. Et surgens Esdras criminabatæ illos, quod contra legem Dei, semen sanctum commiscuerant semini incircumcisorum, et opus esse ut abjicerent uxores. Et respondit multitudo: « Populus multus est, et tempus pluvie, et non sustinemus stare foras, et opus hoc non est diei unius,

vel duorum. Elige tibi principes, et transi per universum Israel, et apud quoscunque inveneris mulieres alienigenas, ejice eas incunctanter. » Et inventæ sunt in Jerusalem primo apud filios Jesu filii Josedec, et fratres ejus, et statim ejectæ sunt: nec enim credendum est Jesum magnum sacerdotem habuisse alienigenam. Et quod visus est Zacharias sordidis vestibus indutus, ad filios ejus referendum est. Vel quia cum pontifex esset, populum non arguebat. Idipsum fecerunt per universum Israel, et offerebat unusquisque, apud quem inventa erat hæc transgressio, arietem pro declinatione peccati.

* *Additio 1.* Quidam tradunt Esdras fuisse Josedec patrem Jesu, vel Malachiam.

** *Additio 2.* Hic significatur quod fides unius Dei, qui prius fuit in Judæis per dextram, nunc quiescit in gentibus per sinistram, in fine revertetur ad illos. Propter hoc sciendum est quod, si unum luminare sit in missa proprie semper debet esse in sinistra, ad significandum quod lumen fidei modo tantum quiescit in gentibus.

CAP. VI. De Nehemia.

Et factum est in anno vicesimo regis Artaxerxis. Erat pincerna regis Nehemias de filiis captivitatis (*II Esdr.* 1). Qui dum esset in Susis castro audivit peregrinos Hebraice loquentes, et accedens sciscitatus est ab eis de statu Judææ et Jerusalem, et accepit ab eis urbem esse sine muris, et habitare in ea populum Dei in afflictione. Nam per dies sustinebant hostium impetus, et noctibus intrabant latrunculi, et plateas implebant cadaveribus occisorum. Et flevit Nehemias, et cibum desiderabilem non gustavit, nocte et die clamans ad Dominum. Cumque staret in mensa, et levaret vinum regi, apparuit quasi languidus ante eum (*II Esdr.* 11). Et ait rex: « Quare tristis es, quodve malum latet in corde tuo? Et respondit tremens: « Quia civitas sepulcri patrum meorum deserta est. Si hominem tibi videtur mitte me, et reedificabo eam. » Et ait regina, quæ sedebat juxta regem: « Quando revertaris? Et constituit ei tempus revertendi. Nec fuit hæc regina Esther, ut quidam tradiderunt: Nec in diebus Esdræ historia illa occurrit. Non enim diebus Esdras in volumine suo siluisset. Et dedit rex Nehemiæ epistolam ad principes trans flumen. In qua mandaverat de honore exhibendo Nehemiæ tanquam duci, et legato misso a latere ejus, et impendiis urbis reedificandæ. Et misit eum eo principes militum, et equites, et transitum faciens per Babyloniam, multos de filiis captivitatis secum reduxit, et venit in Jerusalem anno vicesimo quinto regis Artaxerxis secundum Josephum. Porro in Jerusalem summus erat sacerdos Elisaphat, filius Esbachim. Et siluit Nehemias tribus diebus, et nocte consurgens cum paucis circumibat ruinas murorum, considerans qualiter reedificari possent. Quarto die locutus est Nehemias ad multitudinem: « Venite, reedificemus muros Jerusalem, et non

A simus ultra in opprobrium gentibus. Manus enim Dei nobiscum est, verba regis quæ locutus est mihi.

* *Additio 1.* Ab hac reedificatione intelligenda est computatio annorum, quæ innuitur in prophetia Danielis, supra octava visione: « Scito ergo, et animadverte (*Dan.* 1x). »

CAP. VII De reedificatione Jerusalem.

« Et surrexerunt sacerdotes, et ædificaverunt portam gregis (*II Esdr.* 11). » Alia translatio habet, « Ædificaverunt portam et probaticam piscinam. » Hæc est porta juxta templum, per quam inducebantur greges ad offerendum. Hæc alibi turris gregis dicitur. Fuit autem altera turris gregis in via Bethlehem, ubi Jacob pavit pecora sua (*Gen.* xxxv), et pastores vigilantes super gregem suum viderunt multitudinem militiæ cælestis (*Luc.* 11). Secundo filii Asnaæ ædificaverunt portam piscium, et statuerunt valvas ejus, et seras et vectes. Hæc respicit Joppen et Diapolim, per quam inferebatur copia piscium. Hæc, secundum Josephum, postea dicta est porta David. Tertio ædificaverunt portam veterem pigmentarii et aurifices. Vestigia enim istius erant in diebus Jebusæorum, et Melchisedech. Quarto, portam vallis, quæ scilicet in vallem ducebat Josaphat, ædificaverunt filii Zanoæ. Quinto ædificavit portam sterquilini Melchias princeps vici Bethacharam. Per hanc portam sordes civitatis effuebant inundantibus fluviiis in torrentem Cedron. Sexto ædificavit portam fontis princeps pagi Maspha, et muros piscinæ Siloæ. Muros autem inter portas ædificavit populus per vicus, et civitates; unusquisque secundum possibilitatem suam. Nec te moveat si alia nomina portarum invenias, quæ forte in inferiori muro factæ sunt, cum aliqua de prædictis, alia postea sortitæ sint vocabula. Nam porta negotiatorum, forte porta est gregis, in qua negotiatores ergasteria sua posuerant ob templi viciniam. Sed et porta judiciaria potuit esse porta vetus, quæ in fronte civitatis prior eminebat. Porta vero aquarum potuit esse porta fontis. Porta vero equorum non fuit porta civitatis, sed statula erat ante atria templi, usque ad quam ascendere in equis licitum erat. Porro Nehemias cum servis suis instabat operi, nec somno, ac cibo suaviter utebatur, sed sub necessitate. Et consummatum est opus per annos duos, et quatuor menses, licet in multa angustia et plurimis impedimentis. Primo enim finitimæ nationes in manu forti aggredebantur eos. Nehemias vero mediam partem populi armatam statuit extra civitatem, ut sustinerent impetus agredientium. Altera vero media pars ædificabat, una manu ponentes lapidem, altera gladium tenentes (*II Esdr.* 1v). Porro secundum intervenit impedimentum: fames enim orta est in terra, et obligavit se populus debito sub usuris, sed et agros, et vineas et oliveta vendere compulsi sunt, tandem etiam filios et filias venundare in servos et ancillas (*II Esdr.* v). Et convocata multitudo compulsi Nehemias divites et magistratus remittere usuras, et

restituere vineas, et seruos, et agros, quos emerant. Et excutiens sinum suum, dixit: « Sic excutiat Deus operam virum, qui non compleverit verbum hoc. Et dixit universa multitudo, Amen. » Ipse quoque annonas quæ regi debebantur, condonavit. Qui cum dux missus esset a rege, tamen annonas, quæ duobus debebantur, non comedit a prima die qua egressus est a rege, usque dum rediit ad eum. Præterea tertium habuit impedimentum, quod principes trans flumen, qui invadebant ei, corroperunt minoribus quosdam seniorum, qui erant in Jerusalem, ut enim morti traderent (*II Esdr. vi*). Quod cum requirerent, variis eum terrebant rumoribus, ut sic ab opere cessaret, dicentes: « Multi conjuraverunt adversum te, vade et abscondere ab eis. » Rursumquealebant: « Delatum est ad regem quod vellis rebellare, et facere te regem in Judæa. Noli exasperare dominum tuum. » Cumque multa fingerent in hunc modum non prevaluerunt, quia manus Domini erat cum eo.

CAP. VIII. De inventione ignis.

Postquam autem edificatus est murus, quia rari erant habitantes in Jerusalem, præcepit Nehemias ut clauderentur portæ ante solis occasum, nec aperirentur ante calorem solis (*II Esdr. vii*). Cumque immineret mensis septimus, qui fere totus apud eos sollemnis est, convenerunt in Jerusalem quasi vir unus (*II Esdr. viii*). Et accepit Nehemias, quod non habebat ignem de sublimi. Traditumque est ei a senioribus, quod Jeromias in diebus captivitatis absconderat stipites altaris et prunas in inferioribus terra: in valle Josaphat. Cumque venissent ad locum, eruderaverunt puteum, et invenerunt stipites, et prunas, et aquam crassam, tollentes ea super struem lignorum, et hostias, quæ erant super altare projecerunt, et erupit ignis (*II Machab. i*). Et appellavit Nehemias hunc diem Nephthar quod interpretatur purificatio. Alii dicunt Nephi. Et orabant sacerdotes, Jonatha inchoante, et cæteris respondentibus. Nehemias quoque specialem edidit orationem.

* *Additio 1.* Nota quia hoc quod hic dicimus, magis factum est sub Nehemia, scilicet, orabant sacerdotes, Jonatha inchoante, etc. Romana Ecclesia in quadam epistola, in quodam die jejunii, dicit factum tempore Machabeorum intitulus epistolam: *Lectio libri Machabeorum*: qui fuerunt longe post Nehemiam. Et ita videtur quod hic dicitur contrarium esse Ecclesie. Solvetur ergo sic, quia cum secundus liber *Machabeorum*, de quo sumitur illa epistola, non sit historicæ prosecutio, sed tantum epistola quædam missa a Juda et senioribus ad alios Judæos dispersos tantam, a Juda illis dispersis, et hoc factum notificatur, et festività, noviter instituta, celebranda mandatur, non principaliter enarratur.

CAP. IX. De observatione tabernaculorum.

Porro prima die scenopegiarum dixerunt Esdræ,

A ut afferret librum legis, et legeret coram populo (*II Esdr. viii*). Sætiique Esdras super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum juxta partem aquarum, id est portam atrii, secus quam erant luteræ, et legit de mane usque ad medium diem. Levitæ vero duodecim silentium faciebant in populo. Flebat autem omnis populus, et dixit ad eos Esdras: « Nolite contristari quia sanctus dies Domini est, sed ite, comedite pingua, et bibite mulsum, et date partes eis qui non præparaverunt sibi. » Cumque rediissent in diem secundum, invenerunt in lege præceptum esse a Domino, ut habitent filii Israel in tabernaculis mense septimo in die sollemni. Et mandante Esdra egressi sunt, et tulerunt frondes olivæ, et ligni pulcherrimi myrti, et palmarum, et fecerunt sibi tabernacula in atriis, et domatibus suis, et in atriis domus Domini, que non fecerat a diebus Josue filii Nun. Et observatum est deinceps in Israel, usque in hodiernum diem. Die vero octavo fecerunt collectam, juxta ritum, statuentes ut quisque daret tertiam partem sicli per annum ad oleum, et panes propositionis ad ligna, et sacrificia sempiterna, in diebus festis, et pro peccato. Die vero vicissima quarta quia audierant in lege, Ammonites et Moabites non intrabunt ecclesiam Dei (*II Esdr. ix*), separaverunt ab ecclesia alienigenas, et in mundatione sua statuerunt in crastinum generale jejunium, ut alligerent animas suas homines et jumenta, usque ad pueros septennos, et convenerunt octies ad audiendam legem, quater in die et quater in nocte. Lectio terminata prosternebatur populus ad orandum, et fiebant preces super eum, et tandem benedictio sacerdotalis. Ex his, ut dicit Beda, Ecclesia traxit exemplum: nam, et supra gradus legitur, et levitæ proclamationes faciunt in populo, et octies convenitur ad ecclesiam, etsi non penitus eo modo quo illi. Semel enim in nocte surgimus ad nocturnos, secundum illud: « Media nocte surgebam ad consistendum tibi (*Psal. cxviii*), etc. » In dies vero septies psallimus, secundum illud: « Septies in die laudem dixi tibi (*ibid.*). » Singulis autem horis legitur lectio, quam capitulare dicimus, postquam prosternitur ad preces in diebus profestis, et subditur oratio pro benedictione.

CAP. X. De edificatione muri, et obitu Nehemie.

Porro Nehemias videns urbem sere vacuum lectam habitantibus, rogavit optimates, ut habitarent in Jerusalem, et benedixit eis qui se sponte obtulerunt (*II Esdr. xi*). Reliqua vero multitudo misit sortem, et decimum caput fecit habitare in Jerusalem. Post aliquod tempus congregati sunt in Jerusalem ad dedicationem muri, et ascenderunt accedentes, et levitæ, cantores cum musicis instrumentis, et psallentes incedebant per murum (*II Esdr. xii*). Esdras vero præcedebat, Nehemias, et optimates cum eo super alteram partem muri incedebant.

bant psallentes. Reliqua vero multitudo sequebatur eos super terram, et ducebant choros (26).

His expletis rediit Nehemias ad regem in Perside, anno secundo et trigesimo regni sui, et mortuus est Esdra in senectute veneranda, et cum multa liberalitate sepultus in Jerusalem. Hunc quidam Hebræorum autumant fuisse Malachiam. Sed Malachias post regressum captivitatis natus est in Judæa in Sophis. Quem quia vitæ optimæ fuit, et aspectu decorus, populus appellavit Malachi, id est *Angelum*. Tradunt etiam, quod quæ propheticæ dicebat, eadem die angelus Dei apparens iterabat. Et mortuus est dum adhuc juvenis esset, et sepultus in agro suo.

Porro circa finem dierum suorum rediit Nehemias in Jerusalem ex beneplacito regis, et intellexit mala quæ fiebant in ea (*II Esdr. XIII*). Sacerdotes namque in diebus vicis suæ non habitabant in gazophylaciis circa templum, sed in domibus propriis cum omni domo sua, et custodiam vasorum Domini posuerant in domibus sequestratis a templo. Et edificavit de proprio gazophylacia, in quibus excubabant sacerdotes, et reponebantur vasa. Præterea invenit populum calcantes torcularia in Sabbato, et inferentes in Jerusalem vinum, et uvas, ficus, et omne onus. Gentes quoque inferebant pisces, et venalia, et vendebant in Sabbatis filiis Juda. Et objurgavit optimates, dicens : « Cur profanatis diem Sabbati, et inducitis iram Dei super Israel, et super civitatem hanc? » Et adjuravit eos de custodia Sabbati, et præcepit claudi portas in Sab-

bato, ne intrarent negotiatores : et manserunt extra Jerusalem semel et bis. Et contestatus est eos Nehemias, quod si deinceps venirent, manum mitteret in eos, et recesserunt. Et fecit Nehemias in Jerusalem bibliothecam, congregans libros de regibus, et libros prophetarum et David, et epistolas regum, et de donariis, et pro his omnibus, quæ fecerat oravit Nehemias ad Deum, dicens : « Memento mei, Deus meus, in bonum. »

Hucusque sumpta est series historiæ ab annalibus Hebræorum præter Esther. Quæ vero post hoc apud Judeos gesta sunt, de scriptis Josephi et Africani exhibentur, et de libro *Machabæorum*, quem quidam ab Hebræis scriptum autumant, quidam a Græcis. Et mortuus est Nehemias vir benignus, et sepultus juxta murum, quem ædificaverat. Post Artaxerxem regnavit Xerxes duobus mensibus, post quem Sogdianus mensibus septem. Post quem regnavit Darius, cognomento Nothus, sub quo Ægyptus recessit a Persis.

Incidentia.

Ea ætate solis defectio facta est, et ignis de Ætna erupit. Plato natus est, Hippocrates medicus claruit, Dionysius in Sicilia tyrannidem exercuit. Post Darium regnavit Artaxerxes, qui cognominatus est Mennon, Darii et Parasitidis filius. Hic ab Hebræis dicitur Assuerus. Sub hoc historia Esther conscripta est.

(26) Ultra Bibliam hæc sunt.

HISTORIA LIBRI ESTHER

CAP. I. *Præfatio.*

Librum Esther transtulit Hieronymus ad petitionem Paulæ et Eustochii de Hebræo in Latinum et quia in Græco corruptus erat per varias editiones relevavit eum de archivis Hebræorum, et diligenter transtulit de verbo ad verbum. Regnavit Assuerus ab India, usque ad Æthiopiam super centum et septem viginti provincias, et erat in Susis civitate solium regni ejus. Tertio igitur anno imperii sui fecit grande convivium cunctis principibus suis et inelytis provinciarum coram se centum et septuaginta diebus (*Esther. 1*), in domo illa mirabili, de qua legitur in historia Alexandri, ejus columnæ erant argenteæ, tectum instar firmamenti concameratum, habens gemmas diversi coloris, in figuram siderum, et signorum dispositas. « Post hos dies convivii invitavit omnem populum, qui erat in Susis, et discubuerunt extra domum septem diebus, in vestibulo horti deliciarum. In horto erat vinea habens vites argenteas, et palmites aureos et botros ex varietate

gemmarum distinctos. Super convivantes extensa erant tentoria, quæ appendebantur columnis argenteis, et marmoreis, eburneis circulis inserta, funibus bysinnis atque purpureis. Lectuli quoque aurei, et argentei dispositi erant super pavimentum smaragdino et pario stratum lapide. Bibebant autem omnes in aureis poculis vinum præcipuum, et abundans, nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum, licet id moris esset apud Persas. Vasthi quoque regina fecit convivium feminarum in palatio regis. Die autem septimo cum rex incalisset merito præcepit septem eunuchis, ut introducerent reginam in decore suo, ut ostenderet omnibus pulchritudinem illius. Quæ ad imperium regis venire contempsit. Et iratus rex quæsit a septem sapientibus, qui videbant faciem ejus, cui sententiæ Vasthi subjaceret. Et respondit Mamuchan : Non læsit te solum Vasthi, sed et omnes viros regni tui. Nam ejus exemplo mulieres parvipendent imperia virorum. Egrediat autem edictum a facie tua, ut al

tra Vasthi non ingreditur ad regem, sed altera A melior regnet pro ea. Et exiit edictum in omnes provincias per epistolam regis.

« Et dixerunt pueri regis ad eum : Quarantur regi puellæ virginæ speciosæ, et tradantur Egeo eunuchō ad custodiam, et accipiant mundum muliebrem (*Esther. 11.*), id est vestes, et cultus, et ornatus. Unde et ministros talium mundiburdos vocamus, et quæcunque oculis regis placuerit regnet pro Vasthi. Placuit sermo regi, et iussit hoc fieri. Erat tunc in Susis Judæus, vocabulo Mardocheus, de tribu Jemini, qui descenderat de transmigratōne Jechoniæ. Illic erat nutritius filix fratris Edissæ quæ et Esther vocabatur, quam, orbatam utroque parente, Mardocheus adoptaverat in filiam. Hæc inter cæteras tradita est eunuchō, nec indicavit populum suum. Sic enim mandaverat ei Mardocheus, et invenit gratiam in oculis eunuchi, et acceleravit ei cultum muliebrem, et dedit ei septem puellas, ut eam ornarent et excolerent. Porro virginæ per sex menses ungebantur oleo myrrhino, et aliis sex quibusdam pigmentis et aromatibus utebantur, ut post annum ingrederentur ad regem, et quæ vespere intrabat egrediebatur mane, nec poterat redire, nisi rex ex nomine jussisset eam venire. Mardocheus autem versabatur in vestibulo domus regis curam agens salutis filix. Tandem instabat dies quo Esther, filia Abihail, intrare debebat ad regem, nec quæsit ab Egeo cultum muliebrem; sed posuit in voluntate ejus, qui tenebatur puellis dare quæcunque petissent. Et intravit ad regem anno septimo regni ipsius, mense decimo qui Hebraice dicitur Thebeth, Latine Januarius, et invenit gratiam apud regem, et fecit eam regnare pro Vasthi. Et celebravit nuptias per mensem, et mandavit per eos, qui *Aggari* dicuntur, id est cursores, requiem in universo regno per tempus nuptiarum. Mardocheus autem, qui frequentius morabatur in Babylonia unde et adducta fuerat Esther, transtulit se in Susis. Eo tempore irati sunt regis duo eunuchi janitores, et machinabantur ut occiderent regem. Quod non latuit Mardocheum, et indicavit Esther, et illa ex nomine Mardochei detulit ad regem. Quæsitumque est, et inventum, et appensi sunt in patibulo. Et traditum est coram rege in annalibus, in quibus reges accidentia temporis sui redigebant.

Post hæc Assuerus exaltavit Aman Amalechiten, qui erat de stirpe Agag, quem Samuel trucidavit, et adorabant eum servi regis præter Mardocheum, qui propter patrias leges coram eo genu non flectebat. Quod attendens Aman indignatus est, et accipiens eum Hebræum esse (*Esther 111.*), ait : Persæ liberi flectunt genua, hic autem servus dedignatur. Et disposuit perdere Judæos, qui erant in regno Assueri veteri motus odio, quia Judæi debebant Amalechitas. Duodecimo itaque anno regni Assueri, mense primo, missa est sors in urnam, quæ Hebraice dicitur phur, coram Aman, quo die, et quo mense gens Judæorum deberet interfici, et

exiit mensis duodecimus. » Tunc ait Aman ad regem : Interest regi servare pacem; novæ autem pacis est dissimilitudo. « Est enim gens in regno tuo dissimilis cæteris, novis utens legibus, insuper et regis scita contemnens. Expediit tibi, ut non insolenscat, decerne ergo ut pereat. Et ne dispendium sentias in tributis decem millia talentorum appendam arcariis gazæ tuæ. Tulitque rex anulum, quo utebatur, et dedit illum Aman, dicens : Argentum tuum tibi sit, et de populo age quod tibi placet. Tunc scripsit Aman ex nomine regis litteras anulo regis designatas in omnes provincias, ut occiderentur Judæi a parvulo usque ad senem, et bona eorum diriperentur tertio decimo die mensis duodecimi. Statimque in Susis pendit edictum. »

B Quod cum legissent Judæi fleverunt. Sed et Mardocheus indutus est sacco, et aspersus cinere, magna voce ejulabat præ foribus palatii (*Esther 1v.*). Non enim fas erat indutos sacco intrare palatium. Quod cum accepisset Esther, consternata est, et misit ei vestem, qua indutus intraret ad eam, quam accipere noluit, sed significavit ei per eunuchum causam fletus, et exemplar edicti, quod pendebat in Susis misit ei, monens eam, ut intraret ad regem, et supplicaret ei pro populo suo. Quæ respondit : Jam triginta diebus non sum vocata ad regem, et decretum est ut qui non vocatus accesserit moriatur, nisi forte rex auream virgam ad eam extenderit. Rursumque Mardocheus ad eam : Quid scis C utrum idcirco ad regnum veneris, ut in tali tempore parareris? Si nunc silueris, per alium liberabit Dominus populum suum, et tu et domus patris tui peribitis. Tunc mandavit Esther Mardocheo, ut omnes Judæi, qui erant in Susis per triduum jejunarent, et orarent pro ea, sed et ipsa jejunavit. »

« Die autem tertia induta regalibus stetit in atrio domus, contra basilicam regis cum duabus puellis, quarum unam incumbentem sustinebat, altera sequens longitudinem vestis summis digitis deportabat (*Esther v.*). At rex sedebat supra solium contra ostium domus. Qui cum respexisset eam torvo vultu collapsa est. Cumque vidisset Esther lapsam placuit ei, et extendit contra eam auream virgam. Quæ consurgens, et accedens, osculata est summitatem virgæ, et ait rex : Quid vis, Esther? Quidquid petieris dabo tibi. Quæ respondit : Obsecro ut venias ad me hodie, et Aman tecum ad convivium. Et surgens venit ad eam. Et fovens eam gremio, consolabatur dicens : Noli timere; pro subditis lex data est, tu vero mihi conregnas. Veneruntque ambo ad convivium reginæ. Cumque bibisset abundanter, ait : Pete quod vis, Esther, et imperabis. Quæ respondit : Obsecro ut veniat cras rex, et Aman ad convivium, et indicabo eis cor meum. Egressus est itaque Aman lætus. Cumque vidisset Mardocheum non assurrexisse sibi indignatus est, et cor; vocans uxorem et amicos, exposuit eis omnem gloriam suam, addens quod eum solum cum regē Esther vocavit ad convivium. Verumtamen se nihil

habere reputabat, dum viveret Mardocheus. Et a men Judæorum celebre, ita ut plures de gentibus dixerunt ei: Jube parari trabem quinquaginta cubitorum, et suggere regi, ut appendatur Mardocheus in ea, ut sic eas lætus cum rege ad convivium, et jussit parari crucem. »

« Noctem illam rex duxit insomnem, et jussit sibi legi Annales (*Esther vi*). Et ventum est ad locum ubi scriptum erat, quod Mardocheus nuntiaverat ei facinus eunuchorum. Et ait rex: Quid honoris consecutus est Mardocheus pro hac fide? Et dixerunt ei: Nihil. Et quæsit rex quis esset in atrio. Et dixerunt pueri, Aman. Ipse enim intraverat, ut suggereret regi de morte Mardochei. Cumque vocatus intrasset Aman, dixit rex ad eum: Quid debet fieri viro, quem rex vult honorare? Qui cogitans pro se dictum esse, respondit: Debet indui stola regia, et coronari diademate, et sedere super equum regis, et primus de principibus tenere equum, et per civitatem incedens clamet: Sic honorabitur, quem rex voluerit honorare. Dixitque ei rex: Festina, et fac ut locutus es Mardocheo. Cave ne quidquam ex his quæ locutus es prætermittas. Et fecit Aman Mardocheo, ut locutus fuerat. Qui prius renitebatur, putans sibi illud ab Aman; sed, cognita veritate, consensit. Et rediit Mardocheus ad fores palatii. Aman vero festinabat in domum lugens, et aperto capite. Et dixerunt ei amici ejus: Si de semine Judæorum est Mardocheus ante quem cadere cœpisti, non poteris ei resistere, sed ca-

des. »

« Et ecce nuntii regis compellebant eum intrare, et intravit cum rege ad convivium (*Esther vii*). Et ait rex: Pete quod vis, Esther. Quæ respondit: Dona mihi animam meam, et populum meum ne pereamus. Utinam in servos venundaremur, et gemens tacerem. Et ait rex: Quis est, qui hæc audeat facere? quæ respondit: Hostis noster est iste Aman. Quod ille audiens obstupuit. Rex autem iratus surrexit, et intravit in hortum, Aman vero supplicabat reginæ pro anima sua. Cumque reversus esset rex reperit Aman corruisse super lectulum in quo jacebat Esther, et ait etiam reginam vult opprimere, me præsentem. Et dixit Arborea eunuchus: En lignum, quod paraverat Mardocheo, stat in domo Aman. Et ait rex: Appendite illum in eo. Et sus-

pensus est Aman in patibulo. »

« Et dedit rex Esther domum Aman (*Esther viii*). Et ingressus est Mardocheus ad regem. Confessa est enim Esther, quod patruus ejus esset. Et dedit rex annulum Mardocheo, quem Aman recipi jusserrat. Esther autem constituit Mardocheum super domum suam. Quæ iterum flens procidit ad pedes ejus, supplicans, ut veteres litteras, quas scripserat Aman contra Judæos novis epistolis irritaret. Et acquievit rex. Et scripsit Mardocheus litteras annulo regis sigillatas ad principes provinciarum, ne occiderentur Judæi, imo illos qui parati erant ad occisionem Judæorum, interficerent Judæi, et manus principum esset cum eis. Et factum est no-

men Judæorum celebre, ita ut plures de gentibus religioni eorum jungerentur.

Et recordatus est Mardocheus somnii quod viderat, et interpretationem ejus intellexit (*Esther x et xi*). Et hoc erat somnium: Apparuerunt ei voces, et tonitrua, et terræmotus super terram. Et cœca duodracones parati contra se in prælium, ad quorum clamorem nationes excitatæ sunt, ut pugnant contra regem justorum, et fuit dies illa tenebrarum et discriminis. Et conturbata gens justorum clamavit ad Dominum, et ecce fons parvus crevit in flumen maximum, et orta est lux magna, et humiles exaltati sunt, et devoraverunt inclytos. »

Porro in secunda epistola quam scripsit pro Judæis excusavit se rex in hunc modum: « Ne putetis si diversa jubemus ex animi levitate venire, sed pro necessitate temporum ferre sententiam, ut reipublicæ poscit utilitas. Multi sublimati a regibus honore collato, abusi sunt in superbiam, et in ipsos qui dederunt moliantur insidias. Aman et animo, et genere Macedo, et ex obliquo commaculans genus Persarum, adeo intumuit, ut regno nos privare niteretur et spiritu. Nam Mardocheum, cujus fide vivimus, et consortem regni Esther cum omni gente sua, novis machinationibus expetiit ad mortem, cogitans ut illis interfectis, nostræ insidiaretur solitudini, et regnum Persarum transferret in Macedones. Nos vero nutu Dei viventis, cujus beneficio patribus nostris regnum traditum est, et usque hodie custoditum, Judæos absolvimus, et hostes eorum interfici jubemus. »

Igitur tertia decima die mensis duodecimi percusserunt Judæi hostes suos plaga magna per provincias, usque ad septuaginta quinque millia (*Esther ix*). Quarta decima vero die celebraverunt convivia cum gaudio, particulas sibi invicem mittentes. In Susis vero interfecerunt quingentos viros. Et in decima quarta die obtinuit Esther a rege, ut adhuc occiderentur in Susis hostes Judæorum, et suspensi sunt decem filii Aman, et de aliis circiter trecenti perierunt. Et ideo Judæi, qui habitabant in Susis duobus diebus occasione vacantes decima quinta die convivia celebraverunt. Et propterea mandavit Esther, et Mardocheus haec duos dies in numero solemnitatum recipi, et dies plurimi, id est sortium, observari a Judæis, ut memoriam facti nulla deleret oblivio (*ibid.*). Hos tamen dies vocat Josephus conversatores, eo quod Judæi de mœrore in gaudium conversi fuerant. Scripsit etiam Mardocheus ad Judam summum sacerdotem in Jerusalem, qui patri suo Elisaphat successerat, ut dies isti solemnes haberentur in Judæa, in sempiternum.

Incidentia.

In diebus Assueri Athenienses viginti quatuor litteris uti cœperunt, cum antea sodecim tantum uterentur. Senones Galli duce Brenno Romam invaserunt, et excepto capitolio incensam, vastaverunt sex mensibus; tribuni militares pro consulibus esse cœperunt. Obiit Anaxagoras physicus, et Hera-

clitus tenebrosus, et Democritus, et Socrates in A carcere venenum bibit. Diogenes et Isocrates claruerunt. Aristoteles audivit Platonem decimum octavum annum agens.

CAP. II. De Ocho seu Artaxerxe.

(27) Post Assuerum regnavit Artaxerxes, qui Ochus dictus est. Hic misit Vagosum praefectum universis regionibus trans flumen Euphratem. Erat autem in Jerusalem summus sacerdos Joannes, qui Judae patri suo successerat. Erat autem frater Joannis Jesus, qui ad pontificatum aspirabat, et propterea Vagosi familiaritatem sibi comparavit. Qua confidentia Jesus altercatus in templo adversus Joannem adeo inclavit fratrem, ut eum interficeret. Unde Vagosus indignatus ascendit in Jerusalem. Cumque prohiberent eum ab ingressu templi, respondit: « Mundior ego sum cadavere, quo templum plus profanastis. Et ingressus in templum spoliavit illud. Et imposuit iterum ministris templi tributa, et annonas anni septimi, a quibus per interventum Esdrae absoluti fuerant. Porro Artaxerxes, scilicet Ochus, Aegyptum ad suum revocavit imperium, Nethanabo rege in Aethiopiā pulso, in quo Aegyptiorum regnum destructum est. Idem Ochus Apodasmo Judaeorum capta, in Hircaniam accolae translatos, juxta mare Caspium collocavit.

Incidentia

Eo tempore Romani Gallos superaverunt. Demosthenes et Socrates claruerunt. Obiit Plato, post quem Speusippus tenuit Academiam.

CAP. III. De Dario filio Arsamī.

(28) Post Ochum regnavit filius ejus Arsamus. Et mortuo Joanne in Jerusalem successit ei filius ejus Jaddus in sacerdotium. Post Arsamum regnavit filius ejus Darius. Hic praefecit regionibus trans flumen Saraballam de genere Cuthaeorum, ex quibus Samaritae descenderunt. Erat autem Jaddo frater Manasses ad pontificatum anhelans, propter quod Isacham filiam Saraballae duxit uxorem. Cumque ministraret in sacerdotio, indignati sunt Jerosolymitae, et jubebant eum recedere ab uxore, aut non introire sanctuarium. Itaque Manasses cum uxore transtulit se ad socerum suum. Qui pollicitus est, ut aedificaret ei templum instar Jerosolymorum super montem Garizim, sed hoc cum sententia regis Darii faciendum erat. Interim autem condidit ei Abisam, vel Abiglam, qui est Mediterraneus vicus Tyriorum, et insignia. Et transierunt ad Manassen plures de Jerosolymitis, quibus Saraballa pecunias ministrabat, terram colendam deputabat, et habitationem.

Incidentia.

Eo tempore Manhus Torquatus consul Romanorum filium suum, virgis caesum, securi percussit, quia contra imperium consulum cum hostibus pugnaverat, et tamen expugnaverat.

(27) Ex diversis.

(28) Ex diversis historiis.

CAP. IV. De Alexandro.

(29) Per ideum tempus Philippus rex Macedonum per insidias peremptus est a Pausania trabente genus ab Oreste. Cui successit Alexander filius ejus adoptivus, quia legitur Notanabi filius, vicesimum agens annum. Qui volens obtinere Syriam, transiit Hellespontum. Et congregati sunt adversus eum duces Darii, qui erant trans flumen, et super Granicum fluvium expugnavit eos. Cumque percurrisset Lydiam et Iconiam, pervenit ad loca Pamphylicae. Tunc Darius, filius Arsamī, electum collegit exercitum, et transivit Euphratem, et montem Ciliciae Taurum, sperans in Cilicia Macedones expugnare. Tunc gavisus est Saraballa, putans quod post victoriam occurreret Dario, et aedificationem templi ab eo impetraret, quod pollicitus erat genero suo: ipse quidem longævus a praeliis vacabat, sed aliter quam speraret evenit. Nam victus est Darius a Macedonibus, et capta matre ejus, uxore et filiis, ad Persas fugiens, remeavit cum paucis. Tunc Alexander cepit aspirare ad monarchiam Orientis, et intrans Syriam cepit Damascum, et subjugata Sidone Tyrum obsidebat. Tunc Saraballa eligens de suis octo millia in Alexandriam profectus est in auxilium, dicens se libentius obsequi ei quam Dario et quod loca constituta sub potestate sua ei contraderet; et grate susceptus est ab Alexandro. Praeterea dixit ei se haec generum Manassem, fratrem principis sacerdotum gentis Judaeae, multosque alios cum eo potentes ex ea gente, quos velle aiebat sub eo templum constitutis locis aedificare: quod futurum Alexandro testabatur, quia potentia Judaeorum in duo divisa non rebellaret. Concedente vero Alexandro, in studio aedificavit Saraballa templum et altare, quod permansit, usque ad destructionem factam per Romanos, et in eo Manassem constituit pontificem. Porro dum Alexander erat in obsidione Tyri, scripsit epistolam ad principem sacerdotum in Jerusalem, invitans eum, ut sibi praeretur auxilium et exercitum, venalia praepararet, et redderet sibi tributa quae prius Dario conferebat. Et respondit Jaddus se Dario sacramentum dedisse, nec, eo vivente, posse transcendere constituta. Tunc comminatus est Alexander genti Judaeorum, quod per eum discerent quibus deberent constituta servare. Tunc injectis aggeribus, Tyrum fecit continentem, id est cum prius esset insula, fecit eam conterminiam terrae, qua vastata Gazam obsedit. Et mortuus est Saraballa.

Alexander autem, capta Gaza, in Jerosolymam festinabat. Et timentes Judaei, clamaverunt ad Dominum, et immolabant hostias, et Jaddus orabat pro gente. Qui cum post sacrificium obdormisset, praecipit ei Deus, ut consideret, sericisque, id est cortinis, civitatem ornaret, et ipse pontificalibus indutus, et reliqui sacerdotes cum eo legitimis stolis

(29) Ex diversis historiis.

induti, obviam exirent Alexandro. Et surgens a sopore, oraculum omnibus indicavit. Audiensque non longe esse a civitate Alexandrum, processit cum sacerdotibus, et civium multitudine sacra, ad locum, qui Saphim appellatur, quod Latine translato scopulum sonat, unde Jerosolyma et templum Domini videri potuissent. Et factum est contra spem omnium qui sequebantur regem. Nam Alexander intuens antistitem, pontificali stola insignem, et super cidarum laminam auream, in qua scriptum erat nomen Dei, descendit de equo, et adiit eum solus, et nomen Dei adoravit, et pontificem veneratus est. Et obstupuerunt principes exercitus, et iudicatum regis mentem putaverunt. Solus Parmenio quæsit ab eo, cur sacerdotem gentis Judææ adorasset? Et respondit. Non hunc adoravi, sed Deum, qui principatum sacerdotum gerit. Nam per somnium in tali habitu Deum prospexi, adhuc in Lycæa civitate Macedonia constitutus. Dumque mecum cogitarem utrum Asiæ posseam obtinere, jussit me confidere: nam ipse exercitum meum perduceret, et Persarum mihi traderet principatum. Nunc autem primo vidi in hoc sacerdote ipsius effigiem, et quæ mihi promisit proventura confido, et propterea Deum adoravi, et hominem veneratus sum. Et ingressus est urbem Alexander, et in templo sacrificavit Deo, secundum sacerdotis ostensionem, et attulerunt ei Danielem, in quo scriptum erat, quemdam Græcorum perditurum Persarum potentiam, et arbitrans de se scriptum esse gavisus est. Et in crastinum convocans populum, jussit petere quæ vellet. Et ipsis precibus concessit Judæos ubique patriis uti legibus, et septimum annum sine tributis esse propter Sabbatum terræ, quia septimo anno non colebatur terra. Et exinde ad alias civitates profectus est. Tunc Samaritæ videntes ejus munificentiam circa Judæos, cognatos se dixerunt esse Judæorum, originem suam ab Ephraim et Manasse recensentes. Et postulaverunt ut templum eorum in Garizim honoraret: quod in reditu se facturum promisit. Cumque peterent ab eo relaxationem septimi anni, quæsit qui essent. Et dixerunt se Hebræos. Cumque adderet utrum essent Judæi, negaverunt se Judæos esse. Et respondit: Judæis tantum hæc concessi. Porro nos sub silentio pertransimus qualiter Alexander Darium vicit et Porum, et quomodo consuluit: arbores solis, et lunæ, et cætera admiratione digna, quæ præceptori suo Aristoteli per epistolam indicavit, ad earumque circa populum Dei gesta sunt testinantes.

* *Additio. 1.* Ecce tertio legitur Templum ædificatum, a Salomone in Jerusalem, in Ægypto, et hic a Saraballa.

** *Additio. 2.* *Arbores solis et lunæ.* Cumque sol oriebatur, et splendor summitatem arborum tangebatur, usque ad radices concutiebantur, et tunc responsum dabatur interrogantibus, ubi Alexander de uxore, et

A suis recepit, et de morte sua si Babylonem intraret, et ita factum est a sorore. Sacerdotes vero, qui erant: utentes pomis arborum solis et lunæ, quadringentes annos vivebant.

CAP. V. *De reclusionione decem tribuum, et morte Alexandri.*

(30) Itaque cum venisset Alexander ad montes Caspios, miserunt ad eum filii captivitatis decem tribuum. Ex edicto enim tenebantur egredi non licere, postulantes ab eo egrediendi copiam. Cumque quæsisset causam captivitatis, accepit eos recessisse aperte a Deo Israel, vitulis aureis immolando, et per prophetas Dei prædictum esse eos a captivitate non redituros. Tunc respondit, quod B arctius eos includerent. Cumque angustia viarum obstrueret molibus bituminatis, videns laborem humanum non sufficere, oravit Deum Israel, ut opus illud compleret. Et accesserunt ad se invicem præcepta montium, et factus est locus immeabilis. Ex quo liquido apparet non esse Dei voluntatem, ut exeat. Egre dientur tamen circa finem mundi, magnam hominum stragem facturi. Et, ut ait Josephus, Deus quid facturus est pro fidelibus suis, si tantum fecit pro infideli? Cumque rediisset Alexander in Babylonem, sumpto veneno usum linguæ amisit, et extremam voluntatem suam scripto expressit. Et noluit monarchiam suam in aliquem transferre, ne aliquis parei in potentia apud posteros legeretur, et duodecim quos ab adolescentia sua socios habuerat, regni successores instituit. Hæc autem institutio non stetit. Nam quatuor ex his tantum, aliis abjectis, regnaverunt, sicut in historia Danielis est comprehensum. Mortuus est autem cum esset annorum triginta duorum: et duodecim annis regnavit. Et dicitur a quibusdam, quod duodecim Alexandrias ædificavit, pro numero annorum, quibus regnaverat. Ipse in Annone condidit Parathonium, id est virtutis suæ indicium, scilicet arcum triumphalem.

CAP. VI. *De Ptolemæo Soter.*

(31) Et regnavit post eum in Ægypto Ptolemæus, qui cognominatus est Soter. Qui cum regno suo adjecisset Syriam, apposuit ut adjiceret et Judæam. Et ascendens in Jerusalem die Sabbati, sciens ea die Judæos arma non moturos, sub simulatione sacrificandi Deo nullo contradicente intravit. Unde secundum Josephum, ut ait Cnydius Agatarchides, Judæos ridiculos appellavit, qui pro superflua superstitione grave damnum sustinuerunt. Ptolemæus namque multos de Judæa et Garizim captivos trahens ad Ægyptum rediit. Et venditioni exponens eos, a negotiatoribus nationum distracti sunt et dispersi. Et per hanc captivitatem licet non fuerit generalis, diffusius dispersi sunt in nationes. Unde in *Actibus apostolorum* legitur convenisse in Jeru-

(30) Ex diversis historiis.

(31) Ex diversis historiis.

salem Judæos ex omni natione, quæ sub cælo est (Act. 11). Jaddo pontifici successit filius ejus Onias, cui successit filius ejus Simon justus, cui successit frater suus Eleazarus, pro Onia, filio Simonis, adhuc puero.

[Incidentia.]

Eo tempore Appius Claudius cæcus Romæ claruit, qui aquas Claudias. [al. Calidas] iaduxit, et viam Appiam stravit. Theophrastus philosophus claruit; qui a divinitate loquendi, ut ait Cicero, nomen accepit. Censu Romæ agitato, inventa sunt civium ducenta septuaginta millia. Conditæ sunt a Romanis Ariminum et Beneventum.

• *Additio.* Quia per hoc numerum civium deprehendunt.

CAP. VII. De Ptolemæo Philadelpho.

Post Ptolemæum Soter regnavit in Ægypto Philadelphus. Hic studiosus, et librorum cupidus Demetrium Bibliothecæ suæ præfecit. Cumque quæsisset ab eo de numero librorum viginti nulli a adesse respondit, sed paulo post tempore, usque ad quinquaginta millia posse pervenire dixit. Et nuntiatum sibi dixit apud Judæos esse legem ore ipsius Dei editam, et digito ipsius scriptam pro qua summo opere laborandum esse dicebat, ut in Græcum conversa eloquium in archivis regalibus haberetur. Hæc enim erat lex Dei, quem philosophi Zena dicunt, id est viventem. Zena enim *vivere*, vel *vitam* sonat, quem vulgus appellat Jovem. Et ad ostendendam legis ejus sanctitatem, addidit quod non nisi a Dei viventis cultoribus transferri potuisset. Nam et Theopompus cum historiis, quas scribebat, eam voluisset interserere, versus est in amentiam per dies triginta. Theotecus quoque pro causa eadem factus est cæcus, et poenitentes sanati sunt. Et suggestit regi ut scriberet pontifici Judæorum, ut Judeos Hebrææ et Græcæ linguæ peritos ad ipsum dirigeret, cum lege Dei, qui ad eam transferendam sufficerent. Quod ut impetraret, munera cum epistolis mittenda censuit. Aderat ibi Aristæus, qui longo tempore Judæorum calamitati compatiens, opportunitate liberandi eos inventa, ait: Quomodo quod postulas obtinebis, tot Judæis in regno tuo servientibus. Solve itaque eos, et nihil gratius erit pontifici Judæorum. Nec ob hoc quod dico, me Judæorum affinem æstimes, sed quia scio tua interesse, si factorem omnium Deum honoraveris. Et liberavit rex de Judæis centum et viginti millia, dans dominis eorum pro capite centum et viginti drachmas argenti. Cumque dixisset rex, hoc magnum esse, dixerunt: Magnum quidem est, sed non regi munifico. Tunc scripsit rex Eleazaro in hunc modum: Gentem tuam, quæ secus nos erat, libertate donavi, arbitrans hoc Deo esse jucundum, quorum quosdam militiæ assignavi, alios quorum fidem approbaveram constitui in palatio. Leges vero vestras in nostra bibliotheca reponere decrevi. Bene ergo facies mittendo nobis viros seniores, qui valeant interpretationem earum caute nobis relinquere.

A Transmissi modo argenti centum talenta pro immolationibus faciendis, et separavi quinquaginta talenta auri ad crateres et libatoria facienda, et gemmas sine numero ad artificum optionem. Tu manda nobis quæ ex his volueris fieri, quod gratius amplectemur.

Tunc mittens ad eum Eleazarus quod postulabat, rescripsit ita: Ad interpretandam legem, quam postulas, nisi viros seniores de unaquaque tribu sex legem ferentes. Tuæ autem pietatis erit, vel justitiæ, ad nos eam caute remittere. Hi sunt septuaginta interpretes, qui licet septuaginta duo fuerint, more sacræ Scripturæ septuaginta dicuntur, quæ modicum numerum, si super aliquam summam superet crescit, sæpe subicit. Qui cum venissent ad regem, benigne ab eo collecti sunt, non tamen ad regem intronissi, usque in diem quintum. Imminabat enim ea die solemnitas triumphalis, pro triumpho scilicet quodam, quem majores sui eadem die habuerant. Ea igitur die suscepit eos, quos, coram universitate principum, decreverat honorare, post susceptionem vero duodecim diebus fuerunt cum rege, et sciscitatus est ab eis quæ in corde suo disposuerat, et præcipue de duobus, de cognitione Dei et gubernatione regni. Cumque instruxissent eum de regni administratione, plenius disputaverunt de uno Deo colendo, et quod nulla creatura Deus esset. Inde est quod ubicunque occurrit eis de trinitate, vel sub silentio transierunt, vel in ænigmate transtulerunt ne tres deos colendos, tradidisse viderentur. C Similiter, et de incarnatione Verbi facientes, ut in Isaiâ. Qui cum dixisset puerum nobis nasciturum, et addidisset sex ejus nomina, quorum unum est Deus, pro illis sex nominibus transtulerunt, magis consilii angelus, ne viderentur tradidisse hominem deificatum (Isai. ix). Tunc ostenderunt regni rotulum, quem attulerant. Nec sufficiebat admirari rex chartarum tenuitatem et compaginationem, quæ oculis deprehendi non posset, quanquam litteræ aureæ in candore chartarum adeo legibiles apparent. Introducuntur autem in domum regis secus mare secretam, quæ erat ad negotiorum deliberationem, et datæ sunt eis cellæ singulæ, et quidquid visum est eis opportunum et commodum ad interpretandum; diluculo egrediebantur ad optandum regi bona, et polichronitudinem. Tunc lavabant se ad mare, secundum purificationem Judæorum, postea interpretabantur, usque ad horam nonam. Inde transibant ad cibum, et requiem, et consummaverunt opus septuaginta duobus diebus. Unde quibusdam visum est quod non transtulerunt tunc nisi *Pentateuchum*. Postea vero, vel postquam redirent, vel post, aliqui ex eis ad regem redeuntes, transtulerunt psalmos et prophetas. Verumtamen si miraculose factum est, ut dicit Augustinus, quod una et eadem sine dissonantia inventa sit editio uniuscujusque eorum, minus miraculose fieri potuit, ut in tot diebus interpretati sint legem, psalmos et prophetas. Hieronymus tamen videtur velle quod

interpretationes sex dierum, in Sabbato conferebant A
ex omnibus conflantes unam.

Nec mirandum esse hoc asserit, cum Esdras le-
gem; quam per Spiritum reparaverat, postea cum
veteri Scriptura, quæ apud Samaritanos erat, cor-
rexerit. Opere completo, convocavit Demetrius, qui
super libros magister erat, omnes Judæos qui erant
in Alexandria et de provincia peritiores. Et lecta
est coram omnibus translatio eorum, et approbata,
postea delata est ad regem, et coram eo replicata.
Cumque peterent interpretes a rege dari auctorita-
tem, ut immobilis perseveraret, hæc se facturum
laudavit, si demum ita caute corrigerent eam, ut
quod semel judicatum foret, non cogerentur irritare.
Et remisit eos muneribus honoratos. Eleazaro quo-
que summo sacerdoti transmisit munera. In tem-
plum vero misit præter vasa mensam auream gem-
mis impreciabilibus insignitam, cujus crassitudo,
cum esset dimidii cubiti, tamen materiam superabat
opus.

* *Additio 1.* Quia etsi decem tribus captæ fuerunt,
multi tamen latuerant, qui fuissent in Jerusalem,
quidam etiam ad Samaritanos, propter quam com-
missionem, Samaritani dixerunt se esse Hebræos,
ut supra cap. 4, per idem tempus.

** *Additio 2.* Unde in Isaia: « Et vocabitur nomen
ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater
futuri sæculi, Princeps pacis (*Isa.*). » Pro his om-
nibus transtulerunt: Magni consilii angelus, qua
translatione usus est Gregorius, qui ecclesiasticum
officium ordinavit, quorum translatione utitur ubi-
cunque, vel posterius, vel alterius auctoritatem indu-
cit, cum tamen Ecclesia translatione Hieronymi, vel
Vulgati, utatur in his omnibus.

*** *Additio 3.* Polichronitudo dicitur oratio, quæ
fit ab Ecclesia pro regibus, pontificibus, principibus
terræ, et optat eis bona spiritualia, et tempo-
ralia, et æterna, et temporis longitudinem. Polis
enim Græce, *pluralitas*; Latine, *chronos tempus*.
Adbuc apud Græcos talis consuetudo est, ut cum
surgunt mane, templum respicientes clamant, Po-
lichronitudo basileos, id est *multum temporis vivat
rex.*

Incidentia.

Eo tempore Sostratus pharus in Alexandria con-
struxit*, Aratus claruit, argenteus nummus primus
in Urbe figuratur; Romanos Carthaginenses navali
prælio vicerunt, Metello consule fugato.

* *Additio 1.* Hoc fuit unum de mirabilibus mun-
di, ut dicit Plinius; Pharos enim erat turris altis-
sima in littore maris sita, non in terra fundata,
sed super cancos quatuor vitreos posita, tantæ
magnitudinis, quod ignis in summo positus in
nocte totum fere litus irradiabat. Sepulcrum Arati
admiratione in Cilicia est dignum, nam in id saxa
jactata resiliunt.

CAP. VIII. De Evergete.

Post Philadelphum regnavit frater ejus Ptole-
mæus Evergetes, qui ab Ægyptiis Evergetes dicitur

A est, quod *refectionem* sonat, quia post vastatam
Syriam, et Ciliciam, et partes Asiæ inter innumera
spolia, quæ cepit, etiam deos eorum, quos Camby-
ses in Persas transvexerat revexit. Judæorum pon-
tiffex Onias, Simonis justii filius, cui successit Si-
mon filius ejus sub quo Jesus filius Sirach librum
Sapientiæ, qui *Ecclesiasticus* dicitur composuit,
quem Græci panarethon* vocant. Et prædicti Simo-
nis in eo facit mentionem**. Porro Onias cum tributa
negasset Evergeti, zelo legis, vel potius ex avaritia,
ut dicit Josephus, qui eum in honorem fuisse testa-
tur, compulsi regem in iram. Et missus est legatus
a Judæis, etiam invito Onia ad regem Josephus vir
nobilis Tobia filius, et sororis Oniæ; hic habuit
filium Hircanum, cujus dum puer esset, probavit
pater prudentiam, tradens ei trecenta juga boum,
sine loris***. Qui non solum pacem reformavit, sed
remissus est a rege dux Judææ, finitimarum regio-
num.

* *Additio 1.* A pan, qued. est totum, et arethon,
quod est virtus, quasi totus virtuosus.

** *Additio 2.* Tres libros Salomon fecit. *Ecclesia-
stem*, qui sic incipit: « Vanitas vanitatum; » para-
bolas sive *Proverbia*, quæ Hebræicæ Mastot dicun-
tur, *Cantica canticorum*. Est et quartus, cujus du-
bitatur autor, qui proprie dicitur liber *Sapientiæ*,
et incipit: « Diligite justitiam. » Est quintus, qui
Ecclesiasticus dicitur, quem composuit Jesus filius
Sirach. Quilibet istorum dicitur liber *Sapientiæ*,
quod in epistolis notari potest ab his libris sum-
ptis. Ideo autem hanc appellationem sortiti sunt,
quia in quolibet istorum sapientia introducit
loquens, vel quia mores informant, vel quia de sa-
lute Salomonis propter idololatriam dubitatur.

*** *Additio 3.* Interfecit boves, et comedit carnes,
et de coriis fecit lora, et seminavit terram

Incidentia.

Eo tempore Ennius Tarentinus a Catone quæsto-
re Romam translatus est, parco sumptu contentus,
et unius ancillæ ministerio. Quadraginta ferme
millia Gallorum a Romanis cæsa sunt. Apud Rho-
dum, colossus magnus terræ motu corruit*

* *Additio 1.* Imago maxima erat miræ magnitudi-
nis, ut sagitta ad summum dirigi non valeret, et
D caput ejus tantæ magnitudinis, quod capere pote-
rat triginta coros grani, et in inferiori parte in pe-
dibus apertura erat, unde poterat homo intrare, et
ascendere in caput.

CAP. IX. De Ptolemæo Philopatre.

Post Evergetem regnavit filius ejus Ptolemæus
Philopater. Post quem Ptolemæus Epiphanes. Post
quem Ptolemæus Philometor, quem vicit rex Sy-
riæ Antiochus magnus, et Judæam sibi subjuga-
vit. Pontifex Judæorum fuit Onias magnus Simonis
filius, ad quem, ad reparandum fœdus, quod legi-
tur fuisse inter Abraham, et majores suos, Lace-
demoniorum rex Arius legatos misit. Porro Antio-
chus rex tributa septimi anni et ministrorum tem-
pli, quæ Philadelphus relaxaverat a Judæis revo-

cavit (*I Machab.* xii). Qui dum finitimas regiones supra modum infestaret, delata est res ad Romanos. Et missi sunt ad eum Scipio Nasica, et Scipio Africanus, et ab infestatione sub religione jurisjurandi amoverunt eum. Insuper tulerunt ab eo obsidem filium ejus Seleucum primogenitum, quem volens recipere ab eis, tradidit pro eo filium minorem matris Antiochum Epiphanem, ita quod esset obses perpetuus, id est non rediturus, propter jusdem Antiochi aevitiam. Descendit Onias in Ægyptum ad Ptolemæum Epiphanem, sicut supra dictum est, et occisus est in Perside Antiochus in fano Nancee, et membratim ejectus a sacerdotibus. Qui in dolo promiserant ei thesauros, et cum paucis induxerunt eum in adytum.

CAP. X. De Seleuco.

Post Antiochum magnum regnavit in Syria filius ejus major Seleucus, pessimus, sed iners. Pontifex Judæorum fuit Onias. Nam Onia transeunte in Ægyptum, filius ejus Simon sedit pro eo. Cui successit filius ejus Onias. Sub hoc misit Seleucus nuntium Heliodorum in Jerusalem ad spoliandum commune ærarium templi. Quo ingresso in templum, surrexerunt duo juvenes de latibulis, et occiderunt eum. Videtur tamen Josephus velle angelos fuisse in similitudine hominum. In secundo *Machabæorum* libro legitur, quia apparuit terribilis sessor equi, et conculcabat eum, et confractus est, et mortuus factus, sed non mortuus, et duo juvenes decori flagellabant eum. Timensque Onias indignationem Seleuci orabat ad Dominum pro defuncto, et resurrexit (*II Machab.* iii). Qui rediens ad regem, ait: Si habuerit dominus meus aliquos, quorum sitat sanguinem, mittat eos in Jerusalem, ut spolient templum.

• *Additio* 1. Non vasa, sed donaria in usus templi.

Incidentia.

Eo tempore Aristobolus, natione Judæus, peripateticus philosophus, scripsit commentarios explanationum in Moysen Ptolemæo Philometori.

CAP. XI. De Antiocho Epiphane.

Audiens autem Antiochus Epiphaneus, qui Romæ obses erat pro patre, patrem mortuum, sciensque fratris inertiam, de regno Syriæ habendo præsumens, clam Romam egressus est (*I Machab.* i et alibi), licet quidam tradunt eum sub conniventia senatorum rediisse. Reversusque in Syriam benignum se omnibus, et mansuetum exposuit. Strenuus erat in agendis et acer in hostes. Unde et a populo cognominatus est Epiphaneus, quod sonat *illustris*. Et mortuo fratre regnavit pro eo. Tunc iniquitatem sibi insitam aperuit, quam pro regno obtinendo palliaverat. Tunc surrexerunt in Jerusalem filii Bellial, introducetes ritum gentium, et petierunt ab Antiocho ut faceret in Jerusalem ephēbiam, id est

lupanar ephēborum, et quod Jerosolymitæ scriberentur Antiocheni, et gymnasia in quibus dogmatizabant de ritu gentilitatis (*II Machab.* iv). Et fecerunt sibi præputia, id est non circumcidebant parvulos suos, vel quia ritu præputiatorum vivebant; quidam tamen volunt quod quedam velamina fecerunt circumcisioni suæ, ut in denudatione Græcis apparerent dissimiles. Causa vero hujus flagitii hæc fuit. Onias sine liberis duos habuit fratres, Jesum vel Oniam et Joannēm, qui contendeabant de pontificatu, et ut placerent Antiocho declinaverunt ad ritum gentium, adeo ut etiam nomina gentium sibi imponerent. Et Jesus dictus est Jason, vel Onias, Joannes vero Menelaus. Cumque plures essent cum Jasono supplicavit Antiocho de faciendo gymnasio in Jerusalem. Et audierunt eum viri pessimi culpabiles in cibo, et violatione Sabbati, et hujusmodi. Postea Antiochus amovit Jasonem, et elevavit Menelaum. Qui secutus est Oniam in Antiochiam. Hic enim cum vidisset facinus fratrum, descenderat ad regem, si posset mutare animum regis. Quod cum nequiret, sedebat in Antiochia in asylo. Et veniens post eum Menelaus, suavitè Andronico, ut occideret Oniam. Qui evocans eum de asylo occidit eum. Et iratus rex pro morte justè, Andronicum exiit purpura, et flagellatum per civitatem, in eodem loco fecit interfici, ubi ille occiderat Oniam. Porro Antiochus, cum percussisset Ægyptum, in dolo ascendit in Jerusalem, et pro divisione, id est dissensione civium ad libitum fecit in ea, et percussit multos in Jerusalem, et fugavit omnis terra. Cumque rediisset in Ægyptum et esset repulsus per nuntios Romanorum, post biennium rediit in Jerusalem in furere. Et aperuerunt et portas faventes sibi. Et interemit contraria sentientes, et exspoliavit templum, Menelao ductore, tollens vasa et lucernas, mensam et sacrarium, et urnam auream. A velis quoque non abstinuit. Et posuit in templo idolum Jovis Olympici, vel hospitalis, vel peregrini. Oblationes Mosaicæ fieri prohibuit, altare æreum amovens, et carnem suillam edere, et idolo immolare coegit Judæos, arcumque manavit in civitate David, in qua posuit præsidium Macedonum, qui Judæis erant in omnibus inhumani. Nam quoscunque circumcidisse filios suos reperissent suspendebant, et parvulos ad colla eorum (*II Machab.* vi). Videntes autem Samaritæ Judæos hæc pati, de consuetudine naturæ suæ se non esse cognatos Judæorum sciebant, et quod hactenus prædicaverant, templum super Garizim Deo esse maximi, negaverunt scribentes Antiocho in hæc modum: Deo Epiphani relatio a Sichimilis Sidoniorum. Majores nostri propter peccata, quandam superstitionem Sabbatorum secuti sunt, adducentes in Garizim templum sine vulnere veniantque Judæes vestri ad nos, et similia Judæis nobis inferunt, dum ab initio Sidones esse noscamur. Cohibe judices tuos ab afflictione nostra, et templum super Garizim, nomine Græci Jovis, vel Anxuris, id est hospitalis,

petimus dedicari. » Et adjudicavit Antiochus facere petitionem eorum.

**Additio 1.* Dicit Augustinus quod ignis sacrificii, qui per septuaginta annos Babylonicæ captivitatis sub aquis vixerat, extinctus est Antiocho vendente sacerdotium Jasoni.

**Additio 2.* In secundo tamen *Machabæorum* libro

A dicitur solus Jason fuisse frater Oniæ, et Menelaus frater cujusdam Simonis, qui invidens Oniæ, persuasit Seleuco de communi ærario spoliando, de quo supra dictum est.

*** *Additio 3.* Infra hoc biennium visi sunt in Jerusalem in ære conflictus equitum quadraginta diebus (*II Mach. 7*).

LIBER I MACHABÆORUM.

CAP. I. *Machabæorum.*

Tunc multi Judæorum sponte, quidem timore regis jussa secuti sunt; probati vero patriis legibus adhæserunt (*I Machab. 1*). Erat autem vir de Modin, modico Judææ vico sacerdos, nomine Mathathias, filius Joannis, filii Simonis, filii Asmonæi, de vice Joarib, id est unius illorum viginti quatuor quos David elegit (*I Machab. 11*); - et in eumdem modum dictus est Zacharias de vice Abia (*Luc. 1*). Erantque ei filii quinque Joannes, Simon, Judas, Eleazarus, Jonathas, et quisque suo cognomine censebatur. Sed sufficit de Juda dicere, qui dicebatur Machabæus. Hi videntes mala, indutis ciliçis, planxerunt. Et venerunt emissarii directi a rege in Modin, statuentes idola in loco, quibus cogerent Judæos immolare. Et dixerunt Mathathiaz: « Princeps es in civitate hac, et prior jussa regis imple. Qui clamavit: Et si omnes obediant regi, ego, et filii mei et fratres mei obediamus regi Dei cœli. Non sacrificabimus. » Tunc quidam ex Judæis immolavit in medio. Et surgens Mathathias cum suis, trucidavit eum super aram, et nuntios regis interemit, aram quoque deponens clamavit: « Qui Dei est sequatur me. » Et cum omni tribu sua abiit in solitudinem, omnia relinquens. Multique eum filiis et uxoribus ad solitudines consegerunt, matentes herbis uti quam inquinari. Quos judices regis prius verbis flectere conabantur, ut eligerent quæ prosunt, ne eis tanquam hostibus uterentur. Qui noluerunt eos audire. Tunc emissarii regis aggressi sunt eos in diebus Sabbatorum quibus nefas erat eis arma movere, et percusserunt quosdam, alios in speluncis globis fumiferis suffocantes. Et perierunt ex eis tria millia; alii habent solum mille. Plures autem liberati adjuncti sunt Mathathiaz, et eum Judicem sibi statuerunt. Qui docuit eos pugnare in Sabbat's, dicens: « Si super hoc legem servaveritis, eritis hostes legis, dantes causam, ut pereat populus Dei, et lex cum populo peribit. » Et exinde, dicit Josephus, permanet nobis consuetudo pugnandi, etiam si tali die bella consurgant. Colligensque Mathathias armatos, aras deposuit idolorum, et immolantes, quos potuit, interemit, pueros non circumcisos jussit circumcidi. Et anno uno hunc gessit magistratum. Cumque graviter egrotaret, convocans filios ait: « Ego de-

cretam proficisoor viam, commendo vobis patrias leges, ut pro eis grata mente moriamini. Nam corpora mortalia sunt, sanctorum vero monumenta immortalitatis ordinem consequuntur. Concordiam habete, et Simonem propter sapientiam in consiliis habete patrem. Judam vero propter fortitudinem ducem in armis. Et mortuus est Mathathias anno centesimo quadagesimo sexto, et sepultus in Modin. Et planxit eum Israel planctu magno. Et surrexit pro eo Judas Machabæus filius ejus, et factus est quasi leo defendens Israel clypeo suo (*I Machab. 11*).

CAP. II. *De præliis Judæ Machabæi.*

Tunc Apollonius dux Samariæ in virtute magna egressus est contra Judam (*I Machab. 11*). Judas autem occurrit ei, et percussit eum, multosque cum eo, et reliqui fugerunt. Tulitque spolia multa, et gladium Apollonii et pugnans in eo omnibus diebus vitæ suæ. Seron autem dux inferioris Syriæ, audiens Judam roboratum, tulit sub se constitutos, et Judæos transgressores, et castrametatus est in Bethsuram. Et occurrit ei Judas, et videns suos, propter paucitatem et jejunium desides, hortabatur eos, non in multitudine, sed in pietate confidere. Et configens cum Syris, duce eorum interfecto persequatur fugientes, in descensu montis Bethoron, usque in campum. Et ceciderunt ex eis octingenti viri. Josephus dicit octo millia. Reliqui fugerunt ad maritima loca Pailisthiim, et cecidit timor Judæ super gentes. Audiens hoc Antiochus congregavit omnem propriam virtutem, et multos ab insulis mercede conduxit. Cumque militibus stipendia distribueret, vidit thesauros deficere. Non enim ei omnia tributa reddebantur, propter seditiones gentium, et deliberavit ire in Persidem, et accipere tributa regionum. Et reliquit Lysiam de genere regali super negotia regni, ab Euphrate, usque ad fines Asiæ inferioris, et ut nutriret Antiochum filium ejus, donec rediret. Et tradidit ei medietatem exercitus, et elephantes, præcipiens, ut vastaret Judæam, et everteret Jerusalem, et genus Judæorum extirparet. Ipse vero abiit in Persidem egressus ab Emath, quam reparans Antiochiam nominavit, et perambulavit superiores regiones. Lysias vero elegit Ptolemæum, Nicanorem, et Gorgiam viros potentes ex amicis regis. Et misit cum eis quadraginta millia

positam, et septem millia equitum, ut venirent in terram Juda, et applicuerunt in Emmaus in locum caestri. Et supervenerunt Syri eis ad auxilium, et multi transfugæ Judæorum, et negotiatores quidam sperantes se Judæorum emere captivos. Judas vero cum exercitu venit in Masphat, et hortabatur suos spem ponere in Deum, dimittens, secundum legem, noviter uxoratos, et qui possessiones paulo ante acquisierant (*I Machab. iv*). Et assumpsit Gorgias quinque millia virorum, et tria millia equites electos, ubi autem habent unum mille equitum, et egressi sunt circa solis occasum, ut per noctem irruerent super Judam. Quod præsentiens Judas statuit et ipse castra hostium latenter invadere, et focos plurimos in castris derelinquens, pervenit ad caestria Emmaus. Gorgias vero neminem in castris Judæorum inveniens, arbitrans eos fugisse in montes, quærebat eos in montibus. Diluculo apparuit hostibus in castris Judas cum tribus millibus plus, vel minus, utcumque propter paucitatem. Cumque inopinatos hostes invaderet, multos occidit, reliquos persecutus usque ad Gesseron, et campos Idumææ, et Azoti, et ceciderunt ex eis tria millia. Judas vero dicebat suis prædam contemnere, dum adhuc pugna contra Gorgiam superesset. Videntes autem qui cum Gorgia erant castra suorum incensa; nam fumus a longe hoc eis indicabat, scientesque suos in fugam versos, et ipsi terga dederunt. Judas vero post plenitudinem victoriæ tulit spolia multa hostium, ad propriam remeans, et laudans Deum. Et adhæserunt Judæ plures, et fuerunt cum eo circiter decem millia virorum. Sequenti vero anno congregavit Lysias exercitum quadraginta millia virorum et quinque millia equitum, et venerunt in Judæam. Et occurrit illis Judas in Bethorot cum decem millibus, et statim percussores prosternens, congressus est cum eis. Et ceciderunt de exercitu Lysia quinque millia virorum. Et attendens Lysias Judæorum audaciam, et timens eorum desperationem, nisi eis vivere cum libertate licuisset, rediit Antiochiam, præsidia congregans peregrinorum, ut cum majori apparatu rediret in Judæam.

CAP. III. De purificatione templi.

Toties igitur victis Antiochii ducibus, persuasit Judas populo, et ascenderent Jerosolimam, templumque mundarent (*I Mach. iv*). Et inveniendes templum desertum, et in eo frutices pullulasse, planxerunt planctu magno. Et elegit Judas milites, qui expugnarent eos qui arcem præsidii custodiebant, dum ipse templum a foeditate purgaret. Quod diligenter emundans, introduxit vasa nova, candelabrum, et mensam, aram quoque ex auro factam. Et posuit vela in ingressu, et januas restauravit, et deponens altare, quod statuerat Antiochus, de lapidibus novis aliud ædificavit, et encensatum est templum vicesimo die Decembris. Quæ dedicatio stetit in posterum, aliis duabus habitis in desuetudinem: De hac dictum est in Evangelio. Facta sunt encensia in Jerosolymis, et hiems erat (*Joan. ii*).

A Et obtulerunt holocausta in novo altari, et adolverunt incensum de veteris altaris calculis igne concepto. Et accenderunt luminaria multa, et dixerunt festum luminum, vel propter multitudinem luminarium, vel quia tunc illuminaverat eos Deus sedentes in tenebris. Et statuerunt Judam summum sacerdotem. Facta sunt autem hæc post tres annos, quibus templum manserat profanatum, secundum Danielis præfationem, quam ante quadringentos annos et octo prædixerat. Et solemnizaverunt octo diebus sub umbraculis secundum ritum Scenopagiæ, memores quod paulo ante in speluncis habitaverant, statuentes ut posteri per octo dies hanc renovationem templi celebrarent. Unde Josephus ait: Ab illo tempore, et hactenus illam festivitatem celebramus, vocantes eam Luminaria, eo quod præter spem lumen nobis religionis apparuit. Tunc caestruxit Judas murum in circuitu civitatis, et ædificavit turres, custodes in eis deputans. Sed et Bethsuram munivit, ut ea pro castello adversus hostes uteretur, arcem tamen præsidii nondum obtinuit.

B *Additio 1.* Et eadem die qua destructum fuit templum, eadem die revolutis tribus annis reædificatum est.

Additio 2. Una Salomonis in ædificatione templi, secunda Nehemiæ in reædificatione.

Additio 3. Nota quod hic habes festum Judæorum per octogadam, quod non obest, quia non fuit festum ex lege.

CAP. IV. De præliis Judæ.

C Porro gentes finitimæ reparationem Jerusalem et robur Judæorum ægre ferebant, et persequabantur eos (*I Machab. v*). Quos Judas viriliter debellabat, et percussit Idumæos plaga magna, et pugnavit contra Timotheum ducem filiorum Ammon, et fugavit eum, et vastavit Gazer, et rediit in Judæam. Et congregatæ sunt gentes, quæ erant in Galaad, adversus Judæos, qui erant in finibus eorum. Qui fugientes in Datheman, miserunt ad Judam, ut ferret eis auxilium, nuntiantes quod festinaret Timotheus capere locum, in quem confugerant. Cumque adhuc legerentur epistolæ, supervenerunt nuntii a Galilee, iudicantes congregari eos, qui erant in Ptolemaide, et Tyro, et Sidone adversus Judæos. Ergo utrobique hostibus nuntiatis, misit Judas Simonem fratrem suum cum tribus millibus electorum in solatium Galilæorum. Ipse vero cum Jonathas fratre suo et octo millibus exiit in Galaaditidem, relinquens in Judæa Josephum et Azariam duces, ut servarent Judæam, sed cum nullo hostium interim bellum committerent. Et venit Simon in Galilæam, et contritæ sunt gentes ab eo, et persecutus est eos usque Ptolemaidem, et tulit spolia eorum, et Judæos, quos trahebant captivos, et rediit in Judæam. Judas vero et Jonathas transeuntes Jordanem ambulaverunt viam trium dierum per desertum. Et occurrerunt eis Nabuthæi, et susceperunt eos pacifice, et narraverunt eis quæ acciderant fratribus eorum in Galaaditide, et quomodo in munitione

ne tenerentur comprehensi. Judas vero prius incendit Bosor, et spoliavit. Et surgens nocte, cum diluculo venisset ad obsidionem, vidit portantes scalas et machinas, ut comprehenderent munitionem. Et venit post eos tribus ordinibus, et insonuit tuba, et castra Timothei cognoverunt, quia Machabæus esset, et fugerunt ab eo, et ceciderunt ex eis fere octo millia, et vastavit Judas civitates gentium in Galaaditide. Post hoc congregavit Timotheus exercitum alium, et sedit secus torrentem. Judas vero abiit obviam illis. Et ait Timotheus principibus suis: « Si transierit Judas ad nos, potens poterit adversum nos. Si vero timuerit transire, et castra posuerit extra flumen, transeamus ad eum, et poterimus adversus eum. » Et transivit Judas torrentem relinquens post se, qui clamarent neminem remanere. Et contritæ gentes fugerunt ad fanum, quod erat in Carnaim. Judas vero succendit fanum cum omnibus qui erant in eo. Tunc congregavit Judas universos Israelitas, qui erant in Galaaditide, et uxores, et parvulos, ut venirent in terram Judæ. Cumque venissent in Ephron petierunt a civibus transitum, et noluerunt eis aperire. Et eradicavit Judas Ephron, et per eam transivit super interfectos, et erat Judas congregans extremos per totam viam, et exhortans. Et transmisso Jordane ascenderunt in montem Sion, et obtulerunt holocausta, quod nemo ex eis cecidisset. Et redierunt in eadem die Judas de Galaaditide, et Simon de Galilæa. Interim vero dum aberant, Josephus et Azarias volentes sibi facere nomen, congressi sunt cum Gorgia, et fugerunt, et ceciderunt de populo duo millia, et magnificatus est Judas in Israel, qui quasi propheta habebatur, et prædixerat Josepho et Azariæ ne egrederentur. Et vastavit Judas Idumæos et Philisthiim. Et pertransiens Samariam declinavit in Azotum, et combussit aras, et deos eorum, et cum spoliis rediit in Judæam.

CAP. V. De morte Antiochi Eupatoris in Judæa.

Cum hæc fierent in Judæa, perambulabat Antiochus superiores regiones (*I Machab. vi*), et audivit esse civitatem Elymaidem, in Perside opulentam, et templum in ea locuplex, in quo erant velamina aurea, et loriceæ et scuta quæ reliquerat Alexander, et quærebat prædari eam, sed non potuit; nam Elymaidæ fugaverunt eum ignominiose, et nuntiatum est in via ei quomodo fracti erant principes ejus in Judæa. Et versus in furorem jussit agitari currum suum sine intermissione, superbe intonans venturum se Jerosolymam, et facere eam poliandrum Judæorum (*II Mach. ix*). Et statim apprehendit cum amarus dolor viscerum, et contigit eum impetu euntem, de curru cadere, et collisus est. Et manifestavit Deus in eo virtutem suam, ut qui sibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, et montium altitudines in statera appendere, in gestatorio portaretur. Et ebullierunt vermes de carnibus ejus, et viventes effluebant, et fetore illius gravabatur exercitus. Cumque nec ipse fetorem suum ferre potuisset, ductus est ad agnitionem sui venire, et

A ait: « Justum est mortalem subditum esse Deo. » Et quærebat se liberaturum Judæos, et pares Atheniensibus facturum. Pollicebatur quoque se futurum Judæum, et in omni loco prædicaturum Dei potestatem, et desperans scripsit omnia hæc ad Judæos, orans, ut fideliter adhærerent Antiocho filio ejus. Cumque profiteretur se pati hoc propter templi violationem miratus est Josephus Polybium virum bonum dixisse, ideo periisse Antiochum, quia voluit templum Dianæ in Perside devastare. Nam qui nullatenus egit peccatum, sed tamen cogitavit, nullo reatu tenetur. Hic patet secundum opinionem Josephi, quia lex cohibebat manum, et non animum. Tunc vocavit Antiochus Philippum collactaneum suum, et constituit eum tutorem regni, dans ei diadema, et stolam, et anulum, ut ferret ea ad Antiochum filium suum, et poneret eum super solium regni. Et mortuus est Antiochus peregre in montibus et miserabiliter. Quod cum accepisset Lysias, constituit Antiochum quem nutrierat, regem, et vocavit eum Eupatorem. Tunc cogitavit Judas, ut obsideret eos qui erant in arce præsidii et fecit balistas, et machinas, et confortavit aggerem.

Tunc egressi sunt quidam de obsessis, et adjunxerunt se illis aliqui ex impiis Israel, et venerunt ad regem, et dixerunt: Quousque non vindicabimus nos, qui decrevimus servire patri tuo, et tibi? Ascende, et libera obsessos tuos, et redde nobis hæreditates nostras (*I Machab. vi*). Et iratus rex vehementer collegit exercitum. Sed et de regnis aliis venerunt ad eum conductitii, et erant centum millia peditum, et viginti millia equitum, et elephantes triginta duo. Et applicuit ad Bethsuram, ut expugnaret eam, et recessit Judas ab arce, et admovit castra contra castra regis. Et ordinavit rex diluculo exercitum, et ostenderunt elephantibus sanguinem uræ et mori, ad acendum eos in prælium, et astiterunt singulis elephantibus ad custodiam mille pedites, loricati, et equites quingenti et turres lignæ erant super singulos, et in turre triginta duo viri pugnantes desuper, et intus magister bestiæ. Et distenta est pars exercitus regis super montes, alii per loca ibant humilia. Et resplenduit sol in clypeos aureos, et resplenduerunt montes ex eis, et apparuit Judas in prælio cum suis, et ceciderunt de exercitu regis sexcenti viri. Et vidit Eleazarus, frater Judæ, unam de bestiis cæteris eminentiorem, et arbitrans regem esse in ea cucurrit per hostes, et subiit elephantem, et effodit in umbilico, et cadens elephas oppressit eum. Tunc diverterunt Judæi a prælio, et ascendit rex post eos, et capta Bethsura, positisque in ea custodiis, obsedit Jerosalem, et statuit illic balistas, et machinas, et ignis jacula, et scorpions ad mittendas sagittas, et fundibulas. Escæ autem non erant in urbe, eo quod septimus annus esset, et egressi sunt plures. Tunc audivit Lysias, quod Philippus redierat a Perside, et quærebat suscipere

regni negotia, et suggestit regi dicens : « Deficimus quotidie, esca nobis modica est, et munitus est locus, quem obsidemus, et incumbit nobis ordinare, de regno. Demus ergo dextras hominibus istis, statuentes ut ambulent in legibus suis, et serviant nobis. Et facta pace juravit rex, et principes ejus, et intravit montem Sion, et videns munitionem loci, rupit jusjurandum, et destruxit murum in gyro. Et reversus Antiochiam invenit Philippum dominantem in ea, et vi occupavit civitatem.

* *Additio 1.* Quinque de causis punit Deus homines : Vel ad correctionem, ut Mariam sororem Moysi; ad majus meritum, ut Job; ad conservationem virtutum, ut Paulum per angelum Satanæ; ad manifestationem gloriæ divinæ, ut de cæco nato legitur, neque hic, neque parentes ejus, etc. Vel ob ostensionem inchoationis pœnæ alicujus hic, et permansuræ in futuro, ut Antiocho.

CAP. VI. *De Demetrio, et Nicanore.*

Eo tempore exiit Demetrius, Seleuci filius, ab urbe Roma, et ascendit in civitates maritimas, et regnavit ibi (*Machab. vii*). Hunc, dum ad ætatem puer esset, patruus ejus Antiochus Epiphanes privaverat regno et ascendit Romam in accusationem patrum. Audiens vero patrum defunctum rediit, et plures receperunt eum. Sed exercitus ligavit Antiochum, et Lysiam, ut traheret eos ad eum. Quod cum accepisset, ait : « Nolite mihi ostendere faciem eorum. » Et occidit eos exercitus, et sedit Demetrius super solium patris sui. Tunc venerunt ad regem impli ex Israel, et Alcimus Aaronita dux eorum, qui volebat fieri sacerdos. Et accusaverunt Judam, dicentes : « Perdidit Judas omnes amicos tuos, et nos disperdidit de terra nostra. Mitte ergo virum, cui credis, qui videat exterminium, et vindicet nos. Et constituit rex Alcimum principem sacerdotum, et misit cum exercitu Bacchidem in Judæam. Qui misit nuntios ad Judam et fratres ejus in dolo, loquentes de pace. Et non attendit Judas sermonibus eorum. Multi vero de populo crediderunt eis, dicentes : « Homo sacerdos de semine Aaron venit; non decipiet nos. Egressi sunt ad Bacchidem, et occidit ex eis sexaginta viros una die, secundum illud : Sanguinem sanctorum tuorum effuderunt in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret (*Psal. lxxviii*). » Aliique fugerunt ab eo, dicentes : Non est veritas, et judicium. » Tunc recessit Bacchides a Jerusalem, et applicuit in Bethzecha, et multos ex eis qui ad se refugerant occidit, et projecit in puteum. Et commisit regionem Alcimo, relinquens ei adjuutores, et ipse reversus est in Antiochiam ad regem. Tunc Alcimus seducebat omnes verbis, et ad libitum cuique loquens, subito manu valida transfugarum circumceptus est, et fecit mala in Jerusalem plusquam omnes gentes. Quod attendens Judas cessavit exire in regiones, et fecit vindictam in viros desertores. Videns autem Alcimus quod non posset Judam sustinere, rediit ad regem, ac-

cusans Judam in multis. Et misit rex Nicanorem, qui cum eo fuerat Romæ in Judæam, mandans ei evertere populum. Et venit Nicanor in Jerusalem cum exercitu, et locutus est ad Judam in dolo verbis pacificis et salutaverunt se invicem. Sed cum Judas intellexisset insidias, exsilii, refugit ad suos. Postea congressi sunt juxta vicum Capharsalama, et victus Judas fugit in civitatem David. Et egressi sunt sacerdotes ad Nicanorem supplicantes, et ostendentes holocausta, quæ offerebant pro rege, et irridens sprexit eos, et apponens manum capiti juravit : « Nisi traditus fuerit mihi Judas cum rediero, succendam locum istum. Et recessit Nicanor a Jerusalem, et venit in Bethoron, et suscepit exercitum Syriæ sibi destinatum. Et exivit Judas cum tribus millibus post eum, et commiserunt prælium tertia die mensis Adar, et contrita sunt castra Nicanoris, et cecidit ipse primus, et fugit exercitus ejus, armis projectis. Et egressi sunt de castellis Judææ in circuitu, et percusserunt eos usque ad unum. Et caput Nicanoris amputantes, et dexteram quam superbe extenderat, suspenderunt ea contra Jerusalem, et linguam ejus minutatim incisam dederunt avibus ad comedendum. Et statuerunt diem illam solemnem omnibus annis. Et siluit terra Juda a præliis dies paucos. »

* *Additio 1.* Quia germanus meus est Antiochus, non deceret me occidere eum, sed vos occidite.

CAP. VII. *De fœdere Judæorum cum Romanis.*

Tunc audivit Judas nomen Romanorum, et virtutes eorum, quas fecerant in orbe, et quos volebant, vel privabant regno, vel exaltabant, et quod cum amicis optime conservabant amicitias, et in omnibus istis nemo postulabat sibi diadema (*l Machab. viii*), et fecerant sibi curiam, et trecenta viginti consilium agentes. Et misit Romam Eupolemum filium Joannis, et Jasouem filium Eleazari. Qui intrantes curiam dixerunt : Judas Machabæus, et fratres ejus, et populus Judæorum miserunt nos ad vos statuere vobiscum societatem, et ut auferatis ab eis jugum Græcorum. » Placuitque sermo Romanis, et scripserunt fœderis formam, et rescriptum in tabulis æneis miserunt in Jerusalem, ut esset ibi memoriale in hunc modum : « Bene sit Romanis et genti Judæorum, in mari et in terra, et pax in æternum. Quod si institerit bellum Romanis, auxilium feret gens Judæorum, non accipiens stipendia a Romanis. Idipsum facient Romani Judæis. » Tunc scripserunt Romani ad Demetrium : « Quare gravasti jugum tuum super amicos nos:ros, et socios Judæos? Si ergo iterum adierint nos; adversum te faciemus illis judicium, pugnabimus tecum terra marique. »

* *Additio 1.* Respublica Romanorum prius regibus tractabatur, quorum primus Romulus, secundus Remus; postea per consules, tertio per imperatores, quorum primus fuit Julius Cæsar.

CAP. VIII. *De morte Judæ.*

Interea cum audiisset Demetrius quia cecidit

Nicanor cum suis, misit rursum in Judæam Bacchidem, et Alcimum, et dextrum cornu cum illis, et applicuerunt exercitum ad Jerusalem (*I Machab. ix*). Et surgentes abierunt in Beream, et Judas posuit castra in Laisa cum tribus millibus electorum. Qui videntes multitudinem hostium timuerunt valde, et subtraxerunt se de castris, nec remanserunt cum Juda, nisi octingenti viri. Sed et Judas corde dissolutus est; nam bellum perurgebat eum, nec habebat tempus congregandi. Et locuti sunt ad eum, qui residui erant: Non poterimus contra eos, sed liberemus animas nostras modo, et revertamur ad fratres nostros, et tunc pugnabimus adversus eos. Qui respondit: « Absit istam rem facere, ut fugiamus ab eis, et superinducamus opprobrium gloriæ nostræ, sed moriamur in virtute propter fratres nostros. » Et congressi sunt cum hostibus, et expugnabant cornu dexterum. Qui autem in sinistro cornu erant, venerunt eis a tergo, et ingravatam est prælium, et cecidit Judas, et cæteri fugerunt, Simon autem et Jonathas, fratres ejus redimentes corpus ejus ab hostibus, tulerunt illum in Modin. Et sepelierunt in sepulcro patrum suorum. Et planxit eum populus terræ planctu magno, et emergerunt iniqui in Israel, et facta est fames magna, et tradidit se Bacchidi omnis regio. Et elegit Bacchides impios viros, et constituit eos dominos regionis; qui persequerantur amicos Judæ. Et congregati sunt amici Judæ, eligentes Jonathan in ducem sibi.

CAP. IX. De Jonatha.

Et surrexit Jonathas loco Judæ fratris sui, et quærebat Bacchides eum occidere (*I Machab. ix*). Tunc Jonathas cum suis fugit in desertum Thecuæ, et misit fratrem suum Joannem ad Nabuthæos amicos suos, ut commodarent ei apparatus suum, qui erat pretiosus. Et exeuntes filii Jambri percusserunt Joannem, et tulerunt omnia quæ habebat. Post hoc nuntiatum est Jonathæ, et Simoni fratri ejus, quod filii Jambri facerent nuptias, et ducerent sponsam ex Madaba, et surrexerunt ad eos de insidiis, et percusserunt multos in vindictam sanguinis fratris sui, et redierunt ad ripam Jordanis. Et audivit Bacchides, et venit die Sabbatorum in virtute magna. Et dixit Jonathas ad suos: « Ecce bellum ex adverso, aqua vero Jordanis hinc et inde et paludes, et saltus, et non est locus divertendi. Clamate ergo in cœlum, et pugnemus, et commissum est bellum. » Et ceciderunt ex parte Bacchidis mille viri, et versus est Bacchides in fugam, et reversus est in Jerusalem, et ædificavit in Judæa civitates munitas, et posuit custodiam in eis. Et accepit filios principum regionis obsides, et posuit eos in arce in Jerusalem in custodia. Tunc præcepit Alcimus destrui muros domus sanctæ interioris, et destrui opera prophetarum. Cumque cœpisset destruere, percussus est paralyti, et mortuus est cum tormento magno. Tunc rediit Bacchides ad regem, et siluit terra Juda duobus annis. Post quos

PATROL. CXCIII.

A viri iniqui in Israel reduxerunt Bacchidem in Judæam. Qui voluit comprehendere Jonathan occulte, sed non potuit; nam innotuit consilium ejus Jonathæ. Qui comprehendens quinquaginta viros de his, qui insidiabantur ei, occidit eos. Et recessit Jonathas cum suis in Bethbessen, quæ est in deserto et confirmavit eam. Et ascendit Bacchides in virtute magna et obsedit Bethbessen. Et egressus Jonathas reliquit Simonem in civitate, et fecit sibi Jonathas numerum, et percutiebat per noctem multos hostium in tabernaculis eorum. « Simon vero egressus de civitate, succendit machinas, et pugnaverunt contra Bacchidem, et contritus est ab eis. Et iratus est Bacchides contra viros, qui reduxerant eum in Judæam. Et multos ex eis occidit. Quod audiens Jonathas misit ad eum legatos, pacem componere cum eo. Qui libenter accepit, et juravit se nihil mali facturum Jonathæ omnibus diebus vitæ suæ, et reddidit ei captivitatem, quam prius erat prædatus in terra Juda, et rediit in terram suam. Et cessavit judicans ex Israel, et sedit Jonathas in Machmas gladius ibi populū, et exterminans impios in Israel. »

CAP. X. — De Alexandro occidente Demetrium.

« Eo tempore ascendit Alexander, filius Antiochi Epiphanes, et occupavit Ptolemaidem, et regnavit in ea (*I Machab. x*). » Quod audiens Demetrius congregavit exercitum, et misit ad Jonathan, ut secum faceret pacem, et non cum Alexandro. Insuper dedit ei potestatem congregandi exercitum, et obsides qui erant in arce, jussit ei reddi. Et venit Jonathas in Jerusalem, et cœpit innovare civitatem, munivit montem Sion in circuitu, et fugerunt custodes, quos posuerat Bacchides in Judæa. Tamen in Bethsura aliqui remanserunt, quæ erat eis ad refugium. Et audivit Alexander promissa, quæ fecerat Demetrius Jonathæ, et prælia, et virtutes, quas ipse fecerat, et fratres ejus, et scripsit ad Jonatham dicens: « Audivimus de te quod vir potens es, et aptus ut sis amicus noster: et nunc constituimus te hodie summum sacerdotem gentis tuæ, et ut amicus regis voceris. Et misit ei purpuram, et coronam auream, et induit se Jonathas stola sancta in die solemnī Scenopegiæ, et congregavit exercitum, et fecit arma copiosa. Quod audiens rex Demetrius contristatus est, et remisit ad Jonatham in hæc verba: Manete in amicitia nostra, et nunc absolvo omnes Judæos a tributis, et potestatem arcis, quæ est in Jerusalem, do summo sacerdote, et omnem animam Judæorum, quæ est in regno meo captiva, relinquo liberam gratis, et quod omnes dies solemnes sint dies immunitatis et remissionis, et dies decreti circa illos, » id est tres ante solemnitatem, et tres post. Ptolemaidem, « et duas civitates confines ejus do summo sacerdote ad necessarios sumptus sanctorum, et singulis annis quindecim millia siclorum argenti ad instauranda opera sanctorum, et ad innovandos muros in Jerusalem, et in Judæa sumptus dabuntur de rationibus regis. Jonathas autem et populū non cre-

diderunt ei. » Et complacuit eis in Alexandro, et se-
rebant ei auxilium omnibus diebus. Tunc congregavit rex Alexander exercitum, et movit castra contra Demetrium, et fugit exercitus Demetrii, et cecidit Demetrius in illa die. Tunc misit Alexander ad Ptolemæum, regem Ægypti, dicens : « Da mihi filiam tuam uxorem. Et acquievit Ptolemæus significans, ut occurreret ei Ptolemaide. Et exivit Ptolemæus de Ægypto, et filia ejus Cleopatra, et occurrenti sibi Alexandro in Ptolemaide, dedit ei uxorem. » Tunc Alexander vocavit ad se Jonatham, et veniens Jonathas Ptolemaidem invenit gratiam in conspectu duorum regum. Et venerunt quidam pestilentes ex Israel post eum, et accusabant. Sed non attendit ad eos rex, sed magnificabat Jonathan, et induit eum purpura, et scripsit eum inter primos amicos. Sunt autem quatuor insignia regalia, purpura, fibula aurea, diadema et sceptrum. Et reversus est Jonathas in Jerusalem cum gloria.

* *Additio 1.* — Ab eo tempore, ex quo Antiochus Epiphanes, qui obses erat Romæ, post mortem patris, fratre suo spreto, Demetrio ejus filio in regnum succedit, contentio erat de regno inter successores fratrum illorum.

CAP. XI. De Demetrio Cretensi.

Post tres annos venit Demetrius, filius Demetrii a Creta (*I Machab. x*). Hic, occiso patre in prælio, fugit ad Cretenses parentes maternos. Et, resumptis viribus, rediit in maritimam Philisthæorum, et in Syriam Cœles. Et constituit Apollonium ducem exercitus, qui provocavit Jonathan in prælium. Qui assumptis decem millibus egressus est de Jerusalem, et veniens Joppen expulit inde Apollonium, et obtinuit eam. Et ibat Apollonius in Azotum, et insecutus est eum Jonathan, et commiserunt prælium in campo. Et fugerunt equites Apollonii in Azotum, et intraverunt sanum Dagon, ut se tuerentur. Et succendit Jonathan civitatem, et sanum, et eos, qui erant in eo, et fuerunt de occisis in campo, et succensis in fano fere octo millia. Et transivit Jonathan in Ascalonem, et receperunt eum Ascalonitæ in gloria. Et rediit Jonathan in Jerusalem. Et audivit Alexander rex virtutem ejus, et addidit adhuc glorificare Jonathan, et misit ei fibulam auream, quæ solet dari cognatis regum, et dedit ei Accaron, et omnes fines ejus. Et cum uteretur Jonathan duobus insigniis regis, forte signum erat de renovatione regni Judæorum. Et ascendit Alexander in superiores partes Ciliciæ. « Et egressus est rex Ægypti socer ejus in virtute magna, et quærebat obtinere regnum Alexandri in dolo (*I Machab. xi*). » Et aperiebantur ei civitates, et occurrebant ei; sic enim mandavit Alexander. Et transiens in singulis civitatibus relinquebat custodias. « Ut appropinquabat Azoto, ostenderunt ei templum Dagon succensum, et cætera demolita, et eorum tumulos qui occisi fuerant, et dicebant: Sic fecit Jonathan, ut invidiam faceret ei: et tacuit rex. » Et occurrit Jonathan Ptolemæo in Joppen, et salutaverunt se. Et abiit Jonathan cum

A rege usque ad fluvium Eleutherum, et rediit in Jerusalem. Cumque Ptolemæus obtinuisset civitates usque ad Seleuciam maritimam, misit ad Demetrium, dicens: « Veni componamus pactum, et dabo tibi filiam meam. Pœnitet enim me, quod dederim illam Alexandro. » Et tollens filiam suam dedit eam Demetrio, et recessit ab Alexandro manifeste. Et intravit Ptolemæus Antiochiam, et imposuit sibi duo diademata Ægypti et Asiæ. Tunc Alexander venit contra eum in prælium, et victus est a Ptolemæo, et fugit in Arabiam ad parentes maternos cum Antiocho filio suo. Rex autem Arabum timens virtutem Ptolemæi, occidit Alexandrum, et reservavit filium, et misit caput Alexandri Ptolemæo, qui gavisus est. Sed factum est, ut tertia die moreretur, et regnavit B Demetrius in solio patrum suorum.

In diebus illis expugnavit Jonathan arcem, quæ erat in Jerusalem, et nuntiaverunt hoc Demetrio quidam iniqui ex Israel. Qui iratus venit Ptolemaidem, et scripsit Jonathæ ne obsideret arcem, sed occurreret ei festinato. Et elegit Jonathan de senioribus Israel, et dedit se periculo. Et accepit pecuniam multam, et vestes, et abiit ad regem, et dans ei munera invenit gratiam in conspectu ejus. Et licet multi accusarent eum, magnificavit eum rex in conspectu omnium, et statuit ei principatum sacerdotii, et quæcunque habuerat prius. Et vidit Demetrius quia siluit terra in conspectu ejus, et dimisit exercitum in loca sua, et retinuit secum exercitum peregrinum, et inimici erant ei omnis exercitus patris ejus. Tryphon autem erat quidam partium Alexandri prius, qui videns quod omnis exercitus murmurabat contra Demetrium, ivit in Arabiam, ut reduceret inde Antiochum filium Alexandri in terra patris sui. Eo tempore dum Demetrius erat offensus suis, misit ad eum Jonathan, ut ejiceret eos, qui erant in arce in Jerusalem, et qui in præsidiis erant quia impugnabant Israel. Et rescripsit Demetrius dicens: « Hæc et majora faciam tibi, cum fuerit opportunum. Nunc autem recte feceris, si miseris mihi viros in auxilium, quia discessit exercitus meus a me: Et misit ei Jonathan tria millia electorum in Antiochiam, et delectatus est rex in adventu eorum. Et surrexerunt Antiocheni centum viginti millia, et volebant interficere regem. Et fugit rex in aulam. Et misit Judæos per civitatem, et occiderunt centum millia hominum, et liberaverunt regem, residui vero civium dederunt dexteram regi, et fecerunt pacem, et glorificati sunt Judæi, et redierunt in Jerusalem. « Et siluit terra in conspectu Demetrii. Et mentitus est omnia, quæ dixerat Jonathæ, et recessit ab eo, et vexabat eum valde. »

CAP. XII. De Antiocho adolescente.

Eo tempore reversus est Tryphon de Arabia reducens Antiochum adolescentem, et imposuit ei diadema (*I Machab. xi*). Et congregati sunt ad eum exercitus quos disperserat Demetrius, et pugnaverunt contra Demetrium, et fugit. Et obtinuerunt Antiochus, et Tryphon Antiochiam. Et scripsit An-

tiachus adolescens Jonathæ dicens : « Constituo tibi sacerdotium, et constituo te super quatuor civitates ut sis de amicis regis. » Et misit illi vasa aurea, dans ei potestatem bibendi in auro, et esse in purpura, et habere fibulam auream. « Et Simonem fratrem ejus constituit ducem a terminis Tyri, usque ad fines Ægypti, et exiit Jonathas, et perambulabat civitates, et venit Ascalonem, et occurrerunt ei honorifice. » Azotenses vero prius resistentes ei, postea dederunt ei dexteram; et accepit obsides ex eis, et misit eos in Jerusalem, et perambulabat regiones, usque in Damascus, agens regni negotia. Et audivit Jonathas quia principes Demetrii, qui erant in Cades Galilææ cum exercitu magno, volebant eum remove a negotio regni. Et occurrens illis, relinquens fratrem suum Simonem intra provinciam, congressus est cum eis, et fugerunt omnes qui erant cum Jonatha præter duos, et scidit Jonathas vestimenta sua, et oravit. Et aggressus hostes convertit eos in fugam, et redierunt ad eum, qui recesserant ab eo, et insecutus est hostes, usque ad castra eorum, qui erant in Cades, et ceciderunt ex eis tria millia, et rediit Jonathas in Jerusalem. Et misit Romanos renovare cum eis amicitiam (*I Machab. xii*). Spartiatis quoque scripsit, quos supra Lacedæmonios diximus, dicens : « Pridem scripsit nobis Darius rex vester, sub Onia summo sacerdote Judæorum, quia de genere Abrahæ estis et fratres nostri, et fecimus vobiscum fraternitatem. Ex tunc memores sumus vestri in sacrificiis et observationibus nostris, sicut decet nos meminisse fratrum; et nunc misimus ad vos, ut innovemus fraternitatem. » Et rescripserunt Spartiatis : « Pecora nostra, et possessio nostra vestra sint, et vestra nostra. » Et innovata est fraternitas. Et audivit Jonathas quod iterum egressi sunt principes Demetrii cum exercitu multo supra quam prius, et egressus est adversus eos. Qui cum audissent adventum Jonathæ nocte fugerunt, relinquentes focos in castris, et mane insecutus est eos Jonathas; et non comprehendit, transierant enim flumen Eleutherum. Et divertit Jonathas ad Arabes, qui dicuntur Zabadaei, et percussit eos. Simon autem in Joppem declinavit. Audierat enim quod vellet præsidium tradere partibus Demetrii, et posuit ibi custodes, et rediit Jonathas in Jerusalem, et innovavit muros in ea, munivit eam valde inter arcem, et civitatem, ut esset civitas singularis in terra, « et nec emant, nec vendant, » id est non indigentes bonis aliorum. Eo tempore cogitavit Tryphon occidere Antiochum adolescentem, et imponere sibi diadema, sed timuit Jonathan strenuum defensorem Antiochi. Et elegit ut eum prius occideret; scripsitque Jonathæ, ut occurreret ei in Bethsan. Et venit ad eum Jonathas cum centum quadraginta millibus virorum. Vidensque Tryphon quod non posset extendere manus in eum, honoravit eum, dans ei munera, et præcipiens exercitibus suis, ut obedirent ei sicut sibi. Et ait Jonathæ : « Ut quid vexasti populum. Elige tibi paucos, et veni mecum

A Ptolemaidem, et tradam eam tibi, et reliqua præsidia, et exercitum, et universos ministeriales regni, et redibo. » Et credidit ei Jonathas, et remisit in Judæam exercitum, et retinuit tantum tria millia, ex quibus dimisit in Galilæam duo millia. Et erant mille cum eo. Cumque intrasset Ptolemaidem, ligaverunt eum cives, et omnes qui erant cum eo interfecerunt. Et planxit omnis terra Juda Jonathan, æstimans occisum esse. Et dixerunt gentes, qui erant in circuitu Judææ : « Non habent principem, tollamus de hominibus memoriam eorum. » Et congregavit Tryphon exercitum ut veniret in terram Juda, ut attereret eam (*I Machab. xiiii*). Timensque populus ascendit in Jerusalem, et ait Simoni : « Tu es dux noster loco Judæ, et Jonathæ fratris tui. »

B *Additio 1.* In libro Machabæorum ita : « Et convocatis senioribus populi, cogitavit innovare muros, et exaltare altitudinem magnam inter civitatem, et arcem, ut separaret eam a civitate, et esset singulariter. »

CAP. XIII. De Simone.

Et acceleravit Simon consummare muros Jerusalem, et misit exercitum in Joppem (*I Machab. xiiii*). Cognoscens autem Tryphon, quod surrexit Simon loco Jonathæ, misit ad eum legatos dicens : « Pro argento, quod debet Jonathas, frater tuus, in ratione regis, detinui eum. Et nunc mitte argenti talenta centum, et duos filios ejus obsides, et remitemus eum. » Cumque cognosceret Simon dolum ejus, misit tamen argentum, et pueros, ne murmuraret populus dicens : « Non redemit fratrem, volens regnare. Et mentitus est Tryphon, et intravit regionem, ut contereret eam. Et cum appropinquasset Baschamam, videns quod non proficeret, Jonathan ibi occidit, et filios ejus, et rediit in terram suam. Et misit Simon, et accepit ossa Jonathæ, et sepelivit eum in Modin. Et statuit septem pyramides patri et matri, et quatuor fratribus, et sibi, et circumposuit columnas magnas, et sculpsit in eis arma, et naves ad memoriam æternam. Tryphon autem cum iter faceret cum Antiocho adolescente, dolo occidit eum, et regnavit pro eo in Asia. Tunc ædificavit Simon præsidia in Judæa, et misit ad Demetrium, ut faceret pacem cum eo, et mittens munera rogavit, ut faceret remissionem regioni. Et scripsit Demetrius dicens : « Munera suscepimus, et pacem facimus vobiscum magnam, remittentes ignorantias, et peccata, usque in hodiernum diem, et nunc absolvimus vos ab omni tributo. » Et ablatum est jugum gentium ab Israel. Et ex tunc cœpit scribere populus Israel in tabulis, et gestis publicis annotationes temporis in hunc modum : « Anno primo sub Simone summo sacerdote, magno duce, et principe Judæorum. » Tunc descendit Simon in Gazam; et obsedit eam, et ejecit idololatrias, et idola de civitate, et mundavit ædes, et collocavit in ea viros, qui legem facerent; et munivit eam, et fecit sibi habitationem, et obsedit eos, qui erant in arce Jerusalem. Et clamaverunt ad Simonem, ut acciperent

dexteris, et dedit illis, et eiecit eos inde, et mundavit arcem a contaminationibus, et intravit eam cum musicis instrumentis, hymnis et ramis palmarum, statuens ut omnibus annis ageretur hæc dies cum lætitia. Et vidit Simon Joannem filium suum, quod vir esset prælii. Et posuit eum sub se ducem, et dedit ei Gazam ad habitandum. Tunc congregavit rex Demetrius exercitum, et intravit Mediam ad contrahenda sibi auxilia, ut expugnaret Tryphonem (*I Machab.* xiv). Sed Arsaces, rex Persidis et Mediæ, misit unum de principibus suis, qui percussit castra Demetrii, et comprehendit eum vivum, et posuit eum Arsaces in custodiam. « Et siluit terra Juda in diebus Simonis, » qui fecit sibi Joppem in portum, et introitum in insulis maris. « Et dilatavit fines gentis suæ, et abstulit immunditiam, et sedit unusquisque sub vite sua, et sub ficu sua, nec erat qui eos terreret. » Et misit Simon ad Sportiatis ad innovandam fraternitatem. Romanis quoque misit clypeum aureum menarum mille, et statuerunt ei Romani libertatem, et scripserunt in tabulis æreis fœdus, quæ positæ sunt in titulis in monte Sion.

Additio 1. Et sic tria festa legimus in libro Machabæorum : Primum festum mundationis templi, de quo supra, cap. 3, *Toties igitur victis.* Secundum fuit, occiso Nicanore, de quo supra, cap. 6, *Eo tempore.* Tertium habes hic : nullum tamen horum legale fuit.

CAP. XIV. De Antiocho Demetrii filio.

Eo tempore exivit Antiochus, filius Demetrii, in terram patrum suorum, et convenerunt ad eum omnis exercitus, ita ut pauci essent cum Tryphone (*I Machab.* xv). Et scripsit Antiochus Simoni, et genti Judæorum dicens : « Statuo vobis omnia quæcunque remiserunt vobis reges ante me, et permitte vobis facere percussuram proprii numismatis in regione vestra. Cumque obtinero regnum, magnificabo gentem vestram, et templum in gloria magna. Porro Tryphon fugiens Antiochum per maritima recepit se in Doram, et insecutus est eum Antiochus, et obsedit civitatem terra et mari. Eo tempore Lucius consul Romanorum scripsit regibus, et regionibus in Oriente, ne inferrent mala Judæis amicis suis, nec opem ferrent inferentibus, sed si qui pestilentes ex Judæis confugerent ad eos, traderent eos Simoni principi sacerdotum, ut vindicaret in eos, secundum legem suam. Antiochus autem rex obsedit Doram secundo, et conclusit Tryphonem ne procederet. Et misit ei Simon duo millia virorum in auxilium, et argentum, et aurum, et vasa copiosa. Qui noluit ea accipere, sed fregit pactum, quod fecerat cum eo, et misit ad eum Athenobium, mandans ei, ut redderet ei arcem, quæ est in Jerusalem, et Joppem, et Gazam, et tributa locorum, quibus dominatus fuerat ; alioquin veniret, et expugnet eum. Et vidit Athenobius in Jerusalem gloriam

A Simonis, et apparatus copiosum, et affluentiam in auro et argento, et obstupuit. Et respondit Simon : « Terram alienam non sumpsimus, sed hereditatem patrum nostrorum, quæ injuste ab inimicis nostris aliquo tempore possessa est. » Et rediit Athenobius ad regem, et renuntiavit ei verba Simonis, et gloriam ejus. Et iratus est rex ira magna. Porro Tryphon fugit navigio in Orthosiada. Rex autem persequens Tryphonem, constituit Cendebæum ducem maritimum, et reliquit ei exercitum, ut expugnaret Judam. Et ædificavit Cendebæus Gedorem, collocans in ea milites, ut vastarent fines Judææ. Quod cum accepisset Simon vocavit duos filios suos seniores, Judam et Joannem. Et ait illis : « Ego, et et fratres mei expugnabimus hostes Israëli, ab adolescentia usque in hunc diem. Nunc autem senui, sed estote loco mei, et expugnetis pro gente vestra. Auxilium vero de cælo vobiscum sit. » (*I Machab.* xvi.) Et dedit illis viginti millia pugnatorum, et equites. Et profecti sunt adversus Cendebæum. Et erat fluvius torrens inter eos, et timuit populus transire, et transivit Joannes primus ; et secuti sunt eum omnes. Et insonuerunt sacris tubis, et conversus est in fugam Cendebæus, et castra ejus, et ceciderunt ex eis multi vulnerati. Vulneratus est et Judas frater Joannis, et insecutus est Joannes fugientes, usque ad Cedronem. Et ceciderunt ex eis duo millia virorum, redieruntque filii Simonis in pace.

CAP. XV. De morte Simonis.

C Porro Ptolemæus filius Abobi, constitutus erat dux in campo Jericho (*I Machab.* xvi). Erat enim gener summi sacerdotis, et habebat argentum et aurum multum. Et elevatum est cor ejus, et volebat obtinere regionem, et cogitabat dolum adversus Simonem, et filios ejus, ut tolleret eos. Simon autem perambulabat civitates regionis, gerens sollicitudinem earum. Et descendit in Jericho cum Juda et Mathathia filiis ejus, et suscepit eos Ptolemæus in munitionem, quam ædificaverat in dolo, et fecit eis convivium magnum, et abscondit ibi viros, et intravit convivium cum armatis, et occidit Simonem, et duos filios ejus, et reddidit mala pro bonis ; nam et uxorem Simonis cum duobus filiis ejus minoribus jugulavit [*al.* vinculavit]. Et scripsit Antiocho regi, ut mitteret exercitum in auxilium, et traderet ei regionem, et civitates, et tributa. Misit quoque nuntios ad tribunos, ut venirent ad se, et daret eis argentum, et aurum, et dona ; aliosque misit occupare Jerusalem, et montem templi. Porro alios misit in Gazara, ut interficerent Joannem, sed præcurrens quidam in Gazara, nuntiavit Joanni quæ facta fuerant. Et ipse festinavit occupare Jerusalem, et occidit eos qui venerant eum perdere. Et factus est princeps sacerdotum post patrem suum.

HISTORIA LIBRI II MACHABÆORUM.

Præfatio in historiam secundæ libri Machabæorum.

Secundus liber Machabæorum non est historiæ prosecutio, sed prosecutæ recapitulatio. Est enim epistola quam scripsit Judas Machabæus, et senatus Judæorum Jerosolymitæ dispersioni Judæorum, quæ exulabat in diversis regionibus Orientis, et maxime in Ægypto, in qua insinuaverunt eis duas a se solemnitates noviter institutas, hortantes, ut eas susciperent, et solemnizarent quotannis (*II Machab. 1*). Unam de purificatione Templi, quam fecerant vicesima quinta die mensis Casleu, post tres annos pollutionis factæ ab Antiocho. Alteram quam instituerant decima tertia die mensis Adar, quod est Martii, quæ dicebatur, voce Syriaca, pridie Mardochei, diem scilicet quam instituerant pro incredibili victoria quam habuerunt interfecto Nicanore, cujus caput et manum contra templum suspensa prædiximus. Nihilominus hortantes, ut solemnem agerent diem Scenopægiæ, et diem ignis, qui datus est de crassa aqua, quando Nehemias obtulit sacrificia. In hoc autem loco hujus epistolæ legitur Jeremias abscondisse arcam et altare incensi in speluncam montis, in quo Moyses ascendit, et vidit Dei hæreditatem (*II Machab. 11, Deut. xxxiv*). Et accesserunt quidam, qui sequebantur Jeremiam, ut notarent sibi locum, et non potuerunt invenire. Quos culpatis Jeremias dixit: « Ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi, et propitius fiat et tunc ostendet Dominus hæc, et apparebit majestas Domini, et nubes sicut in diebus Moysi, et sicut cum Salomon fecit (*III Reg. viii*), ut locus sanctificaretur magno Deo. » Quod ergo supra diximus Epiphanium dixisse Jeremiam aliter de manifestatione arcæ fortasse mysticum fuit. Ne autem Jerosolymitæ viderentur sine causa has instituisse solemnitates, recapitulaverunt in epistola bella quæ fecerant contra hostes, qui frequenter ebullierant de Perside. Et quomodo liberati erant a Deo in manu forti, et signis, et prodigiis innumerabilibus. In hac autem recapitulatione appositæ sunt quædam, quæ in prædicta non leguntur historia, quorum quædam jam supra posuimus, suppressa vero ibi nunc supplebimus. Forma vero epistolæ hæc est: « Populus qui est Jerosolymis, et in Juda, senatusque et Judas, Aristobulo magistro Ptolemæi regis, qui est de genere christorum sacerdotum, et his qui in Ægypto sunt Judæis, salutem et sanitatem. Bene faciat vobis Deus, et det vobis cor omnibus, ut colatis eum, et faciatis ejus voluntatem. Adaperiat cor vestrum in lege sua, et in præceptis suis, et faciat pacem. Exaudiat orationes vestras, et reconcilietur vobis, nec vos deserat in tempore malo. Et nunc hic sumus orantes pro vobis. De magnis autem peri-

culis a Deo liberati magnifice gratias agamus ipsi, et cætera quæ sequuntur (*II Machab. 1*). Pericula vero sua, et liberationes a Deo factas enumerare cœperunt, a morte Antiochi Magni, et a filio ejus Seleuco. Qui cum prius templum honoraret, et de redditibus suis præstaret sumptus ad ministerium sacrificiorum, ad suggestionem Simonis de tribu Benjamin, qui erat præpositus templi, et invidebat Oniæ, misit Heliodorum ad spoliandum commune ærarium, quod dixit non pertinere ad rationem sacrificiorum (*II Machab. 111*). Erant equidem hæc congregata ad victualia viduarum, et pupillorum, et pleraque erant deposita divitum. Terminaverunt autem prosecutionem hujus epistolæ in morte Nicanoris in hunc modum: « Igitur his erga Nicanorem gestis, ex illis temporibus ab Hebræis civitate perpressa, vel possessa. Ego quoque in his finem faciam sermonis. Etsi quidem bene, et ut historiæ competit hoc, et ipse velim. Si autem minus digne, concedendum est mihi. Sicut enim vinum æmper bibere, aut semper aquam, contrarium est, alternis autem uti delectabile, ita legentibus si semper exactus sit sermo, non erit gratus. Hic ergo exiit consummatus (*II Machab. xv*).

*Additio 1. Judæi, duce Mardocheo, solemnitatem decima tertia die ejusdem mensis instituerunt in memoriam ejus, quia victoriam de inimicis eorum habuerunt, decima tertia die ejusdem mensis, quando eos occiderunt per provincias, usque ad septuaginta quinque millia, licentia eis data ab Assuero, sicut habes supra in libro Esther, circa finem ejusdem.

CAP. I. Recapitulatio.

Porro quædam superaddita in hac epistolari recapitulatione summatim tangere curabimus. Sane in profanatione Antiochi cum cogerentur Judæi a patriis legibus recedere, duæ mulieres delatæ sunt natos suos circumcidisse; quas, infantibus ad ubera suspensis, cum publice per civitatem circumduxissent, carnifices per muros præcipitaverunt (*II Machab. vi*). Eleazarus, unus de primoribus scribarum, et vir ætate proventus, aperto ore hians compellabatur suillas carnes sacrificii manducare. Quidam vero veteres amici ejus carnes licitas secreto afferentes, rogabant ut simularet se ad imperium regis manducare, quod renuens aiebat: « Adolescentibus exemplum forte malum relinquam. » Et plagis peremptus, memoriam mortis suæ, et exemplum virtutis reliquit. Contigit autem et septem fratres una cum matre comprehensos compelli ad esum porcinæ carnis. Quibus renuentibus, jussit rex coram eis sartagine, et ollas æneas succendi, et primogenito linguam amputari, cujus cute

capitis abstracta, et summitate manuum et pedum A præcisâ coram matre et fratribus, missus in sartinem torrebatur. In eundem modum singuli fratrum, secundum ordinem genituræ, torquebantur, præmissa tamen unicuique exhortatione, ut regi obediret, et viveret. Supra modum autem mater mirabilis, et bonorum memoria digna, singulos hortabatur patria voce, et femineæ cogitationi masculinum animum in'erens, dixit ad eos : « Nescio qualiter in utero meo apparuistis, nec enim ego spiritum et animam donavi vobis, nec vitam ; et singulorum membra non ego ipsa compegi, sed qui formavit vos, spiritum vobis iterum cum misericordia reddet, et vitam, sicut nunc vosmetipsos despicitis propter legem ejus. » Cumque adhuc adolescentior superesset suadebat rex matri ut adolescenti fieret in salutem. Cumque promisisset se suasuram filio, inclinata ad illum patria voce dixit : Fili, miserere mei dignus fratribus tuis effectus, suscipe mortem, ut in illa miseratione cum fratribus tuis te recipiam. Tunc rex indigne ferens se derisum, in hunc crudelius super omnes desævit. « Novissime autem, post filios et mater defuncta est (II Machab. vii). »

Pro hac tantæ prærogativa martyrii asserunt plurimi de his septem fratribus Ecclesiam solemnizare. Additur quoque, in eadem epistola, quod, cum Judas adversus Timotheum dimicaret, apparuerunt adversariis de cælo viri quinque in equis, ducatum Judæis præstantes; ex quibus duo Machabæum medium habentes, armis circumseptum conservabant, in adversarios autem tela et fulmina jaciebant (II Machab. x). Nec multo post tempore cum egredieretur Judas a Jerosolymis, ut dimicaret adversus Lysiam, apparuit præcedens eos eques in veste candida, armis aureis, hastam vibrans (II Machab. xi). Additur quoque quod Joppitæ rogaverunt Judæos, secum habitantes, ascendere scaphas, quas paraverant in die festo ad colludendum (II Machab. xii). Cumque in altum processissent, submerserunt ex eis non minus ducentos. Quamobrem Judas in nocte superveniens, portum succendit, scaphas exussit, refugos ab igne gladio peremit. Jamnitis quoque nocte supervenit, et portum cum navibus succendit, ita ut lumen ignis appareret Jerosolymis a stadiis ducentis quadraginta. Additur quoque quod, prælio commisso apud Jamniam, plures prostrati sunt de Judæis. Et venit Judas cum suis, ut corpora prostratorum tolleret, et in sepulcris poneret paternis. Inveniunt autem sub tunicis interfectorum de donariis idolorum, quæ apud Jamniam fuerunt. Omnibus ergo manifestum factum est ob hanc causam eos corruisse. Et benedixerunt justum Dei iudicium, qui occulta fecerat manifesta, et in preces conversi, rogaverunt Deum, ut delictum eorum obliteraretur. At vero vir fortissimus Judas, collatione facta a suis, duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam, offerre ea ibi pro peccatis mortuorum, vel delicto illorum in sacrificium. Additur quoque quod, cum sceleratissimus Nicanor, perse-

queretur Judam post fœdus cum eo initum, et postea factum, et comperit Judam esse in locis Samariæ, et disposuit bellum committere cum eo in die Sabbati (II Machab. xv). Judæi vero, qui sequebantur Nicanorem, per necessitatem, dixerunt ei, ut honore n daret diei sanctificationis, et Deo, qui universa conspicit. At ille quæsit ab eis : « Si potens est in cælo, qui imperavit eis diem Sabbatorum. Et dixerunt : Est Deus unus in cælo potens, qui jussit agi diem septimam. At ille ait : Et ego potens sum super terram, qui impero sumi arma, et negotia regis impleri. » Machabæus autem cum pauci essent cum eo, formidantes imperium Nicanoris, et multitudinem, singulos illorum Judæorum armavit, non clypei et hastæ munitione, sed sermonibus optimis, et exhortationibus, præsertim exposito eis somnio quod in eadem nocte viderat in hunc modum : Viderat Oniam summum sacerdotem qui a puero in virtutibus exercitatus fuerat, manus protendentem, et orantem pro populo Judæorum. Post hoc apparuisse, et alium virum ætate et gloria mirabili circa illum, et Oniæ dixisse : « Hic est amator populi Israel, hic est qui multum orat pro populo, et civitate sancta, Jeremias propheta Dei. » Extendisse autem Jeremiam dextram, et dedisse Judæ gladium aureum, et dicentem : « Accipe sanctum gladium munus missum a Deo, quo dejicies adversarios populi mei Israel. » Qua visione confortati, qui erant cum Juda impetum fecerunt in hostes et prostraverunt ex eis non minus quam triginta millia, Nicanore cum eis interfecto, et redierunt Jerosolymam benedicentes Deum ; et caput Nicanoris, et manum cum humero abscissam, contra templum suspenderunt. Itaque omnes communi consilio decreverant nullo modo diem istum absque celebritate præterire. Hic terminatur epistola Judæ ad dispersionem Judæorum. Terminata igitur epistolari recapitulatione ad prosecutionem historię revertatur de Joanne, filio Simonis, prosequentes.

*Additio 1. Nomen martyris ad quatuor extenditur. Dicitur martyr, qui pro conservatione legis Dei moritur, ut Machabæi. Dicitur etiam martyr, qui pro veritate prædicationis moritur, ut Jeremias, et alii prophetæ. Dicitur idem martyr, qui loco ipsius Christi moritur, ut infantes. Dicitur et martyr, qui pro confessione fidei, et passionis Christi moritur, ut Petrus et Paulus. Et isti proprie dicuntur martyres, id est testes passionis Christi. Quorum festum facit Ecclesia, cum nullius Veteris Testamenti martyris festum agat, nisi septem Machabæorum. Puerorum quoque festum agit Ecclesia, licet ad inferos descenderint. Unde in eorum festo canticum lætitiæ subticetur. Si obijciatur de Joanne Baptista, dicimus, quia passionis ejus festum non agimus, sed nativitatis, quæ fuit figura nativitatis Christi. Festum ergo Decollationis ejus non est festum passionis, præsertim cum ipse circa Pascha decollatus fuerit, sed tempore tali caput ejus inventum fuera'

Alii trahunt duas esse dictiones, eo quod tali tem- A legitur intermissum fuisse regnum usque ad Hircanum : et Aristobulum intransitive, id est usque ad Aristobulum Hircani. Nec tantum regnavit Aristobulus nisi per annum, eo quod matrem fame peremerat in vinculis. Cumque ægrotaret Aristobulus in turre, quæ post ab Herode dicta est Antonia, redibat Antigonus de Galilæa, in qua multa præclare fecerat, indutus novis armis, et decentibus. Cumque ingrederetur Jerusalem in diebus Scenopægiarum ob honorem fratris, et ut ostentaret decorem armorum populo, armatus intravit. Quod videntes æmuli ipsius, et maxime uxor fratris, quæ oculos in eum injecerat, sed ipse ei assensum non præbebat, accusabant eum, dicentes Aristobulo :

• • *Additio.* 2. Hinc habes auctoritatem, quod animas sanctorum emmagitare debemus, quod pro nobis orent et intercedant : per quod confutantur Judæi, qui negant alicujus sanctorum auxilium deprecandum.

CAP. H. De commendatione Joannis Hircani.

Mortuo Simone, qui ultimus quinque filiorum Mathathæ Asamonæi dux, et sacerdos fuerat in Judæa, successit ei filius ejus Joannes, cognomine Hircanus a devictis Hircanis (*1 Machab. xvi*), quem Josephus in tribus commendat, in religione sacerdotii, in strenuitate ducatus, et quia vir propheta erat. Qui insecutus est Ptolemæum, qui patrem B ejus dolo interfecerat, matremque ejus cum duobus parvulis tenebat in vinculis, et confugerat ad oppidum ultra Jerichonta quod Agon vocabatur. Obsesso quidem oppido cum Joannes acrius insistebat, Ptolemæus matrem Joannis, et fratres super muros, usque ad sanguinis effusionem cædebat, fractusque pietate Joannes ab impugnatione se temperabat. Matre tamen clamante, ne pro se sinneret scelus Ptolemæi inultum; mortem enim suam sic indicaret immortalitate meliorem. Ob hoc diutius tractata obsidione septimus advenit annus feriatus a Judæis. Recessitque ab obsidione Joannes, Ptolemæus vero matre ipsius, et fratribus occisis, confugit ad Zenonem Philadelphæi tyrannum, qui C Cōtila cognominabatur.

CAP. III. De institutione Xenodochiorum, et de morte Joannis.

Post hoc Antiochus Ponticus rex Syriæ obsedit Jerusalem. Quamobrem aperuit Hircanus duos de octo loculis circumstantibus sepulcrum David, et sustulit ex eis plusquam tria millia talentorum deditque trecenta talenta Antiocho, ut ab obsidione recederet. Et ut placaret murmur populi de apertione sepulcri, de reliqua pecunia primus instituit xenodochia pauperum in Jerusalem. Samariam captam solo æquavit, quam post Herodes instaurans Sebastem dixit. Mortuus est autem Joannes, triginta tribus annis rebus optime administratis, relictis quinque filiis, Aristobulo primogenito, et D Antigono cum tribus minoribus. Cumque nullus eorum ad regendum populum sufficeret, uxorem suam disertissimam Judææ præfecit et filiis.

CAP. IV. De restitutione regni Judæorum per Aristobulum.

Aristobulus vero impatiens domini materni, matrem cum tribus fratribus minoribus vincularit in carcerem, et Antigonom, quem diligebat secundum a se constituit. Imposuitque sibi diadema, et restitutum est regnum Judææ. Fluxerant autem a Sedecia, sub quo regnum fuerat interruptum, anni quadringenti septuaginta quinque, et menses tres, vel a reditu de captivitate Babylonis. Unde sepe A legitur intermissum fuisse regnum usque ad Hircanum : et Aristobulum intransitive, id est usque ad Aristobulum Hircani. Nec tantum regnavit Aristobulus nisi per annum, eo quod matrem fame peremerat in vinculis. Cumque ægrotaret Aristobulus in turre, quæ post ab Herode dicta est Antonia, redibat Antigonus de Galilæa, in qua multa præclare fecerat, indutus novis armis, et decentibus. Cumque ingrederetur Jerusalem in diebus Scenopægiarum ob honorem fratris, et ut ostentaret decorem armorum populo, armatus intravit. Quod videntes æmuli ipsius, et maxime uxor fratris, quæ oculos in eum injecerat, sed ipse ei assensum non præbebat, accusabant eum, dicentes Aristobulo :

« Frater tuus audiens te ægrotantem in manu forti, et armata intravit, ut te perimat, et regnet. Quod ita probare potes. Jube eum venire ad te, si venerit armatus, super his quæ dicimus certus esto. » Posuit ergo ad suggestionem uxoris Aristobulus armatos in subterraneo, qui Pirus Stratonis dicebatur per quem Antigonus transitum facturus erat, qui, si veniret armatus, eum interficerent. Et advocans fratrem Aristobulus præcepit nuntio, ut diceret ei, ne veniret armatus. Sed regina corrupit nuntium muneribus, ut diceret ei quod cum armis descenderet; affectaret enim eum rex videre in armorum decore.

CAP. V. De nece Antigoni.

Erat autem eo tempore in Jerusalem genethliacus quidam, Judas nomine, de hæresi Esseorum, qui C per constellationem indicavit de nativitate puerorum, qui scholasticis suis arte sua prædixerat de morte Antigoni, et diem et locum. Is, cum vidisset Antigonom in armis gloriantem, exclamavit : Papæ! Nunc mihi pulchrum est mori, quando ante me veritas interit mearumque prædictionum aliquod mendacium deprehensum est. Vivit Antigonus iste, qui hodie moriturus erat in Pirus Stratonis. « Locus autem ille abhinc sexcentis stadiis distat, horæ vero diei sunt quatuor. » Cumque sic ejularet senex, paulo post occisus est Antigonus cum armatus descenderet per Pirum Stratonis, seque locorum æquivocatione senex agnovit fuisse deceptum. Audiens autem rex mortem fratris indoluit, adeoque morbus invaluit, ut sanguinem, laceratis visceribus, evomeret. Quem unus de servulis huic officio destinatus foras efferens, ubi Antigonus occisus fuerat, casu effudit super adhuc exstantes cruoris maculas. Quod videns populus exclamavit affirmans nutu Dei in occisi ultionem, sanguinem libatum occisoris. Cumque causam clamoris rex sciscitaretur, nullusque ei auderet prodere, tandem minanti, pro taciturnitate supplicium, verum quod erat ei indicaverunt. Et ingemiscens ait. « Fas non erat, ut Dei lumen scelera mea laterent, quatenus, o corpus improbum, matri fratrique animam damnatam detinebis. Utinam non paulatim eis sanguinem neum libem, sed totum simul accipiant! » Et, his dictis, exspiravit.

CAP. VI. *De tyrannide regis Alexandri, et ejus morte.*

Quo mortuo uxor ejus, quia prolem ex ea non susceperat, fratres viri solvit a vinculis, majorem natu Alexandrum regem constituens, qui cognominatus est Jamnæus, qui etiam modestia præstare videbatur. Qui fratrem secundum interfecit, quia ad regnum aspirare videbatur, tertium secum vivere coegit privatim, duxitque uxorem, nomine Alexandram, quæ et Saloma dicta est. Hic adeo nequissimus fuit, quod in septem annis circiter quinquaginta quinque millia seniorum interfecit, quia facinora ejus detestabantur. Cumque offensus esset populo munivit sibi palatium in turri, quæ Baris dicebatur, super quam postea admiratus est Titus, quod eam Judæi deseruerant, cum defendi posset a duobus ab omni vivente. Adeo autem offensus erat Judæis, ut semel percunctanti ei, quoniam pacto eos sedare posset, responderunt, si moreretur. Ob hoc in plateis Jerusalem suspendit octingentos viros uxoratos, uxoresque eorum, et liberos necavit. Cumque quievisset a præliis et quartanis fatigaretur, morbum ex otio natum putans, intempestivis laboribus militiæ se reddidit, et triginta octo regni sui anno mortuus est, duos relinquens filios, Hircanum et Aristobulum. Sciensque filios pro patre Judæis odiosos regnum reliquit uxori. Quæ sibi sub viro benevolentiam populi sæpe comparaverat, tyrannidi ipsius sæpius resistens, etiam simulatam religionem in habitu præferebat.

CAP. VII. *De regno Alexandræ, et de filiis ejus, Hircano et Aristobulo.*

Quæ dum regnaret, Hircanum primogenitum pontificem declaravit, eum futurum regem indicans, quia modestus erat; minorem vero Aristobulum, eo quod ferventis animi videretur, privatim vivere coegit. Eo tempore orta est in Judæa hæresis Pharisæorum, de quibus post cum sectis aliis explicabitur, quorum consilio utebatur in omnibus Alexandria, ita ut eorum consilio optimates quosque Judæorum, aut exsilio damnaret, aut interficeret. Denique Diogenem, qui Alexandro amicissimus fuerat, occidit. Alienigenarum quidem duos sibi conflaverat exercitus, ut in Judæos tutius debaccharet. Proinde multi ad Aristobulum confugerant, ut ejus patrocinio tuerentur. Nonno autem regni sui anno ægrotavit Alexandra, et Aristobulus, collecta plurimorum manu, post matrem se regnaturum declaravit. Ob hoc miserata quærelas Hircani mater, conjugem Aristobuli cum filiis in custodia recludens, obsides accepit, ne regnum sibi Aristobulus usurparet.

• *Additio 1.* His temporibus Jugurtha contra Romanos dimicans a Marco et Sylla captus est Romæ. Ars rhetorica cœpit haberi edocta a Plotio Gallo. Lucretius poculo amatorio in furorem versus, per intervalla insanix aliquos libros conscripsit; tandem interfecit se.

A CAP. VIII. *De multiplici discordia fratrum.*

Ea mortua, Aristobulus, collecto exercitu, contra fratrem movit arma. Cumque egressi essent fratres in campis Jerichontinis, victus Hircanus fugit in Jerusalem. Tandem ea lege in concordiam redierunt, ut Aristobulus regnaret, Hircanus vero sub eo quibuslibet fungeretur honoribus. Domos etiam permutaverunt. Erat autem cum Hircano Antipater Idumæus, cujus prudentiam, et streuantiam timens Aristobulus calumnias ei prætendebat. Hic persuasit Hircano, ut se dolo circumventum quæreretur, et ut ad Aretham regem Arabum confugeret, cujus auxilio rediret in regnum. Noctu igitur egressi venerunt ad regem Arabum in oppidum, quod Petra dicitur, ubi regni sedes erat. Itaque, collecto exercitu, Aretha venit in Judæam, et obsedit Jerusalem, quam et recepisset, nisi dux Romanorum Scaurus solvisset obsidium. Jam enim Syria desierat habere regem, facta Romanis tributaria. Missus erat Pompeius a Romanis contra Tigranem regem Armeniæ, et Scaurum miserunt præsidem Syriæ. Qui, cum audisset dissensionem fratrum in Judæa, ratus tempus esse quo de facili Judæam poneret super tributo, in manu valida fines intravit Judææ. Ad quem legati a fratribus utrinque venerunt, auxilium ei hinc et inde postulantes. Corruptus autem Scaurus trecentis talentis missis ab Aristobulo (quod proprium esse Romanorum Josephus testatur) ad Arabes legatos mittit Romanorum, et Pompeii nomen eis intentans, nisi ab obsidione recederent. Recedens ergo Aretha Hircanum et Antipatrum Philadelphiæ collocavit. Qui frustrati spe Arabum in adversarios spem contulerunt. Cum enim Pompeius Damascum venisset, cum multis muneribus venerunt ad eum, orantes, ut violentiam Aristobuli dignam odio judicaret, et Hircanum regno restitueret. Sed nec Aristobulus sibi defuit corruptione Scauri fretus. Cum autem Pompeius honorem regium ei non exhibuisset, indignans insalutato Pompeio recessit, et recepit se in Alexandriam, propter inexpugnabilem oppidi munitionem. Quem, collecto Romanorum Syrorumque exercitu, insecutus est Magnus, jussitque, ut de oppido ad se descenderet. Is vero, quia pro imperio vocabatur, decreverat potius periclitari quam parere. Consilio tamen suorum descendens ab oppido, relictis ibi custodibus, præcepit, ut non nisi manu sua scriptis epistolis obtemperarent, abiitque Jerosolymam. Quem statim insecutus est Magnus, alacer factus, circa Jerichonta, morte Mithidatis sibi nuntiata, ubi pinguissima Idumææ regio et palmarum plurimum, et balsamum nutrit. Cujus inciso lapidibus acutis robore, stillantem lacrymam ex vulneribus colligunt.

CAP. IX. *Quod Pompeius, Jerusalem sibi tradita, templum expugnavit.*

Cumque Jerosolymam properaret, territus Aristobulus occurrit ei, pecuniam pollicens quæ erat in Alexandria, seque de cætero imperio Romano pari

turnum : sed nihil horum effectum est. Missum enim Gabinium ad recipiendam pecuniam, custodes nec in oppidum receperunt. His commotus Pompeius Aristobulum in custodiam collocavit. Cum autem obsedisset Jerusalem, orta est dissensio in urbe. Nam fautores Aristobuli urbem tueri, fautores Hircani eam tradere Romanis contendebant; sed victa pars Aristoboli in templum cessit. Receptusque in urbem Pompeius templum expugnavit. Cumque septentrionalem vallem aggeribus impleret, labor esset imperfectus, nisi observatis septem diebus quibus operari Judæis fas non est, aggerem fieri præcepisset. Mense tamen tertio fanum irruptum est. Faustus autem Cornelius, Syllæ filius, primus ingredi ausus est, et irruentes Romani profanaverunt templum, et, ut alibi legitur, equos in portibus stabulaverunt. Ob quam rem traditur nunquam de cætero pugnasse Pompeium, quin vinceretur, qui hactenus fortunatissimus fuerat. Postero autem die ingressus templum Pompeius admiratus situm, et ornatum, et religionem templi, nihil inde tulit, præcipiens æditis, ut a sordibus templum mundarent. Cumque imposuisset Jerosolymis tributum, Hircano pontifice declarato, Aristobulum captivum duxit; duosque filios ejus, Alexandrum et Antigonum, cum totidem siliabus. Romamque per Ciliciam properabat, Syriæ et Judææ administratione Scauro commissa, relictis secum duabus cohortibus.

CAP. X. De divisione Judææ in pentarchias.

Alexander vero filius Aristobuli ex itinere fugit. Qui magna manu collecta Judæam populabatur, et Hircano imminabat. Obtinebat autem munitissima loca, Alexandrum, Hircanum, et Macheronta. Missus est autem in Syriam Gabinus, ut Scauro succederet, sub quo Marcus Antonius militabat. Qui cum in Alexandria obsedisset Alexandrum, consilio matris, Alexander se tradidit ei, et castra. Quæ Gabinus, consilio ejusdem mulieris, funditus evertit, ne alterius belli fierent receptaculum. Palpabat enim mulier Gabinium obsequiis, viro suo et cæteris captivis metuens qui Romam fuerant abducti. Post hoc Gabinus cura templi mandata Hircano gentem Judæorum in quinque conventus divisit, quasi per pentarchias, Judææ frangens superbiam. Eo tempore factus est Antipater amicissimus Gabinio, et Marco Antonio maxime, adeoque claruit, quod data est ei uxor neptis regis Arabum, Cypris nomine. Qui sustulit ex ea quatuor filios et filiam. Primogenitus fuit Phasælus, secundus Herodes, qui post dictus est Ascalonita, tertius Josippus, quartus Feroras, filia dicta est Saloma.

CAP. XI. De fuga Aristobuli et ejus iterata captivitate.

Post hæc casu elapsus est a Roma Aristobulus, qui magna Judæorum manu conflata Alexandriam muro recingebat, ad quem debellandum missus est a Gabinio Antonius. Captusque iterum Aristobulus, cum filiis Romam perductus est. Illum quidem in custodia senatus coercuit, filios autem in Judæam

remisit, quia Gabinus ipse scripserat spondisse, uxori Aristobuli, pro castellorum traditione. Post hoc cum Gabinus detineretur apud Ægyptum, Alexander, Aristobuli filius, Judæos iterum ad dissensionem reduxit. Sed rediens Gabinus pacem fecit, et Hircano pontificium confirmavit. Quo mortuo, missus est præses Syriæ Crassus, ut etiam Parthos, qui jam Romanis imminabant reprimeret. In sumptus vero Parthicæ militiæ omne fere aurum de templo sustulit, et ea quibus Pompeius abstinerat duo millia talentorum. Ob hoc auro in os infuso interiit. Cui successit præses Syriæ Cassius, qui in omnibus consilio Antipatri utebatur.

Additio. 1. Cui dictum est : « Aurum sitisti, aurum bibe. »

CAP. XII. De reditu Aristobuli in Syriam, et ejus necem.

Eo tempore factum est dissidium inter Romanos pro Pompeio et Julio Cæsare. Cæsar autem post senatus et Pompeii fugam trans mare Ionium, rebus omnibus Romæque potitus, solum Aristobolum, cum duabus cohortibus in Syriam misit, facile per hunc sibi posse Judæam subjici ratus. Verum spes Cæsaris frustrata est. Nam a studiosis Pompeii veneno periit Aristobulus. Servabaturque corpus ejus melle conditum, prohibita sepultura, donec jussu Antonii, in monumentis regalibus sepultus est. Occiditur quoque filius ejus Alexander, Antiochiæ a Scipione securi percussus, secundum Pompeii litteras, accusatione pro tribunali prius habita super his quæ in Romanos admiserat. Solus autem superstes Antigonus cum duabus sororibus suis ad quemdam Ptolemæum, Mennæi filium, qui sub Libano morabatur, confugit. Accepitque Ptolemæus minorem sororem Alexandram uxorem, ex qua, ut quidam tradunt, suscepit Lisaniam, Abinnæ postea tetrarcham.

CAP. XIII. Quod Antipater transivit in gratiam Cæsaris.

Post hoc, factum est prælium in Emathia, cui interfuit Antipater, et Judæi sub Pompeio. Qui cum redisset in Judæam, timens Cæsaris impetum, liberos suos ad Arabas cognatos eorum transmisit. Mortuo autem Pompeio, Antipater in clientelam Cæsaris se contulit. Misit autem Cæsar Mithridatem Pergameum ad expugnandum Pelusium, mittens cum eo incolam Libani Ptolemæum, et Antipatrum cum tribus millibus Judæorum, Ubi virtus Antipatri plurimum enituit. Nam, et murum primus transcendit, et Memphitas ad obsequendum Cæsari, prudentia sua inclinavit, et into prælio cum cæteris Ægyptiis, pluribus occisis, totus perfoesus corpore, præter spem, servatus est ex prælio, habitaque victoria, factorum suorum apud Cæsarem Mithridatem testem habuit. Marco etiam Antonio in pluribus eum commendante, factus est amicus Cæsaris. Quem Cæsar Romana civilitate donavit simul et immunitate, et ejus gratia pontificatum confirmavit Hircano.

CAP. XIV. *Quod Antipater procurator Judææ creatus est.*

Eo tempore Antipatrum et Hircanum criminabatur Antigonus apud Cæsarem, dicens eorum consilio patrem suum et fratrem interiisse. Ad hoc Antipater, veste projecta, multitudinem vulnere demonstrans, verbis non opus esse dixit, cum cicatrices, se tacente, clamarent, ipsum fuisse fidelem Romanorum, cum Antigonus filius fuisset fugitivorum, nullusque ipsum a Pompeio, quoad vixit, potuit avellere, nec modo a Cæsare quisquam eum esset avulsurus. Tunc Cæsar cujuslibet dignitatis sub pontifice in Judæa dedit Antipatro optionem. Qui remissa dignitatis mensura in Cæsarem, procurator Judææ declaratus est, impetrans quoque, ut eversa patriæ mœnia renovare sibi liceret. Regnum quoque est concessum Hircano, ita tamen ne rex vocaretur. Sextum etiam cognatum suum Cæsar Syriæ præfecit.

CAP. XV. *Quod Herodes factus est præses Galilææ, et princeps militiæ regis Syriæ.*

Post hæc Antipater filium suum majorem Phasælum Jerosolymis sub se procuratorem statuit, et Herodem Galilææ præfecit: qui cum natura strenuus esset, Ezechiam, quemdam principem latronum, interfecit cum suis sequacibus, adeoque terram quietam reddidit, ut publice Herodes pater Galilææ cantaretur. Phasælus quoque indolem fratris, bona æmulatione superare certabat. Ob hoc etiam pater eorum obsequiis regalibus a gente colebatur, nec propter hoc tamen minus fidelis hic fuerat Hircano. Verum fieri non potest, ut livorem in bene gestis quisque effugiat. Erant ergo qui dicerent Hircano, quod, Antipatro et filiis ejus rebus traditis, ipse vacuo regis nomine sederet. His accensus paulatim Hircanus, causam dicturum Herodem jubet accersiri. Qui munita prius Galilæa ad regem properabat, ferens secum Sexti epistolam præcipientis Hircano, ut Herodem ab omni crimine, et pœna liberaret. Nec multo post factus est Herodes princeps militiæ Sexti, et tunc injuriam prædictæ vocationis Herodes vindicasset in Hircanum, nisi pater ejus et frater impetum ejus fregissent.

CAP. XVI. *De morte Julii Cæsaris et signis.*

Eo tempore dolo Bruti et Cassii occisus est Cæsar, cum per triennium et menses septem tenuisset principatum. Fuerat quidem Romæ imperatum a Romulo sub regibus septem annis ducentis quadraginta. Post, sub consulibus res acta est annis quadringentis quadraginta quatuor. Obiit autem Cæsar anno ætatis suæ quinquagesimo sexto, corpusque ejus pro rostris combustum est. Statuit autem populus in foro solidam columnam, lapidis Numidici viginti prope pedum, super quam tumulatus est, quæ et Julia dicta est. Centesimo autem die ante mortem ejus cecidit fulmen super statuum ejus in foro, et de nomine ejus super scripto, (litteram capitalem abruptit. Nocte præcedente diem obitus ejus, fenestræ thalami ejus tanto cum

A strepitu apertæ sunt, ut exsiliens a stratis ruituram domum æstimaret. Eadem die cum iret in Capitolium datæ sunt ei litteræ indices mortis imminentes. Qui dum referretur occisus, in manu ejus nondum solutæ inventæ sunt. Die sequenti apparuerunt tres soles in oriente, qui paulatim in unum corpus solare redacti sunt, significantes quod dominium Marci Lepidi, et Marci Antonii et Augusti in monarchiam rediret. Vel potius, quia notitia Trini Dei, et unius toti orbi futura imminabat. Bos quoque aranti locutus est dicens; « In brevi magis desituros homines, quam frumenta. »

CAP. XVII. *Quod Herodes adhæsit Casio.*

Post hæc Cassius venit in Syriam, cujus pridem præses fuerat; colligensque exercitum contra Augustum adolescentem et Marcum Antonium septingenta talenta a Judæis exigebat. Primus autem Herodes de Galilæa centum ferens talenta, favorem Cassii meruit, moram aliorum indigne ferentis. Præfectus est etiam Herodes cum Cassio ad prælium, qui ei, adepta victoria, regnum Judææ pollicebatur.

CAP. XVIII. *De nece Antipatri vindicata per Herodem.*

Erat eo tempore cum Hircano quidam de amicis suis, nomine Malicus, aspirans ad sacerdotium. Cumque decrevisset Hircanum veneno appetere, statuit prius appetere Antipatrum, immemor beneficiorum ipsius. Suscepto itaque veneno, per ministrum mortuus est Antipater. Malicus vero cum de morte ejus suspectus haberetur, coram Herode in multis se excusabat. Conquæstus autem Herodes per epistolam de patris morte apud Cassium rescriptum ipsius accepit, ut dolum dolo vindicaret. Scripsit etiam Cassius chiliarchis, ut in ista causa Herodi opem ferrent. Vocavit itaque Herodes Hircanum et Malicum ad cœnam: qui, dum irent, circumseptum Malicum chiliarchæ interfecerunt. Hircanus autem stupore dissolutus concidit, vixque recepta anima, Herodem percontabatur quis Malicum occidisset. Cumque unus respondisset, Cassii præceptum, ait: « Me et patriam Cassus servavit incolumem, amborum insidiatore perempto. » Non multo post cum ægrotaret Herodes Damasci, D Phenix, Malici frater, in ultionem fratris movit arma contra Phasælum, sultus Hircani auxilio. Cumque convaluisset, Herodes Hircanum aggredi attentabat; sed propter affinitatem redierunt in concordiam.

CAP. XIX. *De uxoribus Herodis, et liberis ejus.*

Habebat quidem Herodes uxorem, nomine Dositidem, sed ignobilem, de qua et Antipatrum suscepti, superduxitque Mariannem neptem Hircani, cujus etiam amore circumcidit se, et factus est proselytus. Habuit siquidem Herodes uxores novem: ex quarum septem numerosam suscepit sobolem, sed de his paucos numerare sufficit. Primogenitus ejus Antipater ex Dositide, Alexander et Aristobulus ex Marianne; Archelaus ex Mathaca Samaritide, Hero-

des Antipas, qui post tetrarcha fuit, et Philippus A ex Cleopatra Jerosolymitide. Herodem tamen hunc quidam Marianne filium putant.

CAP. XX. *Quando Herodes et Phasælus tetrarchæ Judææ facti sunt ab Antonio, et de pugnis eorum, etc.*

Sed ubi Cassio in Philippis interfecto, Cæsar in Italiam, Antonius in Syriam discesserunt, Judæorum optimates Phasælum, et Herodem, apud Antonium accusabant, quod rerum summam vi possiderent, nomen tantum supercesset Hircano. Herodes autem muneribus placavit Antonium, in memoriam revocans ei, patris sui antiquam cum eo familiaritatem. Cum autem denuo Antiochiæ a centum viris Judæis accusaretur, astante etiam Hircano percontabatur Hircanum Antonius, quinam rebus gerendis essent aptissimi. Cumque Herodem et fratres ejus aliis prætulisset, hilaratus Antonius, eos de procuratoribus tetrarchas Judææ declaravit. Abeunte autem Antonio Romam, Pachorus rex Parthorum in manu valida Euphratem transgressus est. Ad quem descendens Lysanias Antigoni nepos, filius Ptolemæi ex Alexandra, ut prædictum est, pollicitus est talenta mille, et virgines quingentas, ut Antigonom in regnum induceret. Acceptis itaque a Pachoro multis millibus Parthorum, Antigonus Jerusalem expugnabat, et Phasælus quidam muros, Herodes domum regiam custodiebat. Sed cum intrasset urbem Antigonus in diebus Pentecoates etiam in foro dimicatum est. Cum autem de pace C tractaretur, Antigonus Pachorum regem Parthorum pacis arbitrum in dolo deposcebat. Egressi sunt ergo Hircanus cum Phasælo, et Antigonus ad Parthorum regem properantes. Herodes noluit cum eis descendere, suadente Marianne, ut nunquam fidei Parthorum sidem adhiberet. Hircanus vero, et Phasælus in itinere a Parthis comprehensi sunt. Quo accepto Herodes noctu ad Idumæos contribules suos confugit. Præmisit quidem uxores, et filios et universam supellectilem, et ipse subsequens impetus subsequentium sustinebat. Graviores autem Parthis Judæos in fuga expertus est, cum quibus sexagesimo a civitate stadio dimicavit, ibique ob incredibilem victoriam castrum munitissimum postea firmavit, quod, et Herodion dixit. Dimissis autem D uxoribus, et liberis in oppido Massada, sub custodia fratris sui Josippi in Petram civitatem Arabum perrexit. Parthi vero non solum Antigonom restituerunt in regnum, verum etiam Hircanum et Phasælum, victos ei tradiderunt verberandos. At ille auriculas Hircani dentibus truncavit, nequando mutatis rebus solutus pontificatum reciperet. Ab integris enim celebrari sacra oportet. Phasæli vero virtute præventus est. Qui cum nec ferri copiam, nec manus liberas haberet, ad saxum fracto capite mortuus est. Cognito quidem quod Herodes evaserat, ait se æquanimitè velle mori, quia ultorem vivum relinqueret. De Hircano sunt qui dicant, quod medicus ab Antigono sibi missus in auriculas

ejus venenum pro medicamento infudit, et mortuus est. Josephus vero refert eum ad Parthos missum, et diu habitum ludibrio.

CAP. XXI. *Quod Herodes rex Judææ Romæ creatus est.*

Herodes, accepta morte fratris, Romam properavit nec hiemis asperitate retentus est. Circa Pamphyliam, fracta navi et in Rhodo reparata, ad Romam profectus est, primoque causam viæ exposuit Antonio. Qui miratus ejus casum, et misertus, senatui persuasit, ut Herodem regem declararent. Coronatus ergo Herodes, Augusto et Antonio huic et inde astantibus, in Capitolium ductus est, ubi et decretum senatus super hoc facto repositum est. Remissus est itaque in Judæam Herodes, duoque principes cum eo Ventidius, et Sylo, qui cum in regno collocarent. Cum ergo venissent in Galileam, Sylonem Antigonus mercede corrupit, et propterea congregi adversus Antigonom simulatis occasionibus differebat. Cumque tandem obsedissent Jerusalem Romani, tum pro hiemis asperitate, tum pro inopia victus, ab obsidione descendentes, in Idumæa et Galilæa hiemabant. Nec tunc tamen Herodes otiosus erat, sed latronum multitudinem persequens, etiam in cavernis eos igne suffocabat. Inter quos erat senior septem filiorum pater, quos ipse occidit in hunc modum. Stans in ore spelunçæ, singulos nominatim evocabat, et prodeuntem quemque filiorum trucidabat, novissime, et uxorem, tandem se confossum vulnere, super mortuos misit.

CAP. XXII. *Quod Herodes, pulso Antigono, positus est in throno regni in Jerusalem.*

Eo tempore circa Athenas morabatur Antonius, et jam amore Cleopatræ tenebatur. Ad quem properabat Herodes super dolo Silonis, quærelam facturus. Interim autem, et Josippus, ut aliquid præclare faceret, contempto Herodis imperio, contra Antigonom dimicavit, et victus decapitatus est a Papiro principe militiæ Antigoni. Cujus truncum Antigonus calcaribus verberare inhumanitus aggressus est. Dum autem accepisset Antonius dolum Sylonis, misit Sosium cum Herode in manu valida. Qui veniens in Judæam, occurrentem sibi Papium vicit, caputque ejus Pheroræ fratri suo, in solatium occisi fratris, transmisit. Tandem quinque mensibus obsessa Jerusalem, cum in sexto Romani irruerent in eam, nemine parcebant ætati, licet Herodes rogaret, ut parceret. Antigonus quoque descendens, ad pedes Sosii prostratus est, quem non miseratus Sosius, sed irridens Antigonom appellavit, et in vincula conjecit. Cum autem omnis militum multitudo ad visenda sancta, et fanum spoliandum incitaretur, refrenabat eos Herodes, acerbiorè sibi quam si victus fuisset fore dicens victoriam, si quod fieri nefas esset, culpa sua visum fuisset. Invehaturque in Sosium, si vacuefacta viris, et opibus civitate solitudini se regem relinqueret. De suis autem facultatibus mercedem singulis se daturum confirmavit. Cumque promissa complisset Sosius

aurea corona Deo dedicata sublata, victum Antigonus deducens ad Antonium remeabat, quem Antonius securi percussit. Confirmatusque est Herodes in regno Judææ, quarto anno ex quo Romæ diadema susceperat. Inde est quod quandoque plures, quandoque pauciores anni regni Herodis leguntur. Translatum est itaque regnum de Juda ad alienigenam, imminente Christi adventu. Audiens Hircanus Herodem regnantem, rediit in Judæam, et in pristinum statum restitutus est, excepto quod non ministrabat.

CAP. XXIII. *De morte Mariannes dolo Salome.*

Facta est autem dissensio inter Mariannem et Salomiam sororem Herodis; hæc illi meretricum, illa huic ignobilitatem objiciebat. Consilio vero sororis Herodes Hircanum occidit dolo, eo quod regnum sibi deberi Hircanus diceret. In solatium autem Mariannes Jonathan, fratrem ejus, cum esset decem annorum in pontificem ordinavit, et Dositem cum filio Antipatro, ad petitionem Mariannes, a Jerusalem expulit, solis tribus solemnitatibus, ad orandum, ascendere eis Jerosolymam permittens. Econtra, Saloma suggerente, occisus est Jonathas, eo quod ad regnum videretur aspirare. Cumque accusaret Saloma Mariannem de adulterio, addidit quod expresse imaginem suam miserat Antonio, ut ad amorem suum eum incitaret: quod ut cognosceret Herodes, properavit ad Antonium, Mariannem sub custodia viri Salome collocans, certa ei tradens intersignia, sub quibus si nuntiatum ipsi foret, Mariannem occideret, dumque moram faceret Herodes ipse, et audiret ab Antonio imaginem illam missam Marianne, quia Antonius adeo diligebat Herodem, quod nihil eum celaret, vir Salome, quæ sibi fuerant imperata Marianne revelavit. Reverso autem Herode, uxor, cum in sinu ejus dormiret, cum lacrymis quæ de morte ejus imperaverat, indicavit. Exsiliensque a stratis Herodes, sciscitabatur a sorore: *« Dormivitne vir tuus cum Marianne? quæ ait: Dormivit. »* Statimque occidit Mariannem fecit, et virum sororis. Verum de morte uxoris, quam supra modum diligebat adeo indoluit, ut tanquam lunaticus crebro in amentiam vertetur. Cum autem convaluisset Antipatrum cum matre revocavit. Filios autem quos de Marianne susceperat, Alexandrum et Aristobulum, Romam misit, liberalibus artibus erudiendos.

CAP. XXIV. *Quod Augustus addidit regno Herodis Trachonitidem et Ituræam.*

Post hæc commissum est prælium apud Actium inter Augustum et Antonium, cui non interfuit Herodes, missus ab Antonio contra regem Arabum ad petitionem Cleopatæ, ut, quolibet eorum victo, ipsa regnum illius obtineret. Mortem enim regum Orientalium jam tunc moliebatur, ut pro eis ipsa regnaret. Cumque Herodem offensum Antonio reddere moliretur, nec efficere valeret, tamen Jerichontinam terram palmarum et balsami feracem in sui dominium jam transtulerat. Victo ergo Antonio,

cum Augustus Rhodum venisset, nec Antonium victum reputaret, cum superesset Herodes, periculis occurrens Herodes, deposito habitu regio in cultu privato stetit ante Cæsarem, et ait: *« Fateor me utilem fuisse Antonio, et fidelem, quod expertus fuisses Actio, si affuissem. Verum nec omnino defui, auxilia, et frumenta mittens ei, nec modo deessem, si mihi acquiescens, Cleopatram, odii vestri fomitem occidisset. Una ergo cum victo victus sum, coronamque cum fortuna deposui, ad te autem veni, spem salutis de virtute præsumens. »* A. hæc Cæsar: *« Imo salvus esto, et nunc regnato certius: meritis es, ut plurimos regas, cum amicitiam tanta fide tuearis. Recte fecit Antonius, qui magis Cleopatæ parvit quam tibi. Te enim lucrati sumus per eum, propter ejus amentiam. Experiar quoque tibi benefacere, ut non quæras Antonium. »* Cum autem properaret Augustus in Ægyptum, non solum in præliis virtus Herodis enituit, verum etiam in deserto eunti et redeunti exercitui, ita paravit necessaria, ut nec aquarum deesset copia, nec quidquam utensilium, ita ut miraretur Cæsar. Mortuis vero Cleopatra et Antonio, modicum esse regnum Herodis et Romani conclamabant; ob hoc Augustus, cum restituisset partem regni, quam Cleopatra abstulerat, condidit ei Trachonitidem, et Ituræam, totamque maritimam, usque ad Pirgum Stratonis, quam post in honorem Augusti Cæsaream appellavit. Ædificavit autem in Ascalone domum regiam, et deinceps agnominatus est Ascalonita. Natione enim Idumæus fuit ex patre, Arabs vero ex matre. Dedit ei Cæsar quadringentos Galatas satellites, stipatores Cleopatæ, immanes, et sanguinis humani avidos.

* *Additio 1.* Vel proprie dictus est Ascalonita. Avus enim ejus, qui et Herodes, Ascalonita fuit natione, et æditus templi Apollinis, cujus filium Antipatrem puerulum, rapere latrones Idumæi, et cum eis tantum fuit, quod etiam post factus est princeps eorum. Unde et Idumæus dictus est.

CAP. XXV. *De Herodianis.*

Qui cum prius Eleutheri dicerentur, a flumine Eleuthero superioris Galilææ, super quod oriundi fuerant, de cætero Herodianis dicti sunt. Cum autem fecisset prius in Jerusalem turrinam quam vocavit Antoniam, qui nunc turris David dicitur, fecit et nunc aliam quam vocavit Agrippinam. A Cæsare enim amabatur post Agrippam, et ab Agrippa post Cæsarem. Posuit, et aquilam auream super speciosam portam templi immensi ponderis in honorem Romanorum, Judæis id ægre ferentibus. Fecit quoque Herodion, in quo et sepultus est. Fecit et Phasælum in memoriam fratris. Reparavit Samariam, quam et Sebastem dixit, ubi et templum maximum Cæsari dedicavit. Aliud etiam templum circa Jordanis fontem candido de marmore Cæsari dedicavit. Prorsus non erat idoneus regni locus, quem vacuum honore Cæsaris reliqueret. Anno quoque quinto decimo regni sui templum Domini magnifice

decoravit, nec solum in regno suo, verum etiam in adjacentibus civitatibus memorialia suæ libertatis, quasi industriæ opera reliquit.

* *Additio 1.* Fecit etiam Cæsaream Palestinæ in qua turris Stratonis, in qua contra adventum Augusti porticum de candido marmore construxit, in qua post Cornelius centurio creatus est a Petro episcopus.

CAP. XXVI. *De offensa Herodis in filios.*

Post hæc redierunt a studio filii ejus, et erat Alexander acerrimus perorator. Quorum unus Ari-

stobulus filiam Salomæ amitæ suæ duxit in uxorem; Alter filiam regis Cappadociæ, Jamque licentius cum patre de successione regni disceptabant. Ob hoc pater offensus Antipatrem illis præponere sategat. In testamento quoque jam aperte declaratus fuerat successor. Proinde prædicti fratres de morte patris occulte tractabant. Quod præsentiens pater a se eos rejecit. Hi vero Romam navigaverunt, ut patris injuriam deferrent ad Cæsarem.

Incidenter adjectæ præmissis historiographis libris Bibliæ a diversis temporum scriptoribus sumptæ historiæ, felicem hic finem sumunt

HISTORIA EVANGELICA.

CAP. I. *De conceptione Præcursoris Domini.*

« Fuit autem in diebus Herodis regis Judææ (effluxis annis regni ejus, videlicet triginta) sacerdos, nomine Zacharias, de vice Abia, et uxor ejus Aaronita, nomine Elisabeth (Luc. 1). » David enim ampliare volens cultum Domini, viginti quatuor instituit summos sacerdotes, quorum unus tantum major, qui dicebatur princeps sacerdotum. Statuit autem sexdecim viros de Eleazar, et octo de Ithamar; et secundum sortes dedit unicuique hebdomadam vicis suæ. Habuit autem Abias octavam hebdomadam, de cujus genere Zacharias, cum in die propitiatiois incensum poneret, prædixit sibi angelus nasciturum filium de uxore. Qui considerans sterilitatem uxoris, et utriusque senectutem, non credit, et ob hoc obmutuit, usque ad diem partus. Nomen quoque pueri, et magnificentiam cum abstinentia ei indicavit. « Concepit autem Elisabeth, et occultat se mensibus quinque. »

CAP. II. *De conceptione Salvatoris.*

« Mense autem sexto missus est Gabriel in Nazareth ad Mariam virginem desponsatam Joseph (Luc. 1). » Cumque; ea salutata, dixisset eam parituram Jesum, Filium Altissimi, quæsissetque quomodo hoc fieret, cum se non cognituram virum in animo vovisset, nisi aliter Deus disponeret; angelus addidit non de viro, sed opere Spiritus sancti concepturam, et etiam concepisse cognatam suam Elisabeth sibi indicavit. Permistæ enim erant sacerdotalis tribus et regia. Nam et Aaron uxorem habuit de Juda Elisabeth sororem Naasson et Joiada pontifex Jochabed filiam regis Joram. Et ait Maria: « Fiat mihi secundum verbum tuum. » Et statim conceptus est Christus de Virgine, plenus homo in anima, et carne, ita tamen, quod lineamenta corporis et membrorum visibus discerni non possent. Creditur autem conceptus octo Kalendas Aprilis, et, revolutis triginti tribus annis, eadem die mortuus est.

CAP. III. *De ortu Præcursoris.*

« Exurgens autem Maria abiit in civitatem Juda

(Luc. 11). » Juda nomen est regni, non tribus. Jerusalem enim in tribu Benjamin erat, per quam forte transivit ad oppidum, in quo dicunt tunc Zachariam habitasse, quarto milliario a Jerusalem, et ibi natum Joannem. Et legitur in libro Justorum, quod beata Virgo eum primo levavit a terra. « Et cum salutasset Elisabeth exsultavit infans in utero ejus, » et cum matrem Domini sui et beatam eam prophetaret Elisabeth, edidit Maria canticum Domino, dicens: « Magnificat anima mea Dominum, » etc. Mansit autem Maria ibi mensibus tribus, ministrans cognatæ donec pareret, et tunc rediit in domum suam. Octavo autem die cum circumcideretur puer, et vocarent eum nomine patris sui Zachariam, ait: « Joannes est nomen ejus. » Idipsum scripsit et pater sumpto pugillari. Est autem pugillaris tabula, quæ pugno potest includi, ut calamus scriptoris. Et apertum est os Zachariæ, et prophetans canticum fecit Domino: « Benedictus Dominus Deus Israel. » Hæc duo cantica non cantantur in Ecclesia eo ordine quo sunt edita. Prius enim cantatur, quod secundo est editum. Quia enim in cantico Zachariæ legitur: « Et erexit cornu salutaris, » quod est factum in resurrectione, ideo canitur in Laudibus, et loquitur ad puerum, qui fuit aurora Solis. Et quia legitur in cantico Virginis: « Respexit humilitatem ancillæ suæ, » Ecclesiæ scilicet et ipsius Mariæ: quod quidem factum est in sexta ætate. Et agit de incarnatione ibi: « Suscepit Israel puerum suum. » Ideo cantatur ad vespertas, sexto scilicet officio diurno. Tertium canticum Simeonis, quod sequitur cantatur in septimo officio, id est in completorio, quia orat se dimitti in pace, quod fit in septimo quiescentium. Et quia hæc duo cantica evangelica sunt, ideo stantes ea cantamus. « Puer enim crescebat, et confortabatur spiritu, et erat in desertis locis, usque in diem ostensionis suæ ad Israel. » Revertens autem Maria ad Nazareth, inventa est a sponso in utero habens de Spiritu sancto. Qui nolens eam traducere in conjugem, occulte voluit eam dimittere; in somnis autem admonitus est ab angelo, ut acciperet eam in

conjugem, et ne suspicaretur adulterium, conceptum puerum de Spiritu sancto indicavit, et ut Jesum vocaret præcepit, quia salvum faceret populum a peccatis eorum. Et hoc cognovit Joseph Deum nasciturum, qui solus peccata dimittit, et accipiens sponsam in uxorem, cum Virgine virgo permansit. Habuit autem Virgo virtutem, ne gravida infamaretur, et ut viri solatio et ministerio frueretur, et ut diabolo occultaretur Dei partus.

CAP. IV. *De descriptione orbis.*

« In diebus illis exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis (*Luc. 11*). » Volens Cæsar scire numerum regionum in orbe, quæ Romanæ suberant ditioni, numerum etiam civitatum in qualibet regione, nomina quoque capitum in qualibet civitate, præceperat, ut de suburbanis oppidis, vicis, et pagis ad suam confluerent homines civitatem, et maxime ubicunque habitarent ad civitatem convenirent, unde traherent originem, et quisque denarium argenteum pretii decem nummorum usualium, unde denarius dicebatur præsidi provinciæ tradens, se subditum Romano imperio profiteretur. Nam et nummus imaginem præferebat Cæsaris, et superscriptionem nominis. Et quia numerus eorum, qui censi capite ferebantur, vel ut alii legunt qui censum capitibus ferebant, certo numero determinabatur, et redigebatur in scriptis, ideo professio hujusmodi descriptio vocabatur. « Hæc descriptio prima facta est a præside Syriæ Cyrino. Prima dicitur quantum ad Cyrinum Syriæ præsidem, quia enim Judæa in umbilico Zone habitabilis esse dicitur, provisum est ut in ea inchoaretur, et deinde per circumstantes regiones alii præsidem prosequerentur. Vel forte prima universalis, quia aliæ præcesserant particulares. Vel forte prima capitum in civitate fiebat a præside, secunda civitatum in regione a legato Cæsaris, tertia regionum in urbe coram Cæsare. Hic primum Judæa facta est stipendiaria Romanis, hæc descriptio singulis annis fieri videtur, qui in Evangelio legitur : « Magister vester non solvit tributum hoc anno (*Matth. xvii*). » — « Ascendit autem Joseph a Nazareth in Bethlechem, eo quod esset de domo David, ut profiteretur cum Maria uxore sua prægnante. » Si mulieres profitebantur, jungendum est sic, ut profiteretur cum Maria. Si soli viri sic est ordo : « Ascendit Joseph cum Maria. »

CAP. V. *De nativitate Salvatoris.*

« Factum est autem, cum essent ibi, peperit Virgo filium suum primogenitum (*Luc. 11*), » non post quem alius, sed ante quem nullus, et pannis involutus, reclinavit eum in præsepio, quia non erat ibi eis locus in diversorio. » Dicitur quod senum in quo jacuit Jesus, delatum est Romam ab Helena, et est in ecclesia Sanctæ Mariæ Majoris. Intra basilicam, non longe a præsepio quiescit Hieronymus. Paula quoque et Eustochium in Bethlechem quiescunt. Difficile fuerat pauperibus, præ frequentia multorum, qui ob idipsum convenerant, vacuas in-

venire domos, et in communi transitu, qui erat inter duas domos, operimentum habens, quod diversorium dicitur, se receperunt, sub quo cives ad colloquendum, vel ad convivendum in diebus otii, vel pro aeris intemperie divertebant. Forte ibi Joseph præsepium fecerat bovi et asino, quos secum adduxerat, in quo repositus est Jesus. Ad quod quidam referunt illud Isaia: « Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui (*Isa. 1*). » Et illud Habacuc : « In medio duorum animalium cognosceris. Etiam in picturis ecclesiarum, quæ sunt quasi libri laicorum hoc representatur nobis. Natus est autem Salvator anno regni Augusti Cæsaris quadragesimo secundo. Annos enim duodecim qui a morte Julii duxerant, usque ad Actium bellum, regno Augusti connumeramus. Anno vero regni Herodis trigesimo universo orbe pacato, Olympiadis centesimæ nonagesimæ tertiæ anno tertio. Anno ab Urbe condita septingentesimo quinquagesimo secundo, natus est Dominus. Natus est autem nocte Dominicæ diei, quia si tabulam computi retro percurras, invenies hujus anni concurrentem quintum, regularem Januarii tertium. Quibus junctis et sublatis septem, remanet unum. Itaque Kalend. Januarii in Dominica invenies quæ concurrunt. Nam ea die qua dixit : « Fiat lux, facta est lux (*Gen. 1*). » — « visitavit nos Oriens ex alto (*Luc. 1*). » Inchoata vero secundum quosdam septima ætas a Nativitate Christi, secundum Apostolum, qui ait : « Cum venerit plenitudo temporis, » etc. Secundum alios a die qua baptizatus, propter vim regenerativam datam aquis. Secundum alios a passione, quia tunc aperta est porta, et inchoata est quodammodo septima quiescentium. Fluxerat quidem ab Adam anni quinque milleni centum nonaginta sex, alii nonaginta novem, ab Abraham duo millia duodecim, secundum LXX; secundum Hebræos vero longe pauciores.

* *Additio*l. Romæ templum pacis corruit, fons olei erupit, Cæsar præceperat ne quis eum divum vocaret.

CAP. VI. *De cantico angelorum, et circumcissione Domini.*

« Et pastores erant secundo milliario a Bethlechem, in regione eadem custodientes vigilias noctis super gregem suum (*Luc. 11*). Mos fuit antiquioribus, in utroque solstitio, vigilias noctis custodire ob solis venerationem. Qui forte mos etiam apud Judæos ex usu cohabitantium inoleverat. « Et ecce angelus Domini stetit juxta illos, annuntians eis natum Salvatorem in Bethlechem, et in signum positum puerum in præsepio nuntiavit. « Et facta est cum angelo multitudo angelorum dicentium : Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, » quia per Christum glorificatus est Pater, et pax facta inter Deum et hominem, inter angelum et hominem, inter Judæum et gentilem. Pro hac multitudine angelorum, vel pro grege pastorum volunt quidam illum locum propheticè dictum turrim gregis, ibi. Et tu, turris gregis ne-

bulosa (*Mich. iv*), cum tamen jam non primo con-
traxerat hoc nomen locus idem, quia Jacob gregem
ibi pavit, cum Rachel parturiret. « Et transeuntes
pastores, usque Bethlehem invenerunt verbum,
quod factum erat ad eos, et qui audiebant, mira-
bantur super his quæ dicebantur a pastoribus ad
eos. Maria quoque conservabat omnia verba hæc,
conferens in corde suo, de qua natus est Jesus, ut
putabatur filius Joseph (*Luc. iii*). » Christi enim ge-
neratio sic erat: Prima quidem hominis conditio
de terra, secunda de latere viri, tertia ex viro et
femina, quarta sic erat, ut nasceretur sine viro homo
de femina. Unde et appropriata circumlocutione
pro nomine Christus filius hominis dictus est. Prima
et secunda generatio ruerunt, in tertia de ruina ge-
neramur, in quarta de ruina suscitamur. Octavo
die circumciderunt puerum **, et declaraverunt no-
men ejus Jesus, quod impositum erat ei ab angelo
priusquam conciperetur (*Luc. ii*).

* *Additio 1.* In gestis pontificum legitur quod ea
quæ sequuntur evangelica verba Thelesphorus ad-
jecit.

** *Additio 2.* Dicitur quod præputium Domini delat-
um est ab angelo Carolo Magno in templo Domini,
et translatum ab eo Aquigrani; etiam post a Ca-
rolo Calvo positum in ecclesia Salvatoris apud Ca-
rosium. Alii dicunt Antuerpiam delatum, nam illic
in summa veneratione habetur.

CAP. VII. De stella et magis.

« Tertia decima vero die, ecce magi venerunt ab
Oriente Jerosolymam dicentes: Ubi est qui natus
est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in
Oriente, et venimus adorare eum (*Matth. ii*). » Suc-
cessores fuerunt isti doctrinæ Balaam, qui stellam
noverunt ejus vaticinio, et a magnitudine scientiæ
magi nuncupati sunt. Quos enim Græci philosophos,
Persæ magos appellant. Venerunt enim de sinibus
Persarum et Chaldæorum, ubi fluvius est Saba, a
quo et Sabæa regio dicitur. Quidam tamen non eos
primo doctos magos putant; sed postquam dolum
Herodis defellerunt per aliam viam revertentes.
Chrysostomus dicit stellam multo ante tempore
quam Christus nasceretur, apparuisse eis, et ita
multo tempore de longinquo venerunt. Potuit tamen
feri, ut in tredecim diebus super dromedarios se-
dentes longa terrarum spatia transmearent, « Au-
diens magus Herodes rex turbatus est, et omnis Je-
rosolyma cum illo, » timuit rex ne quis de semine
Hircani vel Aristobuli natus esset regnaturus, se
tanquam alienigenam destitit. Turbatur autem
civitas, novitate miraculi percussa. Cumque dili-
genter didicisset rex ortum stellæ a magis, ut per
eum natalem pueri cognosceret, etiam a sacerdoti-
bus et scribis sciscitabatur, ubi Christus nasceretur.
» Qui juxta Michæam in Bethlehem Ephrata nascitu-
rum dixerunt (*Mich. v*). Bethlehem prius dicta est
Ephrata ab uxore Caleb, quæ ibi sepulta est, quam
quidam suspicantur filiam fuisse Ur, et Mariæ sor-
ris Moysi. Postea vero post famosam sterilitatem pro

A qua Elimetea cum domo sua adiit Moabitis (*Ruth. i*),
cum reddita fuisset ei incredibilis ubertas, dicta est
Bethlehem, quæ sonat domus panis. Dixit autem
rex magis, ut inventum puerum sibi indicarent, ut
veniens adoraret eum. Jam enim animum direxerat
ad perdendum puerum. Quos egredientes de Jeru-
salem stella antecedebat, usque dum veniens staret
supra domum ubi erat puer. Dicit Fulgentius stel-
lam tunc creatam notabilem, et discretam a cæteris,
et in splendore, quia eam lux diurna non impedivit;
et in loco, quia neque in firmamento cum stellis
minoribus erat, neque in æthere cum planetis, sed
in aere vicinas terras tenebat vias; et in motu, quia
prius immobilis super Judæam, magis dedit signum
veniendi in Judæam, qui ex deliberatione sua Jeru-
salem tanquam caput Judææ adierunt. Quibus egres-
sis, tunc primo motu notabili præcessit eos stella;
quæ facto officio mox esse desiit, revertens in præ-
jacentem materiam, unde sumpta fuerat. Tamen
quidam tradunt Bedam voluisse quod in puteum
Bethemitanum ceciderit, et post in diebus Paulæ
et Eustochii, quasdam virgines Deo dicatas eam mi-
raculose vidisse, quod, quia fabulosum existimave-
runt fratres, cum quibus monasticam ducebat vi-
tam eum a communionem sua quandoque separaverunt.

CAP. VIII. De oblatione et nominibus magorum.

Ingressi vero magi domum, quam diversorium
Lucas nominat (*Luc. ii*), obtulerunt puero singuli au-
rum, thus et myrrham, secundum Sabæis consuetam
C oblationem (*Matth. ii*). Inde significantes eum regem,
Deum et mortalem. Nomina trium magorum hæc
sunt: Hebraice Appellus, Amerus, Damasius;
Græce Galgalat, Magalath, Sarachim; Latine Bal-
tassar, Gaspar, Melchior. Qui cum deliberarent de
reditu, responsum est eis in somnis ne redirent
ad Herodem. Et venientes Tharsum Ciliciæ, con-
ducto navigio, redierunt in regionem suam

CAP. IX. De Hippapanti Domini.

« Et postquam impleti sunt dies purgationis Ma-
riæ, tulerunt puerum in Jerusalem, ut sisterent eum
Domino, » id est offerendo præsentarent, et dede-
runt hostias pro eo par turturum, aut duos pullos
columbarum, » insuper redemerunt eum quinque
D siclis argenteis (*Luc. ii*). « Et erat in Jerusalem
Simeon senex, qui acceperat a Spiritu sancto non
visurum se mortem, nisi prius videret Christum
Domini. » Et tunc eodem spiritu venit in templum,
et accipiens puerum in ulnas suas, sciens eum Chris-
tum, ait: « Nunc dimittis, Domine, » etc. Et pro-
phetans de passione Christi, ait ad Mariam: « Et
tuam ipsius animam pertransibit gladius, » id est
passio ipsius. Non enim sine materno dolore potuit
videre crucifigi Filium, etsi resurrecturum speraret,
vel ita. Animam ipsius, quæ et tua est, quam
scilicet quasi tuam diligis, pertransibit gladius.
« Eadem hora supervenit Anna prophetissa, et loque-
batur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem
Israel. »

CAP. X. De fuga Domini in Ægyptum.

Tunc Herodes vidit quod illusus esset a magis (Math. 11). Videns enim Herodes magos nihil sibi renuntiassse, putavit eos visione stellæ deceptos, et erubuisse redire ad eum, et ideo ab inquisitione pueri cessavit. Sed cum audisset quæ dicta fuerant a pastoribus, et maxime prophetias Simeonis et Annæ, sensit se illusum, et de morte Bethlehemitarum tractabat, ut ille quem ignorabat cum eis occideretur. Propterea per admonitionem angeli fugit in Ægyptum Joseph cum puero et matre ejus usque ad obitum Herodis. Cumque ingrederetur Dominus in Ægyptum, corruerunt idola Ægypti, secundum Isaiam, qui ait: « Ascendet Dominus nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et movebuntur simulacra Ægypti (Isa. xix). » Tradunt quoque, quod sicut in exitu filiorum Israel de Ægypto non fuit domus Ægypti in qua, Deo procurante, non jaceret mortuum primogenitum, (Exod. 11), ita nec modo fuit in Ægypto templum in quo non corruisset idolum.

CAP. XI. De nece puerorum, et quare dilata per annum.

(33) Herodes autem cum de nece puerorum disponeret, citatus est per epistolam ab Augusto Cæsare, ut Romam iret, accusationi filiorum responsurus. Tamen Josephus dicit quod Alexandrum filium suum secum Romam traxerit, et veni sibi paratiorem apud Cæsarem postulaverit. Quis; cum iter faceret per Ciliciam, audiens naves Tharsensium magos traduxisse, in spiritu vehementi combussit naves Tharsis secundum quod David prophetaverat in quadragesimo septimo psalmo: « In spiritu vehementi conteres naves Tharsis. » Cum ergo coram Cæsare disceptasset pater eum filiis, hac lege facta est reconciliatio, ut adolescentes patri in omnibus obedirent, ipse autem regnum dimitteret cui vellet. Nondum tamen Herodes a suspicionibus liberatus est. Veniensque Jerosolymam, populo convocato, tribusque filiis astantibus, et concordiam fratrum a Cæsare factam exposuit, et se successoris judicem constitutum, ne Judæi regnum ad suos rediturum æstimarent. Tunc confirmatus in regno Herodes certius quam prius, « mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a magis (Math. 11), » quorum maxima pars tertio milliario a Bethlehem usque ad austrum sepulta est. Plurimum sententia, et usitatior hæc est: Ortum didicerat Herodes stellam eadem die qua natus erat Dominus, et secundum ortum stellæ Dominum anniculum esse sciebat, et aliquot insuper dierum. Ideoque ipse supra ætatem ejus usque ad bimos et infra usque ad unius noctis infantem desævavit in pueros. Timensque pueri morphoseon, id est *commutationem*, ne scilicet puer, cui sidera famulabantur, supra ætatem suam, vel infra faciem suam transformaret. Chrysostomus autem dicit

(35) Ex Josepho.

A stellam apparuisse per annum ante Domini natiuitatem. Credebatque Herodes, tunc etiam Dominum fuisse natum, et sic putabat Dominum bimam fuisse cum adjectione paucorum dierum, et ideo occidit pueros bimos deinceps usque ad quinque annos, sed non minores bimis. Et exponit bimatum et infra, secundum rationem numeri. Sicut enim ratione temporis minores bimis inferiores sunt eis, quia post nati sunt. Ita ratione numeri majores bimis inferiores sunt eis, quia post eos numerantur. Cui assertioni videtur fidem facere, quod quedam oves innocentiæ habentur adeo grandia, quæ bimorum esse non possent. Potest tamen dici ad hoc, quia longe majoris tunc erant homines quantitatis quam modo.

B CAP. XII. Quod comminatio Jeremiæ etiam prophetia fuit.

« Tunc impletum est illud Jeremiæ (Jer. xxxi). « Vox in Rama audita est, etc., (Math. 11). » Rama locus est juxta Gabaa duodeccimo milliario distans a Bethlehem, ubi fere delecta tribu Benjamin propter uxorem Levitæ, pauci superstites plinxerunt mortuos suos. Hoc autem videtur Jeremias induxisse potius comminando, quam prophetando. Minabatur enim imminere tantam ruinam duabus tribubus, quanta facta fuerat in filiis Rachel, cum plangentium vox audita est in Rama. Tamen etiam prophetavit de nece parvulorum, ut Mathæus ait, et tunc Rama non est nomen loci. Sed quia Rama *excelsum* sonat, idem est ac si dixisset: Vox in excelsis audita est. Videtur quoque debuisse dici, Lia plorans filios suos, cum Bethlehemitæ de tribu Juda fuerint. Sed quia tribus Benjamin conterminata est Judæ, insinuavit evangelista multos de Benjamin fuisse occisos pro vicinia, ad exaggerandum scelus Herodis. Vel quia Rachel juxta Bethlehem sepulta est, prophetico locutionis modo dicitur ea gressisse quæ in loco eodem gerebantur. « Et noluit consolari, quia non sunt, » id est inconsolabiliter dolebat, de eo quod non sunt, id est de eo quod mortui esse desiderant. Innocentes quidem martyres dicuntur laxato vocabulo, nam quia testes Christi, sed quia pro Christo occisi sunt, quem si non loquendo, moriendo tamen confessi sunt, pro quo etiam Ecclesia pro eis solemnizat, quamvis ad inferos descenderint. Unde et in eorum solemnitate cantica lætitiæ subcentur, scilicet, *Te Deum laudamus*, et *Gloria in excelsis Deo*, et pro *alleluia*, quidam dicunt, *Laus tibi, Christe*; alii, *Cantemus, eia*; alii dicunt tractum.

CAP. XIII. De nece duorum filiorum Herodis.

(34) Factum est autem, ut quoniam Herodes multos orbaverat filiis, ipse suis miserabilibus orbaretur. Nam per astutiam Antipatri, iterum facti sunt suspecti Alexander et Aristobulus patri. Ob hoc scripsit Herodes Augusto, in multis accusans filios. Misit autem Augustus Saturnium, et Pentum lega-

(34) Ex Josepho.

tos cum rescripto, ut coram his duobus coacto consilio procerum filios judicaret, et de eis, si convincere eos posset, faceret quod vellet. Auditis autem hinc et inde partibus, legatos illos damnandos pronuntiaverant, non tamen morte. Tunc apud Sebasten pater conjecit eos in vincula. Complices vero eorum apposuit torquere pater, ut confessione eorum certioraretur si in animam suam aliquid machinarentur filii. Confessus est autem quidam multa sibi ab Alexandro promissa, si patri venenum propinaret. Confessus est etiam tonsor de promissis sibi muneribus, si dum pararet patri barbam, eum jugularet. Addiditque dixisse Alexandrum non esse spem ponendam in senem, qui canos tingebat, ut videretur adolescens. His motus Herodes, missis spiculatoribus, jussit filios occidi, et asportari in Alexandriam, ibique sepeliri cum Alexandro avo suo materno.

CAP. XIV. De priori testamento Herodis, et odio ipsius, et Antipatre.

(35) Tunc inscripsit testamentum Herodes, et Antipatrem futurum regem instituit, et Herodem, qui cognominabatur Antipas substituit Antipatri. Antipater vero intolerabile odium populi excepit, cunctis scientibus quod fratribus suis conseruisset calumnias. Ob hoc etiam pater jam eum non recto oculo aspiciebat. Ad hæc etiam Antipater molestus erat patri, quod fratrem sibi substituerat, eo quod ad filios ipsius Antipatris regnum transire noluisset. Alia quoque major causa invidiæ orta est ei in patrem. Nam pupillos filiorum, quos occiderat paterna dilectione fovebat, aliis nepotibus suis eos copulans in matrimonio. Erant autem, secundum Josephum, parvuli relictæ de Aristobolo, Herodes Agrippa, qui Jacobum occidit gladio, et Herodias, quam post Herodes Antipas abstulit Philippo fratri suo. Timuit ergo Antipater, ne ad pupillos fratrum suorum quandoque regnum revocaret Herodes, quia eos ex parte matris contingebat. Commovit etiam Pheroram in odium Herodis, adeo ut Pheroras secederet a fratre, et habitaret in terra, quæ concessa ei fuerat trans Jordanem. Ipse vero etiam, patre volente, quibusdam excogitatis occasionibus Romam properavit, efficacissimum venenum a quadam venefica Arabica comparans, et apud uxorem Pheroræ reponens, quod interim, dum ipse abesset, per ministrum quem conduxerat, patri propinaretur.

CAP. XV. Quod Herodes incarceravit Antipatrem insidiantem viæ ejus.

(36) Cum autem Antipater Romæ esset, mortuus est Pheroras, accepitque Herodes de veneno reposito apud uxorem Pheroræ, per ancillam iracunda a domina sua recedentem. Maque evocata uxorem fratris relictam, asserre venenum eam jubet. Illa vero quasi allatura egressa, de tecto se dedit precipitem, sed semiviva ad regem allata, ait : « Cum

(35) Ex eodem.

(36) Ex eodem.

A moreretur frater tuus, vir meus, ait mihi : Affert huc mulier venenum, quod reliquit nobis Antipater, meque vidente in igne consume, ne ad inferos conscientiam fratricidii ultricem feram. Ego vero magnam ejus partem in ignem consumens, modicum mihi propter dubios casus, et quia te metuebam reservavi. » Cumque pixidem cum veneno protulisset, expiravit. Acceptis quoque aliis pluribus argumentis, quod Antipater in mortem patris grassaretur, Herodes eum mature revocavit, matremque illius repudiavit. Cumque filium de parricidio publice accusasset, præsentem Varo Syriæ præside, qui illis diebus Jerosolymam venerat, posuit eum in custodiam apud Jerichonta.

CAP. XVI. De magnitudine morbi Herodis.

B (37) Cumque complices filii quæreret pater, ut eos cum filio exquisitis perimeret suppliciis, graviore morbo impeditus est. Accedebat et senectus, cum annos jam septuaginta natus erat, animamque ejus filiorum clades graviter affligebant. Erant autem in Jerusalem duo sophistæ, quos non pauci adolescentium sectabantur, cum leges exponerent, his opportunum visum est rege tabescente, ut aquilam auream dejicerent, quam rex super maximam portam templi contra patrias leges posuerat. Qua dejecta, rex commotus, animi magnitudine morbum superavit, et in concionem procedens in omnes Jerosolymitas injuriam hanc infundere nitebatur. Sed ad preces populi in solos auctores ultus est. Illos ergo, qui in funibus demissi, aquilam considerant, vivos incendit cum duobus sophistis. Debinc variis affligebatur languoribus. Nam febris non mediocris erat, prurigo intolerabilis in omni corporis superficie, assiduis vexabatur colli tormentis, pedes intercutaneo vitio tumuerant, putredo testiculorum vermes generabat, creber anhelitus et interraptæ suspiria, quæ ad vindictam Dei ab omnibus referebantur. Ipse vero Jordanem transiens apud Callionem calidis aquis utebatur. Cumque corpus ejus oleo calidiori foveri medicis placuisset, in aream plenam demersum ita dissolutum est, ut etiam lumina, quasi mortuus, resoluta torqueret, tamen ad clamorem astantium respicere visus est.

CAP. XVII. De nobilibus Judæis occidentis in morte Herodis, et de morte Antipatri.

(38) Cumque rediisset Jericho, audiens Judæos mortem suam expectantes cum gaudio, ex omni Judæa nobiliores collectos, juvenes, concludi præcipit in hippodromo, id est in carcere circi, præcipiens Salome sorori suæ, ut cum animam suam efflaret, statim illos occideret, ut ita omnis Judæa in morte ipsius, etiam invita plangeret. Nuntii vero quos Romam miserat redeuntes epistolam tulerunt a Cæsare, ut Antipatrem in exsilium daret, vel, si mallet, morte damnaret. Quo nuntio paululum recreatus, cum pomum, quo libenter vescabatur, petiisset, cultellum quoque ad incidendum poposcit, statim-

(37) Ex Josepho.

(38) Ex eodem.

que cum tussi violenta distenderetur, circumspiciens ne quis arbiter impediret, se percussurus dexteram sustulit. Sed Acciabus, consobrinus ejus, dexteram continuit, statimque ululatus est rex, et tumultus in regia domo excitatus est. Quo audito, Antipater exultans multa custodibus promittebat ut eum solverent. Quod cum accepisset Herodes, gravius tulit exultationem filii, quam mortem, et continuo missis satellitibus occidit eum, sepeliri-que præcepit in Hircanio. Statimque mutans testamentum, Archelaum regni scripsit successorem, ita tamen quod ab Augusto susciperet diadema.

CAP. XVIII. De morte Herodis, et substitutione Archelai.

(39) Post mortem autem filii, quinque diebus exactis, mortuus est Herodes trigesimo septimo anno postquam a Romanis rex declaratus erat. In aliis fortunatissimus, in rebus domesticis infelicissimus fuit. Salome vero quos occidi mandaverat absolvit. Et sepelivit eum Archelaus in Herodio, juxta mandatum ipsius, nihil regii ornatus in funeris pompa prætermittens, septem autem diebus in lugendo patrem consumptis, epulisque feracibus prolixè populo exhibitis, qui mos Judæorum ob expensas funerum multos depauperavit candida veste indutus ascendit in templum, variisque favoribus a plebe susceptus est, sedensque pro tribunali, dixit, se etiam a regis nomine velle temperare, donec a Cæsare confirmata foret successio, promittens quod patre melior omnibus appareret. Quocirca alii tributa levare, alii vectigalia tolli, quidam solvi custodias acclamabant. Postulatis autem Archelaus annuens, celebratis hostiis, erat cum amicis in epulis.

CAP. XIX. De lite fratrum pro regno coram Augusto.

(40) Orta est autem seditio, quæ in novis rebus accidere solet, plurimi enim sophistas, pro defensione legis occisos, lugebant; omnes fere pontificem, quem Herodes pretio creaverat, amovendum proclamabant. Instante autem æzymorum die, cum turba ab immolatione prohiberet pontificem, Archelaus, misso chiliarcho, verbis eos prius sedare attentavit. Cum autem vulneratum remisissent chiliarchum, missa grandi manu satellitum, Archelaus circiter novem millia occidit, et per vocem præconis omnes ad propria redire commonens, neglecta festivitate, omnes abierunt. Ipse vero cum Nicolao et Ptolomæo, secretariis patris sui, Romam profectus est, Salomamque, et filios ejus secum duxit, ut cum testamento extremam voluntatem patris sui testarentur, Philippo fratre regni procuratore relicto. Profectus est etiam Roman Herodes Antipas, ut de regno habendo disceptaret cum fratre, oratore Hyreneo, propter acrimoniam dicendi, plurimum confusus. Cæsar quoque, ascitis optimatibus Romanorum, partibus prosequendi copiam dedit. Ibi tunc primum Gaium, ex Agrippa, et

(39) Ex Josepho.

(40) Ex eodem.

A filia sua natum, filium adoptivum sedere jussit. Archelaus sibi regnum deberi assererat, et ætatis merito, et secundi testamenti voluntate. Antipas vero primum testamentum debere servari, aciebat, quod pater, quando compos mentis esset, inscripserat. Secundum vero nullum fore, quod ipsum pater mentis imposuerat. Nam et tunc propria manu se appetierat. Addebat quoque, quod Archelaus umbram regni detulisset ad Cæsarem, cum ipse corpus rerum gerendarum sibi rapuisset; postremo, quod initia potestatis suæ novem millium occisorum sanguine maculasset. Cæsar vero responsum differens, secum de cognitis deliberabat, an aliquem regni successorem constitui oporteret, an toti familiæ distribui principatum, præsertim cum litteras varias de Syria accepisset, Judæos defecisse nuntiantes. Interim quoque mater Archelai mortua nuntiatur.

CAP. XX. De quatuor regibus in Judæa.

(41) Eodem sane tempore quatuor reges surrexerunt in Judæa. Nam in Idumæa duo millia veteranorum, qui sub Herode militaverant, regem creaverant. Saphori vero Galilææ Judas, filius Ezechiæ latronum principis ab Herode olim capti, diadema sibi imposuit. Trans flumen quoque Simon quidam ex servis regalibus, vastitate corporis fretus a latronibus rex creatus est. Pastores quoque quemdam proceri corporis, cum pastor esset in finibus Israel, regem sibi statuerant. Ob hæc insinuanda Cæsari missus est Romam a Varo Philippus, duabus tamen incidenter de causis, ut, et Archelao subveniret, et si regnum Herodis nepotibus distribui placuisset, partem aliquam mereretur, Iverunt etiam cum eo quinquaginta de Judæis honorati, qui octo milia Judæorum, Romæ tunc degentium, secum traxerunt ad Cæsarem. Ante enim captivitatem finalem, Judæi, per captivitates particulares, ubique dispersi, et venundati fuerant. Quos ut audiret Cæsar, in palatium Apollinis templi sedit cum amicis. Illi vero tyrannidem Herodis, et filiorum ejus in Judæos explicantes, supplicabant Romanis, ut Judææ reliquias misericordia dignas judicaret, et aut jus antiquum regni sibi restitui, aut Syriæ conjungi finibus, aut per Romanos judices Judæam administrari.

CAP. XXI. De simulato Alexandro.

(42) Eo etiam tempore quidam natione Judæus in Sidoniorum oppida educatus, quam simillimus Alexandro Herodis filio, quem, et pater interemerat, venit in Judæam instinctu cujusdam liberti Herodis, qui omnes actus regio optime sciebat, asserens sibi regnum deberi, tum quia major filius Herodis, tum quia ex parte matris suæ Mariannes eum contingebat. Cumque plures Judæorum sequaces haberet, Romam quoque profectus est. Igitur Judæi Romæ tunc degentes visendi ejus studio circumfluebant. Sciscitatusque qualiter viveret, aiebat, lictores miseratos fratrum, alios similes eis morti subjecisse. Aristobolum quoque fratrem adhuc vi-

(41) Ex eodem.

(42) Ex eodem.

ventem in Cypro, vel Creta latere. Sed Cæsar optime vultum Alexandri sciens, quem, dum Romæ studeret puer, amasium habuerat, cum patre quoque post disceptantem, plenius notaverat, fallaciam similitudinis animadvertit, misitque Celadum, qui et Alexandrum bene cognosceret, ut ad se viventem adduceret, vitam sibi pollicens si tantæ fraudis prodidisset auctorem. Cumque ille confessus esset se talia simulasse ad quæstum, risit Cæsar, suasoremque ejus jussit interfici, falsumque Alexandrum propter habitudinem corporis, numero remigum inseruit. Hunc Alexandrum poeta vocavit formosum Alexim, id est delicias domini (VIRGIL., eclog. 21).

CAP. XXII. *De divisione regni.*

(43) Tandem de consilio senatus Cæsar monarchiam Herodis distribuit, mediam partem, scilicet Judæam et Idumæam tradens Archelao sub nomine tetrarchæ, pollicitus se facturum eum regem, si se dignum præbuisset. Mediam vero partem in duas secuit tetrarchias, cessitque in partem Herodis tetrarchæ regio trans flumen, et Galilæa. Ituræa vero et Trachonitis, et Auranitis Philippo destinata est. Factus est igitur Archelaus quasi diarchus, monarchus vero nunquam fuit. Cum ergo eum legeris monarchum fuisse novem annis, post patrem intellige, secundum opinionem vulgi dictam, et secundum sui jactantiam, qua se futurum regem secundum promissum Cæsaris jactabat. Et sic remissi sunt in Judæam tres fratres, cum sedissent Romæ quatuor mensibus eventum rei expectantes.

CAP. XXIII. *De reditu Jesu ab Ægypto, et de morte Glasiræ.*

Archelaus vero non solum in accusatores suos, verum etiam in sibi subditos crudelius patre desævit. Cujus regni anno primo angelus dixit Joseph, ut rediret cum matre, et puero in terram Israel. Qui rediens ab Ægypto post annos septem, cum audiret quod Archelaus pro patre regnaret in Judæa, noluit illo ire. Et admonitus ab angelo ivit in Galilæam, et mansit in Nazareth (Matth. 11). In hoc loco invenies super Matthæum, et Archelaum totius regni monarcham post patrem, et Herodem regnantem in Galilæa. Porro de infantia Salvatoris, et operibus ejus usque ad baptismum, non legitur in Evangelio nisi quod Lucas dicit duodennem remansisse in Jerusalem, et post triduum inventum a parentibus in medio doctorum audientem, et interrogantem eos (Luc. 11). (43) Sane Archelaus in contumeliam generis sui repudiavit Mariannem fratris sui filiam, quam ei pater dederat uxorem, duxitque Glasiram, filiam regis Cappadocum, fratris sui Alexandri quondam uxorem, et mortuo Alexandro Jubæ regi Lybiæ nuptam, mortuoque Juba apud patrem modo in viduitate degentem. Quæ cum in Judæam rediisset nupta Archelao, videre visa est, astantem sibi Alexandrum, et dicere: Satis tibi fuerat Libycum matrimonium; sed rursus reversa

(43) Ex Josepho,

(44) Ex eodem.

A ad penates meos, fratri meo impudenter conjuncta es. Te ergo licet invitam recuperabo. Quæ exposito hoc somnio, vix biduum supervixit.

*Additio 1. Dicitur ibi fons esse parvus, de quo puer Jesus hauriebat, et ministrabat matri, dum subditus erat ei.

CAP. XXIV. *De exsilio Archelai.*

Tandem crebro accusatus Archelaus, a Cæsare advocatur. Quinto quidem die priusquam vocaretur, aristas plenas, et maximas a bobus comedi somniarat, dumque ascitos magos consuleret, Simon Essæus genere, aristas annos, et boves rerum mutationes interpretatus est, eo quod agros arando verterent, et mutarent. Ideoque novem annis eum dixit regnaturum, varias autem expertum rerum mutationes, moriturum. Nono autem principatus sui anno Romam veniens a Cæsare damnatus, in exsiliū pellitur apud Viennam civitatem Galliæ.

CAP. XXV. *De primo procuratore Judææ.*

(44) Finibus autem Archelai in provinciam* reductis, procurator illuc missus est a Cæsare Coponius, qui et quondam Cyrini collega fuerat. Cum missus est Coponius in Judæam, censor patrimoniorum, multi sane Judæorum, et maxime quidam Galilæus Simon, populum increpabant, quod post Deum dominos ferrent mortales tributarii Romanorum. Coponio ergo procurante Judæam die Azymorum, cum mos esset media nocte templi portas aperiri, Samaritæ quidam occulte venientes Jerosolymam, per cunctas porticus, et per totum fanum, ossa jecerunt mortuorum, et extunc major templi custodia exerceri cœpit, et ante diem portæ non aperiri.

*Additio 1. Provincia dicitur, terra proprie quæ incolitur ab his qui nati et nutriti ibi sunt. Colonia, quæ ab extraneis incolitur terra, ut in Samaria actum est.

CAP. XXVI. *De morte Augusti.*

(45) Eo tempore Philippus Sephorum reparans Juliam nominavit, in honorem Juliæ uxoris Cæsaris, Paneas quoque Cæsaream Philippi dixit. Coponio vero Romam reverso, successit Marcus ei, sub quo Saloma soror Herodis defuncta est. Sed et huic successit Annius Rufus, sub quo mortuus est Augustus, cum regnasset quinquaginta septem annos, et menses sex, et diebus decem ex quibus quatuordecim, vel duodecim annis Antonius cum eo regnavit. Cum enim quadragesimo secundo anno regni ejus natus esset Dominus, qui quinto decimo Tiberii anno tricenarius fuit, Cæsarem mortuum Domino quintum decimum annum agente. Quidam tamen quinquaginta sex, tantum annos regni ejus ponunt. Alii quinquaginta octo, dimidium annum, et dies qui secuti sunt pro anno ponentes. Mortuus est autem anno vitæ suæ septuagesimo septimo, apud Nolam civitatem Campaniæ, gloriatus se urbem

(45) Ex eodem.

marmoream relinquere, quam latericiam invenerat, A et sepultus est in Martio Campo.

CAP. XXVII. *De Tiberio imperatore, et Valerio procuratore Judææ.*

(46) Successit ei tertius Imperator Tiberius Nero, uxoris ejus Julæ filius, qui Valerium Graccum procuratorem misit in Judæam, qui quæstum putans pietatem, palam vendebat sacerdotii principatum. Qui amovens Annam, Ismaelem pontificem designavit. Sed et hunc non multo post ejiciens, Eleazarum Annæ filium subrogavit post annum, et hunc arcens Simonem instituit, sed et post annum Josippum, qui et Caiphas, apposuit. Tamen post annos undecim relinquens Judæam Romam reversus est. Cujus successor missus a Tiberio Pontius Pilatus sub quo Herodes in honorem Tiberii Tiberiadem ædificavit.

CAP. XXVIII. *De odio Judæorum in Pontium Pilatum.*

(47) His temporibus Tiberius multos reges ad se vocatos non remisit. Inter quos etiam Archelaum Cappadocem retinens, regnum ejus in provinciam vestit, et Mazacham caput regni Cæsaream nominavit. Sane Pilatus Jerusalem veniens, et statuas Cæsaris, quæ et signis militaribus inerant, secum deferens ignorantibus Judæis eas in civitate constituit, Cæsareamque rediit. Cum autem plurimi de Jerosolymitis ad eum descendissent, supplicantes de signis amovendis, nam ob legem Judæorum, qui præcesserant Judææ procuratores sine signis urbem ingredi consueverant, sedit pro tribunali Pilatus, militesque armatos circumponens, mortem eis minabatur, si non quievisset. At illi mortem potius eligebant quam leges patrias profanarent. Admirans ergo Pilatus constantiam Judæorum in legalibus institutis, auferri præcepit imagines. Iterum Pilatus Jerosolymam veniens, vidensque urbem aquæ penuria laborare, aperuit gazophylacia templi, et ex opibus templo dicatis aquæductum cœpit ædificare, suscipiens initium torrentis, quod stadium duorum millium intervallo distabat. Judæi vero acclamabant, ut ab illo opere cessaretur. Ob hoc Pilatus multos Judæorum occidit plerosque sauciavit. Intermissum est autem opus, quia Judæi legationem accusationis in Pilatum ad Tiberium direxerunt.

CAP. XXIX. *Testimonium Josephi de Christo.*

In hoc loco ponit Josephus commendationem Domini Jesu in hunc modum : « Fuit vero hisdem temporibus Jesus, sapiens vir, si tamen virum eum nominare fas est. Erat enim mirabilium effector operum, et doctor eorum qui libenter quæ ventura sunt audiunt, et multos quidem Judæorum, multos etiam ex gentibus sibi adjunxit. Christus hic erat. Hunc accusatione primorum nostræ gentis cum Pilatus in crucem agendum esse decrevisset, non deseruerunt eum, qui ab initio dilexerant eum. Apparuit enim his iterum vivus, secundum quod

(46) Ex historiis et Josepho.

divinitus inspirati prophetæ, vel hæc, vel alia de eo futura prædixerant. Sed et in hodiernum diem Christianorum, qui ab ipso dicti sunt, et nomen perseverat, et genus. »

CAP. XXX. *De baptismo Joannis, et principio sextæ ætatis.*

« Anno quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, » sub Valeriano et Asiatico consulibus, « procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha Galitææ Herode, Philippo fratre ejus tetrarcha Ituræ, et Trachonitidis regionis, et Lysania Abylinæ tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna et Caipha, factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium in deserto (Luc. III), » ut baptizans, et prædicans solatium redemptionis annuntiaret : « Et venit in omnem regionem Jordanis baptizans baptismo pœnitentiæ, » quia ad pœnitentiam baptizandos monebat, et non nisi quos pœnitentes videbat baptizabat, prædicans futurum baptismum in remissionem peccatorum, pro cujus assuefactione etiam baptizabat. Dicebat enim : « Agite pœnitentiam, appropinquavit enim regnum cœlorum (Matth. III). » Usque ad hunc annum Tiberii quintum decimum computantur ab Adam anni quinque millia ducenti viginti quinque, secundum LXX, secundum Hebraicam veritatem quatuor millia. Anno vero Tiberii decimo sexto fuit annus jubilæus octogesimus primus. Eodem anno dicunt quidam sextam chiliadem incepisse. Quorum ratio hæc est, quia sicut in hoc anno terminata est circumcisio, et inchoavit baptismus, ita sexta ætas incipit, et quinta terminata est. Quidam ab Incarnatione Domini initium ejus ponunt hac ratione, quia sicut sub quinta ætate generalis fiebat computatio, anno a prima olympiade tali, vel tali ; ita sub sexta dicitur anno ab Incarnatione Domini tali, vel tali. Alii a passione Domini eam inchoasse testantur, dicentes sextam et septimam quiescentium simul incepisse. In chronica vero ab imperio Tiberii inchoata legitur. Utebatur autem Joannes cilicio de pilis camelorum, et zona pellicea, quodam locustarum genere esibili vesceretur, et melle silvestri. « Tunc exibat ad eum omnis Judæa, et baptizabantur in Jordane. Videns autem multos Pharisæorum, et Sadducæorum venientes ad baptismum, dixit eis : Progenies viperarum, quis vobis demonstrabit sugere a ventura ira ? Facite dignos fructus pœnitentiæ, et ne dicatis : Patrem habemus Abraham, quia potest Dominus de lapidibus istis, » id est de gentibus significatis his lapidibus, « suscitare filios Abraham. » Digito autem ostendebat eis Joannes duodecim lapides quos tulerunt duodecim duces tribuum Israel de medio Jordanis in aridam, et totidem de arida in Jordanem, quorum acervus esset in testimonium, quia sicco pede Jordanem transierunt (Josue IV).

CAP. XXXI. *De tribus sectis Judæorum.*

Erant autem tunc in Judæa tres sectæ Judæorum,

(47) Ex iisdem.

a communi reliquorum vita et opinione distantes, Pharisei, Sadducei, Essæi. Pharisei cultu austero, et victu perparco utebantur, traditiones suas statuentes, quibus traditiones Moysi determinabant, pittacia chartarum in fronte gerebant, et in sinistro brachio circumligata, quibus Decalogus inscriptus erat, quia dixerat Dominus : « Hoc habebis quasi appensam ante oculos tuos, et in manu tua (Exod. xxxi), » et hæc dicebantur phylacteria a *phylassein*, quod est *servare*, et thorax quod *legem* sonat. Isti etiam majores sumbrias aliis ferentes spinas alligabant, quibus puncti in deambulando memores mandatorum Dei fierent. Hi universa Deo deputabant, et Marmeno, id est fato. Agere quidam quæ jussa sunt, vel negligere, in arbitrio hominum plurimum esse dicebant, tamen in singulis adjuvare Marmenem, quam etiam ex motibus superiorum fieri putabant. Præpositis suis et majoribus natu nunquam contrarium respondebant, judicium Dei esse futurum dicentes, omnem animam incorruptam esse, solas bonorum animas in alia transire corpora, usque ad resurrectionem et judicium; malorum autem æternis retrudi carceribus. Et quia a communi hominum habitu divisi, ideo Pharisei dicebantur. Sadducei Marmenem negant, Deum inspectorem omnium esse dicentes, in arbitrio hominum situm esse ut bonum malumve gerant. Animarum generaliter, vel supplicia negabant, vel honores. Nam et resurrectionem mortuorum futuram negabant, animas mori cum corporibus putantes, nec angelos esse dicebant. Solos quinque libros Moysi recipiebant, et his contenti erant. Hi severi nimis erant, nec etiam inter se sociales. Ob quam severitatem Sadduceos, id est *justos* se nominabant. Essæi fere omnibus monasticam agebant vitam, nuptias fastidientes, non quia conjugia et hominum successionem perimendam censerent, sed cavendam intemperantiam feminarum, nullam earum fidem viro servare putantes. Habebant omnia communia, probro oleum ducentes, squalorem decus putabant, dummodo in veste candida semper essent. Nulla eis certa civitas, sed in singulis domicilia habebant, ante solis ortum nihil profanum loquentes, solem ubi oriebatur orantes, post usque ad quintam horam operantes, loti corpore aquis, simul et cum silentio edebant, juramentum habebant pro perjurio. Sectæ suæ neminem adhibentes, nisi sub anni probatione. Receptum autem secum, post annum, duobus aliis annis mores ejus probabant, deprehensum in peccatis a se pellebant, ut herbas more pecorum decerpens, usque ad obitum pœniteret. Cum enim decem simul sederent, nullus, novem invitis, locutus est, spuere in medium, vel in dexteram partem sui vitantes. Adco Sabbatum observabant, quod nec ea die alvum purgabant. Dolabrum ferebant ligneum, quo in loco secretissimo fodiebant terram ad alvum purgandam, demissa veste se diligenter contegentes ne splendori diurno [al. divino] facerent injuriam: ob id etiam statim foveam reimplentes. Vivebant

A quam longissime ob victus simplicitatem, mortem pro justitia immortalitate judicabant meliorem; animas vero omnes a principio creatas, pro temporibus incorporari. Bonas exutas corporibus ultra Oceanum degere, ubi sit reposita eis perfruitio ad Orientem, malis procellosa, et hibernia loca delegantes. Erant in eis qui futura prædicerent. Quidam conjugibus, sed moderate utebantur: nam si homines abstinendum arbitrarentur, vel arctarentur a conjugio, humanum genus deficeret.

CAP. XXXII. *Quod Joannes confessus est se non esse Christum.*

Cum ergo baptizaret Joannes, « miserunt a Jerusalem ad eum sacerdotes et Levitas, ut interrogarent eum: Tu quis es? » (Joan. i.) Et confessus est se neque Christum esse (quod opinio publica habebat), nec Eliam, nec prophetam. Et dixerunt: « Quid ergo baptizas? » Quæsierant de Elia, et sub nomine prophetæ, de Elisæo, quia in his duobus præcesserat figura baptismi, et de baptismo Christi legerant in prophetia Ezechielis: « Effundam super vos aquam mundam (Ezech. xxxvi). » Et ideo putabant ad alium non pertinere baptismum, et respondit: « Ego quidem baptizo in aqua, medius autem vestrum stat, quem vos nescitis; ipse baptizabit vos in Spiritu sancto, et igne; » in Spiritu in baptismo, in igne in pœnitentia. « Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans. »

C *Additio 1.* Potest figurari baptismus Joannis in capitilavio ante baptismum. In Sabbato ante Remos palmarum, puerorum capita inungebantur oleo, et abluebantur, ut nulla macula ibi remaneret, ita in baptismo omnia peccata delentur, et hoc in signum faciebat.

CAP. XXXIII. *De Jesu baptizato.*

D « Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordancem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo » (Matth. iii.). Tres fuerunt causæ præcipuæ cur baptizatus est Jesus a Joanne: ut baptismum Joannis approbaret; ut omnem humilitatem impleret, et implendam doceret; ut tactu sui corporis vim regenerativam conferret aquis, etsi forte non statim. De vi enim et institutione baptismi triplex est opinio, ut in *Sententiis* habetur. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, id est tricesimum annum inceperat tredecim tantum diebus ejusdem anni peractis (Luc. iii.). Et secundum hoc vixit Jesus tantum triginta duobus annis, et dimidio; quia eadem die revoluta anno convertit aquam in vinum, et sequenti Pascha, id est in Pascha tricesimi primi anni, incarceratus est Joannes, et in Pascha sequenti, id est tricesimi secundi anni, decollatus est, et in tertio Paschate, id est tricesimi tertii anni, passus est Dominus, et ita vixit Dominus triginta duobus annis integris, et detrigesimo tertio quantum fluxit temporis a Natali usque ad Pascha, quod pro dimidio anno computatur. Chrysostomus tamen dixit eum jam complevisse tricesimum annum, in homilia decima in Mathæum, sic dicens: « Post triginta annos venit

Jesus ad baptismum, legem veterem soluturus. Propterea usque ad hanc ætatem (quæ omnia solet capere peccata) in legis observatione permansit, ne quis diceret, illum ideo legem solvisse, quia ea non potuisset adimplere. » Et infra : « Per triginta annos justitiam legis adimpleverat, et tunc venit ad baptismum Evangelium docturus, quasi cumulum cunctis observationibus legis imponens. » Hoc tamen dixit Chrysostomus occasione illius verbi, quod dixit Dominus : « Sic decet nos implere omnem justitiam. » Et secundum hanc opinionem, vixit triginta tribus annis integris, et tantum de trigesimo quarto quantum est a Natali usque ad Pascha. Joannes autem prohibebat Jesum dicens : « Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me. » Cur dixit se baptizandum Joannes, si in utero sanctificatus, et mundatus erat ab originali, vel saltem in circumcissione? Sed per se genus humanum intellexit, quasi dicat : Homo per te debet mundari. Vel quantum ad plenitudinem mundationis, se adhuc mundandum dixit, quia si jam mundatus, et per sanguinem Christi plenius erat mundandus, sicut quis accepta efficaci medicina, per causam curatus dicitur, per effectus plenitudinem curandus. Cui Jesus : « Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem justitiam, » id est superabundantem humilitatem. Est enim debita humilitas, subdere se majori propter Deum; abundans, subdere se pari; superabundans, subdere se minori. Quasi dicat : Ideo modo subdo me tibi minori, ne dedignentur majores a minoribus baptizari, et regi.

Quod intelligens Joannes consentit.

• *Additio 1.* Baptizatus est Jesus tertio lapide a Jericho.

CAP. XXXIV. De Spiritu sancto, et voce Patris.

« Factum est autem, cum baptizaretur » fere « omnis populus terræ illius, et Jesu baptizato, et orante » pro baptizandis, ut acciperent Spiritum sanctum, « confestim ascendit Jesus de aqua, et ecce aperti sunt cœli (Luc. iii), » id est inæstimabilis splendor factus est circa eum, acsi cœlo aereo, et sidereo reseratis, splendor cœli empyrei terris infunderetur. Et Spiritus sanctus in corporali specie columbæ venit, et sedit super caput ejus, quæ peracto officio suo, in præjacentem materiam rediit, unde sumpta fuerat. Et tunc cognovit Baptista quod dixit se ante nescisse, quod scilicet Christus solus baptizaret, id est potestatem baptismi retineret sibi, sed potestatem baptizandi aliis daret, qui eum miserat ante eum baptizare, cum solitariam duceret vitam, etiam dixerat ei : Quam multos baptizabis, sed inter illos « super quem videris Spiritum descendantem, et manentem, hic solus est qui baptizat in Spiritu sancto (Joan. i). » Et ecce vox Patris audita est de sublimi : « Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi (Luc. iii). » Usque post vocem hanc credidit durasse splendorem, et columbam sedisse super caput ejus. Quod alius evangelista dicit : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi

A complacuit (Matth. iii), » idem est sensus, id est in te et per te placitum meum gerere constitui.

• *Additio 1.* Ob hoc fuerunt hæretici qui dicerent solo die Epiphaniæ debere baptizari, nec dari Spiritum sanctum, si quis alio die baptizaretur. Ob quam hæresim vivarius extirpandam, decreverunt Patres ea die neminem baptizari, nisi sub necessitate. Ubi nos dicimus : *Vis baptizari?* quidam dicunt : *Quid petis?* Et respondetur : *Fidem peto, vel baptismum peto.* Alii utrumque, et : *Quid petis, et : Vis baptizari?*

CAP. XXXV. De Jesu jejuniis, et tentatione.

« Tunc Jesus ductus est a Spiritu » sancto, qui eum designaverat, « in desertum, et cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esuriit (Matth. iv). » Movebatur diabolus quadraginta dierum jejuniis. Sciebat tot diebus aquas diluvii effusas, exploratam terram promissionis per Moysen, legem a Deo datam, filios Israel in eremo tot annis pane angelorum vixisse. Cum vero sensit Dominum esurire, quod non legitur de Moysæ, vel Elia, accessit, ut tentaret, si posset eum dejicere in peccatum, et ut exploraret an esset Dei Filius, quia audierat vocem hanc, « Hic est Filius meus dilectus (Matth. iii), » quem sciebat quandoque venturum, et se per eum potestatem amissurum, sed usque ad iudicium futurum non exspectabat. Tentavit autem eum in eisdem tribus, quibus Adam dejecerat, sed non ordine eodem : Primo in gula, ut esuriens, panem videns, immoderato cibi appetitu accenderetur; secundo de avaritia, ubi super montem ostendit ei omnia regna mundi, id est exposuit ei gloriam mundi; tertio de superbia, ut jactanter se ostenderet Filium Dei. Tunc abiecit eum Dominus, et consummata omni tentatione ad quam venerat, recessit a Domino Lucifer ad tempus. Tempore passionis rediit, timore mortis putans eum dejicere. Tunc autem omnino devictus, religatus est in inferno, in diebus Antichristi solvendus, secundum Apocalypsim Joannis (Apoc. xx). Credendus est autem diabolus hominis assumpsisse formam, in qua Dominum circumducere, et colloqui posset ei. Utrum autem extremo die jejunii solo omnes factæ fuerint tentationes, an per aliquot dies sequentes separatim, nihil interest nostra scire. Jejunavit autem Dominus in deserto, quod est inter Hierusalem, et Jericho. Exemplo sane ipsius hic numeros dierum in Ecclesia penitentialis est, unde et post Epiphaniam non statim jejunat Ecclesia, sed circiter post sexaginta dies, quasi ipso tempore jejuniis suum consecutivum jejunii Dominici significans. Ob hoc quoque, ut per penitentiam ostendamus ascendere ad requiem, sicut quadragenarius ascendit ad quinquagenarium. Est enim numerus superabundans, et congregatis omnibus suis partibus comparibus ascendit ad quinquaginta.

• *Additio 1.* Secundo lapide a Jericho, qui quarantana dicitur. Sub quarantana fuit rivulus fontis, quem sanavit Elisæus. Secundo milliario a quaren-

tans contra Galilæam dicitur moris esse, super quem A statuit diabolus Jesum.

CAP. XXXVI. De prima vocatione discipulorum.

Quadam die stabat Joannes, et ex discipulis ejus dno, quorum unus erat Andreas, et videns Jesum ambulans, dixit: « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi (Joan. 1). » Ob hoc illi duo discipuli ejus secuti sunt Jesum, ut viderent ubi maneret, et manserunt apud eum die illa. Inveniens autem Andreas Simonem fratrem suum, dixit ei: « Invenimus Messiam, quod est interpretatum *Christus*, » Christus Græce, Latine *unctus*. « Et duxit eum ad Jesum. Intuitus enim Jesus dixit: Tu es Simon Barjona, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur *Petrus*. » Barjona Hebræum est, et sonat *filium Joanna*, compositum ex integro, et corrupto. Cephas Hebræum est, et Syrum. Petrus Græcum et Latinum. Utrum autem hoc nomen tunc ei imposuerit, an promiserit imponendum, dubium est. Tutius tamen dici potest, quod tunc et imposuit hoc nomen omnino cum dixit: « Tu es Petrus (Matth. xvi). » Vel in electione duodecim, ubi dicitur: « Et imposuit Simoni nomen Petrus (Matth. x). » Si vero modo imposuit, in sequentibus confirmavit. In crastino volens Jesus redire in Galilæam, invenit Philippum, et dixit ei: « Sequere me. » Hic erat de Bethsaida concivis Andræ et Petri. Hic inveniens Nathanaelem fratrem suum, dixit ei: « Quem scripsit Moyses in lege, et prophetae, invenimus Jesum, filium Joseph, a Nazareth. » Et ait Nathanael: « A Nazareth potest esse aliquid boni? » despective, quasi non, ve remissive legitur. C Iste enim legisperitus legerat in prophetia: « Nazaræus vocabitur (Isa. xi) », et signa adventus Domini forte notaverat, et ait: « A Nazareth potest aliquid boni esse, » quasi diceret: Nunc tandem a Nazareth potest aliquid esse boni. « Et adduxit eum Philippus ad Jesum. Quo veniente ad se ait Jesus: « Ecce vere Israelita in quo dolus non est. Et dixit Nathanael: Unde me nosti? Respondit Jesus: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit Nathanael ei: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel, » quia agnovit iste, Dominum absentem vidisse, quæ solus gesserat, et quomodo, et ubi a Philippo vocatus sit, Christum, et Deum fatetur. Tamen quidam de prædestinatione exponunt hoc ita: Cum eras in lumbis Adæ, latentis sub ficu, prius et etiam prædestinavi te. Et regressus est Jesus in Galilæam.

* *Additio 1.* Quare Agnum vocavit, determinat subdicens, qui tollit, id est venit ut tollat, peccata mundi, quia pro peccatis tollendis « pascha nostrum immolatus est Christus (I Cor. v). » Vel quia agnus Græce dicitur ab agnon, quod est pium, vel Latine ab agnoscendo, quia in magno grege solo balatu agnoscit matrem. Ideo proprie pro passione Agnus dicitur, quia ibi pius donans nobis pacem, agnovit Patrem obedientia, et Matrem cura. Et hæc est una causa cur in immolatione altaris dicitur ter Agnus Dei, quasi: Agne, qui agnovisti Patrem, miserere

A nobis; Agne, qui agnovisti Matrem, miserere nobis; Agne, qui obtulisti te pro nobis, dona nobis pacem.

** *Additio 2.* « Et egredietur virga de radice Jesse, et Nazaræus vocabitur, » id est floridus, quod alia editio dicit, « Et flos de radice ejus ascendet. »

CAP. XXXVII. De variis opinionibus historiæ.

Hucusque idem est ordo historiæ evangelicæ apud omnes. Deinceps variæ ordinantur, usque ad incarcerationem Joannis. Quidam dicunt, quod circa proximum pascha post baptismum, convertit Dominus aquam in vinum, ideo quia Joannes, consequenter post hoc miraculum, narrat eum ascendisse in Hierusalem, et ejecisse ementes, et vendentes de templo (Joan. 11), quod nunquam ab eo factum dicunt, nisi in pascha. Sed eis obviat Ecclesiæ consuetudo, quæ in Epiphania factum esse tenet, quotannis solemnizando memorat. Fuerunt etiam qui dicerent, quod eadem die, qua baptizatus est, fecerit hoc miraculum. Sed Mathæus ait: « Tunc Jesus ductus est in desertum (Matth. 14), » et Marcus: « Statim expulit Jesum Spiritus in desertum (Marc. 1). » Habet enim Ecclesia, quod eadem die, sed revolutis annis tria facta sunt. Adventus magorum tredecima die primi anni; baptismus eadem die tricesimi anni, vel tricesimi primi anni; mutatio aquæ eadem die revoluti anno. Unde Maximus episcopus in sermone, qui sic incipit: Cum plura nobis, fratres, etc. Sic ait: Sicut posteritati suæ fidelis mandavit antiquitas, hodie Salvator a Chaldæis adoratus est, hodie fluenta Jordanis benedictione proprii baptismatis consecravit, hodie invitatus ad nuptias aquas vertit in vinum. Unde et in antiquioribus libris dies Epiphaniarum, id est plurimum illustrationum Christi. Epiphania enim *illustrationem* sonat. Has tres tamen manifestationes propriis quidam nominibus distinguunt, epiphaniam vocantes eam illustrationem, quæ facta est per stellam, quasi de sursum factam; theophaniam eam, quæ in baptismo, quasi a Deo id est a Patre factam; Bethaniam eam, quæ in nuptiis, quasi in domo factam. Beth enim *domus* sonat. Verumtamen adhuc restat inter summos et catholicos doctores de ordine historiæ duplex opinio. Quidam enim scribentes unum ex quatuor, imitantes Ammonium Alexandrinum, Eusebium Cæsariensem, Theophilum, qui septimus a Petro sedit Antiochiæ, qui dicunt Dominum post jejunium aperte prædicasse, discipulos congregasse, et sermonem in monte factum, ante vini miraculum, quia legunt Dominum, et discipulos ejus invitatos ad nuptias. Communior autem et veracior opinio est, Dominum post illud miraculum discipulos vocasse occulte, et occulte prædicasse, usque ad Joannis incarcerationem, sed post publice, et hunc ordinem prosequemur, sine alterius ordinis præjudicio.

* *Additio 1.* Beda dicit, quia post revoluti anno eodem die, fecit miraculum de quinque panibus, et duobus piscibus (Joan. vi).

CAP. XXVIII. *De mutatione aquæ in vinum.*

« Et factæ sunt nuptiæ in Cana Galilææ, » id est in vico Galilææ sic dicto, « et erat mater Jesu ibi. Et vocatus est Jesus ad nuptias, et discipuli ejus, » quidam scilicet futuri discipuli, quia ad verbum Joannis jam plures audiebant eum occulte, qui post omnino secuti sunt eum. Non est vocatus Joseph, sed Maria. Unde quidam dicunt Joseph fuisse mortuum, et Virginem transisse in custodiam filii, quia nec etiam deinceps legitur de eo in Evangelio. Quod si nondum mortuus, tamen certum est quod in passione Domini mortuus erat, quia uxor ejus alii commendata est. Quidam autem dicunt has nuptias fuisse Joannis evangelistæ, et ideo vocata Maria, quia matertera ejus, et Dominus, quia consobrinus ejus. Et dicunt, quod Dominus eum volentem nubere, ex his nuptiis vocaverit, quod certum non est. « Et deficiente vino, dixit mater Jesu ad eum : Vinum non habent, » quasi dicat : Da eis vinum. « Respondit Jesus : Quid mihi et tibi est, mulier? nondum venit hora mea. » Licet mulier sit quasi adjectum nomen fractionis quasi mollior, tamen quandoque nomen sexus est, maxime quando virgo viri potens est. Et est sensus : Vis fieri miraculum, sed ad hoc agendum, quid habeo tecum commune? quasi diceret : Ex natura tibi communi non ago hoc, sed in hora passionis, quæ nondum venit, ex communi natura mihi, et tibi patiar. Nec est credendum, secundum geneticos, hoc dixisse Dominum, qui putant unumquemque horam suam mortis habere inevitabilem, secundum horam constellationis, in qua natus est, sed vocavit horam suam, id est a se dispositam. Voluntate enim mortuus est, non necessitate. Erant autem ibi sex lapideæ hydræ, id est vasa aquatica, positæ, secundum purificationem Judæorum. Crebro Judæi baptizabant vasa epulatoria, et si casu aliquid tangerent immundum, nisi loti non comederent. Erant ergo positæ, ut si forte contigisset aliquem de convivis oportere lavari, aquam haberent paratam. « Impleverunt autem eas ministri aqua ad præceptum Domini, et tulerunt aquam vinum factam architriclino, » id est primati inter convivantes in triclinio. Triclinium quidam dicunt fuisse domum tricameratam, vel tres habentem testudines, [sub quibus discumbebant. Vel forte tres erant ibi mensarum ordines, ut in refectoriis fieri solet. Et commendavit architriclinus vini bonitatem. Post in communi commendaverunt omnes miraculi novitatem. « Hoc enim initio signorum manifestavit Jesus gloriam suam. » Nec dicitur hoc esse initium, quin et prius signa fecisset, nascendo de Virgine, magos stella prævia ducendo, quadraginta diebus et noctibus jejunando, et hujusmodi. Sed hoc fuit primum pullice, et ad publicandum factum, vel primum factum in Cana Galilææ.

CAP. XXXIX. *De instructione Nicodemi.*

« Erat autem homo ex Pharisæis Nicodemus nomine, et de principibus Judæorum. Hic venit ad Jesum nocte (Joan. III), » quia timuit populum offen-

dere, cum esset de principibus. Vel quia magister erat in Israel, palam dicere erubuit. Et ait ad Jesum : Rabbi, scimus « quia a Deo venisti magister ; nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo, » quasi dicat : Docere de regno Dei. « Respondit Jesus : Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non poterit videre regnum Dei. » In Veteri Testamento quasi juramentum erat : « Vivit Dominus. » In novo : « Amen dico, » et cum in aliis simpliciter dicatur, in solo Joanne genuatur, secundum illud : « Sit sermo vester, est, » quasi diceret, verum dico corde et ore. Cumque miraretur Nicodemus, quomodo posset homo secundo nasci, cum non nisi carnalem nativitatem sciret, edoctus est a Domino de spirituali, quæ sit ex aqua, et Spiritu, quarum neutra iterari potest. Tamen quia adhuc inflatus erat magistrali scientia non poterat intelligere, ideo meruit audire : « Tu es Magister in Israel, et hæc ignoras, » ut sic invitaret eum ad humilitatem. Instruit etiam eum de humana, et divina sui nativitate, de passione et ascensione, et de pluribus aliis. Quod autem dixit : « Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, » sensus est : Nemo ascendit nisi Christus cum corpore suo. Vel secundum tropum, quo dicimus, Dominum facere, quæ per eum facimus. Et est sensus : Nemo ascendit nisi quem Deus ascendere facit.

CAP. XL. *De prima ejectione ementium, et vendentium in templo.*

« In proximo pascha ascendit Jesus Hierosolymam, et ejecit vendentes et ementes (Joan. II), » hoc enim bis fecisse creditur. Et post illud pascha incarceratus est Joannes. Ait enim Joannes evangelista : « Quia cum post hoc pascha redisset Jesus in Judæam adhuc erat Joannes baptizans in Ænon (Joan. III). » Interim autem priusquam ascenderet in pascha, quosdam vocavit discipulos, et docuit, et miracula fecit, sed non adeo publice. « Sane ibat Jesus justa mare Galilææ (Matth. IV). » Lacus est, qui fit Jordane influente, et dicitur mare, cum sit aqua dulcis, idiomaticè Hebræo, quia omnem aquarum collectionem vocat Hebræus Tharais, id est mare; et dicitur Galilææ, quia præterfluit Galilæam. Quandoque mare Tyberiadis dicitur, quia famosa est civitas hæc, quæ ei imminet. Quod autem dicitur stagnum Genesareth, ex accidenti est. Quandoque enim crispantibus undis, generat ex se auram. Extenditur autem centum et quadraginta stadiis in longitudinem et quadraginta in latitudinem. Dicit tamen Josephus, eum sic dictum a modica regione Genesata, quam præterfluit, quam etiam dicit admirabilem. Nam tota diversissimi generis arbutis consita, nulli eorum ubertatem suam negat, et temperiem. Sunt ibi nuces, quæ maxime frigoribus gaudent, sunt et palmæ quas nutrit calor æstivus, sunt ficus et oleæ, quibus aura mollior destinata est, ut quasi repugnantia bona contentione, studio terræ saveant. Hanc dicit irrigari fonte qui

cadit in Capharnaum, quem quidam esse venam A Nili opinantur, quia corastinum piscem generat qui non alibi, nisi in Nilo flumine reperitur.

CAP. XLI. *De secunda vocatione discipulorum.*

« Dum autem turbæ irruerent in eum, vidit duas naves stantes secus stagnum, et ascendens in unam, quæ erat Simonis, pusillum reductus a terra, docebat de navicula turbas; ut autem cessavit loqui ait ad Simonem: Duc in altum; et: Laxate retia in capturam. Quo facto concluderant multitudinem piscium tantam, quod fere rumpebatur rete, innue- runt Simon, et Andreas filius Zebedæi, qui erant in alia navi, ut venirent, et juvarent eos, et impleverunt ambas naves, ita ut fere mergerentur. Quod videns Simon Petrus, procidit ad genua Jesu, et ait: Exi a me, Domine, quia peccator sum. Cui Do- minus: Noli timere, quia ex hoc eris homines capi- ens, et subductis ad terram navibus, id est locatis animo redeundi ad eas, secuti sunt eum » ali- quantulum, et iterum redierunt ad sua (Luc. v).

CAP. XLII. *De eo quod Dominus legit in Nazareth.*

Jesu autem venit in Nazareth, et die Sabbati, quando plures conveniebant, intravit in synago- gam, ut plures doceret (Luc. iv). Et cum legisset in Isaia: « Spiritus Domini super me, etc. (Isa. lxi), » dixit, quia « hodie completa est Scriptura hæc in auribus vestris. » Quasi dicat: Ego sum de quo scriptum est hoc, et omnes intendebant in eum.

CAP. XLIII. *Quod discipuli baptizabant, et Joannes.*

Post hæc venit Jesus, et discipuli ejus in Judæam terram, quæ scilicet specialiter a sorte Judæ, vel a regno duarum tribuum specificato vocabulo Judæa dicebatur, et morabatur ibi cum discipulis, et baptizabat, licet non ipse, sed discipuli ejus baptiza- rent (Joan. iv). Sed utrum baptismus Joannis, vel Christi incertum est. « Erat autem Joannes bapti- zans in Ænon juxta Salim, quia aquæ multæ erant ibi. Nondum enim missus fuerat in carcerem Joannes (Joan. iii). » Salim vero est oppidum ultra Jordanem situm, ubi olim Melchisedech regnavit. Mittebat etiam Joannes multos venientes ad se ad Jesum. Indeturbati discipuli Joanni dixerunt: « Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum. » Quorum retundens invidiam Joannes ait: « Dixi vobis, quia non sum ego Christus; sed quia missus sum ante illum, qui de sursum venit super omnes est. Me ergo oportet minui, illum autem crescere (ibid.). » Ut autem cognovit Jesus invidiam illorum, ascendit ad diem festum Paschæ, de quo supradictum est. Sed et ibidem quia præsensit ortam in se Phariseorum invidiam, maxime cum audisset Joannem traditum in carcerem, reliquit judæam, et iterum abiit in Galilæam.

CAP. XLIV. *Cur Joannes incarceratus est.*

Arguebat enim Herodem Joannes propter Hero- diadem, quia secundum legem, quam receperat, non licet fratrem habere uxorem fratris, eo vivente (Marc. vi). Super Matthæum legitur, quod Hero-

dias filia erat regis Arethæ, quam auferens Phi- lippo, ortus inter eos quibusdam simultatibus, in odium Philippi dederat fratri Herodi, quia et fra- tres invicem erant inimici. Josephus tradit Hero- diadem fuisse filium Aristoboli, quem occiderat cum fratre ejus Alexandro pater eorum Herodes, et ita soror erat Herodis Agrippæ, quam avus suus Herodes dederat Herodi filio suo uxorem. Dicit enim, alium fuisse Herodem præter tetrarcham, quem pater susceperat de filia Simonis sacerdotis, Philippum vero jam mortuum cum Gaius regnare cœpisset. Forte et hic Herodes nominabatur Phi- lippus, quia binomius, et ita virum ejus, quem Jo- sephus vocat Herodem, Evangelium vocat Philippum, vel forte prius nupta Herodi, post nupta Philippo. B Herode vero tetrarcha uxorem habebat filiam Arethæ regis Damascenorum. Qui Romam iter faciens, transiens per fratrem suum, secreto pepigit cum uxore fratris, quod in reditu suo, repudiata uxore sua, duceret eam in uxorem. Quod tamen non la- tuit uxorem ipsius Herodis, quæ non expectans reditum viri sui, festinavit ad patrem. Herodes au- tem rediens, abstulit Herodiadem fratri suo, et fa- ctus est inimicus Arethæ, et Philippi. Super quo cum argueret eum Joannes, suggestione Herodiadis, misit eum in carcerem. Quod cum audisset Jesus venit, et habitavit in Capharnaum in sinibus Zabulon et Nephtholim (Matth. iv).

CAP. XLV. *De tertia vocatione discipulorum.*

« Ambulans autem iterum Jesus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem et Andream fratrem ejus, mittentes retia in mare, et ait illis: Venite post me, faciam vos fieri piscatores homi- num. At illi continuo, relictis retibus et navi, secuti sunt eum, omnino. « Et procedens inde, vidit duos alios fratres Jacobum, et Joannem resicientes retia sua, cum Zebedæo patre eorum, et vocavit eos. Illi autem, relictis retibus, et patre, secuti sunt eum omnino (Matth. iv). » Et cum transisset inde Jesus, vidit Matthæum, qui et Levi dictus est, filium Alphæi sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me. Qui, relictis omnibus, secutus est eum (Matth. ix). » Telos Græce, Latine *vectigal*. Iste ergo erat publicanus (Luc. v), id est publica negotia admi- nistrans, quæ sine peccato, aut vix, aut nunquam administrantur.

Et nota a quibus, et qualibus orta est Ecclesia: si a sublimibus orta esset, virtus fidei scientiæ eorum, et potentiæ ascriberetur. De vocatione reliquo- rum determinatum non habemus.

CAP. XLVI. *De aperta prædicatione, et miraculis Domini.*

Et aperte exinde prædicabat, dicens: « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum (Matth. iv). » Unde, et post dixerunt sacerdotes ad Pilatum: « Commovit universam Judæam, inci- piens a Galilæa, usque huc (Luc. xxiii), » et sic impletum est illud Isaia: « Primo tempore alle- viata est terra Zabulon, et terra Nephtholim (Isa.

13). Unde, et primitivi conversi a Domino, quia fuerunt de finibus illis, dicti sunt principes Zabulon, et principes Nephtalim. Isaias siquidem prophetavit de captivitate decem tribuum, quæ in tribubus illis inchoata est. Nihilominus tamen, et de alleviatione ab onere peccati, futura in partibus illis ad prædicationem Christi, prædixit. Et circumibat Jesus totam Galilæam docens in synagogis eorum, et sanans omnem languorem in populo, et abiit opinio ejus in totam Syriam (*Matth. iv.*) Est autem Syria, omnis regio ab Euphrate, usque ad mare Magnum, a Cappadocia, usque in Ægyptum, continens inter alias provincias Palæstinam in qua Judæi habitabant: unde, et super psalmos Thabor et Hermon dicuntur montes Syriæ (*Psal. lxxxviii.*) Quandoque vero sic legitur Syria quod nullam includit partem Judææ, et secutæ sunt eum turbæ multæ diversarum regionum. Quas cum vidisset Jesus ascendit in montem.

CAP. XLVII. De electione duodecim apostolorum.

Et cum sedisset, vocavit ad se quos voluit ipse, et fecit ut essent cum illo duodecim, quos et apostolos, id est missos, nominavit: Simonem quem agnominaverat Petrum, et Andream fratrem ejus, Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem ejus. Et imposuit his duobus nomina Boanerges, id est filii tonitruum, quia unus eorum intonuit dicens: « In principio erat Verbum (*Joan. i.*) » Et ambo sæpe terrificam vocem Patris audire meruerunt: Philippum, et Bartholomæum, Thomam, et Matthæum publicanum, Jacobum Alphæi, et Taddæum fratrem ejus, qui et Judas cognominatus est, quem Lucas Judam Jacobi vocat, qui tertio nomine dictus est Lebæus, Simonem Chananæum, et Judam Iscariotem (*Matth. x.*) In hoc catalogo nomina apostolorum combinata, quasi parium, ponuntur non satis nota causa. Quare vero Jacobus Alphæi posterior numeretur Jacobo Zebedæi, et minor dicatur, et ille major, cum prærogativa sanctitatis suæ factus sit ab apostolis postea archiepiscopus Jerosolymorum, et senior fuerit, merito quaeritur. Ad quod melius videndum dicimus, quod Anna mortuo Joachim, de quo susceperat Mariam virginem, quæ data est in uxorem Joseph genero suo, nupsit Cleophæ fratri ipsius Joseph, de quo post susceptam filiam, vocatamque Mariam, dedit in uxorem Alphæo, de qua nati sunt Alphæo quatuor consobrini Domini, Jacobus, Simon et Judas apostoli, et Joseph, qui et Barsabas, qui pro Juda post eum Mathia electus fuit. Et hi quatuor præ cæteris consanguineis dicti sunt fratres Domini; quia non solum cognati, sed et agnati ejus putabantur, tanquam ex duobus fratribus Joseph, et Cleopha descendentes. Inter quos tamen quasi antonomastice Jacobus dictus est frater Domini, quia quam simillimus fuit ei in facie. Item mortuo Cleopha, Anna nupsit viro tertio, scilicet Salome susceptamque ex eo filiam, sicut et alias prius, vocavit Mariam. Et hæc duxit Zebedæus, habuitque ex ea filios, Jacobum majorem et

A Joannem, qui licet posterior natus, major tamen dictus est, quia prius vocatus est a Domino, et prius adhæsit ei. Quod Romana servat Ecclesia, ut singuli in ordinibus suis priores, sint prius ordinati. Ita dicit Hieronymus. Alii vero videntes mulieres agnominari solere a nominibus virorum, ut Marcia Catonis, dixerunt prioribus viris mortuis, has duas Marias nupsisse Cleophæ et Salome, vel priores viros fuisse binomios, et dictum Zebedæum Cleopham, Alphæum Salomam.

* *Additio 1.* Ante electionem apostolorum quidam ponunt, de sanatione dæmoniaco in synagoga apud Marcum, et de socio Petri, et de sanatione multorum in vespera, et de Scriba, qui accessit in via, et de dormitione Christi in navi, et de dæmoniaco B Gerasenis, et paralytico demisso per tectum, et de vocatione Matthæi et de convivio Levi, et de filia Jairi, et Hæmorrhœissa, et duobus cæcis, et dæmoniaco muto, de quibus solus Matthæus.

** *Additio 2.* Non fuit Anna Nazareth, sed de Sephori circiter duo milliaria a Nazareth.

CAP. XLVIII. De sermone Domini in monte.

Et elevatis oculis in discipulos, dicebat eos, dicens: Beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est regnum cælorum, etc. (*Matth. v; Luc. vi.*) Hunc sermonem Matthæus, et Lucas varie narrant. Ob hoc quidam tradunt Dominum prius eum fecisse discipulis in supercilio montis sedendo, post in latere montis communiter discipulis, et turbis stando.

C Alii vero tradunt non nisi unum sermonem factum communiter discipulis et turbis. Quod autem horum verum sit, non multum interest nos scire, sicut nec scire interest, an mons in quo hæc facta sunt fuerit Thabor, an alius mons in Galilæa. Sermonem quidem hunc a Domino ad discipulos factum, legimus in Matthæo et Luca tantum.

* *Additio 1.* Sed dicitur quod secundo milliario a Capharnaum est descensus montis, ubi factus est sermo Domini et leprosus mundatus,

CAP. XLIX. De Oratione Dominica.

Huic sermoni interseruit Dominus Orationem Dominicam, quæ octo partes habet (*Matth. vi*): prima est captatio benevolentiae, quam sequuntur septem petitiones. et diriguntur ad Deum Patrem, a quo petimus nobis dari panem nostrum supersubstantialem, id est Filium. Nam et Christus docuit nos ad petendum a Patre in nomine suo. Tres primæ petitiones spectant ad vitam futuram, sicut: « Sanctificetur, » id est fructetur in nobis, « nomen tuum. » In hac vita quasi mobile est nomen patris ad filios, quia et Juda quandoque fuit Dei filius, quandoque non; pro qua etiam possibilitate movenda, dixit Apostolus: « Timeo ne et ego ipse reprobus inveniar (*I Cor. ix.*) » In patria enim apparebunt filii, et immutabiliter erit Deus Pater eorum. « Adveniat, » id est ad te videndum veniat, « regnum tuum. » ut sit regnum in regno. « Fiat voluntas tua sicut in cælo, et in terra, » quasi, sicut cælestis Ecclesia nihil potest velle, nisi quod scit te

velle, ita et illa, quæ adhuc militat in terra, abdicatur voluntati tuæ. Quatuor quæ sequuntur ad militiam hujus vitæ spectant, scilicet « panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie, » id est Christum, qui est supersubstantialis, id est super omnes substantias, et est panis noster in altari. Vel sunt duæ dictiones « super substantialem, » et et est sensus: « Da nobis hodie, » id est in præsentī tempore; « panem nostrum, » id est Christum, qui proprius est fidelium, et hoc super panem, id est præter panem substantialem, id est necessarium, ad sustentationem; quasi: Da nobis utrumque panem, animæ et corporis. Lucas posuit « quotidianum (Luc. x.), » quod de viatico tantum exponitur. Græcus habet *epiusion*; Hebræus vero *sogolla*, id est *præcipuum*, vel *egregium*, vel *peculiarem*. Ob hoc forte Lucas videns Matthæum dixisse *sogolla*, quod sonat *peculiarem*, dixit « quotidianum. » Græcus vero interpretes Matthæi, quia vidit eum dixisse *sogolla*, quod sonat *egregium*, dixit *epiusion*. Tres quæ sequuntur patent. « Amen. » Hebræus in fine ponit unam ex his tribus, *amen*, *sela*, *salem*, quæ sonat, *verè semper pacem*.

CAP. L. Quod discipuli missi sunt cum potestate curandi.

« Dum consummasset Jesus verba hæc, convocatis discipulis duodecim dedit eis potestatem eijciendi spiritus immundos, et curandi omnem infirmitatem, et misit eos prædicare regnum Dei, et ait: Nihil tuleritis in via, neminem salutaveritis, » scilicet sicut alii, qui non ex studio optandi salutem, consueverunt salutare. « In viam gentium ne abieritis, nec in civitates Samaritanorum intraveritis; gratis accepistis, gratis date. Non portabitis pecuniam, non panem, non duas tunicas, id est superfluas, non calcamenta, non virgam. » Secundum Marcum vero soleis, vel sandaliis uti jussi sunt, id est peronibus, et virgam ferre, quæ pro potestate accipiendi necessaria ponitur (Marc. vi). « Ecce mitto vos sicut oves in medio luporum; qui vos recipit, me recipit (Matth. x.). »

* *Additio 1.* Inde est quod Draco sequitur tertia die Rogationum. Hic primo destruitur potestas diaboli, cum homini datur potestas super eum.

** *Additio 2.* Inde est quod diaconus sumpto codice de altari, sub silentio transit inclinans, donec in ambone salutet populum, quasi intrans domum cui offert pacem, nec portat pulvinar, id est solatia vitæ, sed alius fert ei. Nec obest, quod pulvinar significat onus Evangelii leve. Forte inde est quod diaconus non dicit: *Dominus vobiscum*, nisi cum legit Evangelium, nisi raro. Raro dicitur propter diaconos cardinales, vel benedictionem cerei.

CAP. LI. De curatione leprosi.

Cum autem descendisset Jesus de monte, tetigit leprosum, quasi jam solvens figuras, et sanavit eum dicens: « Volo, mundare (Matth. viii.). » Et addidit: « Vide nemini dixeris, » quasi dicat: Vide

A quam manifeste, et plene mundatus es. Nemini dixeris, id est nemini necesse habes dicere, adeo res evidens est, sed « ostende te sacerdoti (Luc. v.), » ad cuius arbitrium revocandus es. Ecce alios nondum decet solvere legem, sanatus tamen ubique prædicavit.

CAP. LII. De servo centurionis.

Dum autem intrasset Capharnaum, rogavit eum centurio per interventum seniorum Judæorum, ut sanaret puerum ejus paralyticum (Matth. viii). Et ait Jesus. « Veniam, et curabo eum. » Venit autem potentia sanandi, non corpore. Et ait centurio: « Non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus, » quia et ego solo verbo per ministros meos operor. Forte B idola habebat in domo, et immunda Judæis. Et sequentibus se Jesus dixit: « Non inveni tantam fidem in Israel, » subaudi, hujus temporis, nec includuntur in nomine Israel, sequentes eum, quia ad eos loquebatur, quantum in hoc gentili. « Et sanatus est puer in illa hora. » Et ingressus synagogam Sabbatho docebat eos, et ibi ejecit ab homine spiritum immundum, clamantem: « Quid nobis et tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio quod sis Sanctus Dei (Luc. iv.). »

CAP. LIII. Se socru Petri.

« Et cum venisset Jesus in domum Petri, » quam forte habebat in Capharnaum per uxorem, ipse enim erat de Bethsaida, ad petitionem discipulorum, sanavit socrum Petri febricitantem (Matth. viii).

CAP. LIV. De Filio viduæ.

Dum autem iret in civitatem Naim, quæ est in Galilæa, suscitavit ante portam filium viduæ, tangendo feretrum, et dicendo: « Tibi dico, surge (Luc. vii.). » Vespere facta, obtulerunt ei energumenos, et male habentes, et sanavit omnes, et voluit ire trans fretum (Matth. viii). Et dixit ei unus Scriba: « Rabbi, sequar te, quocunque ieris. » Volebat sequi Dominum, ut disceret signa facere ad lucrum, et ideo non auditur a Domino. Dixit autem Dominus alteri: « Sequere me. » Qui respondit: « Domine, permitte me primum sepelire patrem meum. Cui Jesus: Dimitte mortuos, » in peccatis D scilicet, « sepelire mortuos suos. Tu vade, annuntia regnum Dei (Luc. ix.). » Non prohibuisset Dominus Jesus hunc a sepultura, si non essent alii, qui sepelirent. Et ait alter: « Sequar te, Domine, sed primum permitte me renuntiare his, qui domi sunt. Cui Jesus: Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro aptus est regno Dei. »

CAP. LV. Quod excitatus imperavit ventis et mari.

Tunc ascendit Jesus in naviculam, cum discipulis suis, et dormivit in puppi super cervical, et orta tempestate, excitatus a discipulis, imperavit vento et mari dicens: « Tace, et obnutesce (Marc. iv.); » et cessavit tempestas. Non per errorem hæreticorum imperavit eis, tanquam aumantibus, qui occasione hujusmodi verborum, quod omnia leguntur

obedire Deo, dogmatizaverunt omnia animata esse. Sed dicuntur ei obedire inanimata, quia solo verbo facit de his, quæ vult, secundum quem loquendi modum solet dici, materia languoris obediens, vel inobediens medicinæ.

CAP. LVI. *De duobus obsessis a legione.*

Dum autem venisset trans fretum, in regione Gerasenorum, quæ est contra Galilæam, occurrerunt ei duo arreptitii, sævi nimis, quorum unus adoravit, et dixit: « Quid nobis, et tibi, Jesu filii Dei? venisti ante tempus torquere nos (Marc. v). » Nesciebant dæmones eum Dei Filium, sed suspicabantur pro miraculis et testimonio Patris. Torqueri autem se dicebant, quia cogebantur exire, et cessare a læsione. Dicebat enim illi Jesus: « Exi, spiritus immunde. » Scriebant autem in iudicio se torquendos in abyssum. Cumque Domino quærenti nomen suum, dixisset, se vocari legionem, non quod sic vocaretur, sed quasi dicat: Frustra quæris nomen, quia plures sumus, rogabant eum, ut mitteret eos in gregem porcorum, qui juxta pascebantur. Et intrantes porcos, præcipitaverunt eos in mare. Indigenæ autem rogaverunt eum, ut transiret a finibus eorum. Cumque ascenderet navim, sanatum, licet rogaret, noluit secum ducere. Et rediit Capharnaum, quam Matthæus vocat civitatem suam (Matth. ix), non origine, sed gente, quia quælibet civitas Galilææ potest dici civitas Galilæorum.

CAP. LVII. *De Paralytico demisso per lectum.*

Et sanavit paralyticum ante se demissum per tegulas, primo remittens peccata ejus (Luc. v), quæ fuerant causa morbi, quia quod ob causam fit, cessante causa cessare debet effectus. Et propter Scribas, et Pharisaeos, qui putabant eum blasphemasse, dixit paralytico, ut surgeret, et tolleret lectum suum. Et surrexit, et tulit, et abiit. Quia ergo constat, quod pro peccatis quandoque ægrotat homo, medicus visitans ægrum, primo debet eum monere ad pœnitentiam, et confessionem, ne peccato manente, tanquam ferro in vulnere, frustra sit malagma apponere.

CAP. LVIII. *De puteo Samaritanæ.*

Dum autem ascendisset in Judæam, et iterum rediret in Galilæam, oportebat eum transire per Samariam, id est per regionem, cujus caput fuerat Samaria (Joan. iv). Civitas ergo nomen antiquum amiserat, et dicebatur Sebaste, sed regio nomen illud retinuerat. Veniens autem juxta Sichem, quæ corrupte Sichar dicebatur, et erat puteus in prædio, quod emit Jacob a rege Hemor, quod et dedit filio suo Joseph, et fatigatus ex itinere sedit super puteum Jacob, qui hactenus sic vocatus fuerat: ex eventu, qui sequitur, post agnominatus est puteus Samaritanæ. Sunt qui dicunt locum illum esse umbilicum terræ nostræ habitabilis, quia singulis annis quadam die æstatis meridiana hora sol descendit in aquam putei, nusquam faciens umbram, quod philosophi apud Sienem fieri tradiderunt. Ideo enim dictum putant in Deuteronomio: « Constituit eum su-

A per excelsam terram (Deut. xxxii). » Iverunt autem discipuli in urbem, ut cibos emerent, venitque mulier haurire aquam, quæ Domino petenti potum, quasi notans eum, dixit Judæos non cœnti Samaritanis, cognoscens ex fimbriis pallii Dominum Judæum esse. Translatis decem tribubus, rex Assyriorum misit Persas et Assyrios ad incolendam sibi terram. Qui ob metum ferarum libros Moysi receperant, et legitima terræ, nec tamen cessabant ab idololatria. Qui primo Cuthæi vocati sunt, a Flavio Persarum, tuuc autem Samaritani dicebantur, quasi medii inter Judæos et gentes. Quandoque tamen Judæi vocaverunt eos Jacobitas, id est *supplantatores*, quia terram fratrum suorum, quæ eos contingebat, eis supplantaverant. Horum cibus et vasculis non utebantur Judæi. Cumque colloquendo cum Jesu, accepisset ab eo quod quinque viros habuerat, et sexti erat concubina, ait: « Video quia propheta es tu. » Et statim quæsitivam determinationem questionis, quæ inter ipsos et Judæos versabatur. Dicebant enim Judæi propriam locum adorandi esse Jerusalem et templum; Samaritani vero montem Garizim, in quo antiqui patres adoraverunt. Jesus autem dixit tempus venisse in quo, nec in Jerusalem, nec in monte illo adorarent homines. Quasi diceret: Non præfero locum loco in adorando. Ubique enim adoretur Deus tantum in spiritu et veritate, id est ex dilectione, quæ est a spiritu, et pro his quæ vera sunt, id est pro æternis. Cui mulier: « Scio quod Messias venit, » id est in proximo est ut veniat. Forte et Samaritani signa adventus Domini notaverant. Messias Hebraice, *Christus* Græce, *unctus* Latine. Punice quoque messe, dicitur *ung.* Lingua enim Punica et Syra, affines sunt Hebrææ. Dicit ei Jesus: « Ego sum, qui loquor tecum. » Reliquit mulier hydriam, et abiit in civitatem, monens cives egredi, ad videndum hominem, qui dixerat ei quæcunque fecerat, et dicebat: « Nunquid hic est Christus? » Timuit asserere, quod audierat, et credebat, ne viri indignarentur a muliere doceri. Civibus vero egredientibus vocavit discipulos Jesus, et ait, segetes paratas ad messem, id est paratos ad credendum, cum tamen adhuc superessent quatuor menses ad messem. Unde perpenditur hiemis tempore hoc factum. Jesus autem ad petitionem eorum intravit urbem, et mansit ibi aliquot dies, et multi crediderunt in eum.

*Additio 1. Sichem modo dicitur Neapoli, quarto milliario a Sebaste distans. In ea juxta fontem fecit Jeroboam vitulos, quos posuit in Bethel, et in Dan, quod est uno milliario a Sichem.

CAP. LIX. *De filio reguli.*

Venit autem iterum in Cana Galilææ a Judæa, in quam ascenderat (Joan. iv). Et erat ibi quidam regulus, id est de potentioribus terræ sub rege, cujus filius infirmabatur, non in Cana, sed in Capharnaum. Et rogabat Dominum, ut descenderet et curaret filium suum. Qui redargutus est a Domino,

quia non credebatur enim posse sanari, nisi corporali A presentia et tactu. Et ideo dum instaret ille ait ei : « Vade, filius tuus vivit. » Et sic absens, verbo sanavit eum. Descendensque pater, cum cognovisset filium sanatum in hora verbi Domini, « credidit ipse, et domus ejus tota. » Creditur iste fuisse Judæus, quia dixit ei Dominus : « Nisi signa et prodigia videritis, non creditis. » Judæi enim signa quaerunt (1 Cor. 1).

CAP. LX. De convivio Levi.

« Et fecit ei Levi convivium in domo sua (Luc. 7). » Et discumbebant cum eo publicani, qui fuerant socii Levi, quem cum arguerent Pharisei, quod cum talibus edebat, ait : « Non veni vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam (Matth. 11). » Excusavitque discipulos de eo quod non jejunabant : tum quia rudes erant, nec difficulta sustinerent, tum quia corporaliter eum eis erat, quia, cum auferretur ab eis, plurimum jejunarent. Ex hoc quidam dicunt quod ablato Christo in ascensione, jejunaverunt discipuli usque ad missionem Spiritus sancti. Et ob hoc jejunant ab Ascensione usque in Pentecostem. Nec etiam tunc celebrant nuptias, quasi jam inchoantes tres hebdomadas ante festum sancti Joannis. Sed non est authenticum, nec in Actibus apostolorum legitur tunc de jejunio eorum, sed de oratione tantum. Querentibus autem Phariseis signum de caelo, negavit eis tanquam indignis, quia deteriores erant Ninivitis et regina austri, qui nec legem Dei, nec prophetas habuerant (Matth. 12). Et nota quod in antiquioribus codicibus Ninivitis legitur.

CAP. LXI. De filia archisynagogi, et Hæmorrhœissa.

Et ecce princeps Synagogæ Jairus adoravit eum dicens : Filia mea modo mortua est, id est morti proxima, ut Marcus et Lucas dicunt (Matth. 9 ; Luc. 11). « Veni, pone manum super eam, et vivet. » Et dum iret, mulier Hæmorrhœissa ab annis duodecim, retro veniens, tetigit simbriam vestimenti ejus, et sanata est. Ambrosius in sermone De Salvatore dicit hanc fuisse Martham. Enumerans enim beneficia Christi circa genus humanum, post aliqua præmissa subdit : « Dum languidum sanguinis fluxum siccavit in Martha, dum dæmones expellit de Maria, dum corpus redi-vivi spiritus calore constringit in Lazaro. » Veniens autem in domum Jai-ri induxit tantum secum Petrum, Jacobum, et Joannem fratrem ejus, qui quasi secretarii ejus erant, et patrem et matrem puellæ. Et ejectis irridentibus eum, quia dicebat : « Puella dormit, » tenens manum puellæ ait : talitha cumi, quod sonat, Puella, tibi dico, surge. « Tamen, » tibi dico, « non est de interpretatione. » Et jussit illi dari manducare. Hoc enim est verum experimentum veræ resurrectionis. Magi enim mortuos suscitant quibusdam characteribus alligatis sub utraque assella, et loqui eos, et incedere faciunt, sed comedere nequaquam possunt.

Aditio 1. In Ecclesiastica Historia legitur quod quidam fecit statuam æream in honore Salvatoris,

et propius statuam Marthæ ubi sanata est, et quædam herba nascebatur ibi, quæ quandoque crescebat, ita, quod tangebatur simbriam vestimenti, et erat tantæ fortitudinis, quod quicumque sumeret ex ea ab omni languore sanabatur.

Aditio 2. Quidam dicunt hoc factum esse in medio Jerusalem, sub regia Salomonis.

CAP. LXII. De duobus cæcis, et de surdo.

« Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes : Fili David, miserere nostri (Matth. 11). » Cumque venisset domum, id est ad domum suam Nazareth, tetigit oculos eorum, et aperti sunt. Cumque dixisset eis, Videte ne quis sciat, tamen diffamaverunt eum in tota terra illa. Egressis illis obtulerunt ei mutum, dæmonium habentem, et B ejecto dæmone, locutus est mutus (Luc. 11). In Græco tamen melius sonat surdum, quam mutum.

CAP. LXIII. De Beelzebub.

Cumque laudaret eum turba, Pharisei dicebant : In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmones (Luc. 11). A Belo primo nomine idoli, variae gentes secundum idiomata linguæ suæ cognominabant idola sua. Babylonius dixit Bel, Moabita Beel, Palæstini Baal. Quandoque aliquid superaddebant, ut Beelphegor, id est Deus tentiginis, qui est Priapus. Quandoque Baalim, qui est Deus Sydoniorum, et sonat, vir meus, id est robor meum et caput. Beelzebub tamen nullius idoli nomen erat, sed Judæi irrisorie vicinum sibi idolum Acharonitarum sic vocabant, et sonat vir muscarum, ob sordes immolatiis sanguinis, quas sequuntur muscæ. Nec est finalis littera d, vel l, vel v, sed b. Quibus ait Jesus : « Filii autem vestri in quo ejiciunt? » Quasi dicat : Si in filiis vestris hanc expulsionem Deo datis, cur non in me idem facitis? Erant enim de Judæis exorcistæ, qui per exorcismos Salomonis dæmones ejiciebant, maxime si radix cujusdam herbæ poneretur in naribus obsessi. Ait enim Josephus se vidisse quendam exorcistam captum, et adductum ad Vespasianum, dum obsideret Jerusalem, qui anulum, sub cujus gemma radix erat, posuit in naribus cujusdam obsessi, et adjuravit dæmonem, et egressus est dæmon. Ut autem probaret ejectionem dæmonem, posuit pelvim aqua plenam in medio, et adjuravit dæmonem, ut subverteret pelvim ; et subvertit eam. Quod autem in annulis quidam includunt spiritum immundum, per quem impetant aliis dæmonibus, non creditur esse Salomonis inventum. De Cypriano mago martyre dicit Augustinus, quod in pixide quadam eburnea, dum adhuc magus esset, tres habebat dæmones inclusos, per quos quod volebat operabatur, emittendo illos ad quod volebat, et postea redibant. Sed puellam cujus amore tenebatur nunquam potuit adducere, quia illis semper signaculum crucis opposuit. Quo percepto, Cyprianus ad fidem conversus est, postea martyr factus cum Justina virgine.

CAP. LXIV. *De Maria Magdalena.*

Hic quidam dicunt Dominum vocatum in Nazareth a quodam Pharisæo in domum suam, et ibi Magdalene dimissa peccata, quæ et secuta est eum (*Luc. vii*), plures dicunt in Bethania factum, sed neque locus, nec tempus, quo factum est ex Evangelio certificari potest.

* *Additio 1.* Magdalem oppidum est duobus milliariis a Tiberiade, quæ prius Chennereth dicta est.

CAP. LXV. *De ministerio Marthæ.*

Factum est autem, dum ascenderet in Judæam Jesus, in quoddam castellum intravit, et Martha excepit illum in domum suam, et ministrabat ei (*Luc. x*). Sessio autem sororis illius audientis Dominum prælata est a Domino ministerio Marthæ, non quod majoris meriti, sed quia non auferetur ab ea.

CAP. LXVI. *De questione Joannis.*

Joannes autem cum adisset in vinculis opera Christi, misit ad eum duos de discipulis suis, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? (*Matth. 11; Luc. vii*). Non dubitabat Joannes, qui dixerat: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi (*Joan. 1*). Sed cum adhuc discipuli ejus dubitarent, misit eos ad Jesum. Quasi dicat: Ite ad eum, et ab ipso quærite utrum ipse sit Christus, an adhuc venturus sit. Tamen Gregorius super Ezechielem videtur velle quod Joannes nesciebat, utrum per se, vel per alium spoliaret infernum. Quasi dicat: Prope est ut descendam ad populum meum. Quia ergo te nuntiavi superis, vis ut inferis te nuntiem? Jesus autem amovit dubitationem eorum, ostendendo certa signa sui adventus. Illis autem abentibus, commendavit Joannem turbis dicens: Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista, et est hic, mulier, non solum sexus nomen, sed et nomen facturæ. Utrum autem sanctior eo post aliquis fuerit, vel futurus sit indiscussum est. Nec ob hanc laudem credendum est hæreicis, qui dixerunt Joannem esse angelum humanatum, quia etiam Dominus prædixerat de eo fuisse dictum: Ecce ego mitto angelum meum, etc. (*Malach. iii*). Addiditque Dominus quod omnis lex et propheta usque ad Joannem prophetaverunt. Ubi intelligendum est, ex maxima parte, quia post prophetavit Agabus et quatuor filii Philippi (*Act. xxi*). Tunc exprobravit civitatibus Galilæe, in quibus plurimas fecerat virtutes, et præposuit illis Tyrum et Sydonem (*Matth. xi; Luc. x*). Redeuntes autem quidam apostolorum ad eum, nuntiabant ei, quæ docuerant et fecerant (*Marc. vi*). Et duxit eos in desertum locum, ut requiescerent pusillum, nec enim edendi spatium habebant præ turbis.

CAP. LXVII. *De septuaginta duobus discipulis.*

Post hæc designavit et alios septuaginta duos discipulos, et mittebat eos binos ante faciem suam (*Luc. x*). Reversi sunt autem et hi cum gaudio dicentes: Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis. Exsultavit ergo Jesus, et dixit: Confiteor

tibi, Domine Pater cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Et nemo novit Patrem nisi Filius, neque Filium nisi Pater. Erubescat Eunomius, dicens se plenam habere notitiam de Patre et Filio; nec excluditur utriusque connexio: ob hoc enim Arius Spiritum creaturam esse putavit, et non æqualem illis, quia non sciebat quidquid illi.

* *Additio 1.* In coronis ecclesiarum sunt duodecim majores turres, quasi duodecim apostoli, et duodecim minores, quasi duodecim prophetæ, et septuaginta duo candelabra pro his discipulis designandis; et angeli quasi custodes ecclesiæ intelliguntur.

CAP. LXVIII. *De solutione Sabbati, et confricatione granorum.*

Et factum est in Sabbato secundo primo, cum Jesus et discipuli ejus transiret per sata, grana confricata manibus edebant discipuli (*Luc. vi*). Hoc exponitur sic: In Sabbato secundo primo, adverbialiter, cum Jesus intraret per sata, etc. Vel in Sabbato secundo, a primo, de quo præcessit sermo. Vel est una dictio quam dicit Lucas *deuteroproton*, nos *secundoprimum*. Hoc autem Sabbatum, quod discipuli non observabant, ideo sic vocavit, ut significaret spirituale sabbatum jam inchoari, et legalia cessatura. Est enim sabbatum spirituale secundoprimum, id est superius inferiore, scilicet legali, quasi factum de secundo primum. Quod enim primum fuerit a tempore, factum est secundum munere gratiæ, quasi, caput versus est in eandem. Unde et si quis Christum velit appellare Adam secundoprimum non errabit. Vel sunt duæ dictiones, et dicitur secundum et primum tempore, quia et ante legem sancti Patres sabbatizaverunt, et post, legali Sabbato medio interposito. Cum autem Pharisei dicerent: Quid facitis quod non licet Sabbatis? excusabat eos Dominus multis modis, tam quia necessitas excusabat eos, sicut excusavit David et pueros ejus, quando comedit panes sacerdotales. Nec peccaverunt sacerdotes, circumcidentes et sacrificantes in Sabbato, tum quia, præsentate Domino auctore Sabbati, faciebant hoc; quia etiam non peccavit Josue, dum circumvixit Jericho septem diebus. Nec etiam hodie æger, si solvit jejunium, reus est. Dixerunt autem Pharisei hoc non licere Sabbatis; quia alia die licebat, secundum legem, edere grana segetis propinquorum, sed non metere falce. Nota primos apostolos solvisse Sabbatum; quos tamen recipiunt Ebionitæ, cum repudient Paulum quasi legis transgressorem.

CAP. LXIX. *De manco.*

Factum est autem in alio Sabbato intravit Jesus synagogam; et erat ibi homo manum aridam habens, et observabant eum Pharisei, si Sabbato curaret (*Luc. vi*). Cumque quæsisset ab eis si licet Sabbato curare, nec respondissent, curavit languidum, confutans superstitiosos, qui Sabbatis pecus lapsum a fovea extraherent. Ipsi autem colloquebantur

quidnam facerent Jesu. Jesus autem sciens, recessit inde; et secuti sunt cum multi, et curavit eos.

CAP. LXX. De quatuor parabolis ad turbas in navi.

Factum est autem in diebus illis, exiit Jesus in montem orare, et erat pernoctans ibi in oratione. Et cum dies factus est, vocavit discipulos suos, et forte adhuc dormientes, et sedebat secus mare (*Luc. vi*). Cumque congregarentur turbæ, ascendens naviculam, docebat de ea turbas stantes in littore, in parabolis loquens eis, proposuitque eis parabolam seminantis in terram tripliciter malam, nec ferentem fructum, et in unam bonam facientem fructum centuplum (*Luc. viii*). Secundo proposuit parabolam seminantis bonum semen, cui inimicus homo superseminavit zizania in qua illud quod dicitur: « Sinite utraque crescere usque ad messem (*Math. xiii*), » videtur Paulo contrarium, qui ait: « Auferte malum de medio vestri (*I Cor. v*). » Sed inter triticum, antequam veniat ad spicam, et lolium, grandis est similitudo, et vix distingui possunt. Hoc igitur dictum est de ambiguis, illud Pauli de manifestis. Tertiam proposuit parabolam de grano sinapis (*Math. xiii*). Quartam proposuit de fermento, quod mulier abscondit in farinæ satis tribus (*ibid*). Satum est genus mensuræ in Palæstina, modium et dimidium capiens. Sorsum autem discipulis disserebat omnia. Tunc dimissis turbis venit in domum, et dixerunt ei discipuli: « Edissere nobis parabolam zizaniorum (*ibid*). » Primam enim ex eis exposuerat in navi.

Additio 1. Et nota quod super hunc locum habetur in antiqua glossa: « Non est credendum Valentiniano hæretico, qui ex hoc loco trahens fomentum erroris, dicit terras esse in homine, et secundum eas esse tres creatores: Animam, cujus Deus creator; corpus, cujus creator diabolus; animalitatem, sive spiritum quendam vitalem, communem nobis cum brutis, cujus creatores angeli. Sed hic non tantum tres, sed et quartam addidit; nec de his terris intelligitur. Nec facit vir catholicus, nisi duas in homine, an mam scilicet et carnem. Animalitatem autem, vel spiritum vitalem, vel sensualitatem, quidquid illis sit commune nobis cum brutis animalibus, sub carne comprehendit, et sic tenet vir catholicus. »

CAP. LXXI. De tribus parabolis in domo ad discipulos.

Cumque exposuisset quod quæsierant in parabolis, etiam locutus est eis (*Math. xiii*). Et proposuit parabolam de thesauro abscondito in agro, pro quo emendo vendidit inventor omnia quæ habuit. Aliam quoque proposuit de inventa et empta bona margarita; tertiam quoque de sagena missa in mare, in qua dicitur, quod in gehenna erit fletus et stridor dentium; in quo innuitur resurrectio corporum futura. Hoc autem nomen gehenna evangelicum est tantum, et creditur a Domino inventum ob ignem inexstinguibilem, qui erat sacratus idolis in valle juxta Jerusalem, quæ dicebatur Topheth; vel etiam

Gehennon, quasi terra siliorum Ennon, id est hominis sic vocati per quem idololatræ trajiciebant parvulos suos, sicut nos trajicimus eos per aquam baptismi. Ignis quoque dicebatur Topheth, non satis nota causa. Vel forte quia quodam artificio de visceribus terræ per lapides spongiosos, quos tophos dicimus, jugiter erumpelat.

CAP. LXXII. De saltu Domini.

Et veniens in patriam suam, docebat in synagoga eorum, ita ut mirarentur, et dicerent: Unde huic sapientia hæc? Nonne hic est filius fabri? nonne Maria mater ejus, et fratres, et sorores ejus sunt apud nos? (*Math. xiii*). Quod non est intelligendum secundum Elvidium, qui Virginem peperisse Domino fratres de Joseph digni tizabat, vel Joseph de alia uxore liberos suscepisse. Sed consobrini ejus fratres sui dicti sunt, sicut Abraham dixit ad Lot: « Fratres sumus (*Gen. xiiii*). » Marcus ait Dominum dictum ab eis fabrum (*Marc. vi*). Credebant enim fabrum, quia Joseph fabri filium dicebant. Et paucos ibi curavit propter incredulitatem eorum, dicens: Nemo propheta acceptus est in patria sua, et repleti sunt omnes ira. Et eicientes eum extra civitatem, duxerunt eum usque ad superciliium montis, ut præcipitarent eum, ille autem transiens per medium illorum ibat (*Luc. iv*). Adhuc ostenditur ibi locus, qui dicitur Salsus Domini, per quem Dominus descendens in pressit se rupi, et cedens ei rupes fecit ei locum, quasi latibuli, in quo adhuc vestigia rugarum vestimenta eorum ejus impressa olim notantur.

CAP. LXXIII. De decollatione Joannis.

In illo tempore Herodes Tetrarcha diem natalis sui celebravit, coram principibus suis et primis Galilææ (*Marc. vi*). Ubi puellæ saltanti datum est promunere caput Joannis Baptistæ in disco. Est autem disco vas rotundum desuper valde extentum, unde et dapifer discoferus dicitur. Quandoque mensa superior disco dicitur. Aliquando mappa, quæ mensale dicitur, disco appellatur, unde et animalia dicuntur apparuisse Petro in disco, quem alibi liber Actuum apostolorum linteum vocat. Credibile est quod Herodes cum uxore, de nece Joannis, sub tali occasione faciendâ, prius secreto tractaverit. Discipuli vero Joannis tulerunt corpus ejus de carcere, et sepelierunt illud. *Chronica*, et undecimus liber *Historiæ ecclesiasticæ* tradunt Joannem in castello Arabiæ trans Jordanem, dicto Macheronta, vinctum et truncatum. Corpus vero in Sebaste urbe Palæstina inter Eliseum et Abdiam sepultum, caput autem Jerusalem humatum est, juxta Herodis habitaculum. Ossa ejus tempore Juliani Apostatæ gentiles sparserunt, invident s miraculis, quæ fiebant ad ejus monumentum. Quæ rursus collecta, ab eisdem cremata sunt, et pulvis ventilatus. Quod quasi secundum martyrium in jam mortuo quidem representant nescientes, dum in nativitate ejus ossa collecta undecunque, cremant. Cum autem colligerentur ossa, quidam monachi a Jerusalem, misti laten-

ter colligentibus, magnam eorum partem tulerunt, A
inter quæ etiam digitus, quo Dominum monstravit,
fuisse perhibetur quem post beata Tecla inter Alpes
attulit, et dicitur esse in ecclesia Maurianensi.
Tulerantque ossa ad Philippum Jerosolymitanum,
episcopum nonum, qui misit ea per Julianum diaco-
num Athanasio Alexandriæ episcopo. Quæ post
Theophilus, ejusdem urbis episcopus, reposuit in
templo Serapis a sordibus purgato, basilicamque
in honore Joannis consecravit, quando scilicet
Theodosio jubente, fana gentium destructa sunt.
Tempore vero Marciani principis duobus monachis
orientalibus, qui ob orationem venerant Jerosoly-
mam, Joannes revelavit caput suum. Sed non mul-
tum post incuria perditum, perlatum est ab aliis in
Edissam, aliis Emissam, urbem Phœnicæ, et in quodam
specu in urna sub terra, non parvo tempore,
ignobiliter reconditum; donec denuo idem Joannes
caput suum ostendit Marcello religioso abbati, et
presbytero, dum in eodem specu habitaret. Quod
cum ille Juliano [al. Julioramo], ejusdem urbis
episcopo indicasset, elevatum est. Ex quo tempore
cœpit in eadem urbe Decollatio Joannis celebrari,
ipsa die, ut arbitramur, qua caput inventum est,
sive revelatum; quod post Constantinopolim trans-
latum est, et inde ad Gallias. Alii tradunt non esse
festum Decollationis, sed de Collatione ossium ejus
prius facta et combusta. Josephus aliam tradit cau-
sam necis Baptistæ, dicens eum prædicasse homi-
nibus justitiam, et obtentu baptismi multos congre-
gasse in unum. Timensque Herodes dispendium
populi sui, sequentis Joannem, occidit eum. Et
refert Josephus Judæos tradidisse, Herodem ob hoc
miserabiliter in proximo victum ab exercitu Arethæ
regis.

CAP. LXXIV. De quinque panibus, et duobus piscibus.

« Audivit autem Herodes famam Jesu, et ait: Joan-
nem ego decollavi. Quis autem iste est de quo au-
dio talia? et quærebat eum videre (Luc. ix). » —
« Quod cum audisset Jesus, ascendens in navicu-
lam, secessit in locum desertum seorsum, et secuti
sunt eum turbæ pedestres de civilibus, et curavit
eos (Math. xiv). » Erat autem proximus dies festus,
qui dicitur Pascha. Vespere autem facto duodecim
discipuli dixerunt ei: « Dimitte turbas, ut euntes
inveniant sibi escas. Et ait Jesus: Date illis man-
ducare, et facite eos discumbere super viride fenum »
per contubernia, id est per diversas societates ho-
minum, qui de viculis venerant. « Et acceptis quin-
que panibus hordeaceis, et duobus piscibus a puero
quodam, qui unus de discipulis fuisse creditur, per
apostolos dedit eos populo, quasi quinque millibus
virorum, exceptis mulieribus, et parvulis, et de frag-
mentis impleti sunt cophini duodecim (ibid.). » Et sta-
tim coegit discipulos ascendere in naviculam, et
præcedere eum trans fretum, secundum Marcum,
ad Bethsaidam, donec dimitteret turbas (Marc. vi).
Quod ergo Lucas dicit hoc factum in locis Bethsai-

da (Luc. ix), intelligendum est non quod esset in fi-
nibus ejus, sed juxta Tiberiadem, ut dicit Joannes,
et quia ad eam pertinebant (Joan. vi). Quod autem
Joannes dicit eos transfretasse ad Capharnaum
(ibid.), intelligendum est per Bethsaidam transisse
Capharnaum. « Jesus autem cum cognovisset, quod
homines illi volebant eum rapere, et facere regem, »
quia sub tali rege videbatur eis non posse egere, « fu-
git, et ascendit in montem solus orare (ibid.). » Hic
est mons in quo sermonem fecit, a quo per milliaria
distat locus refectionis hujus, qui hodie dicitur Men-
sa, infra quam est locus ille, in quo post resurre-
ctionem comedit partem piscis assi (Joan. xxi); su-
pra vero est pars illa maris, supra quam Dominus
ambulavit (Math. xiv), quam alia vice excitatus se-
davit (Math. viii.)

CAP. LXXV. Quod Dominus ambulavit super mare.

« Navicula vero in qua erant discipuli, jactaba-
tur fluctibus; videns autem eos Jesus laborantes,
quarta vigilla noctis venit ad eos, ambulans supra
mare (Math. xiv). » Quatuor vigillas noctis faciunt
excubantes in castris. Prima dicitur conticinium,
in qua omnes simul vigilant; secunda intempestum,
in qua adolescentes; tertia gallicinium, in qua viri;
quarta antelucanum, in qua senes. Has Dominus
aliis nominibus vocavit sero, an uedia nocte, an gal-
li cantu, an mane (Marc. xiii). Cumque putarent
discipuli esse eum phantasma, et clamarent, ait:
« Ego sum, nolite timere. » Non dixit quis esset,
quia ex nota voce poterant eum agnoscere. Vel ut
intelligerent ipsum esse eum, qui Moysi dixerat:
« Qui est, misit me ad vos (Exod. iii). » Post Petrus
ivit ad eum super aquas, quem dum mergeretur ere-
xit Dominus. Qui cum ascendisset naviculam, ces-
savit ventus, et statim fuit ducta navis ad terram,
ad quam ibant.

**CAP. LXXVI. De verbis Domini, pro quibus qui-
dam abierunt retro.**

Altera die turbæ, quas paverat Jesus, intraverunt
naves supervientes a Tiberiade, et venerunt Ca-
pharnaum; invenientes Jesum, mirabantur quomodo
illuc venisset, cum solam vidissent naviculam, quam
non intraverat (Joan. vi). Cumque comederent ci-
bum, quem eis fecerat, tamen præferebant ei man-
na dicentes: « Patres nostri manducaverunt in de-
serto manna, sicut scriptum est: Panem de cælo
dedit eis Dominus. » Tunc dixit eis Jesus: « Ego
sum panis vitæ, qui de cælo descendi. » Murmura-
bant autem Judæi, dicentes: « Nonne hic est filius
Joseph, cujus novimus patrem et matrem? » Et ait
Jesus: « Panis quem ego dabo, caro mea est pro
mundi vita. Litigabant ergo Judæi, ad invicem di-
centes: Quomodo potest hic nobis carnem suam
dare ad manducandum? » Tunc addidit Dominus:
« Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis
sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis. »
Hoc autem multi ex discipulis audientes, dixerunt:
« Durus est hic sermo, quis potest eum audire? »

Et abierunt retro, et jam cum illo non ambulabant. »

CAP. LXXVII. — *De traditionibus Phariseorum contra mandata Domini.*

« Rogavit autem quidam Phariseus Jesum, ut pranderet apud eum (*Luc. xi.*) » Cumque vidisset eum, non baptizatis manibus prandere, murmurabat intra se. Cui Dominus ait : Vos, Pharisei, quod deforis est calicis et catini mundatis, et non quod natus. Quasi dicat : Corpora mundatis, et non animas : stulti, nonne Deus utrumque fecit? Hoc contra Manichæos, qui animas tantum a Deo creatas dicunt, carnem vero a diabolo. Et addidit : « Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. » Quidam quoque Scribæ et Pharisei, venientes a Jerusalemis, videntes discipulos ejus communibus manibus manducare, dicebant : « Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? » (*Matth. xv.*) Et respondit Jesus : « Quare vos transgredimini mandata Domini propter traditionem vestram? Nam Deus dixit : Honora patrem tuum, et matrem tuam. » Quod non tantum pro reverentia dictum est, verum etiam pro necessariis obsequiis exhibendis. Illi Pharisei impietatem sub nomine pietatis docebant, dicentes, filios melius facere si Deo vero Patri voverent quæ parentibus offerenda erant, instruentes eos quod parentibus egenis responderent. O pater, « corban quod est ex me, tibi proderit (*Marc. vii.*) » Corban est munus votivum. Quasi dicat : Quod vovi Deo, vis tibi prodesse, absit! « Et convocatis ad se turbis, ait illis : Non quod intrat in os coinquinat hominem, » intellige apud Deum, « sed quod procedit ex ore (*Matth. xv.*) » Primum intellige de ore carnis, secundum de ore cordis. Nam, et vomitus inquinat hominem. Unde, et quidam libri habent, « sed quod procedit ex corde. » Quare ergo idolothytis, et his quæ furtiva sunt et rapta, non vescimur pro scandalo vitando. Cibus enim in se mundus est. Et dixerunt ei discipuli : « Scis quia Pharisei, audito hoc verbo, scandalizantur. » Scalon, vel scandalon *offendiculum pedis*, vel ipsam *ruinam* dicimus. Et respondit : « Sinite istos, cæci sunt, et duces cæcorum. » Non enim a veritate pro scandalo recedendum est.

CAP. LXXVIII. — *Quod cibus non transit in virtutem naturæ.*

Cumque intrasset Jesus domum, ait Petrus : « Edisere nobis parabolam istam. » Et respondit : « Non intelligitis quod omne quod in os intrat, vadit in ventrem, et in secessum emittitur? » (*Matth. xv.*) Nihil enim de cibus transit in virtutem naturæ, quæ refulget, sed cibus adjuncta, in se tantum crescit et manet. Et subjunxit : « De corde autem exeunt furta, etc. » Plato principale animæ putavit esse in cerebro, id est rationem, iram in felle, desideria in jecore, sed juxta Christum principale animæ est in corde. Marcus pro « coinquinat, » ponit « communicat (*Marc. vi.*) » juxta Hebræum idioma, qui commune immundum dicebant, quia cibos communes vocabant pro-

PATROL. CXCVIII.

hibitos in lege, quos immundos judicabant, quia aliæ gentes communiter illis vescabantur.

* *Additio 1.* — Dicunt hæretici Dominum idiotam fuisse, et physicam ignorasse, quia plures cibi per artus, et venas, et medullas, et nervos fundantur, quod probatur per eos, qui jugem vomitum habent sumpto cibo, et tamen corpulenti sunt, sed quælibet humorum purgatio, secessio dici potest.

CAP. LXXIX. — *De muliere Chananæa.*

Surgens inde Jesus abiit in fines Tyri et Sidonis (*Matth. xv.*) Et rogabat eum mulier gentilis Chananæa, Syrophœnissa genere, pro filia sua, quæ male a dæmonio vexabatur. Chananæi quondam Judæi incoluerant, sed post dispersi sunt. Ex hac dispersione erat mulier ista ex Syris et Phœnicibus orta. Quidam tamen dicunt Tyrophœnissa, quia sic Phœnissa erat quod Tyria, sicut et Dido fuit, hoc nomine indicantes regionem mulieris et patriam. Jesus autem non respondit ei verbum, ne sibi contrarius videretur, qui dixerat : « In viam gentium ne abieritis (*Matth. x.*) » Pro qua cum intercederent discipuli respondit : « Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel. » At illa venit, et adoravit, et ait : « Domine, adjuva me. Cui Dominus : Non est bonum sumere panem filiorum, et dare canibus ad manducandum. » Hebræorum more gentiles canes dixit, quia edebant sanguinem, ut canes. Et est sensus : Veni curare Israel primogenitum, et nondum gentes. Cui illa : « Etiam, Domine. Nam, et catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. » Quasi dicat : Verum est quod dicis. Fac ergo mihi quod sit canibus, id est modicum panis tu impartire mihi. Et Jesus commendans fidem mulieris ait : « Fiat tibi sicut vis, et statim sanata est filia ejus. »

* *Additio 1.* — Tyrus originem tumultum celat. Ante Tyrum fuit lapis marmoreus grandis, super quem sedit Jesus, illæsus tempore gentium, sed postea a Francis et Venetianis mutilatus, supra cujus residuum in honore Salvatoris ecclesia constructa est.

CAP. LXXX. — *De surdo et muto.*

« Et iterum exiit de finibus Tyri, et venit ad mare Galilee inter medios fines Decapoleos, » id est pervenit ad illum locum maris, cui e regione contra posita erat Decapolis, id est regio decem urbium circa Pellam et Gadaram contra Galikeam (*Marc. vii.*) « Et adducunt ei surdum et mutum. » Et posuit digitos in auriculam ejus, et ait : « Ephpheta, quod est, adaperire. » Et ad ejus imperium adaperit sunt aures ejus, et soluta est lingua illius.

CAP. LXXXI. — *De Probatice piscina.*

« Post hoc erat festus dies Judæorum (*Joan. v.*) Non determinatur quis, sed potest intelligi festum Novorum, id est Pentecostes, quia prædictum est jam de Pascha, quo decollatus est Joannes. Sequitur vero de Scenopegia, post de Encæniiis. Ascendit autem Jesus ad diem festum. « Erat autem Jerusalemis probatica piscina, cognominata Hebraice

50

Bethsaida, quinque porticus habens, in quibus jace-
 A lat multitudo languentium, exspectantium aquæ mo-
 tum; angelus enim descendebat in eam quandoque,
 et movebatur aqua, et qui primus post aquæ motum
 descendebat in eam, sanus fiebat a quacunque de-
 tineretur infirmitate. Probato Græce, Latine *ovis*.
 Sic ergo dicta erat, quia in ea Nathinnæi hostias
 lavabant. Solet autem collecta aqua pisces non
 habens, piscina dici, quasi per contrarium. De hac
 motione, incertum est quando cœperit. Quod autem
 incertum esset, quando moveri debebat, inde per-
 penditur, quod languidi semper erant ibi, qui ad
 certam horam convenirent tantum si sciretur. Tra-
 ditur a quibusdam quod regina Saba vidit in spi-
 ritu in domo saltus, quæ Nethota dicebatur, lignum
 Dominicæ crucis, et nuntiavit Salomoni cum jam
 recessisset ab eo, quod in eo moreretur quidam,
 pro quo occiso perirent Judæi, et perderent locum
 et gentem (*Joan. xi*). Quod timens Salomon, defodit
 illud in terra, ubi post facta est piscina. Appropin-
 quante autem tempore passionis Christi, superena-
 tavit, quasi prænuntians Christum, et exinde cœpit
 motio prædicta. Sed hoc non est authenticum. Cum
 autem sanasset ibi Jesus hominem habentem trig-
 Binta et octo annos in infirmitate sua, præcepit ei,
 ut tolleret grabatum suum, et ibat ferens illud.
 Grabatum est lectus pauperum, ubi tantum capiti
 aliquid substratum est, dictum a graba Græco, quod
 est *caput*. Erat autem Sabbatum. Dicebant ergo
 Judæi: Non licet tibi, tollere grabatum tuum. Qui
 respondit: Qui me sanavit, dixit ut irem et tolle-
 rem illud. Cumque quæsisset quis est ille? Res-
 pondit: Nescio. Post invenit eum Jesus in templo,
 et dixit ei: Sanus factus es, jam noli peccare, ne
 deterius tibi contingat. Tunc homo nuntiavit Ju-
 dæis, quod Jesus eum sanaverat.

* *Additio 1.* Nathinnæi erant aquæ bajuli in tem-
 plo, quod officium subdiacones, aquam sacerdoti
 ministrantes, habent.

CAP. LXXXII. *De zelo Judæorum quod Christus
 Filium Dei se dixit.*

« Cum ergo arguerent eum, quod in Sabbato
 operabat, ait illis: Pater meus, usque modo ope-
 ratur, et ego operor (*Joan. v*); » quasi dicat: Non
 sex dies tantum operatus est Pater, ut putatis, sed
 semper operatur Deus, gubernando, renovando, ut
 permaneat condita, cum quo ego operor: ergo
 bonum est quod ago. Constat ergo esse sacramen-
 tum, quod de requie Sabbati legitur. Propterea
 ergo magis quærebant interficere illum, quia Pa-
 trem suum dicebat Deum. « Ait iterum Jesus: Pa-
 ter diligit Filium, Filius, quos vult, vivificat, nec
 Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit
 Filio, » quia et solus Filius venit in carnem, ut
 judicaret mundum, id est argueret, et post in ju-
 dicio sola Filii persona apparebit judicans, et si
 qua proferetur a iudice sententia, proferet eam.
 Prædixitque eis quod alius, id est Antichristus ve-
 niret non in nomine Patris, sed suo, et eum reciperet.

A CAP. LXXXIII. *De refectioe quatuor millium, et
 septem panibus.*

« Et relictis illis iterum abiit secus mare Gali-
 læe in desertum. Cumque turba multa ibi esset,
 ait discipulis: Misereor super turbam, quia jam
 triduo sustinent me, nec habent quid manducent.
 Cumque accepisset a discipulis septem panes, et
 pisciculos paucos, præcepit ut discumberent super
 terram (*Matth. xv; Marc. viii*). » Forte in alia re-
 fectioe circa pascha, adhuc erat herba super ter-
 ram, nunc autem pro fervore terræ illius, jam non
 erat ibi herba, quia post Pentecosten erat, ut præ-
 diximus. Satiatis autem quatuor millibus virorum,
 absque mulieribus, et parvulis, de fragmentis im-
 plevērunt septem sportas. Est autem sporta vas de
 juncis et foliis palmarum contextum.

CAP. LXXXIV. *De quodam cæco.*

« Et ascendens Jesus navim cum discipulis venit
 in partem Magedon (*Matth. xvi*). Eundem locum
 vocat Marcus Dalmanuta (*Marc. viii*), » quia bino-
 mius erat, « et obliiti sunt discipuli tollere panes,
 et docebat eos: Cavete a fermento Phariseorum,
 et Sadduceorum, et Herodis. » Cumque putarent
 se tacite notatos de panum oblivione, arguit eos de
 modicitate fidei, quia, eo præsentē, timebant posse
 egere. Secundum Marcum illuminavit hic cæcum.
 Sed de similibus sufficit nobis aliqua ponere. Alia
 transimus, quia concanonica sunt illis.

CAP. LXXXV. *De confessione fidei, quam fecit Pe-
 trus pro omnibus.*

« Venit autem Jesus in partes Cæsareæ Philippi
 (*Matth. xvi; Marc. viii*). » Philippus in termino
 Judææ septentrionan constituit sibi civitatem,
 quam vocavit Cæsaream Philippi, in memoriam
 Tiberii, et sui nominis, et est in regione Phœnicis
 ubi ad radicem Libani oriuntur duo fontes, Jor et
 Dan, quorum rivuli sociati sub montibus Gelboe,
 sub urbe Cedar, secus medicabilia balnea, Jorda-
 nem faciunt. Sed et nomen ejus ex suis nominibus
 quasi componunt. Tamen Hieronymus dixit quia
 civitas illa olim dicta est Dan, ubi vitulam au-
 ream posuit Jeroboam, a qua rivus præterfluens
 dictus est Jordanis, quasi ex nomine fontis et ci-
 vilitatis cognominatus. Civitas eadem nunc Paneas
 dicitur. Josephus dicit ultra Cæsaream centum
 viginti stadiis modicum lacum esse, qui a rotun-
 ditate Phiala dicitur semper plenus, et nunquam
 exuberans. Ibi oritur Jordanis, et paulo post ter-
 ram ingreditur, et ad radicem Libani ebullit, quod
 primus Philippus tetrarcha deprehendit. Nam mis-
 sis in Phialam paleis, eas apud Paneas redditas
 invenit. Sic Josephus vocat fontem sub Libano.
 Dicit etiam super Seleuciam, ex quodam lacu na-
 sci rivum, quem vocat minorem Jordanem, et ex
 duobus rivis ad locum, qui dicitur aureum Tem-
 plum Jovis confluentibus, Jordanis conficitur. Et
 interrogabat Jesus discipulos suos, dicens: « Quem
 dicunt homines esse Filium hominis? » (*Matth. xvi*.)
 Esse Filium hominis, soli Christo convenit. Adam

enim filius terræ, alii filii hominum, solus Christus filius hominis unius. At illi dixerunt: « Alii Joannem Baptistam, alii Eliam, alii Jeremiam, aut unum ex prophetis, id est Eliseum. Quia Christus baptizabat, putabant suscitatum Baptistam, vel prophetam aliquem duorum, qui transeuntes Jordanem baptismum præfigurabant, id est Eliæ et Elisei; Jeremiam vero ideo, quia sanctificatus ab utero legitur (*Jer. 1*). Augustinus: Pœest movere, quod Lucas dicit Dominum interrogasse discipulos, cum esset solus orans (*Luc. 1x*); Marcus vero dicit in via (*Marc. viii*). Sed eum movet, quod nunquam oravit in via. Forte bis quæsit. Cumque quæsisset: b illis suam, vel ipsorum sententiam, dixit Petrus pro omnibus: « Tu es Christus Filius Dei vivi (*Matth. xvi*), » id est tu es homo, secundum quod uinctus es præ participibus tuis, et es Deus Filius Dei vivi. Hebræi enim consueverunt Deum vocare vivum, in sugillationem idolorum, quæ non vivunt. Et ait Jesus: « Beatus es, Simon Bar-Jona, » id est Bar-Joanna, id est *filius Joannis*. Dicunt enim quidam vitio scriptorum corrupte positum Jona pro Joanna. Et addidit: « Tu es Petrus. » Quod Latini et Græci dicunt petram, Hebræi et Syri cepham. Idem ergo est: Tu es Cephas. « Et super hanc Petram, » a qua diceris Petrus, « ædificabo Ecclesiam meam. » Vel super hanc Petram, confessus es, quæ sola fundamentum est. Et promisit se ei daturum claves regni cælorum. Forte tunc ei soli dedit, vel post resurrectionem cum aliis. « Tunc præcepit Jesus discipulis suis, ne cui dicerent, quod ipse esset Christus. » Ubi intelligendum est tunc, donec eo suscitato, quod audierant in aure prædicarent super tecta. « Tunc cepit eis ostendere, quia oportebat eum ire Jerosolymam, et multa pati, et occidi et tertia die resurgere. » Quo seorsum assumpto, dixit ei Petrus: « Absit a te, Domine, non erit tibi hoc! » Græcus habet: « Propitius sis tibi, Domine. » Cui Dominus: « Vade post me, Satana, non sapis ea, quæ Dei sunt, » id est sequere sententiam meam, nec aduerseris mihi. Satanas enim *adversarium* sonat. Fuerunt qui dicerent Petrum non esse correptum, sed Satanam hoc ei suggerentem, ob ejus hunc errorem, scilicet quia credidit Satanæ, etiam dicunt quod dictum ei est: « Beatus

Cap. LXXXVI. De transfiguratione Domini.

« Et post dies sex assumpsit Petrum, Jacobum et Joannem fratrem ejus, et duxit illos ad montem Thabor excelsum, ut orarent (*Matth. xvii; Marc. 1x*). » Lucas dicit diem octavum eum diem, in quo prædixerat quosdam de eis visuros, antequam morerentur, gloriam regni, et illum in quo viderunt cornumerans (*Luc. 1x*). Matthæus et Marcus sex

A medios tantum ponentes. Et notandum quod Matthæus dicit Jacobum fratrem Joannis. Augustinus super Epistolam ad Galatas scribit Jacobum episcopum interfuisse transfigurationi, cui etiam videtur Ambrosius consentire. « Et factum est, dum oraret, transfiguratus est ante eos, et facies ejus resplenduit sicut sol, et vestimenta ejus facta sunt alba sicut nix, qualia fullo non potest facere super terram. Et apparuerunt illis Moyses et Elias, loquentes cum eo de excessu quem completurus erat in Jerusalem, » id est de morte ejus. Et ait Petrus: « Domine, bonum est nos hic esse. Si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum. Et facta est vox de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite. » Cumque timore corruissent discipuli tetigit eos Jesus, et ait: « Surgite, nolite timere. » Et descendens præcepit eis, ne cui dicerent, donec resurgeret. Quidam dicunt hanc Christi gloriam in aere circumfuso fuisse, non in corpore, quod tunc habebat mortale; alii, ad tempus deposuisse mortalitatem; alii, ipsum semper habuisse tale corpus per naturam, sed, ut videretur et pateretur, fecerat illud mortale ad tempus, et ibi qualis erat per naturam, talem se ostendit; et talem, ut aiunt, se dedit discipulis in cæna, quia talis in modico potest esse loco; vanum est autem in hujusmodi laborare et sequi naturam in miraculis. Ita enim in carne mortali ostendit gloriam immortalitatis, sicut post resurrectionem in carne immortalitatis cicatrices, et palpandum se præbuit, et comedit ***. Et sic varie sentiunt auctores de Moyse et Elia. Et super Lucam invenies glossam, quæ dicit eos ibi fuisse. Hoc potuit esse de Elia, qui adhuc vivit. Alia quæ dicit angelos eorum corpora assumpsisse.

* *Additio 1.* Quarto milliario a Nazareth est mons Thabor, in descensu cujus Melchisedech obviavit Abrahæ. Secundo milliario a Thabor est mons Hermon.

** *Additio 2.* Videtur contrarietas esse in verbis expositorum Augustini, et Ambrosii et Matthæi, cum Matthæus dicat Jacobum Zebedæi fratrem Joannis, qui major dictus est, cum esset minor natu interfuisse transfigurationi. Augustinus videtur contradicere Jacobum episcopum interfuisse. Legitur autem quod Jacobus Alphæi minor, scilicet qui et frater Domini dictus est, episcopus Hierosolymitanus fuerit. Quod sic solvi potest, quia omnes episcopi fuerunt, et sic non est contrarium præcipue cum non dicat Hierosolymitanus episcopus, sed simpliciter episcopus. Magis movet, quod dicit Ambrosius, qui primus sacerdotale solium ascendit, quod nequaquam de Jacobo majore potest intelligi ideo dicendum, quod potest intelligi de mystico solio sacerdotali, quia primus martyrium subiit, unde dicitur: « Occidit Jacobum fratrem Joannis gladio (*Act. xviii*). »

*** *Additio 3.* Quatuor habebunt corpora post resurrectionem, immortalitatem, impassibilitatem, gloriam

cationem, agilitatem, et sicut ante passionem, in corpore mortali, Dominus quædam signa immortalitatis ostendit, ut quando discipulis corpus suum dedit, ita etiam, post resurrectionem, quædam signa corporis mortalis ostendit, ut quando Thomæ cicatrices ostendit.

CAP. LXXXVII. *De lunatico.*

« In sequenti die ad preces patris sanavit filium lunaticum quem oblatum sibi discipuli sanare non poterant (*Matth. xvii*). » Non ex vitio lunæ patiuntur lunatici, sed dæmones eos vexant his temporibus, ut per lunam infament lunæ Creatorem. Erubescat Julianus, qui dicit nullum peccatum esse in puero. Legitur enim de isto, quia a pueritia lunaticus fuerat, in quo, si nihil haberet suum dæmon, non illum possideret. Cumque quasissent discipuli quare ipsi non ejecerint, ait: « Propter incredulitatem vestram, quia si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc, et transibit. » Quod translative de diabolo præsentem, quem ejecerat, potest intelligi, quia a nullo ad litteram legitur factum, nisi quod ad preces Gregorii Neocæsariensis, legitur quidam mons retractus, et dedisse locum basilicæ fabricandæ. Et ad preces cuiusdam Patris, lapis translatus de borto. Vel gratia exempli pro quolibet impossibili dictum est. Unde in Luca aliud est exemplum: « Dicetis huic arbori moro transplantare in mare, et obediet vobis (*Luc. xvii*). »

CAP. LXXXVIII. *De verbis Domini, quibus innuit triduum mortis suæ.*

Et accesserunt quidam Phariseorum ad Jesum dicentes: Vade hinc, id est de Galilæa, quia Herodes querit te interficere, et ait aliis: « Ite, dicite vulpi illi, quia ecce dæmonia ejicio, et sanitates perficio hodie, et cras, et tertia die consummor (*Luc. xiii*). » quod est: Ipse non occidet me, sed ego ponam animam meam, ita quod prima die mortis intrans infernum, tollam dæmoni tyrannidem suam. In crastino educam captivitatem, quam sanitati restituum, dum portam paradisi apertam ei ostendam, vel ponam eam in paradiso, quæ est in extremis maris ad orientem, quasi restituens hominem sanitati, quam perdidit. Tertia die resurgam consummatus. Potest tamen hoc referri ad tres annos operationis miraculorum Christi, in quorum tertio consummatus est. Et quasi ostendens Jesus, quod non moreretur in domino Herodis, addidit, « quia non capit » (script. suppl. aliqua) me « prophetam perire extra Jerusalem. »

CAP. LXXXIX. *De tributo invento in ore piscis.*

Et cum venisset Capharnaum accesserunt quæstores census capitis, et missus a Domino Petrus ad mare, tulit piscem in cuius ore invenit staterem, id est duo didrachmata, et solvit pro se et pro Domino (*Matth. xvii*). Etsi enim Dominus loculos haberet, tamen ea, quæ data erant ei in usus pauperum, in usum proprium noluit expendere.

CAP. XC. *Quod apostoli quasierunt quis eorum esset major.*

« Cum autem discipuli quasissent in via, quis eorum

A major esset, accesserunt ad Jesum, et dixerunt: Quis putas major est in regno cælorum? » (*Matth. xviii; Marc. ix; Luc. ix*.) Quasi dicerent: Dic quis major est inter nos modo, quia ille idem major erit in cælo, in quo errabant. In futuro enim omnis prælatio cessabit angelorum, et hominum, ut apostolus tradit: Et amplexans Jesus parvulum docuit similes parvulo, id est humiles in via, exaltari in patria, et qui vellet primus eorum esse, fieret omnium minister. Hinc est quod primus omnium in Ecclesia servus servorum Dei se fatetur. Parvulus iste, ut qui dam tradunt, fuit Martialis apostolus Lemovitarum.

CAP. XCI. *De parabola ovis, et drachmæ, et filii prodigi.*

B Cumque scandalizatores pusillorum dixisset, per metaphoram membrorum, eruendos, et projiciendos, nec contemnendum unum de pusillis, ad ostendendum quanti sint pusilli apud Patrem, dixit eis parabolam ovis centesimæ reportatæ, relictis nonaginta novem (*Matth. xviii*). Licet enim pastor plus diligat centum oves quam unam, tamen magis sollicitus est de perdita, quam de manentibus. Pro eodem addidit parabolam de decima drachma inventa. Et est drachma nummus certæ quantitatis habens imaginem regis. Drachma vero drachmatis, quarta pars stateris est. Tertiam quoque de eodem subdit parabolam, de filio prodigi, in quo non solum gaudium suum de pusillis redeuntibus ostendit, sed etiam invidentium murmur arguit, in qua siliquis porcorum cibum dixit. Et est, secundum quosdam, fructus arboris sonum faciens cum comeditur. Est autem genus leguminis sonoris frondibus et vacuis, quod magis onerat quam reficit. Et nota quia quod in avibus dicitur altitè, in animalibus dicitur saginatum.

C *Additio 1.* Dragma dragmatis, genus carminis, de quo dicitur: Dulcia cantica dragmatis. Drama, sine g, canticum personarum, quo scriptum est Canticum amoris etiam declinatur a quibusdam dramis, a quibusdam dramatis.

CAP. XCII. *De dimittendo fratri septuagies septies.*

Cumque addidisset Dominus de corripiendo fratre, qui in te solo peccavit, id est te solo sciente, prius secreto, post coram testibus, post coram Ecclesia; et addidisset, « quæcumque ligaveritis super terram, » etc., quasivit Petrus, an dimittendum sit fratri peccanti usque septies? Respondit Jesus: Imo « usque septuagies septies, » id est quadringentis nonaginta vicibus, et etiam « septuagies septies, » id est omnem injuriam (*Matth. xviii*). Ut bis legatur septuagies septies, ita scilicet ut prima expositio referatur ad tempus, quasi dicat: Imo semper dimittes. Secunda ad omnem injuriam, quia septuaginta septem ex numero universalitatis, et numero transgressionis, id est ex septem et undecim est compositum.

Additio 1. Septenarius dicitur numerus universalitatis, quia universitas dierum currit per septem dies hebdomadæ. Udenarius numerus dicitur transgressionis, quia unitate transgreditur decem, et non pervenit ad duodecim qui iterum bonus numerus est quan-

tunrad significata. Et nota quod qui libet tenetur ran-
corem animi pro injuria dimittere, etiamsi non petat
veniam qui læsit. Quod si petierit, teneor ei dicere
ave, subvenire sibi si indignerit, quod non teneor
nisi petat, nisi sim perfectus. Quod autem dimittendum
sit petenti Dominus per servi parabolam sub-
ostendit, cujus debitum revocavit dominus suus, quia
noluit misereri conservi sui.

CAP. XCIII. *Quod ob solam fornicationem uxor potest
dimitti.*

Et factum est post sermones istos, migravit Jesus
a Galilæa, et venit in Judæam trans Jordanem, et
secuti sunt eum Galilæi, et curavit eos ibi. Et acces-
serunt ad eum Pharisei tentantes, et dixerunt : « Si
licet homini dimittere uxorem, quacunque ex
causa? » (*Math. xix.*) Quibus ait Dominus quod
Deus instituit conjugium, et ideo non licebit ho-
mini separare illud, quia etiam sic voluit Dominus,
virum adhærere uxori, quem propter eam relinque-
ret patrem et matrem (*Gen. ii*), id est affectum
suum magis dirigeret homo ad procreationem libe-
rorum, quam ad curam parentum. Sicut enim hu-
mor de radicibus ascendit ad arborem, et transmit-
titur ad semen, et ad radices non redit, ita affectus
a parentibus ad filios transmittitur, nec convertitur,
id est major est affectus et prior parentum ad
filios quam filiorum ad parentes. Cumque objecis-
sent de libello repudii concesso a Moysse (*Deut. xxiv*),
et dixisset, ob duritiam cordis eorum hoc esse per-
missum, id est nulla lege punitum. Non enim ordi-
ni Dei Moyses superordinaret, addidit quod excepta
causa fornicationis, non liceat homini dimittere
uxorem. Quod audientes discipuli dixerunt, quia non
expedit nubere. Ne autem omnem continentiam me-
ritoriam putarent, distinxit Dominus eunuchos, quia
quidam sic nascuntur, qui proprie dicuntur castrati,
id est caste nati. Alii facti sunt ab hominibus, qui
proprie dicuntur spadones a *spata*. Alii se castrant
propter regnum Dei, qui proprie dicuntur eunuchi,
id est bene vincentes ab eo, quod est *bonum*, et nu-
che, quod est *victoria*. Et hæc ultima meritoria est.

Cumque pueris oblati imposuisset manus et be-
nedixisset eis, abiit inde.

CAP. XCIV. *De Galilæis, quos occidit Pilatus.*

« Post hæc ambulabat Jesus in Galilæam, quia in
Judæa quærebant eum interficere (*Joan. vii*). »
Aderant eo tempore quidam nuntiantes ei de Gali-
læis, quorum sanguinem Pilatus miscuerat cum
sacrificiis eorum. Quidam enim, dicens se Dei Filium,
multos seduxerat de Galilæis, quos dum dixisset
in Garizim, ubi dixerat, se ascensurum cælum cor-
ram eis, dum sacrificarent ei, superveniens Pilatus,
ipsum cum omnibus occidit, timuit enim ne et Judæos
seduceret. Cumque putarent eos periisse, ideo quia ne-
quiores essent cæteris Galilæis, ait Dominus : Non mi-
nus Judæos his sceleratos, et similiter, nisi pœniterent,
perituros, etiam Hierosolymitas, nisi pœniterent, per-
ituros, sicut perierant olim Siloe, octodecim viri op-
pressi a turre, quam ædificabant, super quo dixit

A eis similitudinem sculneæ non facientis fructum,
pro qua cultor vineæ vix impetravit annum, ne com-
bureretur, donec probaret eam (*Luc. xiii*).

CAP. XCV. *De muliere incurvata.*

Cumque doceret Sabbatis in synagoga, erat ibi
mulier habens spiritum infirmitatis, quam inclina-
verat spiritus infirmitatis, alias Satanæ, octodecim
annis, imposuit ei manus, et erecta est (*Luc. xiii*).

CAP. XCVI. *De Scenopegia.*

« Erat autem in proximo Scenopegia (*Joan. vii*), »
quod sonat umbraculorum fixationem, « et dixerunt
fratres ejus ad eum : Transi in Judæam, ut disci-
puli tui videant opera tua, quæ facis, » qui unde-
cunque illuc convenient. « Si hoc facis, manifestas
te mundo, » quasi dicat : Si ex te facis, et non ex
B Beelzebub, vel si, pro quia. Ili erant consanguinei
Jesu, qui ejus gloriam quærebant, ut inde partici-
pes fierent; quibus ipse ait : « Vos, ascendite ad
diem festum istum, » id est ad primum. Mediante
enim die festo ascendit, sed quasi in occulto. Judæi
autem quærebant illum, dicentes : Ubi est ille? « Et
murmur erat de illo, quia quidam dicebant : Bonus
est; alii quod seductor erat; cumque ascendisset,
docebat in templo, et murmurabant, dicentes :
Quomodo litteras scit iste cum non didicerit? Cumque
quidam dicerent : Nonne hic est Christus? Alii di-
cebant : Hunc scimus unde sit, Christus autem cum
venerit, nemo scit unde sit. » Hoc dicebant, quia
Isaias dixerat : « Generationem ejus quis enarrabit? »
C (*Isa. liii*). « Multi autem de turba crediderunt in
eum, dicentes : Christus cum venerit, nunquid plura
signa faciet, quam hic facit? » — « Et ait illi qui-
dam de turba : Magister, dic fratri meo ut dividat
mecum hæreditatem. Qui respondit : Homo, quis
me constituit judicem super vos? » (*Luc. xii*).

CAP. XCVII. *Quod missi ut tenerent Jesum admi-
rabantur verba ejus.*

« Miserunt ergo principes et Pharisei ministros,
ut comprehenderent eum. Et ait Jesus : Quæritis
me, et non inveniatis, et ubi ego sum, vos non
potestis venire (*Joan. i*). » Quasi dicat : Tales non ac-
cedetis ad me, sed post resurrectionem multi vo-
lent invenire me, si fieri posset corporaliter, et non
inveniebat, fide tamen invenient. « Et dicebant qui-
dam : Hic est vere propheta. Alii : Hic est Christus.
Cumque rediissent ministri ad pontifices et Phari-
sæos, et dixissent ministris : Cur non adduxistis
eum? responderunt : Nunquam sic locutus est ho-
mo, ut iste loquitur. Et increpabant eos Pharisei
dicentes : Nunquid, id vos seducti estis? Quis prin-
cipum et Phariseorum credit in eum? Et ait Nico-
demus : Lex nostra non judicat quemquam, nisi
prius audierit ab ipso. » Credebat, quod si patienter
illum audirent sicut ipse fecerat, similes ministris
fierent. « Et dixerunt ei : Nunquid et tu Galilæus
es? » id est a Galilæo seductus. « Scrutare Scriptu-
ras : a Galilæa non surgit propheta. »

CAP. XCVIII. *De adultera.*

« Jesus autem iterum diluculo venit in templum

et sedens docebat populum. Et adduxerunt ei Scribæ et Pharisæi mulierem deprehensam in adultério, et quærebant quid judicaret de ea faciendum (Joan. viii.) Putabant enim quod Dominus in judicando fieret immisericors, vel injustus, ut immisericordem irriderent, et contra Moysen agentem damnarent. « Jesus autem inclinans se deorsum, scribebat digito in terra. Cumque instarent, erigens se dixit : Qui sine peccato est vestrum, primus in eam lapidem mittat. Et iterum se inclinans scribebat. » Quid scribebat? Quidam dicunt id. quod eis respondit. Hieronymus in quadam epistola ad Studiosum, videtur eum velle scripsisse : Terra, terra, scribe hos viros abdicatos; vel : Terra terram accensat, in epistola ad Iræneum. « Audientes autem exibat unus post alium, et remansit Jesus solus ab illis, et mulier stans in medio discipulorum, et dimisit eam in condemnationem, dicens : Vade et amplius noli peccare. » Et nota, erectus dedit sententiam justitiæ. Item erectus sententiam misericordiæ, quia æque utrumque proprium est Deo misereri et punire, quia omnis Christi actio Christiani est lectio.

CAP. XCIX. De parabola divitis volentis ampliare horrea sua, et de quibusdam verbis Domini.

« Tunc dixit ad illos : Cavete ab omni avaritia (Luc. xii), » cum sit brevis hominis vita, super quo proposuit eis similitudinem de divite, qui pro fructuum ubertate deliberabat horrea sua ampliare. Cui Deus ait : « Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te; quæ autem parasti cujus erunt? Iterum locutus est Jesus illis multa : Ego sum lux mundi, ego testimonium perhibeo de me, etc. » (Joan. viii.) Inter hæc dixit plane se Dei Filium, et eos in peccato suo morituros, et scituros quis esset, cum exaltarent eum a terra, et ipsos nec filios Dei esse, nec Abraham, et quod Abraham videret diem suum, et intulit « antequam Abraham fieret, ego sum. » Ille solus vere est, quo antequam aliquid fieret potuit dicere : « Ego sum. » Tulerunt ergo lapides Judæi, ut jacerent in eum. Jesus autem abscondit se, et exivit de templo. Et nota quod Judæi dixerunt : « Quinquaginta annos nondum habes, » quidam opinati sunt ab incarnatione Domini usque ad passionem plures annos fluxisse, quam ex historiis colligamus.

CAP. C. De cæco nato.

« Et præteriens Jesus vidit hominem cæcum a nativitate. Et luto facta de saliva, cum linivisset oculos ejus, misit eum ad natatorium Siloe, et lavit, et vidit (Joan. ix). » Siloe fons est ad radicem montis Sion, qui non jugibus aquis, sed incertis horis ebullit, cujus aquæ, ut exciperentur, quasi stagnum non longe a fonte erat constructum, quam collectionem, modo piscinam, modo natatorium, vocat Scriptura. « Erat autem Sabbatum. » Unde et Pharisæi cum accepissent ab illuminato, quod Jesus eum illuminaverat, dixerunt ei : « Da gloriam Deo. Non est hic homo a Deo, qui Sabbatum non custodit. Cumque ille commendaret Jesum, et ad-

deret : Nunquid et vos discipuli ejus vultis fieri? maledixerunt ei, et dixerunt : Tu discipulus illius sis, nos autem Moysi discipuli sumus, hunc unde sit nescimus, » id est non approbamus. Supra enim dixerunt se eum scire. Putabant autem Jesum maledictum, et omnes credentes in eum maledictos. « Et cum eum eiecissent foras, invenit eum Jesus. Cumque dixisset ei se esse Filium Dei, ille adoravit eum. Et ait illi Jesus : In judicium ego veni in mandum, ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant, » quasi dicat : In hoc quod te medicum illuminavi, intellige, quod ego veni separare pauperes spiritu a superbis, qui se sciolos jactant, ut illi illuminentur, isti, id est sciolos cæcitate mentis incurrant.

B * *Additio 1.* In valle Josaphat, secundum traditionem Syriorum; Siloe manat sub terra

CAP. CI. De signis perfectionis, et de impossibilitate intrandi divitem in regnum cælorum.

« Et cum egressus esset Jesus, in via adolescens genuflexo rogabat eum : Quid faciam, ut habeam vitam æternam? Cumque injunxisset ei de custodia mandatorum, et audisset eum servasse ea, docuit eum de perfectione, et unum signum perfectionis proposuit, dicens : Vade, et vende omnia quæ habes, et veni, sequere me (Matth. xix; Marc. x; Luc. xviii). » Est enim perfectio prælatorum, cujus signum est, relinquere omnia, et ponere animam pro ovibus. Est etiam contemplativorum, cujus signum est habere mortera in desiderio, et vitam in patientia. Est et clericorum, cujus signum est continentia. « Hæc audiens adolescens, abiit tristis, erat enim pecuniosus valde et locuples. Tunc ait Jesus ad discipulos : Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum. » Facilius significat hic minus positivo sui contrarii, id est minus est difficile, quia minus est impossibile. Potest enim Deus facere, ut camelus transeat per foramen acus, nullo obstante. Avarum vero, qui hic nomine divitis intelligitur, ponere in gloria, si potest de potentia, de justitia non potest. Gradus vero comparisonis inter impossibilia, ne mireris. Impossibilius enim est equum converti in lapidem, quam in asinum cui est ad commodatior naturaliter, quam lapidi. Fuerunt qui dicerent, in Jerusalem parvam fuisse portam, quæ Acus dicebatur, ad quam cum veniebant cameli, pro compendio viæ cum oneribus suis, non poterant transire, vel subire eam. Exonerati ergo transibant, et iterum receptis oneribus minabantur; secundum hoc ergo similitudo notatur hic, non impossibilitas. Oportet enim avarum amorem opum dimittere, si vult ingredi ad vitam. Quod autem nomine divitis avarum significasset, hinc patet quod discipuli subdiderunt : « Quis enim poterit salvus fieri? » Plures enim sunt pauperes divitibus, et ita plures possunt salvari, si de possessoribus opum dixisset. « Quibus ait Jesus : Apud homines hoc est impossibile, apud Deum autem omnia possibilia sunt. »

Non quod tales Deus possit salvare, sed quia potest eos justificare, et tunc salvare.

CAP. CII. Quod relinquentes pro Christo omnia judicabunt.

« Tunc Petrus ait : Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te ; quid ergo erit nobis? » (*Matth. xix.*) Supple, relinquendum? Illa enim omnia reliquerat Petrus, de quibus dictum : « Et omnia vanitas (*Eccle. i.*) » Illa autem omnia sibi retinuerat, de quibus dictum est : « Deus est omnia in omnibus (*I Cor. xv.*) » — « Et respondit Jesus : Cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ in regeneratione, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. Fit in baptismo prima regeneratio in anima, fiet in judicio secunda in corpore. Ibi contemptores mundi eum Domino judicabunt, non solum cooperatione, sed etiam auctoritate. Duodenarius autem ponitur pro plenitudine potestatis, et duodecim tribus Israel pro omnibus judicandis. Duodenarius enim ex septenario, qui est numerus universitatis surgit, id est ex partibus septenarii in se ductis. Quidam tamen hoc solis discipulis dictum dicunt, et impletum jam esse in subjectione mundi, quia quasi potestatem habentes super omnem Ecclesiam sedent. Post ad omnes generaliter sermo directus est : « Omnis qui reliquerit domum, aut parentes, etc., centuplum accipiet, » nunc in hoc tempore, et in futuro « vitam æternam. » Quia præter spiritualia, quæ quasi centuplum sunt comparata carnalibus, sancti viri alios sanctos plus etiam propinquis suis diligunt.

CAP. CIII. De divite et Lazaro.

Pharisæi vero audientes eum disputantem de contemptu mundi deridebant eum (*Luc. xvi.*), quia lex observatoribus suis bona terræ promittebat. Ipse autem, contra eorum avaritiam, exemplum eis proposuit de divite purpurato, et epulone, qui in inferno cruciatur, quia receperat in vita sua bona, id est sola illa, quæ putaverat bona. Nec fuit hoc parabola, sed in re ipsa, quod perpenditur, quia nomen mendici ibi ponitur Lazarus scilicet, qui positus est in sinu Abrahæ. Erat enim in superiori margine inferni locus, aliquantam habens lucem, sine omni pœna materiali, in quo erant animæ prædestinatorum, usque ad Christi descensum ad inferos, qui locus propter sui tranquillitatem sinus Abrahæ dictus est, ut sinum matris dicimus. Et dicebatur Abrahæ, quia fuit prima credendi via, ipse enim primus publice prædicavit unum tantum Deum esse. Hunc locum vocavit Job tenebras, pro tædio exspectandi, dicens : « Et in tenebris stravi lectulum meum (*Job xvii.*) » Nota quod dives dixit se cruciari in lingua, id est pro peccato linguæ, quia epulones loquaces esse solent. Nec mirum si anima translative dicatur membra habere cum divinitas eodem tropo per membra distinguatur. Fuerunt tamen qui dicerent, et angelos, et animas, corpora habere aërea. Alioquin animæ ignem urentem non sentirent, quod super Genesim invenies. Alii dicunt,

quod ad sentiendam ustionem ignis, non est necesse habere corpora, est enim quædam species ignis cui si imponas manus, ardorem senties, sine aliqua læsione manus. Quod autem Abraham chaos inter eos firmatum dixit, vel chaos, ut veteres codices habent, forte in re ita erat, vel perpetuam bonorum et malorum, dissimilitudinem post hanc vitam notat. Cumque dives rogaret, de mittendo Lazaro ad fratres suos, audivit, habent Moysen et prophetas. Unde et conjicitur quod Judæus fuerit, pro quo etiam forte Abraham vocavit eum filium, et ille ipsum patrem.

CAP. CIV. De villico iniquitatis.

Ad discipulos autem proposuit Jesus parabolam de villico iniquitatis (*Luc. xvi.*). Et est villicus propriæ villæ custos, sed hic accipitur pro œconomo. Hic timens amoveri et egere, clanculo fecit misericordiam cum debitoribus domini sui, ut, cum ejiceretur, memores beneficiorum, reciperent eum in domus suas. Et laudavit Dominus villicum iniquitatis, non quia inique, sed quia prudenter egisset. Est enim prudentia, quædam sibi in posterum providentia, et ex hoc quasi a minori intulit Dominus dicens : Si sibi in futurum providens, etiam cum dolo, laudatur, ergo « facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula, » quasi dicat : Quanto laudandi magis eritis, si provideritis vobis sine dolo. Mammona lingua Syra divitiarum, et mannos *Satanas*, qui opibus seducit. Quæ dicuntur iniquitatis, quia de iniquitate colligi solent. Unde vulgata sententia dicitur : Omnis dives, aut iniquus, aut hæres iniqui. Hoc quidam male intelligentes, rapiunt, ut bene dispensent. Sed qui offert sacrificium de substantia pauperis, idem facit, ac si victimet filium in conspectu patris. Vel potest sic exponi, quia Dominus in hoc verbo, et hic providet nobis, et in futuro, quasi dicat : Vobis servate de rebus vestris ad solatium vitæ. De superfluo facite vobis amicos. Quod enim ultra necessaria vitæ retinetur, nec proximi necessitatibus erogatur, pecunia est iniquitatis, id est contra æquitatem. In ea enim non servamus æquitatem, quam proximo debemus, quem scilicet sicut nos diligere tenemur. Et nota quod non omnes pauperes possunt nos recipere in æterna tabernacula, sed quia largimur his, recipiemur ab angelis; bonum est tamen eligere bonos pauperes, cum possumus. Et adjecit Dominus : « Servus sciens voluntatem domini sui, et non faciens eam, plagis vapulabit multis; qui autem non cognovit, vapulabit paucis (*Luc. xii.*) » Multi propter hoc avertunt aurem, ne audiant verbum Dei, sed hi non nescientes, sed contemptores judicantur.

CAP. CV. De denario diurno.

Tunc Dominus proposuit eis similitudinem de patrefamilias, qui conduxit operarios in vineam suam ex denario diurno (*Matth. xx.*). Cumque non nisi quinque horæ diei ibi numerentur, tamen omnes subintelliguntur sex ætates, tam temporis quam

hominis. In undecima enim quinta, et sexta ætas, A vel chillas intelligitur. In eadem quoque senectus, et decrepita. Identitas siquidem denarii eandem perpetuitatem notat. Nullius enim vita ibi brevior aut largior erit alia, sed idem « Deus omnia in omnibus (I Cor. xv), » notatur in ea. De murmure vero recipientium dici potest, quia ibi non erit murmur invidentium, sed admirantium de magnitudine præmi. Solet enim murmur quandoque accipi pro confusione vocum. Vel potest trahi murmur, ad statum præsentem. Interrogatio vero, cur pares fecisset in gloria, ad futurum. Causam enim dilationis Christi a gloria, pro qua potuerunt murmurare antiqui, tunc demum scient, quam nunquam sciverunt, scilicet ne sine vobis glorificarentur. Admirationem autem, eadem de causa cognita, expressit Dominus sub interrogative: « Annon licet mihi facere quod volo? » Post concludens parabolam ait: « Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi, » id est Judæi et gentes æquabuntur in ingressu regni cælorum, quia nullus intravit, usque in septimam ætatem quiescentium, quæ incipit plene in ascensione. In resurrectione quoque corporum, electi cujuscunque ætatis, vel temporis, vel hominis, æquabuntur, nisi forte pauci ante resurrexerint, quasi privilegiati: quidam tamen, quod in hac parabola legitur: « An oculus tuus nequam est? » et in fine: « Multi sunt vocati, pauci vero electi, » dicunt laborantes in vinea, omnes fideles cujuscunque temporis vel ætatis; quorum quidam C boni, alii vero mali, et vocant, accipientes cum murmare, malos, putantes se plus accepturos, et quia priores fuerunt in Ecclesia, vel tempore, vel dignitate, etiam plus aliis accepturos. De quibus Propheta dicit: « Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis (Psal. xc). » Et Dominus in Evangelio dicit se dicturum talibus: « Nescio vos (Math. xxv). » Quamvis etiam de eisdem videatur sermo fieri, id est de accipientibus denarium, tantum secundum regulam Ciconii de diversis illi agitur, scilicet de accipientibus et non accipientibus, sed putantibus se accepturos, sed nunc nec putabunt, nec accipient. Vel potest esse syneresis, quia si vellent primi murmurare posset rationabiliter murmur eorum comprimi.

*Additio 1. Quod licet incœperit per causam in passione, tamen consummata fuit in ascensione, ut æger, sumpta potione, causam sanitatis habet, sed nondum plene sanus est.

CAP. CVI. De hydroptico, et exhortatione ad humilitatem et misericordiam.

Et factum est, cum Sabbato manducaret panem in domo cujusdam principis Phariseorum, erat ante eum hydropticus (Luc. xiv). Est autem hydroptosis, aquosus humor, subcutaneus, de vitio vesicæ natus, cum inflatione et fetido anhelitu. Observabant autem Pharisei Jesum si Sabbato curaret. Cum quæsisset ab eis, si licet Sabbato curare? et tacuissent, apprehensum languidum sanavit. Post

A probavit licere curare, quia pecus lapsum in puteum die Sabbati extrahitur. Mirum autem erat, quod de curationibus in Sabbato eum arguebant. Habent enim in traditionibus suis, determinata operum genera circiter octoginta a quibus vacandum est Sabbato, inter quæ non est curatio, maxime quæ fit solo verbo, sicut Dominus sæpe curabat. Dicebat autem etiam ad invitatos parabolam: « Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco. » Contra superbiam Phariseorum humilitatem docebat. Et nota quod hoc non est parabola, sed potius exemplum unius operis humiliter faciendi. Quod quia ideo proponitur, ut ad similitudinem ejus cætera flant, parabola vocatur, quasi similitudo in exemplo. Illum autem, qui eum invitaverat, monebat ad misericordiam, dicens: « Cum facis prandium, noli invitare cognatos et divites, sed pauperes. » Non damnat amicorum invitationem, sed voluntatem luxuriose vivendi, vel edendi, et se invicem reinvitandi ex eo quod Dominus ait hic: « Retribuetur enim tibi in resurrectione justorum. » Et quidam de discumbentibus intulit: « Beatus, qui manducabit panem in regno Dei. » Erravit Cerinthus dicens, etiam corporalem ibi futuram refectionem, sicut homo creatus est immortalis, non tamen sine ciborum alimonia.

CAP. CVII. Quod in Encæniis voluerunt Judæi lapidare Jesum.

« Facta sunt autem Encænia in Hierosolymis, et hiems erat (Joan. x). » Encænia dicuntur, quasi enchænea, a neos, quod est novum, et sonat innovationes, et est ibi intentivum; quia subvectionem notat, quando scilicet aliqua domus, aut vas, aut vestis a communi usu ad celebrem et divinum usum subvehitur, quod Latinus dicit dedicationem. Tamen Hebræus vocat dedicationem, inchoationem usus novæ rei, ut cum primo inhabitamus novam domum, aut induimus novam vestem. Hic autem Encænia vocantur, festum dedicationis templi, quod annuatim fiebat. Hoc autem festum, non ad primam, vel secundam dedicationem templi spectabat, sed ad tertiam. Prima enim fuit in autumno, quia Salomon dedicavit templum decima die Septembris, et usque ad templi illius eversionem fiebant D quotannis duo festa eadem die, dedicatio scilicet, et expiatio. Cum vero reedificatum fuit templum a redeuntibus de Babylone, dedicatum est in vere 12 die Martii, id est 12 luna. Cum autem Antiochus Epiphanes polluisset templum sordibus idolorum, et profanasset utensilia ejus, Judas Machabæus, filius Asamonæi, de genere sacerdotali, mundavit templum, restituit utensilia in locis suis, et quasi dedicavit illud 25 die Decembris. Et hæc dedicatio, in diebus Jesus, observabatur in hieme. Forte adhuc hoc est festum Luminum apud Judæos, quia et Josephus testatur, etiam sub Machabæis vocatum hunc diem, diem Luminum. « Et ambulabat Jesus in templo in porticu Salomonis. » Nomine templi sæpe vocatur porticus templi, ut hic: lu

templum enim non ascendebant nisi ministri templi. Porticus ante illa dicebatur templum Sa'omonis, in quo solebat stare ad orandum, in qua in die dedicationis erexit columnam aream, supra huam oravit, flexis genibus, cum tamen Judæi soleant stare cum orant. « Et dixerunt Judæi: Quousque animas nostras tollis? si tu es Christus, dic nobis palam? » Ideo quærebant quia si se Christum diceret, tenerent eum, tanquam contra Augustum se erigentem. Ideo Christus responsum temperavit, dicens: « Loquor vobis, et non creditis; opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me. Cumque dixisset: Ego et Pater unum sumus, sustulerunt Judæi lapides, ut jacerent in eum. Cumque dixissent se velle eum lapidare pro blasphemia, quia, cum esset homo, Deum se faciebat, dixit: Quia Scriptura homines dicit deos, » ut ibi: « Ego dixi, dii estis, et filii Excelsi omnes (Psal. lxxxii). » Ergo multo magis, quem Pater miserat in mundum, dici potest Deus, cum tamen dicatur homo Deus, et verbum Deus, dissimiliter. Hac ambiguitate nominis iram eorum mitigavit. « Quærebant ergo eum apprehendere, et exivit de manibus eorum, et abiit trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans primum. »

CAP. CVIII. De resurrectione Lazari.

« Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania de castello Mariæ et Marthæ. Cum autem accepisset Lazarum infirmari per nuntium sororum ait: Infirmus hæc non est ad mortem (Joan. ii), » ad eum scilicet detinendum in morte, « et mansit in eodem loco duobus diebus, » quousque scilicet quadriduum impleretur. « Tunc ait discipulis: Eamus in Judæam iterum. Qui dixerunt: Judæi volebant te lapidari, et iterum vadis illuc. » Jesus autem dixit se esse quasi diem, et ipsos quasi duodecim horas, et ideo non erat eis timendum cum eo ire. Et nota quia si Judas adhuc erat bonus, tunc hora diei erat, et si jam malus pro Mathia, substituto ei, dictum est. Dicitur et aliter, quasi dicat: Putatis Judæos perseverare in voluntate me lapidandi. Sicut horæ mutabiles sunt, sic et affectus hominum. Et etiam sæpius mutatur in die cor hominis quam horæ. Et qui ambulat in die, id est in pace, sicut et ego, et vos, non offendit aliquem, et ideo securi eamus. Et addidit: « Lazarus mortuus est, et gaudeo propter vos, quia non eram ibi, » quia dum eis longe posita indicat, roboratur fides eorum. Rediit ergo Jesus in Bethaniam cum discipulis suis, et Martha occurrit ei extra castellum. Et advocata Maria, multis Hierosolymitis præsentibus, qui venerant ad consolandas sorores, venerunt ad monumentum, et ad vocem Jesu, non solum suscitatus est, sed prodiit licet ligatus insitit. Multi ergo de Judæis ad Phariseos abierunt, et nuntiaverunt quæ viderant, » et celebris erat sermo de eo apud Judæos. Multi enim jam ascenderant ad diem festum

ut sanctificarent se. Creditur enim hoc esse factum ea die qua legitur in Quadragesima, scilicet sexta feria ante. Isti sunt dies; prima scilicet die mensis primi, secundum legem.

* *Additio 1.* Bethania enim non distat a Jerusalem, nisi stadiis quindecim.

** *Additio 2.* Ecce duplex miraculum, scilicet quod mortuus resuscitatus est, et quod ad vocem Jesu libere ambulavit, quasi solutus.

CAP. CIX. Quod pontifices et Judæi conspiraverunt in Jesum.

« Collegerunt ergo pontifices et Pharisei concilium, et dicebant: Quid facimus? si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, et venient Romani, et tollent locum nostrum et gentem (Joan. xi). » Quasi dicerent: Venerabilis et sanctus haberi locus hic gentibus, quia Alexander, et Pompeius, et alii venerati sunt ipsum, et reges Persarum et Ægypti. Hic autem homo docet, sacra nostra abolenda et vana. Ergo Romani scientes opes templi, tollent eas, audientes, impune tollendas. « Tunc Caiphas, quia pontifex erat anni illius, quid faciendum esset eis decrevit, dicens: Expedi vobis, ut unus moriatur homo, et non tota gens pereat. » Et prophetavit utilem generi humano mortem Christi, licet nesciens. « Ab illa ergo die cogitaverunt eum interficere, » imo conduxerunt, ut inventus duceretur in Jerusalem. « Jesus ergo jam non palam ambulabat apud eos; sed abiit iuxta desertum in civitatem, quæ dicitur Ephrem. »

* *Additio 1.* Quia ergo jam destinatus erat morti, ab ipso Sabbato, quo collegerant concilium, inchoamus memoriam Dominicæ passionis, in hymnis maxime, et subticemus: *Gloria Patri*, in responsoriis, et in Introitu missæ, nondum tamen plene, quia nondum traditus erat Dominus in manus laicorum.

CAP. CX. De ultimo adventu Domini in Jerusalem.

(48-49) Factum est autem dum complerentur dies Assumptionis ejus, firmavit faciem suam, ut iret in Jerusalem. Assumptionem Jesu dixit Lucas, non solum tempus, quo assumi debebat de hoc mundo ad Patrem, sed etiam secundum præceptum de agno paschali, qui decima die mensis primi assumebatur de grege, et servabatur usque ad quartum decimum diem. In hunc modum Jesus decima die, id est in Ramis Palmarum venit ad locum passionis, et mansit in eo, usque dum passus est.

CAP. CXI. De decem leprosis.

« Et factum est dum iret in Jerusalem, transibat per mediam Galilæam et Samariam. Et in ingressu cujusdam castelli, occurrerunt ei decem viri leprosi dicentes: Jesu præceptor, miserere nostri, et responde: Ite, ostendite vos sacerdotibus, et dum irent, mandati sunt. Quorum unus, ut vidit se mundatum, rediit, et adoravit Jesum, magnificans Deum. Et hic erat Samaritanus (Luc. xvii), » qui

(48-49) De hoc ascensu omnes loquuntur, excepto Joanne.

non redierunt Judæi erant, in quo notatur perfidia A
Judæorum.

* *Additio 1.* Sola unitas Ecclesie cadit in faciem, adorans. Inde est quod in profestis diebus prostrati concludimus horas, si non ad terram, saltem super atratorium, ubi quatuor signantur: Infirmetas corporis, quia de pulvere sumpti; et infirmitas animi quia per nos non erigimur; et erubescencia, quia non audemus oculos levare ad cœlum; et prudentia, quia videmus ubi cadimus, id est in terrenis affligimur. Et videmus quare. In privatis orationibus quandoque, flexis genibus, ut Salomon, sed elevata facie, oramus, quasi dicamus: « Trahe me post te (Cant. 1). » Quandoque stantes, quasi dicamus: « In domum Domini lætantes ibimus (Psal. cxxi). » In primo ergo exprimimus conditionem nostram, B
in secundo desiderium, in tertio spem.

CAP. CXII. De Samaritanis negantibus hospitium Domino.

Dumque præmisisset nuntios in civitatem Samaritanorum, non sunt recepti hospitio (Luc. ix). Samaritani enim vivebant euntibus in Jerusalem adorare, quia dicebant in monte Garizim esse orandum propter prophetas. Et irati Jacobus, et Joannes dixerunt: « Vis, dicimus, ut ignis descendat de cœlo, et consumat eos? Et increpavit eos Dominus. » Hujusmodi vindicta, quæ laudatur in Elia, in his damnatur, quia ille ex charitate, hi ex ira hoc appetebant.

CAP. CXIII. De petitione filiorum Zebedæi.

Et assumens iterum seorsum duodecim ait: Ecce ascendimus Jerosolymam, et consummabuntur prophetie de Filio hominis (Matth. xx; Marc. x). Tradetur enim gentibus, et illudetur, et flagellabitur, conspuetur, crucifigetur, et tertia die resurget. Quod audientes filii Zebedæi, putantes imminere regnum Jesu in Israel, suggererunt matri suæ, ut peteret ab eo munus sine nomine, quo concesso, subderet: « Dic ut hi duo filii mei sedeant, unus ad dexteram, alius ad sinistram in regno tuo. Jesus autem non respondit matri, sed petentibus per matrem: Nescitis quid petatis, » quasi diceret: Prælationem queritis in cœlo, quæ nulla erit ibi. Et male queritis: rognare enim vultis, qui non meruistis: « Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Aut baptismum, quo ego baptizari? Dicunt ei: Possumus. » Calix * passionem, baptismum mortem signat, et dicitur ad similitudinem lanæ intinctæ. Sicut enim lana intingitur, et accipit alicujus coloris dignitatem, sic nos in mortem, descendimus corporales, et resurgemus spirituales. Calix ad litteram scyphus est quo calidam sumimus potionem. Macrobius Theodosius dicit, scyphum esse, quem invenerunt Cilices **, et dixerunt cilicem, qui nunc mutata littera i in a dicitur calix. Cassiodorus super psalmos dicit, calix dicitur passio, quia cum mensura bibit: « Fidelis enim Deus, qui non sinit nos tentari supra id quod possumus (I Cor. x). » Est enim calix scyphus,

cum quo mensurate distribuitur potus libentibus. Et secundum hanc distinctionem calicis, et baptismi recte subdidit Dominus: « Calicem quidem meum bibetis, » et tacuit de baptismo. Joannes enim non martyrium, sed passiones multas circa mortem sustinuit. Alii tamen, et calicem, et baptismum pro eodem accipiunt, scilicet pro martyrio. Et dicunt Joannem animo fuisse martyrem, quia animo non defuit martyrii, et in ferventis olei delium missus est. In hunc modum Hieronymus dicit de monachis: Monachi debent habere puritatem martyrum, siquidem, et ipsi martyres sunt. Addiditque Jesus: Sedere autem ad dexteram, vel ad sinistram, non est meum dare vobis, subaudi, talibus, quales vos estis, quia estis ambitiosi. Vel vobis, quasi pro nobis, id est quia propinqui mei estis. « Non enim personarum acceptor est Deus (Act. 1), » ut scilicet personatum aliquem observet sine meritis in dando salutem æternam. Et cum indignarentur decem de duobus fratribus, docuit Dominus hos et illos, non venturos ad regnum, nisi per humilitatem et dedit se in exemplum eis dicens: « Filius hominis non venit ministrare, sed ministrare. » Quia enim homo cecidit per superbiam, per aliam viam redire oportet eum in regionem suam. Ad quod significandum dominus papa in processionibus redit per aliam viam, ab ea per quam egressus est.

* *Additio 1.* Calix est scyphus quo calidam sumimus potionem, id est potum, qui calefacit, ut vinum, cerevisiam, medonem, et hujusmodi, quæ calefaciunt corpus humanum. Scyphus dicitur vas, quo sumimus potum, cibo infunditur tantum ad mollificandum; sicut est aqua simplex, quæ non nutrit, sed soliditatem cibi per membra deportat. Hæc est propria differentia inter scyphum et calicem.

** *Additio 2.* Item Cilices populi sunt, quorum terra calidissima est, qui invenerunt quoddam genus contra calorem, quod Græce *cilicos* dicitur, et per mutationem i in a dictum est *calicos*.

CAP. CXIV. De Zachæo et cæco prius illuminato.

Et antequam ingrederetur Jericho illuminavit cæcum unum et ingressus perambulabat Jericho (Luc. xviii). Zachæus autem princeps publicanorum, quia pusillus erat, ascendit arborem sycomorus ut videret Jesum transeuntem (Luc. xix). Sycomorus ficus fatua dicitur, in foliis moro similis, in aliis similis ficui. Unde dicitur quasi sycomorus, sed altitudine præstans, unde et a Latinis celsa nuncupatur. « Dixit ei Jesus: Zachæe, descende, quia hodie oportet me in domo tua manere. Et descendit, et excepit illum gaudens in domum suam. » Tunc Zachæus dimidium bonorum suorum dans pauperibus, dimidium retinuit, ut inde redderet his quos defraudaverat, in quadruplum, quæ in duplum vel quadruplum restituebantur, secundum legem, sicut supra dictum est. « Et ait Jesus: Hodie huic domni salus facta est, eo quod ipse Zachæus fi-

lius sit Abrahæ factus, » scilicet non natus, id est A non secundum carnem, sed fidem.

* *Additio 1.* Salus sit Zachæo descendenti. Judæi adhuc in sublimi stantes orant, majores primas cathedras habent in synagogis eorum. Ecclesia descendit, et majores in choro, in processionibus posteriores fiunt.

CAP. CXV. *De duobus cæcis Jerichontinis.*

Et, egrediente eo Jericho, secuta est eum turba multa (*Marc. x*). Pauci enim non audebant ingredi desertum propter latrones. Et ecce duo cæci sedebant secus viam, ex quibus unus Bartimæus erat, id est Timæi filius. Qui cum clamarent : Fili David, miserere nostri, et cum increparentur ut tacerent, magis clamabant. Stetit Jesus, et illis ad se vocatis tetigit oculos eorum, et confestim viderunt, et secuti sunt eum.

CAP. CXVI. *De alabastro unguenti.*

Jesus ergo ante sex dies Paschæ venit in Bethaniam, Sabbato scilicet ante Ramos Palmarum, quæ dies sexta erat ante Pascha, si numeremus ipsum, et diem Paschæ cum quatuor interpositis, et erat in domo Simonis leprosi (*Matth. xxvi*; *Marc. xiv*; *Joan. xii*). Simon fuerat leprosus, et a Domino sanatus, sed tamen adhuc pristinum nomen manebat, sicut et adhuc dicitur Matthæus publicanus. Multi- que Judæorum venerunt illuc, qui convenerant ad diem festum non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum suscitatum viderent. Cogitaverunt ergo principes sacerdotum, ut Lazarum interficerent. Cece- runt autem ei cœnam, et Martha ministrabat, et Lazarus unus erat discumbentium. Qui, ut ait Augustinus de verbis Domini, convivis interrogantibus loca pœnarum, et sedes inferni, diligenti narratione indicavit. Et ita inferni longis temporibus ignorati, tandem invenerunt proditorem. Maria ergo habebat alabastrum unguenti nardi, id est pyxidem de alabastro plenam unguento nardi. Sicut enim dici- mus scyphum vini, scyphum lactis, et hujusmodi, sic dicitur hæc habens alabastrum unguenti. Et est genus marmoris candidi, et perlucidi variis coloribus intertincti, quod incorrupta servat unguenta. Nardus autem est frutex aromatica, crassa radice; sed brevi, nigra et fragili, cypressini odoris, folio per- parvo, densoque, cujus cacumina in aristas se spar- gunt. Pigmentarii spicas, et folia nardi celebrant, unde ad commendationem unguenti, ait Marcus, spicati pretiosi. Erat enim de nardo Indica. Alia enim genera nardi vilia sunt. Joannes qualitatem expressit, dicens : Libram unguenti nardi pistici *, id est fidelis. Pisteuo enim *credo*, et pistis *fides* dicitur, nulla scilicet adulterina admistione corrupta. Quidam tamen pisticum dictum a loco putant. Fregit autem, vel aperuit Maria alabastrum, et effudit unguentum super caput Jesu, et etiam unxit pedes ejus, et extersit capillis suis, et domus impleta est ex odore unguenti. Et quia eadem die Maria fovit pedes Domini unguento, in memoriam hujus rei, eodem Sabbato dominus papa dicitur multis erogare

pauperibus. Hic enim pedes Domini, sedentis in cœlo, adhuc sunt ambulantes in terra. Cujus largi- tionis occupatione ea die non egreditur ad aliquam ecclesiam, cum cæteris diebus Quadragesimæ sta- tionem ** faciat ad celebrandum missam. Inde est quod in antiquis gradualibus legitur in Rubrica. Sabbatum vacat, quia dominus papa eleemosynam dat. Et in *Romano capitulari Evangeliorum*, ser- vi, datur fermentatum consistorio Lateranensi. Nec moveat te, si ob aliam causam inveneris dictas Do- minicas vacantes. Indignabatur autem Judas Isca- riores, quasi deperdito unguento, cum posset vendi trecentis denariis, et dari egenis. Erant et alii in- digne ferentes et dicentes : « Utquid perditio hæc unguenti facta est? » Isti quidem propter pauperes indignabantur, quibus forte verbis Judæ persuasum erat. Judas vero propter lucrum, quia sur erat, et loculos Domini habens, quæ mittebantur portabat, id est non solum ferebat, sed asportabat. Habebat enim uxorem et filios, sicut scriptum est de eo : « Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua, etc (*Psal. cxxiii*). » Uxori ergo et filiiis dabat quæ sura- batur. « Et ait illis Jesus : Quid molesti estis huic mulieri? Bonum opus operata est in me, ad sepe- liendum me fecit. » Quasi dicat : Non est perditio, sed officium sepulturæ. Joannes ait : « Sine illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud. » Marcus quasi exponens hoc ait : « Quod habuit, » id est quod potuit, « hoc fecit, prævenit enim ungere corpus meum in sepulturam, » subaudi, ponendum; quasi dicat : Sine ut faciat vivo, dum potest, quod volet facere mortuo, sed non poterit. Et forte a Spiritu sancto, licet nesciens, sic præoccupavit unctionem sepulturæ mulier. « Tunc dixit Jesus : Opus hoc memorandum ubicunque prædicaretur evangelium hoc, » et bene dixit evangelium hoc. Nondum enim scripta erant Evangelia.

* *Additio 1.* Vel pistici, id est misti, de spicis et foliis confectum, quod est pretiosius, ut dixit Beda super Marcum. Et forte pixis misturam sonat, inde *pixis, pixidis*.

** *Additio 2.* Legitur tamen in quibusdam sacra- mentis, statio ad Sanctum Petrum. Et potest dici vacans, quia non habet propriam antiphonam ad introitum, sed pridiana repetitur.

CAP. CXVII. *De maledictione ficus, et sessione super asellum.*

Mane autem facto ascendebat Jesus Jerosoly- mam, et discipuli ejus cum eo (*Matth. 21*; *Marc. xi*; *Luc. xix*; *Joan. xii*). Et cum venisset Beth- phage, qui erat viculus sacerdotum, et in latere montis Oliveti, misit duos de discipulis in castel- lum, quod contra eos erat, id est in Jerusalem, ut adducerent ei asinam, et pullum ejus, qui erant al- ligati in bivio, et si quis contradiceret, dicerent Dominum his opus habere. Asina hæc dicitur fuisse communis pauperibus, qui propria jumenta non habebant. Cumque quis in ea operatus fuerat pabulum dabat ei, et pullo qui pariter ad opera cœm-

munia nutriebatur. Nondum enim quisque ascenderat eam, et ob ejus ita commune obsequium, quidam eam dictam subjugalem putant, quasi omnium dominio expositam. Sed Græcum nomen est *subjugalis*. *Asina* enim Latine, Græce dicitur *subjugalis*. Et utrumque nomen ob eandem causam institutum est. Hoc enim jumentum primum irsedit homo, et a *sedendo* asinum Latinus dixit, et Græcus *subjugalem*. Hi autem duo missi fuisse creduntur Petrus et Philippus, ad significandum, quia ipsi primum adduxerunt gentes ad Jesum, Petrus Cornelium, et domum ejus, Philippus Samariam (50). In hoc itinere dum ascenderet Jerusalem, putamus eum esurisse, et accessisse ad ficum, et cum non invenisset in ea nisi folia, et non fructum, ait: « Nunquam amplius ex te exeat fructus; et statim aruit. » Quod tantum in signum Syu gogæ, maledictæ et arefactæ, perversæ scilicet mendacitatis, fecit Jesus. Non enim quærebat fructus ex ea cum nondum tempus ficuum erat, quod licet apud Matthæum legatur sequenti die factum; Marcus quoque dicat, alia die cum exiret a Bethania, esuriit, putamus recapitulando dictum esse. Marcus enim narrat hoc factum esse ante ejectionem vendentium de templo, quam constat die Dominico factam. Nec ob aliud tamen, hunc ordinem Marci sequimur, nisi quia post Matthæum scripsit. Sive autem Matthæus secunda feria dicat factum, recapitulando, sive Marcus ante ejectionem præoccupando, quia de facto non est questio, de die arbitrio legentis relinquinus. « Euntes autem discipuli fecerunt sicut præceperat eis Jesus. Et ponentes vestimenta sua super pullum, eum desuper sedere fecerunt. » Marcus, Lucas et Joannes non dicunt eum sedisse, nisi super pullum. Zacharias quoque propheta dixit: « Sedens super pullum asinæ (Zach. ix). » Matthæus dicit eum sedisse super asinam et pullum. Quod licet brevis esset via, fieri tamen potuit, ut primo insedisset pullo, et forte quia nondum dominus et lascivus erat, descendit, et insedit asinæ, quod si super pullum tantum, Matthæus tamen super utrumque posuit, quia utrumque fieri potuit in mysterio. Quod autem hoc prophetatum fuerat per Zachariam de Jesu, non cognoverunt discipuli, donec glorificatus fuit Jesus.

Cap. CXVIII. *Quod gloriose susceptus Dominus flevit super civitatem.*

Et cum appropinquasset Jesus ad descensum montis Oliveti, multi descendentium cum eo substernebant vestimenta sua in via, alii cædebant ramos de arboribus, et sternebant in via (Matth. xxi; Marc. xi; Luc. xvi; Joan. xii). Turba autem multa, quæ convenerat ad diem festum, et pueri, et plebecula Hierosolymorum tollentes ramos olivarum, processerunt ei obviam. Et qui præcedebant, et qui sequebantur clamabant: Osanna filio David. Et est Osanna verbum Hebræum, compositum ex corru-

pto et integro. Osi enim sonat *salva*, vel *salvifica*. Anna est interjectio obsecrantis, sicut *papa* admirantis. Quæ quia in Latino eloquio non habetur, pro ea posuit Hieronymus noster *obsecro*. Est ergo Osanna, quasi osi anna, *salva obsecro*. Et est una dictio, ut diximus, vel duæ per elipsim, id est per elisionem, vel per subtractionem unius litteræ, quæ est *i* prolata. Vel est una dictio, et construitur ita, dicentes: « Filio David Osanna, » id est *salva obsecro*; vel sunt duæ dictiones, et tunc legitur ita, dicentes: « Osanna, o filii David. » Et post, convertendo sermonem inter se, dicebant: « Benedictus qui venit rex in nomine Domini, » subaudi *sit* vel *est*, et benedictum quod venit regnum patris nostri David, quasi dicat: Hic est de quo dictum est: « Dabit illi Dominus sedem David patris ejus (Luc. i). » Et iterum, convertentes verba ad ipsum, dicebant: « Osanna in excelsis, quia licet forte petebant sublimitatem regni terreni, tamen propheticè nescientes eum Regem cæli et angelorum prædicabant. Et quidam Pharisæorum de turba dicebant ei, ut increparet discipulos. Quibus respondit: « Hi si tacerint, lapides clamabunt (Luc. xix), » quia in passione his tacentibus præ timore, petræ scissæ clamaverunt eum Dominum mundi. « Et, ut appropinquaret Jerusalem, flevit super civitatem, dicens: Quia si cognovisses, et tu, subaudi *fletes*, quia circumdabant te inimici tui vallo, et non relinquunt in te lapidem super lapidem, quasi dicat: Si cognosceres ruinam tuam futuram, et causam ejus, quæ abscondita sunt tibi in hac die, quæ ad pacem tibi est, fletes. Quod autem illa Jerusalem prior funditus eversa sit apparet, quia locus Calvariæ, qui tunc erat extra eam et sepulcrum modo sunt in ea. Helius enim Adrianus eam penitus eversam reparavit, mutavitque locum et nomen, vocans eam Heliam. Merito autem eam perituram dixit Dominus, quia, cum milvus et hirundo cognoscant tempus suum (Jer. viii), ipsa non cognovit tempus visitationis suæ. « Et cum intrasset urbem, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic? Turbæ autem dicebant esse Jesum prophetam a Nazareth. » Memoriam hujus processions Dominicæ semel quotannis recollit Ecclesia. Egrediuntur enim fideles cum ramis quasi obviam Domino extra muros civitatis, et vadunt usque ad crucem aliquam, in qua ramos, quos gestant, affligentes deponunt, quasi diceret Ecclesia: « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi! » (Gal. vi.) Ideo autem orando eunt usque ad crucem, quia sic ostenditur eis non esse sperandum in quantalibet gloria mundi, quia extrema gaudii luctus occupat (Prov. xiv). Pro eadem significatione in illa die, gaudii processions subditur evangelium Dominicæ Passionis. Forte quia et Dominus exultationi inseruit lamentum suum, et nos processioni passionem, quia passio fuit causa eversionis, pro qua flevit. Ecclesiæ

(50) Patet de Philippo Act. viii, et de Petro, Act. x.

quidem illæ, quæ eadem die Dominicalem processionem isti præmittunt, rectius faciunt, quia non pro ista illa est dimittenda. Similiter illæ quæ pontifici suo, extra urbem posito, in prædicto loco crucis ei occurrunt, et ipso populum præcedente, in civitatem regrediuntur, ordinatius faciunt.

CAP. CXIX. De secunda ejectione ementium et vendentium de templo.

« Et intravit Jesus in templum (*Luc. xix.*) » Deinde ostendit ruinam urbis, pro qua flevit, maxime ex sacerdotum culpa processuram. Sacerdotes enim, avaritiæ suæ consulentes, in porticibus templi hostias vendebant cujusque generis, ne venientes de longinquo, nil offerrent, si hostias præsto non invenirent. Et ne etiam pauperes, qui nihil secum attulerant, excusationem prætenderent pecuniæ non habitæ, posuerunt ibidem nummularios, qui mutuan sub cautione darent pecuniam. Sed quia lex non patiebatur, ut a fratribus suis usuras acciperent, excogitaverunt, ut collibistas facerent. Collibias enim apud eos dicuntur vilia manuscula, ut ciceris, et uvæ passæ, et pomorum diversi generis, quasi quod in nummo non licebat in talibus liceret. Quod prohibuit Ezechiel (*cap. xxii*) dicens : « Usuram, et omnem superabundantiam non accipietis. » Sic et hodie quidam sub nomine charitatis usuram palliant. Et facto flagello de funiculis, eiciebat vendentes et ementes cum hostiis suis de templo et mensas trapezarum evertit, et dixit ne domum Patris sui, quæ erat domus orationis (*Isa. lvi*), facerent speluncam latronum. Nec sinebat vas aliquod nisi Deo dicatur transferri per templum. Et tradunt quidam, quia quidam fulgur radiosus egrediebatur ex oculis ipsius, quo territi sacerdotes et levitæ non poterant ei resistere. Secundum hoc recte faciunt qui cereas faculas in ecclesiis vendi non permittunt, nisi forte quia maxime pro mysterio fecit hoc Dominus. « Et accesserunt ad eum cæci, et claudi in templo, et sanavit eos.

**Additio 1.* De audibus, et quasi oratione exhibita die Dominica, omnes evangelistæ consentiunt, ejectionem vero eadem die factam Mathæus, et Lucas tradunt. Marcus vero sequenti die factam tradit. Forte illis duobus diebus iterato facta est. Similiter forte Ecclesiæ laudes sequenti die iteratæ, quia Glossa super Exodum dicit sequenti die factas, super illum locum, ubi agit de Agno decima die tollendo, et ita, inquit, non est objectio, secundum Bedam, de maledictione ficulnæ, quam dicit Marcus factam ante ejectionem vendentium. Nam et ejectio secunda die facta est, ut habet series Marci. Et sic, inquit, omnia plana sunt.

CAP. CXX. De excitatione templi in triduo.

« Et admirantes principes sacerdotum et Scribæ, dixerunt ei : Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? » (*Joan. ii.*) Quasi dicant : Significasne aliquid hoc opere inusitato? Vel potius : Non credimus tibi hoc licere, ergo ostende nobis signum,

A quo credamus tibi hoc licere. Et respondit : « Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Illi autem dixerunt : Quadraginta sex annis ædificatum est templum hoc, et in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui. » Salomonicum templum septem annis completum est. Secundum autem templum sub Cyro triginta annis ædificatum est, sed non super terram, nisi quantum sacerdotes poterant, usque ad medietatem dorsi superinniti. Finitimæ enim gentes ædificationem impediabant. Post intermissum est opus ad imperium Cambyses septem annis, et post uno anno sub duobus Magis, iterum uno anno sub Dario filio Hystaspis, secundo autem anno regni ejus recepta licentia ab eo, in sex annis consummatum est opus. Quod legitur, hunc numerum dierum formationi Domini corporis congruisse, quantum ad distinctionem membrorum, non ad formationem dictum est. Ab hora enim conceptionis simul formata fuerunt omnia membra, non per intervalla sicut hominis puri, sed forte etiam si viderentur, non ita possent distingui, usque ad tantum tempus. Hoc autem non dixit Jesus imperando, vel consulendo, vel hortando, sed prædicando et est « Solvite, » id est solvetis.

**Additio 1.* Templum Domini, quomodo est, et Bethel dicitur, quis ædificaverit nescitur. Quidam autem dicunt ædificatum ab Helena post crucis inventionem. Quidam ab Heraclio, cum de Persida triumphans crucem retulit. Quidam a Justiniano Augusto. Quidam a quodam rege Ægypti nomine Allachibis, id est *summi Dei*.

CAP. CXXI. De duobus minutis viduæ.

Et respiciebat divites, qui mittebant munera sua in gazophylacium (*Marc. xii; Luc. xxi*). Phylaxe Græce, Latine *servare* dicitur, gaza lingua Persica *opes*. Erat autem arca, desuper foramen habens, posita ad dexteram ingredientium circa altare, in qua mittebatur pecunia offerentium ad sartatecta templi restauranda, et servabatur. Tamen erat ibi quædam specialis arca, in qua soli sacerdotes mittebant donaria sua, quæ vocabatur corbanam. Et erat ibi tertia, in qua rex, vel principes tributum mittebant, quæ dicebatur musac. Tamen quidam aliter distinguunt, quia quandoque legitur musac Sabbati. Et dicunt in illa arca tantum reponi oblationes solemnium dierum, et quia corbam *rotum* sonat, dicunt in corbanam reponi votiva. In gazophylacio aliorum dierum munera, et spontanea. Tamen quælibet earum generali nomine gazophylacium dicebatur, et etiam locus, in quo erant positæ. Unde habetur : « Hæc locutus est Jesus in gazophylacio (*Joan. viii*). » In Ezechiele (*cap. xliv*) quoque thalami sacerdotum dicuntur gazophylacia. « Vidit autem, et quamdam viduam pauperculam, mittentem æra minuta duo, » quod est quadrans, id est duos æreos nummulos, valentes quartam partem sicli, scilicet obolos quinque, et dixit eam misisse

plus quam omnes, quia totum victum miserat, alii A vero ex superabundanti sibi.

CAP. CXXII. *De Phariseo et publicano.*

Dixit autem ad quosdam, qui in se confidebant, tanquam justi, pro operibus suis exterioribus, et aspernabantur ceteros, parabolam de Phariseo, et publicano. Et intulit, quia « omnis, qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur (Luc. xviii). »

CAP. CXXIII. *Quod Dominus pernoctavit in Bethania.*

Et cum vespera jam esset hora, rediit in Bethaniam, et ibi mansit. Erat enim diebus docens in templo, noctibus exiens morabatur in Bethania. « Et omnis populus manicabat, » id est mane properabat ad eum « in templo audire eum (Luc. xxi). » Et multi sequebantur eum, et curabat eos. Unde et B Joannes (cap. ii) ait : « Cum esset Jerosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa, quæ faciebat. » Similem curationem refert Matthæus canone, et Marcus in illius concaonico.

*Additio 1. Quia cum Dominus tota die laborasset prædicando eis, non invenit, qui cum nocte recipe- ret hospitio.

*Additio 2. Ideo tota illa septimana pœnosa dicitur, quia per totam illam laboravit Dominus recreando, sicut per primam mundi hebdomadam omnia creando.

CAP. CXXIV. *De voce Patris ad Jesum, qua n quidam putaverunt tonitruum.*

« Venerant autem quidam gentiles, ut adorarent in die festo, et dixerunt Philippo : Domine volumus videre Jesum. Qui, assumpto Andrea, dixit hoc Jesu. Et respondit Jesus : Venit hora, ut clarificetur Filius hominis (Joan. xii). » Quasi dicat : Plenitudo gentium creditura est, quod tamen post passionem futurum insinuavit, dicens : « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. » Et quia grano frumenti, se comparavit Christus, mos est Ecclesiæ de hoc grano tantum conficere corpus Jesu. Et addidit : « Qui odit animam suam, » id est vitam, « in hunc mundo, in vitam æternam custodit eam, » id est vivet æternaliter. « Si quis mihi ministrat me sequatur, et in æternum mecum erit. » Nunc anima mea turbata est, et quid dicam : « Pater, salvifica me ex hac hora. Pater clarifica Filium tuum. Et venit vox de cœlo : Et clarificavi, et iterum clarificabo, » id est clarum genui, nec desistam. Vel secundum hominem clarificavi in baptismo, in transfiguratione, clarificabo in resurrectione, et ascensione, et judicio. « Et dicebant quidam, tonitruum factum. Alii quod angelus locutus est ei. Et ait Jesus : Propter vos hæc vox facta est, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras, » id est princeps amatorum mundi perdet potestatem post se trahendi. « Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum, » id est ex omnibus partibus mundi. Et cum intel-

lexisset crucifixionem, quæ forte usualiter ab eis dicebatur exaltatio a terra, quasi opposuerant ei, quod si exaltaretur, non esset Christus. Audierant enim ex lege, quia Christus manet in æternum, quod non determinans, dixit, quia modicum lumen in eis erat.

*Additio 1. Quia cum diabolus habuisset munum trahentem et impellentem, trahentem amisit, impellentem habet, hoc significatur per draconem, qui cum aliis tribus diebus in Ascensione portatur ante processionem, in secundo die sequitur.

CAP. CXXV. *De filio, qui se negavit iterum in vineam et ivit.*

Et cum vespera facta esset, redibat in Bethaniam, et iterum rediens diluculo tertii Sabbati in templum, docebat populum. Et accesserunt ad eum principes sacerdotum dicentes : « In qua potestate hoc facis? » (Matth. xxi; Luc. xx; Marc. xi.) Quasi dicant : Quid est quod ejicis de templo, quid vis, cum sis ostiarius, et doces, nobis inconsultis. Jesus autem oppositionem tradidit oppositioni, non solutionem « Interrogo et ego vos : Baptismus Joannis ex Deo erat an ex hominibus? » quasi dicat : Quia certum est, quod ex Deo debetis credere Joanni de potestate mea. Quod quia dixerunt se nescire, quod tamen sciebant, noluit eis aperire de se veritatem. Quod autem aperienda erat veritas aliis, et non ipsis, et quare, indicavit per parabolam duorum filiorum, quorum uni dixit pater : « Vade in vineam, » et respondit, « nolo, tamen post ivit. Dixitque alii pater : Vade in vineam, » qui ait : « Vado, et non ivit. » Et cum quæsisset Jesus, quis eorum fecerit voluntatem patris? dixerunt : « Novissimus, » tergiversando, nolentes dicere veritatem. Veteres codices habent : « Primus, » intelligentes pro ipsis dictum. Unde Jesus subdit : « Publicani et meretrices præcedent vos in regno Dei. »

CAP. CXXVI. *De cultoribus vineæ sanguinariis.*

Iterum proposuit eis parabolam, de patrefamilias, qui plantavit vineam, et locavit eam agricolis (Matth. xxi; Marc. xii; Luc. xx). Qui missos servos, ad recipiendum fructus, occiderunt, sicut Isaiam serraverunt, Ezechielem tractum per aspera excerebraverunt, multos lapidaverunt. Et mittens pater filium, ait : « Forsitan verebuntur filium meum. Dicamus Ario et Eunomio. » Ecce Pater dicitur ignorare, et quidquid pro Patre responderunt, hoc intelligant pro Filio, qui se dicit ignorare consummationis diem. Quem cum vidissent agricolæ dixerunt : « Hic est hæres, » quia sacerdotes sciverunt illum venisse. Cui Pater dixit : « Dabo tibi gentes hæreditatem tuam (Psal. ii), » et apprehensum filium ejecerunt. Quid ergo illis faciet dominus vineæ. Et dixerunt secundum Lucam : « Absit! » Intelligentes, quod Messiam occiderent. Matthæus dicit eos dixisse : « Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis. » Hoc autem non dixerunt voce, sed in conscientia. Quod autem Judæi hoc facturi erant probavit Dominus, quia sic

prophetatum erat ibi : « Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, etc. »

Additio 1. Videtur Pater ignorare rei eventum. Forte dicitur pater ignorare, quod facit nos ignorare, et facere, quod facit nos facere.

CAP. CXXXVII. De lapide angulari.

Ad litteram traditur, fuisse paratus lapis ad templi ædificium, nec tamen congrue in eo poni potuit, donec consummato opere in angulo sursum positus est, ita congrue quod mirarentur omnes, nec præter significationem factum intelligerent. Hic est Christus, qui fundamentum est ita, quod structuræ supereminet.

« Quod cum audissent sacerdotes et Pharisæi voluerunt eum tenere, sed timuerunt turbas (Matth. xxi). »

CAP. CXXXVIII. De invitatis ad nuptias, et non habentibus vestem nuptialem.

« Et dixit eis iterum in parabolis : Simile factum est regnum cælorum regi, qui fecit nuptias filio suo, qui cum iterato misisset ad invitatos, ut venirent, et excusantes se nolissent venire, misit servos suos, ut undecunque vocarent convivas. Et induxerunt bonos, et malos, debiles, et claudos (Matth. xxii). » Debilitas enim corporis neminem excludit a regno, imo sæpe quasi compellit. Et intravit rex, ut videret discumbentes, quod erit cum venerit ad iudicium. Tota enim Trinitas iudicabit, id est, reddet pro meritis. Et qui invenietur in Ecclesia sine veste nuptiali, id est charitate, mittetur in tenebras exteriores, id est localiter extra ipsum positus, quia habuit in se ipso interiores. Potest etiam dici de tenebris mentis, quas quidam habent interiores, id est in Ecclesia. Alii exteriores extra Ecclesiam, scilicet ut infideles, et hæretici. Tunc ergo exterius projiciuntur mali ecclesiastici, ut habeant partem cum infidelibus.

CAP. CXXXIX. De Herodianis, et tributo reddendo.

Tunc inierunt Pharisæi concilium, ut caperent Jesum in sermone, et miserunt discipulos suos cum Herodianis; venerat enim Herodes tetrarcha ad diem festum, et gentiles milites secum adduxerat (Matth. xxi; Marc. xii; Luc. xx). » Vel de antiquis militibus Herodis Ascalonitæ adhuc supererant isti, qui venientes ad Jesum dixerunt : « Licet dari census Cæsari, an non? » Jam enim dubitatio erat inter Judæos de tributo reddendo, pro quo etiam post Romani insurrexerunt in eos. « Et ait Jesus : Quid me tentatis, o hypocritæ? Ostendite mihi numisma census. Numisma est inscriptio in nummo, quæ etiam moneta dicitur, per quam nummi discernuntur. Hic autem pro ipso nummo ponitur. Et est : Ostendite mihi nummum, qui pro censu capitis datur. Dumque quæsisset de imagine cujus esset, et dixissent : Cæsaris, Tiberii scilicet, intulit : « Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, » tributa scilicet communia, « et quæ sunt Dei Deo », scilicet primitias, decimas et oblationes.

CAP. CXXX. De septemvira muliere.

In illa die accesserunt Sadducæi, qui resurrectio-

A nem non credentes, suggillabant Pharisæos, quærentes de septemvira muliere cujus esset in iudicio? (Matth. xxi; Marc. xii; Luc. xx.) Quod vel ipsi conflinxerant, quia erat possibile, vel in re forte evenerat. Qui cum eandem quæstionem proposuissent Jesu, respondit : « In resurrectione non nubent mulieres, nec nubentur viri ab eis, » id est non ducent, quia homines immortales non egebunt propagatione, et est Græco idiomate dictum nubentur. Futuram autem resurrectionem probavit ex verbis Domini, quæ dixit Moysi in rubo : « Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob (Exod. iii); » quia isti prophetas non recipiebant, evidentibus eorum testimoniis, non potuit uti contra eos. Est autem probatio talis. Ipsi putabant animas interire cum corporibus. Hac autem auctoritate probatur, animas vivere post corpora. Alioquin si homo moriens, penitus in nihilum redigitur, tunc dixit Deus, se Deum esse nihili. Manentibus ergo animabus post mortem, recolligi potest, quia corpora resurgent, ut cum eis recipiant animæ, quod cum eis meruerunt. Alioquin frustra incorporantur.

CAP. CXXXI. De mandato primo; et secundo in lege, et sauciato a latronibus.

« Pharisæi autem videntes, quia silentium imposuisset Sadducæis, convenerunt in unum. Et accessit unus legis doctor tentans eum, et dicens : Magister, quod est mandatum magnum in lege? Et ait Jesus : Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est (Matth. xxi; Marc. xii; Deut. vi; Luc. x). » Hoc non est de mandato, sed præstendit de quo datum est, quod tale est. « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua. Secundum autem simile est huic : Diliges proximum tuum sicut te ipsum. » De te simili Deo, hoc secundum est mandatum. Homo enim imago Dei est. Et respondit Scriba : « In veritate dixisti, et hoc est majus omnibus holocaustis » Patet inter Pharisæos et Scribas fuisse quæstionem. Quidam enim opera legis præferebant dilectioni. Alii contra, eo quod ante legem plures placuerunt Deo per dilectionem sine omni sacrificio. Primum autem, et secundum mandatum dicitur, quantum ad ea de quibus mandatur. « Cui Jesus ait : Hoc fac, et vives. Ille volens justificare seipsum ait ad Jesum. Et quis est meus proximus? » Cui Jesus ostendit, omnem misericordiam facientem esse proximum, et specialiter ipsum Dei Filium, proponens parabolam sauciati, qui incidit in latrones. Nec distabat hæc parabola multum a re facta, quia in illo deserto sæpe latrones sanguinem fundebant. Unde et ab Adommin, quod et *sanguinem* sonat, vocabatur. « Erat autem omnis populus suspensus, et audiens Jesum. »

CAP. CXXXII. De confutatione Pharisæorum per auctoritatem David.

« Congregatis Pharisæis, interrogavit eos Jesus : Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicunt ei David. Et ait illis : Quomodo ergo David

vocat eum Dominum suum, dicens : « Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis ? » (*Psal.* cii.) Si David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est ? (*Math.* xii; *Marc.* xii; *Luc.* xi.) Quasi dicit : Vos putatis Christum futurum purum hominem, ergo quando erat David, nondum erat Christus, nec ergo erat Dominus David. Mentitus est ergo David, et perperam locutus est. Potius enim patres sunt, et dicuntur domini filiorum, quam filii parentum. Judæi somniant hunc Psalmum scriptum in persona Eliczer, qui post eadem quinque regum, ait : « Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, » sed sequentia psalmi non concurrunt.

CAP. CXXXIII. *De doctoribus Pharisæis audiendis, non imitandis.*

« Tunc locutus est Jesus ad turbas et discipulos : Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi. Quæ dicunt facite, quæ faciunt nolite facere (*Math.* xxiii). » Non sanctificat locus hominem, sed homo locum. Non omnis sacerdos sanctus, sed omnis sanctus sacerdos. Doctrinam accipiamus, non mores, apibus herbæ necessariæ non sunt, sed flores. Et addidit : « Dilatant phylacteria sua, et magnificent simbrias, » quibus appendebant spinas, quarum punctione, legis jugiter recordarentur, quod supra expositum est, et amant vocari Rabbi. « Vos autem nolite vocari Rabbi : Unus est enim Magister vester. Et patrem nolite vocare vobis super terram. Unus est enim Pater vester, qui in cælis est. » Non prohibet Dominus doctrinam super cathedram, nec salutationes in foro, nec nomina Magistri, vel Patris, sed ambitionem et vanam gloriam.

* *Additio 1.* A phylaxe, quod est *servare*, et torac, quod est *lex*. Rotulum enim habebant appendentem collo vel brachio, in quo scripta erant decem præcepta legis, vel phylacteria dicuntur a phylaxe, a terion, quod est *rotundum*, et appellantur phylacteria pyxides, in quibus reponerentur extremitates reliquiarum, ut digiti, vel aliud.

CAP. CXXXIV. *Quibus debetur vae æternum.*

Ad ostendendum autem quæ in Pharisæis doceat cavenda, subdit : « Vae vobis, qui diligitis primas cathedras. Vae vobis, Pharisæi hypocritæ, qui fertis clavem scientiæ, et clauditis regnum cælorum ante homines. Vae vobis, qui devoratis domos viduarum, vae vobis qui circumitis mare, et aridam, ut faciatis unum proselytum » (*Math.* xxiii; *Luc.* xi), » id est aliquem gentilem advenam trahatis ad Judaismum, « et facitis eum gehennæ filium duplo quam vos, quia rediens ad vomitum, pejor est quam ante, quia prævaricator. Vae vobis, qui dicitis, qui jurat per templum nihil est, qui autem in auro templi, debet; qui per altare, nihil est, qui in re oblata super illud, debet. » Sacerdotes, ut invitarent populum ad immolandum, dicebant, data sibi et oblata sanctiora esse ipso templo et altari. Dominus dixit contra, quia templum et altare sanctificabant in eis oblata, quia Deo dicata erant, oblata

vero nequaquam sanctificabant illa. Adhuc multi eodem vitio laborant, qui putant majus esse jurare per Evangelium, quam per Deum. « Vae vobis qui decimatis omne olus, et relinquitis misericordiam et judicium. » Hoc verbum, decimatis, dubium est. Nam et qui accipit, et qui dat decimare dicitur. Pharisæi autem ideo olerum decimas dabant, ut diceretur, quomodo aliis non dant, qui has dare non negligunt. Levitæ autem adeo exigebant decimas, quod etiam olerum. Item : « Vae vobis duces cæci, qui colantes culicem, transglutitis camelum. » Per similitudinem lactis, quod colatur dictum est. Et potest referri ad prædicta sic : Minima, sicut culicem, diligenter inquiritis, ut decimas, majora, scilicet misericordiam, et judicium, absconditis, et quod gluitur absconditur. Vel ad id quod dictum est « duces cæci, » trahitur, ita : Minora peccata subditorum diligenter arguitis, projicitis graviora, et dissimulando transitis. Item : « Vae vobis, qui similes estis sepulcris dealbatis, quæ plena sunt omni spurcitia. » Item : « Vae vobis, qui ædificatis sepulcra prophetarum, et damnatis patres vestros, qui eos occiderunt. Genimina viperarum, vos implete mensuram patrum vestrorum. Unde dicit ad vos sapientia Dei : Mittam ad vos sapientes, et scribas, et ex illis occidatis, et crucifigatis, et flagellabitis in synagogis vestris. » Hic patet, hæreticum mentiri, qui dicit, alium Deum esse prophetarum, et alium novi testamenti. « Ut veniat super vos, » id est super Ecclesiam malignantium, « omnis sanguis justus, » id est ultio justorum, « a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiz, quem occidistis inter templum et altare. »

* *Additio 1.* Proselytus proprie dicitur, qui de gentili factus est Judæus. Quamvis quidam dicant, quod proselytus a *prosilendo* de gentilitate ad Judaismum, et e contrario dicitur.

** *Additio 2.* Hoc altare mutatum fuit a Saracenis in horologium, et adhuc videri potest.

CAP. CXXXV. *De Zacharia filio Barachiz.*

Si autem de undecimo prophetatum, vel de patre Joannis Baptistæ dicatur, quod fuerit occisus in templo, non legitur. Potest ergo dici de filio Joiadæ sacerdotis quem Joas occidit, ut legitur in libro Regum (*IV Reg.* ii). Et forte pater ejus cognominatus est Barachias, vel pro nominis interpretatione positum est. Barachias enim *benedictus Domini* interpretatur. Et est filii Barachiz, id est *benedicti Domini*. In Evangelio Nazaræorum legitur Joiadæ Pastorem autem ovium, et sacerdotem tantum commemoravit Jesus, ut duo hominum genera notaret, subditos et prælatos. Nulli enim generi parci prava generatio.

* *Additio 1.* Nazaræus sonat, *sanctus*, vel *florens*, vel *germinans*, et dicebatur Nazaræi, qui ex voto obligabant se sanctimoniz, usque ad certum tempus, vel jugiter, ut Samuel : « Et novacula non

transibat super caput eorum (*J Reg. i*). » Unde A Christus et apostoli depinguntur criniti, non in re, sed in sanctitate. Christus tamen dicebatur Nazareus a Nazareth, et Nazareus non a loco, sed a sanctitate. Primi itaque discipuli Christi Nazareei dicebantur, qui Evangelium scripserunt, sed Ecclesia quatuor tantum recipit. Cumque ita primo vocarentur Nazareei, postea vocati sunt sequentes Christum discipuli, postea, instituite Petro, a Christo, Christiani.

CAP. CXXXVI. *De comminatione eversionis Jerusalem.*

Et convertens sermonem ad Jerusalem ait : « Quoties volui congregare filios tuos et noluisti (*Luc. xiii*), » id est quoties filios tuos voluntate mea congregavi, te nolente, et ingrato feci. « Ecce B relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico enim vobis, non videbitis me amodo, donec dicatis : « Benedictus qui venit in nomine Domini, » id est ab hoc tempore passionis, non videbitis Filium hominis, donec ad iudicium, ubi videbitis me venientem in gloria dominantis, et fideles magnificabitis me. Etiam cæcitate eorum usque tunc duraturam prædixit.

CAP. CXXXVII. *De signis eversionis, et adventus sui.*

Hæc locutus abiit, et abscondit se ab eis, et multi ex principibus crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur (*Joan. xii*; *Matth. xiv*; *Marc. xiii*; *Luc. xix, xxi*). Cumque egrediretur de templo, accesserunt ad eum discipuli ejus, ostendentes ædificationes templi. Audierant ab eo de eversione urbis, volebant etiam audire de templi eversione, quia videbatur eis, quod nec capi, nec everti posset. Et ait illis : « Venient dies in quibus non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruat. » Et cum sederet in monte Oliveti contra templum, accesserunt discipuli secreto, et quærebant ab eo signa eversionis Jerusalem, et signa sui adventus, et dixit eis quædam propria adventus sui, quædam propria eversionis, quædam communia utrique. Præmunivit autem fideles, ne seducantur, cum audirent multos, dicentes se esse christos. Non enim venturus est, nisi præcedant signa, quæ prædixit. Præmisit autem communia, scilicet prælia et seditiones gentis contra gentem, regni contra regnum, pestilentias, fames, terræmotus per loca, terroresque de cælo, persecutiones sanctorum. Ante namque eversionem Judææ elementa suum vindicabunt auctorem. Postea posuit proprium signum destructionis.

*Additio 1. Ex splendore auri, quod erat in templo ex repercussione solis, pars quædam montis Oliveti in opposito directo, semper lucida resplendebat, ubi postea Salomon ædificavit templum mulierculis suis.

**Additio 2. In accubitu montis Oliveti est mons Ostensionis, dictus sic, quia ibi Salomon posuit idolum Moloc.

PATROL. CXCVIII.

CAP. CXXXVIII. *Proprium signum eversionis.*

Cum videritis abominationem desolationis (*Matth. xxiv*), quæ dicta est a Daniele (*cap. ix*), stantem in loco sancto, id est imaginem abominabilem, quæ signum erit desolationis, positam in templo. De imagine Tiberii, quam Pilatus posuit in templo, quidam hoc exponunt, sed hoc jam factum fuerat. Si dicatur de imagine Caii, de qua post dicemus, hoc de vicino futurum erat, infra scilicet annos decem, et triginta duobus annis ante eversionem Jerusalem. Non ergo congrue dictum esset pro signo ejus. Sed eversa Jerusalem per Titum, Adrianus statuam suam posuit, ubi arca steterat, quia vestigia civitatis adhuc quædam manebant, et Judæi, qui latentes undecunque remanserant, quandoque ad locum sanctum redibant, et iterum multiplicati amoverunt statuam. Ob hoc Adrianus apposuit manum extremam, et funditus evertit urbem, et edixit, ne quis Judæorum remaneret in terra illa. Et de hac ultima eversione videtur subdere Lucas (*cap. xxi*) dicens : « Et captivi ducentur in omnes gentes. »

*Additio 1. Legitur de Pilato, quod Jerusalem veniens statuam Cæsaris, ignorantibus Judæis, in templo posuit. Tandem videns constantiam Judæorum communiter de hoc dolentium eam amovit. De ea ergo non diceret Dominus, quod esset signum eversionis, cum jam evererat.

CAP. CXXXIX. *De impedimento fugæ.*

« Cum autem videritis ab exercitu circumdari Jerusalem, tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes (*Matth. xxiv*; *Luc. xxi*; *Marc. xxiii*). » Ecclesiastica Historia narrat : Fideles, qui erant in Judæa, advenientibus Romanis, fugisse in Pellam civitatem admonitione angeli. « Orate autem, ne fiat fuga vestra in hieme, vel Sabbato, » hoc ad litteram non videtur dictum de hieme. Terra enim illa accommodatior videtur fugæ in hieme, quam in fervore æstatis. De Sabbato stare potest, quia secundum legem ultra mille passus, non licebat eis progredi in Sabbato. Sed quia Jesus jam terminaverat observantiam Sabbati, forte utrumque in mysterio dixit. Nisi hiemem pro qualibet aeris asperitate dicamus, quia hiemis nomen asperitatem sonat.

CAP. CXL. *Propria signa adventus Judicis.*

Ultimo posuit Jesus signa adventus sui, dicens : « Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, et tunc erunt signa in sole, et luna, et stellis, et in terris pressuram gentium, præ confusione sonitus maris et fluctuum, arescentibus hominibus præ timore, et nisi brevialiter fuissent (*Matth. xxiv*; *Luc. xxi*), id est præcisi adeo breves dies illi, non foret salva omnis caro, » id est rarus, et aut nullus posset sustinere pressuras, et per patientiam salvari. » Et nota breviter Dominum quædam signa iudicii tetigisse.

*Additio 1. Mare enim et fluctus terribilem sonitum dabunt, ita quod homines fugient ab aquis, et alter alterum non audiet.

CAP. CXXI. De signis quindecim dierum ante judicium.

Hieronymus autem in annalibus Hebræorum invenit signa quindecim dierum ante diem iudicii, sed utrum continui futuri sint dies illi, an interpolatim, non expressit. Prima die eriget æ mare quadraginta cubitis super altitudinem montium stans in loco suo quasi murus. Secunda tantum descendet, ut vix posset videri. Tertia marinæ belluæ apparentes super mare, dabunt rugitus usque ad cælum; quarta ardebit mare, et aquæ; quinta herbæ et arbores dabunt rorem sanguineum; sexta ruent ædificia; septima petræ ad invicem cællidentur; octava fiet generalis terræ motus; nona æquabitur terra; decima exhibent homines de cavernis, et ibunt velut amentes, nec poterunt mutuo loqui; undecima surgent ossa mortuorum, et stabunt super sepulcra; duodecima cadent stellæ; tredecima morientur viventes, ut cum mortuis resurgant; quartadecima ardebit cælum, et terra; quintadecima fiet cælum novum, et terra nova, et resurgent omnes. Et addidit Jesus: « Sicut fulgur exit ab oriente et paret usque in occidentem, sic erit adventus Filii hominis (Matth. xxiv; Luc. xvii), » subitus scilicet, et coruscus, et tunc apparebit signum Filii hominis in cælo, id est in aere, supra locum unde ascendit, et ante eum erunt instrumenta mortis suæ, quasi vexilla triumphi, crux, clavi, lancea, et in carne ejus videbuntur cicatrices, ut videant in quem pupugerunt (Apoc. i), et in valle Josaphat' judicabitur omnis homo, angelis congregantibus eos (Marc. xiii).

*Additio 1. Nota quod dicitur iudicium futurum in valle Josaphat. Sed nota quod tunc non erit vallis, quia quarto decimo die æquabitur terra, sed contra illum locum erit. Vel forte propter interpretationem hujus nominis Josaphat, interpretatur enim iudicium. Vallis ergo Josaphat, humilitatem iudicii sonat.

CAP. CXXII. Quod solus Pater novit diem iudicii, et de uno assumpto, et altero relicto.

Tunc subdit Jesus generalem admonitionem: « Attendite, ne graventur corda vestra curis hujus sæculi, ne superveniat in vos dies illa repentina, sicut in diebus Noe et Lot repentinus interitus tulit nescientes. De die autem illa et hora nemo scit, neque Filius, neque angelus, nisi solus Pater (Luc. xvii; Matth. xxiv; Marc. xiii). » Hic exclamat Arius: Non sunt æquales, qui novit, et qui ignorat. Hieronymus respondit in minori breviario super Psalmos: Humanitas Filii dicit se ignorare finem mundi. Quod Gregorius in Registro quasi exponens ait: Novit Unigenitus Dei horam iudicii, sed non ex natura humanitatis. Tamen etiam sic exponitur: Non novit, subaudi, nobis, quibus expediat incertos esse, ut sic vivamus quasi in proximo iudicio. Vel Filius hic dicitur adoptione. « Tunc duo erunt in agro, » id est prælatorum, « quidam boni, quidam mali. « Uaus assumetur, » id est rapie-

tur obviam Christo in aera, « et alter relinquetur, » id est non assumetur. « Duæ molentes in unum, una assuetetur, et altera relinquetur. » Quod de conjugatis dictum est, qui sunt in rota hujus mundi. « Duo in lecto, unus assumetur et alter relinquetur. » Quod de contemplativis, sive speculativis intelligitur. Et dixerunt ei: « Ubi, Domine, » scilicet assumentur? Et respondit: « Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ, » id est ubi erit Dominus in corpore, congregabuntur aquilæ, id est sancti, resurgendo innovati.

CAP. CXXIII. De vigilia janitoria, et decem virginibus.

Interim autem erit Filius hominis, sicut homo, qui peregre profectus, reliquit domum suam, et dans cuique servorum suorum opus suum, janitori præcepit, ut vigilet (Matth. xxv; Marc. xiii; Luc. xxi). Vigilare ergo apostolis et apostolicis viris incumbit. Vigilare super se et super gregem, etiam cuique fideli pro modulo suo. « Tunc simile erit regnum cælorum decem virginibus, » id est tunc separabuntur fatui a prudentibus. « Media autem nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite obviam ei. » Traditio Hebræorum habet Christum media nocte venturum, ad modum Ægypti, quando Pascha celebratum est. Aliqui etiam sanctorum hoc ipsum opinantur, quia sicut nocte natus est in mundum, et nocte venit ab inferis, ita et nocte venite ad iudicium. Unde quidam dicunt fuisse apostolorum traditionem in vigilia Paschæ, non dimitti populum ab ecclesia, ante profundam noctem, ut quasi expectent adventum Domini, et dicunt horam illam noctis quandoque, imo sæpius diem diei, pro coruscatione venientis, vel typice, pro manifestatione cordium. Alii autem, quod dubium dicit Dominus, non diffinientes, exponunt: « Media nocte, » id est nullo sciente.

CAP. CXXIV. De commendat'one talentorum, et decem mnis.

Item addidit parabolam, proficiscentis, qui de dit servis suis talenta, alii quinque, alii duo, alii unum (Matth. xxv). Et commendatis his, qui duplicaverunt talenta, reprobo viro pigro, qui abscondit suum, ait: « Omni habenti dabitur. » Non habenti autem, quod videtur habere, auferetur ab eo, id est habenti eo modo, quod debet habere. ut scilicet eo bene utatur. De eodem quoque addidit parabolam de rege, qui abiit in regionem longinquam, accipere sibi regnum, et reverti, et dedit servis suis decem mnas, et ait: « Negotiamini dum venio. » Mna secundum Græcos quadraginta centum drachmis appenditur. In reditu ejus accessit primus, et ait: « Domine, mna tua decem mnas acquisivi. Cui Dominus: Eris potestatem habens super decem civitates, » quasi dicat: Pro parvis meritis recipietis insperato.

*Additio 1. Vöcatio servi est canonica electio episcopi, mna datur ei, quando qui imposuit ei manus, dat ei textum Evangelii, et dicit: « Vade,

prædica, » et ipse cum primo ingreditur civitatem suam evangelium præfert in pectore, quasi negotiator animam suam ostendens. In quibusdam Ecclesiis cum dat ei archiepiscopus virgam, dicit: « Vade, prædica, » et ille statim benedicit populum, in quo signatur, quod Moyses cum virga missus est in Ægyptum.

CAP. CXLV. *De ventilicne aræ.*

Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo testes futuri actuum humanorum, tunc separabuntur boni a malis et stantur boni ad dexteram, id est ponentur in æternitatem, mali ad sinistram, id est recipient quæ meruerunt, eligendo sinistram (*Matth. xv*). Et tunc commemorabit Judex, scilicet opera misericordiæ, quæ sunt pascere esurientem, potare sitientem, colligere hospitem, vestire nudum, visitare infirmum, consolari vinculum. Septimum legitur in *Tolia* (*cap. II, XII*), sepelire mortuum. Et non aliud erit hæc commemoratio, nisi quia omnes scient merita sua, pro quibus salvabuntur aut damnabuntur. Et ibunt hi in supplicium æternum, illi autem in vitam æternam.

CAP. CXLVI. *Opiniones de igne aeterno.*

De igne æterno dicit Augustinus: « Cujusmodi sit, et in qua mundi parte futurus sit, neminem scire arbitror, nisi per revelationem, » quasi dicat: Unus est gehennæ ignis, sed non uno modo omnes crucians. Sicut ardorem solis non omnes æqualiter sentiunt, sic cum ille ignis æqualiter ardeat, non æqualiter sentietur. Gregorius in *Job*: Miro modo gehennæ ignis corporeus est, nec lignis nutritur, nec succensione indiget, et est inextinguibilis a Deo creatus ab origine mundi. Idem: Ultrix flamma vitiorum cremationem habet, lumen non habet, ad consolationem non lucet, ut enim magis torqueat, ad aliquid lucet. Nam reprobis se visuri sunt in inferno, ut magis doleant, quia et dives Lazarus vidit. In libro tamen *Prænosticorum* de verbis Augustini sic legitur: Est, ut ait Augustinus, inferorum substantia incorporalis. Et ideo merito quaeritur, unde sub terris dicantur esse inferi, si corporalia loca non sunt, et unde dicantur inferi si sub terris non sunt. Sed idem doctor dicit: Ideo sub terris dicuntur inferi, quia congruenter in spiritu corporali-um rerum similitudines sic monstrantur, ut, quia defunctorum animæ corporis amore peccaverunt, ad illas corporalium rerum similitudinem exhibeantur, quibus carne mortui, solent sub terra condi. Nonnulli ex hac sententia Augustini sentiunt, quod ubicunque peccator fuerit, ibi elementa cruciabunt eum, et in corpore suo, et ex locis adjacentibus. Est enim probabile ut anima, quæ sua sponte sumit a carne fomentum peccandi, nolens ab eadem recipiat fomentum cruciatus. Qui merito infernalis, et sub terra esse dicitur, quia animæ per lapsum terrenæ voluptatis eum incurrent. Augustinus *De civitate Dei*: Cur non dicamus incorporeos spiritus posse pœna corporalis ignis affligi? Idem: Ignis corporalis

dæmones cruciabit, et homines. Hieronymus in *Epistola ad Ephesios*: Infernum sub terra esse, nemo ambigat.

CAP. CXLVII. *De Pascha et diversis acceptionibus hujus nominis.*

Et cum consummasset Jesus sermones hos, ait discipulis suis: « Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur (*Matth. xxvi*). » Hæc eis tertia feria dixerat, et in quinta feria ad vesperam Pascha imminabat, quartadecima luna post vernale æquinoctium. Ambrosius dicit hoc nomen Pascha Græcum esse, et sonare *passionem*. Nomen vero Hebræum Phasæ sonare *transitum*. Augustinus vero dicit Hebræum esse, non Græcum, et sonare *transitum*, opportune tamen concurrere in hoc nomine congruentiam utriusque linguæ. Qui enim patitur Græce *πάσχει* dicitur, unde Pascha *passio* putatur. Sed in Syra lingua *transitum* sonat. Quare autem transitus dicatur hora illa, super Exodum est. Declinat autem *Pascha*, *Paschæ*, vel *Pascha*, *Paschatis*, et est æquivocum ad tria. Vespera enim qua immolabatur agnus, dicebatur Pascha, sicut hic: « Post biduum Pascha fiet. » Et tertia dies præcedens horam illam, nec Pascha dicebatur, nec solemnitas erat. Dicitur etiam Pascha agnus, ut ibi: « Ubi vis paremus tibi comedere Pascha? » Et Apostolus: « Christus immolatus est Pascha nostrum (*I Cor. v*). » Sequuntur septem dies azymorum, quorum primus et ultimus solemnes erant, medii non adeo, sed hi septem quandoque vocabantur Pascha, ut ibi: « Non introierunt prætorium, ne contaminarentur, sed comederent Pascha, id est mundi comederent in Pascha, vel azyma vocat Pascha, quia his diebus usus erat eorum. Nec mirum si dies azymorum dicebantur Pascha, cum et Pascha dicatur dies azymorum, ut ibi: « Festus dies azymorum, qui dicitur Pascha (*Luc. xxi*). »

CAP. CLXVIII. *Qua die et quomodo Judas vendidit Dominum.*

Et tunc, scilicet quarta feria, principes sacerdotum videntes Jesum abiisse et dixisse: Non videbitis me amodo, congregati sunt cum senioribus populi in atrium Caiphæ, et quærebant eum, ut tenerent et occiderent, non tamen in die festo, ne forte tumultus fieret in populo (*Matth. xxvi, Luc. xxi, Marc. xiv*). Audiens autem eos Judas congregatos, abiit, et pepigit cum eis de Jesu tradendo pro triginta argenteis. Forte, quia, cum audierat Dominum tertio die moriturum, et putavit eum in morte detineri, mortem imminet sibi lucrativam fieri voluit, et exinde quærebat opportunitatem tradendi eum sine turbis. Illi triginta denarii valebant trecentos usuales, et ita volebat Judas recompensare unguenti perditionem.

*Additio 1. Quod autem quarta feria ante Passionem venditus fuit Dominus, ostendit ea die Ecclesia lectionem Isaïæ præmittens Epistolæ in qua legitur: « Ecce merces ejus cum eo (*Isa. xl*). » In

memoriam etiam hujus venditionis per totum annum in jejuniis pœnentialibus hæc feria secundum locum habet post sextam feriam, proprium Evangelium, et propriam epistolam sæpe habet, cum iterari debeat Dominica per totam hebdomadam. De missa enim crucis feria sexta inventum est. Similiter missa angelorum feria secunda.

CAP. CLXIX. *De cœna Domini.*

« Prima autem die azymorum (*Matth. xxvi; Marc. xiii; Luc. xxi*), id est ea die, in cuius vespera agnus erat immolandus, et edendus cum azymis, « dixerunt discipuli ad Jesum: Ubi vis paremus tibi comedere Pascha? Et respondit: Ite in civitatem, et occurret vobis homo amphoram aquæ portans. Quocumque introierit, querite a domino domus locum ad præparandum, et ostendet vobis cœnaculum grande, et ibi parate. » In superiori parte domus faciebant Palæstini cœnacula, inferius autem cubicula. Quod Marcus dicit lagenam, Lucas amphoram, unus expressit genus vasis, alter modum. Ante diem ergo festum Paschæ vespere facto, venit Jesus et discubuit cum duodecim discipulis suis. Et ait: « Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar. » Verba Joannis ministraverunt Græcis fomitem erroris. Dicunt enim in parasceve lunam fuisse quartadecimam, et ita in vespera ipsius fuit Pascha. Dominus autem sciens se passurum ea die in vespere antecedenti anticipavit comedere Pascha. Et quia ea nocte licite potuit comedi fermentatum, de fermentato concidunt corpus Domini. Quod si verum est, credibile est Dominum comedisse agnum, ut præceptum erat in lege, et azyma comedisse. Et sic, etiamsi constat quod dicunt, errant consecrando fermentatum. Quod autem Dominus prævenit Pascha, probatur ex verbis Joannis, qui dicit Dominum manducasse ante diem festum Paschæ (*Joan. xiii*), et in parasceve Judæos non intrasse prætorium, ne contaminarentur, sed comederent pascha. Et etiam sacerdotes hoc disposuerant, ne occiderent eum in die festo, id est primo die azymorum. Etiam Evangelium vocat Sabbatum post crucem Domini, magnum diem Sabbati, quod non solet dici, nisi cum festum Sabbato concurrat, et ita in Sabbato fuit prima dies azymorum. Medii enim dies inter primum et ultimum non erant festivi. Etiam mulieres in parasceve paraverunt unguenta, quod non liceret si esset primus dies azymorum. Ad hoc dici potest, quia dies festus Paschæ erat quintadecima luna secundum illud: « Et in quintadecima solemnitatem celebrabitis altissimo Domino. » Ante hunc diem ergo secundum legem Dominus fecit Pascha. Etiam Lucas dicit venisse diem azymorum in quo necesse erat occidi Pascha. Necesse autem erat ex lege, luna quartadecima primi mensis, vel secundi. Casum autem aliquem, in quo necesse esset prævenire lunam quartadecimam, non legimus. Diem vero magnum Sabbati vocabant in tribus festivitibus hebdomadalibus quocumque die septem dierum contingat. Omnes

A enim septem solemnes sunt, etsi non adeo ut primus et ultimus. Ad comedendum quoque azyma oportebat eos septem diebus mundos esse. Unde quolibet septimo die non poterant intrare prætorium. Quod autem mulieres dicuntur parasse unguenta in die festo, dicimus quia non erant dies aliqui adeo festivi ut Sabbatum, et licuit eis parare, vel emere, sicut et cibos, quod non liceret Sabbato. Quid si multo ante paraverant, quia audierant a Domino sæpe eum in proximo moriturum. Nonne Magdalena videtur jam parasse, et per inspirationem Spiritus sancti præoccupasse unctionem. Quidam autem dicunt quod tertiadecima luna, quarta scilicet feria cœnavit Dominus cum discipulis, et lavit pedes eorum. Quod narrat solus Joannes, et in quarta decima comedit agnum paschalem, et dedit discipulis corpus suum, de quo alii agunt. Sed usus Ecclesie contrarius est, quæ ante parasceve pedes pauperum lavat. Etiam si tabulam computi diligenter retro percurramus, inveniemus lunam xxii Kalendis Aprilis feria sexta, ergo in præcedenti sexta feria fuit luna quintadecima. Et nota quod nusquam legitur Dominum comedisse carnes, nisi agni paschalis.

* *Additio 1.* Cum in veritate fuerit quintadecima. Quinque autem ponit rationes opinionis eorum.

** *Additio 2.* Ab hoc loco ponit rationes eorum: Primam inde sumunt, quod Joannes dicit; secundam inde sumunt, quod dicit Lucas; tertiam inde sumunt, quod dicunt alii; quartam inde sumunt, quia Evangelium vocat Sabbatum post crucem, magnum Sabbatum; quintam inde sumunt, quod mulieres in parasceve paraverunt unguenta.

CAP. CL. *Quod surgens a cœna lavit pedes discipulorum*

« Surgens autem Jesus a cœna, lavit pedes discipulorum (*Joan. xiii*). » Ex eo autem quod dixit: « Qui lotus est, » scilicet in baptismo, « non indiget nisi ut pedes lavet; » vos autem mundi estis, sed non omnes, » perpenditur a quibusdam, quod apostoli baptizati erant. Et cum recubisset iterum docuit eos quare hoc fecerat. In exemplum, scilicet mutuo sibi serviendi, et in typum mutuo dimittendi injurias, et mutuo subveniendi peccantibus orando pro eis. Unde et Dominus subdidit: « Beati eritis si feceritis ea. » Quæ de sola ablutione pedum non dixisset.

* *Additio 1.* Nota quatuor depositiones vestium Christi. In cœna deposuit eas, et resumpsit; ad columnam nudatus est, et reindutus. In illusionem militum nudatus et vestitus. Nam ab Herode non legitur nudatus. Ad crucem nudatus, nec reindutus. Prima pertinet ad apostolos, quos in brevi resumpsit; secunda ad illos, qui resumpti sunt in Pentecoste, et paulatim resumuntur; tertia ad reliquias, quæ resumentur in fine; quarta ad perversam medietatem nostri temporis, quæ nunquam resumuntur. Secunda et quarta representantur in Ecclesia cum altaria mundantur. Nam et ramunculis

quasi flagellis tunduntur, et asperguntur aqua et A mortuus, apparuit his, qui eum in inferno expecta-
vino. bant.

CAP. CLII. — De notatione proditoris, et egressu
ejus.

« Jesus autem turbatus spiritu dixit: Amen, amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me hac nocte (Joan. XIII; Matth. XXVI; Marc. XIV; Luc. XXII). » Turbatus est Jesus misericorditer compatiens Judæ, quem notabat. Sic et sancti misericorditer turbantur, cum urget eos cura zizaniam a tritico separare ante messem. Mentitur ergo philosophus, qui dicit animi perturbationem non cadere in sapientem. Et dicebant sigillatim: « Nunquid ego sum, Domine? Quibus ait: Qui intingit mecum manum in catino, hic me tradet. » Duodecim in eodem catino cum Domino edebant, et alii non, quasi B
dicat: Unus de duodecim tradet me. Forte ideo dixit: intingit, quia succus agrestium lactucarum necessarius ad esum agni erat. Catinus in quo liquor, ostendit, quod vas erat fictile, parapsis vas, in quo cibi parabantur, quia paria habebat latera. Apsis enim est *extremitas*. Vel, ut quidam dicunt, quadraturam laterum notat hoc nomen, parapsis. Et addidit Jesus: « Væ homini illi, per quem Filius hominis tradetur. Bonum erat homini illi, si natus non fuisset. » Væ in sacra Scriptura, æternam notat damnationem, et est: Peribit æternaliter. Et ne minutissimam ejus pœnam intelligeremus, addidit, Bonum, etc., id est melius esset ei, si non esset natus de utero, sed periisset in utero. Tunc enim pro solo originali peccato damnatus esset. Vel usualiter C
dictum est, melius esset ei, non esse, quam male esse. Recumbat autem discipulus, quem diligebat Jesus in sinu ejus. Et innuit ei Petrus, ut secreto quæreret a Domino, quis traderet eum. Hic non aliter creditur recubuisse supra pectus Jesu, nisi quia discumbat inclinatus ante pectus Domini. Huic submissa voce quærenti, Dominus submissa voce proditorem expressit, cui scilicet panem intinctum porrigeret. Et buccellam intinctam porrexit Judæ. Inde est quod Eucharistia non datur intincta, et etiam pro hæresi tollenda, quæ dogmatizabat totum Christum esse sub utraque simul, et sub neutra tantum forma. Et tunc introivit Satanus in Judam, non tunc primo, sed ut quasi proprium posideret, sicut apostoli Spiritu jam accepto, iterum D
dicuntur accepisse Spiritum. Tunc Judas ait: « Nunquid ego sum, Rabbi? » ait illi: Tu dixisti. » Nondum coram omnibus exprimit eum. Potest enim sic intelligi: Ego non dico, sed tu dicis. Vel de assertionem cordis exponi potest, quasi dicat: Ore quidem interrogas, quasi nescius, sed corde ratum habes, te esse proditorem. « Et exivit Judas continuo, erat autem nox. Tunc ait Jesus: Nunc clarificatus est Filius hominis, » id est ejecto tenebroso, remanserunt soli mundi cum suo mundatore. Et addidit: « Et continuo clarificavit eum Deus, » id est clarificabit. Quod potest intelligi de resurrectione, vel de imminente traditione, per quam Christus

CAP. CLIII. De Eucharistia data discipulis, et non
Judæ.

« Cœnantibus autem illis benedixit Jesus panem, et fregit, et dedit discipulis suis, dicens: Accipite, et comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Similiter, et de calice ait: Bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus novi testamenti, » subaudi, confirmator, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum (Matth. XXVI; Marc. XIV; Luc. XXII). Quod ait: « Accipite, et comedite, » forte inculcatio est. Non enim intelligendum est, quod sumptum corpus de manu Domini sibi ministrarent, sed qui consecravit, ipse et ministravit. Sed est ac si diceret: Comedite, utramque hujus sacramenti comestionem innuens. Nec enim de calice dixit: Accipite; sed ministrans dixit: « Bibite. » Et nota quia in canone cum proferrunt hæc verba: « Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus, » ex virtute horum verborum fit transsubstantiatio, unde credibile est cum Dominus eadem verba dixit, mutasse panem et vinum in carnem et sanguinem, et tunc eandem vim contulit Dominus verbis illis in posterum. Et propterea sic construenda est littera. « Benedixit, » subaudi, dicens: « Hoc est corpus meum. Et tunc fregit, et dedit discipulis suis; et ait: Comedite. Et iteravit: Hoc est corpus meum. » Vel forte tunc benedixit, benedictione nobis non tradita, sed post, ad institutionem apostolorum, vis benedicendi tradita est a Domino verbis istis: « Hoc est corpus meum. » Quod autem ante traditionem Eucharistiæ diximus Judam exisse, videtur contradicere Lucæ, qui post calicem traditorem commemorat, sed forte Lucas de traditione recapitulat. Hilarius autem super Mathæum probat Judam non interfuisse; tunc enim bibentes calicem, secum dixit Jesus bibituros in regno Patris ad quod Judas indignus erat. Etiam bibentium nullum excipiens, ait: « Qui pro vobis effundetur. » In aliis autem excepit, dicens, « pro multis. » Dici tamen potest Judam accepisse Eucharistiam, et dictum ab Hilario facile determinari. Cum ergo dixit Jesus: « Hoc facite in meam commemorationem, » instituit hoc sacramentum, et tacite præmissum destituit. Cum ergo dixit se non bibiturum vinum, donec cum eis biberet novum, adverbialiter positum est, id est novo modo, tanquam novus, scilicet non incorporando mihi vinum, ut prius.

Additio I. « Bibite ex hoc omnes, » sicut tunc ita, et in primitiva Ecclesia omnes qui latererant missæ, sumebant sacramentum unitatis. Nunc autem, quia non possunt omnes digne sumere, sumunt aliud saltem sacramentum unitatis, id est osculum pacis, quod tradens sacerdos ministro dicit: « Habete vinculum pacis et dilectionis, » ac si diceret: Sumite ex hoc omnes, vel accipite et dividite inter vos.

CAP. CLIII. De predictione negationis Petri.

« Tunc ait illis Jesus : Omnes scandalum patiemini in me in nocte ista. Scriptum est enim, percussam pastorem, et dispergentur oves gregis (*Math. xxvi*; *Marc. xiv*). » Zacharias propheta ex persona Ecclesie oravit, dicens ad Patrem : « Percute pastorem, et dispergentur oves gregis (*Zach. xiii*). » Evangelista vero videns impletum, quod oraverat propheta, responsionem Patris annuentis posuit, scilicet : « Percussam pastorem. » Et cum dixisset Petrus : « Et si omnes scandalizati fuerint, ego nunquam scandalizabor. Respondit Jesus : « Pius quam his gallus vocem dederit, ter me es negaturus. » Marcus hoc expressit plenius ceteris. Post primam enim negationem Petri statim gallus cantavit, sed ante secundum galli cantum bis iterum negavit, et ita trina Petri negatio ante primum galli cantum inchoata est, ante secundum completa. Alii autem Evangelistae dicentes : « Piusquam gallus cantet, ter me negabis, » de inceptioe agunt. Et est : Trinam negationem inchoabis. Marcus vero de completionem ejusdem scripsit. Et ait Petrus : « Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. » Non mentitur Petrus, quia credit verum esse quod promittit*.

**Additio 1.* Inde est quod in hac die Jovis omnes horae fiebiles sunt, et sola missa sollemnis est, in concentu et ornatu ministeriorum tanquam in die sue institutionis, quasi in suo natali. Eadem quoque die chrisma conficitur, quo fontes liniuntur, quia eadem die postes sanguine agni linebantur. Quam quia sequebatur esus Agni paschalis, differtur linitio baptismalis usque in Sabbatum, ut continuetur esus agni. Confectio vero chrismatis differri non potuit, quia usque ad baptismum non celebratur missa in illis diebus.

CAP. CLIV. De sermone Domini post cenam.

Tunc subdidit Jesus consolando longum sermonem, quem scripsit Joannes (*cap. xiv*) : « Non turbetur cor vestrum neque formidet. In domo Patris mei mansiones multae sunt, si quo minus dixissem vobis. » *Minus*, ponitur pro *non*, et est, si quo minus, id est in aliquo non dixissem vobis, non id est si non essent ibi, ego dixissem vobis, id est non celassem vos, imo dixissem vobis, quia non sunt ibi. Sed, subaudi, sciatis « quia vado vobis parare locum. » Jam paratae erant mansiones, ut dixerat, praedestinatione, sed tamen adhuc paranda erant apertione, et ipsorum meritoria operatione. Hieronymus autem contra Jovinianum legit totum sub una distinctione sic : « Si non mansiones multae essent apud Patrem, dixissem vobis, quia vado parare vobis locum, » hoc est si non unusquisque praepararet sibi mansionem ex propriis operibus, « dixissem vobis, quia vado parare vobis locum. » Meum autem non est parare, sed vestrum. Et est dictum, sicut illud : « Sedere a dextris, vel a sinistris non est meum dare vobis (*Math. xx*). » Tamen, et quod quisque sibi parat, etiam Deus ei pa-

rat. Parat enim mansiones, mansionibus parando mansiones. Cumque dixisset ei Thomas : « Domine, quo vadis? Respondit ei Jesus : Ego sum via, veritas et vita, » quasi dicat : Qua vis ire? Ego sum via, id est me imitare. Quo vis ire? Ego sum veritas, id est verus et supremus finis, qui solus quaerendus est. Ubi vis permanere? Ego sum vita. Et nota quia modo arguit eos in hoc sermone, quasi nescientes ipsum, modo commendat, tanquam scientes, quod secundum regulam Ticonii de aliis et aliis est intelligendum. Sunt et quaedam in hoc sermone, quibus applaudit Sabellius, ut, « qui videt me, videt et Patrem. » Quaedam quibus insultat Arius, ut, « verba, quae ego loquor, a me ipso non loquor. » et « major me est, » et hujusmodi. Etiam promissionem hanc addidit Jesus : « Qui credit in me, opera, quae ego facio, ipse faciet, et majora horum faciet, » genitivus est pro ablativo more Graecorum. Majus fuit sanari umbra Petri, quam sinitria vestis Christi, quasi dicat : Non erit major me, qui credit in me, sed majora faciam per eum, quam sine eo. Dicit enim Augustinus : Non de omnibus operibus Christi hoc dicitur. Non audeo praecipitare sententiam, ut dicam majus esse salutem fieri peccatorum Christo operante, quam sunt angeli. Intelligat qui potest utrum majus sit justos creare, quam impios justificare, cum hoc sit majoris misericordiae, illud majoris potentiae. De verbis justitiae, quae tunc fecit, est hic sermo, non de omnibus operibus ejus. Quod autem ait : « Rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, » sic est construendum; dabit vobis Paracletum, qui est alius a nobis, id est alia persona a nobis, id est a Patre et Filio. Pater enim, et Filius, et Spiritus sanctus sunt idem *advocatus*, vel *consolator*. Quod dixit Paracletum mitti in nomine suo, hoc est ad notitiam ejus et glorificationem. Vel quia habet idem nomen quod Filius, id est Deus. Nec hoc quod ait : « Sermonem, quem vos audistis, non est meus, » obloquitur ei, quod dixerat, diligentem se, sermones suos servare. Singulariter enim dixit sermonem Patris esse, nec esse suum, id est a se. Et dixit eis : « Quando misi vos sine sacco, et pera, et calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? » At illi dixerunt, Nihil. Et dixit eis : Qui nunc habet sacculum tollat similiter et peram, et qui non habet gladium, emat (*Luc. xxii*). » Instruit eos Dominus in discretionem virtutum. Sunt enim quaedam semper tenenda, ut misericordia, humilitas, fides, spes et charitas, quaedam pro tempore et loco mutanda, ut fames, sitis, vigiliae, orationes, labor operandi et docendi. Tempore ergo persecutionis dicit necessaria tollere, donec tempus evangelizandi rediret, sopita persecutione. Cumque dixissent : « Domine, ecce duo gladii hic, respondit : Satis est (*ibid.*). » Unus, qui amputaret auriculam, in ejus sanatione virius Domini monstraretur, alter, qui non evaginatus ostenderet apostolos non permisos facere quicquid possent in Domini defensionem. Praedixit quoque eis Jesus : « Ecce veniet

hora, etiam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquitis (*Joan. xvi.*) — « Postea elevatis oculis in cœlum, oravit, dicens: « Pater, venit hora, » etc. (*Joan. xvii.*) Et oravit primo pro se, post pro discipulis, tertio pro his qui credituri erant per verbum eorum.

* *Additio 1.* Quasi diceret: Habebitis per modicum tempus persecutionem; et ideo præmunite vos, et in armis ad defensionem, et in sacculis ad necessariorum repositionem.

CAP. CLV. *De trina oratione Domini in villa Gethsemani.*

« Tunc venit cum illis in villam, quæ dicitur Gethsemani, quæ est ad radicem montis Oliveti trans torrentem Cedron (*Matth. xxvi; Marc. xiv; Luc. xxii; Joan. xviii.*) Cedron genitivus est Græcus pluralis, qui Latine dicitur *Cedrorum*. « Et introivit Jesus in hortum cum discipulis suis. Sciebat autem et Judas locum illum, quia consueverat Jesus illic venire cum discipulis suis. Et cum intrasset, dixit eis: Sedete hic donec vadam illuc, et orem, et etiam vos orate ne intretis in tentationem, ne scilicet succumbatis tentationi. Et assumpto Petro, et filiis Zebedæi cœpit contristari, et ait: Tristis est anima mea, usque ad mortem. » Usualiter dictum est, id est multum tristis est anima mea, vel tristis est usque ad timorem mortis et pro timore mortis. Testabatur autem pro ruina apostolorum, vel potest esse usque exclusivum. Tristabatur enim, donec se et suos morte sua liberaret. Vel inclusivum, scilicet, donec post mortem suam redirent apostoli ad fidem ejus. « Et progressus ab eis quantum jactus est lapidis, procidit in faciem suam, et orabat: Abba Pater, si possibile est, transfer hunc calicem a me. » Idem est Abba, quod Pater. Et est *Abba* Hebræum et Syrum, *Pater* Græcum et Latinum. In quo inuit Deum Patrem esse omnium gentium. Ut verus homo horrebat mortem, et vellet non mori, si fieri posset de justitia. Habebat enim justitia Patris, ut Christus pateretur, et a constitutione mundi hoc sacramentum ab eo erat præostensum. Hæc voluntas non moriendi gloriosos martyres fecit. Non enim vult sensus carnis, nisi quod delectat. Si autem delectaret eos mori, non inde viderentur mereri, sed quia hanc moriendi voluntatem subjiciunt Deo, merentur. Unde et Christus subdidit: « Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu. » Quidam tamen adhærentes particulæ demonstrativæ, scilicet *hanc*, dicunt orasse misericorditer pro Judæis, ut si fieri posset, quod intrarent gentes, sine cæcitate Judæorum, non hiberet hunc calicem, mortem scilicet a Judæis, quæ sibi imminabat. « Et cum venisset ad discipulos, invenit eos dormientes. Et ait Petro: Sic non potuisti, etc. » Vel ait Petro sic ironice, quasi dicat: Sic erat faciendum? In communi autem dixit illis tribus: Quid dormitis? Spiritus quidem promptus est, subaudi, vester, quasi

(51) Hæc solus Lucas.

(52) Solus Joannes hoc dicit.

A promptulum habuistis spiritum, in promittendo mori etiam pro me, sed nunc patet carnis infirmitas. « Secundo abiit, et oravit eundem sermonem. Et apparuit illi angelus confortans eum. Et factus in agonia prolixius orabat, id est in certamine contra mortem. » Jam quasi vincebat mortem in animo, dum etiam mori volebat, quam post vicit actu ipso, scilicet resurgendo. « Et (51) factus est sudor ejus, sicut guttæ sanguinis » decurrentis in terram. Et rediens ad discipulos invenit eos dormientes. Tertio abiit, et oravit eundem sermonem. Tunc venit ad discipulos, et ait illis: Dormite jam, et requiescite. Et cum paululum dormissent, ait: Surgite. Sufficit, eamus. Ecce prope est, qui me tradet. »

B * *Additio 1.* Nomine calicis, intelligitur passio ratione mensuræ, quia Dei justitia non patitur aliquem pati supra id quod possit.

** *Additio 2.* Nota, prima effusio sanguinis Christi fuit in circumcissione, secunda in sudore, tertia in flagellatione, quarta in crucifixione, quinta in mortui lanceatione. Prima in exemplum, ut circumcidamus membra nostra; secunda in signum, quia in sanguine suo irrigaret et secundaret; tertia et quarta ad remedium; quinta ad sacramentum. Inde est quod officium missæ in quinque partitum est. Prima ejus pars est usque ad epistolam, ut ab ea incipiat; secunda pars usque ad evangelium inclusive; tertia usque ad canonem; quarta usque ad embolismum, quod interpretatur *superexcrecere*, quia novissime superadditur, sed *Libera nos*, etc., quod in quibusdam ecclesiis alta voce dicitur; quinta pars usque ad finem. Sed quia in sola cruce etiam quinquaria fuit effusio sanguinis, ideo et solus canon subdividitur in quinque partes. Prima usque *Qui pridie*, secunda usque ad *Memento*, tertia usque *Præceptis*; quarta et quinta usque ad embolismum, vel ad finem.

CAP. CLVI. *De ligatione Domini, et sanatione auriculæ servi.*

Ahuc eo loquente, venit Judas cum cohorte militum, accepta a præside, et turba ministrorum, accepta a principibus sacerdotum, et armis (*Matth. xxvi; Marc. xiv; Luc. xxii; Joan. xviii.*) Et dederat illis signum, quia osculo indicaret eis Jesum, et ipsi ducerent eum caute. Putabat enim quod magicis artibus posset se transformare, et elabi. Et suscepto osculo, vocavit eum Jesus amicum, vel ironice, vel secundum statum præteritum (52). Et primo interrogaverat eos: « Quem queritis? At illi dixerunt: Jesum. Et cum dixisset Jesus quærentibus se: Ego sum, » abierunt retro, et ceciderunt. Postea tenuerunt Jesum, et ligaverunt eum: Simon autem Petrus amputavit auriculam servo, cui nomen erat Malchus. Jesus autem sanavit eum (53), et ait Petro: Omnis, qui gladium accipit, gladio peribit, illo scilicet, qui vertebatur ante pa-

(53) De sanatione solus Lucas.

radium, vel pro gladio accepto peribit. Nec accipit gladium pro eo, qui datur a Deo, vel a lege, vel a iudice.

CAP. CLVII. De fuga adolescentis.

Adduxerunt autem Jesum ad Annam primum (54), non quia collega Caiphæ; sed quia socer ejus. Turpe esset, si domum Annæ antepositam, præterissent. Adolescens (55) autem sequebatur eum amictus sindone super nudo, subaudi, corpore. Aliter enim non habebat indumentum, quam sindonem, qui relicta sindone, aufugit ab eis. Tradunt quidam hunc fuisse Joannem, quem tunc fuisse adolescentem, longa ejus vita indicium est. Hieronymus tamen super locum illum Psalmi (*Psal.* xxxii): « Vim faciebant, qui quærebant animam meam, » ait: Judæi vim faciebant, vel Petro cum dicerent: « Et tu ex illis es. » Vel Jacobo, qui cum traheretur, relicta sindone, nudatus aufugit ab eis. Videtur tamen potius opinando, quam affirmando dixisse.

* *Additio 1.* Id est, primo emerant Caiphæ, et Annæ summum sacerdotium a Pilato, sed Caiphæ illo anno habuit, sed quia domus Annæ erat in transitu eorum, pro reverentia sacerdotali, antequam ad Caiphæ illuc eum introduxerunt.

CAP. CLVIII. De prima negatione Petri.

« Sequebatur autem Petrus a longe, ut videret finem. Joannes vero notus pontifici introduxit Petrum. Quem cum intuita esset ancilla ostiaria, dixit: Nunquid et tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non novi illum, neque scio quid dicis. (*Matth.* xxvi; *Marc.* xiv; *Luc.* xxii; *Joan.* xviii). » Quidam volentes excusare Petrum dicunt, quod bene dixit, se non nosse illum, quem nemo perfecte novit, nisi Pater. Et cum dixisset: « O homo, non sum, » se negavit, et non Christum. Cumque dixisset, « homo, nescio quid dicis, » dixit se nescire falsa eorum consilia et dolos. Sed stultum est excusare, quem Dominus accusavit. Ipse etiam se reum lacrymis indicavit. Stabat autem cum ministris Petrus ad ignem. Interrogabat autem pontifex Jesum de doctrina ejus. Et cum dixisset Jesus: « Palam mundo locutus sum, interroga eos, qui audierunt, » unus ministrorum dedit alapam Jesu (56). « Et ait Jesus: Si bene locutus sum, quid me cædis? » Ostendit Jesus, percutienti maxillam, non actu ipso præbendam esse alteram, sed animo paratum esse ad patiendum, si opus fuerit. Et misit eum Annæ ligatum ad Caiphæ.

CAP. CLIX. De secunda, et tertia.

Erat autem Petrus stans in atrio (57), et calefaciens se, et dicente alia ancilla: Et hic cum Jesu erat, dixerunt, qui astabant: Vere tu ex illis es, nam et Galilæus es, et loquela tua, id est idioma Galilææ, manifestum te facit. Tunc negavit Petrus cum juramento, et ante hanc negationem exierat, et cantaverat gallus. Et quasi post horam cognatus

(54) Solus Joannes dicit de Anna

(55) Solus Marcus de adolescente

Malchi dicebat eum se vidiisse in horto cum Jesu. Et tunc Petrus cœpit anathematizare, et jurare, quia non novisset hominem, et statim gallus cantavit. Et conversus Dominus, respexit Petrum. Et recordatus Petrus verbi, quod Dominus dixerat, egressus foras flevit amare, fugiens in caveam, quæ modo Gallicantus appellatur, in quo loco ædificata est ecclesia. Secundum hunc ordinem Joannis videtur Petri trina negatio inchoata in atrio Annæ, et consummata in atrio Caiphæ. Secundum alios, qui non faciunt mentionem de Anna, videtur tota facta in atrio Caiphæ. Augustinus in libro *De concordia evangelistarum*, asserit totam factam in atrio Annæ, et quæ dicta sunt inde post missum Jesum ad Caiphæ, recapitulando dicta. Hieronymus in *Matthæum*, et Beda in *Lucam*, videntur velle quod Petrus in atrio Caiphæ negaverit.

CAP. CLX. De sententia mortis lata in Jesum

« Mane facto convenerunt apud Caiphæ sacerdotes, et seniores populi, et Scribæ, et Pharisei, et quærebant falsum testimonium contra Jesum (*Matth.* xxvi; *Marc.* xiv). Et dixerunt duo falsi testes: Nos audivimus eum dicentem: Possum destruere templum Dei hoc manu factum, et post triduum non manu factum reedificare. Cumque non respondisset Jesus, exurgens Caiphæ dixit ad Jesum: Adjure te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus Filius Dei benedicti. Et respondit Jesus: Tu dixisti. Si dixerò vobis, non creditis mihi, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus caeli, » quod de secundo adventu ejus congrue intelligi potest, vel de adventu ejus in orbem per prædicatores. « Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua dicens: Blasphemavit; » consuetudinis Judaicæ erat audita blasphemia in Deum, scindere vestimenta sua. « Et dixit: Quid vobis videtur? Et dixerunt: Reus est mortis. »

* *Additio 1.* Hoc in lege non habebant, sed signum doloris debuit esse.

CAP. CLXI. Prima illusio.

Tunc expuerunt in faciem ejus (*Matth.* xxvii; *Marc.* xv; *Luc.* xxiii; *Joan.* xviii); et hoc etiam proprium erat Judæorum spuere in faciem ejus, quem abjiciebant. Et adduxerunt eum vinctum ad prætorium, et tradiderunt Pontio Pilato præsidi, et non introierunt ne contaminarentur intrando domum gentilis.

CAP. CLXII. De suspendio Judæ.

« Tunc Judas poenitentia ductus, retulit triginta argenteos, dicens principibus sacerdotum: Peccavi tradens sanguinem justum. At illi dixerunt: Quid ad nos? Tu videris (*Matth.* xxvii), » quasi dicant: Tu vidisti quid feceris, et sic est præteritum subjunctivi. Vel tu videbis, cum senties in pœna te peccasse, et sic est futurum subjunctivi. Quidam tamen sub una distinctione legunt. Quid ad nos? tu videris, quid scilicet pertinet ad nos. Forte Sata-

(56) Hæc solus Joannes.

(57) Omnes loquuntur de ista, sed diversimode.

nas, qui possederat Judam, postquam fecit, quod A voluit, recessit ab eo, et ideo potuit Judas dolere, quod fecerat, ut ex dolore iterum intraret in eum Satanas, ut faceret eum injicere sibi manum. Dicit Hieronymus super cviii psal. quia magis offendit Judas Deum, quando se suspendit, quam in hoc quod eum prodidit. Et projectis argenteis in templo, abiens, laqueo se suspendit et crepuit medius, effusus visceribus, et in hoc quodammodo delatum est ori, quo osculatus erat Dominum, ne per os spiritus effunderetur. Rupto enim laqueo, putatur post cecidisse et crepuisse. Utrum autem eadem die se suspenderit, an distulerit, dubium est, sed quod ante resurrectionem Domini, super psalmum habetur. Quidam tamen dixerunt quod, audita resurrectione, quam non sperabat, se suspendit, quod non est authenticum. Dixeruntque sacerdotes quia non licebat eos mittere in carbonam, quia pretium sanguinis: erat, *mittere*, intellige pro *remittere*, quia inde tulerant eos. Et emerunt ex eis agrum * figuli, in sepulturam peregrinorum, cujusdam scilicet figuli. Vel est Figuli proprium nomen. Et dictus est ager Haceldama, id est *ager sanguinis*. Quia fuerunt pretium mortis, in usum mortuorum tradiderunt eos Tunc impletum est illud Jeremiae: « Acceperunt triginta argenteos sacerdotes, » vel venditores agri, vel Judas, « et dederunt eos in agrum figuli, » scilicet « pretium appretiatum a filiis Israel, » id est Christi, quem appretiauerunt, id est pretio emerunt filii Israel, vel alii, qui erant a filiis Israel nati. Non legitur in Jeremia hoc, sed in Zacharia (*cap. xi*) pene idem sensus est sub verbis aliis. Unde quidam codices habent per prophetam, sine nomine aliquo. Dicit Hieronymus in majori Breviario, quia antiqui codices habuerunt in Asaph propheta, sed vitio scriptorum positum est in Isaia, quia nesciebant quis fuerit Asaph. Unde Porphyrius vocabat Matthæum imperitum cum posuisset Isaia, sed non erravit Matthæus, sed scriptor. Similiter in Marco dicit Hieronymus fuisse scriptum, hora sexta crucifixum fuisse Dominum, sed scriptores imperiti pro *episi*, quæ notat 6 nec est littera, sed nota numeri tantum, scripserunt gammam litteram, quæ significat 5, et inde forte potest legi glossa, quæ est in Marco. Hoc proprie Marcus, subaudi dicit, sed scriptor corruptit, et vere dixit, tertia, quantum ad mysterium. Nam et cum Hieronymus ita dicat errasse scriptores in Matthæo, qui scripserunt Jeremiam, pro Zacharia, etiam super Matthæum dicit Hebræum quemdam sibi ostendisse librum Jeremiae apocryphum, in quo hæc scripta ad verbum repererat Origenes in Matthæum: In secretis Jeremiae hoc reperitur, sicut Apostolus scripturas quorundam secretorum profert, ut illud: « Quod oculus non vidit, nec auris audivit (*I Cor. ii*). » In nullo enim regulari libro hoc invenietur nisi in secretis Isaiae. Augustinus *De concordia*

(57) Hæc Joannes solus.

evangelistarum dicit, apud Zachariam esse tantum de triginta argenteis. In Jeremia vero de emptione agri, licet non hujus agri. Et ita dicit hoc capitulum ex duobus compactum. Ultra etiam, ut dicit Augustinus, quædam ex persona evangelistæ, quædam ex persona prophetæ, accipienda sunt.

* *Additio 1.* Super agrum hunc secus viam, quæ ducit in Ephrata, mons Geon est, ubi Salomon inunctus est.

* *Additio 2.* Quia quilibet prophetarum secreta habuit, quæ non revelavit, scilicet, quia solutionem nescivit, unde ipse dixit: « Secretum meum mihi (*Isa. xlii*). »

CAP. CLXIII. *De verbis Pilati ad Jesum, et Judæos.*

Cum autem Jesus esset in prætorio, exiit ad Judæos Pilatus quærens quam accusationem ferrent adversus hominem hunc (*Joan. xviii; Matth. xxvii; Marc. xv; Luc. xxiii*). Et primum eum accusaverunt in duobus, quia prohibebat tributa dari Cæsari, et quia dicebat se Christum regem esse. Cuique respondisset, ut acciperent eum, et secundum legem suam judicarent, dixerunt: « Nobis non licet interficere quemquam, » subaudi, his diebus. Vel pro potestate translata ad alios, hæc dixerunt. Itraque ergo Pilatus prætorium, primam accusationem quasi nullam reputans, quia forte audierat Jesum dixisse: « Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari (*Matth. xxii*), » de secunda dicit ad Jesum: « Tu es Rex Judæorum? Qui respondit: Dicitur hoc a te, an alii tibi dixerunt hoc de me, » id est in hoc accusaverunt me tibi? Et ait Pilatus: « Nunquid ego Judæus sum? » quasi dicat: Ego non sum Judæus, et ita a me hoc non dico, sed gens tua, scilicet quam tuam dicis, et de qua natus est, tradiderunt te mihi (57). « Et ait Jesus: Regnum meum non est de hoc mundo. Cui Pilatus: Ergo Rex es tu? Respondit Jesus: Tu dicis, quia Rex sum ego. Ego ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Cui Pilatus: Quid est veritas? Et iterum exiens dixit Judæis: Nullam causam invenio in eo. »

« (58) At illi clamabant: Commovit universum populum, incipiens a Galilæa, usque huc. »

* *Additio 1.* Tu dicis, id est quod quæris vere dicere potest quasi dicat: Muta modum pronuntiandi, dic remissive quod dicis interrogative. Dicit Magister, quia bene fecisset Pilatus si responsionem Jesu super hoc exspectasset. In hoc Pilatus arguitur, quod non exspectavit, donec veritas a Domino describeretur, cum a Pharisæis non potuerit describi. Academici enim dicebant eam esse in puteo sine fundo, et non poterant describere.

CAP. CLXIV. *Quod Herodes illudit Domino.*

Cumque accepisset Pilatus, quod homo Galilæus esset (*Luc. xxiii*), quia Herodes, qui præerat regioni illi, Hierosolymis erat his diebus, volens deferri ei honorem misit ei Jesum, ut dominus Galilæam hominem Galilæum, vel absolveret, vel damnaret.

(58) Hæc Lucas solus.

Et ideo reconciliatus est Herodes Pilato, super necem Galilæorum, quam prædiximus. Et gavisus est Herodes, quia ex multo tempore cupierat Jesum videre, et signum ab eo videre. Sacerdotes autem constanter accusabant Jesum coram Herode. Qui cum interrogasset Jesum in multis, nec recepisset responsum ab eo, sprexit eum, et illudit ei, existimans eum fatuum, vel non sane mentis. Et in signum illusionis induit eum alba veste.

CAP. CLXV. *De secunda illusionem.*

Tunc Pilatus dixit Judæis, quia nec ipse, nec Herodes inveniebant in eo causam, et ideo correctum flagellis dimitteret. Turba autem universa clamavit: « Crucifige eum (Luc. xxiii; Joan. xix). » Cumque Pilatus renuisset, accusabant eum Judæi in tertio, quia Filium Dei se fecit.

CAP. CLXVI. *Quod Pilatus hora quasi sexta sedit pro tribunali.*

Tunc ergo Pilatus magis timuit, et ingressus ad Jesum ait illi: « Unde es tu? » (Joan. xix.) Jesus autem non respondit ei verbum. Cui Pilatus: « Mihi non loqueris, nescis quia potestatem habeo crucifigere te, et dimittere? Respondit Jesus: Non haberes potestatem in me ullam, nisi datum esset tibi desuper, » id est, a Cæsare, imo a Deo. Et quia quasi timore potestatis superioris angebatur Pilatus, dixit eum Jesus, minus peccare, quam Judæos. Cumque Pilatus quæreret dimittere eum, clamabant Judæi: « Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis qui se regem facit, contradicit Cæsari. Audiens hæc Pilatus eduxit Jesum foras, et sedit pro tribunali in loco qui dicitur Græcè *lithostrotos*, Hebraicè *Gabatha*, quod sonat *varietatem pavimenti*. Erat autem parasceve hora quasi sexta. « Græcis admisti Judæi, crebro utebantur Græcis vocabulis. Parasceve enim Græcè, *preparatio* Latine, sic dicebant feriam sextam, quia in ea parabant necessaria Sabbato, sicut et in deserto duplo colligebant manna. Poterat ergo hora sexta esse incepta, et usque ad ejus completionem peracta sunt ea, quæ leguntur usque ad tenebras, et a sexta completa factæ sunt tenebræ. Marcus (cap. xv) dicit hora tertia, malens intelligere horam, qua linguis crucifixerunt eum Judæi. Vel Joannes vocat horam sextam preparationem Dominicæ mortis. Postquam enim in nocte judicaverunt eum reum mortis, fluxerunt usque ad crucifixionem tres horæ noctis, et tres horæ diei. Reor in medio illarum horarum Dominum crucifixum, ideo modo hanc, modo illam horam positam. Nam Ecclesia inter tertiam et sextam horam celebrat missam, et cum mane celebratur debet antecantari tertia. Cumque accusarent eum in multis, nihil respondit. Per diem autem festum Paschæ consueverat præses, noviter introducta consuetudine, dimittere unum de vincis quemcumque petissent, in memoriam quod ea die egresserant de servitute Pharaonis, Ægyptiis etiam compellentibus eos exire. Alios occidebant, ut Christum, et duos latrones, in memoriam primogenitorum Ægypti: si adhuc idem faciant nescio. Quod quia factum

A est luna 15 constat, et tunc fuisse eam quinquandecimam. Cumque optionem dedisset eligendi Jesum innocentem, aut Barrabam latronem, elegerunt Barrabam. Scribitur Barrabas, et sonat, *filius magistri*, scribitur etiam Barabas, et sonat, *filius patriæ*.

* *Additio 1.* Quod in jejuniis differtur missa usque post sextam, in Quadragesima usque post nonam, reor pro gastrimargia nostra magis factum esse, quam pro mysterio, ne audita missa ante sextam, quæramus occasionem præveniendi horam prandii. Vel forte quia non solum passionis, sed et mortis, et sepulturæ, et ascensionis sacramenta sunt in missa. In memoriam mortis et ascensionis celebrantur post sextam, in memoriam sepulturæ post nonam, forte in memoriam resurrectionis celebratur mane.

CAP. CLXVII. *Quod Pilatus, quasi nolens, tradidit Jesum flagellatum, ut crucifigeretur.*

« Tunc misit ad Pilatum uxorem suam dicens: Nihil tibi, et justo illi. Multa enim passa sum per visum, dormiens, propter eum (Matth. xxvii). » Jam Deo poterat cognoscere diabolus mysterium crucis, et ideo laborabat, ne Christus moreretur. Forte jam gaudebant sancti in inferno, unde hoc notavit. « Videns autem Pilatus, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, lavit manus suas dicens: Innocens ego sum a sanguine hujus justi. Et responderunt omnes: Sanguis ejus super nos, et super filios nostros, » id est ultio sanguinis. « Tunc Jesum flagellis cæsum tradidit eis, ut crucifigeretur. » Sancitum erat a Romanis, ut crucifigendus prius flagellaretur, vel forte ut Judæi satiati flagellis, a morte desisterent. Adhuc columna cui alligatus fuit Jesus, vestigia cruoris ostendit.

* *Additio 1.* Ideo in illis diebus initia et fines horarum omitimus, quia a nobis ablatus est ille, qui est Alpha et Omega, et traditus est impiis.

CAP. CLXVIII. *De illusionem militum.*

Milites ergo præsidis suscipientes Jesum (Matth. xxvii; Joan. xix), et exuentes eum, circumdederunt ei chlamidem coccineam ad similitudinem purpure, qua reges utebantur, et potuit in chlamide illa assutum esse aliquid purpuræ intus, ut in æstiva chlamide fieri solet, quia et Marcus (cap. xv) dicit, eum indutum purpura. Pro diademate autem plebentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus. Qui attentius considerasse se dicunt, spinas illas asserunt, juncos fuisse marinos, quorum acies non minus spina pungit, quia dura est et penetrativa. Unde et poeta:

.... *Et acuta cuspidem junci.*

Credibile est autem aculeos coronæ cruorem de capite extraxisse. Etiam flagellis cruor dorsi extractus est, et sanguineus sudor alias partes corporis tinxit, ut non tantum manus, et pedes, et latus dicamus aspersa sanguine, sed tota veste tincta Christum ascendisse de Bosra (Isa. Lxi), pro sceptro autem dederunt in manu ejus arundinem, et illudebant ei, tanquam volenti regnare, nec valenti.

* *Additio 1.* Tertia illusio. Contra has illusiones,

quibus ter illusus est præmittimus nos, ante revelationem crucis, tres adorationes dicentes : *Agius*, etc., quasi ter honorantes ter illum propter nos, et duabus linguis, quia tertia adhuc silet. Etiam contra tres accusationes, tres dicimus excusationes in persona Salvatoris : *Popule meus*, etc. Ubi etiam exprobrat eis Christus tria beneficia sua, liberationem de Ægypto, regimen in deserto, introductionem in terram optimam, quasi diceret Christus : Accusas me de negotiatione tributis, potius deberes gratias agere, quia liberavi te a tributo. Accusas quia dixi me regem, potius gratias age, quia regaliter pavi te in deserto. Accusas me quia me dixi Filium Dei, potius ora, ut introducam te in terram meliorem et optimam.

CAP. CLXIX. *Tertia illusio.*

« Et, genu flexo, dicebant : Ave, rex Judæorum (*Matth. xxvii; Marc. xv; Joan. xix*). » Et licet hoc facerent gentiles, quia Judæis auctoribus fiebant, ideo in parasceve cum oratur pro perfidis Judæis, genua non flectimus. Tamen forte Judæi cum militibus hoc agebant. Et expuentes arundine percutiebant caput ejus, et exuentes eum purpura, reinduebant eum veste sua, et duxerunt eum, ut crucifigeretur, bajulans sibi crucem.

CAP. CLXX. *De Simone Cyrenæo.*

Et exeuntes invenerunt Simonem Cyrenæum, patrem Alexandri et Rufi, et hi duo putantur fuisse discipuli Jesu, et angariaverunt eum tollere crucem post Jesum (*Matth. xxvii; Marc. xv*), id est ad angariam coegerunt eum, quæ est onus personæ et operis; perangaria autem tantum personæ. « Sequebantur autem Jesum mulieres plangentes eum ». Quibus ipse ait : « Nolite flere super me, sed super vos, et super filios vestros, » quasi diceret : Flete pro imminente excidio gentis vestræ. Potest esse una de causis, quare in Passione Christi non solemnizamus, quia Dominus præcepit illis, ut flerent.

Ducebantur et duo nequam cum eo, ut interficerentur, et venerunt in locum Calvariæ (59) quod Hebraice dicitur *Golgotha*. Calvaria est proprie os capitis humani nudum. Et quia ibi decollabantur rei, et multa ossa capitum ibi aspersa erant, dicebatur locus Calvariæ, vel Calvarium. Ambrosius in *Epistolam ad Romanos*, videtur velle, quod ibi sepultus fuerit Adam, et a capite ejus dictum calvariam, et ei dictum ab Apostolo : « Surge qui dormis, exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus (*Ephes. v*). » De qua opinione dicit Hieronymus, quod favorabilis est interpretatio, et vulcanis aures, non tamen vera. Unde credimus hoc a falsariis positum in Ambrosio, sicut et multa alia. « Cum autem crucifigerent eum dicebat: Pater, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt (60). »

* *Additio 1.* Hanc processionem plangentium post Dominum, representamus, quando litanias pro im-

(59) Omnes locum nominant.

(60) Primum hoc verbum solus Lucas.

(61) De missione sortis super vestimenta omnes

minentibus periculis facimus, et juxta mandatum Domini, plangimus super nos et super filios nostros. Sane crux super altare ponenda est, ut de altari tollat eam bajulus crucis; quia de Christi humeris sublatam tulit eam Simon Cyrenæus.

CAP. CLXXI. *De divisione vestium, et tunica sortita.*

Tunc fecerunt de vestibus ejus, excepta tunica, quatuor partes, quia quatuor erant milites, qui crucifixerunt eum. Tunica autem erat inconsutilis reticulato opere facta, et ideo scindi non poterat, de super contexta per totum, habens, scilicet pannum aliquem ex transverso super humero positum, ad modum corrigiæ in pelliciiis, et sortiti (61) sunt de ea cujus esset.

CAP. CLXXII. *De titulo (62) triumphali.*

B Scripsit autem Pilatus titulum* causæ ejus, id est in titulo causam mortis ejus : « Jesus Nazarenus rex Judæorum, » quasi dicat : Ideo crucifixus est, quia rex erat Judæorum. Et scripsit illum Hebraice, Græce et Latine, ut diversarum linguarum homines, qui convenerant ad diem festum, illum legere possent, et intelligere. Utrum autem principium tituli scriptum fuerit tribus linguis incertum est, sed finis, hoc est, rex Judæorum, sic est scriptus, Hebraice *Malcus Judæorum*, Græce, *Basileos exomoseleon (sic)*, Latine *Rex confitentium*. Crux autem non habebat super lignum transversum aliquid, habens formam Tau. Sed Pilatus superposuit cavillam et tabulam affixam, et in tabula erat titulus sic. Dicuntur autem in cruce Domini fuisse quatuor ligna diversa, et forte in totidem diversis generibus: lignum erectum, transversum, tabula superposita, truncus quidam, cui infixæ erant crux, qui in rupe defossus fuit. Invenitur enim lignum Dominicæ crucis, et palmæ et cupressi, et ut quidam tradunt, olivæ et cedri. Dixerunt autem Judæi Pilato, ut mutaret titulum, et noluit, sed confirmavit dicens : « Quod scripsi, scripsi, » id est immobiliter scripsi. Prætereuntes autem blasphemabant, dicentes : « Vah qui destruis templum Dei, etc. » Similiter et sacerdotes illudebant ei, dicentes : « Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. » Quasi dicant : Nunc apparet, quia non ex se, sed in Beelzebub homines sanabat, potius enim sesanaret. Dæmones enim sentientes vires suas fractas esse, hæc agebant, ut descenderet de cruce. Tamen in Tobia super exenterationem piscis legitur, dæmonem stetitisse super brachium crucis, et considerasse, an Christus aliquam maculam peccati haberet.

* *Additio 1.* Tres sunt tituli : triumphalis, victorum gesta continens; præconialis, qui in portis et domibus scribebatur; memorialis, qui supra sepulcra, id est epitaphium.

** *Additio 2.* Vel etiam tribus linguis significatum est quod omnis religio, quæ per linguam Hebræam, quia apud eos prius religio viguit propter cultum ponunt, ut supra.

(62) Omnes de titulo loquuntur.

nnius Dei, et omnis sapientia quæ per Græcam, et A
omnis fortitudo quæ per Latinam pro dominio
Romanorum, credere deberent illum Deum et ho-
minem.

*** *Additio 3.* Nota quosdam velle, in Domini cruce
fuisse tres tantum clavos.

CAP. CLXXXIII. De diversis meritis latronum.

Etiam unus de simul pendentibus blasphemabat
eum, alter autem increpans blasphemantem ait :
« Memento mei, Domine, dum veneris in regnum
tuum. » Et audivit a Domino : « Hodie mecum eris
in paradiso (*Luc. xxiii*). » Non intellige de terreno,
unde expulsus est Adam, neque de angelico, quia
ad illum ante Christum nemo ascendit, sed in requie
quod est esse cum Jesu. Vel, hodie eris mecum, B
quod est esse in paradiso. Forte fuit anima ejus
cum anima Christi in sinu Abrahamæ, et cum illa
regressa. Et quia non tunc penetravit latro cælos,
etiam ex aliis multis locis Scripturarum, erraverunt
quidam putantes esse multa loca bonorum præter
cælum, paradisi scilicet Adæ, locaque in aere et
terra, ubi beate vivent, nec tamen Deum videbunt.
Soli enim perfecti cum angelis fruuntur Dei visione.
Ob hoc etiam dictum putant : « Multæ mansiones
in domo Patris mei sunt (*Joan. xiv*). »

CAP. CLXXXIV. Quod virgo virgini commissa est.

« Stabant autem juxta crucem Mater Jesu, et Ma-
ria Cleophæ, et Maria Magdalene, et Joannes. Tunc
dixit Jesus Matri de Joanne : Mulier, ecce filius tuus.
Et Joanni ait : Ecce mater tua (*Joan. xix*). » C
Et ex i la hora accepit eam discipulus in suam, quasi
suam habens matrem, vel in suam, quasi potesta-
tem, vel in communionem rerum suarum. Tamen
nil creditur habuisse proprium, sed cum esset bea-
ta Virgo cum apostolis, iste specialem ejus curam
habebat.

* *Additio 1.* Quia Joannes astitit crucifixioni,
ideo die eadem legitur passio secundum ipsum, li-
cet merito postremus legatur; quia scripsit postre-
mus.

**CAP. CLXXXV. De tenebris factis a sexta usque ad
horam nonam.**

A sexta autem hora tenebræ factæ sunt, usque ad
nonam, per universam terram (*Matth. xxvii*; *Marc. D*
xv; *Luc. xxiv*); non fuit eclipsis solis, ut quidam
mentiti sunt, quia luna, e regione fere erat ad so-
lem. Eclipsis autem fieri solet tantum in synodo
solis et lunæ. Legitur quia tunc Athenis vige-
bat studium, et cum inquisissent philosophi causam
tenebrarum, nec invenirent, dixit Dionysius Areopa-
gita quod Deus naturæ patiebatur. Et fecerunt ei
aram, et superscripserunt : « Ignoto Deo, » de qua
legitur in Actibus apostolorum (*cap. xvi*). Tamen
Origenes videtur velle quod tenebræ illæ tantum
fuerunt super universam terram Judææ, quia si per
universum orbem diffusæ fuissent, in aliquibus hi-
storiarum ethnicorum inveniretur scriptum. Et sicut
tribus diebus super Ægyptis fuerunt tenebræ, in

deserto vero Jessen, ubi erant filii Israel, lux erat
ita modo quasi e contrario super filios Israel erant
tenebræ, aliis nationibus luce fruentibus.

* *Additio 1.* Quia tribus horis prætenzæ sunt te-
nebræ, ideo et nos celebramus tenebras, etiam tri-
duanz mortis, quasi triduanas facimus exsequias,
quia nec albi monachi novem faciunt lectiones, ni-
si pro mortuis, et tunc etiam primatus tenebrarum
insinuatur, que in illis diebus cæperunt præcedere
diem. Exstinctio candelarum fugam signal aposto-
lorum, vel quia paulatim fit, occisionem propheta-
rum a prava generatione factam, et tandem mortem
intellige.

CAP. CLXXXVI. De clamore Domini ad Patrem.

Et circa horam nonam Jesus clamavit voce ma-
gna dicens : Heli, vel Heloy lamma sabacthani (*Matth.*
xxvii). Una dictio est Heli, et sonat *Deus meus*.
Hel enim nomen Dei est, oy *iste est meus*; quid au-
tem sonet vox illa Christi, evangelista interpreta-
tus est; hic patet quod Psalmus, qui eisdem verbis
incipit de Christo scriptus est, non ut quidam pu-
tant ex persona David, vel Esther, vel Mardochæi.
« Et dixerunt quidam, Heliam vocat iste. » Hi Ro-
mani erant non intelligentes Hebræum. Clamabat
autem Jesus, se derelictum a Patre, non quod dei-
tas separata esset ab humanitate, sed quia ita tradi-
tus erat a Patre calamitatibus, quod videbatur de-
relictus, vel se derelictum a Patre dicit, quia tunc
fere inutilis videbatur passio ejus, quia de toto ge-
nere hominum non videbatur quis redimi, nisi latro
qui fere solus credebatur in eum. Unde dicit Isaias :
« Factus sum sicut qui colligit stipulam in messe
(*Isa. v*). » Et in Psalmo : « Singulariter sum ego
donec transeam (*Psal. cxi*), » excepta beata Virgi-
ne, quam etiam tunc credidisse credimus, in hu-
jusmodi enim semper ipsa excipitur.

* *Additio 1.* Metaphorice loquitur Isaias cum forte
tempore messis proposuit paterfamilias colligere
messes, non invenit nisi de speis stipulam, ita
fuit de Christo, cum tempore gratiæ deberet messem
suam, id est Judæos, colligere, non invenit, nisi so-
lum latronem fidelem.

**CAP. CLXXXVII. De morte Domini post gustatum
acetum.**

Postea dixit Jesus : Sitio; vas autem erat ibi
positum aceto plenum, et unus ex militibus imple-
vit spongiam aceto, et eam impositum arundini super-
positam hyssopo, et circumligatam, et dabat ei bi-
bere (*Joan. xix*; *Matth. xxvii*; *Marc. xv*). Fuerunt
qui dicerent, crucifixos citius mori, si acetum cum
felle biberent, et ideo milites acetum secum tulisse,
ut citius possent liberari a custodia, si citius more-
rentur, quos crucifigerent. Potuit esse, quod vile
vinum secum tulerant ad bibendum, et ex calore
quasi acetum factum est. Unde ad notandum ejus
acredinem, alius Evangelista dicit vinum myrrha-
tum, alius cum felle mistum. Cumque libasset Je-

sus acetum, dixit : « Consummatum est (63). » A ut tradunt quidam, cum fere caligassent oculi ejus, et casu tetigisset oculos sanguine ejus, clare vidit. *Additio 1.* Opinio est crucem Domini quindecim pedes habuisse in altum, et talulam superpositam, pedem et dimidium.

Additio 2. Item super locum, ubi Christus crucifixus est, hoc scriptum est Græce, o Theus, id est, *h'c Deus*; Basileos imon, id est *Rex noster*; Proseruas, id est, *ante sacula*; Glosæ, id est *operatus est*; Sothias, id est *salutem*; Enesot's, id est *in medio*; Gis, id est *terra*.

CAP. CLXXX. *De sepultura Domini.*

Cum autem sero factum esset, Joseph decurio, id est, unus de ordine curiæ, ab Arimatha, quæ est Ramatha, civitas Helcanæ patris Samuelis, dives et justus, de quo etiam quidam putant conscriptum esse psalmum : « Beatus vir (*Psal. cxl*), » quia non consensit actibus et consiliis aliorum, petiit a Pilato corpus Jesu, sed in occulto (*Matth. xxvii; Marc. xv; Luc. xxiii; Joan. xix*). Venit quoque etiam cum eo Nicodemus (67), ferens myrrhæ et aloes quasi libras centum. Ista amaritudine sua vermes ascent a corporibus mortuorum, et exceperunt corpus Jesu, et involutum sindone, quam emerat Joseph, ligaverunt linteis albis, quæ creditur attulisse Nicodemus. Erat autem non longe monumentum novum in petra excisum, in quo posuerunt eum. Et quia in simplici sindone involutum est corpus Jesu, instituit Silvester papa, ut sacrificium altaris in lineo tantum panno celebretur.

CAP. CLXXXI. *De sepulcro Domini*

De monumento Domini dicit Beda super Marcum, quod domus fuit rotunda de subjacente rupe excisa tantæ altitudinis, ut vix homo manu extenta culmen posset attingere, introitum habens ab oriente, cui magnus lapis appositus erat pro ostio. In parte ejus aquilonari locus Dominici corporis de eadem petra factus est, septem pedes habens longitudinis, tribus palmis altius cætero pavimento, eminens quasi sarcophagus superpositus pavimento, vel in ipso pariete locus factus erat, sicut sit in muris domorum, ad utensilia reponenda. Nam et dicit Beda, loculum illum non desuper, sed a latere meridiano patulum, unde corpus inferebatur, quod tamen et priori sententiæ congruit, et esset quasi sarcophagus inclinatus super latus, aperturam a latere habens desuper. Color vero monumenti, et loculi, rubicundo et albo dicitur esse permistus. « Et erant Maria Magdalene, et altera Maria considerantes, ubi positum erat corpus Jesu. Et revertentes paraverunt unguenta, quandiu licuit eis operari. Sabbato enim quieverunt (68). »

CAP. CLXXXII. *De custodibus sepulcri.*

« Altera autem die (69), quæ est post parasceven convenerunt sacerdotes et Pharisei ad Pilatum

CAP. CLXXXIX. *Quod fractis cruribus latronum Christus lanceatus est.*

Judæi autem, ne remaneret pendentes in cruce magna die Sabbati, rogaverunt Pilatum, ut frangerentur crura eorum, et tollerentur, ne festum eorum horrore diuturni cruciatus fodaretur (*Joan. xix*). Cumque milites primi fregissent crura latronum, et venissent ad Jesum inveniendes enim mortuum, os non comminuerunt ex eo. « Sed unus militum lancea latus ejus dextrum perforavit, et continuo exivit sanguis, et aqua, » et qui lanceavit eum,

(63) Sextum verbum solus Joannes ponit.

(64) Septimum verbum solus Lucas.

(65) De hoc Matth., Marc. et Lucas.

(66) De Centurione Matth., Marc. et Lucas.

(67) Solus Joannes de Nicodemo loquitur.

(68) De hoc Matth., Marcus et Lucas.

(69) De hoc solus Matth. xxvii.

dicentes : Hic seductor adhuc vivens dixit : Post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum, ne discipuli ejus furto sublatum surrexisse dicant. Secundum hanc litteram patet quia Sabbato hæc facta sunt. Tamen Remigius exponit hic parasceven præparationem Dominicæ passionis, quæ incepta est a prima vigilia noctis, ut prædiximus. Et legit ita : Altera autem die, quæ est post hanc parasceven, id est post inceptionem hujus præparationis, hæc est ipsa feria sexta, quæ orta est post ejus inceptionem. Visum est forte Remigio, quia ea die posuerunt Judæi custodes sepulcri, et signaverunt lapidem, quod Sabbato non fecissent. Unde Pilatus ait : « Habetis custodiam, » id est de vobis licentiam ponendi custodes. « Ite, custodite. Quod et fecerunt. »

* *Additio 1.* Nota cum in passionibus sanctorum, et mortibus solemnizet Ecclesia, et jucundetur, potius in die mortis Salvatoris sui exsultare, et solemnizare deberet. Sunt ergo tres causæ, quæ assignantur a sanctis Patribus, quare non solemnizat et exsultare non præsumit : Prima pro rubore peccati commisi in Adam, pro quo subiit Dominus ea die patibulum crucis. Secunda pro præcepto, quo dictum est populo per Moysen : Dominus pugnabit pro nobis, et vos tacebitis (*Exod. xiv.*). Tertia pro mysterio, ut quasi per hoc ostendat Ecclesia se discordare ab inimicis æmulando.

CAP. CLXXXIII. *De adventu mulierum ad sepulcrum.*

« Vespere autem Sabbati, quæ lucescit in prima Sabbati cum adhuc tenebræ essent, venit Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Maria Salome ad sepulcrum cum aromatibus, quæ paraverant (*Matth. xxviii; Marc. xvi; Luc. xxiv; Joan. xx.*). » Quidam non nisi duas venisse dicunt, quia supra tantum duæ dictæ sunt considerasse sepulcrum et reverentes parasse aromata. Et dicunt quod additum est hic, et Salome, expositio est alterius Mariæ tacitæ. Contra quos sufficit opponere usum Ecclesiæ, quæ tres representat. Etiam Lucas dicit præter Marias adfuisse Joannam, quæ traditur fuisse uxor Chusæ procuratoris Herodis. Nomine vespere, ut dicit Augustinus *De concordia evangelistarum*, noctem signat, a parte totum. Et est vespere Sabbati, id est nocte Sabbati. Sed ne de ipso vespere, quod est initium noctis intelligamus, mutavit genus, et ait, ut referens ad sensum, non ad nomen, quæ scilicet nox lucescit in prima Sabbati, hoc est cujus finis est diluculum primæ Sabbati, id est Dominicæ, quasi dicat, nocte Sabbati venerunt, non tamen qualibet noctis parte, sed diluculo.

* *Additio 1.* Chrysostomus dicit matrem filiorum Zebedæi vocatam Salomam, quasi binomiam.

CAP. CLXXXIV. *De alio ordine dierum.*

In hac nocte terminatus est ordo dierum naturalium qui erat, ut dies præcederet noctem. Dein-

ceps sit commutatio temporum. Fecit Creator, ut nox præcederet diem. Et hæc nox communis fuit, et Sabbato, et Dominicæ diei. Et ita per synecdochē dicitur Dominus, fuisse in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus, accipiendo per extremam partem parasceves, totum diem cum nocte sua, et Sabbatum totum, et per noctem Dominicæ diei ipsam Dominicam. Tamen Augustinus videtur velle, hanc mutationem factam in parasceve, ut nox quintæ feriæ fuerit etiam parasceves, et orto jam sole, id est cum cælum jam ab orientis partibus albesceret, dicebant ad invicem : « Quis revolvat nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes, viderunt revolutum lapidem, et angelum sedentem super eum (*Marc. xvi; Matth. xxviii.*) » Jam enim terræ notus factus erat, Domino resurgente, et clauso sepulcro, egressus erat Jesus. Cuidam autem monacho Sancti Laurentii Romæ extra muros anno ab Incarnatione Domini 1111 miranti de cingulo suo, quo cinctus erat, insoluto et projecto ante eum, vox in aere facta est : Sic potuit clauso prodire Christus sepulcro. Angelus autem post tulit lapidem, ut egressum jam factum indicaret. Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, unde jacebant velut mortui.

* *Additio 1.* Per hoc fecit quod nocte Dominicæ diei surrexit, cum in Genesi (*cap. 1.*) dictum sit primo : « Dixit Deus : Fiat lux, et facta est lux. »

* *Additio 2.* Nota quod de apparitione angelorum videtur contrarietas inter evangelistas. Matthæus enim dicit quod mulieres invenerunt unum sedentem ad ostium monumenti, super lapidem revolutum, neque commemorat plures. Marcus dicit quod invenerunt in dextris loculi sedentem. Lucas dicit quod invenerunt duos stantes. Joannes, qui, tanquam ultimus quasi correctior dicit quod duos invenerunt sedentes, unum ad caput et alium ad pedes. Licet autem diversa sunt hæc, non tamen adversa. Credimus tamen quod tres apparuerunt angeli, unus primo sedit super lapidem qui transtulit se ad dexteram loculi, in quo erant illi duo primo stantes, postea sedentes.

CAP. CLXXXV. *Opiniones de hora resurrectionis.*

De hora quidem resurrectionis quæri solet, de qua varie loquuntur auctores. Hieronymus, in libro scilicet *xii Quæstionum* : « Vespere Sabbati, ait Matthæus. Marcus vero : « Et valde mane una Sabbatorum veniunt ad monumentum orto jam sole. » Hujus quæstionis duplex est solutio : aut enim non recipimus Marcum, omnibus Græcæ libris pene hoc capitulum in fine non habentibus, aut uterque verum dixit : Matthæus quando Dominus surrexit, id est « Vespere Sabbati; » Marcus quando vidit eum Maria Magdalene, id est mane. Ambrosius in fine expositionis Lucæ : Non vespere die, sed noctis vespere Dominus surrexit. Denique Græcus sermo pro vespere habet sero. Sic ergo Domi-

nus non in vespertino tempore diei, sed sero id est profunda nocte surrexit. Unde et ad monumentum mulieres potuerunt accedere, custodibus quiescentibus. Et principes sacerdotum dixerunt, quia discipuli ejus in nocte venerunt. Ut autem scias nocte, vel mane factum, mulierum alia sciunt, alia nesciant. Sciunt qui noctibus observant, nesciunt quæ recesserunt. Una Maria Magdalene, secundum Joannem, nescit; altera Maria Magdalene, secundum Matthæum, scit. Nam eadem ante scire, et postea nescire non potuit, denique alteram esse cognosce. Illa admittitur tenere pedes Domini, hæc prohibetur; illa angelum videre meruit, hæc primo cum venit, neminem vidit; illa discipulis Dominum resurrexisse nuntiavit, hæc raptum esse putavit; illa gaudet, hæc plorat; illa Christo occurrit, hæc mortuum quærit. Augustinus, ut supra diximus, dixit eum diluculo surrexisse, cui consentit auctoritas illa, quæ dicit Dominum 40 horis fuisse mortuum, et totidem diebus post moratum in terra ante Ascensionem; quia horis 4 vespertinis paraseves, et 36 duarum noctium et unius diei. Ecclesia quoque assentire videtur, quæ matutinas laudes, pro Christi resurrectione celebrat. Pro prædicta vero sententia Ambrosii facit, quod Sainson, in typo resurrectionis Domini, media nocte surgens, tulit portas Gazæ. Sic ergo anima Christi rediit ab inferis, et reddita est corpori facta impassibili. Utrum autem anima Christi tunc facta est impassibilis cum egressa est a corpore, an tunc demum cum reddita est corpori, ne sine corpore glorificaretur, non memini me legisse. De sanctis, quos eduxit de inferno, si quæritur ubi fuerint post resurrectionem, Deus novit. Vel sicut dicitur de Domino fuerunt, in extremis partibus maris, id est super amplissimos fines orbis. De diversitate adventus mulierum ad monumentum, quæ videtur in evangelistis esse, unde et Porphyrius irridet eos, et de apparitionibus, et de numero angelorum, Glossa Augustini super Matthæum plenè diffinit; hoc dixisse sufficiat, quia decem apparitiones Christi post resurrectionem leguntur in Evangeliiis. Quinque ipsa die resurrectionis, et quinque postea. In Apostolo legitur, quod visus est Jacobo (1 Cor. xv) et quingentis fratribus simul, sed nec tempus, nec modum determinat. Quidam dicunt quod, mortuo Domino, Jacobus vovit se non comesturum, donec Christus resurgeret, et ideo dicunt quod eadem die resurrectionis apparuit illi. Fuerunt qui dicerent Joseph eadem vespera, qua sepelivit Dominum a Judæis incarceratum, et Nicodemum lauisse, et demum factum discipulum, et ideo ante alios statim apparuit Joseph in carcere ad consolandum.

Additio. Communis opinio est unam tantum fuisse Magdalenam; potest tamen determinari, quod dicit Ambrosius alteram, id est eandem alteram.

Additio 2. Forte pro prima sententia Hieronymi

A facit, quod apostoli tradiderunt, ea nocte non dimittit populum ab Ecclesia, usque ad profundam noctem.

CAP. CLXXXVI. *Quod angeli locuti sunt mulieribus.*

Et factum est (Luc. xxiv) cum mente consternatæ essent mulieres de hoc quod viderant, ecce duo viri, id est angeli, in corporibus humanis, steterunt secus illas. Cumque declinarent vultum in terram, dixerunt angeli ad illas: « Quid quæritis viventem cum mortuis? » scilicet in sepulcro, qui locus est mortuorum. « Non est hic, surrexit, sicut dixit vobis, cum esset in Galilæa. » Nota quod sanctæ mulieres non corruerunt, sed inclinaverunt vultum. Et ideo mos ecclesiasticus est ut, exemplo earum et in memoriam Domini resurrectionis et in spem vitæ nostræ omnibus Dominicis diebus, a Pascha usque ad Pentecosten, non flectamus genua, orantes. « Et addiderunt: Ite, dicite discipulis ejus, et Petro, quia surrexit, et ecce præcedet vos in Galilæam. » Et recordatæ verborum Domini, ibant (Marc. xvi).

CAP. CLXXXVII. *De cursu Joannis et Petri.*

« Cucurrit autem Maria Magdalene, et venit ad Petrum, et Joannem, et ait: Tulerunt Dominum meum de monumento, et nescio ubi posuerunt eum (Joan. xx). » Hoc agebat in ea vis amoris, vel consternatio mentis, ut non inventum, non crederet nisi sublatum. Cucurrerunt ergo illi duo ad monumentum, et non invento corpore, cumque vidissent sudarium capitis, et linteamina posita æorsum, et crediderunt verum esse, quod mulier dixerat, et redierunt ad semetipsos, id est ad hospitia sua.

CAP. CLXXXVIII. *Quod Dominus apparuit Magdalene.*

« Maria autem Magdalene, quæ cum eis redierat ad monumentum, remansit foris, plorans. Cumque introspeisset, vidit præfatos angelos sedentes, juxta loculum corporis, unum ad pedes et unum ad caput. Qui dicunt illi: Mulier, quid ploras? Quæ ait: Quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum. Et conversa vidit Jesum stantem, et nesciebat, quia Jesus est. Dicit ei Jesus: Mulier, quid ploras? Quem quæris? Illa existimans hortulanum esse, ait: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, ut ego eum tollam. Dicit ei Jesus: Maria! et statim cognovit eum, et ait: Rabboni, quod est idem quod Rabbi, et prociens voluit tangere pedes ejus, ut consueverat. Et ait Jesus: Noli me tangere. Nondum enim ascendi ad Patrem meum, » supple, in corde tuo, quasi dicat: Quem enim mortuum quæris, viventem tangere non mereris. Quem scilicet putas cadaver sublatum, non Filium æqualem Patri, « sed vade et dic fratribus meis: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum. » Hoc est, in proximo est, ut me videant ascendentem.

CAP. CLXXXIX. *De mandato custodum.*

Cum autem hæc fierent, custodes redierunt, nuntiantes principibus sacerdotum, quæ facta fuerant (70-71). At illi pecunia copiosa corrupti, dixerunt: Nobis dormientibus furati sunt discipuli corpus Jesu. Et mansit hoc verbum apud Judæos, usque in hodiernam diem.

CAP. CXC. *Quod Dominus apparuit mulieribus in via.*

« Venit autem Maria Magdalene jam credens, et inventis aliis, quæ cum illa prius fuerant, ibant simul ad discipulos, jam certæ de resurrectione. Et ecce occurrit eis Jesus dicens: Ave. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus adorantes. Dixit eis Jesus: Ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt (Matth. xxvi). » Hanc visionem sui in Galilæa, præ cæteris Dominus memorat, quia in ea credimus omnes discipulos adfuisse. Exprobrando quibusdam duritiam cordis eorum, eos plenius dicitur certifikasse. Abierunt autem mulieres, et nuntiaverunt omnia undecim lugentibus, et his qui cum eis erant, et visa sunt ante eos, sicut deliramentum verba hæc. « Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum, » ut Lucas dicit. Et tunc verisimile est, quod Dominus apparuit ei in via, et si non legatur in Evangelio. De quo dicitur: « Apparuit et Petro. » Quinquies prima die resurrectionis apparuit.

CAP. CXCI. *De duobus euntibus in Einmaus.*

Eadem die visus est duobus discipulis euntibus in Einmaus, quorum unus dicebatur Cleophas, tacito nomine alterius putabatur se Lucas (cap. xxiv) inmisisse, more scriptorum sacræ Scripturæ. Sed Ambrosius in Lucam dicit, illum vocatum Amon. Post vastationem Judææ sub Marco Aureliano restaurata est Emmaus, et dicta est Nicopolis; hæc erat a Jerusalem in spatio 60 stadiorum. Tradunt Græci scriptores Herculem giganteum uno anheliu 125 passum cucurrisse, et stetit, et a stando spatia hujusmodi vocant stadium. Cumque octo stadia faciant milliare in summa 60 faciunt septem millia passuum et quingentos, id est 7 miliaria et quatuor stadia, id est leucas tres et tres partes quartæ. Ibat autem Jesus cum illis, et oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent, unde videtur aliud in oculis eorum fuisse, ne eum agnoscerent. Et alibi legitur quod apparuit eis in alia effigie, ergo aliud etiam erat in eo, ne eum agnoscerent. Potuit etiam esse, ut mutatio ejusdem corporis mortalis in immortale, non possit fieri sine quadam alteratione, pro qua subito visus non agnosceretur, ut, si quis quem vidisset puerum si paulo post occurrentem sibi juvenem videret, non mox eum agnosceret. Et cum cognovissent eum in fractione panis, et evanisset ab eis, eadem hora regressi sunt in Jerusalem, et invenerunt congregatos undecim et eos qui cum eis erant dicentes, quia surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni, et illi narrabant, quæ gesta erant in

A via, et quomodo cognoverunt eum in fractione panis.

*Additio I. Fregit, et porrigebat illis. Ideo tres sunt partes hostiæ, una quasi est Domini, duæ porriguntur, una sacerdoti, altera ministro, vel reservatur infirmo.

CAP. CXCII. *Quod Dominus apparuit aliis absente Thoma.*

Quidam autem ex eis non crediderunt, ex quibus unus erat Thomas (Joan. xx; Luc. xxiv). Quo egresso, cum adhuc alii colloquerentur de his, quæ audierant, et sero jam esset, et fores essent clausæ propter metum Judæorum, stetit Jesus in medio eorum, et ait: « Pax vobis; ego sum, nolite timere. » Ipsi autem conturbati, putabant se spiritum videre.

B Nondum enim credebant, vel tertia die potuisse veram carnem resurgere, vel suscitatum. clausis januis, posse intrare. Et ait illis: « Videte manus meas, et pedes meos, palpate et videte, quia spiritus carnem, et ossa non habet, sicut me videtis habere. » Ostendit eis cicatrices manuum, pedum et lateris. Tribus de causis præcipue reservavit Dominus cicatrices in corpore, licet incorruptibili. Ad corroborandam fidem apostolorum, quia surrexerat; et ut semper repræsentet Patri, quæle genus mortis tulit pro nobis, quod est quidam modus interveniendi pro nobis; et ut in iudicio videant perfidi, in quem pupugerunt (Apoc. i). Et ut ostendat omni carni signa victoriæ suæ. Verbi gratia, inles fortiter egit, et multis vulneribus perlossus est. Ait ille medicus: Vis sanari sine omni cicatrice? vel cum cicatricibus sine omni deformitate? Puto quod in signum gloriæ suæ, et pro exemplo alios animandæ ad idem, reservaret cicatrices. Et nota quod duo mira secundum humanam rationem, et sibi contraria Dominus ostendit eis, corpus scilicet incorruptibile et palpabile. Nam palpari non potest, quod non corrumpitur, et corrumpi necesse est, quod palpatur. Dicit tamen Beda, quod corpus Domini subtile erat per effectum spiritualis potentiæ, et palpabile per veritatem naturæ, id est palpabile ostensum, ut veritatem carnis probaret. Vel potest dici corpus Domini vere visibile, et palpabile aliis incorruptilibus; a corruptibilibus vero videri et palpari non potest, nisi miraculose.

*Additio I. Inde est, quod in mittendo partem hostiæ in calicem, ubi signatur resurrectio, subditur: Pax Domini sit semper vobiscum. Et episcopus cum primo convertit se ad populum in missa dicit: Pax vobis. Osculum vero longe post introductum est, pro causa prædicta.

CAP. CXCIII. *Quod postquam comedit cum eis in sufflans dedit Spiritum sanctum.*

Adhuc illis nunc credentibus ait Jesus: Habetis hic aliquid, quod manducetur. Et obtulerunt ei partem piscis assi, et favum mellis. Et manducans reliquias dedit illis (Luc. xxiv; Joan. xx). Sed scien-

dum est cibos a Domino sumptos post resurrectionem, non solum sumptos, sed etiam absumptos, sicut aqua missa in ignem absumitur. Ante mortem vero sumptos in alimentum. Aliter enim absorbet aquam terra stilens, aliter radius solis cadens. Et ait illis: « Hæc sunt verba, quæ locutus sum cum adhuc vobiscum essem, » id est similis vobis passibilis. « Tunc aperuit eis sensum, ut intelligerent Scripturas, et dixit eis. Vos eritis mihi testes horum in omnes gentes incipientes a Hierusalem. »

Gavisi sunt ergo discipuli, viso Domino, id est agnito. Dixit ergo eis iterum: « Pax vobis, » supple, sit, vel est. Tamen cum vicarius Christo pontifex, scilicet, dicit populo: « Pax vobis, » tantum subintelligitur, sit. Qui ut ostendat se Christi vicarium. Quandoque dicit: « Pax vobis, » tunc scilicet cum primo vertitur ad populum in missa, quia hæc fuit prima vox Christi ad discipulos post resurrectionem. Instar vero aliorum sacerdotum dicit postea: *Dominus vobiscum,* ut se unum ex nobis esse ostendat, « Hæc cum dixisset insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum, quorum remisistis peccata, remittentur eis, et quorum retinueritis, retenta erunt. » Huic sententiæ, quidam adherent, dicentes: Neminem posse solvere, vel ligare nisi habeat Spiritum sanctum, quo auctore hoc faciat. Sed attendere debent, quia etiam ante resurrectionem dedit eis Jesus eandem potestatem, sine insufflatione, nec tamen legitur ibi dedisse Spiritum sanctum eis. Quæ duo prædixit Moyses ibi, « suxerunt niel de petra, » id est potentiam ligandi et solvendi, et miraculorum, a Christo immuni a peccato quamvis mortali, et postea, « oleum de saxo durissimo (Deut. xxxii), » id est eandem potentiam cum Spiritu sancto de Christo impassibili.

Additio 1. Inde est, quod audita prænuntiatione Evangelii, vertimur ad orientem, quasi ad Hierusalem gratias agentes, quia inde venit ad nos Evangelium.

Additio 2. Apostoli dicuntur accepisse Spiritum sanctum ter. Primo ad gratiam curationum, secundo ad remittendum peccata, tertio ad loquendum varis linguis.

CAP. CXCIV. Quod apparuit Thomæ.

« Cumque evanisset ab eis, rediit Thomæ. Dixeruntque illi ad eum: Vidimus Dominum. Qui dixit se non crediturum, nisi videret et tangeret cicatrices vulnerum. Post dies autem octo cum essent discipuli intus, et Thomæ cum eis, stetit Jesus in medio » janitæ clausis, et ait Thomæ: Infer digitum tuum huc, et vide manus, et latus, et noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomæ: Dominus meus, et Deus meus, scilicet es tu. « Et ait Jesus: Quia vidisti me, Thomæ, credidisti; beati qui non viderunt, et crediderunt (Joan. xx). » Tamen quidam dicunt Thomam tantum vidisse, nec ausum tangere, quia Christus tantum dixit, quia vidisti me. Sed quia visus pro quolibet sensu poni solet, potest dici vidisti, id est tetigisti, præsertim quia Dominus dixerat: « Infer digitum tuum huc, et

A vide. » Hæc et alia fecit Jesus ad robur fidei nostræ, et multa quæ non leguntur in Evangelio.

CAP. CXCIV. De apparitione ad mare Tiberiadis.

« Post hæc autem manifestavit se Jesus ad mare Tiberiadis. Piscabantur autem discipuli septem noctibus quadam, ut haberent cibos. Et cum nihil prendidissent, mane stetit Jesus in littore. Cumque ad præceptum jus in dextera navigii rete misissent, impleverunt illud 153 magnis piscibus. Et ait Joannes: Dominus est. Tunc Petrus misit se in mare. Alii navigio venerunt, et invenerunt prunas in littore, et piscem superpositum, et panem juxta positum, et assantes simul de piscibus quos prendiderant, manducaverunt cum Jesu, scientes quia Dominus est (Joan. xxi). » Et fuit hæc tertiæ diei manifestatio, sed post quot dies ab octava die resurrectionis non est determinatum. « Tunc dixit Jesus Petro: Simon Joannis diligis me plus his? Interrogabat Dominus quod sciebat. Sed inquit, ut et corde credamus et ore confiteamur. Et ait Petrus: Etiam, Domine, tu scis quia amo te. » Non est sic distinguendum, « etiam Domine, » ut scilicet dixisset se diligere plus aliis. Hoc enim nesciebat, sed abundant etiam idiomatè Hebræo. Tacens ergo quod ignorabat, respondit quod sciebat. Vel ita, « Domine, amo te, et etiam tu scis quia amo te, » quasi dicat: Te ipsum testem invoco, quia amo te. « Dixit ei Jesus: Pasce agnos meos, » quasi dicat: Exhibito operis sit probatio dilectionis. Cum quæsisset id ipsum secundo, et idem respondisset Petrus, iterum subdidit; « Pasce agnos meos. » Post tertiam vero responsionem subdidit: « Pasce oves meas, » quasi dicat: Pasce docendò, pasce operando, pasce moriendo. « Tunc dixit ei Jesus: Cum esses junior cingebas te, et ambulabas ubi volebas; cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis, » significans quia crucifigeretur, nolens secundum sensum carnis. Et addidit: « Sequere me, » id est sequeris me in genere mortis.

CAP. CXCVI. Opiniones de morte Joannis Evangelistæ.

« Tunc cœpit Jesus abire, et cœpit Petrus eum sequi, putans hoc sibi a Domino mandatum. Sequeretur etiam eum Joannes. Conversus Petrus vidit illum sequentem, et ait ad Jesum: Domine, hic autem quid? » (Joan. xxi.) Supple, patietur. Postquam enim audierat se crucifigendum, voluit etiam fratris exitum cognoscere: « Respondit Jesus. Sic eum volo manere donec veniam. » Putaverunt ergo discipuli Joannem non moriturum, donec Christus veniret ad judicium. Sed non erat magnum dare dilecto non mori, cum dissolvi et esse cum Christo melius sit (Phil. i). Dixit ergo Dominus, quod in pace senium finiret. Tamen fuerunt qui dicerent, sic eum vivere, quia cum in defossam sibi tumulum, post celebratam missam, descendisset, lux magna per aliquot horas fulsit, et circumstantes, qui aderant ceciderunt. Cumque post lucem surgentes accessissent ad tumulum ejus, vacuum invenerunt, tamen

terra levis scaturiebat in fundo, sicut in fontibus A solet arena bullire, et adhuc quandoque eadem scaturigo bullire ibi videtur. Unde multi putaverunt eum vivere sub terra, et anhelitu ejus scaturiginem heri, alii autem jam translatum ad cœlum putant, do hujusmodi vero melius est pie dubitare, quam temere diffinire.

CAP. CXCIV. De apparitione Domini in Galilæa, ubi mandatum est discipulis, ut docerent gentes, et baptizarent.

Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam ad montem ubi constituerat illis Jesus. Et videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt. Et exprobravit illis duritiam cordis eorum. Et ait: Data est mihi omnis potestas in cœlo, et in terra (Matth. xxviii; Marc. xvi), id est nunc apparet B omnipotentia mea. Vel ita diveram vobis, in viam gentium ne abieritis, sed quia Judæi abjecerunt me, quasi dederunt mihi potestatem, mittendi ubique terrarum sub cœlo. Unde igitur subdidit: « Ite in orbem universum, et prædicate Evangelium omni creaturæ, » id est homini, pro quo facta est omnis creatura. Vel qui habet participationem cum omni creatura. Unde et homo microcosmus, id est minor mundus dicitur. Et addidit: « Docete omnes gentes, » id est omnia genera gentium, servare quæ dixi vobis, « baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. » In inchoatione operum nostrorum eamdem proponimus formam verborum, sed invocando orantes, ut ad honorem Trinitatis fiat opus, quod inchoamus, et ut Trinitas nobis cooperetur. In baptismo autem dicitur affirmando, et est: *Baptizo te in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, id est mysterium baptismi ego, sed auctoritas pænet Trinitatem est. « Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit; qui non crediderit, condemnabitur. » Non ait, nec baptizatus fuerit. Sine baptismo enim salvatur homo, cum eum excludit articulus necessitatis, non contemptus religionis. Unde quod dictum est: « Nisi quis renatus fuerit, » etc. (Joan. iii), sic intelligitur: Qui contempserit renasci. Ordini verborum Domini adhaerent hæretici hujus temporis dicentes, non oportere baptizari nisi credentem, et ideo non recipiunt Baptismum parvulorum. Sed non intelligunt tempus, quo hoc dictum est. Primo enim, quia prædicabatur adultis, baptizandi erant adulti, quorum fides exigitur in baptismo. Postmodum parvuli eorum, ergo pro adultis potest intelligi hoc esse dictum. Vel si pro omnibus sic expone: « Qui crediderit et baptizatus fuerit, » hoc est qui in fide baptizabitur. Oportet enim baptizandum, vel per se, vel per alium credere. Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur: « In nomine meo dæmonia ejicient, linguæ loquentur novis, serpentes tollent, » etc., et

hoc quoque pro tempore dictum est. Tunc enim signa fiebant, pro infidelibus convertendis. Quia ergo signa non sunt necessaria, non modo sunt, sicut passim tunc fiebant. Nos enim cum arbusta plantamus, tandiu infundimus aquam, quousque in terra coalescant.

Additio 1. Quasi dicere: Quod in aure audistis prædicate super tectum. Inde est quod Evangelium legitur in edito, tanquam ubique et ab omnibus audiendum, et eorum omnibus. Primo sit signum crucis super librum, quasi dicat: Illic est liber Crucifixi, post in fronte, et pectore, quasi in utroque superliminari.

Additio 2. Generale enim fuit in primitiva Ecclesia, quod illi qui exibant de fonte, statim loquebantur linguæ.

CAP. CXCVIII. De ascensione Domini.

Die autem ascensionis venit ad eos in Jerusalem, et ait: « Sedete in civitate, quousque induamini virtute ex alto (Luc. xxiv; Marc. xvi). » Cumque comedisset cum eis, unde intelligitur sextam horam transisse, eduxit eos foras in montem Oliveti versus Bethaniam. Et elevatis manibus, benedixit eis. Et videntibus illis elevatus est in cœlum, et nubes la-cida bajulabat eum ministerio angelorum. Cumque jam subtractus esset ab oculis discipulorum, tamen adhuc intuebantur in cœlum, propterea duo angeli, in forma virorum, steterunt juxta illos, et dixerunt: « Viri Galilæi, quid aspicitis in cœlum (Act. i). » Quasi dicat: Recedite, ne expectetis Jesum, ut modo redeat tamen in fine temporum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum, bajulis scilicet nubibus, descendet in aera. Illi autem regressi sunt in Jerusalem, et expectabant promissum Spiritum sanctum. Quo accepto, temporibus suis profectis, prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, et sequentibus signis. Et nota differentiam. Translatus Enoch est, subvectus est Elia, ascendit Jesus propria sui virtute.

Additio 1. Hanc ultimam processionem post Jesum repræsentat Ecclesia Dominicis diebus, egrediendo de Ecclesia, et redeundo ad eam, quasi de Jerusalem exiens, et rediens in Jerusalem, et sequendo crucem, ut illi crucifixum. Et licet illi redierint sine Jesu, tamen nos redimus cum cruce, quia ipse dixit: « Vobiscum sum, usque ad consummationem sæculi. » Et nota quia primitiva Ecclesia observavit diem Dominicam, ut et modo, et etiam feriam quintam in memoriam ascensionis, et tunc quinta feria fiebat processio. Sed multiplicatis solemnitatibus sanctorum, sublata est solemnitas quintæ feræ, et processio translata est ad Dominicam. Unde dicitur, quod quinta feria cognata sit Dominicæ.

HISTORIA LIBRI ACTUUM APOSTOLORUM.

CAP. I. Quoties apparuit Dominus discipulis infra quadraginta dies.

Anno nonodecimo imperii Tiberii Caesaris, adhuc procuratore Judææ Pilato, præside Syriæ Vitellio, mortuus est Dominus, et resurrexit. Resurgens autem, veritatem resurrectionis multis comprobavit argumentis, multa in corpore proprio ostendens, præter naturam corporis immortalis, ut sic veritatem resurrectionis astrueret, et ab apostolis, et eorum posteris, omnem omnino causam hæsitationis amoveret, comedit enim, et bibit cum eis, cum corpus spirituale ciborum alimonia minime indigeat. In corpore proprio cicatrices ostendit, cum a natura corporis immortali penitus aliena sit omnis deformitas cicatricis. Præter hæc argumenta Lucas scribens historiam Actus apostolorum, ponit alia. Fuit enim argumentum vere resurrectionis, quod per dies 40 apparuit eis, loquens de regno Dei. Non est autem intelligendum quod singulorum 40 dierum tempore apparuit apostolis, sed infra numerum tot dierum decies apparuit eis, ut ex evangelica historia colligitur. Ipsa namque die resurrectionis quinquies apparuisse legitur. Primo Mariæ Magdalenzæ. Secundo mulieribus redeuntibus de monumento, quando tenuerunt pedes ejus et adoraverunt eum. Tertio Petro, licet non expresse habeatur de Evangelio. Quarto duobus euntibus in Emmaus : Quinto apparuit decem apostolis absente Thoma ; sexto post dies octo apparuit eisdem præsentem Thoma. Septimo septem discipulis apparuit in piscatione ad mare Tyberiadis, octavo in monte Thabor quando convenerant in Galilæam, et ita ante diem Ascensionis apparuit octies. Ipsa vero die Ascensionis bis apparuit, semel undecim apostolis comedentibus in cœnaculo (Act. 1). Omnes, tam Apostoli quam alii discipuli, necnon mulieres, habitabant in illa parte Hierusalem quæ dicebatur Bello, scilicet in monte Sion, ubi David construxerat sibi palatium, et ibi erat cœnaculum illud grande stratum, in quo præcepit Dominus sibi parare Pascha. Et in cœnaculo illo tunc habitabant undecim apostoli. Cæteri autem discipuli, et mulieres habitabant circumquaque per diversa hospitia.

CAP. II. Quod apostoli fuerunt baptizati.

Et dum comederent undecim in cœnaculo, apparuit eis Dominus, et exprobravit incredulitatem eorum, et duritiam cordis, et comedit cum eis. Et convalescens præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, id est ab ipso promissam, vel a Patre per ipsum, et Patris auctoritatem complendam dicens : « Joannes baptizavit aqua ; vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies (Act. 1). » Ac si

A diceret : Spiritus sanctus super vos descendens, vos purificabit, et roborabit. De baptismo autem apostolorum solet dubitari. Sed super hunc locum dicunt Beda, et Augustinus, quod fuerint baptizati. Ait enim Beda : Baptizabimini, quod est in Spiritu sancto, non ad illud tempus respicit, quo apostoli et cæteri fideles illius temporis, baptizati sunt aqua in remissionem peccatorum gratia Spiritus sancti a Domino percepta, sed ad illud, quod Domino mittente Spiritum sanctum, plenius acceperunt. Ideo nondum fuerant baptizati, non dico aqua, sed Spiritu sancto, quos intelligimus baptizatos baptismo, Joannis, vel quod credibilis est baptismo Christi. Conveniens enim erat eos esse baptizatos, qui baptizabant alios. De eodem Augustinus : Scriptum est quando baptizatus est Paulus, qui ab Anania baptizatus est. Sed non scriptum est quando baptizati fuerint alii apostoli. Sed debemus intelligere baptizatos esse, propter illam Dominicam sententiam : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei (Joan. III). » Sic capere volunt Beda, et Augustinus, quod baptizati fuerint baptismo Christi, et de quibusdam satis videtur quod baptismo Joannis fuerint baptizati, ut de Andrea, Philippo et Petro, de quibus constat, quod fuerant ejus discipuli. Hoc dicto præcepit eis ut egrederentur de civitate, et statim evanuit ab oculis eorum.

CAP. III. Quid respondit Dominus indiscretis quærentibus.

Ecce nona apparitio. Et statim post comestionem undecim apostoli, et alii discipuli, et mulieres de civitate unanimiter egressi, juxta præceptum Domini, venerunt in montem Oliveti, et statim Dominus apparuit eis. Quomodo autem præcepit eis, ut egrederentur de civitate, et evanuerit ab oculis eorum, et quomodo egressi de civitate venerunt in montem Oliveti, et ibi Dominus apparuit eis, in Historia subticetur, quia brevis est. Tunc qui convenerant, cœperunt eum interrogare, dicentes : « Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel? (Act. 1) » temporale, quantum ad quosdam imperitos, et carnaliter sapientes, qui videntes alienigenam regnare, et Judæos esse sub præside, quærebant de restitutione regni Israel temporalis, putantes tunc a Domino restituendum, sicut et duo discipuli dicentes : Nos sperabamus quod ipse esset redempturus Israel. Alii magis instructi scientes illam restitutionem, non nisi finaliter futuram, scilicet circa tempora judicii, quærebant de restitutione regni Israel spiritualis, scilicet de dilatazione Ecclesiæ. Ac si dicerent : Nunquid in hoc tempore facies, quod promisisti Ecclesiæ? Dominus autem

non certificavit eos super hoc : Ex quodam tamen A verbo in responsione ejus posito, si sciohi essent, possent intelligere restitutionem istam multis temporibus differendam. » Non est, inquit, vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate, » id est numerum temporum et momentorum, usque ad finem sæculi, quæ tantum Patris patent scientiæ. Ac si diceret : Nihil ad vos quærere de secretis hujusmodi, nec ad ea percipienda estis idonei. Sed de his, quæ ad vos spectant, estote solliciti, quia vos revera « accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti, » ejus virtute roborati, « eritis mihi testes » resurrectionis meæ, primo « in Jerusalem, » secundo in Judæa, « postea in Samaria, » tandem « usque ad ultimum terræ. » Ac si tacite diceret : Ante regni illius restitutionem non solum Hierosolymam, sed et omnes Judææ fines, et Samariæ, mundi etiam terminos, per circuitum fama Evangelii percurreret.

CAP. IV. De ortu et processu prædicationis.

Primo siquidem prædicatum est evangelium in Hierosalem, sed propter lapidationem Stephani, et mortem Jacobi gladio occisi, egressi sunt de Hierosalem, prædicantes in finibus Judææ. Postea transierunt ad Samaritanos, et deinde processerunt per universum orbem. « Et cum hoc dixisset (Act. 1), » secundum alium evangelistam, elevatis manibus « benedixit eis (Luc. xxiv). » Et post benedictionem illam, « videntibus illis elevata est. Et nubes suscepit eum ab oculis eorum, » quia quasi quodam in globo bajulæ nubis ascendit. Non tamen ideo, quod ad ascendendum egrot ministerio nubis, sed ut per hoc ostenderetur quia omnis creatura parata est obsequi suo Creatori.

CAP. V. Quid fecerint abeunte Domino.

De loco Ascensionis dixit Sulpicius episcopus, Hierosolymitanus, quia ibi cum postea ædificata esset Ecclesia, locus ille in quo institerunt vestigia Christi ascendentis, nunquam potuit æterni pavimento, imo resilliebant marmora in ora collocantium. Calcanti etiam pulveris a Domino, hoc dicit esse documentum, quia vestigia impressa cernuntur, et eandem adhuc speciem, velut pressus vestigiis, terra custodit. Cum jam Dominus raptus esset a conspectu eorum, adhuc tamen suspensis vultibus, stabant aspicientes in cœlum, cum potius reverti in Hierosalem debuissent, quia dictum erat eis : « Sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto (Luc. xxiv). » Et ne diutius ibi morarentur, missi sunt angeli instruentes eos. Unde sequitur : « Cumque intuerentur in cœlum euntem illum, » id est illo abeunte, ut accusativus ponatur pro ablativo absolute, pro quo ponitur genitivus in Græco. « Vel cum prius intuerentur euntem illum, et adhuc intuerentur in cœlum, ecce duo viri, » id est duo angeli in forma « viri, astiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt (Act. 1). »

(72) Ex Evangelio Nicodemi.

CAP. VI. Quibus ex causis angeli apparuerunt.

« Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum (Act. 1), » quasi oblitiscitid facere debeatis « Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cœlum, » id est in eadem carnis substantia, in qua assumptus est a vobis in cœlum, « sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum, » id est sicut bajulis nubibus vidistis eum ascendentem in cœlum, sic bajulis nubibus videbitis eum in aere ad judicium venientem. Duplici de causa hi duo angeli apparuerunt, scilicet, ut mortuos de absentia Domini confortarent, et ut eum vere ascendisse in cœlum demonstrarent, scilicet in regionem angelorum. Non sicut Elias, qui raptus est in igneo curru, et ascendit usque ad sublunarem regionem (I V Reg. 11; Eccl. viii), nec eam transcendit, sed tantum translatus est in paradisi terrestrem, quia adeo eminet, ut pertingat ad sublunarem regionem, nec tamen transcendit. « Tunc reversi sunt Hierosolymam a monte, qui vocatur Oliveti, » propter copiam olivarum, « Sabbati habens iter, » id est itinere. Sabbati distans a Hierosalem, scilicet spatio miliarii, quia non ampliori spatio licebat Judæis in Sabbato progredi de civitate, vel illa, in qua erant, sed per mille passus poterant circa deambulare. Vetus editio habet a monte trium luminum. Sic autem dictus est mons Oliveti, quia de nocte ex parte occidentis illuminabatur igne templi; quia erat ignis jugis in altari, mane ex parte orientis primo excipiebat radios solis, antequam illustrarent civitatem. Habebat etiam copiam olei, quod est fomentum luminis.

CAP. VII. In quo imitatur apostolos.

« Cumque regressi essent in Hierosalem omnes unanimiter, apostolos, usque ad eorum hospitium conduxerunt, deinde ad propria redierunt (72). » Non processione discipulorum, qui unanimiter de civitate sunt egressi, et post unanimiter regressi representat Ecclesia singulis Dominicis diebus processione faciens. Unde sicut illi egressi sunt præcedente Crucifixo, ita et nos de Ecclesia egredimur crucem præferendo. Et licet non redierit cum eis crucifixus, nos tamen redeuntes crucem reportamus. Quia licet non redierit cum eis præsentia corporali, rediit tamen cum eis præsentia spirituali, juxta quod dixit : « Vobiscum sum usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii). » la eo ergo, quod egredimur crucem Domini præferendo, representamus, quia illi egressi sunt præcedente Crucifixo. In eo quod crucem Domini reportamus, cum non redierit cum eis præsentia corporali, representamus quod ait : « Vobiscum sum usque ad consummationem sæculi. » In primitiva autem Ecclesia hujusmodi representatio fiebat in Ecclesia quinta feria, quæ tunc temporis æque solemnitas erat sicut prima. Quinta pro veneratione ascensionis. Prima pro reverentia resurrectionis. Unde in vulgare pro-

verbum versum est, ut Dominicæ diei dicatur cognata dies Jovis, quia antiquitus fuit æque solemnitas. Sed quia supervenerunt festa sanctorum, et celebrare tot festa erat quasi onerosum, ut in die Dominica fieret processio, deinceps in institutum.

CAP. VIII. Ubi, et cum quibus se collegerunt.

« Tunc ascenderunt apostoli in conaculum, ubi manebant, scilicet Petrus et Jacobus, Joannes et Andræas, et alii (Act. 1). » Et mutatur hic series catalogi. Solent enim apostoli in catalogo in hunc modum combinari : « Petrus et Andræas, Jacobus et Joannes. » Forte et alibi ita combinantur pro carnis affinitate. Hic autem pro meritum paritate, quia intellexit Lucas in spiritu pares esse in merito Petrum et Joannem, quia forte præ cæteris dilexerunt. Unde et præ aliis simul ad monumentum currerunt. « Et erant omnes unanimiter perseverantes in oratione cum mulieribus, et Maria matre Jesu, quæ a mulieribus distinguitur, quia non potest proprie dici mulier, quasi mollis, id est molliem passa. Interdum tamen mulier pro sexu, non pro corruptione ponitur, ut ibi : « Quid mihi, et tibi est mulier (Joan. 11). » — « Et fratribus ejus, » quod de illis debet intelligi, de quibus ante passionem dictum est. Neque enim fratres ejus credebant in eum, nunc autem credebant. Nota quod dictum est, « perseverantes in oratione, » et non est additum de jejunio. Quidam tamen a festo Ascensionis, usque ad Pentecosten jejunant exemplo apostolorum, quos aiunt in spatio illo jejunasse, quia in Evangelio dictum est : « Venient dies, in quibus auferetur sponsus ab eis, et tunc jejunabunt (Matth. 11), » et potuit ita esse, hic tamen non habetur.

CAP. IX. De sermone Petri.

« In diebus illis (Act. 1), » id est in illo medietate temporis inter ascensionem et Spiritus sancti missionem, « exurgens Petrus in medio fratrum, » dixit. » Constat enim in spatio illo factam esse Matthiæ electionem, licet non sit determinatum qua die. Unde quasi indefinite dictum est : « In diebus illis. » Et inde quasi ex forma scripti assumpsit Ecclesia formam legendi. Unde quia in Actibus apostolorum frequenter invenimus : « In diebus illis, » ideo cum in Ecclesia particula Epistolarum præmittitur : « In diebus illis. » Et quia in Evangelis sæpe legitur : « In illo tempore, » ideo cum singulis diebus leguntur in Ecclesia particula evangeliorum, præmittitur : « In illo tempore. » — « Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os David (Psal. cxliii), de Juda, qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Jesum, » qui duxit cohortem, et regis ministros ad hortum, in quo orabat Dominus. Vel quia osculo dedit proditiōis indicium, et ita præbuit eis ducatum, « qui connumeratus est in nobis, » id est sortitus est sortem ministerii hujus, scilicet et apostolatus, qui quasi forte ut Dominica electione obtinuit apostolatam. Et eleganter dictum est connumeratus, quia numero, non merito, inter apostolos computatus

est. Vel respicit ad hoc quod dixerat, « qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Jesum, et sortitus est sortem ministerii hujus, » scilicet ducatus, id est habuit hunc ducatum. « Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis. » Quod quidem mystice exponunt, id est pro accepto pretio proditiōis possedit infernum, qui dicitur terra morientium, sicut paradisi terra viventium. Alii dicunt Judam ibi sepultum, et ita possedisse, sed non est authenticum. Dictum est ergo, « possedit, » id est possideri fecit, quia de possessione ejus propria emptus est, et ab aliis possessus, et suspensus crepuit medius, « et diffusa sunt viscera ejus. » sed non per os ejus, ut sic parceretur ori, quo Salvatorem osculatus fuerat. Non enim tam viliter debuit inquinari, quod tam gloriosum, scilicet os Christi contingerat. Dignum enim erat, ut viscera quæ proditiōnem conceperant rupta caderent, guttur quoque quo vox proditiōis exierat laqueo arctaretur. Sæpe enim modum pœnæ exprimit modus culpæ. Unde absciditur homini caput corporis, quia ipse sibi abscidit caput mentis, id est rationem, sicut et Judas mortua est in aere, tanquam aeris potestatibus socianda. Congruum enim erat, ut separaretur ab angelorum et hominum regione, qui offensus fuerat utrisque. Et ita modus, et locus pœnæ congruit culpæ.

CAP. X. De electione Matthiæ.

« Et notum factum est hoc omnibus habitantibus Jerusalem, ita ut appellaretur ager ille lingua eorum Haceldama (Act. 1). » Quod est dictum eorum, dicunt quidam hæc non fuisse verba Petri cum Judæus esset, et ad Judæos loqueretur, sed Lucæ, qui Græce scripsit, et in Hebræo nomen agri expressit, alii dicunt quod Latinus interpres hoc addidit, sed melius a Petro dictum accipitur, et continuatur ei quod dixerat : « Notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem, ita ut appellaretur ager ille Haceldama lingua eorum, » id est Jerosolymitarum, quia cum Petrus Galilæus esset et eadem esset lingua Galilæorum sicut Jerosolymitarum, tamen diversa erant linguæ idiomata, unde Petro dictum est : « Vere Galilæus es, nam et loquela tua manifestum te facit (Matth. xxvi), » id est idioma linguæ Galilæorum : « Scriptum est enim in libro Psalmorum, » non est dictum in libris. Unde insultat Augustinus Hieronymo librum Psalmorum per quinque volumina distinguenti. Tunc enim dici debuit in quarto libro Psalmorum : « Fiat habitatio eorum deserta, et non sit qui habitet in ea (Psal. cviii), » de suis scilicet, « et episcopatum ejus accipiat alter, » id est alius, quia de multis discipulis 71 electus est Matthias, eique substitutus est. Vel ideo dictum est, quia Matthias fuit longe alter ab eo, quia vir sanctus, Judas vero nequam, vel alter duorum, quorum sortes missæ sunt : « Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregari in omni tempore, quo intravit, et exivit Dominus Jesus, incipiens a baptisate Joannis usque in diem, quo assumptus est : a

nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri A unum ex istis. Quasi dicat: Quia mortuus est Judas, et sic prophetatum est, quia episcopatum ejus accipiet alter. Ergo oportet, ut aliquem ei substituamus qui testetur nobiscum resurrectionem ejus, quia dictum est nobis: « Eritis mihi testes in Jerusalem, » resurrectionis meae scilicet, « et in omni Judæa, et Samaria, et usque ad ultimum terræ. » Et quia testis non nisi de his quæ vidit, vel audivit debet testimonium ferre, eligendus est de his viris, qui a baptismo Joannis postquam cœpit Jesus facere et docere, usque in diem ascensionis, nobiscum fuerunt, et Domini miracula viderunt, et doctrinam audierunt. Et nota quod dictum est, ex his viris, non de sexu infirmiori, et ad hoc minus idoneo: « Et statuerunt, illos duos aliis præferentes, Joseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus, et Matthiam, » de cujus laude subicitur, quia sufficit ei pro laude, quod in apostolum eligitur. Joseph vero commendatur, ne tanquam indignus respui videretur. Et habemus hic plane in glossa, quia iste Joseph, qui vocabatur Barsabas, fuit Barnabas, qui postea cum Paulo in apostolatam electus est (Act. iv). Sed non est huic opinioni adhærendum, quia ex sequentibus evidens fiet hoc non constare. Iste namque Joseph fuit frater trium apostolorum filiorum Alphæi, nec fuit apostolus: « Et orantes dixerunt: Tu, Domine, qui nosti corda omnium, ostende, quem elegeris ex his duobus, accipere locum ministerii hujus, et apostolatus, de quo prævaricatus est Judas, ut abiret in locum suum. Et dederunt eis sortes. Et cecidit sors super Matthiam, et annumeratus est cum undecim. » Non est modo utendum sortibus, ut tradit Hieronymus pro hac auctoritate, quia privilegia paucorum non faciunt legem communem. Nondum tamen missus est Spiritus sanctus, necdum figuræ legales penitus cessaverant. Ideo adhuc positæ sunt sortes, sicut in Veteri Testamento sæpe factum legitur. Nam Saul sorte electus est, Jonathas, et armiger ejus sortes jecerunt. David quoque sortes jecit quando 24 summos sacerdotes elegit (I Reg. x; I Par. xxiv). Si quis tamen compellitur ut sortibus apostolos imitetur, præmissa scilicet oratione ad Dominum. Facta est ergo electio Matthiæ inter Ascensionem et Spiritus D sancti missionem, sed qua die incertum est.

CAP. XI. De missione Spiritus sancti.

« Et cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes discipuli pariter in eodem loco (Act. ii), » in quo facta est electio Matthiæ. Sed videtur perpetuam dictum, cum complerentur, cum hæc fuit prima 7 dierum quibus protelabatur festum Pentecostes. Tria enim erant festa quæ 7 diebus protelabantur, scilicet Pascha, Pentecoste et Scenopegia. Videtur ergo potius dicendum fuisse cum inciperent dies Pentecostes. Sed Pentecostes æquivocum est ad quinquagenam, et ad eam solemnitatem septem diebus protelatam. Pentacon enim interpretatur *quingenta*, inde Pentecoste, quod quinquagenam sig-

nificat, et est Græcum vocabulum Pentecoste sicut pasceve, et Scenopegia. Sed de hoc nomine Pascha questio est. Habent enim Hebræi multa Græca vocabula, quia sæpe per multas captivitates particulares dispersi sunt, et fuerunt inter Græcos, a quibus multa vocabula retinuerunt. Et sit ergo sensus: « Et cum complerentur dies Pentecostes, » id est quinquagenæ, illa enim dies erat quinquagesima a resurrectione, et cum inchoarentur dies Pentecostes, id est illius solemnitatis septem diebus protelandæ, erant omnes discipuli in cœnaculo: « Et dum essent pariter in eodem loco, factus est repente de cœlo, » id est de aere, « sonus, » quia fragor quidam insonuit in aere, « tanquam advenientis spiritus, » id est soni vehementis, ut sit tanquam nota similitudinis.

B Ac si diceret: Venit Spiritus sanctus in similitudine venti vehementis, vel tanquam Spiritus sancti vehementis. Et erit tanquam expressivum veritatis, quia vere Spiritus sanctus dicitur vehemens, quasi *vehens a mente*, id est a mentis affectibus alienans. Vel juxta quod ait ille Clarevallensis abbas Bernardus, merito dicitur vehemens, quasi *væ adimens*, id est æternam damnationem. Potest ergo et ad sonum et ad Spiritum sanctum referri, quod dictum est, « tanquam advenientis spiritus, » quia Spiritus æquivocum est ad utrumque sicut *Ruha* in Hebræo, *Pneuma* in Græco: « Et replevit sonus ille, » vel Spiritus sanctus « totam domum ubi erant sedentes, » id est viros et mulieres in domo sedentes, implentes quod dictum erat eis: « Sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto (Luc. xxiv). » — « Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, » radioli ignei in modum linguarum insidentes capitibus singulorum. Ipsa autem species creaturæ in qua Spiritus sanctus descendit visibiliter ad quem usum tunc descenderit in apostolos, expressit species ignis, ostendens Spiritum sanctum, tunc datum eis ob robur, species linguarum ad scientiam. Lingua enim scientiam explicat, ignis testam roborat. Datus est etiam Spiritus sanctus apostolis ante passionem, quando missi sunt ad prædicandum, et dictum est eis: « Ægros sanate, dæmones eijcite, mortuos suscite (Marc. vi). » Post resurrectionem etiam datus est eis ad alium usum, quando h: sufflavit, et dixit eis: « Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt (Joan. xx). » Ubi forte claves, quas dederat Petro (Matth. xvi), dedit et aliis: « Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis, » qui « dividens singulis prout vult, ubi vult, quando vult, quantum vult, quomodo vult, quibus vult, spirat (I Cor. xii). » Inde est quod apostoli, vel una tantum lingua scilicet Hebræa loquebantur, ita quod ab omnibus intelligebantur. Vel quod verius est linguis omnibus loquebantur, quibus inspiraverat Spiritus sanctus omnium linguarum notitiam, juxta quod in Sapientia legitur: « Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod con-

tinet omnia, id est homo convenientiam habens A cum omni creatura, vel propter quem facta est omnis creatura (scientiam habet vocis (Sap. 1), id est linguarum, ac si diceretur: Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et dedit discipulis scientiam linguarum.

CAP. XII. De miraculo linguarum.

Erant autem in Jerusalem Judæi, viri religiosi, et in Judæa habitantes, et præter illos alii multi supervenientes fere (ex omni natione, quæ sub cælo est, quia multis captivitatibus dispersi fuerant Judæi, præcipue sub Antiocho Epiphane, quæ captivitas fuerat vicinior, huic facto, et modo ad diem festum omnes convenerant. Audito ergo fragore, qui insonuerat in aere, convenerunt omnes ad discipulos, et mirati sunt, quoniam audiebat B unusquisque lingua sua illos loquentes. Et merito dictum est singulariter, lingua sua, quia non sciebant solum linguas, sed etiam linguarum idioma. Alii autem irridebant eos dicentes: Musto pleni sunt, id est vehementer ebrii, quia vehementior est ebrietas de musto, quam de vino defæcato.

CAP. XIII. Quod Petrus convicit mentientes auctoritate prophetarum.

Tunc surrexit Petrus cum undecim ostendens eos non esse ebrios, sed Spiritu sancto repletos, dicens: Non sunt ebrii hi, cum sit hora diei tertia (Act. xxv). Quasi dicat: Nondum est tempus comedendi, nec solent inebriari jejuni. Et quia sciebat legem, et scientibus legem loquebatur, ostendit C prophetatum esse a Joel Spiritus sancti adventum. Et cum non inducat prophetiam Joelis, nisi ut ostendat prophetatum esse adventum Spiritus sancti, incidenter annectit de die iudicii, quia prædixit Joel iudicii signa quædam jam impleta, quædam adhuc implenda. Erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, id est super utrumque sexum, non super omnem hominem et prophetabunt filii vestri, ut Agabus, et Simoa Niger, et filie vestrae, ut filie Philippi, et juvenes vestri visiones videbunt, ut Paulus raptus usque ad tertium cælum, et senes vestri somnia somniabunt, ut Petrus, de quo legitur: Æstimabat autem se visum videre (Act. xii). Hucusque de adventu Spiritus sancti.

CAP. XIV. De prodigiis in cælo sursum impletis.

Et dabo prodigia in cælo sursum (Act. ii). Quod impletum est cum ad indicium Dominicæ Nativitatis nova stella in aere apparuit. Et secundo in aere in passione, quando sol obscuratus est, et signa in terra deorsum. Quod impletum est cum, Christo spiritum emittente, terra contremuit, et petra scissæ sunt, et monumenta aperta sunt. Sanguinem Dominicæ vulneris, vel sudoris, quando factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis, quod præter naturam fuit, et ita signum fuit, sic et sanguis de latere Domini mortui profluens præter naturam, signum fuit. Et ignem, Spiritus sancti vehementis supervenientis. Et vaporem fumi, id

est fervorem compunctionis de Spiritu sancti ardore tanquam fumus de igne procedentis. Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, in passione sol in tenebras versus est. Sed cum tunc plenilunium esset, utrum tunc luna in sanguinem versa sit, hominibus innotescere non potuit, cum esset sub terra, et visibus humanis objectu terræ subtracta; de altero itaque istorum constat, quia jam impletum est. Forte adhuc reliquum est implendum. Et hæc omnia fiunt antequam veniat dies Domini magnus spatium, quia nox ei non succedet, opere, quia in eo totus mundus examinabitur, claritate, quia sol fulgebis septempliciter.

CAP. XV. Exponit verba David de Christo.

Viri Israelitæ (Act. ii), quibus specialiter locuti sunt prophetæ, audite verba hæc, id est intelligite jam completum esse, quod prophetavit Joel (cap. ii), de Spiritu sancti missione, quia missus est Spiritus sanctus ab eo, quem vos interemistis, qui, alto consilio paternæ dispensationis, traditus est in manus vestras, quem Deus suscitavit, solutis doloribus inferni. Vel quantum ad ipsum, quem dolores pœnarum inferni non læserunt, vel quantum ad alios, qui per eum ab inferni doloribus absoluti sunt, quod palam est ex Græco, ubi dicitur: Solvens per ipsum dolores mortis. Quod autem a Deo suscitatus sit probat per prophetam David. Et ponit plures versus Psalmi. Sed ad hæc probandum, sufficit ille solus. Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem (Psal. xv). Sunt enim verba Christi ad Patrem, quasi dicat: Non patieris, o Pater, animam meam ad inferos descendentem, ibi detineri, nec corpus meum sanctificatum corrumpi, vel incinerari. Postea de David non esse hoc intelligendum ostendit, arguens Judæos de David perperam interpretantes, dicens: Viri fratres, liceat audenter dicere vobis de patriarcha David, quoniam defunctus est, et sepultus est apud nos, et corpus ejus incineratum, et adhuc cineres ejus apud nos sunt. Unde patet non de se illud dixisse: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Sed prophetavit de resurrectione Christi, qui neque derelictus est in inferno, nec caro ejus vidit corruptionem. Quem suscitavit Deus, cujus nos testes sumus, qui ad dexteram Patris sedens, misit in nos Spiritum sanctum, qui operatur in nobis, quæ videtis. Quod autem exaltatus sit ad dexteram Dei Patris, iterum probat auctoritate David prophetæ dicentis: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis (Psal. cix). Quod de David, vel alio homine, non potest intelligi. Certissime ergo scitote hunc Jesum ita esse exaltatum, et Spiritum sanctum misisse, quem vos crucifixistis.

CAP. XVI. De impleta prophetia Joel.

His auditis, compuncti sunt corde (Act. ii), et ita impleta est prophetia Joelis, quia post ignem Spiritus sancti secutus est vapor compunctionis, Et dixerunt ad Petrum et ad reliquos apostolos:

« Quid faciemus, viri. patres? Ad quos Petrus: Penitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum, et accipietis donum Spiritus sancti » ut loquamini variis linguis, sicut et nos. Et hoc erat signum familiare in primitiva Ecclesia, quia fere omnes ascendentes de lavacro loquebantur omnibus linguis. Et nota quod ait Petrus: « Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi. » Formam namque traditam a Domino, qua exprimitur Trinitas, diu in primitiva Ecclesia subiecerunt apostoli, utentes hac forma verborum. « Baptizo te in nomine Jesu Christi, » ut ita dilatarent nomen Christi. « Aliis verbis pluribus exhortatus est eos Petrus. Et qui receperunt sermonem ejus baptizati sunt. Et appositæ sunt numero fidelium in die illa, » scilicet ipsa die Pentecostes, « animæ circiter tria millia. Et erant perseverantes in doctrina apostolorum, et in communione fractionis panis, » et Eucharistiæ, quia in primitiva Ecclesia crebro unanimiter conveniebant, ad percipiendam eucharistiam, vel in communione fractionis panis quotidiani, qui singulis quotidie ab apostollis frangebatur, nihil enim habebant proprium. Sed et prædia vendiderant, et posuerant pretia ante pedes apostolorum, qui singulis diebus mane ascendebant in templum ad orationem. Sed postea redeuntes singulis distribuiebant panem, « prout cuique opus erat. »

CAP. XVII. *De paralytico curato a Petro.*

Cum autem qualiam die ascenderent Petrus et Joannes in templum ad horam orationis nonam, erat quidam claudus a nativitate, qui in Glossa paralyticus dicitur, juxta portam templi, quæ dicitur Speciosa, a speciali quodam ornamento, quod apposuit ei Alexander Hircanus. Ibidem etiam posuit Herodes aquilam auream, et erat porta atrii virorum mundorum. Iste claudus quotidie portabatur in grabato suo ad portam illam, « ut peteret eleemosynam ab ingredientibus in templum. » Et rogabat Petrum, et Joannem, ut eleemosynam acciperet ab eis, cum ascendissent in templum ad horam orationis nonam. Fuit enim consuetudo Hebræorum tribus horis orare. Unde Daniel (cap. vi), dato edicto regis, qualibet de his tribus horis orabat, ascendens fenestram cubiculi sui. Et hæc consuetudo confirmata est ab Ecclesia, quæ eisdem horis erat, scilicet tertia, sexta, nona, quia Dominus hora tertia flagellatus est, sexta crucem ascendit, nona animam posuit. Intuentes Petrus et Joannes claudum, dixerunt: « Respice in nos. » Ac si dicerent: Attende paupertatem nostram, non habemus quod porrigamus tibi. At ille intuebatur in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis. Ad quem Petrus: « Argentum, et aurum non est mihi. » Non enim erat suum quod reservabat in usus pauperum qui reliquerant patrimonía sua, projicientes ad pedes apostolorum. « Quod autem habeo hoc tibi do: In nomine Jesu Christi Nazaraní, surge et ambula in pace. Et apprehensa manu ejus dextera elevavit

A eum, et protinus consolidatæ sunt hæcque, et plantæ. Et stetit, et ambulabat, et introivit cum illis in templum, ambulans, et exsiliens. » Quod additum est a Luca, ut ostenderet illud impletum: « Sallet sicut cervus claudus (Isa. xxxv). » — « Et vidit omnis populus claudum ambulantem, et laudantem Deum. Et impleti sunt stupore, et extasi in eo quod contigerat illi, scientes quod a nativitate claudus fuerat. Et cum viderent Petrum et Joannem, cucurrerunt ad eos ad porticum, quæ appellatur Salomonis, » id est in ea parte in qua stabat Salomon dum oraret; « Et videns Petrus populum admirantem super hoc miraculo, locutus est ad eos. »

B CAP. XVIII. *Quod sibi nil accribant, sed omnia Deo.*

« Viri Israëlites, quid admiramini nos, quasi virtute nostra hoc fecerimus miraculum (Act. iv). » Quasi dicat: Non virtute nostra hoc fecimus, sed « Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, Deus patrum nostrorum glorificavit Filium suum Jesum, quem vos quidem tradidistis, et negotia ante faciem Pilati, judicante illo dimittiti, » et vos potius iudicastis Barabbam dimittendum (Math. xxvii; Marc. xv; Luc. xxiii; Joan. xviii). « Nomen ejus, » id est nomina ejus invocatio, « et fides habita de eo, dedit isti integram sanitatem in conspectu omnium vestrum. Et nunc scitres scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri. » Sed quia sic prædictum erat ab omnibus prophetis, oportebat impleri. « Penitentiam ergo, et conversionem, ut cum venerint tempora refrigerii a facie Domini, » scilicet tempus incarnationis, quod revera fuit tempus refrigerii, vel discretio universalis iudicii, et redemptionis justorum, « deleantur peccata vestra. » Tunc enim plene delebuntur peccata, cum virtute resurrectionis mors destruetur novissima, « et cum miserit eum, qui prædicatus est vobis Jesum Christum, quem oportet cælum suscipere, » id est ad dexteram Patris sedere « usque in tempus resurrectionis omnium nostrum, quæ locutus est Dominus a sæculo per os omnium prophetarum, » id est usque ad communem omnium resurrectionem. Tunc enim revera omnia complebuntur de Christo D a prophetis prædicta. Et ponit exempla de his qui prædixerunt de Christo, et præmittit Moysen (Deut. xvii).

CAP. XIX. *De invidia Sadducæorum in apostolos.*

Loquentibus autem apostolis ad populum super venerunt sacerdotes et magistratus templi, et indignati sunt omnes communiter, quia magnificabant eum, quem ipsi damnaverant quasi reum (Act. iv). Et Sadducæi specialiter dolentes, quia prædicabant resurrectionem quam ipsi negabant, et iniecerunt manus in eos, et posuerunt in carcere, quia jam vespera erat, et non poterant eos judicare. « Multi autem, qui audierant verba eorum, crediderunt. » Et fuerunt qui eadem die ad fidem conversi sunt, quinque millia. Et hoc est, quod sæpe legitur, quia-

tria millia una die ad fidem conversi sunt, quod ipse die Pentecostes factum est, alia die quinque millia.

CAP. XX. Quod constanter responderunt ad interrogata in concilio.

« Altera die congregati sunt princeps sacerdotum (Act. iv), id est qui principatum habebant inter viginti quatuor seniores sacerdotes, qui nominatim exprimuntur. « Annas princeps sacerdotum, qui omnibus præeminebat, et Caiphas, et Alexander, et Joannes. « Hi post Annam erant excellentiores, et quotquot orant de genere sacerdotum, et seniores, et Pharisei, traditionum inventores, et Seribæ legis expositores, legem scilicet aliis exponentes. Horum distinctionem frequenter habemus in Evangelio. « Et statuente eos in medio concilii, interrogaverunt eos, in qua virtute, aut in quo nomine fecistis hoc? Tunc Petrus Spiritu sancto plenus respondit, primo questionem eorum temerariam esse ostendens. « Nunquid pro benefacto iustificamur, id est ad iudicium trahimur, et tanquam rei arguimur? Quasi dicat: Stulte nos arguitis. « Notum sit vobis omnibus, quia in nomine Domini nostri Jesu Christi, quem vos crucifixistis, iste sanus astat eorum vobis, quem Deus suscitavit a mortuis. Hic est enim lapis angularis a vobis edificandis reprobatus (Matth. xxi; Marc. xii; Luc. xx), id est a vobis crucifixus, qui postea suscitatus a Patre, factus est in caput anguli, id est factus est primus duorum populorum, qui in ipso, tanquam in angulari lapide, sunt uniti, et non est in alio aliquo salus. Non est enim aliud nomen sub caelo datum hominibus quam nomen Christi, in quo oportet nos salvari. Videntes autem Petri et Joannis constantiam, attendentes quod illi essent idiotæ, et illiterati, admirabantur, cognoscentes eos, quia cum Jesu viderant eos, et quia præsens erat cum eis, quem sanaverat non poterant contradicere. « Nota quod aliam hic habemus etymologiam hujus nominis idiota, quam ab Isidoro. Nam secundum Isidorum, idiota dicitur quasi divisus ab auribus, idi, enim, *divisio*, ota *auris* interpretatur, ut dicatur, idiota, quasi divisus ab intellectu, scilicet fatuus. Sed secundum etymologiam, quam hic ponitur dicitur idiota, quasi ab idiomate. Dicti sunt ergo idiotæ, quasi contenti solo idiomate lingue suæ. Hebrææ quam satis noverant, et nihil aliud. « Jusserunt autem eos foras extra concilium secedere, et conferebant ad invicem, dicentes: Quid faciemus hominibus istis? Manifestum est miraculum quod fecerant, negare non possumus; sed ne amplius divulgetur, comminemur eis, ne ultra loquantur, in nomine hoc, ulli hominum. Et vocantes eos, denuntiaverunt eis, ne omnino loquerentur, vel docerent in nomine Domini Jesu. Ad quos Petrus, et Joannes: Vos ipsi iudicate an potius obediendum sit Deo præcipienti, an vobis prohibentibus. « Quasi dicat: Erratis prohibentes quæ Deus præcepit, nec estis audiendi. Ubi enim superior præ-

cipit, et inferior contra-ficit, non est audiendus inferior. « Non possumus, quæ vidimus et audivimus, non loqui. At illi comminantes, dimiserunt eos, non audentes manus in eos injicere propter populum. Dimissi autem redierunt ad suos in Sion, et et annuntiaverunt quanta eis principes sacerdotum, et seniores dixissent, et quomodo eis responderant. « Qui cum audissent, unanimiter leverunt vocem, dicentes: Domine, qui fecisti cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, qui in Spiritu sancto per os David (Psal. i) patris nostri pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terre, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum eius. Convenerunt enim in civitate ista adversus puerum tuum Jesum, quem misisti, Herodes, et Pilatus, cum regibus, et populo Israel, facere, quæ manus tua et consilium tuum decreverunt fieri. Nunc, Domine, respice in minas eorum, et da servis tuis, cum omni fiducia loqui verbum tuum. « Nota, quia de hoc verbo solet frequenter apponi, convenerunt Herodes, et Pilatus, facere, quæ manus Dei; et consilium, decreverunt fieri; sed adhære duobus verbis, facere, fieri, quia revera ipsi convenerunt ad exercendam pravam actionem. Deus decrevit fieri illam passionem, quia actio illorum fuit prava, passio bona. « Cum autem orassent, motus est locus in quo congregati erant, et iterum missus est Spiritus sanctus, et repleti Spiritu sancto loquebantur verbum Dei cum fiducia.

CAP. XXI. De mutua charitate inter apostolos

« Et multitudinis credentium erat cor unum, et anima una (Act. iv). « Nec quisquam, eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebant, sed erant illis omnia communia, et gratia magna erat inter illos. Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot autem erant possessores domorum, aut agrorum vendebant, et ponebant pretia ante pedes apostolorum. Dividebatur autem singulis prout cuique opus erat. Tunc Joseph, qui cognominatus est Barnabas ab apostolis, quod interpretatur *filius consolationis*, levites, Cyprius genere, cum haberet agrum, vendidit illum, et posuit pretium ante pedes apostolorum. « Unde cum dixisset levites, ne videretur, non habere proprium, quia levitæ non habebant hereditatem in terra, additum est. Cyprius genere, ut ostenderetur, natus in dispersione, et inter gentiles, et ideo licebat ei proprium habere. Sed est adhærendum verbo Bedæ super hunc locum, et tenendum hunc fuisse socium Pauli, non illum qui cum Matthia statutus est, quando cecidit sors super Matthiam, et quidam arbitratur, ut dicit Beda, minus intuentes; quia hic Barnabas appellatur, id est *filius consolationis*, ille Barnabas, id est *filius quietis* interpretatur. Unde Lucas nominis interpretationem scienter addidit, ut hujus ad illum differentiam insinuaret.

CAP. XXII. De morte Ananias, et Saphiræ.

« Vir autem quidam nomine Ananias, cum Saphira uxore sua (Act. v), » voluit esse in collegio justorum, ut haberet necessaria vitæ sine labore, et ita lucrative voluit sibi acquirere præbendam. Et cum voluisset totum pretium agri venditi ponere ante pedes apostolorum, non solvens votum, « defraudavit de pretio agri, conscia uxore sua, » prædium partem sibi reservans, reliquam ad pedes apostolorum ponens. Quod statim Petrus prævidens in Spiritu ait : « Anania, cur tentavit Satanæ cor tuum mentiri te Spiritui sancto? Cur fraudasti de pretio agri? Non es mentitus hominibus, sed Deo, » qui scrutatur corda, et perdit omnes qui loquuntur mendacium. « Audiens hoc Ananias recidit, et exspiravit. » Ubi notandum quia, licet in Evangelio Dominus dixerit : « Qui te percusserit in maxillam dexteram, præbe ei et aliam (Matth. v; Luc. vi), » tamen in primitiva Ecclesia, quandoque exercuit vindictam. Quando enim primo promulgantur leges, solent ad eas sanciendas graves vindictæ exerceri, ut rigorem promulgatæ legis sanciat severitas vindictæ. Unde in initio legis nascentis pro collectione lignorum in Sabbato lapidabatur homo (Levit. x). In initio sacerdotii duo filii Aaron igne consumpti sunt, pro oblato igne alieno. Sic Ananias, defraudans de pretio agri, corruit et exspiravit, pro terrore aliis incutiendo, quia tam velex vindicta magnum timorem aliis incussit. « Factus est enim timor magnus in omnes qui audierunt. » Et est anticipatio, quia solius viri mortem ante uxoris exitum pauci audierunt. « Surgentes autem juvenes asportaverunt cadaver, et sepelierunt. Et factum est quasi horarum trium spatium, et uxor ejus nesciens, introivit. Ad quam Petrus : Dic, mulier, si tantum agrum vendidisti? Ad quem illa : Etiam tanti. Ad quam Petrus : Quid utique convenit vobis tentare Spiritum Domini? Ecce pedes eorum qui sepelierunt virum tuum stant ad ostium, et esserent te. » Ac si verbo brevi concludens diceret; morieris. Qui enim sepelitur mortuus est, « et confestim corruit ante pedes ejus, et exspiravit, » quia fuit conscia fraudis. « Et intrantes juvenes, » qui stabant ad ostium, « invenerunt eam mortuam, et asportaverunt, et sepelierunt ad virum, id est juxta virum suum. » Fuit enim hæc consuetudo Hebræorum, uxores sepeliri juxta viros suos, ut conjunctionem carnis sequeretur conjunctio pulveris, et quia mulier formata est de costa viri (Gen. ii).

CAP. XXIII. De signis quæ fiebant ab apostolis.

« Per manus autem apostolorum fiebant signa, et prodigia multa in plebe, et erant omnes unanimiter in porticu Salomonis. Nemo autem infidelium audebat se fecte conjungere illis (Act. v), » quia territi erant exemplo Ananias. « Et agebatur in Domino credentium multitudo, et ponebant in plateis infirmos in lectulis et grabbatis, ut, veniente Petro, umbra illius corporis obumbrati, liberarentur ab infirmitatibus suis. » Quia Petrus privilegiatus

A erat in miraculis, et majora legitur fecisse quam Christus. Secundum quosdam scribitur grabbatum per duo b sicut Sabbatum, et sic dicunt debere proferri media correpta, alii dicunt grabbatum, quasi gravatum, et mutatur v, in b et sic debet produci, quod est verius.

« Additio 1. Et vide quia grabbatum proprie dicitur lectisternium pauperum, in quibus nihil corpori substernitur, sed tantum supponitur capiti substramentum.

CAP. XXIV. De incarceratione apostolorum.

« Exurgens autem princeps sacerdotum, et Sadducæi repleti sunt zelo, et injecerunt manus in apostolos, et posuerunt eos in publicam custodiam (Act. v), » id est in carcerem. Nota quod supra dictum sit pluraliter principes sacerdotum, hic dicitur singulariter, quia forte unus eorum mortuus erat, scilicet Annas. Vide quoque, quia Sadducæi dicti sunt, quasi Seducæi, a sedech, quod interpretatur justitia, unde Melchisedech quasi rex justitiæ. Usurpabant enim nomen justitiæ, cum essent injusti. Vel dicti sunt Sadducæi, a Sadoch sacerdote, ad quem transtulit Salomon sacerdotium ab Abiathar, quia gloriabatur se esse de genere ejus. Isti consentiebant principibus sacerdotum in persecutione apostolorum, quia prædicabant resurrectionem, quam ipsi negabant.

CAP. XXV. Quomodo per angelum de carcere sunt educti.

« Angelus autem Domini per noctem aperiens januas carceris, et educens eos, dixit : Ite, et loquimini in templo plebi omnia verba vitæ hujus (Act. v). » scilicet vitæ Christianæ, quod addere non fuit necessarium, quia jam famosa erat secta Christianorum. Non est autem intelligendum angelum aperuisse januas carceris. Sed quod dictum est, aperiens, sic accipiendum est, ac si diceretur : Ita eos educens, ac si januæ essent apertæ. Credendum enim est, juxta quod tradunt sancti, clausis januis eductos esse de carcere, quod factum est ad eorum confirmationem, et Judæorum confutationem. Nam quomodo hæsitaret Thomas Christum in carne et ossibus, clausis januis ad discipulos intrasse, cum se ipsum viderat, clausis januis, de carcere eductum esse. Judæi quoque dicentes, corpus Christi furto sublatum de monumento, quo furto dicerent apostolos eductos esse de carcere clauso. Juxta præceptum angoli apostoli intraverunt diluculo in templo, et docebant plebem, quia præceperat angelus, ut prædicarent in templo, scilicet in loco celebriori, et a sacerdotibus frequentato.

CAP. XXVI. Quomodo obstupuerunt illis eductis.

« Adveniens autem princeps sacerdotum, et qui cum eo erant convocaverunt consilium (Act. v), » ut deliberarent quid faciendum esset de eis. Ad hoc enim missi fuerant in carcerem, ut ad judicium traherentur. « Et miserunt ad carcerem, ut adducerentur. Cumque reversi essent ministri, renuntiaverunt eis, dicentes : Carcerem quidem clausum in-

venimus cum omni diligentia, et stantes ad Januam A custodes, aperientes autem neminem intus invenimus. Ut autem audierunt hos sermones magistratus templi et principes sacerdotum, » id est potentiores et sapientiores, ambigebant quomodo hoc factum esset. « Et ecce quidam adveniens, dixit eis : Viri, quos posuistis in carcere stant in templo, et docent populum. »

CAP. XXVII. *De responsione eorum.*

« Tunc abiit magistratus cum ministris (Act. v), » id est princeps sacerdotum. Et est magistratus singularis numeri, et eodem modo in præcedenti secundum Græcum. « Et adduxit eos sine vi, » non audens eis violentiam facere, propter populum qui favebat eis. « Et statuerunt eos in consilio, et ait illis princeps sacerdotum : Præcipiendo præcipimus vobis » auctoritate scilicet pontificali, « ne doceretis amplius in nomine isto, » scilicet in nomine Jesu, « et ecce replestis Hierusalem doctrina vestra. Nunquid vultis inducere super nos sanguinem hominis hujus? » id est sanguinis vindictam. Quasi dicat : Nunquid arguistis nos quasi reos sanguinis innocentis, prædicando eum innocentem, quem condemnavimus? Et responderunt unanimiter omnes apostoli ex fervore et zelo, non patientes unum pro omnibus loqui. « Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis suspendentes in ligno, et exaltavit illum ad dexteram suam, et nos testes sumus horum verborum, et Spiritus sanctus, quem C dedit, » non solum nobis, sed « omnibus obedientibus sibi. » In quo ad poenitentiam eos vocant. Ac si dicant : Etiam vobis si velitis obedire : « Hæc audientes dissecabantur cordibus suis. »

CAP. XXVIII. *De consilio Gamalielis.*

« Tunc surgens in concilio quidam Pharisæus, nomine Gamaliel, legis doctorum honorabilis, universæ plebi præcepit ut ad breve homines amoverentur (Act. v). » Iste Gamaliel, ut dicit Clemens in epistola quadam, fuit discipulus apostolorum, sicut Nicodemus, et erant de consilio apostolorum inter Judæos, ut sæpe mitigarent iram eorum adversus eos. Locutus est ergo Gamaliel in concilio in hunc modum : « Viri Israelitæ, attendite vobis quid acturi estis super hominibus istis. » Quasi dicat : Non debetis subito judicare, sed expectare, quia si opus eorum est opus tantum hominum, per se destruetur; si autem est opus Dei stabit, nec poterit destrui. Et hoc ostendit exemplo duorum, scilicet Theodæ et Judæ Galilæi. Theodas Magus, ut tradit Josephus, dicebat se prophetam, ad cujus persuasionem multi, venditis omnibus suis et sublatis ex urbe facultatibus, ad ripas Jordanis venerunt, et promisit se facturum Post triduum, ut divideretur Jordanis, et transirent sicco pede, sicut transierant filii Israel. Et dum expectarent, in triduo illo superveniens procurator præsidis Syriæ cum multitudine equitum, multos ex eis occidit, et caput ipsius Theodæ Hierosolymam reportavit.

CAP. XXIX. *Aliud exemplum de eodem.*

« Post hunc existit Judas Galilæus in diebus professionis (Act. v), » id est descriptionis generalis ab Augusto factæ, quando unusquisque solvens censum capitis sui, profitebatur se subditum Romano imperio. Iste Judas Galilæus fuit Essæus genere. Et, ut tradit Josephus, persuadebat Judæis ut negarent tributa Romanis, asserens eos, qui decimas et primitias Deo solvebant, non debere solvere tributa hominibus. Et in tantum prævaluit hæc doctrina ejus, ut Pharisei et magna pars populi quærerent ab ipso Domino an solvendum esset tributum Cæsari, an non; « postea periit ipse, et quotquot ei consenserunt. » Consenserunt ergo exhortationi Gamalielis, et convocantes apostolos flagellaverunt eos et flagellatos dimiserunt, prohibentes sub comminatione mortis, ne amplius loquerentur in nomine Jesu. « Et ibant apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. » Ecce quantum erat in eis jam robur fidei, qui nec verbis prohiberi poterant, nec flagellis, id est non destiterunt primo verbis prohibiti, modo flagellis cæsi.

CAP. XXX. *De causa murmuris inter Christianos.*

« In diebus autem illis, crescente numero discipulorum (Act. vi), » id est Christianorum qui eo tempore dicebantur discipuli, « factum est murmur Græcorum, » id est advenarum gentilium in civitate conversantium, vel Judæorum, qui fuerant in dispersione nati, et inter Græcos nutriti; « adversus Hebræos, ex eo quod despicerentur viduæ eorum in ministerio quotidiano, » quia viduæ Hebræorum erant magis peritæ, et ideo aliis præferbantur in dispensatione administrationis quotidianæ. Et potest intelligi causa murmuris dupliciter. Vel quia viduæ Græcorum in quotidianum ministerium non admittebantur, vel quia in ministerio quotidiano nimis gravabantur. Forte faciebant eas focarias, et hujusmodi vilis administrare. Videntes autem apostoli eam murmurationem ortam pro administratione viduarum, quas ideo necesse erat administrare, quia non poterant ipsi ad hoc sufficere, ut singulis distribuerent, « multitudinem convocantes, dixerunt: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis. Considerate ergo, fratres, viros ex vobis testimonii septem, plenos Spiritu sancto, et sapientia, quos constituamus super hoc opus, » ut ipsi ministrent, vel præsent ministrantibus, « nos vero orationi et prædicationi vacabimus. Et placuit sermo iste multitudini, et elegerunt septem, scilicet Stephanum, et Philippum, et Prochorum, et Nicanorem, et Timonem, et Parmenam, et Nicolaum advenam Antiochenum. » Qui solus dictus est advena, quia alienus. Vel quia solus erat advena, vel quia notabilis solus erat futurus, dicitur advena, quasi alienus. « Nos statuerunt illi, qui elegerant ante conspectum apostolorum. Et orantes apostoli imposuerunt eis manus horum; » vicem habent in Ecclesia archidiaconi, propterea instituti, ut portet

pondus negotiorum, ut episcopi liberius vacent doctrinae et orationi. Sed episcopi nostri temporis, quia deprehenderunt archidiaconos in hujusmodi administratione minus circumspectos provida quadam cautela dant operam huic operationi, id est administrationi. Et vide quod quia apostoli orantes leguntur manus eis imposuisse, ideo in ordinationibus sunt orationes. Hac etiam auctoritate in quibusdam ecclesiis manus imponuntur diaconibus in ordinatione. Qui autem eis manus non imponunt, secum habent auctoritatem Bedae. Quod autem dictum est, et orantes imposuerunt eis manus, dicit, intelligendum esse factum post, quia postea eosdem ordinaverunt ministros ad ministerium sacri altaris, et Dominici corporis et sanguinis, et tunc eis manus imposuerunt. Unde et sacerdotibus eum ordinantur manus imponuntur. « Verbum Domini crescebat, et multiplicabatur numerus discipulorum in Hierosolyma. Multa etiam turba sacerdotum obedi-
bat fidei. »

Cap. XXXI. De commendatione beati Stephani.

« Et Stephanus plenus gratia et fortitudine faciebat prodigia et signa magna in populo. Surrexerunt autem quidam de synagoga Libertinorum (Act. vi), » a regione sic dictorum. Vel libertinorum, id est manumissorum, qui cum prius fuissent servi, postea fuerant de libertate donati, et sic de servili conditione fuerunt, qui primo resistunt fidei Christi, « et Cirepenseium » a Cireno civitate, « et eorum qui erant a Cilicia et Asia » Minori, quae sibi proximae sunt, « disputantes cum Stephano; et non poterant resistere sapientiae, et Spiritui sancto, qui loquebatur in eo. Tunc introduxerunt duos falsos testes, qui testificarentur eum dixisse blasphemiam in Deum et in Moysen, et commoverunt plebem, et seniores, et scribas, et adduxerunt eum in concilium et surrexerunt duo falsi testes, et dixerunt: Homo iste non cessat loqui adversus locum sanctum et Moysen. » Quasi dicant: Detrahit templo, et legi. « Audivimus eum dicentem, quoniam Jesus Nazarenus destruxit locum istum, et mutabit traditiones quas tradidit nobis Moyses. Et omnes qui intuebantur eum, sedentes in concilio, videbant faciem ejus tanquam faciem angeli. » — « Et dixit princeps sacerdotum: Nunquid haec ita se habent? » (Act. vi.) Tunc aggressus est beatus Stephanus facere grandem sermonem. Et quia arguebatur de blasphemia in Deum et Moysen, ideo praemittit in principio sermonis commendationem Dei, dicens. Deum, qui locutus est patribus et prophetis esse Deum majestatis et gloriae. Et statim accedit ad commendationem Moysi, inchoans ab altiori, scilicet a commendatione patrum, a quibus descendit Moyses. Inchoat itaque ab Abraham, quomodo egressus de Chaldaea venit in Mesopotamiam, et inde in Charan, et inde in Judaeam.

Cap. XXXII. De sermone ejusdem.

« Viri, inquit, fratres et patres, audite: Deus gloriae apparuit patri nostro Abraham cum esset in Mesopotamia, prius quam moraretur in Charan, et

A dixit ad illum: Exi de terra tua, et de cognatione tua (Act. vii). » Tertium additur in Genesi (cap. xii), scilicet de domo patris tui. Sed a Stephano praetermittitur, quia scientibus loquebatur. Ideo historiam breviter tangit, vel transit quasi notam. Sed videtur obloqui libro Genesi, ubi videtur continere, quod post mortem patris, scilicet Thare, dictum fuerit hoc, scilicet Abraham, de quo constat quia mortuus est in Charan, ubi et filius ejus cum eo habitavit, et ita dictum est in Charan. Quid est ergo quod hic dicitur, priusquam moraretur in Charan, potuit ei utrobique dici. Vel ubi dicitur: « Et dixit ad illum, » supple, postea in Charan. Sed sive in Mesopotamia, sive in Charan, sive utrobique dictum sit ei, quomodo ergo dictum est ei: « Exi de terra tua, » quaestio est. Nunquid jam non exierat de Chaldaea? utique: Sed adhuc ibi tenebatur spe, et desiderio redeundi. Praeceptum est ergo ei, ut exiret mente, qui jam exierat corpore. Vel potest dici, quod Mesopotamiam, et Charan in Chaldaea sunt. Et ita egressus de Chaldaea, id est de quadam parte Chaldaea, venit in Mesopotamiam, in aliam partem scilicet Chaldaea, et inde venit in Charan, quae adhuc erat Mesopotamia. Tunc exiit de terra Chaldaeorum, et de Mesopotamia quantum ad hoc, quod videtur bis dictum, et venit postea in Charan. Et inde similiter de Charan, « postquam mortuus est pater ejus, transtulit eum Dominus in terram istam, in qua vos habitatis. » Vel tunc exiit de terra Chaldaeorum mente, et inde, id est demum, scilicet post depositionem illius voluntatis, post mortem patris translatus est in terram istam. Vel si intelligatur dictum, Venit in Charan plane legitur haec littera. Et vide quia in Hebraeo dicitur de Ur Chaldaeorum, id est de igne Chaldaeorum. Chaldaei enim ignem adorabant, et per ignem traieciunt parvulos suos, sicut nos traiecimur per aquam baptismi. Et tradunt Hebraei quod quia Thare, et filii ejus, cum essent in Chaldaea, volebant adorare ignem, projecti sunt a Chaldaeis in ignem, et combustus est Aram frater Abraham. Abraham vero a Domino liberatus est. Unde saepe dictum est ei a Domino: « Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de Ur Chaldaeorum (Gen. xv). »

B
C
D

Cap. XXXIII. De prosecutione narrationis.

Postquam autem liberatus est cum patre suo Thare, et Nachor fratre, et Lot nepote, et tota familia, venit in Charan, et inde post mortem patris, ibi remanente fratre ejus Nachor, venit in Judaeam. Tamen « non dedit illi hereditatem Dominus in ea, nec passum pedis (Act. vii), » id est nec etiam minimam partem, quia nihil possedit ibi, nisi titulo emptionis. Speluncam enim cum agro non hereditate possedit, sed pretio emit ab Ephron filio Seor Aethaeo, « sed repromisit Deus dare illam in hereditatem semini ejus post ipsum, cum non haberet filium, dicens: Erit semen tuum accipia, » id est peregrinum « in terra aliena (Gen. xv) » 430 annis, et in parte hujus temporis « subiciunt eos

servituti, et male tractabunt eos Ægyptii; quia A centum quadraginta quatuor annis fuerunt in servitute Pharaonis regis Ægypti, et gentem cui servierint ego iudicabo, dicit Dominus, et post exhibunt, et mihi deservient in loco isto. » Sic ordinata constructione litteræ, nil scrupuli surgit inde. Hos quadringentos triginta annos computant Rabanus a die qua facta est hæc promissio Abrahamæ, usque ad egressum de Ægypto. A tempore namque promissionis factæ Abrahamæ, usque ad ingressum Jacob in Ægyptum, fluxerunt ducenti quadraginta anni, et ab ingressu ad egressum totidem. Sic Rabanus. Cui consonare videtur Apostolus dicens, « quia post quadringentos et triginta annos facta est lex (Gal. iii). »

CAP. XXXIV. Quomodo computentur 430 anni.

Beda et Augustinus, quia dictum est : « In Isaac vocabitur tibi semen (Gen. xxi), et adhærentes huic verbo computant 450 annos a nativitate Isaac usque ad mortem duorum regum, scilicet Seon regis Amorrhæorum, et Og regis Basan. Prosequitur exinde breviter Stephanus historiam. « Et dedit illi testamentum circumcisionis, et genuit Isaac, et circumcidit eum octava die. Et Isaac Jacob, et Jacob duodecim patriarchas. Et patriarchæ æmulantes Joseph, vendiderunt eum in Ægyptum negotiatoribus, qui transtulerunt eum in Ægyptum (Act. vii), » quod breviter transit. « Et erat Deus cum eo, et eripuit eum ex omnibus tribulationibus ejus, et dedit ei sapientiam et gratiam in conspectu Pharaonis regis Ægypti, et constituit eum præpositum super Ægyptum, et super omnem domum suam. Postea facta est fames magna in universa terra. Et audiens Jacob frumentum esse in Ægypto, primo misit filios, postea ipse cum septuaginta quinque animabus descendit in Ægyptum. » Veritas habet secundum librum Geneseos (cap. xlii), quod cum 70 animabus intravit, et computantur ipse Jacob et Joseph, cum duobus filiis, non sunt ibi nisi 70. Lucas addit quinque per anticipationem, computans nepotes Joseph; sequens editionem LXX Interpretum, quæ magis erat authentica. Quam nisi sequeretur, forte minus crederetur ei; et opus ejus suspectum haberetur. « Et defunctus est ipse Jacob in Ægypto, et patres nostri, » scilicet duodecim patriarchæ, et translati sunt in Sichem. » Hoc de solo Joseph legitur, quia filii Israel, ad ejus petitionem, ossa ejus de Ægypto transtulerunt; quæ etiam prophetasse leguntur, et sepulta sunt in Sichem (Gen. xlviii). Quid est ergo quod pluraliter dictum est, et translati sunt in Sichem. »

CAP. XXXV. Opinio Bedæ de eodem.

Credendum est, ut dicit Beda, Stephano, credendum est Hieronymo, qui in historia Paulo dicit, eam transisse per Sichem, et ibi invenisse sepulcra duodecim patriarcharum. Primo ergo translata in Sichem, posita sunt postea in sepulcro, quod emit Abraham pretio argenti a filiis Emor, filii Sichem in sepulcra scilicet duplici, quam emit quadria-

gentis siclis ab Ephron, filio Seor Ethæ, scilicet in Abrahamio, ubi sepultus est Adam cum Eva, Abraham cum Sara, Isaac cum Rebecca. Jacob cum Lia. Sed quid est quod dictum est, et in sepulcro, quod emit Abraham a filiis Emor, filii Sichem, cum constet Abraham emisit sepulcrum ab Ephron Ethæ? Ideo sic construunt quidam litteram : Translata sunt in Sichem, Sichem dico emptam a filiis Emor, filii Sichem. Sed quid est quod dicit, Emor, filius Sichem, cum constet Sichem fuisse filium Emor? Potuit esse, quod fuerint duo Sichem, quorum alter dicitur a Luca pater Emor, alter in Genesi dicitur filius ejus. Vel ita ordina constructionem, ut jungas principium sermonis, et finem hoc modo : A filiis Sichem filii Emor. Et ita hic locus congruit libro Genes. os. Ut ergo excludatur omnis dubitatio, ita construat littera : Translati sunt in Sichem, Sichem dico emptam a Jacob scilicet, a filiis Sichem filii Emor. Ac si diceretur in illam partem Sichem, quam emit Jacob, non Abraham, et inde postea positi sunt in sepulcro, quod emit Abraham ab Ephron Ethæ, scilicet in Abrahamio.

CAP. XXXVI. Redit Stephanus ad ordinem historię.

Postea redit Stephanus ad ordinem historię, quia quodam modo digressus fuerat, et continuatur ei, quod dictum est : Post hæc exhibunt, et deservient mihi in isto loco. « Cum autem appropinquaret tempus repromissionis, crevit populus, et multiplicatus est in Ægypto, quoadusque surrexit alius rex in Ægypto, ignorans beneficia Joseph (Act. vii), » id est immemor beneficiorum Joseph. « Hic afflixit patres nostros præcipiens necari parvulos nostros. Et eo tempore, » quo dedit occidendum parvulos, et natus est Moyses, et fuit gratus Deo. » Ecce quomodo descendit ad commendationem Moysi, quia arguebatur blasphemasse in eum. « Qui cum nutritus esset tribus mensibus in domo patris sui, projectus est in flumen, et sustulit eum filia Pharaonis (Exod. ii), » quæ venerat ad flumen, ut lavaretur, et enutrivit eum sibi in filium. Et eruditus est Moyses omni sapientia Ægyptiorum, et erat potens in verbis, et operibus suis, et id est eloquens et fortis. « Cum autem esset quadraginta annorum, visitavit fratres suos filios Israel » in terra Jessen, ubi occidit Ægyptium rixantem cum Hebræo, putans fratres intelligere, sicut ipse intelligebat in spiritu, quod per manum illius Dominus filios Israel de manu Ægyptiorum esse liberaturus. At illi non intellexerunt. Et cum sequenti die vellet reconciliare duos Hebræos rixantes, qui injuriam faciebat alteri, repulit eum, dicens : « Quis te constituit principem et iudicem super nos? Nonquid me vis interficere sicut heri interfecisti Ægyptium? Quo audite timens sibi Moyses fugit in terram Madian, ubi de Sephora, filia sacerdotis Madian quam duxit, duos genuit filios. Expletis autem annis quadraginta apparuit illi Deus in deserto montis Sinai (Exod. iii), » cum misisset gregem ad interiora deserti in rubo, et facta est vox Do-

miat ad eum, dicens : Ego sum Deus patrum vestrorum, et tremefactus est Moyses. Dixit autem illi Deus : Solve calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est. Vidi afflictionem populi mei, qui est in Ægypto, et gemitum eorum audivi, et descendi liberare eos. Et nunc veni, mittam te in Ægyptum. Hunc Moysen, quem negaverunt dicentes : Quis te constituit principem super nos? » misit Deus principem, et redemptorem eorum de servitute Ægypti, « cum manu, » id est opere, vel auxilio « angeli, qui apparuit ei in rubo. Hic eduxit eos faciens signa et prodigia in terra Ægypti, et in mari Rubro et in deserto annis quadraginta. Idem Moyses dixit filiis Israel (*Deut. xviii*): Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, ipsum tanquam me audietis. Illic est qui fuit in Ecclesia, » id est in congregatione populi Israel « in solitudine Sinai cum angelo, qui loquebatur ei in monte cum patribus nostris, quia accepit verba vitæ dare nobis, cui noluerent obedire patres nostri, sed repulerunt eum, et aversi sunt cordibus suis in Ægyptum ad Aaron dicentes (*Exod. xxxii*): Fac nobis deos qui præcedant nos. Et fecerunt vitulum, et hostias ei obtulerunt. »

CAP. XXXVII. Commendat tabernaculum, ne videatur damnare locum sanctum.

Postea quia dicebant eum depravare locum sanctum, subdit de commendatione tabernaculi. Quod dictum est tabernaculum testimonii, vel quia in eo erat arca testimonii, vel quia ante fores tabernaculi causæ sub testibus diffinebantur. « Tabernaculum (*Heb. viii*), inquit, testimonii fuit cum patribus nostris in deserto, sicut disposuit Deus loquens ad Moysen, ut faceret illud secundum formam, quam viderat in monte. » Hoc habuerunt patres nostri, usque in diebus David. In dielus autem Salominis templum tabernaculo successit. Postea incipit eos arguere, postquam purgavit se a crimine sibi a falsis testibus objecto. « Dura, inquit cervice, et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis, sicut et patres vestri? Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri. Hoc audientes dissecabantur cordibus suis, et stridebant dentibus in eum. »

CAP. XXXVIII. Quod lapidaverunt Stephanum.

« Cum autem esset Stephanus plenus Spiritu sancto, intuens in cælum, vidit gloriam Dei, et Jesum in forma humana stantem a dextris virtutis Dei (*Act. xii*). » Stans apparuit ei crucifixus, ne titubaret lapidandus. Et in ipso quo stabat, se paratum ei subvenire, monstrabat, quia stare pugnantis est, vel adjuvantis. « Ecce, inquit, video cælos apertos, et Filium hominis stantem a dextris virtutis Dei. Tunc exclamantes voce magna, clauserunt aures suas, « quasi abhorrentes audire blasphemiam, » et impetum fecerunt unanimiter in eum, et ejicientes eum extra civitatem lapidabant, » in hoc secundum legem se agere æstimantes, quia secundum legem blasphemus educebatur extra ca-

stra, et lapidabant eum universus populus. « Et testes, » duo scilicet falsi, qui primi secundum legem tenebantur lapides projicere, quia in lege dictum est de blasphemo : Prima manus testium lapidabit eum. Et « deposuerunt vestimenta sua : » ne inquinarentur tacta illius, « secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus, » Postea vocatus est Paulus. Cui, teste Beda, in hoc Deus misericorditer providit, quod non est manus ejus sanguine innocentis polluta. Sed tantummodo servavit lapidantium vestimenta, et consensit eis, unde tanquam dignus morte periret, nisi Deus per gratiam ei penitentiam inspiraret. « Lapidaverunt ergo Stephanum levitiam, invocantem, et dicentem : Domine Jesu, accipe spiritum meum, » sicut et Christus ad Patrem ait :

B « In manus tuas commendo spiritum meum (*Luc. xxiv*). — « Positis autem genibus, clamavit voce magna, dicens : Domine, ne statuas illis hoc peccatum, » quia « nesciunt, quid faciant. » Multi enim ex eis ipsum occidendo, æstimabant se legem implere, juxta quod Dominus prædixerat : « Venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo (*Joan. xvi*). — « Et cum hoc dixisset, obdormivit in Domino. Et facta est persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis (*Act. viii*), » quia occiso beato Stephano uno de principibus Ecclesiæ, quasi primicerio septem diaconorum, cæperunt alios persequi graviter, in tantum, quod omnes discipuli, præter apostolos, qui ut pastores gregis, cæteris erant constantiores, « dispersi sunt per regiones Judææ et Samaritæ, » fugientes a facie persecutorum, juxta quod præceperat Dominus : « Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam. » — « Curaverunt autem Stephanum viri timorati, » id est juxta morem terræ diligenter curam habentes sepulture, « et fecerunt planctum magnum super eum. » Tunc apostoli prævidentes, quod ad gentes in posterum essent transituri, providentes fideibus, qui erant in Jerusalem renansuri, ordinarunt Jacobum Alphæi episcopum Hierosolymorum, et imposuerunt ei manus Petrus, et Jacobus, et Joannes. Ideo non a paucioribus quam tribus episcopis, episcopus hodie consecratur.

D **CAP. XXXIX. De prima persecutione Saulis.**

« Saulus vero devastabat Ecclesiam, discurrrens per domos, trahens viros ac mulieres, et detrudens in carcerem. » Neminem tamen occidebat, Domino custodiente manus ejus, ne sanguine innocentium polluerentur. Qui ante dispersi fuerant pertransibant de loco ad locum evangelizantes verbum Dei nihilominus, quia dispersi constantes erant in prædicatione evangelii. « Philippus autem » diaconus secundus a Stephano, « descendens in civitatem Samaritæ prædicabat ibi Christum, et intendebant turbæ unanimiter his, quæ a Philippo dicebantur, videntes miracula quæ faciebat, quia multos demoniacos liberabat, multos paralyticos sanabat, et claudos erigebat. Erat autem ibi Simon Magus se-

ducens gentem, cui auseultabant omnes, a minimo usque ad maximum, quia magicis artibus multa faciebat, unde dicebant ipsum esse virtutem Dei magnam, æstimantes ipsum esse prophetam, vel angelum, vel Dei Filium, quia mentes eorum demeraverat, id est magicis artibus subvererat. Cumque crederent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Jesu Christi baptizabantur viri, et mulieres, et Simon simulavit se credere, et baptizatus est. Videns enim Philippum facere miracula, qualia et quanta ipse facere non poterat, nec ita facile, putavit ex quadam industria fieri, ideo sicte baptizatus est, ut familiarius ei adhereret, et addisceret artem, qua similia posset facere.

CAP. XL. *De petitione Simonis magi.*

Cum autem audissent apostoli, qui erant Hierosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem. Qui cum venissent oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum (Act. viii) visibiliter, quod forte nondum fecerant, nondum enim in quemquam illorum venerat, id est visibiliter descenderat. Constat enim quia invisibiliter Spiritum sanctum acceperant cum baptizati essent in nomine Domini Jesu Christi. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum, ita quod visibili signo ostendebatur, cum linguis omnibus loquerentur. Constat hunc Philippum diaconum fuisse, non apostolicum. Quod videtur ex glossa super Matthæum; quia manuum impositionem reservavit apostolis, quæ propterea reservatur hodie solis eorum vicariis, id est episcopis qui manus imponunt, et frontem liniunt in confirmatione, ubi datus Spiritus sanctus ad robur. Si enim Philippus iste apostolus esset, statim baptizatis manus imponeret, nec ad hoc alios expectaret. Cum autem Simon vidisset, quod per impositionem manus apostolorum daretur Spiritus sanctus, putans ex quadam industria hoc ab eis fieri, et hanc posse ab eis pretio comparari, obtulit eis pecuniam, dicens: Datis mihi hanc potestatem, ut cuicumque manus imposuero, accipiat Spiritum sanctum, et sic voluit emere hanc potestatem ad lucrum. Ad quem Petrus: Pecunia tua tecum sit in perditionem. Quod sic potest distingui, ne videatur imprecari pecuniæ. Pecunia tua tecum sit, supple, ducens te in perditionem. Vel imprecando ait: In perditione pecunia tua tecum sit, id est pecuniam tuam habeas, et pro ea poenam æternam luas. Sancti enim cum sententiam maledictionis proferunt, non ex voto ultionis, sed intuitu justitiæ in eam prorumpunt. Non est tibi pars in sermone isto, ut ad manuum tuarum impositionem detur Spiritus sanctus. Cor enim tuum non est rectum coram Domino. Pœnitentiam itaque age pro hac nequitia tua, et roga Deum, ut si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis, et obligatione iniquitatis video te esse. Sciebat eum Petrus in Spiritu, pœnitentiam non acturum, sed ad hoc eum exhortari erat

ejus officium. Simon autem sciens se indignum a Deo exaudiri, noluit orare, sed ait apostolis: Precamini pro me, ut nihil veniat super me horum que dixistis. Petrus vero, et Joannes redibant Hierosolymam, et multis civitatibus Samaritanorum evangelizabant.

CAP. XLI. *De euncho baptizato a Philippo.*

Angelus autem Domini locutus est ad Philippum, dicens: Surge, et vade contra meridianum, ad viam quæ descendit a Jerusalem in Gazam (Act. viii), id est in Africam. Quasi dicat: Vade ad viam per quam a Jerusalem per Gazam descenditur in Africam. Hæc scilicet Gaza destructa est. Vetus enim Gaza, quæ olim erat terminus Chananæorum juxta Ægyptum, destructa erat, et loco ejus ædificata est alia. Et surgens abiit. Et ecce vir Æthiops eunuchus, potens in domo Candacis reginæ, qui erat super omnes gazas ejus. Erat enim consuetudo eunuchorum custodire thesauros potentum, venerat adorare in Jerusalem. Et, ut traditur in aliis historiis, per eum miserat multa dona templo in Jerusalem Candacis regina Æthiopum. Et vide quia omnes reginæ Æthiopum dicebantur Candaces; sicut Romani imperatores dicebantur Cæsares, nec habebat regimen regio illa nisi a feminis. Cumque reverteretur Æthiops ille, sedens super currum, et legens Isaiam prophetam, dixit Spiritus Philippo: Accede, et adunge te currui. Accedens autem Philippus, audivit eum legentem Isaiam, et dixit: Putasne intelligis quæ legis? Qui ait: Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? Et rogavit Philippum, ut ascenderet currum, et sederet secum. Erat autem hic locus Scripturæ quam legebat qui, Domino procurante, sic legendus occurrerat: Tanquam ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus eorum tendente se sine voce, sic non aperuit os suum (Isai. lxi). Respondens autem eunuchus Philippo, dixit: Obsecro te, domine, ut dicas de quo propheta hæc dicit? de se, an de alio aliquo? Apertis autem Philippus os suum, et incipiens a Scriptura hac, de qua scilicet quærebat, evangelizavit illi Jesum. Et dum irent per viam, pervenerunt ad quamdam aquam. Et ait eunuchus: Ecce aqua, quis prohibet me baptizari? Ad quem Philippus: Si credis ex toto corde, licet tibi baptizari. Ad quem ille: Credo Dei Filium esse Jesum. Et vide, quia cum in Spiritu videret Philippus eunuchi fidem, voluit tamen ab eo extorquere confessionem manifestam, nolens eum subito baptizare, ut daretur exemplum baptizantibus et baptizandis interrogandi et constidendi. Unde hodie cum quadam dilatione et protelatione scrutiniorum, celebratur solemne baptisma in Sabbato paschali, quia incipiunt scrutinia in media Quadragesima ab ea die, qua cantatur: Dum sanctificatus fuero (Ezech. xxxvi). Et jussit stare currum, et descenderunt ambo de currum, et baptizavit Philippus eunuchum. Et cum ascendisset de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, et amplius non vidit eum eunuchus, sed illat

per viam suam gaudens. Philippus autem inventus est in Azoro, et pertransiens, evangelizabat cunctis civitatibus, donec veniret Cæsaream. In qua legitur domum habuisse, cujus usque hodie apparere vestigia; nec non et cubicalum quatuor altiarum ejus virginum prophetissarum. Nunc redit historia ad ordinem suum prosequens de Paulo, et continuatur ei quod supra dictum est. Saulus devastabat Ecclesiam. Quod enim dictum est de Philippo, et conversione eunuchi, quasi incidens fuit.

CAP. XLII. De excecatione Sauli.

« Saulus adhuc spirans minarum, et cædis in discipulos Domini (Act. ix), id est adhuc comminans eis et in eos conspirans, et ad cædem eorum aspirans, » accessit ad principem sacerdotum, » zelo furoris eum concitante, et petiit ab eo litteras ad synagogas singulas Judæorum, quæ erant Damasci, ut ejus auctoritate, « si quos inveniret Damasci, hujus viæ viros, et mulieres, vivos perduceret in Jerusalem. Et cum iter faceret, contigit ut appropinquaret Damasco, et subito circumfulsit eum lux de caelo, et cadens in terram audivit vocem dicentem sibi: Saule, Saule, quid me persequeris? id est in membris meis. « Qui ait: Quis es, Domine? » An Deus es vel angelus? « Ego, inquit, sum Jesus, quem tu persequeris. Durum est tibi contra stimulum calcitrare, » id est potentiori rebellare « Et tremens ac stupens, dixit: Domine, quid me vis facere? » Ac si diceret, voluntatem tuam iudica mihi, quia præsto sum tibi obedire. Ad quem Dominus: Surge, et ingredere civitatem, et dicetur tibi quid te oporteat facere. « Viri autem qui comitabantur cum stabant stupefacti, audientes quidem vocem ipsius Pauli, non ejus qui loquebatur cum eo, neminem autem videntes » juxta quod ipse Paulus infra dicit: « Qui mecum erant, lumen quidem viderunt, vocem autem ejus non audierunt, qui loquebatur mecum (Act. xxii). » — « Et surrexit de terra, et apertis oculis nihil videbat. » Factus est cæcus corpore, qui prius fuerat cæcus mente. « Ad manus autem illum trahentes, manus scilicet suis manus ejus tenentes, et quasi cæcum ducentes introduxerunt eum Damascum. Et erat ibi triduo cæcus, non videns, neque manducans, neque bibens. » In quo triduo creditur a Spiritu sancto didicisse Evangelium. Unde gloriatur in Epistola ad Galatas, se non habuisse hominem magistrum, dicens: « Neque ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi (Gal. i). » Imponebatur enim ei a pseudo, quod edoctus esset ab Anania, non a Spiritu sancto, unde vocabant eum apostolum Ananiae. Nec removeat si quandoque legatur, conversio ejus facta, primo anno Dominicæ passionis, quandoque secundo, alterum de anno usuali, alterum de anno emergenti dicitur. Si enim computes primum annum Dominicæ passionis a Kalendis Januarii, qui est annus usualis, tunc secundo anno conversus est Paulus. Si autem computes ab ipso die passionis usque in sequentem diem passionis

A anno revoluto, qui est annus emergens, in primo anno Dominicæ passionis conversus est.

CAP. XLIII. Quomodo ex mandato Domini Ananiae visitavit Paulum.

« Erat autem Damasci discipulus quidam (Act. ix), id est Christianus, « nomine Anania. Et dixit Dominus ad illum in visu, » id est in visione noctis: « Anania. Et ille ait: Ecce, Domine, ego paratus sum tibi obedire. Ad quem Dominus: Surge, et vade in vicum qui vocatur Rectus, et quare in domo Judæ Saulum nomine Tarsensem. Ecce enim orat » Forsan Judas erat proprium nomen hospitis sui, vel forsam erat de tribu Judæ, ut sit sensus: In domo Judæ, id est inter Judæos, qui ibi erant de illa tribu, vel in domo Judæ, id est in vico Judæorum. Vicos autem dicitur a vicinia civilis, ut dicit Rabanus, ut proprie dicantur vici viciniora rura civitatis. Hoc tamen, et semper alibi aliter accipitur. Ne timeret Anania venire ad Saulum, quem noverat acerrimum persecutorem Christianorum, addidit Dominus: Ecce enim orat, quasi diceret: Non est timendus quia factus est de Saulo Paulus, et de lupo agnus. Et ego etiam revelavi ei adventum tuum. Jam enim « vidit in Spiritu te introeuntem ad se, et imponentem ei manus, ut visum recipiat. Tunc Anania: Domine, audivi a multis de viro hoc, quanta mala fecerit sanctis tuis in Jerusalem, et habet potestatem a principibus sacerdotum alligandi omnes qui invocant nomen tuum. Ad quem Dominus: Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, » id est vas electum, et in fornace tribulationis prolatum, « ut portet nomen theum coram regibus, et gentibus, et filiis Israel. Et tu quidem baptizabis eum, sed non docebis eum, ego enim solus docebo eum, et ostendam ei, quanta oporteat eum pati pro nomine meo, » ut per multas tribulationes probetur vas electum, et mala, quæ intulit sanctis patiat eum sanctis. « Abiit Anania, » et veniens ad hospitium Pauli intravit ad eum, et imponens manum, dixit: Saule frater, Dominus Jesus, qui apparuit tibi in via, qua veniebas, misit me ad te, ut videas interiori et exteriori oculo, « et implearis Spiritu sancto, » id est Spiritum sanctum plenus accipias postea in baptismo. « Et confestim ceciderunt ab oculis ejus tanquam squamæ, et visum recepit et surgens baptizatus est, et cum accepisset cibum confortatus est. Et fuit eum discipulis, qui erant Damasci per dies aliquot, et continuo ingressus synagogas predicabat Dominum Jesum, quoniam hic est Filius Dei. Stupebant autem omnes, qui audiebant, et dicebant: Nonne hic est qui expugnabat in Jerusalem eos qui invocabant nomen istud, et ad hoc huc venerat, ut viros eos duceret ad principes sacerdotum? Saulus autem magis convalescebat in Christo, et confundebat Judæos, qui erant Damasci, affirmans quia hic est Christus. »

CAP. XLIV. De invidia Judæorum in Paulum.

« Cum autem impleverentur dies multi » a baptismo

Pauli concilium fecerunt Judæi, ut eum interficerent (Act. ix). Ex eo quod dictum est: « Cum implerentur dies multi, » potest videri, hoc non fuisse factum, in hoc primo adventu Damasci, sed in secundo, quia forte transiit in Syriam, et Ciliciam, et ibi prædicavit, et multos convertit. Postea cum iterum venit Damascum, quia magis suscitaverat invidiam Judæorum in secundo adventu Damasci, statuerunt concilium, ut eum occiderent, sed notificatæ sunt ei insidiæ Judæorum, et custodiebant portas civitatis die, ac nocte, ut eum dolo interficerent, non Judæi, sed cives Damasci; et præpositus gentis Arethæ regis ad petitionem Judæorum, sicut ipse Apostolus in Epistola secunda ad Corinthios (cap. xi) refert, dicens: « Damasci præpositus gentis Arethæ regis custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet. » Discipuli autem ejus nocte dimiserunt eum in sporta per murum. Et vide, quod in Græco additum non est ejus, sed dictum est simpliciter discipuli, quia non habebat Paulus discipulos, sed omnes Christiani tunc dicebantur discipuli, quia nondum inventum erat hoc nomen Christianus. Elapsus Paulus a manibus Damascenorum, venit in Hierusalem, et volens se jungere discipulis Domini, scilicet apostolis, sed « omnes timebant eum, non credentes, quod esset discipulus. » Tunc Barnabas Cyprius Levites genere qui, ut supra dictum est, pretium agri venditi posuit ad pedes apostolorum Domini, apprehensum illum duxit ad apostolos, narravitque quomodo in via vidisset Dominum, et quia locutus est ei, et quomodo in Damasco fudicialiter egerit in nomine Jesu. Quos autem apostolorum invenit in Hierusalem in Epistola ad Galatas ostendit, scilicet Petrum, et Jacobum episcopum Hierosolymorum, cum quibus mansit 15 diebus, sicut ipse in Epistola ostendit, dicens: « Deinde post annos tres, scilicet conversione mea, veni in Hierusalem, videre Petrum, et mansi apud eum 15 diebus, alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini (Galat. 1, 18). » « Et erat cum illis, » scilicet Petro, et Jacobo, et aliis discipulis, qui erant in Jerusalem, « intrans, et exiens » per 15 dies. Deinde venit in partes Syriæ, et Ciliciæ, et ibi « loquebatur gentibus, et disputabat cum Græcis, » id est Judæis inter Græcos dispersis. Hæc autem historia, præ nimia sui brevitate, rei veritatem confundit, quasi totum in Hierusalem factum sit. Ita enim procedit series historiæ. Et erat cum eis, intrans, et exiens in Hierusalem, fudicialiter agens in nomine Domini. « Loquebatur autem gentibus, et disputabat cum Græcis. Illi autem, » scilicet Judæi conversantes inter Græcos, cum quibus disputabat, « voluerunt eum occidere. Quod cum cognovissent fratres deduxerunt eum Cæsaream, quæ civitas est Palestinæ, et inde dimiserunt eum Tarsum, » quæ est civitas Ciliciæ, unde ipse oriundus fuit. Postea redit historia ad Petrum, de Actibus apostolorum agens, quasi modo intercalari.

PATROL. CXCVIII.

CAP. XLV. De curatione Æneæ.

« Factum est autem, ut Petrus dum prædicando discurreret, venit Lyddam. Invenit autem ibi hominem quemdam Æneam nomine, paralyticum ab annis octo in grabato jacentem. Et ait illi Petrus; Ænea sanet te Dominus meus Jesus Christus, surge, et sterne tibi lectum (Act. ix.) » Qui prius nec etiam poterat de lecto surgere. Et continuo surrexit. Et viderunt illum omnes qui habitabant Lyddæ, et Saronæ, et conversi sunt ad Dominum. Erat autem in Joppæ discipula quædam Christiana, quæ Hebraice dicitur Tabita, Græce Dorcas, Latine autem Damulla. vel Caprea, Super Marcum tamen habemus, quia Tabita interpretatum est puella. Unde Tabitacumi, interpretatum est puella surge, et secundum hoc sunt diversæ interpretationes hujus nominis. Hæc autem erat plena operibus bonis, et elemosynis, quas faciebat, et præcipue in consuendis vestibus pauperum, multum laboris impendebat. « Factum est autem in diebus illis » in quibus Petrus venerat Lyddam, « ut infirmata moreretur. Cumque lavissent corpus, posuerunt in superiori cænaculo. Et cum Lydda prope esset Joppen, discipuli audientes, quia prope esset Petrus Lyddæ, miserunt ad eum duos viros, dicentes: Ne pigriteris venire usque ad nos, » et non aperuerunt ei causam. « Exurgens autem Petrus, venit cum illis. Et cum advenissent, duxerunt eum in cænaculum, » ubi jacebat mortua Tabitha. « Et circumsteterunt eum omnes viduæ flentes, et ostendentes ei vestes, quas faciebat illis Dorcas, » ut operibus misericordie ipsam operam dedisse, ostenderent, et sic Petrum ad compassionem commoverent. Tunc Petrus omnes ejecit, non tanquam perperam aliquid facturum, quod vellet alios latere, ut hi qui magicis artibus vel consilio dæmonum aliquid machinantur, sed Magistrum suum volens imitari, qui filiam archisynagogi suscitaturus omnes de domo ejecit, paucis exceptis. Vel forte, quia nonnulli erant visione miraculi indigni. « Ejectis omnibus foras, facta genuflexione oravit, et conversus ad corpus ait: Tabitha, surge. At illa aperuit oculos, et viso Petro resedit, et dans illi manum, erexit eam, et convocatis, qui exierant, reddidit eis eam vivam. Et notum factum est miraculum per universam Joppen, et multi crediderunt in Deum. Et moratus est Petrus in Joppæ multis diebus apud Simonem coriarium, » vel curiarum, vel a corio, vel curia, quia forte curialis erat, ideo dictus curiarius, vel quia parabat coria, ideo dictus est coriarius. »

CAP. XLVI. De conversione Cornelii.

« Vir autem quidam erat in Cæsarea, nomine Cornelius, centurio cohortis, quæ dicebatur Italica (Act. x), » quia missa fuerat a Romana civitate, quæ est Italica, quia Romani imperatores mittebant milites suos per civitates, ad custodiendas munitiones. Et hic erat « religiosus et timens Deum, » religiosus supra gradum timoris, timens infra gradum religionis, id est pietatis, quia in graduall

ascensu donorum Spiritus sancti gradus pietatis, A
est supra gradum timoris. In quantum ergo religio-
sus supra gradum timoris, in tantum timens Deum
infra gradum religionis, ut nomine religionis intel-
ligas spiritum pietatis. Erat, inquam religiosus cum
omni familia sua, quæ religiosa erat et timorata,
« faciens eleemosynas multas plebi, » non acceptor
personarum. « Iste, cum esset » quasi hora nona dici,
« vidit in visu manifeste, » id est manifesta visione,
non per somnium, vel in exstasi, « Angelum Dei
introeuntem ad se, et dicentem sibi: Cornéli. At
ille intuens in eum, timore correptus, dixit: Quis
es, Domine? Ad quem angelus: Orationes tuæ et
eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in con-
spectu Dei. Et nunc mitte viros in Joppen, et ac-
cersi Simonem quemdam, qui cognominatur Petrus.
Ilic hospitatur apud Simonem quemdam coriariam,
cujus domus est juxta mare » Tyrrhenum, quia
Joppe civitas terræ promissionis erat, mari Tyrrhe-
no proxima, et in ipsius orientali littore sita, et ex
parte littoris sita erat domus Simonis coriarii hos-
pitis Petri. « Ilic, inquit, dicet tibi, quid te oporteat
facere. » Ecco Cornelio dictum est ab angelo.
« Ex auditæ sunt orationes tuæ, » Unde constat
eum tunc fidem habuisse, quia in hoc consonant
sancti, quod merito fidei venit ad opera, et non
vice versa. Nondum tamen credebat Christum incar-
natum, quia de tempore incarnationis incertus
erat, ignorans, an jam incarnatus, an adhuc incar-
nandus. Non tamen suberat falsitas fidei ejus, quia
cum fidem incarnationis haberet, salva fide, poterat
esse in ambiguo, an jam venisset, an adhuc in car-
ne venturus esset. Quia nonnullos sanctorum Pa-
trum latuit, Christum natum esse, postquam natus
est, ut Simeonem, usque ad quadragesimum nati-
vitatæ ejus diem. Non tamen putandum est, eos fi-
dem incarnationis non habuisse, quia tempus non
est de articulo fidei, imo cum nondum esset eis
prædicatum, vel inspiratum, quod jam natus esset
salva fide, licuit eis esse in ambiguo, an jam natus
esset, an adhuc nasciturus. « Cum discisisset ange-
lus a Cornelio, vocavit duos domesticos suos, et
militem metuentem Dominum, » quod de domesti-
cis non est dictum, quia constabat familiam ejus
religiosam esse et timoratam. « Quibus cum nar-
rasset singula, misit illos in Joppen. »

*Additio 1. Pietas æquivoce est, ad cultum Dei
et ad compassionem proximi.

CAP. XLVII. De visione Petri.

« Postera autem die iter facientibus illis, et ap-
propinquantibus civitati Joppe (Act. x), » vel appa-
rentibus, secundum aliam litteram, ut jam possent
videri de hospitiis Petri, scilicet de domo Simonis
coriarii sui, « ascendit Petrus in superius cœnacu-
lum hospitii sui, circa horam sextam, ut in secre-
to oraret, et post orationem comederet, » quia tem-
pus erat comedendi; et ipse patiebatur esuriem.
« Et parantibus prandium ministris, cum ipse esset
in oratione, cecidit super eum exstasis, » qua Do-

mino operante, passus est alienationem mentis, ita
ut non uteretur sensibus humanis. Et in hujusmo-
di exstasi « vidit cœlum apertum, » id est aerem,
et de aere aperto « descendens vas quoddam, velut
lintheum magnum de cœlo submitti in terram
quatuor » linteis, vel litiis, vel « initiis, » quæ littera
verior est. Dicuntur autem initiæ, funiculi melles,
quibus circumligantur pueri in cunabulis, facti de
stupea materia, vel de serico ad opus nobilitatem.
Videbatur ergo ei vas illud quasi lintheum, qua-
tuor initiis, quatuor cornibus alligatis, in aere ap-
pensum, et ita « demitti in terram, et in eo esse
omnia genera animalium, quadrupedia, serpenti-
a terræ. Et cum esuriret, facta est vox ad
eum, dicens: Surge, Petre, macta, et manduca. » Ac
si diceretur ei in spiritu: Transi ad gentes, et occi-
de in eis vitia, et sic Ecclesiæ incorpora. « Absit: »
inquit, Domine, quia nunquam manducavi commu-
ne, id est immundum. » Et est idioma Hebræo-
rum, reputantium cibos immundos, quibus com-
muniter utebantur gentes. Unde vocabant com-
munes, quasi immundos. Abhorruit ergo Petrus,
quod dictum est ei « manduca, » quia ostensa ei fue-
rant quadrupedia et serpentiæ, secundum legem im-
munda, quia grave videbatur ei uti cibis in lego
prohibitis, et maxime timebat reprehensionem Ju-
dæorum, si uteretur cibis gentilium. Et ideo cum
ita cuncta abhorreret, facta est vox secundo ad
eum, dicens: « Quod Deus purificavit, commune ne
dixeris. » Quod constat ei spiritualiter dictum fuisse
de gentibus, jam in Dei præscientia per fidem
purificatis. De quarum purificatione instruxerat Pe-
trum vox prima facta ad eum, dicens: « Occide, et
manduca. » Cum autem ostensa fuissent ei serpenti-
a terræ, constat ea non fuisse a Deo purificata,
nec alicui, sive Judæo, sive gentili, ad comedendum
munda. « Hoc autem factum est ei ter, » scilicet vas
semel, iterato, et tertio in terra demissum, et vox
ter audita est, pro commendanda veritate visionis,
vel fide Trinitatis. Nam, ut dicit Ambrosius, in ca-
techismo sit trina interrogatio, scilicet, credis in
Deum? abrenuntias Satanae? vis baptizari? Simi-
liter trina unctio, in vertice, sive fronte; in scapu-
lis, in pectore; in baptismo quoque sit trina immer-
sio. Post trinam vasis ostensionem, « receptum est
vas in cœlum. Et dum intra se cogitaret Petrus,
quid sibi vellet hæc visio. Ecce tres viri, qui missi
fuerant a Cornelio, inquirentes domum Simonis co-
riarii, steterunt ad januam, quærentes si Simon,
qui agnominatur Petrus, illic haberet hospitium. Et
cogitante Petro de visione, dixit ei Spiritus: Ecce
tres viri quærent te. » Causam tamen cur eum quæ-
reant, ei subtrahit, quam ipse postea ab eis didicit.
Quia ad conservandam humilitatem, aliquando prop-
hetice Spiritus ex parte animum tangit et ex parte
non tangit. « Surge, inquit, et descende, et vade cum
eis nil hæsitans, quia ego misi illos. Descendens autem
Petrus ad eos dixit: Ecce ego sum quem quæritis,
quæ causa est pro qua venistis? Ad quem illi: Cornelius

centurio, vir religiosus, ac timens Deum, et testimonium habens ab universa gente Judæorum responsum accepit a Spiritu sancto, ut accerseret te in domum suam, et audiret verba a te. Et introduxit eos in hospitium suum, et fuerunt cum eo nocte illa. « Sequenti autem die, profectus est cum illis, et quibusdam fratribus, qui eum comitati sunt a Joppe, ut ei testes essent. »

CAP. XLVIII. *Quod Petrus venit ad Cornelium vocatus.*

« Altera autem die (Act. x), » secunda ab egressu de Joppe, « introivit Cæsaream. Cornelius vero expectabat illos, convocatis cognatis suis et amicis necessariis. » Amici necessarii dicuntur, qui non deserunt hominem in articulo necessitatis. « Et cum introisset Petrus, obvius occurrit ei Cornelius, et procidens ad pedes ejus, adoravit eum, » ipso gestu corporis exprimens devotionem mentis. « Petrus vero elevavit eum dicens: Surge, quia ego homo sum ut tu. » Et cum multi adessent, cognati scilicet, et amici convocati, locutus est eis Petrus dicens: « Vos scitis, quam abominabile sit viro Judæo accedere ad alienigenam. Sed ostendit mihi Deus, nullum hominem immundum esse, propter quod sine dubitatione veni accersitus. Interrogo ergo quam ob causam accersistis me? Ad quem Cornelius: A nudius quarta die orabam hora nona in domo mea. » Ac si diceret: Quarta die ab hac hora, secundum innovationem dierum. Prima enim die vidit angelum, et misit nuntios, secunda venerunt nuntii in Joppen, tertia profectus est Petrus cum eis, et illa nocte remanserunt in via, quarta venerunt Cæsaream, » et ecce vir stetit ante me in veste candida, et ait: Corneli, exaudita est oratio tua, et eleemosynæ tuæ a Deo acceptæ, mitte in Joppen, et accersi Simonem, qui cognominatur Petrus; et statim misi ad te, et tu bene fecisti, veniendo. Nunc ergo omnes nos adsumus in conspectu tuo, prompti obedire tibi in omnibus, quæcunque præcepta sunt tibi a Domino. Tunc Petrus aperiens os suum, dixit: Nunc in veritate comperi, quoniam non est personarum acceptor Deus, nec discernit inter Judæos et gentes, sed in omni gente, qui timet Deum, et operatur justitiam, acceptus est illi. Vos scitis, » quod Joannes prædicavit Jesum a Nazareth, scitis etiam « quod factum est verbum, » id est prædicatio Evangelii « per universam Judæam, » incipiens a baptismo Joannis, quo baptizatus est Jesus, postea prosequens « quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto, et virtute, qui pertransiit benefaciendo, et sanando omnes a diabolo oppressos. Et nos testes sumus omnium, quæ fecit in regione Judæorum, et quod eum suspenderunt in liguo, » et tertia diesuscitatum a Deo. Cujus nos testes sumus, « qui manducavimus, et bibimus cum illo postquam resurrexit a mortuis, quibus præcepit prædicare populo, et testificari, quia ipse est, qui constitutus est a Deo Patre Judex vivorum, et inmortuorum, » quia Pater dedit illi omne judicium. Nec nos solum, sed etiam « omnes prophetæ illi testimonium perhibent, quia

omnes per nomen ejus remissionem peccatorum accipiunt, qui credunt in eum. »

CAP. XLIX. *Quod baptizavit Cornelium, et eos, qui cum eo erant.*

« Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus, et descendit repente super omnes qui audiebant verbum (Act. x). » Utrum autem in igneis linguis, vel in alia specie visibili, descenderit incertum est. « Et obstupuerunt, qui erant cum Petro fideles de circumcissione, quia etiam in nationes, » id est in gentiles, « gratia Spiritus sancti effusa est. Audiebant enim eos loquentes linguis, et magnificentes Deum. Tunc respondit Petrus: Nunquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt sicut et nos? » quod majus est quam baptizari. « Et jussit eos baptizari in nomine Christi, » subiciens formam baptismi a Domino traditam pro dilatione nominis Christi. In quo nomine intelligitur ipse, qui unctus est, et Pater, a quo unctus, et Spiritus sanctus, quo unctus est. « Tunc rogaverunt eum. Et mansit rogatus cum eis aliquot diebus, » in quibus primo creditur usus fuisse cibis gentium, unde postea redargutus est. Dilatumque est ubique, et delatum usque ad « fratres, qui erant in Judæa, quia gentes receperant verbum Dei (Act. xi). » Et hic fuit primus transitus particularis apostolorum ad gentes, in quo conversus est Cornelius cum familia sua.

CAP. L. *Quomodo redargutus est Petrus a Christianis.*

« Cum autem ascendisset Petrus Hierosolimam, disceptabant adversus eum fideles de circumcissione, dicentes: Quare introisti ad viros præputium habentes, et manducasti cum illis? (Act. xi) » Quasi dicerent: In duobus contra legem fecisti, quia intrasti ad eos, et quia cibis eorum cocus es. Tunc « incipiens Petrus, exposuit eis per ordinem, » ostensam a Deo sibi visionem, et quomodo apparuerat angelus Cornelio. Et in tota prosecutione non addidit, nisi unum verbum, quod dictum est Cornelio: « Mitte, et accersi Simonem, qui cognominatur Petrus, » ubi addidit « qui loquetur tibi verba, in quibus salvaveris tu, et universa domus tua. » Et ex eo quod statim subdidit, « cecidit Spiritus sanctus super eos, » sicut et super nos ab initio, » præsumitur quod super Cornelium et familiam suam, descenderit Spiritus sanctus in linguis igneis, sicut descenderat super apostolos die Pentecostes. Et tunc, inquit, « Recordatus sum verbi Domini, quod nobis dixit: Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto (Joan. i). » videas hoc impletum in Cornelio, et in familia sua. Audita Petri excusatione multipliciti, destiterunt ab increpatione ejus, et gratias egerunt Salvatori, et ita impleta est prophetia Job: « Ab aquilone veniet aurum, et ad Deum formidolosa laudatio (Job xxvii). » Id est pro congelatione infidelitatis gentiles, comparabiles aquiloni, qui in tenebris erant, id est in cecitate animi, percipient lucem fidei, pro quarum illumina-

tione dirigitur ad Deum formidolosa laudatio, quia A (Act. xi), et daret unusquisque pro modulo suo facultatis, et mitterent aliquid pauperibus, qui erant in Hierusalem, qui venditis omnibus posuerant pretia ad pedes apostolorum, ut praeuincirent eos contra famem. Et tunc primum facta est collecta in usus pauperum, quae missa est per Barnabam et Paulum in Hierusalem.

CAP. LI. De continuatione historiae.

Nunc redit historia ad ordinem suum. Quod enim intersertum est de Philippo, Petro, et Joanne, et Paulo postquam supradictum est, igitur qui dispersi erant pertransibant evangelizantes verbum Dei, quasi incidens fuit. Prosequitur ergo in hunc modum: « Et illi qui dispersi erant a tribulatione, quae inceperat a morte Stephani, perambulauerunt usque ad Phoenicem (Act. xi), » provinciam Syriae occidentalem, « et Cyprum nemini loquentes verbum, nisi solis Judaeis. Erant autem quidam cum eis de Cypro, et Cyrene. Qui cum introissent Antiochiam loquebantur ad Graecos, annuntiantes Dominum Jesum, et erat manus Domini cum eis. Et multus numerus credentium conversus est ad Dominum. » Super hunc locum dicit Beda, quia post revelationem sindonis coepit Ecclesia crescere. Unde conjicitur quod speciem sindonis, vel lintei, vidit Petrus in visione, cum alibi dicatur vas fuisse, alibi discus. Delatum est autem « ad aures Ecclesiae, quae erat Hierosolymis » de conversione Antiochenorum, et volentes plene certificari, « miserunt Barnabam in Antiochiam. Qui cum venisset et videret gratiam Domini, gavisus est et exhortatus est omnes, ut in proposito cordis manerent in Domino, quia erat vir bonus, plenus Spiritu sancto, et fide. » Et dicit super hunc locum Rabanus, Barnabam ideo multipliciter commendatum, ne putetur pro indignatione sua amisisse apostolatam. Et erat Rabanus in ea opinione, secundum quam dicitur Barnabas, ille super quem projecta est sors cum Matthia, postea tamen cum Paulo in apostolatam electus est. Nos aliam sequimur opinionem. Videns autem Barnabas, quod non sufficeret ad erudiendam tantam multitudinem, « venit Tarsum, ut quaereret Saulum, et inventum perduxit Antiochiam, et per annum conversati sunt ibi, et docuerunt turbam multam. » Et tunc primo sequaces Christianae religionis, a Christo capite, denominati sunt Christiani, qui prius dicebantur discipuli, et fuit institutio gentilium satis elegans. Visum est enim incongruum, et indecens gentilibus ad fidem conversis, sequaces Christianae religionis communi nomine censerent. Sed potius denominandos esse a nomine Magistri, sicut in sectis philosophorum sequaces denominabantur a nominibus magistrorum, ut ab Epicuro epicuri. « In his autem diebus supervenerunt prophetae ab Hierosolymis Antiochiam. Et surgens ex eis unus, nomine Agabus, prophetavit per Spiritum sanctum, famem futuram in universo orbe terrarum, » et maxime in Judaea, « quae facta est sub Claudio, » scilicet quarto anno Claudii.

CAP. LII. De collecta pauperibus facta.

Tunc proposuerunt discipuli, facere collectam

(75) Ex historiis Josephi, et aliis.

(Act. xi), et daret unusquisque pro modulo suo facultatis, et mitterent aliquid pauperibus, qui erant in Hierusalem, qui venditis omnibus posuerant pretia ad pedes apostolorum, ut praeuincirent eos contra famem. Et tunc primum facta est collecta in usus pauperum, quae missa est per Barnabam et Paulum in Hierusalem.

CAP. LIII. De morte Jacobi Majoris.

« Eo tempore misit Herodes rex manus, ut affigeret quosdam de Ecclesia. Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gladio (Act. xii). » Ut autem intelligatur locus iste, de quo scilicet Herode sit accipiendum, expedit ad tempus praetermittere historiam Actuum apostolorum, et prosequi historiam Romanorum imperatorum. Non est putandum hunc fuisse Herodem tetrarcham, qui cognominatus est Antipas, sed Herodem Agrippam. Ille enim non fuit rex, sed tetrarcha, ille scilicet filius Magni Herodis, qui consensus Pilato de nece Domini, qui remisit eum ad Pilatum indutum veste alba, qui jam deportatus fuerat in exilium Viennam, et ibi mortuus est. Pilatus ergo mortuus jam erat, qui, ut a principio hujus historiae praetaxatum est, anno 19 imperii Tiberii Caesaris erat procurator Judaeae, Vitellio praeside Syriae, et accusatus est in multis apud Tiberium. Accusatus est a Judaeis de violenta innocentium interfectione. Accusatus est etiam, quod Judaeis reclamantibus, ponebat imagines gentilium in templo. (75) Accusatus est etiam, quia pecuniam repositam in corbonam redegerat in usus suos, inde faciens aquaeductum in donum suam. Et pro his omnibus deportatus est in exilium Lugdunum, unde oriundus erat, ut ibi in opprobrium generis sui moreretur. Vide quia musae erat arca, in qua reponebantur donaria regum vel principum; corbona, in qua reponebantur donaria sacerdotum ad reficienda sarta tecta templi; Gazophylacium, in quo reponobantur donaria transeuntium.

CAP. LIV. Quis fuerit substitutus procurator mortuo Pilato.

(76) Mortuo Pilato substituit Vitellius fratrem suum procuratorem Judaeae. Et volens placere Judaeis, satisfecit voluntati eorum in quibusdam. Scilicet de amotione Caiphæ, et promotione filii Annæ, quia ad petitionem eorum amovit Caipham a sacerdotio, et substituit filium Annæ, qui jam mortuus erat, reddiditque ei stolam, scilicet illam solemnem, et antiquam, quam debebat habere sacerdos in potestate sua, ut ea uteretur in festivis diebus. Pilatus vero transtulerat eam in domum suam, et cum in festivis diebus necessaria erat sacerdoti, non poterat eam habere, nisi pretio praecedente. Tempore Tiberii mortuus est Philippus tetrarcha Iudaeae, et Traconitidis regionis, frater Herodis tetrarchae Abilinæ. Et ita vacabant duae tetrarchiae, et aspirabat Herodes Agrippa ad alteram earum.

(74) Incidentia sunt et de historiis sumpta.

CAP. LV. *De proposito Herodis Agrippæ.*

(75) Erat autem Herodes Agrippa vir magnanimus, et bellicosus, sed pauperrimus, nepos Herodis tetrarchæ, et frater uxoris ejus Herodiadis. Fuit enim filius Aristobuli filii Magni Herodis, et ipsa filia ejusdem. Disposuit ergo venire Romam, si forte posset impetrare a Tiberio alteram tetrarchiam vacantium. Cumque venisset Romam, videns eum Tiberius militem strenuissimum retinuit eum secum, fecitque adhærere filio suo Druso, cui jam in vita sua condiderat imperium. Nec est iste Drusus ille, qui dormit Moguntiæ. Erat autem Herodes Agrippa vir magnæ liberalitatis, et ut sibi conciliaret animos Romanorum multa expendebat, et multis debitis se obligaverat, et, ut tradit Josephus, non fuit homo, in quo mutabilitas fortunæ adeo posset deprehendi. Primo in hoc male ei contigit, quia mortuus est Drusus filius Tiberii, de cujus morte adeo inconsolabiliter doluit Tiberius, ut omnes a præsentia sua amoveret, qui familiariter adhæserant Druso, ne reducerent ei ad memoriam mortem ejus. Et compulsus est Herodes Agrippa redire in Judæam, et desperans præ nimia paupertate, intravit turrim, ut ibi afficeret se fame, et ita moreretur. Quod significavit uxor sua, sorori ejus Herodiadi, uxori Herodis tetrarchæ, quæ supplicavit viro suo, ut revocaret eum a turri, et daret ei necessaria. Et acquievit ei, et statuit eum in Tiberiade, et ibi assignavit ei domum, et dedit ei necessaria vitæ. Et quadam die cum esset Herodes tetrarcha in Tiberiade, et epularetur, factus hilarior solito, quia incaluerat mero, cœpit improperare Herodi Agrippæ, qui epulabatur cum eo, beneficia, quæ contulerat ei, scilicet quod liberaverat eum a peste famis. Et doluit inde Agrippa ultra modum, et disposuit iterum redire ad Tiberium, si forte inveniret animum ejus immutatum. Et in reditu ejus invenit eum Petronius, vel Tiberius, et honorifice receptus est ab eo, et venit cum eo Romam. Et cum haberet Tiberius duos nepotes, alterum de filio Druso, id est Tiberium et alterum de fratre Germanico, scilicet Gaium, volebat sibi substituere filium filii, quia magis diligebat eum.

CAP. LVI. *De causa invidiæ Tiberii, et Herodis Agrippæ.*

Herodes autem Agrippa magis diligebat Gaium, et familiarius adhærebat ei, unde sibi suscitavit indignationem Tiberii latentem, quam nondum ei indicabat, sed latens odium in corde reservabat. Quadam autem die cum sederet Agrippa in curru suo cum Gaio, levatis manibus in cœlum dicebat: Utinam viderem mortem importuni senis, et te dominum totius orbis, qui idoneus es imperare universo orbi! Hoc audivit quispiam, scilicet auriga ipsius Agrippæ, qui post aliquot dies cum damno rerum Agrippæ aufugiens, captus est et vinculatus. Et dum traheretur ad carcerem, petiit duci ad imperatorem, dicens quia in aure loqueretur ei, quod

A esset ad ejus utilitatem. Et præsentatus est imperatori, et dixit ei consulto, quia sic optaverat Agrippa mortem ejus, et dominium Gaii. Tiberius autem non multum curabat verba vinculatorum et detrusus est ille in carcerem. Et cum sæpe instaret Agrippa, ut judicaretur et occideretur, respondit Tiberius: Frater sufficit tibi, quod vinculatus est, et ita differebat. Quia, ut refert Josephus, in omnibus negotiis suis morosus erat. Unde cum statueret procuratores in provinciis, vix aut nunquam mutabat eos. Et cum sæpius quæsitum esset ab eo quare scilicet non mutaret procuratores, respondit se in hoc parcere plebeculæ. Scientes enim procuratores se ad modicum habere procuracionem, emungunt usque ad sanguinem et tanto dominantur gravius, quanto brevius, et qui recentes superveniunt, dissipant quicquid inveniunt. Quod ostendit eis exemplo cujusdam vulnerati, qui cum jaceret in via, et non amoveret multitudinem muscarum a vulnere superveniens alter putavit, quod hoc omitteret ex imbecillitate, et abegit muscas, quæ operuerant vulnus. Ad quem ille: Male fecisti mihi, quia muscæ, quas amovisti jam plenæ erant sanguine, et parcius molestabant me; quæ autem recentes superveniunt, acrius pungent me. Sic et procuratores, vel officiales recenter substituti acrius deserviunt in subditos.

CAP. LVII. *In quo Herodes offendit Tiberium.*

Cum quadam die, more solito incitaret Agrippa Tiberium, ut traheretur auriga ejus de carcere, respondit Tiberius, id ipsum ei non expedire, cum in præsentia ipsius vellet eum vinculatus accusare. Et cum in nullo sibi conscius esset Agrippa, testatus est se velle, ut extraheretur, et accusaret eum. Eductus ille de carcere arguit eum de crimine læsæ majestatis, quia oraverat mortem imperatoris. Tunc ait Tiberius carcerario: Liga hunc. Intellexit carcerarius hoc præceptum esse de eo, qui eductus fuerat, et ligatum retrusit in carcerem. Quadam autem die cum deambularet Tiberius in hippodromo, id est in circo equorum, et teneret Agrippam per manum, vocato carcerario dixit ei: Liga hunc. Et miratus est iste, et universi, quod præciperet Agrippam ligari, cum purpuratus incederet, et quia erat de regio semine. Cum autem duceretur Agrippa ad carcerem, patiebatur sitim intolerabilem, quia splendide comederat, et forte occurrit ei portitor aquæ, et dedit ei bibere. Et postquam refocillatus est, promisit ei quod in proximo remuneraret eum in regno Gaii, confidens quod in proximo Gaius esset regnaturus, et positus est in carcere. Et dum quadam die in carcere manens staret innixus arbori, cujus frondibus insidebat bubo, accessit ad eum unus de concaptivis, et locutus est ei: Noli, inquit, æstinare quod adutendo loquar tibi, cum sis concaptivus meus. Volo enim indicare tibi, quod indicaverunt mihi dii. Erat autem peritus in auguriis. Cito, inquit, liberaberis a carcere, et in tan-

(75) Incidentia sunt, non de textu Bibliorum.

tum sublimaberis, ut etiam inuideant tibi omnes amici tui et noti, et in hac prosperitate morieris, relinquens bona tua filiis tuis. Quam cito autem hujus generis alitem videris amplius super te, scio quia quinta die morieris.

CAP. LVIII. Quomodo liberatus est Herodes in morte Tiberii.

Cum autem esset Herodes in carcere, deferebat ei honorem dominus carceris, sciens eum esse virum nobilem, et familiarem Gaii, et sustinebat, tanquam ignorans, multas commoditates sibi fieri in carcere ab amicis suis, et fuit in carcere per sex menses. Postea cum esset Tiberius apud Campas, cepit infirmari infirmitate qua postea mortuus est. Etsi in Chronicis alibi legatur mortuus, non est curandum ubi mortuus sit. Videns autem se moriturum, convocatis nobilibus imperii sui et duobus nepotibus Gaio et Tiberio, statuit, ut in crastino substitueret sibi successorem. Sed prius voluit consulere mentem deorum, et oravit deos suos, ut intimarent ei, quem nepotum suorum vellet ei substitui in imperio, Et statuit apud se, ut illum qui prius veniret ad eum in crastino, constitueret imperatorem, ut ita quasi per sortem eligeret, et tamen significavit Tiberio, ut prior veniret. Qui mane noluit venire nisi pransus. Et cum mitteret Tiberius nuntios ad nepotes suos, non invenerunt nisi Gaium. Et venit Gaius prior ad Tiberium. Quem videns Tiberius, flevit amare, dolens quia alter non venerat, quem volebat substituere, quia tenerius eum diligebat, sed dissimulabat. Et locutus est ad eum Tiberius: Fili, tu succedes mihi in imperio; quod potius debebatur Tiberio, quasi jure hæreditario, tanquam filio filii. Sed ego video te utilem imperio, et novi mentes deorum. Cave ergo ne molestes eum, sed semper habeas eum tanquam fratrem. Satage, ut negotia imperii sapienter disponas, et exsequias funeris mei imperiali honore perficias. Et, convocatis nobilibus, denunciavit eum imperatorem et mortuus est. Et statim aliquantulum insonuit fama in civitate Romana de morte Tiberii, et venit quidam Hebræus amicus Herodis Agrippæ ad carcerem, et Hebraice dixit ei: Mortuus est leo.

Et cepit Agrippa mirabiliter gratulari, adeo ut quæreret ab eo dominus carceris, quæ esset causa tantæ exultationis. Et confessus est, quia ille significaverat ei Hebraice mortem Tiberii. Et statim dominus carceris liberavit eum, et statuit sibi collateralalem in mensa. In crastino insonuerunt alii rumores, scilicet quod Tiberius convaluerat, et tertia die Romam venturus erat. Tunc arguit eum dominus carceris, quia deceperat eum, timens, ne in caput ejus redundaret, quod liberavit eum, et mirabiliter verberavit eum, et retrusit eum in carcerem. Postea increbuerunt certi rumores de morte Tiberii, et substitutione Gaii. Et venit Gaius Ro-

mam, et sepelivit Tiberium honorifice, et ipsa die voluit liberare Agrippam, sed dissuasum est ei, ne videretur facta Tiberii subito in irritum velle revocare. Postea per aliquot dies liberavit eum, et sublimavit eum, et dedit ei duas tetrarchias, scilicet tetrarchiam Philippi, qui erat tetrarcha Ituræ, et Traconitidis regionis, et tetrarchiam Abilinæ, et imposuit ei diadema, et sublimatum in regem remisit in Judæam, et inviderunt ei omnes propinqui ejus, etiam soror ejus Herodias, quæ miserata fuit infelici, modo invidit felici, præcipue quia habebat nomen regis, quia vir suus erat major natu filius, Magni Herodis, et nunquam meruit rex appellari, sed tetrarcha. Persuadebat itaque viro suo de die in diem, ut iret Romam et satageret omnibus modis, ut sibi compararet nomen regis. At ille malebat esse in otio, quia opulentus erat, unde sæpe uxor exasperata dicebat: Pereant opes tuæ, quia magis diligis opes quam honores. Tandem victus instantia uxoris ivit ad Gaium cum magno apparatu, et ipsa cum eo, et invenerunt Gaium Bais. Herodes autem Agrippa, qui præsens erat, quod non pro bono suo issent, disposuit ire post eos, sed præmisit nuntium quemdam familiarem suum, et amicisicum Gaio, per quem direxit epistolam Gaio, in qua continebatur, quia Herodes tetrarcha etiam vivente Tiberio firmaverat amicitiam cum rege Parthorum, ut esset rebellis Romano imperio, et in argumentum hujus rei significavit ei, quia in civitatibus suis habebat arma, quæ sufficerent septuaginta millibus armatorum.

CAP. LIX. Quod Gaius mandavit statuam suam erigi in Templo.

(76) Cumque venisset Herodes tetrarcha, et Herodias uxor sua ad Gaium, et satis honorifice accepisset eos, supervenit nuntius Herodis Agrippæ, et porrexit epistolam Gaio ex parte Herodis Agrippæ. Perlecta epistola, Gaius quasi aliunde recipiens, cepit inquirere de statu Herodis tetrarchæ, et inter cætera quæsivit ab eo, utrum in civitatibus suis tanta copia esset armorum, quantum ipse audierat, et non negavit. Et tunc credens Gaius, verum esse, quod significaverat ei Herodes Agrippa, relegavit eum in exilium, uxori autem suæ, quia erat soror Herodis Agrippæ, quem maxime diligebat, dedit libertatem redeundi, ut haberet terram suam. Ipsa autem comitata est virum in exilium dicens, quia non dimitteret eum in adversis, cui communicaverat in prosperis, et deportati sunt in exilium Lugdunum, ubi postea miserabiliter mortui sunt. Et dedit Gaius Galilæam, quam habuerat Herodes tetrarcha Herodi Agrippæ, et ita habuit tres tetrarchias. Fuit autem Gaius in initio imperii sui per biennium satis mansuetus, postea evanuit cor ejus in elationem, et in tantam prorupit vesaniam, ut ab universis hominibus imperii sui vellet coli tanquam deus, et dicebat se fratrem esse Jovis.

(76) Incidentia sunt, et non de Biblia.

Unde etiam filiam unicam quam habuit ponebat inter genua Jovis, ut ita quasi communis utrique videretur, postquam egressa fuerat de genibus Jovis. Misit ergo imaginem suam per universum imperium suum, ut omnes adorarent eum, et sic fecerunt, omnes, exceptis Judæis. Unde cum in Alexandria civitate orta esset seditio inter Judæos et gentiles, et venisset utraque pars ante Gaium, ut discuteretur controversia, inter cæteras allegationes, quas habuerunt gentiles contra Judæos, objecerunt eis, quod deum suum, quem communiter omnes gentiles receperant, ipsi inhonorabant; quia imaginem Gaii volebant adorare. Et tunc primo scivit Gaius, quia Judæi non adorabant imaginem suam. Significavit autem Petronio præsidi Syriæ, ut statuam suam poneret in templo in Hierusalem, ut facilius reciperent eam in circumstantibus civitatibus. Quod si forte Judæi reclamarent, collectis Romanis legionibus, intraret Judæam, et nemini parceret manus ejus. Collecto ergo exercitu, intravit Petronius Judæam, et venerunt ad eum Judæi de Hierusalem cum amicis Herodis Agrippæ, qui erant præcordiales Gaii, et supplicaverunt ei, ne ad hoc eos arctaret, quia prius permetterent se occidi, et parabant jugulos, et dicebant, quia nunquam amplius colerent terram, ut sic inedia affecti morerentur. Et respondit Petronius, non de consilio suo hoc processisse, sed non audebat resistere mandato imperatoris. Videns tamen quia gravem jacturam incurreret Gaius, si amitteret tributa totius Judææ, promisit, quia opponeret se Gaii pro eis, et misit epistolam suam Gaii per viros honoratos, ut desisteret ab hoc mandato. Qui cum venissent ad Gaium, non audent præsentare se conspectui ejus, sed accesserunt ad Herodem Agrippam, ut subveniret Judæis, quia una de tetrarchiis suis, scilicet Galilæa, in Judæa erat.

CAP. LX. De morte Gaii imperatoris.

Tunc Herodes invitavit Gaium in crastino, ut comederet cum eo. Et cum in crastino esset in convivio admiratus est delicias convivii. Et cœpit memorare Gaius, quanta fuerat passus pro eo Herodes, scilicet vincula Tiberii, et alia multa, et præcepit ei, ut peteret quidquid vellet. At ille respondit ei, sufficere sibi gratiam suam. Et cum ille instaret, ut aliquid peteret, petiit ne poneret statuam suam in templo, in Hierusalem. Et iratus est Gaius, tamen consideravit animositatem Agrippæ, quia noluerat petere opes, vel honores, acquievit ei, et scripsit Petronio in hunc modum: « Si nondum posita est statua in templo, non est necesse ut ponatur. » Et sic non est posita ejus statua in templo. Postea respiscens Gaius, rescripsit Petronio in hunc modum: « Quia contempsisti mandatum imperatoris, et potius dilexisti munera Judæorum, elige tibi genus mortis, quod vis, ut discant omnes, non esse tutum obviare mandato imperatoris. » Sed Deo procurante, ita factum est, ut prius audiret famam mortis ejus, quam videret nuntios hujus legationis.

A Cum enim esset Romæ, et rediret a ludis circensibus, consilio senatorum, interfectus est a duobus, et orta est in civitate dissensio, inter curiam, et milites, et populum. Curia dicebantur senatores et viri consulares, id est qui de genere consulum, vel digni, ut fierent consules. Quia ergo viderant senatores sævitiam imperatoris, et incommoda, quæ inde contingerant reipublicæ, voluerunt penitus extirpare imperium imperatoris ab Urbe, et voluerunt eam redigere ad antiquum statum, in quo erat ante Julium Cæsarem, ut esset regimen civitatis in arbitrio consulum et senatorum. Econtra milites et populi, timentes avaritiam senatorum, et amantes donativa imperatorum, constituerunt imperatorem Claudium avunculum Gaii virum mansuetum et pium.

CAP. LXI. De eodem.

Tunc venit Herodes Agrippa ad senatores, ducens secum de nobilioribus, qui erant in curia, simulans se favere parti eorum, cum haberet eos exosos, propter mortem Gaii. Consuluit ergo eis, ut significarent Claudio, ne moveret schisma in civitate, sed desisteret ab hoc incepto. Et senatores rogaverunt Herodem, ut pergeret cum eis ad Claudium. Et professus est se libenter fungi hac legatione. Et missus est ad Claudium cum aliis. Et eis audientibus, dixit ei quod dixerat coram senatoribus, quod vellet Claudius desistere ab incepto. In aure autem dixit Claudio, ut non desisteret ab incepto, quia ipse satageret, ut major pars nobilium faveret parti ejus, et renuntiavit senatoribus, quod nollet Claudius desistere ab incepto, et cœnit eis persuadere, ne contra irent, quia non possent impedire. Et allexit quosdam, et tandem omnes, et ita sine contradictione factus est Claudius imperator. Et ad persuasionem Herodis Agrippæ, omnes occisi sunt, qui consenserant in mortem Gaii. Et petiit ab eo Herodes Agrippa, ut decretum Gaii de statua sua adoranda revocaret in irritum, quia impium erat. Et acquievit ei, et præcepit ei, ut epistolæ revocationis per singulas civitates Judææ ponerentur in loco eminenti, ut viderentur ab omnibus.

CAP. LXII. Quomodo occiso Jacobo, voluit apprehendere Petrum.

Postea voluit Herodes accipere licentiam a Claudio, et redire ad propria, et tunc Claudius dedit ei quartam tetrarchiam, scilicet Judæam, et ita sublimatus rediit ad propria. Et venit primo in Judæam, et honorifice susceptus est a Judæis, quia in multis juverat eos. Et cum prope essent dies Azymorum, venit in Jerusalem ante diem festum, ut purificaretur, et mundus interesset diei festo (Act. xii). Et ante dies Azymorum occidit Jacobum, fratrem Joannis; postea in diebus Azymorum, « videns quia placeret Judæis, apposuit, ut apprehenderet et Petrum. » De Jacobo autem refert Clemens Alexandrinus, quia cum detrusus esset in carcere, nocte convertit ad fidem custodem suum, et tunc

crastino confessus est se esse Christianum. Et cum ambo traherentur ad martyrium dixit Jacobo: Pater da mihi remissionem. At ille parum deliberans ait: Pax tibi. Et osculatus est eum, et simul ambo capite truncati sunt. Petrum autem apprehensum misit Herodes in carcerem, quia in diebus Azymorum non licebat aliquem occidere, et præter custodes carceris, et tradidit eum custodiendum quatuor quaternionibus militum volens post Pascha producere eum populo, ut ipse populus occideret eum, non ipse Herodes, ut Jacobum, quia magis videbatur eis gloriosum, si ipsi occiderent eum, quia erat Princeps apostolorum.

CAP. LXIII. Quomodo liberatus est Petrus de manu Herodis.

Cum autem in crastino producturus eum esset Herodes populo, ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vinctus catenis duabus (Act. xii), quæ adhuc Romæ esse dicuntur, et custodes jacentes ante ostium, custodiebant carcerem. Et ecce angelus Domini astitit, et lumen refulsit in habitaculo carceris, et miraculose factum est ut solus Petrus videret lumen, et percussoque latere Petri excitavit eum dicens: Surge velociter. Et statim ceciderunt catenæ duæ de manibus ejus. Et dixit Angelus ad eum: Præcingere, et calcea te caligis tuis. Deposuerat enim cingulum propter molestiam carceris, ut tunica circa pede demissa temperaret frigus noctis. In quo datum est exemplum sanctis viris, quod in angustiis licet aliquid relaxare de rigore ordinis. Legimus enim apostolos, et prophetas duris cingulis usos, propter afflictionem carnis, et Petrum ad tempus deposuisse cingulum pro molestia carceris. Et fecit Petrus juxta mandatum angeli, et addidit angelus: Circumda tibi vestimentum tuum, et sequere me. Et exiens, sequebatur eum, et nesciebat, quia verum est, quod fiebat per angelum, id est non putabat hoc in rei veritate fieri, sed imaginaria visione ostendi. Unde sequitur: Existimabat visum videro, et hoc sibi ostensum imaginaria visione. Transeuntes autem primam custodiam, id est custodes carceris custodiæ deputatos, et secundam, id est duos quaterniones. Vel primam custodiam, id est primum quaternionem cum suis, venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem, quæ putatur fuisse in atrio carceris. Carcer enim habebat atrium et erat in exteriori parte civitatis, sive extra civitatem, et ultro aperta est eis. Et exeuntes processerunt in vicum unum, et continuo discessit angelus ab eo, ut sciret se in rei veritate de carcere eductum, qui putabat sibi hoc imaginariæ ostensum, et tunc ad se reversus, id est ad mentem suam, quia fuerat in maximo stupore, dixit: Nunc scio vere, quia misit Dominus angelum suum, et eripuit me de manu Herodis, et de omni exspectatione plebis Judæorum. Et considerans ubi esset, venit ad domum Mariæ, matris Joannis, qui cognominabatur Marcus, non evangelista, ubi erant multi

congregati causa orationis, ut orarent pro Petro. Et cum pulsaret Petrus ad januam, egressa est puella ad videndum nomine Rhode. Et ut cognovit vocem Petri præ gaudio, non aperuit januam, sed recurrens nuntiavit, Petrum stare ad januam. Et dixerunt illam iasanire, scientes Petrum incarceratum esse. Illa autem affirmabat, rem se sic habere. Alii autem ex eis dicebant: Angelus Petri est. Super quem locum dicit Hieronymus: Tantam dignitatem esse animarum, ut unaquæque ab ortu nativitatis suæ habeat angelum sibi in custodiam deputatum. Petrus autem perseveranter pulsabat. Et cum aperuissent, viderunt eum, et obstupuerunt. Et inivit eis manu, ut tacerent, ut sub silentio miraculum viderent, vel audirent. Vel forte ideo, ne clamore gaudentium adventus ejus in civitatem propalaretur. Et narravit, quomodo eduxit eum Dominus de carcere, et ait: Nuntiate hoc Jacobo, et fratribus, scilicet Jacobo Alphæi episcopo Hierosolymorum, quia alter jam fuerat decollatus ab Herode. Et egressus eadem illa nocte abiit in alium locum, timore Herodis et Judæorum.

CAP. LXIV. De morte Herodis.

Crastina autem die post educationem Petri de carcere, erat non parva perturbatio inter milites, et custodes quidnam esset factum de Petro (Act. xii). Unde apparet, quia clausum reliquerat carcerem, alioquin non esse ambiguum, eum evasisse. Herodes autem cum requisisset eum, et non invenisset, diligenter inquirens de custodibus utrum nosset quidnam factum esset de eo, jussit eos adduci ad se, ut vindicaret in eos; non tamen vindicavit, Domino procurante, ut solutio Petri nulli noceret. Imminente enim negotio, Herodes descendit a Judæa in Cæsaream Palestinæ propinquam Tyro, et Sidoni, ut noceret Tyriis, et Sidoniis, quibus iratus erat. Quod audientes Tyrii et Sidonii, venerunt ad Blastum, qui erat cubicularius Herodis, et custos thesaurorum ejus, quia erat amicus eorum et patronus, et eo interprete reconciliati sunt Herodi. Non enim poterant sustinere inimicitias regis tam vicini. Sequenti autem die Herodes vestitus veste regali, sedebat pro tribunali apud eos, et concionabatur ad eos, blandiens eis. Populus autem acclamabat dei voces, et non hominis, id est exhibebant ei laudes Deo debitas, et non homini. Et dum adulatoriis favoribus demulceretur, et oblatos sibi divinos honores non respueret, respiciens supra se, vidit imminentem et insistentem capiti suo in funiculo angelum, id est bubonem, mortis ejus proximæ nuntium, et tunc, ut tradit Josephus, inclinavit se ad eos, qui sibi applaudebant, et dixit eis: Ego deus vester morior. Sciebat enim juxta quod dixerat ei augur, cum traheretur ad carcerem, se infra quinque dies post visionem bubonis moriturum. Et confestim, ut habetur in historia, percussit eum angelus Domini, id est facta est super eum vindicta Dei; quia per quinque diès ventris dolore cruciatus est, et corrodabant vermes viscera

ejus, et ita paulatim consumptus a vermibus exspiravit.)

CAP. LXV. *De Agrippa.*

Reliquit autem filium, qui dictus est Agrippa, non cognominatus Herodes, qui adhuc Romæ erat, nec habuit totum regnum patris, sed partem. Habuit autem terram duarum tribuum, et dimidiæ ultra Jordanem. Unde legitur, quia fideles in Judæa imminente eversione Hierusalom, ad admonitionem angeli secesserunt in regnum Agrippæ istius, scilicet filii Herodis Agrippæ.

CAP. LXVI. *Reditus historiæ ad ordinem suum.*

Et tunc redit historia ad ordinem suum, et continuatur ei, quod supradictum est, collectam factam a fidelibus Antiochiæ, missam pauperibus in Jerusalem per Barnabam, et Saulum (Act. xi); quod enim intersertum est de Herode, de morte Jacobi, de incarceratione, et liberatione Petri, quasi incidens fuit. Prosequitur ergo de redivo Barnabæ, et Hierosolymis historia in hunc modum. « Verbum Domini crescebat, et multiplicabatur. Barnabæ autem, et Saulus reversi sunt ab Hierosolymis assumpto secum Joanne, qui cognominabatur Marcus (Act. xii), » post expletum ministerium. « Erant autem in Ecclesia, quæ erat Antiochiæ, » præter eos, qui venerant ab Hierosolymis « prophetæ, et doctores, inter quos erat Simon, qui vocabatur Niger, et Lucius Cyrenensis, et Manahen qui erat Herodis tetrarchæ collectaneus (Act. xiii), » id est eodem cum illo lacte nutritus. Et possunt iidem accipi prophetæ doctores. Vel potest ita distingui: prophetæ de futuris, et doctores de præteritis. Et vide quia iste Simon dictus est de colore Niger si sit Latinum vocabulum; vel si est Hebræum, dictum est Niger, quasi ascendens de virtute ad virtutem. Niger est Hebræum, et interpretatur *ascendens*. « Ministrantibus autem illis Domino, et jejnantibus, dixit eis Spiritus sanctus: Segregate mihi Barnabam et Paulum in opus ad quod assumpsi eos. » Qui audito consilio Spiritus sancti remiserunt Saulum, et Barnabam in Hierusalem ad Petrum, et Jacobum, et Joannem, qui erant ibi. Qui gavisus sunt audito mandato Domini vel Spiritus sancti, « et jejnantes, et orantes imposuerunt eis manus, » in modum ordinandorum. Utrum autem præter impositionem manuum aliam ordinis solemnitate circa eos celebraverunt, incertum est. Nec de ordine apostolorum aliquid legitur, vel quod Dominus eis imposuerit manus. De Petro tamen certum habetur quod Antiochiæ missam celebraverit. Sed potuit apostolis pro ordinatione sufficere, quod dictum est eis a Domino. « Hoc facite in meam commemorationem. » Et licet non interfuerit Barnabas, et Paulus, tamen quia postea electi sunt ad apostolatam consilio Spiritus sancti, forsitan in hoc cum aliis fuerunt privilegiati, nec alia solemnitas ordinationis circa eos celebrata est. Multi in primitiva Ecclesia sine hac solemnitate ordinationis ad sacerdotium promoti sunt, et multi laici sine

diaconio, et præcedentibus ordinibus sacerdotes facti sunt. « Et imponentes eis manus dimiserunt eos. Et ipsi quidem missi a Spiritu sancto, » eodem duce itineris, qui separaverat eos a cæteris, « abierunt Seleuciam, et inde navigaverunt Cyprum. Et cum venissent Salaminam prædicabant verbum Dei in synagogis Judæorum, » propter reverentiam, sive duritiam eorum, et « habebant secum in ministerio » prædicationis « Joannem, » qui cognominabatur Marcus.

CAP. LXVII. *Quod Paulus et Barnabas converterunt Sergium proconsulem.*

« Et cum perambulassent universam insulam Cyprum, scilicet usque Paphum, invenerunt quemdam virum magum pseudopropheta Judæum, cui nomen erat Barjesu, qui erat cum Sergio Paulo viro prudente (Act. xiii), » qui erat homo magnæ dignitatis. Erat enim proconsul, id est secundus a consule. « Hic accersitis Barnaba et Paulo desiderabat audire verbum Dei; tamen resistebat eis Elymas magnus. » Et vide quia alterum est interpretatio alterius. Elymas enim interpretatur *magus*, et sic nomen commune maleficorum appropriatum est isti. « Saulus autem, qui et Paulus, repletus Spiritu sancto, intuens eum, dixit: O plene omni dolo et omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis justitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas. » Nota, quod dictum est, « Saulus, qui et Paulus. » Tradunt enim sancti quod a Sergio Paulo ad fidem converso, dictus est Paulus. Unde hic primo fit mentio de nomine Paulus. Solus Origenes dicit, quia semper fuerit hominis, dictus scilicet Saulus, et Paulus. Vel in apostolatus acceptione, primo sortitus est hoc nomen, ut qui primo a Saule persecutore dicebatur Saulus de superbo factus humilis, pro Saulo dictus est Paulus, quasi modicus et humilis. Unde quasi nomen suum interpretando, dicit se minimum apostolorum. Videtur autem tertio decimo anno a passione Domini promotus ad apostolatam cum Barnaba, et sortitus Pauli vocabulum, et decimo quarto profectus est ad magisterium gentium. Cui satis Ecclesiastica historia concordat, ubi legitur præceptum apostolis esse, ut post passionem per duodecim annos prædicarent in Judæa. Decimo autem tertio anno, cœperunt paulatim transire ad gentes, nondum tamen ex toto; postea omnino exierunt de finibus Judææ. « Et nunc, inquit, ecce manus Domini super te, » id est vindicta Dei exercabitur in te. « Eris enim cæcus » lumine capitis, sicut cæcus es lumine mentis, « non videns ad tempus solem » materialem, quia non vides solem justitiæ per fidem. « Et confestim cecidit in eum caligo, et tenebræ, et cæcutiens, » id est in modum cæci in circumitu se vertens, « quærebat qui manum ei daret, » ut duceret eum. « Et statim proconsul, viso miraculo, credidit, admirans super doctrina Domini. »

CAP. LXVIII. *De discessu Joannis ab eis.*

« Cum autem a Papho navigasset Paulus, et Bar-

nabas cum eo, venerunt Pergen civitatem Pamphiliæ, et tunc Joannes discedens ab eis reversus est Hierosolyman (Act. xiii), unde venerat cum eis. Et forte reprehensibilis fuit causa quare discessit ab eis, et hæc fuit causa dissidii inter Paulum et Barnabam, de qua habebis inferius. Paulus vero et Barnabas venerunt Antiochiam Pisiidæ, quod additum est ad differentiam alterius Antiochiæ, quæ dicitur Antiochia Syriæ, quæ olim dicebatur Reblitha, quam nos adhuc vocamus Antiochiam. « Et ingressi synagogam die Sabbati sederunt » quasi audituri legem, non prædicaturi. « Post lectionem autem legis et prophetarum dixerunt ad eos principes synagogæ: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis, dicite. »

CAP. LXIX. De prædicatione Pauli et Barnabæ in synagoga.

« Surgens autem Paulus, et manu silentium indicens (Act. xiii), » aggressus est facere grandem sermonem, inchoans ab altiori. « Viri, inquit, Israelitæ, et qui timetis Deum de gentibus audite. Deus plebis Israel patres nostros elegit, et exaltavit plebem, cum essent incolæ in Ægypto, » servientes in luto et latere, de qua eduxit eos in manu forti. « Et quadraginta annis sustinuit mores eorum in deserto, » postea, introducens eos in terram promissam, » destruens septem gentes, » quæ habitabant in terra, » sorte distribuit eis terram, quasi post quadringentos quinquaginta annos. » Et intelligendum est, a natiuitate Isaac, usque ad exitum Israel de Ægypto fluxerunt anni quadringenti[et quinquageni]quinque. Postea, completis quadraginta annis in deserto, usque in terram Chanaan, divisa est terra. A natiuitate ergo Isaac, usque ad divisionem terræ fluxerunt quadringenti quinquaginta anni. Et post quadringentos quinquaginta annos dedit Dominus iudices populo suo et extunc fuit populus Dei sub iudicibus, usque ad tempus Samuelis, » et exinde postulaverunt regem, et dedit eis Saul, » qui regnavit super eos quadraginta annis, computatis simul annis Samuelis. Sic enim habetur in Chronicis Hebræorum. « Et eo sublato de medio, suscitavit eis David regem (I Reg. xvi), cui testimonium perhibens ait: Inveni virum secundum cor meum, » ex cujus semine suscitabit Deus Jesum Salvatorem Israel, cujus adventus fuit præco Joannes.

CAP. LXX. Ad huc de eodem.

« Viri, inquit, fratres, filii generis Abraham (Act. xiii), et qui inter vos de gentibus sunt timentes Deum, vobis specialiter verbum salutis hujus missum est. Qui enim habitabant in Jerusalem, et principes ejus, hunc ignorantes esse Jesum, ignorantem etiam voces prophetarum, quæ per omne Sabbatum leguntur, » adjudicantes eum mortis, eas impleverunt, nescientes. « Deus vero suscitavit eum tertia die a mortuis, et visus est per quadraginta dies his qui simul ascenderunt cum eo de Galilæa in Jerusalem, qui usque nunc sunt testes ejus ad plebem. Et nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres no-

stros repromissio facta, quoniam hanc Deus adimplevit filiis vestris resuscitans Jesum. Notum igitur sit vobis, viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur ab omnibus, » scilicet peccatis, » a quibus non potuistis in lege Moysi justificari. Qui credit in hunc justificatur. Videte ne sitis contemptores, ne veniat super vos » vindicta Dei, quæ comminatur contemptoribus in hunc modum: « Videte, contemptores, et admiramini, et disperdimini, » id est videntes admirabimini, et disperdimini, » quia opus operor in diebus vestris, quod non creditis (Habac. i), » id est quia non creditis operi, » quod operabor in diebus vestris, » id est in carnationi.

CAP. LXXI. Quare transierunt ad gentes.

« Excubitibus autem illis rogabant ut sequeretur Sabbato loqueretur (Act. xiii) » adhuc in synagoga. Et cum egrederentur de synagoga » multi Judæorum et advenarum, » id est gentilium, vel Judæorum dispersione venientium » secuti sunt Paulum et Barnabam. Sequenti vero Sabbato pene universa civitas convenit ut audiret verbum Dei. Quod videntes, Judæi repleti sunt zelo » invidiæ quo commoti ceperunt contradicere » his, quæ dicebantur a Paulo, blasphemantes. » Blasphemus enim est, qui ex invidia obloquitur veritati. « Tunc » repleti zelo Dei » Paulus et Barnabas constanter dixerunt: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, » iuxta verbum Domini, dicens: « Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel (Matth. xv, 24). » « Sed quia repellitis illud, et indignos vos facitis, ecce convertimur ad gentes. » Et nota, cum hoc legatur hic dictum a Paulo et Barnaba in Antiochia Pisiidæ, quæ non in Judæa est, sed in Græcia, in plerisque locis legitur dictum ab apostolis in Judæa, scilicet cum vellent transire ad gentes postquam per duodecim annos prædicatum est in Judæa. Ecce non moveat te, quia potuit utrobique dici. « Sic enim præcepit nobis Deus. Posui te in lucem gentium, ut sis eis in salutem, usque ad extremum terræ. » Et sicut in Isaia (cap. xliix) verba Patris ad Filium. Ac si diceret Pater Filio: Misi te, ut post tenebras infidelitatis, usque ad terminos terræ, gentibus disseminares lucem veritatis. Sed cum specialiter dictum sit Christo, non est contrarium, quod hic legitur dictum Paulo, quia tanta est unio capitis et membrorum, ut quod dictum est capiti, membra dictum reputent sibi, sicut caput Christus persecutionem membrorum reputat inflictam sibi dicens: « Saule, Saule, quid me, persequeris? (Act. ix) » id est in membris meis.

CAP. LXXII. De recepta prædicatione a gentibus.

« Audientes autem gentes » mentionem de salute sua » gavise sunt, et glorificabant Deum. Et crediderunt ex eis multi (Act. xiii), » Judæi tamen zelo, et livore invidiæ succensi, » concitabant mulieres religiosas et primarios civitatis, et excitabant persecutionem in Paulum et Barnabam, et ejecerunt eos de finibus suis. At illi, excusso pulvere pedum, »

juxta quod præceperat Dominus in testimonium illis, « venerunt Iconium. » Et ingressi civitatem locuti sunt in synagoga (Act. xiv), et credidit « copiosa multitudo Judæorum, et Græcorum. Et demorati sunt ibi multo tempore fiducialiter » prædicantes, Domino prædicationem eorum miraculis confirmante. Nonnulli tamen de Judæis in incredulitate pertinaces, « suscitaverunt, et ad iracundiam concitaverunt animos gentium adversus » credentes. Et divisa est civitas, quibusdam faventibus Judæis, aliis faventibus apostolis. « Et cum factus esset impetus gentilium, et Judæorum cum principibus suis, ut contumeliis afficerent apostolos, et lapidarent, » id est lapidibus fugarent eos, « confugerunt ad civitatem Lycaoniæ, scilicet Lystram, et Derben. » Et cum hic dictum sit venerunt Lystram, B juxta consequentiam sermonis, in sequenti ubi dicitur. Erat quidam infirmus Lystris, potius dicendum fuit Lystriz. Sed potest nomen civitatis multiplicem habere declinationem, ut dicatur *Lystra*, *Lystræ*, vel *Lystræ*, *Lystrarum*, vel *Lystris*, indeclinabile. Unde sequitur: « Et erat quidam vir Lystris, » quod Græco consonat ubi habetur: « Paulus et Barnabas morabantur in Lystris. » Erat autem vir iste « infirmus pedibus, claudus ex utero matris suæ, » et sedebat, quia nec ambulare, nec stare poterat, « nec unquam ambulaverat. Hic audivit Paulum loquentem. Quem intuitus Paulus, et videns » Spiritu sancto revelante, « quia haberet fidem, ut salvus fieret, » scilicet tantam, quæ ad salutem sufficeret. Vel videns, quia se salvandum crederet, C « dicit magna voce: » In nomine Domini nostri Jesu Christi « surge, » et sta « super pedes tuos rectus. Et statim exsiliit, et ambulabat. Turbæ autem cum viderent, quod fecerat Paulus » putabant ipsum, et socium Barnabam deos esse, et in forma humana eis apparuisse, « et levaverunt vocem dicentes: Dii similes facti hominibus, descenderunt ad nos. Et vocabant Barnabam Jovem, » quia prior esse videbatur, « Paulum vero Mercurium, » qui semper juxta eorum opinionem, Jovem comitabatur, qui eloquens, et litteratus fuisse traditur, et sæcundiam hominibus præstare videbatur. Unde Mercurius, quasi medius currens inter aures et linguas a Latinis dicitur, a Græcis vero *Hermes*, id est *interpret* D dicitur. « Sacerdos quoque Jovis, qui erat in civitate voluit sacrificare Barnabæ et Jovi, afferens tauros ad immolandum, et coronas. » Vel ad ornandum faciem templi, juxta ritum gentilium, vel ut capitibus eorum imponerent ad ornatum, aut pro aliqua alia causa, vel religione nobis ignota. Ut autem audierunt Paulus et Barnabas, quod divinos honores velent eis exhibere, sciderunt vestimenta sua, quod semper faciebant Judæi audita blasphemia in Deum, et prohibuerunt sibi talia exhiberi, dicentes se esse homines mortales, qui potius venerant, ut eos revocarent ab idololatria, « et vix sedaverunt turbas, ne sibi immolarent. »

CAP. LXXIII. *De persecutione, quam passi sunt.*

Demorantibus autem eis, et docentibus in Lystra supervenerunt ab Iconio et Antiochia Judæi, et concitatis turbis in persecutionem Pauli lapidabant eum et ejecerunt eum quasi vile cadaver (Act. xiv), « æstimantes eum esse mortuum. » De qua lapidatione ad Corinthios loquens ait: « Semel lapidatus sum (II Cor. xi), » postea discipuli ejus circumdederunt illum assistentes ei, et respiravit, et nescientibus Judæis, reportaverunt eum in civitatem, et convaluit. « Et postera die profectus est cum Barnaba in Derben, » et prædicavit ibi sicut fecerat in Lystra. Postremo redierunt per easdem civitates, per quas illo venerant confirmantes fratres in fide, et constituentes in magnis civitatibus presbyteros, id est episcopos; quia eo tempore eodem nomine censebantur episcopi et presbyteri. Et proinde constituebant pro se episcopos, quia erant migraturi, et incerti utrum ad eos essent amplius reversuri. Et cum redeuntes transirent Lystram, et Iconium, venerunt ad Antiochiam Pisidiæ. « Et transeuntes Pisidiam, venerunt in Pamphyliam » regionem, in qua est civitas Pergen, in qua locuti sunt verbum Dei, descenderunt in Attaliam civitatem, et inde navigaverunt Antiochiam, » unde prius exierant, segregati a Spiritu sancto ad prædicationem Evangelii.

CAP. LXXIV. *De questione circumcisionis determinata.*

Cumque venissent Antiochiam, et congregassent fideles Antiochiæ revelaverunt eis quanta fecerat Deus per eos in gentibus, et morati sunt ibi non modico tempore cum discipulis (Act. xiv). Et dum ibi moram facerent (*ibid.*), descenderunt quidam de Judæa Christiani, adhuc tamen judaizantes, et fuerunt de secta Pharisæorum. « Facta est ergo non minima seditio inter eos, et Paulum, et Barnabam, » quia prædicabant fidem absque legalibus ad salutem non sufficere. Et consentiebant eis multi, veteri consuetudine imbuti. Et statuerunt, ut pro hac lite dirimenda, ascenderent in Jerusalem ad majores apostolos, scilicet ad Petrum, et Jacobum episcopum Hierosolymorum. Et ascendit Paulus cum Barnaba, assumpto et Tito, sicut ipse refert in Epistola ad Galatas (cap. v). Et qui descenderant de Judæa, ascenderunt contra eos, « quidam » scilicet « de hæresi Pharisæorum » ad fidem conversi. Qui cum venissent Hierosolymam, et essent in præsentia apostolorum Petri, et Jacobi, et seniorum, « surrexerunt » contra Paulum, et Barnabam, « dicentes: Oportet circumcidi fideles, et servare legem Moysi. » Et audita utriusque partis sententia, « convenerunt apostoli et seniores, ut didicerent super hoc, » et post multam disceptationem, et inquisitionem factam inter apostolos, et seniores, surgens Petrus, rationabiliter ostendit, non esse imponendum fidelibus jugum legis, quia ipse consilio Dei baptizaverat Cornelium, et gentibus prædicaverat verbum Evangelii, et Deus prædicationem

ejus confirmaverat, fide mundans corda eorum, et antequam baptizarentur visibiliter mittens super eos Spiritum sanctum, nec indicens eis observantiam legalium : « Quid igitur, inquit, nunc tentatis, imponere jugum super cervices discipulorum quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus. » Et statim cœperunt Paulus et Barnabas narrare, « quanta signa et prodigia Deus fecerat in gentibus per eos, » et tacebat multitudo audiens eos.

CAP. LXXV. De sermone Jacobi fratris Domini.

Et facta silentio, locutus est Jacobus, adhærens verbo Petri : « Viri, inquit, fratres, audite me. Simon narravit quemadmodum Deus primum visitavit gentes, vocans eos ad fidem et testimonia prophetarum (Act. xv). » Et inductis testimoniis diversorum prophetarum, auctoritate pontificali protulit diffinitivam sententiam, dicens : « Propter quod ego judico, non inquietari eos, qui ex gentibus convertuntur ad Deum, sed consulo, ut dirigamus ad eos epistolam, ut abstineant se ab idololatria, et fornicatione, et suffocato, et sanguine. » Idololatria siquidem ex gentibus maxime pullulaverat, fornicatio, quasi naturale quoddam et nullius reatus reputabatur inter gentes. Ideo specialiter decreverunt apostoli prohiberi ista gentibus. Erant etiam prœni ad effundendum sanguinem. Consueverant etiam bibere sanguinem immolatum diis suis. Ideo specialiter prohibiti sunt a sanguine effundendo, et bibendo. Quare autem ad litteram prohibuerint eis animal suffocatum, non est satis perspicuum. Et placuit hoc consilium Jacobi apostolis et senioribus. Et communi consensu elegerunt viros, per quos mitterent Epistolam cum Paulo, et Barnaba, Judam scilicet et Silam, et præmissa est salutatio in hunc modum.

CAP. LXXVI. De epistola missa conversis ex gentibus.

« Apostoli, et seniores fratres, fratribus ex gentibus conversis, salutem (Act. xv). » Fuit autem post salutationem hic textus Epistolæ : « Auditum est, quia quidam descendentes a Judæa turbaverunt vos evergentes animas vestras, volentes vestris imponere cervicibus jugum legis. Ideo de communi consensu decrevimus eligere viros, et mittere ad vos cum charissimis viris nostris Paulo et Barnaba. Visum est enim Spiritui sancto, et nobis, ultra nihil vobis imponere oneris, quam ut abstineatis ab immolatis simulacrorum, a sanguine, et suffocato, et fornicatione, a quibus abstinentes bene agetis. Valet. »

CAP. LXXVII. Quomodo consolati sunt conversos ex gentibus.

Descenderunt igitur Paulus (Act. xv), et Barnabas in Antiochiam, et duo illi missi sunt cum eis. Cumque descendissent, congregata multitudo tradidit eis Epistolam. Et audita consolatione, de jugo legis non imponendo sibi, gavisi sunt fratres de gentibus. Judas autem et Silas, cum essent prophetæ, consolati sunt eos, et multum confortave-

runt in fide. Non est autem hoc prætereundum, quia de præfato ascensu suo in Jerusalem pro dirimenda lite prætaxata scribitur Apostolus ad Galatas in hunc modum : « Deinde post annos quatuordecim a conversione mea ascendi Hierosolimam cum Barnaba assumpto et Tito, et contuli cum eis Evangelium, quod prædico in gentibus (Gal. ii). » Ex quo annorum numero colligitur, quia eodem anno quo Paulus ascendit Hierosolimam, scilicet 14 a conversione sua, Petrus ascendit Romam, et eodem anno sedit in cathedra episcopali, in qua sedit viginti quinque annis. Quatuordecim vero, et 25, 30 reddunt. Vicesimo autem quinto anno a promotione beati Petri in sedem Romanam, scilicet ultimo anno Neronis, passi sunt Petrus et Paulus, et sic 39 anno a conversione Pauli. Unde colligitur Paulum ad fidem conversum eodem anno, quo Dominus passus est, cum constet Petrum, et Paulum 38 anno a Passione Domini, qui fuit ultimus Neronis, passos esse martyrium. Si autem legatur aliquando Paulus conversus ad fidem secundo anno a passione Domini, intelligendum est secundo anno emergente, non tamen eodem usuali, sicut alibi determinatum est. Quarto decimo ergo anno a passione Domini, scilicet quarto anno Claudii ascendit Petrus Romam, et sedit in cathedra episcopali decem annis sub Claudio, qui regnavit quatuordecim annis, et Nero post eum totidem annis.

CAP. LXXVIII. Determinat quando beatus Petrus sedit Antiochiæ, et quando Romæ.

Potest autem quæri, quo tempore sederit Petrus in sede Antiochena. Constat enim, quod sedit Antiochiæ septem annis in sede episcopali, quod necessario de septem illorum, et quatuordecim oportet intelligi, qui a passione Domini fluxerunt, usque ad ejus promotionem in sedem Romanam. Post septem autem annos, quibus sedit in sede Antiochena, consilio Domini de Jerusalem ascendit Romam, sed in ascensu transiit per Antiochiam, ut confirmaret subditos suos in fide. Et ut habetur in Chronicis, substituit Eudochium in sede Antiochena. Et in hoc transitu per Antiochiam redargutus est a Paulo, quia comedens cum quibusdam fratribus de Judæa, timens eos molestare, discernebat cibos, et ita cogebat gentes judaizare. Unde Paulus ait : « Cum venisset et Cephas Antiochiam in faciem ei resitit (Gal. ii). »

CAP. LXXIX. De causa dissensionis inter Paulum et Barnabam.

Eo autem anno quo ascendit Petrus de Antiochia Romam, Paulo et Barnaba Antiochiæ remanentibus, erat quidam procurator in Judæa, qui per violentiam sibi voluit usurpare potestatem constituendi summum pontificem, et mutandi pro arbitrio suo, et ut posset summum sacerdotem unum vel duos constituere eodem anno. Et videntes Judæi, quod non possent ei resistere, petierunt ab eo licentiam consulendi Claudium imperatorem Romanorum, ut ejus voluntate hanc potestatem obli-

neret, alioquin desisteret, et concessit eis. Et cum misissent nuntios Romam, erat ibi Agrippa, filius Herodis Agrippæ, quem pater decedens in manu Claudii dimiserat. Claudius autem differebat eum mittere in Judæam tanquam dominum tum propter scævitiã Judæorum tum propter tene-ritudinem ætatis ejus. Iste audiens, quod causa populi sui ageretur, intercessit pro eis et obtinuit. Et rescripsit Claudius procuratori, ut ab hujusmodi exactione desisteret, et destitit. Et rescripsit Judæis, ut super hoc gratias agerent Agrippæ ad cujus intercessionem hoc obtinuerant, et Judæi significaverunt ei, ut mitteret eis Agrippam, et faceret eum tanquam regem et dominum, ipse tamen adhuc distulit. Postea vero quando visum est ei, misit eum in Judæam, non tamen reddidit ei totam terram patris, qui totum regnum integre obtinuit, sed dedit ei Galaditidem regionem, scilicet ultra Jordanem, terram duarum tribuum, et dimidiæ tribus, et dedit ei potestatem constituendi summum sacerdotem in Jerusalem pro arbitrio suo, quam negaverat procuratori. Iste fuit Agrippa, in cujus regnum secesserunt fideles de Judæa imminente excidio Jerusalem, ab angelo præmoniti, sicut habes super Matthæum. Sed nunc prosequamur de Paulo et Barnaba, qui adhuc demorabantur in Antiochia evangelizantes verbum Dei, et Judas abierat, Sila cum eis remanente (*Act. xv*). Post aliquot dies visum est eis commodum, reverti per civitates, in quibus prædicaverant verbum Dei, et visitare fratres, et confirmare eos in fide. « Barnabas autem voluit habere in comitatu suo Joannem, qui cognominabatur Marcus. » Paulus autem noluit, dicens: Non assumendum esse, quia in fronte aciei constitutus nimis trepide steterat, et quia timore mortis a prædicatione destiterat, quando scilicet a Pamphylia descendens reversus est in Jerusalem. Ideoque non erat assumendus ad prædicationem, ne alios malo exemplo læderet. « Et facta est dissensio, ita ut discederent ab invicem. » Et excusant eos sancti, quia non discesserunt odio commoti, sed a Spiritu sancto ad hoc excitati, ut divisi pluribus locis prædicarent, et plures lucrifacerent. « Barnabas autem, assumpto Marco, navigavit Cyprum. » Ex eo autem, quod noluit dimittere eum, penditur fuisse ejus cognatus. Leguntur autem fuisse consobrini. « Paulus autem profectus est assumpto Sila, » quem Dominus ad hoc remanere fecerat, ut ei cooperaretur, et « perambulabat Syriam et Ciliciam. » « Postea venit in Derben et Lystram (*Act. xv*), « ubi erat quidam Christianus nomine Timothæus, filius mulieris viduæ, vel Judææ, natus de patre gentili, cui perhibebant testimonium religionis omnes fideles, qui erant Lystris. » Hunc constituit Paulus episcopum eorum, sed circumcidit eum pro tollendo scandalo Judæorum, ne scandalizarentur, quod haberent episcopum incircumcisum, non quod legalia post veritatem Evangelii essent necessaria, paulatim tamen non subito Judæis erant tollenda, et quasi cum honore mater

A sepelienda fuit. Postea eduxit secum Paulus Timotheum, et « transeuntes per civitates præcipiebat observari decreta apostolorum, et seniorum, qui erant in Jerusalem, et Ecclesiæ confirmabantur et multiplicabantur. »

CAP. LXXX. *Quæ prohibiti sunt apostoli ne irent quo volebant.*

« Transeuntes autem Phrygiam, et Galatiæ regionem volentes ire in Asiam Minorem, prohibiti sunt a Spiritu sancto (*Act. xvi*), » qui sciebat corda hominum, quia tunc non essent credituri. Noluit ergo Spiritus sanctus, sanctum dari canibus, et impios de contemptu prædicationis gravius damnari. Voluit etiam has provincias aliis apostolis reservari. Philippus namque et Joannes prædicaverunt in Asia Minori. Lucas in Bithynia a qua similiter a Spiritu sancto sunt prohibiti, et ita duæ causæ redduntur quare prohibiti sunt ab hujusmodi provinciis. Vel ne sanctum daretur canibus, vel quia destinati erant a Spiritu sancto aliis apostolis, Asia Minor Joanni, Bithynia Lucæ. Origenes, ubi agit de primitiis et de decimis dandis sacerdotibus, reddit tertiam causam. Dicit enim quod Deus providens servis suis alimoniam corporalem, ab hujusmodi provinciis discipulos propter famem prohibuit, propter illam scilicet maximam famem, in qua Helena sustentavit fratres pauperes, qui erant in Hierusalem, quæ facta est quarto anno Claudii. Nec fuit hæc Helena mater Constantini [*sic*], sed regina Abigenorum, cujus amore captus est rex Abigenorum, et eam in uxorem accepit, et concepit ex eo. Et cum nocte dormiret cum ea, et posuisset manum suam super uterum prægnantis, audita est ab eo vox in hunc modum: Vide ne lædas puerum, quia magnus futurus est in mundo. Et audita voce hujusmodi stupefactus dixit hoc uxori suæ. Postea puerum natum cum summa diligentia nutrierunt, et mortuo patre, puer factus est rex, et commendatur iste in multis. Et hæc est causa commendationis, quia audiens unum Deum colit a Judæis, coluit eundem, et suscepit circumcisionem, et ritus Judæorum. Hujus mater Helena veniens Hierusalem, invenit fideles in Hierusalem inedia laborantes, quia erat tempus famis, et emit granum undequaque, quia attulerat argenti copiam ad emendum, et sustentavit fratres, qui erant in Hierusalem. Et cum adhuc esset in Judæa, nuntiatum est ei quod mortuus esset filius ejus, et statim rediit, et fecit extrahi cadaver de sepulcro, et reportavit in Judæam, et fecit non longe ab Hierusalem exstrui duo mausolea, et in altero reposuit corpus filii, et præcepit, cum mortua esset, in altero corpus suum reponi, et sic factum est, et adhuc apparent vestigia mausoleorum, et putant multi decepti esse mausoleum Helenæ matris Constantini.

CAP. LXXXI. *De visione quæ apparuit Paulo nocte.*

« Cumque pertransissent Mysiam Paulus et socii ejus, venerunt Troadem, et ostensa est Paulo visio per noctem (*Act. xv*). Apparuit ei vir Macedo, » id

est angelus illius gentis assimilatus viro Macedoni, a proprietate linguæ, vel forma speciali, « stans, et deprecans eum, et dicens: Transiens in Macedoniam, adjuva nos. » Ex hoc verbo videtur fuisse homo, non angelus. Non enim egent angeli auxilio, nisi Dei. Sed hoc ait angelus assumpta persona Macedonum. « Ut autem visum vidit, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniam, certi facti, quod vocasset nos Deus evangelizare eis. » Et nota quod dictum est, « quæsiuimus. » Hic enim primo ostendit Lucas se comitem fuisse Pauli, forte et nunc primo adhæsit ei, unde nusquam in præcedenti ait, venimus, sed ubique venerunt, et similia. Hic autem primo commiscuit se sociis Pauli, vide quoque, quod ubi dicitur, « erat vir Macedo stans. » Super hoc verbo, « stans, » Glossa habetur modica. Angeli semper stare dicuntur. Cui plerique adhærentes, in antiphona paschali: « Sedit angelus, » emendant, « stetit angelus, » sed errant. Intelligendum est semper in hoc libro, cum legantur in Evangelio angeli sedisse ad monumentum. « Navigantes autem a Troade, recto cursu venimus Samoethraciam, et sequenti die Philippis, quæ est prima civitas Macedoniæ, » id est venientibus a mari prima occurrit, « et erat colonia. » Dicitur autem colonia civitas illa, quæ defectu indigenarum nobis cultoribus impletur. Unde et colonia, quasi a novis cultoribus dicitur. « Fuimus enim per dies aliquot, et die Sabbatorum egressi sumus extra portam juxta flumen, ubi videbatur esse locus congruus orationi, » id est locutioni vel supplicationi. Orare namque accipitur, et pro perorare, et pro supplicare.

CAP. LXXXII. Quod recepti sunt a muliere purpuraria.

« Et sedentes loquebamur mulieribus, quæ convenerant (Act. xvi). Et mulier quædam Lydia nomine, purpuraria civitatis Thyatirenorum audiebat nos loquentes. » Potest autem intelligi purpuraria, quasi utens purpura, quia forsitan erat de regio semine. Vel potius purpuraria, quia textrix purpuræ, vel quia vendebat purpuram. « Cum autem baptizata esset, et domus ejus tota, deprecata est nos, dicens: Si judicatis me fidelem, introite in domum meam, et manete mecum. Et intravimus coacti. » Adhuc enim abhorrebant intrare domos gentilium pro vitando scandalo Judæorum.

CAP. LXXXIII. De spiritu pythonico a puella ejecto.

« Factum est autem, exeuntibus nobis ad orationem, ut obviaret nobis quædam puella habens spiritum pythonicum (Act. xvi). » Potest autem intelligi pythonissa, vel per spiritum pythonicum operans, arte magica, vel spiritu pythonico vexata. His enim duobus modis accipitur in sacra Scriptura hoc nomen, vel pythonissa dicitur, quæ per spiritum pythonicum suscitationem mortuorum operatur arte magica, ut quæ ad petitionem Saulis ab inferis vocavit animam Samuelis, vel potius pro ea spiritum im-

mundum. Hæc autem species artis magicæ ab Apolline Pythone inventa est, et ab ejus cognomine cognominata est. Dicitur enim pythonissa, quæ a spiritu pythonico possidetur, et eo utitur, quasi organo suo ad divinandum, qualiter hic potius videtur accipi. Et erat quæstiosa dominis suis, quia multum percipiebant emolumentum ex divinatione ipsius. « Hæc subsecuta Paulum, et socios ejus clamabat, dicens: Isti homines sunt servi Dei excelsi, qui annuntiant nobis viam salutis. » Et sic clamabat multis diebus, forte per bonum naturæ, vel potius Spiritu sancto spiritum pythonicum, ut per eam verum loqueretur, urgente. « Conversus autem Paulus, ipsa post eum, clamante dixit spiritui immundo: « Præcipio tibi in nomine Jesu Christi, exi ab ea. Et exiit ab ea, » quia indignum erat ut verbum Evangelii per eam spiritus mendax annuntiaret. « Videntes autem hoc domini ejus scien'es, quia maximum inde sumerent incommodum, apprehenderunt Silam et Paulum et duxerunt eos ad forum ad principes, et offerentes eos magistratibus dixerunt: Isti homines conturbant civitatem nostram, cum sint Judæi, prædicantes novam quandam religionem, quam non licet nobis suscipere, cum simus Romani. » Jam enim decretum erat a Romanis, ut nullus deus de novo coleteretur, nisi approbante senatu. « Et cucurrit plebs adversus eos, et magistratus, et scissis eorum tunicis jusserunt eos vergis cædi (77), et flagellos miserunt in carcerem, præcipientes custodi, ut diligenter custodiret eos. Qui accepto mandato misit eos in carcerem interiorum pedes eorum stringens ligno. »

CAP. LXXXIV. De terramotu unde aperta sunt ostia carceris.

« Media autem nocte, Paulus et Silas decantabant hymnos, et orantes laudabant Deum (Act. xvi). » Et dum media nocte orarent « subito factus est terræ motus, quo scilicet terræ motu omnia fundamenta carceris commota sunt, ostia aperta, vincula omnium, » qui erant in carcere, « rupta » non solius Pauli et Silæ, sed et aliorum. « Expergefactus est autem custos carceris, et videns januas carceris apertas, evaginato gladio volebat se interficere, autumans omnes incarceratos aufugisse. » Et, cum esset Paulus in medio carceris tenebrosi, videns hoc in spiritu exclamavit: « Nihil tibi facias mali. Universi enim quos custodiebas hic sumus. » Stiebat enim quod tunc volebat sibi manum injicere, quia putabat omnes aufugisse, « et petito lumine a ministris introgressus est custos carceris, et tremefactus, » tum pro his quæ facta fuerant in terræ motu, tum quia intellexerat Paulus, quod se vellet interficere « procidit Paulo et Silæ ad pedes, et educens eos de carcere, ait: Quid me, domini, oportet facere, ut salvus sim? Ad quem illi: Crede in Dominum Jesum, et salvus eris tu, et domus tua tota. Et læuti sunt ei verbum Domini, et omnibus qui erant in domo

(77) De hoc habetur *II Cor. xi.*

ejus, et tollens eos in illa hora, lavit plagas eorum, A et baptizatus est, et sic lavit, et lotus est.

CAP. LXXXV. *Quomodo a magistratibus sunt dimissi.*

« Cumque perduxisset eos in domum suam (Act. XVI), apposuit eis mensam, et lætatus est cum omni domo sua, credens in Deum. Et cum dies factus esset, miserunt magistratus nuntios ad custodem carceris, dicentes: Dimitte homines illos; et tanquam despectos, dimittebant autem illos, ne plures crederent, quia jam innotuerat eis miraculum. Et nuntiavit custos verba hæc Paulo: Miserunt magistratus ut dimittamini. Nunc igitur exeuntes ite in pace. Ad quem Paulus: Miserunt in carcerem flagellatos licet in-demnatos, homines Romanos, et id est Romano imperio per subjectionem censi capite profectos, et libertate Romana donatos, et nunc occulte ejiciunt. Non sic, sed veniat ipsi, et nos ejiciant. Et cum renuntiatum esset hoc magistratibus, timuerunt, audito quod Romani essent. Et venientes eduxerunt eos, et rogabant ut egrederentur de urbe. Et exeuntes transierunt per Lydiam, et visis fratribus, consolati sunt eos. Et inde profecti venerunt Thessalonicam, ubi erat synagoga Judæorum (Act. XVII). Paulus autem, ut consueverat, introivit synagogam, et per tria Sabbata disseruit eis de Scripturis, prædicans Christum mortuum, et resurrexisse. Et crediderunt aliqui ex eis, et adjuncti sunt Paulo et Silæ, mulieres non paucae, et de proselytis, et gentibus multitudo magna. Zelantes autem Judæi, et assumptes quosdam malos de vulgo concitaverunt civitatem adversus eos.

*Additio 1. Ut sicut in eos publica fuit manuum injectio, ita et publica fiat ejectio.

CAP. LXXXVI. *Quod invidia Judæorum Jason accusatus est.*

« Et venientes in domum Jasonis, apud quem hospitali fuerant (Act. XVII), quærebant eos producere in populum, et non inventis eis, putantes eos a Jasone fuisse occultatos, et traxerunt Jasonem, et quosdam fratres, ad principes civitatis, dicentes: Isti sunt qui urbem concitant, quos suscepit Jason, et ipsi suscipientes eos faciunt contra decreta Cæsaris, regem alterum dicentes esse quam Cæsarem, et concitaverunt principes adversus eos. Et accepta satisfactione a Jasonem, et cæteris, dimiserunt eos. »

Forte Jason, et alii fratres negaverunt se suscepisse eos, et si confessi sunt, satisfecerunt, et per noctem dimiserunt Paulum et Silam in Beræam. Et introierunt synagogam Judæorum, et prædicaverunt ibi, et multi de Beræensibus crediderunt, et mulieres honestæ non paucae. »

CAP. LXXXVII. *Quid Paulus Athenis fecerit.*

« Et andierunt Judæi, qui erant Thessalonicæ, quod a Paulo prædicaretur verbum Dei in Beræa, et venerunt illuc concitantes multitudinem. Et statim dimiserunt Paulum fratres, ut iret usque ad mare

(Act. XVII), quia magis persequerentur eum Judæi, eo quod esset dux verbi. Silas autem et Timotheus remanserunt ibi. Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum, usque ad Athenas, et videns civitatem idololatriæ deditam, cito remisit ad Timotheum et Silam, ut venirent ad eum, et venerunt. Et disputabant cum Paulo Epicurei, qui ponebant felicitatem hominis in sola corporis voluptate, et Stoici, qui in sola animi virtute. Et inter se dissentientes, in impugnatione Apostoli unanimiter consentiebant, dicentes: « Quid vult semini verbius iste dicere? » Vere Paulus seminator verborum erat, sed messor morum, de hujusmodi messe exspectans uberem fructum. Alii autem dicebant: « Novorum dæmoniorum videtur annuntiator esse. Et apprehensum duxerunt ad Areopagum, id est ad vicum Martis, in quo scilicet erat templum Martis, quia Athenienses singulos vicos denominaverunt a diis, quos colebant, et vicum, in quo colebatur Mars vocabant Areopagum, quia Arioth dicitur Mars. Vicum in quo colebant Pan, vocabant Panapagum, et ita a singulis diis singulos vicos denominabant. Erat autem vicus excellentior Areopagus, quia ibi erat curia magistratuum, et scholæ liberalium artium.

CAP. LXXXVIII. *De ara Ignoti Dei.*

Et cum esset Paulus in præsentia philosophorum, dicebant: « Nova quædam infera auribus nostris. Possumus scire, quæ est hæc nova doctrina? » (Act. XVII.) Quasi dicant: Posses rationem reddere super his quæ dicis? Stans ergo Paulus in medio Areopagi ait: Viri Athenienses, per omnia judico vos superstitiosos. Præteriens enim vidi simulacra vestra. Inter cætera autem inveni aram cujus superscriptio erat hæc: Ignoto Deo, vel Ignoti Dei. Ac si dicatur: Hæc ara dedicata est Ignoto Deo. Singulis enim aris superponebatur titulus indicans, cui essent dedicate. « Hunc, inquit, Deum Ignotum, cui hanc aram consecrasti, ego annuntio vobis. Hic est Deus, qui fecit mundum, et omnia, quæ in eo sunt, in quo vivimus, movemur et sumus. » Quomodo autem hæc ara ille Deo ignoto consecrata est, historia Actuum apostolorum non prosequitur, ideo nostrum est hoc supplere, scilicet dicere.

CAP. LXXXIX. *Quod philosophi Athenienses dixerunt Deum naturæ patri.*

(78) Die enim Dominicæ Passionis philosophi, qui Athenis erant, videntes tenebras factas super universam superficiem terræ, non potuerunt causam earum invenire in naturalibus causis. Tandem ad hoc inducti sunt, ut dicerent, quia Deus naturæ patiebatur. Et dixerunt Athenienses: Constituamus aram illi Deo, et dedicata est ara, et superpositus est titulus: Ignoto Deo. Et cum vellent offerre holocausta, et victimas illi Deo ignoto, dixerunt philosophi: Bonorum rostrorum non eget, sed facietis genuflexiones ante aram ejus, et supplicabitis ei,

(79) Incidens est et ex historiis.

quia non querit oblationem pecorum, sed devotionem animorum. Hunc Deum ignotum annuntiavit eis Paulus asserens eum mortuum fuisse, resurrexisse et ascendisse in cœlum, in finem orbem iudicaturum (Act. xvii). « Et cum prædicaret resurrectionem mortuorum, quidam irridebant. Quidam autem nec respuebant, nec recipiebant, dicentes : « Audienus te de hoc iterum. Et exivit Paulus de medio eorum, et quidam adhærentes ei crediderunt. Inter quos fuit Dionysius Areopagita, » quem postea ordinavit Apostolus episcopum Corinthiorum : Cujus conversionis modum, quia præmittit historia Actuum apostolorum, nostrum est supplere.

CAP. XC. De Dionysio Areopagita.

(79) Iste Dionysius magister erat in Areopago, et quamvis ad exhortationem Pauli de facili crediderit, tamen non nisi post longam disceptationem Pauli confessus est se credere. Sed post multam disceptationem dum adhuc cum Paulo disceptaret, forte transiit cæcus per viam coram eis, et statim ait Dionysius Paulo : Si dixeris huic cæco in nomine Dei tui vide, et viderit, ego statim credam. Sed ne utaris verbis magicis, quia forte nosti verba, quæ habeant hujusmodi efficaciam, ego præscribam tibi formam verborum ; hac, inquit, forma verborum dices ei : In nomine Jesu Christi nati de Virgine, crucifixi, mortui, qui resurrexit, et ascendit, in cœlum, vide! Et ut omnis tolleretur suspicio præcepit Paulus Dionysio, ut ipse eadem verba proferret. Et in ea forma verborum dixit Dionysius cæco, ut videret, et statim vidit, et Dionysius confessus est se credere. Et cum prædicaret Paulus Athenis, et multos convertisset, venit Corinthum, et ibi invenit « quemdam Judæum nomine Aquilam cum uxore ejus Priscilla (Act. xviii), » quos sæpe commemorat Apostolus, ubi salutavit amicos suos. Isti « nuper venerunt de Italia, Judæis omnibus ex edicto Claudii imperatoris de regno ejus exire compulsis, » eo quod uxorem ejus Agrippinam præ nimia familiaritate, quam habebat cum eis, adeo traxerant ad ritus suos, ut jam judaizaret. « Et hospitatus est Paulus apud Aquilam, et Priscillam, eo quod eandem artem exercerent, » quam et ipse consueverat exercere, de proprio labore manuum sibi victum acquirens, « scilicet artem scenofactoriam. » Faciebant enim tentoria, sive papiliones, quæ necessaria erant indigenis terræ propter immoderatum calorem, vel commeanantibus. Ut dicatur ars scenofactoria a scenos, quod interpretatur *umbra*, vel secundum alios a scenos quod interpretatur *sanis*. Erant enim funicularii. « Et cum venissent Silas, et Timotheus de Macedonia, » ubi dimiserat eos, « prædicabat Paulus instanter verbum Evangelii » coadjutantibus illis. Et vili pendentes Judæis prædicationem, juxta quod præceperat Dominus, excussit pulverem de pedibus in testimonium, dicens illis : « Mundus sum a sanguine vestro, » quia quantum in me fuit, volui

vos revocare ab impietate vestra. Sed quia pertinares estis, transeo ad gentes. Et migrans indetransit ad domum cujusdam gentilis nomine Titi, cujus domus erat conjuncta synagogæ. » Nec est intelligendum hoc de Tito, cui Apostolus Epistolas scripsit, qui ejus fuit discipulus, quem etiam Cretensem episcopum ordinavit. « Et conversus est Crispus archisynagogus cum universa familia sua, » ille scilicet de quo Apostolus ait, scribens ad Corinthios : « Gratias ago Deo, quia neminem ex vobis baptizavi nisi Crispum, et Gaium (I Cor. i). » « Et multi Corinthiorum audientes conversionem ejus, crediderunt, et baptizati sunt. Et apparuit Dominus Paulo per visionem, dicens : Noli timere, sed loquere, et ne taceas ; quia ego tecum sum, et nemo apponet manum, ut noceat tibi, et fuit ibi per annum, et sex menses. »

CAP. XCI. Quod Judæi concitaverunt Gallionem in Paulum.

« Insurrexerunt ergo unanimiter Judæi in Paulum, et traxerunt eum » ad præsentiam Gallionis, qui erat procurator Achaïæ, et regionis in qua erat Corinthus (Act. xviii). Et accusaverunt eum, quod contra legem prædicaret, et locutus est Gallio ad eos : Si argueretis hominem istum de aliquo scelere manifesto, super eum judicarem ; sed quia disceptatio est de lege vestra, non curo judicare. Et videtur gentiles, quod non savellet procurator parti Judæorum, « coram eo apprehenderunt Sosthenem principem synagogæ, et percutiebant eum, et nihil horum erat curæ procuratori. Paulus autem cum adhuc sustinisset in dies multos, » et esset in Cenchris, qui est portus Corinthi, ascendens navem, ut navigio veniret in Syriam tototidem comam, quam nutrierat quia fuerat Nazaræus ex voto. Nazaræi enim ad tempus ex voto comam nutriebant, et completo tempore voti radebant, et in ignem sacrificii ponebant. Quidam codices habent tototonderunt. Unde quidam hoc referunt ad Aquilam et Priscillam. Sed Augustinus et Hieronymus ad Paulum hoc referunt.

CAP. XCII. Quod Paulus disputabat Ephesi contra Judæos.

Et venit Paulus in Syriam ducens secum Aquilam et Priscillam (Act. xviii). « Et cum venisset Ephesum, ingressus synagogam disputavit cum Judæis, et rogantibus illis, ut cum eis amplius remaneret, non consentit, Sed valefaciens fratribus, profectus est ab Epheso » dimittens ibi Aquilam et Priscillam, et ipse perambulavit Galatiam, et Phrygiam confirmando fratres. Et cum essent Ephesi Aquila et Priscilla venit Ephesum quidam Judæus, nomine Apollo, Alexandrinus genere, vir facundus et peritus in Scripturis. Iste baptizatus erat baptismo Joannis, et jam credebat Christum esse Messiam in lege promissum, et recte sentiebat de Patre et Filio, sed nihil adhuc audierat de Spiritu sancto. Et cum viderent Aquila, et Priscilla fiducialiter prædi-

(79) Incidens captum de historia sancti Dionysii

cantem, assumpserunt eum, et diligentius exposuerunt ei unum Deum. Utrum autem baptizaverint eum baptismo Christi, non legitur. Cum autem Apollo vellet redire Corinthum, Aquila, Priscilla, et ceteri fideles, qui erant Ephesi, scripserunt fidelibus, qui erant Corinthi, ut susciperent eum, nec abhorrerent eum tanquam Judæum. Et cum venisset Corinthum, multum contulit fratribus, qui erant Corinthii. Vehementer enim Judæos convincebat, unde multum confirmati sunt fratres.

CAP. XCIII. Quomodo baptizati sunt, qui baptismum Joannis acceperant.

Factum est autem (*Act. xix*), cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus peragratis superioribus partibus, veniret Ephesum, et inveniret quosdam discipulos a Joanne baptizatos, nondum tamen confirmatos, quia post baptismum non acceperant manuum impositionem, et interrogavit eos: Accepistisne Spiritum sanctum credentes? id est manuum impositionem, qua datur Spiritus sanctus. Ad quem illi: Sed nec de Spiritu sancto mentionem audivimus. Ad quos ille: Non sufficit baptismus Joannis. Et statim baptizati sunt in nomine Domini Jesu Christi. Et cum imposuisset eis manus post baptismum, acceperunt Spiritum sanctum, et loquebantur variis linguis. Et quidam eorum prophetabant prædicantes futura. Erant autem omnes fere duodecim, forte undecim, vel decem erant, et est appositum fere ad temperamentum. Et prædicavit Ibi Paulus apostolus cum fiducia per tres menses, disputans et suadens de regno Dei. Et qui prius prohibitus fuerat a Spiritu sancto prædicare in Asia Minori, nunc eodem Spiritu sancto inspirante, prædicabat Ephesi. Ex quo patet, quod admiranda sunt judicia Dei. Cum autem prædicaret Ephesi, quidam obstinati, et incredulitate pertinaces, maledicebant doctrinæ ejus coram multitudine. Descendens autem ab eis segregavit secum discipulos, disputans in schola cujusdam tyranni, id est nobilis, vel forte nomen proprium est illius; a quo conduxerat domum, in qua docebat discipulos suos, tanquam regens scholas, et hoc fecit per biennium. Et in eodem biennio scripsit Epistolam primam ad Corinthios. Et faciebat Deus magnas et multas virtutes per manus ejus, ita ut sanarentur languidi, quibus superponebantur semicinctia. Dicuntur autem semicinctia, vestes tantum ab uno latere pendentes, vel quedam zonæ, vel quoddam genus sudarii, quo Hebræi utuntur, quo laborantium sudor abstergitur.

CAP. XCIV. De potestate nominis Jesu.

Videntes autem quidam exorcistæ (*Act. xix*), quod ad invocationem nominis Jesu Paulus egeret dæmones, excogitaverunt uti eadem forma verborum ad ejectionem dæmonis, quia licet per exorcismos Salomonis dæmones egerent, non tamen, absque labore multo, sed quibusdam herbis et gemmis adhibitis, ut tradit Josephus. Ut ergo facilius egerent dæmones, adjurabant eos in hunc

modum: Adjuro vos per Jesum, quem Paulus prædicat, et sic exibant dæmones ab obsessis. Erant autem septem filii Scevæ principis sacerdotum, qui præcipue adjurabant dæmones in hunc modum. Et dum quadam die adjurarent dæmonem, ut exiret de corpore obsesso, respondit eis dæmon: Jesum novi, et Paulum novi, sed vos qui estis? Et insiciens in eos verberavit eos. Et increbuit fama per universam regionem, et incussus est timor omnibus exorcistis, et magis, ut non auderent amplius in hunc modum dæmones adjurare. Et congregati sunt omnes magi, qui per artem magicam imperabant dæmonibus, et combusserunt libros suos ante pedes Pauli. Postea Paulus proposuit ire Jerosolymam, et inde Romam. Præmisit autem Timotheum et Erastum in Macedoniam ad præparandas collectas, quas erat delaturus in Jerusalem ad usus pauperum qui erant in Jerusalem. Ipse autem ad tempus remansit in Asia Minori.

CAP. XCV. De tumultu excitata per Demetrium.

Et facta est in tempore illo turbatio magna in Epheso (*Act. xix*). Demetrius enim argentarius (qui faciebat ædes et imagines argenteas Dianæ) convocavit operis ejusdem opifices, et locutus est eis in hunc modum: Scitis quia de hujusmodi artificio multum nobis lucrum comparamus. Paulus autem prædicat non esse deos manufactos. Si ergo invaluerit ejus doctrina, nihil amplius lucrabimur, et etiam templum magnæ Dianæ pro nihilo reputabitur, et majestas ejus destructur, quam veneratur universus orbis, et statim ira repleti, clamaverunt unanimiter, discurrentes per civitatem: Magna Diana Ephesiorum! Et rapti Gaio, et Aristarcho sociis Pauli contraxerunt eos in theatrum, spectaculum scilicet in quo rei puniebantur. Et cum Paulus, hoc audito, vellet venire in theatrum, non formidans se morti obijcere, dissuasum est ei a quibusdam amicis suis propter conventum populi. Postquam autem cessavit tumultus (*Act. xx*), vocatis Paulus discipulis exhortatus est eos, et valefaciens eis profectus est in Macedoniam, et inde Athenas. Ubi cum fuisset tribus mensibus, positæ sunt ei insidiæ a Judæis in Syriam navigaturo, scientibus quod deferret collectas. Olim cum esset vacuus viator, non posuerunt illi insidias. Habuit igitur consilium, ut reverteretur in Macedoniam, ut ita vitaret insidias. Quidam enim de sociis ejus profecti sunt recta via. Et præcedentes nos, dicit Lucas, substituerunt nos Troade per circumitum venientes. Nos vero navigavimus post dies azymorum Philippis quæ est prima civitas Macedoniæ, et in quinque diebus venimus Troadem, ubi demorati sumus septem diebus. Una autem Sabbati cum pereninaremus disputabat Paulus cum eis, in crastino profecturus, et protraxit sermonem in mediam noctem, et erant lampades copiosæ in cœnaculo, ubi congregati eramus.

CAP. XCVI. — De mortuo resuscitato a Paulo.

Et cum sederet quidam adolescens super fene-

stram (*Act. xx*), et gravaretur somno, cecidit de tertio cœnaculo deorsum, et sublatus de terra, oblatu est Paulo mortuus, et dicebatur Euticus. Ad quem cum descendisset Paulus, incubuit super eum, et complexus eum, ait: « Nolite turbari; anima enim ipsius in eo est adhuc. » Hoc autem ait, ut tolleret desperationem ab eis. Simili verbo usus est Dominus, dicens: « Puella non est mortua, sed dormit (*Matth. ix*). » Et suscitatus est adolescens, et gustavit cibum, et confortatus est. Sic inter verba prædicationis occurrat occasio curationis, ut ostensione miraculi confirmaretur doctrina Pauli, et ut arctius infingeretur eorum mentibus memoria magistri ab eis discessuri. Nos autem ascendentes, dicit Lucas, navigavimus in Asson, ut ibi exspectaremus Paulum; sic enim disposuerat ipse, per terram interim iter facturus. Et cum redisset ad nos, assumpto eo, venimus Miletum. Proposuerat enim Paulus in transitu navigare Ephesum, moram non facturus. Festinavit enim si possibile esset ut in die Pentecostes esset Jerosolymis. A Mileto autem non navigavit; sed misit Ephesum, et vocavit majores Ecclesiæ. Et vocati venerunt Mileto, et exhortatus est eos dicens se ascendere Jerosolymam. « Ecce, inquit, alligatus Spiritu, id est Spiritu sancto, ad id me coarctante, vado in Jerusalem, quæ ventura ibi mihi sunt ignorans, licet Spiritus sanctus mihi per alios protestetur quia vincula et tribulationes me ibi manent. Aliis enim revelaverat Spiritus sanctus de ipso, quod non ipsi. « Sed nihil, inquit, horum vereor, nec facio animam meam, id est vitam temporalem, pretiosorem quam me, id est quam animam meam, dummodo consummam cursum meum, et ministerium, quod accepi a Domino Jesu, testificari Evangelium gratiæ Dei. Et nunc ecce scio, quia amplius non videbitis faciem meam. » Et post multam exhortationem, positus genibus una cum omnibus illis, oravit. Et procumbentes super collum Pauli, sentes osculabantur eum, dolentes maxime de eo quod dixerat, quoniam faciem ejus non erant amplius visuri, et deduxerunt eum usque ad navem. Et abstracti ab eis transientes multas urbes (*Act. xxi*) et regiones venimus Tyrum, ubi mansimus septem diebus, inventis ibi discipulis quibusdam per spiritum propheticum Paulo prædicentibus, quæ illi eventura erant in Jerusalem, et dissuadentibus ne ascenderet. Postea profecti sumus deducentibus nos omnibus cum uxoribus, et filiis, usque foras civitatem. Et valescentes eis ascendimus navem. Illi autem redierunt in sua. Nos autem ascendimus Ptolemaidem, salutatis fratribus mansimus cum eis una die.

CAP. XCVII. De hoc quod Agabus Paulo prædixit.

Altera autem die venimus Cæsaream (*Act. xxi*), et introivimus domum Philippi diaconi. Huic erant quatuor filia virgines, prophetissæ, prædicentes Paulo quod erat ei eventurum in Jerusalem. Et cum moraremur ibi per aliquot dies, supervenit

A propheta de Judæa, nomine Agabus. Qui cum venisset ad nos, tulit zonam Pauli, et ligans sibi manus et pedes, ait: « Hæc dicit Spiritus sanctus: Virum, cujus est hæc zona, sic alligabunt in Jerusalem Judæi, et tradent in manus gentium. » Hæc audientes, rogabamur nos et qui erant loci illius, ut non ascenderet in Jerusalem. Et respondit: Quid fletis affligentes cor meum? Ego enim non solum alligari, sed etiam mori in Jerusalem paratus sum propter nomen Domini Jesu Christi. Et cum non possemus ei dissuadere, quievimus, quievimus, dicentes: « Domine, fiat voluntas tua. » Postea præparati ascendimus Jerusalem, et nonnulli de discipulis, qui erant in Cæsarea nobiscum, adducentes Jasonem hospitem nostrum. Et cum venissemus Jerusalem, libenter exceperunt nos fratres. Sequenti autem die introivit Paulus nobiscum ad Jacobum, qui erat episcopus Jerosolymorum, de quo dicit Beda super hunc locum, quod triginta annis rexit Ecclesiam Jerosolymitarum, scilicet usque ad septimum annum Neronis, qui secundum Josephum excrebratus est pertica Iullonis. Beda dicit, quia præcipitatus est de templo. Alibi legitur, lapidatus. Et potuit esse, quia præquam præcipitaverunt eum, lapidaverunt eum, quasi vile cadaver. Sed cum Beda dicat mortuum Jacobum septimo anno Neronis, palam est non esse authenticum, quod legitur in epistola Clementis, qui, juxta tenorem illius epistolæ, dicit sibi esse mandatum a Petro, cui successit in apostolatu, ut post ejus mortem, Jacobo episcopo epistolas destinaret, ut ab eo instrueretur. Sed cum Jacobus episcopus mortuus sit septimo anno Neronis, et Petrus vixerit usque ad decimum quartum, constat hoc nihil esse.

CAP. XCVIII. De hoc quod obtulit de consilio, secundum legem.

Cum autem intrasset Paulus ad Jacobum, collecti sunt seniores (*Act. xxi*). Quibus salutatis narrabat per singula quæ et quanta facerat Deus in gentibus per ejus ministerium. Qui cum audissent, magnificabant Deum, et dixerunt Paulo: « Vides, frater, quot millia sunt in Judæis, qui crediderunt. Omnes tamen adhuc sunt æmulatores legis, volentes pariter cum fide suscepta observare legalia, et audierunt de te, quod prædices abolitiones legis, et odibilis factus es, quasi destructor legis Moysi. Convenit ergo multitudo, audiens te supervenisse. Unde consulimus tibi, ut sanctilices te secundum legem, cum quatuor qui habent votum super se, ut sic appareat falsa opinio, quæ increbuit de te. Et statuerunt de ejus consensu, ut Judæis ad fidem conversis non prohiberetur observatio legalium, dumtaxat ne ponerent spem in eis. Et distinguit quatuor synodos in primitiva Ecclesia Jerosolymis celebratas. Primam de substitutione Matthiæ loco Judæ. Secundam de electione septem diaconorum. Tertiam de legalibus, qua statutum est, conversis ad fidem ex gentibus, non esse imponendum onus, quando ascenderunt Paulus et Barnabas de Antio

chia in Jerusalem. Quartam de qua hic agitur, qua A statutum est non prohiberi Judæos a legalibus observantiis, dummodo non ponerent spem in eis.

CAP. XCIX. Quod ligatus est Paulus a præside ad clamorem Judæorum.

Postera die purificatus Paulus cum quatuor viris (Act. xxi), intravit templum cum eis, et obtulit oblationem suam, sicut alii. Consummatis autem septem diebus, Judæi, qui venerant de Asia persequentes Paulum, cum vidissent eum in templo, qui viderant Trophimum Ephesium deambulante cum eo per civitatem, putaverunt quod introduxisset eum in templum, hominem scilicet gentilem, et concitaverunt omnem populum contra eum, et iniecerunt manus in eum, dicentes: « Viri Israëlitarum, adjuvate. Hic enim est homo, qui contra populum, et legem, et locum istum prædicat ubique terrarum, et insuper gentiles induxit in templum, et contaminaverunt locum sanctum. » Commota est ergo universa civitas, et facta est dissensio populi. Et apprehendentes Paulum, traxerunt extra templum, et clauserunt januas, ne fugeret in templum, et quærentibus eum occidere, nuntiatum est tribuno cohortis, scilicet Claudio Lisizæ, qui missus fuerat a Felice præside. Et cum assumptis militibus et centurionibus occurrisset, videntes eum desierunt percutere Paulum. Et apprehendit Paulum, et iussit eum ligari catenis duabus, donec de causa ejus cognovisset. Et cum non posset audire præ tumultu, iussit eum duci in castra, scilicet in turrim regiam. C Et cum venisset ad gradum, forte ad gradum templi, vel ad gradum domus propriæ, portabatur Paulus a militibus propter impetum populi, sequebatur enim omnis populus clamans: « Tolle eum, » ad mortem scilicet. Et cum induceretur Paulus in castra, ait tribuno: « Licet mihi loqui aliquid ad te. Ad quem tribunus: Nosti Græcam linguam? Ait: Novi. » Locutus est enim tribunus Græce, ne Judæi intelligerent. Nunquid tu es Ægyptius ille, qui ante hos dies tumultum concitavit, et inde eduxit secum in desertum quatuor millia virorum sicariorum? Josephus dicit quod cum pluribus millibus, et potuit primo venire cum paucioribus, postea habere plura.

CAP. C. De Ægyptio, qui populum seduxerat.

Ægyptius iste per artem magicam sibi compararat nomen prophetæ, et congregatis triginta millibus Judæorum, eduxit eos per desertum, usque ad montem Oliveti, volens irruere in Jerusalem, ut eam caperet. Sed occurrens ei Felix præses cum multis millibus armatorum, fugavit eum cum paucis, et alios occidit. Respondens Paulus tribuno ait: « Homo sum Judæus, non Ægyptius, a Tarso Ciliciæ, non ignotæ civitatis municeps (Act. xxi). » Non est natus tamen in Tarso, sed in oppido Galilææ nomine Giscallo. Quo capto a Romanis, translatus est Tarsum cum parentibus, et ibi educatus, unde ab educatione se dicit Tarsensem, licet in Giscallo fuerit natus, Christus Nazareus di-

citur, licet in Bethlehem sit natus. Non est educatus in Tarso; sed in municipiis adjacentibus civitati, unde non vocat se civem, sed municipem, a municipio et territorio civitatis, in quo nutritus est. Dicuntur autem municipia, vicina rura civitatis, quæ munera debita, vel tributa solvunt civitati.

CAP. CI. Quod cognitus a populo permissus est loqui præsidi.

In sequentibus autem magis declaratur, quare æ dixerit Paulus civem Romanum, et est summa, quia pater suus per obsequiorum diligentiam sibi comparaverat gratiam Romanorum, et donatus est ab eis Romana libertate, ut putaretur civis Romanus ipse, et hæredes sui, et sic jure hæreditario habebat Paulus consortium Romanæ civilitatis. « Rogo ergo te, permitte me loqui ad populum. » Et permissus cœpit loqui Hebraice. Quod audientes magis præstiterunt ei silentium. « Viri fratres (Act. xxi), ego sum homo Hebræus natus in Tarso Ciliciæ, nutritus in hac civitate secus pedes Gamalielis, et ab eo eruditus, et sui æmulator legis, sicut et vos, et persecutus sum Christianos. Cujus rei testis est mihi princeps sacerdotum, a quo accepi litteras in Damascum, ut si quos ibi invenirem Christianos, victos perducerem in Jerusalem. » Postea persecutus est quomodo percussit eum Dominus cæcitate in via, quomodo conversus, et baptizatus ab Anania, quomodo post multum circumitus de Damasco rediit in Jerusalem. Et dum oraret in templo factus est in extasi, et vidit, et audivit Christum dicentem sibi: « Festina, et exi velociter de Jerusalem, quia non recipient testimonium tuum de me. » Ad quem ipse respondit: « Domine, ipsi sciunt, quia persequeris sectatores nominis Christiani, et interfici lapidationi Stephani, custodiens vestimenta lapidantium. » Quasi dicat: Debet eis sufficere hoc exemplum conversationis meæ. Et Dominus ad eum: « Vade, quoniam ad nationes mittam te longe. » Quasi diceret: Nec propter hoc credent tibi Judæi, ideo mittam te ad gentes, quæ tam loco quam animo a Judæis sunt longe.

CAP. CII. Quod Paulus civem Romanum se fecit.

Cumque usque ad hoc verbum in silentio audissent eum Judæi, audito (Act. xxii) quod destinatus esset gentibus, unanimitè vociferati sunt, projecientes vestimenta sua; et pulverem jactantes in aera præ magnitudine tristitiæ, quasi furem exprimentes, dicentes tribuno: « Tolle de terra hominem hujusmodi: non est enim fas eum audire. » Et iussit eum tribunus adduci in castra, in turrim scilicet illam, quæ dicebatur Antonia, et Agrippina, et cædi flagellis, et torqueri ita, ut non occiderent eum, tormentis ejus satiati. Et cum astrinxissent eum loris, dixit Paulus astanti Centurioni: « Licet vobis flagellare hominem Romanum indemnatum? » Id est de nullo reatu ordine judiciario convictum. « Quo audito, accessit Centurio ad tribunal dicens: Quid acturus es? Hic homo civis Romanus

est. » Et accedens tribunus ad Paulum, quæsit ab eo, an Romanus esset. Et confessus est. Et ait tribunus : Ego multa summa pecuniæ hanc civilitatem emi. Ego, inquit Paulus, in ea natus sum; quia pater suus, ut prætaxatum est, antequam gigneret eum, comparata sibi gratia Romanorum, civilitate Romanorum donatus est ab eis in se et in hæredibus suis. Et statim discesserunt inde, qui erant eum torturi, quia timuit tribunus, audito quod esset civis Romanus.

CAP. CIII. De schimate orto inter Judæos ex industria Pauli.

Postera autem die volens scire diligentius causam accusationis Pauli (Act. xxii), solvit eum, et jussit convenire sacerdotes ad concilium. Et producens Paulum, statuit eum inter eos. Et cepit Paulus palam loqui consilio (Act. xxiii) : « Viri fratres, inquit, ego omni conscientia bona conversatus sum apud Deum, usque in hodiernum diem. » Et statim princeps sacerdotum Ananias præcepit astantibus, ut pereirent os ejus, quasi impudenter gloriantis. Ad quem Paulus : « Percutit te Deus, paries dealbate. » Quasi dicat : Vindicabit in te Deus, o hypocrita, quia cum sedes super cathedram Moysi, quasi secundum legem videris judicare, et judicas contra legem, quia cum me reposes blasphemum, non me judicas legis ordine, quæ præcipit blasphemum extra castra educi, et eductum ab omni populo lapidari. Vel forte prophetavit Paulus de abolitione sacerdotii Judæorum, dicens : « Percutiet te Deus, » quasi dicat : Destrnet te Deus, et sacerdotium tuum, sacerdotium scilicet Judæorum. Tunc qui astantibus dixerunt : « Summus sacerdotem Dei maledicis? tunc Paulus ait : Nesciebam, fratres, principem esse sacerdotum; revera si hoc scirem, reus essem. Scriptum est enim : « Principe non populi tui non maledices (Exod. xxii). » Vel quasi mystice ait se nescire, id est sacerdotium Judæorum reprobatum esse, quia licet novit hunc non esse vere principem sacerdotum, tamen temperate respondet, instruens alios, ut modestius se haberent erga prælatos suos. Tunc timens Paulus impetum Judæorum, excogitavit, quomodo moveret schisma inter eos. Et cum præsentibus essent Pharisei et Sadducæi, coram omnibus professus est se esse de secta Phariseorum (Philipp. iii), ut ita conciliaret sibi animos eorum, et eorum beneficio evaderet manus aliorum. Et cum professus esset, facta est dissensio magna inter Phariseos et Sadducæos.

CAP. CIV. Quod Dominus confortavit Paulum.

« Et exsurgentes quidam Phariseorum, pugnant pro Paulo contra Sadducæos, dicentes : Nihil mali invenimus in homine isto. Quid si spiritus locutus est ei, vel Angelus? » (Act. xxiii.) Hoc autem contra Sadducæos dicebant, negantes angelum esse, vel spiritum, vel animam. Et cum facta esset tanta dissensio, timens tribunus ne discerneretur Paulus a Sadducæis, scilicet volentibus eum rapere, jussit milites descendere et rapere eum de

A medio eorum, ac deducere in castra, et sic factum est. Sequenti autem nocte apparuit Dominus Paulo, dicens : « Constans esto, sicut enim testificatus es de me in Jerusalem, sic oportet te et Romæ testificari. »

CAP. CV. Quo modo conjuratum est in mortem Pauli.

Facto autem die, collegerunt se quidam ex Judæis (Act. xxiii), et devoverunt se maledictioni, si comederent, vel biberent, donec occiderent Paulum, pro quo in Græco habetur, anathematizaverunt. Et erant plus quam quadraginta viri, qui hanc conjurationem fecerant, et accesserunt ad principes sacerdotum et seniores, dicentes : Devotione devovimus nos, nihil gustaturos, donec occidamus Paulum. Persuadete ergo tribuno, ut adhuc perducatur eum in medium ad vos, tanquam aliquid sitis certius cognituri de eo. Nos vero parati erimus interficere eum. Forte hoc audiens nepos Pauli, filius sororis ejus, intravit in castra, et nuntiavit hoc Paulo. Et advocans Paulus unum de centurionibus ait : « Adolescentem hunc producat ad tribunal, habet enim aliquid indicare ei. » Et cum venisset adolescens ad tribunal, exposuit delos, et insidias Judæorum contra Paulum. Tunc dimittens adolescentem tribunus præcepit ei ne alicui hoc revelaret. Et convocatis duobus centurionibus ait illis : Parate milites ducentos, ut eant usque Cæsaream pedestres, et equites septuaginta, scilicet qui non eant pedestres, et lanceatos ducentos a tertia hora noctis, et parate jumenta decem Paulo et comitibus suis, et perducite eum sanum et incolumem ad Felicem præsidem.

CAP. CVI. Quod ante præsidem contra Tertullum oratorem contendit.

Scriptis quoque tribunus præsidi epistolam in hunc modum (Act. xxiii). « CLAUDIUS Lysias optimo præsidi, FELICI salutem. » Nec servavit quod in epistolis nostris servamus. Non enim excellentioris personæ præmisit nomen, imo nomen suum, qui erat inferior persona præside. Postea exposuit in epistola causam accusationis Pauli, et modum, et ordinem actionis. Cumque venissent Cæsaream nuntii cum Paulo, tradita epistola præsidi statuerunt Paulum ante eum, et epistola perlecta, cognito quod esset de Cilicia, ait præses : « Audiam te cum accusatores tui venerint, et jussit eum custodiri in prætorio Herodis. » Post quinque autem dies descendit princeps sacerdotum (Act. xxiv) Ananias, cum senioribus et cum oratore quodam Tertullo, qui esset advocatus eorum. Et peroravit Tertullus ante Felicem, et in multis accusavit Paulum. Postea annuente præside, respondit Paulus ostendens quia nihil dignum morte commiserat, et quod persequerentur eum Judæi pro veritate, scilicet quod prædicabat resurrectionem. Et audito quod esset controversia de lege eorum, parvipendens Felix ait : Audiam vos cum tribunus Lysias descenderit, et jussit Paulum esse in libera custodia, ut libere

posset ingredi, et egredi, et deambulare, et non prohiberetur quisquam de suis ei ministrare. Post aliquot vero dies, venit Felix cum uxore sua Drusilla, et vocavit Paulum. Ista Drusilla Judæa erat pulcherrima, quam olim concupierat Lázitus, rex Amazonum. Et cum vellet eam ducere, negavit dicens, quia nullo modo nuberet incircumciso. Postea ille circumcidit se, et duxit eam.

CAP. CVII. *Quod Felix voluit pecuniam extorquere a Paulo*

Cum autem missus esset Felix a Claudio præses Judææ, sollicitabat eam per Judæos, ut nuberet ei. Et tandem inducta est ab hoc exemplo cognatæ suæ Beronice, quæ olim dimisso viro suo nupserat ditiori, scilicet Agrippæ regi, filio Herodis Agrippæ, qui habebat terram ultra Jordanem. Dimisso igitur prior viro, scilicet Lázito rege Amazonum, nupsit Drusilla Felici; hæc Drusilla, quia Judæa erat, libenter audiebat Paulum de fide, quæ est in Jesum Christum. Et cum disputaret Paulus de justitia, et castitate, et de judicio futuro, tremefactus est præses audiens se judicandum. Et ait Paulo: « Vade, tempore opportuno accersiam te (Act. xxiv). » Hoc autem dicebat, sperans se aliquid ab eo accepturum. Putabat enim Paulum habere pecuniam, unde frequentius eum accersiens, loquebatur cum eo. Biennio autem completo successit Festus Felici missus a Nerone. Si autem intelligatur biennio a præsidatu Felicis, non poterit stare, cum a longe retro constitutus præses a Claudio. Festus autem missus est a Nerone qui successit Claudio. Si autem intelligatur biennio ab accusatione Pauli, nec sic poterit stare. Non enim adhuc fluxerant duo anni, ex quo venerat in Hierusalem. Intelligendum est ergo biennio ab accusatione Felicis, ex quo scilicet accusatus est a Judæis.

CAP. CVIII. *De seditione inter Judæos et gentiles.*

Orta est enim dissensio inter Judæos et gentiles in Cæsarea de honore civitatis; Judæi enim præferrebant se gentilibus, quia Herodes Ascalonita, qui circumcisionem accepit, fuerat conditor civitatis, et appellaverat eam Cæsaream in honorem Cæsaris. Gentiles se præferbant Judæis, dicentes quod a gentilibus facta est primaria ædificatio civitatis, quæ antequam reedificaretur ab Herode dicta est Pyrgo Stratonis. Felix autem primo fovit partem Judæorum, donec exhaustis marsupia eorum, postea fovit partem gentilium in tantum quod militibus gentilium dedit licentiam intrandi domos Judæorum, et diripiendi bona eorum. Unde accusatus est a Judæis ad Neronem, et Liennio ab accusatione amotus est a præsidatu, et substitutus est ei Festus. Volens autem in sine præsidatus sui placere Judæis, reliquit Paulum vincetum (Act. xxiv). Festus autem cum venisset in provinciam (Act. xxv), post triduum ascendit Hierosolimam a Cæsarea, et rogaverunt eum principes sacerdotum, et primi Judæorum, ut juberet adduci Paulum in Hierusalem, parantes ei insidias, ut occiderent eum in via. Festus autem respondit se in Cæsaream ma-

turius descensurum, et eorum accusationem, si pariter descenderent, ibidem auditurum.

CAP. CIX. *De appellatione Pauli.*

Demoratus autem Festus in Hierusalem paucis diebus, descendit in Cæsaream (Act. xxv), et sedit pro tribunali, et productus est Paulus in medium, et accusatus est in multis ab his, qui descenderant de Hierusalem, sed non poterat probare, quæ obiciebantur ei; Paulo in omnibus rationem reddente. Festus autem volens placere Judæis, ait Paulo: « Vis ascendere in Hierusalem, et de his judicari apud me? Ad quem Paulus: « Ad tribunal Cæsaris isto, ibi oportet me judicari. » Erat autem sedes in Cæsarea, juxta quam stabat Paulus, quam paraverat Herodes Cæsari, ut in ea sederet, si quando veniret in Cæsaream, vel quos mitteret judices. Et excusabat se Paulus dicens: « Judæis non nocui, sicut nosti. Si quid dignum morte commisi, volo mori; si vero nihil commisi, nemo est qui audeat me tradere illis, quia Cæsarem appello. Tunc Festus cum consilio respondens, ait: Ad Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis. »

CAP. CX. *De hoc quod Agrippa rogabat Festum.*

Et cum dies aliquot transacti essent (Act. xxv), descendit Agrippa in Cæsaream cum uxore sua Beronice. Josephus dicit de Beronice: Non est intelligendum, quod fuerit uxor ejus, sed quasi uxor. Erat enim soror ejus, id est cognata secundum idioma Hebræum, et tenerrime eam diligebat, et imponebatur ei quod abutebatur ea. Descendit autem rex Agrippa in Cæsaream, audito quod ibi esset Festus, ut accusaret Judæos apud eum. Iste namque Agrippa infestus erat Judæis, quia cum accepisset potestatem a Romano imperatore constituendi summum sacerdotem in Hierusalem, constituebat eos sacerdotes qui non erant Aaronitæ. Fecerat enim in palatio suo fenestram eminentem, unde poterat videre quæcunque fiebant in templo sacrificia. Quod moleste sustinentes Judæi, fecerant appositum murum fenestræ, eminentiorem fenestra. Venerat ergo specialiter Agrippa rogaturus Festum, ut murum illum obrueret. Causam tamen descensus Agrippæ in Cæsaream, non habes in historia Actuum, sed Josephus supplet.

CAP. CXI. *Quomodo peroravit Paulus coram Festo et Agrippa.*

Cumque descendisset Agrippa, honorifice receptus est a Festo, et cum per dies plures moram fecisset cum eo, consuluit eum, quid faceret de Paulo, et exposita ei accusatione Judæorum contra Paulum respondit Agrippa se velle videre Paulum (Act. xxv). Altera die venerunt Agrippa et Beronice cum multa ambitione, id est cum multa turba eos ambiente, vel cum multa ambitione, id est cum multiplici apparatu vel cum multa ambitione, id est cum multo desiderio audiendi Paulum. Et cum introissent auditorium cum tribunis, et viris principalibus civitatis, jubente Festo, adductus est Paulus, et dixit Festus. Agrippa rex, et vos omnes, qui adestis simul, vi-

de te hunc, super quo universa multitudo Judæorum interpellavit me Hierosolymis, dicentes eum dignum morte. Ego autem nihil in eo comperi dignum morte. Ideo cum appellaverit ad Augustum, eum Romam mittere decrevi. Sed irrationabile mihi videtur mittere aliquem vincum, et causam ejus non significare. Ideo consulo te super hoc, rex Agrippa; quia non habeo quid certum scribam de eo. « Tunc Agrippa ad Paulum: « Permittitur tibi loqui pro te. » Tunc Paulus extensa manu more concionantium, vel ad faciendum silentium, cœpit de omnibus reddere rationem, super quibus accusabatur a Judæis. Deatum, inquit, me reputo, rex Agrippa, quia in audientia tua sum responsurus, cum peritus sis in lege Moysi, et noveris consuetudines Judæorum. » Propter quod obsecro, ut patienter me audias. » Et persecutus est modum conversionis suæ, et super quo accusaretur a Judæis. Et post multos sermones Pauli, respondit Festus magna voce: Insanis, Paule: multæ litteræ te faciunt insanire. Non insanio, inquit Paulus, optime Feste, sed sobrietatis et veritatis verba loquor. Scit enim rex Agrippa, in cujus præsentia loquor. Nihil enim horum eum latere arbitror. Nec enim quidquam horum in angulo factum est. Credis, Agrippa, prophetis? Scio, quia credis. Ad quem Agrippa: In modico suades me fieri Christianum. Ad quem Paulus: Opto apud Deum, non tantum te, sed et omnes, qui audiunt hodie, fieri tales qualis ego sum, exceptis vinculis meis. « Nolo enim vinculos esse. »

CAP. CXII. *Quod Paulus missus est Romam.*

Tunc surrexit rex, et præses, et Berenice (Act. xxvi), et qui assidebant eis. Et cum recessissent, loquebantur adinvicem, dicentes: Nihil dignum morte aut vinculis fecit homo iste. Et ait Agrippa ad Festum: « Dimitti poterat homo iste, si non appellasset ad Cæsarem. » Et decrevit Agrippa, quia appellaverat, mittendum esse ad Cæsarem. Et traditus est Paulus Julio centurioni cohortis Augustæ (Act. xxvii), militum scilicet, qui missi fuerant ab Augusto, et pariter miserunt Romam nuntios Judæi contra Agrippam, adversus quem multas habebant querelas, quia, ut supra prætaxavimus, constituerat Ismaelem summum sacerdotem, cum non esset de genere Aaron. Et hic ponit Josephus catalogum sacerdotum, qui fuerant ab institutione sacerdotii, usque ad terminum ejusdem, sub distinctione trium temporum, ab Aaron usque ad tempus David, et fuerant singuli 13, unus post alium in 612 annis, et succedebant filii patribus, primogenitus filius Aaron, scilicet Eleazar, successit ei in summum sacerdotem, filius Eleazari successit ei, et ita in posterum. Nam de Ithamar non erant summi sacerdotes, sed minores, nisi pauci circa tempora David. Nam in Heli sacerdotium translatum est ad filios Ithamar. Abiathar quoque erat de Ithamar, quem deposuit Salomon, et ejus loco statuit Sadoch, qui erat de Eleazar.

A CAP. CXIII. *Quod incidenter narrat de sacerdotibus Judæorum.*

David autem volens ampliare cultum Dei, vicarius, quod non sufficeret unus summus sacerdos ad ministrationem, quia si infirmaretur, non erat interim qui incensum poneret, quod necesse erat singulis diebus offerri, instituit viginti quatuor summos sacerdotes, quorum sexdecim erant de genere Eleazar, octo de genere Ithamar. Unus tamen illorum ex viginti quatuor, summus erat, qui dicebatur princeps sacerdotum. Administrabant autem per septimanas, quæ jure hæreditario devolutæ sunt ad posteros eorum. Et unusquisque viginti quatuor summorum sacerdotum cum administrabat, secum habebat viginti quatuor minores sacerdotes, et totidem Levitas, et totidem janitores duplicato numero Nathinæorum. Fuerunt autem octodecim principes sacerdotum a tempore David usque ad transmigrationem Babylonis in quadringentis et sexaginta sex annis. A transmigatione autem cessavit sacerdotium, usque ad reditum de captivitate sub Zorobabel et Jesu magno sacerdote. Et inde, usque ad tempora Machabæorum fuit tempus sacerdotum. Tempus autem Machabæorum non deputatur sacerdotio, quia idem erant duces et sacerdotes, et sic usque ad Herodem, qui fecit occidi quotquot invenerat de genere sacerdotum, ne iterum ad eos devolveretur regnum. Et vendebat summum sacerdotium quandoque uni, quandoque pluribus similiter. Et fuerunt omnino usque ad eversionem Hierusalem viginti novem summi sacerdotes. A tempore autem Herodis, usque ad eversionem Hierusalem non posuit Josephus summam annorum, sed constat fuisse centum quinque, cum Herodes ante nativitatem Domini triginta annis regnavit, et Dominus triginta tribus annis vixit, et a morte Domini usque ad eversionem Hierusalem quadraginta duo anni fluxerunt. Sed de his hactenus.

CAP. CXIV. *De peste in mari, quam prædixerat Paulus.*

Traditus est Paulus Julio centurioni (Act. xxvii), ut prætaxatum est. Et dedit Dominus gratiam Paulo in oculis ejus, ut humane tractaret eum, nec prohiberet amicos ejus in civitatibus, per quas transibat, ei ministrare. Prosequitur ergo Lucas de progressu itineris. Ascendentes, inquit, navem Adrumetinam, incepimus navigare circa Asiæ loca. Quidam syllabando, volunt distinguere, ad Rumentinam, ut dicatur secundum eos, navis ad Rumentinam, scilicet Romam, tendens, sed melius a nomine civitatis dicitur Adrumetina. Adrumetis enim est civitas Africæ. Postea enumerat Lucas civitates per quas transibant, quas non est necesse enumerare, nisi in quibus aliqua gesta sunt non præterminanda. Inter cætera venerant Listram, ubi habuit Paulus plures amicos, qui ministraverunt ei. Ibi inveniens centurio navem Alexandriam navigantem in Italiam, transposuit ipsam in eam, ut dicit Lucas, de navi scilicet quam prius ascende-

ramus, nos transtulit in illam. Et cum multis diebus navigavimus lente, vento scilicet ire liberius prohibente, tandem adnavigavimus Cretæ, et inde vix devenimus in locum qui dicitur Boni portus, et ibi multo tempore fuimus, non ausi ingredi mare, cum non esset apta navigatio, eo quod jejuniū præterisset, id est fames magna in navigio, ad navigandum reddens nautas infirmiores. Vel de jejuniō septimi mensis intelligi potest, quod est inter diem Propitiationis, et Scænopægiæ, scilicet inter x diem Septembris et xv, et sic probat non esse tutam navigationem, quia jam erat septimus mensis, qui inferius est hieme secundum Hebræos, qui Aprilem primum computant. In hieme autem non est tutum navigare. Vel potest intelligi de jejuniō instituto in memoriam mortis Godoliæ, quod fit in fine Septembris. Vel de jejuniō decimi mensis, quod scilicet fiebat in Januario, quod constituerunt auditis rumoribus de constructione templi in Babylone. Cum autem molestum esset centurioni, et aliis, quod non possent navigare, consolabatur eos Paulus, dicens : « Viri, video, » forte ex signis tempestatis, vel in spiritu prophetico, quia non sine « multo damno, non solum oneris et navis, sed etiam animarum vestrarum, potestis navigare. » Centurio autem magis creditur nauclero, sive naviculario, quam Paulo, scilicet domino navis. Nauclerus enim dicitur, in cujus sortem cedit dominium navis. Cleros enim *sors* dicitur. Hoc autem complit centurionem, magis credere nauclero, quam Paulo, quia portus, in quo erant non erat idoneus ad hiemandum, et ideo consulebant omnes inde navigare, si quo modo possent ad alium portum pervenire, qui magis esset idoneus ad hiemandum. Et contra consilium Pauli, aspirante austro, ad portum propositum anhelantes, intraverunt mare. Et cum aliquantulum processissent, insurgens ventus typhonicus, irruit contra navem, qui dicebatur euro-aquilo. Dicitur autem ventus typhonicus, quasi inflans mare, et faciens intumescere. Typhos enim interpretatur *inflatio*. Et cum arrepta esset navis, et non posset conari contra ventum, cessante remigio, ferehamur in incertum, decurrentes ad insulam quamdam, quæ dicitur Cauda, et vix potuimus obtinere scapham de navi in mare depositam in adjutorium navis, quia impetu fluctuum fere rupta est. Scapha dicitur levis navicula, de una tantum arbore concavata. Vel dicitur modica navis viminea, crudo corio tecta cujusmodi utuntur piratæ. Et dicitur a scaphon, quod interpretatur *speculum*, quia hujusmodi navibus utuntur piratæ ad speculandum et explorandum, et deferuntur hujusmodi naviculæ in navibus et imminente naufragio deponuntur in mare ad subveniendum navi, quia his navis accingitur, et in procinctu tempestatis armatur. Cum autem sic tempestate valida jactarentur, sequenti die fecerunt jactum, id est ejectionem utensilium de navi.

A CAP. CXV. *Quod constitutos in periculo Paulus confortavit.*

Et cum neque sol in die, neque in nocte luna, et sidera apparerent, ablata erat omnis spes salutis (Act. xxvii). Et cum fecissent diurnum jejuniū, forte voluntarium, pro amovenda tempestate, vel necessarium, quia forte ardebatur penuria victualium, omnibus projectis in aquam, stans Paulus in medio eorum, dixit : « Sanum erat consilium acquiescere mihi, et lucrifacere injuriam hanc, et jacturam. Nunc tamen suadeo vobis bono animo esse. Certi estote quia nemo periclitabitur ex vobis, nec patiemini jacturam, nisi navis. Astitit enim mihi hac nocte angelus Dei, cui servio dicens : Ne timeas, Paule, Cæsari oportet te assistere. Et ecce, » donavit tibi Deus omnes, qui navigant tecum, » id est merito tuo conservabit, ut nemo ex eis periclitetur. « Propter quod, inquit, bono animo estote. Credo enim Deo meo, quia sic erit quemadmodum dictum est mihi, et in insulam quamdam oportet nos venire. » Ideo autem de hoc prædicit eis veritatem, ut videntes hoc impletum, certius sperent salutem. « Sed postquam xiv, die nox supervenit, circa mediam noctem suspicabantur nautæ, apparere sibi aliquam regionem, et submittentes pondus plumbi, quo maris profunditas exploratur, invenerunt passus viginti. Et pusillum inde separati, invenerunt passus quindecim, et timentes ne in aspera loca inciderent, de puppi mittentes anchoras quatuor optabant diem fieri. »

C CAP. CXVI. *De constantia Pauli*

Et cum vellent nautæ aufugere demittentes scapham in mare (Act. xxvii), videns hoc Paulus in spiritu, ait centurioni, et militibus : « Nisi in navi manserint homines isti, non potestis salvi fieri. » Et statim milites absiderunt funes scaphæ, et abiit per mare. Cum autem illucesceret dies, rogabat Paulus omnes, ut sumerent cibum, ut fortiores essent ad laborem sustinendum. Quartadecima, inquit, dies est hodie, ex quo expectavimus serenitatem aeris, et permanetis jejuni, nihil accipientes. Forte die illa nihil comederant, vel forte dies plures sine cibo transierant. Confortamini, inquit, et cibum sumite; quia nec etiam capillus de capite vestro peribit. Et hoc dicto sumebat panem in conspectu omnium, cum gratiarum actione; juxta morem solitum, et cum fregisset cepit manducare. Alii quoque animæquiores facti, sumpserunt cibum, et erant animæ in navi ducentæ septuaginta sex.

CAP. CXVII. *Prosecutio historiæ.*

Tunc confortati cibo, alleviabant navem, jactantes triticum in mare (Act. xxvii). Cum autem dies factus esset, non agnoscebant terram. Sinum autem quemdam considerabant habentem litus; in quem cogitabant, si possent, ejicere navem. Et cum anchoras sustulissent, committebant se mari sine conatu remigii. Et levato artemone, juxta quod ventus eos ducebat, tendebant ad litus. Artemo dicitur modicum velum directioni navis potius accom-

modatum, quam celeritati. Et cum incidissent in A locum bithalassum, impeerunt navem. Bithalassus proprie, lingua terræ dicitur in mare profensa, mari hinc et inde circumdata. Et dicitur bithalassum, quasi *mare bifidum*, terræ interjectu divisum. Et cum navis offendisset in bithalassum, prora manebat immobilis. Puppis vero fragebatur maris impetu supervenientis. Et consulebant milites omnes victos occidi, ne forte natando aufugerent.

CAP. CXVII. *De verbo Pauli ad centurionem.*

Centurio vero (Act. xxvii), volens servare Paulum, prohibuit hoc fieri, et permisit quotquot, et quocunque modo possent evadere, et juxta quod prædixerat Paulus, evaserunt omnes, egressi in insulam, quæ vocabatur Mitilene. Et cum egressi essent, barbari habitatores insulæ officia humanitatis diligenter exhibuerunt eis. Accensa enim pyra respiciebant eos. Et dum Paulus colligeret sarmenta (Act. xxviii), et congereret in pyram, vipera, inter sarmenta latens, adhæsit manui ejus. Cum autem viderent barbari viperam in manu ejus pendentem, ad invicem dicebant: « Utique homicida est homo iste, nam cum de naufragio evaserit, ultio divina eum amplius vivere non permittit. » Executiens autem Paulus viperam in ignem, nihil mali passus est. At illi exspectabant, ut intumesceret manus ejus, quia tumor solet sequi post venenum. Et cum diu exspectassent et nullam in manu ejus deprehenderent læsionem, convertentes faciem suam ad se invicem dicebant: Homo iste Deus est.

CAP. CXIX. *Quod sanavit principis patrem, et alios.*

Contigit autem patrem Publii principis insulæ febribus et dysenteria laborare (Act. xxviii), id est fluxu ventris. Ad quem cum Paulus introisset, et orando imposuisset ei manus, sanavit eum. Quo facto, omnes, qui erant in insula infirmi, accedebant ad eum, et sanabantur. Post menses autem invenerunt navem Alexandrinam, quæ in insulâ Mitilene hiemaverat, cui nomen erat castrum insigne, cui scilicet insulæ, quia adhuc ibi apparebant quorundam castrorum vestigia, quæ antiquitas ibi fuerant ædificata, vel cui navi, quia in modum castrorum, erant insignia velis intexta. Alia translatio habet cui erat insigne Castorum, qui gemini sunt Castores, scilicet Castor et Pollux, quos gentiles præcipue in periculo maris invocant, et ideo in littore maris eis templum fecerant. Hoc autem ex alia translatione evidentius est, ubi habetur, cui erat insigne filiorum Jovis. Fabulantur enim gentiles Castorem et Pollucem fuisse filios Jovis. Cum autem ascenderent navem multis honoribus, honoraverunt nos, et posuerunt necessaria in navi. Et cum venissent Syracusam, manserunt ibi triduo, et inde venerunt Rhegium, et inde post unum diem, flante austro venerunt Puteolos, pro quo alii libri habent Puteolosum. Et est nomen insulæ, ubi invenerunt fratres, et rogati ab eis manserunt ibi septem diebus. Cum autem audissent adventum eorum fratres qui erant Romæ, occurrerunt eis, usque ad

forum Appii, id est ab Appio in littore maris constitutum, et de nocte applicantes ibi, invenerunt victualia venalia, ubi constituerant tres tabernas, tres scilicet domos in littore, in quibus exponeretur cibi venales.

CAP. CXX. *Quod receptus est a fratribus Christianis.*

Et cum vidisset Paulus fratres ad se venientes (Act. xxviii), gratias agens Deo, accepit fiduciam, minus scilicet timuit. Et quia ante adventum Pauli jam Romæ erant Christiani, patet ex hoc loco Petrum et Paulum non primo prædicasse Romanis. Quod si quandoque legatur de constitutione, vel confirmatione fidei intelligendum est, non de primaria instructione. Cum autem venissent Romam, B nondum erat Nero confirmatus in regno, nec invaluerat nequitia ejus. Et audiens controversiam esse de lege Judæorum et Christianorum, vilipendit. Et permissus est Paulus libere ire per civitatem, cum uno tantum milite eum custodiente; timuit autem ne forte Judæi, qui persecuti eum erant in Judæa, misissent litteras ad Judæos, qui erant Romæ, ut in dolo eum occiderent. Ideoque post tertium diem convocavit primos Judæorum. Et cum convenissent, dicebat eis: Ego, fratres, non veni gentem meam accusare; sed coactus sum appellare ad Cæsarem, quia injuste traditus sum a Judæis in manus Romanorum. Propterea volo vos, fratres, scire quia nulla est causa mortis meæ, nisi quia prædico resurrectionem mortuorum. At illi dixerunt ad eum: Neque litteras accepimus a te de Judæa, nec adveniens aliquis fratrum locutus est de te malum. Volumus autem a te audire, quæ sentis de secta Christianorum, cui adhæres; audivimus enim, quod ei ubique contradicitur. Et die assignata venerunt ad eum plures in hospitium suum quibus exposcebat legem, et prophetas, prædicans de Jesu a mane, usque ad vesperam. Et quidam credebant his, quæ dicebantur, alii non credebant. Et cum discederent dissentientes, cepit eos Paulus arguere in hunc modum: « Bene Spiritus sanctus de vobis locutus est per Isaiam (cap. vi; *Matth.* xiii), dicens: Vade ad populum istum, et dic ad eos: Aure audietis nec intelligetis, et videntes videbitis, et non percipietis. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos compresserunt, ne forte vileant oculis, et auribus audiant, et convertantur; et sanavi eos, quoniam in guttibus missum est hoc Salutare Dei, et ipsi audient. »

CAP. CXXI. *Quo tempore libere prædicavit.*

Mansit autem Paulus toto biennio in hospitio, quod ipse conduxerat (Act. xxviii), in libera custodia, et suscipiebat omnes, qui ingrediebantur ad eum, prædicans verbum Dei, et docens de Domino Jesu Christo cum omni fiducia, sine prohibitione. Et vide quia ante adventum Pauli Romam, jam regnaverat Nero duobus annis. Et veniens Romam per biennium fuit in libera custodia, et postea per decennium in magis libera, quia Nero nondum

confirmatus in regno erat, et dedit ei liberam licentiam deambulandi, et circumeundi per partes Occidentis, et prædicandi.

CAP. CXXII. Quo Neronis imperii anno passus fuerit.

Quartodecimo vero anno imperii Neronis, cum iam ejus nequitia invaluisset, et jam in Judæos conspirasset, positus est Paulus Romæ in carcerem, ubi multos de familia Neronis convertit, et familiaritatem Senecæ magistri Neronis comparavit. Et eodem xiv. anno, ultimo scilicet imperii Neronis, martyrio coronati sunt ipse et Petrus. Unde patet eos errare, qui dicunt, non eodem die occisos esse, nisi intelligatur eadem die anno revoluto, quod stare non potest, cum constet eodem anno, scilicet quartodecimo, esse occisos, et eadem die

A CAP. CXXIII. In quibus locis puniti fuerint Petrus et Paulus.

De loco autem vident minus sentire quidam, qui putant in eodem loco occisos, quia legitur: Gloriosi principes terræ quomodo in vita sua dilexerunt se, ita et in morte non sunt separati. Potius tamen videtur Paulus, tanquam civis, honorabiliori morte occisus, quia gladius, et in catacumbis versus occidentem. Petrus vero crucifixus in Vaticano, in vico scilicet, qui est extra civitatem, ubi siebant dolia, et ita Paulus honorabiliori morte mortuus est, quia gladius. Gladio enim perimebantur nobiles, et in loco magis honorabili, scilicet in catacumbis.

PETRI COMESTORIS SERMONES.

(Bibliotheca Patrum Lugdun., tom. XXIV, p. 1386, ad calcem Operum Petri Blesensis)

De his sermonibus hæc Petrus a Gussanilla in Prolegomenis ad Petrum Blesensem (80): « Quod sermones a Busæo sub nomine Petri Blesensis editi, sint Petri Comestoris aut Manducatoris, luce clarior est. Sed venia danda Busæo, viro alioquin doctissimo, qui cum sciret sermones quosdam a Petro Blesensi fuisse conscriptos, nullumque ipsi illorum suppetere exemplar, tandem unicum nactus sibi Lovanio mixtum, in quo titulus erat: Sermones M. Petri, suspicatus est sermones esse Petri Blesensis. Verum non esse ipsius, sed Petri Manducatoris quamplurimi mss. qui in variis bibliothecis reperti sunt, clarissime indicant. Quinque autem aut sex mss. codices, quos vidimus et contulimus, proferemus. Primus est Menteliæ, scilicet Jacobi Mentelii, doctoris medici Paris., qui antiquus codex sermones istos legitimo auctori Petro Manducatori restituit, ac sic inscribitur: Ordo Sermonum magistri Petri Manducatoris per anni circulum. In fine autem codicis hæc habentur: Explicunt Sermones magistri Petri Manducatoris. Secundus codex est Majoris Monasterii, optimæ et antiquæ notæ, utpote qui circa tempora ipsius Comestoris exscriptus sit, ut appareat ex his verbis que ad calcem codicis habentur, eadem prorsus manu qua reliquum opus: Liber isto esse S. Martini, etc. Factus est liber in tempore Guillelmi Armarii, anno octavo Hervei abbatis. Hervæus autem iste [ut patet ex Elencho abbatum Majoris Monasterii qui habetur in notis ad Guibertum de Nocegento] ab anno Christi 1178 ad 1186 pastorale munus protraxit. Initium codicis tale est: Incipiunt capitula Sermonum magistri Petri Manducatoris, qui continentur in hoc volumine, etc. Tertius est Corbeiensis codex mss., non infimæ notæ, in quo nullus habetur titulus. Sunt autem idem sermones qui in priori. Quartus est Carthusianus, ex cænobio Vallis Dei in Perticensi agro; qui quidem codex, a 500 fere annis exaratus, sic habet in fronte: Ordo Sermonum magistri Petri Manducatoris per anni circulum in synodo, etc. Tandem vidimus tres insignes codices sermonum istorum in bibliotheca monasterii Sancti Victoris Paris., cujus in ecclesia sepultus est Petrus Comestor. In quibus et idem titulus habetur, scilicet: Sermones magistri Petri Manducatoris; et præter illos quos Busæus edidit, reperiuntur plures alii ejusdem Petri Manducatoris sermones, qui nondum in lucem venerunt (81).

SERMO PRIMUS

IN ADVENTU DOMINI.

Erat Jerosolymis probatica piscina, cujus aqua movebatur ad descensum angeli et qui primus descendebat in eam, sanabatur a quocunque languore, vel infirmitate detinebatur (Joan. v). Πρόβατο Græce, ovis vel pecus dicitur Latine, probatica itaque dicitur est piscina, quia in ea Nathinæi carnes hostiarum lavabant ad cremandum super altare holocaustorum. De causa autem hujus motus miraculosi, et tempore, in Annalibus nostris non habetur. Verumtamen credibile est imminente adventu Salvatoris accidisse; alioquin Chronici priorum temporum sub

silentio non præterissent. De causa vero duplex traditio habetur. Prior est, quoniam a diebus Salomonis signum Dominicæ crucis ibidem in visceribus terræ occultatum fuerat, quod in adventu Salvatoris supererat, et inventum est. Proinde pro inventionem salutiferæ crucis factus est in ea potius salutaris. Secunda traditio verisimilior est. Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (I Tim. ii) adventum suum in carnem visibilibus signis demonstravit gentibus ab Oriente et gentibus ab Occidente. Credibile est quod Judæis in umbilico gentium postis præcipue, cum ad eos mitteretur, manifestum tradidit signum et visibile, præsertim cum Judæi signum quærerent; Orientalibus nova

(80) Vide Patr. t. CCVII. Ex his etiam quos Busæus edidit, nonnulli, sermones scilicet 7, 15, 17, 21, 22, 25, 26, 28, 34, 35, 40, 51, leguntur inter Hildeberti Cenomanensis Opera. ERIT. PATR.

(81) P. Comest. cap. 81 Hist. evangel.